
3 1761 08116945 0

ZÁKLADY SOCIOLOGIE. Rozbor jevů, týkajících se associace a společenské organisace. Napsal Franklin Henry Giddings. Přeložil Dr. B. Foustka. K 5·60, váz. K 6·80.

ÚVAHY, vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem W. Clarkea. Přeložili Jos. David a Dr. G. Žďárský. 512 stran, K 5·40, váz. K. 6·60.

PŘÍRODNÍ VÝBĚR. Napsal J. B. Haycraft. Přel. Dr. G. Žďárský. 150 str. K 1·80, váz. K 3·

PŘIROZENÉ DĚJINY NÁBOŽENSTVÍ A ROZMLUVY O PŘIROZENÉM NÁBOŽENSTVÍ. Napsal David Hume. Přeložil J. Škola. 208 stran K 2·40, váz. K 3·60.

BEDŘICH SMETANA A JEHO BOJ O MODERNÍ HUDBU ČESKOU. Úvahy a vzpomínky O. Hostinského. 464 stran. K 6·—, váz. K 7·20.

HERBERTA SPENCERA FILOSOFIE SOUBORNÁ u výtahu, jejž pořídil Howard Collins. Podle 4. vydání přeložil Prof. Dr. Em. Peroutka. K 8·60, váz. K 9·80.

MODERNÍ CIVILISACE po některých stránkách hospodářských. Napsal W. Cunningham. Z anglického přeložil Prof. J. Škola. 228 stran K 2·50, váz. K 3·70.

JOHNA RUSKINA VÝKLADY O UMĚNÍ. Přeložil V. A. Jung. Stran 160. K 2·10, váz. K 3·30.

MYŠLENKOVÝ VÝVOJ EVROPSKÉHO LIDSTVA. Napsal Fr. Drtina. Stran 391. K 5·40, váz. K 6·60.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Dr. Jos. Hanuš, Dr. Jan Jakubec, Dr. Jan Máchal, Dr. Em. Smetánka, Dr. Jar. Vlček. Díl I. S 41 vyobrazeními. 940 stran. K 12·—, váz. K 13·20.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část I. Obyvatelstvo, hospodářské, státní a stavovské zřízení. Napsal P. N. Miljukov. Přeložil V. J. Dušek. S obrazy, mapami a tabulkami. 406 stran K 4·50, váz. K 5·70.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část II. Církev a škola. (Víra, tvorba a vzdělání.) Napsal P. N. Miljukov. Přeložil V. J. Dušek. S obrazy a tabulkami. 636 stran K 7·—, váz. K 8·20.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jaroslav Kamper, Jan Máchal, Lubor Niederle, Jaroslav Vlček. Díl II. Se 40 vyobr. 900 stran K 11·50, váz. K 12·70.

O FILOSOFII PŘÍTOMNOSTI. Napsal František Krejčí. 464 stran K 6·40, váz. K 7·60.

DĚJINY MALÍŘSTVÍ. Napsal R. Muther. Přeložil J. Bílý. 792 stran K 12·—, váz. K 13·80.

NAŠE DOBA

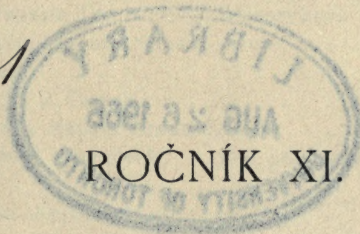
REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
Jan Laichter.

Redaktor:
Prof. Dr. T. G. Masaryk.

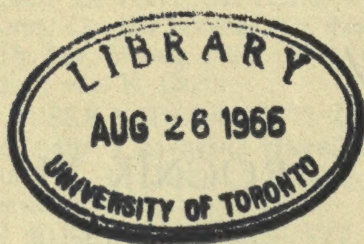

ROČNÍK XI.

1904.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE „U ŠTAJGRŮ“.

LIBRARY
AUG 26 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Obsah ročníku jedenáctého.

A.

Články.

Posudky a úvahy.

Literatura a umění.

Spisy vědecké a poučné.

Zprávy.

B.

Rozhledy politické.

Rozhledy zahraniční.

Rozhledy po veřejném hospodářství.

Rozhledy zemědělské, obchodní a průmyslové.

Rozhledy sociální.

Rozhledy samosprávné.

Rozhledy školské.

Rozhledy umělecké.

Rozhledy literární.

Rozhledy studentské.

Rozhledy náboženské a církevní.

Česká politika a Uhry.

Nerozhodnost a neurčitost mladočeské politiky zjevuje se stejně silnou měrou v postavení poslanců vůči požadavkům uherským. Pozorujeme to kolísání v tom, jak naše delegace se chová vůči požadavkům hospodářským: radost z oslabování centralisované říše často převládá nad žalostí hospodářskou a proto postup českých poslanců je nerozhodný. Totéž platí o postupu vůči požadavkům vojenským. Napřed mladočeští mluvčí ohlašovali jakýsi souhlas s maďarskými požadavky, ale brzy se souhlas tlumil a, jak se již stalo nejednou, radikálnější živlové ve straně i mimo stranu učinili to, co by vlastně mladočeská strana chtěla činit celá, kdyby — — inu kdyby byla rozhodnuta a věděla, co chtít. Posl. Grégr vyslovil posl. Klofáčovi (ten to řekl na Žofínské schůzi) souhlas; posl. Klofáč a soudruhové ve skutečnosti učinili jen, co s počátku ve jménu své strany ohlašovaly »Nár. Listy«, a jakožto důsledek této politiky máme teď se strany radikální formulovány požadavky vojenské. Dr. Edv. Grégr vyslovuje posl. Klofáčovi souhlas, posl. Herold proti posl. Klofáčovi vystupuje a dokonce skládá mandát, a oba poslancové, dr. Grégr i dr. Herold, patří k vedoucím politikům mladočeským . . . .

Naše politika vůči Uhrám a specielně Maďarům vyžaduje revise; zatím chceme si tu z komplexu toho, co se zove krise nebo otázka uherská ujasnit věc jednu.

Národnostně nesmíme zapomínat, že v Uhrách žije pod maďarskou vládou jedna čtvrtina našeho národa. U nás se o Slovácích a slovácké otázce posud uvažuje téměř jen po stránce jazykové; měli jsme veliké spory o spisovném jazyce, ale o stránku politickou jsme takořka ještě nezavadili. Havlíček měl dalekosáhlý program národnostní, reklamující Slováky jakožto jádro a budoucí kulturní centrum našeho národa — dnešní politikové jsou na straně Maďarů, jedni zjevně, druzí nezjevně.

A neznamená vítězství vojenských požadavků maďarských další sesílení národa maďarského na škodu slovenského, o jiných národech slovanských ani nemluvíc?

Jisto je, že naše nynější politika je sice do značné míry národnostní, ale není důsledně národnostní, jak právě dokazuje politika vůči Maďarům. Uvědomme si jen, co to znamená, že malý národ *šestimillionový* nemá žádného programu, týkajícího se *dvou millionů* svého lidu žijícího pod cizí, posud ještě ne docela samostatnou vládou. Znamená to, že posud národnostně nejsme plně uvědoměni anebo, že národnost podřizujeme požadavkům politickým, státoprávním?

Uvažujme však dále. Sesílení Maďarů, utvoření maďarského státu (unií personalní) znamená politicky sesílení Němců v Cislajtanii. Němci proto odtržení Uherska nikterak se nelekají, naopak přejí si ho již dosti hlasitě, a netoliko Všeněmci. Mají k tomu politický důvod dvojí. Předvídají tužší centralisaci v Cislajtanii a svou převahu, kterou pak by mohli uplatnit účinněji; bude-li Cislajtanie úplně bez Uher, deset millionů Němců vynikne ve směsici ostatních menších národů nesjednocených. Na Poláky při tom mohou počítat, protože tito, tak jako Němci, stojí na stanovisku národnostním, podle něhož si formulují své ideály státoprávní. Podobně Němci své ideály státoprávní si určují národnostně. Po odtržení Uher by dojista všeněmecký proud se sesílil v Rakousku i v Německu, třeba že by si nalezl jinou formuli, než kterou hlásá Schönerer. Samostatná Cislajtanie, Rakousko bez Uher, potíhne svou vůdčí majoritou německou k Německu. To jest: *my Čechové měli bychom přímo čelit Němcům rakouským, nepřímo celému německému národu, šest millionů millionům sedmdesáti.*

Taková je naše situace mezistátní a proto každý myslící politik český, uvažující o budoucnosti, bude se ptát sebe a celého národa: jsme na další vývoj politický náležitě připraveni? Připravujeme se vůbec a jak? Jistě by se o věci mělo *myslit* a jednat vážněji, než tomu nasvědčují rozčilené půtky mladočesko-radikální a neorganické napodobení maďarských radikálů.

B. Smetana a J. Neruda.

Pět dopisů Nerudových. Podává Rich. A. Sicha.

List I.

Milý příteli můj!

O sv. Jana má náš Spolek českých žurnalistů, jehož jsem teď předsedou, zase akademii svou. Bylo usnešeno ve výboru hned před plnými čtyrmi měsíci, aby se Ti psalo o příspěvek. Dopis byl prý napsán, podepsán — a zůstal v Schikově stolku ležet, jako as tak už leccos. Teď když je čas téměř nejvyšší, vyšlo to na jevo.

Spěchám nyní, abych se svou žádostí byl už u Tebe. Bez Tebe není ta akademie možna a proto honem honem Tvoje přispění! Potřebujem od Tebe *a*) něco velkého orchestralního, čím by koncert začal, *b*) něco takhle dramatického — snad nějakou scénu z »Libuše« se soly a sborem? Či máš snad něco dramatického, o čem posud nevíme?

Ty uvidíš, že jsme mlsni. Ale proč si's nás tak vychoval!

Prosím Tě, sedni si hezky a napiš mně hned vítanou odpověď, abych ji mohl výboru sdělit. Čekáme s toužebností a — strachem.

Vyřídíš zajisté ode mne velectěným paním choti a dceři své moji úctu a přijímáš přátelsky srdečný můj pozdrav.

23/2 79 Tvůj

Jan Neruda.

List II.

Můj drahý!

Tvůj list mne velice zarmoutil. Není, věř mně plně, člověka, kterému bych tak přál bezchmurného života jako Tobě. Již proto, že je v Tobě zosobněn zlatý kus slávy naší. Máme tak málo těch, kteří jsou nám ku cti rozhodné. Svým osobním významem získal's u nás statisíce přátel, byť nebylo ani Tvé milé, pověstně skromné, sympatické povahy. A jsi-li jiným milý, jsi mi stonásob. Líbám Tě v duchu a jsem smuten s Tebou.

Co však bylo by platno těšení! Tvá, na štěstí veselá povaha přemůže zajisté, alespoň nejhorší dojmy, které plynou z neštěstí Tvého, jež cítíme všichni s Tebou. Ten soucit všeobecný není ovšem útěchou plnou, je ale předc jen útěchou.

Návrh Tvůj byl ve výboru radostně přijat. Béřem i dívčí sbor z »Libuše« i »Tábor« oběma rukama; již ta dvě čísla jsou zárukou zdaru akademie naší. Je-li nějaké přípravy třeba, prosím, učiň nebo sděl nám. Nahodilé útraty za opis či za co rádi vyrovnáme. Proto — piš a pošli. O dalším, nepřijedeš-li záhy do Prahy, dorozumí se s Tebou výbor ihned po každém přípisu Tvém.

Děkuji Ti za sdělené pozdravy a prosím, abys pozdravy mé opakoval jak velectěným paním tak panu zeťovi svému.

Jsem Tvůj věrně oddaný

V Praze, 3/3 79. Jan Neruda.

List III.

Velectěný příteli!

Už jsem tu zas s prosbou, ale tentokráte mně ji nesmíš odmítnout!

Vídeňský »Tagblatt« před nedávnem přinášel feuilletony: »Decamerone des Hofburgtheaters.« Forma byla: »Herr N. N. erzählt«: »Frau N. N. erzählt«: atd.

Vnuklo mně to myšlenku podniknout u nás něco podobného. Zda ve způsobu feuilletonním, zda knihovém ještě nevím, věc ta říditi se musí dle materiálu došlého. Na všechen způsob musí rozměr u nás býti položen širší a zabráno vše, co k našemu divadelnímu rozvoji bylo a jest vůbec v poměru nějakém. A rovněž jest jisto, že podnik vzbudí interess veškerého obecenstva a poslouží zas našim divadelním zájmům dalším. Teď je napořád nutno mluvit o věcech divadelních.

V tom kruhu, v tom českém dekamerónu divadelním nemůžeš Ty ovšem ani scházet. Prosím tedy: vyber ze svých životních vzpomínek událost jednotlivou (ne posloupnou biografii), obsahu zajímavého, týkající se buď některého Tvého dramatického díla, nebo kapelnické Tvé činnosti, nebo jiné Tvé činnosti umělecké, nebo i soukromého Tvého života. Něco co se Ti stalo doma v Čechách nebo v cizině.

Podotýkám výslovně, že na formě nezáleží pranic. Ovšem ale záleží velice na detajlu co možná bohatém.

Na podrobném popisu osob. Na citování slov, na zevrubném udání okolností.

Rozměr vzpomínky může se pohybovat od drobné novelly až do anekdoty dolů.

Podnik co časový ovšem spěchá a materiál musím mít do 4 neděl pohromadě. Prosím, pošli mně vítaný příspěvek svůj do té doby, kuvertovaný a přímo do mého bytu.

Se srdečným pozdravem Tvé velectěné paní choti, Tvé paní dceři i zeti Tvému,

$^{20}/_{6}$ 80. Tvůj oddaný

J. Neruda, Konviktská ulice 28.

List IV.

Milý příteli!

Především upřímné díky za Tvou ochotu. As dvou neb tří kousků užiju a nějak je spojím — však se to hodit musí. Ty kousky jsou zajímavy, schází jim jen stylistické spojení, které tedy s Tvým dovolením přidám.

Avšak nyní ke konci Tvého listu, který se mně bolestně dotknul. Je to ovšem pouhé nedorozumění, zakládající se v tom, že jsem Ti věc bohužel oustně rozložiti nemohl, avšak předce mne bolí, že máš mne za schopna jakékoli nešetrnosti k Tobě.

Domnívám se arci mimo to, že ti, jichž jsem požádal, aby Ti věc rozložili a vymluvili, spíš Tě asi z pohodlnosti nebo z čeho ještě v ní utvrdili.

Tedy: po dvakráte jsem Ti chtěl vyhovět a činil také všechny kroky k tomu. Ale jaké bylo zděšení moje, když jsem obdržel ten text ke sboru z »Libuše«. Kamaráde, upřímně řečeno, ten je ve své absolutní prázdnotě přímo děsný! Z toho mohl skutečně jen vyvolenec a nadšenec, jakým jsi Ty, vyvést něco krásného. Dát ale posluchačům té krásné hudby takový rušící text do ruky a dojem tím seslabit, na to jsem příliš choulostivý, příliš upřímně to s výsledkem každé práce myslící. Vždyť jiný[1] důvod jsem pro opominutí ani nemohl mít! Na tom kusu papíru a trochu tiskové sazby, což obé máme přec zadarmo, zajisté nezáleží.

Paralelní byl důvod letošní.[1] Abych se Ti přiznal: měl jsem ne jeden, nýbrž tři[1] texty připraveny — dva z nich jsem si zcela extra objednal. Ale ani jediný nepovznesl se nad frási, a spisovatelé

[1] Slovo to nezřetelně napsáno. Rozřešení na »letošní« zdá se nejpravděpodobnější.

jichto přiznali sami. Tolik je jisto, že Ty při skládání si text zcela určitý, plastický, představuješ. Ale kdo jej má napsat! Ostatně — odpusť — není ho třeba. Mně stačil na př. tytul »Tábor«. A poslouchaje porozuměl jsem všemu, a jak já, rozuměli i ostatní, vždyť povídáš tak jasně! — Text by byl zase jen rušil v poslouchání pobožném.

Tak můj milý má se věc a nejinak. Je dobře, že přišla k řeči. Bolelo by mne, kdybys měl mne za jakéhokoli nehodného, třeba jen nedosti dbalého. To jsem naproti Tobě nikdy nebyl.

A teď pac a pusu a přátelský pozdrav Tobě i Tvým.

$^{13}/_{7}$ 80. Oddaný Tvůj J. Neruda.

List V.

Můj milý!

Ty máš se mnou kříž! Já vím, že mým prosbám nějak nerad vyhovuješ — ale už jsem tu zas s prosbou. Co mám dělat?! Jsem starostou českého žurnalistického spolku, a ten spolek musí mít bohužel svou svatojanskou akademii rok co rok, a ta akademie musí být slavna, a jak pak může být slavna, kdyby neměla v programu skladbu od Tebe!

Tak tedy prosba ve jménu výboru českého žurnalistického Spolku:

Prosíme, dej nám něco. Nebo nám jen něco určitého slib. *Orchestrálního.** Vokálního. Smíšeného. Co chceš. A potěš nás laskavou odpovědí, abychom se dostali zase do vod přípravních.

A teď už to zamračené čelo zase vyhlaď, a neobtěžuj sobě vysocectěné rodině, předně pak své choti sděliti výraz hluboké mé úcty.

Ty pak přijmi můj přátelský srdečný pozdrav — a už se nehněvej! Tvůj

(Bez data.)[1] Jan Neruda
(Konviktská ulice, 28.)

* Myslím[2] totiž, že provedem 1881 Rozkošného vokální skladbu »Lumíra«, kterou nám připravoval již pro akademii lonskou.[2]

---

[1] Pozn. má R. A. S.

[2] Slovo »Orchestrálního« * je v dopise čtyřikrát podtrženo a označeno hvězdičkou, jež odkazuje k poznámce připojené N. na konci dopisu a rovněž tak reprodukované.

Neruda, mistr slova a Smetana, mistr tónu, jakmile je doba spolu střetla, musili přirozeně spojiti se v intimním přátelství. Oba mužové čestní, ryzího charakteru, oba vlastenci vzácného zrna, ještě staré školy, ne dnešního humbugu a boucharonství, oba přesvědčení mladočeši ovšem čistého prvotního svobodomyslnictví rázu Sladkovského — ač Smetana zvláště politikou se nemnoho zabýval — oba potkával bolestný osud pověstného »proroka ve vlasti«; onen úmyslně zastiňován vědomě nespravedlivým vyvyšováním prostřední tvorby Hálkovy, tento umlčován knittlovsko-pivodovskou kritickou neurvalostí, nešetřen ani v nejtrapnějších okamžicích svého života, ubíjen existenčně, aby byl ubit duševně vehnán jsa ve slepou uličku nejosudnější tragiky geniů, kde nouze hmotná má za následek chudobu duchovní. A třebas nesmiřitelní necouvli ani takřka nad jejich hrobem (vzpomeňme jen článku Knittlova v »Nár. Listech« 2. břez. 1883 a výpadu »Vlasti« po smrti Nerudově), kdy národ prohlédnuv ze tmy politických a strannických zápasů věděl již, koho v nich obou měl a koho ztratil, oba veleduchové, jakmile jednou křídla rozpjali, nedali se již ze závratného letu ke slunci strhnouti ani závistným sykotem těch, kteří v jejich zasloužených úspěších větřili zašlápnutí svých vlastních nepatrných autoritářských osobiček, ani ostny počátečného neuznání vlastního národa, byť i tak bolestně a hluboce se zařezávaly. Vznesli se ke slunci, ale zanechali nám obrovité výtvory svých geniů ke slávě své a národa, k obdivu ciziny, ale ke hrůze všech malicherných duší.

Oba přátelé lnuli k sobě opravdovou náklonností, jež zejména u Nerudy přecházela skoro ve zbožňování. Vzácný doklad toho podává Nerudův feuilleton v »Nár. Listech« v únoru r. 1875, kde neohroženě odráží útoky té doby na mistra podnikané; rovněž druhý list Nerudův, jejž dnes uveřejňujeme, ozařuje šlechetný rys povahy básníkovy, upřímný soucit a vřelou účast s trpícím přítelem. Za pobytu Smetanova v Praze byl styk jejich velice častý a ovšem jen osobní a ústní, takže o něm zatím mnoho nevíme. Snad vzpomínky přátel obou velikánů, budou-li kdy uveřejněny, přinesou trochu světla. Nejznámějším místem schůzek Nerudových se Smetanou bývala kavárna »Slavia«, zejména však restaurace »u Ježíška«. Tam scházívala se četná společnost přátel našich mistrů, z nichž mnozí jistě dosud se pamatují na jiskrné vtipy Nerudovy a dobráckou usměvavou tvář Smetanovu, jemuž též málokdy scházíval humor. Co se tam přetřásávalo, to z mladší generace

nikdo neví, a ze starší se zase nemá dosud nikdo k tomu, aby nám to pověděl. Škoda; možná, že by to bylo jistě dosti zajímavého pro posouzení kulturního a uměleckého prostředí těch dob.

Teprve když Smetana za příčinou své nemoci se odstěhoval k svému zeti do Jabkenic, vyvinula se mezi ním a Nerudou nepříliš častá korrespondence, z níž pět listů Nerudových dnes reprodukuji. Podnět k ní dal, jak patrno z listu I., Neruda; že by bylo více listů, než tyto otištěné, jež jsem nalezl v písemné pozůstalosti Smetanově mi zapůjčené laskavou ochotou pí. Heydušková, dcery zesnulého Mistra, se mi nezdá, soudím-li dle toho, že v těchto listech není žádné zmínky ani narážky, jež by svědčila o častější korrespondenci. Třebas jest dopisů tak málo, přece podávají detaily neméně zajímavé, jako částečně i záhadné. Tak jest v listě IV. řeč o jistém »nedorozumění«, jak to nazývá Neruda. Podařilo se mi jen vyšetřiti, že vskutku té doby Smetana se na Nerudu vážně rozhněval, a hněvu svému dal i důraz příkřejšími slovy, ale důvod jeho jsem nezvěděl. Snad v pozůstalosti Nerudově naleznou se příslušné dopisy Smetanovy — ve vydání Teige-ově jsem jich nenalezl. Bylo by na čase, aby pozůstalost Nerudova byla svědomitě prohlédnuta — dle šlendrianského vydávání »Sebr. spisů« se to patrně ještě nestalo — snad se tam najdou i jiné ještě trosky chystaného »Decameronu«. (List III.) O onom sváru, či jak chce Neruda »nedorozumění« mezi oběma přáteli mohl by snad podrobnosti pověděti p. Srb-Debrnov, spisovatel a důvěrný přítel Smetanův.

Tolik jest jisto, a vysvítá to z každého řádku jeho listů: Neruda byl jeden z těch opravdově oddaných ctitelů Smetanových, u nichž nestrojeně horoucí nadšení samovolně tryská z hlubokého porozumění, ryzího srdce a vysoké umělecké duše. Být takových nadšenců mezi vedoucí českou intelligenci let sedmdesátých jen o několik více než jich bylo, a nemusela nikdy hyzditi dějiny rodícího se umění a nevyspělé české kultury bolestná kapitola, jež jest nadepsána: »Utrpení Smetanovo«.

(Pozn. Má-li někdo o stycích Nerudových se Smetanou nějaké písemné dokumenty, zvláště pak dopisy Smetanovy zasílané Nerudovi, toho si dovoluji snažně prositi, aby mi je neb jejich authentické opisy laskavě zapůjčil pod zárukou, že mu budou nepoškozené co nejdříve zpět vráceny). *R. A. S.*

Cestopis císaře Josefa II. z r. 1771.

Podává J. M. Řehořovský.

I.

Ve vídeňském dvorním archivu jest uložen pod signaturou Haus-Archiv Reisen 4. A. 1. denník formátu velkého kancelářského formátu s nadpisem »Journal«, obsahující 81 listů a na konci seznam 33 příloh, které však s denníkem spojeny nejsou. Josef II. popisuje svoji cestu po zemích koruny České a Dolních Rakousích r. 1771. Mluví v první osobě. Z mnohých nedůsledností jak v pravopise tak v interpunkci zdá se nasvědčovati, že je to diktát, a mínění to potvrzují četné doplňky a opravy v textu po straně; papír je přeložen na polovic a psáno vždy po pravé straně. Na levém díle kromě oprav jsou ještě jména zemí a měst, kudy Josef cestoval, a čísla příloh.

Písmo denníku je kurrentka velmi čitelná, slova latinská nebo odvozená jsou psána latinkou, jazyk je německý.

Denník dosud uveřejněn nebyl; stručný obsah denníku a relací uveřejnil Arneth: »Maria Theresias letzte Regrszt.« (1763—1780) 4. 42—60.

Denník je vlastně cestopisem, v němž zachycuje v pestré směsici fakta, jichž nabyl na cestě zeměmi koruny České.[1] Panovníka zajímalo vše, a na vše pohlížel svým okem.

Jako vojáka jej baví a poutá stav vojska, jeho vycvičenost, rozložení, strava, zacházení důstojníků s mužstvem; Špilberk, Olomouc, vzrůst pevnosti Josefova a Hradce Králové atd.

Toto pozorování nalézáme skoro na každé stránce denníku, důstojníci jsou jeho rádci, jsou vykonavateli jeho rozkazů, jim nejvíce důvěřuje.

---

[1] Našel se i básník, jenž tuto cestu opěval. Je to exjesuita Frant. Expedit šl. Schönfeld, jenž napsal a vydal báseň r. 1771. »Auf die Reise Josephs II., gesungen im Herbste«.

Jako panovníka státu osvícenského nade vše jej zajímají poměry lidu malého, zanedbaného, stav poddanský, zacházení vrchností s lidem, jež bylo srdcervoucí. Jednoduchými rysy načrtuje nelidské jednání hraběte Štěpána Wallise, hraběte Hildebrandta, pražského arcibiskupa hrab. Ant. Petra Příchovského z Příchovic — jsouť to sice jen fakta, avšak výmluvná.[1]

»Zase si stěžovali, to je už úžasné« jsou vlastní slova panovníkova. Poddaní hrab. z Wrtby, Schirdinga, prelátů Strahovských jsou týráni, ubožáci si sice stěžují, ale zřídka je to co platno.

Totéž platí o krutosti olomouckého hejtmana vůči lidu městskému. Císař všude zakročuje a dává vesměs za pravdu lidu týranému. Tak na Zbirovsku jménem císařovny nařizuje, aby lidu byl vydán zimní osev na útraty státní.

K agrárním svízelům nejbohatší země, koruny české, které nazval právem tehdejší dopisovatel Schlözrových Briefwechsel sv. I. »nejhoršími« přidružila se na r. 1770 a 1771, hrozná bída. Nebude od místa k dokonalému objasnění denníku vylíčiti hospodářskou, obchodní a průmyslovou situaci těchto let.

Rok 1770 je předehrou toho, co potom následovalo. Silnými lijáky jarními i letními zakrněl vzrůst obilí tou měrou, že nebylo ani tolik obilí, co by stačilo na zimní osev. Ceny obilí r. 1770 upraveny, ale nedostatek přece rostl. Četní držitelé statků čekali, až cena obilí vzroste, aby je mohli dobře zpeněžiti, jiní je prodávali do Bavor, Sas, kde byla drahota ještě větší — řádila tehdy neúroda v celé střední Evropě. Vláda vybídla stavy již na podzim roku 1770, aby vypomáhali půjčkami poddaným. Sněm český 15. ledna 1771 se usnáší požádati za neodkladnou pomoc na nejvyšším místě. Žádosti té vyhověno v únoru 1771. a obilí se dopravuje do Čech k půjčkám. Stavové čeští podávají 18. února novou suppliku.

Doléhala ubohost českých poměrů tísnivě na kruhy vídeňské, donucovala je přemýšleti o nápravě. Zemským úředníkům nevěřeno a proto vyslán do Čech k vyšetření věcí komisař, svobodný pán Kressl, který přišed do Čech chopil se ihned záchranných prostředků: vydal zákaz vývozu obilí do ciziny, jenž později rozšířen na

---

[1] Arneth uvádí šest takových vrchností, mezi těmi objevuje se opět záslužná činnost velkopřevorátu řádu Johannitů v Strakonicích a v kraji Litoměřickém, markraběte bádenského v Lovosicích. Císařovna sice již zakročila: několik vrchností a s nimi krajských hejtmanů bylo potrestáno, ale to nespomohlo.

celé mocnářství; císařovna darovala milion zl. v červenci na dopravu obilí z Uher, a zdvojnásobila tuto sumu po třech měsících; největší část vojska z Čech odvolána; stanoví se přesná cena obilí. Ježto zemská správa se neosvědčila, Kressl působil na resignaci osmdesátiletého nejvyššího purkrabí, hraběte Kolovrata, a těžce nemocného nejvyššího kancléře českorakouského, hraběte Rudolfa Chotka.

V té době se již čile jednalo o zlepšení poddanských poměrů, jehož počátek se datuje od r. 1769; týkalo se vlastnického, dědického práva poddanského a zrušení roboty.[1]

Vyjednávání s českým výborem přineslo leccos dobrého na prospěch ubohého lidu utiskovaného vrchnostmi, avšak nedocíleno podstatné nápravy pro odpor stavů. R. 1770. a 1771. trvá spor mezi českými stavy a Marií Teresií.[2] Panovnice několikráte vystoupila proti zlořádům a přehmatům vrchností a trestala vinníky bez výjimky. Nicméně křivdy a zlořády nepřestávaly a k tomu se přidružil všeobecný úpadek, který vládu vídeňskou utvrzoval jen v tom, že řešení robotní otázky je velmi naléhavé. Stavové namítali, že hlavní příčinou ochuzení lidu nejsou přehnané požadavky šlechty, nýbrž stávající zvýšení kontribuce a převeliký počet jiných daní, kterých stát vyžaduje. — Tyto otázky císaře Josefa velice zajímaly.[3]

V květnu 1771. nejmenovaný, jehož císař dobře znal, dal císaři spis, v němž obšírně vyličuje ubohý stav země české a podává řadu návrhů k zamezení nouze a povznesení bývalého blahobytu. Panovník vybídl autora, aby práci svou doplnil. Když se tak stalo, předal Josef spis své matce. Marie Teresie vyňala ze spisu 6 hlavních bodů a požádala vlastnoručním dopisem tehdejšího vrchního kancléře hrab. Chotka za úradu o těchto návrzích, které se týkaly odstranění roboty, zrušení dědičného poddanství, převedení kontribuce na obilí. Návrhy tyto daly bezpochyby podnět k zařízení urbární komise. — Brzy na to nastala změna v zemské správě: jmenován nejvyšším purkrabím kníže Fürstenberg, na místo Chotkovo přišel hrabě Hatzfeld.

---

[1] O ulevení stavu rolnickému se jednalo již za Karla VI. r. 1738., avšak přes vydaná nařízení byl stav ten přece stále smutným, zvláště když držitelé statků kladli nové požadavky, tak že přetížení českého rolníka ke konci let šedesátých bylo skutečně nesnesitelným. — 4. Arneth III. 339.

[2] Spor ten věcně podal Dr. B. Rieger ve Kr. Č. Sp. N. r. 1891.

[3] Sr. Grünberg: Bauernbefreiung 337, také Arneth III. 346.

Toužebně čekaný rok 1771. byl ještě horší; je to pověstný rok hladový; zima byla abnormální, jaro mrazivé, takže veškeré osení bylo zničeno. Když rolníci znovu zaseli, nastalo deštivé počasí, a co nezničila voda, sežrali plži a k tomu se přidružil ještě dobytčí mor.

Poddaní živí se kořínky v krajinách nejen pohraničních, ale i vnitrozemských. Špatná strava, hlad má konečně za následek nemoce a mor.

Panovník na své cestě vše zevrubně si vypisuje, nevynechávaje ani cen obilí ani chleba. Na mnohých místech odpomáhá okamžité nouzi peněžitými dary; to zvláště platí o Podkrkonoší a Rudohoří.

Navštěvuje nemocnice v Brně a v Praze a podává návrhy k zvelebení jich.

Celým líčením ozřejmuje se smutek nad těmito zuboženými poměry a snaha pomoci prostému, zanedbanému lidu, úsilí o hmotné povznesení těchto zemí a obyvatelstva.

Proto se stále radí a dobré návrhy pečlivě zaznamenává. Tresť řečí vždy do denníku, obšírnější v příloze. Ve všem projevuje smysl praktický, nikdy nezapomínaje zájmů státu. Každý návrh podrobuje se kritice, ale s hlediska absolutní moci státní, že vše náleží státu, a každý musí působiti k blahobytu státnímu, neboť jen tento přináší štěstí a blaho poddaným.

To zvláště vyciťujeme z hovorů panovníkových s komerčními rady Bockem, Cantonim, hrab. Sorgenthalem a hrab. Cobenzlem o tehdejší celní politice a industrii, s účetním Hoyerem o poměrech zemědělských.

Josef byl náruživým stoupencem systému merkantilistického, který Rakousku mnoho škod nadělal. Brzo po míru Hubertsburském vyšlo císařské nařízení ze dne 24. března 1764, jímž dosavadní sazby celní z r. 1756 zrušeny a na pruské výrobky uvaleno clo jakému bylo podrobeno každé cizí zboží. Zákazem tím bylo postiženo nejen Pruské Slezsko, nýbrž i Sasko a Bavorsko. Vláda chtěla zostřeným zákazem dovozu docíliti spotřeby domácích výrobků, obrátiti směr rakouského obchodu na jih a k tomu mělo napomáhati splavnění Vltavy, zamýšlený průplav Dunajsko-Vltavský rozšíření přístavů Terstu a Rěky, úprava silnic atd.

Systém ten hájil Josef i proti Kounicovi (jenž již r. 1766 poukazoval na neblahé účinky toho zákazu) a v tom zůstal si důsledným i v rozmluvách s českými finančními politiky. Marie

Teresie byla v této myšlence se synem za jedno, chtěla, aby Čechy po stránce národohospodářské povzneseny byly na první místo a nahradily tak ztracené Slezsko. K tomu nejvhodnějším prostředkem zdála se jim ochranná cla. Jak se tato celní politika osvědčila, uvidíme ihned.

Nejdůležitějším odvětvím české industrie XVIII. století bylo přadáctví, soukenictví a sklářství. Prvé dvě na severu a severovýchodě Čech, třetí na jihu. Bylo to obzvláště pohraniční obyvatelstvo, jež vynikalo větší agilností nad kraje vnitrozemské; příčinou toho bylo jednak sousedství s cizím kmenem, zvláště na severu, jednak chudost půdy, jež nemohla lid uživiti. České výrobky řemeslně vyráběny, později továrnicky — koupilať panovnice vynález na barvení příze, povolala do Čech odborníky, stanoveny praemie na závoje pro každý stav — zaměstnávaly tisíce lidu těšíce se světové pověsti. Byl to ovšem stále ještě jen »domácí průmysl«, jenž byl zdrojem výživy. Největší odbyt českého zboží byl na sever do Hamburku, Lübecku, Vratislavi a Polska, na jih do Španěl, Portugalska a do Orientu. Na př. Lomnice nad Pop. která vyráběla znamenité sangallety, vyvážela až do St. Gallen.

Celé severovýchodní Čechy byly závisly na Pruském Slezsku kam se vyvezlo ročně dle Beera přes 2 mil. plátna ponejvíce k appretuře a z Moravy přes mil. příze. Mezi Čechy a Slezáky byl stálý obchodní styk, byl to obchod barattový. Obchodovalo se lnem, plátěnými a vlněnými výrobky, punčochami, klobouky, hedvábnými stužkami a i hospodářskými produkty. Vratislavští kupci návštěvovali proslulé jarmarky Jilemnické, Vrchlabské, Roketnické, a naopak rakouští kupci, zvláště židé, chodili na slezské jarmarky. Skutečný prospěch z tohoto obchodu vyplynul jen Čechám, neboť Pruské Slezsko nemělo větších produktů, jimiž by Čechy zásobovati mohlo. Kromě toho dováželo se do Pruského Slezska štyrské a hornorakouské železo, uherská měď, jež čítá Beer ročně na 130.000 zl. a z tohoto průvozu pětina vždy zůstala v zemi. Totéž platí o jižním zboží z Levanty a z Italie, které šlo rovněž přes Čechy.

Správa živnostenských záležitostí svěřena českému šlechtici Josefu Maxm. hraběti Kinskému, průmyslníku s duší tělem, jenž usadil na svém panství Sloupském celou řadu průmyslníků a Dolení Hajdu učinil střediskem českého sklářství. Příkladu tohoto maecenáše následovali mnozí čeští šlechticové, zejména energický hrabě Bolza, jenž zařídil kartounku v Kosmonosích.

Linecká továrna na sukno, o níž v Linci referoval císaři hr. Sorgenthal, měla tehdy ročního výtěžku 128.000 zl. Tyto skvělé počátky rakouské industrie se datují do války sedmileté; léta po míru Hubertsburském s nešťastnou celní politikou znamenají zvláště pro český průmysl a obchod úpadek, a krise tato se vyvrcholila v osudném hladovém roce 1771.

Po vydání známého nařízení z r. 1764 přirozeně následovaly repressivní prostředky se strany Bedřicha Pruského, který viděl v tomto nařízení hrot proti sobě namířený[1]) a zakázal v květnu téhož roku veškerý dovoz českých výrobků do Pruského Slezska; rovněž průvoz byl stížen: rakouským kupcům návštěva pruských trhů zakázána.

Podobný zákaz vydán i v Sasku na české, moravské, rakouské a pruské zboží vlněné, hedvábné, plátěné, lněné, klobouky, železo, měď, zinek, olovo atd., toliko pro domácí spotřebu průvoz skla povolen. Bavoři opět znesnadnili vysokými cly plavbu po Dunaji a Innu, vývoz obilí do Tyrolska.

Neblahé následky této celní politiky uzřel Josef II. na své cestě po Čechách, zvláště v Podkrkonoší, kde obchod klesl a tisíce horalů zůstalo bez zaměstnání. Dotazník Bydžovského kraje, kam patřila největší část hraniční, líčí tuto krisi slovy: kde pracovalo se dříve na 100 stavech, bylo nyní v chodu toliko 10: hlučné trhy krkonošské opuštěny, vývoz plátna klesl ze 40 až 50.000 kusů na 2 až 3000.

Cena příze klesla, velké zásoby nastřádané nebylo komu prodati — nebylo kupcův. Tím přirozeně utrpěli i druzí živnostníci, řemeslníci a dělníci.

Panovník na své cestě zaznamenal si zvláště výpovědi tkalců a přadáků v Trutnově, kteří mu dotvrdili osudné účinky uzavření hranic. V denníku je zachycena tato krise na několika místech. O hrozné bídě lidu horského se císař na vlastní oči přesvědčil. O sklářství panovníka informoval komerční rada Bock. Též zde bylo žehráno na uzavření hranic, neboť tím trpěl vývoz skla do Pruského Slezska a tím i do Polska a do Ruska. Španělsko, kam se nejvíce dováželo, zavedlo si rovněž systém prohibitivní; na východ odbyt skla poškozovala válka rusko-turecká a nedosti na tom: čeští skláři nemohouce vydržeti drahoty plodin stěhovali se

---

[1] Beer dokazuje, že o hrotu proti Bedřichovi nemůže býti řeči, poněvadž zákaz z r. 1764 týkal se také Saska a Bavor. Sr. Arch. f. Oesterr. Gesch. 79.554.

do Uher a do Banátu i do Španěl, a tím vznikla nebezpečná konkurence.

Jinou zmínku máme v denníku o Linecké a Meidlingské továrně na sukno v rozhovoru s komerčním radou hrabětem Sorgenthalem.

O podloudnictví se dal panovník všude informovati; připomínáme zejména jeho rozmluvu s radou a komisarem bankovních důchodů Paceltem v Praze a hrab. Kobenzlem v Linci. Tento poslední byl vyslán od vlády na začátku roku 1771 na cesty po zemích mocnářství rakousko-uherského k prostudování celního tarifu; Čechy navštívil nejdříve a pobyl tady 6 měsíců, radě se s komerčním koncessem, guberniem, důchodkovými úředníky; v Linci pak předložil císaři část svého projektu k zavedení dvojitého kordonu hraničního v Čechách, na Moravě a ve Slezsku který jen bude státi o něco více než dosavadní regie, avšak více, vynese zamezením pašování. Druhý prostředek k zabránění podloudnictví je snížení exorbitantního mýta na zboží, zvláště cukru a kávy. Celý elaborát však předložil teprve roku 1772 a přispěl těmito myšlenkami k pozdější reformě. Tento projekt také Pacelt doporučil. Ale reforma nastala teprve r. 1775.

Kupci Körner a bankéř Beer si stěžovali rovněž na zákaz, za kterého není možno prováděti obchod barattový.

Podobně jako tkalci a přadáci byli vyslechnuti v Podkrkonoší, ve Steyeru v Dol. Rakousích stalo se totéž kovářským mistrům a rozmluvu s nimi máme v denníku podanou. Stýskají si na drahotu ocele, uhlí a na četné hudlaře, kteří větší lácí jejich výrobky zatlačují. Tamtéž prohlédl továrnu na železo a promlouval opět s dělníky zaměstnanými.

Resumé všech těchto rozmluv v denníku ozřejmuje nám tím více to, co jsme výše řekli o snahách panovníka osvícence: blahobyt jednotlivce tvoří blahobyt celku, státu. Šlechetný císař věděl dobře, že po vysilující válce sedmileté, nemá-li monarchie klesnouti, jest nutně třeba ozdraviti ji prospěšným vývojem industrie, obchodu a zemědělství. Toť velká myšlenka Josefínská, kterou skutečně provedl.

Poznámky císařovy o obchodu a průmyslu jsou bohatým dodatkem k pracím Beerovým a Arnethovým, a přispívají k pochopení doby Josefínské.

O politickém významu cesty dovídáme se z císařovy korespondence z Jihlavy, z Litoměřic, Vídně, Prahy, Berlína; 17. října

píše Marii Teresii a Kounicovi, 20. října z Plzně do Vídně a do Prahy, 27. října z Prahy Marii Teresii.

Denník nepřestává ani na maličkostech, věnuje bdělou pozornost silnicím, krajině, lesům, domům, zvířatům, udána přesně každá stanice, kudy jel, kde noclehoval. Zevrubně vypisuje vše, co konal, seznáváme veškerý způsob jeho života na hradě Pražském. Odchovanec francouzských encyklopedistů navštěvuje, kamkoli přijde, chrámy, kostely, a teprve po slyšené mši pokračuje na další cestě. Nezapomíná po práci na zábavu.

V celém líčení jest klid, nikde není vybočeno k reflexím, jimiž se dává panovník strhovati v dopisech své matce, nebo v relaci, z nichž dvě části vypracoval v Praze, třetí ve Vídni; tam poznáváme panovníka reformátora. Zde jen prostá, suchá fakta, z nichž zírá někde radost, povíce smutek nad trpícím lidem. Též sloh je jednoduchý, bez ozdob a složitosti.

Je to věrný obrázek zemí koruny České z r. 1771.

(Pokračování.)

Goethe myslitel.

Filosofie básníka a umělce vůbec neobsahuje v sobě jenom rozumové prvky dle pevných zákonů spořádané v jednotný logický celek, nýbrž je nerozlučně spjata se všemi podmínkami umělecké tvořivosti a určována stejně zvláštností mysli jako vzruchem citovým a vzepjetím vůle. Proto neznamená pokus o podání takové filosofie nic menšího než vykouzliti celý bohatý život duševní, hluboko se v něj ponořiti a pátrati především po zásadách myšlení, které daly vznik básnickým dílům. Z těchto právě se dají vyčísti tvůrčí principy, tím že se pomíjí vše náhodné, že myšlenka vtělená v názorný tvar jednak se domyslí, jednak, a zvláště, sleduje se po jednotlivých vývojových stupních zpátky až k tajemnému zřídlu inspirace. Zároveň udává se pro badatele požadavek naprosté šetrnosti k výrokům a osobnosti poetově, nepodkládati nic cizího, nepřibližovati názorům snad sympatičtějším, nekořistiti z poznámky letmo hozené na papír, která bývá závěrným článkem myšlenkového řetězce o předpokladech nám neznámých, a posléze, míti úctu před umělcem samým, pokládati jeho individualitu za svět pro sebe, za něco, co není podmíněno pouze duchem času a vlivem okolí, za zjev vyčnělý nad rodnou a živnou půdu svého prostředí a ovládaný vlastními zákony.

Siebeckova kniha o Goetheovi[1] vyhovuje plně všem těm podmínkám. Že pak Goethe sám uvažoval o postupu a způsobu svého myšlení, to usnadňuje úkol, takže autor, drže se směru udaného básníkem, může spojiti s rozborem Goetheovy intellektuální povahy výklad noetických jeho zásad. Svéráznost Goetheovy spekulace spočívá v souladu a stejnoměrném vývoji názorného a pojmového myšlení a ve schopnosti, tyto oba poznávací činitele sloučiti, ba stotožniti. To vede k velkolepému umění, mysliti před-

[1] Goethe als Denker von Hermann Siebeck. Stuttgart 1902. (Fromanns Klassiker der Philosophie, č. XV.)

mětně, tak totiž vykládati jevy přírodní, že jasný je také pochod, kterým příroda tvořila, a ne pouze hotový výsledek. Jediný šťastný shrnující pohled vyluští z předmětu svého nazírání i tajemství vzniku i nezjevné pružiny a tuší něco, co se skrývá za věcmi. Neboť jevy přírodní, ač poslední námi poznatelné, nejsou posledními skutečnostmi světa vůbec, nýbrž pouze odlesky božského života, symbolickým rouchem věčných ideí.

Právem soudí Siebeck ze shody názoru s myšlením, jak velice je Goetheova filosofie umělecky zabarvena. Vždyť jest to předností a výsadou poetů (a v tomto nejširším smyslu počítám k poetům všechny tvůrčí duchy), že se jim složité dění postupující v času nebo jev v prostoru rozložený zhušťuje v jediném, nejvýznačnějším bodě, z něhož postupem v před i zad se dají vyčísti též podmínky existence a ostatní prvky, tak aby věčné pravdy, duch určité doby, zákon přírodní nebo poznání rozhodující pro život se jim jevilo sub specie jedinečného jevu.[1] V Goetheově předmětném myšlení leží však, a to, myslím, u Siebecka patrno není, také zárodek mysticismu, je v něm naznačen onen tajemný vztah mezi mikrokosmem a makrokosmem, upomínající na Jakuba Böhmea, jemuž chvějný sluneční paprsek odražený od cínové desky otvírá výhled do všeho dění světového: ovšem, Goethe nepohlíží na předměty ani výlučně ani důsledně se stanoviska hodnotícího jen dle vztahu ke světu nadsmyslnému.

Oba mocné směry jeho doby nalézaly u Goethea ohlasu, ale uspokojiti ho nedovedly: Jeho theorie poznání byla sice v oboru smyslově vnímatelných jevů za jedno s empirismem, ale pohřešovala u něho ohled na to, co všemu dění dává podklad, ohled na ideu. Rationalismus zase nevyhovoval, snaže se dovoditi důvod oné vyšší nadsmyslné existence z abstraktních představ lidského ducha, místo aby postupoval vzhůru od známého a pochopitelného. Za to však sblížil se Goethe s myslitelem, který pro poznání rovněž požaduje, aby ve zkušenosti splýval názor a myšlení, — totiž s Kantem. Kantovi význačným bodem pravého poznání jest

[1] Co Goethe s oblibou nazývá aperçu, je Helmholtzovi prostě »nápad«, a dějiny vědy podávají množství dokladů pro invenci toho druhu. — Doklad shodný s myšlenkou Goetheovou (a Helmholtzovou), že po dlouhém a úmorném přemítání všední jev se náhle ukáže v nevídaném světle, totiž ve světle ideje, která se tvoří čekajíc na rozkřesnutí, vidím na př. v Anně Karenině, když Levinovi pohledem na pracujícího mužíka pojednou a bezprostředně vzejde vědomí o ceně křesťanství; a podobně tomu všude, kde básnická postava ukazuje za sebe, na ideu a typus.

všeobecnost a nutnost, i uznává mimo empirii a nad ní úkony, jimž se obsah nabytý zkušeností musí přizpůsobiti a podrobiti, to jsou nazírací formy a kategorie. A jako Goethe uvádí své symboly ve vztah k idejím, tak rozlišuje Kant zcela obdobně zkušenost jejímž obsahem jsou jevy (fenomena), od poznání transcendentního, které za předmět by mělo »věc o sobě«. Rozdíl však je ten: u Kanta objekt je nám nedostupný co do podstaty, fenomen od věci o sobě oddělen mezí naprostou, kdežto pro Goethea jest idea nedostupna jen co do stupně, blížíme se jí, čím dále postupujeme v poznávání prvků daných zkušeností. V náhledech o poznání esthetickém a teleologickém jest poměr obou myslitelů celkem týž, jenže u Goethea silně vyniká také již další stanovisko, že totiž na organismy třeba pohlížeti pod stejným zorným úhlem jako na umělecké výtvory.

Goethe je přesvědčen, že lidský duch dojde ke stanovení jistých nejvyšších vztahů — ale také ne dále —, jistých »prafenomenů«, jež poskytujíce vhled do spojitosti a jednotné zákonnosti všeho bytí, tvoří rudou nit vývoje. V prafenomenu leží těžisko i pro zkoumání přírody i pro básnictví; objektivní pozorování typických jevů sjednocuje dva světy různým zákonům podléhající, svět umělce a svět učence. Ústředním bodem oběma však musí býti zájem o projevy života, co s nimi stojí v bezprostředním vztahu, to především má nárok na řešení: člověk se svými potřebami budiž měřítkem a sledním cílem všeho rozumování.

Dle Goetheových vývodů — a v tom tkví jich nejhlubší cena — prýští snaha po poznání theoretickém i hodnotícím (esthetickém) ze stejného pramene (»das tiefe ruhige Anschauen« jej zove sám), a přes různé methody vzájemnost obou těch snažení má význam pro vědeckou práci. A všeobecně-noetické zásady o ideji, symbolu a zvláště o prafenomenu, obsahují jádro speciel-ních názorů o přírodě, náboženství i o životě, které dle různých oborů různě se utvářejíce, přece vždy odpovídají Goetheovu či vlastně Goetheovskému myšlení.

Pro jevy přírodní platí za poslední poznatelný vztah zákon vývoje. Organismy jsou útvary obdobné dílům uměleckým, příroda sama se jeví jako živoucí bytost, k níž člověku třeba vstoupiti v bezprostředný styk. Pantheististická touha po splynutí s matkou přírodou nalezla mocný popud, když Goethe se pohřížil v četbu Spinozových děl, ač ve skutečnosti jeho vývodů nikdy zcela nepřijímal; překládal řeč přísného intellektualisty ve svůj idiom pro-

šlehovaný žhoucím temperamentem a rozuměl pantheismu bytí dle svého pantheismu genetického, ba posléze se klonil k Leibnizově nauce. Názory o přeměně rostlin a zvířat zajistily Goetheovi nejen čestné místo mezi přírodovědci, nýbrž učinily jej z nejvýznačnějších předchůdců moderní nauky vývojové. A přece jest ještě dalek darwinismu, neboť nevěří v reální pratvar: spojitost mezi jednotlivými říšemi přírodními se mu jeví v podobě duševní stupnice, vývoj mu je podmíněn působivostí typu.

Náboženství Goetheovo je vyznačeno úsilím slučovati přírodní pantheismus s touhou po lidsky osobním poměru k bohu, uvésti v soulad rozumové poznatky s potřebou, která udržuje člověka v blízkosti věčného a v životní vztah k němu ho uvádí. Ačkoli — či spíše protože? — náležela víra k podstatným součástkám jeho duševního života, choval se Goethe vždy s jistou zdrželivostí ke všem útvarům dějinně ustavených konfessí. Za poměrně nejvyšší pokládal křesťanství, ač neváhal jeho obřady stihati krutým posměchem. Náboženské přesvědčení Goetheovo tíhne směrem kladu, a to nejvyššího a naprostého kladu života. — Pro životní praxi a tedy pro morálku z toho vyplývá pravidlo, přivésti k rozkvětu všechny síly skrytě v duši obsažené, aby se rozvinula plodná a bohatá činnost a aby bytí lidské se rovněž přetvořilo v umělecké dílo. Úcta před silnou individualitou to jest, již požaduje Goethe, snášelivost i vůči její hranám a hrotům. Jenže každý jedinec má zase povinnost, stlumiti v sobě nadčlověcké síly a dobrovolně se podrobiti řádu světovému. Ethický vývoj je požadavkem, a vůle k mravní ušlechtilosti dává možnost povznésti se nad život cizími vlivy determinovaný.

Záhadu svobody a nutnosti, u Goethea pouze naznačenou, rozvádí Siebeck v široký obraz, jenž patří k vrcholným bodům díla. Obdivuhodný je způsob, jak dovede z noetických předpokladů důsledně vyvozovati závěry pro celou ostatní filosofii Goetheovu, jak dovede zachovávati jednotné měřítko a organickou souvislost na pohled nesourodých částí. Dosíci úplnosti jest ovšem téměř nemožno, a autor hned předem ku př. k esthetice obrací zřetel jen pokud vystupuje její spojitost s ostatními okruhy myšlenkovými. Ale proč téměř ani řeči není o poměru k antice? Ten přece Goetheovi byl více než theorií uměleckou, znamenal mu otázku takřka životní a tvořil spolu podklad náboženského a ethického stanoviska. Universální duch nedá se s jediného bodu shlédnouti ve všech svých odstínech a barevných hrách, a vyzdvižení jedněch

mívá za následek znehodnocení jiných potencí; tak idealistické Siebeckovo hledisko německého protestantství nedává vystupovati v plné síle Goethe-geniovi, titanovi, demonovi. Ovšem, běží v prvé řadě o myslitele, a obsah filosofického creda se ustálil až v kmetství: ale právě že tolik zdůrazňuje umělecký ráz Goetheova myšlení, dalo by se čekati, že Siebeck bude ukazovati též na ponenáhlou krystallisaci jeho názorů — a zatím je vývoj naznačen jen příležitostně a jaksi mimochodem. Autor vychází totiž od náhledu, že jádro Goetheovy individuality a tedy i filosofie v podstatě se neměnilo. Ale to ještě neodůvodňuje, že moment dynamický tak velice ustupuje do pozadí. Když už duševní pochod v času se odehrávající se soustředí a rozvede ve sled logicky spořádaných součástí, pak bolestně pohřešujeme stať, která by aspoň ve velkých liniích rýsovala historii Goetheova myšlení. Měnlivost v čase podává prvky, které jediné dovedou stmeliti zásady zdánlivě nesrovnatelné (tak str. 227 a následující). A tak přes poznámky všeobecnějšího rázu, jako že básník musil se propracovati od úzkého základu osobních náklonností k životu všestranně činnému, stírá Siebeckova kniha to, co zvykli jsme na umělcích hodnotiti nejvýše, co jediné nás sbližuje s ohromující velkostí Goetheova genia a zároveň jej povznáší v nejvyšší a nedostupnou oblast lidského ducha: bolestné krise a přemožené vidiny vysněných říší, bytostné přelomy a osudnost rozhodnutí, jimiž krvácí duše.

O. F.

O jednotě armády.

Krise dualismu, této odstředivé státní formy, viklá náhle na onom základu, který rakouští politikové různých odstínů si zvykli míti za záruku jednotného říšského svazku a za podmínku neztenčeného velmocenského postavení říše na venek. Tklivá slova, kteráž na radě říšské a zvláště v její panské sněmovně při povolování starého kontingentu nováčků věnována byla skutečnosti, že dualismus s mocnou silou vniká i do tak nepřístupného státoprávního zřízení, jakým je naše armáda, našla ovšem za Litavou špatného ohlasu a tak evropská velmoc v době stahujících se pobalkánských mraků ocitne se náhle v druhé polovici říše bez nových vojáků a dokonce i bez berní, výrazný to doklad, jak opatrně sdělána je uherská ústava. Žádné tesklivé vzpomínky z let šedesátých, vinoucí se hlavami starorakouských státníkův, nezabrání tomu, aby uherské prudké národní snahy ve společné armádě viděly vždy jen spojení dvou samostatných kontingentů dvou neodvislých států, nikoli však vyšší armádní jednotu nad oběma polovicemi říše stojící, vlastně se vznášející.

Otázka armádní byla přirozeně našemu mladočeskému poselstvu oříškem rozpakův, nejen proto, že naskytla se příležitost, zase prý něco dostati, nýbrž již pro obecnou důležitost armádních poměrů s našeho hlediska národnostního; nikdo nikdy nebyl sice zvyklým, že by byl z míst mladočeských slyšel nějakou státovědecky zdůvodněnou politickou formulaci, ale že politikové naši, když chtěli vládě již kontingent povoliti, chodili si pro argumenty do doby předbřeznové, je politicky velmi význačno. Vrchol této předbřeznové politické moudrosti pronesl v mladočeském politickém klubu onen poslanec, jenž odpor proti povolení vojenské předlohy zamítal tím poukazem, že vojenské předlohy jsou předlohy koruny a nikoli vlády. Jak mnoho zastaralého tkví v tomto pojetí státu, jak mnoho upomínek na dobu předbřeznového absolutismu, kdy vojsko patřilo zeměpánu, ač i tehdy mívali stavové povolováním berní a branců na vojsko určitý vliv.

Z tohoto pojetí dnes každý konstituční politik se již jednou musí vymaniti: Vojsko je na obranu práv a zájmů státu, stát upravuje povinnosti branné říšským zákonodárstvím, stát vojsko platí a plat posledního vojáka objeví se v rozpočtu státním, tak jako služné generála. Nejvyšší velitelství vojenské je orgánem státu jako každý jiný úřad, panovník, vykonávaje svá práva jako vrchní velitel společné armády, vykonává tím práva obou našich spojených státův, jedná jako

orgán obou států, stoje vždy ve státu, nikoli nad státem. Panovníku příslušejí práva organisace vojska se týkající, prostředky však k provedení organisace dávají státy a obnosy peněžné bývají povolovány též státními rozpočty, naším a uherským. Panovník vykonává svá práva na základě říšské ústavy rakouské a uherské; ústava uherská pak dává panovníku táž práva jako rakouská, totiž práva týkající se vedení, velení a vnitřní organisace vojska. Panovníku přísluší též vyhlášení války a uzavření míru; rozumí se však opět, že tu jedná zase jen jako orgán států, uherského a našeho. Všechna práva tedy, kteráž panovník nad armádou vykonává, přísluší mu jen jako hlavě státu, jako nositeli státní moci vládní a výkonné.

Tato skutečnost, že panovník práva svá vládní vykonává v zastoupení státu, komplikuje se tím, že armáda je společnou dvěma státům, předlitavskému a uherskému, že patří státům oběma. Armáda je zřízením kolektivním, složeným ze zvláštních kontingentův obou států a to tak, že armáda nepatří nějakému vyššímu státnímu útvaru nad oběma státy stojícímu, nýbrž každý z obou realně spojených států, stát předlitavský i uherský, slučuje své vojsko pod společným velením a organisací za společným účelem. Armáda patří oběma státům dohromady, každý stát má v ní rovnoprávný podíl pokud se týče stanovení kontingentu a každý stát ve svém rozpočtu činí na vydržování armády i svá zvláštní opatření. Panovník, maje nejvyšší velení armády, jedná jako společná hlava obou států, jako kolektivní orgán státu uherského a předlitavského, jako representant státní moci uherské a rakouské, jako nositel dvou spojených státních mocí, nad kterými však již nestojí žádná vyšší celková moc. Obě státní moci, rakouská i uherská, jsou samostatny, mají jen společného representanta, jedinou osobu panovníkovu. Všechna rakousko-uherská společná státoprávní zřízení (společná ministerstva a úřady) nejsou výrazem státní moci vyššího útvaru, který by oba státy zahrnoval v sebe, nýbrž jsou jen organisacemi dvou spojených státních mocí, kteréž v oborech ostatních, mimo společné záležitosti, jsou zcela neodvislými. Společné záležitosti obou státův upravují se vzájemnými dohodnutími, kteréž pak se vyhlašují v jednotlivých polovicích říše jako zákony.

Základ organisace a kompetence společných státoprávních zřízení tvoří rakousko-uherské vyrovnací zákony z r. 1867; Uhři stále se dokládají a zaříkají, že vyrovnací zákon tento je jen authentickou interpretací pragmatické sankce a mezitím, což ostatně je v státním právu zjevem nikterak neobyčejným, obsahují vyrovnací zákony zásady jednak nové, jednak modifikující starší státní právo uherské.[1] Vyrovnací zákony jsou zákony s vlastními zásadami státoprávními, které nestojí všude a vždy v kontinuitě se starším právem, jak Uhři stále tvrdí; závaznost těchto státoprávních zásad pak opírá se jen o nový vyrovnací zákon, především uherský, jehož je rakouský zákon jen věrným následovníkem. Tak jednota armády, jak je požadována ve vyrovnacím zákonu z roku

[1] Podrobnější výklad o těchto otázkách v. v přednášce B. Riegra: O rakousko-uherském vyrovnání. (Čes. knihovna národohospodářská.)

1867, neplyne ještě z pragmatické sankce; pragmatická sankce stanoví sice požadavek společné obrany říše, ale z toho ještě neplyne, že by říše měla býti bráněna jen jedinou armádou: Právě tak dobře zajisté mohou říši brániti armády dvě nebo tři, jen když stojí pod společným velením jednotným.

Uhři sice stále před vyrovnáním se dovolávali historického svého práva, přiznali však vyrovnacím zákonem tužší jednotu v záležitostech armádních, než jaká byla založena jejich státním právem. Uhři povolili tu jen neustálému vývoji vojenských záležitostí; po tři sta let byly se vyvíjely společně vojenské instituce a nejvyšší úřady vojenské, od dvorské rady vojenské až do společného vojenského ministerstva a nejvyššího vojenského velitelství, a vyrovnací zákon smířil se tu s právě trvajícím stavem věcí, zachovav jen historická práva uherského sněmu, právo povolování berní a kontingentu vojenského.

Otázku, že armáda patří stejně oběma státům dohromady a že nestojí nad nimi, nýbrž že je společným zřízením obou, a dále otázku, že vykonávání práv nad armádou děje se ve jménu státní moci obou státův, rakouského i uherského, jako výkon spojených mocí vládních, je dobře lišiti od otázky, jakým způsobem děje se výkon práv nad spojenou armádou, jakou formou státoprávní uskutečňuje se oprávnění panovníkovo veleti a vésti vojsko i říditi jeho organisaci. Prozatím rozhodnuto je, že panovník, vykonávaje práva vrchního velitelství, vykonává oprávnění ústavou mu přiznané, na základě ústavy, oprávnění nejvyššího orgánu státního a to jak uherského, tak rakouského. V jaké ústavní formě nyní vykonává svá práva výsostná nad armádou?

Vyrovnací zákon uherský (a po něm rakouský) prohlásil ve smyslu pragmatické sankce zásadně vojenství za společnou záležitost a přiznal panovníkovi jednotné řízení, velení a vnitřní organisaci vojska i vojska uherského. Panovník není v těchto svých oprávněních omezen ani spolupůsobením delegací, ani účastenstvím obou parlamentův; neomezená moc císařova upravuje tyto záležitosti s konečnou platností, jen povolení nákladu na ně přijde před příslušné delegace a parlamenty obou polovic říše. Zde, v těchto záležitostech neobmezené panovnické moci jednota armády jde nejdále, dědictví to z dob absolutistického vývoje společných vojenských zřízení. Než již povolování kontingentu brancův a tedy takto i stanovení praesenčního stavu vojska přísluší do kompetence říšské rady, jakož i úprava povinnosti branné; úprava branné soustavy v obou polovicích říše díti se pak musí dle týchž zásad v obou polovicích říše.

Jedná-li se o změnu branné soustavy (jako o změny v náhradní záloze, aby mohl býti zvýšen kontingent branců), musí v obou dílčích státech, v Předlitavsku i Zalitavsku, dojíti k zákonům stejného obsahu, aby mohly býti předloženy k sankci císaři; tu, pokud se říšská rada předlitavská a sněm uherský neusnesou o úpravě branné soustavy na zákonech totožného obsahu, nemůže v jedné polovici říše ani v druhé polovici vejíti nový zákon v platnost, poněvadž úprava soustavy branné říditi se musí dle stejných zásad; dokud oba sbory zákonodárné ne-

usnesou zákony totožného obsahu, platí v každé polovici říše zákony starší. Tento případ byl právě nyní při povolení zvýšeného kontingentu branců; zákon, v našem parlamentu tak přeochotně usnesený, nemohl vejíti v platnost, poněvadž uherský sněm zákona o zvýšeném uherském kontingentu nepřijal, a zvýšení kontingentu je ovšem mezi záležitostmi, kteréž upravovati je třeba dle stejných zásad. Proto se vláda spokojila jen s odhlasováním a povolením starého kontingentu a ani starý kontingent nebyla by mohla svolati, kdyby v poslední chvíli nebyla říšskou radu pozvala k povolení starého kontingentu brancův. Posl. Chiari tedy svým dodatkem nezavedl ničeho jiného, než co již bylo ustanoveno v ústavních zákonech vyrovnacích, a nepřísluší mu tedy taková zásluha ani vina, o jaké v denních listech nejrůznějších stran se bylo lze dočísti.

Zákonodárství obou parlamentů vyhrazeny jsou ještě další předpisy armády se týkající, jako úprava občanských poměrů vojska, jeho dislokace, předpisy o ubytování a zásobování vojska a poskytování přípřeže (naší říšské radě přísluší v těchto třech posledních případech jen stanovení základních zásad zákonodárných, kdežto podrobnější předpisy stanoviti náleží sněmům zemským). Delegace nemají pak již vlastního práva zákonodárného v záležitostech vojenských, protože vlastně všechny vojenské záležitosti, při kterých by zákonodárné úpravy se vyžadovalo, náležejí již do kompetence říšské rady; ostatně delegace dle svého státoprávního základu nejsou společným zákonodárným sborem říšským a jejich usnesení vyhlašují se jen jako usnesení, císařem potvrzená, a nikoli jako zákony. Delegace stanoví v záležitostech armády pouze položky společného rozpočtu, avšak úhrada rozpočtu díti se může pouze finančními prostředky obou států a cly, dle celní úmluvy ujednanými. Příspěvky k společným záležitostem a na armádu však stejně musí býti povoleny i v rozpočtu obou parlamentů, rakouského a uherského, protože parlamenty jedině mohou povoliti berně a daně. (V naší polovici ovšem často nahrazuje se svolení parlamentu k vybírání daní §-m 14.),

Kdykoli se tedy mluví o jednotě armády, znamená to především jen onen obor armádních záležitostí, který náleží do kompetence neobmezené moci panovnické, protože ostatní záležitosti armády upravují se již zákonodárstvím dualistickým, ač obsahově stejným, v obou polovicích říše. Jednota armády má tedy jen význam jako jednota velení, vedení a vnitřní organisace armády, vše to, co zbylo z historického vývoje absolutní moci panovnické. V těchto záležitostech je omezení každého ústavního vlivu, ba vyloučení jeho, proti ústavám jiných států skutečně značné, a odtud se vysvětluje, že v záležitostech neobmezené vojenské moci panovníkovy jednota společné armády dochází nejostřejšího výrazu. Ani společný ministr války, ani nejvyšší vojenské velitelství a vojenská kancelář panovníkova nemají ústavních styků s parlamenty, ministr války není ani delegacím odpověden (zákonným předpisům o zodpovědnosti společného ministerstva schází zákony prováděcí), a státní akty vojenské nevyžadují spolupodpisu ministrova. Než i do této jednoty armádní, sprostředkované oborem ne-

obmezené moci panovnické, dualismus hleděl vnikati krok za krokem a pevně; ačkoliv obrana říše prohlášena byla za věc společnou oběma státům, dnes máme zvláštního předlitavského i uherského ministra zemské obrany, každý stát má zvláštní svoji obranu zemskou, zemská obrana uherská stala se skutečným uherským státním vojskem s vlastním velením a toto vojsko podléhá zákonodárství uherskému a jen v organisaci vyšších sborů vojenských, divisí a armádních sborů přichází ve spojení s organisací ostatní společné armády a stojí pak s ní pod jedním vedením. Tak jako v této vnitřní organisaci postupuje dualismus i v zevnějších znacích organisace: Adjustování i uniformování přizpůsobilo se dle toho, z jakého kontingentu pluky jsou sestaveny, nyní pak zase odznaky i prapory mají dosvědčovati samostatnost uherského vojenského kontingentu, a důstojníci uherští nemají býti vázáni službou mimo territorialní obvod svého kontingentu.

Dnešní krise dualismu točí se kolem mocné opory jednotného vzezření armády, kolem jednotnosti armádní řeči a německého velení. Není nejmenší pochyby, že velení vojska i určení jazyka armádního patří v neobmezený obor moci panovnické, a že zeměpán konkretním rozhodnutím svým poměry velení vojenského konečně upravuje. Než není však též pochyby, že panovník i neobmezená práva panovnická vykonává jako kompetence státní, jako kompetence obou spojených státův, jejichž je panovník hlavou; kompetence tyto patří panovníku po právu vlastním, jsou mu ústavou zaručeny, jak ústavou uherskou, tak rakouskou, jsou to však přece jen kompetence státní, na základě ústavy, a panovník při výkonu jejich jedná jako orgán obou spojených státův. Vznikne-li tudíž spor mezi panovníkem a uherským říšským sněmem, je tu ústavní spor mezi dvěma orgány státu a ten ovšem ústavně měl by býti řešen dle poměru vzájemných kompetencí. S hlediska ústavních kompetencí má tedy jedině panovník právo řeč velící ustanoviti a požadavky sněmu po případě odmítnouti. Tu však právě nesmí se zapomenouti, že Uhry jsou na přechodu k státu parlamentárnímu, ve kterém parlament jako v Anglii byl by nejvyšším státním orgánem, a že Uhry svým politickým vývojem spějí dnes k supremacii parlamentu italského nebo belgického. Pak ovšem nebude parlamentu těžko vyžádati si a provésti změnu ústavy, takovou změnu, která by po případě měla za následek i přesunutí kompetencí nad armádou. Jinak než změnou ústavy, právě z ohledů kompetenčních, Uhři maďarského velení dosáhnouti sotva mohou, leč by koruna sněmu povolila, což dle posledních známek je pravdě nepodobno.

Vývoj jednotného armádního zřízení bral se celkem týmž pochodem, jakým postupovalo v minulých stoletích vybudování jednotné monarchie. Přes tři sta let vytvářely se jednotné vojenské organisace a nejvyšší úřady vojenské, z nichž dvorská rada vojenská blahé paměti svou těžkopádností se stala nejslavnější, přes tři století vyvíjela se jednotná armádní organisace j e n v oboru n e o b m e z e n é moci panovnické, v oboru, který podléhal volné správě a disposici panovníkově, pomáhajíc urychlovati unifikační process jednotlivých zemí, až po r. 1848 jednotný ráz císařského vojska dostupuje vrchole. Stojíc

pod bezprostřední absolutistickou mocí panovníkovou, pokrytá slávou z italských bojišť, mocný sloup rakouské hegemonie v bývalém Německém Spolku a rakouské byrokracie v létech padesátých, mohla tu císařská armáda skutečně se pokládati za jednolité zřízení vyššího svazku celé monarchie, svazku všechny země i uherské objímajícího, ústředního státu absolutistického, ve kterém mizelo zvláštní státní právo uherské, ač uvnitř nezaniklo docela. Ale od dob rakousko-uherského vyrovnání, kdy jednotný stát uherský poprvé v této podobě postaven byl proti bezejmennému celku království a zemí na říšské radě zastoupených, kdy přestávaly známky vyššího svazku ústřední, celkové monarchie a říše stala se svazkem dvou samostatných státův, armáda s ostatními ústředními státoprávními organisacemi stala se organisací pouze společnou, spojenou armádou, sestavenou ze dvou samostatných kontingentů a podléhající i dvojí moci zákonodárné; instituce jednotné armády ústřední monarchie je dnes oběma státům společnou. V tomto směru pokračuje dnes vývoj dále, Uhry tíhnou k úplnému osamostatnění svého armádního a státoprávního zřízení, s výsledkem tu a tam střídavým, ale s nepopíratelnými úspěchy. Jejich politické požadavky jsou dobře hájeny. Nuže, co z toho všeho plyne pro nás? Nemáme jistě nejmenší příčiny exponovati se pro dílo Beustovo, nemáme důvodu vystupovati proti požadavkům uherským, pokud se domáhají věcí národnostně spravedlivých; jaké jiné postavení však máme zaujmouti, musilo by býti určováno politikou jinou, politikou pevných zásad. A takovou politikou však naše dnešní vídeňská politika není. —*ek.*

Jesuité do Německa.

(Z dopisu.)

Jarní návštěva německého císaře, hlavy protestantského světa pruského, u zemřelého papeže, duchovního suveréna katolických myslí, oživila znovu nejrůznější politické úvahy o poměru církve a státu v říši a především v Prusku, kde kulturní boj, zahájený pruskými zákony z let 1873—1876, byl zanechal nejmocnější reminiscence, třeba že většina zákonů těchto od let osmdesátých postupně byla zrušena. Říšské zákonodárství německé neupravilo celkově poměr katolické církve ku státu nijak, protože v Německu církevně-politické záležitosti patří do oboru působnosti jednotlivých dílčích států; proto také říše německá nemá u dvora papežského žádného vyslance, nýbrž zastoupeny jsou tam svými vyslanci jen jednotlivé státy, jako Prusko a Bavorsko. Říšské zákony německé týkají se hlavně všeobecných zásad o rovnosti vyznání a přípustnosti určitých náboženských společností; ostatní vše, i zákonodárství o řádech náboženských, ponecháno je zákonodárným a správním orgánům jednotlivých státův; jen jediný je zákon, který vydán byl pro celý obvod říšského území: Je to říšský zákon, který po léta je bolestínem katolického centra, zákon proti jesuitům z 4. července 1872. Dle ustanovení tohoto zákona vylučují se řád jesuitův, řády jemu příbuzné i podobné jemu kongregace řádové z celého území říše a policejní úřady jednotlivých států se zmocňují, aby členy tovaryšstva Ježíšova internovali a vypovídali z pobytu na určitých místech, ať jsou státními příslušníky německými nebo cizozemskými.

Jest dobře známo, že za zrušením tohoto zákona nesou se snahy katolických politiků v říši po celou řadu let; první návrhy na zrušení zákona protijesuitského byly podány v říšském sněmu již v r. 1890. a byly skutečně v zasedáních r. 1893., 1894., 1895. také přijaty. Spolková Rada chovala se tehdy odmítavě, přece však hned návrhem z r. 1894. dosáhli katoličtí politikové aspoň usnesení, že zákon proti jesuitům nevztahuje se na řád redemptoristův a na kněze sv. Ducha. Naproti tomu však rozšířil Bismarck platnost zákona i pro německé kolonie, prohlásiv v r. 1886., že jesuitští missionáři nemají tam přístupu, ačkoli ze znění zákona důsledek tento jinak vyvoditi se nedal. Příznivého obratu dostalo se tužbám katolického centra, když opatrnou politikou Lva XIII. poměr mezi říší a kurií nabyl zvláště od

let 90tých velmi přátelské tvářnosti, kteráž utužována byla chováním se centra k vládním předlohám, jmenovitě k těm, za nimiž stála vůle císařova, až konečně dnes už vážně je řeč o tom, že návrh na zrušení zákona protijesuitského octne se na stolcích Spolkové Rady jako předloha své vlády, jejíž ministerským předsedou býval původce kulturního boje, Bismarck. Poslední návštěvou císařovou u papeže naděje ony pak jen vzrostly a sám říšský kancléř již připustil, že se pruská vláda o odvolání přísného zákona svou váhou zasadí, tak že dnes je uvažovati již také o tom, jaké jsou vyhlídky, že by návrh na zrušení zákona v Spol. Radě dosáhl většiny, a jak s politického hlediska jednotlivé vlády se k němu zachovají.

Návrh podán bude Spolkové Radě jako initiativní návrh pruské vlády, jako pruská vládní předloha, kterou předkládá předsednictvo Spolkové Rady; císař sám ve Spol. Radě initiativy nemá a říšský kancléř, jenž kollegiu tomuto předsedá, má initiativu jen jako pruský zmocněnec, ježto je členem kollegia jen jako zástupce pruského státu. Rozumí se samo sebou, že pruský zástupce odevzdá též všechny hlasy své vlády pro její předlohu a jde tudíž dále jen o to, bude-li pruský návrh podporován též s jiných stran.

Prusko samo má v Spolkové Radě 17 hlasův, ježto v r. 1867. k bývalým jeho čtyřem hlasům v Německém Spolku přibyly též hlasy přivtělených zemí a to za Hannoversko čtyři, za Kurhessensko a Holštýnsko po třech, za Nassavsko dva a jeden za Frankfurt. Všech hlasů v Spol. Radě jest 58 a ježto usnesení dějí se prostou většinou hlasův, jest třeba 30 hlasů k platnému usnesení nadpoloviční většinou. Z ostatních států dílčích mají: Bavorsko šest hlasův (o dva více, než v starém Bundu), Sasko a Virtembersko po čtyřech, Badensko a Hessensko po třech, Meklenburk-Zvěřín a Brunšvík po dvou a všechny ostatní menší státy po jednom. Všechny hlasy každé vlády musí zníti jednotně. Potřebuje tedy pruská vláda ještě 13 hlasův, které nebude tak těžko sehnati; hlasujíť s Pruskem obyčejně menší státy s ním sousedící, poněvadž přirozeně má Prusko nad nimi rozsáhlou politickou hegemonii. Stanovisko protestantských svobodných měst jest ovšem pochybno, ale jejich závislost na Prusku nepochybna.

Obě země, které mají katolické dynastie, Bavorsko a Sasko, budou patrně pro předlohu, což jest již o sobě 10 hlasův; ostatní tři hlasy najdou se snadno, neboť jak v Badensku tak ve Virtembersku mají katolíci u dvora značný vliv, protože v obou zemích jsou dynastické katolické linie rodové, na které po vymření nynějšího protestantského rodu přejde právo trůnní posloupnosti: V Badensku zvláště ukazuje se tento vliv při nynějším jednání o připuštění mužských klášterních řádův, které až dosud mohly v zemi se usaditi jen se zvláštním svolením vlády a které měly veškeru vyučovací činnost v ústavech vzdělávacích zcela zakázánu. Vláda chová se tu k řádům nyní mnohem přízniveji, a jak se praví, má i panující velkovévodkyně na tom zásluhu.

Bude-li ve Spolkové Radě rovnost hlasův, přijde opět na hlasy pruské vlády, protože při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsednictva

a pak přijat jest ten návrh, pro který byly odevzdány pruské hlasy. Hned jakmile se vyskytly pověsti o záměru pruské vlády, dávaly různé vlády v officielních svých orgánech prohlašovat, že pro připuštění jesuitů nebudou, avšak prohlášení taková ničeho neznamenají, protože se stejně nikdo nikdy určitě nedozví, jak která vláda hlasovala. Spolkovou Radu nesmíme si totiž přirovnávati k nějaké vyšší komoře, jaké jsou naše panská sněmovna nebo francouzský senát a anglický dům lordův. V Spolkové Radě jsou zastoupeny toliko německé státy prostřednictvím svých vlád, jednání i hlasování její je tajné, zmocněnci jednotlivých dílčích států dostávají instrukce tajné od ministerské rady každého státu a v ministerské radě rozhoduje na konec přece vždy panovník; o znění instrukcí nepronikne do veřejnosti ničeho, ani parlamenty jednotlivých států se ničeho nedoví, ač tak již často chtěly. Podobně v hanseatických městech dávají instrukce městské senáty a taktéž tajně. Zmocněnci pak jsou instrukcemi přísně vázáni. Byl v tom právě úmysl Bismarckův, učinit Spol. Radu nezávislou od veřejné kontroly, protože Spol. Rada udílí zákonům sankci jako v monarchických státech panovník, obstarává tudíž zákonodárnou funkci, kterou má jinde vladař, sankcionováním zákonů sama; a tu Bismarck chtěl právě tomu, aby se nikdo nikdy nedověděl, která z vlád jakýkoli zákon přivedla svými hlasy k pádu, aby proti žádné určité vládě nemohla se vzbuzovati antipathie; proto také udílení sankce nedal císaři, nýbrž přičinil se, aby dle ústavy je měla Spol. Rada, aby tak na císaře nedošla nikdy nutnost, nějaký zákon zamítnouti odepřením sankce. Ve státech s dvěma komorami, jako u nás, uváznou zákony, kterým se nemá dostati sankce, již ve vyšší komoře, u nás v panské sněmovně, kteráž tuto zamítací úlohu sama obstarává, aby se pokrok neukvapil.

Pro německou Spol. Radu neplatí žádné předpisy o počtu členů k usnášení potřebném, může se usnášeti za přítomnosti jakéhokoli počtu členův a hlasy těch, kteří nepřijdou, nebo přijdou bez instrukcí, se prostě nepočítají. Pro toto své výminečné postavení může si Spol. Rada leccos dovoliti, co si v konstitučním státu nemůže dovoliti vladař, jenž zákony sankcionuje, i dává pak ráda moc svoji pocítiti i říšskému sněmu. Třináctkráte usnesl se již říšský sněm německý, že poslancům mají býti vypláceny diety jako v jiných státech, a třináctkráte putovalo usnesení říšského sněmu zpět, propadnuvši ve Spol. Radě. Žádný mocnář nemohl by třináctkráte hoditi prostě pod stůl parlamentární usnesení odepřením sankce; v Anglii dokonce již od r. 1708 neodepřel panovník sankce žádnému parlamentárnímu usnesení. Proto také, když konservativní strany německé strhly křik nad vítězstvím socialistů při červnových volbách, bylo to dosti k smíchu; lamentovalo se nad převratem, který hrozí z počtu socialistů v parlamentu celému Německu, a zatím tento parlament je tak malomocný, že Spol. Rada třináctkráte jeho vzorné usnesení může zamítnouti. O co mocnějším je parlament na př. v Uhrách a jak daleko je v říši německé k vládě parlamentární!

Ve Spol. Radě zasedají přední státníci z jednotlivých státův a vysocí správní úředníci, kteří vykonávají na politiku i parlamentární

strany svých států určitý vliv a uplatňují politiku Spol. Rady i v jednotlivých sněmech svých státův. Prusko převládá v Spol. Radě značně, říšský kancléř je vždy pruským ministerským předsedou a zahraničním pruským ministrem, čímž zároveň možnost parlamentární vlády pro říši německou je vyloučena, když říšský kancléř musí býti pruským ministrem, který má v říšském sněmu německém proti sobě zcela jinou parlamentární většinu, než v pruském zemském sněmu. Také parlamentární vláda, v jejíž čele jsou zástupci 25 vlád, kollegium, dá se těžko mysliti. Politice pruské je převaha výborně ústavou zajištěna a tím nabývá otázka po připuštění jesuitův, již proto, že jemu chce Prusko, veliké naděje na uskutečnění.

Je tu ovšem ještě říšský sněm; nesmí se však zapomínati, že říšský sněm sám již byl dvakráte přijal návrhy na zrušení protijesuitského zákona, v minulých zasedáních podané, a že centrum katolické je stále nejsilnější stranou politickou německého říšského sněmu a jazýčkem na váze německé politiky, majíc mezi 397 poslanci 100 mandátův. Socialisté se tentokráte asi oprou návrhu, kdežto při projednávání prvého návrhu prohlašovali ústy Bebelovými, že se jesuitů v Německu nebojí a že jsou pro odstranění všelikých obmezení práv občanských. Tato okolnost, že zákon proti jesuitům znamená veliké obmezování občanské svobody volného stěhování, kteréž bývá uváděno mezi základními a zaručenými právy, mohla by návrhu na zrušení zákona pomoci i u jiných stran svobodomyslnějších, ježto není pochyby, že zákon odporuje zásadám občanské rovnosti u volbě pobytu a rovná jesuity »lidem státu nebezpečným«, jak řečeno je v návrhu na vydání zákona, v r. 1872 sněmu podaném.

Některé listy těšily se ze začátku tím, že i kdyby návrh na zrušení protijesuitského zákona byl říšským sněmem přijat, že pak vejdou opět v platnost bývalé zemské zákony proti jesuitům, které ve většině německých států již před protijesuitským zákonem říšským byly v platnosti. Než útěcha tato je planá, protože zemské zákony vydáním říšského zákona byly zrušeny a odstraněny. Odstraněním protijesuitského zákona padne opět jedna ostrá upomínka na kulturní boj, a naděje na to je tím větší, čím více vstříc si vycházejí kurie, německý dvůr a katolické centrum. Bude to jen nový doklad toho, jak zesnulý muž železa a krve, první říšský kancléř sjednoceného císařství, Bismarck, v boji s opatrnou politikou kurie konec konců prohrál a prohrál důkladně.

V.

Dne 26. července 1903.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Armáda a politika. Armádní rozkaz odpovědí na politické tužby národa – Seslabení armádního rozkazu císařským manifestem. Kolísavost protimaďarské politiky – slabost její – Khuen redivivus a opětný jeho pád. Zásluha dra Koerbera o odstranění Khuenovo — Strážce dualismu a armádní jednoty: pan dr. Koerber. Maďarská odpověď dru Koerberovi. Opuštěnost koruny v Uhrách — Sebevědomí dra Koerbera vůči říšské radě. Povolnost Mladočechů. Dr. Herold a národní socialisté — Zemský absolutism a český sněm — Ceterum autem censeo pokrokové politiky: všeobecné a rovné právo volební.

V Uhrách dosud se nepodařilo koruně zjednat klid a přivodit pravidelné ústavní poměry. Vládní politika pokoušela se dosud vyhnout se všelikým národnostním ústupkům Maďarům ve vojště. Ale nejen skutečnost, že za celý téměř půl roku se nepodařilo učinit uherský sněm dělným, či opatřit aspoň nejnutnější státní nezbytnosti, kterých neodpíral rakouský parlament ani za nejprudších svých dob obstrukčních, nýbrž i sám kolísavý postup proti maďarské obstrukci, svědčí o slabosti vládní politiky. Málo je sebevědomá politika, která dnes neskrblí příkrými slovy, aby je zítra seslabovala a odvolávala. Nejrozhodněji s míst nejvyšších byly odmítnuty maďarské požadavky armádním rozkazem z 16. září 1903, jenž byl vydán v Chlopech po velkých vojenských cvičeních v Haliči. Již sama forma armádního rozkazu zarážela. Armádní rozkaz — politickým projevem, ba přímo odpovědí na snahy a postup sněmovní oposice! V ústavních státech je obvyklý požadavek, aby armáda nijak sama nezasahovala do politiky, a aby armády ani nebylo užíváno k politickým demonstracím. Porušit jakýmkoli způsobem politickou neutralitu vojska je vždy krok — aspoň svými důsledky — nebezpečný ústavnímu životu. Ale ovšem v Rakousku dospěly věci až tam, že nikdo téměř, zejména ani jediný významnější list, ani říšská rada se neozvaly proti neobvyklému způsobu mluvit k rakouským národům armádním rozkazem. Za to v Uhrách vzbudil armádní rozkaz mnoho zlé krve. Již svou formou dotýkal se těžce maďarských politiků i vládních, kteří vždy velmi neradi nesou jakékoli zadávání ústavním formám. A dotýkal se jich tím tížeji, že bil v tvář i jejich národní sebevědomí. Mluvil přece armádním rozkazem k Maďarům ne jejich král, nýbrž nejvyšší velitel společného vojska. Ale i svým obsahem, tedy věcně nebyl rozkaz způsobilý stát se tišivým olejem pro rozbouřené vlny maďarské obstrukce. Rozkaz prostě a příkře, bez smlouvání a vzájemných ústupků ohlašoval vůli koruny »setrvati při dosavadních a osvědčených zařízeních branné moci« a zachovat »společným a jednotným, jak jest, vojsko«. Čekalo se, jaký dojem vyvolá neústupnost

armádního rozkazu. Nelze upřít, že rozhodná slova koruny působila mocně — v Rakousku. V Uhrách však znamenala jen posílení živlů oposičních, nové sesunutí ve veřejném mínění na stranu krajní oposice.

A kolísavost dalšího postupu míst rozhodujících jen posílila posice maďarských nesmiřitelných. Téměř současně byly učiněny dva projevy, z nichž prvý měl zřejmou tendenci oslabiti nepříznivý dojem z armádního rozkazu v Uhrách, druhý byl jakoby úmyslně nastrojen na podrážděnou maďarské politické veřejnosti. Odstouplý uherský ministerský předseda hr. Khuen-Hedervary byl opětně pověřen úkolem sestavit nový kabinet. Povolán byl hr. Khuen k novému úkolu zvláštním, obšírným císařským listem, který sobě ne bez námahy vymohl na uklidněnou veřejného mínění v Uhrách. Kabinetní list z 22. září 1903 — ne neprávem nazval jej uherský tisk manifestem — značí ústup od armádního rozkazu již svou formou, která je plna vlídnosti a laskavého cenění maďarských snah národních, a hlavně: jíž k Maďarům mluví uherský král a ne více nejvyšší pán společného vojska.

Horším však projevem slabosti dosavadní politiky vládní v Uhrách, než je ústup od příkrostí armádního rozkazu, je skutečnost, že koruně se nepodařilo nalézt žádného vlivného politika, který by chtěl převzít úkol sestavení nového kabinetu. Stal-li se muž rázu Khuenova pro Uhry nezbytným, je vysvědčení hodně pochybného postavení politiky koruny vůči Uhrám. Hr. Khuen-Hedervary je muž bez politických znalostí a styků, s dosti pochybnou již minulostí ze svého úředního působení jako bán chrvatský, a osobně ke všemu muž rukou ne nejčistějších. Proto již prvé povolání hr. Khuena za uherského ministerského předsedu správně se považovalo za čin z nouze, za příznak bezradnosti a bezmocnosti protimaďarské politiky. Za krátkou dobu své vlády byl hr. Khuen usvědčen i z užívání nečestných prostředků politických a musel demitovat, protože jeho jméno bylo úzce spojeno s úplatkářskou aférou, v níž měli být získáni jednotliví obstrukční poslanci pro vládu. Proto opětné pověření hr. Khuena úkolem sestavit nové ministerstvo muselo překvapit i ty, kdož znali tíseň a opuštěnost koruny v Uhrách. A předem bylo jasno, že ministerský předseda s minulostí Khuenovou nebude mít v uherském říšském sněmě pevné postavení, a vláda jeho že nebude mít dlouhého trvání. Hr. Khuen-Hedervary musel také po druhé odstoupit dříve ještě, nežli sestavil nové ministerstvo. Zásluha o předčasný pád uherského ministerského předsedy přísluší dru Koerberovi.

Současně, kdy císařským manifestem (listem hr. Khuenovi) ustupovala koruna vůči Maďarům od formálních příkrostí armádního rozkazu, v Rakousku ministerský předseda na schůzi říšské rady 23. září dával armádnímu rozkazu výklad, který musel být pro Maďary nepřijatelnější a urážlivější, nežli byl rozkaz sám. Pan dr. Koerber prohlásil se hodně sebevědomě za strážce jednoty armády a armádní rozkaz chlopský připsal do aktiv své vládní bilance. Je přirozeno, že v Uhrách byli řečí rakouského ministerského předsedy dotčeni. Viděli v ní přiznání, že rakouská vláda zasahuje do věcí uherských, že se staví mezi korunu a národ, kde prostředkovat je povolána jedině odpovědná

vláda uherská. Ale pan dr. Koerber vymezoval i věcně rozsah ústupků, které by mohla snad koruna učinit Maďarům — třeba že jen negativně. Výslovně prohlásil, že mezi možné ústupky nenáleží »změna řeči komanda nebo řeči služební«. Rakouská vláda postavila se tím na stráž, aby nebyla porušena armádní němčina, proti níž čelí hlavně boj maďarských obstrukčníků. Tím přihlásil se dr. Koerber za opovědného odpůrce oposice v uherském sněmě, za odpůrce maďarských snah národních. Proto je jen přirozeno, jakmile se sešla uherská sněmovna, že strana neodvislosti uvedla v debatu řeč Koerberovu a žádala na hr. Khuenovi, aby odmítl zasahování rakouské vlády ve věcech vojenských mezi korunu a Uhry. Uherský ministerský předseda nemohl či nechtěl desavouovati dra Koerbera. Snažil se jen dát řeči Koerberově přijatelný výklad. Tvrdil, že dr. Koerber nechtěl říci nic více, než že užívá ve věcech vojenských vlivu, jenž mu přísluší dle vyrovnávacích zákonů. Ale s podobným prohlášením nebyla spokojena ani strana vládní. Tak se stalo, že návrh poslance Košuta, aby byl zahájen rozhovor o vládní odpovědi, byl přijat nejen hlasy oposice nýbrž i vládní většiny. Hrabě Khuenovi po votu nedůvěry, kterého se mu dostalo z vlastní strany, nezbylo než podat znovu demisi. Uhry jsou zase bez odpovědné vlády. Potíž, najít mezi maďarskými politiky muže, kteří by chtěli vzíti věc koruny za věc svoji, potíž sestavit konečně ministerstvo z významných osobností politických, které by mělo naději na trochu delší trvání, nejvíce charakterisuje příkrost uherských poměrů. Ukazuje, že i sama vládní strana maďarská má daleko do naprosté oddanosti ke koruně, že koruna v Uhrách nemá již ne jediné spolehlivé strany, ale ani jediného spolehlivého politika.

Mnohem snažší postavení, než jaké má vláda v Uhrách proti neústupné a cíle vědomé oposici, má v Rakousku pan dr. Koerber vůči Mladočechům. Mladočeská obstrukce nikdy nečelila k tomu, aby buď zabránila uzákonění určité předlohy, nebo aby nepřipustila parlamentní jednání, pokud vláda nesplní určitý a přesný požadavek strany. Mladočeská obstrukce překážela parlamentní práci jen proto, aby si dala vykoupit uvolnění a připuštění říšské rady k normální činnosti. Při tom Mladočeši nikdy neměli ani odvahy překážet veškeré parlamentní činnosti stále a potud, dokud nebude vyplaceno výkupné. Svědčila o tom stálá jejich ochota propouštět t. zv. státní nezbytnosti. Tu ovšem nebylo jinak možno, jakmile vláda prohlédla mladočeskou neodhodlanost, než že přestala platit tam, kde stačila pouhá theorie o státních nezbytnostech. Proto byla vláda plna sebevědomí, i když nadešla nutnost vyžádat si na parlamentu změnu zákona o povolení nováčků. (V Rakousku byl povolen kontingent zvýšený, ale skutečné povolání nováčků bylo učiněno závislo na povolení branné předlohy v Uhrách. Když v Uhrách branci povoleni nebyli, bylo nemožno povolat nováčky k službě i v Předlitavsku.) Pan dr. Koerber troufal si požadovat, aby nově mu byl povolen zvýšený kontingent branců. Ovšem nedosáhl ho. Mladočeši aspoň na tolik se vzmužili, že odepřeli povolit kontingent zvýšený, a pan dr. Koerber konečně a snadno se spokojil povolením nováčků ve staré výši, proti němuž nebylo odporu

než u českých radikálů. Ale obstrukční pokus radikálních českých poslanců selhal. Branná předloha byla vyřízena ještě v posledních dnech zářijových a tím bylo umožněno jednak propustit vojíny třetího ročníku, jednak pokračovat v kampani zemských sněmů.

Sněmovní zasedání mohla by mít a měla by snadno v Rakousku značný význam zvláště v době, kdy říšská rada dovede sice vyřizovat státní nezbytnosti, ale nedovede se vzchopit k vytrvalé a výsledné práci tam, kde jde o nezbytnosti všeho lidu. Sněmy mohly by nabýt významu vytrvalou prací jak na poli hospodářském tak i na poli politickém. Ale tu nesměly by strany přicházet se svými omezeně stranickými politickými zájmy, při jejichž propagaci narazí na zájmy stran odpůrčích. Sněmovní strany musily by mít dosti prozíravosti i dosti sebezapření, aby nalezly a uvedly v jednání, co je zájmem všeho rakouského lidu proti vládě, která spoléhá přímo frivolně na opatření absolutistická. V tom směru poskytovala dobrou příležitost na českém sněmu debata o nepřípustnosti císařských opatření pro zemské hospodářství. Ovšem příležitosti nebylo využito ani s české strany, ač již řeč rakouského ministerského předsedy na říšské radě (23. září) přímo provokovala svými absolutistickými náběhy a svou nevážností k lidovému zastupitelstvu. Pan dr. Koerber troufal si ostentativně vykládat, že jeho demise z 26. června nebyla příčinou krise rakouská, nedělnost říšské rady a potíž, kterou mu strojili Mladočeši, nýbrž jedině věci uherské. Leč v tom konečně mohly strany parlamentní vidět jen posměšný úšklebek Mladočechům, jizlivé konstatování mladočeské nemohoucnosti. Ale pan dr. Koerber zašel dále a postavil se se stejnou frivolitou proti celému parlamentu. Ničím jiným není již výtka, že »je povážlivo nutit vládu vždy znova k užívání čl. 14. Sesunout takto odpovědnost za absolutism § 14. na nespokojené poslance je pohodlno; ale možno je jenom vůči parlamentu, který ztratil sám k sobě všechnu vážnost. Jen slabý a bezmocný parlament mohl snést i nevážnou upřímnost, s níž ministerský předseda vysvětloval, proč nesvolával říšskou radu. »Stalo se to proto, že by podle svého práva byla někdy žádala vysvětlení, které jsme v té době dát nemohli.« Co je v tomto výroku jiného, než doznání, že v Rakousku vláda může a dovede, kdy se jí zazdá, sistovat práva parlamentu? Říšská rada má zaručená určitá práva. Ale chce-li je vykonávati vládě v nevhod, vláda domů ji pošle nebo nesvolá; — co potom s právy parlamentu? V době, kdy s absolutistickými nápady vláda se nijak netají, je jistě svrchovaně nutno všude a při každé příležitosti přibíjet a stíhat každý absolutistický krok a pokus vlády.

Mladočeši pro podobnou politiku ústavní nemají smyslu. Za to i v nejvážnějších dobách nedovedou si odepřít, aby nepřišli s věcmi naprosto nevážnými. Tomu ve dnech posledních bylo s resignací dra Herolda na říšský mandát. 26. září oznámily »Národní Listy«, že dr. Herold vzdal se mandátu a to proto prý, že obstrukce českých radikálů ohrozila přijetí branné předlohy se starým kontingentem nováčků. Důvodu ovšem nikdo nevěřil; neboť za činnost radikálů nemohou přece odpovídat Mladočeši, a měl-li by se vzdát každý poslanec, jemuž skříží

plán strana cizí, nebyl by brzy v říšské radě nikdo. Proto odhadovali jedni že důvodem resignace Heroldovy je snaha dostat se z říšské rady, kde je postavení Mladočechů velmi tísnivé; druzí tvrdili, že dr. Herold vzdal se z rozhořčení, že »Národní Listy« ruší kázeň ve straně a nešetří mladočeských poslanců. (Konstatovaly, že propustit brannou předlohu je proti dřívějšímu usnesení mladočeského vedení.) Nevýsledná obstrukce radikálů byla dru Heroldovi jen záminkou a to záminkou nepodařenou. Neboť mezi Mladočechy samými nebylo jednoty o tom, má-li se branná předloha propustit či obstruovat. Aspoň dr. Baxa konstatoval na schůzi 5. října na Žofíně, kde došla mladočeská politika ostrého odsouzení, že »dr. Ed. Grégr otevřeně vyznal, že lituje, že neučinili Mladočeši to, co učinili oposiční poslanci čeští«.

Za podobné politické malichernosti Mladočechů nelze se divit, že mladočeští poslanci nestačí na vážnou a pokrokovou politiku. Doklad toho podala debata o rozšíření volebního práva na českém sněmě. Zainteresovat pro sněm nejširší vrstvy lidové bylo by skutečným politickým činem. Neboť čím poklesleјší a bezvlivnější je privilegovaný parlament, tím je nutnější všem politikům získat pro svoje snahy a tužby jiná fora veřejného mínění. Proto ukázat, že sněm zemský přeje si lidovější, demokratičtější volební řády, než jaké má říšská rada, bylo by ceny nemalé i když by praktický výsledek ihned se nedostavil. Proto mladočeští poslanci neměli být ani na okamžik na rozpacích a měli hájit neústupně všeobecné a rovné právo volební. Místo toho však v debatě sněmovní 6. října odsunuli poslanci Janda i Pippich všeobecné hlasování za konečný cíl a pro praksi se spokojovali voláním po obdobě páté kurie pro zemský volební řád. A tak na celém sněmu mimo české poslance radikální nebylo nikoho, kdo by důsledně a neústupně trval při požadavku všeobecného a rovného hlasování. Jak smutné vysvědčení politické prozíravosti naší vedoucí strany!

12. října 1903. *Gg.*

*

Ze Slovenska. (Průmyslová výstavka v Žilině. — Porada »Hlasistů« v Žilině. — Dílna na cellulosu. — Vyhazování slovenských žáků z gymnasia v R. Sobotě.)

Prvního srpna byla slavnostně otevřena a 12. září zavřena průmyslová výstavka v Žilině. (Stolice Trenčanská.) Pět severních slovenských stolic má v ní podíl, totiž Liptov, Orava, Turec, Trenčín a Nitra. Protektorem výstavky byl hlavní župan trenčanské stolice Ostrolucký. Mezi čestnými předsedy čteme i jméno direktora Košicko-bohumínské železnice a direktora uher. kr. obchodního musea. Výstavkovým předsedou byl místní služný Rudnay. Mezi čtyřmi náměstníky jeho byl i Kuzmány, jediný to povědomý Slovák v celém mnohopočetném štábu výstavky.

V Žilině mezi jiným prý mělo býti vystaveno i svědectví maďarské hegemonie v Horních Uhrách, t. j. mělo se ukázati světu, jak silné je Maďarstvo ještě i v kraji čistě nemaďarském, mezi samými Slováky.

»Průvodce« je vytištěn jen po maďarsku, zove se »Kalauz«, kteréžto slovo co do maďarskosti závodí s Kubelíkem. Nápisy na výstavě byly dle rozkazu maďarské. Ale vedle nich trpěny i nemaďarské. Bylo několik i takovýchto, totiž slovenských, po nichž »vlastenci« poznávají ve vystavitelích panslávy, a »vlastenecké« obecenstvo před nimi varují.

Vystavovatelů bylo 348. Jednotlivá odvětví průmyslu došla zastoupení velmi hojného, jiná nepatrného. I zde viděti klesání maloprůmyslu vedle fabrik a velkého kapitálu.

Povědomí Slováci, ač poměrně jen nepatrným počtem výstavu obeslali, přece měli tam představitele vynikající, kteří slovenskému jménu dělají čest.

Z Turč. Sv. Martina měli pěkné pavillony: dílna na nábytek z ohýbaného dřeva, stojící na výši moderních požadavků. Pivovar tam měl restauraci. Ženský spolek »Živena« se slovenskými výšivkami a kroji. G. Šimko, vystavil kočáry, J. Fabry brynzu, M. Baxa kamna, J. Kianička obuv, P. Rolko košíky a P. Socháň fotografický atelier.

Lipt. Sv. Mikuláš vyniká kožešnictvím a koželužstvím. V pavilloně Matěje Kostelného bylo viděti množství kožešin ze zvěře, honivší se po Tatrách, Kavkaze, Uralu, po stepích a pralesích Sibíře, Palmiru, z končin severní záře i z nejtemnější Afriky. Jeden severní bílý a 12 tatranských medvědů vystavilo zde na odiv své kožešiny v podobě koberců na ozdobu saní neb spální. Sibířský irbis, nejjemnější astrachan, beránčina z Tibetu, obleky pro pány a dámy dle nejmodernějšího vkusu byly také na prodej.

Druhá kožešnická firma z Mikuláše je P. Holéci syn. Svůj pavillon vystrojil s obzvláštním vkusem i nákladem. Napodobuje kraj v zimě se sněhem, v němž strojné figuriny oblečeny do teplých kožešin, vzácných, drahocenných, znamenitě ušitých. I zde bylo viděti bohatý výběr látek kožešnických, způsobných vyhověti potřebám chudobného člověka i vrtochům parádivé marnotratnice. Rovněž z Mikuláše Kováč & Stodola, veliká firma koželužná, vystavila své výrobky. A. Bacher vystavil váhy, P. Mačuha kočáry.

Z Lipt. Ružemberku vynikají P. Makovický výrobou brynzy, Makovichý-Houdek & spolek tovarem lepenkovým, Salva & Herle knihtiskařskými a knihvazačskými pracemi.

Z Báňské Bystřice P. Butkay měl sukna, ze Žiliny P. Bartaky a spol., kamna; spolek Helios elektrotechnické věci. Z Bánovec A. Lapár stolařskou výrobu. J. Lamoš z Rajce mimo j. vystavil kožich; na pravý rukáv všil uherskou korunu a maďarský nápis: Nyelvében ét a nemzet, co po slovensku znamená: v svojí řeči žije národ. Rajec je v severní Trenčanské, a už i tam sedlák parádí maďarštinou, — ještě i na kožichu. Jak cele jiná je chlouba a pýcha českého sedláka, jenž i proto »je pán«, že »na svém kožichu má tulipán . . .«

V ulici na Kalově v soukromém domě byla malá výstavka slovenských malířů. Měli tam svá díla Mallý, Andráškovič, Augusta, Pacovský. Ale i na slovenskou rozdrobenost upomínala výstavka tím, že chybovali někteří. Je totiž slovenské malířství ještě něco náramně

počátečního, slabounkého, pročež potřebuje sjednocení všech sil, kdykoli má slovenské umění representováno býti před jinokmenovci důstojněji.

Neslovenský a neslovanský živel v slovenské Žilině zastoupen byl vynikavě. Velkolepé pavillony měly ku př. železnice Košicko-bohumínská, textilná fabrika v Ribárpoli u Ružomberku, sukenná fabrika v Žilině, koupel Trenčínské Teplice (kde aspoň i český prospekt bylo lze dostati), lesnictvo Hahn & Popper, atd. atd. Vůbec o tomto neslovenském a neslovanském živlu na výstavce ještě i v »Nár. Novinách« (č. 101. v úvodníku) čteme: »Zde třeba uvážit, že velkokapitál a velkofabrikace nachází se v rukách židovských a cizinských . . . Kapitál a vrchní vedení nepatří nám.« A to je to, co dnes tak mocně »hatí Slováky«.

Dne 8. září sešli se k soukromé poradě v Žilině, v domě p. dr. D. Makovického »Hlasisté«, čili t. zv. »mladí«, t. j. přátelé svobodného slova a československé vzájemnosti. Bylo jich okolo 25 mladších-starších intelligentů (dle květomluvy p. Vajanského »nedouků«, »šašů«, »poltronů«, »oplanů«, »vagabundů« . . .), kteří bezpodmínečně nesklánějí kolen svých před modlou v Turč. Sv. Martině.

Vážně rokovali o časových otázkách, o palčivých potřebách národa.

Vzhledem ku některým i usnesli se na resolucích. Ku př. ženský spolek »Živena«, jejíž tajemníkem je pan Světozar Hurban-Vajanský, stává se co dál to více tuším Morenou, svou netečností, pročež »Hlasisté« osnovali takouto resoluci: »Vyslovujeme »Živeně« nespokojenost s dosavadní činností a přejeme si, aby »Živena« všemožnými silami a prostředky v stanovách udanými snažila se za cílem, k vůli jemuž byla založena. Uznáváme, že ji v jejím díle hatí i zevnější okolnosti, ale žádáme, aby i její vlastní lidé nebyli vůči ní tak lhostejní jako dosud. Proto soukromě i veřejně budeme za to, aby do spolku a jmenovitě do výboru dostali se členové pokrokovější, a aby způsobné návrhy a usnesení došly také i k platnosti.«

Pokrokový, lidový, přepotřebný »Slovenský Týdenník« vstoupil do druhého čtvrtletí. Má vždy ještě velmi těžké postavení, totiž obtíže počátku, nedostatek kapitálu i spolupracovníků, nepřátelství »starých«, atd. Vzhledem k tomu »mladí« se usnesli: »Vydávání a směr »Slov. Týdenníka« s potěšením schvalujeme, všemožně jej podporovat slibujeme a žádáme jmenovitě víc dopisů, v nichž by se obrazil co nejvypukleji vedle politiky i kulturní, společenský a hospodářský stav a pokrok Slovenska.«

Je velmi žádoucno, by tento znamenitý Týdenník aspoň 1—2 léta byl podporován hmotně, aby stačil pustiti hluboké a široké kořeny do všech vrstev národa. Umožniti a upevniti illustrovaný týdenník pro Slováky, právě v tom duchu a za tak levnou cenu, jako jej teď pan Hodža vydává, držím dnes za bod Archimedův pro nápravu našich věcí. Hic Rhodus, hic salta!

Přátelé vzájemnosti československé za nynějších poměrů u nás nemohou lépe uložiti žertvu ku prospěchu českému i slovenskému,

nežli zabezpečením Týdenníka. Hodža je znamenitý redaktor. Na financování listu mohlo by se utvořiti konsorcium. Fiasko, jakým zakončily »Ludové Noviny«, stalo by se budoucně nemožným.

Bude nám hanba všem, čechofilům i slovákofilům, jestli tento jediný lidový list »mladých« a našich přátel v zemích koruny české bydlících zanikne jen proto, že místo obětí dostalo se mu jen resolucí a resonírování!

»Hlas« není list lidový, je toliko pro vzdělanější čitatele. O jeho radikálním směru mluveno na poradě pro et contra. I nadále chce býti protiklerikální, i nadále slibuje dávati místa svobodným směrům a snahám za pravdou, myšlenkám i takým, jakých na Slovensku dosud oko nevídalo, ucho neslýchalo. Chce se státi »oknem do Evropy« jako Petrův Petrohrad, chce vyvolati na Slovensku dobu Havlíčkovu.

Příloha »Umělecký Hlas« se neosvědčuje, přestane vycházeti. S uměním a vědou už jen na bratry Čechy odkázáni jsme a budeme na věčné věky.

Dále usneseno, aby t. zv. »slovanská národní strana«, která jakožto společnost organisovaná zaspala, vyzvána byla článkem v »Hlase« ku projevům života. Podobně i slovenští sněmovní poslanci aby schůzemi působili na své voliče a rodili ruch v národu. Kdo chce žíti, ať se kývá!

I o jiných užitečných věcech pojednavše, rozešli se bez banketu, bez toastů, bez »taneční zábavy do bílého rána«, — ač byli »mladí.«

Jen aby se nestalo i teď, jako to už po pěkných resolucích u nás bývá, že totiž: Skutek — utek!

28. září mělo býti valné shromáždění účastinářů továrny na cellulosu v Turč. Sv. Martině. Je totiž továrna tam už úplně hotova, tak že v každou chvíli mohla by započíti práci. Ale nesmí; nemá koncesse od státu.

Je ovšem podivné, že správa bez zabezpečení si koncesse s velikým nákladem vystavěla továrnu a tak se vystavila i sekaturám úředním, jakož i velikým ztrátám, když investovaný kapitál leží jí mrtev. Je ale i to neslýchaný nemrav, když vláda hatí průmysl jen proto, že mezi účastináři je i několik Čechů.

Teď valná hromada měla rozhodnouti, zdali pešťanské »Úvěrní bance« má býti továrna prodána. Ale pro nedostatečný počet přítomných účastinářů shromáždění nebylo schopno se usnášeti, a tak svoláno je na 31. října.

Sotva započal se školský rok, už i vyhazování slovenských žáků započalo. Tentokrát z Rimavské Soboty letí o tom po krajích slovenských smutná zvěst.

Učitelé tamějšího augšpursko-helvetského gymnasia odešli do Košic na slavnosti Rákocyho. Tak 15. září po čas dvoudnových prázdnin 6 slovenských žáků s dovolením třídních učitelů vybralo se na Muráňský zámek. Šli přes Tisovec, slovensky povědomé městečko, kde i přenocovali. Zde připojil se k nim učitel Jan Uram a právník Samuel Čech. Na Muráňském zámku zpívali slovenské písně a zapsali svá jména do hostovské knihy. Jeden z nich na stěnu turistické villy v zámku

napsal: »Sláva, na zdar, živio!« 17. ráno byli už zase v Rimavské Sobotě a tu hned započalo proti nim vyšetřování. Po výslechu a bez udání žalobníka rychle vynesen ortel: Z gymnasia R. Sobotského jsou vyloučeni: Ivan Markovič (VI. třídy), Miloš Brádňan a Jan Putiš (V. tř.), Karel Viest (VII. tř.). Ze všech středních škol Uherska vyloučeni: Milan Kulíšek a Dušan Viest, žáci VI. třídy.

Facta loquuntur! *Slovák.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Sněm království Českého a zemské finance — Stav průplavní akce — Vodní sjezdy v Cmuntu a Mannheimu — Transitní vodní dráhy a místa překladištní — Splavnění Vltavy.

Sněm království Českého v říjnu 1903 počíná se raditi o rozpočtu zemském na rok, ze tří čtvrtin již uplynulý, po referátě zemského přísedícího z německé menšiny zemského výboru, a o rozpočtu končícím deficitem, který bude finance zemské doprovázeti nejméně ještě 6—7 let dalších.

To jsou charakteristické značky zemského hospodářství v království Českém.

Po formální stránce předkládá se rozpočet, který vlastně nenabude působnosti. Vybírati přirážky zemské v roce 1903 bez rozpočtu a povolení sněmovního povolila protiústavně vláda, prozatímní rozpočet bude vládnouti až do konce roku, rozpočet na rok 1903 bude se povolovati nazad a hned projedná prý se také rozpočet na rok 1904, při kterém prý by teprve bylo žádoucno obšírnější projednávání, t. j. obvyklé prázdné mluvení s oken pro pp. voliče má se uspořiti aspoň při rozpočtu letošním, beztoho již illusorním.

Poněvadž dluhy zemské rostou s rozpočtem jako bez rozpočtu a poněvadž vládnoucí strana politická snesla a snese od vlády Körbrovy daleko citelnější a víc ponižující kopance, nežli je nesvolávání sněmu Českého, uvažuje snad již Körber, že letošním zasedáním zhostí se sněmu starobylého království Českého na plná dvě léta: na rok 1904 rozpočet tu bude a roku 1905 lze přece jako roku 1903 hospodařiti s rozpočty prozatímními a přirážkami vládou povolenými i bez sněmu!

A jinak sněm beztoho mnoho dělat nebude. Zemská pojišťovna pro škody z pohrom živelních, zemědělská společenstva, stavební řád — jaké to zbytečné věci naproti adresní debatě a stům známých »iniciativních« návrhů, rok co rok svými autory ze starších protokolů slavného sněmu pečlivě vystřihovaných!

Tolik má chudák naše literatura Tajemníků lásky — proč se nenajde nějaký Štorch, Knapp, nebo Hynek, aby vydal pro p. t. pány zemské a říšské poslance »Tajemníka poslaneckého čili tisíc a jeden původní návrh k jednáním sněmu král. Českého, anebo umění, jak získati náklonnost pp. voličů« — a nepohněvati si tatínka ani maminku, vlastně ani pana nejvyššího maršálka zemského ani vysokou c. k. vládu.

Či by jej snad měl raději vydávati klub strany svobodomyslné místo »České revue«, kterou neodebírali ani všichni pp. poslanci?

*

Finančním ministrem zemským jest Němec p. dr. Eppinger, jako jím byl před tím Němec p. dr. Urban. Nejdůležitější, ale nejobtížnější

referát zemského výboru, nervus rerum, přenechává strana vedoucí národ a vedená Körbrem »odvěkým nepřátelům« v zemi, protože finanční referát nemůže převzíti ani přísedící, který má bydliště trvalé daleko na venkově a přijíždí do Prahy jednou týdně, aby do sebe dal před sezením výboru narychlo napumpovati referáty, během týdne od úřednictva vypracované; ani přísedící, který má vedle zemského výboru tucet míst a zaměstnání jiných, z nichž bere tučné honoráře, ale z nichž ani jediné řádně zastati nemůže; ani přísedící, který kromě této funkce a vlastní advokátní kanceláře musí veřejný tisk krajinský v zájmu strany zaplavovati vodou z výkonného výboru strany tím častěji a hojněji, čím beznadějněji utvařuje se politické položení národa; ani konečně vůbec přísedící, jichž vzdělanostní úroveň na spletité problémy zemského finančnictví při nejlepší vůli nedostačuje.

*

Ještě hůře je s meritorní stránkou rozpočtu. Úhrnná spotřeba království Českého v roce 1903 činí 54,066.561 K (loni obnášela 52,419.706 K), naproti čemuž je vlastní úhrady pouze 4,138.719 K, takže zbývá schodek 49,927.632 K. Odečtou-li se od něho podíly země na výtěžku státní osobní daně příjmové (něco přes 1·44 mil. K) a na státní dani kořaleční (asi 3·6 mil. K), zbývá potřeba 44·8 mil. K, k jejíž úhradě navrhuje se 55⁰/₀ní zemská přirážka. Ale i tato vynese pouze 38·68 mil. K, takže zbývá pořád ještě deficit 6·12 mil. K. »Když nemáme, musíme si vypůjčit« — schodek uhradí se novým dluhem.

Vždyť však očekávala se spása od nové daně pivní, která měla býti základem ozdravění zemských financí, pilířem samostatného bernictví zemského v království Českém?

Pivní daň zatím nesplnila očekávání enthusiasty v ní kladená. Vynese prý dle nejnovějších zkušeností letos jen asi 9 millionů místo odhadovaných 11—12 mil. K a teprve po provedení účelných reforem může v budoucnosti vynášeti 12 mil. K.

Ale s druhé strany stoupne následkem úpravy platů učitelských potřeba země o $7^1/_2$ mil. K, následkem odepsání pozemkové daně ztratí země na přirážkách asi 1·375 mil., výlohy zemské výpůjčky činí 277.000 K, což převyšuje dohromady veškeren letošní výtěžek daně pivní.

A k tomu přistupuje mimořádná potřeba pomoci krajinám letošními živelními pohromami stíženým, dosavadní rozpočet letošní sestaven jest s nejvyšší spořivostí pro účely kulturní, hospodářské, humanitní atd., vláda přijde s novými požadavky na projekty splavnění Vltavy v Praze a Labe od Mělníka k Jaroměři — zkrátka nezbude než dělati nové a větší ještě dluhy, nežli se dělaly doposud.

Při tom všem ještě rozvoj samosprávy zemské trpí úzkostlivými ohledy na finanční stav země. Není činnosti bez výdajů, země by se mohla i měla chápati přečetných úkolů hospodářských i sociálních, kdyby nevadila jí obmezenost prostředků finančních, základní státní zákon o rozdělení kompetence mezi sněmy a říšskou radou mluví pro kompetenci země, ale není peněz a není tudíž činnosti.

Bídné finance zemské, správa jich v rukou německých, zanedbávání vývoje samosprávy zemské a na to vše náplasť státoprávní adresy — toť mladočešství comme il faut.

*

V říjnu t. r. provádí se revise trati další části průplavu dunajsko-oderského, trati Zátor-Krakov. Bude to trať asi 50 km dlouhá, z čehož asi devět desítin připadá na umělý průplav od Odry k Visle a zbytek na kanalisovanou Vislu. Je projektována jako průplav dvojlodní s rozměry průplavu dunajsko-oderského, bude míti osm zdrží mezi jednotlivými komorovými plavidly a tři přístavy (Zátor, Skawina a Krakov).

V Čechách počne prý se rovněž napřesrok již s úpravou Vltavy v Praze, která by mohla a měla býti ukončena dříve nežli ostatní vodocestné projekty prvního stavebního období (1904—1912), a se splavněním Labe od Mělníka vzhůru.

Z vodní půjčky, zákonem z r. 1901 povolené, vydá se napřesrok 25 milionů korun a sněmům v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Haliči a Dolních Rakousích budou podány ještě letos předlohy o příspěvcích zemí k těmto vodním stavbám, které budou činiti úhrnem kol tří milionů korun.

O tuto nepříliš tučnou kost počíná však již nyní zápas: průmyslníci jedné země vyhrazují sobě dodávky a práce pro vodní stavby ve své zemi, (vídeňští nejraději by vyhradili všechno sobě) a »jednotné« Rakousko poskytuje obraz dob uzavřenosti cechovní s lokálními monopoly.

Aspoň je tím však dokumentován náležitě význam, jejž má vedení trati pro průmysl i výdělek dotčené země jak během stavby tak i po jejím dokončení.

*

Tím přicházíme opět ke sporné otázce, kudy vésti průplavní spojení od Labe resp. Vltavy k Dunaji, na Vídeň či Linec, a s tím v souvislosti: má »veliká mezinárodní plavební dráha mezi Hamburkem a Sulinou«, jak o ní už do omrzení nejenom blouzní, ale bohužel také mluví posl. Kaftan, jíti Labem k Pardubicím a k Přerovu a odtud průplavem oderským k Vídni, či má-li jíti od Mělníka Prahou a Budějovicemi k Vídni. Neboť, že by průplav od Budějovic k Linci touto transitní drahou nebyl, tvrdí nejenom odpůrci, ale doznávají dílem i stoupenci směru lineckého. Jinými také slovy: má tento transitní kanál jíti krajem výhradně českým, ale míjeti Prahu, či jíti Prahou, ale brzy za Budějovicemi německými Dolními Rakousy.

Tu zaznamenáváme z poslední doby dva projevy.

Malý, nepatrný Cmunt přispěchal na pomoc dost ohroženému průplavu budějovicko-vídeňskému, jehož trať Cmuntem jest projektována. Svolal sjezd a dovedl pro něj získati zástupce vlády, země, Vídně, Prahy, obchodních komor, súčastněných okresů — vždyť to tak mnoho nestojí a na poplatníky to dělá dobrý dojem, když se projevuje tak čilý zájem o budoucí hospodářské povznesení.

Nicméně obsahem sjezd nevynikl: za dvě hodiny bylo odbyto uvítání, popraven směr linecký, vyslechnuto od p. inž. Kaftana s pochvalou, že již v Číně a starém Egyptě za xté dynastie byly průplavy a že u nás již Karel IV. atd., a odhlasovány resoluce a telegramy.

Krátce po cmuntském následoval sjezd německo-rakousko-uherského svazu pro vnitrozemskou plavbu v Mannheimu od 9. do 13. září. Prof. Smrček plaidoval pro spojení Dunaje s Labem od Vídně přes Přerov a Pardubice — projekt dávno již také v tomto listě hájený — bystře uváděje pro něj důvody technické a dílem i hospodářské a národní, a navrhuje pokračování tohoto západovýchodního průplavu na východ až k Dněstru s odbočkami do čelnějších míst přístavních.

Projekt budil oprávněnou všestrannou pozornost — pro Čechy měl i — na sjezdu ovšem nediskutovaný — zájem národní. Nebylo však ani správno, ani taktní, když posl. Kaftan jal ohrazovati se veřejně proti tomu, aby snad idea p. Smrčkova byla považována za obecné přesvědčení českých techniků, vždyť autor vykládal zřejmě projekt jakožto svůj, s kterým zejm. p. Kaftan na štěstí neměl nic společného.

*

Slyšeti bylo však i věci jinak zajímavé. V době, kdy znám jest stavební program vládní do roku 1912 — a co bude od roku 1913, visí, kromě dokončení prací v prvním období započatých, skoro úplně ve vzduchu — tvrdí p. poslanec Kaftan, že dlužno naléhati na to, aby se všemi projekty již napřesrok bylo započato a v nich stejnoměrně pokračováno. Vždyť přece je směšno pokládati několik kilometrů pražské Vltavy, které se mají za, tuším, 14 milionů korun uplavniti v prvních 9 létech (do konce roku 1912), za první splátku, po které bude následovati hned v dalších 11 létech (od r. 1913 do r. 1923) Vltava od Prahy k Budějovicům a průplav od Budějovic k Vídni za dalších 260 mil. K, které mohou býti snadno překročeny na 300 a více milionů!

»Rovnocennost« všech vodních drah je prý zaručena zákonem — jakoby zákon mohl vůbec zaručiti »rovnocennost« dvou nebo několika věcí a zejm. dopravních prostředků, ať průplavů, ať řek, ať železnic. Ale ani současné provedení všech vodních drah není zákonem zaručeno a nevíme, jak to nazvati, tvrdí-li to někdo, komu je známo, že se v prvních 9 létech věnuje na vodní spojení od Vídně k Mor. Ostravě a Krakovu plných 134·3 mil. K, kdežto na domnělý kus vodního spojení od Prahy přes Budějovice k Vídni pouhých 14·4 mil. K, a že bude-li moci býti do zákonné lhůty 1923 snad dokončen průplav od Vídně k Odře a Visle, nebude a nemůže z příčin finančních i technických býti v téže době ani z polovice hotov, i když vůbec bude započat, průplav od Prahy přes Budějovice k Vídni.

*

Konečně prý nelze dopustiti poškození Prahy vedením transitního průplavu od Mělníka k Pardubicům a Přerovu. Město získává a rozkvétá však překladem zboží z vodní cesty na železnou dráhu a naopak, nikoliv transitem. Ústí n. L. na př. mohutní jako překladiště hnědého uhlí severočeského, jehož se v jisté týdny tam na lodě nakládá až

1600 vagonů denně. Kde by bylo však Ústí, kdyby na př. ložiska hnědouhelná byla v obvodu Mělníka nebo s ním nejblíže drahou spojena, a kdyby se lodní vlaky již v Mělníce naložené braly kolem Ústí zde ani se nestavivše? Nic, kromě dopravy pro neveliký potom místní a okolní konsum resp. výrobu, asi jako Litoměřice, Žandov a j. Co má Praha (velká) z toho, že jí procházejí uhelné vlaky od Duchcova přes Smíchov a Nusle do Bavor, co má z nákladních vlaků, které přes Hrabovku přecházejí ze státní dráhy na Františkovu a naopak?

Při dráze transitní nestaví se v Praze, leda co pro ni samu bude určeno nebo od ní vypraveno, a toho bude arci vždy hodně, jak se rozumí samo sebou u půlmilionového střediska průmyslového a obchodního, a dále co bude v blízkosti její, jakožto překladiště pro nedaleké stanice železniční; zboží ostatní půjde dále k překladištím ostatním. Avšak Praha, jakožto poslední bod výkonné vodní dráhy bude překladištěm pro všechna místa ležící ve směru a po stranách další méně výkonné vodní dráhy, zde tedy musí býti složeno, resp. naloženo vše, co by jinak připadlo překladištím v Budějovicích, Cmuntu, Linci atd.; tedy pro obvod daleko rozsáhlejší, nehledíc k silně rozvětvené síti železniční z Prahy a do Prahy. Zde by tedy musily býti jeřáby, koleje, skladiště, sýpky, komptoiry, agentury atd., zkrátka přístavní ruch daleko rozsáhlejší.

*

Dobrým příkladem je tu právě Mannheim, uváděný také často za příklad, že »není nijak neštěstím, býti položenu na světové dráze dopravní«. A vskutku jest rozvoj Mannheimu úžasný. Roku 1841 čítal obyvatelů pouze 22.811, loni s přivtělenými obcemi 145.800, jeho státní daně činily před 62 lety pouze 378.073 M, loni 6,618.961 M, jeho listovní doprava stoupla v létech 1875—1902 o 649%. Mannheim je dnes s protějším Ludwigshafenem největším vnitrozemským přístavem v Německu, větším než Berlín, šestkrát větším než Frankfurt n. M. a osmkrát nežli Magdeburk.

Avšak tím jest Mannheim, poněvadž jest na konci výkonného Rýna — dál veliké lodě rýnské plouti nemohou. Kdyby byl Rýn stejně splavným až do Štrasburku, vše to, co po Rýně vniká do Německa jižně a východně od tohoto města, do Švýcar i na západ do Francie, překládalo by se ve Štrasburce a Mannheimu zbylo by zásobovati vlastní město a bližší okolí až do dopravní sféry překladiště výše položeného. Nebyl by nikdy tak vzrostl, neměv dříve vlastní potřeby dopravy (průmyslu, uhlí, rud).

Odtud města druhdy dokonce bránívají se tomu, aby vodní dráhy byly nad ně vzhůru prodlužovány, chtějí být překladišti, nikoliv přihlížeti, jak náklady transitní, jako asi naše vltavské vory, bez zastávky plují mimo ně.

*

Přijmeme-li tedy transitní průplav východočeský, zbývá další otázka, nač uplavňovati Vltavu na tytéž lodní rozměry, jaké se žádají pro průplav oderský a labsko-dunajský? Nestačilo by daleko levnější a na Vltavě možnější splavnění pro lodě menších rozměrů? Vždyť na př.

průplavy východopruské jsou vesměs jen zařízeny na 400 tun, průplavy francouzské na ještě méně.

Nechtěli bychom konečně jíti tak daleko, že bychom zavrhovali a odmítali celý průplav dunajsko-vltavský ať k Linci ať k Vídni — máme již zákon s obrovským programem průplavním, hleďme tedy co nejvíce z něho vytlouci — ale dnes již jen optimisté nebo šarlatáni mohou věřiti nebo hlásati, že vodní program stavební bude proveden v celku a v době tak, jak zákonem byl stanoven. A jde nám o to, aby domnělé a nedosažitelné, nebo aspoň silně pochybné »lepší« nebylo nepřítelem možného, »dobrého« t. j. aby obtíže a pochybnosti co do průplavu vltavsko-dunajského, bez kterého bychom se dovedli obejít, neoddalovaly a neznemožňovaly splavnění naší střední Vltavy, i když by se toto nedělo na rozměry »plavební dráhy mezinárodní«.

*

S.

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ: Osnova zemského zákona, jenž se týče zastoupení zájmů zemědělství v království Českém – Jak osnova rozřešila otázku členství a volebního práva v zájmových společenstvech rolnických – Reorganisace zemědělské rady – Dnešní stav otázky cukerní — Důsledky surtaxy na cukr v tržbě mezi Předlitavskem a Uhrami zavedené — Zpráva zemského výboru o zemské akci k povznesení malých živností v Čechách za rok 1902.

Říšský zákon ze dne 27. dubna 1902 o zřízení zájmových společenstev zemědělských jest zákonem rámcovým; uplatnění může v jednotlivé zemi dojíti toliko vydáním zákona zemského, obsahujícího podrobnější provedení základních předpisů říšských. Různé detaily krom toho ponechány jsou jednacím řádům a stanovám společenstev, po případě rady zemědělské. Český i německý odbor rady zemědělské pro království České vycházeje z předpokladu, že zřízení povinných zájmových společenstev zemědělských jest prospěšno a nutno, vypracoval hotovou osnovu zákona zemského, »jenž se týče zastoupení zájmů zemědělství v království Českém.« Ne tak český odbor zemědělské rady moravské, jenž se dotkl nejprve v obšírném dotazníku zásadní otázky, mají-li býti závazná společenstva na Moravě vůbec zřízena, a seřadil došlé odpovědi interesentů, aniž by sám konečné stanovisko byl, pokud nám známo, zaujal.

Odpovědi však z valné části zní ve prospěch zřízení závazných společenstev. Vítáme, že zemědělská rada království Českého, když byla zaujala v zásadní otázce stanovisko kladné, přispíšila si s paragrafovanou, formalně dokonalou osnovou zemského zákona, nečekajíc příslušné osnovy vládní. Snad sepsání osnovy uspíšilo, že právě v poslední době se opět ukázalo, na jak vratkých a nerovnoměrných základech spočívá rada zemědělská a volební její řád. Jest to věru anomalií, je-li podkladem korporace veřejnoprávní, ústavu zemského, dobrovolné spolčování, spolky a společky, jež dnes jsou a zítra pomíjejí, jichž lze utvořiti k volebním účelům na tucty. Skutečnost, že některé dobrovolné spolky a společnosti hospodářské výborně působí, na tomto faktu nemění praničeho. Reorganisace zemědělské rady na podkladě společenstevním jest tedy v jejím vlastním zájmu životním.

* * *

Obsah říšského zákona o závazných zájmových společenstvech rolnických byl již svého času v t. l. stručně naznačen. Z osnovy zá-

kona zemského vyjmeme jen některé charakteristické momenty. Rozdělení rady zemědělské (kteráž na příště má býti zároveň zemským společenstvem zájmovým, spočívajíc na podkladě společenstev okresních, vysílajících delegáty, kteříž volí výbory odborů r. z.), na odbor český a německý, a na sbor ústřední, zůstává v platnosti. Co tu bylo hlomození v létech devadesátých, když se jednotná rada zemědělská »dělila«. Dnes se prostě přijímá skutečnost, kteráž se během let vžila i osvědčila, jako samozřejmá v Čechách i na Moravě, a témžř nikde ani hlásku o trhání země, o porušení státoprávního stanoviska.

Ti, kdož svého času proti »roztržení« zemědělské rady protestovali, dnes je s božským klidem odhlasují. Úkoly, společenstvům a radám zemědělským říšským zákonem uložené, se v osnově upravují a rozvádějí, některé pochybnosti z nesouhlasného znění ustanovení říšského zákona vycházející se odstraňují. Platnou zásadou jest, že v každém soudním okrese zřídí se jedno okresní společenstvo zemědělské; uvnitř společenstva okresního lze dle potřeby zříditi i společenstva obecní pro obvod jedné neb několika obcí. Členy společenstva jsou hospodáři, vlastníci i poživatelé, dle podrobných ustanovení ve příčině té vydaných, zhospodařují-li jistou minimální výměru (1 *ha*) a vykazují-li jistý minimální čistý výnos katastrální (40 *K*). Hranici tuto může místodržitelství ve shodě se zemským výborem změniti. Proč místodržitelství a zemský výbor? Nač státní moci přiznávati ingerenci i tam, kde by stačilo usnesení samosprávy stavovské, nač zasahování státní správy přes nezbytnou míru rozšiřovati? Spíše by bylo doporučitelno, v zákoně samém vysloviti, že směrem výše hranici beze změny zákona posunouti nelze. Za účelem lepšího dosažení úkolů společenstev mohou okresní společenstva z více okresů vstupovati navzájem ve sdružení a sice buď trvalá nebo dočasná až ku dosažení určitého účelu. V okresech smíšených však, které obývány jsou dvěma národnostmi, zřídí se za určitého počtu členů a minimálního obnosu daně dvě okresní společenstva, každé pro členy jedné národnosti. Pro členy téže národnosti může se zříditi z více sousedních okresů smíšených též společenstvo jediné. Nelze-li zříditi společenstvo zvláštní, přidělí se členové národnostní menšiny ku společenstvu sousedního okresu, které jich národnosti odpovídá. Výjimečně mohou se zříditi i samostatná společenstva obecní, stojící mimo svazek okresního společenstva, s právy okresního společenstva, kteréž se vyhradí členům druhé národnosti. Tedy rozdělení národnostní do posledních důsledků. A žádné porušení nezadatelné zásady dvojjazyčnosti, žádné trhání království, žádné podlamování myšlenky státoprávní! Rozdělení společenstev i rady zemědělské dle národnosti přijme se prostě jako nutnost, přirozeně plynoucí z poměrů v naší zemi.

* * *

Důležitým úkolem osnovy bylo rozřešiti otázku práva volebního. Právo volenu býti do výboru společenstva okresního mají nejen všichni svéprávní členové společenstva mužského pohlaví, kteří jsou rakouskými občany státními a mají aktivní právo volební, nýbrž i svéprávné osoby z kruhů odborníků hospodářství, tedy hospodářští theoretikové, intelli-

genti z povolání, jichž počet obmezen na čtvrtinu členů výboru. Ustanovení velice účelné, poněvadž umožňuje součinnost intelligence z povolání ve společenstvech a odstraňuje tak závadu, jíž trpí společenstva živnostenská. Za zbytečné a nepokrokové pokládáme, vylučují-li se výslovně ženy z passivního volebního práva, třeba by to praktického významu takměř nemělo. Zpátečnický duch prosytil u nás veškero smýšlení již tak, že i při nových, moderních institucích vylučují se ženy z volitelnosti takřka mechanicky, jako by se to rozumělo samo sebou. Volba výboru společenstva koná se ve třech sborech voličských, z nichž každý volí třetinu členů výboru a náhradníků, za kterouž příčinou rozdělí se obnos veškeré daně pozemkové, tvořící podklad ku členství ve společenstvu, na tři rovné díly a zřídí se dle toho podobně jako při volbách obecních tři sbory voličské. Na snadě jest námitka, proč nebylo uplatněno rovné právo hlasovací pro všechny členy společenstva. Jsme nejrozhodnějšími přívrženci všeobecného rovného, přímého a tajného práva volebního do sborů zákonodárných i do jiných sborů zastupitelských rázu neodborového a politického, v zastupitelstvech ryze zájmových a stavovských schvalujeme však v zásadě volbu dle skupin zájmových, čímž právě dojdou náležitého zastoupení zájmy veškeré. Spolu jest opět dokumentováno, že nikoliv všechny zájmy velkých, středních a malých hospodářů jsou jednostejny. Tím však, že zřízeny byly tři sbory voličské, z nichž v prvém zastoupení jsou členové platící prvou třetinu daně, tedy dle pořadí největší poplatníci, jest zadost učiněno povaze zájmového zastupitelstva a jest tudíž zcela zbytečno, přiznává-li se hlas virilní ve výboru společenstva tomu, kdo platí dvanáctinu daně veškeré, a oživuje-li se tak zastaralý, nechutný a zcela bezdůvodný privilej. Dále nutno rozhodně požadovati, aby minimální výměra a minimální čistý výnos katastrální, potřebný k členství ve společenstvu, byly skutečně stanoveny číslicí minimální, aby i nejmenší domkáři a nájemci ve společenstvu byli zastoupeni. Žádá toho i zájem národní, poněvadž by zejména v jižních Čechách nemohla v některých smíšených okresích býti zřizována samostatná okresní společenstva česká, jelikož by (nehledě ani k potřebnému podkladu daňovému) nebylo dosaženo předepsaného počtu členů. Tu by bylo často síleno okresní společenstvo německé českým živlem, jenž by se bezpodmínečně podrobiti musil a také skutečně mnohdy raději podrobil, než aby se dal přivtěliti k sousednímu společenstvu okresnímu. Německá společenstva by české příslušníky ráda uvítala a nepoužila by práva, příslušníky české národnosti odmítnouti. Jediným do jisté míry oprávněným důvodem, domkáře (kteříž většinou provozují rolnictví jen jako vedlejší povolání) ze společenstev stanovením určité vyšší hranice vyloučiti, by snad byla povaha společenstev jakožto organisací rolnicko-stavovských, k nimž přináležeti mají jen skuteční rolníci, t. j. ti, kteříž z výnosu rolí svých samostatně živi býti mohou. Leč důvod ten nezdá se nám býti dosti závažným, uvážíme-li, že soustava tří sborů voličských zaručuje zastoupení jednotlivým skupinám zájmovým a že by nebylo spravedlivo vylučovati právě nejmenší z výhod společenstev, kdyžtě jest takměř nemožno stanoviti takovou hranici výnosovou a výměrovou,

kteráž by vyloučila pouze ony domkáře, jimž jest polní hospodářství povoláním podružným, a kteří co vyrobí sami vesměs spotřebují. V krajích s intensivnější výrobou domkáři právě často pěstují rostliny průmyslové (cukrovku na příklad), jiř prodávají, kupujíce raději za stržené peníze jiné potřeby životní. Příspěvky nejmenších budou tak nepatrné, že jim naprosto nebudou znatelnou přítěží a právě na venkově jest s hlediska sociálně-politického potřebí, aby se učili rolníci i velkostatkáři čítati i s živlem na nižším stupni sociálního žebříku stojícím, jakožto s živlem veřejných práv plně požívajícím. Ostatně jest si zájem domkářů a malorolníků bližší než zájem malých rolníků a velkostatkářů v nejednom ohledu, zejména také v otázce obilních cel, na jichž zvýšení nemá malorolník valného zájmu. Jest také uvážiti, nebylo-li by správnějším přistoupiti na způsob na Moravě (dr. Roháčkem) navrhovaný, kdež se země rozděluje na tři oblasti s různou minimální hranicí dle daně pozemkové. V oblasti půd horských, nevýnosných se hranice ta valně snižuje oproti krajům úrodným. V oblasti první jest mezí daň pozemková 21 *K* (92·4 čistý kat. výnos), v druhé daň 11 *K* (48·4 kat. výnos), v třetí 5 *K* (22 *K* kat. výnos). Také hranice na Moravě volená jest příliš vysokou, přihlíží však alespoň k rozdílným poměrům zemědělským a jest výslednicí důsledné snahy, zahrnouti v novou organisaci veškeré, i nejmenší rolníky potud, pokud zemědělství jest jim hlavním pramenem výživy, pokud jich existence životní jest k pozemkovému majetku a zemědělské výrobě nerozlučně připoutána. Škoda, že říšský zákon nepamatoval též na zvláštní zájmovou organisaci zemědělského dělnictva, již by bylo lze vhodným způsobem přičleniti k společenstvům zemědělským.

* * *

Předpisy o volbách do výboru odborového r. z. vykazují v přirovnání s nynějším stavem některé charakteristické změny. Tak jedna šestina volených členů výboru musí býti zvolena výhradně z řady velkých hospodářů, kteří jsou členy některého společenstva v obvodu dotyčného odboru. Posud závisela volba velkostatkáře na dobré vůli rolnické většiny delegátů, a do českého výboru odborového nevyslán kdysi žádný velkostatkář, a později jediný. Za to ovšem zasedal ve výboru občas některý velkostatkář vládou či zemským výborem jmenovaný, nebo některým zemským spolkem hospodářským do výboru přímo vyslaný. Povaze zájmových společenstev neodporuje opatření, aby zájmová skupina velkých hospodářů, ohraničená v osnově nejmenší výměrou 400 hektarů, došla i ve výboru odborovém jistého minimálního zabezpečeného zastoupení, vždyť velkostatkáři drží třetinu půdy v Čechách. Spravedlivě však dlužno požadovati, aby i střední a malí hospodáři doznali zabezpečeného zastoupení asi v tom způsobu, že by každé z těcho skupin přiznána byla rovněž $^1/_6$ členů výboru, tak že by toliko volba tří šestin (poloviny) členů výboru byla volnou. Zdá se sice, že zabezpečení to má pro střední a malé hospodáře význam jen akademický, odpovídá však spravedlivosti.

Ostatně kdož ví, neobjeví-li se právě pro skupinu malých hospodářů někdy nutným? Kdyby však nebylo lze, vhodným způsobem

zabezpečiti zastoupení středním a malým rolníkům, pak by nutně odpadnouti musila výhrada velkých hospodářů. Zbývající volná polovina by byla, jak se dá právem předpokládati, volena zajisté pouze z řad rolnických. — Výbor odborový může dle osnovy přibrati za členy výboru na dobu dotyčného období volebního osvědčené odborníky, kteří nemusí býti ani členy některého společenstva. Členů takto povolaných, kteříž účastní se jednání s hlasem poradním, nesmí býti však celkem více než čtvrtina členů delegáty společenstev zvolených. Ustanovení velmi dobré, zjednávající průchod intelligenci z povolání do výboru r. z. v zájmu věcné práce. Spolkům (dle zákona spolčovacího), jež dle stanov povolány jsou ku zvelebování některého zvláštního odvětví zemědělského neb hospodářského průmyslu aneb některého odvětví jeho, jichž působnost se vztahuje na celou zemi, nebo značnější její část, a které trvale rozvinují prospěšnou činnost, může výbor zemský v souhlasu se zem. úřadem politickým slyšev radu zemědělskou propůjčiti právo, vyslati odborníka s hlasem poradním do výboru odborového. Posud spolkům takovým, třebas se neomezovaly na speciální odvětví zemědělské, bylo přiznáno právo vysílati svého zástupce do výboru anebo alespoň do sboru delegátů s plným právem hlasovacím.

Leč v zemědělské radě, založené na společenstvech, by byl posavadní stav nesrovnalostí. Podobně jako v okresních společenstvech má místo zástupce politického úřadu a zastupitelstva okresního, tak ve výborech odborových i v ústředním sboru vyhrazena jsou místa zástupcům vlády a výboru zemského. Správní náklady sboru ústředního uhrazují se, není-li příjmů vlastních, z fondu zemského, správní náklady odborů z příspěvků země a státu, a z příspěvků členů společenstev. Potřeby okresních společenstev hradí se pouze příspěvky členů, není-li příjmů jiných. Příspěvky, placené v podobě přirážky k dani pozemkové členu předepsané, smí v nejkrajnějším případě obnášeti 4% pro společenstva a 2% pro odbor rady zemědělské. Jest to případ zcela zvláštní, že hned z předu vytčena jest krajní mez přirážková, již nelze překročiti ani se svolením sněmu, leč že by zákon sám byl změněn. A přece stanoviti výši přirážky i použití vybraných příspěvků mají členové úplně v moci a nesmí příspěvků členských ani jinak použiti než ve prospěch stavu svého.

* * *

Otázka cukerní vstoupila opět do nového a v celku jasnějšího stadia. Zákonná kontingentace cukerní výroby prostě zrušena, poněvadž zmařeny byly naděje do poslední chvíle živené, že uznáno bude státy ke konvenci brusselské přistoupivšími, že kontingentace se smlouvě brusselské nepříčí. Marny byly intervence vlády rakouské a ukázalo se opětně, jak málo platíme na hospodářském bojišti světovém. Maně napadá nám myšlenku, oč ještě méně budeme vážiti, rozpadne-li se Rakousko-Uhersko protržením celní jednoty na dva různé hospodářské celky. Kontingentace tedy zrušena, clo šestifrankové v platnosti, společného kartelu rafinerií a surováren docíleno nebylo. Kartel rafinérů má tak povážlivé trhliny, že ostrý boj cenový stává se nezbytností. Ústřední prodejna vídeňská s filiálkou v Praze jakožto orgán kartelu

rafinérů ovšem trvá dále, leč nastane nepochybně zápolení nejen s továrnami mimo kartel, z nichž některé jsou finančně silné a technicky dokonale zařízené, jiné však v celku slabé, nýbrž i s oněmi surovárnami, kteréž zařizují se na výrobu rafinády, najmě cukru pískového. Obchodní gremia vyslovila se o cukru pískovém, jehož konsum jest u nás posud neobvyklým, příznivě, a kupci budou asi drobný prodej levnějšího písku fedrovati. Cena cukru bude rozhodně klesati a to tak, že jakýkoliv dovoz z ciziny, jehož se někteří dříve strachovali, naprosto bude vyloučen. Cena klesne ovšem na útraty výrobců a nikoliv na účet fisku, jakž v domácím konsumu stalo se jinde. Daň konsumní v obnosu 38 K trvá neztenčená dále, jako pravá evropská kuriosita, a také otázka levných cukerních tarifů dopravních nedošla rozřešení valně příznivého, hlavně pro odpor drah soukromých. Vláda mohla tudíž provésti některá snížení jen tak, aby továrnam při státních drahách ležícím nebylo jednostranně ulehčeno na úkor továren ostatních. Vládní moudrost selhala tudíž všude: ve výkladu brusselské úmluvy, v zavedení individuální kontingentace, v otázce tarifní. Jen v jednom směru moudrost finančního ministra se osvědčila: Vláda získala miliony posud jakožto vývozní premie cukrovarům placené a zachovala si přes to daň neztenčenu! Tedy očividný 18milionový zisk pro státní pokladnu. Taková jest hospodářská politika rakouská!

* * *

Nikdy nebylo tak zle, aby nemohlo býti ještě hůře, praví lidové přísloví. U nás se opět výtečně osvědčilo. Co tu bylo povyku, když zazněly prvé zprávy, že vývozní premie budou na základě úmluv brusselských zrušeny! Co strachu o individuelní rozdělení kontingentu, aby nebylo zmařeno přísným výkladem brusselské úmluvy! Co naděje, že snížením spotřební daně konsum domácí vzroste!

Všechny obavy splnily se ve svrchované míře, a k obrovskému fiasku přistoupila kalamita další: surtaxa, vybíraná v Uhrách na předlitavský cukr. Uhři nedali si již vzíti výhodu, zaručenou jim původně kontingentačními zákony, aby totiž hradili sami celou spotřebu cukru v Uhrách a vyloučili tak posavadní dovoz z Předlitavska ve množství 300.000 q. Dle dohody mezi oběma vládami obnáší surtaxa na cukr v tržbě mezi Předlitavskem a Uhrami uvalená K 3·50 na 1 q. konsumního a K 3·20 na 1 q. surového cukru. Vlády předloží parlamentům předlohy o zavedení této surtaxy, kteréž budou míti zpětnou platnost od 1. září 1903. Ostatně kdo ptá se v Rakousku, jehož ústava má krásný a pohodlný § 14., na parlament, znehodnocený stále menší úrovní duševní, svou privilegovaností, svou neúctou k ústavnosti a k svobodě, svými poslanci, nadbíhajícími ministrům a ministerským úředníkům od sekčního přednosty až do ministerského koncipisty.

Stanovení zpětné platnosti jest umožněno platným řízením předávacím, dle něhož cukerní obchod mezi oběma polovicemi říše jest statisticky i finančně prokazatelný, a množství cukru, do druhé polovice říše prodaného se finančními úřady poznamená. Surtaxa jest vyměřena tak, že znemožňuje, jak se zdá, nadobro vývoz rakouského cukru do Uher. Pro uherský průmysl však znamená neobyčejnou výhodu.

Uherských 21 továren, náležejících jen as 12 firmám, udrží prostřednictvím kartelu domácí ceny o obnos surtaxy (při 800.000 q. domácího konsumu uherského činí roční zisk ze surtaxy (K 3·50) 2,800.000 K) a o dopravní výlohy výše. Tím posílí se pro vývoz do ciziny, zvláště na Balkán, kamž budou moci levněji exportovati.

* * *

Surtaxou učiněn prvý průlom do celní jednoty rakousko-uherské. Zůstane průlom ten ojedinělým? Český odbor rady zemědělské a po něm český sněm již se ozval. Především žádá vládu, aby surtaxa na cukr byla zrušena. Kdyby však surtaxa zrušena nebyla, má stanovení surtaxy býti považováno za průlom celní jednoty a ministerstvo orby má dle žádosti rady zemědělské k tomu působiti, aby zavedena byla vyrovnávací dávka netoliko na cukr, nýbrž také na výrobky mlynářské, dobytek a výrobky zvířecí »z Uher do rakouské poloviny říše dovážené«. Stylisace poněkud nepřesná, protože surtaxa cukerní jest vzájemná v tržbě mezi Rakouskem a Uhrami, ač ovšem v praxi jde hlavně jen o dovoz cukru do Uher a o dovoz meliva a dobytka do Předlitavska.

* * *

Sněmu král. Českého byla předložena zpráva zemského výboru o zemské akci k povznesení malých živností za rok 1902. Ze strojové dotace 20.000 K bylo v tomto roce povoleno různým družstvům živnostenským na zakoupení strojů, motorů a obráběcích pomůcek nezúročitelných zápůjček v obnosu 15.847 korun a skutečně vyplaceno 12.368 K. Dvě družstva, jimž povoleny byly nezúročitelné zápůjčky v létech dřívějších v celkovém obnosu 22.600 K, jich nepoužila, družstvu novobydžovskému odejmuty nepoužívané stroje v ceně 3186 korun. Splácení zápůjček děje se velmi pozvolna a nepravidelně; (v roce 1902 splaceno 1.464 K, celkový obnos od počátku akce na stroje půjčený činí 84.278 K). Strojové dotace nebylo tedy využito z příčin, jež jsme již nejednou při posuzování jednotlivých úkolů akce živnostenské vyložili. Ze vzdělávací dotace zemské byly především podporovány mistrovské kursy, a to v prvé řadě kursy pořádané za součinnosti technologického průmyslového musea pražského, jichž dokonalost po stránce odborné jest zajištěna. Tohoto požadavku dbáno v celku i při kursech jinakých a nebyly tudíž zcela právem podporovány kursy soukromé, při nichž není ani odborná zdatnost, ani řádná návštěva účastníků zaručena. Celkem povolena v r. 1902 na pořádání kursů a přednášek pro malé živnostníky částka 5.100 K, dále na výstavy prací učednických a výstavy motorů a strojů obráběcích 7.680 K, k povznesení lidového průmyslu krajkářského ve Strážově 600 K, cestovních stipendií v obnosu 1.080 K, nedělním a svátečním besídkám pro učně 2.100 K, na vydání neb rozšíření odb. publikací pro živnostníky 2.211 K, z nichž dvě vydány přímo nákladem zemského výboru. Posléze povoleny nezúročné zápůjčky na zařízení 10 svépomocných maloživnostenských družstev v částce 3.520 K; družstva podporovaná byla povinna podrobiti se revisi zemské. Úhrnem v r. 1902 povoleno 22.291 K na různé vzdělávací a podobné účely a 15.847 K na stroje,

v celku tedy 38.138 K, vyplaceno 19.001, resp. 12.368 K, v celku tedy 31.369 K. Na rok 1903 vkládá se do rozpočtu zemského opět dotace strojová v obnosu 20.000 K, 26.000 K nepoužitých zbytků dotace strojové z let dřívějších, 2.000 K z titulu splátek na nezúročné zápůjčky na opatření strojů a 10.000 K pro ostatní, najmě vzdělávací účely; spolu má sněm zmocniti zemský výbor, aby strojové dotace a nepoužitých zbytků dotací strojových použil též k jiným účelům zemské akce živnostenské, tedy zejména k účelům vzdělávacím, na něž by ostatně položka 10.000 K, jak vidno ze zprávy zem. výboru za r. 1902, nikterak nestačila.

* * *

Novinkou ve zprávě zem. výboru jest návrh, aby sněm království Českého zmocnil zem. výbor, by rozšířena byla akce zemská na podporování mistrovského učení. Ze zásady, dle níž mohou býti udíleny nezúročné zápůjčky na zakoupení motorů, strojů a obráběcích pomůcek jenom sdružením maloživnostenským, má se připustiti výjimka v tom směru, že poskytovati lze nezúročné zápůjčky na zakoupení strojů též mistrům, jimž za vzornou výchovu učňů byla odměna přiřčena, pokud strojů k zdokonalení dílen a k výcviku učňů jest třeba. O podporování mistrovského učení ze zemské dotace maloživnostenské bude ovšem nutno vydati podrobná pravidla. Zemský výbor přistoupiv tím na zevrubně motivované podněty, zem. komisí živnostenskou na základě iniciativných návrhů člena komise dra V. Schustera mu předložené, nastoupil skutečně novou dráhu s dalekosáhlými důsledky. Na způsobu provedení bude záležeti, zda-li a jakou měrou se nový tento úkol zemské zvelebovací akce živnostenské osvědčí. *K.*

*

SOCIÁLNÍ: Pyrrhovo vítězství Bebelovo nad Bernsteinem — Úskalí obecního socialismu — Nesnáze zionismu — Židovstvo a moderní kapitalismus — Liga míru.

Vlastně bychom se mohli odvolati na své referáty z posledních let o sjezdech německé sociální demokracie, které z pravidla v Bernsteinské či revisionistské debatě v pravém slova smyslu se udusily, abychom nemusili opakovati se při letošním zářijovém sjezdě drážďanském. Jen že letos už Bebel vytáhl do boje v odění církevnicky neomylného diktátora strany, že revisionisté bezohledně uniformu mu strhli jako něco, co je v demokratické straně par excellence naprosto nedovoleno, a že na konec odškodnili se za celou tu úmornou štrapáci sjezdovou — zrovna jako školáci v škamnech úřední doktrinou mučení — čistě chlapecky bujným žertem, že hlasovali sami pro resoluci neochvějné revolučně třídní taktiky strany, proti nim samým namířenou a do hrsti smáli se prosbám augurů orthodoxních, aby aspoň několik jich hlasovalo proti ní, aby po všem tom bebelovském hřímání skoro jednohlasné přijetí resoluce nevypadalo jako hotová komedie. A na konec tak vypadlo přece a musilo vypadnouti. Je stejně směšno, činiti z toho revisionistům výtku osobní nestatečnosti, chabosti nebo docela zbabělosti, jako křepčiti po způsobu měšťáckého tisku nad dokonaným vnitřním rozvratem této tak obávané strany, kterou přece nemohou

pohřbiti názorové neshody a různosti, dokud ji drží pohromadě železné pouto společných interesů hospodářských a stavovských. Ale jak zůstati klidným a nedovolit si sarkastický posuněk při divadle, kde velekněži hasnoucího náboženství v extasi ať přetvařované, fanatické či na všecko už odhodlané mávají praporem, který vedl první bídou zfanatisované massy k velkolepým vítězstvím, ale jehož In hoc signo dnes už vybledlo k nepoznání? Neodvolatelně rozpadl se v prach sen o bezprostředním příští zaslíbeného státu budoucnosti sřícením se prohnívajícího kapitalistického řádu dneška; náboženství prvotního marxismu (z doby komunistického manifestu) propadlo neodvolatelně osudu všech zacházejících oficiálních církví, že se tím horlivěji vemlouvá do lidu, aby se bez rady nerozprchl, čím méně už v ně věří velekněži, s Kautským v čele; strana dávno a dávno už oběma nohama je venku z revolučního opojení a uprostřed, ano v nejpřednější řadě pokrokové práce reformní, které právě děkuje v neposlední řadě svoje poslední ohromující úspěchy volební; této své taktice děkuje, že letos nemusila už jako roku 1890 sáhati k lapání hejlů voličských tvrzením, že její program není než programem mladého císaře[1] — a přece Bebel, který sám už r. 1889. pustil výslovně sen brzkého převratu revolučního a kladl důraz na praktickou taktiku dneška, hřmí starými revolučními blesky, aby — zachránil, snižuje se až k nejnižším pudům mas, svoje vůdcovství a svou osobní vládu ve straně. Je to, jak správně bylo řečeno, starou zkušeností, že převládání osobní taktiky a osobní boje o hegemonii ve straně jsou neklamným příznakem ztráty obecné víry v konečné cíle její. Ztracené pouto původní fanatické víry v tento konečný cíl má býti nahrazeno osobní diktaturou oficielních představitelů zhasínajícího dogmatu. A tu se tedy ubraňte trpkému úsměšku, jakým si ulevilo hlasování revisionistů pro svůj vlastní augurský ortel. Vždyť revisionismem dýchá a žije celá sociální demokracie německá ne od dob Bernsteinových, ale už od Liebknechtových; už Liebknecht musil být svědkem ztráty její revoluční čistoty, Liebknecht, intimní přítel Marxův, který stvořil po návratu svém z Anglie dnešní marxovskou sociální demokracii německou, který byl při nejmenším jako Bebel ideální, intransigeantní mezinárodní sociální demokrat, který hřímal proti aktivní práci parlamentní jako záhubnému kompromisu, otřásajícímu samými základy strany — a přehlasován, třeba ještě z počátku s reservacemi, že demokracie musí v říšském sněmu vždycky hájiti své stanovisko negující a protestní, dožil se práce sociálně demokratické frakce sněmovní v prvních řadách positivní reformy sociální. A tak to šlo dál až k dnešní kontroverse o místo pro sociální demokracii v presidiu sněmovním s nevyhnutelným atributem vicepresidentských punčoch dvorské etikety — a i tyto punčochy jistě časem vyjdou dobře stráveny ze žaludku strany, aniž by byly s to, zkaziti jeho zdravé šťávy. A co bylo kdy jiných ještě zásadních sporů o čisté principie programu strany: o volební kompromisy, o účastenství na průkazech práce, na sociálním zákonodárství pojišťovacím, tarifních ujednáních mzdových,

[1] Srov. Athenaeum roč. X. str. 136.

pro které byl původně svaz typografů nazván královským pruským svazem a ve kterém je dnes všem jiným svazům odborovým ideálem a směrodatným vzorem — to všecko byl revisionismus, jemuž dal jméno a vznik ne Bernstein, Vollmar et cons., ale přirozený, živoucí vývoj strany.

Dnes už není víc pochyby, jak se rozhodne německá sociální demokracie na rozcestí: býti buďto malou stranou věřících v brzké sespolečenštění prostředků výrobních, nesmiřitelnou do posledního puntíku s dnešním zřízením státním a společenským vůbec v zájmu své dogmatické čistoty, anebo mohutnou politickou stranou, která třemi miliony svého voličstva povolána jest, státi v čele radikálního hnutí reformního, »které se obrací k úkolům přítomnosti a směnku na stát budoucnosti pokládá za nejistý papír.« Rozhodnutí už definitivně stalo se okřídleným slovem Bernsteinovým: konečný cíl je mi ničím, hnutí vším.

*

Weiss-Wellenstein uveřejnil nedávno zajímavou studii o obecním socialismu v Anglii, která zřejmé svědectví dává o tom, jaké pokroky činí sespolečenštění výroby (ovšem převážně jen v subjektu, ne i v organisaci její), zejména neustálým přírostem nových a nových oborů podniků obecních, a to k duhu obecnému všech obyvatelů obce, a jak teprve uvědomění si, že v tom všem je anebo aspoň může býti hodný kus (třeba jen reformního) socialismu, vyvolává theoretické úvahy a obavy, je-li celá ta praxe obecního socialismu správna.

I sama Anglie — přes svou tradicionelní nechuť k jakémukoli mísení se do domény nejen soukromého podnikání, ale i soukromé péče sociální a j. — rapidním vzrůstem městského obyvatelstva v posledních desetiletích byla donucena k stálému rozšiřování správy obecní na nové a nové obory, dosud soukromému opatření zůstavované, a od podniků především veřejnými zájmy diktovaných (obecních hřbitovů, tržišť) postoupila k obecním vodárnám, drahám městským, plynárnám, když soukromá podnikavost ani výkonností ani lácí více nevystačovala nárokům moderního města s rostoucím živlem na mzdu odkázaného obyvatelstva, a odtud pak šlo to již rychle ke komunalisování dalších oborů podnikání: dodávání motorické síly místním průmyslníkům (městské elektrické centrály) a výroby elektrických osvětlovacích a motorických zařízení, podniků dlažebních, výroby ledu, dodávání sterilisovaného mléka, zřizování doků, dělnických domků, chovu králíků, pěstování řepy, zřizování závodišť, městských pekáren, mlýnů, továren na vozy, získávání uhelných dolů pro spotřebu obecních závodů průmyslových, zřizování obecních lázní, koncertních síní, zastaváren atd. Obecní volič, individualista, nenávidící socialismus, ani nepozoroval při tom — jak trefně jednou poznamenal Syd. Webb, — že se kolem něho staly pronikavé zásadní proměny. Že chodí po městské dlažbě, v třídách obecním plynem osvětlovaných, čištěných košťaty a vodou z městských podniků, dívá se na městské hodiny, odvádí denně svoje děti z městské školy, jezdí po městské dráze, chodí do městské knihovny, připravuje se na schůzi, kde se bude

jednati o rozšíření podnikání obecního a při tom se sebevědomě smějc, jak nepraktickými jsou sny socialismu, s nimiž praktický muž se nezabývá.

Tak vyvíjela se praxe beze všech theoretických skrupulí až do druhé polovice devadesátých let. Když ale Fabiovci pojali poměšťování podniků ve svůj program a pařížský kongres socialistický z r. 1900 výslovně označil obecní socialismus jako průkopnickou práci, narazilo rozpoutané hnutí na odpor, v němž se spojili staří angličtí individualisté s těmi, kdo obecním podnikáním byli poškozeni resp. vyvlastněni a v roce 1900 už došlo k parlamentní anketě, která měla komunalisování podniků vytknouti přípustné a prospěšné meze, aby dle toho parlamentu dáno bylo zásadní vodítko při povolování podobných podniků, jež si obce dříve musí v každém případě vyžádati. Anketa neměla positivních výsledků; boj pro a proti vedl se dál, na komunální podnikání svalováno docela i ochromení průmyslové supremacie anglické a když i Balfour připustil, že obecenstvo je znepokojeno rostoucí podnikatelskou činností obcí, usneseno svolati novou parlamentní anketu a předeslati jí šetření o finančním stavu obecních podniků. Právem ohražuje se W., aby výsledky tohoto šetření byly beze všeho aplikovány na naše poměry. Ale jsou jistě i pro nás poučny, čím větší i na pevnině činí pokroky poměšťování podniků nejrůznějších oborů.

Výsledky zmíněného šetření o třicetileté periodě poměšťovací nejsou právě růžovy. Provází ji především rapidně rostoucí zadlužení obcí a vzrůst dávek obecních. Od roku 1874—1899, v kterémž období státní dluh zmenšil se o 137 mil. lib., vzrostly dluhy obecní o 183 mil. lib. a obecní dávky ze 17 na 38 mil. lib. Že, když ovšem ne celý, přece značný podíl na tom asi připadá na obecní podnikání, svědčí okolnost, že dle nejnovějších dat mají města v živnostenských podnicích investováno 121,000.000 lib. a jen v pětiletí 1895—1900 investovala v nich 98 mil. lib., z čehož $11^1/_2$ mil. v plynárnách a elektrických zařízeních osvětlovacích. Současný vzrůst obecních dávek uvádí se rovněž ve spojení s tím, že většina podniků městských bude se rentovati teprve v budoucnosti, přítomnost tíží jen jich náklady, zvlášť při pravidelně dražší správě obecní. To je ovšem přehnáno. Dle šetření ministerstvem vykonaného plyne (po odečtení úmoru a zúročení) do pokladen obecních z obecních investicí toho druhu čistý zisk 378.281 liber. Nelze také zapomínati, že celá řada podniků obecních (hřbitovy, lázně) vůbec předem bez vyhlídky na zisk, spíše na ztrátu, se zřizuje a že mnohé z nich právě teprve výnosností ostatních průmyslových podniků obecních vůbec jsou umožňovány a že snad vůbec rostoucí břemena moderní správy obecní rovněž jen z tohoto pramene budou moci býti hrazena. Povážlivějšími jsou námitky ohledně nepříznivého vlivu obecního podnikání na průmysl. Zejména pokud jde o průmysl elektrotechnický, dovozuje referát značné ochromení jeho jednak tím, že doba zákonem ustanovená, po jejímž uplynutí podobný podnik obcí v jejím obvodě připuštěný, spadá výkupem na obce, stanovena příliš krátkou, takže veškerou podnikatelskou činnost podvázala,

co zatím cizí průmysl Anglii značně předstihl. K tomu přistupovaly šikány obecních správ jako dozorčích úřadů a zároveň často i konkurentů; elektrárny městské pak namnoze byly samy pasivní, uvalujíce břemena na poplatnictvo na prospěch omezeného kruhu svých odběratelů. Kromě toho ale vytýká se komunalním závodům nepokrokovost, nechuť k technickému a komerčnímu zlepšování závodů, využitkování jich rázu lokálně monopolního. Dnes na př. vyrůstá automobilismus ve způsobilého konkurenta tramwayí, v nichž obce investovaly miliony a budou jej přirozeně, jak jen možno potírati a pod. Další vadou je přes míru jdoucí funkcionářství, záplava úřednictva z povolání, Angličanu vždy proti mysli, protože stále víc zmenšuje počet čestných funkcionářů, odvádějíc je do placených míst a snižujíc tím niveau samosprávy občanské. Podnikání obecní svádí mnohdy i k zneužití hospodářské moci při volbách a voličské politice (favorisování voličů strany v podnicích obecních a pod.). Stavební činnost obecní (laciné byty) leckdy zahání a ochromuje podnikavost soukromou, kdežto obec sama zase skutečné potřebě dovede vyhověti jen zvolna, draho, ne dost plánovitě a energicky a pod.

Ke všem těmto námitkám svým řadí protivníci municipálního socialismu i theoretické obavy, že je průkopníkem socialisování společnosti, potlačuje iniciativu a energii individuální, námitky ovšem, které paušálně pronášeny jsou vždycky, kdy veřejná správa rozšiřovala obor své působnosti. O výsledcích šetření tohoto jednati bude nyní ohlášená parlamentní anketa. Pro nás, kde není ani z daleka onoho tradicionelního anglického odporu proti vsahování veřejné moci ve sféru individuální, platí až příliš mnohé z vad, právě uvedených. Všeobecně zatím lze jako vůdčí zásadu pro obecné podnikání vysloviti, že »obecní« nemá znamenati jen »kšeftovní«, ale vzor po stránce technické, obchodní i sociální a že rozmnožovati fušerství ve všech těchto směrech není úkolem obecního podnikání.

*

Brandes ve své slavné charakteristice Ferdinanda Lasalla, žida, zjišťuje na něm význačné známky jeho rasy, které nejpřiléhavěji vystihuje židovské slovo chutspe, značící duchapřítomnost, drzost, šílenou smělost, neohroženost a nestydatost zároveň. Jako chorobně exotická, dekadentní květina vyjímá se v této zahrádce fantasie zionismu, která sní o znovuzřízení dvanáctimilionového národního státu židovského v Nové Palestině nebo v kterémsi jiném území, které ta či ona velmoc vůdcům hnutí zionistského nabízí zrovna jako dar danajský. Letošnímu zionistskému kongresu basilejskému předložena jako nejvzácnější číslo programu nabídka Anglie, usaditi »národ židovský« v britské východní Africe s vlastní samosprávou pod anglickou kontrolou; území, kam nesnadno dostat jiné kolonisty a přirozeně ani nejpřesvědčenějším zionistům, totiž postupně vypuzovaným a vyhlazovaným ruským židům, nechce se do krajů, které jsou královstvím zimnice a roztržka z toho na sjezdě jen stěží byla urovnána. K tomu všemu — připomíná čelný list říšsko-německý – hned na tuto zprávu došly protesty zahraničnému úřadu londýnskému. Africká osada měla být ostatně jen přechodnou

stanicí na cestě do Jeruzaléma; ale většina kolonistů byla by stanice té nepřežila. Je ku podivu, jak přes to všecko zionismus obratnou agitací svých vůdců získává si víc a víc přívrženců, ač ovšem v praxi nepostoupil dál než k nahromaďování značných fondů k účelům kolonisačním. Většině uměle konstruovaného »národa židovského«, který by dnes sehnán do zaslíbené země představoval nejpestřejší mosaiku nesčetných kultur jinonárodních, více méně strávených a asimilovaných, ani z daleka nechce se tam proto, že umělé přesazení z prostředí, v němž se už tolik aklimatisovali a s takovým úspěchem, jak hned doložíme, bylo by zřejmou pohromou »národní«. Výminku činí ovšem hlavně pronásledovaní židé východoevropští; události v Rusku, Rumunsku spolu s vytlačováním židů mlčky z veřejných postavení (civilních a hlavně vojenských) v Německu, částečně i u nás a jinde a s antisemitskou agitací jsou jedinou, diskuse schopnou motivací celého hnutí, ale k vůli tomu hned exodus do Palestiny znamená většině židů přece jen povážlivou ilustraci k příslovečnému dítěti z lázní vylitému. Snad mimoděk napsal žhavou satiru na celé toto hnutí Sombart ve svém posledním skvělém díle »O německém národním hospodářství v devatenáctém století,« kde praví: »I když nepřeceňujeme vliv živlu židovského na utváření se našeho hospodářského života tolik, jako největší žid devatenáctého století, Karel Marx, když praví, ‚že praktický duch židovský stal se praktickým duchem křesťanských národů‘, ‚že židé potud se emancipovali, pokud křesťané stali se židy‘ a ‚že reální podstata židovstva vtělila se v měšťáckou společnost‘, že jinými slovy moderní, kapitalistické a židovské hospodářství jsou pojmy totožnými, musíme nicméně uznati, že všechen náš život hospodářský, jak se utvářil v devatenáctém století, naprosto byl by nemyslitelným bez součinnosti židů. Postavíme-li se na stanovisko novodobého vývoje hospodářského, pokládáme-li rozvoj kapitalismu a tím uvolnění mocných sil produkčních za pokrok, klademe-li váhu na místo, jaké dnes ta která země zaujímá na světovém trhu, nemůžeme než přiznati, že si le juif n'existait pas, il faudrait l'inventer.«

*

Meziparlamentní unie pro rozhodčí soudy konala 7. t. m. jedenáctý svůj kongres ve Vídni za přítomnosti 550 zástupců všech národů. Předseda, Dr. Arnošt z Plenerů, konstatoval, že myšlénka mezinárodních rozhodčích soudů dnes již má pevné místo v politické soustavě mezinárodních vztahů civilisovaného světa, třebas i státy a zejména velmoci prozatím ochotny jsou, podrobiti jednání rozhodčímu jen otázky druhého řádu. Po něm měl Dr. Körber jeden ze svých neupřímných krasořečnických výstupů. Celé ostatní jednání sjezdu podalo neklamný důkaz, jak zralá je idea ligy míru u všech lidí dobré vůle, kteří do eventuelního casu belli nemají co mluvit. *P.*

*

ŠKOLSKÉ: **Universitní kursy učitelské – Hospodářská paedagogika – Rozvoj pokračovacího školství — Zemské školy hospodářské.**

Učitelstvo uvažujíc o svém poslání ve společnosti a vyciťujíc, že pro toto vážné poslání bylo v průběhu předběžného svého vzdělá-

vání velmi skrovně duševně vyzbrojeno, chopilo se v posledních létech svépomoci a zřídilo si na mnohých místech svým nákladem kursy k dalšímu svému vzdělání. Je tím potěšitelnější tato žízeň učitelstva po občerstvujícím nápoji vzdělání pokud možná nejvyššího, universitního, čím méně je na příslušných místech vůle a ochoty důležitou otázku učitelského vzdělání v duchu doby nové rozřešiti.

Učitelstvo dbá o své vzdělání ustavičně mezi lopotnou svou prací během roku školního, i ve chvíli odpočinku a občerstvení vyměřené, o prázdninách. Universitní kursy zřízené jednotou »Komenský« pro Prahu a okolí navštěvovány jsou již čtrnáctý semestr učiteli a učitelkami během školního roku. Letos vykládá v nich univ. doc. dr. Fr. Čáda o studiu dítěte (pedopsychologii) a univ. doc. dr. Ed. Babák o fysiologii člověka.

V Mladé Boleslavi v cyklu universitních přednášek uspořádaném spolkem »Komenský« přednášel univ. prof. dr. F. Drtina o historickém nástinu vývoje organisace školské a současných směrech reformních, doc. dr. Fr. Krejčí o rázu nové psychologie a významu jejím pro paedagogiku, doc. dr. Fr. Čáda o smyslových výkonech člověka po stránce psychologické.

O prázdninách navštěvovalo učitelstvo umělecko-výchovný kurs přednáškový uspořádaný u příležitosti výstavky pro uměleckou výchovu v Kutné Hoře. Přednášel v něm prof. dr. O. Hostinský o zásadách a cílech umělecké výchovy, doc. dr. Fr. Čáda o umělecké tvořivosti dítěte, prof. dr. B. Matějka o malířství a sochařství v XIX. stol., prof. Braniš o činnosti umělecké, učitel J. Petr o umělecké knize pro mládež, F. V. Krejčí o uměleckém díle v literatuře.

Ústřední spolek učitelský na Moravě uspořádal o prázdninách cyklus přednášek v Brně. Doc. dr. E. Babák podal v něm přehled fysiologie člověka, doc. dr. Vl. Novák vykládal o zářivé energii, prof. dr. Studnička o nauce buněčné, prof. J. Koloušek přednesl úvod do národohospodářství, prof. dr. Němec podal přehled fysiologie rostlinné. Také jednota moravských učitelek uspořádala o prázdninách v Luhačovicích cyklus 12 vhodných přednášek z různých oborů.

Německé učitelstvo v Čechách účastnilo se universitního prázdninového kursu v Litoměřicích, v němž vyslechlo přednášky o ethice ve službě výchovy, o dějinách německé literatury v klassické periodě, o chemii organické, optice, elektřině, osnově rakouského státního práva, Napoleonovi I. a jeho době.

Velké oblibě těší se universitní kursy prázdninové, pořádané spolkem rakouských německých docentů. První byl uspořádán ve Wolfsberku v Korutanech, druhý v Lubně ve Štýrsku, třetí o posledních prázdninách v Dornbirnu ve Vorarlbersku. Tohoto účastnilo se 225 posluchačův a posluchaček ze všech zemí rakouských i některých cizích. Dr. W. Jerusalem z Vídně přednesl v něm úvod do filosofie a vykládal Götheova Fausta, dr. O. Mayr z Lubna vyložil základy národohospodářství, dr. K. Kaser z Vídně dějiny Evropy v r. 1815—1848, dr. Wagner z Vídně úvod do botaniky, dr. A. Szarvassy z Brna nauku o teple, dr. J. Pollak organickou chemii. Jednotlivé kursy byly

18—27hodinové. Myšlenka rakouských docentů přednášeti v krásném prázdninovém okolí a spojiti tak krásné s užitečným je opravdu znamenitá. Posluchači nejen se poučují o důležitých pro své povolání oborech vědeckých, ale poznávají na četných výletech do nejširšího okolí konaných bohatství krás přírodních. Také účelně zřízené čítárny a knihovny jsou jim k disposici.

V Německu již několik let pořádány jsou pro učitelstvo prázdninové kursy při universitách v Greifswaldu, v Kielu, v Marburku nad Lahnou, v Erlangách, ve Würzburgu, Vratislavi a v Jeně, kteréžto poslední těší se zvláštní oblibě. Jenských kursů účastnilo se letos 361 osob (36% učitelek), mezi nimiž i 4 Čechové. Jméno prof. paedagogiky W. Reina má tu zvláštní přitahující sílu. Na jenském kursu se nejen přednáší, ale i debatuje.

Někteří čeští učitelé navštěvují o prázdninách také kursy francouzského jazyka, pořádané zvláště na universitách švýcarských: ženevské, lausanneské, neuchâtelské. Je třeba, aby učitelé rakouští byli nejen k návštěvě kursů pobízeni, ale aby se pro ně zřídila tak jako pro učitele z Německa od příslušných činitelů řada potřebných stipendií, jimiž by se návštěva nejlepším způsobem umožnila

Národohospodářský ruch vyvolává v kruzích německého učitelstva rokování o hospodářské paedagogice (Wirtschaftspädagogik), které se vytýká za úkol vzdělati mládež školní co nejúčelněji a nejúspěšněji pro hospodářskou současnou společnost. Význam hospodářského vychování se zvyšuje tím víc, čím bohatší a rozvinutější se stává hospodářská kultura. Není pochyby, že se ve školství náležitě nepřihlíží k tomu, aby si mládež osvojila pro život nejpotřebnější a nejzákladnější poznatky z národohospodářství, a že je tu třeba jisté nápravy. Potřeba, aby obecné školství na svém horním stupni k hospodářským úkolům současné společnosti přihlíželo, aby se dalo v učebných osnovách náležité místo poznatkům národohospodářským, jest zcela oprávněná.

Dodnes jen velmi malý zlomek občanstva vyzbrojuje se pro společenské úkoly hospodářské ve výše organisovaných odborných školách. Největší část lidu odkázaná na obecnou školu nebo nanejvýš na její vyšší stupeň, školu měšťanskou, všelikého hospodářského vzdělání postrádá. Mnoho by mohly činiti pro hospodářské vzdělání stále se množící pokračovací školy. Než ani tu se mnoho k hospodářské stránce vyučování nepřihlíží, a mimo to školy tyto nejsou ani z daleka tak rozšířeny, aby se staly přístupnými všem vrstvám lidu. Velká většina společenská, žijící po venkově a věnující se rolnictví, řemeslu, obchodu, je beze všeho základního vychování hospodářského a koná svoje životní povolání beze všeho zřetele k novým požadavkům doby tak, jak je konaly generace předchozí. Mimo to na venkově vyučený řemeslník, obchodník dnes zřídka kdy opouští humna, aby se podíval do světa a orientoval se v něm dle slov Palackého v duchu věku nového.

Tím vším zakořeňuje se v nejširších vrstvách našeho lidu venkovského hrozná ulpělost na zděděných formách a tradicích hospodaření, která je jednou — a ne poslední — z příčin naší národní bídy hospodářské. Nejpatrnější výsledky této ztrnulé konservativnosti jeví se ovšem

ve stavu rolnickém. Co dlouhého úsilí bylo třeba, než se naučil náš průměrný rolník užívati secích, mláticích a j. strojů hospodářských, kolik podnětů musilo přijíti se všech stran, aby se naučil užívati v případech potřeby umělých hnojiv, a kolik přednášek bude u nás ještě třeba, než se všude po venkově utvoří hospodářská družstva nákupní, než se naučí naši hospodáři nejen pokud možno nejvíc z pole, chléva a j. vytěžit, ale i výhodně to prodat bez dosud nezbytného prostřednictví bohatnoucích překupníků?

Odborné školy hospodářské, průmyslové, obchodní, ačkoli působení jejich je velice blahodárné, nemohou hospodářské vzdělání velké většiny venkovského obyvatelstva všeobecně zvýšiti a massy tyto pro vyšší kulturně-hospodářský život uschopniti. Jsou dosud jednak málo rozšířeny, jednak také někde málo navštěvovány. Známy jsou i případy, že okresní hejtmanství musila zvláštními vyhláškami a vyzváními naše hospodáře nutit k posílání synků do škol těch. Loni vyšla dokonce brožurka Ed. Srbem v Písku vydaná, poukazující na smutný fakt, že studijní podpory zůstávají na zemědělských školách často nevyužitkovány, protože se o ně dost žáků nehlásí. V roce 1901—2 přihlásilo se ze 405 navštěvovatelů středních zemědělských škol o 38 uprázdněných stipendií pouze 25, ze 446 posluchačů škol rolnických pak o 203 stipendia pouze 146, z 848 navštěvovatelů zimních škol hospodářských o 169 stipendií pouze 90 žáků. V jediném roce nebylo užito 249 stipendií. Jaký to nehospodářský rys našeho lidu, na své poměry si stále naříkajícího.

Hlavním místem k rozsévání potřebného hospodářského vzdělání ve všech vrstvách lidových by se měly státi pokračovací školy. Ty však dosud jsou po venkovských obcích jenom v nejskrovnější míře rozšířeny. Je naléhavou potřebou rozšířiti je za podpory státu, země a obcí do té míry, aby se staly mládeži ve věku od 14 do 18 let všeobecně přístupnými, aby návštěva jich stala se povinnou tak jako návštěva školy obecné, aby vyučování v nich udílelo se v denní době všedních dnů a aby jejich vyučovací plán větší měrou než dosud přihlížel k národohospodářské stránce vyučování. Tak by se dal problém hospodářské paedagogiky nejlépe rozřešiti ve prospěch národa, země i státu.

O rozvoji pokračovacích škol v Čechách možno se poučiti ze statistických přehledů, jež zemský výbor předložil zemskému sněmu v posledním jeho zasedání. Ve školním roce 1901—2 bylo zřízeno nově celkem 16 pokračovacích škol s vyučovacím jazykem českým, počátkem škol. roku 1902—3 pak 11 takovýchto škol. Z úhrnného počtu 416 pokračovacích škol ve škol. roce 1901—2 bylo chlapeckých průmyslových 331 (211 českých, 120 německých), obchodních 49 (25 + 24), průmyslových a obchodních 9 (7 + 2), loďařské 3 pouze německé, zlatnická 1 česká, hostinská 1 německá, knihkupecká 1 česká, knihařská 1 česká, kožešnická 1 česká. Celkem tedy 247 = 62·22% českých a 150 = 37·78% německých. — Z 19 dívčích škol bylo průmyslových 14 (11 českých, 3 německé), obchodní 3 (1 + 2), průmyslové a obchodní 2 (1 + 1). Celkem 13 = 68% s vyučovací řečí českou a 6 = 31·6% s německou.

Z úhrnného počtu 1431 chlapeckých tříd, přípravek, poboček, oddělení, odborných kursů a modeloven bylo 923 českých, 508 německých, z úhrnného počtu 108 dívčích 88 českých a 20 německých. Českých učitelů působilo na 245 chlapeckých školách pokračovacích 1872, německých 809. Na dívčích školách pokračovacích působilo 201 českých a 59 německých sil učitelských. Z celkového počtu 2941 učitelských sil na všech pokračovacích školách vyučovalo 1408 = 47·9% na školách obecných, 999 = 33·97% na školách měšťanských, 383 = 13·02% na jiných školách, 683 = 23·2% mělo odborný kurs, 235 = 7·99% mělo jiné povolání než učitelské.

Z celkového počtu 44.418 žáků zbylých na konci školního roku bylo 29.691 = 66·84% na českých, 14.727 = 33·16% na německých, z celkového počtu 2281 žákyň bylo 1876 = 82·24% na českých, 405 = 17·76% na německých školách pokračovacích. Z celkového počtu žactva bylo 4741 = 10·67% obchodníků, 4650 = 10·47% zámečníků, 3446 = 7·76% truhlářů, 3046 = 6·86% obuvníků, 2458 = 5·53% krejčích, 2189 = 4·92% zedníků, 1911 = 4·3% strojníků a mechaniků, 1873 = 4·21% pekařů, 1871 = 4·21% řezníkův a uzenářů. Nejmenším počtem byli zastoupeni na pokračovacích školách cínaři 4, pumpaři 5, cihlářů 10, punčochářů 15, postřihačů 18, mydlářů 22, zlatotepců 26. Bez živností bylo 106 žáků.

Zemská subvence byla poskytnuta 384 školám bezprostředně, 32 pak ve spojení jich se školami řemeslnickými, obchodními a odbornými. Celkový náklad na 397 škol chlapeckých obnášel 1,199.624·85 K, na jednu školu 3021·72 K, na 1 třídu 838·31 K, na 1 žáka průměrně 27·01 K. Celkový náklad na 19 pokračovacích škol dívčích obnášel 209.076 K, na jednu školu 11.004 K, na 1 třídu 1935·89 K, na 1 žákyni 91·66 K. Stát poskytnul na tyto školy 341.530 K t. j. 24·25%, okresy 107.295 K t. j. 7·62%, obce 169.364·47 K t. j. 12·03%, obchodní komory 83.700 K t. j. 5·94%. jiní činitelé 128.391·90 K t. j. 9.11%, školného vybráno 83.888·60 K t. j. 5·95%, podpora země činila 202.310 K = 14·36%, neuhrazeným je obnos 292.120·88 K = 20·74%. Obce mimo peněžní náklad opatřovaly školám místnosti, jich vytápění a osvětlování a namnoze uhradily vzniklé schodky.

Zemský výbor chtěje působiti k tomu, aby se pokračovací školy staly povinnými žádal vládu, aby zákonnou cestou byly přesně určeny podmínky nutnosti těchto škol se zřetelem k počtu učňů, rázu živností a krajiny, v níž školy mají býti zřízeny. Opatření toto je nutným z té příčiny, že návštěva pokračovacích škol byla novelou k živnostenskému řádu za povinnou prohlášena, zřizování však těchto škol je nedůsledně zůstaveno vůli místních činitelů. Bylo mnoho případů, kde zřizování pokračovacích škol narazilo na odpor místních činitelů. Zemský výbor doporučil dále na základě dobrého zdání zemské živnostenské komise vládě k provedení: 1. revisi učebných osnov a jich úpravu zkrácením učiva na obecných školách již probíraného a rozšíření učiva ve směru odborném jako v technologii, fysice, chemii a pod., 2. výhodnější úpravu dozoru tak, aby inspektorům bylo popřáno více

času a možnosti napomáhati v úpravě vyučování po stránce odborné se zřetelem k místním organisacím odborným, 3. vydání učebnic fysiky, chemie, technologie, mechaniky, odborů stavitelských a nauk obchodních a 4. rozmnožení dosavadních kursů pro učitele škol pokračovacích a jich úpravu tak, aby na základě přijímací zkouškou prokázané znalosti v měřictví, průmětnictví a počátcích kreslení učivo kursu mohlo se rozšířiti v rýsování odborném a též prohloubiti ve směru technologickém.

Srovnáváme-li poměry českého a německého pokračovacího školství s poměry ve školství obecném, středním a odborném, přicházíme k úsudku, že jsou pro nás příznivější. Jde o to, aby se rozvoj tohoto školství nezastavil, ale dále aby se po vnější i vnitřní stránce vyvíjel. Zvláště je třeba, aby byl u vlády slyšen hlas dělnictva v posledních dnech zřetelně ve schůzích svých volajícího po zrušení škodlivého vyučování večerního a nedělního a nahražení ho vyučováním v době všedních odpolední.

Současně předložil zemský výbor zemskému sněmu statistickými daty doloženou zprávu o stavu hospodářských škol zemských a zemí podporovaných za šk. léta 1898—1901. Počet hospodářských škol vzrostl v uvedeném tříletí o hospodyňskou školu v Německém Brodě. Střední hospodářské školy v Chrudimi a Kadani byly převzaty do zemské správy. Koncem školního roku 1900-1 byly v Čechách 2 zemské hospodářské akademie, 2 zemské střední hospodářské školy, 1 střední hospodářská, 15 rolnických, 1 zemský pomologický ústav, 1 vinařsko-ovocnická škola, 27 zimních škol hospodářských, 5 hospodyňských, 1 mlékařská, úhrnem 5 ústavů zemských a 50 zemí podporovaných. Na všech školách bylo koncem r. 1901 2273 žáků proti 1912 na začátku 1897. Uznává se potřeba poskytnouti absolventům nižších škol hospodářských právo na dvouroční vojenskou službu, v kterémžto případu by se návštěva jich značně zvýšila. Zemskému výboru nepodařilo se dosud vymoci od vlády všem zemským hospodářským školám práva veřejnosti. Pro učitele hospodářských škol konán byl první kurs od 2. do 12. října 1899, jehož se účastnilo 50 českých a 17 německých posluchačů ve dvou odděleních. Na uhražení nákladu s těmito kursy spojeného povoleno bylo 61 stipendií po 100 K. Druhý kurs byl konán ve dnech 14.—18. října 1901 za účasti 30 českých, 11 německých posluchačů, z nichž každému dostato se 80 K podpory. Tresti přednášek konaných byly ve zvláštním spisku uveřejněny a všem školám hospodářským zaslány. Lze očekávati, že za účinné podpory příslušných činitelů hospodářské školství přinese mnohonásobný užitek.

*

DIVADELNÍ: O druhém divadle — Novinky Národního divadla domácí i cizí — Ztráty Nár. divadla — Pohostinské hry.

LITERÁRNÍ: R. M. Rilke, Das Bnch der Bilder — Literatura česká devatenáctého století — Nové divadlo král. města Plzně — Almanach Slavie 1903-1904.

Přehled činnosti divadelní rok od roku se více vybavuje z upoutanosti k jedinému Národnímu divadlu a více a více divadel mimo ně

činí nárok, aby k nim byl vzat zřetel. Letošní rok byl v ohledu tom velice důležitý: sbírkami konanými po celém národě zajištěna Národnímu divadlu v Brně vlastní budova, městské divadlo v Plzni je již činno ve vlastním domě, a při koupi velkých pozemků Eichmannových usnesla se městská rada Král. Vinohrad, že vystaví na nich divadlo městské, čímž se stane, že druhé divadlo, o němž vedena po léta tak živá diskusse, jeví se v dosahu uskutečnění.

Současně zřízeno pod záštitou kruhů, blízkých měšťanskému pivovaru, na samé půdě města Prahy, ovšem ve vzdálené jeho části, divadlo lidové »Urania«, které se těšilo velké přízni obecenstva a kritiky. Výpravné hry cizí i domácí, jako nepodařený »Kryšpínek« od Želenského, střídaly se tu se staršími dramaty, jako »Pražský žid«, Tylův »Hus« a j., jež na nezkažené obecenstvo ještě jeví svou působnost. Za ředitele povoláni vynikající herci Národního divadla, nejprve Slukov a po jeho smrti Seifert. Nebylo však možná vydupat kmen herců, a zjevilo se, že to množství dobrých herců venkovských divadel, o němž tak často čteme, že toužebně hledí na brány pražského divadla, asi není tak velké.

Velmi vážné nároky by mohlo činit na hodnost druhého divadla Švandovo divadlo smíchovské, kdyby nebylo se vzdalo příliš záhy svých vyšších snah a neobmezovalo se příliš na to sloužit touze po zábavě. Zpráva o posledním šestiletí svém, kterou divadlo rozeslalo, svědčí o tom, že divadlo to má jisté právo stěžovat si na nevšímavost kritiky v dobách, kdy mířilo k vyšším cílům, a dovolávat se toho, že vykonalo velmi mnoho pro nejmladší generaci našich dramatiků a pro seznání moderní dramatické tvorby cizí. V seznamu her domácích, které Švandovo divadlo uvedlo na jeviště, neshledáváme ovšem prozatím jediného jména dramatu, které by se bylo osvědčilo trvale cenným, ale nikdo nepopře, že je velmi výhodno míti takové pokusné divadlo, a že by bylo žádoucí, aby smíchovské divadlo se nevzdalo všech vážnějších snah. Jeho kmen herců je tak dobrý, že je škoda zaměstnávat jej pouze ve fraškách, které se nestávají lepšími tím, že se seřadí v cyklus ve prospěch spolku českých žurnalistů, a v operetách pochybné ceny.

Přes to vše, ač by se téměř zdálo, že nastanou rozpaky z příliš-ného množství druhých divadel, neupustilo se od myšlenky zřídit druhé divadlo na půdě vnitřního města pražského, aniž však se myšlenka přiblížila uskutečnění.

*

Národní divadlo oslavilo v listopadu t. r. čtyřicetileté jubileum otevření prozatímního divadla českého řadou her hlavně z těchto čtyřiceti let pocházejících; tu sehrán Tylův »Strakonický dudák«, Stroupežnického »Furianti« a »Hrobčický z Hrobčic«, Vrchlického »Noc na Karlštejně«, Kvapilova »Pampeliška«, Jiráskova »M. D. Rettigová«, Šubertův »Jan Výrava«, »Směry života« od Fr. Svobody, Štolbova »Mořská panna«, a last not least, Šamberkovo »Jedenácté přikázání«. Několik z těchto dramat teprve nedávno zmizelo z repertoiru, některá se dokonce nedávno na něj dostala, a ostatní cyklus nejevil jiné pravdy, než onu, kterou potvrdí i letošní cyklus české činohry na oslavu dvaceti-

letí Národního divadla, že vlastně původní činohry nemáme. A dokud divadlo dovede každé jubileum oslavit krásnými cykly operními, sneseme ten nedostatek s lehkým srdcem, ale litujeme herců a režie, že jsou namáháni tak nevděčnými úkoly za účely tak pomíjejicnými. Na tom výsledku ovšem nemění starší ještě veselohra, z nepochopené piety sehraná na »oslavu« básníka »Kytice«, Erbenovi »Sládci«.

Také původní tvorba letošní nedala nám ještě kýženého dramatu ceny trvalé, ač několik novinek od básníků prvních jmen bylo hráno; Jaroslav Vrchlický, jehož padesáté narozeniny slavilo divadlo provozováním »Soudu lásky«, nepřipojil k svým pětadvaceti dramatům nového (»Knížata« se budou teprv hráti), ale z pozůstalosti *Zeyerovy* hrála se legenda »Pod jabloní«, v níž zprimitivělý básník prostou pohádku rozvedl na scény divadelní, aniž se pokusil učinit je skutečným dramatem. Tuto nedramatičnost ani hudba ani bohatost výpravy nedovedla nahradit.

A podivuhodně shledáváme tutéž vědomou nedramatičnost v poslední novince roku, v historickém dramatě *Jiráskově* »Jan Žižka«, hraném v den Husův. Drama předvádí a sice úchvatně řadu velkých dějinných událostí r. 1422 a 1423. Vidíme osudný sněm moravský, na němž páni podléhají hrozbám Zikmundovým a odpřísahají kalich, Žižka osvobozuje Prahu a je s jásotem uvítán, kutnohorští měšťané utíkají a hynou v mrazu, Zikmund je poražen u Německého Brodu, Žižka uzavírá smír mezi stranami v Praze, vidíme Prahu se spolčovat s pány a jsme svědky dojmu, který učinila porážka u Malešova, Žižka před Prahou smiřuje se s Pražany. . . . Všechny ty scény předvádí nám drama Jiráskovo co nejvěrněji dle historie, ba důkladná znalost historická je působivosti hry přímo na závadu. Jirásek předpokládá příliš mnoho vědomostí historických u svých posluchačů, myslí, že obecenstvu stačí narážka na popraveného šlechtice Sádlo, nebo na boje stran v Praze. Nebýti tohoto přílišného historismu, mohla by hra Jiráskova být ne sice dramatem, ale znamenitou »historií« ve smyslu Shakespearově, jakých bychom si přáli několik z péra básníka našeho. Neblahým následkem toho historismu bylo, že Jirásek uvedl na scénu příliš četné historické osobnosti, aniž byly proto zvláště bohatě individualisovány. Proto na Národním divadle jako u nějaké kočovní společnosti herci hráli po dvou a třech úlohách.

Příkrým opakem přehistorisovaného dramatu Jiráskova byl »Falkenštejn« *Hilbertův*, který působil hluboký rozruch v divadelním světě, ale pokročiv hlučně na divadlo, tiše zase zmizel. »Falkenštejn« je úplně nehistorický, jenom kostra děje je vzata z dějin, ale motivace a celá řada dějů je vynalezena bez zřetele k pramenům, mluva je jediným hrozným anachronismem. »Falkenštejn« vůbec chce být moderním dramatem, a básník hrdinovi dal mnoho ze svého. Závišovi dává padnout za svobodné Čechy proti biskupovi, který předčasně tuší ideu státu rakouského. Kunhuta zvláště je moderní žena, o jejíž duši zápasí mrtvý velký král a Záviš, jehož konečně obětuje zájmům svého syna. A nikdy nenabýváme přesvědčení, že Záviš je tím velkým mužem, za jakého se sám pokládá, který smí sáhnout za meze dobra

a zla. Je to drama hodně dekadentní, i co se týče obrazu, který nám kreslí o umění básníkově.

»Olga Rubešova« *Frant. Svobody* je tragedie osamělé duše dívčí, urážené okolím — šosáckou rodinou pražskou; nemá víry v čistotu a nesobeckost mužskou, i když jí vstoupí v Hlavsovi skutečně vstříc, a dá se veštvat v samovraždu, jak zpracování pro jeviště změnilo zakončení původní, jež jí dalo utonouti v šílenství. Drama Svobodovo značilo návrat básníkův z oblastí symbolistických k realistickému pojetí, a na této cestě dospěl Svoboda k dvěma nejúspěšnějším, ač malým pracím toho období; jsou to veselá fraška »Lapený Samsónek«, v níž dobromyslně a povýšeně kreslena společnost maloměstská, a roztomilá veselohra »Poupě«, líčící probuzení dívčího srdce, hra plná poesie; přes nepatrný objem svůj je to perla mezi novinkami domácími i cizími toho období.

Opozděnou novinkou bylo *Šubertovo* »Drama čtyř chudých stěn«, napsané již r. 1894, ale censurou dotud zakázané. Je to na oko drama sociální, jednajíc o boji za mzdu a o sporu mezi dělníky a společností, ale ráz sociální je pouhým nátěrem pro drama národnostního boje, boje o českou školu v uzavřeném území. Povahy dělníků jsou přeidealisovány, zlý úředník rovněž idealisován na černo, svévolným vtěsnáním dramatu do čtyř chudých stěn dělnické jízby, kde se boj jen obráží, ale nevybojuje, zbavil se autor možnosti dramatického vzpětí. Proto úspěch nevěstí dílu trvalosti.

Z dramat modernistických *Hladíkova* »Závrat«, o které se četlo ve francouzských listech více než o všem našem kulturním počínání toho roku, byla stejně nepodařena, jako začátečnické aktovky »Nezabiješ« a »Konec«.

*

Mezi novinkami cizími vynikají *Gorkého* »Měšťáci«, řada scén, v nichž básník odsuzuje společnost, tvořící jaksi střední vrstvy ruské, nejen zjevné šosáky, malicherné starce, ale i mládež, třeba se oháněla moderními frasemi. Jen v kruzích dělnických vidí lepší budoucnost. Významný jest jeho Tetěrev, který se stal pijanem, poněvadž přebytečných sil ducha a těla nelze v Rusku užit, je lépe a výhodněji pít.

Nejúspěšnější novinkou byla *Maeterlinckova* »Monna Vanna«; drama, které značí velmi značný a příkrý obrat v produkci básníkově, který od dramat, jež nesnášely hrubého dotknutí jeviště, přešel k hře, plné efektů vypočítaných, jako je obraz osvětlené Pisy, ke hře hlásající názor světový tak různý od dřívějších dramat jako život a smrt. Pravá vášeň žití mluví z těchto Italů renaissance, kteří život téměř nově objevili, jako starý Marco, který vyjednávaje v táboře nepřátelském, vykopává tam torso antický. Monna Vanna, zbožňovaná, čistá kráska, obětuje svůj stud a svou čistotu, aby zachránila své spoluobčany, a zůstavši čistá v stanu vítězově zavrhne i pouta věrnosti, která se stala mrtvou pro nedůvěru manželovu a lží a lstí osvobodí milence a uprchne s ním. Úloha Monny Vanny osvědčila se z celé letošní produkce nejlákavější pro představitelky: viděli jsme mimo paní Kvapilovou

i Srbku pí. Nigrinovou a Chorvatku pí. Šramovou ve významném dlouhém plášti.

Spíše záliba v boji s kritikou přiměla asi správu divadelní, že provedla *Flachsmannovu* »Spravedlnost«, než přesvědčení o dobrotě kusu, který je tendenční a to druhu nejhoršího, nudného totiž.

Drama, které ve Španělsku bývá provozováno v den dušiček, *Zorrillova* »Don Juan Tenorio« seznali jsme též, a bylo by žádoucí, kdyby zatlačilo nezmařitelného »Mlynáře«. Opravdu dramatickým rozřešením úkolu, který pověstný svůdce sevillský klade ode dávna dramatickému umění, truchlohra Zorrillova není, ale je zajímavou ukázkou umění španělského z doby novější.

V kroj renaissance halí se také *Fuldova* »Blíženka«, veselohra skvělé veršové formy, ale nad míru chudého obsahu, používající starého motivu podobných sester.

Zajímavé bylo drama dětské duše »Dětské svědomí« od česko-německého básníka *Saudka*.

Ostatní novinky náležely lehčímu druhu a sloužily zábavě, na neštěstí ne vždy úspěšně. Co shledalo divadlo a také kritika pěkného v *de Curelově* »Figurantce«, nepochopuji.

Na půdu povážlivější uvedly divadlo veselohry »Má syna« od *Dancourta* a *Vaucaira* a »Strážní andělé« (vlastně Dobrá víla) od *Vebera* a *Soulié*. Na takové kusy je vždy třeba autorů dvou, jeden by si všechen ten nevkus nevzal na svědomí.

Nový zlozvyk nastal na divadle překládáním málo vtipných anglických veseloher, jako bylo *Chambersovo* »Tyranství slz« a *Paullův* »Nový clown«.

I letos zůstalo divadlo věrno zvyku, že provozuje nově přeložená dramata *Shakespearova*, tak uvedeni na jeviště »Dva šlechtici veronští« a »Zimní pohádka«, častěji hráno »Romeo a Julie«, pak »Zkrocení zlé ženy«.

Z domácích starších her nejzajímavější byla »Gazdina roba« Preissové, která po dlouhé době se zase octla na jevišti, z cizích »Revisor«, Sudermannův »Domov«, Moliérovy »Preciosky« a »Zdravý nemocný«, Dumasova »Dáma s kameliemi«, Goldoniho »Paní hostinská«. — Řada výpravných her starších a novějších jako »Cesta kolem světa« a »Carův kurýr« ukazuje, jak divadlo je stále odkázáno na přilákání nejhrubší části obecenstva.

To je obraz repertoiru celého roku, a není ani třeba si připamatovat, že pro ten rok byly slíbeny mezi jiným »Oresteia« a »Divoká kachna«, abychom cítili, jak daleko zůstává divadlo za úkolem, spočívajícím na prvním jevišti celého národu.

*

I letos utrpělo divadlo značné ztráty; dva herci, z nichž ovšem jeden divadlo již opustil, zemřeli, Slukov a Bittner; oba patřívali k nositelům divadla v době minulé a skvělé. Paní Sklenářová-Malá loučila se v úloze Hermiony s divadlem, na němž debutovala před čtyřiceti lety jako Panna orleanská. Téměř jen pan Seifert, který debutoval zároveň, zachovává teď ještě tradice z divadla let šedasátých a sedm-

desátých, skvělých to let pro české herectví. Stalo se totiž, že divadlo bylo po dobu několika měsíců bez Mošny, ale bylo ušetřeno skutečné ztráty, jejíž velikost vysvítala z pěkné knížky *Šubertovy* o Mošnovi v sbírce »Masky Národního divadla«. Když po uzdravění svém v »Revisoru« zase vstoupil na jeviště, bylo to dnem radostného shledání s obecenstvem.

*

Pohostinské hry na Národním divadle nesly letos jediný znak, srbsko-chorvatský. Mladý chorvatsko-německý herec Ivo Raič šlechtic Lonjski upoutal značně pozornost hraje Romea a dospěl studiem jazyka tak daleko, že o půl roku později hrál jej po česku; jestli se mu podaří zmoci úplně obtíže jazykové, bude vítaným členem činohry naší, která postrádá od let dobrého milovníka.

Tragedka bělohradského divadla Vela Nigrinová předvedla mimo Monnu Vannu též »Dámu s kameliemi«, »Madame sans gêne« a Magdu v »Domově«, herečka záhřebská, pí. Ljerka šl. Šramová, známá už od loňska pohostinskými hrami, Monnu Vannu, Cypriennu, Paní hostinskou Goldoniho, Toinettu v Molièrově »Zdravém nemocném« a Pepu v »Myšce« Pailleronově. Všeobecný byl dojem, že živá letora jihoslovanská se velmi pěkně uplatňuje na divadle. Táž vzájemnost byla pěstována také tím, že naše herečky pí. Kvapilová a Laudová vystupovaly na jevištích jihoslovanských. *—n—*

*

Rainer Maria Rilke. Das Buch der Bilder. Verlag von Axel Juncker in Berlin. 1903.[1]

»Tato kniha jest věnována Gerhartu Hauptmannovi v lásce a z vděčnosti za ‚Michaela Kramera‘«. Jako v Hauptmannově dramatu nešťastný otec nad mrtvolou synovou se stápí v tajemství smrti, které mu tak zcela naplnilo duši, že jeho řeč se povznáší k pathosu a plyne v neuvědomělých rythmech, tak i v nové sbírce Rilkeových veršů leží spřízněné snění, zamyšlené nad nejtěžším problemem lidstva, nejtěžším proto, že požaduje řešení života i jeho protikladu. Zvláště v druhé polovině díla zaznívají silně otázky zásvětí, až v nádherném »Rekviem« docházejí hymnického posvěcení a v závěřečných šesti verších zakončují »Knihu obrazů« rekovnou oddaností: »Smrt jest veliká . . .« Smrt vrhá před sebe dlouhé těžké stíny, jež v mysli jednotlivcově se mění v mátohy, a přece tak neodolatelně láká, protože poskytuje klíč k hádankám, které drásaly život, protože v sobě zhušťuje temnotu nekonečna a protože dává člověku tajemnou víru ve vzkříšení a věčnost. Ale kdo povznesl svůj zrak k nadsvětským velebám, pro toho pozbývá nejbližší okolí původních svěžích barev, měníc se v slzavou krajinu, již zamávala noc ohromnými perutěmi: na předmětech zůstal smuteční závoj, dodávaje jim těžké vážnosti a nového vzezření, jakoby smrt a noc byly jedinými realitami platnými od staletí po staletí. Pod zorným úhlem těch dvou veličin mizejí také rozdíly mezi životným a neživotným, mezi subjektem a objektem, mezi prostorem a časem, a názor

[1] Srovn. »Naši Dobu« r. X, str. 703 n.

životní se při vší osobitosti povznáší do sfer povýšených nad prostý subjektivismus, při vší snaze po anthropomorfickém výkladě nepokládá vlastní já za nic více, než za zvláštní, jaksi náhodný případ kosmického, ba druhdy i prostého fysického dění; soucit a společný bol rozlily se po věcech a přibližují básníkovo stanovisko pantheismu, jenž ovšem jest neuvědoměn. Každá jednotlivá věc nabývá samostatné existence beze vztahu ke zřídlům své síly, údy odlučují se od těla, cítíce, myslíce nezávisle od ústředního subjektu: bůh a květina, vteřina nebo vůně má stejné vlastnosti, stejný strach před něčím neznámým, stejný soucit s každou bolestí, a tato rovnocennost všech věcí a bytostí má za následek nejenom, že počitky splývají v chaotickou směs, ze které libovolný smyslový ústroj vystihne kteroukoli součástku, ale také že předměty vyzařují zvláštní omamný dech. Ve stavu, který obyčejnému oku jeví se spánkem, pohlíží básník na svůj svět a co jiný pokládá za existenci soběúčelnou, to jemu zdá se býti pouhým obrazem jiných jevů; v tom smysl životních pochodů, pro něž nám chybí porozumění.

Im dunklen Dichter wiederholt sich still
Ein jedes Ding...
Und so geschah Unwichtiges und Schweres
Nur, um für dieses tägliche Erleben
Dir tausend grosse Gleichnisse zu geben,
An denen du gewaltig wachsen kannst.
Vergangenheiten sind dir eingepflanzt,
Um sich aus dir, wie Gärten, zu erheben...

Obrazy ty vykládati jest však dáno pouze zraku nezkalenému rmutem všedního dne, zraku dětskému a básnickému. Neboť ve svých základech jsou pro Rilkeho obě bytosti jedno a totéž, básník nepřestal býti děckem a nepřestává naivně se dívati ve velikém čistém úžasu. V tom jest výsledek pro vývoj Rainer Maria Rilkeho: i v předchozích dílech sice umělec a dítě podávali si ruku, ale synthesa tak provedená představovala pouze jeden pól jeho tvoření; spíše se dalo pozorovati raffinovanou naivnost, kolísání mezi největší prostotou a ryze artistickým, přepiatým chutnáním požitků právě nejjednodušších: jako protiklad oné prvé složky, to, co kdysi výstižná česká kritika nazvala u příležitosti Rilkeho novel »Die Letzten« dandysmem. V knize obrazů bych pro některá místa konstatoval spíše opak: co nejprostší údiv z raffinovaných pocitů, ve »Fragmentech ze ztracených dní« na př. jsou vedle sebe kladeny obrazy, které mají chorobnou krásu. Ale všeobecně vzato jest protiklad přece zladěn a vše prozářeno, povýšeno do vyšších neosobních oblastí. Také melancholie Rilkeho v prvých dílech se mi zdála snáze pochopitelná a příbuzná, slovanská bolest zavívala z jeho stránek a nadarmo si neliboval básník v slovanských motivech, českých lidových písních a ruských bylinách: teď bolest jest zvýšena a prohloubena zároveň, jest všelidštější, ač ovšem tím na druhé straně pozbývá barvitosti. V jednotlivostech zůstal Rilke věren svým zamilovaným představám a snům: má touž zálibu pro existence, kde pod klidnou hladinou vře a vzdýmá se život, pro mnichy a slepce a zvláště pro poslední potomky vymírajících šlechtických rodů — »Die Letzten«!

— má touž obratnost ve vystihování náhlého přechodu ticha ve zvuk, naslouchaje ku př. odbíjejícím hodinám, nebo v zachycování nevýslovně delikátních hedvábných nálad; má stejnou představu o bohu, dobrotivém to umělci, který znaven leká se samoty, protože jest bezmocen před vlastním dílem — obdobně jako v povídkách »Vom lieben Gott«. Ale v čem nová básnická sbírka převyšuje všecko, co Rilke dosud podal, to jest pohádkovitě křišťálová řeč, jejíž rýmy pláčí, jejíž slova alliteracemi pojená zpívají kolébavým rytmem a jež svými jemnými odstíny podává uchu smysl svůj i tam, kde by představa nemohla dosti snadno sledovati. *O. Fischer.*

*

Literatura česká devatenáctého století.

Díl I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. S 41 vyobrazeními. Napsali: *Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Emil Smetánka, Jaroslav Vlček.* V Praze 1902.

Díl II. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi. Se 40 vyobrazeními. Napsali: *Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jaroslav Kamper, Jan Máchal, Lubor Niederle, Jaroslav Vlček.* V Praze 1903. Nákl. Jana Laichtera na Král. Vinohradech.

Průběhem dvou let dospělo toto obsáhlé dílo (oba svazky mají 1824 + XIX stran) ke konci druhého dílu. Nezvyklá tato u nás rychlost ve vydávání obsáhlejších prací byla možná jen spojením odborných sil. Myšlenka k dílu vyšla od prof. Jar. Vlčka, který sám vydává, jak známo, »Dějiny české literatury« a sice v posledních sešitech vyličuje totéž období české literatury. Navrhovatele vedlo zajisté přesvědčení, že obě díla nebudou si nijak konkurrovati, nýbrž že se budou dobře doplňovati. A to se výsledkem také potvrdilo. Ze způsobu práce vyplývá již, že takové společné dílo, v němž se o jednotlivé odstavce rozdělili rozliční spolupracovníci, nemůže býti historií literatury v přesném toho slova smyslu, nýbrž že jednotlivé partie jsou monograficky propracovány a z nich pak teprve že složen celkový obraz. Toho si redaktor díla, prof. Jar. Vlček, i spolupracovníci byli vědomi a proto již názvem díla — nejmenuje se dějinami české literatury — měl býti tento ráz vystižen. Monografie jednotlivé zobrazují tu určité idey a úsilí celé doby v jednotném obraze, jindy zase vynikající zástupce těchto nových proudů podávají osobitě v rámci jejich života, prací a usilování. Tím, že tyto monografie jsou psány od rozličných auktorů, kteří se od sebe liší nejen methodami podání a slohem, nýbrž někde i v nazírání na určitou věc, ztrácí se často jednotné pojímání, ale čtenář za to získává tím, že z fakt podrobně vyličovaných je veden k vlastnímu soudu, že uniká jisté jednotvárnosti, která by nutně nastala při čtení řady monografií od jednoho spisovatele. Srovnejme si jen s uvedeným dílem na př. Rybičkovy »Přední křisitele«.

Čtenář najde v knize některé odstavce o věcech, kterým se v historii literatury nevěnovává tolik pozornosti, anebo se aspoň nevyličují tak podrobně; ledacos patřilo by do rozprav odborných a ne do celkového obrazu literárně historického. Ale proti této obšírnosti, pokud nám známo, nikde nebyly pronášeny námitky. Zdá se nám to

zcela přirozené. Nezapomínejme, že ustálená tradice zrovna naše probuzení líčila ve světle nepravém, které bylo třeba odstraňovat, že právě o této době bylo dříve pracováno odborně poměrně málo a povrchně. Přáli bychom si monografií ještě víc. V prvním díle na př. byla by vítána samostatná kapitola o vývoji nové češtiny spisovné, samostatná kapitola o počátcích českého časopisectví a novinářství a snad ještě jiné. V druhém díle kapitola o časopisech, almanaších a novinách, o vývoji jednotlivých věd odborných (na př. filologii — v prvním dílu mohla za to odpadnouti —, o pracích historických, o filosofii a vědách přírodních atd.)

Hlavní zásluha díla vedle zevrubné odborné práce a jistoty ve výsledku bádání zdá se nám, že spočívá v celkovém pojímání našeho obrození. Spisovatelé zaujali vesměs rozhodné a mužné stanovisko proti dosavadní tradici literárně historické. Doba našeho probuzení podrobena kritice, kritice spravedlivé. Pravda, odstranila se zázračnost našeho probuzení a uvedena v kausální spojení s vývojem světových idejí, slouplo se s celého období mnoho šovinismu, strhl se leckterý rys nepravého velikánství. A po mém mínění jeví se v tom nejen neúprosná snaha po pravdě, nýbrž i skutečná pieta k práci buditelské a úcta k předmětu líčenému. Tuto pietu myslím lze jasně čísti z celého díla. Našim buditelům věcný rozbor jejich prací a úsilí dodá více cti a velikosti nežli dřívější jalové, upřílišené superlativy. A pravým vylíčením zlých duchů našeho probuzení, jako je to při Hankovi, získají zase ostatní, kteří dříve bývali nespravedlivě proti nim stlačováni.

Při vší snaze všech spolupracovníků po objektivnosti co největší jednoho závažného nedostatku se toto společné dílo přece neuvarovalo. Myslím jistou neúměrnost mezi jednotlivými zjevy literárními, nedostatek jednotného celkového pohledu na českou literaturu, který čtenáři po přečtení má zůstati v duši, nebo řekněme jistou spravedlnost literárně historickou. Všichni spolupracovníci nemají a nemohou míti stejně přísné měřítko v posuzování zjevů literárních, tak že se někdy podřízený básník objevuje ve světle příznivějším nežli básník mnohem významnější. A dále se odborná práce dopouštěla jisté neúměrnosti v celku přílišným rozsahem, který tu i tam byl věnován jednotlivci. Každý spisovatel jest ovšem zaujat svým předmětem, který si obral, více nežli jinými. V nejstarší době českého dramatu a české novellistiky na př. věnován skoro každé práci, někdy pouhému překladu beze vší ceny literární, podrobnější rozbor, kdežto samostatné a některé dosti významné práce Chocholouškovy uvedeny jsou jen jménem, Hněvkovského úplně zapadlému dramatu »Jaromír« věnováno jest více místa, nežli jeho proslulému »Děvínu« a všem básním dohromady, básním to vzniklým ještě na úsvitě české poesie novodobé. Nespravedlivost literárně historická je v tom, věnuje-li na př. Hankovi jako básníku skoro tiskový arch, V. A. Svobodovi asi půldruhého, Lindovi jako básníku 28 stran (o »Záři nad pohanstvem« psáno tu zbytečně dvakrát, str. 343—350 a 773—787), ale Puchmajerovi něco přes 4 strany, Palkovičovi a Tablicovi jako básníkům asi 2½ strany, Vojt. Nejedlému, Jos. M. Rautenkrancovi, Jos. Heřm. Agap. Galašovi, Fr. D. Kinskému dohromady 15

řádek. Někteří svého času velmi plodní a slavení veršovci, jako Patrčka, J. M. Král, Rokos, Ludvík, Kocián a j., ani jménem neuvedeni, ač literárně historicky v české literatuře existují. Langrovi dostalo se skoro o třetinu více místa (55 stran) nežli Erbenovi, Šafaříkovi jako básníku tolik jako Kamenickému, Chmelenskému a Pickovi dohromady, Čelakovskému aspoň dvakrát tolik jako Kollárovi. Sporu pravopisného, který přece literárně historicky v letech dvacátých znamenal více nežli spor rukopisný, jen dotčeno, kdežto prvnímu období sporu rukopisného a ostatních podvrhů věnováno asi 46 stran atd. Ale zjednat tuto spravedlivou úměrnost nebyla věc snadná; nestačila by tu ani práce redaktorova, kdyby byl měl i všecky rukopisy před vytištěním; tady by bylo nutno, aby každý ze spolupracovníků znal práce ostatních a podle celku aby se potom řídil. Ovšem tato neúměrnost může mýliti hlavně čtenáře průměrného, který si k četbě nepřináší odbornou znalost literárně historickou, nýbrž má do ní býti teprve uváděn.

V rozdělení byl by na př. M. Zd. Polák měl přijíti ještě do I. dílu, protože ideově souvisí s předešlou dobou, a do druhého dílu nevešlo se již ledacos, co tam ideově ještě patřilo. Ale to je vedlejší věc, hlavní věcí jest, aby to vůbec bylo napsáno.

O jednotlivých kapitolách nelze mi psáti kritiky, jsouť to rozsahem z plné polovice práce mé vlastní a jiné od mých literárních přátel.

Jako zvláštní ozdobu díla sluší uvésti hojné illustrace a reprodukce, které dobu a spisovatele dobře osvětlují, a pak důkladný rejstřík, který celou práci zceluje a činí přehlednou; takových mozolných a praktických rejstříků máme jistě pozřídku. *Jc.*

Nové divadlo král. města Plzně. Na pamět slavnostního otevření dne 27. září 1902. Vydala rada městská. Napsali Jos. Čipera, c. k. professor, Ant. Balšánek, architekt. Tato slavnostní publikace vyličuje historii nového divadla v Plzni. Vyniká bohatými zdařilými reprodukcemi (30).

Almanach Slavie 1903—1904. Pro studující škol středních, odborných i vysokých. Redaktor F. X. Hodáč. Vydavatel J. Gebauer. Knížka podává hojné poučení o všem, co potřebují věděti studující jednotlivých odborů škol vysokých, odborných i středních strany svých studií, zkoušek a p.; dále praktické pokyny, jako o branné povinnosti, o spolcích studentských, spolcích podpůrných a j. Jsou tu i některé vhodné stručné články informační: »Ženská otázka« od Růženy Svobodové, »Ženské studium« od A. F., »Kolegům strojníkům« od ing. Vlad. Lista a zejména velmi užitečná a cenná »Bibliografie historická« od Vlast. Kybala.

*

NÁBOŽENSKÉ A CÍRKEVNÍ: Letošní oslavy Husovy — Prvý sjezd českých evanjelíků.

M. — Referoval jsem o spisku prof. Kalouska, přimlouvajícího se, aby se vědomosti o Husovi prohlubovaly; ukázal jsem, že neběží pouze o prohlubování vědomostí, ale mnohem více o prohlubování

p ř e s v ě d č e n í, p ř e s v ě d č e n í n á b o ž e n s k é h o. Není již pochybnosti, také u nás počínáme si uvědomovat, že o t á z k a n á b o ž e n s k á není překonána a odbyta jak to starý indifferentní liberalism hlásal; sice naše probuzení náboženské je pozvolné, ale je, a také letošní oslavy Husovy a jejich následky jsou tomu důkazem.

Velmi okázalá byla slavnost při položení základního kamene Husova pomníku na pražském Staroměstském náměstí. Ale právě ta okázalost byla důkazem mělkosti a polovičatosti toho starého liberalismu, jenž v mladočešství skomírá. Vedle potupného sloupu marianského má stát socha Husova, ale slavnostní řečník (dr. Podlipný) toho dovedl, nalézt v tom — usmíření katolicismu a husitismu! Hus prý také byl ctitelem panny Marie! Před léty »Nár. Listy« toto usmíření viděly v povolení slovanské bohoslužby Římem, dnes mladočeský liberalism usmiřuje se s Římem již docela mechanicky a hmotně — sochou Husovou!

Ušlechtilejší a jaksi odůvodněný liberalism nalezl výraz také formou vědeckou a básnickou. Prof. Pekař v »Pamětním listě« k slavnosti položení základního kamene k Husovu pomníku důvod Husovy oslavy formuluje takto. Každý Čech prý nelíčeně a bezpodmínečně dnes může oslavovat Husa v jeho mravní a pokrokové snaze; po stránce náboženské tomu však být nemůže, protože v Husově učení i morálce je mnoho středověkého, naprosto nepřijatelného našemu rozumu a svědomí. V době nábožensky skeptické nebo nábožensky indifferentní byla by oslava Husa náboženskou lží, hříchem na Husovi, neboť naše průměrné křesťanství bylo by v očích Husových kacířstvím, náš názor světový kacířstvím. O pomníku samém pak prof. Pekař píše tato dojemná slova:

»Bude státi na náměstí Staroměstském, jemuž tak přibude veliký ukazatel bolestných kontrastů našich dějin . . . Bude státi nedaleko místa, na němž vítězný král trestal krvavě vzpouru našeho národa, vzpouru, k níž prvé základy položeny byly činností Husovou . . . A bude státi nedaleko místa, kde vypíná se pomník, oslavující toto vítězství legitimity a katolicismu nad kacířským královstvím, kde stojí socha P. Marie Vítězné . . . Je to táž socha P. Marie Vítězné, jen poněkud změněná a zvětšená, jež stojí na hlavním náměstí veselého a živého Mnichova a jejíž nápis děkuje přímo Bohorodičce za triumf bělohorský: Rex, regnum, regimen, regio, religio — restaurata sunt sub tuo praesidio . . . I v tom, že tu P. Marie je slavena jako triumfátorka nad národem Husovým, je trpké nedorozumění dějin. Jan Hus byl ctitelem P. Marie, kult P. Marie je známkou mravněreformatorských snah století 14. a 15., s písní Mariánskou na rtech šel M. Jeronym na hranici . . . Nechť tu stojí oba pomníky, pomník naší velikosti a naší porážky, vedle sebe — svědci a mluvčí tragického kontrastu našich dějin! Ostří jeho otupily věky, ale stín smutku jeho padá dosud do srdcí našich . . . «

Prof. Pekař má pravdu: lidé nábožensky indifferentní (o lidech skeptických se to říci nemůže!) nemohou Husa oslavovat nábožensky; ale prof. Pekař nemá pravdu, chtěl-li říci, že všecka naše doba je ná-

božensky indifferentní. Nikoli — proti indifferentismu stojí živě vědomí náboženské, vědomí lidí nejen mnohých, ale nejlepších. Hus prý měl mnoho středověkého, našemu rozumu a svědomí naprosto nepřijatelného — — a učení a morálku katolickou tento náš rozum a toto naše svědomí může a musí přijímat?! Věřím prof. Pekařovi, že ten kontrast našich dějin je bolestný, trpký, smutný; kdo si tento kontrast poctivě uvědomí, kdo v Husovi bude cítit mravní a pokrokovou snahu, ten nepřestane na sentimentálním povzdechu, nýbrž kontrast rozvede a svému svědomí učiní dost. Slavíce Husa, prof. Pekař praví, máme pečovat a pracovat o mravní a kulturní schopnosti našeho kmene národního — dovede národ náš žít mravně a kulturně, když v nejdůležitějších otázkách mravních (náboženství, církev má přece poslání mravní, výchovné) se nechce rozhodnout, když před svým mravním problémem národním, před tím svým »kontrastem« se utíká do indifferentismu nebo do sentimentality?[1]

Sv. Čech v Husově čísle »Máje« má úvodní báseň: Kostnická duma. Básník povídá totéž co historik — cítí stejně ten český kontrast a stejně cítí stín smutku, padající dosud do našich českých srdcí — snad básník cítí více než historik smutek a nejen stín smutku, ale to tu nechci rozsuzovat.

. . . Co dnes nám zápas věroučných thes?!
A přece když vod zelenavou zlatí
z Čech poutník plyne k výspě Kostnické
a před ním starý dóm, jejž západ zlatí,
vzplá jako vidmo záře mystické,
tu v cizím, všedním na palubě ruchu
bouř citů, myšlenek se zvíří v duchu.
V žár ohromný se dómu věž ti mění
a velebná v tom žáru stkví se líc,
rtem mučednickým v naši vřavu denní
vzkaz věku dávno minulého hřmíc:
»Zas bouře mnění zmítá času lodí —
buď žádost pravdy jejím kormidlem!
Jen ta nechť kroky lidu mého vodí
a v neochvjěném srdci hoří všem,
žár pravdy nezhasí, kdo lidi zdrtí,
a život ve lži horší byl by smrti.«

[1] Prof. Pekař v »Časop. Histor.« sešit 3. odpovídá na mé vývody v minulém ročníku; nebudu již obšírně odpovídat, vidím, že se nedohodneme. Prof. Pekař všemožně se snaží o svou nerozhodnost. Dotknu se jen jednoho, co dnes má obzvláštní váhu. Prof. Pekař obnovuje své tvrzení, že užívám Husa na protestantsko; neznám prý Husa a českého stanoviska, Čechové prý nechtěli se odloučit od církve. V »Pamětním listě« čteme o věci, že prý Čechové nezamýšleli schismatu, jak protestanté, doufali prý ve vyrovnání na půdě církevní. Že se Čechové (Hus-husité) nechtěli odloučit od církve, je pravda, ale odloučili se; Luther také dlouho se nechtěl odloučit a odloučil se na konec. Vývoj husitismu ukazuje, že vyrovnání s církví bylo nemožné; a co platí o Bratřích? »V Husovi je pravda hodně protestantského« — kolik? Bylo vyrovnání možné? Upozornil jsem několikrát, že Palacký ztotožňoval českou reformaci s protestantismem a vytýkám to; prof. Pekař docela nesprávně činí tuže výtku mně, o tom nemluvíc, že na konec sám v Husovi vidí »hodně protestantského.« Je jistě nedovoleno, pomáhat si tím, že prý Čechové si církev jinak představovali než na západě, držíce se ideálu

Co je dnes nám zápas věroučných thes?! A přece!

Denní listy kously do trpkého jablka Husova jak dovedly. »Nár. Listy« (5. července) v úvodníku napsaly o duchu Husově, že je »duchem vzkříšení statečnosti, vlastenecké lásky, svobody a pravdy slovanské«; ale kronikář pod čarou svým unaveným způsobem tuto slovanskou pravdu pařížsky tepe, ukazuje, jak se o ní blouznilo a pořád blouzní, a těší se, že nezanikne myšlenka — Husova, čekáte? ne, pana Ludvíka Jagielského, Poláka z Toruně, jenž před třiceti lety o prvé slavnosti Husově docela po stančykovsku si žádal, aby vyzkoumány byly společné prospěchy Poláků a Čechů a společné cesty. Kronikář »Nár. Listů« touto »dobrou« myšlenkou při okázalé slavnosti své strany a svého orgánu je všecek unesen: »Kam se poděl ten znamenitý návrh? Zapadl v proudu časův! Třicet let tápavého šumu a hluku se přes něj převalilo . . . « V zakládající listině, vložené do základního kamene Husova pomníku, čteme také, ačkoli doufáme opravdověji, o zachování a povznesení své slovanské národnosti.

»Hlas Národa« dal ke slavnosti psát jen pod čarou a podobné žonglérství, jaké se psalo pod čarou v »Nár. Listech«: pisatel je nad »nevinnou okázalost« slavnosti povýšen a horuje o Husových zápasech morální síly atd., ale ani slovem neříká, co Hus vlastně byl a co nám být má. Ale přece: »dějinné kacířství« pražské oslavy splývá v jedno »s náladou dějinnou«, jíž vytuší jen český člověk, »mající smysl pro historické kameny pražské, k nimž přibývá dnešním dnem nový — dokument doby. Či jenom dne?!« — táže se spisovatel netuše, kolik smutné pravdy podal v tom svém literárním akrobatství.

»Politik«, náš zahraničný moniteur, píše docela klerikálně. Hus je sice »velikou figurou« a t. p., ale je »mučedníkem Kostnickým« jen v uvozovkách, co učil, v čem chyboval, má vyložit nestranný dějepis. Pisatel také se těší ze slavnosti, ale nikdo tím nemá být uražen, neboť nepřeje si sporů konfessionelních, takového luxusu si mohou dovolit jen Němci; naopak my máme být rádi, že protireformace národ zase sjednotila; škoda, že ta jednota není úplná. Na konec spisovatel má pósu dokonce náboženskou — horlí proti svobodomyslné beznábožnosti a odkryté nevěře, nelíbila by se mu povrchní slavnost, jediné náboženský život, čistá mravnost, ryzost přesvědčení opravňuje k následování Husa. . . . Nechci význam naší žurnalistiky přeceňovat, ale lidé pokrokoví se mohou zamyslit, kam to naše officielně vlastenecká společnost již zabředla.

Vážněji a upřímněji oslavovali Husa sociální demokraté, třeba že také v této straně ten onen routinovaný mluvčí oslav užil více k agitaci než ku povznesení.[1] Pěkný je spisek o Husovi a jeho době, napsaný p. Modráčkem, pozoruhodný tím, že tu zřejmě opustil ekonomický ma-

---

církve prvotní a ve věrouce opírajíce se pouze (prof. Pekař tu ovšem zase chybuje) o ryzí a spolehlivý pramen evanjelia Kristova: bylo na této půdě vyrovnání možné? Neběží o to, co si reformátoři přáli (reformu církve), ale co se skutečně stalo. Atd.

[1] Pro prohloubení Husových slavností v řadách sociálně-demokratických psáno již v květnu v »Akademii«.

terialism, uznávaje náboženské a duchovní síly vůbec jakožto samostatné a kulturně oprávněné a mocné.[1]

Z listů ostatních zaznamenávám »Rozhledy«, které svou různostrunnou lyru naladily na lonskou toninu p. Neumanna a Hilberta, očekávajíce od budoucí historie, čím Hus byl, dnes prý historie se toho ještě odvážit nesmí. Autor míní, že pp. Kalousek a Pekař učinili náběh ku kritičtějšímu pojímání Husa, sice praslaboučký, ale že byli mnou zakřiknuti. Nepochybuji, že toto mé kritické upozornění na dilettantský historism pisatel opět prohlásí za zakřiknutí; on »nezakřikuje«, on pouze — kritisuje.

Listy katolické na mnoze správně kritisují povrchnost oslav; s Husem, rozumí se, mají stále své obtíže. Reformní »Bílý Prapor« pomáhá si relativismem historickým: »Byl by prý už čas, abychom se postavili vůči Husovi na jedině správné stanovisko křesťanské spravedlnosti . . . Každého nutno souditi dle zákona, který v sobě má, dle ideálu, k němuž směřuje, dle dobra a povinnosti, jak jim rozuměl. Musíme odmítnouti, jakoby úsudek Husovy doby proti němu byl ještě míněním naším«. Co by »Bílý Prapor« k tomu řekl, kdybychom takto posuzovaly celý katolicism? Prozíravější »Hlídka« proto napsala, že mladší a liberálnější kněžstvo nad pravdu a nad potřebu povolují oslavovatelům.

Náboženský význam Husův oslavovali někteří řečníci z tábora realistického a ovšem také čeští evanjelíci, přímí potomkové národních církví českých; za to oba denuncováni byli jako šiřitelé pruského prý »Pryč od Říma«. Denunciaci způsobily, rozumí se, — svobodomyslné »Nár. Listy«.

II.

Aféra je známa z denních listů; sám o věci nevím více, nežli jsem se dočetl; podle všeho zdá se být pravdou to, že »Nár. Listy« naběhly intrikám německých nacionalistů, kteří z čistě šovinistických záměrů si nepřejí, aby Čechové stáli proti Římu a aby se smířili s Němci.[2]

Z denních listů je také známo, že se čeští evanjelící tímto zrádcováním v massách svých hnuli, odříkajíce se veřejně a slavnostně podle svých sborů »Nár. Listů« a mladočešství. Hnutí toto je pro náš národní a náboženský vývoj významné a proto referuji o sv. Václavském sjezdu českých evanjelíků, jimž prvá, přípravná fáse hnutí, zakončena.

Sešlo se ve velkém sále v Nár. domě Vinohradském na 2000 lidí, mužův a žen a vyslechlo s velikou pozorností jednání trvající nad

---

[1] Orthodoxní marxisté ozvali se proti spisku svým známým způsobem; p. Modráčkovi nebylo těžko, obhájit své stanovisko. Viz »Akademie«, září.

[2] »Nár. Listy« zatahovaly do své denunciace také mne; konstatuji pouze, že jsem se o všech nepravdivých i pravdivých událostech dověděl teprve z novin. Výslovně však dodatečně schvaluji, že evajelická beseda a jednotliví evanjeličtí mužové se starali a starají o to, aby evanjelická cizina o našem náboženském stavu byla informována a aby s ní přátelské styky byly navazovány a udržovány.

5 hodin.[1] Poslouchal jsem také velmi pozorně, neboť zajímalo mne samého čistě objektivně slyšet, co čeští evanjelíci národu a světu mají povědět. Přiznávám se, že jsem ze sjezdu měl obavy. Pozoroval jsem ze svého prázdninového zátiší to spontanní hnutí, viděl v mnohém projevu nepřipravenost a zbytečnou rozčilenost, i obával jsem se, že by sjezd byl příliš negativní, že by se spokojil odmítnutím »Nár. Listů« a mladočešství a nedovedl se positivně postavit k časovým úkolům náboženským a církevním. Jsem potěšen, že mé obavy byly upřílišeny vážnost a opravdovost, s jakou se jednalo, tenor řečí a jejich obsah musily přesvědčit každého, že v našich evanjelických sborech máme skutečné potomky našich velkých reformátorů; smíme mít i naději, že v nich budeme mít i jejich pokračovatele? . . .

Po stránce politické sjezd byl uvědomělou manifestací proti »Nár. Listům« a mladočešství. Bylo cítit z řečí a živého souzvuku celého shromáždění, jak trpce evanjelíci byli zklamáni klerikální zradou »Národních Listů«; právě evanjelíci byly prví a věrní přívrženci svobodomyslné strany; působilo mocným dojmem, když farář Šádek, jenž v r. 1874 přihlásil české evanjelíky k tvořící se straně mladočeské, ty české evanjelíky od strany té odhlásil.[2] Farář Šádek vyslovil však více nežli toto pouhé odhlášení, učinil totiž přiznání, že »Nár. Listy« mnohé, přemnohé české evanjelíky demoralisovaly. Co tím mínil, řekl druhý řečník prohlášením, že mezi evanjelíky liberalism se dodělal bankrotu.

Čeští evanjelíci byli a jsou ryze českými, mají církev a náboženství národní, české; ale protestují proti tomu liberalistickému nacionalismu, jenž se spokojuje egoismem a zneužíváním jména vlasti a národa k zájmům nepěkným, často nízkým. Národnost bez mravního a na konec bez náboženského podkladu je hluchá.

Čeští evanjelíci — to je věc hlavní — chtí se stát náboženskou solí českého národa; doznávají svou slabost a zanedbanost, ale odhodlali se ku práci. Národ počíná se probouzet také nábožensky, toho probuzení se chtí sami účastnit a troufají si, probuzení to duchovně i vésti. K tomu konci přejí si spojení, ba sjednocení všech evanjelických církví v jedno; přejí si dnešní církevní organisací navázat na českou reformaci přímo, spojenými silami doufají velikému poslání v národě činit zadost.

Toto volání po sjednocení ozývá se mezi evanjelíky již častěji a činí se již určité návrhy, o nichž bude muset být jednáno zvláště; také na sjezdě byla aklamace tohoto požadavku velmi živá a odhodlaná. Stejně živé a odhodlané bylo volání po národní samostatnosti českých církví evanjelických. Sjezd sám byl manifestací toho proudu, neboť účastnili se ho svorně vyznávači různých církví.

---

[1] Program: 1. Poměr českých evanjelíků k národu. 2. Styky českých evanjelíků s cizinou. 3. Stanovisko českých evanjelíků ke hnutí: »Pryč od Říma!« 4. Poměr českých evanjelíků k politickým stranám. 5. Evanjelický klerikalismus. 6. Tužby a vyhlídky českých evanjelíků do budoucnosti.

[2] Z podrobností zaznamenávám: Mladočeši do programu 1874 přijali odstavec o rovnoprávnosti všech náboženských vyznání na popud řečníkův.

Styk s evanjelickou cizinou je přirozený a potřebný nejen církvím, ale i národům; zčínštění je nábožensky i národně škodlivé. Styk ten je veřejný, nic v něm není tajného a tajeného.

Německé »Pryč od Říma« je českým evanjelíkům sympathické, proto že není pouze nacionální, jak tvrdí klerikálové, nýbrž také náboženské.

Když několik řečníků odmítlo nařknutí, jakoby také v protestantism bylo klerikalismu,[1] na konec sjezd přijal praktický návrh na zřízení evanjelické rady, »Jednoty Kostnické.«

Sjezd přirozeným způsobem zabýval se více věcmi formálními; ale přece bylo patrné, že se čeští evanjelíci probouzejí církevně a nábožensky. Církevně: živá touha po přímém navázání na národní církve starší, odčinění protireformačního přetržení; nábožensky: žít obnoveným životem náboženským. Arci že právě tu musíme vyčkat dalšího vývoje; ale rád jsem slyšel, že jeden řečník se dotkl (jen dotkl) poměru k otázce sociální, zmíniv se, že Kristus neumřel jen pro hrabata, nýbrž také pro chudáky a chudáky mezi chudáky. Tuto toninu jsem zaslechl velmi rád, neboť právě tu je veliký časový úkol všech církví a právě tu české církve posavad jsou povážlivě buržoasní. Jeden z řečníků na konec dotkl se nejdůležitější otázky, jak sám řekl, poměru názoru křesťanského k názoru vědeckému a pokrokovému vůbec; řečník mínil, že posud a na vždy názor křesťanský stačí. Proto že věc byla jen dotčena, spokojuji se pouhým referátem; ale právě o ní budeme muset jednat častěji a pořád. Bylo by ovšem velmi dobré, kdyby evanjelíci se zmohli na vědeckou revui, o které se stala zmínka, když bylo mluveno o prostředcích, kterými by budoucí »Jednota Kostnická« svým

---

[1] Spor o to je vlastně slovní. Řečník (farář Souček) vidí klerikalism v systemě kněžskem; protestantism prý kněžství nemá, proto nemá klerikalismu. Věc má se takto: Protestantism ve svých radikálnějších formách zrušil kněžství; avšak neučinil toho rázem a všude mírou stejnou. Posud na př. státní církev anglická má svou hierarchii a kněžství, přes svůj reformovaný základ dogmatický; podobně tu i tam církve lutherské a j. mají hierarchii, nejsouce tak laickými a lidovými, jak pravili řečníci na sjezdě. Idea, ideál není všude uskutečněn.

V užším slova smyslu mluvíváme o klerikalismu jakožto zneužívání náboženství k cílům politickým; a toho zneužívání je také v církvích evanjelických. Uvedl jsem na př. církev německou a zejména politiku německého císaře; uvedl jsem také již, že na př. protestantská známá Kreuzzeitung hájí katolickou církev proti reformnímu hnutí. Protestantští poslancové tohoto směru hospitovali v katolickém centru — to že není klerikalism?

Tedy: v protestantismu je klerikalism také; je v něm klerikalism kněžský, vlastně kněžourský, je v něm klerikalism politický. To platí všeobecně a v tom všeobecném smysle mluvil jsem o protestantském klerikalismu také já. Řečník dotýkaje se toho, nesprávně uváděl, jako bych byl mluvil jen o klerikalismu v protestantismu českém. Naopak, polemisoval jsem proti upřílišení p. Rohana, o hrubém a nepravdivém osočování klerikálního pana Mrštíka ani nemluvíc; avšak, když už o věci musím mluvit, tož nezdráhám se napsat, že je také v našich evanjelických církvích klerikalismu. Neříkám, že je ho tolik a tak hrubého a politického, jako v katolicismu; řečník připouštěl, že jsou ovšem také mezi evanjelíky nedostatky a poklesky — mezi těmi nedostatky a poklesky našel by také klerikály.

povinnostem hověla. Roztříštěnost a slabost časopisů evanjelických po koncentraci vědeckých pracovníků přímo volá, a proto doufáme, že se ohlašovaná revue brzy zjeví. Jeden z řečníků správně pověděl, že čeští evanjelíci mají v národě svou českou misijní povinnost; zajisté. Apoštol Pavel by dnes jezdil vlakem, telegrafoval a telefonoval by o všem, psal by do různých časopisů—kdo má světlo náboženské nesmí je stavět pod kbelec, a misijní povinnost nevyčerpává se obvyklým nedělním kázáním těm, kteří již jsou získáni a kteří bez toho věří; Ježíš chodil k hříšníkům a nevěřícím — čeští evanjelíci musejí dovést to, aby se neohroženě postavili v ten boj o názor náboženský, jenž se bojuje všude duchy nejživějšími. Někteří řečníci pěkně řekli, že evanjelíkům nestačí, proti Římu jen své učení chválit a čistého evanjelia se dovolávat, čeští evanjelíci musejí také čistě žít a působit také svým životem.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Přednášky Delitzschovy: Bábel a Bible vyšly česky překladem dr. A. Kloudy, nákladem »Samostatnosti« ; překlad měl být pečlivější a přesnější. I. za 1·50 K, II. za 1 K. — V témž nákladě máme teď Dějiny dogmatu od A. Harnacka; překlad podle 3. vydání pořídil Fr. Žilka. O Harnackovi bude v »N. D.« ještě obšírněji řeč a častěji; zatím na knihu upozorňujeme. Pěkný překlad podává hojné latinské a řecké citáty také v překladu, tím spis stal se přístupný kruhům širším. Za 6 K. — »Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren« je titul velmi časové knížečky, kterou, doufáme, brzy uvidíme také česky; bohužel vydavatelé nedovedly spisek náležitě rozšířit knihkupecky. — Rusínská německy psaná revue (»Ruthenische Revue«) vychází dvakrát měsíčně ve Vídni ; redaktoři: B. Javorskij, dr. Ondřej Kos, Rom. Sembratovič. Ročně 6 korun. — »Franz Grillparzer und sein Liebesleben von H. Raw, Jahrgang 1904. — Jesus im XIX. Jahrh.« sluje řada přednášek H. Weinela o hlavních názorech o podstatě Ježíšově. Po úvodu předkládá se kritika historická (Reimarus, Paulus, Lessing, Strauss, Bauer, theologie moderní), liberalism (Renan, Strauss, Svobodomyslní, Egydiané, W. Kirchbach), socialism (R. Wagner, soc. demokr., sociálé křesťanští), buddhisté (Schopenhauer, Wagner, theosofové, »Germánové«, Nietzsche, Naumann, Haeckel atd.); konec tvoří stať o Ježíši v moderní otázce náboženské (Tolstoj, Chamberlain, Harnack, Rosegger, Bourrier, Schell). Autor za tyto přednášky od orthodoxie velmi byl napaden.

The Souls of Black Folk. Essays and Sketches by W. E. Burghardt Du Bois, 1903: umělecké vystihování černošské duše, zajímavé ukázky umělecké a kulturní schopnosti amerického černocha vůbec. — Katholischer Student und katholisches Leben je brožurka od prof. Ehrharda. Známý autor mluví tu sice proti katolicismu politickému (»takovým katolicismem každý katolík musí opovrhovat z nejhlubšího přesvědčení«), ale doporučuje studentům katolíkům, aby se pro veřejný život připravovali, proto že náboženství není věcí jen subjektivní, každý věřící naopak má povinnost, zásady katolicismu ku platnosti přivádět ve veřejném životě. Jak ve svém hlavním spise Ehrhard zůstává hodně neučitým, rozdíl politického a náboženského katolicismu se neobjasňuje. Snad schválně? — Spis Denisův uznává se také německou kritikou za spis vědecký, dobrý a v celku nestranný. Srv. úsudek pražského profesora O. Webera v Deutsche Literatur-Zeitung, č. 22. — Memoiry Tomkovy. Letos v Musejníku Tomek podal část svých memoirů o r. 1866 (Paměti r. 1866);

jsou politicky slabé a nevyrovnají se loňským zajímavým a poučným »Pamětem z r. 1848 (v témž listě). Ve Zvonu (III., IV. roč.) jsou vzpomínky na dobu před 1848. — Čeští Němci vypravili výzkumnou expedici do Malé Asie; podrobnější zpráva archaeologická čte se teď v »Mitteilung Nr. 15« společnosti »Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen«.

M. — **Úsudek o Lvu XIII.**, v našem článku pronesený, potvrzuje se všemi vážnějšími posuzovateli. Katolický tisk vůči papeži je tak byzantinský, jak officielní tisk politický vůči vladařům, oba dělají ze svých panovníků bohy. Pro věcného pozorovatele je ovšem komické, jak tento tisk se chová při úmrtí panovníka a při nastolování nástupce — po bohu musí následovat bůh nový, ale za chvíli starý bůh je zapomenut a kadidlo se obětuje jen bohu novému. Tak stalo se také Lvu XIII., dnes jako by ho nebylo bývalo a přece za jeho života pochlebníci psali tak, jako by vůbec byl papežem pro církev nejvýznamnějším a největším. To právě byl byzantinism. Naproti tomu všecko, co Lev XIII. podnikal, dokazovalo jen, že byl politikem a že pro katolickou církev neznamená nic zvláštního, nic zvláštního po stránce náboženské. Mně od samého počátku byl proto nesympathický, a tuto svou náladu, náladu prýštící z důvodů a dlouholetého poctivého pozorování, vložil jsem ovšem do své stati. »Hlídka« (září) zmiňuje se o ní, že prý byla zvláště sprostá — orgány strany realistické prý o Lvu XIII. psaly nejsprostěji. »Inu, umravňování, jakého katolictví ovšem není schopno.« Jistě — naše katolictví již umravňování schopno není, máme-li soudit podle »Hlídky«, rozhodně nejvěcnějšího orgánu katolického; ale i »Hlídka« musí občas jesuitskému čertu katolickému obětovat realistickou svíčku a to dovede velmi dobře. Kdo se zlobí, nemá pravdy — to je všecka psychologie té zuřivé oposice katolické proti realismu. Než to jen mimochodem. Mnichovská »Allgemeine Zeitung« (9. srpna) přinesla úsudek o Lvu XIII. zvěčnělého Krausa z r. 1899; Kraus tu ukazuje, že všecko úsilí Lvovo koncentrovalo se v politické snaze po restituci papežského státu, čili prostě česky řečeno: Lev XIII. byl veskrze papežem světským, ne náboženským. Kraus obzvláště potvrzuje mé rozpoznání, že u Lva XIII. nelze lišit dvojí periody, nýbrž že jeho politika od samého počátku šla touž a stejnou cestou. Kraus, jak známo dobře zpravovaný o intimitách vatikanských, potvrzuje mezi jinými určitými údaji, že Lev XIII. se nabízel protestantskému Vilémovi I.; kdyby Vilém I. a Bismarck Lvovi dopomohli ke ztracenému území, chtěl za to papež německého císaře uznávat za ochránce mravních zásad, oprávněného kráčet v hlavě evropské civilisace . . . Na tento jesuitský lep Bismarck (bylo to 1879 nebo 1880) přece si nesedl. A Lev XIII.? Hledal na to spojence u francouzské republiky, ba republiku dokonce uznal; Lev XIII. navazoval demagogicky u dělnictva, všeho zkoušel, jen aby mohl zasednout na světském trůně, Petrův mu patrně nestačil. Že takovému politikovi katolicism náboženský, po jakém toužili a posud touží nejlepší katolíkové reformní, byl — Hekubou, rozumí se samo sebou, jen »Hlídka« a ostatní listy náboženské (!) tomu nebudou chtět rozumět.

Nedostatky místností universitních a nedostatky naší vědecké a literární organisace vůbec.

Křiklavé nedostatky místností universitních vyvolaly na chvíli zájem naší veřejnosti; zároveň však ozvali se také čeští Němci (universita Vídeňská ozvala se nedávno také) a proto snad se řekne, že tu běží o nedostatky všeobecné a že se věc netýká jen nás a netýká se nás tak citelně, jak studentstvo a někteří professorové se domnívají.

Je pravda, nedostatek místností není věc nejhorší a dá se mu pro jednu, dvě fakulty poměrně snadno odpomoci najímáním několika prostrannějších místností. A to se patrně také stane. Léčí-li medicina posud symptomaticky, proč by stejné methody neužila rakouská vláda?

Vedle nedostatků místností jsou však na našich vysokých školách všech nedostatky horší, vnitřní. Není totiž řádných pracoven seminárních, není dobrých knihoven, vědeckých nástrojů a t. d. — není, jedním slovem, toho apparátu učebního, jehož dnes vysoké školy nutně požadují.

Avšak jsou také vady další. Na filosofické fakultě nedostává se sil z předmětů takových, jako je mathematika; také některé odbory přírodovědecké měly by být obsazeny specialisty a stejně nedostává se professorů ze zeměpisu, není historiků pro dobu starou, pro dějiny Asie a t. d. — nedostatků značných a citelných dost a dost. Na fakultě právnické jest ztrnulost ještě patrnější. A podobně dalo by se dost nedostatků vypočítat na našich technikách.

Akademické poměry naše jsou zvláštní a vyžadují pochopení nejen se strany vlády, ale také se strany nás samých a zejména professorstva a literátů. V té příčině bohužel schází mnoho.

Právě v poslední době dají se naše poměry akademické a literární dosti případně postihnout v několika literárních diskussích a polemikách; nescházely ovšem také některé afféry. Zaznamenal

jsem si: Wald, Mareš — Rayman, Masaryk, Krejčí, Niederle — Píč, Vejdovský — Janošík, Pekař — Masaryk, Tilšr — Mareš; je vidět, příčin a látky k diskussím dost, ale kdo si průběhu diskussí všiml, musil poznat, že se diskussím u nás ještě nedaří. Tísní malost a při té malosti různé kliky a kličky jsou citelny a patrny. Takové kliky a kličky slepý může ohmatat, pozoruje-li literární manévry pana Kvíčaly, kterého kollegové musejí stíhat v nepravdách; ten jediný pán je důkladný symptom našich universitních a vědeckých poměrů! A je tu hned pan archivář Dvorský — zase pěkná illustrace oboru historického, některých vlivných historiků.

Aféra prof. Vávry a Weyr — Pexider ukazuje taktéž nenormálnost naší vědecké organisace. Jsou to divné poměry, kde studenti skládají professora z úřadu, a stejně jest divné, když začátečník vědecké dráhy veřejně utkává se s uznaným odborníkem a vědeckými korporacemi o svou akademickou dráhu. O prof. Vávrovi vyšla brožurka od p. inž. Lista, obžaloba nedostatků české techniky vůbec a také prof. Vávry a jeho způsobu přednášení; spor jde ovšem také o vědeckou kvalifikaci a u věci té by prof. Vávra publikací vědecké práce, třeba v jazyce cizím, se obhájil nejúčinněji.

Brožurka dr. Pexidra kritisující učebnici Weyrovu již svou nezvyklostí a ovšem také svým neklidným tónem usvědčuje nepěknost a ubohost našich literárních poměrů; dr. Pexider si nevedl správně a jeho výtky nejsou všecky dost závažné; ale tolik dokázal, že český vynikající učenec snadno upadá ve vědeckou ležérnost před svým českým publikem, proto že dominuje a že nemá povzbuzujícího českého okolí vědeckého. A to je ten hrozný kámen úrazu: český vědec musí se stále měřit vědeckou prací ciziny, sic upadá, neboť doma je lidí pracujících s ním a kontrollujících ho velmi málo nebo dokonce žádných. Rusové říkají o svých učencích, že již nepracují, jakmile se stali professory; totéž by se snadno mohlo říkat také u nás. Dojista jest vědecký a akademický monopol věci a charakterům na škodu.

Z toho důvodu, důvodu velmi vážného, potřebujeme druhé university, třeba že naše první universita je vlastně ještě nehotova. Budou-li dvě, místně rozdělená centra vědecké činnosti, nastane časem, ne-li kritický průvan, tož alespoň vánek.[1]

---

[1] České vysoké školy, proto že jsou jedny nebo dvě, musejí být jinak posuzovány, než německé. Toho však vláda, posud ani ty vysoké školy samy nečiní. Na naší universitě měly by tedy být ustanovováni zdatní pracovníci

Do jisté míry dala by se i v Praze vědecká práce lépe organisovat, kdyby se mladším silám a neprofessorům ochotněji ponechávaly příjmy z některých placených míst v akademii a ústavech podobných; avšak také v kruzích akademických, nejen politických, straší mnohoobročnictví, sesilující vědecký a akademický monopol.

Studentstvo a vědecká výchova mládeže trpí vším tím; trpí však také tím, že se jí nedostává učebnic a vědecké literatury vůbec. Je žalostné, jak trvání university po 20 let málo zúrodnilo vědeckou literaturu! Český student, nemaje dosti učebnic a literatury, odkázán je na studium nechutných lithogramů nebo vlastních stenogramů; že tím vědecká soudnost se nezvyšuje, rozumí se samo sebou. Akademický monopol utvrzuje přímo čínskou obmezenost a nemyslivost.

Musíme býti vděčni, že se našel soukromý nakladatel pan Laichter, organisující literární sebeobranu soustavně a promyšleně; avšak bylo by na čase, aby některé vědecké korporace konečně se ujaly naší studující mládeže. Akademie měla by tu mnoho práce! Její druhá třída vydala již překlad Reychlerovy »Chemie fysikální«; ale to je zatím počátek velmi skrovný; ovšem by Akademie musila se stát ústavem českým, ústavem znajícím vědecké a literární potřeby naše a ústavem, jenž by spravován byl duchem vědeckým.[1]

Všecka tato těsnost a úzkost našich akademických poměrů se v kruzích akademických pociťuje také; nedávno český professor, teď po dvacetiletém trvání české university, s patrnou bolestí vzpomíná naprostého rozdělení university a nadhazuje experiment

---

i když obor jejich profesorem je již zastoupen; zejména by také na našich technikách mohli být ustanoveni (v Německu se to již děje!) profesorové literatury, historie, filosofie atd. Filosof, odborný technik, by jistě na technice byl na svém místě. Takové doplňování techniky je v duchu času, směřujícího ke sjednocení vzdělání t. zv. humanitního a realistického; na každý způsob by naše vysoké školy především samy měly mít smysl pro naše národní potřeby kulturní.

[1] V Akademii, jak známo, nevolí se někteří vynikající mužové, a kteří by o zvolení stáli; za to volí se lidé, kteří by tak vystačili na místa opisovačská. Zarazilo, že »Živa« (1903, str. 180) pro toto osobní a mužů nedůstojné hraní na akademii našla tuto formuli: »Ona nevolí slavné muže, kteří by již dle svého zaměstnání něco ze sil a času svého jí věnovati nemohli, ona nechce se ani slávou jejich pyšniti, aniž má, čeho by jim poskytla sama. Nevolí-li tudíž pána vynikajícího věděním a postavením, nemíní jej snižovati aniž sebe povznášeti, ona ráda velikost uznává, ale k čemu jí počet členů rozmnožovati o muže, kteří pro ni ničeho konati nemohou neb nechtí? I taková Akademie je organismus živý, též ona má svoji zkušenost.«

s universitou utrakvistickou na Moravě — je to trpká kritika našich vědeckých poměrů, a tím trpčejší, že pisatel na tento dosah svého stesku nepamatoval.[1]

Má-li se stát náprava, také naši politikové by se musili postavit výše a provozovat politiku kulturní.

Vysoké školy mají důležitý úkol národní a politický. Jestliže se s naší strany někdy říkává, že zřízení university není, alespoň nemělo by být otázkou politickou,[2] tož to může mít jen smysl ten, že politika našich odpůrců má býti spravedlivější k našim kulturním požadavkům. Škola a zejmena škola v Rakousku jest politicum, jak už Marie Terezie své rádce správně poučovala; a právě proto musíme žádat, aby české poselstvo na sněmích a ve Vídni provozovalo školskou politiku, politiku opravdu českou a vyššího slohu. To ovšem znamená požadavek, aby se niveau poslanecké připravenosti a vzdělanosti zvýšilo.

A co tu řečeno o poslancích, musí se stejně říci o žurnalistice. Právě žurnalistika byla by povolána, šířit v našem lidu poznání a přesvědčení, že věda jest moc, moc hospodářská a duchovní, které právě malý, nesamostatný národ by se měl domáhat všemi silami.

---

[1] Goll, Der Hass der Völker, 1902, p. 17, 18, 23.
[2] Goll, l. c., p. 9. 3

Škola pomocná.

Josef Zeman.

Pokrok v paedagogice je nepopíratelný. Uvedu jen čtyři fakta, jimiž se zduševňuje dnešní paedagogika:

1. Věnuje se pozornost paedopsychologii.

2. Jest ujasněna potřeba paedagogiky individuální i sociální a potřeba hlubšího vzdělání paedagogického vůbec.

3. K spolupráci ve škole hlásí se lékař.

4. V síně školní vchází výchova umělecká.

Těmito body sílí se iniciativa k vnitřnímu obrození method na základě studia, zkušenosti, pravdy a krásy, jimi rozvíjejí se všechny instituce školské reformně a pokusně, jak viděti ve vzdělaných zemích severních.

Přítomná práce ukázati má na jeden druh školství nám dosud méně známý: na školy pomocné, jež vznikly právě z hlubších názorů paedagogických a z ušlechtilé snahy po lidskosti. Nejsou pro blbé, toliko pro méně nadané.

Bylo sice dříve dost soucitu, jímž ulehčováno pastorkům přírody, dětem slabomyslným, ale účelná a spořádaná péče o ně organisována byla teprve humanním stoletím devatenáctým. Druhdy se domnívali, že neštěstí slabomyslnosti nelze zmenšiti systematickou prací. V třicátých letech minulého století dali mocný podnět k výchově dětí abnormálních pařížští lékaři Firras, Séguin a Voisin. U nás má jasný zvuk a trvalou památku jméno Klaarovo a Amerlingovo. Z Němců vynikl neobyčejnou horlivostí dr. Guggenbühl. Ústav jeho v Abendbergu v Interlakenu byl celé Evropě i Americe znám, později však stalo se jméno Guggenbühlovo okřídleným slovem méně seriósním. Nenašel prostředků, jimiž by z nešťastných blbců dovedl zázračně tvořit lidi zdravé, jak se domýšlel a slovo »Guggenbühlerei« (mnohomluvnost, klamání) zbylo jen jako doklad lidské neuznalosti. Má přece jen nepopíratelnou zásluhu, že dovedl získati zájem a pozornost pro slabomyslné, třeba v paeda-

gogice ani ve vědě lékařské nemá místa idea, že by se na př. blbství dalo vyléčit. Není pro ně také ústavů vychovávacích a vyučovacích, nýbrž ošetřovatelen, útulen, asylů a pod.

Jinak je ovšem u slabomyslných, jejichž chápavost je sice omezena, ale kterou lze přece úsilným vychováváním a vyučováním vyrovnati aspoň tak, že se ze slabomyslného, lépe řečeno duševně tupého, méně nadaného člověka může státi tvor lidstvu užitečný, společnost neobtěžující, tvor, jemuž lze vtisknouti normální regulativy, smysl pro pořádek, a jehož lze přivésti i k praktickým dovednostem. Tím vysloveno i sociální a hospodářské stanovisko vedle filantropického, paedagogického a psychiatrického, s něhož se na ústavy pro slabomyslné pohlíží.

Avšak stanoviskům těm nebude moci býti dlouho a dlouho plně vyhověno už proto, že ústavy pro slabomyslné, blbé a pod. nemohou pojmouti všechny, kteří by tam patřili. Přemnozí zůstávají přítěží školy obecné, která při nejlepší vůli nemůže je přivésti v koleje životní logiky; a tu právě ve směsi všech stupňů duševních individualit ukázala zkušenost, že dítě méně nadané, těžkopádně myslící, pozvolné, nebo dítě, jež nedovede sebe menší pozornost upjati na učitele a učení a tím často neprávem mezi blbé se řadí a pak ignoruje, může se vzpamatovati, věnuje-li se mu zvláštní péče, poskytne-li se mu zvláštního vyučování, individuální výchovy.

Dr. Kern snad první vyslovil myšlenku, aby dítě méně nadané, které ostatním ve třídě nestačí a opozďuje se, bylo zvlášť vyučováno. A první byly Drážďany – aspoň v Německu, pokud mi známo — kde Kernovu myšlenku už r. 1867 provedl Stötzner, zřídiv jednu třídu pro méně nadané, t. zv. Hilfsklasse, t. j. třídu pomocnou, která je počátkem mohutného odvětví školského t. zv. škol pomocných pro méně nadané.

Nedivíme se, čteme-li, kterak na tuto první školu tehda se hledělo; věc nová nedocházela ocenění, pokládána byvši za paedagogický sport. Dnes však? Na IV. sjezdě pomocných škol v Mohuči pořádaném konstatováno, že r. 1893 bylo v Německu 32 měst o 110 třídách s 2290 dětmi, r. 1898, kdy založen svaz učitelstva pomocných škol, měla 52 města 202 třídy pomocné s 4280 dětmi, r. 1901 v 87 městech 390 tříd se 7870 dětmi a r. 1903 v 147 městech 174 škol s 16.000 dětmi. Při tom počítáno všech 90 berlínských tříd t. zv. Nebenklassen za jednu jen školu, neboť v Berlíně je zaveden system třídní, o němž se dále zmíním.

Školy pomocné nejsou snad jen předností německou a jestli že se tu častěji dovolávám fakt německých, činím tak proto, že právě v Německu je školství toto nejvíce rozvito. S úsilím chvályhodným stará se o pomocné školy Anglie, Norsko, Belgie, Hollandsko, Švýcary. Londýn zřizuje je promyšleně v středisku několika škol obecných (centres). R. 1900 měl pomocných škol — nikoli tříd — 53 s 2154 dětmi a 119 učiteli. Snad všude vydržovány jsou pomocné školy městem, někde také zvláštní společností. Amsterdam poskytuje spolku pro péči o děti méně nadané 13.000 zlatých ročně. Lipsko stojí pomocné školy 70.000 marek. Vydání berlínská vykazují cifry úžasné. Hamburk má 8 pomocných škol s 50 učiteli. Vídeň má jednu čtyrtřídní školu pomocnou, Linec dvoutřídní. Hradec Štyrský a Solnohrady mají po třídě.

V Praze přičiněním škol. rady prof. Šauera z Augenburgu zřízena je pomocná třída pro slabomyslné při obecné a měšťanské škole dívčí u sv. Jakuba na Starém městě od r. 1896. Počátkem škol. r. 1903—4 otevřena byla pomocná třída v Libni. Máme tedy 2 pomocné třídy v Čechách, ale širší veřejnost, ba i učitelstvo málo o nich ví. Moderní paedagogika i dobrodiní třídy pomocné zasluhuje, aby zprávy o třídách těch, o účelu a výsledku jejich hojněji se šířily[1] a vzbudily tolik zájmu, aby pomocné třídy měnily se ve školy. Na Prahu 2 třídy pomocné je příliš málo. A což náš venkov? Kolik individuí tu nevinně trpí, kolik se jich nadobro pro společnost ztrácí, kolik jich neštěstím svým působí muka rodinám, a jak často se hořkost a lítost rodičů a sourozenců mění v tyranii a bezcitnost k tvoru — přece jen lidskému!

Třetí sjezd lékařů a přírodozpytců českých v Praze 1901 konaný přijal návrh dra Růžičky, aby pro děti méně nadané zřizovány byly třídy se zvláštní osnovou a omezeným počtem žactva.

Kulturní program české strany lidové žádá: Pro děti slabomyslné buďte dle potřeby ve větších obcích při školách obecných zřízeny zvláštní třídy.

Školský program, vypracovaný komisí při pražské jednotě »Komenský« a v »Uč. Novinách« č. 42. r. 21. uveřejněný praví: Pro děti slabomyslné zřízeny buďte ve větších školních obcích zvláštní třídy.

Kulturní program, přijatý na učitelském sjezdě r. 1903, vyslovuje: Pro děti slabomyslné, které nejsou sice úplně neschopné,

---

[1] Současně vychází v »Učitelských Novinách« stať o pomocných třídách od uč. R. Sedláčka.

ale nemohou stačiti ostatním normálním žákům, buďte zřízeny zvláštní školy a třídy pomocné.

Liberecká jednota přijala r. 1901 po referátu K. Simona tuto resoluci, kterouž je charakter pomocné školy jasně vystižen:

1. Ve všech městech buďte zřízeny školy pro méně nadané, aby takové děti nestaly se později obtížny obci, nýbrž aby byly zvlášť způsobilými učiteli vyučovány a vychovány na lidi společnosti užitečné.
2. Potřeba t. zv. pomocných škol vyplývá z těchto důvodů:
   a) normální škola zbaví se škodného vlivu, jakým na ni působí děti méně nadané,
   b) rodině, chudobincům, trestnicím a pod. pomůže se tím, že se vypěstí ve škole pomocné schopnost k práci výdělkové.
3. Zásadou při výběru dětí do školy pomocné jest: dítě, které pro slabost duševní nemůže na škole obecné bráti s ostatními stejné účasti na vyučování, patří do školy pomocné. Vyloučeny jsou děti blbé nebo jinak duševní tupostí příliš zatížené a děti mravně zvrhlé.
4. Účelem pomocných škol je vychovávati nábožensky mravně, utužiti povahu, zvykati pořádku a práci a pokud možno připravovati pro život praktický k výdělkové schopnosti.
5. Učebné předměty: náboženství, vyuč. řeč, čtení, psaní, počty, nauka o domovině, názorné vyučování, kreslení, tvaroznalství, zpěv, tělocvik, ruční práce.
6. Při všeobecném sčítání v Rakousku budiž zavedena rubrika méně nadaných a úplně slabomyslných.

V Němcích, jak při organisaci pomocného školství je přirozeno, věnují pomocným školám pozornost časopisy učitelské, lékařské i j. Úsilně propaguje se myšlenka v »Zeitschrift f. d. Behandlung Schwachsinniger« v časopise »Kinderfehler«[1] a v »Zeitschrift für Schulgesundheitspflege«.

Je potřebí škol pomocných?

Novost školského útvaru, jak bylo již řečeno, budila pochybnosti a dosud u laiků vyjadřuje se otázkou: Je opravdu takových škol potřebí, vyplatí se náklad, námaha? Dokonce i mnozí pedagogové nemohou se pro ně rozehřát, ač školy pomocné stávají se

[1] Řed. J. Trüpper, o jehož vychovatelně viz čl. v 18. čísle »Časopisu Učitelek«.

v cizině velmi populární. Prof. dr. Witte, školní inspektor v Thornu tvrdí na př., že ani nelze vyučovati v třídě děti méně nadané hromadně, že dítě takové spíše prospívá ve škole normální, ve které je vlivem nadaných pobízeno k většímu napjetí sil. Mimo to spatřuje ve školách pomocných jakousi příhanu a depresi dětí i rodičů, školy pomocné jsou mu příliš drahé atd.

Na druhé straně však zkušenosti učitelů, rodičů a vydržovacích družstev jakož i veliké rozšíření škol pomocných vyvracejí námitky.

Výsledky na pomocných školách podávají doklad, že lze hromadně vyučovati děti méně nadané. Ba učitelé škol pomocných tvrdí — a jistě pravdivě — že jejich vyučování a vychovávání podává jim nepřetržitě tolik motivů psychického pozorování hodných, že jim práci zduševňují, nečiní nijak fádní a výsledky že je daleko více těší a uspokojují než ve škole normální. Nemůže opravdu býti krásnějšího vědomí než toho, mohu-li říci: tohoto člověka jsem duševně zachránil, vychoval, něčemu naučil.

Názor, že slabší dítě ve společnosti dětí normálních více se tuží, je mylný. Naopak víme z vlastní zkušenosti, že společnost chlapců chytřejších dovede ze slabochů dělat blbečky, činí je směšnými, deprimuje. Požadavky školy obecné jsou dost značné a bylo by nelidským přetěžováním nutit slabého nad jeho síly. Dnes už i u nás je odstraňována praktika, aby učitel rozsazoval žáky tak, aby hloupého usadil vedle chytrého, líného vedle pilného, nepozoru vedle pozorného, nemravného vedle mravného. Spíše tím dobré vlastnosti vezmou újmu. Moderní paedagogika také ví, že dítě duševně nezdravé není za svůj stav zodpovědno; jeví ono toliko svou přirozenost a tuto přirozenost nezmění nesystematická výchova žákovského okolí.

Změní ji jen zvláštní péče, zvláštní výchova a zvláštní vyučování, kterého jim však nemůže podati učitel na obecné škole, jsa sevřen různými normami. Dítě slabé sedí mezi normálními tupě, sebe živější vyučování nevzbudí v něm zájmu, nebo nemá zájmu pro neposednost, spolužákům bývá terčem úsměšků, nezbedností, učiteli stává se břemenem, poněvadž s ostatními nepostupuje stejným tempem, učitel si ho pomalu nevšímá, aby nebyl zdržován, a dítě ztrativší pak poslední špetku sebevědomí a sebedůvěry, stává se zavilým a poskytuje čím dále žalostnější obrázek duševní zašlosti.

U učitele vzniká dilemma: buď v horlivosti své věnuje méně nadanému více pozornosti a zkracuje ostatní, nebo si ho nevšímá a dítě je nadobro ztraceno.

Obrázek se však změní ve třídě pomocné. Dítě se cítí mezi rovnými, ožije, neboť si ho učitel všímá jako druhého, nekaceřuje ho, jak se mu dělo na škole obecné, spolužáci nevtipkují, a vyučování, které je sníženo k úrovni jeho, není mu prázdným zvukem, vše mu je srozumitelnější — a duše pomalu se rozjasňuje.

Námitka, že zřizování škol pomocných je drahé, má jistou platnost. Je třeba nových místností, nových sil učitelských a množství pomůcek, které mají nahraditi nedostatek představ u normálních dětí předpokládaných. Ale která škola vůbec nestojí mnoho peněz? A jaké sumy báječné vyžadují výchovny, polepšovny, kárnice, trestnice a p., které svůj materiál rekrutují nejvíce právě z řad dětí méně nadaných, jimž se nedostalo dobrodiní škol pomocných? Učitelé na školách pokračovacích mohou nám dosvědčiti, že mají v kázni nejvíce co dělat s hochy, kteří na ob. škole nepokračovali věkem s roky školními. Vyšetřující soudce vždycky u přečinů i zločinů mladých lidí zví, že zůstávali ve škole za ostatními. Většina méněnadaných protloukla osmiletou povinnost školní tak, že se nedostala ani do 5. školního roku, vyjdouc ze školy nedovedla se vyučit řemeslu, nebyla ani tovární práce schopna, nedovedla se poctivě uživit a připadla obci na obtíž, dodává slušný kontingent pro číslici prostitutek, plní káznice a trestnice, jejichž obrovské výdaje by se zmenšily regulací výchovy ve třídách a školách pomocných.

Heslo: »Stavte školy a nemusíte stavěti kriminály«, nepozbylo nijak své platnosti a vězí v něm stále žaloba na sociální poměry, v nichž také nejčastěji tkví příčina malých schopností i slabomyslnosti dítěte. Je dokázáno, že nedostatečně živené dítě i normální ztrácí na duševní výkonnosti a duševní inferiorita že souvisí vůbec se zadrženým rozvojem tělesným. Chudé dítě požije ráno trochu nemastného úkropu, nebo chatrné kávy s chatrnou dosí mléka nebo nemá vůbec nic teplého z rána. V 10 h. o přestávce dívá se s trpkostí a závistí na druhy, kterým je dopřáno rohlíku, uzenic nebo bohatě namazaného chleba.

Vždyť známe ty bledé tváře, s nichž zírá tělesná slabost a stálá neukojitelnost.

Lidský soucit dal vyrůsti spolkům pro stravování mládeže, pro zotavení ve feriálních koloniích, školským mlékárnám a j. Po-

lévkových ústavů je zajisté po Čechách velmi mnoho, škoda, že není tu po ruce dost statistických dat o nich. V N. je t. zv. korunový spolek (členové platí 1 K ročně), který od listopadu do dubna udílí denně 400 dětem výživnou polévku a maso. Dítě se posilní, snese větší námahu duševní, přiučí se způsobům, pozná ochotné lidi. V Elberfeldu a v Lipsku dostávají chudé děti k posnídávce teplé mléko a v poledne oběd. U sv. Jakuba v Praze dostávají žáci pomocné třídy obědy. Jinde bývá žactvo i šaceno.

Horší nepřítel než hlad je alkohol. Matky, které pijí kořalku s úmyslem, aby se kojenci dostalo výživnější látky, skytají materiál do školy pro slabomyslné. Názor, že kojící matka má užívati alkoholu, je v naší krajině ne rozšířen, ale přímo příkazem tradicionelním a článkem v pravidlech pro šestinedělky. Chudé ženy pijí obyčejnou kořalku, lépe situované kmínku a zámožnější plzeňské pivo. Kde mimo to mají k snídani kořalku na míse a smáčený v ní chléb pojídají lžicí, tam nemůžeme čekati pro školu obecnou materiál normální. Vůbec: kdyby bylo více mateřské péče a více zdravotnictví dbáno, nemusilo by dítě často na stupeň slabomyslnosti býti přivedeno. Nerozum a požitkářství posvěcené úkolem živiti dítě vlastním mlékem mstí se na dětech, u nichž teprve škola rozpozná duševní schopnosti. Je tedy několik roků ztraceno, kdy mohlo se mnohé odvrátit. Nelze proto ani dost doporučiti večírky s rodiči i s těmi, jichž děti ještě nechodí do školy, zavedení nauky o vychovatelství na dívčích školách v příslušném rozsahu, kursy pro dívky škole odrostlé a p.

Většina dětí málo nadaných vychází z tříd dělnických,[1] což je vysvětlitelno nepříznivými poměry sociálními, nedostatečnými byty, četnou rodinou, nevhodnými lůžky a j. Vyšetřoval jsem u svých 84 žáků, kde a jak kdo spí. Jeden žák spal po celý rok v kravíně; ráno byl ovšem omámený a přítomnost jeho stávala se třídě nesnesitelnou; 26 žáků spalo na zemi u zdi, 7 v komoře, 2 na půdě, 2 v bedně! Většina sdílí lůžko se sourozenci, několik s matkou a otcem. U mnohých měli ještě v jedné místnosti podnájemníky, resp. nocleháře. Špatné lůžko, přeplněná místnost a namnoze denní práce neodpovídající věku, rodiči na dětech vyžadovaná, nebo zase naprosté nevšímání si dětí, jdou-li rodiče do továrny, působí neblaze i na duševní uschopnění.

Dle dra Gyžického jsou děti slabomyslných rodičů — a tím také méně nadaných — většinou zatíženy dědičně. Vedle tuberku-

[1] V staroměstské škole snad náhodou je větší percento z rodin kočí.

losy, příjice, alkoholismu a j. vad působí otravně mravní nevázanost rodičů, sourozenců, spolubydlících. V Halle n. S. 40% rodičů, jichž děti navštěvují školy pomocné, jsou pijáci, zloději, prostitutky. Toto faktum buď mi omluvou, že jsem se u rodinných poměrů déle snad zdržel.

Dále lze vyvrátit i námitku, že by rodiče kladli odpor tomu aby jejich děti byly veškoleny v třídy pomocné. Uznává zajisté každý, že je to pro rodiče bolestno, ale je také faktum, že rodiče, vidouce kterak dítě jejich ožívá, rádo do školy spěchá a budí naději, že přece něco z něho bude, docházejí brzy upokojení. Poznávají blahodárný vliv školy a nereptají. Zkušenosti v městech, kde jsou školy pomocné, učí, že mnozí rodiče sami z vlastního popudu vedou dítě do školy pomocné. Ostatně tu známku menší úrovně přinášejí a ukazují i ve škole obecné, nedá se ukrýti nijak, a kde se jedná o společné dobro, o záchranu i prospěch jedince, o prospěch rodiny, obce i státu, tam je zcela oprávněna expropriace duší.

Ušlechtilé vedení učitelů obecných škol a vypěstění vědomí, že nutno bližního slabšího podporovati, ubrání před posměchem spolužactva.

(Pokračování.)

Helena Kellerová.

Letos vyšla v New-Yorku zvláštní kniha. Helena Kellerová napsala »Povídku svého života«.[1] Helena Kellerová je hlucho-němá-slepá, a ona nám vypráví pohádku svého života. Vůkol ní je tmavá, mlčící noc. Její život nezná světla slunečního, nezná hudby. Avšak věci časné jsou viděny, věčné neviděny, neslyšeny! To je útěchou jejího života, její silou! Její duševní život je plný světla, krásy a štěstí.

Helena Kellerová narodila se v Americe r. 1880. v jižn. Spojených státech v Tuscumbii. Předkové její pocházeli ze Švýcar, děd její uvázal se ve velké pozemky v Alabamě, otec její sloužil v konfederovaném vojsku. Helena byla čiperné dítě. V devatenáctém měsíci těžce onemocněla; ztratila zrak a sluch. Devatenáct krátkých měsíců viděla malá Helena svit slunce a mohla slyšeti hlas své matky, pak zavřel se pro ni svět viděný a slyšený. Jako malé ptáče bila se ve tmě a tichu. Zdá se však, že ten krátký čas světla a zvuku nemohly pozdější léta vyhladit z její paměti. Jí samotné se tak zdá.

Od 19. měsíce do svého sedmého roku byla Helena malým vězněm. Širý svět byl její tichou, tmavou celou. Duch její dřímal v poutech, jež musela laskavá ruka rozvázat, aby duch byl uvolněn. Uvolnila je ruka její výborné učitelky Miss Annie M. Sullivanové.

Nejmilejší hodiny svého duševního vězení, před příchodem své učitelky, ztrávila Helena Kellerová v zahradě, jejíž růže už tehdy milovala, ty nádherné růže jihu. Praví o nich ve svém životopise: »Visely v dlouhých pletencích s naší brány, naplňujíce

---

[1] Zprávy o Heleně Kellerové čerpám z řečené knihy, vydané J. A. Macym. Obsahuje autobiografii Miss Kellerové, sbírku jejích listů od dětství do doby, kdy vstoupila na universitu, pak připojeny jsou zajímavé listy její vychovatelky Miss Sullivanové. — Je to kniha zajímavá psychologicky i paedagogicky.

vzduch svou lahodnou vůní, neposkvrněny vůní zemskou; za časného jitra umyty v nebeské rose, zdály se doteku tak jemné, tak čisté, že si nemohu pomoci, když připomínají mi aphodely boží zahrady.«

Helena hrála si v první době svého života jako malé zvířátko. Když setkala se u někoho s odporem, vášnivě se hněvala. Nejmilejší její přátelé byla němá tvář a malé černůše, které se jí ve všem poddávalo. Zábavy její byly různé, sháněla po zahradě vejce perliček, které svá vejce zanášejí do vysoké trávy, skládala prádlo, v němž poznala, co bylo jejího, a podobně. Stále však rostlo v Heleně přání, aby mohla se dorozumívat se světem vnějším. Měla sice celou řadu znaků; ty však vždy nestačily, a tu oddávalo se ubohé dítě nezkrocenému vzteku a lítosti. Návaly zlosti a nespokojenosti byly čím dále častější. Ještě před příchodem své učitelky věděla Helena, že liší se od ostatních lidí, jak, v čem, to ovšem nevěděla. R. 1887. přišla Miss Sullivanová k slepému a hluchoněmému děvčátku. Tu nastává obrat v životě Heleny Kellerové.

Vyučování slepých a hluchoněmých zároveň je věcí poměrně novou. Dr. Howe pokusil se o to se zdarem u Laury Bridgmanové. Laura Bridgmanová (* 1829.) žila v Perkin institution for the blind a do téhož ústavu dostala se Miss Sullivanová, učitelka Heleny Kellerové, jež v dětství téměř oslepla; později se jí zrak polepšil. Otec Helenin, když lékařové nedávali mu žádné naděje, že by se dceruška jeho mohla vyléčit, obrátil se do tohoto ústavu s žádostí, aby mu pro ni doporučena byla učitelka. Doporučena Miss Sullivanová.

Práce, které se tato podjala, nebyla lehká. Miss Sullivanová začala ihned s vyučováním; nebylo to však suché, odměřené vyučování, které tolik moří mladé hlavy a mladá srdce. Dobrá učitelka a učelivá žákyně měly svou školu v domě i v zahradě ve stínu starých, košatých stromů.

Klíčem, jímž otevřel se Heleně Kellerové vnější svět, byla ruční abeceda, dotekem prstů naznačovala jí učitelka do dlaní jednotlivé písmeny; hned po svém příchodu začala Miss Sullivanová slabikovati jména různých předmětů do ručky své žákyně. Ta sice nechápala hned, co znaky ty znamenají, ale slabikování bylo jí novou hrou, jíž se pořád zabývala. Nevěděla, že každý předmět má své jméno. Pochopila to teprve po několika týdnech. Nám řeč zdá se býti věcí tak samozřejmou, tak přirozenou, že

těžko pochopit, co duševní práce lidské spočívá v krásně vyvinutém jazyku. Je zajímavo, jakým darem je řeč člověku, který jí neměl a náhle pochopil, jaké bohatství mu otevírá. Líčí to Miss Kellerová:

»Sestupovaly jsme (t. Helena a její učitelka) pěšinou k dobře známému domku, vábeny jsouce vůní úponkovitých rostlin, jimiž byl domek obepnut. Někdo zrovna pumpoval vodu. Učitelka položila mou ruku pod vodovod. Když studený proud řinul se mi po ruce, slabikovala do druhé volné ruky slovo »voda« — nejdřív zvolna, pak rychle. Stála jsem tiše, celou pozornost majíc upjatu na pohyb jejích prstů.

Náhle jsem pocítila mlhavé vědomí něčeho dávno zapomenutého, jako záchvěj vracející se myšlenky a mysterie jazyku byla mi odhalena. Poznala jsem, že slovo »voda« znamená to příjemné, chladivé cosi, jež plynulo mi po ruce. To živé slovo vzbudilo mou duši, dalo jí světlo, naději, radost — pustilo ji na svobodu! Byly zde sice ještě překážky, je pravda, ale překážky ty mohly být časem odstraněny.«

Téhož dne naučila se malá Helena významu mnoha slov a prvně ve svém životě těšila se na nový den.

Vyučování Heleny bylo nyní stálé vypravování, jímž tato nabývala vědomí o světě vnějším, a jímž představy, jež nejasné kupily se v její mysli, nabývaly jmen a tím jasnosti. Ke hrám jejím přistoupilo čtení a psaní. Pomocí písmen pro slepce sestavena jména různých předmětů, ta pak učitelka přikládala k předmětům, jež označovala, aby je žákyně správně associovala.

Tak první čas hry a učení rychle plynul; později přistoupilo systematické vyučování předmětům. Ale s touto systematikou nebylo odtrženo učení od života; naopak stále zůstalo živé a proto zajímavé. Zeměpisu se učila Helena na reliefních mapách. Přírodopisu tam, kde je jeho domov — v přírodě. Schopnosti ukazovala Miss Kellerová hned v dětství veliké. Velikou chuť k práci, vytrvalost a co je nedocenitelné — železnou vůli. Chtěla být takovou, jako jiní vzdělaní lidé, to bylo jejím cílem, a byť ji to stálo sebe více práce a námahy, ona ji chtěla podniknouti.

Další výchova její odbývala se jednak v jejím domově, jednak v ústavě pro slepce a nerozlučnou přítelkyní a učitelkou byla jí stále Miss Sullivanová. Helena učila se všem běžným předmětům, měla nadání pro linguistiku.

Po desátém svém věku učila se užívati svého hlasu k mluvení. Slyšela totiž desítiletá Helena Kellerová o hluchoněmé slepé dívce norské, jež se naučila mluvit. Ač přátelé její zrazovali ji před příliš těžkým úkolem, nedala se Helena odstrašiti a umínila si, že prosadí totéž, co norské děvče.

S energií chopila se nového úkolu. Hmat vedl ji k cíli. Učila se u odborné učitelky. Tato položila jednu ruku žaččinu na své hrdlo, druhou na rty a pomalu vyslovovala různé hlásky, pak slabiky atd. Žákyně hmatem pozorovala chvění příslušných orgánů, pak snažila se pozorovat totéž na sobě. Vyžadovalo to mnoho a mnoho trpělivosti, ale práce potkala se s výsledkem. Kdo si na výslovnost sl. Kellerové poněkud zvykne, rozumí jí.

Ještě jsouc malým děvčátkem vyslovila Helena přání vstoupiti, až vyroste, do koleje. Myšlenka tato v ní zrála a uvedena později ve skutek. Bylo jí bojovat s největším nepřítelem — s nedůvěrou v sebe. Přátelé její myslili, že na sebe vzala úkol, na nějž nestačí, a sama někdy pozbývala již sebedůvěry, ale setrvala. Připravovala se pro universitu Radcliff ve škole pro mladé dámy v Cambridge, r. 1900 pak udělala zkoušky, jež ji opravňovaly vstoupit na řečenou universitu. Přednášky »poslouchala« tak, že jí je tlumočila její učitelka v ruční abecedě, po přednáškách dělala si záznamy na psacím stroji. Obtíže, které musila překonat, byly veliké. Hlavním vodítkem v její práci byly jí knihy pro slepce. Tyto jsou však velmi nákladné, a ač její přátelé snažili se jí učinit cestu její co nejlehčí, přece mnoho a mnoho vědeckých knih musila postrádat. (Knihy pro slepce jsou velmi objemné. »Short history of the English people«, jež v obyčejném tisku jest oktávový svazek, má v této formě 6 velkých foliantů.)

A tak musila se učiti mnohému Miss Kellerová pomoci tlumočení Miss Sullivanové. Jaké jsou to obtíže!

Poměrně nejsnazší bylo Miss Kellerové studium řečí. A neučila se jim pouze theoreticky, nýbrž též jich výslovnosti.

Výslovnost němčiny a frančiny dělá jí méně obtíží, nežli výslovnost angličiny. Aby mohla si činiti Miss Kellerová záznamy toho, co slyšela, používala psacího stroje, který píše písmem jí čitelným, t. zv. braillem. Do papíru vyražené body, různým způsobem seskupené, označují písmeny. Jeden bod označuje na př. *a* a podobně. Bez tohoto psacího stroje nebylo by jí dle jejích vlastních slov možno studovat.

Předmětům z oboru věd přírodních učila se stále pokud možno názorně, t. j. předměty byly jí dány do rukou. Největší však obtíže spojeny byly s mathematikou a geometrií! Jen pomocí výborného učitele Mr. Keithe byly odstraněny. Obrazce geometrické naznačuje si Miss Kellerová dráty, tak že je může ohmatati. Se svými učiteli dorozumívala se Miss Kellerová hlavně pomocí Miss Sullivanové. Při zkouškách však tato nesměla býti přítomna, tu dorozumívala se psaním a mluvením. Professoři kladli zvolna otázky a Miss Kellerová položíc lehce ruku na ústa mluvícího rozuměla. Nemluví však každý stejně jasně a to je právě největší obtíží. Jindy místo řeči zvoleno bylo za prostředníka písmo — braille.

Aby překonávala vnější obtíže, jež jí příroda postavila v cestu, musila Miss Kellerová nasazovat mnoho času. A někdy se jí vkradl proti vlastní vůli zármutek do srdce, píše: »Myšlenka, že musím ztrávit hodiny, abych přečetla několik kapitol, když v okolním světě dívky zpívají, smějí se a tancují, mne bouří. Ale brzo zase zvednu hlavu a vysměju nespokojenost ze srdce.«

Smysl pro umění je u Miss Kellerové veliký. A tím již řečeno, že musela se dostati do styku s uměním. Jak to? — Říše tonu je jí zavřená — i říše barev. Literatura a říše forem jsou však území, odkud není vyděděna. Graciesní pohyb zachycený rukou umělcovou v kamenu je jí zdrojem upřímné radosti; na světové výstavě v Chicagu francouzské bronzy těšily ji ze všeho nejvíce. Při výchově její vždy na tuto její zálibu brán zřetel. — Své zdraví H. Kellerová vždy uvědoměle pěstovala. Vesluje, jezdí tandem na bicyklu, jachtí. Svět, který se výbornou výchovou Heleně Kellerové otevřel, ve kterém ona žije, cení si vysoce. A chtěla by, aby i jiní nešťastní hluchoněmí a slepí došli podobného štěstí v práci. Výchova vyžaduje velkých prostředků materialních, ale co by si přála Miss Kellerová je, aby se v nich neviděla obět. Každý učitel ví, že idealem jeho by bylo ponechati všem individuelním dobrým vlastnostem svěřencovým volné pole, a zase naopak všechny osobní necnosti mu uvědomiti. A tak přičinit se k tomu, aby žák byl si vědom, že může stále volit a tak řídit svůj život. Za našich poměrů jest taková výchova u 99$_0$/^{0} dětí neuskutečnitelna. A čím vzdálenější jest možnost poskytnouti této výchovy hluchoněmým a slepým! Leží to dosud lidem v krvi, že dívají se na to, co je těm ubohým chlebem, jako na nedovolený luxus. Miss Kellerová pracuje k tomu

aby ty děti, které příroda těžce zkouší, dostaly do svého tmavého světa světlo, a aby neviděl nikdo dobrodiní tam, kde je povinnost. Její život nemůže být žit marně. U nás bylo bylo by takové práce potřebí.

II.

Helena Kellerová záhy svými výjimečnými schopnostmi začala vzbuzovat pozornost v kruzích Amerických a měla vždy mezi svými přátely přední muže i ženy své doby. Na žádost přátel napsala svou autobiografii.

Není ani možno jinak nežli, že se najdou lidé, kteří hledí na dílo H. Kellerovy spíš jako na kuriositu, že vidí více její vnější defekty nežli vnitřní úsilí, které tyto přemohlo. Dívají se na Kellerovu spíš, jako na automat, jenž co mu bylo dáno přijal a nic svého nedává.

Názor ten je rozhodně chybný. Je zcela jisto, že by nebyla Helena Kellerová bez pečlivého vychování a vší té příležitosti k učení, kterou měla, tím čím je dnes. Tím však není řečeno mnoho. Každému kdo chce státi se vzdělaným člověkem, musí býti dána příležitost k duševní práci. A že bylo tíž tu příležitost dáti člověku, jenž měl od přírody uzavřeny obvyklé cesty, jimiž přijímáme složky našeho vzdělání, jest rovněž jisto. Našly se však cesty jiné zásluhou Miss Sullivanové.

Do jisté míry je pravdou, že tato slyšela a viděla za svou žákyni — ale co ještě jest duševních pochodů nežli obraz, jenž přijímá naše oko správně jest vražen do toho majetku našeho, který zoveme vzdělání. Jak mnoho viděli často lidé a přec nemají ve své duši nic více z viděného, nežli bezcennou sbírku fotografií.

Hlavní methoda, jíž Miss Sullivanová používala byla pravdivost vůči své žákyni. A to bylo nezbytné pro Miss Kellerovu. Výchova její nebyla nijak šablonovitá, a proto mohla pravda ve své jednoduché velikosti prozářit celou bytost Miss Kellerové. U nás ve školách musíme prodělat mnoho lži, už rozpor mezi hodinou náboženskou a ostatními hodinami. Pak pravda o vzniku rostlin a živočišstva zahaluje se pověrami, a již tím dává se dítěti pojem, že je ve světě něco, co nesnese světlo. A zatím ve světě nemusí se zatajovat nic. Tak řídila se také Miss Sullivanová; je k takovému vychovávání potřeba mnoho taktu na straně učitelky. — Takovou výchovou vzniká v každém člověku pojem

vlastní zodpovědnosti, pěstuje se energie, ničí nesoudnost. A jakmile vzniká v člověku vědomí odpovědnosti je svobodným člověkem, spolupracujícím v té nekonečné dílně všehomíra. Učitele nachází H. Kellerová také v literatuře. »Literatura je má utopie« praví Miss Kellerová. Když jako malé děvčátko byla tázána, proč tolik miluje knihy, pravila: »Poněvadž mi vypravují tolik zajímavého o věcech, které nemohu viděti, nejsou nikdy unaveny nebo rozmrzeny, jako lidé. »Stále a stále vypravují, co chci vědět:« — Ve svém životopise věnuje kapitolu literatuře, z níž je vidět, že umí čísti. Vyciťuje, co chtěl básník říci: Co by se snad zdálo, že činí jí četbu nepochopitelnou, popisy barev, harmonie zvuku, činí ji tuto dvojnásob milou.

Je-li v básníkově duši světlo, tu plynou mu z péra přirovnání, popisy krajin, prostouplá září sluneční, anebo líčí hudbu harmonii, v níž se ozývá jeho duše. Ty city H. Kellerová zná, cítí náladu těch přirovnání, a ony jí činí neviděné pochopitelnějším. — Dlouho užívala Miss Kellerová ve svých listech pojednáních a p., podobných obrazů. Nemohlo být jináč. Kolik frasí Shakespearových osvojila si angličina, a říká je dnes leckdo, aniž by vše, co říkal procítil. — Teprv později uvědomila si Miss Kellerová, že cennější je, když užívá ve svých popisech obrazy docela své. — Když nyní popisuje své pocity vidíme v nich náladu píšící, třebas byli chudší nežli popisy těch, kdo vidí a slyší. — Jako v severních krajinách, kde slunce září na věčný sníh a led, tříští ty bílé pláně paprsky v nekonečný rej barev a tonů, poskytujíce zraku často úchvatnější podívanou, nežli bujné kraje jižní, tak u Miss Kellerové pocity a vjemy svou chudobou dávají příčinu k bohatšímu spracování, nežli u mnohých kteří mnohem více vnímají. Duše její zrcadlí, láme a dává v krásné směsici zpět vše, co do ní vniklo. Aktivnost duše lidské jest veliká.

Nejvíce popisovány bývají pocity zrakové a sluchové, ty jí ovšem schází.

Za svitání vyšla Miss Kellerová do zahrady a tu praví: »Málo kdo poznal, jaké je štěstí jemně tisknouti růže ve svých rukou a cítit krásný pohyb lilií, houpajících se v jitřním vánku.« Nebo popisuje čím jí je zvuk: »Stála jsem uprostřed kostela, kde záchvěvy velkých varhan byly nejsilnější, cítila jsem mocné vlny zvuku na sebe narážet, tak jako vlny — obři bijí v malou loď na širém moři.« Síla Heleny Kellerové jeví se v tom, že

nestala se pessimistkou, praví: »Je to velmi příjemné žíti zde na naší krásné zemi. Nemohu viděti věci očima, ale má mysl může je viděti všechny a já jsem šťastna od rána do večera.« — Uvedená již Laura Bridgmanová byla jakýmsi experimentem. Byly o ní vedeny stálé záznamy zajímavé pro vědu, ale nebyly snad na úkor pozorované? Svoboda je tolik důležita při výchově!

Ke svému štěstí nestala se Miss Kellerová nikdy experimentem. Byla svými rodiči, svou učitelkou milována, viděli v ní drahé dítě, a ne ubohého mrzáka. To je při výchově taky tolik potřebné! A proto Helena Kellerová byla chráněna před dotěrností experimentátorů. — Miss Kellerová byla vždy zajímavým zjevem pro psychology. Jak vznikl u ní pojem prostoru, pojem času, abstraktní pojmy, idea boha? To byly otázky, na které hledali u ní odpovědi. Helena Kellerová ztratila zrak a sluch v devatenáctém měsíci. Zbývající smysly, musily tyto dva nahraditi a jistě, že i zrak a sluch měl u ní vliv na ustálení se těchto pojmů. Do jaké míry je otázka, jež přesahuje síly psychologů. Pojem prostoru vyvinul se u ní patrně hlavně, na základě hmatu, pojem času pak podobně, jako u jiných lidí. Neboť měla Miss Kellerová již od 7 let hodiny, jimiž mohla pomocí hmatu čas určovati.

Zajímavo jest pozorovati, jak vznikly u Heleny Kellerové abstraktní idee. Když Helena pochopila, co jest řeč, tázala se stále a stále na nové významy. — Jednou z rána přinesla své učitelce jarní fialky, které sama v zahradě natrhala; tato ji objala a pravila: »Mám Helenu ráda.« Děvčátko se tázalo, co je to mít ráda? Učitelka ji přitiskla blíž a kladouc ruku k jejímu srdci pravila, že to tam musí cítit. Helena tehdy poprvé všimla si tlukotu svého srdce, co je láska však nepochopila. Ptala se dál slovy, jež už znala, jednak znaky, není-li to líbeznost květin, pak ukázala směrem k slunci, odkud cítila, že přichází sálavé teplo — domnívajíc se, že teď snad pochopila záhadné slovo. Avšak neuhodla a bylo jí divné, že nemůže učitelka lásku jí ukázat. Den neb dva na to navlékala malá Helena perly různé velikostí na šňůru. Vždy dvě velké, tři malé za sebou. Často se pletla, a učitelka ji trpělivě napomínala. Nad jednou chybou se zamyslila a snažila se najít cestu, jak by nehodu spravila. Tu učitelka se dotkla jejího čela a důrazně vyslabikovala — »mysli«. —

V témž okamžiku Helena pochopila, že slovem tím označen, byl process, jenž se v její hlavě odehrával. Byl to první abstraktní

její pojem. Přestala myslit na navlékání perel a vrátila se k slovu, které nemohla před dvěma dny pochopiti — t. co je to míti rádu. Učitelka snažila se přirovnáním učinit ten pojem pochopitelným a vskutku Helena pochopila, že je mezi ní a jinými lidmi neviditelný vztah. — Miss Sullivanová dlouho nezmiňovala se své svěřence o Bohu a náboženství vůbec. Každý učitel ví, že to není tak lehká úloha, říci dítěti lidskou řečí to, co je nadlidské. Jak volit slova, která by nezmenšila, co tuší duch? A na druhé straně jak proplouti těmi Scyllami a Charybdami dětských otázek?

Mnoho filosofů dívá se na ideu Boha jako na vrozenou, kterou mají lidé na každém stupni svého vývoje. Je to otázka, při které se nyní nemůžeme zdržovat. Jen tolik musíme říci, že dítě, které je ve spojení se vnějším světem, jako právě byla Miss Kellerová, nemůže přinést pro tuto otázku víc, nežli jiní lidé. Třeba že jí není přímo nic řečeno o Bohu, přec nepřímo jest vedena zásadami, jež vyplývají z monotheistického názoru křesťanského. A třeba nebylo za onu záhadu, za ono velké X nic dosazeno, přec všechny vlastnosti té neznámé jsou jí podány. Nemůžeme tedy zde více zvěděti, nežli u kteréhokoliv jiného člověka normálního.

Pokud byla malým dítětem, slyšela Miss Kellerová o »Matce přírodě« »Mother Nature« — a této ona ve své fantasii přikládala vlastnosti, jež obyčejně přikládány Bohu. Brzo jí ale nestačilo to, co věděla o původu a účelu světa. Dověděla se leccos a nerozuměla. Jedna laskavá dáma vyprávěla jí všelicos z nového zákona — zázraky byly Heleně nepochopitelny. Jednou pravila smutně: »Jsem hluchá a slepá, proto nemohu viděti Boha.« Když bylo Heleně deset let, sestavila si na papírek řadu otázek, na něž chtěla dostati odpověď: »Chci zvědět o mnohých věcech, jimž nerozumím. Kdo udělal zemi a moře? Proč je slunce horké? Kde jsem byla, nežli jsem přišla ke své matce?« a mnoho jiných otázek. Tu teprve pokusila se Miss Sullivanová podati dle svých sil a dle svého svědomí vysvětlení.

U Miss Kellerové nápadně vstupuje do popředí vnitřní, duševní práce. Nemiluje ručních prací (slepci tyto práce často milují), má raději práci intelektuelní. — Mnoho lidí žije pouze ve světě vnějším. Žijí v tom, co vidí, co slyší, a pak v mínění cizích lidí. — Miss Kellerová žije ve svém vlastním, duševním světě. Je tvůrcem svého života. Ona svým vychováním nabyla možnosti, volit co chce a určovat své jednání. A ona ví, že chceme-li ve světě něčeho

dosáhnouti, musíme tak učiniti prací. Došla přesvědčení, že vykonáme-li jednu těžkou povinnost, druhá bude již lehčí.

Helena Kellerová tedy nemůže být pessimistkou. Přelétnou někdy stíny její duší, není možno jinak, ale ona jich netrpí. Lidé byli k ní vždy dobří. — Jsou někteří lidé, z nichž září duše, a každý, kdo se s nimi setkává, cítí vliv jejich přítomnosti. K těm patří Miss Kellerová.

A není snad neznalost lidí příčinou jejího jasného názoru na svět. Ne. Ona lidi zná. Stisknutí některé ruky činí ji šťastnu, neboť cítí v něm charakter, stisk jiné ruky, praví, že je insultem. Někteří lidé hledí k ní sestoupiti, nemá to ráda, neboť ví, jaký rys povahy se v tom jeví domýšlivost a pokrytectví.

Pozorujeme-li věky lidského vývoje, zdá se, že hrubá, materielní síla ustupuje před silou ducha. Za dávných dob kultury řecké vrháni slabí hoši se skal, neboť nemohli sloužit státu, jenž byl alfou i omegou řeckého bytí. Nyní účelem státu jest, nebo má býti, ochrana slabých. Není vždy silný duch v silném těle. Přestala již doba, kdy těla mužů byla hradbou měst. Nachází se jiné hradby a popřává se více volnosti duchu. Jde volně vpřed chod lidstva — však nevymýšlím hypothes — pokrok je zde přec.

Helena Kellerová, o níž jsem dnes referovala, je v době dřívější nemožná, neboť smysl celého jejího života leží ve větě:

»Věci časné jsou viděny,
věčné neviděny, neslyšeny!«

Dr. Alice G. Masarykova,

Cestopis císaře Josefa II. z r. 1771.

Podává J. M. Řehořovský.

(Pokračování.)

II.

Obsah cestopisu.[1] Panovník opustil 1. října proti vůli své matky Vídeň a ještě téhož dne byl v Brně, kde konferoval po 2 dny s předsedou zemského gubernia, hrabětem Arnoštem Kounicem,[2] nejstarším synem rakouského státníka, hrab. Blümegenem o záležitostech zemských. Navštívil divadlo, Špilberg, vojenský špitál a učinil prohlídku veškerých zde ubytovaných pluků,

Cestou do Olomouce si panovník všímal rozložení vojska. nouze, která tady už byla patrnou: obilí se špatně vydařilo a dobytek padal. Do Olomouce přibyl 4. října a nalezl tam hrozné poměry. Město stálo v odporu proti krajskému hejtmanu, který dal zatknouti 3 měšťany, kteří před rokem odevzdali císaři me-

[1] Poznámky, které podávám pod čarou jsou opatřeny z jiných pramenův; příloh denníku užito nebylo. —

[2] Z Brna zaslal 2. října císařův adjutant, hrabě Nostiz, oběžník na všechny české úřady krajské, jímž se nařizuje, aby všichni krajští úředníci provázeli císaře krajem, informujíce ho o stavu sklizně, nedostatku obilí, obchodu a jiných zemských záležitostech, zároveň obdržel každý hejtman 13 bodů, které bylo vypracovati do příchodu císařova. V témž oběžníku byl pořad cesty po Čechách a nařízení v příčině dopravy družiny panovníkovy. Podobný rozkaz vyšel 4. října od pražského gubernia. Byly tedy oběžníky dva: Nostizův a Fürstenbergův. Otázky, které bylo vyříditi do 3 týdnů, byly tyto: 1. kterého druhu obilí jest nedostatek, 2. jaký a 3. v které krajině, 4. zda vše se spotřebuje při prostřední úrodě, či co zbude, 5. odkud se nahrazuje nedostatek a kam se prodává — přebytek; 6. mají-li se zříditi sýpky, zásobárny, v kterých krajích, 7. pro jaké množství obilí, 8. jak zaříditi správné objednávky zimního osevu, u kterých vrchností, 9. jaký lze zimní osev očekávati, 10. jak se vydařily žně v zemi sousední a zač se tam prodává obilí, 11. zda je nějaké pašování a u kterých vrchností, 12. jak tomu zabrániti, 13. možno-li koupiti obilí za polovic ze sousední země. »Camerale«, akt jičínského hejtmanství.

morial, v němž bylo užito příliš ostrých výrazů. Gubernium je nutilo, aby odprosili; když tak neučinili, byli vězněni po 20 týdnův a donucováni k nejhorším pracím ve městě. — Příčinou smutných poměrů v Olomouci bylo prý špatné hospodaření s pozemky a velké ubytovací břemeno. Toto hospodaření se datovalo od dávné doby, kdy špatná administrace magistrátu dosazena; nyní nezbývalo nic jiného, než dluhy umořovati, kterými městu záhuba hrozila. K vyšetření stížností zřízena komise za předsednictví přerovského krajského hejtmana, která částečně byla s prací už hotova a stížnosti měšťanův uznala správnými.

Opava hostila císaře večer dne 5. října — radil se s polním zbrojmistrem, hrabětem Harschem, a jinými úředníky o prostředcích k zamezení bídy. Tato byla tady citelnější než na Moravě. Zde referoval ředitel důchodkových příjmů o nedostatku soli. zvláště na Těšínsku, a o 3000 centech, které leží kolem Bílska neupotřebeny, jež konfoederanté nechtějí dáti převážeti. Obrstovi Mitrovskému bylo nařízeno, aby věc tuto vážně vyšetřil, a budou-li se vzpěčovati, aby na vlastní komando táhl do Polska a sůl sem převezl.

Z Opavy jel 7. října přes Šternberk, Olomouc a Brno kde opět konferoval o vojenských, zemských a obchodních záležitostech, do Jihlavy. V Olomouci v hostinci přijal ženy uvězněných měšťanů, jimž radil, aby krajskému hejtmanu předložily nadiktované odprošení.

V Brně nebylo trhu, dle výpovědi podplukovníka Humbrachta, neboť šest měšťanů učinilo kartel skoupiti vše za nejmenších cen na trhu od sedláků, takže rolníci nyní do města nejezdí; kromě toho vše je drahé, a továrny neprosperují pro různá nařízení, rovněž směr obchodu z Uher je nepraktický. Zmínky zasluhují stálé porady panovníkovy s polním zbrojmistrem Laudonem. Poznámky o bídě se množí. V Jihlavě a v celém okolí jejím dostoupila neobyčejné výše, tak že měšťané jsou již skorem na žebrácké holi. Dne 9. října chystal do Vídně expedici, na to hovořil s krajským hejtmanem Wernerem, dvěma komisary, Locellou a Schreflem. Cestou po Moravě a Slezsku se přesvědčil, že dosavadní otázky hejtmanům předložené nedostačují, a proto zaslal odtud hraběti Kounicovi do Brna a Harschovi do Opavy nových 15 bodů s rozkazem, aby je co nejdůkladněji zodpověděli. V tomto oběžníku se praví: »Tyto body buďtež zodpověděny jeden za druhým dle nejlepšího vědomí a svědomí, aby se mohly panovnici před-

ložiti, která pak užije všech prostředků k rozkvětu a zachování svých zemí.«

Otázky tyto jsou přesnější předešlých: 1. zda příčinou nedostatku je loňská neúroda či letošní sklizeň, nebo jiné příčiny, mající vznik v zemské správě; 2. zda země utrpěla znatelně za poslední války, které poplatky a daně zemské působí peněžní tíseň poddaným; 3. přibylo-li populace či ubylo; 4. jak se utvořil dnešní stav a čeho je se báti; 5. jaké přípravy učiněny v různých krajinách, zvláště v těch, v nichž řádila nouze a co jest ještě učiniti; 6. jak zameziti lichvářství zvláště v horských krajinách; 7. jakým způsobem konati inspekce v přidělených krajinách; 8. jak zjistiti správná a spolehlivá data o stavu sklizně poddaných i vrchností; 9. kolik je tažného, dojného dobytka, jak zlepšiti chov (hospodářství tehdy neznalo ceny dobytka ve chlévích, nýbrž na pastvě); 10. jak opatřiti správu důchodů; 11. co prospěje obchodu; 12. městské správě; 13. jaké jsou nejnutnější prostředky k zvelebení země; 14. k odstranění nouze; 15. jak spojiti prospěch poddaného s prospěchem vrchnosti, státu a souveraina. »Camerale.«

Tyto otázky zcela vystihují jak tehdejší nedostatky tak i snahy a idee Josefovy, že prospěch státu může býti zbudován toliko na lidu poddaném. Kdo však byl tehdy přetížen prací, jsou krajské úřady: bylo obrovským úkolem za necelé 3 týdny zodpověděti oba dotazníky.

Pracováno bylo ve dne v noci, jak se dovídáme z listiny bydžovského krajského úřadu.

Na základě těchto dotazníků a svých vlastních záznamů zpracoval později Josef své relace. — V té době, 10. října, císařovna zřídila pro Čechy urbární komissi.

Panovník jel z Jihlavy přes Německý Brod do Čáslavi, kde přenocoval. Bída byla zde daleko větší než ve Slezsku a na Moravě, veškery zásoby byly vyčerpány, sklizeň žádná, nezdařila se ani čočka; na mnohých místech poddaní přišli krupobitím zcela na mizinu. Při rozdílení obilí děly se podvody, městský rychtář v Něm. Brodě dal se podpláceti. V Chotusicích celá obec si stěžovala císaři: zničilo jim krupobití veškeru sklizeň a rovněž postižená vrchnost nemohla přispěti. Panovník jel přes Žehušice do Pardubic; poddaní tady byli spokojeni s úřednictvem i s vrchností. Všichni potvrzovali letošní velkou neúrodu a báli se proto příštího roku. Thunovská vrchnost není už s to vypomoci poně-

vadž poddaní dluhují skorem na 15.000 zl.[1] Plukovníci Josef Brechenwill z Koloredu, Alleman Pallavicini referovali o kraji chrudimském, takové nouze prý tam ještě nebylo, došlo k nejkrajnějším prostředkům; vojáci prodávají vlastní chléb za 21 kr., zásobování jest velice těžké; měli též jeden případ úmrtí hladem. Císař prohlédl si hřebčinec, jenž byl v nepěkném stavu a jel provázen pol. zbrojmistrem Pellegrinim do Hradce Králové. Předmětem rozhovoru byla stavba pevnosti hradecké a josefovské, které pro velký nedostatek dělnictva i dopravy a malý náklad málo rostou. V Hradci Králové byly všeobecné stesky na neúrodu: po 14 dnů nebylo možno koupiti chleba; nemocných a mrtvých přibylo více než obvykle. Od knížete Fürstenberga došel kurýr, nejvyšší purkrabí chtěl zabaviti všecky povozníky, kteří by jeli přes Labe a donutiti je, aby jeli do Prahy. Císař zrazoval z tohoto úmyslu. Téhož dne byla přehlídka pevnostní práce, s níž nebyl valně spokojen.

Panovník na své okružné cestě všude konferoval s důstojníky nejen o vojenských záležitostech, ale i o stavu lidu obecného. Zdáliť se mu vojenští úředníci daleko spolehlivějšími, než vrchnostenští nebo autonomní.

Veškeré výpovědi si okamžitě poznamenával; to nám ukazuje akt bydžovského krajského úřadu. V Hradci hovořil 12. října s krajským adjunktem Sádlem z Vražného, s komerčním inspektorem a navštívil hřebčinec; súčastnil se venkovského trhu, na němž bylo 1400 měřic obilí, jež prodáváno 4 zl. 90 kr. za měřici.

Po mši jel přes Jaroměř do Trutnova. Zelené obilí stálo ještě na polích, cesty byly blátivé, neschůdné. Strašlivou bídu seznal císař v horách krkonošských. Jenerál Wurmser nemohl ani s dostatek vylíčiti, jaké spousty tato nadělala. Mnoho lidí pomřelo hlady, zvláště v Maršově a Vrchlabí, mnoho bylo nemocných, jimž se ještě mohlo pomoci. Lid pojídal zvláštní kořínky, po nichž dávil a nabubřel. Pašování z této strany nebylo, poněvadž ve Slezsku bylo obilí lacinější.[2])

---

[1] Dr. B. Rieger, Věstn. kr. Česk. Sp. N. 1891. Byla tehdy v celých Čechách hrozná zadluženost; dle Riegra poddaní dluhují koncem roku 1771 celkem na hotovosti 22,271.350 zl. rýn., na obilí 2,150.179 měr, tedy dohromady přes 27 mil. zl. Bylo-li však odhadování toto správné, je věcí vrchností a úřadův.

[2] Bedřich ovládal ceny obilní tím, že měl vždy špýchary naplněny; na r. 1771 byly velké zásobárny ve Slezsku i v dědičných zemích, naplněné 75.000

Po přehlídce husarského pluku Luziňského, který ke cvičení vytáhl s 2 divisemi a Novovesského, jenž ztratil mnoho koní, císař radil se s krajským hejtmanem bydžovským Sádlem Starším o poměrech pohraničných. Panovník vyslechl 13. října tkalce, appreteury, nespokojené s donucovacími prostředky komerčního konsessu. To bylo v Trutnově. Po mši jel do Vrchlabí; cestou spatřuje celé vesnice žebrající — zbledlé, vyhublé postavy vztahující ruce o pomoc. Nejvíce řádila bída na panství Schwarcenberském v Heřmanicích, Morzinském ve Vrchlabí a v Lomnici, náležející generálu Millesimu. Panovník si zaznamenává, jak celý pohraniční kraj, v němž jest na 150.000 přadáků, volá jednohlasně o pomoc. Vyskytly se i různé návrhy. Tak v Jilemnici navrhoval rychtář, aby jakýsi povozník z Rokytnice jel pro obilí do Slezska. Císař s tím souhlasil a dal povozníkovi 100 dukátů k tomuto pokusu. Hejtmanu bylo uloženo, aby oznámil, zda obilí bylo správně dodáno a za jakou cenu.

S obchodním inspektorem kraje boleslavsko-litoměřicko-žateckého hovořil delší dobu a rozhovor o tom je přiložen. 4. října jel panovník ze Semil. Tady již začínají robotní útisky a utiskování vrchnostmi nepřestávají, až když Josef opouští Čechy. Poddaní si stěžují na hrab. Em. Valdšteina, Desfoura, Vinc. Valdšteina v Mnichově Hradišti a v Doksech. Mnoho škod též lesní zvěří naděláno.

Plukovník Frölich v Mnich. Hradišti poukazoval na zemské taxy, které většinou způsobily dluhy; též nařízená inspekce v pohraničních vesnicích je zbytečna: ten, kdo obilí měl, jistě je v čas za hranice zavezl. V Sasku byla tehdáž větší drahota než u nás. Konečně se zmínil o provedeném zadržení jedoucích povozníků přes Labe, o němž panovník slyšel již v Hradci Králové.

V Doksech císař navštívil hraběnku Valdšteinovou, faráři dal nově ražených 50 zl. k rozdělení mezi chudé.[1]

Panovníku se velmi zamlouvala pěkná, úrodná, viničná krajina litoměřická. Lid si stěžuje na jezuity, Vinc. Valdšteina z Pachty, kníž. Ferdin. z Lobkovic, na město Lípu, že ukládají příliš velkou robotu a velké platy úroční. Litoměřické vojsko prodávalo chléb po 18 kr. a trpělo nedostatkem potravy.

---

dvojkorci; 9000 korců bylo určeno jen pro Berlín. Tyto zásoby zachránily země pruské před hladem.

1 Jinak rozdal ve Vartenberku a Mimoni 200 zl.; ve Vrchlabí 100 dukátů; v Mnich. Hradišti 50 dukátů; ve Světlé a Svébořicích 300 zl.

Zabrániti pašování není možno pro množství úžlabin a úkrytů; někteří pachatelé už byli potrestáni — kázeň shledal u kolovratského pluku velikou.

Litoměřičtí měšťané prosí za opětné zřízení mostu, jenž ve válce sedmileté byl spálen a z něhož zůstaly toliko pilíře. V čas rozvodnění není možno spojiti labských břehů a tím trpí velmi obchod. Panovník slíbil nápravu.[1] Město bylo plno žebráků a vagabundů, tak že noční stráže zdvojnásobeny, mezi uvězněnými vypukl mor.

Po obědě císař vyřídil expedici do Vídně, Prahy a Berlína. Mezi chudé rozděleno 50 zl.

Z Litoměřic jel panovník 16. října přes Labe do Loun. Cestou si naříkají poddaní lovosičtí, jesuitští, hrab. Klebelsberka, Dietrichsteina a libochovičtí. Stížnosti u krajských úřadů nemají žádného významu. V Chomutově byl přijat s nadšením, krajina se mu líbila, nouzi shledal ne takovou jako v jiných krajinách. Chléb byl sice špatný, však přec ne z trávy. U pluku Kinského onemocnělo mnoho vojínů zimnicí. K zabránění podloudnictví užívá se zde civilních strážníků, kteří se dobře osvědčují.

Tady se vyskytl opět návrh: jakýsi Otteville doporučoval císaři, aby obchod s obilím byl ve všech krajích na trvale zakázán a zemská správa aby zřídila sama skladiště, kam by rolník prodával obilí; toto by se prodávalo se ziskem 5%, který připadne pomocnému personálu. Tím prý se zabrání nouzi. Z Chomutova jel císař 17. října do Rakovníka. Silnice, po níž jeli, byla vysázená stromy po obou stranách; krajina od Žatce stoupá, je písečnatá a dosti zalesněná. Lid stěžoval si na B. Rothenhana. Žatec se ještě nevzpamatoval od posledního požáru, působí dojmem veliké nevýstavnosti.

Opět bylo naříkáno na těžké roboty a platy poddanými žateckými a martinickými.

Nejvíce byl lid utiskován na panství hrab. Štěpána Wallise. Nedlouho před příchodem panovníkovým byli potrestáni od hraběte každý třináctý 50 a 70 ranami bez ohledu na stáří. Panovník dal toto nelidské jednání vyšetřiti krajským hejtmanem Langendorfem. Dle údajů setníka Krausena, jenž pracoval předešlého roku při sčítání lidu, stihla též Rakovník krutá bída, avšak stěžuje si, »je prý tady mnoho darebných hospodářů.«

1 Dle Thomase darovala císařovna r. 1772 na zřízení jeho 28.500 zl. a r. 1773 49.000 zl. Toho roku byl dostavěn.

Z Rakovníka je psán důležitý dopis, o jehož obsahu se zmíníme v poslední kapitole. Císaře zastihl tady kurýr z Vídně, který přinesl patrně list Kouniců; neboť Josef II. v dopise Marii Teresii, z Rakovníka poslaném, mluví o zakročení Kounicově u Porty.[1] Kromě tohoto dopisu vyřízena ještě expedice do Prahy kníž. E. Fürstenbergovi a polnímu zbrojmistru Wiedovi.

Z Rakovníka jel panovník do Zbirova; tenkráte si naříkali i poddaní kníž. Fürstenberka, předcházelť patrně ostatním šlechticům dobrým příkladem. Trapně působilo na Josefa, když shledal, že baron Hildebrandt nařizuje po celý týden robotovati, tak že nemají času k zdělání svých pozemků. Ale nedosti na tom, jsou jak od správců, tak i od samého pána krutě týráni. Jeden rolník za to, že odcizil sousedovi v kruté bídě trochu mléka, dostal 100 ran — sotva se dovlékl domů — druhého dne však dostal opět 10 ran a za 2 dny nato zemřel.[2] Cestou panovník pozoroval, že krajina jest pahorkatá, lesnatá; lesy však jsou zanedbávány.

Lid naříká, že vrchnost půjčuje velmi zřídka obilí a to ještě pozdě; mnoho polí zůstává proto neoseto. Úřednictvo a duchovenstvo dosvědčuje, že lidé pojídají trávu a otruby, že mnoho je nemocných, z nichž většina pomřela. Plukovník Dichtler zažil sám této bídy a bojí se pro budoucí rok ještě smutnější perspektivy. Domnívá se, že příčinou nedostatku obilí je zemská taxa a dopravování obilí za hranice.

Ve Zbirově zanechal panovník dopis vrchnímu, v němž nařizuje jménem císařovny, aby vrchnost poddaným opatřila semeno, ať stojí cokoliv. Tamějším poddaným vrchností bylo zakázáno si stěžovati. Ze Zbirova jel panovník 19. října do Rokycan. Tam byly podobné stesky: divise pluku Darmstadtského nedostala po více dnův ni chleba ní příkrmu. Obilí, brambory, hrách zašly vlhkem, zrní ve stodolách smíšeno s nečistým plevelem, tak že mandel žita vysypal sotva půl čtvrtky.

---

[1] Rakousko vymáhalo na Turecku slíbených 11 mill. zlatých. O tom v kapitole poslední.

[2] Přirozeno, že nechuť císařova k šlechtě těmito přehmaty jen stoupala, až vybuchla v relaci k císařovně. Po známém odsouzení kníž. Mansfelda pro týrání poddaných, po nařízení panovnice ze dne 12. července 1770., aby hejtmani co nejpřísněji vyšetřovali veškeré přehmaty vrchností, byl čin barona Hildebrandta jistě podivným. Krajské úřednictvo nedbalo rozkazů císařových a stále ještě nadržovalo vrchnostem.

Též v Plzni, kam Josef přijel z Rokycan, nemělo vojsko chleba, ač město, jak tvrdili důstojníci, mohlo snadno pomoci majíc příjmů na 30.000 zl. Odtud vypravena 20. října expedice do Vídně.[1] Jiný dopis odeslán do Prahy a hrab. Pachtovi v příčině nouze Jáchymovských horalů.

O kraji loketském císaři referoval krajský hejtman, šlecht. z Ottilienfeldu.

Z Plzně jel panovník přes Stříbro do Hajdy. Stížností ovšem bylo stále dost. Naříkali si poddaní plzeňští, hrab. Vrtby, města Stříbra, hrab. Schirdinga. Dle výpovědí majora Mengaziho ve Stříbře vojsko nedostalo chleba, ani peněz. Obyvatelé jedli prý trávu svařenou v mléce, někteří hladem pomřeli. Na císaře však působili lepším dojmem jak v jiných krajích. Krajina je méně hornatější, krásnější, dosti úrodná. Ku zmenšení nouze aspoň se sklidily brambory.

Za to bavorské hranice byly silným krupobitím zachváceny; byla tehdy za hranicemi drahota větší než v Čechách, což dalo podnět k podloudnictví. A zase byly stížnosti na kníž. Löwensteina, kněžnu Welskou, hrab. Norb. Trauttmansdorffa, kteří požadovali těžkých robot.

V Horšově Týně navštívil panovníka hrabě Trauttmansdorff s celou rodinou. Odtud jel císař do Klatov krajinou hornatou, písečnatou, málo zalesněnou; lesy byly silně vykáceny.

Od klatovského pluku prince Koburka uprchlo 20 mužů do Bavor s koňmi a s celým přístrojem.

Krupobití zde silně řádilo, postiženo jím 20 vesnic; rolníci prodali veškeren dobytek, a pozemky pustnou.

Opět si stýskali poddaní hraběte Zuckra, Černína a Palmy. Smutný stav kraje vylíčil císaři účetní panství Trauttmansdorffského,[2] šlechtic z Hoyerů. Letos prý se sklidilo obilí velmi málo a to ještě promíšené plevelem; ovce větším dílem pošly, není čím pole mrviti, neboť všechen dobytek rolníci prodali. V příčině poddanských poměrů tvrdil, že žádoucno stanoviti míru roboty, methodu urbarní komisse však neshledává pravým prostředkem k nápravě. Jest třeba předem vyšetřiti peraequaci zemskou. Rolník má mnoho mimořádných vydání a je tedy potřebno dáti rolníku zálohy na opatření tažného dobytka a domácího nářadí. K tomu

[1] Týkala se bezpochyby zahraniční politiky.

[2] Vylíčil císaři příčiny neblahého stavu lidu poddaného ovšem s hlediska stavovského.

však milliony nedostačují. Ještě nejméně tísní poplatníka ordinarium; větším břemenem je extraordinarium, na př. zdražená sůl. Na konci svého rozhovoru doznal, že roboty jsou přílišné, ale pro vrchnost nevyhnutelny. Poddaní prý jsou velmi vzpurni.

Ještě jiné návrhy, na př. o laciném chlebě, byly císařovi předloženy, tyto jako méně důležité opomíjíme. Císaři bylo referováno, že na hranicích je bída veliká, na př. v Horšově Týně se platilo před žněmi za strych obilí 22 zl. K zamezení podloudnictví jsou vysíláni na hranice invalidové, ale špatně placení a zásobovaní a tím náchylni k podvodu.

V Klatovech zavládl po několik dnů velký nedostatek chleba; vedle hladu řádil v městě také dobytčí mor. Císař vyžádal si 22. října od krajského hejtmana originál zemského gubernia, podepsaný hrab. Schafgočem, jímž se nařizuje, že rolník nesmí vyjeti s lačným žaludkem, dokud nepojedl masa nebo aspoň chlebové polévky. Panovníku přirozeně bylo toto nařízení směšným, většina rolníků kromě svatých dnů ani po celý rok neměla masité polévky.

Z Klatov jel přes Horažďovice, Katovice do Strakonic. Poddaní hrab. Taaffa byli spokojeni. Naříkáno na jesuity, že vyhnali ze statku 10 rolníků a tito s rodinami jsou nuceni žebrati. Musí obstarávati vrchnosti dům, dvůr, nářadí a nedostává se jim té nejmenší náhrady. Krajina kol Strakonic je drsná, hornatá, lesy jsou ve velkém nepořádku. Na maltezském panství strakonického velmistra hrab. Althana hrubě se zachází s poddanými, mají zákaz své obilí prodávati. Althan všechno skoupí, je otázkou, k jakému účelu, snad aby prováděl lichvu. Ze Strakonic jel Josef krajem dosti dobrým, málo zalesněným do Písku. Poddaní hrab. Losa a kníž. Schwarzenberga byli spokojeni, ač zažili velké nouze a mnoho nemocí. V pluku Haslingra z Wolfenbütlu zemřelo 10 nováčkův.

(Pokračování.)

K obstrukci na českém sněmu.

Když říšská rada neutuchající obstrukcí stávala se neschopnou na plnění svého podílu na státní moci, ukazovalo se v řadách politiků, kteří sebe nazývali autonomistickými, na sněmy zemské, jako jediný přirozený a decentralisovaný základ ústavy mocnářství, obstrukcí nedotknutý, a žádalo se často z tohoto důvodu za rozšíření kompetence sněmů zemských. Pomalu dochází však nyní obstrukce i na sněmy zemské.

Působivost její, při poměrně malých prostředcích, stala se také oposičním stranám záhy zjevnou; vypravuje se o obstruování v římském senátu, ano vypravuje se o obstruování již v lidových shromážděních republikánského Říma, v komitiích, jejichž zasedání směla prý trvati jen do západu slunce, a tu prý řečníci, kdykoli chtěli, aby jednání bylo odročeno, protahovali nekonečnými řečmi jednání až do západu slunce, načež shromáždění bylo nuceno se rozejíti bez usnesení. Hlubšího významu nabyla obstrukce ovšem teprve s vývojem moderního parlamentarismu, a je to země, která je kolébkou parlamentarismu, Anglie, v níž několik let před nastoupením královny Viktorie oživeny byly obstrukční prostředky, kteréž ostatně byly anglickému parlamentu již známy z 18. stol. Jinak náleží anglický parlament, právě proto, že kabinet vládní je nepřetržitě již od r. 1839.[1] přísně parlamentárním, mezi zákonodárná shromáždění, kteráž nejméně obstrukcí byla trpěla; jen obstrukce Irů v letech osmdesátých 19. století povznesla se na více než přechodní význam. Dnes známy jsou nám již případy obstrukce v parlamentech ze všech dílů světa.

Obstrukce stává se již parlamentním zjevem, s kterým každý jednací řád musí počítat, a úprava obstrukčních zvyklostí a mravů pomalu dochází výrazu v určitých částech parlamentárního práva, v oněch ustanoveních jednacího řádu, kteréž pravidelné funkce parlamentu mají zaručiti. Jednací řády parlamentární stojí takto s obstrukcí v nejužší souvislosti. Na čem záleží tedy tato souvislost? Kdokoli si pročte kterýkoli parlamentární jednací řád, sezná na první pohled, že všechny jednací řády mají řadu ustanovení, která spočívají jen na pouhém uznání členů parlamentu, na prostém podřízení se poslanců jednacímu řádu, na podrobení se, plynoucím z přesvědčení o ceně jednacího řádu pro parlamentární práci a z přesvědčení o zodpovědnosti parlamentu za plnění státních úkolů.

[1] Od pádu ministerstva Melbournova. Před tím, ačkoli vláda parlamentární je v Anglii zřízením již z konce 17. stol., docházelo přece přechodně k vládě ministerstva bez majority.

Ustanovení parlamentárních jednacích řádů z převalné většiny nemají žádných sankcí právních, nedají se vynutiti nikým a ničím a není orgánu, není soudu, není úřadu, který by je mohl vynutiti nebo o jejich vynutitelnosti rozhodnouti. Jsou to taková ustanovení bez sankcí, jaká v soukromém právu bývají nazývána »leges imperfectae«, jejichž podstatným znakem tedy není právní vynutitelnost vyšší donucovací mocí. Jsou to taková ustanovení, o kterých praví *Dicey*, nejlepší mezi znalci anglického parlamentárního práva, že vlastně nejsou pravými právy, protože to nejsou předpisy, kteréž v poslední instanci by mohly soudem býti vynuceny, a že obsahují vlastně jen maximy politické mravnosti, jejichž zachovávání záleží na vážném porozumění jejich ceně pro ústavní život. Jediná sankce většiny parlamentárního práva spočívá jen v tom, že ustanovení jeho jsou za závazná uznávána od těch, kteří je mají prováděti.

Tato nevynutitelnost jednotlivých ustanovení jednacího řádu a tedy pak i nevynutitelnost jednotlivých funkcí parlamentu plyne z vlastnosti parlamentu jako státoprávního orgánu, ve státech konstitučních vedle mocnáře, nikoli pod mocnářem, stojícího; parlamenty jsou kollegiálními státními orgány, ale takovými orgány, které nepodléhají žádné právní zodpovědnosti za svá jednání a neodvozují taktéž svojí moci od žádného jiného vyššího orgánu, poněvadž jsou dosazeny přímo ústavou a vykonávají své kompetence přímo na základě ústavy. Tak jako panovník není nikomu zodpověden, když nesvolá nebo nechce svolati ministerské rady nebo když odepře vyřizovati své správní kompetence, jako není nikomu právně zodpověden, když svolá nebo nesvolá parlament, tak také parlament, jsa stejně vysokým státním orgánem, nepodléhá žádné vnější vyšší donucovací moci, nemůže býti donucen k tomu, aby pracoval, když nechce; ani poslanci nechodí do schůzí a nikdo jich k tomu nedonucuje. Ztráta diet je velmi slabým prostředkem a má význam již jen pro poslanecké dovolené.

Ať kterýkoli parlament má sebe přísnější předpisy o vedení svých prací, konec konců v každém jednacím řádu zůstane celý souhrn ustanovení, založených a appellujících jen na svědomité uznání členů parlamentů; není parlamentu, kde by každé ustanovení jednacího řádu (n. př. o denním pořádku) mohlo míti sankci, a nemůže býti parlamentu, aby v něm nad každým zachováváním každého ustanovení jednacího řádu stál policajt, nebo aby strážník předváděl členy parlamentu do schůzí, když by se nechtěli dostaviti. Takovými sankcemi porušena by byla přímo povaha parlamentu jako nezodpovědného státního orgánu, jehož oprávnění jsou přímo založena ústavou.

A obstrukce spočívá právě v raffinovaném a co nejdůkladnějším využití parlamentárního práva bez sankcí, spočívá ve využití opačném všech ustanovení, která jsou založena jen na uznání a volném přesvědčení členů parlamentu. Každá obstrukce spoléhá právě na to, že funkce parlamentu a jeho členů nemohou nijak býti vynuceny. Veškery formality jednacího řádu (hlasování dle jmen, pausy několikaminutové), kteréž jsou dány za účelem lepšího vedení sněmovních prací, užívají se obstrukcí ve směru právě opačném, protože jim chybí každé zaru-

čení a ustanovení se sankcí, že by se jich mělo užívati jen za účelem, za kterým byly v jednacím řádu dány. Kde chybí přesvědčení o váze a ceně parlamentární práce, tam nepomohou taktéž jednací řády, sebe pečlivěji sdělané.

Ovšem, čím mocnější je parlament, tím bedlivěji se snaží, možnost obstrukce co nejvíce stížiti; právě nejmocnější parlamenty, jako anglický, francouzský a kongres Severoamerické Unie, mají nejpřísnější jednací řády, aby jak možno nejúplněji vyloučena byla možnost užití oné zbraně; toto je jen následkem postavení parlamentu ve státu. Mocné parlamenty musí sobě býti vždy vědomy své veliké zodpovědnosti za nerušený výkon státní vlády a správy, poněvadž čím větší moc parlamentu, tím větší zájmy by trpěly, kdyby parlament byl zdržován v pravidelném funkcionování. Tak mocný parlament, jako francouzský, ví dobře, jakou moc dává z ruky a čí zájmy poškozuje, když sáhne k obstrukci; každý mocný parlament ví, že obstrukce znamená sesílení správy na úkor zákonodárství, sesílení vlády naproti parlamentární kontrole, že rozpočtové právo parlamentu, bez odporu jedno mezi nejdůležitějšími jeho právy, se stává illusorním a že rozpočet zůstává ponechán volnému uvážení v l á d y, t. j. s p r á v y místo z á k o n o d á r s t v í, ježto vláda hospodařit musí a bude tedy hospodařit b e z r o z p o č t u, provisorně. Žádná vláda pro obstrukci nerozpustí soudy, nenechá vojáky bez žoldu a nepřestane krmit aerární koně. Parlament zbavuje se vlivu na činnost správy sám a sesílení vlády je jen přirozeným následkem obstrukce. Když pak vláda předkládá někdy parlamentu rozpočet již prošlý k dodatečnému schválení, tu celá kontrolní činnost parlamentární obmezuje se jen na pouhou kontrolu výdajů již provedených a celé právo rozpočtové proti vládě nemá většího významu, než konstatování, že tolik a tolik bylo vydáno.

Jde-li o prostředky, kterými obstrukci je čeliti, třeba ještě jednu věc dobře uvážiti. Každý parlament při projednávání svých záležitostí vytvořuje sobě určité observace, zvyky a pořádky, nebo jak *Dicey* je nazval, parlamentární konventionální obyčeje, k o n v e n c e. Každý parlament pro vyřizování svých prací má určité koleje, sit venia verbo, vyjezděné, a dle těch kolejí tvoří sobě také jednací zásady;[1] kdo chce znáti jednací řád některého parlamentu, nemůže se spokojiti jen s textem jednacího řádu, nýbrž je mu znáti také toto n e p s a n é právo parlamentární, tyto zvyky, poněvadž ony osvětlují způsob, jak jednací řád se provádí a vykládá. Jedině ony koleje pak také dávají svědectví o tom, jaké účinky to které ustanovení jednacího řádu má na jednání a postup prací parlamentárních, jaký je d o s a h toho či onoho před-

[1] Tak na př. vyvinul se obyčej, že když chce některý poslanec něco v ř í š s k é m s n ě m u n ě m e c k é m odněkud předčítati, beře sobě k tomu vždy dovolení p r e s i d e n t o v o, ačkoli jednací řád ani výslovně, ani mlčky presidentovi takového oprávnění nedává, naopak, čtení dovoluje bez otázání se presidenta. Obyčej tento však je nyní tak uznáván a zakořeněn, že na př. v zasedání 20. ledna 1902 káral president řečníka, že sobě opomenul vzíti dovolení ku předčítání. Zde je viděti, jak z pouhé kurtoasie prvotní vyvíjí se již pravidlo jednacího řádu, kteréž však není v jedn. řádu kodifikováno. V našem rakouském parlamentárním právu je observancí taktéž dost.

pisu jednacího řádu. A tu je právě míti na mysli, že z dobrých a na pohled nezávadných ustanovení jednacího řádu během doby za pomoci oněch kolejí či observancí vyvinouti se mohou skutečné vexatorní prostředky, kteréž pak, místo co by obstrukční choutky držely na uzdě, obtěžují jen více ještě i členy parlamentu upřímně smýšlející.

Tak se stalo, že když parlament anglický svým jednacím řádem zavedl návrhy na konec debatty, během doby a stálým užíváním tohoto prostředku stalo se nemožným kterémukoli řečníku, jenž právě nenáleží k vládnoucí straně majority, aby mohl dát projednati nějaký samostatný svůj návrh. Na tuto věc angličtí theoretikové nyní jasně ukazují, že místo zamezení obstrukčních návrhů, vláda, jejíž ministři vždy jsou jmenováni jen z majority parlamentu, dovede vždy zameziti debattu o návrhu vládě nepohodlném. Majorita spojená s vládou, kteráž je složena ze stranníků majority, užívá tu naopak zase ustanovení, která byla na potírání obstrukce, k umlčování minority. Koleje se tu vyjezdily, ale právě ve směru opačném, a funkce parlamentu snižují se na hlasování dle přání kabinetu.

Ještě dále zašel kongres Unie; aby znemožnilo se obstruování ve výborech parlamentních, určí se výboru parlamentnímu doba k projednání určité předlohy; ve výboru pak doba, určená k projednání předlohy, dělí se počtem přihlášených řečníků, tak že čím více přihlášených řečníků, tím menší doba přijde na každého z nich pro odůvodnění jeho návrhu; tím se stává, že i důležité vývody často nenajdou času k formulování a projednání. Že k důkladnému diskutování doba pěti minut nestačí, je pochopitelno. Američtí politikové dosti si stěžují a rovněž tak si stěžují na ustanovení jednacího řádu kongressu, že žádný řečník v debattě nesmí mluviti déle, než hodinu. Je dobře viděti, jaké opatrnosti třeba při zostřování předpisů jednacího řádu, aby jednak nebyla zbytečně posilována moc vlády, jednak majority proti minoritě.[1]

Parlamenty malé a slabé, jako parlament předlitavský a říšský sněm německý, nebo parlamenty jednotlivých států německých, kteréžto všechny parlamenty se vždy silně bály o svoji malou moc, mají také mírné jednací řády; zvláště náš rakouský parlament nezná ani vyloučení ze schůze pro neslušné chování.

Parlament uherský je sice mocný a má také přísný jednací řád, ale nebylo mu to nic platno, poněvadž tam zase scházejí ostatní pod-

[1] Že zostřování jednacího řádů je vždy zbraní dvojsečnou a nebezpečnou, a že málokdy dojde zamýšleného dobrého účinku, je dnes obecným míněním. Rozhodně také každý konstituční politik se musí ohraditi proti tomu, aby někdy snad dokonce byla policie přizvána do parlamentu pomáhat, jako se stalo za předsednictva Abrahamowicz-Kramářova. Pro právnicky myslícího státníka bude již nedostatek zodpovědnosti za jednání policie dostatečným důvodem nepřípustnosti. Bylo tehdy za jednání policie zodpovědným předsednictvo, nebo policejní ředitel vídeňský, nebo ministr vnitra? A odkud plynulo oprávnění předsednictva k rekvisici policie? V řádných státech je právě přední zásadou veřejného života, že za každý úkon správy někdo musí býti zodpovědným, nikoli jen politicky, ale také právně. Že policejní úřady nemají nejmenšího oprávnění zasahovati do jednání sborů zákonodárných, není nejmenší pochyby. Kdo tedy mohl je k jejich jednání zmocniti?

mínky účinnosti jednacího řádu, přesvědčení o váze parlamentního života. Kdykoli se tedy jedná o stížení nebo znemožnění obstrukce zostřením jednacího řádu, nesmí se zapomínati, že prostředky proti jednotlivým rušícím řečníkům jsou jen těžkými disciplinárními prostředky proti jednotlivcům a že nemohou nikdy jíti tak daleko, aby stihly celou stranu politickou, celou minoritu. Minoritě zůstane vždy dosti prostředků, aby na půdě jednacího řádu bez porušení forem parlamentárního jednání, rušila postup prací, protože v jednacím řádu vždy zůstane většina předpisů závislou od uznání všech členů parlamentu.

I když by nebylo lze spatřovati omezení svobody parlamentu v tom, že by u nás na př. na hrubé porušení slušnosti a beztaktní rušení sprostotami uloženy byly jednacím řádem disciplinární tresty, jejichž provedení by bylo svěřeno buď zvláštním orgánům parlamentu nebo obecným orgánům státním — parlament je zajisté státním orgánem jako jiné úřady a má i povinnost chrániti se disciplinárními prostředky, kteréž ovšem jen on sám by mohl uložiti — nesmí býti zapomínáno, že repressivní prostředky, kteréž mimo to jsou vždy jen výjimečné a na nejtěžší přestupky uložené, nemohou zaručiti ještě pravidelné funkcionování parlamentu, poněvadž toto záleží i na vnitřním přesvědčení jeho členův.

Tam, kde jednací řády jsou částí ústavy (u nás jsou stanoveny některé zásady jednacího řádu říšské rady zákonem), změna jednacího řádu má potřebí všech náležitostí, které se vyžadují ústavou ku změně ústavy, nebo náležitostí zákona. V těchto parlamentech, kde změna jednacího řádu musí se státi ve formě zákona, kde tedy nemůže býti usnesena prostým usnesením sněmovní většiny, jako tomu je na př. v říšském sněmu německém, může minorita vždy jednání o změně jednacího řádu ještě více stěžovati a může pak i dojíti ochrany buď ve vyšší komoře nebo u panovníka, jenž má dáti zákonu sankci. Ve státech, kde k změně jednacího řádu stačí prosté usnesení většiny, není menšina proti změnám a zvláště proti nepříznivým změnám jednacího řádu chráněna nikterak, poněvadž není orgánu, který by rozhodl o jejích právech a který by odsoudil znásilňování jí majoritou. Není tu zřízení právního, u kterého by minorita mohla se dovolati pomoci. V těchto případech, kde k změnám stačí prosté usnesení majority, je minorita odkázána jen na slušnost odpůrcův, na vážné uznání majority: ale naopak zase při obstrukci začasté majorita bývá odkázána jen na to, zda také minorita závaznost jednacího řádu a vůbec význam parlamentární práce uznává. A tady právě proti obstrukci minority lze jen z části a to z velmi malé části užiti právních sankcí; vydatnějšími a stálejšími garanciemi řádného funkcionování parlamentu zůstane vždy jen přesvědčení o ceně parlamentárního života a tomuto přesvědčení bude pak nejúčinnější sankcí vyšší vzdělanostní úroveň členů parlamentu a jejich poctivost. *—ek.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Nová vláda v Uhrách: Vítězství obstrukce přináší obstrukcebijce Tiszu — Vojenské požadavky sněmovní většiny a výkupné Tiszovo: Výhrady svrchovanosti koruny či příslušnost moci zákonodárné? - Naděje Tiszovy a jeho plány — Svolání říšské rady v Rakousku: Postup českých poslanců. Vládní políček v českou tvář — Spojenými silami k práci pro národ — nebo pro stranu mladočeskou? Odstavení státního práva. Český program vojenský. Nová formace českých stran politických?

V Uhrách podařilo se konečně koruně dáti zemi aspoň odpovědnou vládu. Hr. Štěpán Tisza, který byl již v letních měsících vyhlédnut za nástupce Kolomana Szella, byl pověřen úkolem sestavit nový kabinet. Úkol se hr. Tiszovi zdařil. V létě ještě nenalezl ani stran, jež by ho chtěly podporovat, ani politických osobností, jež by chtěly vydat v šanc svou politickou budoucnost v jeho ministerstvě. Szella hr. Tisza vystřídat nemohl, ač vůle by se mu nebylo nedostávalo. Leč po hr. Khuen-Hedervárym stal se přijatelným v Uhrách. Změnily se poměry sněmovní, oslábla a pozbyla rozhodnosti a sebedůvěry obstrukce? Lze to, že hr. Tisza vůbec mohl utvořit ministerstvo, pokládat za úspěch odporu koruny proti národnímu hnutí maďarskému? Jistě ne. Obstrukční strany se nezměnily, ani v celku nepolepšily ve svých požadavcích. Ale změnil se postup a vládní program hr. Tiszy. Po Szelovi přicházel Tisza jako muž pevné ruky, s jedinou devisou pro svoji vládu: zdolat obstrukci ať jakýmikoli prostředky a bez ústupků, jež by aspoň za řeč stály, se strany koruny. A pro tento postup nenalezl ani stran ani osob, jež by chtěly s ním pracovat. Úkol Tiszův přijal tehdy Khuen-Hederváry, který se odvážil na boj proti obstrukci vlastně bez zajištěné jakékoli podpory sněmovních stran umírněných. Poslání Khuenovo dle toho také skončilo brzo a nevýsledně a nectně. Jeho povoláním — hr. Khuen je muž pověsti ne zrovna nejčistší — i jeho neúspěchem byli na nejvyšších místech přesvědčeni, že se maďarským národním přáním musí vyhovět aspoň částečně. A byl-li opětně vyhlédnut za ministerského předsedu hr. Tisza, nebyl již vysílán s příkazem: zdolat obstrukci, nýbrž s přáním: obstrukci smířit a vykoupit. Proto nastoupení Tiszovo na úřad ministerského předsedy neznamená porážku, ale úspěch národních tužeb maďarských.

Strana liberální, jež je ve sněmovně vládní většinou, formulovala vojenský program maďarský, v nějž pojala z požadavků obstrukce vše, co vůbec koruna může povolit. Požadovala: 1. úpravu znaků společné armády dle uherského státního práva, 2. reformu vojenského trestního

řádu na zásadě bezprostřednosti a ústnosti líčení a s uplatněním maďarštiny, jakožto jazyka jednacího, 3. rozšíření působnosti ministerstva honvédstva (pokud jde o povolování úlev), 4. přeřadění maďarských důstojníků jedině k maďarským plukům, 5. doplnění vojenských vychovávacích ústavů v Uhrách, zavedení maďarštiny, jakožto jazyka vyučovacího, 6. ustanovení, aby znalost maďarštiny byla základní podmínkou pro jmenování důstojníkem, 7. maďarštinu za jednací jazyk úřadů vojenských se všemi úřady uherskými, 8. dvouletou dobu služební. Němčinu za jazyk armádní (velící) vládní většina připouštěla, ale s výhradou, že i na ni se vztahuje politická odpovědnost ministerstva a zákonný vliv říšského sněmu: Změnit armádní řeč že může jen moc zákonodárná — koruna a říšský sněm uherský — a nepatří tedy opatření o řeči velení do výhrad výsostných práv panovníkových. Ve věci hr. Tisza přinesl vyhovění všem požadavkům většiny uherského sněmu vyjímaje ustanovení znalosti maďarštiny jako podmínky pro jmenování důstojníkem a výhradu armádního jazyka moci zákonodárné.

Tím bylo vyhověno podstatným požadavkům Maďarů po národnostních ústupcích ve vojště. Přes to však nenalezla nová vláda ochotu na celé čáře. Katolická strana lidová zaujala nepříznivé stanovisko proti Tiszovi pro jeho známé zaujetí proticírkevní i pro jeho — náboženskou příslušnost. Strana neodvislosti nevyhlásila sice závaznou obstrukci, ale také na celé čáře od obstrukce neustoupila. Ponechala prostě svým stoupencům v parlamentě na vůli, chtějí-li rozhodnout se pro obstrukci.

Ale ani ve vládní straně (liberální) nenalezl nový ministerský předseda naprostou ochotu. Hr. Apponyi, předseda sněmovny, postavil se proti vládě Tiszově a vzdal se předsednictví. Také prvé přijetí nového kabinetu v říšském sněmu bylo velmi nepříznivé. Ba nepříznivější — na prvý pohled — než samo uvítání hr. Khuen-Hederváryho. Při prvém svém představení sněmovně hr. Tisza nemohl ani přednést svůj program; přičiněním obstrukční menšiny nenalezl v sněmovně poslanecké sluchu. Musil se se svým výkladem uchýlit do sněmovny panské a teprv 6. listopadu mohl opakovat svůj program i v sněmovně poslanecké. Ovšem obstrukce se stala méně vášnivou, ba nastalo i jakés uklidnění sněmovny. Ale otázkou je, nejde-li jen o utišení chvilkové. V tom směru není optimistkou ani vláda Tiszova. Aspoň tvrdí se v maďarském tisku — a počítá s tím i tisk obstrukčních stran —, že dojde na rozpuštění sněmovny. Spolu uvažuje se i o možnosti, že ani do nového roku, do kdy možno ponechat v řadové službě vojíny třetího ročníku, nebude vyřízena branná předloha a nebude umožněn nový odvod. V tom případě chystá se vláda vypomoci si povoláním náhradní zálohy.

Za podobných nejistých stále poměrů v druhé polovici říše bude konat rakouská říšská rada své podzimní zasedání — a to, mají-li čeští poslanci jen trochu politického sebevědomí, sama za poměrů málo utěšenějších. Svolána je na 17. listopad. A v samý téměř předvečer jejího sejití odvážila se vláda Koerberova k činu, který je hotovým políčkem

v českou tvář. 9. listopadu byl uzavřen český sněm. Uzavření zemského sněmu (místo pouhého odročení) je činem vládní obstrukce proti zemskému zastupitelstvu lidu v Čechách. Uzavřením sněmu uvádí se všechna práce dosavadního zasedání, pokud nebyla ukončena, na zmar. Sněm, který se sejde zase as v době vánoční, bude musit konat všechny práce formálné (ustavení komisí a p.) znovu a všechny návrhy, třeba se již počalo v uplynulém zasedání s jejich projednáváním, budou se muset znovu podat. A zde je příčina vládní obstrukce proti českému sněmu. Jí se má docílit, co nevynutila frivolná a malicherná, nemravná obstrukce německá: z denního pořádku má zmizet český návrh, aby se zamezilo zneužívání volebního práva čestných občanů. Pan dr. Koerber přispěchal na pómoc Němcům. Mohou čeští poslanci k tomu mlčet?

Zatím odpor proti vládě Koerberově se projevil v manifestu spojených českých stran: národní svobodomyslné (mladočeské), národní (staročeské) a agrární. Početně nejsilnější české strany spojily se (projevem dto. 7. listopadu), aby pro určité společné cíle pracovaly shodným, společným postupem. Z cílů, jež formulovaly za společné, jsou rázu zásadního: domáhání se federativního zřízení státu na podkladě historicko-státoprávním (jež zřejmě označeno za »cíl konečný« a contrario »potřeb časových«), rovnoprávnosti jazykové, druhé české university na Moravě, reformy obec. školství ve Slezsku, veřejných českých škol obecných v Dolních Rakousích, ochrany národnostních menšin, posílení českého živlu úřednického, opravy volebních řádů ve směru národním (ne lidovém!). Cílem taktickým možno nazvat snahu o »odstranění nynějšího systému vlády, který založen je na nespravedlivém a neústavním vetu stran německých« — to jest vlády Koerberovy. Ve věcech vojenských požadují spojené strany plukovní řeč českou, češtinu za předmět vyučovací na vojenské ústavy, české hlášení při kontrolních shromážděních a jednací řeč českou pro styk vojenských úřadů s českými úřady samosprávnými a pro jednání před soudy vojenskými, je-li žalovaný Čech, a konečně dvouletou službu vojenskou. Spojené strany určily si i společný orgán výkonný, tak že nejde o dohodu pro okamžitý projev a chvilkovou součinnost. Snadno mohl by se ze spojených stran vytvořit postupem času jednotný organism strannický, — jehož ráz by byl konservativný a nestátoprávní, jak je patrno z tónu i obsahu prvého projevu. Je na snadě, že reakcí na jeho vzrůst by seskupily se jednotněji asi na jedné straně živly radikálně-státoprávní, na druhé pokrokové. Nestojíme tu před novou formací českých stran politických?

—Gg—

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Městské dráhy elektrické v Praze. — Reformní zdaňování městské půdy v Bavorsku, — Výsledky osobní daně příjmové v Rakousku za r. 1902.

Od Spálené ulice k Myslíkově plíží se motorový vagon uličních drah královského hlavního města Prahy. Je k němu připojen ještě vůz přívěšný — je o dušičkách, proto veliký nával na tratích jedoucích k Olšanům a hřbitovům vinohradským. Cestující, kteří jezdí z předměstských bytů za svým povoláním každodenně do Prahy a z Prahy,

tváří se nevrle, mizí dnes a mačkají se v masse hřbitovních návštěvníků, a ještě kdyby za to byla aspoň rychlejší jízda — avšak oč snad rychleji se jede, ztratí se tím delším čekáním na stanicích. Na některých tratích, jako od Spálené ulice k budově techniky, od Purkyňova náměstí na Vinohradech v obou směrech (k Vršovicům i k Olšanům) vzhůru jezdí se neobyčejně pomalu vždycky, k zoufání pomalu, a dnes ještě pomaleji. Je velký nával, proto víc vozů a víc rozčilení, vůz rozléhá se voláním průvodčího, který tu protlačuje se přecpaným vozem, tu přeochotně zavěšuje věnec na jakési věšáky, ad hoc na voze připevněné — ale tempo jízdy je stále zvolné.

Konečně vůz natlačen tak, že noví uchazeči sami nahlížejí, že místa nedostanou. Vědí, že druhý vůz pojede až Bůh ví kdy — vždyť celý vtip je v tom, nechat ohromné vozy za sebou sledovat v dlouhých intervallech, vlastně v libovolných, protože není v tom zvláštní kontroly — a volí cestu pěšky.

Na přední plošině kdosi vystoupil a průvodčí zve nového příchozího ke vstupu. Na tabulce stojí psáno, že je místo pro pět osob — je nás tam již jedenáct a dvanáctý přistupuje.

O stanici dále řada cestujících přestupuje. Mnozí vzpomínají si, když vůz dávno již stojí, protlačí se k vchodu, sami si otevrou těžkopádná dvířka — za nimi teprv seskakuje průvodce — dle instrukce, ale zcela zbytečně — a vstupují noví. Ani tito nespěchají; před samým vozem hovoří a loučí se se známými, ti tam docela pohodlně ještě se líbají. Nač také spěchat — tam od rohu kdosi mává deštníkem, i na něho vůz počká. Krejcar je krejcar; rozumí-li průvodčí úslužnosti, sejde se jich za den slušná řada. Rychlost, včasné vyjetí, instrukce — zbytečnosti; i rozjetý vůz se zastaví, kývne-li cestou známý dárce zpropitného.

Zatím průvodce zuřivě píská na vůz na druhé trati stojící. Naznačuje, že jsou v jeho voze cestující, kteří by rádi přestoupili. Měl by stačit pouhý přesný signál, ale ten by řidič a průvodčí druhého vozu »přeslechli« — protože z přestupujících zpropitné obyčejně nekouká; jen málokteří marnotratníci platí druhý nebo třetí krejcar zpropitného, 33—50 proc. vlastní ceny jízdní.

A po celou cestu zvoní se bez přestání. Bůh ví, kde naberou sluchu lidé ve Vídni, Berlíně, Paříži, Miláně, Lipsku, kde je dopravní ruch mnohem a mnohem značnější. Ale tam opravdu jezdí se tišeji, zvonek zřídka se ozve, lidé umějí po ulicích choditi a vozy jezditi, kdežto u nás kočové se zálibou vyhledávají koleje tramvayové a sebe prudší zvonění nevytrhne je z olympického klidu, s jakým na svém křesle v ústech tloumají dýmku, nic kolem sebe nevidouce ani neslyšíce.

*

Čeká vás však ještě jeden úkaz, specificky pražský; spěcháte-li a máte-li čas vypočtený právě jen vzhledem k použití domněle rychlejší tramvaye, může se státi pro vás katastrofou. Zmeškáte vlak, přijdete pozdě do školy, do úřadu, do sezení společnosti.

Jsou to pohřby. Čekáte na trati od Vršovic k nádražím. Prší, na celé trati není kryté čekárny. Stojíte trpělivě pět minut, pak netrpělivě dalších pět, na konec byste láteřili, kdybyste nebyli přesvěd-

čeni, že to je zjev každodenní a že tisíce bodrých Pražanů, kteří se rvou u pokladen divadelních nebo nádražních, aby ulovili s nasazením loktů a rukávů lístek, jejž by byli o pět minut později bez všeho hluku, strkání a lomození v plném klidu obdrželi, — jak tito bodří Pražané v blátě přešlapují, jakoby tušili, že tam kdesi ve Vršovicích nebo na Vinohradech zemřel pekař a »majitel realit«, kterého k poslednímu odpočinku doprovází veteránská hudba, a že průvod střetl se s »elektrickou« tramvayí.

Konečně po plných 13 minutách přijíždí vůz a o stanici za ním druhý — oba poloprázdné, protože pasažéři, kteří měli naspěch, zatím vyskákali.

Jedete šťastně tři stanice. Ale neštěstí nechodívá nikdy samo. Přesednete na trať k Žitné ulici a Václavskému náměstí. Přijedete k první zastávce, vzdálené od stanice jen asi tři tucty metrů a nastojte! Nový kondukt, tentokráte vojenský. V čele několik policajtů a za nimi několik set »pepíků«, vyšlapujících dle taktu hudby za nimi hrající. Prší, ale pražský »pepík« necídil by za peníze cizí boty, natož své vlastní zadarmo. Je jich tedy hezká řada, pak hudba, vojenské čety atd. atd.

Řidič vidí zdaleka průvod, mohl by mu včas ujeti, ale zdržuje vůz, až jej dostihnou první pepické »roje«, jak se na vojně říká. A teď stojí a čeká, tři, pět, sedm minut. V zoufalství pohlížíte na hodinky, na konec, abyste v čas dorazili, kde v určitou hodinu musíte býti, oželíte »velký lístek« přestupní a utíkáte pěšky. Jste již na konci Václavského náměstí a po vašem vozu za vámi ještě ani památky.

A to ještě nebyla na pohřbu ani artillerie, ani vozatajstvo.

Uživatelé tramvaye mají svou praktickou filosofii: vyměřiti si čas pro jízdu na tramvayi tak, aby mohli býti u svého cíle v touž dobu po případě také pěšky.

Vždyť tramvay v Praze není pro rychlost, ale pro pohodlí.

Původce této skvostné pravdy zasluhuje věru, aby byl vypátrán a aby mu byl postaven pomník na každé křižovatce, kde čekají lidé na přestupní vůz deset až patnáct minut.

*

Toť pražská tramvay »elektrická« v r. 1903 po jedné stránce své činnosti — pro obecenstvo.

Stejně smutná je druhá stránka — finanční, pro obec. Dle účetních závěrek za r. 1902 končí elektrické dráhy schodkem 56.097 korun, koňská dráha ztrátou v obnosu 199.850 K, lanová dráha letenská schodkem 12.052 K. Při tom ještě počítá prý se elektrická energie městským drahám za výrobní cenu, takže by schodek vlastně byl ještě větší.

Odkud tento deficit?

Elektrické podniky městské musí zúrokovati neobyčejně vysoký kapitál 24 mill. korun. Otletovi bylo za koncessi a bezcenný starý materiál zaplaceno 2·7 mill. zlatých, tehdy se říkalo a psalo, že nejméně o polovici dráže, nežli obnášela skutečná hodnota staré tramvaye.

Potom přeměňována koňská tramvay na pohon elektrický s vynaložením veškerého důmyslu, jakého bývají schopni lidé dosazení samosprávou v důležité funkce nikoli z kvalifikace, nýbrž z protekce. Kladeny koleje a zase vytrhovány, protože vedrem se bortily, zakoupeno do zásoby tolik kolejí, že zdobily po celé měsíce jako železná garnitura ulice a že prý potom stavěny byly trati, jen aby se zakoupené kolejnice nemusily odhoditi do starého železa. Skutečně zbudovány trati, které později buď byly vůbec opuštěny — pověstná trať z Karlova náměstí k Palackého mostu s 15minutovými přestávkami — buď dosud nekryjí snad ani výdajů provozovacích — neméně proslulá »dráha pacifická« z Malé Strany k jatkám holešovickým.

Protože má Praha dále pahorkovitý terén a úzké i nerovné ulice, vybrány vozové typy, které se hodí pro rovné a přímé ulice Chicaga nebo Nového Yorku. A proto, že se u velikých drah seznala nevýhodnost vysokého vstupu do vagonů, pokládáno za prospěšné zachovati aspoň u nové pražské tramvaye vysoké a úzké třístupňové vchody, po kterých obratně vystoupiti je hotovým tělocvikem.

*

Stejně je s provozováním.

Protože čas jsou peníze a ve velkém městě lidé všude mají blízko a dost času, jezdí se pomalu. Vždyť je toho shonu a rozčilování jinde beztoho až dost a dráhy elektrické jsou proto, aby se člověk, kam potřebuje, dostal pohodlněji, ale ne rychleji, řekli jsme shora a řekl před námi jeden vtipný kondukter, který bystře vystihl intence slavné městské správy elektrické.

Skutečně také dle nedávné Listovy přednášky v »České společnosti národohospodářské«, je v Praze střední dopravní rychlost (i se zastávkami) menší než všude jinde. Tato obnáší za hodinu ve Vídni 10·15 km., v Berlíně v nejživějších ulicích 9·6 km., v předměstích 13·7 km, ve Frankfurtě n. M. ve městě 12·3 km., v Brusselu ve městě 11·9 km., u bývalé vídeňské koňské tramvaye 8·6 km., Praha má však na méně živých tratích 8·9 km., na živých tratích 7·3 km. a v hodinách živé dopravy 5·8 km. za hodinu. Tato rychlost klesá na rychlost chůze a vysvětluje, proč se tramvaye málo používá, neboť se jí nedociluje žádné úspory času.

Malá střední rychlost zaviněna jest zvláště dlouhými a četnými zastávkami. Střední doba zastávky obnáší v Praze 34 vteřin, ve Vídni 11 vteřin, v Berlíně v živé třídě 15 vteřin, ve Frankfurtě ve městě 10 vteřin, v Brusselu v živé ulici 15 vteřin.

Zaviněna jest dále obtížným úzkým vstupem o třech stupních, dvířkami, které nutno otevříti, dále sousedskou pohodlností pražského publika a malou čilostí kondukterů i řidičů.

Velké zlo jest zpropitné, které zaviňuje, že kondukteři čekají na publikum i z velké vzdálenosti přibíhající, ač všude jinde tramvay vůbec na nikoho nečeká, a když se nedá znamení, na méně živých ulicích ani nezastavuje a stanice jen projíždí. Toto zpropitné zaviňuje ohleduplné zacházení s obecenstvem mohovitějším a nedbalé nebo dokonce hrubé druhdy zacházení s lidmi nemajetnými. Již to jest urážlivé, že průvodčí známé dárce zpropitného okázale pozdravují a okázale jim

děkují, kdežto od lidí, kteří krejcaru nazbyt nemají, přijímají jízdné namnoze mlčky — což by ostatně mělo býti nařízeno všeobecně.

Odstraněním zpropitného zamezilo by se i zlořádu, že kondukter zastaví již se rozjíždějící vůz, by mohlo publikum, schopné dáti zpropitné, nastoupiti. Každé rozjetí stojí obec 9·9 hal. za proud.

Zmenšením počtu a zkrácením doby zastávek, disciplinovanějším řízením personálu a urychlením vstupování obecenstva bylo by možno v témž poměru střední dopravní rychlost bez zvýšení rychlosti jízdy zvýšiti na 9·4 km., čili o 16 pct.

Bylo by však v zájmu obecenstva i rentability tramvaye zvýšiti i vlastní rychlost a dosáhnouti aspoň ve Vídni povolených 14 km. v hodině ve městě a 16 km. v hodině mimo město. Při rychlejší jízdě na téže dráze pracuje motor úsporněji nežli při rychlosti menší. Dnes vykoná pražský vůz motorový na nejživější trati dle údajů Listových 129 km. denně, na tratích méně živých ještě méně; stejnou službu s vozem konají i příslušní zřízenci. Průměrně připadá však na kontinentě 150 km. na vůz. V Americe 200—250.

*

Proč se tolik rozepisujeme o věci, která má zdánlivě význam pouze místní?

Na schůzi České společnosti národohospodářské bylo závěrkem k rozpravě o pražské tramvayi řečeno, že každé obecenstvo má takovou tramvay, jakou zasluhuje.

My jsme v Praze posud málo moderní a velkoměstští. Posud na nás lpí mnoho té pohodlnosti, těžkopádnosti, nemyslivosti. Na všechno máme času dost a zvlášť na práci, na pokrok. Jako děti dáváme se na cestě za cíli svými zdržovati každou nahodilostí a zevlounství snad jenom v Italii je na vyšším stupni intensity.

A ty zbytečně obrovské vagony, lezoucí po našich stoupajících a klesajících ulicích s rychlostí bývalé, blahé paměti, tramvaye koňské, s vadami jinde už dávno odstraněnými, s průvodčími a řídiči, vybranými většinou z radniční protekce, a na konec schodek zaviněný chybami a snad »nepravidelnostmi« při zakládání a udržovaný vadami provozování — toť jaksi jen obraz našeho českého života, málo hybného, na půl cestě k pokroku a na půl k reakci, nad naše potřeby a prostředky, zpola na dluh a dluhem končícího.

* * *

Již v květnu 1899 zmiňovali jsme se v tomto listě o radikální pozemkové politice, jakou provozuje Německo ve svém ochranném území Kiaučou ve východní Asii, zavádějíc vydatnou daň z přírůstku hodnoty pozemků, který jsa vyvolán činností veřejné správy (obecní, státní) nebo veškerého obyvatelstva, spadá jinde bez práce výhradně v klín nahodilému vlastníku nebo spekulantu pozemkovému.

Něco podobného má býti zavedeno i v Bavorsku.

Bavorská komora jednala nedávno vlastně o zavedení dvou nových forem daní: daně ze stavebních míst a daně z přírůstků na ceně půdy, prvé k návrhu vládnímu, druhé k návrhu středu.

Vládní osnova o dani ze stavebních míst čili o »dávce z hodnoty půdy« stanoví, že v okresích, kde cena půdy převyšuje přirozenou její výnosnost, má býti vybírána z nezastavených pozemků a ploch vedle daně pozemkové ještě zvláštní roční dávka, vyměřovaná dle skutečné hodnoty půdy. Nová daň má činiti 1°/$_{00}$, má býti každých pět let revidována a výtěžek její má připadnouti polovicí státu a polovicí obci, jak jest zcela spravedlivo, protože zvýšení hodnoty půdy městské nad přirozenou její výnosnost je výsledkem činnosti obce při nejmenším stejnou měrou, jako výsledkem obecného povznesení hospodářských poměrů města, které lze přičísti k zásluze státu celkovému.

Návrh středu žádá, aby vypracována byla osnova zákona, jímž by se umožnilo, aby ve velkých městech, průmyslových místech a ve všech obcích, jichž vzrůst překročil za poslední sčítací období průměrný vzrůst pateronásobně, mohl stát a obce býti účastny stoupání čisté ceny půdy způsobem, že platila by se 20°/$_0$ní daň z tohoto přírůstku, z níž polovice připadne státu a polovice obci.

Vedle daně ze stavebních parcel a ploch, jež by byla vybírána až do zastavění pozemku, platila by se tedy ještě 20°/oní daň z nezaslouženého přírůstku na ceně půdy.

*

Téměř ve všech místech, kde obyvatelstva rychle přibývá, pozorujeme, jak současně se stoupajícím počtem obyvatelstva, současně s rozšiřováním se obvodu městského stoupá i hodnota pozemků ležících v městě a na obvodu města. »Ze sedláků, kteří kdysi poblíže měst živořili, stali se — ač-li pozemky své nevyhodili do rukou spekulantů — tímto vzrůstem ceny jich pozemků lidé bohatí, ano někde (na př. u Berlína) i millionáři. Korec, který dříve měl ceny několik stovek, stojí dnes tisíce.« Vinohradskou »Štikovnu« koupil roku 1852 Julius Eichmann za 18.550 zl. konv. mince čili za 19.477·50 zl. r. m. a její dědicové prodali ji po padesáti letech Vinohradské záložně za 450.000 zl.

Jest proto správno i spravedlivo, aby tento nepřirozený přírůstek ceny, jejž nelze postihnouti obecnou daní pozemkovou, jelikož se tato rozvrhuje podle výnosu půdy a nehledí k její ceně pro účely zejména stavební, byl zdaněn a aby výtěžek daně této byl věnován — nikoliv státu, nýbrž místním potřebám všeobecným.

Taková daň ze stavenišť a z přírůstků na ceně půdy čelí výborně spekulaci s pozemky, která kvete dále zvláště ve městech rychle rostoucích. Majitelé stavebních parcel, chtějíce svého času pozemky ty výhodně prodati, nezcizují jich ani nezastavují, nýbrž vyčkávají, odcizujíce tím ovšem pozemky tyto jich sociálním funkcím; k prodeji a zastavění dochází pak teprve, když poptávka po nových bytech a obchodních místnostech atd. zvýšila nájemné a tím i ceny stavebních pozemků.

U nás dosud se návrh podobného zákona neobjevil. »Zůstáváme zde pozadu: rostoucí výdaje obecní kryjeme nemírnými přirážkami, nebo novými obtížnými půjčkami.« Vždy více potřebí jest obcím nových zdrojů příjmových: ve vlastním podnikání výdělkovém i v nových daních, které málokde by byly spravedlivější a vydatnější nežli zde — neodhodlává-li se politika městská přímo k vlastnímu zakupování pozemků samých. Již v zájmu splnění té značné řady velikých úkolů,

jež komunální politice dnes se kladou, jest si přáti, aby o nových daních těchto jako pramenech příjmů obecních aspoň živěji se uvažovalo. Jsou zdravé, spravedlivé a vydatné zdroje příjmů a proto již zasluhují vší pozornosti.« Škoda, že od těchto pěkných vývodů staročeského »Hlasu Národa« k jejich uskutečnění staročesko-mladočeskou koalicí na radnicích pražské a předměstských jest tak daleko, neskonale daleko.

*

Vláda uveřejnila právě výsledky osobní daně příjmové a daně ze služného za rok 1902, dle nichž činil úhrnný počet poplatníků v roce 1902 873.473 čili 3·34 procent veškerého obyvatelstva; úhrnný počet jejich příslušníků domácnostních 1,691.509, souhrn obyvatelstva touto daní povinného tudíž 2,564.982 čili 9·81% všeho obyvatelstva předlitavského. Hrubý příjem poplatníků činil z majetku pozemkového 256·644 mill. K, z budov 332·655 mill. K, ze samostatných podniků 907·979 mill. K, ze služebních požitků 1192·280 mill. K, z majetku kapitálového 488·816 mill. K, jiný důchod 47·118 mill. K, celkový hrubý příjem 3225·492 mill. K, čistý zdaněný příjem (po zákonných srážkách) pak 2810·666 mill. K, daň příjmová z tohoto příjmu placená činila v témž roce 1902 53·473 mill. K, takže připadalo na jednoho poplatníka 61·22 K čili 1·90% čistého příjmu.

Hrubý roční příjem obyvatelstva osobní daní příjmovou povinného stoupl od roku 1898 do 1902 o 552 mill. korun a obnáší nyní přes tři milliardy. Z tohoto hrubého příjmu přes třetinu (skoro 37%) připadá na důchody ze služebních požitků úředníků a zřízenců státních a jiných veřejných i z platů úředníků a zřízenců zaměstnaných v obchoděm, průmyslu, hornictví, zemědělství atd., přes čtvrtinu (28%) připadá na důchod ze samostatných podniků, přes 15% na důchod z jmění kapitálového, kdežto na důchod z domů připadá jen 10% a na důchod z pozemků necelých 8% celkového hrubého důchodu obyvatelstva předlitavského. Hledíme-li k tomu, jak stoupl v týchž letech hrubý příjem v jednotlivých kategoriích, shledáme, že u pozemkového majetku vzrostl příjem obyvatelstva jen asi o 35 mil., u domů o 55 mill., kdežto u samostatných podniků výdělkových, tedy zejména průmyslových, obchodních a dopravních stoupl naproti výnosu půdy o čtyřnásobný obnos (o 140 mil.), u služebních požitků o 275 mill. čili téměř osmeronásobně, u kapitálového majetku o 56 mill. korun.

Úhrnem činí však ještě nyní počet poplatníků, t. j. osob, které s příslušníky svými, jichž příjem připočítává se k příjmu hlavy rodiny, mají více než 1200 K ročního důchodu, jen asi třicetinu celkového obyvatelstva, počet poplatníků i s jejich příslušníky domácnostními necelou desetinu obyv. Devět desetin celkového obyvatelstva rakouského nemá ročního rodinného důchodu nad 1200 K.

Také mezi poplatníky samými přirozeně převládají osoby s důchody nepřímými. Poplatníci s důchodem do 1800 K činí téměř polovic všeho poplatnictva této daně, poplatníci s důchodem nad 1800 K do 3600 K další skoro třetinu, poplatníci s důchodem 3600 – 7200 K další osminu všeho poplatnictva. Souhrnem tvoří tyto tři kategorie poplatníků skoro 95% všeho poplatnictva, jenom něco málo přes 5%

poplatníků této daně má důchod vyšší nad 7200 korun. Důchod nad 200.000 K ročně má jen 307 poplatníků, důchod nad 40.000 korun do 200.000 K jen 3139 poplatníků.

Co do výnosu daně, činí obnos daňových sazeb oněch 307 poplatníků s důchodem nad 200.000 K úhrnem 7·593 mill. K čili asi sedminu veškeré této daně, kdežto obnos sazeb nejmenších poplatníků, kterých je číselně polovina, činí jen necelou dvanáctinu (4·462 mill.) daně.

S.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ. Imperialistní a celní politika Chamberlainova. — Pražská obchodní komora o potřebě snížení cukerní daně a otázce zavedení surtaxy. — Průlom do zájmové organisace českého živnostnictva. — Výstřelky jihočeského hnutí živnostenského. — Vývoj a nynější ráz družstevního ruchu v Německu.

V klassické zemi svobodné tržby, kteráž až na nepatrné odchylky hájila princip svobody tržební v plné ryzosti i v době, kdy jiné státy ohradily se vysokými celními hradbami, jež činí vymoženosti moderního dopravnictví takměř illusorními, odehrává se veliký zápas celní. Lord Chamberlain zahájil pravou agitační cestu po Anglii, aby zjednal platnosti svým ideám. Bývalý ministr britských osad, uvolněný a prostý ohledů, jako pouhý parlamentárník hledá prostředky, jimiž by zásadu svobodné tržby porušil na celé čáře. Jest to nezvyklé divadlo pro nás Rakušany. Kdyby náš ministerský předseda nebo některý ministr odstoupil z toho důvodu, aby spíše mohl uplatniti své snahy svobodnou agitací mezi voliči, byl by považován bez mála za blázna. A také by se as sotva který rakouský ministr tak — snížil, třebas byl vůči svému anglickému kollegovi pánem velmi maličkým. Není divu. Episoda, kteráž nový anglický zápas celně-politický tak ostře illustruje, jest právě možna jen v zemi opravdu ústavní, kde ministři, poslanci i voliči mají porozumění pro ústavnost, občanskou svobodu a velké otázky světohospodářské. Není myslitelna v Rakousku, ve státě malých lidí, jimž velké ideje jsou nestravitelny. Není možna ve státě, kde poslední zbytky ústavní svobody ti maří, kdož by měli býti jejími nejpřednějšími obranci. Anglický starokonservativec stokrát lépe střeží ústavní svobodu než v Rakousku radikál. Chamberlainovi nejde jen o ochranná cla. Základní idea jeho jest imperialistní. Chce utužiti svazek britského souostroví s koloniemi, a prvým prostředkem k tomuto velkému cíli politickému jest mu zájem hospodářský. Anglie a její osady mají tvořiti společné území celní; dovoz mezi osadami a Anglií má býti volným, naproti tomu má se Anglie ohraditi mírnými cly oproti dovozu cizímu. Z Velké Britannie a osad má se vyvíjeti jednotné hospodářské a politické těleso, zaujímající pětinu povrchu zeměkoule a čítající 450 milionů obyvatelů. Nynější premier anglický, Balfour, není rovněž nikterak zastancem plné svobodné tržby. Připouští cla průmyslová a opírá se pouze clům na potraviny. Leč Chamberlain vystihnuv správně, že koloniím jde především o vývoz potravin a surovin, nepřestává na clech průmyslových a agituje pro cla zemědělská. Dovozuje, že zdražení výživy bude nepatrné a vyváženo daleko jinými výhodami. Clo zaplatí z velké části cizina a nikoliv konsument. Státním financím jest výnos z cel nezbytností. Zdali by se všecka očekávání Chamberlainova splnila,

stěží lze odhadnouti. Zdá se spíše, že výhody poskytnuté koloniím dosti draze budou zaplaceny nejen domácím spotřebitelstvem, nýbrž i stížením anglického vývozu do ciziny, kamž směřuje doposud převážná jeho část. Vývoz do kolonií nebude lze tak rychle stupňovati. Zdá se však, že přes všechny tyto oprávněné obavy a překážky bude Chamberlain vítězně postupovati, nehledě k dočasným ztrátám, za svou ideou veliké celní unie britského souostroví s osadami, obrněné proti cizině ochrannými cly, kteráž v důsledcích svých má přinésti utužení politické jednoty této podivuhodné velkobritské říše a v další budoucnosti zjednati obrovskému politickému a hospodářskému celku velkobritskému náležitou váhu na zápasišti světohospodářském. Ostatně i brusselská konvence cukerní byla Anglií vynucena v zájmu třtinového cukru osadního a celně-politické snahy ochranářské jsou jen dalším kročejem v úsilí, utužiti dosti již uvolněný svazek se zemí mateřskou zjednáním nových, větších a trvalejších výhod osadám. Zatím co mnozí u nás hrozí bez tak slabou světohospodářskou potenci Rakousko-Uherska oslabiti rozlukou, usilují jinde tvořiti mohutné hospodářské celky, aby si zabezpečili rozvoj zdravého hospodářského života uvnitř a silnou posici na venek.

* * *

V otázce snížení cukerní daně spotřební a zavedení surtaxy promluvila nedávno pražská obchodní a živnostenská komora závažné slovo, kteréž bylo slyšeno daleko za hranicemi země i říše. Vídeňské listy zaznamenaly podrobně i debatu, kterouž vynikající průmyslníci cukrovarničtí v komoře zastoupení zahájili, vytknuvše stanovisko průmyslu v komorním obvodu, na cukerní otázce v říši nejinteressovanějším. Obchodní komora pražská opírajíc se o podrobnou znalost spotřebních poměrů svého obvodu projevila pevné přesvědčení, že značnější zvýšení domácí spotřeby cukru, od něhož závisí příznivý stav našeho cukerního průmyslu v nových poměrech, bruselskou cukerní konvencí nastalých, jest dosažitelno v prvé řadě pouze značným snížením platné cukerní daně spotřební. Snížení to může nastati bez újmy financím státním, poněvadž se uvolnilo 18,000.000 K dřívějších vývozních premií a tím také odpadla možnost uplatňovati fiskalní požadavek, aby cukerní daň spotřební o tolik výše byla stanovena, by také obnos vývozních premií hradila. Vzhledem k nízkým spotřebním daním států soutěžících jest však třeba zahájiti ještě další akci zákonodárnou, jejíž podkladem jest myšlenka, aby cukerní daň byla kontingentována a budoucích přírostků nad tento kontingent sahajících užito bylo k dalšímu snížení daně cukerní. Tím také učiní se přítrž podloudnictví z Německa, odkudž by se při velkém rozdílu ve zdanění dopravoval podloudně cukr nízko zdaněný a tudíž levnější do pohraničních obcí rakouských.

* * *

Pokud jde o zamýšlené zavedení surtaxy na cukr ve vzájemné tržbě rakousko-uherské, jde tu dle názoru komory o faktické clo přívozné, ano s rakouského stanoviska jeví se surtaxa býti docela vývozním clem, uvaleným v zájmu státu soutěžícího na náš cukerní průmysl na vývoz odkázaný. Zavedení faktické částečné celní čáry v do-

savadním volném, společném rakousko-uherském území celním, nezbytně způsobí další podobné průlomy v dosavadní celní společenství a po surtaxe na cukr (na níž Uhry jsou interessovány) co nejdříve budou a musí následovati surtaxy na jiné potraviny a poživatiny (na nichž zase království a země na říšské radě zastoupené více jsou interessovány), což pak ovšem znamenalo by počátek shroucení se dosavadního společenství vůbec. Zavedení surtaxy by vedlo vládu důsledně na cestu rozluky a bylo by tedy v přímém odporu se slavnostním prohlášením předsedy ministerstva o otázce vyrovnací na sjezdu obchodních komor. Německý pokrokový poslanec, člen komory JUDr. Urban, snažil se zdůvodniti mínění, že surtaxa odpovídá duchu brusselské úmluvy a zákl. zákona o rakousko-uherském vyrovnání, a hlasoval, patrně z důvodů politických, s větším počtem svých politických soudruhů proti návrhu praesidialní komisse komorní ve příčině surtaxy, nepřisvědčiv důsledkům ze zavedení surtaxy dovozovaným. S jiné strany se uvádí, že Uhři mají formální nárok na zvýšený kontingent, poněvadž byl odvolán sice kontingentační zákon ze dne 31. ledna 1903 č. 27, jenž brusselské konvenci odporoval, nikoliv však souběžný zákon z téhož dne č. 26 ř. z., kdež v § 5. se ustanovuje kontingent konsumního cukru jednak pro Předlitavsko, jednak pro Uhry a pro Bosnu-Hercegovinu. Pro Uhry určeno 863.660 *q*, kdežto společným kartellem bylo Uhrám vyhrazeno jen 563.796 *q*. Tento § 5., jejž bylo třeba zrušiti, kterýž však zrušen nebyl, vyhrazuje tudíž Uhrám zvýšený kontingent oproti stavu posavadnímu. Zavedením surtaxy ztratili bychom posavadní odbyt 300.000 *q* konsumního zboží v Uhrách. Ostatních momentů sem spadajících dotkli jsme se již v 1. seš. t. l.

* * *

»Stavu čest!« Tak pozdravují se »organisovaní« maloživnostníci v jižních Čechách, tak »s hrdým sebezapřením« končí schůze předseda budějovické rady živnostenské, z níž se v poslední době vyvinul spolek pod názvem »Zemská živnostenská rada řemeslnictva a živnostnictva království Českého«. Nový spolek má soutěžiti se stávající Zemskou jednotou společenstevní v Praze, kteráž z nepatrných a máloslibných počátků namáhavě se propracovala k organisaci schopné života a práce, má roztříštiti stávající jednotnou zájmovou organisaci živnostnictva, a proč? K větší slávě pověstného poslance Holanského, jenž v nové »zemské radě« zamýšlí »po živnostensku« vyráběti kandidáty poslanectví a jiných funkcí, hlavně však zabezpečiti si své mandáty vlastní. Po léta touží živnostnictvo po zemské radě živnostenské po způsobu rady zemědělské, a hle, čiperný pan Holanský stvořil si ji přes noc.

Ze sobeckých osobních motivů kazí se mnohaletá organisační práce seriosnějších živnostníků a »pokrokové, neodvislé, programové živnostnictvo« v Č. Budějovicích jásá, jakoby již mělo holuba v hrsti, zatím co nemá ani vrabce na střeše. Kam to stavovskou organisací tohoto druhu přivede, uvidí za deset, patnáct let, až již bude pozdě. Zatím utrpí nejen věc živnostnictva, nýbrž i celkový zájem národní pohrom těžko odčinitelných. A zvláště česká věc v Budějovicích, kdež redaktor Ž. O. pro bezdůvodné urážky na cti již trestaný ohlašuje

vydání veřejného spisu o rodinném životě svých politických odpůrců. Jest to odporný úklad, vypočítaný na maloměstské šosáctví, jenž svědčí o neskonale nízkých zbraních svých původců.

* * *

»Jihočeský živnostník«, aby snáze unikl čestným povinnostem, jež na se vzal smírem soudním jeho redaktor, náhle se přeměnil v »Živnostenský obzor«, jenž se stal věstníkem nové zemské živnostenské rady v Č. Budějovicích.

Jaká duševní strava a jakým slohem živnostnictvu se předkládá, o tom již nejednou jsme se zmínili. Vedle závratných projektů starobního pojišťování ještě vábnější problém, aby účty maloživnostníkům neplatili zákazníci, nýbrž bez průtahů stát prostřednictvím berních úřadů, vedle »opravy« živnostenského řádu, kteráž zákazníka vydává na milost a nemilost privilegovanému dodavateli — řemeslníku a nikoho nepardonuje, kdo není »vyučeným řemeslníkem«, jemuž zjednává se monopol výroby i odbytu, nový projekt úpravy frekvence »výroby a tržby«.

Hluboké záhady tohoto projektu by byly snad zůstaly neprobádány, kdyby před několika dny nebyl přijel na Král. Vinohrady z Pelhřimova, proslaveného resolucí o starobním pojišťování, stejně asi jako jest proslaven Jindřichův Hradec svými párky a Hořice svými trubičkami, muž, jenž záhadu tuto v Řemeslnické besedě osvětlil.

Dovodiv nejprve, proč právě na živnostenském sjezdě v Pelhřimově zrodila se tak významná resoluce, — jeť prý pelhřimovská krajinka svým ponurým klidem jakoby stvořena k hlubokému přemýšlení, jemuž se nedaří v ruchu velkoměsta, jediným příkladem průzračně i jednoduše rozřešil záhadu úpravy »frekvence výroby a tržby«.

Jsouť prý v Pelhřimově 4 cukráři, ač domácí spotřebu mohl by hraditi cukrář jediný. Jest tedy úkolem živnostenské organisace, aby přebývající 3 cukráře rozsadila po městech, kde cukrářů se nedostává, aby v Pelhřimově zbyl cukrář jediný! Posluchačstvo podlehlo dojmu, jaký na rozhraní dvou věků vyvolalo vejce Kolumbovo. Na to nepřipadl ovšem ani vydavatel »Kalendáře českých řemeslníků«, jejž dal »Jihočeský živnostník« do klatby, protože nepodal frekvenci výroby a odbytu. O svých starobního pojišťování živnostníků dotýkajících se výpočtech uvedl pelhřimovský řečník, že »nemají rázu přesně mathematického a obchodního, nýbrž spočívají na čisté humanitě«. Patrně také výsledek idylického klidu v Pelhřimově, v němž se tak snadno rodí veliké myšlenky. Apoštol nového hnutí, kterýž se na své pouti neomezil na krajany českého jazyka a hodlá svolati německé řemeslníky do Budějovic, třebas že už jednou v Teplicích špatně pochodil, vytýkal, že vzděláváním dorostu řemeslnického stěžuje se postavení starších řemeslníků, kteří se již neučí. Takoví jsou mluvčí »neodvislého, pokrokového, programového a vyspělého« živnostnictva, soustředěného v Zemské živnostenské radě v Č. Budějovicích. Neodvislého proto, že stalo se nezávislým na zdravém rozumu, pokrokového, poněvadž mílovými kroky kráčí nazpátek a zadívalo se hluboce do nepocho-

pených zřízení středověku, programového, poněvadž je bez programu a jak vyspělého, dokázalo několik ukázek jeho nevyspělosti. »Stavu čest«!

* * *

Nestarali bychom se o jihočeské hnutí živnostenské, kdybychom v něm nespatřovali typický zjev našeho veřejného života, vyhráněný až do krajnosti. Důležitý stav výrobní ocitl se na scestí, nastalo babylonské pomatení myslí, pod heslem, aby řemeslníka zastupoval jen řemeslník, má parlamentní representace národa klesnouti na niveau, proti němuž jest dnešní beztak nevysoká úroveň ještě zářivým vzorem. Ne snad, že bychom chtěli intelligentní živnostníky vylučovati ze sborů zákonodárných. Nové hnutí živnostenské samo je vyloučí a pošle na místě nich lidi duševně i morálně zmrzačené, a sáhne-li, nuceno poměry, přece k neživnostníkům, opravdových intelligentů z povolání nikdy nezíská. Získá jen lidi kvality nejpochybnější, kteří mu již dnes slouží v redakcích bídně řízených listův a při agitačních přednáškách. Okolnost, že ani vlastní, na pomyslitelně nejnižší úrovni nalézající se list nedovede řídit sám řemeslník, mluví jasně. Listu říditi nedovedou, kloudné přednášky nesvedou, smyslu pro jakoukoliv vážnou práci nemají, neumí ani správně čísti a psáti, zákonodárci však mohou býti. Řemeslník, dbající o zdar své živnosti a o svou reputaci, straní se nového hnutí, jehož jediným výsledkem jest politika u džbánku, nezřízený hospodský život, hubící živnostníka i jeho živnost a prospívající jen těm, kdož dovedli si urvat mandátové sousto. A podařilo-li se to některému, stává se lačnější a lačnější, s jídlem přichází chuť po lepších soustech, kteráž nesvědčí zástupcům národa, odkázaného na tvrdý chléb oposice. A naše ústavnost? Neubije-li se svévolnými obstrukcemi, kořenícími v naprostém nedostatku smyslu pro svobodu ústavní a umožňujícími skutečnou vládu absolutismu, ubije se poslanci tohoto kalibru. Reakcionářům vše to může býti jen vítáno. Známe účinný prostředek proti těmto smutným zjevům: všeobecné, rovné hlasování, dle soustavy listin s poměrným zastoupením, které zjedná převahu politickým stranám a průchod nejschopnějším lidem jednotlivých stran do parlamentu. Druhým prostředkem je soustavná práce poučovací, jíž by neměli kaziti někteří nerozvážní poslanci. Posledním prostředkem, nejdražším a nejpovážlivějším, zdrcující zkušenost, jež po létech se dostaví.

* * *

Nikde jinde nenabyla družstevní organisace takového významu a zároveň tak rozmanitých podob jako v říši německé. Již ve středověku doznala družstevní myšlenka v Německu největšího rozšíření. Z cechů staly se tak tuhé kartely, že mohou býti moderním kartelům nedostižným »vzorem«. Po úpadku cechovního zřízení nastala delší dobu prázdnota, až v polovině 19. století opět na starém pni družstevní myšlenky vypučely nové ratolesti. Nemohlať býti družstevní idea nadobro potlačena, poněvadž tkví v lidské povaze a v moci poměrů. Dr. H. Crüger, zkoumaje (v »Zeitu«) původ družstevnictví, seznává, že od nepaměti stávaly družstevní organisace, sledující politické

a hospodářské cíle sloučeně neb odděleně. Schulze-Delitzsch není ovšem nijakým vynálezcem družstevnictví. Myšlenka ta visela v polovici minulého století takřka ve vzduchu. Komise pro obchod a živnosti, zřízená v lůně národního shromáždění pruského, projednávala dne 3. srpna 1848 přečetné petice řemeslnictva, v nichž se požadovalo zřizování družstev úvěrních, nákupních a prodejních z prostředků státních. Schulze-Delitzsch byl pouze důmyslným organisátorem družstevního hnutí, jehož příkladu později následoval F. W. Raiffeisen. Z počátku vláda hleděla s nedůvěrou na družstevnictví a sociální demokraté tvoření družstev zavrhovali. Prvá družstva byla maloživnostenská. Nikoliv snad proto, že povstala v malém městě Delitzschi, nýbrž následkem podnětů, daných národním shromážděním. Schulze-Delitzsch spatřoval v družstvech výrobních vrchol družstevní organisace, zasazoval se však stejně horlivě o rozvoj družstev veškerých, ať městských, ať venkovských. Pionérům družstevní práce bylo překonávati největší obtíže. Nejprve ujala se nejhojněji družstva úvěrní. Skromná Schulze-Delitzschovská družstva tato v nejednom směru ukázala pozdějším velkým bankám cestu. V létech šedesátých rozmáhala se družstva spotřební, ačkoliv byla socialní demokracií potírána. V létech sedmdesátých byla družstva stavební v rozkvětu a v této době dálo se také soustavné přenášení družstevní organisace v rolnictví, jak tomu chtěla již resoluce kongresu severoněmeckých zemědělců, konaného v únoru r. 1866. Řemeslnická družstva (nákupní a j.) rozkvétala, až koncem let sedmdesátých reakční hnutí živnostensko-cechovnické úplně zarazilo další vzrůst svépomocného sdružování řemeslnictva. Výrobní družstva zůstala vždy zjevy ojedinělými. V r. 1868 doznala družstva německá zákonného uznání, v r. 1889 připuštěno zákonem tvoření družstev s omezeným ručením a soustřeďování se družstev ve svazech. V polovici let devadesátých počalo soustavné podporování družstevnictví státem. Již počátkem let devadesátých změnila se také taktika sociální demokracie vůči družstvům, třebas zatím ještě ne oficiálně. Právě okolnost, že v Sasku královská vláda družstva spotřební potlačovala, způsobila, že družstva tato stala se převahou dělnickými a zjednala si v socialně demokratické straně respektu. »Revisionismus« obrat smýšlení v sociální demokracii německé dokonal, usiluje o to, aby konsumní družstva stala se doplňkem dělnické organisace odborové a politické. Neutralita konsumních spolků fakticky mizela, kde se správy byli ujali výlučně socialní demokraté. V konsumních spolcích spatřována organisace, způsobilá přispěti k zavedení nových hospodářských řádů. Novou myšlénka ta není, neboť již Proudhon ji propagoval. Tento vývoj vedl k ostrým protivám, k utvoření nového, »moderního« směru v družstevním ruchu, kterýž spatřuje ve tvoření družstev řemeslnických a malokupeckých jen pošetilou snahu, zachránit tyto stavy. Názor ten vysloven zřejmě na sjezdu družstev v Hannoveru a vedl na sjezdu v Kreuznachu ke známému rozdvojení »všeobecného německého družstevního svazu« vyloučením dělnických družstev spotřebních. Stojí tu proti sobě dvě zcela různá národohospodářská nazírání, jež se nevyhnutelně střetla. »Modernímu« hnutí družstevnímu jest právě hlavně

jen konsumní spolek »ryzím« družstvem, jemuž náleží budoucnost, na družstva malokupců a řemeslníků nazírá nové hnutí s despektem, spatřujíc v nich marný pokus udržovati odumírající větve hospodářského života. Vlády hleděly omeziti družstevní hnutí konsumní, ač právě spolky konsumní jsou nejúčinnější zbraní spotřebitelů proti vydírání kartely všeho druhu, za to však podporovaly družstva ostatní, zvláště zemědělská. Uměle takto vyvolaným družstvům valně nepomohlo státní přispění, probudilo však mocný odpor proti družstvům zemědělským, řemeslnickým, malokupeckým, stavebním, výrobním. Nejsou tedy dnes jedině družstva spotřební předmětem útoků, nýbrž družstva veškerá. Živnostníci s družstvy soutěžící živí vzmáhající se odpor. Leč přes všechno protivenství a ze skrovných počátků vyrostlo družstevnictví v Německu v novou formu provozovací, v hospodářskou moc, soustředěnou v organisace nikoliv nepodobné kartelům průmyslovým. Jedni spatřují v družstevnictví nejúčinnější prostředek k zachování středních stavů výrobních a obchodních, jiní, přívrženci t. zv. moderního směru v družstevnictví, hospodářskou formaci budoucnosti, podklad pro nové utváření se řádu hospodářského, v němž výroba a oběh zboží budou dokonalým způsobem rozčleněny. Družstevnictví pokračuje přes všechny obtíže i v našich zemích a nejnověji rozpoutala sociální demokracie česká mocné hnutí, snažíc se vzpružiti sdružování dělnických konsumentů. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Frankfurtský kongres německého nesociálně-demokratického dělnictva — Pojišťování mateřské a pro případ rozvodu nebo rozloučení manželství — Vývoj veřejných ústavů pro sprostředkování práce v Rakousku — Nevolnictví ve Spojených státech S.-A.

Tisk německý přílišně nadul význam »Prvního německého sjezdu dělnického,« který konal se koncem října t. r. ve Frankfurtě n. M. Sváděly k tomu zejména deprimující průběh a neplodnost letošního drážďanského sjezdu sociálně-demokratického, které beze všeho vzaty za relief frankfurtského kongresu s vysloveným programem sociálněreformním. Nicméně sjezdu nelze upříti všeho významu a alespoň vnějšího úspěchu. Co chtějí pořadatelé jeho, zřejmo bylo již z provolání sjezdového z července t. r.: společnou akci dělnických organisací nesociálně-demokratických (křesťanských a národních), sociální demokracií v jich roztříštěnosti do pozadí zatlačovaných, v otázkách zákonné reformy sociální; důkaz veřejnosti, že »statisíce křesťansky a národně cítících dělníků stojí tu svorno a jednotno v základních otázkách sociální reformy, hotovi neohroženě hájiti své nejvyšší statky, víru a mrav, věrnost k císaři a říši.« Vlastní meritorní program reformní omezuje se skromně na volnější vybudování práva koaličního jako podmínky zdárného rozvoje hnutí dělnického a reformy sociální, přiznání právní způsobilosti koalicím a zřízení dělnických komor. Požadavky při vší skromnosti kardinální, pokojné a přec vydatné zbraně sociální reformy. Ale celé jednání kongresu o nich ukázalo, jak program strany a celého jejího hnutí jednak příliš stojí pod vlivem zásadního antagonismu vůči sociální demokracii, a na druhé straně napořád ještě hlu-

boce odvislým jest od vlivu církevního a podnikatelského, nežije ještě samostatným životem. Tak na př. od přiznání právní způsobilosti koalicím dělnickým jedním dechem slibována si účinná úřední kontrola organisací sociálně-demokratických; silný proud proti křesťanským (= mezikonfesijním) organisacím a pro organisace konfesijní, uznání mandátu jistého delegáta přes správné, zamítavé votum verifikačního výboru prostě na předložení visitky farářovy a pod. Jiná řeč na kongresu dle výtky přímo v debatě sjezdové učiněné mohla stejně dobře býti pronesena v kterémkoli bojovném svazu průmyslnickém atd. Na druhé straně zase živě akklamovány v těchto kruzích dřív nemyslitelné projevy živějšího třídního vědomí, požadavky čilejší organisace, vědomí třídního společenství i s dělníky sociálně-demokratickými, odsouzení »dělnického šosáctví«, zpátečnictví křesťanské demokracie na poli sociálně-politickém. Hrálo to tedy celou stupnicí barev od klerikálního patriarchalismu pracovního až do radikálních odstínů třídní výlučnosti marxovské. Sociální demokracie zbytečně ironisovala kongres se svého stanoviska, které nezná dělnické církve mimo církev marxovskou, a kongres sám zas příliš velkohubě přikládal si jméno »prvního německého kongresu dělnického«, jímž ovšem — ani nesociálně-demokratickým — nebyl.

Na venek, jak praveno, tento nenadálý pokus unifikace tolik roztříštěného dělnického hnutí mimomarxovského vypadl slušně. Navštíven byl 200 delegáty, zastupujícími na 620.000 organisovaných dělníků nesociálně-demokratických — dle střízlivých odhadů po odečtení členů křesťanských odborových organisací, kteří z pravidla jsou spolu členy konfessijních dělnických spolků, pak členů nedělníků (řemeslníků, úředníků, duchovních, neboť k hlasování oprávněnými delegáty mohli býti jen dělníci a pomocníci a z nich vyšlí úředníci dělnických organisací) zbývá jako pravděpodobné číslo 400.000. Organisace Hirsch-Dunckerovy účastenství odmítly, třeba zásadně stojí na téže půdě. Sjezd zahájen holdovacím telegramem císaři. Stegerwald, jeden z předsedů (katolík, jedna z nejlepších hlav hnutí křesťansko-sociálního), připojil však ihned k vyznání monarchickému, jímž se kongres liší od sociální demokracie, vyznání sociálně-politické, které nevidí svůj úkol v negaci soc. demokracie, ale pokrokovou politiku zákonnými prostředky hájí stejně důrazně jako ona a v práci pro blaho německých dělníků a za jejich sociální rovnoprávnost ochotno jest podati ruku komukoli, kdo ji poctivě nabízí. Debata a resoluce o přiměřené úpravu volnosti koaliční trpěla neujasněností ohledně účinků žádané právní způsobilosti pro ně, zejména pokud jde o event. majetkové ručení organisací za škody, způsobené jednáním jich funkcionářů na př. při stávkových akcích. Resoluce druhá žádá zřízení dělnických komor, ale ne stavovských po vzoru komor zemědělských, obchodních, řemeslnických, ale z důvodů taktických s paritním zastoupením dělníků a zaměstnavatelů; komory byly by spolu orgánem paritních průkazů práce, tarifních (mzdových) úmluv skupinových v oborech s dělnictvem odborně ještě neorganisovaným, vůbec půdou pro sbližování se obou stran na poli práce sociálně-reformní. Námitka, že komor zase jen

zmocní se sociální demokracie, odbyta s bezohlednou přímostí referentem tím, že to pak musí přičísti dělnická organisace nesociálně-demokratická své vlastní dosavadní zpátečnickosti, indolenci a šosáctví.

Jak patrno a jak snad při veliké zásadní roztříštěnosti názorové sdružených korporací dělnických ani jinak nebylo možno, nalezena celkem jen velmi úzká půda, na níž se mohl kongres sjednotiti, půda, která má dělnickému hnutí zaručiti větší volnost pohybu a pro materielní cíle této uvolněné organisace předkládá vlastně bílý list programový »energického spolupracovnictví na zákonné, pokrokové reformě sociální.« Tím vlastně zříká se předem duševního vedení reformy, vyžadujíc si při ní vlastně jen votum consultativum. Trochu příliš málo na moderní hnutí byť i jen čistě sociálně-reformní.

*

Z neustále se rodících problémů moderního hnutí ženského nejnověji vystupují v popředí otázka pojištění pro případ mateřství a posléze pojištění ženy pro případ ztroskotání se manželství. Ohledně prvějšího omezujeme se zatím na citování toho, co o věci praví L. Braunová ve známé své »Ženské otázce.« Ochrana ženy jako matky — praví — činí na pojišťovací zákonodárství tak dalekosáhlé požadavky, že nemohou býti nijak vyplněny v rámci nemocenského pojištění. Musily by býti přeneseny na zvláštní mateřské pojištění. Mateřství je společenský úkol (funkce); proto stát měl by je vzíti ve zvláštní ochranu a zajistiti všem potřebným matkám z lidu nejlepší péči co největší měrou. Sem patří peněžitá podpora 4 týdny před a 8 týdnů po slehnutí v plné výši průměrné mzdy, bezplatný lékař, lékárna, ošetření v šestinedělí s péčí o kojence a o domácnost, zřízení útulen pro těhotné a šestinedělky, porodnice, po případě i zřízení jeslí. Prostředky k tomu musily by, krom příspěvků zajištěných, pocházeti z všebecné daně, ku které snad i nevdaní a manželé bezdětní zvlášť měli by se přibrati. Nepostrádá to komické příchuti, poněvadž upomíná na staromládeneckou daň, jako trest svobodného stavu zhusta pojímanou, ale má přece vážné pozadí, neboť osamělí a bezdětní vedou za dnešních poměrů skutečně daleko bezstarostnější život než vdaní a oplývající dětmi. Rozhodně otázka po původu prostředků neměla by hráti úlohu při věci tak dalekosáhlého významu. Pohled na proletářky a jich děti měl by postačiti, aby přivedl každému nezbytnost pronikavého opatření před oči. Že nikde ještě nedospělo se ke skutku v rozsahu zde navrhovaném, spočívá jednak v novosti celého tohoto pojišťování, a pak v neprozíravosti a bezprávnosti žen, které nemají prostředků, aby uplatnily účinně svoje osobní zájmy.

Pojišťování sňatkové je dnes ještě neznámějším problémem technice pojišťovací. Požadavek jeho, na němž v přední řadě žena jest interessována, vychází z úvahy, že nešťastné, ztroskotané manželství muže ani z daleka sociálně tolik se nedotýkající, ženu ve skutečnosti dnes deklassuje, duševně i sociálně těžce postihuje, i tam, kde manželství neznamenalo povznesení stavu a zlepšení hospodářské existence ženiny. Z pravidla rozvod pro ženu znamená katastrofu. Stát a

společnost má na manželství trojí zájem: předně jako na formě regulovaného styku pohlavního a tím samým na co největším její rozšíření; podruhé na tom, aby docházelo k manželstvím ne zdánlivým, k prostituování se ženy manželstvím prospěchovým, z ješitnosti a pod., ale k manželstvím vnitřně pravdivým; potřetí aby rozvázání nezdařeného a neudržitelného manželství ženu nedeklassovalo. Pojištění sňatkové pojímá se s tohoto stanoviska vlastně jako pojištění ženino pro případ rozvodu. Dnes trvá řada manželství uvnitř ztroskotaných jen proto, že žena bojí se rozvodu jako materielní a sociální pohromy, nebo že muž sám zastaví se před konsekvencemi ženu deklassujícími. I když dojde k resignovanému žití vedle sebe, kde každá strana vyhrazuje si život vůči straně druhé pro sebe oddělený, podkopává se tím všechno milieu rodinné, tvořící základ dosavadní výchovy v rodině atd. Jako vrchol tohoto nuceného příměří uvádí se typ dnes vlastně internacionální, kde jedno- nebo i oboustranné mimomanželské liaisony — mimo případy omezování plodnosti u ženy — vedou prostředím zhrubělého mravního indiferentismu k otupěle trpěnému, vydluženému kukaččímu otcovství, sankcionovanému cynickým římsko-právním »pater est, quem nuptiae demonstrant.« Tím vším ale zvláště žena klesá ještě hloub ze zmíněné obavy před sociálně deklassujícími účinky rozvodu a starostmi o živobytí, které ji i v manželství prostituují, tím víc, čím samo dnešní manželské zákonodárství nutí k udržování neudržitelných a mravně ztroskotaných manželství. Jako — předem hned je zjevno, že jen částečné — ozdravění těchto trudných poměrů a alespoň jako prostředek k osvobození ženy z manželského nevolnictví, pokud jím nevinně trpí, navrhuje se pojištění sňatkové na těchto zásadách založené: Předmětem jeho je pojištění na případ rozvodu zaviněného druhou stranou. Uzavírá se současně se sňatkem. Premie může býti placena pojištěncem samým, druhou stranou nebo kýmkoli třetím (ascendenty a pod.). Pojistná suma je splatnou provedeným rozvodem nebo rozloučením manželství, soudně vysloveným, po případě — se stanovením dostatečné doby karenční dle analogie platnosti pojištění i pro případ sebevraždy — i rozvodem dobrovolným.

Statistických podkladů pro vypočtení premie pro toto pojištění, které navrhuje se kombinovati s pojištěním životním, by nescházelo vzhledem k vyspělosti moderní statistiky frekvence rozvodů dle stáří, stavu manželů atd. Ale i kdyby problém pojišťovatelsky technicky šťastně podařilo se rozluštiti, vyhoví vlastně jen hospodářskému zajištění ženy rozvedené, ale jen z části, a sociální postavení její nezlepší vůbec. Tu je potřebí dřív reformy v právním, hospodářském a sociálním postavení ženy ve všech oněch směrech, které tvoří soubor dnešní ženské otázky, v té míře, jak to právě kultura toho kterého národa na ten čas snese a dovede ztráviti. Zatím projekt, za dnešních řádů právních a společenských, chová v sobě příliš mnoho podnětu k rozvodu ze zálusku na pojištěnou sumu, nebo na příjemnou bezstarostnou svobodu v prvních dobách, dokud pojistná suma není ztrávena; pokud pak by pojistná suma měla skutečně dosáhnouti takové výše, která by mohla ženě po rozvodu nebo rozloučení manželství

vskutku alespoň přibližně umožniti založení samostatné existence hospodářské — předpokládajíc včasnou výchovu její pro ni —, šlo by tu patrně o premie širokým vrstvám lidovým i drobným měšťanským nedostupné, a v tomto omezení kruhu pojištěnců sama sebou tkví poměrná jeho drahota a tudíž omezený jeho význam vzhledem k cílům, které si klade.

*

Vývoji mladé, ale potěšitelně pokračující organisace veřejného prostředkování práce věnoval v známém čtrnáctidenníku »Arbeitsmarkt« Mischler úvahu. Faktor veřejnosti těchto ústavů proniká rozhodněji teprve asi od 6 let, a dle statistiky úřední roku 1902 veřejné průkazy práce mohou se vykázati již velmi příznivými výsledky. Z nositelů veřejného prostředkování práce předem zmiňuje se M. o obcích. Obecních ústavů toho druhu je ovšem v Rakousku dosud nepatrně;[1] na srovnání s vývojem této nejnovější agendy obecní v Německu nelze ani mysliti. Ale co do zařízení i správy srovnání to vydrží, a v mnohém, na př. vztažením své působnosti i na čeleď domácí, vykazují rychlejší tempo vývojové. Ne všecky dosud osvojily si moderní princip paritního zastoupení zaměstnavatelů a dělníků ve své správě; k nim bohužel patří také Praha. Pokud se týče zemí, jen král. České dosud rozvinulo na tomto poli organisační činnost, připínající (již od několika let) na instituci stravovena letos zvláštním zákonem zemským upravenou. Dle toho fungují stravovny v jednotlivých okresech stávající i jako prostředkovatelny nabídky a poptávky práce, a to nejen pro své frekventanty, ale i osoby mimo ně. Poptávky po práci, které stravovna sama nemohla vyříditi (přikázáním místa), předají se hlavním stanicím, které ustanoveny jsou ve větších místech pro jistý počet (6—7) stravoven. Zde má se pokud možno nadbytek a nedostatek nabídek a poptávek jednotlivých stravoven vyrovnati. Vedle toho náleží 5 centrálám vydávati oznamovatele, kde nevyřízené případy, hlavními stanicemi centrále sdělené, oznamují se všem stanicím (stravovnám), tak že principem je nejprve co možná vyrovnání nabídky a poptávky v místě a okolí, teprv v případě nemožnosti na větší vzdálenosti. Obce fungují jako sběrny nabídek i poptávek pro ústavy práci prostředkující. Některé okresy (Budějovice, Hořice, Plzeň, Písek, Rakovník, Smíchov) zřídily dobře organisované, od instituce stravoven téměř úplně odloučené okresní ústavy pro sprostředkování práce. Letošní zemský zákon, agendu tuto místo dosavadní formy nařizovací upravující, má vlastně jen účel, vyzbrojiti autonomní zemskou správu proti autonomii obecní a okresní potřebnou mocí donucovací, těžiště jeho bude spočívati v prováděcím nařízení. Třeba může o tom býti spor, jsou-li právě stravovny (původně čistě policejního rázu) vhodným orgánem této agendy, tolik je jisto, že vykonaly svůj úkol jako počáteční nositelé celé této záslužné akce a beze všech násilných skoků mohou postupně býti nahrazovány samostatnými ústavy pro sprostředkování práce. Působnost třetího faktora na tomto poli, státu, naráží do jisté míry na kompetenční

---

1 Vídeň, Praha, Brno, Liberec, Lvov, Stanislav, Lublaň.

konflikt v tomto oboru mezi zákonodárstvím říšským a zemským. O ten vlastně rozbíjí se uzákonění osnovy o úpravě veřejného prostředkování práce, vypracované svého času pracovní radou. Za to leccos dobrého vykonáno alespoň cestou správní: zorganisována jednotně ústřední statistika průkazů práce zavedením jednotných výkazů, které jednotlivé průkazy práce, veřejné i soukromé, pravidelně mají dodávati (na základě podrobných porad s delegáty všech kategorií průkazů práce), a podporováno subvencování ústavů toho druhu z peněz státních. Dosažené v té příčině dosavadní výsledky jsou tím úctyhodnější, že celá tato akce nemohla se opříti doposud o žádné donucení zákonné, ale musila si dobýti dobré vůle, ochoty a porozumění súčastněných faktorů.

Co do obsahu agendy veřejných průkazů práce lze s potěšením znamenati rostoucí vliv jejich na živnostenském trhu pracovním (zejména ve Vídni a v Brně). Velký průmysl po počáteční nevšímavosti rovněž brzo poznal jich výhodnost, taktéž velké podniky stavební a dopravní. Za to pro zemědělství pracují ústavy ty dosud málo. Kupecké kruhy, jak zaměstnavatelské tak pomocnické, rovněž málo pozornosti jim věnují, opírajíce se o vžilé odborné organisace vlastní, většinou dobře fungující. Vytknouti sluší s uznáním, že domácí ústavy (mezi nimi i pražský obecní, smíchovský okresní) čile zařídily se hned v počátcích, bez dlouhých skrupulí, také na prostředkování míst pro čeleď domácí: prospívá mu zejména decentralisace, dle městských okresů nejprve v Praze, nyní i ve Vídni provedená, a jak se zdá, způsobí brzy v tomto oboru, doposud vlastní doméně soukromých kanceláří, úplný obrat. —

Co do jednotnosti organisace dosud jenom král. České dospělo k jednotné centralisované organisaci zemské, odstupňované v instituce nadřaděné a podřaděné, prostírající se po celé zemi. V jiných královstvích a zemích nepodařilo se dosud vybudování podobné sítě, buď pro nedostatek zájmu nebo prostředků. Jistým výsledkům těší se v Rakousku prostředkování práce pro reservisty, totiž pro mužstvo vystupující z aktivní služby vojenské, příkladem Štyrska, ač i u nás už od delší doby otázce té věnuje se pozornost. Hledí se tím zejména odpomoci nouzi o zemědělské dělnictvo a reservisty vrátiti z měst zase do jich služebních míst v zemědělství, z nichž je služba vojenská vytrhla.

Také připojení agendy prostředkování bytů k ústavům pro prostředkování práce zkusily některé obce (Štyrský Hradec, dosud s největším úsilím, po něm s menšími doposud výsledky Lublaň, Brno, Vídeň). Tu ovšem nestačí omeziti se prostě na vyřizování došlých poptávek a nabídek, ale potřebí je iniciativní činnosti a samostatné organisace, čemuž právě děkuje úspěchy své Št. Hradec.

Celkem tedy vývoj kvantitativně dosud skromný, ale kvalitativně urovnaný, zdravý a ve výsledcích velmi uspokojivý.

*

Difamujícím sociálním vředem Unie je dle zpráv Washingtonského pracovníhoúřadu faktické živnostenské prodávání nebo pronajímání práce vězňů černošských zejména v jižních státech. Pro nepatrné dluhy jsou

černoši odsuzováni a prodáváni pánu, který má nad nimi a jich prací neomezenou disposici a i dál je může prodávati. Pro nejnepatrnější přestupky vazba jejich o léta se prodlužuje a často podléhají nelidskému týrání. Je přirozeno, že po odstranění otroctví v jižních státech zásluhou severních států v létech šedesátých minulého století černoši náhle nabyté svobody zneužívali a že nastala po počáteční laxní praxi soudní příkrá reakce proti nim. Ale ta brzo vzala si za záminku i nepatrné přestupky této bezstarostné, nedisciplinované rasy k těžkým trestům, věznice se přeplňovaly, nebylo brzy místa ani dozorčího personálu dostatek, na celém jihu vydány zákony o pronajímání pracovní síly trestanců nejvíce podávajícímu pod nominelní kontrolou státu, a tak povstalo ve vší formě nové otroctví a nový obchod s otroky, který udržuje se nyní již celé čtvrtstoletí. Správa věznice pronajme trestance na určitou dobu a za určitou sumu podnikateli, jenž převezme starost o byt, oděv, stravu a dozor nad trestanci, kteří jeho kázni podléhají. Zaměstnávají se hlavně v dolech, při stavbách drah a v zemědělství. Další propachtování jich je přípustno. Vedle nelidskosti tohoto systému, který příčí se i všem moderním zásadám výkonu trestu, snižuje i mzdy svobodných dělníků atd. Nejhorší jsou ovšem účinky jeho morální i fysické, úmrtnost je hrozná, nevinní i nepolepšitelní, děti i dospělí, ženy i mužští sehnáni jsou jako stádo dohromady a vydáni nezodpovědnému vyděrači, který je při nejbídnějším opatření a nelidském nakládání ničí nejen fysicky, ale i mravně. Ženy jsou znásilňovány, děti kaženy, utýráni do smrti dozorci z nejnižších tříd vybíranými je na denním pořádku.

Teprve v novější době vynutilo si veřejné mínění reformy alespoň v některých státech. Ale mnohé státy dosud cynicky poukazují k tomu, že tento systém zamezuje stávky, zaručuje na př. pravidelné dolování uhlí a tím prospívá průmyslu i pravidelnému provozování vozby na železnicích jakož i zaručuje pravidelné zaměstnání svobodných dělníků v těchto podnicích, tedy účinky vesměs blahodárné (Alabama); jiný stát počítá s příjmem z propachtování trestanců jako nepostrádatelným pro rovnováhu státních financí, ano jako docela s nejlepším systémem vzhledem k finančnímu stavu země (Florida) atd. *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Školství na sněmech zemských — Zásada úspor ve školství v Čechách a její zastance — Nový zákon o služném učitelstva moravského - Školství na sněmu slezském — Dolnorakouský sněm pro zkrácení povinné návštěvy školní a zavedení polodenního vyučování — Nový zákon školský v Tyrolsku — Ze sněmu dalmatského — K poměrům mezi správci škol a členy jich sborů — Čeští Flachsmannové - Zamítnutí rekursu vídeňských Čechů proti rozhodnutí zemské školní rady dolnorakouské.

Poměrně dosti dlouhá doba vyměřená letošnímu podzimnímu zasedání sněmů zemských nepřinesla obecnému školství z největší části nic, učitelstvu pak velmi málo. Zvláště bilance zasedání zemského sněmu v Čechách jako na jiných polích zemské správy tak i na poli školském je velmi nepatrná. Několik schůzí školské komise svoláno bylo zdá se jen pro forma. Jednu z nich vyplnilo jednání o neutěšeném stavu místností obou pražských universit. V jiné schůzi školské komise usneseno, aby zvýšen byl fond pro udílení darů z milosti ze

24.000 K na 30.000 K s doložením, že z fondu toho mají býti udíleny podpory i pozůstalým po učitelích. Učitelstvo v Čechách očekávalo předlohu o změně disciplinárního řádu, o spravedlivém obsazování učitelských míst, v kterémžto směru je stále vydáno libovůli buď úředních nebo samosprávných koterií ve školních radách, dále žádalo náležité zastoupení ve školních úřadech, příznivější výklad některých ustanovení zákona z 27. ledna 1903, aktivní přídavky pro všechno učitelstvo. Města se zvláštní správou (Praha, Liberec) žádala zákon, dle něhož by země přispívala na jejich školství. Všechny tyto věci zatlačeny byly ve školské komisi do pozadí. Za to bylo tu dne 27. října dlouze jednáno o úsporách ve školství. Hr. Zedtwitz v přesvědčení, že se vydání na školství zvyšuje v Čechách bez příčiny, žádal, aby se při rozšiřování škol přihlíželo pouze k dětem, které 6. rok věku dokonaly a 14. nepřekročily. Poukazoval, že by bylo lze dosíci značných úspor pro zřizování měšťanských škol, které mají býti vlastně jen po jedné zřizovány v politických okresích, kdežto nyní v některých okresích je prý až 5 takových škol. Pan hrabě ukázal se býti špatným znalcem § 5. zemského zákona z 19. února 1870, který do slova zní: »V obvodě každého politického okresu správního budiž zřízena alespoň jedna škola měšťanská.« Také nevzpomněl stále se opakujících nářků na přeplněnost měšťanských i obecných škol třídami a tříd žactvem a následkem toho na přetěžování učitelstva, které pod tíhou takovýchto nesnesitelných poměrů ve školství zdraví ztrácí a nemůže docíliti takových úspěchů, jakých by se dodělalo nepochybně, kdyby se potřebné pobočky povolovaly v čas a ne po měsících i po létech. V politickém okrese vinohradském je na př. nyní 7 namnoze přeplněných měšťanských škol, p. hr. Zedtwitz přál by si místo nich jenom jedinou. Co by učinil se všemi dětmi, které se na počátku školního roku do měšťanské školy přihlásily, a které mají právo býti do ní přijaty? Absurdní požadavky velkostatkářů, které tlumočil ve školské komisi p. hr. Zedtwitz odmítli na místě němečtí poslanci Vollgruber a Bachmann. Z českých členů školské komise neozval se proti nim nikdo. — V plenu sněmovním interpelloval posl. Čelakovský místodržitele, je-li vláda ochotna předložit osnovu zákona o zákonném upravení veřejného školství národního ve školních obcích národně smíšených, jak byla 9. května 1898 přijata a jestli nikoli, jaké jsou toho příčiny a co hodlá vláda učinit, aby otázka upravení právních poměrů menšinových škol v Čechách konečně došla zákonného vyřízení. Zemský výbor dle zprávy své z 29. dubna sněmu zemskému předložené navrhuje zvýšení remunerace za hodinu industriálního vyučování na všech školách na 44 K, čímž zvýší se náklad o 79.500 K. K upravení hmotných i právních poměrů industriálních učitelek, jejichž ubohý stav právní vyzírá z toho, že jest jich 2720 t. j. 78% ustanoveno zatímně a pouze 784 t. j. 22% definitivně, se tím ovšem valně nepřispěje.

K zasedání sněmu moravského upínalo letos učitelstvo zvýšenou pozornost, neboť mělo na něm býti rozhodnuto, do jaké míry zlepší se pro nejbližší budoucnost jeho hmotné postavení, v němž octnulo se v poslední době za učitelstvem ve Slezsku i v Čechách. Původní

návrh zemského výboru vypracovaný v podstatě dle vzoru z Čech učitelstvo ani částečně neuspokojil. Vytýkáno mu, že nepřihlíží k návrhům na úpravu disciplinárního řádu, že nedává možnost nabýt učitelského místa dříve, než ve 13. roce služebním, že podučitelům před r. 1895 ustanoveným měla se doba podučitelování počítati krutě za poloviční, že pětileté přídavky záviseti mají na náležitém působení, že mohou býti zadržány a že staré kvinkvenálky nemají se zvýšiti na novou vyšší míru, že peněžité tresty nemají pozbýti platnosti, že ve funkčních přídavcích má býti ubráno 100 K ředitelům měšť. škol, spojených se čtyřtřídními školami obecnými, že na učitelky industriální se zapomíná, že o aktivním přídavku, který je v Čechách nespravedlivě jen učitelům největších obcí vyměřen není v návrhu ani potuchy, že se ředitelům, kteří mají právo dosud na byt třípokojový, vyměřuje pouze zákonný byt dvoupokojový, že se také v náhradě bytného ubírá, že se uprava pensijních poměrů nemá v podstatě provésti a že není postaráno o úhradu.

Organisace moravského učitelstva učila se dobře z chyb organisace učitelstva v Čechách a zachovala správný postup. Návrh zemského výboru byl v četných schůzích učitelstva moravského podroben náležité kritice, jednomyslně prohlášen za nedostatečný a odmítnut. Předsednictvo Ústř. spolku nezakřikovalo projevy nespokojenosti s návrhem, ale poukazujíc na ně usilovalo ve spojení s rozhodujícími činiteli na sněmu zemském, o podstatné jeho zlepšení. Práce jeho korunována byla byť i neúplným ale přece jen velmi rozhodným úspěchem. Návrh zemského výboru, který se v původním svém znění nevyrovnával zákonu v Čechách, změněn příznivě do té míry, že ve mnohém podstatném směru zákon onen předčí.

Zlepšený zákon na služné moravského učitelstva přijat byl dne 5. listopadu ve čtení druhém i třetím. Podstatná jeho ustanovení jsou následující: Zrušení podučitelských míst. Místa zatímních učitelů se zkouškou dospělosti s roční remunerací 900 K jako v Čechách. Učitelská místa II. tř. s ročním služným 1200 K po zkoušce způsobilosti. Učitelská místa I. tř. s ročním služným 1600 K po 8 létech služby od zkoušky způsobilosti a s ročním služným 1800 K po 20 létech od téže doby. Učitelská místa na školách měšťanských s ročním služným základním 2000 K do 20 let a 2400 K od 20 let služby od zkoušky způsobilosti. Šest pětiletých služebních přídavků od zkoušky způsobilosti po 200 K na obecných a 250 K na měšťanských školách pro učitelské osoby působící nepřetržitě a dle povinnosti t. j. pro takové, které v příslušných obdobích nedostaly důtku písemnou nebo trest disciplinární. Písemná důtka odročí kvinkvenálku o 1 rok, disciplinární trest nejdéle na 3 léta »ač nebylo-li cestou disciplinární vysloveno, že nárok na zvýšení služného na delší dobu se odkládá nebo vůbec odnímá.« — Funkční přídavky správců jednotřídních a nadučitelů dvojtřídních 200 K, trojtřídních 250 K, čtyřtřídních 300 K, vícetřídních 400 K, ředitelům měšť. škol 400 K + 100 K za obecnou školu k řízení mu svěřenou. Za třídy parallelní může zemská školní rada ve srozumění se zemským výborem dáti přiměřenou remuneraci.

— Zástupci správců škol a ředitelů dostanou, trvá-li jejich zastupování více než 3 měsíce, polovinu funkčního přídavku jako příplatek substituční. Byt nejméně dvoupokojový, anebo příbytečné od 200 K do 800 K dle počtu obyvatelstva v obci pro definitivní správce škol. Katecheti dostanou dle zákona hned nejvyšší základní služné učitelů I. tř. t. j. 1900 K a 2400 K a příslušné kvinkvenálky hned od doby dosazení na školy. Mimo to po osmileté služební době osobní do pense vpočitatelný přídavek v obnosu 200 K. Moravský sněm jako český uzákoňují pro katechety proti učitelům zvláštní výhody. Učitelkám literním přísluší tytéž požitky jako učitelům. K návrhu posl. Haupta změněn byl § 14. osnovy v ten smysl, že učitelky provdáním se pozbývají učitelského místa a dostanou pouze odbytné. Na Moravě jako v Čechách upírá zemský sněm učitelkám podstatnou část lidského práva. V Čechách mimo to učitelka, vdá-li se, ani odbytné nedostane. Důležitým je § 17. zákona, ukládající učitelům za povinnost zdržovati se t. zv. vyučování poškolního a služby kostelnické. Zákon vejde v platnost 1. ledna 1905 a uhradí se zemskou dávkou z piva.

V celku je přijatý zákon o služném moravského učitelstva příznivější než zákon podobný v Čechách, který teprve dnem 1. ledna r. 1904 vejde v plnou platnost. Základní služné učitelských osob I. tř., které v Čechách vůbec se nezvýší, zvýší se na Moravě po dvacetileté službě na obecných školách o 100 K, na měšťanských o 400 K. Akci předsednictva Ústř. spolku se nezdařilo dosíci toho, aby zvýšení toto bylo na školách obou kategorií spravedlivě stejné. Na Moravě vstoupí učitelské osoby do pense s úhrnnými příjmy o 100 K na obecných a o 300 K na měšťanských školách vyššími než v Čechách. Doba vyměřená službě učitele II. tř. bude na Moravě omezena na 8 let od zkoušky učitelské způsobilosti, kdežto v Čechách je maximálně ustanovena na 10 let. Za to může se učitelská osoba v Čechách domoci místa učitele I. tř. na základě vypsaného konkursu dříve než po 10 létech služby, kdežto na Moravě dříve než po 8 létech služby od zkoušky způsobilosti to možno nebude. Výhoda aktivních, do pense nevpočitatelných přídavků zavedená v Čechách týká se jen velmi malého zlomku učitelstva t. j. 1·44% největších obcí. Na Moravě k ní nepřihlédli, čímž docílili absolutní rovnosti požitků pro všechno učitelstvo. Učitelé obecné školy na Moravě, kteří nemají funkčního přídavku a příbytečného, jichž jest na 18% dosáhnou jen platu státního úředníka, který již dovršil 16. služební rok v X. třídě Správci jednotřídních škol dosáhnou nejvyššího platu dle X., řídící učitelové a učitelé měšť. škol dle IX., ředitelé částečně dle VIII. dietní třídy státních úředníků. Novou úpravou platů bude učitelstvo moravské ve výhodě proti učitelstvu v Čechách, ale v celkové nevýhodě proti učitelstvu ve Slezsku.

Pokud se týče ostatní činnosti moravského sněmu na poli školském třeba ještě doložiti, že omezila se na podání návrhu za zrušení školního platu, který byl přidělen školskému odboru a na několik interpellací, osvětlujících nepříznivé poměry českého moravského školství proti německému a na poskytnutí podpory 1200 K Ústř. spolku a jed-

notě »Komenský« v Přerově k úhradě vydání na učitelské kursy. Mimo to rozhodl se zříditi na Moravě tři sirotčince a nový ústav pro choromyslné.

Slezský sněm byl v tomto směru benevolentnější. Povolil zemskému výboru 1500 K ku podpoře učitelů a učitelek, kteří se účastnili prázdninového universitního kursu v Dornbirnu. V interpellaci posl. Stratila bylo poukázáno, že země se nestará zřízením českého pedagogia o učitelský dorost pro české školy. Ústř. Matici Školské nezbývá, než zřízením soukromého učitelského ústavu ve Slezsku vzíti na sebe břímě, které již podobně na sebe vzali slezští Poláci.

Na zemském sněmu dolnorakouském, kde rozhoduje Luegrova většina, přijat byl návrh na snížení povinné docházky školní z 8 na 7 let a na zavedení polodenního vyučování ve školách venkovských. Provedení tohoto zpátečnického návrhu vyžadovalo by ovšem změnu základního říšského zákona školského, avšak je symptomatickým, jak reakční snahy v Cislajtanii sílí a konkrétního tvaru nabývají. Jako důvody pro návrh uváděli antisemité na sněmu dolnorakouském zvláště zadluženost obcí zaviněnou říšským zákonem školským, ztrátu tělesného zdraví vzniklou dlouhým sezením ve škole (!) a podobné absurdnosti. Zapomněli, že školský zákon byl vl étech sedmdesátých odhlasován po smutných výsledcích konfessijní školy obecné, které se ukázaly na všech polích kultury i na nekulturním ovšem poli válečném.

Na zemském sněmu tyrolském odhlasován byl 5. listopadu nový školský zákon, a rozumí se ovšem hodně zpátečnický. Definitivní obsazování učitelských osob má se díti po jmenování školní obce, nebo těch, kteří na školu náklad poskytují zemskou školní radou. Právo jmenovati učitele bude míti ve školních osadách s jednou přiškolenou obcí obecní zastupitelstvo, v ostatních případech školní rada. Učitelské osoby se zkouškou způsobilosti mohou býti ustanovovány také bez vypsání konkursu, na základě jednohlasného usnesení obecního výboru, resp. místní nebo městské školní rady. Je-li spojena s učitelským místem kostelní služba, musí místní školní rada zaslati dříve žádosti církevnímu představenstvu, které má nejdéle na 14 dní jmenovati žadatele, proti nimž má námitky v příčině obstarávání kostelní služby. Vyjádření kostelního představenstva připojí se ke spisům, které se zašlou instanci oprávněné k jmenování. Je-li spojena s učitelským místem, které má býti obsazeno, služba kostelní, může býti jmenován jen takový uchazeč, proti němuž kostelní představenstvo nečiní námitek. Pokud se úlev v docházce školní týče, stanoví se v zákoně: Zemská školní rada může povoliti vzhledem k místním a jiným poměrům, že děti školou povinné mohou býti v letních měsících občas docházky školní sproštěny. V takovýchto případech mají učitelé pečovati o to, aby také ve zkrácené době vyučování bylo dosaženo pokud možno cíle vyučovacího. Rodiče, jejichž děti vyučují se doma nebo v soukromí a jich zástupcové jsou zodpovědni za to, že se dětem dostane dostatečného vzdělání aspoň pro obecné školy předepsaného, k čemuž patří také cvičení náboženská. Nevyhoví-li rodiče nebo jejich zástupci této povinnosti, mohou býti dítky okresní resp.

místní školní radou přidrženy k návštěvě školy veřejné. Také systemisovaná učitelská místa mohou býti obsazována výpomocnými silami. Po těchto ustanoveních, jimiž se vliv církevních úřadů při obsazování učitelských míst zajišťuje, ano i rozhodujícím stává a jimiž povinnost návštěvy školní úlevami značně se zkracuje, není v Tyrolsku krok k úplné konfessijní škole již daleký. Při výměře učitelských platů se klerikálové tyrolští nepředali. Dle nově přijatého zákona dostanou tu učitelé s vysvědčením dospělosti 720, učitelky 600 K, po zkoušce způsobilosti v prvním pětiletí 800 (učitelky 700 K), po dalších 15 létech 1100 (800 K), po dalším desítiletí 1300 (900) až k výslužbě 1500 (1000 K). K tomu jenom 5 služebních 100 K zvýšení po 10, 15, 25, 35 a 40 létech v Tyrolsku ztrávené služby. Správcové škol dostanou 50 až 150 K funkčního přídavku. V celku úprava, při jaké živořilo v Čechách učitelstvo na sklonku XIX. století až do r. 1903.

Na sněmě dalmatském vytýkal posl. Prodan nedostatečné pěstění národního ducha charvatského ve školách, dokazoval vyučovací správě, že falšuje národní statistiku a kritisoval učebnice školské po stránce národní. Rakouské vlastenectví, které se učebnicemi šíří a jehož pěstění se úřady nařizuje, kazí prý občanské ctnosti a ubíjí lásku k vlasti.

Bývalý uherský ministr vyučování Vlassic označil příležitostně poměr ředitele školy k ostatním členům sboru velmi správně jako poměr prvního mezi sobě rovnými, »primus inter pares«. Chtěl tím říci, že moudrý ředitel nemá nikdy dáti pocítiti spolupracovníkům svým o díle společném svou povýšenost úřední a spojenou s ní moc, naopak, že je má přátelským a kollegiálním způsobem pro společné dílo vychovatelské a vyučovatelské pro nejlepší dobro školy i žáků získávati, že má býti v učitelském sboru opravdu prvním povahou, prací, jemností svého společenského obcování i svým vzděláním, svou inteligencí. Bohužel, byrokratický aparát školský spojený ve školních úřadech s autonomními živly neprojevuje mnohdy náležitou vyběravost při obsazování míst správců škol. Vybírá na takováto důležitá místa ve školství lidi, kteří ani vzděláním, ani povahou nevynikají a kteří proto podřízeným sobě osobám učitelským ničím imponovati nemohou. Lidé takovíto hledí nahrazovati nedostatky své ukazováním své úřední moci, stálým vytahováním a citováním různých paragrafů, pěstováním školního formalismu a pod. věcmi školského byrokratismu, kterými sobě ovšem pravé vnitřní autority zjednati nedovedou. Dávají tak sami podněty ke konfliktům, které poměr, jaký ve sboru má vládnouti zkalují. Napjetí, které ve škole mezi ředitelem a členy sboru je vyvoláno, přenáší se přirozeně do tříd, zkaluje poměr mezi vyučujícím a žáky, a společná práce vychovatelská se nedaří tak, jak by se za pravých poměrů dařiti mohla. Pro vnitřní vývoj ve školství je symptomatickým, že v poslední době srážky mezi správci škol a členy sboru neodehrávají se jenom mezi zdmi školních budov a školních úřadů, ale že vyrážejí na venek, odehrávají se před forem široké veřejnosti, která má příležitost viděti živé Flachsmanny — vychovatele. V poslední době dostaly se na veřejnost dva nepěkné spory, při nichž ne-

stranné soudní úřady musily dáti za pravdu učitelským osobám řediteli svými týraným a ponižovaným. Pražský ředitel měšť. školy Jos. Ondrejka odsouzen byl pro hrubé urážky člena svého sboru Ant. Znojemského, slanský ředitel měšť. školy Stuchl ukázal se v nepěkném světle v soudním sporu s učitelkou Potměšilovou. Z celého průběhu odehrávaných sporů měla veřejnost příležitost pohleděti do nezdravých vnitřních poměrů školských. Kéž by se příslušné orgány postaraly o jich odstranění v zájmu zdravějšího vnitřního školského vývoje, v zájmu lepší výchovy mládeže, lepší budoucnosti naší!

Ministerstvo vyučování zamítlo po dlouhé době rekurs vídeňských Čechů proti zamítnutí žádosti o zřízení českých škol ve Vídni dolnorakouskou zemskou školní radou. Vídeňští Čechové protestovali proti rozhodnutí ministerstva vyučování ve schůzi dne 8. listopadu a prohlásili je za hrubé porušení základního zákona z 21. prosince 1867, který zaručuje veškerým kmenům národním v Cislajtanii rovnoprávnost národní ve škole, úřadě i životě veřejném. Řeč Penížkovu na schůzi promluvenou rozšíří čeští vídeňští sociální demokrati tiskem. Proti rozhodnutí ministerstva podána stížnost k říšskému soudu. Je příznačným pro právní poměry zemí rakouských, že národnost, čítající statisíce příslušníků, nemůže se v sídelním městě domoci svého přirozeného práva na zřízení škol šířících vzdělání a mravnost a posilujících tak nejen národ, ale i zemi a s ní stát.

*

UMĚLECKÉ: »Worpswedští« v Praze (IX. výstava »Mánesa«) — Naučení z nich a z Whistlera a z Pissarra — Chorvatské umění v Praze (X. výstava »Mánesa«).

»Worpswede jest velmi skromné místečko mezi Bremami a Hamburkem, v krajině, o jejíchž krajinných půvabech Baedeker, pokud mi známo, nezmiňuje se ani slovíčkem. A dobře činí, neboť není tam ani hor tolik a tolik tisíc metrů vysokých, jejichž vrcholky poskytují požitek »panorámy«, ani lesů protínaných cestami v čistotě udržovanými a vyšpikovaných lavicemi okrašlujícího spolku, ani líbezných jezer, která by dávala příležitost k člunovým partiím za měsíčka, ani všech těch jiných rekvisit, jichž je třeba, aby nějaké krajině přinesly epitheton »krásná« (které v takové spojitosti začíná v nejnovější době dostávati se trochu do špatného kreditu). Tyto kormutlivé nedostatky vysvětlují dále s dostatek, že není tam hotelů zařízených s veškerým komfortem nové doby, ani restaurací a kaváren, zábavních povozů atd., atd.; slovem, kdyby snad nějaký »lufťák« těšil se dosud nadějí, že tam najde útulek, to se přepočítal. Toho druhu naděje musím jako svědomitý zpravodaj bez milosrdenství udusit hned v zárodku. Přespříliš drsně vály by mu tam kolem nosu větry, jimž širé slatiny a stepi poskytují vítané rejdiště, a přespříliš pohřešoval by v nuzných chatrčích rašelinářů obvyklého pohodlí, v chatrčích, jejichž střecha od vichru rozervaná dovoluje volný vstup dešti a průvanu přísně zakazovanému a v jejichž jediné prostoře člověk i dobytek v pěkné svornosti pohromadě bydlí, stav to rajský, jenž v »kronice« »Worpswedských« takto byl oslaven:

Když měsíček oknem zří,
najde spát kus obce:
muže, ženu, děťátko,
kozy, slípky, ovce.

. . . . Toto vychloubavé jméno (»kronika«) dali jsme sbírce zápisů přerozmanitého obsahu, jež pozvolna mezi námi povstaly. Všeliké příběhy ze života rázu vážného i veselého, jak časem se udály, jdou tu za sebou v pestré řadě, půvabně prostoupené poznámkami praktickými, jako recepty pro podmalování a pod.« Je tam také »Fantasie o jméně Worpswede«:

»Divné to jméno ‚Worpswede'! Ani jediný člověk nejmenoval se ‚Rembrandt' mimo Rembrandta, ani jediné místo nejmenuje se ‚Worpswede' mimo Worpswede. Ve zvuku těchto tří slabik jest význačně vyjádřen charakter kraje.« Takým temným a tajemným způsobem spisovatel pokračuje . . . Kdo ovšem kraj a lidi zná, dlouhým stykem s nimi nejsrdečněji je srostlý, ten porozumí přece jeho mínění a najde v něm skutečně něco. Měl-li bych ostatně naznačiti krátce svéráznost worpswedskou, poukázal bych na Theodora Storma, jehož básněmi podle mého citu nese se cos příbuzného charakteru krajiny té.

Dech tiché zádumčivosti leží rozprostřen nad krajinou. Vážně a mlčky obklopují daleké slatiny a bažinaté lučiny vesnici, která krčí se, jako by hledala útočiště před neznámými hrůzami, na příkré stráni staré duny, na Weyerbergu. Sem tam, bez ladu a skladu roztroušeny leží domy a chalupy, chráněny slaměnými střechami, jež mechem oděny na nich těžce leží, a sukovitými duby, o jejichž rozložité koruny bezmocně lámou se vichry. Nad vesnicí klene se »hora«, rozbrázděná četnými koryty, jež si odtékající dešťová voda vymlela, korunovaná zakrslým doubím . . . S osamělé výšiny zrak těká daleko po kraji, přes slatiny a stepi, přes pole a louky. Temné dubů řady, které ve svém stínu skrývají skrovné dvorce sedláků, přerušují tu a tam jednotvárnost veliké roviny. Vodní průplavy zablýsknou a hladina Hammy hadovitě se vinoucí, po nichž tichou, tajůplnou plavbou černé plachty lodí táhnou se krajem. Nad tím rozpíná se nebe, worpswedské nebe, jehož líčení péro zoufajíc musí se vzdáti, neboť prostředkem přeubohým byla by má slova, aby vylíčila důstojně svrchovanou krásu. Co by nám pomohly naše slaměné chalupy, březové cesty a slatinné kanály, kdybychom tohoto nebe neměli, které všecko, i to nejnepatrnější ušlechťuje, všemu půvab nevýslovně koloristický propůjčuje a které konečně Worpswede činí tím, čím jest. Včera večer uvědomil jsem si to opět. Stál jsem na dvoře svého obydlí, okolo mne byly cihly navrstveny, v pravo přede mnou byl plot z čerstvě řezaných jedlových prken, vedle něho jáma, v níž hasili vápno, na nebi však v étheru svítivě modrém, slavnostně ve vznešené nádheře stál jeden jediný ohromný mrak nakupen. Mrakové pohoří, jehož vrcholky stříbrně jiskřily, jehož stráně zářily jako polity tekutým zlatem. Jules Dupré namaloval obraz »Le pont« — jest ve sbírce Behrensově v Hamburku — kde zachytil tuto náladu a zavázal mne k velikým díkům, neboť zbavil mne takto námahy, abych pokračoval ve svém malomocném pokuse a líčil divadlo, jakého nebe dopřává nám ubohým z prachu zro-

zencům ve svém svátečním rozmaru. Beze vší pochyby děkujeme za takové atmosferické divy poměrné blízkosti moře, ještě více snad slatinám a bažinám na míle a míle se rozprostírajícím, které stále udržují vzduch prosycený vláhou . . .

Bylo to na podzim 1889, nad slatinami, stepmi a lučinami hořící nádhera barev byla rozlita. Jako zlatý strom v pohádce zářila bříza, její kořeny purpurově rudě protínaly sytou hnědou červeň slatinné půdy, a na jejím kmeni mlha a déšť daly vzniknouti lišejníkům opojného lesku barev, slaměné střechy, v létě šedé a bezbarvé, zfialovatěly, slatinné stěny pokryly se přes noc bujnými mechy a na všech místech vyrazily ze země houby polévané indskou žluti a kálem mořenovým. Tři mladí malíři, kteří se tu v červnu byli sešli, aby tu pobyli čtyři týdny — zatím z týdnů stalo se zrovna tolik měsíců — nevěděli si rady s touto nádherou. Už dávno ten tam byl jejich klid, jejich srdce bylo těžké, jestliže pomyslili na odjezd a na zaprášené síně akademie, jež na ně čekaly. Ale co platno všecko naříkání; museli se rozloučit. Už všecko bylo do kufrů složeno, když se usnesli, projít se ještě jednou slatinou; mělo to být naposledy. Časně ráno chtěli pak oči přimhouřit a s chladnou myslí mimo tyto barevné divy odcestovat do Brem. Ale stalo se jinak. Několik hodin prošli už skoro beze slova, každý snažil se, aby ještě do poslední chvilky rozmnožil svou zásobu dojmů pro obrazy, jež mínil malovat v zimě. Konečně zastavili se na starém slatinném mostě, jenž byl na spadnutí, pozvolna se rozpovídali, a jeden z nich prohodil ostýchavě, nemohli-li by tentokráte nechat akademii akademií a přes zimu místo tam zůstat zde. Tak asi každý už sám pro sebe v duchu myslil, jen že nedal myšlence vyslovit se hlasitě; nyní však led byl prolomen a s jásotem vysloven řečníku souhlas. Myšlenku učinili skutkem a neměli později čeho litovati. Jeden bohatý sedlák otevřel pohostinně všem třem svůj dvorec, kde přes celou zimu vedli podivuhodný život. Každý den nevídal jich ovšem u štafle, mnohý býval zaměstnán víc věcmi, které školská moudrost filistrova pokládala by za věci s uměním nesouvisící; jezdili na ledě, chytili a krotili ptáky a pěstovali víc podobných libůstek, ale ustavičně zůstávali ve styku s přírodou a vnímali takto nevědomě dojmy, jichž by jim žádná professorská moudrost nevštípila. Bylo to Fritz Mackensen, Otto Modersohn a Hans am Ende, kteří se takto stali »zakladateli« kolonie. Chápu se zde ostatně příležitosti, abych energicky protestoval proti hroznému výrazu »malířská škola«, jenž nám k našemu politování v poslední době dere se tak často na oči a ke sluchu. Což pak ti lidé myslí, že jde tu o vznik nové německé akademie?

. . . Zmíněná trojice prožívala od té chvíle léto co léto ve Worpswede, aby vrátila se vždy teprve až za nastávající zimy do města. Nemohlo ovšem býti jinak, než že s roky počet jich vzrůstal, s počátku pomalu, pak rychleji a rychleji. Tak vznikla myšlenka každému Němci tak blízká, založit spolek; k tomuto spolku přistoupili velmi záhy Karel Vinnen, Fritz Overbeck a Jindřich Vogeler.«

*

Slova tato jsou vzata z »Listu z Worpswede«, jejž napsal jeden z »Worpswedských«, Fritz Overbeck, r. 1895, krátce po prvém vystoupení jich jako umělecké družiny, kteréžto vystoupení bylo hotovým vítězstvím. Úmyslně vložil jsem do těchto rozhledů citát tak nad obyčej dlouhý, a to z několika příčin. V listě tom umělecká povaha »Worpswedských« i jejich dílo ve znamenité plnosti vyjádřeny, a poměr umělcův k přírodě i k vlastnímu dílu vyniká v naprosté upřímnosti, nelíčené a nezkrášlované.

Uviděli přírodu worpswedskou, poznali ji, vycítili v ní příbuznost duší svých a zamilovali si ji opravdovou láskou: z celého srdce svého, ze vší mysli své, ze vší duše své. Pocítili, že odtrhnout se od ní znamenalo by přeraziti vzlet svůj, žíti bez ní že bylo by umíráním. Ze čtyř týdnů staly se už čtyři měsíce, a pořád ještě »nevěděli si rady s tou nádherou«, s tím divadlem, »jakého nebe dopřává nám ubohým z prachu zrozencům ve svém svátečním rozmaru.« Jak krásně, jak hrdinně krásně propuká odhodlanost jejich, nechat veliké město velikým městem, odřeknout se jeho pohodlí a zábav, »nechat akademii akademií a zůstat zde!« Cítili, že není možno býti jen výletníkem, t. j. povrchním záletníkem, ale že třeba »zůstati«, t. j. srůsti, splynouti, státi se »jedním«. Jest síla v této odhodlanosti, síla celých mužů, velikých lidí. Z takové odhodlanosti rodívají se díla nejčistší a nejvznešenější. To je ta »gotowość duszy«, jak Mickiewicz píše, ve které leží tajemství umělcovy síly.

Zůstali, kraj a lidi poznali, zůstávali ustavičně ve styku s přírodou, dlouhým stykem s ní »nejsrdečněji srostli«, a tento živý styk a srůst cítít ze všech jejich obrazů. A ten styk je tak opravdový a upřímný a tudíž tak prostý a nestrojený, jakoby seděli tváří v tvář se svou milou ženou, která jest zároveň matkou, při níž každý jejich pohyb a každý pohled jest pln radostné oddanosti a ochotné šetrnosti, a před níž styděli by se mluvit a chovat se affektovaně, dělat ze sebe poséry, geniálničit, tvářit se po druhých, slovem, dělat ze sebe vyššího druhu opice . . . Naopak, k lásce pojí se úcta k té tajemné bytosti, oni, »ubozí z prachu zrozenci«, koří se přímo svrchované kráse její, řeč jejich před ní stává se vážnější, slova i smysl slov hlubší. A tuto hlubokou pravdu cítit ze všech jejich obrazů, tu hloubku uměleckých povah, ten čistý a vznešený poměr umělcův k přírodě i k vlastnímu dílu, jenž prohluboval a tříbil i jejich techniku a vedl ji ke zdravé zralosti.

To jest mi nejdražší vzpomínkou na tuto znamenitou výstavu, a to, myslím, jest nám, alespoň mělo by nám býti, velikým pokynem, nám, mezi nimiž jest tolik povrchního výletnictví a tak málo srůstu a splynutí s naším krajem i nebem.

»Worpswedští« byli už r. 1896 v listopadě v Praze, ovšem ne tak hromadně a významně. V tehdejším Saloně Topičově bylo vystaveno několik leptů jejich. Ale málo kdo si jich tehdy povšimnul. Tentokráte seznámení bylo lépe připraveno a porozumění tudíž hlubší. Mnoho leptů, těch malebných leptů, bylo prodáno. Výstavní katalog a také »Volné Směry« přinesly překlad Mutherovy stati »Worpswede«, tak skvostně napsané, vzaté z jeho »Studien a Kritiken«.

*

Plno nádhery ve světě viděl také James McNeill Whistler, jenž v červnu t. r. zemřel v Londýně skoro 70letý. Malíř z nejslavnějších a nejproslulejších, proslulý bezmeznou chválou svých ctitelů i naprostou odmítavostí protivníků. Když r. 1878 vystavil svůj obraz »Nokturno v černém se zlatým«, Ruskin napsal, že viděl už ve svém životě ledacos, ale že drzost dotěry, který za takovou mazanici žádá 200 guineí, přesahuje všecky dovolené meze. Whistler zažaloval, a Ruskin byl odsouzen k peněžité pokutě, pranepatrné sice, ale přece byl odsouzen; za hromového potlesku odcházel ze soudní síně... Ruskin — o hromovém potlesku obecenstva ani nemluvíc — nedostřelil. Whistler přinesl mnoho nového. »Jedno jest naučení, jemuž jest se učiti ze studia jeho výkonů – naučení, jež každý malíř, jenž touží po velikosti, měl by dobře ovládati. Whistler dokázal nade vši pochybnost, jaké nekonečné možnosti jsou ve věcech všedních. Krása každodenního života byla z jeho nejsilnějších přesvědčení, a schopnost nalézat vhodnou látku pro veliké obrazy v jakémkoliv směru nikdy mu nechyběla. Nikdy mu nebylo třeba putovat daleko z domova, aby hledal náměty; bral, co přišlo, a osvětloval to světlem svého genia, až nejprostší všední místa byla plna vybraných uměleckých sugescí. Byl to jeho vzácný dekorativní instinkt, jenž chránil ho, že nikdy nechybil se cíle, a vedl ho vždycky přímo v užívání prostředků jeho umění. Budou-li umělci, kteří snaží se záVoditi s ním, oceňovati správně význam tohoto činitele v jeho velikosti, pak jistě nepracoval nadarmo.« (A. L. Baldry v článku »James McNeill Whistler, his art and influence«, výstražném pro ty, kdož churavějí napodobivostí; otištěn jest nedávno v »The Studio«, kde též charakteristické vzpomínky na Whistlera od malíře Mortimera Menpesa a velmi poučné stati o olejových malbách Whistlerových a o Whistleru jako litografu.)

*

»Krása každodenního života« byla z nejsilnějších přesvědčení také Kamilla Pissarra, jenž patřil k předním průkopníkům impressionismu. Válka francouzsko-německá zahnala ho zároveň s Monetem do Londýna a prokázala tím vydatnou službu umění. Přišli tam skoro bez groše, ale s dobývavostí. Příroda londýnská hned je uchvátila. Monet pracoval v parcích, Pissarro brousil po rozkošném okolí Lower Norwoodu; studovali effekty mlhy, sněhu, jara. Ale chodili také do museí. »Akvarely, obrazy Turnerovy, Constableovy, měly jistě na nás vliv. Obdivovali jsme se Gainsboroughovi, Lawrenceovi, Reynoldsovi atd., ale více nás překvapili krajináři, kteří odpovídali více našemu hledání volného vzduchu, světla a prchavé hry barev. Watts, Rossetti velice nás zajímali mezi moderními,« čteme v listě Pissarrově. Ale jaký dodatek! »Napadlo nám tehdy také poslat několik našich studií na výstavu Royal Academy; byli jsme ovšem zamítnuti...« Tito umělci nových a zářivých barev, třpytně chvějícího se ovzduší, radostné svítivosti a oživělosti všeho viděného, tito obohatitelé palety druhé poloviny 19. věku byli dlouho nepochopeni. Paříž teprve v devadesátých letech vpustila je do Luxemburského musea; Berlín hrubě hlomozil, když roku 1900 Tschudi, řed. National Gallerie, zařadil celou kolekci francouzských

impressionistů do obrazárny a to na místo nejpřednější; londýnská National Gallery nemá ani jednoho obrazu od nich! U veliké chudobě probíjeli se tito umělci životem, a trpkost poměrů nezkalila čistoty jejich úmyslů, aniž seslabila pevnost jejich odhodlanosti. Za necelých 50 až 100 K našich rádi dávali svůj obraz, necelých 200 K za obraz bylo prý už událostí, necelých 500 K neočekávaným štěstím. Manet r. 1875 nesměle nabízí příteli Duretovi 10 až 20 obrazů Claudea Moneta, kterého našel v zoufalé tísni, za 100 franků! — ať prý si vybere! Obchodníku nebo amatérovi bál se to nabídnout . . .

Pissarro byl hlavně malíř mihotu a ruchu, spěchu a chvatu, zvláště velkoměstského, hemžení lidstva i povozů na náměstích, mostech, na parnících, kde všecko a všude je samý mihot a třpyt, samý život a dech. Jeden takový obraz (»Nový most«) byl v Praze na Mánesově výstavě moderního francouzského umění. Je dopoledne. Z ranních mlh probírá se, jasní, vyrůstá Paříž; po mostě mimo pomník jakéhosi jezdce s koněm nebo koně s jezdcem mihotají se cylindry, sukně, zástěry, koše atd. Plno a plno každodenní krásy, ovšem, osvětlené »světlem genia«, plno velikosti rostoucího vyjasňujícího se světa a života.

Snad zrovna v tu chvíli v Paříži, jejíž víření a prchavou hru barev tak rád maloval, Pissarra pochovali. Zemřel 13. t. m., 73letý.

*

»Byli jsme ovšem zamítnuti.« Sebevědomý klid a sílu odhodlanosti tohoto Pissarrova »ovšem« přejeme také »Mánesu«. Jeho výstavy prací Rodinových, moderního umění francouzského, Worpswedských, vedle výstav umění českého, přinesly mnoho světla a posily. Mlhy nevšímavosti a neporozumění, které výstavy ty obklopovaly, jistě se rozprchnou. »Mánes« se jimi nezastrašil, jak svědčí nová výstava jeho – Chorvatské umění. Mladé umění mladého národa, plné temperamentu a života, ryzích uměleckých snah, tu již zcela samostatně kráčející, tu za velikými vzory pevným krokem jdoucí. *T.*

*

LITERÁRNÍ: Ad. Brabec, Z víru velkoměsta — Al. Tuček, Rok v samotách — Zd. Tobolka, K. Havlíčka Borovského Politické spisy — Lub. Niederle, Národopisná mapa uherských Slováků — Em. Peroutka, Studie o císaři Julianovi — Zd. Nejedlý, Dějiny české hudby — V. Hornová, Česká zpěvohra.

Adolf Brabec: Z víru velkoměsta. Román. Hejda & Tuček K 1·50. Román »Z víru velkoměsta« má dosti slibný počátek. Mladý muž navazuje rozmanité styky, úřední, společenské i erotické, které slibují ukázati jej, jak se hustou sítí drobnějších zájmů probírá pomalu k svému životnímu cíli: klidnému, příjemnému životu. Osud zavedl v jeho ruce opuštěnou, důvěřivou dívčinu. Ukájí s ní žízeň prudké vášně. V půli románu odchází dívčina s jiným mladým mužem, a náš hrdina se ztrácí a nepovědomo kde a jak si vybojuje klid a dosáhne svého cíle v počestném manželství, zatím co dívčina prožívá svůj vlastní nešťastný románek, jímž kniha končí. Celek je silně rozeklán ve dvě nestejné části, neboť zprvu je všechen zájem obrácen k jedné osobě a ke konci zase k osobě docela jiné. A nejen hrdina, ale i půl tuctu vedlejších osob, z nichž se některé strojily na prvních stránkách k důle-

žité úloze, padaly jedna za druhou autorovi z ruky, sotva se ukázaly. Děj, zajímavě a bohatě navazovaný, se náhle zjednodušil a obrátil se v docela jinou stranu, než kam prvotně směřoval. Bylo mnoho načato a opuštěno dříve, než doznělo, vznikly skoky a odpory, které mohly být odstraněny, začal román, a vyšlo několik rozptýlených kapitol, v nichž se zdá zbytečnou digressí, čím mohl hlavní děj býti podmalován. Složitý apparát románový autorovi nesvědčí. — Líbí se mně nehledaný, půvabně rozechvěný způsob vypravování, v němž silná slova a příkré akcenty znějí jako cizí, rušivý hlas.

Alois Tuček: Rok v samotách. Historie z vězení. Vydali Hejda & Tuček v Praze. Cena 2·40 K. — Kniha Tučkova je denník politického vězně, odsouzeného v pověstném processu Omladiny. Této vnější okolnosti, která mu předem zaručuje sympatie obecenstva, nedotýká se však autor ani slovem. Zapadla v minulosti, a předpokládá se, že je čtenářům na tolik známa, aby porozuměli knize tak, jak byla napsána. Všechen zájem autorův jest obrácen k přítomnosti, k realné skutečnosti, která v daných poměrech prochází před jeho tělesným i duševním zrakem. Z té příčiny neučinil autor ani sebe, ani koho jiného ze svých soudruhů hrdinou románu, nepodložil své knize smyšlenou fabuli románovou a podal jen to, co citlivý, vzácným duševním bohatstvím nadaný vězeň cítil, myslil a trpce prožil. V moderní trestnici není romantiky, není příležitosti k napínavým zápletkám a vzrušujícím příhodám, tu je jen bídné živoření, stlačené na nejužším prostoru, kde se smyslům nedostává dojmů a duchu žádné potravy. A přec i z tohoto bídného živoření vyvážil autor knihu, která jest svrchovaně zajímavá bohatstvím psychologické kresby a takřka mikroskopickým rozborem nemnohých a na pohled nepatrných jevů, které se vězni naskytovaly. Defilují tu byrokratičtí vládcové trestnice, provázení břitkými poznámkami a satyrickými šlehy, ale také netajeným, radostným uznáním, najde-li se pod úřední uniformou kousek člověka. Pozorujeme krušný, únavnou jednotvárností ubíjející denní život vězňův, cítíme chlad studených zdí žalářních, tíseň vězňovy nálady, smutek rozjímání, tklivou vzpomínku i jásavé vzrušení, vzbuzené pouhým zvukem z nedostupné dáli do hluché samoty pronikajícího života. Jímá nás strach o duši vězňovu, polekanou prvními známkami duševní poruchy, bojíme se, aby nepodlehla hroznému tlaku samoty, a chápeme autorův vášnivý protest proti této moderní instituci, která humanně trestá tělo, za to však je raffinovanou mučírnou ducha. — Kniha skládá se z řady nesouvislých, svižným, jiskřivým stilem psaných kapitol, ale má svou jednotu v trpké, bolestně rozechvěné náladě, má i svůj základní, třeba nevyslovený děj: krajně napínavý, hluboce vzrušující zápas na život a na smrt s příšernou obludou samovazby. Kniha Tučkova náleží úlohou, kterou si dala, i způsobem, jak ji provedla, k vynikajícím zjevům v současné produkci literární. *sk—ý.*

*

Dr. Zdeněk V. Tobolka, Karla Havlíčka Borovského Politické Spisy (I. díl (1900) stran 368 + XI, cena 4 K; II. díl (1901, 1902) 1047 + XVIII stran, 1. část 4 K 20 h, 2. část 6 K

80 h; III. díl (1902, 1903) 1575 + LV stran, 1. část 6 K 60 h; 2. část 14 K). Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech.

Dvě významné publikace podávající Havlíčkovu činnost, byly právě ukončeny. O Havlíčka jevil se u nás vždycky zájem. Ale o skutečné poznání Havlíčka, zbaveného vší romantiky národní a stranického zbarvování, má zásluhu doba nejnovější. Ta vzácnému zájmu o Havlíčka teprve dala reálnější půdu. Pokrok zkoumání o Havlíčkovi nejlépe znáti z péče o přesnější vydávání jeho spisů a jeho korrespodence. Pokrok učiněn v Quisově kritickém vydání Havlíčkových spisů básnických proti staršímu vydání svědomitého V. Zeleného, pokrok ukazuje se v Quisově vydání korrespondence Havlíčkovy proti dřívějším vydáním (na př. i V. V. Zeleného), pokrok největší jeví se však ve vydání žurnalistického odkazu Havlíčkova, jak jej máme v přítomném vydání Tobolkově naproti bezcennému, stranicky zbarvenému, politicky agitačnímu vydání, uspořádanému K. Tůmou s titulem »Vybrané spisy Karla Havlíčka Borovského« (ve třech dílech). Jak jeví se včasným vydání »Politických spisů Havlíčkových«, vidíme nejlépe z poznámky vydavatelovy, že pražská c. k. universitní knihovna až do roku 1900 neměla »Slovana« vůbec, a nyní má exemplář neúplný.

Co bychom při »Politických spisech K. Havlíčka« vytkli jako největší přednost, je pieta k Havlíčkově práci žurnalistické a pochopení povinností vydavatelových. Dr. Tobolka dbal pečlivě toho, aby podal publicistickou práci Havlíčkovu věrně, jak jest, a úplně. — Řídil se správnou zásadou, raději od auktora více nežli méně; subjektivní názor vydavatelův o důležitosti nebo nedůležitosti toho kterého článku ustupuje tu právem co nejvíce do pozadí; někomu zdá se určitý projev pro spisovatele nedůležit, jiný z něho vyvodí charakteristický rys celkového obrazu. Proto chválíme, že Tobolka ze žurnalistické práce Havlíčkovy vyloučil co nejméně, nejvíce zprávy prostě konstatujícího a referujícího rázu; za to pojal do ní na př. i významné lokálky, poznámky, zprávy a jiné drobnosti. Takto ovšem objevuje se nám publicistická práce Havlíčkova ve třech dílech o pěti obsažných svazích asi o 3000 stranách.

»Politické spisy Havlíčkovy« vydavatel rozdělil na tři nestejné díly; toto rozdělení podávalo se samo sebou. První díl obsahuje stati z »Pražských Novin« (1846—1848), II. díl Havlíčkovy práce z »Národních Novin« (vycházely od 5. dubna 1848 až do 19. ledna 1850), z jejich doplňku »Večerního listu« a ze satirické přílohy »Šotka«: jako přídavek připojeny některé politické řeči a poznámky Havlíčkovy v parlamentě (po německu); III. díl pořízen ze »Slovana« (vycházel od 8. května 1850 do 14. srpna 1851) a »Epištoly Kutnohorské«.

Havlíčkovy »Politické spisy« mají pro nás nejen význam historický, že nám poskytují hojnou látku pro obraz doby, protože Havlíček sledoval všecky události a všecka hnutí současná s hlubokým pochopením, jsou nám dále dokumentární pro Havlíčka, ale ony většinou mají pořád ještě svůj význam aktuální. Některé články bylo by lze dnes ještě otiskovati za úvodníky denních listů, protože bojujeme pořád ještě za to, co bylo cílem působení Havlíčkova před půlstoletím.

Publicistické stati Havlíčkovy podávají příklad úspěšného poučování lidu o věcech politických za poměrů nejnesnadnějších; duchem svým usilují o politickou poctivost a statečnost. Havlíček dal příklad svou činností žurnalistickou, kterak právě za všech okolností může se pracovati se zdarem k velikému cíli: umí lid svůj osvěcovati, šířiti uvědomování politické a národní, když za absolutismu vede vládní »Pražské Noviny«, neztrácí se v prázdném horování a v radikálním bouření za všeobecného opojení ze získané svobody, když vedl v duchu národně liberální strany své opposiční »Národní Noviny«, nýbrž podává poučení, právě v takových dobách potřebné, o politických zřízeních a právech občanských, vykládá, jak se mají prováděti, vede boj za uznanou rovnoprávnost národní a za zlepšení ústavního zřízení, zaujímá ke všem otázkám probouzejícího se života politického pevné stanovisko. A když vede za těžkých okolností redakci »Slovana« v době, kdy vláda rakouská s ostatní Evropou směřuje k reakci, k absolutismu, opírajícímu se o zpátečnickou hierarchii se snahami centralisačními a germanisačními, kdy šlape po zákonech, dřívější dobou jako ideál vytýčených a demoralisuje úřednictvo i poddané, vychovávajíc k občanské zbabělosti, obojakosti a servilnosti, Havlíček zůstává konsekventní v hlásání zásad demokratických, ve vedení lidu českého k svobodě, k osvětě a pokroku, ke konstitučnímu životu politickému, v uvědomování národním, v poučování o právech a zákonitém postupu, kárá i naše vlastní nedostatky a slabosti.

Stručné úvody vydavatelovy k jednotlivým dílům »Politických spisů« čtenáře informují o zevnějších osudech časopisů Havlíčkových, o Havlíčkově řízení těchto novin, o redaktořích jejich a spolupracovnících, o zřízení a rázu jejich, o časopisech, kterých redakce užívala, o počtu předplatitelů atd. Obšírněji a obsažněji čtenáře vydavatel poučuje zejména v úvodě k III. dílu »Politických spisů Havlíčkových« o rázu a duchu »Slovana«, o jeho osudech, o pronásledování Havlíčka reakční vládou. K pochopení obsahu vylíčeny politické poměry v Evropě vůbec a v Rakousku zvláště, reakční úsilí rakouské vlády a boj Havlíčkův proti ní. Rozebrány tu zásady, za něž Havlíček bojoval v »Slovanu«, způsob psaní atd. Podobně k »Epištolám Kutnohorským« předeslán instruktivní úvod, který kriticky osvětluje vznik spisu, změny ve vydání knižním proti původnímu uveřejnění v časopisu. Studiem rukopisné pozůstalosti Havlíčkovy a jeho korrespondence podařilo se vydavateli vrhnouti na leckterou stránku publicistické činnosti Havlíčkovy nové světlo. Vydavatel snaží se obsah »Politických spisů« dnešnímu čtenáři co možná přiblížiti: přičiňuje stručné úvody k jednotlivým odstavcům nebo článkům, připojuje vhodné poznámky o osobách a věcech, o vývoji otázky, o nichž se jedná, při čemž jej podporovalo nemálo jeho mnoholeté studium celého hnutí za této doby. K poslednímu dílu připojeny vhodně podobizna Havlíčkova s autografem a tři snímky, totiž »Pražských Novin«, »Národních Novin« a »Slovana«, vždy celých čísel, dvoustránkový snímek rukopisu Havlíčkova z »Epištol Kutnohorských«. Obsáhlejší rejstřík, sestavený red. Aug. Žaludem, je odborným pracovníkům a čtenářům dobrým průvodcem v rozsáhlém lese osob a předmětů, obsažených v »Politických spisech« Havlíčkových.

Smysl pro Havlíčka, populárnost jeho a úcta literátů k němu způsobily, že budeme míti nyní Havlíčka celého — to možná říci jen o málokterém buditeli našem. K »Spisům básnickým« chystá L. Quis další díl »Spisů prosaických«. Týž pilný vydavatel ukončil právě »Korrespondenci« Havlíčkovu, o níž promluvíme podrobněji příště. K vydávání druží se vědecké zpracování činnosti Havlíčkovy. Jako milý zjev lze vítati druhé vydání Masarykova »K. Havlíčka«, které právě začíná vycházeti. *Jc.*

*

Dr. Lubor Niederle: Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Nákladem Národopisné Společnosti Československé a s podporou České Akademie. V Praze 1903. Kramská cena 8 K, pro členy Národopisné Společnosti za 2 K. Svazek IX. »Národopisného sborníku« jest věnován předmětu velmi důležitému a pro nás aktuálnímu. Prof. Lub. Niederle znázorňuje v něm národnostní poměry uherských Slováků podle posledního úředního sčítání. Aby dosaženo bylo výsledků co nejpřesnějších, auktor vyžádal si od znalců na Slovensku revise úřední statistiky a podal podle nich věrohodné opravy. »Národopisná mapa uherských Slováků« jest u nás nejen první práce o národnostních poměrech Slováků, nýbrž i methodicky významná; nespokojuje se pouhým označením národnostních hranic, nýbrž podává též přesné percentuální rozvrstvení slovenské oblasti. Co na jednotlivých mapách (všech jest jedenácte) znázorněno graficky, to vykládá text podrobněji a přehledně (přes 136 stran). Takto bylo určeno na 3000 osad uherských. »Národopisná mapa uherských Slováků« obírá se stavem národnosti slovenské statisticky, jak jeví se r. 1900. Bude pak tvořiti pevnou basi pro studie o historickém postupu, o změnách državy slovenské. Mapa Niederlova k tomuto odbornému studiu podává mnoho podnětů a návodů. Spisovatel se všude staral pečlivě o literaturu příslušnou, srovnává s mapami staršími, upozorňuje na některá východiska. Co takové studie pro Slováky — a ovšem tím i pro nás — znamenají, ukazuje zajímavý »závěr«, v němž je zobrazen postup a ústup jednotlivých národností v Uhrách. Pro nás speciálně je významné, že Slováci nejsou národnostně na ústupu, ba ani proti Maďarům, maďarskou bezohlednou politikou tak protežovaných, všude neztrácejí. Veliká zásluha této práce spočívá i v tom, že je to jediná novější veliká mapa severních Uher s názvy slovenskými. Značnou cenu praktickou má slovníček, všech jmen slovenských, pořízený Stan. Klímou, uvedených s překlady maďarskými, po případě s německými (45 stran). Ve zmatku, který byl způsoben v nejnovější době nepřístojným maďarisováním starých jmen, je dnes velmi vzácné dověděti se pravého jména. Potěšitelný při této práci byl úkaz, že se tu zase dostavili Čechové a Slováci k svorné práci, jako se to stalo o Národopisné výstavě r. 1895. Bylo by si přáti, aby při práci tak aktuální a významné vydavatelstvo bylo podporováno také účastí české intelligence. Národopisná společnost mohla by pak přistoupiti k další práci: ku přesným, ethnografickým mapám Čech, Moravy a Slezska, k studiu o českých a slovenských koloniích

v cizině. Dosud, bohužel, podobné práce vycházejí více z péra cizích spisovatelů (na př. Zemmrich, Langhans, Held, Rauchberg a j.). *Jc.*

*

Em. Peroutka, Studie o císaři Julianovi. (Zvláštní otisk z »Listů filologických«.) V Praze 1902. Str. 147. Spis skládá se ze čtyř částí. V prvé posouzeny jsou starověké prameny a novější spisy o Julianovi, v druhé pojednáno o mládí Julianově, v třetí o době, kdy Julian byl spoluvladařem Konstantiovým, ve čtvrté o náboženství Julianově. Autor všude čerpá přímo z pramenů a v otázkách sporných počíná si velmi rozvážně; proto jest jeho práce cenným příspěvkem k otázce nyní častěji probírané. Spisovatel proti běžnému názoru o Julianovi dokazuje zejména, jak měl hluboký a opravdový cit náboženský, kterak se vyznačoval přirozenou dobrotou srdce, kterak zejména boj jeho proti křesťanství a »všecko jednání Julianovo bylo psychologickým a logickým výsledkem poměrů, v nichž Julian se vyvíjel a byl živ, jakož i povahy jeho« Ovšem, tento výsledek úvah p. spisovatelových mohl by vyniknouti teprve z vylíčení samostatné vlády Juliánovy, kterážto doba v jeho studii chybí. Doufejme však, že p. Peroutka scházející kapitolu brzy doplní. *—o—*

*

Dr. Zdeněk Nejedlý, Dějiny české hudby. Nákladem Hejdy & Tučka. Cena 4 K. Ve sbírce »Illustrovaných katechismů naučných« Zd. Nejedlý podává první stručné úplné dějiny české hudby. Kniha rozvržena jest na osm kapitol, z nichž se čtenář poučuje o počátcích naší hudby, o vlivu husitství na naši hudbu, o kancionálech v »době literáckých bratrstev« (1520—1620), o úpadku hudby za protireformace (1620—1780). Od kapitoly páté (doba barokní 1700—1800) počinají se pro nejširší čtenářstvo nejzajímavější stati (začátky opery v Praze, Mozart v Praze), vrcholící studii o snahách a bojích Smetanových a v neobmezené chvále prací Fibichových. Vedle skladatelů Nejedlý věnuje pozornost i virtuosům, theoretickým spisovatelům hudebním, kritikům, hudbě lidové atd., vždy s udáním pramenů a literatury. Auktor nelíčí jen historii hudby, nýbrž projevuje se všude svým silným názorem individualním a svým kritickým soudem, jímž staví se někde proti ustálenému mínění (na př. při Dvořákovi a jinde). Spisek věnován památce Bedř. Smetany a Zd. Fibicha. Obsahuje 35 vyobrazení a šest stran notové přílohy. *—aj—*

V. A. J. Hornová, Česká zpěvohra. S historickým úvodem Dra. Zd. Nejedlého. Praha. Nákladem Grosmana a Svobody. Cena 3 K. — Knížka není práce vědecká, nýbrž sleduje účel praktický: chce informovati divadelní obecenstvo o českých operách, jejich skladatelích atd. Jsou tu seřazeni všickni čeští skladatelé operní všech dob v abecedním pořádku. Podán stručný životopis skladatelův, výčet jeho děl, zejména zpěvoher, pak krátký obsah libretta každé zpěvohry (s osobami) v chronologickém pořádku. Připojeno 34 podobizen skladatelův a tu i tam též rukopisný úryvek z opery. Dr. Zd. Nejedlý načrtl v předmluvě stručný vývoj české zpěvohry (incl. libretta).

—aj—

*

NÁBOŽENSKÉ A CÍRKEVNÍ. Unie církví evanjelických. — Česká konfesse z r. 1575 a navázání na národní církev českou. — Ke sporu o evanj. klerikalism. – Božství Ježíšovo a »Reform. Listy«. — Jak pokroková theologie řeší otázku božství Ježíšova. — O úkolech církevních časopisů. — Katolík skeptický vůči katolicismu českému. – Program bezkonfessijních.

V církvích reformované a lutherské v poslední době ujímá se heslo: unie. Pocit malosti vede ke sjednocení z ohledů praktických; avšak jsou také důvody náboženské a národní. Fakt totiž, že u nás obě církve vznikly z české církve reformační a že do jisté míry jen nesvoboda doby toleranční za císaře Josefa přivodila nynější rozdvojení. V hlásání návratu k církvi reformační a navázání na dědictví reformační obě církve nalézají pojítko formální.

Našlo se však také pojitko věcné. V církvi reformované vedle heidelberského katechismu připouští se katechism českobratrský; v církvi lutherské vloni na superintendenčním shromáždění učiněn návrh, aby České Vyznání z r. 1575 uznáno za rovnocenné s augšpurským.

České vyznání z r. 1575 bylo právě vydáno. V předmluvě vydavatele p. Hrejsy a v časopisech »Husu«, »Pravdě« (příloze k »Evanj. Církevníku«) a j. za tou příležitostí revidována literární historie České Konfesse a zároveň psáno o »potřebě revise českých protestantských církevních poměrů v zemích koruny české«, pod kterýmžto titulem »Katol. Listy« (11. srpna) napsaly článek, v němž dokazovaly, že český lid, přidavší se r. 1781 a 1782 k církvi lutherské nebo reformované, byl svými duchovními připraven o kontinuitu s církví českou. Že prý dodatečným a opravným dekretem ze dne 26. března 1782 Česká Konfesse a zakládání církve pod obojí (husitské) a Bratrské bylo dovoleno. »Katol. Listy« byly na omylu a pohanily obě české církve bezdůvodně.

Pro unii vyslovují se mluvčí obou církví, třeba že s reservou a podmínkami.[1] »Církevník« (1902 č. 11.) psal, že církev jeho (lutherská) je »jedinou pravou českou národní«, protože vyznání augšpurské dogmaticky je totožné s vyznáním českým. Proti tomuto výkladu ozvaly se »Reformované Listy« (č. 5.), ale je pozoruhodné, že tento přísně reformovaný orgán, pro unii přece se vyslovil takto: »Na venek má ta spojená církev jenom takovou nějakou ‚konfessi českou‘, doma však má každý sbor ještě konfessi Augsburskou anebo Helvetskou, a katechismus buď Lutherův anebo Heidelberský, aniž smí co sbor tuto konfessi a tento katechismus měnit za jiný . . . Na takové neb podobné spojení dovedli bychom časem svým poctivě přistoupit.«

Na toto prohlášení nynější redakce »Církevníka« »Pravda« (č. 9.) prohlásila, že inkriminovaného výroku neschvaluje; avšak »Reform.

---

[1] Na II. superintendenčním shromáždění východní evang. superintendence a. v. v Opatovicích 5. října přijat po referátě far. Hrejsy o návrhu superintendenčního výboru v záležitosti českého vyznání z roku 1575 návrh: »Česká evanjelická církev a. v. zastoupená na II. shromáždění východní evanj. superintendence a. v. v Čechách prohlašuje, že zůstávajíc věrna augsburskému vyznání, přiznává se rovněž k drahému dědictví otců svých, k českému vyznání z r. 1575, kteréž na české půdě a v české řeči sepsáno, od sněmu království českého přijato a majestátem císaře Rudolfa II. r. 1609 stvrzeno, tutéž pravdu Boží obsahuje jako vyznání augsburské z r. 1530.«

Listy« přes to (č. 6.), zase vytýkají předmluvě p. Hrejsy k Českému Vyznání, že z ní nemají plné radosti a že o navrhovaném sblížení na základě České Konfesse nemůže být řeči. »Reform. Listy«, rozumím-li, reklamují Českou Konfessi také pro svou církev, protože byla r. 1775 přijata také reformovanými a všemi církvemi vůbec. Pan Hrejsa ve své předmluvě však si přeje, aby jeho církev Českou Konfessi uznala za rovnocennou s nynějším officielním vyznáním augšpurským.[1]

Spory nedají se rozřešit bez náležitého dogmatického srovnání České Konfesse s vyznáním augšpurským a reformovaným. Česká Konfesse je dílo kompromisní, jež mělo sjednotit Husity (držící se Basilejských kompaktátů!), Bratry, lutherány a reformované; užívá se v ní proto terminologie nepřesné, jako na př. »svatá mše«, aby se zamlouvala Husitům a lutheránům, kdežto pro Bratry a reformované připsán k slovu výklad: »t. j. při modlitbách obecních«. Hlavní potíž však bude pro reformované ustanovení o večeři Páně, že »ten chléb v této večeři jest pravé tělo Krista Pána a v kalichu jest pravá krev«; to odpovídá vyznání augšpurskému, ale nikoli reformovanému. Proto »Reform. Listy« píší o pojetí České Konfesse »na venek«; smysl tohoto návrhu musil by také být teprve náležitě objasněn.[2]

Vidíme, že také v našich církvích evanjelických počíná kvašení. Kvašení bude muset být ještě mnohem silnější a bude muset být především theologickým a náboženským. Církve jsou malé a ze strachu před katolíky tlumí se vnitřní rozpory. Přece »Hus« (č. 7.) proti »Reform. Listům« musil napsat obranu, v níž se odmítá falšování, osobní útok, denunciace (»zřetelný pokyn církevním úřadům«), podezřívání a kaceřování; čteme tu, že »Reform. Listy« mají mnoho horlivosti, ale ani dost málo křesťanské lásky.

Nesměl bych říci, že v »Reform. Listech« je hodně mnoho — klerikalismu? Ptám se to proto, že »Hus« (č. 11.) si přeje, abych nemluvil tak paušálně o klerikalismu evanjelickém a abych jej ukázal zcela konkretně. Nuže — tu je.

»Reform. Listů« musím si všimnout i jinak. Požaduje-li »Hus« od nich křesťanské lásky, spokojil bych se pravdivostí u slušných literátů »světských« (p. Karafiát ovšem o kriticích »světských« nemá valného mínění) obvyklou; »Reform. Listy« zkomolily prohlášení výk. výboru strany lidové způsobem naprosto nedovoleným (č. 5.). Zle dorážejí »Reform. Listy« (č. 3.) na ty církevníky, kteří mají důvěrné styky s těmi, kteří prý zjevně popírají, že by Ježíš byl Synem Božím; crescendo pak čteme (č. 5.): »Církev reformovaná musí

---

[1] Pan Hrejsa ke své předmluvě podává výklad v »Pravdě« č. 11.

[2] Komenský napsal: »Česká konfessí není Augsburská, ale vlastně a právě Česká, vyznání víry milých našich předků vždycky téměř od počátku o pravdu Kristovu s Antikristem bojujících v sobě obsahující, k tomu sepsaná, aby všechněch pod obojí Čechů společné pravidlo byla. Protož také tak veřejnými terminy sepsána, aby prostotě křesťanské a svornosti společenské raději sloužila nežli subtilnostem a hádkám.« Komenský unii jistě přál; napsal: »Kdyby milý Bůh do vlasti navrácení dal, tu by o dokonalejší porovnání i v jeden řád všech uvedení případněji bylo mluviti. A to by bylo netoliko za jedno býti, ale jedno býti v pravdě a skutku.«

každého vyloučit, kdo popírá božství Kristovo.« V Ženevě právě protestanté postavili pomník Servetovi, upálenému Kalvínem, a na pomníku se čte, že »vděční synové Kalvínovi« zbudovali tento pomník »na smíření«. Servet nevěřil v božství Ježíšovo již r. 1553 — od té doby se časy změnily, a jak změnily! Na sjezdu svobodných náboženských myslitelů, odbývaném začátkem září v Londýně, professor Pfleiderer z Berlína měl přednášku o Pojetí Nov. Zákona o Kristu ve světle dějin náboženství; Pfleiderer tu nevyslovil než veřejné tajemství pokrokové protestantské theologie, že o historické osobnosti Ježíšově nemáme zaručených vědomostí, že však Ježíš historický najisto je jiný než Kristus věřících. Nový Zákon podává ne historii, ale to, co doba, v níž vznikl, nábožensky potřebovala. To, co theolog Pfleiderer řekl, říká dnes z myslících theologů kde kdo; pan farář Karafiát by jako znatel Skotska to mohl slyšet od theologů skotských a to snad i od takových, kteří před lety o věci soudili tak, jak »Reformované Listy«.

Berlínská evangelická vrchní rada poslala 8. října officielní přípis generální synodě o obsazování theologických professur. Na četných místních synodách a také na schůzích synody generální orthodoxní duchovní i laikové žádali, aby se proti professorům theologie, kteří nevěří jak církev předpisuje, zakročilo. Vrchní církevní rada žádost odmítla. O věci zase jednáno na letošní generální synodě. Referentem byl professor z Halle Haupt, přívrženec pietismu ve smyslu Tholuckově a mluvil takto: napjetí mezi theologickou vědou a církví bylo vždy, třeba že nyní je silnější. Církev theologie potřebuje, nikoli pro spásu jednotlivých duší, ale k tomu, aby se evangelium pořád lépe poznávalo z jeho pramenů a aby všecek obsah poznání světového se slil s obsahem náboženství. Theologa, jenž je v rozporu s církví, svědomí nemusí dohánět, aby svůj úřad složil, protože jedná svědomitě. Církev evangelická od reformace neobdržela železného ramene, její zbraň je pouze pravda. Protivy, které se vyskytují, musejí být propracovány, omyl může být vniterně překonán, jen když se smí projevovat. K tomu theologie potřebuje úplné volnosti!

»Reform. Listy«, víme, našly by jistě všude spojence, ale spojenců těch jim nezávidíme. »Hus« (č. 10.) také již připomenul »Reform. Listům« aspoň tolik: »V době, kdy sice se na pravou míru redukuje darwinism, ale kde za to plnověrný bohoslovec se bude muset zase vypořádat s babylonským zmatkem Delitzschovým, v době, v níž sotva že zhasíná Hartmann a Nietzsche, už zase sjíždí se celého světa moderní Ariáni, a v jich sjezdu podíl berou professoři Pfleiderer z Berlína, Montet ze Ženevy, Bonet-Maury z Paříže atd. — v době takové nelze se — mírně řečeno — diviti, když u nás professor filosofie neučí do litery našich symbolů. Naopak, spíš to je s podivením, že i církev, jako skotská presbyteriánská (státní), tak konservativní, v letošní assembly prohlásila se pro menší závaznost litery své církevní konfesse a že principál university Glasgovské dr. Story smí prohlásiti v téže assembly, že by dnes podruhé už konfesse té nepodepsal.«

»Reform. Listy« by musily již vyloučit hodně mnoho příslušníků všech evangelických a také všech reformovaných církví; nejen vědecká filosofie, ale již theologie vzdává se mythického učení o božství Ježíšově, vzdává se starého názoru o inspiraci bible.

Již Schleiermacher, zakladatel moderní theologie protestantské, žádal pro církev úplnou svobodu přesvědčení a diskusse, sám už uznával, že theologie se víry v zázraky má vzdát — — protesty »Reform. Listů« nyní po staletém dalším badání vědeckém a theologickém správný vývoj theologie a čistého náboženství nezastaví.

Těmito slovy odpovídám zároveň »Husovi« (č. 11.) reagujícímu na můj referát o evang. sjezdě. Hájí totéž evang. časopisectvo proti mé kritice. Velmi slabě; ethnografickým vtipem o Botokudech se věc tak vážná odbýt nedá. Co jsem chtěl a co opakuji je to: časopisy církevní musejí být také trochu — theologickými; musejí přinášet soustavné a poctivé zprávy z ruchu theologického a církevního a musejí, jak to řekl citovaný Haupt, omyly a co za omyly pokládají překonávat vniterně. Důvody. Neřekl jsem, že v listech církevních není nic pěkného a dobrého, žádám jen víc theologie a žádám naprostou poctivost nejen k odpůrcům, ale take v podávání vlastního a tudíž skutečného přesvědčení.

V táboře katolickém ruch evangelický budí smíšené pocity; prozíravější se ho bojí. »Hlídka« (září) přinesla tuto úvahu, kterou jako zajímavý a poučný dokument otiskujeme: »Proti námluvčím evangelickým možno uvésti z naší historie, že ne náboženské splynutí, ale právě náboženské rozlišení se sokem naším to bylo, jež nás zachránilo, a ne-li zachránilo, tedy aspoň se projevilo vždy, když bylo zle. Tak za náplyvu německého katolicismu v říši velkomoravské byla to východní církev (princip národního obřadu), jež nás odlišila od západu a tím zachránila. Po Karlovi IV. bylo to zase odtržení se od katolické církve okolní (za Husa a po něm), jež vyčistilo zemi od náplyvu cizincův už už nás dusících, který od 11. do konce 14. století do Čech se dral stále silněji. Třetí differenciace byla po bitvě bělohorské, kdy v záplavě evangelictví a němectví český národ musil změniti víru na rozdíl od silného sousedního severu německého a tak se uchoval. Bylo by to tedy proti dosavadnímu běhu naší historie a proti psychologické zásadě, kdybychom teď se svému sokovi měli spodobiti co nejvíc, abychom obstáli! Čím více růzností mezi oběma sousedy, tím větší jistota, že každý zachová svou individualitu. Národně by pro nás bylo líp, kdyby Němci všichni byli protestanty, a katolíků mezi nimi nebylo, a mezi námi ovšem žádných evangelíků a žádné evangelické tradice historické. Ale když už to tak není, lépe jsme chráněni dnešním stavem, protože katolicismus německý nemá daleko té výbojnosti, co německé evangelictví. Dnes aspoň ještě jí nemá. Ale ježto se snaží k ní dojíti, aby nebyl za druhým svým bratrem německým pozadu, nastává i pro nás znovu okamžik, kdy zatoužíme po nové ‚mutaci‘. Tato se také už po léta jeví přáním, obnoviti Cyrillo-Methodějskou tradici a liturgii. A bude přání toto tím více všeobecněti a sesilovati se, čím více poroste šovinismus i na straně katolíků německých.

Nenajde-li tato naše psychologická snaha po nové differenciaci pochopení a zákonného vyplnění v daný čas u vrchních církve naší, může se historie z 15. století znova opakovati, že bude národ nucen odlišiti se ve směru zcela novém, aby sesílil svou individualitu a rozlišil se víc od okolí. Nebude-li se to odehrávati na poli náboženském, že by náboženství ztratilo zatím životnost v národě, pak se to provede na poli jiném. Jako už dnes skutečně národy se snaží odlišovat se co nejvíce na poli — umění: hledání osobitého národního rázu, návrat ke starým lidovým tradicím a pod.«

Tato filosofie naší historie nepotřebuje dlouhého komentáře: čelný katolický list, jistě s těžkým srdcem, musí doznat, že jeho církev národu nestačí; pisatel sám, jak čteme, ve svém nitru je více národní než katolický a proto nám podává tak nacionální filosofii našeho vývoje náboženského — filosofii nesprávnou, jak netřeba se šířit: národ náš nebude dělat opak toho, co dělají Němci, běží-li o pravdu. Ale to právě je příznačné, že obhájce katolicismu již je skeptik.

O probuzení náboženském dává svědectví také schůze bezkonfessijních.

Resoluce přijatá zní: »Protestujeme proti dosavadnímu článku 14. zákl. zákonů, zcela odporujícímu výkladu zákona ze dne 25. května r. 1868, dle něhož rodiče bezkonfessijní jsou nuceni své dítky od 7. roku přihlásiti k některé církvi státem uznané; rovněž protestujeme proti názoru správního soudního dvoru, že by vystoupení z církve nebylo změnou náboženství, následkem čehož dítky rodičů z církve vystouplých musí i nadále v církvi té setrvati. 2. Voláme po reformě občanského zákona, pokud jedná o právu manželském a žádáme, aby sňatek manželský měl ráz a právní povahu občanské smlouvy. 3. Žádáme důtklivě, aby provedena byla konečně důkladná reforma zastaralého, duchu a potřebám času dávno již nevyhovujícího zákona trestního; zejména uvádíme § 122., 283., 285., 300.—305. tr. z., které trčí do života ústavního jako přežitky z dob absolutismu a naprosto se nedají srovnati se základními státními zákony o právech občanských. S nemenším důrazem vyslovujeme se pro odstranění trestu smrti. 4. Žádáme, aby přísaha, jakožto instituce čistě právní, zbavena byla dnešního svého náboženského rázu; přísaha nechť záleží v pouhém slibudání, že jako řádný, pravdy a cti své dbalý občan ničeho nezatají, nýbrž mluviti bude úplnou pravdu. 5. Žádáme, aby ráz i duch veškerého školství byl přísně bezkonfessijní; ve školách ať učí se ethice, náboženské vyučování dítek necht obstarávají si příslušné konfesse mimo školu. 6. Žádáme, aby hřbitovy byly vesměs komunální, a aby bylo zavedeno povinné spalování mrtvol.«

Zaznamenáváme, že »Betanie«, orgán reform. církve svobodné, s resolucí vyslovila souhlas (č. 28.).

ZPRÁVY.

Spolek abstinentních učitelův a učitelek v Rakousku. Vlivuplným činitelem v potírání alkoholismu jest nebo může býti přirozeným způsobem učitelstvo, zejména škol obecných. V Německu, v Nizozemí a v Dánsku jsou již od delší doby učitelské spolky na potírání požívání lihovin mládeží a činnost jejich jest velmi úspěšná. Také v rakouském učitelstvu probuzen za poslední doby zájem pro otázku alkoholismu, hlavně ovšem následkem osmého mezinárodního kongressu proti alkoholismu, konaného r. 1901 ve Vídni. Některé časopisy učitelské podaly o rokování sjezdu obsáhlé zprávy, ba také porady učitelské, soukromé a tytýž i úřední, měly otázku tuto na programu. Přirozeno, že se počet učitelstva, jež činně proti alkoholismu chce bojovati, den ze dne vzmáhá. Aby boj ten byl úspěšný a vydatný, k tomu potřeba, aby také v Rakousku protivníci alkoholu mezi učitelstvem se sloučili ve spolek. Proto má býti založen »spolek abstinentních učitelův a učitelek v Rakousku«. Spolek má působiti příkladem svých členů, přednáškami v jednotách a schůzích, rozšiřováním vhodných spisů, vhodnými zprávami a články v časopisectvu odborném a denním, osobním podněcováním v soukromém obcování, pěstováním slavností, při nichž se nepožívá lihovin, a ušlechtilé družebnosti; vhodným, taktním působením ve škole, zejména vlivem na mládež a její vychovatele, má podporovati snahy střídmostní a zdrženlivostní. Spolek se zakládá ve Vídni. Jeho členy mají se státi všichni učitelé a učitelky abstinentní v Rakousku. (Přihlášky se dějí panu Arthuru Pollakovi, Vídeň, 18. okres, Terezská ulice 51.) ×

Anglický úsudek o německém školství. Nejen Francouzové, také již Angličané počínají pozorně studovat německé školství. Poučný je s té stránky nový (IX.) svazek velkého souborného díla o školství celého světa a o všech hlavních problemech vychovatelských (Special Reports on Educational Subjects); devět statí je sebráno pod názvem: Education in Germany (Výchova v Německu). Většina pozorovatelů souhlasí v tom, že střední a vyšší vyučování anglické bude muset být reformováno a na roveň postaveno německému. Výchovní stránka středních škol anglických je v celku dobrá, avšak uznává se, že německá škola, vštěpujíc lásku ku vzdělání a vyšším vědomostem, také vychovává k idealismu. Je poučno číst, jak »praktičtí« Angličané uznávají praktickou hodnotu německého školství.

Bestuževky.

Příspěvek k dějinám ženské university.

Tímto jménem nazývá se dnes několik tisíc universitně vzdělaných žen v Rusku. A vzpomínám-li jich dnes a seznamuji s nimi českou zvláště ženskou veřejnost, má to příčinu v krásné a nadobyčej významné slavnosti kulturního snažení ruské ženy: dne 21. listop. st. p. slaveno bylo v Petrohradě *25leté* jubileum universitního studia ženského.

Vzpomeňme, s jakými obtížemi bylo zápasiti ženám, aby jim nebyl bráněn přístup do chrámu věd, jejž nejvíce a nejhlučněji tarasili právě ti, kteří v tomto chrámu nejméně měli co činiti, vzpomeňme, že i dnes vyskytují se celé stovky mužů »inteligentních«, kteří bouří se při pouhé narážce na ženské studium a pochopíme, jak daleko obtížnější bylo raziti dráhu ženám k vyššímu studiu v Rusku. Porážeti staleté předsudky u jedněch a dodávati mysli druhým, vysvětlovati samozřejmé pravdy a vyvraceti nesmyslné lži, ukazovati vážnost úkolu a vážné ho pojímání a odhalovati povrchnost důvodů protivných – toť byla skoro titanská práce přebornic v zápase za ženské studium v Rusku. Mužové, jejichž nejpádnějším důvodem bylo chlebařství, nebyli nebezpečni, za to však oni, kteří stavěli se zdánlivě na podstavec ethiky, mocný měli vliv široko kolem sebe. Nesmíme zapomínati, že již středoškolské studentstvo v Rusku má špatnou pověst, pokud se týče mravní výchovy, a že ji rázem nezlepší vstoupic na university, rozumí se samo sebou. Měla nyní i dívčí část vydána býti stejnému nebezpečenství a stejně propadati v nízkost na dráze studijní? Také politický duch, jaký čas od času probouzel se v studentstvu, byl hrozným strašákem pro ony, kdož báli se každé svobody a každé nové myšlenky. Nicméně neohrožený postup vědychtivých žen přemohl i tyto zdánlivě tak makavé důvody a neodstranitelné překážky a dnes postupuje vítězně ženské studium a ženy pro-

kázaly nejen vědě, nýbrž i společnosti a národu za tu dobu neocenitelné služby.

V létech 60tých, kdy s nastoupením Alexandra II. zavanul v Rusku svobodnější vzduch, ozvali se první hlasové po otevření vyššího vzdělání také ženám. Z počátku byly to hlasy ostýchavé, nesmělé, spíše nazdařbůh nežli s určitým plánem vystupující, ale přece slyšné a neutuchající. Také skutečně zřízeny byly soukromé kursy, v nichž alespoň s některou částí věd artistické fakulty mohly se ženy seznamovati. Ovšem byly při tom veliké nesnáze. Předně nebylo místa příhodného ani peněz na jeho zjednání a tak byly tyto kursy jaksi kočující. Teprve když dáno bylo svolení, aby odbývaly se ve vladimirském újezdném učilišti, ustálily se a dostalo se jim jména *vladimirské*. Zřízeny tu vlastně hned dvě fakulty: *a*) historickofilologická a *b*) fysikomatematická. Ženy se hrnuly do posvátného útulku věd pro ně zřízeného a hned prvního roku bylo 900 posluchaček.

Teprve nyní však objevily se vnitřní nesnáze, které byly ještě horším nepřítelem nežli vnější odpůrcové. Na fakultách vykládali universitní professoři, ale neměli ani učebného plánu, dle něhož bylo by vyučování systematické a tudíž účelné. Posluchačky pak měly nejrozličnější a někdy jen velmi chatrnou přípravu k těmto studiím při nedostatku pro ně zřízených středních škol. Tu professoři chtěj nechtěj musili snížiti hluboko úroveň svých vědeckých výkladů, načež vzdělanější posluchačky odcházely nedocházejíce ukojení touhy po vědě a nepřipravené šly ochotně za jich příkladem. Tak mnohoslibně počaté kursy hrozily ztroskotáním k veliké radosti všech nepřátel ženského studia. Vzdělanější odcházely vždy u větším počtu za hranice, zejména do Švýcar, kde v Curychu jeden čas přes 100 bylo Rusek.

V těch dobách houfně žádaly ženy školy a sice pravidelné, jako mají mužové. Ministerstvo obrátilo se k universitním senátům o dobré zdání a ty většinou vyslovily se pro přístup žen na university. Odporných hlasů bylo málo a neměly té váhy. Ministr D. A. Tolstoj, vždy nerozhodný a polovičatý, přítel pověstného red. Katkova, konečně dne 21. pros. 1868 vydal nařízení, dle něhož mají se ženám učiniti zároveň s muži přístupna publica universitní. Tím ovšem nebylo by se dosáhlo ničeho. Kdo zná publica z našich universit, ví, že tu bývá z pravidla nahodilý předmět nebo zcela speciální otázka probírána, která pro široké a účelné

studium nemá významu. Povolilo se tak úředně veřejnému nátlaku, ale hned v zárodku zmařil se cíl hlasů po ženském studiu.

Již před tím r. 1867 formulovala E. J. Conradi požadavky žen za studium tak, aby zřízeny byly zvláštní systematické kursy. Po onom min. nařízení chopily se té myšlenky Filosofova, Stasova, Trubnikova a Voronina a jaly se zjednávati prostředky a dovolení úřední k zřízení takových kursů. Roku 1869 byly povoleny, když čím dále tím houfněji odcházely ženy za hranice, neboť se vláda bála, že přenesou zvláště ze Švýcar příliš svobodomyslné myšlenky do dřímajícího Ruska. Tyto soukromé kursy trpěly však stejnou vadou jako »vladimirské«. Proto neustávaly ženy domáhati se rovnoprávnosti studia s muži.

Sedm roků trval tento zápas, neboť teprve dne 9. dubna 1876 vydáno bylo císařské nařízení, kterým dává se ministrovi osvěty právo, aby otevřel při universitách zvláštní ženské kursy. Ale i tu ministr stále byl na vahách a teprve po dvou létech (1878) takové kursy otevřeny. Při petrohradské universitě zřízena byla tři oddělení: *a*) filologickohistorické, *b*) fysickomatematické a *c*) speciálně matematické. V čelo kursů byl postaven za ředitele slavný historik *K. N. Bestužev-Rjumin*, který je zorganisoval a až do r. 1881 vedl, začež dostalo se po něm jména absolventkám Bestuževky. Není to snad úřední jméno, nýbrž pouze čestná památka na prvního průkopníka systematického studia žen. Po něm spravoval kursy A. N. Beketov.

Avšak hnedle ukázal se zase starý nepřítel všeho vzdělání — nedostatek hmotných prostředků. Proto výše jmenované dámy chopily se jedině správného prostředku k jich dosažení a založily Ženský spolek pro universitní vzdělání, který během dvou let měl 900 členů a odtud stále rostl. Příspěvky valem se množily, neboť ženy dovedly nasaditi páku vždy na pravém místě. V krátkém čase zakoupeno místo v 10. linii Vasiljevského ostrova a tam vystavěna účelná a rozsáhlá budova za 230 tisíc rublů. Vedle knihovny byly tu sály a posluchárny s amfiteatrálními sedadly moderně zřízené, zřízeny kabinety pro přírodní vědy, laboratoře, zejména výtečná pro chemii, semináře pro vědy historické a filologické atd. Učiteli byli universitní professoři, kteří nalezli v kursech daleko horlivější, svědomitější a vděčnější adepty věd nežli jaké měli na vlastní universitě (mužské).

Nový duch, jaký zavanul v síních na Vasilejském ostrově, měl za následek, že veliké množství žadatelek ucházelo se rok co

rok o přijetí do universitních kursů. Tato touha po vědách vždy bývala velmi nemilá úřadu pro osvětu v Petrohradě, a nebylo tudíž divu, že upadly žadatelky v podezření, proč se tak cpou do chrámu věd. A pak ozývali se čím dále tím hlučněji hlasové polovzdělaného a nedovzdělaného mužstva, které se bálo konkurrence ve veřejném životě těchto absolventek, které neprobumlovaly universitní studia, nýbrž s nevšední horlivostí jim se oddávaly. Jeť to vždy příznakem malého ducha, když muž staví se proti studiu žen pouze z obavy před konkurrencí, z důvodů chlebařských. Je-li vskutku pravda, že muž nadán jest daleko většími schopnostmi ke studiu nežli žena, pak potřebuje pouze tak poctivě studovati jako tato a přirozeně snadno ji předstihne; není-li to však pravda, pak není logických důvodů, proč by nadanějšímu a pracovitějšímu měl býti zabráněn přístup k studiím a měl zůstati výsadou méně nadaného a méně pilného. Odstraňujeme-li výsady stavů, musíme odstraňovati také výsady pohlaví nepřekročujíce ovšem hranice, kterou sama příroda postavila.

A poněvadž ženské kursy krásně rozkvétaly, sáhlo na ně ministerstvo národní osvěty mrazivou rukou a zakázalo roku 1886, aby na příště nesměly býti přijímány nové posluchačky. Dovedeme si představiti ohromující účinek tohoto nařízení pro ty, kteří tolik obětovali ženskému studiu. Ale i toto nebezpečenství bylo zažehnáno. Když roku 1889 připravoval se poslední ročník k veřejným zkouškám, zrušeno toto nařízení a otevřen znovu zápis. Od té doby vláda nechápe se podobných prostředků, ano ženské »vyšší kursy« šíří se i do ostatních universitních měst.

Nyní jest ředitelem »Stpetěrburgskich vyssich kursov« N. P. Rajev. Letos podalo 910 osob žádost za přijetí do kursů, bylo z nich však vybráno pouze 594 a to na historickofilologické oddělení 383, na fysickomatematické 210. Z těchto asi 400 žadatelek absolvovalo střední školu s vyznamenáním. Roku 1903 ukončilo kursy 1143 posluchaček a vyučuje se letos vůbec 1500, z nichž je pouze 17 židovek. Již tato prostá čísla mluví velmi jasně o universitním studiu žen.

Leč nemohu zakončiti, abych se nedotekl otázky, kam vrhají se v živobytí tyto vzdělané a učené ženy. I v této příčině požaduje se od ženy nejenom skromnost, nýbrž ukládá se jí, aby byla spokojena při nejlepší kvalifikaci s nejhorším místem. Ale ženě nedá se upříti schopnost sebeobětování, její zvýšená citlivost a vzbuzený ideálný zápal nedá jí zakrněti ani v poměrech sebe

nepříznivějších, ba naopak ve většině případů probouzí v ní netušenou energii a snahu po práci a dobrém bližního. Velká část těchto Bestuževek ubírala se na venek a tam přejímala učitelská místa za plat, který nejednou nestačil na živobytí a na smrt byl příliš velký. Od 5 rublů měsíčně pracovala taková vzdělaná a ideální žena na zanedbané roli duševní venkovských dítek, pracovala s láskou a sebezapřením ve škole i jizbě, slovem i příkladem, až znenáhla Bída k ní přivedla zákeřnou svou sestru Nemoc, která ponenáhlu vedla jí v náruč — Smrti. Ale to neodstrašilo druhou, třetí ani stou a tisící, aby nešla touže cestou, aby se neobětovala ubohému lidu ruskému, aby ty tělesně i duševně zanedbané hlavičky neprobouzela k lepšímu a duchovnějšímu životu, aby svou vlastní smrtí a sebeobětováním nevykupovala z temnoty a nevědomosti selské děti. Jak málo takové horoucí lásky a takového sebeobětování schopni jsou mužové i ti, kteří vší mocí ženě brání přístupu do chrámu věd. Co vykonaly Bestuževky pro osvětu nejzanedbanější vrstvy ruského národa, toho snad někdy s vděkem a chloubou budou vzpomínati ruské dějiny.

Nikoli však všem připravila stejně zlý osud Prozřetelnost. Mnohé nalezly dobrá místa jako soukromé učitelky v ústavech a internátech, jiné dostaly se do rodin v témže úkolu, takže mohly vždy ještě zůstávati ve styku alespoň s literaturou. Některé staly se spisovatelkami a jest značná řada jmen, která dobyla sobě v současné vědě úcty. Ze svého předmětu připomínám pouze E. N. Ščepkinu, jejíž jméno v současné historii velmi posunuto jest do popředí. V odborných časopisech i populárních týdennících a měsíčnících setkáváme se velmi často s vědeckými články buď nově řešícími vědecké otázky, nebo poznatky odborné popularisujícími, jichž autorkami jsou bývalé absolventky těchto vyšších kursů.

V nejnovější době dosáhly konečně i toho, že se mohou ucházeti o učitelská místa na gymnasiích a progymnasiích dívčích, kde mohou lépe a platněji působiti na výchově budoucích pokolení, nežli na pouhých selských školách.

Krásný výsledek 25letého působení těchto universitních kursů dnes nese zdárné a blahé ovoce a není pochyby, že je pouhým počátkem úplné rovnoprávnosti studijní ženy a muže v Rusku a že bude jednou úplně překonán předsudek, jakoby žena duševně i tělesně méně hodila se k vyšším studiím nežli muž. Ba neváhám říci, že to může míti i velmi mocný vliv mravný na mužskou

mládež, která bude musiti napnouti veškery síly, aby v soutěži s ženami neoctla se snad v situaci ne-li hrozivé, tedy alespoň pokořující. I z této příčiny zasluhuje pozornosti toto jubileum i slavnostní spis k němu vydaný.[1]

I. XII. 03. *V. J. Dušek.*

---

[1] 70 učených deputací s cís. Akademii věd v čele pozdravilo na slavnosti činnost kursů. Pí. A. P. Filosofova, která nehynoucí má o ně zásluhu, měla krátkou řeč o minulosti a budoucnosti kursů, řed. Rajer podal nástin vývoje, V. P. Tarnovská promluvila o činnosti komitétu a vydání na kursy (3 mill. rublů, z nichž ženy sebraly 1 million) a prof. J. J. Borgmann nakreslil dějiny této ušlechtilé instituce. Nadšení bylo ohromné a slavnost trvala mnoho hodin.

Šestý sjezd sionistický.

Těžko rozepsati se na tomto místě o událostech posledního sjezdu sionistického tak obšírně, jak by zasloužily snad i vzhledem k jich symptomatickému významu pro naši dobu. Národní hnutí židovské, již v samých počátcích velmi složité povahy, zkomplikovalo se v poslední době tou měrou, že jen při důkladné znalosti jeho vývoje a nynějšího stavu lze plně porozuměti tomu, co událo se v Basileji mezi 23.—28. srpnem t. r. S nutným tímto předpokladem — znalosti věci — nemůžeme však počítati u nás, kde, třeba že »otázka židovská« stále vznáší se na povrchu veřejného života, píší a tisknou se o Židech od lidí seriosních věci v základech náramě primitivní.

Sjezdy sionistické nerepresentují jednomyslnou, přesvědčením nedifferenciovanou skupinu lidí. Naopak: těžko představiti si shromáždění nejednotnější tvářnosti, než sjezdy tyto vůbec a zvláště prvý z r. 1897. Tento sjezd třeba od ostatních dobře rozlišovati. Když k němu došlo, nebylo ještě pevné organisace sionistické, účastníci sešli se spontánně ze všech koutů světa, puzeni ideou, individuelně prožitou a chápanou — takto obrážele se v něm — pokud u sjezdů vůbec možno — skutečně ono hnutí v šíři a hloubce, jak v lidu se jevilo. Z této neučleněné směsice, v níž spočívalo mnoho neocenitelných sil evolučních, mohlo se zroditi dítě dobré. A zrodilo se zlé, jménem: program politické strany sionistické. Jak k tomo došlo, o tom protokol sjezdu sám nepoučí, k zodpovědění této otázky bylo by nezbytno rozptýliti nejprve husté ony mlhy, které, z velké části úmyslně a uměle, nakupeny jsou kolem periody vystoupení p. Dra T h e o d o r a H e r z l a a jeho usurpace vůdcovství. Úloha tato je jedna z nejtěžších, jež čekají budoucího pisatele důkladných dějin sionismu, jichž stále ještě pohřešujeme. Jisto jest, že Herzlovo vystoupení mělo v zápětí vznik politického sionismu, nerozluštěnou však záhadou jest, jak osobnost vídeňského žurnalisty, tak vzdálená pravé duševní pod-

staty židovského hnutí, mohla se pro ně státi tak osudně — směrodatnou. Ustavením se politické strany sionistické provedeno přímo neslýchané znásilnění skutečnosti, před nímž hluboký theoretik a bojovník židovské autoemancipace Mathias Acher marně předzíravě byl varoval.[1]

Beze smyslu pro poznání, že »sionism« znamená pouze fási vývojovou a to kvalitativně se různící podle individuality jedinců a skupin a bez ohledu na hluboké a zásadní rozdíly mezi Židy, založené na různosti ať již obydlených území a jich národů (Židé »západní« a »východní«), ať již vyznání (»orthodoxní« — »reformovaní« — »nevěrci«), ať již sociálního postavení — zbudován přičiněním vůdců na holé abstrakci »sionism« společný program pro jednotnou politickou stranu, onen basilejský program, jehož první a základní věta zní: »Sionism domáhá se pro židovský národ zřízení veřejným právem zajištěné domoviny v Palestině. Sionistický sjezd z representanta volného hnutí národního přeměněn v shromáždění delegátů organisované této strany sionistické. Rozumí se samo sebou, že nicméně sionisté nikdy nepřestávali vydávati svoji stranu za samojediného, oprávněného zástupce židovského národa a stotožňovati ji s hnutím. Ve skutečnosti však výsledkem prvého sjezdu položen základ pro dogmatickou politiku strannickou, kotvící v zásadě agitace a propagandy, jež stala se zhoubnou odpůrkyní všech hlubších snah kulturních, »rozptylujících« prý »síly potřebné pro dosažení cíle.«

Brzy zmocnila se části přívrženců strany nespokojenost s tímto stavem. Bylo to ovšem jen více méně nejasné vědomí, že »něco je shnilým v státě dánském« a nijak uvědomění si nepřirozenosti celé situace. Tak ozývaly se hlasové v listech i na schůzích, žádající jednak revisi basilejského programu a rozšíření tohoto v »program pro přítomnost« (Gegenwartsprogramm), jednak utvoření organisovaných skupin v lůně samé strany sionistické. Prvý požadavek formulován byl na sjezdu rakouských sionistů v Olomouci (24.—25. března 1901) a první krok k uskutečnění druhého učiněn na sjezdu sionistické mládeže v Basileji, (v prosinci 1901), kdež došlo k ustavení se demokratické sionistické frakce.

Oba tyto pokusy, znamenající vlastně vrchol nedůslednosti svých původců, stihl zasloužený osud. Pátý sjezd sionistický re-

[1] Mathias Acher: Die jüdische Moderne (Leipzig 1896), str. 26—31.

soluci olomouckou jednoduše ignoroval a demokratická frakce živořila bez významu po dvě léta, získavši si pouze onu zásluhu, že po jejím příkladě ustavila se frakce orthodoxních sionistů »Misrachi«.

Za takovéhoto stavu věcí došlo k poslednímu sjezdu. A tu událo se něco, čeho se nikdo nenadál, možná, že ani původce sensace — p. Dr. Herzl sám.

Snad nikdy neočekávala se »trůnní řeč« sionistického vůdce s takovým napjetím jako letos. O činnosti p. Dra. Herzla v dvouleté přestávce mezi 5. a 6. sjezdem bylo pouze známo, že dvakráte a pokaždé marně vyjednával s tureckým sultánem stran Palestiny, jinak zahalena byla, jako vždy, závojem, jejž snímá na každém sjezdu teprve pan Dr. Herzl sám v zahajovací řeči. Napjetí tentokráte bylo oprávněno. Po všeobecném úvodu a stručné zmínce o neúspěších v Cařihradě, jakož i po vylíčení pokusu o nabytí poloostrova sinajského,[1] jenž taktéž minul se úspěchem pro nepříznivý nález expedice, tam vypravené, předložil p. Dr. Herzl sjezdu návrh vlády britické, slibující: samosprávnou židovskou osadu ve východní Africe (Uganda) s vrchním úředníkem židovským v čele, pod dozorem britické vlády — s žádostí, by zvolen byl výbor k prozkoumání celé záležitosti.[2]

Není pochybnosti, že pan Dr. Herzl, jemuž jednalo se asi především o effektní demonstraci úspěšnosti své diplomatické činnosti, byl přece připraven na odpor proti tomuto návrhu. Tomu nasvědčuje již způsob, kterým odporučil sjezdu jeho přijetí — mistrný to kousek vyšší diplomacie. Ale skutečnost odpovídala stěží jeho představám.

Došlo k památné debatě »o východní Africe«, vedené s náruživostí, i na sionistických sjezdech nezvyklou. Byli to z největší části delegáti z Ruska, již zdvihli odpor proti návrhu britické vlády. Proti této opposici nebylo lze obvyklým způsobem dovolávati se ohledů na jednotu a svornost strany, vždyť nebojovala *proti*, nýbrž o basilejský program! Ovšem obhájci návrhu

---

[1] Podnět k tomuto pokusu zavdal spisovatel p. Davis Frietsch, jenž na krajinu tuto — předem město El-Arisch s okolím — upozornil. Mezi ním a p. Dr. Herzlem došlo na sjezdu k velmi prudké a neutěšené srážce, pro nynější stav sionismu nad míru charakteristické.

[2] V dalším jednání sjezdovním uveřejněno původní znění prohlášení vládního.

a p. Herzl sám neustávali ujišťovati, že nezvratně jako dříve trvají na programu basilejském, že jedná se pouze o výpomoc, o »noční asyl« (Nordau), o okliku na cestě do Palestiny — ale což nepozorovali tito páni onu propast mezi sebou a svými odpůrci, již oněmi důvody jen stále více odhalovali, což nebylo jim jasno, že druhé straně nejde již vlastně o program, o onu schematickou abstrakci, jež stala se základem strany, nýbrž o ideu, o životní princip části židovského národa? Snad neuvědomili si ani odpůrci návrhu sami, tito bojovníci o Palestinu, významu své opposice, a zda tak učinili neb učiní čili nic, od toho závisí další chod věcí. Význam tento spočívá právě v jasném vyniknutí protiv v sionismu samém, jímž onen jednotný všežidovský sionism, hlásaný sionistickou stranou, objevil se konečně tím, čímž vskutku jest, totiž konstrukcí mělké politiky.

K jakým důsledkům tato politika jediné, samospasitelné strany židovské svádí, dokázalo jmenovité hlasování o této záležitosti,[1] v němž proti menšině 178 hlasů »proti«, skládající se z největší části z Židů východních, většinou 294 hlasů »pro«, v níž valnou převahu měli Židé západní, rozhodnuto o záležitosti, týkající se především a hlavně židovského východu. Zda si »sionističtí sionisté« — tak pojmenovala se sama opposiční menšina — aspoň z tohoto faktu vezmou patřičné poučení, nutno vyčkati. Bezprostřední účinek hlasování byl ovšem velmi příznačný: za neobyčejného vzrušení opustila menšina poradní síň a rozčilení jednotlivých ruských delegátů bylo tak silné, že projevilo se hlasitým vzlykotem .... »Ztratil jsem všechnu důvěru k oněm lidem,« řekl mi jeden z nich vztahem k Herzlovi a jeho družině. Tak zdá se, že postavení pana Dra. Herzla tímto sjezdem jest povážlivě otřeseno, — kterýžto fakt dovede doceniti pouze, kdo ví, co znamená osobní kult, natropený s osobností sionistického vůdce.

Snad pohlížeti se bude v budoucnosti aspoň v některých kruzích sionistických poněkud kritičtěji na politiku p. Dra. Herzla,

[1] Návrh odhlasovaný zní: »Ke zkoušení otázky osazení území, anglickou vládou tak šlechetně nabídnutého, usnáší sjezd, dosaditi komissi. Tato komisse skládati se má z 9 členů a jest jejím úkolem, pouze poradním hlasem státi po boku výkonného komitétu (sionistického) při vyslání výzkumné expedice do zmíněného území. Rozumí se, že útraty této expedice nesmí býti vzaty ani z židovské koloniální banky, ani z Anglo-Palaestine-Company, ani z židovského národního fondu. — Stran opatření prostředků srozumí se finanční výbor s užším výkonným komitétem. Usnesení o kolonisaci východní Afriky vyhrazuje se sjezdu, zvláště k tomuto účelu svolanému.«

onu politiku »úspěchovou« — udržující, jak trefně podotkl na sjezdu del. p. Trietsch, již po několik let židovské massy v horečném rozčilení — o jejíž poslední etapě chci se ještě zmíniti.

Krátce před letošním sjezdem, kdy proslýchalo se, že sionism byl nebo bude v Rusku zakázán, odjel p. Dr. Herzl na Rus, »vyjednávat« s tamější vládou. Výsledek této cesty odhalen na sjezdu nejprve v zahajovací řeči, pak uveřejněním dopisu ruského ministra vnitra z Plehve Dr. Herzlovi. Uvedu pouze nejcharakterističtější věty tohoto listu: ». . . . v okamžiku, kdy by se objevilo, že sionism opouští hlavní svůj cíl, by nahradil jej jednoduchou propagandou židovsko-národního sepjetí v Rusku, jest přirozeno, že vláda novou tuto dráhu sionismu v žádném případě trpěti nemůže. Nemělť by (potom) jiného výsledku, než utvoření skupin jednotlivců, odcizených, ba i nepřátelských vlasteneckým citům, tvořícím sílu každého státu.«

»Proto mohla by sionismu důvěra býti vrácena jenom pod podmínkou, že zase vrátí se k svému původnímu programu. V tomto případě mohl by počítati na morální i hmotnou podporu, počínaje dnem, kdy by některá z jeho praktických opatření sloužila k zmenšení židovského obyvatelstva v Rusku.«

»Tato podpora mohla by záležeti v protežování sionistických plnomocníků u vlády turecké, v ulehčování činnosti společností vystěhovaleckých, ba i v zaopatření hmotných potřeb těchto společností, rozumí se, že nikoli z prostředků státních, nýbrž z poplatků uložených Židům.«

»Pokládám za nutno připojiti, že ruská vláda, jež povinna jest, zaříditi způsob svého jednání dle zájmů státních, přece nikdy se neuchýlila od velkých zásad mravnosti a lidskosti.«

A tento dokument despotické libovůle, jemuž — zvláště poslední citované větě — dodává rozhodujícího zabarvení teprve okolnost, že pisatelem jeho je týž z Plehve, jenž proslul co protektor řeže kišiněvské[1] — předložil p. Dr. Herzl sjezdu sionistickému co neocenitelný úspěch své diplomatické činnosti, v němž

[1] Nemohu se při této příležitosti zdržeti aspoň věcné poznámky, že líčení výtržností kišiněvských a jich příčin, jak podáno bylo většinou denních listů českých, jakož i p. E. K. v »Rozhledech« neodpovídá skutečnosti, dnes nezvratně zajištěné. V té příčině poukazuji na brožuru: Die Judenmassacres in Kischinew von Tolet (Jüdischer Verlag, Berlin), knihu, pro svůj tendenční ráz sice nijak hodnou odporučení, v níž však snesen pilně materiál o celé události.

spatřuje při dnešním stavu jediný zdroj naděje na dosažení sionistického cíle! Věru, těžko rozhodnouti, zda tento projev byl pouhou naivností či vypočítanou hrou diplomatickou — v obou však případech zůstane toto jednání sionistického vůdce až zoufale podobným chování jistého druhu nenáviděných assimilantů . . .

Opakuji: snad pohlížeti se bude po tomto sjezdu v některých kruzích sionistických kritičtěji na politiku Herzlovu — ovšem jen v některých kruzích, neb převalná většina bude ve výsledcích Herzlovy diplomacie spatřovati skutečné úspěchy, znamenající neb aspoň připravující převrat v dějinách židovstva — budou to oni lidé, kteří, jako p. Dr. Herzl sám, postrádají smyslu pro skrytý proces ústrojného národního vývoje, jenž mechanickými pokusy povrchní politiky, znásilňujícími snad vnější chod dějin, nedá se ani potlačiti ani urychliti. —

Líčené události vtiskly ráz tomuto sjezdu sionistickému, jenž, vynikaje i počtem účastníků (přes 500 delegátů a neobyčejné množství žurnalistů i hostů!), po prvním byl bez odporu nejvýznačnější ze všech dosud konaných.

O ostatním jednání sjezdovním, významu pouze interněstrannického nebudu se šířiti. Z referátů vytýkám referát p. Dra. Františka Oppenheimera »O osazení« (Ansiedlung), který, s napjetím očekáván, zklamal znalce vzdušnou konstrukcí, provedenou bez ohledu na skutečný stav a rasovní vlastnosti Židů. Zdá se, že znamenitý tento národohospodářský theoretik, jenž objevil se letos poprvé na sjezdu sionistickém, zamýšlí použiti sionistických snah k veliké »ad oculos demonstratio« své nauky o společenstvu. . .

František Kobler.

Pravda o „slovanských apoštolech“ a jich působení.

Napsal A. Brückner v Berlíně.[1]

I.

Z žijících dnes 140 millionů Slovanů přísluší více jak 100 millionů obřadu »slovanskému«; k »latinskému« přiznává se sotva 32 millionů a tvoří takto méně než třetinu veškerého Slovanstva jež v počtu nad dvě třetiny v díle slovanských apoštolů, Cyrilla (Konstantina) a Methoděje, starším tisíci let, uznává nejdražší odkaz předků, sjednocující pásku víry. Oba Řekové Solunští vytvořili takto pro Slovany dílo, které s nepatrnými odchylkami, ku př. Rumuni taktéž kdysi konali slovanské obřady, tisíciletí přečkalo a jemuž nesměrným šířením moci ruské se ještě vždy nové vyhlídky otvírají — v pravdě to výkon, který nejsmělejší očekávání a sny svého tvůrce (Methoděje, vlastní to ženoucí síly) daleko převýšil. Ano, po mnohá století tvořilo dílo obou bratrů a jejich jazyk nejen základ k náboženskému, ale i hlavně k duševnímu životu těchto Slovanů; j e d n a literaturu a j e d n a řeč (s nepatrnými odchylkami) panovala od Adriatického a Černého až k Ledovému moři a od Dunaje až ku Kamčatce; teprve během 18. a 19. století nastoupilo různění jazyků, literatur a duchů a tím přízrak jednotného slovanského spisovného jazyka na dobro byl pochován.

Nesmíme se tudíž diviti, že slavofilové a panslavisté v díle cyrillo-methodějském spatřují jakýsi druh národního palladia, v ře-

[1] Prof. Brückner uveřejnil v letošní mnichovské »Allg. Zeitung« (č. 163 násl.) pod titulem »Mystificationen« následující dvě pojednání o slovanských apoštolích a o Libuši; pro toto české vydání autor pojednání II. valně pozměnil. O slovanských apoštolích obšírněji napsána studie polsky v letošním Roczniku Towarzystwa Przyjaciól Nauk Poznańskiego a v »Polském Przegladu«. — (Ku věci poznamenávám, že »Hlídka« ve své zprávě o polské práci shledává u berlínského slavisty upřílišený polonism a nepřízeň k pravoslaví a Rusům; podobné úsudky vysloveny i jinde. Své stanovisko o cyrillo-methodějském kultu vyložil jsem v »České Otázce«.) Red.

ckých bratrech národní slovanské svaté, dobrodince svého národa, postavy ideální a reky; že západním Slovanům, kteří dobrodiní této sjednocující pásky neznají a znáti nechtějí, vyslovují soustrast aneb — v ošklivosti je mají, neboť slavofilové stávají se ihned odpůrci Slovanů, když se jedná o latiníky, zvláště o Poláky; zklamali se již jedenkráte o možnosti cyrillo-methodějské propagandy mezi Čechy a Charváty a jen od polského kazimíra byli si vždy jisti odpovědi: Quod non, naprostého vytrvání při Římu a latinských obřadech, příkrého odbytí jakékoliv slovanské velleity; protož také ta nenávist slavofilů k (20 millionům) Polákům.

Žádný div tedy, opakujeme, že jakmile slavofil počne o díle řeckých bratří mluviti, oči a i — skutky zkrucuje. Jediný příklad služ za tisíc. Nedávno známý petrohradský slavista a slavofil Lamanskij počal uveřejňovati pojednání o Cyrillu-Methoději ve spisech petrohradské akademie; zde na př. čteme: »Za papeže Štěpána V. a císaře Arnulfa potkala moravské a pannonské Slovany zrovna taková nábožensko-národní pohroma, jako se později za císaře Ferdinanda II. opakovala«, t. j. nejmoudřejší čin největšího Moravana, kterého kdy dějepis znal, mocného a slavného Svatopluka, jenž v jistém přesvědčení toho, čeho jeho národu třeba bylo, řecko-slovanské bludaře, uposlechnuv klatby papeže, ze země ven vyhnal — tento chytrý a prospěšný čin na roveň postaven jest se zničujícími následky bitvy na Bílé Hoře, zdar se záhubou! Nuže, to by byla ještě věc chuti, ale přijde něco ještě lepšího. Neboť čteme dále: »Ve velkém výkonu bratří jest především důležito překlad sv. Písma a pořízení slovanské spisovné řeči, zároveň se silným a veřejným obhájením práva kmene slovanského míti svoje národní písemnictví (literaturu)« — a přece slavista Lamanskij nejlépe ví, že oni Slované, kteří dílo bratří ani nepřijali, skvělou, samorostlou národní literaturu po staletí měli, kdežto Cyrillem a Methodějem »obšťastnění« žádnou národní literaturu rozvinouti nemohli, s nejnuznějším surrogátem takovéto, s nejbídnějšími překlady dosti chatrných spisů se po mnohá století spokojiti musili! Neboť byly by snad u dubrovnických Slovanů, u Čechů a Poláků jich literární květy možné, byli by Hus a Koperník z universit pražské a krakovské povstali, kdyby se byli stali Cyrillo-Methodisty také tito Slované, jako jich nejbližší sousedé? Zůstali by zrovna takovými knut uctívajícími analfabety, jako jich slovanští »bratří«. Neboť cyrillomethodismus značil uzavření se, osamocení před Evropou,

kulturou a vzděláním a v náhradu za to neposkytoval zhola ničehož; stali se snad Rusové 15. století s jich chválenými slovanskými obřady jen o atom křesťanštějšími než Poláci nebo Čechové s jejich »cizími« latinskými obřady? Na sesedlačení a rabské podřízenosti duchovenstva, na nesmírném ohlupování celých národů pomohla slovanská liturgie zajisté světový rekord učiniti; teprve Petr Veliký má velkou zásluhu — zcela jinou, nekonečně vyšší než oba bratří — že svůj národ, t. j. svůj stát, z tohoto ohlupujícího vlivu násilně vybavil a mocí na moderní dráhy zavedl, začež na něho poněkud slávofilové nevraží a pro forma na duchaplného tvůrce slovanské světové moci se hněvají.

Ale nejen slavofil a pravoslavný v dětském obdivování »díla« soluňských bratří vyrostl a se chytil; taktéž západním učencům a spisovatelům kalí se zrak při pozorování a ocenění díla onoho. V císařské veřejné knihovně v Petrohradě lze viděti pravého Rusa, »kupce«, jenž sem zabloudí, jak napřed dělá kříž, dříve než před ním ležící svazek otevře; týž dojem činí na nás také práce západních badatelů o Cyrillu a Methoději; tajemné kadidlo stoupá v nich a zatemňuje smysl a denní světlo jen spoře prodírá se pestrými a úzkými okny — a vždyť píší častěji jen duchovní o svatých; u světských opět bývá to pobloudilý národní pocit; jiným pak dokonce slepá zášť oproti papežství zabraňuje klidnému, střízlivému pochopení.

A tak se stalo, že my vzdor 1500 (!!) knihám a pojednáním, které ve všech civilisovaných řečích světa věnovány jsou působení a životu obou řeckých bratří, v důležitých bodech jsme na scestí, v nejjednodušším se mýlíme, nechceme viděti, co se — bez toho hagiografického olemování — zkušenému oku jeví samo.

II.

Co nyní s tímto 1501 náčrtem, pro který žádné nové, neznámé prameny nejsou?

Má zkusiti naučiti správnějšímu nazírání; chce zkoušeti podání pramenů po stránce jich pohnutek. Tyto prameny — nehledě k papežským psaním a sporným spisům německého duchovenstva — tvoří čtyři legendy, latinská o sv. Cyrillu; dvě slovanské o sv. Cyrillu a Methoději; řecká o (bulharském) Klementovi. Tyto čtyři legendy provívá týž duch, jsou jen hagiografickými apologiemi činů a konání obou bratří; z nich tři prvé spočívají na společné informaci, jich původ totiž všech je od Methoděje,

který nehledě k pravdě k uhájení svého stanoviska průběh událostí porušil, mnoho smýšleného vsunul — dle zásady, že účel světí prostředky.

Zde buďtež uvedeny příklady takových, dosud nepozorovaných, úmyslných a dobře promyšlených padělků. Něco z »vlašské« legendy. Cyrill a Methoděj musili Římanům, aby tito nepohodlnými otázkami pravdu nezvěděli, pravdě podobnou výmluvou podati dostatečné vysvětlení, jak kníže moravský (Rostislav) mohl míti bláhový nápad, z Cařihradu si povolati věrozvěsty. Za tím účelem vypravuje Cyrill a vsunuje Methoděj do vlašské legendy (jež psána jest pro Řím dle jeho informace) následující odstavec: »Když filosof — tak byl obecně Konstantin zván — do Cařihradu se vrátil (ze své missijní cesty k Chazarům), zvěděl Rostislav, moravské kníže, co filosof u Chazarů byl vykonal a poslal tedy taktéž ku blahu svého lidu k (řeckému) císaři« atd. Jen ve vlašské legendě, která Římanům nasypati měla prach do očí, setkáváme se s tímto odůvodněním; v slovanských chybí (zde musil nastoupiti »boží vliv«) z vážných důvodů. V Římě bezpochyby nevědělo se dobře, zda země Chazarů na Kaspickém moři aneb Morava při řece Moravě leží — ano považovány byly za sousední země; v Římě taktéž se nevědělo dobře, že missie chazarská znamenala pro Cyrilla hluboké pokoření: Chan chazarský nabídl se křesťanství třeba sám přijmouti a Cyrill — nehledě ku všem jeho zázrakům a požehnání sv. Klimenta — přinesl konečně do Cařihradu pouze list, v kterém chan poddaným svým volnost ponechává křesťany se státi — ale tuto svobodu požívali v nejsnášenlivější všech říší už dávno! Místo očekávaného obrácení chana přinesl Cyrill — podržíme toto nepůvodní jméno — jen ostatky jistého papeže, jimž v Cařihradě nikdo zájem nevěnoval, a propuštěné válečné zajatce: narodila se směšná myš. Kdyby byl Rostislav někde něco o nešťastné missii u Chazarů zvěděti mohl — což vyloučeno jest —, zajisté byl by se vystříhal, podrobiti vlohy Cyrilla nové zkoušce. Mezi Slovany znám byl lépe rozměr, jak daleko Morava od země Chazarské vzdálena jest a protož Methoděj neuznal za vhodné, propašovati toto shnilé odůvodnění do slovanských legend — skeptickým Římanům musilo se pak zajisté toto »božské vnuknutí« učiniti pravdě podobnějším, naivnějším Slovanům postačilo také samo.

V legendě Methodějově vyzývá řecký císař řecké bratry, aby se podjali moravské misie, »neboť vy oba jste lidé ze Soluně

a všichni Solunští mluví čistě slovansky.« Co značí tento makavý výmysl a proč nalézá se jen v pozdější legendě (od Methoděje) a ne také v dřívější (od Cyrilla)? Solunští prý mluvili čistě slovansky; týmž právem a slušností mohlo by se říci: všichni dnešní Berlíňané mluví čistě slovansky. Slovansky vskutku mluví v Berlíně lužické kojné, polští dřevorubci v Grunwaldě a slováčtí dráteníci — zrovna tak bylo v Soluni, v prařeckém městě, které pyšno bylo na svou řeckou řeč a literaturu, které na Slovany pohlíželo jen jako na bývalé oblehatele a nynější pacholky. Slovansky uměli solunští zrovna tolik jako dnešní Berlíňané »dalli-dalli« volají na líného pacholka a slovem »pomadig« (pomalu) jej uvádějí v posměch — více ani slovíčka. Řekové starali se o slovanský jazyk zrovna tak, jako dle slovanského přísloví pes o pátou nohu, a posudek o čistotě slovanské řeči mohli bychom požadovati stejným právem od řeckého jako od čínského císaře.

Co zamýšlel tedy Methoděj s tímto výmyslem a proč dopustil ho teprve nyní, proč dříve již neumístil jej v legendu svého bratra? Potřeboval autoritativní vysvědčení oproti Moravanům pro čistotu své slovanské »výslovnosti«, která se od moravské značně rozeznává: Moravanu řeže uši soluňské nošt místo moravského noc, meždy místo mezi a pod. a Methoděj proto mnohdy měl těžké postavení — fabrikoval sobě od císaře samého vysvědčení (pro Řeky bohorovné rozhodnutí), že soluňská slovanština jest pravá a hloupí Moravané že mají držeti hubu.

Již dávno bylo nápadným, že legenda Methodějova nic nepřináší o jeho druhé cestě do Říma, kterážto přece dle papežských psaní (Jana VIII. z roku 879 a 880) beze vší pochyby se stala. Legenda tuto cestu úmyslně zamlčuje, neboť Methoděj byl od papeže do Říma k ospravedlnění povolán jako kacíř, a tento způsob odůvodnění nehodil se v hagiografický rámec; protož byla druhá cesta do Říma hozena pod stůl — neboť již Methodějem, a ne teprve Jesuity, jak Lamanskij míní, skrytost pravdy se cení dle prospěchu a výhody. Z této druhé cesty římské přinesl Methoděj papežské psaní s sebou; známe jeho latinský text a víme, co jeho legenda z toho učinila — poučný to příklad, zkoušeti ostatní psaní legendy na jich přesnost: každému vtírají se, kdo viděti chce, jejich překrucování a přílišnosti. Ale při této druhé římské cestě přihodilo se ještě něco, co významno jest pro řeckou věrohodnost Methodějovu, že to ku charakteristice tohoto muže zadržeti nemůžeme.

Z úst samého papeže víme, že Methoděj, při svém osvobození z bavorského zajetí, papežskému legátu slavnostně musil přislíbiti (později řeklo se dokonce v Římě: přísahati), že budoucně v slovanské řeči nebude náboženské obřady vykonávati, avšak proto přece toto, jakmile na Moravu zavítal, ihned činil opět. Zbožní a nejzbožnější životopisci Methodějovi nevědí si co počíti s touto řeckou věrohodností, zapírají, lhou, zakrývají dle sil — ale důkazy mluví přespříliš zřetelně. Jak Methoděj před papežem své zjevné porušení slova omluvil a ospravedlnil? Jeho legenda podává zřetelný pokyn, jak Řek papeže asi obloudil.

Legenda vypravuje totiž, na pohled zcela nevinně, že Moravané německo-latinské kněze pro jich politické pletichy všechny ze země byli vyhnali. V této všeobecnosti jest udání zcela jistě vylháno; náhle vzbuzené národnostní vědomí Moravanů mohlo si třeba vyžadovati oběti na nenáviděných německých duchovních, kdyby však byl býval odchod Němců všeobecný, náhlý, tu zajisté by byly německé letopisy něco z tohoto nápadného zjevu zaznamenaly; mimo to nalézáme však latinské kněze na Moravě vždy. Toto zajisté jen částečné odstranění byla voda na Methodějův mlýn a mohl pak papeži přednášeti asi takto: »Když jsem na Moravu přišel, vyhnali Moravané veškeré latinské kněze (s jich latinskou mší); abych nyní křesťanství samo, nerušený postup nového zasetí neuvrhl v nebezpečí, abych zamezil vrácení se k pohanství sousedů a bratří Slovanů, musel jsem, nucen jsa, s těžkým srdcem, zrušiti onen tobě, nejsvětější otče, daný slib a obřady konati slovansky, abych jen divoký, vzdorovitý lid upokojil.« A papež uvěřil Řekovi!

Již dosti této ukázky kritiky pramenů, kterou možno snadno rozmnožiti.

(Pokračování.)

Tisza versus Koerber.

Ministerští předsedové obou našich polovicí říše pověděli si navzájem svá mínění o výsostných právech panovníkových v oboru společných záležitostí a implicite objasnili si též své odchylné názory o postavení panovníkovu ve státě. Jako obyčejně při podobných otázkách provanuly naši říšskou radu zase jakési vani circuitus veteris iuris, jimiž dal na se působiti i opatrný posl. dr. Bärenreither.

V podstatě (politicky i státovědecky) jde o jedinou otázku: Vykonává císař svá výsostná práva v oboru společných rakousko-uherských záležitostí jako kompetence státní, nebo jako svá osobní práva vladařská? Vládne panovník nad armádou z osobní moci vlastní, nebo z moci státní ústavy, poněvadž je nejvyšším orgánem státu? Dle tohoto rozdílu je také vliv parlamentu na výkon výsostných práv vladařových různý, po případě žádný.

Historicky je nepochybno, že panovníkova výsostná práva nad armádou jsou souhrn všeho toho, co mu zbylo z jeho neobmezené, absolutistické moci panovnické. Státovědecky je však dle dnešní nauky právě tak, ne-li ještě více, nepochybno, že veškera práva v oboru veřejné moci, která panovník vykonává, jsou právy státu, nikoliv osobními právy vladařskými, a že, jak německá říšská ústava praví, veškera nařízení panovníkova mohou býti vydána jen ve jménu říše, v zastoupení státu, jehož moc má panovník vykonávati.

Politicky konečně přijde na to, jaké jsou konkretní mocenské poměry ve státu, zda mocnějším je král či zda faktická moc spočívá v rukou parlamentu; přijde na to, který z obou těchto činitelů státního života dovede zjednati silnější platnost svému pojetí práv panovnických, zda král, dovolávající se toho, že sobě určitá práva jako osobní ponechal, či parlament spatřující v právech králových jen část práv státních.

V Uhrách dnes zcela převládlo jasné mínění, že výsostná práva králova jsou stejně právy národními, uherskými, kteráž přísluší králi jen jako representantu uherského celistvého státního národa. U nás vší mocí a úzkostlivým úsilím hledí se dosud udržeti politické mínění, že výsostná práva císařská jsou samostatnými právy individuální osob-

nosti monarchovy, nikoli státními kompetencemi. V obou těchto proti chůdných názorech proniká zároveň jasně zcela různé ocenění sociální a politické moci koruny, jejíž váha v obou polovicích říše má nestejný stupeň a jejíž význam pro vedení státních záležitostí je v Předlitavsku přirozeně větší, ježto předlitavský parlament svou nedělností na ceně své byl značně poklesl.

Uhři mají skutečně štěstí v státním právu jako v politice. Tak jako kdysi pro své názory o politické samostatnosti uherského státu mohli se dovolati celé řady zvučných státovědeckých autorit, tak dnes opět pro své pojetí výsostných práv vladařových mohou najíti opory takřka v celé novější státoprávní literatuře. Je skutečně nápadno, že některá místa Tiszových řečí čtou se tak, jakoby byla vybrána z některé německé učebnice poslední doby.

Pokud jde o vladařova práva vůbec (výsostnými právy lze nazývati vlastně jen ta práva, na jejichž základě panovník vykonává určitou moc), má panovník v každém moderním konstitučním státu také řadu práv čistě individuálních, jako užívání titulů a znaků, vydržování si čestné družiny, vysoké pocty vojenské. V Rusku má panovník ovšem více práv a postavení jiné; Rusko však pro státovědu není státem moderním, poněvadž jest absolutistickým, i nepadá dále v úvahu.

Taktéž zvýšená ochrana právní trestními zákony vztahuje se jen na osobu panovníkovu, ukládajíc na přestoupení určitých povinností poddanských co nejpřísnější tresty. Osobě panovníkově zavázáni jsou státní poddaní ještě jinými povinnostmi, kteréž celkem nemají státoprávního významu a nejsou též základem žádných práv; v tuto kategorii patří na př. vzpomínání při modlitbě v chrámech, dále povinnost k zachovávání obecného smutku při smrti panovníkově nebo členů jeho rodiny. Skutečným osobním právem panovníkovým jest však jeho nárok na placení civilní listy, kteráž, byť i panovníkovi náležela osobně, přece jen podléhá rozpočtové úpravě parlamentu, protože lesk a representace vladařského domu má i pro stát hlubší zájem jmenovitě v mezinárodních poměrech.

Mezi právy, která panovníkovi náležejí jako individuální osobnosti, jsou však některá již zároveň právy státními; titul panovníkův jest zároveň titulem státním. Proto, když císař rakouský vlastnoručním listem ze dne 14. listopadu 1868 byl změnil dosavadní titul svůj v titul císaře »rakouského a krále uherského« a dosavadní titul monarchie v titul »mocnářství rakousko-uherského«, nebyla tím vyřízena otázka, zda nemělo se tak státi jen se souhlasem parlamentu, nikoli jednostranným aktem panovnické moci. Tak jako panovník se zajisté nemůže vzdáti svého titulu bez souhlasu parlamentu, tak měl také tehdy parlament býti dožádán k změně titulu mocnářství ve smyslu dualistickém.

Veškera oprávnění, která panovníkovi náležejí dle ústavy v oboru státní činnosti, zákonodárství a veřejné správy, jakož každý výkon veřejné moci, jejž panovník předsebéře, jsou již funkcemi státními, obsahem státních kompetencí. Státní moc patří státu, nikoliv indivi-

duální osobnosti panovníkově, jenž ovšem určité funkce státní moci vykonává ve jménu státu. Obsah kompetencí státních není obsahem individuálních práv panovníkových, jehož individuální osobnost jest jen nositelem práv státních; tato nejsou osobními právy vladařovými, nýbrž výsostnými právy státu. Protože obsahem funkcí panovníkových v oboru státní činnosti jsou jen státní kompetence, nikoli vlastní práva vladařova, je spor o objemu výsostných práv vladařových jen sporem o státní kompetence, nikoliv sporem o individuální práva panovníkova, neboť východiskem všech práv výsostných je stát sám. Veškera vláda přísluší státu. Státovědecky není práv panovnických, jsou toliko výsostná práva státní.

Jmenuje-li panovník soudce a úředníky, stávají se tito státními zřízenci a nikoli zřízenci panovníkovými, a velí-li panovník vojsku, vykonává tím část veřejné správy státní. Protože panovník je též státním orgánem zákonodárným s právem sankce, nemohou bez jeho souhlasu práva, kteráž vykonává, býti ani změněna, ani jemu odňata; zákon, kterýž by jej chtěl omeziti, nemusí sankcionovat.

Na říšské radě posl. Bärenreither nezvykle ostře akcentoval historický původ výsostných práv výrokem, že armáda je starší, než naše státní právo, a že nebyla vytvořena státním právem, nýbrž historií. Historicky možno ovšem zbytek neobmezených práv panovníkových nad armádou míti za jednotný okruh jeho osobních práv, jen že historický vývoj sám nám nedovede vysvětliti také nynější jejich podstatu. A právě politický vývoj věcí v Uhrách dal také předpisům ústavy jiný výklad, opírající se dnes o obecné přesvědčení národní; byť znění předpisův ústavních zůstalo totéž, mění se jejich obsah ve smyslu politických požadavkův uherských a státní právo plní se novým obsahem politických snažení vlády i parlamentu. Samostatnost uherského vojenského kontingentu se upevňuje stále více, ač vyrovnací zákony se nemění; dualismus vnikl do armády bez ohledu na to, kolik bitev ji pojí dohromady.

Dnes již vláda uherská prohlásila, že objem »ústavních výsostných práv« panovníkových, ježto jsou právy uherského krále, může býti změněn zákonodárstvím uherským bez ohledu na zákonodárství předlitavské. Tomuto tvrzení jen slabě mohl odporovati rakouský ministerský předseda poukazem, že by také v naší polovici říše musil býti usnesen zákon téhož obsahu. Námitka tato měla by jen tehdy význam, kdyby monarchie rakousko-uherská byla státem a nikoli jen poměrem mezi dvěma státy, smlouvou vázanými. Takto však může každý z obou států zákony své měniti a když panovník změně dá sankci, nemá druhý ze spojených států žádného prostředku, aby změně zabránil. Vázanost uherského zákonodárství v oboru společných záležitostí vůči Předlitavsku je pouhým závazkem smluvním, který nemá žádné jiné sankce, než zda panovník přivolí. Že tak mocný parlament jako uherský by odepření sankce klidně nepřijal, dá se mysliti, a tak vzrůstem moci uherského parlamentu klesla navždy naděje na zachování téhož zákonodárství v obou polovicích říše.

Co znamená nyní tento řečnický rozhovor obou minsterských předsedů pro naše politické poučení? Pro moderního politika jistě aspoň jedno: Že je cílem nutným správné národní politiky vždy a všude podporovati ústavnost, poněvadž rozvoj ústavnosti znamená postupné rozšiřování parlamentární kontroly na všechny obory státní činnosti, jak toho žádá idea právního státu. Záruky veřejného života, které poskytuje nejbídnější parlament, jsou na konec vždy ještě větší, než jakých dovede poskytnouti nejosvícenější absolutismus, ať zjevný, ať zakrytý, v jakékoli formě a v kterémkoliv oboru. Zda jednání naší mladočeské delegace bylo v intencích této politiky, těžko říci; úsudek dal by se pronésti jen tenkráte, kdyby v této otázce byli dělali vůbec nějakou politiku. — *ek.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Páně Koerbrův tanec mezi vejci čili jak zařídit, aby vlk se najed a koza zůstala celá — Tisza contra Koerber — Ultima ratio pana dra Koerbra — Když ne v činech, aspoň v řečích pokrok — Český program federační — Zkušební kámen pokrokovosti — Mladočeši pro nebo proti rovnému volení? — Roztržka radikálně pokrokové strany — Věci v Uhrách.

Krátké bylo a dočista neplodné podzimní zasedání říšské rady. A nálada politická, jež je provázela, byla horší než dubnové počasí. 17. listopadu zahájil ministerský předseda pan dr. Koerber předvánoční jednání poslanecké sněmovny řečí, kterou — a k tomu v Rakousku ovšem mnoho netřeba — zhola nikomu se nezachoval. Základem všech parlamentních sporů je dosud a dlouho ještě bude spor česko-německý. Čechy uspokojit a Němce nepohněvat — toť stálý tanec mezi vejci, k němuž hodí se jen velmi obratný ekvilibrista na předsednickém křesle. Pan dr. Koerber vypomohl si snadně: hodně neurčitou zmínkou o neněmeckých universitách. Ovšem cítil, že tím podává více než málo a proto snažil se sesunout všechen zájem na poměry uherské. Ale ani zde neměl šťastnou ruku a nenalezl pravá slova. Ustoupil od své letní neoblomnosti, za níž kryl úplně armádní rozkaz chlopský. Přizpůsobil se změněnému stanovisku koruny a snažil se dokazovat, že národními ústupky Maďarům ve vojště nebyla porušena jednota armády. Pouze ještě se odvažoval akademicky hájit práva a svrchovanost koruny ve věcech vojenských — výkladem uherských zákonů. Ale výsledek vší námahy byl jen nepříznivý dojem o vládě Koerbrově na všech stranách. V parlamentě Němci ministerského předsedu opustili a sami spoluzpůsobili, že došlo na debatu o jeho zahajovací řeči. A tisk všechen — i německý — považoval brzký pád dr. Koerbra za nevyhnutelný. To tím více, když ministerský předseda uherský hr. Štěpán Tisza troufal si odbýti řeč rakouského premiéra způsobem nejpříkřejším.

Uherská oposice přirozeně se snažila učinit z řeči Koerbrovy zasahování do vnitřních poměrů uherských a nutila uherského předsedu ministerstva, aby odmítl rakouskou péči o věci v Uhrách. A hr. Tisza nerozpakoval se vyhovět. Prohlásil, že Koerbrův projev nemůže mít politický význam: jde jen o »diletantské projevy distinguovaného cizince, jimž nelze přisuzovat zvláštní váhu«. Za normálních poměrů nezbývalo by, když již došlo na podobně nezakrytý a příkrý konflikt obou ministerských předsedů, kteří přece vedou vládu jednoho a téhož panovníka, než aby buď Koerber nebo Tisza ustoupil. Leč poměry právě nejsou normální. A koruně je stejně nezbytný hr. Tisza v Uhrách

jako dr. Koerber v Rakousku. Lepších mužů by nenašla. Ba možno, že ani horší politikové než jsou předsedové obou vlád, nechtěli by dnes obětovat za předsednické křeslo svou politickou budoucnost.

Ostatně panu dru Koerbrovi podařilo se do týdne rehabilitovat svou pověst aspoň u Němců. 25. listopadu nově promluvil — a řeči jsou největší a jediné činy dra Koerbra —, zahrotil svou řeč proti Čechům a Němce získal. Stačilo k tomu prohlášení, že Mladočeši svou obstrukcí obstruují svým vlastním kulturním a hospodářským požadavkům, t. j. že vláda nepomýšlí na českou obstrukci odpovídat jinak než odpíráním českým životním potřebám. Ovšem věcně nezískal pan dr. Koerber ničeho. Láska Němců parlament dělným učiniti nemůže. A rakouskému ministerskému předsedovi do Nového roku zbývá jediné dědictví ze všeho sněmovního jednání — nedotknutý § 14.: konstituční absolutism.

Byl-li pokrok nějaký v podzimním jednání říšské rady, nebyl v jejích činech, nýbrž jedině ve vyšší úrovni politických řečí i návrhů. Dr. Ellenbogen, jenž zastupoval návrh skupiny sociálně demokratické na revisi ústavy na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího a ve směru k národnostní autonomii, a dr. Fořt, jenž hájil návrh revise ve směru státoprávním, upoutali na poslední chvíli značnější pozornost.

Návrh dra Fořta je jedinou přesnější formulací mladočeského federačního programu, jehož požadavky shrnul navrhovatel v patero skupin: »I. skupina: Změny povahy konstruktivní: A. Říšská rada: a) změna volebního řádu s odstraněním kuriátního zřízení na základě všeobecného, rovného, pouze censem vzdělanostním obmezeného práva hlasovacího; b) panská sněmovna (senát) záležející z delegátů zemských sněmů, volených se zřetelem k počtu obyvatelstva. B. Zemské sněmy: změna volebních řádů na základě práva hlasovacího, o němž každý sněm sám si rozhodne, však s odstraněním dosavadního zastoupení zájmového a s utvořením národnostních kurií s určitě vymezenou právomocí. Při tom bylo by lze vzíti v úvahu organické spojení některých korunních zemí v celky se sněmem společným (věc to, která však nikterak není organicky nutnou, neboť ve Švýcarsku, Německu i Americe trvají a prospívají i poměrně malé vnitrostátní útvary). II. skupina: Změny v rozvrhu zákonodárné právomoci mezi soustátím a zeměmi: A. V působnost říšské rady patřtež agendy: zahraniční, po případě vše, co dnes rada říšská prostředkem delegací obstarává společně s Uhrami, pak vojenství, dále celostátní finance a konečně komerční záležitosti v nejširším smyslu. Při tom lze uvažovati, zda a pokud i materiální právo civilní a trestní, po případě základy procesního práva by celostátní právomoci neměly připadnouti. B. Vše ostatní, co výslovně radě říšské není vyhrazeno, připadniž zákonodárství zemskému. III. skupina: Změny v ústrojí správním: a) výkonná moc celostátní připadniž parlamentárním ministrům říšské radě zodpovědným, výkonná moc zemská zemským správcům sněmu zodpovědným; b) politická správa budiž při zavedení administrativního řízení a prohloubení správního soudnictví tak upravena, aby zemská vláda s některými do agend celostátních spadajícími výjimkami pravidlem tvořila třetí stolici,

kdežto druhou stolicí byly by kraje, první pak okresy politické s dosavadními zastupitelskými okresy, kde tyto trvají, sloučené; c) správní služba budiž prostředkem odstranění nynějšího dualismu mezi samosprávnými a zeměpanskými orgány vhodně unifikována tak, aby obstarávána byla ve všech stolicích orgány sloučenými ze živlů autonomních a zeměpanského úřednictva; d) úřadové soudní buďtež k tomu konci reorganisováni, aby v sídle zemských vlád opět s některými výjimkami zřízeny byly třetí soudní instance. IV. skupina: Změny v ústrojí finančním: cla, nepřímé daně a finanční monopoly připadnětež pokladně celostátní, všechny ostatní berní zdroje pak zemím. Země převezmou za to úhradu veškerých potřeb správních. K úhradě případného schodku celostátního přispívají země kvotou, vyměřenou na základě jejich faktického přispívání dosavadního; zemím pak zůstaniž vyhrazeno, aby si na nynějším základě berních zákonů vlastní systém finanční vybudovaly. V. skupina: Vytvoření a doplnění národnostního a jazykového práva. Zásada opravdové, pronikavé rovnoprávnosti všech zemských jazyků v dotyčných zemích budiž bezvýminečně provedena, při čemž k ochraně národních menšin vhodná opatření buďtež učiněna a případné spory ve věcech národnostních odkázány smírčímu rozhodování, za souhlasu zúčastněných stran zákonně organisovanému.« Mladočeské požadavky jsou tedy v celku shodny s českými požadavky formulovanými v článcích fundamentálních. Ovšem jsou pokrokovější, že chtějí aspoň pro ústřední sněm (— pro zemské sněmy ne! —) všeobecné a rovné volební právo, a jsou více sklonny k stanovisku národnímu (připouštějí »spojení některých korunních zemí v celky se sněmem společným«) a tím činí průlom do federace na základech historicky daných.

Jinak v politickém vývoji domácím je zajímavé a pro budoucnost příznačné třídění duchů na základě pokrokovém. Zájem o všeobecné a rovné právo volební stává se zkušebním kamenem pokrokovosti. A zkoušce nemohou se vyhnout ani Mladočeši. Ovšem promluvili dosud, pokud se snad uchylují od všeobecného a rovného volebního práva, velmi nejasně. Posl. dr. Viškovský na př. vyslovil se pro všeobecné právo volební, ale s kuriemi intelligence, hospodářských zájmů a kurií všeobecnou. Mají být kurie jeho pouhou formou, kterou by se umožnilo zastoupení určitých menšin, nebo mají kurie založit nerovnost volební, výsady?

U mladých stran přispěl zájem o všeobecné volební právo k ostřejšímu vyhranění protiv ve straně radikálně pokrokové. Směr Aloise Hajna — opravdu pokrokový a lidový — bez výhrad vyslovil se a pracuje pro nejakutnější akci pokrokové politiky, pro zlidovění volebních řádů. Tím narazil na odpor vedení strany, jemuž je státoprávní dogma nad život, a jež dle toho může pracovat jen pro zlidovění dosud nevýznamných zemských sněmů. Říšskou radu nutno prý jen seslabovat. A poněvadž všeobecné a rovné volební právo by ji jenom posílilo — každé zlepšení je posílením — nesmí se strana hlásit ke své pokrokovosti, jen aby zůstala — radikálně státoprávní.

Nezměnilo-li se podstatně nic v rakouských poměrech politických, v Uhrách jsou na nejlepší cestě k politickému uklidnění. Hr. Tisza

dovedl značnou část obstrukce přivést ke klidnějšímu nazírání a tak si zabezpečit — dnes snad již na dobro — povolení státních nezbytností. Aspoň delegace mohou se sejít již 15. prosince a to s nadějí na nejklidnější jednání. V poslanecké sněmovně uherské po několika bouřlivých schůzích zjednán byl mír již počátkem prosince. 26. listopadu hr. Tisza vymohl si přijetí návrhu na dvojí schůze denně. Tím měla být obstrukce zdolána mocí. Ale nezdařilo se. Technickou obstrukcí dovedli oposičníci znemožnit práci sněmovny. Vládě nezbylo než odhodlat se k dalším ústupkům, po nichž jakožto výkupném za obstrukci volal 30. listopadu Fr. Košut. 5. prosince byla již dohoda mezi hr. Tiszou a uherskou stranou neodvislosti, jež byla hlavní silou obstrukce, hotovou věcí. Nadále při obstrukci již jen zůstaly frakce Szederkényiho a Ugronova. Ale jejich odporu se patrně vláda nebojí, jak svědčí to, že se odhodlala zrušit bez dalšího večerní schůze (návrh podal sám hr. Tisza). Ovšem musila vláda slíbit za odstoupení od obstrukce rozšíření volebního práva (přibylo by as 200.000 voličů), ustanovení existenčního, daně prostého minima, nezabavitelnost nejnutnějších potřeb domácnosti a prostředků výrobních, vzestupnost daní, postoupení potravní daně obcím, zákon proti lichvě a zlevnění a uspořádání drobného úvěru. Pro stranu neodvislosti je nejcennější reforma volební, která přinese radikálním živlům uherského sněmu značné posílení. Leč tím posílí i snahy po rozluce. Je tedy úspěch Tiszův jen dočasný a vítězství Pyrrhovo. *—Gg.—*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Předčasné české starosti o průplav mezi Vídní a Terstem — Státní rozpočet na rok 1904 — Výklad ministra financí — Úspory — Subvence dopravním podnikům — Pokladniční hotovosti.

Tyto dni vyšel zajímavý spis.

Pan JUDr. Vincenc Wagner vydal na 100 stranách publikaci »Hospodářská důležitost a výnosnost průplavu mezi Vídní a Terstem«.

Spis opravdu zajímavý.

*

Předně svou dedikací. Pan dr. Wagner všechny své spisky, dosud uveřejněné, věnoval osobnostem vynikajícím buď svým postavením, nebo majetkem, nebo i jinak.

Byli to u dřívějších jeho publikací tuším kardinál hr. Schönborn — arci dokud ještě žil — nejvyšší maršálek kníže Lobkowicz, místodržitel hrabě Thun, velkoobchodník a továrník Karel Tichý, a na konec dospěl pan dr. Wagner k panu inženýru Janu Kaftanovi, z jehož titulů vynecháno pouze — bude bohdá opraveno v druhém vydání — kmotrovství »Kaftanovy aleje« na České Kubici a nešťastné členství v zemské radě železniční pro král. České.

Spis věnován p. Kaftanovi z vděčnosti za četné, při jiných (ne při této) pracích laskavě poskytnuté rady.

Rozumí se, že zdvořilý autor neopomenul aspoň zase na konci spisu poděkovati uctivě všem těm, kteří si jakkolivěk získali zásluhy o tento spis.

A zase rozumí se, že nejprv poděkováno jest vysokému c. k. ministerstvu vnitra za pět, pravím pět, doporučujících listin na obchodní komory, městské a politické úřady, pak osmi obchodním komorám a c. k. námořnímu úřadu, a potom jednotlivým osobám, podle šarží pěkně srovnaným — nejprv úředníkům státním, pak samosprávným a na konec soukromým, třeba že tito soukromí právě dle obsahu spisu asi skutečně autorovi nejvíce prospěli.

*

Dále svým předmětem.

Je u nás, pokud se průplavů týče, mnoho ještě nerozřešených věcí s hlediska českohospodářského.

Pochybna je doposud stavba průplavu dunajsko-vltavského. Není určeno, půjde-li k Vídni či k Linci, není dosud jakýchkoliv spolehlivějších dat o budoucí jeho dopravě a výnosnosti — číslice uváděné inž. Kaftanem v jeho brožurách, parlamentních řečích a novinářských článcích jsou pouhé fantastické odhady, všeho skutečného podkladu postrádající — neví se doposud, dojde-li vůbec k jeho výstavbě nebo bude-li dokonce potřebí stavěti jej jako mezinárodní dráhu transitní.

Dokonce macešsky stará se veřejnost naše o průplav, pro nás Čechy vlastně nejdůležitější, mezi Pardubicemi a Přerovem, průplav jdoucí ryze českými kraji, spojující Čechy s Moravou, slučující téměř všechny transitní výhody průplavu dunajsko-vltavského i dunajsko-oderského.

Nerozřešena je dále otázka, poškodí-li se skutečně a citelně Praha tím, že by průplav transitní šel mimo Prahu, přes Kolín a Mělník, a lze-li tomu zabrániti znovu se vynořivším projektem průplavu od Labe u Kolína k Vltavě u Prahy (Libně).

V tomto nadbytku problémů domácích, českých, obírá se pan dr. Wagner průplavem od Vídně k Adrii, přes Semmering a Kras.

*

Ale nejenom se stanoviska českého, i s rakouského je spis předčasnou fantasií.

Průplavní zákon z r. 1901 stanoví program průplavní a kanalisační akce pro Rakousko na plných 22 let, do konce roku 1923. Náklad stavebního programu toho obnáší okrouhle 850 mil. K, s připočtením 20%ního (zajisté minimálního) překročení zatímních nedokonalých rozpočtů tudíž přes milliardu korun. Počítají-li se úroky, které se sběhnou z kapitálů během stavby až do jejího dokončení vynaložených — četné průplavy, na př. právě dunajsko-oderský, budou míti valnější dopravu (uhelnou) teprve po úplném svém vybudování — vzrostou vynaložené obnosy o další desítky nebo sta milionů korun. Některé vodní dráhy nevynesou, jak očekávati lze, ani nákladů, které budou spojeny s jich udržováním a s provozováním zařízení průplavních (plavidel, zdvihadel).

Poplatnictvo bude tedy, až vodocestný program z r. 1901 bude proveden, úpěti pod břemenem 45 millionů korun ročních výdajů na zúročení a umořování milliardy, jež na vodní dráhy bude vynaložena.

To již podle zákona.

Vládní program stavební pro období 1904 – 1912 zůstavil vzhledem k nedostatečnosti finančních prostředků, parlamentem na celou velikolepou vodocestnou akci povolených — také doklad prozíravosti, s kterou byl zákon sdéláván — projekty nejobtížnější a nejnákladnější na druhé stavební období 1913—1923, ve kterém nemohou býti absolutně ani provedeny, jak finančně — protože by se musilo rok co rok vydati na stavby tyto přes 60 millionů korun, tak technicky — protože ani nelze prací vodostavebních u nás za 60 millionů korun ročně provésti.

Nikdo neuvěří, že by na př. plavební průplav od Prahy k Vídni či k Linci (s obtížným splavněním střední Vltavy) mohl býti hotov za 11 let a že by v téže době byl zbudován zcela nový průplav od Pardubic k Přerovu, splavněno skoro celé Labe střední, dokončen průplav oderský a zbudovány vodní dráhy haličské.

Stavební program vládní rozšiřuje tedy skrytě dobu provedení staveb vodních, zákonem z r. 1901 nařízených, na nejméně 25 a snad 30 i více let.

Pan dr. Wagner klade zbožšenému státu rakouskému za úkol novou vodní dráhu od Vídně k Terstu o přibližném stavebním nákladu nových 560 millionů korun.

*

Spis je dále zajímavý svým stanoviskem.

Pan dr. Wagner ochránil svoji publikaci před vlasteneckou policií, ať již by vycházela odkudkoliv, tím, že jí vočkoval dedikaci panu Kaftanovi, zcela nepochybnému vlastenci v duchu všech orgánů našich stran vládnoucích.

Nebýt této dedikace, který vlastenecký žurnál by klidně snesl, aby se v české monografii kladl výlučný důraz na prospěchy »našich (!) zemí východoalpských«, staral se o vystěhovalectví z dolního Kraňska — zatím co nám vystěhovávají se ročně desetitisíce ze samého středu naší vlasti a co my naplňujeme Vídeň i báňské okresy severočeské — pečoval o levný dovoz surovin a zejm. uhlí pro průmysl dolnorakouský, a chtěl povýšiti Vídeň na překladiště všeho zboží, které se ubírá ze severních zemí do Levanty.

Tento zřetel k východoalpským německým zemím — část slovinské Krajiny přece nepadá na váhu proti ostatní převážné většině německých krajů, jimiž by průplav probíhal — a k Vídni jako středisku i pro vodní komunikace vine se jako červená nit celou knihou — vždyť přece pro naše české prospěchy není tu nic, naprosto nic.

Ale to nepovážil p. dr. Wagner, jak veliké procento bychom nesli z nákladů vynaložených na tuto novou vodní trať a jak teprv nepatrným by byl náš podíl na celkové vodocestné sítě v Rakousku.

*

Spis je zajímavý dále svými chybami a nepřesnostmi v jednotlivostech.

Hned ve věnování (str. 5.) neprávem se dí, že v zasedání panské sněmovny r. 1901 »poprvé uvažována byla« otázka, zřízení průplavu mezi Vídní a Terstem, kdežto na str. 40 sám autor doznává, že již

před 140 lety byla Marie Terezie o nutnosti tohoto průplavu přesvědčena.

V pravdě navrhoval průplavní spojení Dunaje s Adrií již za Josefa I. Hollanďan Lothar Vogemonte za Marie Terezie pak bylo průplavní nadšení v Rakousku tak mohutné, že dle plánů Le Maireových měla Vídeň býti spojena se všemi moři Evropy: nejen s Adrií, ale i skrze Halič s mořem Černým, skrze průplav od Dunaje k Vltavě a od Ohře k Nábě a Pegnici v Bavorsku s Mohanem a Rýnem a tím s mořem severním atd. Průplavy měly býti i mezi Innem a Adiží, mezi Terstem a Prahou atd.

Arci sváděl tehdy příklad Pruska, Francie a Ruska k tomu, že přehlíženy úplně rozdíly geografické a obtíže technické. Zapomíná se nyní též na to, že tehdejší průplavy byly pravidlem zařizovány pro lodě daleko a nepoměrně menší, nežli jakých nyní na řekách se užívá, kdežto způsob překonávání výškových rozdílů byl v principu (komory) týž jako nyní.

A zapomíná se konečně, že tehdy bylo i silnic málo a že s vodními drahami nekonkurovaly — železnice.

Ale ani v novější době neušetřilo nás vodní nadšení od projektu terstského průplavu.

Málo seriósní Gunesch v roce 1900 poukazoval k tomu, že stavbou severních průplavů vycvičí se inženýři a získají pomůcky ke zvedání lodí, které umožní potom provésti nekonečně obtížnější úlohu vodního spojení říše s Terstem. A již v květnu 1897 průmyslník Richard Lieben mluvil o tomto spojení, ale daleko střízlivěji, jako o velice nehotovém projektu budoucnosti, který podává technice tak mohutná rozvodí, jaká nebyla ještě překonána, a předpokládá jak pokročilejší techniku zdvihadel v praxi i theorii, tak nižší míru úrokovou, která by umožňovala státu přejímati břemena, jež by bylo lze splatiti teprv znenáhla zvýšenou hospodářskou prosperitou, t. j. přímo vlastně nikdy.

Máme my to odvahu v Rakousku! Prusko se svými sty millionů čistého výnosu státních železnic rozpakuje se povoliti vládě 389 millionů (dle původní předlohy jen 260 mil.) marek. My povolili jsme z kapes našeho poplatnictva jednu milliardu korun a již se nám hlásá potřeba povoliti hodně více nežli půl milliardy další . . .

*

Nesprávno je dále, mluví-li se ve spise, že Rakousko má nyní »pouze nejnutnější tratě železniční« (str. 27.), že Německo »hodlá provésti stavbu průplavu mezi Rýnem, Vezerou a Labem (str. 26, když přece předloha pruské vlády byla sněmem pruským již dvakrát zamítnuta), že přístav terstský byl od čtyř set let předmětem péče a nadějí všech mocnářů rakouských« (str. 33, když větší přece péče Rakouska o námořní plavbu počíná teprv Karlem VI. z počátku století 18.), a j. omyly historické.

Docela nesprávné jsou vývody, že se levnými vodními sazbami dopravními průmysl decentralisuje po celé zemi — právě vodní dráhy působí tím, že nedají se rozčleniti tak jako železnice, centralisticky,

naprosto již nelze vážně bráti fantastické výpočty autorovy, jimiž vypočítává transporty, které by prý připadly nové vodní dráze, sazby dopravní, které by prý na ni platiti mohly, možnost soutěže s dopravou námořní atd. Statististické číslice o zboží, které se nyní dováží a vyváží přes Terst nebo přes Hamburk a Brémy, nebo z některých evropských států (Nizozemska, Portugal, Ruska, Rumunska, Francie, Belgie, Španěl, Italie) a které prý se bude moci příště dovážeti přes Terst a po projektovaném průplavě, jsou bezcenné, a byly podobné výkazy budoucích dopravních kvant již dosti zkompromitovány u železnic.

Autor nic nepočítá ani s délkou doby plavební, ani s průtahy při onom množství komor, které by na průplavě musily býti zřízeny, ani s dloubou dobou zámrzu, po kterou plavba je vyloučena a která spadá právě do měsíců nadprůměrné dopravy, ani s poplatky průplavními, ani se správným faktem, že na př. vedle uhlí jdoucího po Labi i Rýně jdou celé vlaky uhelné po železnicich druhdy skoro souběžně s cestou vodní atd. atd.

Studii jeho lze bráti ještě daleko méně vážně, nežli pověstnou brožuru Schlesingrovu o průplavě dunajsko-vltavském.

Ani o tom se nezmíníme, že autor pro statistiku dopravy vodní i železniční i pro své údaje o stavu vodních projektů užívá pramenů již zastaralých a předstižených, i že příležitostné zprávy o průmyslových a obchodních poměrech svědčí o nedostatku potřebné průpravy theoretické.

*

Spisovatel libuje si také v nesprávném nářku, jakoby náš malý pokrok hospodářský v Rakousku byl zaviněn v první řadě nedostatkem vodních drah vnitrozemských. Co vadí průmyslové činnosti u nás — a naříkáme-li na naši hospodářskou opozdilost, myslíme tím především nedostatečnost průmyslového ruchu — není jen nemožnost levné vnitrozemské vodní dopravy, nýbrž více zastrašování kapitálu fiskalismem, zdržování vývoje velkozávodů, bez nichž není exportu, reakční politika a příliš byrokratická (v tom špatném smyslu byrokracie) správa živnostenská.

Není také zaviněno jen naší hospodářskou opozdilostí, nemáme-li dosud průplavů. Kdyby geografické poměry u nás byly průplavům příznivější, byli bychom dostali průplavy, snad o něco později nežli Anglie, Francie, Prusko, ale zcela jistě již v období merkantilismu, za Marie Terezie nebo Josefa II., tak jako se u nás neváhalo s budováním železnic, i státních, již v létech čtyřicátých a padesátých.

Vždyť přece i dnes ještě některé projekty průplavní závisejí na tom, podaří-li se technice rozřešiti uspokojivě otázku překonávání takových rozdílů výškových, jakým není příkladů na průplavech celého světa.

Průplavy naše musejí tedy překonávati takové obtíže přírodní, jako žádné jiné dosud. Budou tedy dražší i stavbou, i plavba po nich bude poměrně zdlouhavější a nákladnější. Nemají-li tedy ona sta millionů na průplavy býti věnována úplně à fonds perdu, budou poplatky

na nich a tím i sazby plavební nutně vyšší nežli na rovinných průplavech německých.

A potom mluvilo se tolik o povznesení exportu atd.! Dočká se však dnešní generace kupecká a průmyslnická vůbec toho, aby požívala výhod vodních cest? Kdy až bude u nás docíleno vodního spojení Dunaje s Labem nebo Odrou? Do roku 1923 jistě ne — a víme dnes, jaké budou po čtvrtstoletí poměry tržební politiky, techniky, průmyslu, zemědělství?

Kdo tedy získá vodními stavbami? Jen jisté odbory, zejména stavební a strojnické, ostatní musí se spokojiti nejistou nadějí na budoucnost.

A zatím — nezměníme-li se my sami a ostatní příčiny naší opozdilosti hospodářské — bude nás cizina předstihovati vždy více a více.

Proto tvrdíme, že první prospěch a zisk mají z průplavů kraje, jimiž jsou vedeny, proto naléháme na to, aby co nejvíce jich šlo naším územím. Starati se o průplavy na prospěch německých zemí alpských napadlo u nás teprve panu dru Wagnerovi.

* * *

Výtěžek spisu věnován jest krajím, poslední živelní katastrofou v Čechách postiženým.

A to jest jedinou jeho předností.

* * *

Finanční ministr předložil státní rozpočet na rok 1904. Výdaje obnášejí 1734·77 mil. K, úhrada 1737·51 mil. K, výdaje o 4·54 mil., příjmy o 6·86 mil. K větší, nežli v roce 1903. Na letošek činil rozpočtený přebytek 0·42 mil. korun, na rok 1904 činí přebytek 2·74 mil. korun.

Tedy zdánlivě rozpočet příznivý. Ví se sice, že výška rozpočtových přebytků, kolísající kolem zlomků millionových, při obratu obnášejícím na 3 a půl miliardy korun, nic neznamená a že všechno potom záleží na skutečném výsledku finančním, který se u nás již od desítiletí vždycky ukazoval daleko příznivějším, nežli bylo ropočteno.

Avšak základním pravidlem rozpočtu jest, aby řádné výdaje, t. j. výdaje každoročně se opakující, byly uhrazeny též pravidelnými zdroji příjmovými. Musí-li se k docílení rovnováhy v rozpočtu vřaďovati příjmy zcela mimořádné, je tu vlastně zakrytý schodek, protože příjmy takové se neopakují a finanční hospodářství státu závisí na tom, poskytne-li šťastná náhoda v budoucím roce opět nového druhu příjmy mimořádné.

A v tom směru je rozpočet novým znamením neutěšených poměrů Rakouska.

Obsahujeť hned několik vydatných položek rázu zcela mimořádného nebo dokonce nahodilého. Jest v něm především zařaděna položka 9 mil. korun z pensijního fondu venkovských poštovních zřízenců, který je následkem pensijního zaopatření těchto zřízenců zrušen, ačkoliv stát pense jejich ponese a tedy kapitál k jich úhradě měl býti vlastně zachován, dále se v rozpočtu počítá s výtěžkem umořovací renty asi

26 mil. K, ačkoliv parlamentní schválení její zajištěno není, i ačkoliv mají příjmy stačiti k řádnému umořování dluhů, a věc se má tedy tak, jakoby dlužník v záložně na úhradu splátek činil nové dluhy; konečně odpadla ve vydáních položka 13·8 mil. korun na cukerní premie, zatím co cukerní daň nebyla, jak jinde se stalo, snížena.

To vše jsou zcela mimořádné položky, při kterých nelze mluviti o přebytku.

V rozpočtu na rok 1903 byl v položkách příjmů zařazen mincovní zisk 13 mil. K; odpočítáme-li tuto položku, končí rok 1903 nikoliv rozpočteným přebytkem 400.000 korun, nýbrž deficitem.

Roku 1902 vykázán byl přebytek v obnosu 12,267.000 korun, který však povstal tím, že do roku 1902 bylo z let předešlých přeneseno přes 15 mil. korun úvěrového zbytku. Je zajímavo, že v tom smyslu kritisuje státní rozpočet i řeč ministra Körbra svým hladkým tónem, ale věcně dosti ostře sám týdenní orgán Rakousko-uherské banky — jakoby p. Bilińskému na pp. Körbrovi i Böhmovi již celkem málo záleželo. Článek popírá sice, že náš rozpočet byl v uvedených třech letech zatížen skutečným deficitem, neboť pokud prý výdaje kryjí se prostředky, byť i mimořádnými, a příjmy jen jednou se naskytujícími, potud jest to sice deficit budžetní, ale nikoliv vlastní deficit účetní.

Ministr financí vyslovil naději, že vrchol hospodářské depresse jest již překonán a že nastává obrat k lepšímu; předložený rozpočet je prý posledním, na nějž hodí se název rozpočtu depresse. Avšak nepomůže-li mu prý politika, nepomohou mu ani nejlepší jeho plány. Nová nejistota ve vztazích obou států monarchie řečí Körberovou vyvolaná prý spůsobí i pokračování hospodářské nejistoty.

Vratkost rozpočtu jest zvýšena letošní živelní katastrofou. Vláda jakoby málo počítala s pravděpodobným značně menším příjmem na daních, zvláště na dani pozemkové a na dani z výdělku, a to mělo býti znatelným již v rozpočtu na rok 1904.

*

A i tohoto výsledku bylo dosaženo tím, že nové nebo zvýšené výdaje obmezeny byly na míru nejskrovnější, jen aby se zachovala rovnováha v rozpočtu. V létech minulých stoupaly výdaje druhdy o 60—70 millionů korun ročně. V roce 1898 činily výdaje 1.520·2 mil. korun, v roce 1899 1.538 mil., v roce 1900 již 1.605 millionů, tedy o 67 millionů více, v roce 1901 opět 1.666·8 mil., tedy stouply o nových 61 mil., v roce 1902 činily 1.715·3 mil. korun, tedy více o dalších 48 mil. korun, kdežto na rok letošní rozpočteno pouze 1.730·2 a na rok 1904 dokonce jen 1.734·7 mil. korun.

Rozumí se, že výdaje roku 1904 nezvýší se pouze o 4 milliony, vyplývající ze dvou čísel posléz uvedených; bylyť ušetřeny ještě další značné obnosy odpadnutím cukerních premií (13·8 mil. K) a konversí renty (7·2 mil., tedy úhrnem 21 mil. korun), ale i toto skutečné zvýšení výdajů je přece menší, nežli bylo v letech předchozích, a pak letos zvýšeny jsou na druhé straně i výdaje na zúrokování zvýšeného dluhu státního.

A kdo pohltí i toto zvýšení? Dluhy, vojsko, vnitřní správa. Obmezování všech ostatních výdajů státních znamená obmezování a odkládání kulturních, sociálních a hospodářských požadavků, znamená zastávku na dráze pokroku, znamená tíseň průmyslových odvětví a jejich dělnictva, tíseň dopravní atd. Nebude se zkrátka dělati nic, k čemu není vláda již zákony investičním a vodním z roku 1901 zavázána.

*

A jak jinak, když příjmy nejeví rovněž potřebné expansivnosti. V průměru let 1890—1900 obnášel pravidelný roční přírost státních příjmů s vyloučením změn, novým finančním zákonodárstvím způsobených, na 26 mil. K. Hospodářská tíseň posledních let však značně stlačila tento přírůstek. Roku 1900 činil sice ještě 24 mil. K, ale již r. 1901 místo vzrůstu objevil se schodek 11 milionů, r. 1902 naproti roku předchozímu přírostek toliko 5—6 mil. K, na rok 1904 počítá se s přírůstkem 11—12 mil. korun.

U přímých daní činí zvýšení celkem 7·3 mil. K, z čehož připadá 3·48 mil. K na daň domovní a 2·88 mil. K na osobní daň z příjmů, jejíž výnos rozpočten obnosem 52·16 mil. korun (z toho v Dolních Rakousích na 23·86 mil., v Čechách 10·8 mil., Haliči 3·7, Moravě 3·6 mil. korun). Daň z podniků veřejně účtujících je rozpočtena stejným obnosem (51·5 mil. korun, v roce 1901 vynesla akciová daň 56·38 mil. korun) jako na rok 1903, ačkoliv výkaz daní za první tři čtvrtletí letošního roku ukazuje pozoruhodný úbytek daně akciových společností. Vláda omlouvá tuto stejnou číslici tím, že příštího roku odpadnou jisté, letos zvlášť značné odpisy, k nimž byla finanční správa nucena nálezy správního soudu, zvláště u železnic, a že přibyly podniky nové. U daní nepřímých počítá vláda vedle zvýšení výnosu daně cukerní o 6 a půl mil. korun s menším výtěžkem daně z kořalky, piva a tabáku. Rovněž kolky a poplatky jsou preliminovány jen o 2 mil. výše. Daň z jízdních lístků v r. 1903 poprvé 15 mil. K v rozpočet pojata v novém rozpočtu nezměněna. Podíl státu na zisku Rakousko-uherské banky v rozpočet nebyl pojat, ačkoliv letos výtěžky banky proti loňsku se zlepšily. Čistý výnos c. k. státních drah rozpočten obnosem 58·08 mil. korun, státní dráhy naše vynášejí pouhých 2·07 procenta, doplácíme na ně ročně 66 mil. korun. Celkem obnáší faktický přírůstek rozpočtených příjmů na rok 1904 jenom 6 mil. K.

*

Značné milliony pohlcují subvence státní soukromým podnikům dopravním.

T. zv. rakouský Lloyd, který tak převýborně slouží vývozním zájmům rakouským, pohlcuje ročně přes 8·5 mil. korun, a sice 5·8 millionů t. zv. mílových subvencí (za povinné vykonané plavby), 1·9 mil. korun náhradou za placené poplatky v průplavu suezském a 0·8 mil. K za plavbu do východní Afriky. Dunajská paroplavební společnost na podporu uherských zájmů 1·2 mil. korun. Naše výtečné soukromé dráhy berou od státu a sice nám velepříznivá dráha severozápadní a jihoseveroněmecká spojovací celkem 2·65 mil., státní dráha 1·6 mil.,

místní dráhy (garanční příspěvky) 3·54 mil. korun. Vídeňská městská dráha bude dle státního rozpočtu končiti v roce 1904 dokonce provozovacím schodkem 0·94 mil. korun, který ze sedmi osmin připadá na účet státu — dráha tedy nevynáší ani svých běžných výdajů provozovacích, tím méně zúročení a umořování obrovského kapitálu zařizovacího. Býti tato dráha v Praze, to by bylo v německých časopisech denně zpráv o nenasytných českých kapsách, do kterých plynou těžce vydělané peníze poplatnictva!

*

Pokladniční hotovosti státní obnášely koncem r. 1901 544·93 mil. korun. Loni přibyl k nim přebytek pokladniční 12·24 mil., 58·56 mil. výnosu půjčky investiční, 1·38 mil. jako podíl státu ze zisku na vydání renty investiční, za to vydáno na investice 66·7 mil., na houfnice 15·1 mil., na telefonní sít 0·56 mil. korun, tak že zbylo 534·8 mil. K. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÉ. Národohospodářská genesis nejmladší americké republiky — Konkretní pokus o reformu státních úřadů správních — Potřeba pronikavé opravy zákona o výdělkových a hospodářských společenstvech z r. 1873 — Čelnější vady zmíněného společenstevního zákona a návrhy opravné.

Založení samostatné republiky Panamy jest ryze moderní příhodou světohospodářskou, ze kteréž bychom se mohli mnohému přiučiti, kdybychom nebyli ztratili smysl pro všechno, co netýče se naší domácí batrachomyomachie. Nejnovější americká republika vznikla z příčin národohospodářských, byla, vnikneme-li ke kořenu události, založena akciovou společností, jest výplodem shluku hospodářských zájmů. Akciová společnost Francouzi k výstavbě kanálu panamského založená finančně se stroskotala, jak až příliš dobře známo z panamské aféry francouzské. Svého času zasazovaly se Spojené státy severoamerické za výstavbu průplavu Nicaraguaského. Tento projekt potírali interessenti velkých pacifických železničních linií, poněvadž by byl průplav jmenovaný téměř bezprostředně s nimi soutěžil. Železniční interesenti byli proti průplavům vůbec, kdyby však nebylo vyhnutí, spíše by byli připustili jižnější průplav panamský, kterýž by s nimi bezprostředně nesoutěžil. Hospodářská politika Spojených států severoamerických usilovala o průplav, a poněvadž i nejsmělejší a nejvelkolepější myšlenky někdy činiti musí kompromissy se skutečnými poměry a rozpory zájmů, přiklonila se k projektu, jenž nebyl tak prudce mocnou skupinou železničních interessentů potírán. Průplav panamský stal se tužbou vlád Spojených států, a činorodí Amerikáni přikročili ihned k provádění smělého plánu, spojiti dva oceány, dva světy.

Stroskotaná akciová společnost pro výstavbu průplavu panamského v likvidaci, aby zachránila co zachrániti se dalo, prodala vládě Spojených států všecko: Svá nabytá práva, svůj fundus instructus, vykonané práce, vykoupené již pozemky, a to ovšem za cenu, kterouž si Spojené státy s více či méně slušným ohledem na akcionáře diktovaly. Nyní šlo jen o to, aby republika columbijská, jejíž územím průplav probíhal, svolila k přenesení koncesse na vládu Spojených států. Vlády

obou republik se dohodly na smlouvě, kteráž volnost výstavby průplavu panamského zajišťovala a průplav severoamerické ochraně svěřovala. Leč kongress v Bogotě zavrhl značnou většinou smlouvu vládou Columbie uzavřenou a smělý plán Spojených států zdál se býti zmařen. Smlouva nemohla býti ratifikována. Členové kongressu byli pomlouváni, že byli uplaceni od pacifických drah železných, kteréž nasadily tu poslední páky proti průplavům.

* * *

Unii severoamerickou nepřivedlo usnesení kongressu v Bogotě do rozpaků. Nepovolí-li Columbia, povolí někdo jiný. Columbia jest republikou foederativní, skládající se z jednotlivých »dipartimentos«, a jedním takovým »dipartimento« jest, vlastně byla Panama. Území as tak veliké jako Halič s obyvatelstvem ještě nepočetnějším. Panama pojednou pocítila »nesnesitelné tyranské jho« Columbie a nekrvavou, neviňoučkou vzpourou prohlásila se za samostatnou, neodvislou republiku. Severní Amerika bleskurychle uznala »neodvislost« Panamy a — vyslala své válečné lodi do okolních vod.

Nic nevadilo, že před 42 lety bojován byl krvavý boj proti jižním státům, kteréž se chtěly vlastizrádně odtrhnouti od veliké republiky. Co bylo jižním státům krvavě zmařeno, bylo u Panamy uznáno přirozeným právem. A Panama neopomene vděčně uzavříti průplavní smlouvu, jaké si bude Unie přáti, průplav bude svěřen ochraně severní Ameriky, akcionáři průplavní společnosti panamské rozdělí mezi sebe kupní cenu s hrdým vědomím, že založili nejmladší americkou republiku. Snad krásné to vědomí zahojí poněkud i utrpěné ztráty. O »právo« Panamy na státní neodvislost nikdo se již neodváží příti. Neměla »práva historického« a o jejím »právu přirozeném« velice dlužno pochybovati již se zřetelem k důsledkům, ke kterým by vedlo. Měla však za sebou hospodářské mocnosti, kteréž její samostatnosti potřebovaly jako soli. Proto se jí dostalo »neodvislosti«, kterouž by jí byl jinak nikdo na šírém světě nepřiznal. Jen to, co veřejnou mocí jest uplatněno, jest právem, platným právem, vše ostatní jest pouhým více neb méně malomocným nárokem, nechť se opatří epithety sebe krásnějšími. Aby Columbia nevděčného odpadlíka přiměla k poslušnosti a k návratu do lůna státu mateřského, nelze si mysliti, neboť k uplatnění podobného záměru chybí Columbii jen tři maličkosti: Válečné loďstvo, vojsko a p e n í z e. Jinak by nepostrádala k provední svého záměru již ničeho a zvláště práva historického má přímo nadbytek. O přispění ostatních republik jihoamerických nelze vážně mluviti.

Jim chybí rovněž takměř úplně řečené tři maličkosti až na Chili, kdež však není o věc vážnějšího zájmu. Ostatně nežijí jihoamerické republiky nikterak v přátelském sousedství. Evropa pak se do věci nevmísí. S Anglií se Amerika tiše dělí o panství světové, Německo nezakročí, a Francie se spokojí s novou zkušeností. Francouzi podnítili a postavili průplav suezský, podnítili průplav panamský, oba průplavy však upadly do moci Angličanů. Toť osud národa, jenž tolikráte již a s nespočtenými obětmi dal signál k světodějným pokrokům kulturním.

Genese nejmladší americké republiky jasně ukazuje nové státotvorné činitele, rozhodující mocnosti na zápasišti světovém. Zjednání moci, a kde to není možno, alespoň účast na moci hospodářské a veřejné, toť konečnou raisonou veškeré politiky, a ne státoprávní formulky.

* * *

O reformě správních úřadů mnoho se od několika let mluví a píše. Vydatný podnět k reformě dala anketa průmyslová, pořádaná v r. 1898 obchodní a živnostenskou komorou pražskou; na základě jednání ankety komora pak podala četné návrhy na radikální reformu státní administrativy se zřetelem na potřeby obchodu a průmyslu. Prvým výsledkem těchto kroků byly známé výnosy politickým úřadům, kteréž zejména hleděly usnadniti povolování provozováren živnostenských.

Volání po reformě státní služby správní od doby té již neutuchlo, aniž by však mělo dalších značnějších positivních výsledků.

Teprve v poslední době učinil dolnorakouský místodržitel hrabě Kielmansegg záslužný náběh k odstranění některých výstřelků ztrnulého byrokratismu. Započal na poli mu nejpřístupnějším, na poli vnitřních oprav kancelářských, kteréž však nejsou nikterak beze širšího zájmu. Již po delší dobu jsou v 7 odděleních dolnorakouského místodržitelství a u dvou politických úřadů I. stolice zavedeny jisté reformy, kteréž podrobeny jsou zevrubnému studiu se strany některých jiných zemských vlád, vídeňského magistrátu a dolnorakouského zemského výboru. Jde tu patrně o konkretní náběh k reformám dalším, o vyhovění skutečné potřebě. Třebas se jednalo jen o formality, správněji o odstranění nebo zjednodušení formalit, přece jde o věc dosti závažnou, jejíž konečným účelem jest zjednodušení služby, odstranění zbytečného psaní, rychlé vyřizování, zjednání přehledu o běhu aktu, usnadnění informací, urychlení vyřízení, úspora času i sil, přesnější kontrola. Východiskem reformy jest decentralisace podacího protokolu a registratury.

Jednotlivým departementům dostane se oddělených podacích protokolů a registratur. Prvým úspěchem tohoto zařízení bude, že každý spis ihned se dostane tam, kam patří. Po zápisu do nového rejstříku, kdež se poznamenává každá cesta spisu, odvede se krátkou cestou konceptnímu úředníku příslušnému. Spis lze úředníku ihned, nejedná-li se o speciální referáty, vyříditi a vyřízení na spise samém bezprostředně zaznamenati, aniž by musil prve koncipovati zprávu (pověstné »Berichty«) a aniž by zpráva musila prodělati celou doposud předepsanou proceduru. Spis nenaroste pomocí »zpráv« na objemný balík a docílí se tak nejen úspora času a psaní, nýbrž i lepší přehled pro approbujícího představeného nebo vyšší instanci. Běžnou agendu bude lze takto vesměs beze zpráv bezprostředně na spisu samém vyřizovati. Od decentralisace podacího protokolu a registratury slibuje si místodržitel další výhody, že strany obdrží ihned na příslušném místě zprávu o svých záležitostech, že chef oddělení zjedná si rychle jasný názor o věci a tak i možnost lepší věcné kontroly, posléze, že znemožní se »založení« aktu. Po našem soudu bude ovšem míti rozdělení protokolu a registratury také své, ač do značné míry odstranitelné po-

tíže, zvláště bude-li se jednati o spisy v pravomoc několika departementů spadající. Posléze bylo odstraněno k docílení dalšího zjednodušení t. zv. rubrum. Všechny pomůcky aktu se strojem prošijí. Velikolepou reforma dolnorakouským místodržitelem inaugurovaná právě není, leč ve státě byrokraticko-absolutistickém, se silným nádechem klerikálním, v jakém fakticky přese všechnu formu jakés takés ústavnosti žijeme, nutno skromně s povděkem uvítati všechno, co čelí v důsledcích k zmodernisování správy veřejné. Snad pokus dolnorakouského místodržitelství nezůstane bez dalších důsledků.

* * *

Náš zákon ze dne 9. dubna 1873 č 70. ř. z. o výdělkových a hospodářských společenstvech nejen že rychle zastaral, nýbrž byl již od vzniku svého dosti chatrnou napodobeninou německého zákona z r. 1868. V Německu zatím staly se v r. 1889 a 1896 podstatné reformy, kteréž přizpůsobily právní předpisy novodobé potřebě. Náš zákon však zůstal nezměněn na velkou újmu hospodářského života a zdravého vývoje družstevnictví. Pouze jediné vadě zákona z r. 1873 jenž nezná povinné revise, odpomoženo zákonem ze dne 10. června 1903 č. 133 ř. z., jímž bylo výdělkovým a hospodářským společenstvům uloženo podrobiti svá zařízení a své obchodování ve všech odvětvích správy alespoň každého druhého roku prozkoumání znalcem revisorem, ke společenstvu nepřináležejícím. Jest to sice dobrý příštipek, jehož nutnost uznala četná družstva již dávno, podrobujíce se dobrovolně revisi svého svazu neb orgánů veřejných, pro reformu zákona z roku 1873 znamená však pramálo. Důležitost reformy vysvitne tím jasněji, uvážíme-li, že přes závažné vady zákona počet družstev za dobu 29 let se zpateronásobnil.

V době vydání zákona o výdělkových a hospodářských společenstvech stávalo 1555 družstev, koncem roku 1900 však 7596, a to 5087 záložen, 754 spolků konsumních, 1755 ostatních. Z posledních přístupných podrobných statistických dat z konce r. 1899 jest zřejmo, že rakouská svépomocná společenstva čítala $1^1/_2$ mill. členůa 1394·3 mill. korun passiv, kteráž představují provozovací kapitál společenstev; z celkového obnosu 1394·3 mill. korun připadá na záložny 1311.3 mill. korun, na konsumní spolky 19·5 mill. K, na ostatní společenstva 63·5 mill. K. Již nynější rozvoj družstevnictví zasluhuje tedy plnou měrou péče zákonodárných činitelů, nehledě ani k tomu, že neklamou-li všechny známky vývojové tendence dnešního hospodářského života, bude tvořivá síla tkvící v principu svépomocného sdružování hráti v budoucnosti nejvýznačnější úlohu. Vláda podala svého času osnovu nového zákona, a také říšští poslanci Merunowicz a JUDr. Licht pokusili se o podrobné návrhy, kteréž se dle posudku říšského poslance Wrabtze, jenž nepostrádá humoru, v celku zakládají na osnově vládní s tím rozdílem, že Merunowicz přejal do svého návrhu veškerá v a d n á ustanovení vládní osnovy, kdežto se Licht toliko s převzetím některých uspokojil.

* * *

Při reformě družstevnictví bude zajisté hlavně potřebí říditi se zkušenostmi v družstevnictví posud nabytými. A tu třeba nejprve odstraniti nejasnost a nedostatečnost zákona, zlozvyky a výstřelky ve společenstvech samotných, zneužívání formy společenstevní těmi, pro něž určena není (velkopodnikáním), nesprávné pojímání společenstevní činnosti se strany úřadů státních. Pokud jde o opravu zákona samého, dotkneme se pouze letmo některých čelných vad.

V zákoně jest tak nedokonale postaráno o revisi, že ani instituce dozorčích rad společenstevních, ostatně v dnešním svém způsobu dosti efemerní, není obligatorní, na tož pak revise se strany činitelů třetích. Teprve revisním zákonem ze dne 10. června 1903 byla tu zjednána náprava. Tím ovšem ani z daleka nebyly vyplněny veškery mezery. Nový zákon měl by dále obsahovati: Ustanovení k ochraně členů a věřitelů, ustanovení o minimálním počtu členů, předpisy ohledně zajištění práva hlasovacího, ohledně způsobu stanovení hranice zadlužení (jíž ovšem nelze generelně stanoviti v zákoně samém), reorganisaci instituce rady dozorčí a ovšem povinnost revise. Zvláště citelnou vadou platného zákona jest okolnost, že rejstříky členské nejsou vedeny také u soudu.

V zákoně jest sice ustanoveno, že v sídle společenstva má se vésti rejstřík, do kterého se zapisuje jméno, přijmení a stav (nikoliv nezbytně sídlo!) každého člena, den vstoupení a vystoupení, počet podílů, jakož i výpověď podílů, a že nesplnění tohoto předpisu trestá se pokutami až do 200 K, a jestliže se vědomě staly falešné zápisy do rejstříku, má toto vědomé falšování rejstříku býti trestáno jako přečin vězením až do 3 měsíců, leč v praxi provádění řečeného předpisu pokulhává, jak každý téměř konkurs záloženský dokazuje. Rejstříky vedou se často nedbale, což ovšem má pro členy osudné mnohdy následky, zvláště jde-li o družstva s ručením neobmezeným. Leckdy není výpověď členská zapsána do rejstříku a sotva komu napadne, aby zápis výpovědi do rejstříku, resp. výmaz svůj z rejstříku členů kontroloval. Kdo jest v rejstříku v době ohlášení konkursu zapsán jako člen, ručí věřitelům způsobem v zákoně a ve stanovách předepsaným, při společenstvech s ručením obmezeným tedy alespoň dvojnásobným obnosem podílu členského, při společenstvech s ručením neobmezeným celým jměním. Odtud pak vznikají četné processy o členství, a mnohý přes noc stane se žebrákem jedině následkem nedbalého vedení rejstříku členského. Kdyby bylo došlo ke konkursu svatováclavské záložny, k němuž ovšem dle zákona dojíti mělo, byl by se následek nedbalého vedení rejstříku objevil v osvětlení v pravdě hrozném, protože pověstná záložna tato jest jak známo společenstvem s ručením neobmezeným. Ovšem na druhé straně bylo by potřebí, aby soudy staly se přístupnějšími a netkvěly na formální přesnosti tam, kde věc jest nepochybně správnou. Také by bylo nutno všeliké oznamování zápisů do soudního rejstříku členův sprostiti kolkův a poplatků. Dlužno také uvážiti, zdali by spíše nemělo býti uloženo vedení rejstříků členských obchodním a živnostenským komorám na místě soudům. Rozhodně jest však zabezpečení řádného vedení rejstříků členských kardinálním po-

žadavkem, kterýž nutno při reformě zákona ze dne 9. dubna 1873 nezbytně uplatniti.

* * *

Nutnou jest rovněž oprava řízení repartičního tak, aby již na počátku konkursního řízení se stalo přibližné zatímní rozvržení schodku společenstva stejnoměrně na všecky členy. Zvláště však nezbytno zrušiti právo věřitelů, kteréž jim dnes, jde-li o společenstva s ručením neobmezeným, přísluší, dle něhož mohou, nehledíce k řízení repartičnímu, sami nastupovati přímo na členy pro nedoplatky svých pohledávek. Tento monstrosní předpis zákona nutno věru eliminovati a trvati i při ručení neobmezeném na účelném upravení řízení repartičního. V poslední době byla přetřásána zásadní otázka, nemá-li býti vůbec odstraněno ručení neobmezené, a vyskytly se hlasy, aby nový zákon neobmezené ručení vůbec nepřipustil. Tak radikálnímu požadavku však přisvědčiti nelze, uváží-li se, že neobmezené ručení jest četným společenstvům životní podmínkou, zejména potřebě osobního úvěru sloužícím záložnám dle soustavy Raiffeisenovy, kteréž z veliké části výborně prospívají a jsou často pravým dobrodiním pro obvodové působnosti, v horských krajinách zvláště pro rolnictvo, v úrodných nížinách pro domkáře a jiné málo majetné třídy obyvatelstva, u něhož podněcují zároveň spořivost. Za to ovšem jest nutně potřebno předpisy týkající se svépomocných společenstev s ručením neobmezeným upraviti se zvláštní péčí a opatrností. *K*

*

SOCIÁLNÍ. Země neobmezených možností. Sjezd rakouské sociální demokracie — Sociálně politický program nového zasedání německého říšského sněmu — Intelligence v sociální demokracii a řemeslnictvu — Soukromá péče chudinská — Ochrana dětí v Uhrách — Dělnické tumulty v Paříži a sprostředkování práce.

Zajímavy jsou poznámky, jichž dočítáme se o dělnické otázce v Severní Americe v knize, kterou nedávno vydal na základě vlastního obsáhlého studia poměrů severoamerických taj. komerční rada Ludvík Goldberger pod titulem »Země neomezených možností«. Dovozuje, že snad nikde ve světě dělník není takovým individualistou jako v S. A.: stejně bezohledný, jako zaměstnavatel, v dychtění svém za děláním peněz. Spory a protivy mezi oběma stranami jsou v Unii ostřejší než jinde, poněvadž právě obě strany v základních názorech tak jsou si podobny. Peníze a opět peníze jsou heslem obou skupin. Beze vší sentimentálnosti! Na rozdíl od poměrů našich nebo německých až do nedávné doby starali se dělníci jen o své zájmy hospodářské. Sama diskusse o politických otázkách byla dosud z amerických trade unions přísně vyloučena. S tím souhlasí také názor jich na trusty. Autor cituje výrok předsedy největší dělnické organisace severoamerické, American Federation of Labour, který mu pravil: »Chceme zajistiti produkt práce. Tažení proti trustům je hospodářsky stejně nemoderní jako proti organisacím dělnickým. Každá strana musí hleděti, aby přišla ke svému.« Poněkud odchylný názor od hesel na pevnině, kde každá organisace podnikatelská jest kořistnou a zavržitelnou a jen dělnické organisace mravnými. Náraz obou skupin na sebe v S. A. je tedy při této exklu-

sivní bezohlednosti prudký. Za těchto poměrů ovšem permanentní smírčí výbor, zřízený, jak známo, před dvěma léty v New-Yorku, jen zvolna nabývá půdy, ač právě se strany podnikatelů jeví se stále živější přání, aby nastoupil místo pustošícího vyrovnání sporů stávkami, které dnešní hospodářskou supremacii Unie jsou s to ochromiti prudkými otřesy průmyslové výroby a periodickým jejím zastavováním boji stávkovými. Stávky v létech 1891—1901 stály dělnictvo na úbytku mzdovém 258 mil. dol., súčastněné továrny utrpěly ztrát na 123 mil. dol. Ovšem ale nejsou socialisté přátely podobné smírčí instituce, pokládajíce smiřování kapitálu a práce za největší nebezpečí pro pracovní třídy Unie. Tak aspoň píší vedoucí orgány socialistické. Vinu toho nese ostatně i chabá organisace zaměstnavatelů. Zajímava jsou data G. o sumách ročněvy placené mzdy. Suma jich činila roku 1850: 237 mill. dol., r. 1890: 2330 mill. dol., při čemž na poslední dvě desetiletí připadá přírost 250%. Průměr roční mzdy činil r. 1850: 247 (u továrních dělníků), roku 1900: 438 dolarů, nečítaje do mzdy obvyklé v Americe premie za rychlejší výkony pracovní. Co do výkonnosti jsou ovšem američtí dělníci pravými specialisty, i v obsluze práce strojů i v dohotovování výrobků strojní techniky. Zručnost jich je přímo úžasná. A při tom monotonost práce dělníka neotupuje. Stále přemýšlí o novém způsobu, jak by z dovednosti své více těžil, mnozí z nich mají patentovány vlastní vynálezy, pomocí jichž zvyšují svou výkonnost. A poněvadž strojní technika kde jen možno nahrazuje práci ruční, výše mzdy ani zdaleka nemá pro náklady výrobní toho významu jako u nás.

Při tom všem rafinovaném pokroku průmyslovém ochranné zákonodárství dělnické je v Unii zanedbáno. Sama ochrana práce dětí v továrnách ve většině států Unie dodnes není upravena. Bují tovární práce dětí i pod 12 let stáří, a to práce až 11—12hodinná. Pracovní doba obnáší v státních dílnách 8 hodin, soukromé závody mají tu vlastně úplnou volnost. Za úrazy zaměstnavatel zodpověden je jen pokud zavinil je nedostatečnými zařízeními závodními, jinak platí tu obecné předpisy právní.

*

Letošní sjezd rakouské sociální demokracie, konaný v listopadu t. r. ve Vídni, měl normální průběh. Delegát říšskoněmecký zablýskl sice na počátku sjezdu plamenným mečem, vyhánějícím z ráje strany ony soudruhy, kteří prý na marxovském učení pořád mají co doktorovati, což prý massy dělnické naprosto nechápou. Ale na sjezdu musil se od svých rakouských soudruhů dáti poučiti, že rakouské dělnictvo naopak naprosto by nechápalo, kdyby poslanci sociálně-demokratičtí, místo aby účastnili se detailní práce zákonodárné, třímali prostě pořád jen theoretické desatero marxovské a stáli tu v divadelní póse rekovných vyvratitelů kapitalistických řádů přítomnosti; že pouhé radikálničení dnešnímu zřízení státnímu ani o den života nezkrátí atd. Věci, které jsme už na posledních sjezdech slyšeli a které opakovati stává se sjezd od sjezdu pořád menším hrdinstvím, protože už ve straně nabylo vrchu učení sice naprosto nemarxovské (alespoň ne staromarxovské, které

právě církevníci rázu Kautského drží jako dogma a proti nimž Marx z poslední doby svého života je hotovým kacířem), ale učení čistě lidské, že lepší jest nepřítelem dobrého. A tak přicházíme pomalu k druhé snad neméně významné fasi poslání sociální demokracie, které bude moci naplniti tím důkladněji, čím víc pokračovati bude přerod její ze strany budoucnosti ve stranu dneška, ze sociální demokracie k lidové demokracii: že totiž právě tak, jako v předešlém století stalo se učení její krystallisačním bodem revise moderních nauk hospodářských, v tomto století bude krystallisačním bodem revise programů politických. Záleží jen na ní samé, jak dlouho ještě od sebe chce odpuzovati všecky demokratické živly tříd měšťanských z orthodoxní maroty své výlučnosti třídní. Ostatně jest otázkou psychologie stran politických, kde může působiti účinněji, jako ostré levé křídlo anebo jako vedoucí střed dnešních parlamentů. Ale není jistě nedohledným čas, kdy dědic Huebera bude moci zvolati ne jen (jako na letošním sjezdě): »my jsme revisionisty od paty k hlavě, naše činnost je nejeklatantnější revisionismus«, ale přímo »my už nejsme marxisty«. Nejdřív jako kletbu s kazatelny na hříšníky, a za čas jako slovo osvobození: »už nejsme . . .«

*

Sociálně-politický program nového říšského sněmu německého, ohlášený v trůnní řeči z 3. t. m., liší se v základním tónu podstatně od trůnní řeči, která zahajovala předešlou zákonodárnou periodu (1898) ohlášením zákona »na ochranu těch, kdo chtí pracovati«, se známým ostřím proti sociální demokracii. Dnes vrací se trůnní řeč k císařským poselstvím z r. 1881 a 1890, kde se uznává nárok slabých na pomoc státní a rovné právo dělníků s ostatními stavy; sociální reforma toho směru označuje se za dílo kulturní. Konkretně se zatím v trůnní řeči ohlašuje jen osnova zákona o doplnění živnostenského soudnictví soudy pro spory obchodního pomocnictva. Za to k tím pestřejší sociálně-politické práci sněmovní chystají se jednotlivé strany politické. Centrum urguje osnovy zákonů o úpravě soukromo- i veřejnoprávních poměrů odborových spolků, zejména pokud jde o přiznání jim právní způsobilosti a o plném zajištění práva koaličního, pak o dělnických komorách. Dále ohlašují se návrhy ohledně zřízení říšského úřadu pracovního a práva koaličního (soc. dem.), práva spolkového a shromažďovacího resp. jednotné jeho úpravy říšským zákonem a úpravy pracovního poměru pomocného personálu advokátů, notářů, soudních vykonavatelů, úředníků a zřízenců nemocenských pokladen (nár. lib. a centr.), vydání říšského zákona horního, účinnější ochrany stavebních dělníků, zavedení devítihodinné a v dny před nedělí a svátkem šestihodinné maximální doby pracovní pro vdané dělnice tovární, úpravy nedělního klidu v obchodech (centr.), obligatorního invalidního pojištění řemeslnického (říš. str.), obligatorního řemeslnického pojištění nemocenského, úrazového a invalidního (konserv.) a pensijního pojištění soukromých zřízenců (nár. lib.). Seznam ten jistě ještě co nevidět se rozmnoží, aniž ovšem toto jinak ušlechtilé závodění stran zaručuje nějaký pevný a promyšlený plán v postupu akce zá-

konodárné na tomto poli. Alespoň měšťanským stranám sociálně-reformním slušelo by, sjednotiti se na přesném programu, kdyby to bohužel nebyly právě — strany.

*

Intelligence (akademická především), které německá sociální demokracie na letošním svém sjezdě drážďanském průkaz způsobilosti ke členství ve straně snížila o jednu známku, přišla zatím ke cti v německé organisaci řemeslnické takovou měrou, že přímo jí a jen jí přikládá se za zásluhu, že řemeslo v Německu neupadlo v takovou zabednělou reakci, jakou už zrovna školským příkladem v odborné literatuře německé stalo se Rakousko. Jeden z vůdců moderního hnutí maloživnostenského v Německu, krejčí a poslanec Jacobskötter, klade si otázku, jak to přijde, že i reakcionářský pruský sněm posledně přijal návrhy Trimborna a soudr., které vidí podporu řemesla v něčem docela jiném než průkazu způsobilosti a nuceném společenstvu; že poslední katolický sjezd na rozdíl od dřívějška úplně ignoroval požadavky cechovnické; že sjezd komor řemeslnických a živnostenských r. 1901 požadavek průkazu zamítl a na letošním sjezdě v Mnichově vůbec ani slovem nikdo už se o něm nezmínil. Ptá se, proč tento obrat nastal teprv teď a ne už dříve? A odpovídá — sám praktik, krejčí — že za obrat ten jest děkovati jedině tomu, že do služeb hnutí řemeslnického v posledních létech vstoupila řada theoretických pracovníků: syndiků, sekretářů a vědecky vzdělaných úředníků v řemeslnických komorách; a tato intelligence učinila průlom do zastaralých názorů. Berlínská velká komora řemeslnická povolala nedávno za svého syndika sekretáře řemeslnické komory v Saarbrückenu, který jako spisovatel hájil názory naprosto proticechovnické, ve správném poznání, že k otázkám dobré politiky řemeslnické může dáti správnou odpověď jen někdo, kdo ví více, než jak se dělají dobré boty; zejména kdo ví, jak se dařilo řemeslu dřív a dnes i tam, kde je průkaz způsobilosti zaveden, jako v Rakousku, kde ale naopak otrávil prý rozvoj řemesel, místo aby mu prospěl, a vedl leda jen k nejsměšnějším sporům o ohraničení jednotlivých oprávnění řemeslných, o to, smí-li kominík připevnit novou tašku na střeše místo staré, kterou rozšlápl, či smí-li za tím účelem vylézt tam jen oprávněný pokryvač atd., čímž vším se řemeslnictvo jen odvrátilo od věcí, které by mu prospěly, k věcem, které nikomu neškodí, než jemu samému. Rozebírati šíře tyto věci, nepatří do této rubriky; chtěli jsme jen ukázati, že intelligence, které už dělnické hnutí tolik děkuje — bylť svého času respekt sociální demokracie před vzděláním dáván přímo za vzor — nikdy nebude mít nouzi o málo vděčné, ale nezbytné zaměstnání: vyvádět lidi z pod okapu na sucho a přijmout za vděk slova: jak jste se to mohl opovážit, když k nám nepatříte. Štěstí pro obě strany, že nepatří.

*

Jsou na světě ještě jiné prostředky soukromé péče chudinské, než chudinské bály a damské bazáry. Jenže ovšem nestačí tu uveřejnění Vašeho jména při nějakých pár korunách ve Vašem žurnále, ale

musíte — na poprve neubráníte se ovšem z nezvyklosti odporu — přijíti do bližšího styku s chudinou. Ne abyste snad po tolstojovsku se s ní objímal a apoštolsky nastavoval jí tvář k druhému poličku, maje první mnohdy jistý. Ale abyste viděl, že pojišťování dělnické proti nemoci, úrazu, útulny, polévkové ústavy a jak jinak se tyto všecky nepopíratelně ohromné pokroky sociální péče jmenují, plíseň chudoby dovedly setříti jen zhruba a že to, co ještě zůstává, pořád ještě silně odráží se od toho, co se dnes nazývá snesitelně lidským živobytím. Jinde — nedaleko, v sousedním Německu — přes svou vysmívanou střízlivou národní povahu, disciplinovanou a houževnatou, prostou choulostivůstkářství, která místo, kam ji osud postavil, prošťourá a vyplní do posledního koutka, i tyto na první pohled oku unikající kouty chudoby prolezli a všeličeho si všimli. I toho na př., že není ještě lidským životem, stačí-li výdělek členů rodiny na to, aby se rodina do syta najedla, ošatila a měla kde bydlet, ale že k lidskému bydlení patří i lidsky zařízený byt, ne tedy jen holé čtyry stěny s několika pelechy, ne-li jedním, ale se skutečným nábytkem. Z exekuce vyňato je jen nejnutnější, a to, co po exekuci pro dluhy z hladu provedené zbude a snad za léta a snad za celý zbytek života se znovu nepořídí, nestačí k žití po lidsku. Tak se aspoň zdá některým, snad přemrštěně citlivým lidem. Ale jsou takoví lidé, v Berlíně, Mnichově, Frankfurtě, že zřídili zvláštní spolkové sběrny domácího nářadí (postelí, skříní, kuchyňského náčiní a pod.), sbírají upotřebitelné ještě kusy jeho po rodinách, které na půdě neví, co s ním, a chudým za nepatrnou cenu je přenechávají. I do Vídně už pronikly takové sběrny »střepů«, jak se jim zprvu říkalo, tak hodně po pansku. U nás v Čechách dovedeme sice napsat fulminantní výroční zprávu spolkovou, kterou skvěle vyplní pouhé jen vylíčení neobyčejného porozumění, ušlechtilé snahy, vytříbeného vkusu, lásky k lidovému umění a čeho ještě těch a oněch funkcionářů spolkových, kterým se podařilo získati dvě kdysi pomalované truhly pro nějaké místní museum, pak o procítěné přednášce, proslovené o těch truhlách a našich předcích, kteří na nich kdysi to se rozumí že slavně seděli, a konečně o následujícím na to tanečním vínku, který se skvěle vydařil a vynesl slušnou částku na spolkový prapor; ale že by žili v obci lidé, kteří by mohli potřebovat truhlu třeba docela holou a odřenou, aby do ní z kouta přenesli své hadříky a snad si na ni taky i sedli, o tom ovšem, prosím Vás, přece ve stanovách spolku není ani slova. A býti předsedou spolku, který sbírá takovéhle truhly, ani žádná čest by nebyla. U nás ne.

A ještě o jiné věci se starají ve světě lidé, na př. jak to vypadá v chudé rodině, když matka je churava nebo v šestinedělí. Nepomluví ji, že ona si jen hoví, muž že je pořád mimo dům a děti se potloukají po ulici, neodbudou ji v nejlepším případě nějakou krejcarovou nebo snad i zlatkovou podporou, která je jí málo platna, ale pošlou rodině to, co jí na ten čas schází: náhradu za hospodyni. Ve Frankfurtě už od roku 1892 chudinská správa vyvolala v život spolek, který od té doby byl vzorem pro podobné spolky ve všech velkých městech Ně-

mecka a patří dnes k inventáři spořádané správy chudinské. Spolky ty posílají na své útraty řádné starší ženy do domácností, kde všechna domácí práce pro nemoc ženy leží ladem. Ty opatřují celou domácnost, děti mají domov, muže špína a nepořádek nevyhání z bytu, žena může po lidsku stonat a musí-li do nemocnice, nemusí se trápit trudnou představou, jak to doma vypadá bez ní. Taková pomoc i při obětavosti členů spolku ve velkém městě může býti ovšem poskytnuta jen nejchudším. Ale jsou i rodiny, které nežádají almužny, a které přece jen nemohou si zaplatiti takovou hospodyni z 10—12 zlatých, které muž týdně domů přinese. Pro ty zas jsou pokladny, které za premii 1 feniku denně poskytují v případě potřeby takovou hospodyni, které se platí, stravuje-li se v rodině, 10 feniků denně, jinak 50. Pojišťovatelský problém, který vedle stávajícího už nemocenského pojištění a vedle zmíněného předešle pojištění pro případ mateřství jistě má plný nárok na vřadění do rámce veřejné péče sociální. A tu připravovati je právě úkolem iniciativní dobročinnosti spolkové, v nejkrásnějším slova smyslu spolkové, která od spolkářské se liší zrovna tak jako apoštolská chudoba venkovského faráře od pompy, se kterou vykonává svůj pastýřský úřad v zlatohlavu církevní kníže.

*

Na základě zmocnění, daného jí zákony z r. 1901, uherská vláda přikročila letos k vydání prováděcích nařízení o organisaci ochrany mládeže. Počítá se při tom na rozsáhlou součinnost orgánů samosprávných a ochrana má v zásadě vztahovati se k dětem skutečně opuštěným pod 15 let stáří. Nařízení ustanovuje především, že nalezené anebo předepsaným úředním řízením za opuštěné prohlášené děti mají nárok na přijetí do státního asylu dětského. Za opuštěné pokládati sluší děti do 15 let, které jsou bez prostředků, nemají příbuzných, povinných k jich vydržování a výchově a o něž se ani vzdálení příbuzní, dobrodinci, humanitní ústavy anebo spolky nestarají. Takové děti povinna jest obec bez průtahu vzíti v opatrování, dokud nebudou přijati do asylu, od něhož za to dostane se jí náhrady.

K účelům státní ochrany dětí rozdělí se země na okrsky, a asyly zřizují se dle potřeby. Asyly doplňují ústavy pro odborné vyučování, přísnější internáty a sanatoria. Do asylů mohou býti přijaty i děti, neprohlášené za opuštěné, bylo-li tak v zájmu dětí nařízeno, pak také, když ústavy a spolky ochranou dětí se zabývající o to žádají. Náklady hradí se v těchto případech ze jmění dětí nebo od osob k vydržování jich povinných resp. od dotyčných spolků. V asylu zůstanou děti jen pokud toho poměry vyžadují, pak děti choré neb zvláštní péče vyžadující, ostatní opatří se mimo ústav, především ve zvláštních dětských koloniích, které se zřídí, a to v místech, kde kromě ostatních podmínek (zdravotních, dopravních, ústavů vychovavacích) je aspoň 30 rodin, způsobilých k přijetí takových dětí do opatrování. V jedné kolonii může být umístěno nejvýš 20 dětí stejného pohlaví ve věku od 7—15 let. Mimo návštěvy školní budou děti cvičeny ve všech pracích zemědělských a domácké práci průmyslové. Děti opatřeny jsou v řádných rodinách zemědělců nebo živnostníků. Domáckými pracemi smějí býti

zaměstnávány, pokud netrpí tím jich vývoj a zdraví; na výdělek mimo dům nesmějí být ošetřovateli posíláni a do 12 let nesmí k výdělečné činnosti vůbec býti přidržáni, později jen potud, pokud toho výchova jich vyžaduje. Přísně upraven jest častý dozor lékařský k dětem a kontrola k ošetřování jich; stanoveny odměny za pečlivé a tresty na nedbalé ošetřování.

Náklady na dotčené ústavy a ošetřování dětí dělí se mezi zemský fond nemocenský a obce příslušné, jimž může se dostati z tohoto titulu subvencí veřejných.

Podrobně upravena jest co do správy této celé agendy součinnost péče soukromé se správou státní. Řídící vrchní lékař má pracovati k zřízení zvláštních komissí v sídlech kolonií, které mají dáti podnět k ustavení místních spolků pro ochranné kolonie dětské a udržovati ve vzájemném styku činnost místních humanitních spolků a ústavů s péčí státní. Komisse má dozor nad ošetřovateli dětí, stará se o učebné pomůcky, o opatření oděvu pro děti cestou dobročinnou atd. a posléze o zaopatření dětí ze svazku asylu vystupujících. V sídle asylu analogicky působí komisse asylní. Ústředním orgánem této péče jest zemská komisse pro ochranu dětí s ministrem vnitra v čele; má se starati o organickou součinnost veřejné i soukromé péče v tomto směru, zříditi zemský spolek pro ochranu dětí, podávati návrhy a dobrá zdání v příčině ochrany dětí, starati se o odbornou literaturu, knihovny a pod. Vrchním orgánem výkonným pro obor státní ochrany dětí je zvláštní vrchní zemský inspektor, který spolu se správci asylů a lékaři kolonií dohlíží na všecky zmíněné orgány veřejné i soukromé péče o opuštěné děti. Vedle toho uložena jsou rozsáhlá práva dozorčí i povinnosti úřadům místním.

Péče tato vztahuje se rovnou měrou i na cizozemce.

*

Nedávné události na pařížské burse práce jsou typickými pro Pařížany vůbec, kteří po celé generace trpělivě snášejí nejhorší zpátečnictví a k pokroku dostanou se ne přirozeným rozvojem, ale náhlým tumultuosním skokem. Události ty dávají Jastrowovu čtrnáctidenníku příležitost k pěknému retrospektivnímu článku o vývoji instituce ústavů k prostředkování práce v Paříži. Pomineme-li starší historii, která dnešnímu nazírání na tyto věci ovšem je cizí, setkáváme se poprvé v r. 1848 s prvním rozhodným krokem k zavedení městských průkazů práce, po nichž krátce následovaly předpisy o dozoru nad soukromými průkazy systémem koncesním, které vláda učinila služebnými svým účelům policejním. Tento dualismus trvá v podstatě dodnes. V roce 1884 přiznáno odborovým sdružením právo k zřizování bezplatných průkazů práce a v roce 1890 založena pracovní bursa, která měla regulovati trh pracovní. Od té doby datuje se boj odborových průkazů proti soukromým, kterým zaměstnatelé zůstali věrni, tak že všecky předlohy parlamentní v tom směru se ztroskotaly. Věc se vysvětluje tím, že na otázce prostředkování práce vedle Paříže jen několik větších měst má zájem. Na venkově poptávka a nabídka pracovní odbývá se bez prostředníka. Dle ankety z r. 1892 o pa-

řížských průkazech práce napočteno bylo osob v pravidelném poměru pracovním stojících na 300.000. O tyto osoby dělí se — kromě případů bezprostředního umístění — průkazy práce klášterní, dobročinných spolků, vzájemně podpůrných společností, tovaryšských spolků a konečně odborových a městských průkazů práce. Většina jich vymyká se statistickému zjištění. Osobní poptávka má své stanoviště na rozích uličních a březích řeky, odkud ji nedovedly zatlačiti ani bursa práce ani bezplatné průkazy práce, podivuhodně houževnatý přežitek z časů Ludvíka XI., kdy nezaměstnaným dovoleno očekávati nabídku místa na zmíněných místech, »kde najdou ochranu před větrem a deštěm«. — Mezi průkazy práce napořád dominují výdělkářské průkazy soukromé (hlavně pro služebné, pak obor potravinářský), vedle nichž význam průkazů odborových, zaměstnatelských a p. je nepatrný. Vedle zaměstnatelů dávají jim přednost namnoze i dělníci (hlavně čeleď), protože vzhledem k procentu z výdělku, kterým se poplatek za místo vyměřuje (u čeledi na př. 5% z roční mzdy, u sklepníků 15—33 ½% plného důchodu měsíčního), předpokládají u nich větší interes na vyhledání dobrého místa a lepší znalost zákaznictva než na př. u odborových spolků, kde se poptávky vyřizují přesně po řadě.

Městské průkazy, které měly v každém městě býti zřízeny a vytlačiti soukromé průkazy, udržely se jen ve velkých městech (v Paříži 16). Odborové spolky bojují proti nim skoro ještě houževnatěji než proti kancelářím soukromým, ve snaze, dosíci výlučného práva ku prostředkování práce jako jediného účinného prostředku, nabýti široké půdy mezi dělnictvem. Podnět k bouřím a krvavým srážkám policie s dělnictvem v pracovní burse, kde často docházelo k bouřlivým scénám, dalo propuklé rozhořčení dělnictva proti vyděračství soukromých kanceláří. Brutální zakročení pařížské policie, známé svým sekáním i do bezbranných dětí a žen, učinilo bouřím konec a dělnictvo teď vyčkává další osud předlohy o vyvlastnění soukromých kanceláří, v druhé redakci v dolní sněmovně už přijaté. *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Pátý sjezd německého »Spolku pro studování dětí« v Halle n. S. — Druhý sjezd pro uměleckou výchovu ve Výmaru. —

Spolek pro studování dětí, založený v Jeně r. 1897 a vydávající za redakce svého zakladatele a předsedy J. Trüpera »Zeitschrift für Kinderfehler«, měl pátý svůj sjezd ve dnech 11.—12. října v Halle n. Sálou. Rokování o prvních známkách nervosity dětské zahájil přednáškou berlínský professor nervového lékařství H. Oppenheim. Nervosní děti — dle jeho přednášky — reagují na popudy často velmi silně. Popudy působí u nich příliš dlouhou dobu. Střídá se u nich rychle nálada mysli. Popudy, které na zdravé děti buď vůbec nepůsobí, anebo které u nich budí libost, vzbuzují u dětí nervosních nelibost — t. zv. paradoxie reakcí mysli. Podobného rázu je antipathie nervosních dítek proti jistým pocitům čichovým, chuťovým, ano i proti určitým osobám. Dále se jeví u nervosních dětí náklonnost ke stupňování jednoduchých počitků a pohybů. Smích na př.

u takovýchto dětí přechází ve smíchový záchvat, zlost v záchvat zuřivosti a pod. Lekavost bývá často jedním z prvních symptomů dětské nervosity a jest si jí dobře všímati, protože mívá v zápětí těžké poruchy, zvláště pak ochrnutí a oněmění z leknutí. Lekavost objevuje se až po době kojení a provázena bývá stupňováním nelibého citu a reakcí pohybovou. Častými zjevy u dětí nervosních bývají dále nucené představy, jichž vyšetřování je velmi nesnadné a různé druhy idiosynkrasie, které bývají obyčejně výchovou vštěpovány, zarývají se hluboko, ačkoli se vyskytují také u dětí zdravých. — Z duševních poruch objevuje se u dětí akutní hallucinační delirium, které se projevuje tím, že dítě uvede se rázem ve stav rozčilenosti a zuřivosti stupňující se do té míry, že dítě své okolí nepoznává. Stav tento trvá čtvrt, půl hodiny i déle. U dětí nervosních lze pozorovati nezřídka nespavost, pohybovou neklidnost, pláč, smích, hovor a zpěv ve spánku, noční lekavost a náměsíčnost. Symptomatickými známkami u nich bývají: bázeň při osamocení, po tmě, bázeň před bouřkou, stísněnost před cestováním, stálá obava před pošpiněním se dotykem. Mylně bývají ke škaredým návykům často počítány známky nervosity jako: svrašťování čela, cenění zubů, otvírání úst, mlaskání, chrchlání, které lze sice raným ošetřováním, ale nikdy tresty odkliditi. Nervosita dětská zplozuje dále roztržitost. Mnohé známky nervosity dítek mají svůj pramen v soustavě krevního cevstva: pocit chladna na rukou a nohou, rychlé střídání barvy obličeje, nepatrná nesnášenlivost k alkoholu, nervosní tlučení srdce, záchvaty mdloby. Jako citelné znaky provázejí nervositu dětskou bolení hlavy, migréna, nervové bolesti v zádech a v jednotlivých skupinách svalů, přecitlivělost kůže a také i nehtů, ba i vlasů na hlavě, šedivění jednotlivých vlasových chumáčů, nechuť proti jistým pokrmům, zácpa, nucení na moč. — Celkem je dle prof. Oppenheima značné procento mládeže stiženo nervositou. Rodiče a učitelé mají znáti podrobněji známky dětské nervosity a po poradách s lékaři přispívati k oddalování a seslabování její následků.

U nás dr. L. Haškovec poukázal ve své přednášce o nervose v pražském »Komenském« na vlivy, které nervosu působí a rozdělil je v dědičné a získané. K získaným náleží bez odporu duševní přetěžování, jehož vymáhá nynější výchova i těžký zápas existenční. Honba za zlatem, výdělkem, požitky, slávou a uznáním vede k přepínání duševních sil, za nímž následuje omrzelost, vyčerpanost, sesurovění. Jest třeba zvedati veřejnou mravnost, brániti šíření pohlavních nemocí, změniti ve mnohých směrech životosprávu. Při výchově ve školách třeba míti na mysli, že není úkolem vychovati větší menší učence, ale zdravé lidi povah sebevědomých, pevných, karakterních, a že je třeba míti větší péči o výchovu tělesnou.

Druhou přednášku o kolísání nálady u dětí epileptických měl na sjezdu hallském prof. dr. G. Aschaffenburg. Mění-li se u dětí rychle nálady, může to býti považováno za znak všeobecné nervosity, ale když je to spojeno s jinými určitými známkami chorobnými, ukazuje to na fakt vážnější nervové choroby, při níž jest lékařské vyšetření o ošetřování nutné. Epileptické děti reagují silně na

alkohol, úplnou abstinencí se stav jejich zlepšuje. Důležitou je tu součinnost učitele s lékařem. Učitel může podávati lékaři důležité zprávy. Mnoho jest si slibovati od instituce stálých školních lékařů.

Paedolog a dětský patholog, ředitel školy J. Trüper, pojednával o psychopathické slaboduchosti (Minderwertigkeit) jako příčině porušování zákona osobami mladistvými. V r. 1901 bylo v Německu 49.000 dětí a mladistvých osob soudně potrestáno. Vytýkal, že dosud málo se pěstuje studium dítěte a jeho vývoje, že nejsou dosud stolice pro studium dětí a pro genetickou psychiatrii. Ustanovení zákonů o příčetnosti nedostačují, hranice mezi zodpovědností a nezodpovědností jsou označeny libovolně. Polehčující okolnosti při zmenšené příčetnosti nejsou vhodným ustanovením. Osoby psychicky méně nadané vyžadují jiného s sebou zacházení. Neměly by vůbec dostávati se před trestní soudce. Alkoholism značně přispívá ku psychickému seslabování. Zlozvykem jsou studentské a dobrovolnické pitky. Zdánlivě nápadnou věcí je, že mnoho dětí, které se dopouštějí přestupků proti majetku, jest z rodin mravně i hmotně dobře situovaných. Mnoho se hřešívá na těchto dětech přetěžováním jich hodinami soukromými. Místo vazby a žaláře je třeba lepší výchovy. Mnohé děti lehce ozdraví, převedou-li se v příznivější společenské okolí. Pramen psychické znehodnocenností hledati třeba často v nervositě, neboť nervosní děti reagují na popudy velmi mocně a jsou proto méně schopny odporovati zlu. Podléhají snadno tlaku, jejž na ně představy činí, a pod vlivem takového tlaku vykonávají trestní činy. K tomu přispívá i to, že takto zatížené osoby jsou ethicky méně rozvinuty. Jdou slepě za popudy svých představ. Rozmnožení náboženského vyučování působilo by tu jen větší škodu. Sjezd přijal v podstatě následující zásady: Jsou abnormální jevy a stavy v životě mládeže, které sice nespadají pod právní pojmy »nepříčetnosti« a »slabomyslnosti«, ale které přece jsou rázu pathologického, a vedou i nevědomě nutí k porušování zákona. Stavy tyto vyvíjejí se zvolna z malých počátků a mohou býti, jsou-li v pravý čas poznány a bere-li se na ně při vychování ohled, po většině zlepšovány, čímž se omezí současně jich počet a tím i počet přestupků zákona. Je třeba pro veřejný zájem věcí, aby učitelé, školní lékaři, duchovní a soudcové více než dosud věnovali se studiu dětské duše a jejich zvláštností, tak, aby se mohlo v čas předcházeti zvrhování se mladých povah. Zvláště je třeba, aby university ve spojení s paedagogickými semináři pořádaly přednášky o psychologii a psychiatrii mladistvého věku, a aby se v učitelských ústavech dostávalo kandidátům potřebného návodu k pozorování duševního života dítěte. Ve všech školách mělo by se více než dosud přihlížeti k výchově citu a vůle než k jednostrannému duševnímu přetěžování. Mladiství přestupníci zákonů měli by se dříve než se postaví před trestní soudce odkázati zvláštnímu soudu, složenému ze správce školy, učitelů dítěte, školního lékaře, duchovního a soudce poručnického. Teprve po usnesení takovéhoto soudu mohly by se mladí provinilci odevzdávati soudnímu řízení. Místo trestání a zavírání mladých provinilců mělo by nastoupiti léčebné, tělesné i duševní vychování ve zvláštních ústavech, řízených paedagogy zvlášť

k tomu způsobilými za pomoci lékařů a psychiatrů. Dosavadní zákony o nuceném vychovávání těmto požadavkům nevyhovují. Lhůtu o nezodpovědnosti třeba posunouti za věk dospělejší.

Spolek uspořádá v příštím roce sjezd v Lipsku, na němž bude rokováno o abnormálních jevech v citovém životě dítěte a o dítěti a umění.

Druhý německý sjezd pro uměleckou výchovu — o prvním v Drážďanech, věnovaném hlavně otázkám umění výtvarného, byl referát na str. 56. IX. r. této revue — konán byl ve dnech 9.—11. října ve Výmaru za předsednictví mnichovského městského školního rady dr. Kerschensteinera. Věnován byl výhradně otázkám umění literního. Zprávy o něm, ovšem kusé, přinesly německé denníky a časopisectvo pedagogické. Podrobná zpráva vyjde u nakladatele R. Voigtländra v Lipsku v době nejbližší. Prof. dr. St. Waetzold z Berlína v přednášce o dítěti a řeči mateřské odsuzoval šablonovité rozkouskování a rozbírání básnických článků. Špatným prostředkem je přeplňování učebných osnov poesií a předčasné učení se poetice. Často nedostává se pravého porozumění pro poesii. Také nezřídka přílišný rozbor a pojednávání o básnickém díle více škodí než prospívá. Dítě je zvyklé pojímati vše a vyjadřovati osobně. Jestli však je ve škole stále opravováno ve svých výpovědích, slyší-li stále, že je třeba vše jinak vyjadřovati, než jak ono bylo zvyklé, počíná zošklivování si řeči a dítě, které se dříve živě a svérázně vyjadřovalo, pomalu umlká. Proto nemá vyučování ubíjet, ale oživovat dětskou řeč.

Spisovatel Otto Ernst z Hamburku pojednal na sjezdě o čtení, předčítání a ústní reprodukci uměleckého díla. Dovozoval, že jedině správným a živým přednesem básnického díla možno dodělati se plného účinku. Nerozumným jest, zakazuje-li se na některých školách čtení se vkládáním patřičného citu a nálady do hlasu, protože učitel není prý hercem. Ničím však neznesvětí se umělecké dílo tak jako neoživeným přednesem. Druhou vadou je, jestli se dílo, které se má jako milost sdělovati, objasňuje a vykládá. Umělecké dílo je přírodním produktem, který se nesmí z půdy odseknouti, ale se všemi svými kořeny vytáhnouti a v duši dětskou vštípiti. Umělecké dílo má projíti branou smyslů v dětské srdce. Jen tak naučí se dítě umělecky cítiti. — Zemský poslanec dr. Hackenberg referoval o volném mluvení, ústním vyjadřování. Řeč jako protiva mnohomluvnosti a žvastavosti je uměním. Také mlčení má svůj význam, jejž se naučíme ceniti ve mnohých shromážděních a parlamentech. Referent poukázal na umění řečnické, jemuž se ve starověku učilo ve zvláštních řečnických školách. Dnešní systém školský nepodává příležitost k rozvoji formy výrazové, protože se děti ve školách ponejvíce učí jednostranně odpovídati k otázkám. Děti měly by se pronášeti volně jen o tom, co vycítily a pochopily. Hudlařská výpověď vycházející z nitra dětského je lepší než příval naučených frásí. Špatným dokumentem pro školu je, že děti, které doma před počátkem školní návštěvy nenuceně hovořily a vypravovaly, ve škole oněmují a nalézají stěží nejjednodušší formu výrazovou. Učitel by neměl odkazovati dítě do mezí školního řádu, obrací-li se k němu se svojí

důvěřivostí a zapovídati mu každý výraz, jehož dosud užívalo. Volná řeč nedocílí se stálým dotazováním a odpovídáním. Mistrem je, kdo dovede při vyučování dáti správnou otázku, ale daleko větším je ten, který dovede přivésti žáka k volnému mluvení a k dotazování. Dítě nemá býti ve svém způsobu vyjadřování ve školách příliš omezováno.

Prof. dr. Dietz ze Stuttgartu pojednal o písemném vyjadřování. Sloh dětí by měl býti bez frásí, bez ozdoby, jednoduchý formou i obsahem. Schopnost vyjadřovati správně své city a myšlénky zvětší se přirozeně přibýváním věku. Dětem se má nechati volnost vybírati si látku k písemným pracím. Předčasné písemné produkování je pochybenou věcí.

O výběru básnického díla uměleckého ve školách měl referát básník a kritik berlínský J. Hart Vyslovil se s důrazem proti vší tendenčnosti v didaktické poesii, kterou se požitek z umění značně omezuje. Moralisujících a patriotisujících básní může se sice ve škole užít, ale v obor umělecké výchovy tendenční básně nepatří. Vhodným výběrem má se buditi instinktivní láska, vyšší obrazotvornost a citovost a rozsévati vzdělání aesthetického citu. Školní knihovny, v nichž všude převládá racionalistický element potřebám umělecké výchovy nevyhovují. Přednášející je přesvědčen, že vývoj jednotlivců jde směrem, jakým šlo lidstvo. Nejnižšímu stupni, věku odpovídajícímu kamenné době a její kultuře, doporučil by mythy a báje jako nejjistější prostředek k rozvíjení fantasie. Pro tento stupeň by měly býti vybírány knihy obsahu veselého, neboť umění daří se pravděpodobně lépe v radostném a veselém životě. Humoru mělo by se dáti ve škole více místa. V. Busch je v tomto směru větším lidovým vychovatelem, než všichni moralisující spisovatelé dohromady. Střední stupeň věku odpovídá kulturnímu stupni severoamerických Indiánů. Převládá v něm smysl pro boj a dobrodružství. Není pravým způsobem využitkována záliba dětí pro indiánské povídky. Po tomto druhém stupni věku následuje doba vývoje odpovídající středověkému rytířství s jeho sladkými tužbami, sny o velkých ideálech svobody a nadšení všeho druhu. Egmont, I. díl Fausta, byl by tu více na místě než Wallenstein, Iphigenia. Nesprávným je, zavírá li a znechucuje-li se tomuto stupni věku literatura milostná. Otázku, mají-li se mládeži doporučovati a předkládati nejmodernější díla literatury, referent zodpověděl záporně. Konečným cílem umění není vychovati umělce a kritika, ale dokonalého člověka.

Prof. dr. Rud. Lehmann z Berlína přednášel o probírání básnického díla uměleckého ve škole. Poukázal předem na to, že autoři ve školách čtení (Klopstock, Lessing i Schiller) nemají v pozdějším věku mládeže tolik vlivu, jako Goethe, Heine, kteří ve školách jen výjimečně se čítají. Mínění Ernstovo, dle něhož hodina literatuře věnovaná má sloužiti výhradně požitku a umění, má za příliš jednostranné. Varoval před takovýmto jednostranným návodem k požitku z uměleckého díla. V hodinách literatury musí se přihlížeti také k výchově povah, k porozumění doby a prostředí. Proto musí se také obsah básně učiniti pochopitelným. Má-li se plně porozuměti básnickémn dílu, je třeba

přihlížeti nejen k obsahu, ale i k formě jeho. Při různých druzích literárního díla nemůže si počínati učitel stejně. Lyrická báseň, která cit uchvacuje a jistou náladu budí, nevyžaduje přílišného vykládání; více již balada, ještě více epos a nejvíce drama, v němž se hluboký cit s nejvyšší myšlenkou snoubí. Rozhodujícími jsou tu individuality učitelův i žáků, a proto je třeba při výběru učitelů hleděti na osobnost a předpravné vzdělání, které je pro úkoly umělecké výchovy nedostatečné.

J. Wolgast z Hamburku promluvil o knize pro mládež, o žákovských knihovnách a laciných knihách. Poukázal na neutěšený stav písemnictví pro mládež. Je přesvědčen o tom, že to, co má míti na jednotlivce i národ životní vliv, musí býti vyváženo z duše lidu. V knihovnách školních je mnoho braku. S výběrem knih vhodných pro mládež mají učitelé na léta práce dost. Dítě mělo by se vésti k tomu, by cenu knihy samo vycítiti dovedlo. Exemplářů knihy by mělo být tolik, kolik je ve třídě žáků, nebo aspoň tolik, aby se kniha v krátkém čase všemi přečísti mohla. Následující volné výpovědi žáků o přečtené knize měly by velký význam. Úlohou správců knihoven by mělo býti, vybrati pro jednotlivé typy čtenářů vhodnou látku. I nejlacinější kniha pro mládež nemá postrádati účelného, uměleckého vypravení.

O divadelních představeních pro děti referoval ředitel Schillerova divadla v Berlíně, R. Löwenfeld. V Berlíně za hmotné podpory města pořádají se nyní představení pro děti i zadarmo. Účastní se jich pouze nejvyšší třídy škol. Po divadelním představení na př. Tella následuje čtení ve škole. Představení mají mocný vliv zvláště na chudé děti, jimž by jinak požitky tyto nepřístupny byly.

O jednotě uměleckého vychování promluvil na sjezdu prof. A. Lichtwark. Umělecká výchova mládeže je dnes v rukou jednotlivých nadaných a povolaných učitelů. Jest ale naléhavou potřebou, aby na ní měli účast také laici. Sjezd pro uměleckou výchovu není svolán jenom učiteli, ale také umělci, spisovatelé a t. d. působí tu ve spolku s praktickými paedagogy. Je v tom první dosažitelný pokus získati ku spolupráci element laiků, neboť učitelé sami nemohou tu vše učiniti. Příští sjezd musí se více jednotností umělecké výchovy dětí obírati. Z dětí se může vychovati dobré obecenstvo pro umělce a básníky jen tehdy, budou-li učitelé sami umělci ve svém povolání. V dětech musí býti vzbuzena touha po uměleckém díle. Vedle výcviku ve schopnosti vyjadřovati se ústně i písemně musí se státi vyučování kreslení středem učebné osnovy. Kreslení je zajisté řečí přírody a tato řeč má býti nejdříve rozvinuta. Vlastní schopností dítěte, která v kreslení výraz nalézá, rozvine se řeč přírody. Vedle vyučování kreslení musí se věnovati větší pozornost tělocviku. Dosud se vyučuje tělocviku způsobem sportovním, ale příklad Anglie učí, že to není pravé. Tanec se musí státi odvětvím gymnastického vyučování. Je stěží účelnějšího a aesthetičtějšího prostředku vyučovacího, než je tanec. I přírodní vědy a dějepis nesmí býti omezován. Nový životní princip vyučování musí býti na těchto základech vybudován.

Specielnější, Němců se více týkající, byly referáty dr. Wätzoldta o Němci a jeho řeči mateřské, a O. Ernsta o Němci a jeho básnících. Rozhovory, které se na sjezdu výmarském po přednesených referátech rozvíjely, byly věcné, nevybíhaly z rámce, ač na nich ukázaly se zásadní rozpory v některých otázkách. Příští sjezd konán bude po 2 létech v Mnichově a věnován bude otázkám hudby a tělocviku.

*

UMĚLECKÉ: Výstavy — Publikace.

»Mánesova« výstava: Chorvatské umění — Výstava Jednoty výtvarných umělců — Výstava Radimského — Výstava Umělecké Besedy — Výstava »Karlsruhe« v Rudofinum — Vánoční výstava Umělecko-průmyslového musea — vedle toho výstavy nejmladších v atelierech Engelmüllerově a Novotného — — nuž, do té, která je nejzajímavější! A to je chorvatská. Jest na ní půvab mladosti. A všecky vlastnosti zdravého mládí v ní jsou: vysoké a ušlechtilé aspirace, smělá troufalost i rychlá a neostýchavá napodobivost, vlastnosti, které u mladého tvora se líbí, i když se jim musíme usmát, když na př. póza napodobivá je více méně falešná. Mladému umění chorvatskému nebude nikdo tuto napodobivost zle vytýkat. Vězíme v ní skoro všichni Slované; jsme mladí, t. j. hodně ještě nevyvinutí. Nejméně však vězí ti nejnevyvinutější — Rusové. Ti, stále se sebou nespokojeni, největšími kroky kráčejí v literatuře i v umění výtvarném, kráčejí svou cestou a nejpřímější, ale také nejtěžší. Ostatní Slované, politicky a hospodářsky závislí a nesamostatní, projevují tuto závislost — mluvím o celku a ne o vynikajících výjimkách — a nesamostatnost i v literatuře a v umění, jedni více, druzí méně. Povaha plemenná k tomu ovšem přispívá vedle nevyvinutosti poměrů veřejných. Jak šťastni jsou každou sebe nepatrnější zmínkou o sobě z ciziny! Ohlížejíce se stále, jak a co tam na západě od nich dělají, a nerozeznávajíce dosti přesně učení od napodobování, nekráčejí ku předu přímo, ale klikatě. Dánové, Norové, Švédové, národové počtem nevelicí, ba i sousední Finové, neukazují takové poddajnosti. Síla a hrdost jejich raçy projevuje se i v umění silnou originalitou.

Mladému umění chorvatskému nebude tudíž nikdo zle vytýkat jeho napodobivost. Vždyť teprve prvé desítiletí svého života oslavuje. R. 1891, o jubilejní výstavě v Záhřebě, vystoupilo několik chorvatských umělců, vystudovavších v cizině. Brzy potom vrátili se někteří mladí umělci z Vídně, Mnichova a Paříže do vlasti a seskupili se kolem Vlaha Bukovce, tehdy už uznaného mistra. R. 1895 uspořádali svou prvou výstavu, po třech letech druhou. Ale doma, jak krajané jejich vypravují, nedostalo se jim vlídného porozumění a přijetí. Musili se zas rozejít. Teprve když poměry doma se zlepšily, vracejí se zas k další práci. Pražská výstava je prvým plodem této nové součinnosti. Vítáme je srdečně.

Co nás rázem vábí, jsou skulptury. Frangešův »Sv. Jakub« a »Sv. Dominik«, Městrovičův Biankini jsou díla plná výrazu a života, plná temperamentu. Ale i Valdecovy podobizny žijí. Z malířů poutá Vlaho

Bukovac, nově jmenovaný professor na pražské malířské akademii, hlavně podobiznami (šl. Miletičové, hr. Kulmera a A. Jakčina), jež jsou i se svým okolím výborně malovány a přímo mluví. Za to diptychon »Ikar« nedostihuje Pirnerova »Ikara« a tři obrazy »Dante v pekle, v očistci a v ráji« měly by raději slouti »barevnými studiemi« nebo po whistlerovsku »symfoniemi v tom a tom tónu»; o grandiosnosti Danteova vidění není v nich ani zdání. Ale jako barevné studie jsou virtuosní. Totéž platí o obrazech Czikošových »Dante před očistcem« — nápadno, jak Dante opět se zjevuje, a zjeví se ještě jednou, v emailu — a »Pallas Athene a Psyche.« Za to jeho »Pieta« je hluboce procítěna. Pěkné jsou krajiny Crnčičovy, Krizmanovy a Ivekovičovy (od něho také damský portret s živě zachyceným úsměvem), Medovičův »Sv. Dominik«, Bužanova »Stařenka«.

*

Z publikací vydaných v poslední době a zvláště k vánočnímu trhu vybíráme některé jako pokračování k dřívějším svým výborům:

Babička Boženy Němcové. S obrazy a celkovou výzdobou od A. Kašpara (Unie). Půvab nevadnoucí mladosti, jenž usouzen byl básnickému dílu Boženy Němcové, obestřel také kresby a malby Kašparovy, když ne všechny, tož jistě přemnohé. Umělec doplňuje tu umělce, básník básníka. Neboť Kašpar není jen virtuosem kreslířem, ale v něm chvěje se a zpívá duše básnická. Od dedikační kresby »Nesmrtelné památce B. Němcové«, v níž je tolik ušlechtilosti a vybranosti, kolik vroucnosti a piety, k titulnímu listu, k podobizně Němcové, plné gracie a důstojnosti, ke spisovatelčině dedikaci, tak prostě líbezné, přes to množství akvarelů, kreseb tušových, pérových až k poslednímu obrázku — všecko jednou duší, jedním citem provanuto, všecko v jednotě drženo. Kašparovi daří se výjevy a postavy venkovské zrovna tak jako výjevy a postavy šlechtické. Jak zachycuje dozvuk hravé a útulné doby empirové, toť rozkoš se dívat. Je to něco podobného, jako v Němcích vidíme u T. T. Heineho, na Rusi u Somova. Ale Kašpar je zcela svůj, naprosto svůj, mluví a zpívá, »jak mu zobák narostl« (jak Schwind říkal a po umělcích žádal), a to je vlastnost, která čím dále bude vzácnější. Přál bych tu knihu všem dětem. Ale dostane se jí jen bohatším (30 K). To je to jediné smutné a nedostatečné při knize té, bohaté jako kvetoucí lučina.

(Kašpar vyzdobil podobně také Nerudu: Letní vzpomínky, malostranský feuilleton, Romanci štědrovečerní a Kam s ním? Neznám nic tak krásného v tom druhu v době nové; jen Japanci a částečně Kate Greenawayová vderou se na mysl a pak středověcí miniaturisté. Ale Kašpar je tu zas zcela svůj, pranic pojapanštěný ani poangličený. Kouzlo Hradčan a Malé Strany nalézá tu svého Nerudu malíře.)

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Pořádá a textem doprovází K. B. Mádl. (Topič.) Velikého toho díla vyšel už sešit 24., zbývá tudíž už jenom pětina. Od sešitu prvého vychází s nestenčenou pečlivostí, každým sešitem přináší nové překvapení — i známé věci do-

vedou překvapovat a bývá to známkou jejich výborné kvality — a v textu mnoho nového zvídáme o Mánesovi a jeho době.

Julius Mařák. Výbor z jeho pozůstalosti. Vydal K. B. Mádl. (Topič.) Dílo toto bude milé hlavně těm, kdo intimněji chtějí se seznámit se znamenitým krajinářem naším a komu studie a náčrty jsou stejně mily a vzácny a stejně »hotovy«, jako hlavní díla umělcova. Obsahuje přes 50 obrazů.

H. Schwaiger. Pohled do jeho života a díla. Text napsal referent tohoto listu. (Unie.) Nákladné dílo obsahuje nejkarakterističtější práce mistrovy, přes 50 obrazů. Unie dala si na něm, jakož i na díle předešlém, záležet. Svítivé akvarely Schwaigerovy jsou podivuhodně reprodukovány.

Schwaiger illustroval též osm pohádek O hastrmanovi, jež vypravuje jeho choť, paní Jožena Schwaigerová (nákl. Kočího). O originální kresbě netřeba mluvit. Jakoby z odporu proti stupňované sladkosti a ulízanosti hebounkých a útlounkých a tenounkých princezen zdrsnil tentokráte ještě více a silněji svou linii, ztajemnil ještě ostřeji svůj kolorit. Jsou to pohádky tajemna a příšerna — i jasného tajemna a světlého příšerna, k nimž pí. Schwaigerová velmi originální text napsala, t. j. dovedla se tak živě a trefně vžíti do umělecké povahy mužovy, že dobře vycítila, co by se hodilo do jeho fantasie, a k těmto cítěným a tušeným pohádkovým obrazům mužovým napsala text pohádkový, zcela nový, lidový sice — jádro pohádek jest z Moravy a z Jindřichova Hradce, — ale trochu hauffovsky přibarvený. Velice zajímavá společná práce dvou spřízněných duší.

Týmž nákladem vydal malíř Alois Kalvoda svůj Hrad Buchlov. Maloval a vydal jej »z obdivu a zájmu pro čistou malebnost Buchlova a pak z citu vděčnosti k zemi moravské.« Buchlov jest jistě »pro umělce-krajináře pravé naleziště vzácných motivů malířských,« jak správně vykládá úvod. Kalvoda jich také našel řadu — v jasné intonaci barevných hlasů i v dumě zamženého hradu i v útulnosti jeho komnat, kde hostmi bývaly i Musy. Po Buchlově bude prý následovat Pernštýn. Jen ať přístupnější stane se cenou knihkupeckou! Přízdoby po straně obrazů jsou zbytečny, někdy i ruší dojem. Proč J. Obrátil vykládá, co už všecko před ním řekl a lépe v úvodě Fr. Kretz? Nápis vytesaný na bráně hradní »Fortissima turris nomen Domini 1546« jsou prý »slova slavného muže Slovácka, Jana Amosa Komenského.« Opravdu? J. A. Komenského, jenž se narodil r. 1592?

A. Kalvoda s M. Švabinským a J. Tůnou vydal též pěkné album Moravě ve prospěch brněnského Národního divadla. 18 listů od 13 moravských umělců: Jaroňka, Jurkoviče, Kalvody, Koudelky, Lolka, Muchy, Obrovského, Ondrúška, Šíra, Švabinského, Jože Úprky, Franty Úprky a Zd. Vorlové. Nechať se jen vyplní jejich přání, »aby ostatní zlatem pokračovali,« kde oni »přestali pérem a tužkou.«

Knihou neobyčejně nabádavou, zdravou a krásnou, svět a život obohacující a rozveselující, ovšem tomu, kdo se jí dovede oddat, jsou Základy umělecké výchovy, se zvláštním zřetelem ku kreslení dle přírody, tří amerických vychovatelů- umělců: (J. S. Clark, M. D.

Hicks, W. S. Perry). Přeložili J. Patočka a L. Bílý. Jí příbuzná jest O školní praxi umělecké a reformě kreslení od prof. A. Boudy, která ke své rovněž ušlechtilé theorii, nikde nepřepínající, hned důkazy podává, že při dobré vůli dá se snadno a radostně ku předu kráčeti. (Obě nákl. Kočího.) Umění v domácnosti od P. Schultze-Naumburga (nákl. Laichterovým) je opět výborným rádcem, jak možno i při malých prostředcích zpříjemnit si byt, zvláště byt nájemný. Velice pečlivě přeložil spisek L. Bílý.

Konečně upozorňujeme na Volné Směry, které stále se zdokonalují a snaží se jiti stejným krokem s uměl. měsíčníky cizími. Kdo můžeš, přiber si ruský Mir Iskusstva, měsíčník nádherný.

Pro mládež vybíráme: Radosti malých, řada 24 obrázků ze života našich dětí s prostonárodními říkadly. Namaloval Richard Lauda. (Unie.) Knížka rozkošná, utěšená, pravá česká knížka obrázková pro děti, která snese srovnání s nejlepšími cizími. Text trefných říkadel splývá dekorativně s obrázky na každé stránce.

Spolek »Máj« vydal 4 anglické knížky pro děti v překladě A. Klášterského ze sbírky »The Banbury Cross Series«, na niž jsme tuto v lednu 1901 upozornili jako na sbírku skvostných perliček. Jsou to: Ali Baba, Jan Obrobijce (správně: Honza, vždyť v originálu jest také Jack a nikoliv John) a Krasava a zvíře, Modrovous a Kocour v botách, Pohádka o Popelce a Jan a boby (opět má být Honza, jako v našich pohádkách).

A ještě jedna veselá knížka: Kocourkov. Z historie staroslavného města. Napsal Adolf Wenig. Nakreslil Artuš Scheiner — rozumí se, velmi vesele. (Nákl. Topičovým.) *T.*

*

LITERARNÍ: K činnosti III. třídy České Akademie — Tři berlínské premiery. (Gerhart Hauptmann, Rose Bernd; Hugo von Hofmannsthal, Elektra; Oscar Wilde, Salome.)

K činnosti III. třídy České Akademie.

I.

Ještě o podporách. Článek druhý — na obranu.[1]

Náš článek o činnosti III. třídy České Akademie a výtky v něm prokázané došly pozornosti samé III. třídy České Akademie — a to již něco znamená; nebýváť III. třída k výtkám sebe těžším a sebe důraznějším právě příliš citliva. Tentokráte dočítáme se v úřední publikaci Akademie (»Věstník« č. 12, 1903, str. 172) slibu, že prý se třída ve »Věstníku« v protokole svém vůči výtkám těm postaví. A na str. 233. téhož »Věstníku« čteme, že prý »proti výtkám třídě činěným v časopise »Naše Doba« (1903, č. 5.) podáno bylo ohrazení jménem třídy v zasedání správní komisse.« Jaké to ohrazení bylo, veřejnost česká se přes slib III. tř. dosud nedověděla. Čekali jsme na ně ještě o letošním valném shromáždění, ale — marně.

Vlastně III. třída přece odpověděla. V »Českém Museu Filologickém« (IX [1903], str. 122 v červenci) odpovídá nám prof. Kvíčala;

[1] Srovn. Naše Doba 1902, č. 5. (únor), str. 394 n.

odpovídá ne za sebe — jej zajisté výtky této třídě činěné nepálí; on, »objektivní prof. Kvíčala«, jak si sám ve svém článku říká, přece hospodářstvím v III. třídě není vinen — nýbrž obětoval se za III. třídu. Čtemeť v jeho odpovědi též toto prohlášení, které citujeme doslovně; nechceme čtenáře svým nevýrazným obtlumočením připraviti o požitek a zároveň o příklad pana dvorního rady Kvíčaly, jak se má polemisovat: »Hned v nejbližším sezení III. třídy (Kvíčala) poukázal na *ničemnost* a *prolhanost* neznámého autora *pamfletu* a prohlásil, že dokáže veřejně tuto *prolhanost*, což III. třída s uspokojením vzala na vědomost.«[1] A dále se dovídáme, že ve správní komissi České Akademie p. Kvíčalův »přesvědčivý výklad potkal se se všeobecným souhlasem«. Máme tedy v odpovědi p. dvor. rady Kvíčaly zároveň projev slavné III. třídy Akademie a jen tato okolnost pohnula nás k tomu, že odpovídáme; soukromé projevy p. Kvíčalovy by nás k tomu nepřiměly. Kolik pravdy obsahuje odpověď a jak důstojný jest to akt ústavu, za jaký pokládána jest Akademie, vysvitne, doufáme, z tohoto článku.

Pan dvor. rada Kvíčala nezapřel se ve svém způsobu polemiky: nevyvrací výtek III. třídě Akademie učiněných všech a postupně, nýbrž vybírá si z nich to, o čem myslí, že by se dalo vymluviti, a přibírá do své odpovědi věci, které s výtkami našimi nesouvisí. Mluvčí III. tř. Akademie obrací se proti našemu výroku, že by člověk s rozhledem za summu 200.000 K, kterou III. třída za své trvání měla k disposici, byl vykonal pro naši českou filologii mnohem víc. Na vyvrácení tohoto tvrzení Kvíčala otiskuje tituly všech knih a pojednání, jež vydala III. tř. Akademie. Rozvlekl je na celých pět stran, kde by byl pohodlně vyšel s jednou; přičinil o nich v poznámkách svou kritiku. Ale nechceme se zde rozptylovati. Na kritiku odpovíme kritikou v dálejším odstavci svého článku.

Vytkli jsme, že III. třída Akademie poskytla mnoho značných podpor, které vůbec ovoce nenesly, t. za které podporovaní nic nevykonali, a pro to uvedli jsme v článku svém hojné a nevývratné doklady. Toto tvrzení Kvíčala vůbec ani slovem nevyvrací, poněvadž je ovšem vyvrátiti nemůže, přece však vytýká původci té výtky ničemnost a prolhanost!

Vytkli jsme dále, že stoupenci Kvíčalovi od III. třídy dostávají podpory — a to značné podpory — jakmile o ně zažádají. Tento výrok, doložený v našem článku číslicemi a jmény, Kvíčala pokládá za hrubou urážku a pomluvu (str. 130); mohl prý pro něj redakci »Naší

[1] Pan dvorní rada Kvíčala jakožto zástupce III. třídy přeplnil svou polemiku slovy jako: zákeřníci, jízlivost, zlomyslnost a nepravdomluvnost, ničemnost a prolhanost, lživost, pamflet, zbabělá anonymita atd. Potkala se u správní kommisse také tato mluva p. dvor. rady »se všeobecným souhlasem?« Proti našemu klidnému rozboru, v němž mluví skoro všude jen číslice, výrazy jeho jsou věru málo »akademické.« Týž Kvíčala osměluje se protivníkům vytýkati frasi »netáhnouti za týž provaz« jako neušlechtilou a »realistickou«! Slušní lidé průměrného vzdělání v nějaké významnější korporaci by se jistě proti členu, který by za ně psal polemiky takovým tónem, ohradili. Česká Akademie dovoluje, aby se v jejím jménu takto mluvilo?

Doby« stíhati soudně. Ale neučinil tak prý hlavně proto, že »trudno jest poskytnouti celému světu takovou podívanou ve smutné naše poměry«. Škoda, že nežaloval! A škoda, že takovou citlivou šetrnost k »našim smutným poměrům« p. Kvíčala nedával na jevo, když pobádal k vojně rukopisné, poněvadž již 25 let v pravost rukopisů nevěřil, ale pak, když odpůrcům rukopisů nastala protivenství a byli zrádcováni, s pravověrci je potíral, a z nemilé situace snažil vyprostiti i hrozbou, že skončí samovraždou; škoda, že do »smutných našich poměrů« poskytl podívanou v otázce desky Husovy, škoda, že do nich poskytuje neustále podívanou takovými vznešenými polemikami, jakou zahrnul posledně i nás!

Kvíčala přisuzuje nám úmysl, že prý jsme svou stilisací chtěli nesoudným čtenářům namluviti, jakoby jen oněch osm jmenovaných realistů bylo dostalo od Akademie podpory; nevytkli prý jsme zejména, že Gebauerovi se dostalo od III. tř. Akademie na »Historickou mluvnici« 4400 K a že prý na každý sešit »Staročeského slovníku« dostává se mu po 730 K, a proto vytýká nám a hned také prof. Gebauerovi »neodvislost od pravdy«. Ale s nesoudným a tuze zapomětlivým čtenářem počítá právě p. Kvíčala, vždyť sám o něco výše dotýká se naší zmínky o těchto 4400 K; v našem článku lze ji také čísti na str. 395.[1] Uvádíme toto faktum právě tak, jako Kvíčala; jen že je přece rozdíl v pojímání našem. Kvíčala by rád onu částku, poskytnutou monumentálním dílům Gebauerovým, vyložil jako zvláštní milost prokázanou realistům; my naopak myslíme, že Gebauer prokazuje milost III. třídě Akademie; aspoň každá Akademie světového jména by si z toho dělala čest, kdyby mohla vydati díla takového významu, jako uvedená díla Gebauerova, a nedopouštěla by, aby se nejpřednější její člen musel sháněti po nakladatelích soukromých a od Akademie se měl spokojovati pouhou podporou. A kdybychom těchto 4400 K, věnovaných dílům Gebauerovým, byli uvedli třeba pětkrát, vyvracelo by se tím faktum, že jediný konvertita Flajšhans vyváží podporami od Akademie osm jmenovaných realistů, kteří mají za sebou každý značnou činnost literární? Pro jaké lidi píše Kvíčala své polemiky?

Kvíčala objektivnosti III. třídy Akademie v udílení podpor hájí dlouhou řadou jmen, prý »příslušníků tábora realistického«, od III. tř. Akademie podporou obdařených; uvádí na př. jména Herzer, Ibl, J. V. Novák, Jos. Klika, J. Hruška, Jan Hudec, Jos. Třesohlavý, Kar. Los, Jos. Pelcl a j. Kvíčalovi je patrně, když toho potřebuje, již každý realistou. Čím a jak jmenovaní spisovatelé projevili svůj »realismus«? Co pak Kvíčala a jeho rozhodující většina při ohromné své objektivnosti volila za členy realisty Krále, Zubatého, Polívku, Pastrnka, Dvořáka, Vlčka a j., kterým tam patří dávno místo před mnohými jinými, kteří tam již dávno sedí?

---

[1] Kolik přispívá Akademie na Gebauerův Staročeský slovník, toho jsme se v publikacích Akademie nikde nedočtli; po informaci dovídáme se, že Gebauer dostává od Akademie za sešit o pěti arších (80 stran folio) **365 K honoráře**, nikoli 730 K podpory!

Do našeho článku dostal se omyl při převádění zlatek na koruny. Toto nedopatření hned v následujícím 6. sešitě bylo opraveno. Náš omyl Kvíčala nazývá hrubou a bezpříkladnou nepozorností, nevšední lehkovážností. Při této nehodě zbývá nám jediná útěcha: máme socium doloris — v samém Kvíčalovi. V Čes. Mus. Filologickém 1901 při seš. IV.—V, str. 11. počítal »peněžité částky«, jež prý dostal Gebauer od Akademie, také dvojnásobně — bera koruny za zlaté a opět je převáděje na koruny (viz Gebauerovu odpověď v příloze k VI. seš. »Listů filolog.« z r. 1901). A přece viděl také Kvíčala »nejednou ve svých pramenech velkou literu K«, jako nám vytýká. Oplácíme však p. dvor. radovi jeho šlechetnost stejnou šlechetností. Ani my nesouhlasíme s těmi anonymy, »kteří zde pomýšleli na úmyslné klamání«, ale musíme — to již mu darovati nemůžeme — pokárati tento jeho omyl jeho vlastními slovy: že si toho velikého *K* Kvíčala nevšiml, »je důkazem nevšední jeho lehkovážnosti a jeho hrubé a bezpříkladné nepozornosti.« Tyto vlastnosti jsou zde tím trestuhodnější, že je Kvíčala po výtce nám tak rozhořčeně učiněné ještě jednou opakuje. Tvrdí totiž, že Gebauer dostává na každý sešit »Staročeského slovníka« 730 K prý podpory. Ale Gebauer dostává na každý sešit od Akademie honoráře 182 zl. 50 kr. čili **365 K**. Kvíčala 365 **K** převedl ještě jednou na koruny a dostal dvojnásobné číslo **730 K**!

Na ostatní konkretní výtky naše Kvíčala odpovídá málo. Že Pražák a Vysoký za veliké podpory, které od III. tř. Akademie dostali, nic vědeckého nevykonali, Kvíčala popříti nemůže. Spokojuje se tedy planým tvrzením, že dostali podporu plným právem a že to »příště« vyloží. Proč tak nečiní hned? Kdo ví, jak Kvíčala svoje hojné sliby splňuje (v rukopisovém sporu slíbil na příklad aesthetický rozbor RK a dodnes ho nepodal, je nám dlužen překlad Homéra, životopis Niederlův, před mnoha lety slíbený, řeckou grammatiku, článek o frasi »stans pede in uno« atd. atd.), nebude asi tímto novým slibem valně potěšen. V případě p. Třasákově, který dostal od III. třídy 200 K na badání o Xenofontových Hellenikách, Kvíčala nám vytýká, že prý jsme zamlčeli, že podpora 200 K Třasákovi povolená má býti svým časem od jeho překladatelského honoráře odražena, že jest to tedy záloha. Kvíčala nám tu odhaluje něco nového, co jsme v stanovách Akademie marně hledali: i nespisovatelům poskytují se zálohy, o kterých se může předpokládati, že nebudou nikdy vráceny. Co teprve mohou očekávati skuteční spisovatelé! Teď bude v českém národě opravdu blaze! Od Kvíčaly dovídáme se, že tato »záloha« byla zase věnována na pouhý překlad! P. Třasák nikdy nic nenapsal a nenapíše — kdo ho zná, přisvědčí nám — zač by mu Akademie mohla vypláceti honorář a pak si »zálohu« odrážeti. Viděti to nejlépe z toho, že p. Třasák již koncem ledna 1901 předložil třetí třídě svůj překlad Hellenik k uveřejnění, ale ona se posud neodhodlala, aby jej vydala nebo vydání jeho oznámila. My tvrdíme, že se k tomu nikdy neodhodlá, ač jinak uveřejňuje ochotně i velmi slabé a chatrné překlady.

Jak vůbec pohlíží Kvíčala na udílení podpor se strany Akademie, toho charakteristický doklad čteme na str. 128. Jeho pomocník v ne-

pěkných polemikách proti prof. Královi, J. L. Čapek, jest »velmi hoden podpory České Akademie« proto, že vydal podle Kvíčalova mínění »přesný a lahodný« (vskutku však prašpatný, nejhrubšími chybami přeplněný) překlad Herondových Mimiambů. Ale stanovy Akademie přikazují, aby se podpory udělovaly na účely vědecké, ne jako odměna za dobrý prý překlad.

Vytkli jsme, že III. třída Akademie dala proti svým stanovám značnou podporu 2000 K na středoškolský řecký slovník Lepařův a V. Kubelkovi 400 K na vydání »Realií«, určených pro žáky středních škol, ačkoli se takové knihy u nás peněžně nejlépe vypláceji. To prý jsou tendenční výtky, hájí se Kvíčala; oba ti mužové dostali prý podpory na vědecké studie, jejichž výsledkem jsou tyto práce (!!). Zrovna tak dostal prý T. Hrubý podporu ne na vydání překladu Ciceronova spisu »de officiis«, nýbrž na vědecké studie, jejichž výsledkem zmíněný překlad prý byl (!!). Prof. Kvíčala píše zajisté pro velmi nesoudné čtenáře, když jim smí předkládati takové naivní výmluvy. Kromě toho úřední zpráva (Almanach VIII., 1898, strana 85) toto vykrucování Kvíčalovo usvědčuje z nepravdy; tam stojí jasně psáno, že bylo dáno prof. T. Hrubému 250 zl. na vydání překladu Ciceronova spisu »De officiis«. A jaký by to byl filolog, který by pro překlad Cicerona potřeboval konat teprve nákladné studie! Kvíčala zmiňuje se, že prof. Herzerovi a Iblovi, prý »příslušníkům tábora realistického« (!), po návrhu prof. Jarníka byla udělena podpora 600 K na francouzsko-český slovník prý »nevědecký, kompilační, populární«. O ceně tohoto slovníku nechceme rozhodovati; ale měl-li p. Kvíčala a jeho stoupenci o něm přesvědčení, že je slabý, proč mu odhlasovali podporu? Což nejsou v III. třídě skoro sami? Středoškolský onen slovník ovšem nebyl; proto se mohl ucházeti o podporu Akademie.

Z celé té polemiky Kvíčalovy jsou správny pouze dvě věci: že Fr. Černý obdržel 500 K (nikoli 200 K) podpory, V. Tille 800 K (nikoli 300 K). V článku našem jsou v těchto dvou číslech omyly, vzniklé asi přepsáním, jimiž se však na našich vývodech, že stoupenci Kvíčalovi dostávají stále slušné podpory, daleko větší než příslušníci tábora cizího, pranic nemění.

Ještě jedno charakteristikon polemik p. Kvíčalových. Polák prof. dr. Fr. Krček uveřejnil na Kvíčalovo »Museum Filol.« nepříznivou kritiku. Kvíčala nemilý soud ciziny — s naším článkem to nijak nesouviselo — chtěl odzbrojiti vymyšleným nařčením, že posudek ten sepsán v Praze návodem redakce »Listů Fil.« a poslán dr. Krčkovi, aby jej polsky uveřejnil. Redakce »Listů Filol.« nařčení důrazně odmítla; prof. Krček prohlásil písemně, že recensi napsal sám beze všeho podnětu cizího, že je holá nepravda, co prof. Kvíčala tvrdí. A přece si troufá Kvíčala znovu tvrditi, že prý dokázal, jak redakce »Listů Fil.« nastrojila onen posudek proti němu, ba dokonce že prý ji z toho usvědčil! Podobného rázu je Kvíčalovo jednání vůči prof. Rud. Karrasovi, kterého sám naváděl, aby nepřiznával pravdy, (Srovn. »Filol. Listy« XXX., 399. n.). Může člověk, jenž své odpůrce zahrnuje hru-

bými nepravdami a urážkami, žádat, aby s ním někdo polemisoval neanonymně?

*

Tři berlínské premiery.

(*Gerhart Hauptmann,* Rose Bernd; *Hugo von Hofmannsthal,* Elektra; *Oscar Wilde,* Salome.)

Rose Bernd, tituìní postava nejnovějšího *Hauptmannova* kusu, jenž se dává na scéně »Německého divadla« jako všechna poslední dramata Hauptmannova, jest pěkné selské děvče ze Slezska, domoviny to jak básníka tak jeho Tkalců i jeho Haničky a Routičky. Zdravé, silou kypící děvče jest zasnoubeno s chorým a chudým knihařem, jenž v trpkém živobytí nalezl spásu u Krista a oddává se vůli boží. Jaký div, že Rose chová k ženichovi pouze úctu místo lásky, jaký div, že se podává mužnému a jarému statkáři Flammovi! Poddává se mu, poddává se i bezmezně smyslnému a surovému strojníku, jenž byl svědkem dostavenîčka s Flammem, za cenu mlčelivosti jeho. Teď aspoň bude moci počíti spořádaný život, dá s bohem prvnímu záletníkovi i druhému a bude šťastna po boku svého trpělivého Augusta. Ale nevykoupila si štěstí. V soudní rozepři má nešťastná Rose svou čest potvrditi přísahou. Přísahá — křivě. Proti jejím výrokům bude svědčiti skutečnost: dítě, jež nosí pod srdcem. V záchvatu zoufalství zardousí děcko sotva narozené, by tím zničila svědka svého hříchu. Tímto skutkem ovšem se vydala v ruku trestající spravedlnosti lidské, kdežto vyšší spravedlnost přijímá vražednici na milost závěrnými slovy křesťanského knihaře: »Ta holka! co ta jen vytrpěla!«

Běží v prvé řadě o osud matky, která plní svoje bolestné poslání, aniž jí kdo může býti nápomocen. To vysvítá zcela jasně z rozmluvy Rosy s ženou statkářovou, ve výjevu plném dramatické síly a jemnosti. Svedená dívka na polo se svěřuje nemocné paní a tato, jež poznala smutný los matky, protože jí umřel jediný synáček, chápe z napověděných, vlastně nepověděných slov, že Rosa cítí se matkou. Po hříchu se básníkovi nepodařilo silnou myšlenku vtěliti v celý chod a postup děje, nepodařilo se mu mocnou suggescí v divákovi vzbuditi dojem lítosti a hrůzy, jenž bez odporu by musil povstati, kdyby Rose byla takovou, jakou sama se líčí. Ale pro mne aspoň schází nutnost předváděného děje, protože nevidím Rosu ani zdravou ani silnou, nýbrž zdá se mi hned od samého počátku zralou k neštěstí a záhubě. Nechápu prostě, jak může své tělo dáti przniti strojníkem Streckmannem z pouhé bázně a vypočítavosti. Flamma milovala celou něžností a vášní slabého stvoření, ale před Streckmannem cítí hnus a hnus by cítila, kdyby si troufala to přiznati, i před fanatickým pobožnůstkářstvím svého otce a před svatostí ženichovou. Ale obětuje celý svůj život k vůli těmto nezdravým lidem, nemá odvahy vymaniti se z tísnivých poměrů — kde tedy její síla, která má se zlomiti o neukojitelné dychtění mužů, kde její osud podobný honěné zvěři? Vždyť už předem její život je otráven. Proto Hauptmannův kus zanechává trapný dojem. Neuchvacuje neúprosným sledem událostí a nepřivádí

k osobnímu prožívání bolesti, nýbrž zajímá klidného pozorovatele, ale nestrhuje jej ve vířivou závrať pravého života.

Bezprostřednost účinku za to tím větší měrou jest dána *Hofmannsthalově* Elektře, hrané v Malém divadle. Sotva že se setmí v sále a s jeviště tonoucího ve světle zvláštní intensity se ozvou prvá slova, vládne pocit, jakoby neviditelná ruka obtočila smyčkou hrdlo divákovo, stále těsněji ji zadrhujíc, až se zatajuje dech, a dojem ten dostoupil nejvyššího stupně, když Elektřina sestra bije o kovové dvéře zavřeného paláce a do vzduchu prosyseného krví a jásotem vpadá její srdcervoucí volání: »Oreste, Oreste!« — Ticho. Opona. —

Hofmannsthal označil svůj kus tragedií v jednom jednání dle Sofoklea a na prvý pohled sotva poznati v tomto kuse stupňujícím krok za krokem dramatické napětí, autora barvitých lyrických, ale tak volně spiatých rozplývavých scén z »Theater in Versen«. Ve vnějším ději sleduje dosti věrně svůj řecký originál, ba směřuje k tomu, by lehkými změnami co se koncisnosti týče vynikl nad Sofoklea. Tak odstranil chor i němého herce Pylada a vynechal prvý výjev, v němž se Orestes radí s pěstounem, jak vykonati pomstu na matce: tím nabývá křivá zpráva o Orestově smrti pravděpodobnosti a tudíž mnohem větší účinnosti. Ale vnitřní struktura obou kusův ukazuje očividně, jaká nepřeklenutelná propast zeje mezi kulturou antickou a kulturou dneška. Hofmannsthalovy postavy všecky jsou rozervány a nervosní, všemi lomcuje choroba touhy a touha po vášni. Pro jednání jejich nalezl básník naprosto nové pohnutky. Elektra není nástrojem a hlasatelkou vůle bohův olympských, nýbrž v jejím srdci se zahnízdila ničivá jiskra záští, vložená přílišnou láskou k otci, a plamen, který byl tak vznícen, zachvátil všechny její city, rozmetal základy její cudnosti a pohltil všechnu její ženskost: a po požáru nezbylo v jejím nitru než černá myšlenka, jež křičí po pomstě a v příšerné to volání mísí se závist vůči těm, kteří žijí a svým životem její bytí zničili. Postavy v Hofmannsthalově Elektře jsou nehellenské a nehellenský jest ten celý duch: když na př. v okamžiku největší úzkosti, kdy obě sestry v prachu lkají nad domnělou smrtí Orestovou, otevrou se dvéře a mladý sluha hlasitě volá po rychlém koni, odbývaje zvědavého tlustého kuchtíka šprýmy a vtipy, upomíná to spíše na Shakespeara nežli na řecké tragedy, a když (na začátku) služebné děvy čerpajíce vodu spílají Elektře a jenom jedna »zcela mladá, hlasem v pohnutí se třesoucím« volá: »Chci před ni pokleknouti a zlíbati jí nohy. Což dcera královská kdy vytrpěla také ponížení? Chci jí vonnou mastí nohy namazati a potom vlasem svým je osušit« — zda neozývá se tu zcela zřejmě romantika? Neboť romantická a neřecká jest celá zžíravá touha nežitého života. Spíše bych shledával v osobě Elektřině prvky středověkého života: její zanícená láska k mrtvému otci má cosi obdobného ve smyslné lásce jeptišek ke Kristovi, mystickému ženichovi. V mnohých slovech splývají veškeré city s erotickou extasí. Tlumená smyslnost sálá z každého jejího slova, v křečích smyslnosti se svíjí před sestrou, hladíc její štíhlé nohy, zbožňujíc její krásu a zapřísahajíc

ji, by byla nápomocna při pomstě, a její obrazy a srovnání jsou chorobné tělesnosti. Takto žaluje, sotva poznala Oresta — jak krásně myšleno, že tolik let snášela muka, aniž myslela na sebe, ale jakmile se blíží vyplnění jejích snů, že propuká všecka lítost a žal nad vlastním osudem a nad uprchlou krásou! Ještě v jednom ohledu nese Elektra celou tíhu života myšleného: jest prorokyní, ale není účastna činu. Když děsná pomsta jest dokonána, tu Elektra klesá pod přílišnou rozkoší; chce v šíleném reji nad mrtvolami »tančit a mlčeti«, ale sotva učinila několik kroků, zavrávorá a umírá v hodině svého triumfu.

Ačkoli tolik momentů nasvědčuje básníkovu úsilí, řeckou pověst prohloubiti a učiniti nám ji lidštější, pochopitelnější, přece nesmířil docela moderní cítění se starou tradicí. Kladu-li takový důraz na moderní zabarvení, na moderní psychologii, nechci tím říci, že snad pohřešuji u Hofmannsthala onu prý antickou harmonii a veselost, kterou do řeckého starověku vkládala německá klassika. Ale abych užil názvosloví Nietzscheho — a na Nietzscheho v prvé řadě myslím, mluvím-li o odporu proti domnělému klidu Hellenů — Hofmannsthalově tragedii se nedostává živlů umění apollinského a tím, že vyloučen jest chor, nevstupuje utrpení jednotlivcovo v opojení strasti všesvětové. —

»Nové divadlo« uvedlo na scénu *Oskara Wildea* tragedii v jednom dějství, Salome. Tragedii? Pohádku. Pro sujet Wilde sáhl k Písmu. Vím: ve Wildeově hře jsou skryty sladké bolesti raffinovaných požitků, v žilách Salominých proudí místo krve jed, a toto umění jest plno dráždidel, jaká právě v illustracích k Wildeově Salome dovedlo stupňovati k šílenství pohlavní zvrácenosti bodavé péro Aubreyho Beardsleye. Ale kolem toho, kdo nechce či nedovede sledovati umělce v tuto bezednou tůň, kdo nedovede či nechce chápati tyto křečovité záchvaty, kolem toho zaznívají melodiesní slova básníkova jako zádumčivá zkazka, jež praví, že »tajemství lásky jest veliké a větší než tajemství zániku«; jako řada nádherných obrazů, z nichž vyniká ten, jenž maluje město, terrassu a noc, a potom ten, jenž šeptá: »jak krásná je dnes večer princezna Salome!« jako pohádka o konci jedné říše a o vzniku nové, o krvavých událostech, jež udály se proto, že princezna Salome byla jata šílenstvím líbati rty Jochanana proroka a že její bosé nohy bílé jako sníh tančily před králem Herodem. —

Otokar Fischer.

ZPRÁVY.

Školní vzdělání branců v Německu. 4. sešit X. (1901) ročníku věstníku »Viertelsjahrshefte zur Statistik des Deutschen Reiches«, vydávaného cís. statistickým úřadem v Berlíně, podává následující výkaz o školním vzdělání branců r. 1900 k vojsku a námořnictvu odvedených.

státy a části zemské (původ)	mužstva				odvedení bez školn. vzděl. činili % všech odvedených		
	vůbec	mezi ním					
		se škol. vzděláním		bez školn. vzděl.			
		v něm. jaz.	v ciz. jaz.		1900	1890	1880
Království Prusko .	164.106	163.852	93	161	0·10	0·82	2·33
» Bavorsko	30.784	30.780	—	4	0·01	0·03	0·29
» Sasko . .	15.793	15.793	—	3	0·02	0·07	0·17
» Virtemberk	11.776	11.776	—	—	—	0·04	0·02
Německá říše 1900	**267.758**	**267.450**	**128**	**180**	**0·07**	—	—
» » 1890	193.318	187.996	4287	1035	—	0·54	—
» » 1880	151.180	141.663	7111	2406	—	—	1·59

Zřejmo z tohoto statistického výkazu, jak rychle se vzmáhá školní vzdělání v Německu: za dvacet let se vykazuje 23krát méně bezgramotných odvedených brancův; ale zároveň také germanisace školou, ježto za 20 let jest 55krát méně těch, kteří nenabyli školního vzdělání jazykem německým. *Kč.*

Úmrtnost a dohadné trvání života jest v rozličných státech evropských dle průměru posledních 25 let následující:

a) úmrtnost (umírá ročně z 1000 obyvatel):

16·8 v Norsku	21·7 ve Švýcarsku
17·3 ve Švédsku	21·8 v Hollandsku
18·1 v Irsku	22·6 ve Francii
18·8 v Dánsku	24·9 v Rusku
19·6 ve Vel. Britanii	25·2 v Německu
19·8 v Anglii a Walesu	27·8 v Italii
20·0 ve Skotsku	29·9 v Rakousku
21·1 v Belgii	35·4 v Uhrách

b) Pravděpodobné trvání života činí u Američana 42·199 let, Angličana 42·100, u Francouze 41·839, u Němce 39·683 rokův. U věku 60 let činilo by ještě další trvání života u Američana 14·098, u Němce 13·848, u Angličana 14·808 a u Francouze 13·287 léta. (Archives d'anthropol. crimin. 1901.) *Kč.*

Francouzská skupina pro smírčí soud v Londýně. Záhy po svém založení byla pozvána tato skupina obchodním výborem anglické dolní sněmovny, aby odbývala jednu ze svých schůzí v Londýně v paláci Westminsterském, kamž 21. června za účasti sta deputovaných a senatorů (také obchodní komory a produkční syndikaty zastoupeny) odjela, 22. odbýván v paláci bankett za účasti 250 členů obou sněmoven a vlivných osob. Sir W. Houldsworth, president obchodního výboru, přítomné vítal a udělil slovo d'Estournellovi, který vyložil program skupiny pro smírčí soud. Premier Arthur Balfour podotkl na to ve své řeči, že se ještě nestalo, aby v anglické sněmovně návštěvou dlící zástupci velikého sousedního národa jednali s Angličany, že se ovšem nejedná jen o otázku interesu Francie a Anglie, nýbrž celého civilisovaného světa. Také Chamberlain promluvil a — což jest charakteristické — zmínil se o entente cordiale, která panovala mezi Francií a Anglií před 50 roky, když společně na Krimu bojovaly. Na to odpověděl d'Estournell: »Jaký pokrok od 50 roků. Tehdy byla entente cordiale pro válku — o tom nechceme již věděti. Chceme entente cordiale pro mír!« — Zejména kruhy obchodními byla deputace vřele uvítána, rovněž král poslal d'Estournellovi telegram a bývalý předseda haagské konference Staal. Vedle toho ovšem stýkal se d'Estournell s mnohými státníky. Po návratu do Paříže poslal tento zprávu ministrovi Delcassé, ve které formuloval tři návrhy: 1. Uzavření stálé smlouvy smírčího soudu. 2. Snížení vydání na loďstvo Anglií, Francií a Ruskem (na initiativu veďoucích státníků, mezi těmi Chamberlaina). 3. Liquidaci differencí mezi Francií a Anglií, které od diplomatů v posledních 20 letech nebyly rozřešeny. — Význam zvláštní pro historii hnutí mírového má tato schůze potud, že kdežto dosud stýkala se jen mírová sdružení na občasných kongressech, jedná se zde o jednání mezi dvěma obchodními komorami.

Mladý a starý směr v hnutí mírovém. Mlado-pacifikatisté, ač pracují na témž programu jako pacifikatisté, odštěpili se od starého směru tím, že obmezili své požadavky na nejblíže dosažitelné body a stávají se tak, v poměru k starším, špičkou jehly, která snáze proniká, kdežto pacifikatisté jsou širší její částí. Vůdcem mlado-pacifikatistů francouzských jest baron D'Estournell. Jedná se o změnu propagandy v tom směru, aby se stala více politickou a byla osvobozena od nedůstojných příměsků, jakými jsou všelijaké zábavy po přednáškách propagačních.

Potřeba statistiky zemské a národní.

Centralisace v Rakousku ve všech oborech je upřílišena, upřílišena tím, že autonomní a samosprávná činnost organických částí státu nepřichází k platnosti. Zle se tento nepoměr jeví v oboru statistickém. Neodsuzujeme, rozumí se, statistické kanceláře centrální, ale vytýkáme nedostatek statistiky zemské a národní; je přímo nepochopitelno, že stát tak mnohonárodní, mnohojazyčný ve vlastním zájmu ještě se nepostaral o náležitou statistiku národní. Každý, kdo politikou rakouskou jen poněkud opravdově se zabývá, naráží na překážky statistické, — nemá číselného podkladu pro srovnávání rakouských národů. V politických otázkách národnostních vzniká tím trapný pocit nejistoty a nepřesnosti; ovšem pro lidi opravdové a spravedlivé, kteří by rádi soudili věcně, jimž posuzování nahodilá a nesoustavná a přibližné odhady nevystačují.

Máme sice začátky statistické kanceláře zemské, ale musíme tu vyslovit přání, aby především naši kanceláři české plně umožněna byla vědecká práce, kterou by se nám v dozírné době dostala všeobecná statistika národnostní, podávající obraz celkového bytu obou národů. Nad naší kanceláří bdí vědečtí zástupcové obou Pražských universit, snad by se jim podařilo, odkázat některé velmi pěkné osobní ohledy do oboru humanity, kancelář však podřídit účelům a úkolům vědeckým.

Ukážeme na křiklavých případech, jaké statistiky nám je třeba.

Především sčítání podle národnosti — a ovšem zpracování toho sčítání; jak se práce má provést, jak se má v tomto a vůbec ve všech oborech upravit pracovní poměr kanceláře centrální a zemské, to ať si zodpovědí obě súčastněné korporace. My máme právo žádat si řádnou officielní statistiku národnostní, neboť zatímní zpracování kanceláře centrální nám nestačí.

Proto podjal se práce prof. Rauchberg z německé university a podal v »Deutsche Arbeit« zpracování číselného poměru

Čechů a Němců, pokoušeje se o obraz celkové državy a tudíž také přistěhovalectví.[1] Nedostatek zemské statistiky zapříčiňuje, že se našimi českými poměry jazykovými a národsostními zabývají statistikové v Německu. V loni v říšském časopise »Deutsche Erde« byl článek saského statistika J. Zemmricha: »Deutsche und Slawen in den Sudetenländern«; Zemmrich slibuje o věci obšírný spis.

Po stránce hospodářské prof. Fr. v. Wieser se podjal úkolu, učíslit statisticky hospodářskou sílu obou národů v Čechách[2]; ale i s jiných stran podávají se podobné pokusy menší a větší.

Nebudeme se zatím zabývat výsledkem těchto prací. Jistě má každý právo, zpracovat officielní a soukromé zprávy; také naši odborníci mohli by se této práce účastnit a kontrolovat práce německé, ale to všecko je počin soukromý a proto žádáme národnostní, hospodářskou a j. statistiku officielní, zemskou. Přiznáme se, že tento požadavek činíme z ohledu na poměrně velmi slabou účast českou, jevící se posud v tomto oboru sociálních studií politicky tak důležitých. Výtěžky práce Wieserovy přešly již do neněmeckého tisku;[3] než o této politické stránce věci budoucně.

---

[1] Das Zahlenverhältnis der Deutschen und der Tschechen in Böhmen. — Der nationale Besitzstand in Böhmen und die Wanderbewegung. Obojí v II. ročníku »Deutsche Arbeit«.

[2] Deutsche Arbeit III.: Die deutsche Steuerleistung und der öffentliche Haushalt in Böhmen.

[3] Na př. Deutschböhmen als Wirtschaftsgrossmacht, otisky z Liberecké »Deutsche Volkszeitung.«

»Verein für Socialpolitik« v Německu vydal řadu spisů popisujících stav německého hospodářství pod jménem: Die Störungen des deutschen Wirtschaftslebens während der Jahre 1900 ff.; poslední svazek podává za redakce prof. Zuckerkandla ze zdejší německé university popis vlivů na Rakousko (Die Störungen etc. in ihren Rückwirkungen auf die industriellen, Effekten- und Geldmarkts-Verhältnisse Oesterreichs.) Jsou tu zprávy o Ringhofferově továrně Smíchovské a j. četné údaje, týkající se Čech, Moravy a Slezska. — V této sbírce vyšlo a ještě vyjde několik jiných prací o rakouských poměrech hospodářských.

Nové úkoly veřejného zdravotnictví.

Napsal doc. dr. Lad. Haškovec.

Netušené pokroky, jaké učinilo lékařství v poslední době, nezůstaly bez ohlasu ani ve veřejném a společenském životě. Z lékařství a přírodních věd vůbec vyrostla nová věda — hygiena — která vytkla si za úkol pečovati o nejširší podmínky zdraví lidstva a předcházeti jeho nemocem. Na těchto základech vyvinula se zvláštní instituce veřejného zdravotnictví, jehož blahodárné působení dnes již i nejširším vrstvám dobře může býti přístupno.

Veřejné zdravotnictví pečuje o zdravotnost našich měst, veřejných shromáždišť a ústavů, varuje nás před nakažlivými chorobami, dohlédá na neporušenost a čistotu našeho pokrmu, nápoje atd. Veřejné zdravotnictví účinný vede boj proti tuberkulose, zhoubám pijáctví, prostituci atd. atd.

Dnes ubývá tyfu, difterie. Mor občas v Evropu zavlečený, který kdysi vyhladil obyvatele celých krajů, dnes žádného rozšíření nenabývá. Velké a těžké jsou úkoly veřejného zdravotnictví, a má-li jim cele dostáti, musí každý dáti se v boj proti největšímu škůdci lidstva, proti nemoci. Bohužel, že často nejhumánnější a nejšlechetnější kroky veřejného zdravotnictví narážejí na odpor neznalosti, lhostejnosti, zbytečného konservativismu, ba i nezřízeného sobectví lidu. Jest pochopitelno, že veřejné zdravotnictví, pečujíc o nejširší massy lidové, musí někdy rušivě zasáhnouti — třeba nepatrně — v držení, majetek neb i právo jednotlivcovo tím, že zde nařizuje odstranění zdravotní závady, onde nucenou desinfekci, prohlídku, karantény a j. Avšak jak nepatrným jest toto zasáhnutí v práva jednotlivcova u srovnání s obecným užitkem a prospěchem, jaké všichni máme z příkazů a plnění jich, jež nám veřejné zdravotnictví poskytuje!

Bylo již na čase, aby státní správa, pečující o majetek svých příslušníků dobře zřízeným a rozvětveným zákonodárstvím, starala se i přesně stanovenou institucí zákonnou o zdraví svých příslušníků.

Dnes nalezneme již ve všech pokročilých státech široce rozvětvené zdravotní zákonodárství, které přirozeně uzpůsobuje se novým poznatkům.

Veřejné zdravotnictví, opírajíc se jednak o přísná ustanovení zákona, jednak o dobrovolnou službu tisíců osvícených a pokrokumilovných jednotlivců, poskytuje služby největší, nejhumánnější a má býti považováno dnes za jednu z nejdůležitějších a nejvážnějších institucí státních a lidových.

Bez zdraví ničeho, se zdravím všechno!

Nechuravíme pouze nahodilými zevními vlivy, nýbrž i tím, že přicházíme na svět již po rodičích buď churavi neb oproti nemoci méně obrněni. Churavíme vlivy dědičnými. Jest otázka, nasbírala-li věda lékařská již tolik fakt, aby na základě jich určité zákony pathologické heredity stanoveny býti mohly, a je-li tomu tak, jest otázka další, jaké naučení z nich má si vzíti lidstvo a jaká úloha tu připadá veřejnému zdravotnictví.

Tisícové nemajíce vědomosti o zákonech pathologické heredity o nakažlivosti chorob, neb úmyslně ze ziskuchtivosti, nedbalosti, lhostejnosti neb sobeckosti jich nedbajíce, plodí vědomě individua chorá a tělesně i duševně k existenčnímu zápasu nezpůsobilá, která buď bídně protloukají se životem nebo na obtíž padají obcím a nezřídka množí i řady šílenců a zločinců. Myslím, že jest věcí veřejného zdravotnictví i to, aby lidstvo o důsledcích pathologické heredity, pokud vědou a fakty jsou opřeny a pokud zdárnému vývoji lidstva jsou na závadu, se informovalo a pokud možným způsobem jejím zhoubám čelilo.

Je-li pathologické heredity?

Myslím, že na tomto místě není třeba blíže dovozovati smutné následky dědičnosti syfilis, tuberkulosy a těžkých chorob nervových a duševních. Komu nesvírá se srdce nad ubohým lidským příjicí nebo tuberkulosou prosáklým tvorem, který hříchem rodičů vleče se, bídně životem, který jest nezpůsobilý k samostatnému žití, často vyvrhelem a jiným na posměch? Nemají-liž bídní tito tvorové práva volati za ochranu a nejsou-liž výstrahou ostatním? Není většího zločinu ploditi vědomě individua chorá, nezpůsobilá k existenci, v bolu a hoři životem se plazící, než jakékoli ublížení na těle jinému? Běží-li o nešťastnou, nepředvídanou náhodu, tam nezbývá leč slovo soucitu a účinná milosrdnost, ale tam, kde běží o železnou konsekvenci stávajících známých zákonů, kde běží o předvídanou chorobu, tam nemáme se více spokojiti soucitem, nýbrž

přemýšleti, jak zlu předcházeti. Když ne cele, aspoň částečně předcházeti. Jako jsme poznali řadu zákonů zjevů dědičnosti fysiologické, normální, tak dnes již známe i truchlivé zjevy dědičnosti chorobné. Není místa vcházeti zde na výčet jich detailů. Stačí poznamenati, že zákony dědičnosti chorobné známy byly již starým a že moderní vědou byly blíže prozkoumány a opřeny důkazy. Nás zajímá v této stati zejména heredita tuberkulosy neb její disposice, syfilis a těžkých nemocí nervových a duševních.

Avšak nejen tyto choroby, nýbrž i nezřízené pijáctví, vyslovený již alkoholismus a jiné choroby rodičů zhoubný mají vliv na potomstvo. Kdo viděl řadu blbých neb epileptických dětí zplozených pijáky, pochopí, proč jako pochodeň plane dnes v srdcích osvícených lidumilů celého světa jedna touha — odstranit, zmirnit nezřízené pijáctví a jeho následky. Vážné choroby nervové a duševní, zbavující individuum schopnosti k existenčnímu boji a nezřídka i k dalšímu množení potomstva, dědičně přenesené, vyhubily celé rody a krutě řádí v celém civilisovaném světě. Choroby nervové a duševní dědičně přenesené třeba se nepřenášely ve stejné formě na potomstvo, nýbrž často transformované, v jiné podobě, jsou dnes velmi závažným činitelem chorobnosti lidstva a tudíž závažným činitelem sociálním, s kterým dlužno počítati. A uvážíme-li, že nejen choroby samy, nýbrž i disposice k chorobám, prosté degenerativní stavy, z nichž rád zločin klíčí, dědičně nejčastěji se přenášejí, pochopíme, proč třeba hereditárnímu tomuto šíření se chorobnosti a disposice k ní věnovati největší pozornost.

Uvážíme-li pak, že tato fakta nebyla cele a ve svých důsledcích známa, když zdělávaly se dnešní některé zákony, týkající se smlouvy manželské, pochopujeme, že vzhledem k poznatkům těmto musí i dosavadní zákony a řády nutné opravy a potřebného doplnění nabýti. Máme na mysli sňatek, jeho zákonnou úpravu společenskou, odpovídající požadavkům moderním.

Avšak nejen péče o zdraví potomstva nutí nás přihlédnouti k nápravě legálních ustanovení o manželství, nýbrž i zájem jednoho neb druhého interessenta vyžaduje ho v ohledu zdravotním. Nákaza příjicí neb kapavkou, kterou splácí někdy muž ženě věno a lásku v manželství, není vzácností. Kdo chrániti má počestnou ženu před netušeným tímto hrozným neštěstím? Kdo chrániti má ženu před nákazou, která činí ji nezřídka po celý život churavou, která podlamuje její síly, zbavuje ji svěžesti a činí z ní stařenu? Co mužů a žen za včasné upozornění bylo by vděčno, co slz,

hořkostí a zármutku vyvarováno! Nemá žena právo, aby v čas před posledním krokem odvrácena byla od ní pohroma hrozící z choroby mužovy, o které tento buď neví neb ji tají a pro kterou počestnou ženu i eventuální potomstvo hodlá vrhnouti v nemoci, muka, bídu, bolest a trýzeň největší?

Může-li lhostejně muž šlapati zde v prach lidskost, čest, právo, mravnost, veda s pohlavní nákazou počestné děvče k oltáři?

I před důsledky pijáctví nutno v čas ženu neb muže varovati. Alkoholik chorobě propadlý jest »nemocný«, který není schopen, aby učinil zadost vážným úkolům, jež na se béře jako muž a po případě jako otec. Jest věru na čase, aby zdravotní stránce sňatkové veřejně byla věnována pozornost a aby lid o důsledcích pathologické heredity a nákazy mezi manžely i následcích pijáctví byl poučen. Jest na čase, aby o zdravotně i soudně lékařské stránce sňatku bez ostychu jednáno bylo. Fakta příliš vážná, jasná a dokázaná nutkají nás, abychom bez ostychu a nedbajíce nezvyklosti a novosti věci mluvili o lékařské stránce sňatku. Vždyť zdraví jest nejzákladnější sloup štěstí manželského a rodinného. Zdraví jest nejzákladnější sloup zdárné a šťastné budoucnosti jednotlivce i národa. Možno-li lhostejně přihlížeti k tomu, s jakým neporozuměním valná část lidí uzavírá dnes smlouvy manželské dbajíc všeho, jenom ne zdraví svého. Dnešní kupčení, které hraje hlavní úlohu při uzavírání smluv manželských, jest jednou z velikých příčin nejedné bídy a strasti lidské. Nejednomu ovšem zdá se to věcí zcela přirozenou, aby než vstupuje ve sňatek manželský, ptal se po zdraví svém a své snoubenky, ale kolik jest takových rozvážných jednotlivců? Kolik jich naopak nedbajíc zdraví, uzavírá sňatek jen pro věno a pro zlepšení sociálního postavení? Kolik žen a naopak i mužů takovým způsobem vědomě vrháno jest v neštěstí a zármutek? Kolik bídných tvorů bez ochrany pochází z takových manželstev?

K nápravě nově poznaného tohoto zla, pokud může býti v moci lidské, dlužno důtklivě všem interessovaným na srdce položiti, aby při zakládání krbu rodinného dbali především obapolného zdraví a aby tudíž nikdy krok tento nečinili bez důvěrné ovšem porady se svým domácím lékařem.

Již tím učiněn by byl veliký pokrok a bylo by věru lépe, kdyby zvyk tento ustálil se a vžil se tak, aby veřejné zákonodárství v zápas pro blaho lidstva voláno býti nemusilo. Než zkušenost na jiných polích veřejného zdravotnictví bohužel učí, že

pokroku i ve věcech méně důležitých bez přísnosti zákona se nedoděláme. Chceme-li vyhověti intencím z předu vytknutým, stěží obejdeme se bez zákonem stanovené takovéto porady.

Sami zástupcové civilních a církevních úřadů měli by smlouvajícím se stranám vložiti na srdce hluboký význam zdravotní stránky manželství. Požadavek, aby každý před uzavřením smlouvy manželské vykázal se úřadu lékařským souhlasem stvrzujícím prostě, že není vážných důvodů, aby se odepřel legalní sňatek, není ani přehnaným, ani novým. Uvidíme ostatně, že samy dnešní stávající občanské zákony požadavek tento vlastně obsahují a provedení jeho předpokládati mají. Jest jasno, že případy, ve kterých by lékař nucen byl konstatovati nezpůsobilost k uzavření smlouvy manželské, vyznačeny by byly v přesně daných, jasných instrukcích, vypracovaných zvláštní širokou anketou sborů lékařských, právních a jiných. Není pochyby, že by každý rozmyslný a poctivý člověk vždy uposlechl lékařské rady, směřující jen k dobru jeho. Před podvodníky a zhýralci, kteří by rady lékařské poslechnouti nechtěli, právem pak nesouhlas se strany lékařské vyslovený chraniti bude věci neznalou interessovanou stranu druhou. Instrukce, lékařům dané, mohou se pohybovati v mezích nejliberálnějších a to ještě volnějších, než samy dnešní zákony připouštějí, ovšem jen tam a potud, pokud není ohroženo zdraví eventuálního potomstva neb druhého interessenta. Musí ale obě strany býti informovány vzájemně a poučeny o dosahu eventuálního svého svolení. Tak, jak provádí se dnešní zákony ohledně smlouvy manželské, jest úplně zůstaveno beztrestně pole k nejširším obapolným podvodům a klamáním, kterými nejsou stiženi jen interessovaní, ale bohužel i případne nevinné potomstvo.

Tomu předcházeti jest přece věcí dobře sdělaného a prováděného zákona. Není třeba míti nedůvěry k podobným zákonným nařízením. Netřeba se jich nikterak děsiti, ani jich důsledků. Instrukce, lékařům dané, pochopitelně musily by býti vypracovány s opatrností největší a na základě výpočtů naprosto spolehlivých.

(Dokončení.)

Pokusy o lidovou četbu u nás.[1]

Napsal *Prokop z Bohutína.*

Poslední dobou, jak se zdá, přece jen zapouští u nás lidová četba kořínky, nikoli snad péčí vůdčích stran politických a literárních, ale spíše horlivostí nemnohých nadšenců, ponejvíce venkovských. Ke starším listům (Buditel, Žďárský Obzor) přibylo pouze za rok 1903 několik nových (Ruch, Vzdělání lidu, Kramerius, Jiskra). A na tento zajímavý zjev kulturní, na tuto uznání hodnou, dosud nedoceněnou, ano za dnešních poměrů neocenitelnou práci vzácných vlastenců těch chci stručně poukázati. Ústavy, spolky a korporace, mající účelem podporovati českou osvětu, mohou tu uložiti svůj peníz na dobrý úrok.

[1] Buditel. Zábavně-poučný časopis pro nejširší vrstvy lidu. Mor. Budějovice. Vychází vždy 15. v měsíci. Roční předplatné *80* h. Redaktor Stanislav Marák.

Jiskra. Pokrokové noviny českého jihu a jihovýchodu, vychází každou druhou a čtvrtou sobotu v měsíci. Vydává a zodpovědně vede Lad. Kučera v Táboře, Klášterní nám. 39. Jednotlivá čísla *2* h., předplatné roční v Táboře *52* h., mimo Tábor *1* K *10* h. Při deseti výtiscích *52* h.

Kramerius. Krejcarové lidové a pokrokové noviny. Redaktor Karel Horký, Rokycany. Vychází pravidelně každou třetí neděli. Předplatné při 10 výtiscích *1* kor. ročně, jednotlivě *1* kor. *40* h.

Ruch. vychází 1. a 3. úterek v měsíci. Red. a adm. Brno, Josefská ul. č. 2. Číslo *2* h. Zasílá se nejméně 5 výtisků. Platí se předem. Majitel a vydavatel Frt. Pokorný.

Vzdělání lidu. Pokrokový list věnovaný drobné práci národní. Red. Eduard Navrátil ve Chvojenci p. Chvojno u Pardubic. Vychází 10. a 25. každého měsíce. Předplatné *4* kor.

Žďárský Obzor. List pro vzdělání a poučení věnovaný nejširším vrstvám lidu na Žďársku. Vychází 1. dne v měsíci. Číslo *4* h. Vydavatel: Místní odbor Nár. Jed. pro jihozáp. Mor. Red. MUDr. B. Drož.

Přednášky z oboru vědy a práce, č. I. »Co jest vzduch?« Několik chem. a fysik. pokusů pořádá Dr. Alexander Batěk. Jičín, knihkupectví J. Zajíčka.

Pokusy o lidovou četbu jsou u nás, — pokud mi bylo lze stopovati, — trojího druhu: jednak časopisy zábavně-poučného rázu, jednak noviny, a konečně letáky, pojednávající o jedné pouze otázce.

Do prvé skupiny patří oba starší listy lidové, Buditel a Žďárský Obzor, z novějších pak Kramerius.

Ráz i název nejstaršího našeho lidového listu jasně ukazuje na vzory z doby probuzení. Dílo Kramériusa, Nejedlého a Palkoviče bylo jeho původem, stálo mu jaksi kmotrovstvím.

Applikovati myšlenky našich buditelů na póli osvětové práce lidové na dílo pokrokové ve století dvacátém, je věcí výbornou a třeba uznati, že moravští pracovníci lidoví po té stránce znamenitě si vedou. Téměř vše, co jsem navrhoval ve své »Dani práce« o rázu listů krajinských, moravští intelligenti v Budějovicích a ve Žďáře prováděli již dříve a to způsobem velmi dobrým, vystihujíce výtečně potřeby svého čtenářstva, navazujíce těsně na vzdělanostní úroveň lidovou a poučujíce lid právě o otázkách pro život nad jiné důležitých ano za dnešních časů nevyhnutelných.

»*Buditel*« je nejstarší z našich listů lidových. Končí právě za redakce Stanislava Maráka čtvrtý svůj ročník. Účelu svého — sloužiti nejširším vrstvám lidovým — dosahuje plně. Charakteristická jest pro směr jeho předmluva ke třetímu ročníku, v níž děje se nejen stručná zmínka tolikéž o jiných pokusech lidové četby (Vzkříšení, Besedy zájmů lidu a Vzkříšení v Táboře), žel Bohu, záhy zaniklých, v níž však také obhajuje redakce »umírněný« tón listu, jemuž z té příčiny několik přátel ubylo, a pěkně, věcně vykládá, proč právě tento směr jí nejlépe se hodí, moudře uznávajíc, že »co po staletí v lid bylo štěpováno«, nedá se zase rázem zlomiti, a chtějíc, aby lid byl probouzen vlastním úsudkem a tak docílilo se účinku trvalého, nikoli jen okamžitého vzplanutí, po němž ještě větší tma nastane. Politiku list vylučuje.

Ale při tom jest »Buditel« listem naprosto pokrokovým a umírněnost jeho nelze bráti ve dnešním porušeném toho slova smyslu, nýbrž spíše jako moudrost taktickou, jež dovede ve známém prostředí svém úspěšně pracovati.

Než i methoda listu je věru velmi zajímava. Poučení převládá nad zábavou, tendence výchovná nad uměleckou, a což obzvláště lze pochváliti, železná přímo soustavnost jeví se v práci jeho. Veškery obory vědění, venkovanu našemu nutné, zastoupeny jsou

v něm účelně: právnictví, zdravotnictví, hospodářství, otázka národní; k tomu články výchovné a belletristické rázu výchovného, básně tendenční a krásné afforismy, účelně pod určitými hesly jako »Sobectví, Práce, Štěstí, Co čeká vlast?« v přehledné cykly seřazené. Takovéto uspořádání výroků velikých mužů v ladné celky látkově zcelené lze jen doporučovati, jako zvláště výmluvný moment výchovný, právě tak jako cennou serii článků právnických »Porady ze soudní síně«, z nichž by si naše právnická intelligence venkovská měla vzíti příklad pro drobnou práci, aby veškeren náš krajinský tisk poučoval čtenářstvo o otázkách, jako jsou »Obrana obžalovaného, Přelíčení, Kdy je splatna kupní cena, Obžaloba atd.« Mnohý spor by se tak zamezil, mnohý groš by zůstal v kapse našeho člověka. Ku přednostem listu třeba také čítati hezké články z oboru zdravotnictví, ač jsou počtem slabší, a pak statě výchovného rázu, ať čistě poučné či belletristicky zabarvené. Věci, jako »Otázka řemeslnická, Chybné cesty, Hlavu vzhůru« staví drastickým přímo způsobem na oči chyby lidu našeho, ať povahové, hospodářské či národní, podávajíce vedle diagnosy také léku: pokyn, radu, povzbuzení. Právě taký duch ovládá belletrii.

Každý téměř příspěvek, byť i vždy nesnesl vysokého požadavku aesthetického, spočívá na pevné bási výchovné, navazuje přímo na vady lidu, jež v celé příšerné nahotě líčí, aby tak čtenáři lepší náhled vštípil, jej polepšil a napravil. Zvláště se mi tu zamlouvají články jako »Milosrdenství«, kde lichost antisemitství i talmikřesťanství naší šlechty ostře káráno, dále pak »Více citu, Soudy, Padlá Vitka i Národní hrdost« jsou rovněž velmi dobré pokusy výchovné, a konečně i básně (Tmáři, Babka, Modlička a j.), odsuzující lichost dnešního zpátečnictví jak až také modlářství, považovaného často za pravý příznak mysli křesťanské. — Vyskytne-li se taková básnička právě v milém čísle Husově, pak jest tendence tím účinnější. Památka Husova listem vzorně oslavena, ale také jiným národním pracovníkům věnovány stati, ano celá čísla. Tak vzpomenuto vídeňského professora Ševčíka, buditelů frenštatských, a tak oslaven celým číslem zasloužilý Vahalík.

V celku lze o »Buditeli« říci jen chválu. Jako kdysi »Hlasatel« i on bojuje proti tmě a zpátečnictví, a to zbraní vybranou, jemnou, umravňuje, vzdělávaje lid formou prostou, lehce přístupnou, a spolu srdečnou a milou, — jen článků hospodářských přál bych si poněkud více. —

K »Buditeli« pěkně se druží měsíčník »*Žďárský Obzor*«, redigovaný známým pracovníkem Drem Drožem. Účelem listu je, proniknouti do poslední chaty horských vísek na Žďársku a poskytnouti i nejméně všímanému člověku v okrese možnost laciné a dobré četby. Vydavatelé však jsou si plně vědomi obtíží drobné práce a věří jediné, že neochabující vytrvalostí možno dosíci úspěchů.

List blíží se »Buditeli« nejen časově (založen v červnu 1900), ale i povahově. I on respektuje nízkou úroveň vědomostí lidových, podávaje prostince a s milou srdečností své úvahy, i on pracuje se vzácnou soustavností, poskytuje poučení ve věcech hospodářských, hygienických, právnických i kulturních. Historie a ethnografie jsou oblíbeným oborem tohoto listu. Sentencí nemá vůbec, belletrie také málo, za to více článků hospodářských a obchodních, a to v pravdě cenných. Tu získal, jak se zdá, list řadu dobrých pracovníků, kteří s uznání hodnou opravdovostí se přičiňují, aby krajany své poučili o věcech pro ně tak nezbytných a nevyhnutelných, jako jest na př. obilní clo a dělnická mzda, používání umělých hnojiv, zdárný chov dobytka, chov dobytka vepřového, meliorace a j., anebo bankovnictví, kupování na splátku atd. Jaká rozkoš čísti tyto články a jaký žal, že tak zdárné intelligence, jako žďárský kraj a moravské Budějovicko, nemá druhý kraj ve slavném království našem! Podobnou radost působí články právnické. Soudce Nečas liší se od spolupracovníka »Buditele« Mojmíra Lepaře postupem; každý z nich jde svou cestou, ale oba vedou si správně a účelně. Lepař libuje si v seriích článků a jeho »Porady ze soudní síně« nelze ani dosti chváliti, — Nečas kloní se spíše ke sporadickým případům z prakse, jež snaží se prostince, povídkově téměř vyložiti a z nich podati poučení lidu o jeho právech, ovšem také o povinnostech jeho. — Právnická rubrika »Žďárského Obzoru« poutá zajímavým obsahem, pojednávajíc na příklad o některých ustanoveních berního zákona, o právě sousedském, o porotách, o významu času ve věcech právnických, o služebnostech a zvláště výminku. Kdo zná jen trochu náš venkov, musí přímo velebiti šťastnou ruku autorů, že dovedli si vybrati právě tak vážné body ze života našeho lidu, tak palčivé otázky časové i místní, jež úpěnlivě volají po nápravě, možné jedině včasným poučením našeho venkovského člověka. A tomuto člověku podává list poučení dále jak po stránce hygienické (O desinfekci, O dýchání), tak i výchovné (O svéhlavosti rodičů, Prst

boží, Levoboček), a konečně učí ho lásce k rodnému kraji, lokálnímu vlastenectví, seznamuje ho důkladnými články s místopisem, dějinami, pověstmi kraje. U věci té je bohatější »Buditele«. Tím nabývá list zvláštního lokálního významu, neocenitelného, podávaje množství materiálu lidovědného a stává se tak pramenem vědecké práce. Poesii pěstuje list méně a to ještě přejímá většinou známé básně našich velikánů, jak ostatně také »Buditel« činí. A to právě lze chváliti. Je dobře, seznamovati náš lid s poetickými poklady českými. Doporučoval bych ještě uváděti stručnou biografii, alespoň několik životních dat spisovatelových, jakési ocenění jeho díla, aby náš člověk byl také o básníku náležitě poučen.

Jestliže oba tyto časopisy akcentují hlavně poučení, belletrii jen jaksi služkou výchovných svých ideí činíce, jest mladší bratr obou »*Kramerius*« listem převážně belletristickým. Redaktorem jeho je autor zajímavé brožury »Mizerie« a oblíbené po venkově frašky »Srážka vlaků«, mladý literát Karel Horký v Rokycanech. Umělecky stojí »Kramerius« nejvýše. Čítá také mezi své spolupracovníky vzácné síly jako básníky Machara, Scheinpfluga, Opočenského. Také jest obou listů radikálnější. Kdežto »Buditel« si píše ve štít umírněnost, »Žďárský Obzor« chce zaopatřiti lidu dobrou četbu, »Kramerius« vypovídá boj na nůž klerikálním listům lidovým, směle pouští se v zápas bez rozmyšlení, rozvahy i ohledu na sílu nepřítele; buď se štítem anebo na štítě, jest heslem jeho. Čísla dosud vydaná jsou až na některé nepatrnosti bez odporu zajímavá obsahem svým. Dle rokycanského »Žďáru« má prý »Kramerius« nevšední úspěchy za hranicemi, ano pařížští Čechové prý jej učinili svým listem. Intelligenci se »Kramerius« rozhodně hodí, je to věru hezký časopis, poutavý namnoze i svými prosaickými články. Stati Mariovy a M. Gebauerové zasluhují tu předem povšimnutí. Ale pro lid našeho Podbrdska má poněkud vysokou úroveň, a pochybuji, že bude tam náležitě chápán a oceněn, a že dosáhne svého účelu, jehož mu každý pokrokový člověk přeje. Bude musiti se poněkud snížiti, umírniti, aby mu bylo rozuměno, aby si jej lid zamiloval. Jako list lidový stojí »Kramerius« rozhodně za »Buditelem« i »Žďárským obzorem«, nedovede se tak přizpůsobiti poměrům jako ony, a to se mi zdá býti nedostatkem zkušenosti. Básníka jako Machara, byť i byl spolupracovníkem, třeba vždy uvésti, jak jsem to výše podotkl. Při epigramu třeba také výkladu a tu dobře poukázati na lidové popěvky satirické!

Ve slibné serii článků Mariových »Kapitoly bělohorské« by bylo dobře řadu poznámek umístiti alespoň částečně v textě, neboť tím způsobem mohou zůstati nečteny a nepovšimnuty. Náš člověk na českém západě, kde kulturní úroveň je rozhodně nižší než na příklad v Polabí, rád má vše pěkně pohromadě jako v kalendáři; poznámkám dosud neuvykl. Ale uvedené rady vesměs nejsou takové váhy, bychom pro ně listu srdečně nevítali. Myslím, že se časem podají při trochu větší zkušenosti, a že »Kramerius« bude »Buditelem« českého západu; až podaří se mu také z jiných odvětví získati spolupracovníky tak řádné, jako má v oboru krásné literatury, historie a také školství. Čeští lékaři, právníci, obchodníci, technikové, rodilí z krásného Podbrdska, kde jste, abyste přispěli svou hřivnou po vzoru vlastenců žďárských a moravsko-budějovských?

(Dokončení.)

Pravda o „slovanských apoštolech“ a jich působení.

Napsal A. Brückner v Berlíně.[1]

(Pokračování.)

III.

Na rozdíl k Románům (když nehledíme k Rumunům) a Germánům, Slované byli již svými sídly přímo předurčeni, že se dostanou v obvod různých náboženských a kulturních středisk (obé splynulo ve středověku dohromady) a že se od sebe konečně oddělí. Tato sídla rozprostírala se již za Kristova narození od Odry k Oku a od východního moře až k Dunaji a v 6. století překročili Slované také ještě celou Odru a Dunaj. Přirozeně nastati musilo rozdělení: Slované na Labi, Litavě, Muře, Slované Samovi nemohli se vyprostiti z obemknutí živlů latinsko-německých; balkánští Slované byli stejně odkázáni na Byzancii; s Byzancií ve spojení byl Kijev i musili dříve neb později jeho lidé podél Dněpru přijíti do Chersonesu. Pokusy, tento přirozený chod věcí porušiti, zůstaly vždy bez výsledku; němečtí věrozvěstové musili s nepořízenou opustiti Kijev, rovněž tak Řekové nemohli mezi západními Slovany nabýti půdy trvale. Podniknutí Methodějovo bylo mezi západními Slovany již předem bezvýsledné. Jak vlastně k tomu došlo? Legendy, naše hlavní prameny, převrátily skutečnost úmyslně.

Shoda okolností jest tak pamětihodna, že bezděčně přichází na mysl, zda nebyla celá věc nastrojena teprve od Cyrilla: upravovati osud, to rozumí Řek již dávno. Když na tuto nejodvážnější hypothesi nepřistoupíme, že totiž Cyrill domnělý návrh Rostislavův sám vymyslil a jej teprve knížeti vnuknul (Řeky, o jejichž přítomnosti v Moravě se legenda prožvatlala, jak tato na jiném místě také mluví o náhončích Cyrilla), tak zbylo by, že Rostislav v Cařihradě zcela něco jiného žádal, než legendy vypravují; neboť všecky tři, v dojemné shodě, přinášejí vylíčení, které Methoděj o věci dáti si oblíbil. Měltě dle nich žádati slovanské věrozvěsty, učitele — v Cařihradě! Zrovna tak byl by je mohl žádaii v Anglosasích nebo v Irsku! Zajisté měli Řekové mezi sebou Slovany, ale nikdy nehnuli ani prstem pro své vlastní Slovany, o tyto bar-

bary nikdy se nestarali, neučinili pro ně ani to, co němečtí duchovní tehdá již pro moravské a panonské Slovany byli učinili! — a nyní měli najednou titéž Řekové, kteří pro Slovany kromě nejhlubšího opovržení nikdy jiného pocitu neměli, najednou vypraviti slovanské zvěrozvěsty, jako by tyto měli na skladě! Lživost tohoto odůvodnění žádosti Rostislavovy jest tak nápadná, že dávno Rostislavovi jiný úmysl byl podstrčen.

Neboť kdyby byl měl jen učitelů a věrozvěstů zapotřebí pro svou již křesťanskou zem, tu byla by bývala jen jediná rozumná a účelná cesta: poslati mladé Moravany do Německa nebo do Říma ku vzdělání — neboť byli již tehdy Moravané, ano i z knížecí rodiny samé, mezi duchovními země: ještě dnes posíláni jsou Slované, za příčinou evropského vzdělání, ne do Moskvy, nýbrž do Berlína a Vídně, Paříže a Londýna. Rostislav žádal zajisté zcela něco jiného: ne zvěrozvěsty a učitele v domácí řeči — tyto měl již doma nebo mohl je míti —, nýbrž biskupy (a skutečně přichází jedenkrát v legendě tento výraz!!); chtěl církev ne slovanskou, nýbrž od Němců neodvislou, jejížto sluhové by neničili nebo nekřižovali jeho choutky po samostatnosti. Učinil tím zcela nepředložený, bláhový, výsledku a účelu prostý krok: neboť nezabezpečuje církevní neodvislost samostatnost státní, ale naopak, samostatnost politická způsobuje samostatnost církevní. Dějiny učí tomu krok za krokem: Polsko bylo německou církevní provincie; jakmile Poláci sesílili, církevní samospráva připadla jim sama od sebe jako zralé ovoce do klína. Srbský arcibiskup byl samostatný; jakmile však Srbsko ztratilo poslední zbytek politické samostatnosti, osoboval si ihned i tak ubohý patriarcha, jakým ochridský byl, církevní nadpráví nad dosavadním samostatným arcibiskupem. — Avšak proč hromaditi příklady, věc je samozřejmá. To však Rostislav nepochopil; domníval se církví neodvislou od Němců jistěji uhájiti svou politickou samostatnost a obrátil se (poněvadž v Římě zůstaly kroky jeho bez úspěchu následkem německých pletich?) — do Byzance. Myšlenku, dostati v Byzanci, čeho Řím neposkytoval, našeptali mu buď bezprostřední jeho sousedé Bulhaři, kteří tehdy sami mezi Byzancí a Římem kolísali, aneb emissaři Cyrillovi.

Rostislav žádal tudíž biskupy, ne učitele; organisaci své církve, ne vyučování ve víře. V Cařihradě bylo by se rádo k tomu sáhlo ihned, aby Římu byla dána šňupka, ale bylo již zrovna

dosti na nešťastné missii u Chazarů, jakož i na kolísání Bulharů, aby se také ještě na tak vzdálené pole byli odvažovali — jak mohli na Moravu posláni býti biskupové a se odvážiti, aby latiníky vyhnáni, Byzanc citlivě kompromitovali! Protož nebyla splněna žádost Rostislavova; avšak přece vyslán byl, aby území prozkoumal onen, jenž v missiích se byl již pokusil — řecká církev, jinak než římská, zanedbávala ustavičně missie — a který slovanský jazyk již znal — Cyrill; v něj kladena naděje, že jest povolným nástrojem pro případné další záměry. Avšak ctižádostivý Cyrill ošálil jak Rostislava, tak císaře Michala a patriarchu: pro něho nadešla konečně dlouho vytoužená, netrpělivě očekávaná příležitost, kouti své vlastní železo.

Byltě zejména mezi současnými Řeky úkaz, zcela zvláštní a mimořádný; byl snad z téhož dřeva, z jakého v latinské církvi Bonifác a Vojtěch a Bruno a sta jiných zděláno bylo, již v řecké církvi jsou tím vzácnější. Sprostá ctižádost byla mu vždy daleka; byl vysoce vzdělaný, ale antika, filosofie a theologie připoutaly jej k sobě méně než jeho přítele Photia; dychtil po jiných vavřínech, státi se apoštolem některého národa, jako byli Tomáš, Bartoloměj a jiní; křesťanské víře získati celý národ, církev jim zaříditi, jako měli Koptové, Armeni, Syrové, Iberové a j. — tyto všecky příklady Cyrill znal do podrobna a odvolával se ustavičně v pozdějším svém působení na ně. Dvakráte již osud ošálil jej s vyhlídkou v úspěch, před plnomocníky Amerumnisa (Emira al Mumenina, vládce všech věřících), a napotom opět, když v dřevěných hradech chána a jeho begů na Volze se objevil, aby za svou víru bojoval. Po obakráte minul se s touženým úspěchem a v Cařihradě nepříznivci vysmívali se bezpochyby apoštolovi neúspěchem pronásledovanému. Avšak: proč toulati se v dálce – když krásné leží tak blízko! Před branami Soluně počíná se rozprostírati nezměrný slovanský svět, tajuplný, jehož výběžky dosahují do Chazarska, na hranice Franků a na severní moře ! Právě v Chazarsku mohl býti Cyrill očitým svědkem, jak Baskakové obtížení daní vraceli se od Slovanů, na Dněpru usazených; ve vojště chanově našel Slovany, s kterými mohl Soluňan rozmlouvati bez tlumočníka, k úžasu chazarských begů. Myšlenka, pro tyto jemu již v mládí svěřené Slovany býti zakladatelem zvláštní lidové církve, jež by se řaditi mohla k arménské, iberské, koptické, syrské, která by uznávala za svou hlavu patriarchu a ne papeže, které by jméno Byzance rozšířila, k sloupům Herkulovým a k Rifeiským

vrchům ve dne i v noci jej od dávna zaměstnávala. V prvé řadě k tomu příslušelo, poříditi řeč spisovnou, tudíž také zvláštní abecedu, jakou měli Koptové, Arménové a j. v., která od řecké a latinské rozdílna, samostatnou jeviti se musila, nové, rozdílné písmo vedle ostatních. Jak jej tato myšlenka krok za krokem pronásledovala, prozrazuje jeho vlastní bratr: když Cyrill v Chersonu právě dosti byl zaměstnán, uče se chazarsky, našel tam náhodou »ruskou« (gotskou) bibli a jakkoliv ho tato věc úplně od cíle jeho cesty zavedla, oddal se řecký Mezzofanti 9. století ihned jejímu studiu, jakoby tímto mělo býti posilněno jeho vlastní podniknutí.

Před aneb po návratu z Chazarska Cyrill konečně sestavil slovanskou abecedu, později nazvanou glagolici.

IV.

Teď se obdiv slavofilský od svého dosavadního idolu odvrací v bolestném zklamání.

K slavofilství patří nejen vážnost k arménské murmolce (čepici) a k tatarskému chalátu (kabátu); nejen sebevědomé vystoupení pro julianský kalendář (Rusové představují si potřebnou opravu kalendářovou ponejvíce tak, že pouhým ukazem — »byť po sicmu« — Evropa a Amerika gregorianskou novotu, t. j. římskou zradu na staroteckém odkazu, opět opustí) — k slavofilství patří především bezpodmínečná vážnost k »cyrillskému« písmu; se Slovany, kteří užívají latinského písma, zachází se pouze správní (administrativní) cestou: jednoho krásného dne zakáže se latinské písmo, poněvadž ruší pravoslavné pocity, poněvadž Rusy uráží a latinské abecedě má se jednou podobně vésti jako gregorianskému kalendáři. Zažili jsme trnouce podobné věci. Tak se stalo cestou správní, bez zákona, z libovůle potrhlého satrapy, že Litevcům pojednou jich písmo — po staletí neznali nikdy jiné jen latinské — zakázáno a užívání cyrillského, které psu špatné jest, rozkázáno. Polští šlechtici se bouřili, za to dle pravé ruské logiky také litevským sedlákům, nejvěrnějším poddaným cara, jejich písmo pro nic a za nic bylo vzato! Onomu modernímu Omarovi, Kalmuku Muravěvovi jest pořízen ve Vilně pomník, spíše mu jej měli postaviti východopruští tiskaři v Tilže, neboť vytěžili mnoho peněz obstaráním a vpašováním latinsko-litevského tisku; cyrillo-litevštinu nevezme žádný pořádný člověk do ruky, jen vyzvědač a donašeč.

Na tomto příkladě přesvědčivě jsme dokázali, jak každému slavofilu »cyrillská abeceda« k jeho humánnímu srdci přirostla — a nyní přichází najednou zpropadená věda a činí tlustou čáru celým účtem. Cyrill nesestavil »cyrillskou« abecedu, od něho pochází pouze glagolská; cyrillská jest o celé století (aneb nejméně o půl) mladší než Cyrill a osvojilo si autoritu jména »Cyrill« bezprávně. Možno si představiti vztek slavofilů: z po-čátku ignorovali toto očerňování, ale pštrosí politika pomáhá právě ve vědě nejméně, hrobové mlčení nesprovodí ani nejskrovnější důkaz ze světa, a důkazy hromadily se brzy každým rokem.

Jest velice zábavné viděti, jak se Lamanskij kolem této osudné věci otáčí. Nejdrbanější řečtí sofisté mohou se od něho učiti.

K vysvětlení pro čtenáře budiž podotknuto, že tak zvaná »cyrillská« abeceda jest obyčejné řecké unciálové písmo (rozmnožené o znaménka pro slovanské, neřecké hlásky), kdežto glagolice, jakkoliv v posledním základě také k řecké kursivě se odnáší, má ráz zcela svérázný, prostylisovaný, jenž, jako armenská atd., na první pohled se jeví jako něco zcela nového, cizího, samostatného. A rozdíl od obyčejných řeckých a latinských tahů jest tak značný, že ten, kdo se s glagolskými texty neobírá trvale, jich čtení opět zapomíná. Proč Cyrill takovéto písmo sestavil, jakožto vlastní pečeť slovanské a obřadní řeči, z předchozího, a z příkladů ostatních východních »zemských církví« jest zřejmo — a nyní čtěme následující nasládlé věty Lamanského, jenž, jsa muž vědy, vědecké důvody pouhým opovržením odstraniti nemohl. »Jestliže Cyrill (krátím citát, ale překládám slovně) glagolici vynašel . . ., musíme doznati, že v tomto případě Cyrill se dopustil velké chyby . . . Nám (protivníkům mínění, že glagolici našel Cyrill) zapovídá s ním souhlasiti hlavně naše hluboká úcta před čistým, jasným, mravným duchem Cyrilla, jenž vědomě, nehezké, nesrozumitelné kursivě hezkým a čitelným unciálovým písmem přednost dáti nemohl. A když východní Slované glagolici posléze zavrhli . . ., nemůže se tato zrada východním Slovanům vyčítati, naopak získává jich duchu a krasocitu jen čest.« Zajisté Lamanskij lituje tohoto doznání a snaží se nyní vědeckými kombinacemi černocha učiniti bílým, od svého ideálu Cyrilla nevkusnou glagolici odníti a jemu přisouditi »pravou slovanskou cyrilliku« (která rovněž tak jest slovanská, jako julianský kalendář a arménská murmolka): my však otřepanost jeho důvodů necheme zde odkrýti, neboť zapotřebí

by bylo přistoupiti na filologické jednotlivosti, a to je zde vyloučeno.

Cyrill tedy měl již připravenu slovanskou abecedu, když se císaře Michaela lstivě tázal, zda mají Slované písmo; věděl nejlépe, jaké bylo. Slovanská abeceda byla před příchodem (?) poslů Rostislava dávno sestavena: zázračná jemnost a péče práce, její přiléhání k macedonskému dialektu, což v Cyrillovi prozrazuje jemného pozorovatele všech zvláštností řeči, pevné mluvnické a slovníkové sestavení, které vzdorovati mělo všem časům a vlivům, dokazuje, že to byla práce dlouholetých námah, a že ne teprve moravským poselstvem vyvolána byla — neboť opomíjí úplně moravské jazykové poměry!! Měla tudíž Morava — toho Rostislava ani císaře a patriarchu ani ve snu nenapadlo — býti zkušebním králíkem pro filologický pokus Cyrillův. Pokus se podařil, pouze však z části, neboť konečně Morava se zdráhala, zůstati ve stavu morčete, jemuž slovanské obřady byly vstříknuty. Zkušebné pole omezilo se na země balkánské; teprve zde podařil se pokus úplně.

Jestliže naše předpoklady jsou správné — proč otálel Cyrill tak dlouho s vydáním slovanského písma a obřadů až k příchodu Moravanů? Proč nevolil ihned cestu nejjistější, t. j. proč nepůsobil mezi balkánskými Slovany samými, u Bulharů ku př. nebo v blízkosti Soluně? Důvod jeho nedobrovolné zdrženlivosti jest zřejmý: bohabojný císař a jeho patriarcha byli by jej oslepili a hlady zemříti nechali, kdyby v dosažné blízkosti něco podobného byl podnikl; to věděl Cyrill sám nejlépe — znal lidské řecké způsoby. A protož musil čekati, až se příležitost naskytla, působiti v jistější dálce od Cařihradu a jeho slídičů, nebo musil tuto příležitost teprve sám si »zjednati.« Zda opouštěje Cařihrad své úmysly císaři a patriarchovi zjevil, nelze vystihnouti (podání lživých legend nedávají důkazu); možné jest to zajisté a jeho odůvodnění nebylo by těžko uhádnouti: zlořečeným Římanům (Cyrill nenáviděl Římany, jak je přítel Photia mohl nenáviděti) můžeme vodu na Moravě odvésti a v Bulharsku jim práci ztížiti aneb zcela znechutiti, pravil as Cyrill k císaři a patriarchovi, když hloupé Slovany navnadíme vyhlídkou na slovanské obřady, neboť co jiného mohli bychom jim před Latiníky nabídnouti? Tak zůstal bez překážek, ano mohl odejíti s požehnáním od císaře a patriarchy — Cyrillův životní cíl, po předchozích nezdarech, byl konečně, dosažen.

(Pokrač.)

Škola pomocná.

(Dokončení.)

Učitel.

Učitelova práce na škole pomocné patří bez odporu k povoláním nejobtížnějším, unavuje a vysiluje. Osobnost učitelova je vysazena zřejmé, pozvolné zkáze, před níž ji chrání toliko povaha klidná, chuť k práci a radost z výsledků. Nehodí se každý učitel do třídy pomocné; jmenovány tam bývají autority, lidé zvlášť kvalifikovaní, zkušení, kteří dovedou v duši dítěte se dívati, rozpoznávati psychologické a pathologické záchvěvy, kteří dovedou s největší rozvahou, trpělivostí a laskavostí udržeti kázeň po dobrém, jimž ale také důslednost je neodchylným zákonem pro zdar počatého formování duše. Řed. Hrubý v Praze charakterisoval způsobilost výborné učitelky sl. B. Dvořákové dvěma vlastnostmi: božskou trpělivostí a láskou k dětem a uznává vůbec ženu za způsobilejší k tomuto úřadu.

Výchova od duše k duši chce přemáhání, oběti, hluboké vzdělání v anatomii, psychologii, pathologii, therapii. Aby úloze své učitel dostál, potřebuje, aby mu bylo poskytnuto dosti příležitosti k vzdělání a aby měl plnou volnost ve svém úřadě.

Mezi požadavky učitelů pomocných je vedle zvýšení platu požadavek zvláštních kursů pro vyučování dětí méně nadaných, kursy zdravotnické a j., a maximum 26 týdenních hodin. Lipští učitelé pomocní vyučují 34 hodin, počítaje v to ruční práce a vycházky; za každou hodinu přes 26 hodin povinných jsou honorováni 1·5 markou. Aby prací povážlivě netrpěli, potřebují časem oddechu i mimo obvyklé prázdniny. Vždy 2 učitelé z ústavu mají stipendium na vědecké cesty a na zotavení. V Praze je učitelka pomocné třídy honorována (mimo služné zákonné) 200 K.

Neustálé prohlubování vědomostí, jež za studiem dítěte se nese, vyžaduje mnoho času mimoškolního. O každém žáku —

aspoň na většině škol — vede si učitel denník, do nějž zaznamenává si svá pozorování.

Jest ostatně velmi cenné, když i učitel na škole obecné zavede si denník. Dr. Krejčí v Základech psychologie praví: »Poznávaje individualitu, sbírá učitel tím samým vzácný psychický materiál, který nejprve slouží jemu za pramen t. zv. paedagogického taktu a potom, dovede-li ho užiti, za látku k vědeckopsychickým studiím.« Takový denník je cennější než pokrytecké přípravy. Ovšem bez přípravy učitel pomocný také není; jest mu stále přemýšleti a hledati prostředky, jimiž by žáka z lethargie budil a pro vnímání připravil.

Pokud se denníku tkne, má F. Frencl, správce pomocné školy ve Stolpu, toto schema:

1. Nacionale,
2. nedostatky smyslové,
3. pamět,
4. náklonnosti,
5. pudy,
6. zdravotní stav,
7. poměry rodinné,
8. zvláštní poměry,
9. známky pokroku.

Bod 2. vyplňuje lékař.

Dle podobného asi schematu obdrží žák zprávu, když vystupuje ze školy; je v ní naznačen celý žákův vývoj a zpráva bývá nemalé důležitosti při soudním šetření i při vojenském odvodu.

Mimo denník, přípravy, dozor a j. žádá se na učiteli, aby časem navštěvoval rodiče, vnikl do všech poměrů, aby pořádal večery a besedy s rodiči žáků svých a j. V Charlottenburku zaveden dokonce způsob, že učitelka po školním vyučování docházívá i do domu, aby porozprávěla s dětmi, které nemoc vylučuje z dobrodiní školy.

Zajímavý případ ze své vychovatelské prakse podává paní R. Kremová, správkyně vychovávacího ústavu »Pax« v Curychu. Není sice vzat z prakse na škole pomocné, ale pro thema naše hodí se tím, že ukazuje na přetrpělivou a neúmornou práci s dítětem abnormálním, a že je dokladem výmluvným, co lze učiteli vykonati:

Byla vychovatelkou v zámožné rodině, kde jí bylo svěřeno školou už povinné dítě dobře rostlé, ale slabomyslné. Děvče si stále hrálo papírem. Mělo manii papír neustále obraceti — to bylo jediným projevem duševního života a křičelo, vzal-li se mu papír. Nebylo možno upoutati jeho pozornost něčím jiným, k slovům a zvukům chovalo se tak netečně, že bylo pokládáno za hluchoněmé. Úkol vychovatele zdál se být naprosto zbytečným, neboť si dítě nevšímalo vychovatelky, jako by jí nevidělo.

V zoufalství sedla si vychovatelka k děvčeti a počala podobně jako děvče otáčeti papírem — a ku podivu — dítě se na ni podívalo. Vzbuzena byla pozornost, byl to pokrok. Nějaký čas milá vychovatelka ve společnosti své svěřenky nekonala nic jiného, než že také otáčela papír. Získala u dívky důvěry. Další krok: po čase papír za papírkem odstraňovala a byla žádostiva, co bude dítě dělat bez papíru. Nic. Jindy to opakovala a odstranivši poslední papírek, vrhla připravené kostky stavebnice na stůl — a dítě obracelo pak kostky.

Od té chvíle nepřišel papír na stůl. Jen na ulici nemohlo dítě vidět kus papíru, aby se po něm nehnalo. A další krok: po čase zašustí najednou vychovatelka za hlavou dítěte papírem a hle — dítě napíná sluch — nebylo tedy hluché. Pokusy se opakovaly a bylo snadno se domnívati, slyší-li, že se i mluvit naučí. Skutečně po dlouhém a uznejme obrovském namáhání počalo dítě otvírati ústa před zrcadlem jako učitelka, napodobovalo zvuky, hlásky a za 6 měsíců naučilo se trochu už mluvit.

Uvedený příklad je drastický, týká se sice slabomyslné, ale je odpovědí na otázku pochybujících: »je možno ve vyšším stupni slabomyslného něčemu naučiti?« Uvádím jej také proto, že práce na škole pomocné vyžaduje časem zrovna takové svaté trpělivosti, jakou měla paní Krémová.

Čtenář zajisté uznal oprávněnost pomocných tříd, učitel vyciťuje jejich potřebu z vlastní zkušenosti. Najde se v Čechách větší korporace samosprávná, která by se ujala zřízení pomocné školy? Kde bude po Praze první? Dala by se hravě zříditi s počátku aspoň jako třída pokusná tam, kde je na obecné škole více poboček. Jedna z poboček proměnila by se v třídu pomocnou, třídám obecným ubyli by brzdaři a nebylo by ani nové síly třeba. Šlo by jen o svolení školních úřadů k pokusu. Od pokusu došlo by jistě ku zřízení řádné třídy pomocné.

Kde paedagogické porozumění jde ruku v ruce s obětavostí a láskou k mládeži, tam vzrůstá školství v nádhernou organisaci, jež plní nejkrásněji svůj úkol. Příklad vidíme na školství mannheimském.

Nebude od místa, zmíním-li se o jeho rozvoji, při němž si vedoucí kruhy daly záležeti hlavně na podkladě hygienickém.

R. 1901—2 byly mannheimské třídy rozděleny v normální a zvláštní. Z posledních byly 2 třídy pomocné s 30 žáky, čtyři třídy opakovací se 150 ž. a 10 třídami, z nichž vycházeli žáci s učivem zaokrouhleným t. zv. Abschlussklassen s 325 žáky.

Třídy pomocné odpovídají jiným třídám téhož jména; jsou pro děti méně nadané.

Třídy závěrečné (Abschlussklassen) jsou určeny pro děti, které z nějakých důvodů nedosáhly ukončením povinnosti školní toho vzdělání, které předpisuje škola obecná a které tedy v jednom roce zaokrouhlují a doplňují učivo v povšechných rysech, jimiž se má nahradit jaksi deficit žákova vzdělání.

Obzvláštní ceny hygienické jsou třídy opakovací. Přicházejí sem ti žáci, kteří pro nemoc nebo jiný důvod nedosáhli vědomostí pro 1. třídu na př. určených. V 2. roce školním nejsou vřaděni — jak u nás bývá — mezi nováčky, ale jsou sami, odděleni, nanejvýš jen s druhy stejného osudu, z něhož je má vysvobodit zvláštní učitel vyučováním successivním dle individuelních potřeb. Učitel si totiž vyučovací hodinu rozdělí pro nejslabší oddělení, pak pro méně mezerovité a konečně pro hromadné vyučování. Tím způsobem je možno repetenty přivésti v koleje normální, t. j. připustiti je do 2. třídy obecné anebo, nedá-li se předpokládati zdárný postup ve škole obecné, vřaditi je do 2. třídy opakovací, v níž se sejdou s repetenty 2. třídy normální, obecné. Žák, který v 1. třídě opakovací nevyhoví ani pro obecnou třídu 1. ani pro 2. opakovací, zůstane ještě 1 rok v 1. třídě opakovací anebo se vřadí po lékařském dobrozdání do školy pomocné.

Třídy opakovací tvoří 4 ročníky. Pátým školním rokem počínají jmenované třídy závěrečné, tak že do 1. tř. závěrečné vstupují žáci, kteří před vystoupením ze školy vůbec prošli toliko 4 třídy normální.

Systém zdá se na prvý pohled komplikovaný, ale dochází neobyčejného ocenění. Je vlastně praktickou hygienou vyučování, neboť mu je podkladem žákova individualita a zdraví, dar to,

který musí šetřiti jedinec pro sebe i pro společnost. Jean Paul pravil: »Kdo obětuje moudrosti zdraví, obětuje obyčejně i moudrost.«

Mimo zkušeností nabytých návštěvou pomocné školy v Lipsku, Trüpperova ústavu v Jeně a pomocné třídy v Praze užito:

1. Dr. Lev Burgerstein: Nové směry v hygieně vyučování a učitelského povolání.

2. Sedmá výroční zpráva pomocné školy v Lipsku 1902.

3. MUDr. R. Landau v Norimberce: O hygieně učebné osnovy. Zeitschrift f. Schulgesundheitspflege č. 6. r. 16.

4. Fr. Frencl ve Stolpu: Organisace pomocných škol. 5. a 6. číslo Medicinisch-paedagogische Monatschrift für gesammte Sprachheilkunde, roč. XII.

5. Paedagogisches Jahrbuch 1902. Vydává vídeňská společnost paedagogická.

6. Referát o IV. sjezdu učitelském v Mohuči 1903. Čís. 4. a 5. Kinderfehler.

Cestopis císaře Josefa II. z r. 1771.

Podává J. M. Řehořovský.

(Dokončení.)

III.

Politické pozadí cesty císařovy.[1]

Chceme-li řádně porozuměti tehdejší politické situaci, nezbývá nám než vrátiti se k některým událostem roku 1771 se odehravším. Jsou to události více méně známé, ale přes to nutno je přece stále a stále k nim se vraceti, neboť Kounicova perioda rakouské politiky zůstává dosud tvrdým oříškem rakouským i mimorakouským historikům.

Bylať tehdy otázka polská a turecká politickou spekulací tří evropských dvorů: rakouského, pruského a ruského. Polská říše byla na pokraji své záhuby. 67letý panovník ze saské dynastie, August III., zemřel r. 1763 a na trůn po něm měl nastoupiti jeho syn, kterého zejména podporoval vídeňský dvůr. Carevna ruská Kateřina, žena velice ctižádostivá, prosadila však dle úmluvy s Bedřichem učiněné Stanislava Poňatowského. Proto mnozí polští magnáté vybízeli Rakousko, aby vypovědělo Rusům válku, ale dvůr vídeňský zachoval se odmítavě a uznal konečně Stanislava.

Myšlenka dělení Polska byla už tehdy všem diplomatům známou a jedině sobecké zájmy zdržovali je od tohoto kroku; starou rozervanost však podporovali všichni; ba i Kounic se zasazoval o to, aby »liberum veto« bylo zachováno.

V Polsku po zvolení Stanislavově se utvořily dvě strany: konfederace Radomská a Barská.

Ruská vojska vtrhla do Polska a za pomoci konfederace Radomské snažila se zachovati status quo. Barská konfederace podporovaná diplomacií francouzskou, Tureckem a Rakouskem žádala, aby Rusko odvolalo svá vojska z Polska. To zavdalo

---

[1] První tuto cestu za politickou označil Dr. A. Grosshofinger, Lebens- und Regierungsgeschichte Josephs des Zweiten, Stuttgart 1835.

podnět k válce rusko-turecké r. 1768, v níž z počátku štěstí přálo Turkům, později však je opustilo na dobro.

Ruské výboje ohrožují rakouskou politiku na východě, a Kounic, chtěje čeliti tomuto dravému proudu na jih, umlouvá se se starým nepřítelem Marie Teresie, pruským Bedřichem. Osobní schůzky mocnářů r. 1769 v Nise a r. 1770 v Uničově na Moravě. Kounic se snaží odvrátiti Bedřicha od spolku s Rusy; plán se nedaří, neboť Bedřich má smlouvu s Kateřinou. Proto Rakousko hned po vypuknutí války staví kordon vojska na polských hranicích, obsazuje starý majetek koruny uherské: města Spišská, později ještě starostenství Sandoměřské a v Uhrách má pohotově vojsko, namířené proti deroucímu se proudu ruskému na Balkán. Bohužel osudným zabráním území polských dalo Rakousko počátek k dělení Polska, ač snad by k němu došlo i bez tohoto zakročení: Kounic chtěl docíliti za každou cenu toho, aby Rakousko mělo totéž účastenství ve věcech polských jako druzí sousedé.

A proto tento krok Rakouska nesetkal se u velmocí s nijakým odporem, naopak: zchytralý Bedřich použil toho jako výborné záminky a radí Kateřině, aby se odškodnila v Polsku a hned naznačuje díl, který by se mu zamlouval. Kateřina se tomu bránila, chtějíc míti Polsko celé, avšak jsouc zaměstnána s Turky, konečně svoluje a Rakousko je vyzváno, aby se přidalo ke spolku.

Marie Teresie z pohnutek morálních nechtěla nic o tom slyšeti, ba byla ochotna země již zabrané vrátiti, odvolají-li obě mocnosti vojsko z Polska. Prusko totiž obsadilo polské hranice pod záminkou moru, který tehdy řádil v Rusku.

Kounic i Josef byli by pro sua persona pro dělení Polska, ale pod podmínkou, dostane-li se za to Rakousku ztraceného Slezska. Marie Teresie odporovala vědouc, že Bedřich Slezska po dobrém již nevrátí. Tím se staví Rakousko proti Rusku v otázce polské i turecké.

Mezitím Rusové pokračovali ve výbojích, vtrhli do Multanska, Valašska, loďstvo turecké poraženo od Alexeje Orlova v zátoce Česmeňské při Malé Asii.

Na dvoře vídeňském jsou v rozpacích, co činiti: názor Kouničův vítězí: Rakousko v této situaci neočekávaně uzavírá v červenci 1771 smlouvu, spolek s Tureckem.

Situace se přiostřuje. Rusko doznává, že otázku středomořskou nelze řešiti bez souhlasu Rakouska, které je při ní nejvíce anga-

žováno, a svoluje dáti Polákům na odškodněnou Multansko a Valašsko za země Prusy zaujaté.

Ve Vídni zamítají toto i jiné další podmínky týkající se Azova, nezávislosti Tatarů, amnestie provinilcům.

Vídeňský dvůr, jakmile se pustil jednou do politiky protiruské, musil přirozeně zůstati důsledným. Uznal tedy i pozdější návrh Bedřichův za nepřijatelný, jímž měla podunajská knížectví připadnouti Rakousku, a zároveň vyřknuta hrozba, že jakmile Rusové přejdou Dunaj, bude Rakousko donuceno přispěti Turkům.

Rakousko se zavázalo Turecku: přiměti Kateřinu k vydání knížectví podunajských; za to měla Porta 11 mill. zlatých zaplatiti a část Valašska postoupiti Rakousku za prokázanou pomoc.

Válka byla nezbytna, setrvá li Rusko na svých požadavcích, Rakousko na stanovisku zamítavém. I Marie Teresie, která by se ráda dostala z této nepříjemné situace, neviděla jiného východiska než války.

V rozmluvě 1. července 1771 prohlásila anglickému vyslanci, lordu Stormondovi: »Ich weiss, es ist ein äusserst verderblicher zerstörender Krieg, wir werden dem Hunger, der Pest und jeglicher Plage ausgesetzt sein. Aber trotz alledem fordert meine künftige Sicherheit und die Erhaltung meiner wesentlichsten Interessen ihn so laut, dass mir keine Wahl bleibt und ich gehorchen muss.« [1]

V srpnu se zaměstnávaly všechny súčastněné dvory eventualitami válečnými. Oběma mocnostem, ruské i rakouské, záleželo velice na tom, ke které straně se přikloní král pruský, jenž měl s Rusy spolek ujednaný z r. 1767 a se dvorem vídeňským byl v přátelském poměru.

Bedřich se však války obával, nedoufaje z ní nic pro sebe dobrého, země jeho se ještě dostatečně nevzpamatovaly od poslední války, zásoby vojenské byly rozdány na ukojení hladu a nouze, která řádila tehdy v celé střední Evropě.

Nebyl tedy dosti připraven, jsa ve strachu, že snad přijde nějakým nepříznivým obratem o vyzískané Slezsko. Jako dobrý politik nepozbýval mysli doufaje do posledního okamžiku, že spory se vyrovnají.

Utvářilať se pro Rusy nepříjemná situace: na Dunaji řádil v armádě mor, v Polsku boje nepřestávaly, v říši tušilo se kozácké spiknutí a kromě toho Bedřich hrozil odepřením subsidií.

[1] Arneth, M. Th. l. Rgszt. 1763—1780. II., 322.

A to právě bylo účelem politiky Kounicovy: přivésti oba sousedy do nepříjemné situace. Zde vidíme Kounicův státnický důmysl.

Chytrý Bedřich stále ještě doufal, nevěřil dvoru rakouskému, že vypoví Rusku válku, v posledním okamžiku vysílá svého vídeňského vyslance Rhoda na výzvědy k císařovně. — Vědělť dobře, že bývá Josef II. často v rozporu se svou matkou.

V kritickém okamžiku lekla se císařovna vážné situace, do níž přivedli Rakousko Kounic a Josef II. Při audienci, udělené 5. září 1771 pruskému vyslanci Rhodovi, oznámila, ač před tím 1. července, jak jsme seznali, mluvila jinak, že si války nepřeje a jediné východisko spatřuje v tom, aby král pruský Rusko odvrátil od jeho žádosti v příčině Multanska a Valašska, že už nedbá o ostatní podmínky Azova a Krymu se týkající.[1]

Tím císařovna sama činně zasahuje do politiky a odvolává tím veškeré své dřívější výroky; tato polovičatost rakouské politiky se ovšem později na Josefovi vymstila. Rozhodnutí císařovnino bylo neočekávané, neměl o něm tušení ani Josef, který té doby dlel v Pešti, ani Kounic. Teprve když došla po 2 týdnech depeše od rakouského vyslance berlínského, van Swietena, zvěděl Kounic dosah celé rozmluvy.

Též Bedřich byl velice překvapen, když obdržel od Rhoda zprávu, vyhledával v jednání císařovnině lest, zálud, neboť van Swieten nevěděl z počátku o ničem, císařovna nesdělila mu ničeho a depeše Kounicovy nedostal.

Proto nevěřící Bedřich chce se dopátrati příčin, které by císařovnu opravňovaly k takovému výroku, jenž měnil celou rakouskou zahraniční politiku. Císařovna v rozhovoru s Rhodem se bezpochyby zmínila o příčinách svého rozhodnutí; soudíme to z toho, že Bedřich požádal 11. září 1771 prostřednictvím jednoho svého majora českého vyzvědače v Doksech za nejrychlejší informaci o stavu zbraní, vojenských přípravách v Čechách a v Uhrách.

Odpověď obdržel velmi brzo, 13. září, a to velmi potěšitelnou, neboť dává za ni vysloviti svému majoru největší uspokojení.[2]

Ze zprávy té se přesvědčil, že Rakousko za tehdejší bídy a nouze, nedostatku zásob, špatného stavu a výcviku vojska v zemích koruny české, není s to, aby vedlo války.

---

[1] Arneth, M. Th. atd. 2. 323.

[2] Preuss. Documente III. 215.

Tehdy uvěřil a oznámil rozhodnutí císařovnino carevně i Portě.

Prohlášením Marie Teresie Rhodovi zvrácena celá politika Kounicova i Josefova.

Kounic o tom zvěděv byl všecek zdrcen. Psaní, jež zaslal 23. září panovnici, charakterisuje velmi dobře náladu jeho: nechce uvěřiti, že by pravdou bylo to, co mu van Swieten napsal, odporovalo by to všemu, co ministři rakouští prohlašovali na rozkaz císařovnin v Petrohradě, v Berlíně a u Porty, tím jen sláva panovnice a zájmy rakouské utrpí citelné škody; je neuvěřitelno, aby dílo 3 let zničeno bylo, poprvé prý ve svém životě ztratil mysl, když se přesvědčil, že udání Rhodovo je správným.[1]

Týž účinek jeví dopis císaře Josefa II., adressovaný bratru jeho Leopoldovi, ze dne 25. října. Pro zajímavost uvádíme jeho rozhořčení v originále:

»Elle a dans une conversation qu'elle a eu avec Rhode, ministre de Preusse, renversé tout notre systême.«

Praví dále: »Imponovali jsme Rusku tureckým spolkem a hrozili válkou a nyní císařovna ujišťuje, že války nechce a nesvolí k ní, ba je jí zcela lhostejno, zda Rusko podrží území Krymu či ne. Bedřich přirozeně hned těžil z této rozmluvy a předhazoval rakouskému vyslanci, že ministerstvo jinak smýšlí než císařovna a sdělil okamžité císařovnino rozhodnutí Portě i Kateřině.«[2]

Naskytá se tu zajímavá otázka, proč se tak náhle císařovna rozhodla proti politice Josefově a Kounicově, jaké příčiny ji k tomu vedly. Bylo to jistě něco veledůležitého, co přinutilo císařovnu, že s velkým sebezapřením odvážila se k takovému kroku, jímž se vše, co Kounic za tři léta s namáháním vystavěl, sesulo a zbortilo. Bylať tím rakouská politika vržena na koleje polovičatosti, nedůslednosti.

Vysvětlení k tomu máme v dopisu Kounicovi, jenž je udán u Arnetha bez data.[3] Byl zaslán po 23. září, kdy Kounic císařovně domlouval.

Panovnice tady odůvodňuje své rozhodnutí: »Ich muss ihnen nur noch bemerken, dass wir nicht im Stande sind den Krieg zu führen, ja auch Demonstrationen vorzunehmen. Das Fehlschlagen der Ernte, die Krankheit, der Mangel an

[1] U Arnetha 2. 325.
[2] Arneth, M. Th. und Joseph II. Correspondenz I. 344.
[3] Arneth, M. Th. l. Rgz. 2. 327.

Geld, das sind wirkliche Hindernisse, die man nicht in Abrede stellen und beseitigen kann. So müssen wir ernstlich daran denken, aus alldem so wenig schlecht als nur immer möglich herauszukommen; die Türken und die Convention mit ihnen verursachen mir grössere Verlegenheit als alles Andere.«[1]

Tímto dopisem docházíme k vlastní věci.

Není pochybnosti, že slova: das Fehlschlagen der Ernte, die Krankheit, der Mangel an Geld, vztahují se na země české — bylať císařská pokladnice vyprázdněna stálými podporami, jež věnovány na dopravu obilí do Čech, daně špatně docházely a finance rakouské byly ve špatném stavu, ovšem spolek s Turky, pohany, panovnici věrnou katoličku také zarážel. Ale za to pádnost prvého důvodu nemohla býti vyvrácena.

Jisto jest, že Marie Teresie dobře uvážila zpráv, jež docházely z Čech.

Tvrzení Arnethovo, že Marie Teresie »sich in einem unbewachten Augenblicke hinreissen liess von der Lebhaftigkeit ihres Wesens«, je příkré.

Mínění naše potvrzuje ještě dopis Josefův, datovaný v Rakovníce 17. října, kde píše své matce: »Pour parler de guerre, il ne faut pas être dans les tristes circonstances, dans lesquelles se trouvent nos pays, la Bohème et la Moravie. Le Roi de Prusse avec 20.000 hommes les peut conquérir sans bataille, et toute notre armée faute de subsistances, et par l'impossibilité d'en remasser, se devra sauver au Danube. Voilà surmon honneur la situation dans laquelle le plus beau royaume de la monarchie se trouve, et parler de grosses dents ne me paraît pas le moment. Ce risque seul vaut bien le mal qui par l'acquisition de la Crimée à la Russie nous en rejaillirait, ainsi la paix, si elle est possible, et surtout point de guerre pour nous.«[2]

Císař, který nejvíce se horšil, ba hněval na císařovnu, dává své matce úplnou satisfakci: »Za nynějších poměrů, v nichž království České jest, není možno mluviti o válce. Král pruský mohl by dobýti Čech bez boje s dvaceti tisíci muži, rakouská armáda je bez pomocných prostředků, kterých není možno sehnati, a proto byla by nucena ustoupiti až k Dunaji. To jest na mou čest stav, v němž jest nyní nejkrásnější království říše a nebylo by právě vhodným okamžikem zuby ukazovati. Toto nebezpečí

[1] Ibidem.

[2] Arneth, Corresp. M. Th. und Joseph II. 1. 346.

daleko vyváží zlo, které Rakousku vznikne z dobytí Krymu. Tedy mír za každou cenu.«

Obsah tohoto dopisu vnucuje nám neodolatelně mínění, že české země měly na tehdejší politiku vliv nemalý.

Tyto události patrně cestu Josefovu do Čech vyvolaly, který nevěřil, nebo lépe řečeno nechtěl uvěřiti, že by to v Čechách tak daleko došlo, aby byly příčinou tak vážného rozhodnutí.

Chtěl míti určitých zpráv, neboť odpovědi úředníků v kanceláři českorakouské mu nedostačovaly.[1] Chce se přesvědčiti, zda bylo by možno k válce přikročiti a pro tento okamžitý záměr rychle odhodlává se na cestu do Čech. Tedy nejen soucit s trpícím lidem, jak se ponejvíce tvrdí, nýbrž politické události byly příčinou této cesty, kterou nám Josef II. tak názorným způsobem ve svém cestopise vyličuje. Otázky, co by nastalo, kdyby Marie Theresie politiku Kounicovu nezvrátila, zda by to mělo jakýsi vliv na osud nešťastné Polsky, ponecháváme obrazotvornosti čtenářově. —

---

[2] Viz dopis ze dne 25. září na Leopolda: Chodil ode dveří ke dveřím, aby se něco dověděl. Stěžuje si na velkou lethargii a nečinnost úřednictva. (Sr. Arneth, IV. 46.). Arneth dokazuje z tohoto psaní pohnutku císařovy cesty do Čech. Vzdor všemu naléhání císařovu neděje se nic, čím by se Čechám prospělo. Dosavadní pomoc nedostačuje.

K činnosti III. třídy České Akademie.

II.

Mrtví byli vyvoláni z hrobů. Dv. rada Kvíčala vytáhl totiž všecky šedivé folianty a foliantky, odpočívající klidně po desítiletí kdesi ve skladištích, a doprovází je svou stručnou, zpravidla nezvykle blahovolnou kritikou — práce přivrženců Kvíčalových jsou tu napořád »velmi záslužné« (5krát), »velmi důležité« (5krát), »velmi zdařilé« (3krát), »velmi lahodné«, »znamenité« a ještě vyššími superlativy obdařené. Dovolujeme si tedy, podati kritiku vědecké činnosti III. tř. České Akademie také my, třeba že to jsou knihy již data staršího.

*

Jaký obraz podává nám vědecká činnost v oboru klassické filologie? Vedení III. tř. Akademie nalézá se, jak známo, v rukou klassických filologů. Tam bychom tedy čekali vědeckou činnost na nejvyšším stupni.

Rozprav, týkajících se klassické filologie a srovnávacího jazykozpytu, uveřejnila III. třída za 13 let svého trvání — celých sedm! Jsou to tyto: od Kvíčaly »Nové kritické a exegetické příspěvky k Vergiliovi«, »Badání v oboru skladby jazyků indoevropských, část I.«, »Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám«, I. a II., od R. Nováka »Grammatická, lexikální a kritická pozorování u Velleja Patercula «a »Mluvnicko-kritická studia o Liviovi« a od Jos. Zahradníka »O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei«. Jiní filologové klassičtí neuveřejnili v rozpravách třetí třídy nic; ba ani sám člen III. tř. Ignác Vysoký nepřispěl této třídě žádnou publikací. Již z počtu těchto publikací jest zřejmo, že vědeckou literaturu klassické filologie a srovnávacího jazykozpytu III. třída ani nerepresentuje ani nesoustřeďuje.

Ještě smutnější jest quale těchto publikací. Pět z nich (totiž všecky mimo »Badání« a práci Zahradníkovu) týká se (přes některé titule, které by svědčily o tom, že jsou věnovány grammatice) tak zv. nižší čili textové kritiky, t. j. podávají se v nich návrhy na výklady, po případě opravu jednotlivých míst některých spisů starověkých. Kvíčala to po svém způsobu činí obšírně, ač se velmi často rozhoduje jen pro některá z mínění již pronesených, jež hledí s rozvláčností sobě vlastní »opříti« — jak se říká — »novými důvody«. Úvahy, které každý vydavatel starověkého textu musí si provésti sám v duchu a které jsou často zřejmy jen odborníkovi, — předkládá tu Kvíčala v široké formě obecenstvu, ačkoli žádného textu nevydává,

jakoby na tom sešlo, co on o úpravě toho neb onoho místa soudí. Vlastní jeho návrhy na »opravu« někdy docela dobrého textu jsou zpravidla ceny nevalné. Kdyby jich nebyl uveřejnil, nebyla by vědecká literatura nic ztratila. Ale taková je největší část literární činnosti Kvíčalovy; jest to také činnost nejpohodlnější, zvláště když se autor — jak to činívá Kvíčala zpravidla — spokojí s několika málo vydáními, jejichž text posuzuje. Někdy mu stačí dokonce vydání jediné, třeba již padesát let staré, jak mu ve svém vydání Ennia vytkl nedávno slavný a světoznámý filolog J. Vahlen.

Jiného rázu jsou kritické práce R. Novákovy. Novák pronáší svá mínění aspoň stručně a vyniká značně vynalezavostí nad Kvíčalu: jeho návrhů k »opravě« zkaženého (velmi často však zdravého textu) je na tisíce! R. Novák je zkrátka naprostý hyperkritik i nelze se diviti, že mimo několik málo filologů, kteří »opravují« starověké texty touž methodou, byly jeho konjektury mnohými filology, a to někdy velmi ostře, odsouzeny. Nedávno v »Rivista di filologia« 27, 1899, str. 208. vytčena mu byla tato textová kritika dokonce slovem smania (šílenost). Tento člen III. třídy nedělá vůbec nic jiného než konjektury.

Tak pojímají klassickou filologii, která má osvětliti ducha starověku, dva přední členové III. třídy. Kolem nich řeší se těžké otázky literární, mythologické, grammatické, metrické, antiquární, archaeologické atd. — se všech stran osvětluje se činnost starověkých národů kulturních — III. tř. naší akademie ve valné většině svých publikací dělá konjektury, a k tomu konjektury v 99% případů zbytečné, dělá konjektury jako humanisté 15. a 16. století, kteří skutečné chyby našich textů většinou dávno opravili, pokud je opraviti lze. Na takovou velkovýrobu konjektur jsme věru akademie nepotřebovali.

Pojednání Zahradníkovo »O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei« jest plodem celého jeho života. Celý život s klopotnou pílí rozřezával Zahradník Homera na cedulky a »dokazuje« v tomto spise na př., že caesura ve stopě třetí je hranicí vět: *a*) bývá před větou hlavní, jež k předešlé větě řadí se: α) beze spojky, β) se spojkou; *b*) bývá před větou vedlejší, a to vztažnou, vyjadřovací, příčinnou atd., bývá hranicí části věty atd. atd. Takovou bezvýznamnou mikrologii, z níž pro Homera a jeho verš nic nevyplývá, pěstuje III. tř.! Samá bezvýznamná fakta, která by dovedl sebrati i gymnasista. Ani za seminární práci by takovou snůšku bezvýznamného materiálu nikdo podati nesměl. Kdo vezme tento »spis« Zahradníkův do ruky, přisvědčí nám, že máme pravdu (srv. o tom spise recensi J. Královu v »Listech fil.« 26., 1899, str. 267. n.).

Zbývá Kvíčalovo »Badání z oboru skladby jazyků indoevropských«, kterým dal Kvíčala na jevo, že pokroky jazykozpytu za posledních třicet let jsou mu naprosto neznámy. Celý ten spis jest bez ceny. Kvíčala operuje tu se sanskrtem, litevštinou, gotštinou — vypisuje to vše odjinud —, ačkoli jazyků těch naprosto nezná, jak výčtem jeho hrubých chyb dokázal J. Zubatý v »Listech fil.« 29, 1902, str. 330 n. (srv. i odmítavou V. Flajšhansovu recensi v »Naší Době« III, 1896, str. 80). Když na př. Delbrück kdesi sanskritské trajastrinšat (tři

a třicet) omylem přeložil »třicet«, Kvíčala chybu opakuje, poněvadž, jak viděti, pranic sanskritu nerozumí, ačkoliv se ho dovolává. A takových chyb je v tomto »Badání« dost a dost.

Těchto sedm spisů stálo jistě mnoho tisíc. Prospěchu však z nich ani naše ani jiná literatura nebude míti téměř žádného.

Třetí třída české akademie vydává od r. 1899 zvláštní bibliotheku českých překladů klassiků řeckých a římských. Původně vycházela nákladem Wiesnerovým, od r. 1902 (od č. 5.) vydává ji třetí třída svým nákladem sama. Tento podnik akademie jest docela zbytečný. Již před touto sbírkou akademie měli jsme dvě podobné, sbírky. jednu Grégrovu, druhou Storchovu. Tato vychází doposud! Mimo to přijímají překlady starověkých děl básnických i »Sborník světové poesie« i »Světová knihovna«. Kdyby bylo Akademii šlo o to, aby překládání vynikajících spisů starověkých oživila, mohla toho dosíci mnohem laciněji dostatečnou sice, ale při tom přece poměrně nepatrnou podporou některé sbírky starší. Co udělal tento slavný sbor? Táž III. třída, která r. 1893 odepřela nakladateli Storchovi skrovnou roční podporu 300 zl., za kterou mohla Storchova Sbírka vycházeti tak, že by byla asi vyhovovala a obsáhla za nějaký čas všecky nedostávající se doposud překlady vynikajících děl antických, táž III. tř. která se r. 1893 usnesla, že nebude poskytovati podpory nakladatelům, a to zvláště nejde-li o vědecké spisy samostatné,[1] sama nejen, jak jsme již ukázali, hojně podpor dala na pouhé překlady a nevědecké nesamostatné spisy, ale začala dokonce nákladem vlastním vydávati překlady, které přece nelze nazvati »vědeckými, samostatnými spisy!« Jinak řečeno: III. třída Akademie, ačkoli úkolem jejím nemůže býti vydávati překlady, odňala podmínky zdárného vývoje dvěma sbírkám již existujícím a začala jiným nakladatelům svou sbírkou dělati konkurrenci. Je to snad podpora české literatury, je to úkolem III. třídy Akademie? Proč ovšem třetí třída Akademie dělá konkurrenci sbírce Storchově, toho se může každý snadno domysliti: řídiť tuto sbírku prof. Král, jenž, jak známo, mezi oblíbence Kvíčalovy nepatří.

A kdyby aspoň sbírka překladů, vydávaných III. třídou Akademie, plnila úkol svůj plně, t. j. podávala širšímu obecenstvu (nebo pro filology se přece nepřekládá) překlady vynikajících spisů starověkých, jichž dosud postrádáme, a to překlady dobré co do věci i formy. Ale čtyřčlenná redakce té sbírky (prof. Kvíčala, prof. R. Novák, řed. A. Truhlář a prof. H. Vysoký) nemá, jak se zdá, vůbec jasného názoru o tom, co by se mělo překládati a jak by se to mělo překládati. O tom svědčí i nevalná řada čísel dosud vydaných (celkem sedm) i překlady, které podle svého oznámení chystá. První číslo sbírky tvoří neobratný a pro českého čtenáře nezáživný Kottův překlad Curtia Rufa, jehož spis není nám ani celý zachován a jako dílo historické nemá valné ceny. Týž překladatel dotiskl nedávno pře-

[1] Srovn. na konci X. svazku Storchovy »Sbírky«.

klad Velleia Patercula, díla rovněž zlomkovitého a nevalné ceny, bez zajímavosti po stránce věcné i formální. Redakce slibuje mimo jiné vydati některé menší spisy Xenofontovy, některé spisy Senekovy a dokonce Justina (tohoto v překladu prof. Kotta). Justinovo dílo jest suchopárný výtah ze ztraceného díla Trogova a bývalo před časy pod titulem »Historiae antiquae« — čteno na gymnasiu v tertii! Podle toho může každý poznati, jaké obtíže působí asi překlad klassika, který pořizuje předseda III. třídy Akademie Kott. Sbírka překladů Akademie obsahuje a slibuje vůbec více než z polovice díla ceny prostřední, na jejichž překlad my, kteří nemáme přeloženu řadu důležitých děl starověkých, mohli jsme docela dobře čekati ještě dosti dlouho.

Takové překlady vydává Akademie v době, kdy nemáme přeloženu vůbec aneb málo zdařile řadu cenných starověkých děl básnických (Aischyla, Euripida, Aristofana, Homera, Apollonia Rhodského, Theokrita, Catulla, Lucretia, Martiala a j.) i prosaických (Thukydida, Aristotela, Platona, Polybia, Terentia, Plauta a j.) Z těchto děl slibuje redakce pouze některé, na př. Thukydida a Plauta, tohoto od překladatele, který dobře překládati ani neumí.

I příčiny, proč Akademie vydává takové překlady, jest se snadno dopátrati. Máme osvědčených novějších překladatelů dost, ale těm jsou III. třída Akademie a její podniky zavřeny, již proto, že překládají moderně a přízvučně, kdežto sl. III. třída Akademie, jak vidno z vydaných dosud překladů, překládá starosvětsky nechutně a časoměrně! Ovšem, díla básnická anebo cenná díla prosaická nepřekládají se tak snadno, jako Curtius Rufus, Velleius Paterculus nebo dokonce Justinus, a překladatelů, kteří by takové překlady svedli, v řadách Akademie a jejích přívrženců není.

Z dosavad vydaných překladů jsou pouze tři, jejichž originály jsou cenné a měly by býti v dobrém českém překladě českému obecenstvu přístupny: mimy Herondovy, Ovidiovy Fasti a Aristotelova »Ústava athenská«. Ale J. L. Čapkův překlad mimů Herondových jest pln hrubých, někdy až směšných chyb (srv. Listy fil. 1903, str. 277), a Škodův překlad jest časoměrný! Překládati časoměrně nyní, kdy je nade vši pochybnost dokázáno, že časomíra jest v češtině nepřípustná, jest nejen tvrdošíjný anachronismus, nýbrž činí tento překlad, jako všecky překlady časoměrné, širšímu obecenstvu, pro něž přece překlady jsou určeny, naprosto nepřístupným a nezáživným. Slušným požadavkům vyhovuje z nových pěti čísel sbírky, které jsme probrali, v části své prosaické celkem jen Pražákův překlad Aristotelovy »Ústavy athenské«.

Nebrali jsme v počet první díl Škodova překladu Homerovy Odysseie, vydaný v této sbírce již nákladem III. třídy Akademie, nikoli nákladem Wiesnerovým. Neboť tento překlad jest starý, pouze sem tam změněný, a ovšem podle zásad Akademie zase časoměrný. Škoda vydal před mnoha lety (r. 1883—1885) překlad Homerovy Odysseje svým nákladem; celý náklad toho překladu, pokud nebyl rozprodán, prodal později nakladatelské firmě Storchově, jejíž povinností bylo, postarati se

o druhé vydání, bylo-li ho potřebí. Tuto starost jí sňala s beder III. třída České Akademie. Tak jsme se dožili toho překvapujícího úkazu, že sl. III. třída České Akademie, která má pěstovati českou vědu, vydává nová vydání starých, třeba sem tam změněných překladů. Toho zajisté žádná jiná Akademie na světě nečiní! K tomu jsme potřebovali Akademie? Tak pojímá sl. III. třída svůj úkol v době, kdy celá řada pracovníků, kteří Akademii jsou nevhod a kteří z řad jejích členů jsou vyloučeni, zápasí s hmotnými obtížemi při vydávání svých děl anebo se musí ucházeti o jich vydání v cizině?

*

Z jiných oborů obmezujeme se na kritiku vědecké činnosti III. třídy Akademie více úhrnnou.

Rádi uznáváme, že těch sta a sta archů, které až doposud III. tř. České Akademie potiskla, přineslo české literatuře ledacos užitečného. Bylo tu vydáno několik svazků korrespondence českých spisovatelů (na př. korrespondence Komenského od dra Jana Kvačaly (tři svazky) a Ad. Patery, korrespondence Dobrovského s Durychem od Ad Patery, korrespondence Palackého od dr. V. J. Nováčka (dva sv.), korrespondence Kar. Al. Vinařického od V. Ot. Slavíka), která třebaže nebyla vždy vzorná, třebaže mnohdy přímo oplývá hrubými chybami a bezpříkladnou nevědomostí, jako bylo vytýkáno zejména oběma vydáním Paterovým, literární historii podala mnoho cenného materiálu. Mnoho cenného materiálu přinesly dvě objemné sbírky Bartošových »Národních písní moravských nově nasbíraných«, Ad. P. Zátureckého »Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví« a sbírky z oboru české dialektologie od V. J. Duška, Ign. Hoška, Jana Loriše. Byli bychom III. třídě České Akademie za vydání poměrně hojných památek ze starší literatury české (od dra V. Mourka, Jos. Truhláře, dra Just. V. Práška, dra J. V. Nováka, Ad. Patery, Ant. Truhláře, M. Hattaly, Ferd. Strejčka, Fr. Černého, dra Jos. Th. Müllera, dra Č. Zíbrta) vděčni, jen kdyby byly vydány opravdu kriticky. Ale o kolika publikacích tohoto druhu lze tuto pochvalu skutečně pronésti? A což teprve, když nahlédneme do vnitřních poměrů III. třídy a vidíme příčiny tohoto zjevu! III. třída měla k vedení těchto prací, vydávání starých památek literárních, sílu u nás ze všech nejpovolanější — totiž dvor. radu Gebauera. Myslím, že o jeho kompetenci nepochybovali ani jeho odpůrcové v této třídě. Ale co udělala rozhodující většina tohoto slavného sboru? J. Gebauer nebyl od ní až do posledních dní ani do kommisse pro vydávání staročeských památek volen, a rozhodování v této věci ponecháno rukám nejméně povolaným — zesnulému prof. M. Hattalovi. Ti, kdo Hattalu k tomuto úkolu vyvolili, mohli jeho nepovolanost k tomu posouditi z jeho vydání staročeských Alexandreid, kde jeho transskripce staročeského textu svědčí o naprosté neznalosti hlavních zjevů staročeského jazyka a o veliké troufalosti vydavatelově. Hattala ponechán v kommissi této, i když k tomuto úkolu objevil na novo svou neschopnost úplně nevyhovujícím vydáním Štítného »Řečí besedních«.*) Po léta čekali marně na úvod vydavatelův

*) Viz kritiku V. Laciny v »Listech filolog.« XXXI. (1899), 215 n.

k tomuto vydání. A pak vydání samo! Co Hattala v tomto otisku podává, je prostá mechanická práce písařská. A kdyby to aspoň byl rukopis věrně do poslední litery přepsaný, měl by přece svou cenu! Ale Hattala chtěl ukázati, že dovede prováděti také kritiku textovou; mnohá místa opravoval bez udání, jak zněla v rukopise. Kdyby se rukopis ztratil, otisk nám ho nenahradí. V jeho otisku však zůstala spousta míst, o nichž je zřejmo, že byla písařem porušena; vydavatel na ně nepřipadl. Je to tedy vydání docela k nepotřebě. Aspoň jeden doklad, ze kterého si může udělat úsudek o tomto vydání i neodborník: vydavatel k otisku, který chce býti diplomatický, připojil snímky rukopisu. Ale v jeho opise je hned začátek chybný. Rukopis začíná se slovy: »Z daru Božieho . . .«, Hattala však vytiskl »Daru Božieho . . .« »Z« jest totiž v ornamentální iniciálce a je velmi zřetelné; nepřehlédne ho ani laik, neřku-li vydavatel staročeských památek. Ale odbornému znalci češtiny váží toto opomenutí tím více, že tím vydavatel dal na jevo úplné nepochopení ducha jazyka českého; jako nemůžeme říci: »král milosti boží«, nýbrž jen »z milosti boží«, tak i zde může se po česku říci jen: »Z daru božího dobrý šafář . . .« A jsou tam ještě mrzutější omyly vydavatelovy, jak je dokázáno. Rukopis, který vydal Hattala, jest opisem ze staršího rukopisu; opisovač měl ve své předloze přehozeny listy a opisoval mechanicky, jak šly přehozené listy za sebou. Náš vydavatel na toto nedopatření opisovačovo nepřišel, třebaže byl takto jednou přetržen citát z Písma a posunut o několik stránek dále. A o tomto pravzoru nedbalého textu dovolí si Kvíčala napsati, že jest »velmi důležité kritické vydání!«

Když již mluvíme o vydání českých spisů, nemůžeme pomlčeti o tom, že III. třída Akademie přes neustálé naléhání mnohých spisovatelů neudělala nic pro nutné kritické vydávání našich novověkých básníků, že se nepostarala o nové vydání spisů ani tak velikého buditele, jako byl Dobrovský, že má ve svém středu odborníky pro český humanismus, že však nevydala básní českých humanistů, jak se o to postaraly jiné akademie, a že každý pracovník musí velmi namahavě a nesnadno shledávati jednotlivé jejich básně roztroušené po lístcích.

Tak to vypadá také v jiných oborech materialií, uveřejňovaných III. třídou České Akademie.

A jak se dělají jednotlivé skupiny publikační? Takto: čelný člen rozhodující většiny III. tř. Akademie, školní rada Fr. Kott, vydal kdysi rozsáhlý »Slovník česko-německý«, dílo nevědecké a nekritické. Za čas nasbíral však nový hojný materiál lexikální a vydal jej jako »Dodatky« k svému »Česko-německému slovníku«. Po několika letech našel zase na celou knihu k těm »Dodatkům« nových »Dodatků« a nakladatel trpělivě vydal je jako nový přídavek. Ale neunavný lexikograf sbíral dále a poněvadž již nakladatel bezpochyby nechtěl nové třetí a čtvrté dodatky k původnímu slovníku vydati a poněvadž Fr. Kott je řádným členem III. třídy Akademie, zřídil se zvláštní »Archiv pro lexikografii a dialektologii«, v němž může Fr. Kott své »Příspěvky k česko-německému slovníku« (vyšel již »Druhý příspěvek«) — NB. příspěvky,

které se nacházejí v pramenech jinak každému přístupných — uveřejňovat, dokud bude živ. Před sto lety a více než před sto lety dělali si tehdejší spisovatelé čeští i dilettanti s velikou zálibou sbírky lexikální, ale nemohli jich uveřejňovati — na štěstí tehdy ještě neměli České Akademie — a tak se dostávaly všecky zpravidla pak do jedněch rukou — povolaných — a takto bývaly teprve zpracovány a uveřejňovány. III. třída České Akademie místo aby se starala o úplný slovník českého jazyka na základě vědeckém založený, plýtvá penězi na takovýto učený sport.

A kdyby i vše, co bylo až posud uvedeno, bylo vydáno skutečně kriticky i účelně a podle pevného plánu, jsou to přece jen materialie k vědecké práci, t. j. byla by to přece malá část úkolu, který má taková instituce, jako je Akademie. Vizme naproti tomu, kolik III. tř. vydala děl opravdu vědeckých, jako jsou na př. spisy Jos. Truhláře o českém humanismu? Víme ovšem, že jsou v Akademii nutny práce odborné, jako je V. Mourkův spis »Syntaxis složených vět v gotštině« nebo J. U. Jarníkův spis »Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské«, ale právem žádáme vedle toho a v první řadě od naší vysoké instance vědecké, vládnoucí takovými prostředky, organisace práce vědecké, odpovídající našim potřebám vědeckým a kulturním — a jak naléhavým potřebám! — a našim zvláštním poměrům. Avšak organisaci uvědomělého vedení vědecké práce odborné bychom v III. tř. České Akademie hledali marně.

Česká literatura potřebuje na př. nezbytně řádné bibliografie, t. j. revise a pokračování Jungmannovy Historie literatury české. Až dosud každý pracovník v oboru literární historie musí se v tuto bibliografickou práci uvazovati sám pro sebe — rozumí se, že to může dělat jen neúplně. Druhý pracovník podniká touž práci, a tak třetí i čtvrtý atd. Kolik se tu maří zbytečně času a sil, které by se mohly vynaložiti užitečněji jinde! Kdo jiný může a má takovou práci podniknouti, ne-li Česká Akademie? Ale kromě »Bibliografického přehledu českých národních písní« od dra Čeňka Zíbrta nevydala III. třída toho druhu nic. Pro dobu nejnovější nechává za sebe tuto práci konati knihkupeckým příručím! V poslední době přihlásil se tu s podobnou prací dr. Zd. V. Tobolka sám, bez iniciativy Akademie. Nebo čím se III. třída účastní prací pro bibliografii slavistiky, jejíž vydání projektuje budoucí petrohradský sjezd? A když byla doba k takovému podniku nejvhodnější, o padesátiletí panovnického jubilea císařova r. 1898, kdy bylo tolik sil odborných III. třídou Akademie vyzváno k společné práci o přehledu české literatury za poslední půlstoletí, kdy vlastně dohromady museli vykonati většinu této práce bibliografické, vyšla nepozorumněním velikému úkolu všecka tato práce skoro na prázdno. Vznikla z toho kniha sice velmi tlustá, ale svým subjektivním zabarvením, svou neúplností, namnoze i kritickou nevyspělostí málo užitečná. Kde je viděti v pracích odborných její vliv? Kdežto úplná bibliografie byla by přinesla užitek docela jiný.

III. třída České Akademie necítí pranic tíhu zodpovědnosti za to, že za plných dvanáct let, co již je v činnosti, český pracovník odborný musí stále sáhat k příručným knihám německým. Nemáme posud na př. vědecké grammatiky latinské, řecké, sanskrtské, litevské, německé, ba ani slovanských jazyků, nemáme původních dějin literatur cizích národů atd. atd., ačkoli odborníci, schopní k takové práci, tu jsou, ovšem ne mezi rozhodující většinou III. třídy Akademie. Ve většině případů stačila by na to pouhá podpora Akademie.

U jiných menších národů Akademie seznamují cizinu s vědeckou prací svého národa pomocí nějaké revue nebo jiných publikací v některém světovém jazyku. Ale naši nesmrtelní, kde pak! A jaké ubohé je seznamování nás s výsledky cizí práce vědecké v oborech, jež spadají v působnost III. třídy Akademie! A tak zavaď kde zavaď, všude mezera, všude vědecký nedostatek — a rozhodující většina III. třídy Akademie nejeví jiného smyslu a jiné činnosti, nežli že uměle oddaluje a odpuzuje od sebe schopné síly, protože nejsou z jejího tábora, a vymýšlí na ně všelijaké chikanování, zadají-li tam skutečně nějakou práci, jak o tom mohou vypravovat J. Zubatý, J. Jakubec, realističtí účastníci »Památníku« z r. 1898 a j. v. Pak ovšem lze si vysvětliti, že III. třídn Akademie posudků o zadaných pracích neotiskuje jako jiné třídy, nýbrž chce, aby si je spisovatelé vychodili u referentů.

Kdy se III. třída Akademie postavila v čelo nějakého naléhavého podniku literárního, který by svědčil o tom, že chápe potřeby naše kulturní? Kdy vypsala na př. cenu literární, kterou by přispěla rozluštiti určitou otázku našeho života literárního anebo která by vyplnila aspoň některou z přečetných t. zv. »mezer« naší vědecké literatury? To u nás učené společnosti více než před sto lety rozuměly jinak organisaci vědecké práce. Pamatujeme se na jedno takové zasažení v aktuální vývoj české literatury vědecké: pověstné souzení a kletbu na první sešit Vlčkových »Dějin české literatury« za to, že se v nich auktor objevil jako nevěrec v pravost obou padělaných Rukopisů. A tím si III. třída Akademie utržila nesmrtelnou blamáž. Prostě odsuzovala; k vědeckému odůvodnění svého příkrého stanoviska se doposud, ač uplynulo tuším již deset let, nedostala.

Jiný příklad: III. tř. Akademie studium české dialektologie podporuje udílením stipendií — myšlenka jistě dobrá a včasná. Ale česká dialektologie z ní získala poměrně velmi málo. Někteří z obdařených doposud za udělené podpory nevykonali nic (na př. dr. V. Flajšhans, jemuž se dostalo dialektologického stipendia po dvakráte). A přece se dalo s těmi podporami udělati velmi mnoho. Na filosofické fakultě studoval a studuje větší počet moderních filologů. Kdyby se byli požádali správcové slovanských seminářů, aby doporučili vyškolenější studenty nebo mladší síly učitelské pro tuto práci a studentům se dalo na prázdniny asi po 200, a třeba jen po 100 korunách podpory, kolik jsme tu mohli míti sebráno dobrého materiálu dialektologického! Ale takto se na př. v Čechách pořád musíme spokojovati

povšechným obrazem české dialektologie, který nám r. 1864 sestrojil Al. V. Šembera v »Základech dialektologie československé«!

III. tř. Akademie rozumí svému poslání v tomto národním ústavu tak, že člen přinese své sežloutlé papíry, napsané před mnohými již lety, kdy je nebylo ještě možná uveřejnit, dá si je od třídy schváliti, v tiskárně vysázeti a pak exempláře uložiti někde ve tmavém sklepení k věčnému spánku. A pak je v třídě klid a dělají se tisícové přebytky.

Víme, že všechny Akademie bývají poměrně nehybny, že stávají se ve svém odbornictví formami jaksi ztrnulými, ale takový petrefakt, jako je III. třída naší Akademie, sotva má kde jinde příkladu. To jest ovšem přirozený stav tam, kde se zúmyslně uzavírají svěžímu přílivu zdravých pracovních sil. Je-li kde třeba svěžesti, pochopení pro kulturní a národní potřeby se strany předních ústavů, má to býti v první řadě u národa malého a v takovém nebezpečném postavení se nalézajícího, jako je národ náš.

Ještě doklad o mravní výši rozhodující většiny III. třídy Akademie. Jest charakterisován jejím chováním k osobě dra V. Flajšhanse. Pokud dr. Flajšhans byl příslušníkem strany realistické, zamítány mu v III. tř. Akademie podané práce (»Dissimilace v češtině«, »Počátky literární činnosti Dobrovského«), zamítány mu žádosti za stipendia a podpory k odborným pracím. R. 1896 se však najednou »postavil na stanovisko pravosti« (RKého), abychom mluvili slovy jeho upřímného vyznání, a jsa na tomto stanovišti viděl, že »odchylky v RKém musí se dáti vyložiti«, zejména když »si vzal právo, požadavky příliš přísné zmírniti ve svůj prospěch[1]« a napsal pověstný článek na obranu padělku RKého. Po tomto podivném konvertitství ho III. třída přímo zahrnovala s neslýchanou ochotou a rychlostí bohatými podporami, uveřejňovala mu hned práce, mnohem slabší, nežli byly první jeho práce, jí odmítané. V prosinci r. 1901 dr. Flajšhans prozradil, jak mu Kvíčala změnil kritiku o »Staročeském slovníku« Gebauerově — ovšem ne na prospěch Gebauerův — a štědrá ruka III. třídy se mu najednou zase zavřela. Tak se to vše dálo, rozumí se, v zájmu české vědy, jejíž strážkyní tu Akademie přece jest.

Česká Akademie vládne penězi veřejnými a je za ně zodpovědna veřejnosti. Veřejnost česká má právo žádati z toho od našeho vědeckého ústavu zodpovědnost, má právo žádati, aby se ústav nedal vésti vášní stranickou, nýbrž aby jeho vodítkem byl pouze prospěch české literatury a vědy. Ale to se aspoň v III. tř. České Akademie neděje. Vinu nese ovšem také naše žurnalistika a vedoucí kruhy politické. Představte si vládu, která by tak ostentativně stranicky rozhodovala a nakládala s penězi jí v správu svěřenými. Tu by se ozval snad kde který z našich žurnálů. Ale proti rozhodujícímu domácímu zřízení, na něž máme býti sami ještě přísnější, pro to není buď smyslu nebo odvahy.

---

[1] Srovn. o tom J. Gebauera »Několik slov k otázce pana dvor. rady prof. J. Kvíčaly... o panu dru Václ. Flajšhansovi«, příloha k »Listům filol.« XXVIII. (1902).

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Nevážnost ke koruně i k lidu u pana dra Koerbera. Zakročení panovníkovo proti mladočeské obstrukci a proti — národním požadavkům českým. — Od politiky dynastické k politice lidové? Či odvolání od císaře špatně zpraveného k císaři dobře zpravenému? Čeští rádcové a informátoři koruny. — Zvolení ministra v příkaznosti oposičním poslancem: Sankce starým hříchům české politiky. — Hříchy a neschopnost stran mladých. — Roztržka strany radikálně pokrokové. — Mladočeši se organisují: krajinský tisk a krajinské sjezdy. — Půda pro politiku lidovou. Mladočeský tisk pro všeobecné a rovné volení.

Mimo nadání sesunulo se v době předvánoční — aspoň pro Čechy — politické těžiště s otázky poměru mezi vládou dra Koerbera a mladočeskou delegací, tedy s půdy parlamentní na otázku poměru českého národa k samé koruně. V rozmluvách, jež jsou obvykly v delegačním cerklu, upoutaly všechnu pozornost výroky panovníkovy o české politice, jež učinil zejména k delegátu dru Kramářovi. Mocnář sám uznal za nutné vyslovit co nejzřetelněji svůj souhlas s politikou dra Koerbera vůči Čechům. Jeho ústy došla nejvyšší sankce politika odpírání českým požadavkům. Otevřeně bylo řečeno, že Čechové nemohou mít ani nejmenší naděje dobýt něčeho svou obstrukcí. Ba přímo byly označeny české požadavky za přepjaté. Je jisto, že za výroky panovníkovy je zodpovědný rakouský ministerský předseda dr. Koerber. Není ponejprv, kdy ve své tísni se ukryl za autoritu koruny. A dosud se mu vždy tím podařilo ne sice uklidnit vnitřně politické poměry v říši, ale aspoň oddálit hrozící bouři a zjednat si moratorium pro konečnou pacifikaci.

Ovšem cena, za kterou vykupuje si pan dr. Koerber svoje lhůty, je příliš veliká. Je jí neméně než strhování koruny do vřavy politických sporů dne. Že tím se neposlouží oddanosti dynastické, je jisto. Ne nadarmo považuje se za příkaz v konstitučních monarchiích, aby panovník stál mimo všechny boje stran. Nevtahovat korunu do politických bojů je nejen požadavek úcty k mocnáři, ale i požadavek rovnosti zbraní v politickém životě. Pokud je panovník nezodpovědný a osoba jeho posvátná a chráněná výsadními právy, potud musí být požadavkem spořádaného ústavního života, aby v politických sporech ta či ona strana nezjednávala si převahu vyvolaným zakročením mocnářovým. Proto, přivodil-li opětně ministerský předseda osobní exponování panovníkovo, prohřešil se tím jen nově proti moudré politice dynastické i proti základním postulátům ústavního života, prohřešil se tedy proti svému poslání i vůči koruně i vůči lidu. Ovšem chyby jeho postupu u nás nikoho nezarazí. Dosud platí pro politiku, že účel posvěcuje

prostředky. A tak strany, jež prohlašují se za vlastní strážce ústavy, jen uvítají a ihned absolvují všechny vládní hříchy proti ústavnímu duchu, jen když se jimi hoví jejich cílům. Proto zakročení panovníkovo nedotklo se nikoho nemile, jen Čechů, proti nimž čelilo.

Co však je nejhorší pro vládní politiku, tah páně Koerberův — neústavní a příčící se i všemu dynastickému cítění — naprosto selhal. Úkolem zakročení bylo zakřiknout český odpor, zarazit českou obstrukci, které se upřela s nejvyšších míst jakákoli naděje na úspěch. Při tom se však zapomnělo, byla-li obstrukce taktikou jediné politické strany, že požadované t. zv. výkupné je jenom nepatrnou částí životně nutných požadavků celého národa. Byla-li těmto požadavkům upřena všechna oprávněnost, nejde již o postup proti Mladočechům, nýbrž proti všemu českému národu. Ovšem využít příznivé situace pro sesílený a jednotný postup národní bylo na vedoucí straně české. Mladočeši musili nezbytně seznat z výroků mocnáře třeba špatně informovaného, že nadobro prohráli svoji politiku dynastickou. Odvolávat se od císaře špatně informovaného k císaři dobře zpravenému bylo by důsledným pro stranu dynastickou, ne však pro stranu národní, které dynastická politika — a to viděli i na místech nejvyšších — byla pouhým prostředkem k dosažení národních cílů. Leč i nepolitickým byl by podobný postup. Neboť právě poslední léta ukázala, že nedovedeme si zjednat ani příležitosti, abychom mocnáře dobře informovali. Národní strana svobodomyslná vyslala ze svého středu dva rádce koruny — dra Kaizla a dra Rezka, jenž již za svého ministrování byl mužem mladočeské delegace. A výsledek? Výroky mocnářovy proti národnímu českému snažení, jež musily 16. prosince vyslechnouti mladočeští delegáti.

Mladočeši měli proto nyní jedinou cestu politiky lidové. Dr. Kramář také i v odpovědi panovníkovi i v delegační řeči 18. prosince mohl budit trochu — třeba nedůvěřivé — naděje, že v národní straně svobodomyslné ještě nevyhaslo všechno sebevědomí politické. Ale ovšem nebývalo by smělo zůstat při slovech, třeba — zejména vůči ministerskému předsedovi — sebe ostřejších. Činy by musily odpovídat slovům. Zatím však prvým činem na nových cestách bylo zvolení ministra v příkaznosti, dra Ant. Rezka, mladočeským poslancem. Strana, která byla donucena opustit cesty politiky dynastické, jež chystá se k nejostřejšímu boji proti vládě, k postupu, jenž byť nevysloveně čelí vůli samé koruny, ta strana zvolí si za svého zástupce rádce koruny a ke všemu nejen bývalého, nýbrž rádce, na jehož služby v budoucnosti koruna ještě chce reflektovat (dr. Rezek je v příkaznosti!) Konečně ani toho nelze zapomínat, že dr. Rezek sloužil vládě Koerberově nejen za informátora o českých poměrech a jistě ne za českého konsula mezi rádci koruny, nýbrž a hlavně za brzdiče českého parlamentního postupu. Proto je jeho zvolení činem neoposičním, který nemůže zakrýti důvod ex post v poslaneckých českých listech, že dr. Rezek odešel ze svého úřadu pro neshody s drem Koerberem, a že jeho zvolení je jen novým projevem české nedůvěry proti dosavadní vládě. Což, pro bohy, je vůbec teprv nutno panu dru Koerberovi dokazovat, že nemá v Čechách důvěry a lásky?

Volba na Německobrodsku, z níž vyslán byl do zemského sněmu dr. Ant. Rezek, ukázala nejen přímo mladočeský úpadek a neschopnost nápravy v národní straně svobodomyslné, nýbrž i nepřímo rozháranost a akční nezpůsobilost stran mladých. Odpor proti kandidatuře Rezkově, jež byla vlastně kandidaturou z nouze (když odmítli nabízený mandát dr. Šubert a dr. Bráf), byl dosti silný v samé mladočeské straně. Dr. Stránský, místopředseda českého poslaneckého klubu na říšské radě neváhal veřejně se vyslovit proti uchazečství Rezkovu. Všichni rozvážnější živlové, pokud nehlásají naprosto nesebevědomé službičkování vládě (jako některé listy strany staročeské), viděli neradi volbu Rezkovu. Tím již bylo dáno, že mladé strany mohou docílit slušného úspěchu, když již ne vítězství u volebního osudí. Ovšem bývalo by nutno, najít pro volbu — tedy v osobě kandidáta — to, co slučuje oposiční živly. Zatím však oposicí byl určen za kandidáta pan V. J. Klofáč, který svým vystupováním a svou minulostí musí být nepřijatelný sociálním demokratům a české straně lidové. Nezbylo tedy, než aby tyto strany vyhlásily zdržení se volby. A tak oposiční kandidát získal sotva třetinu všech odevzdaných hlasů.

Povážlivější nejednota, které se některé z mladších stran nedovedly vyvarovat, ukázala se zjevem jiným, který však lze vítat jako krok k politickému ujasnění. 27. prosince stoupenci »Osvěty Lidu« (red. Aloise Hajna) ohlásili veřejným projevem své vystoupení ze strany radikálně pokrokové. Strana trpěla vnitřní nejednotou téměř od samého svého počátku. Sama vznikla z odporu proti omezenému státoprávnímu radikalismu »Radikálních Listů«. Bránila tomu, aby státní právo bylo alfou i omegou všeho politického snažení, pro něž by se zapomínalo na požadavky pokroku a svobody politické. Docílit souzvuku mezi tužbami státoprávními a pokrokovými potřebami české politiky bylo úkolem strany radikálně pokrokové. Leč vedení strany záhy se zpronevěřilo vlastnímu jejímu poslání. Upadlo samo ve výstřední státoprávnictví, jež zaslepilo je pro všechny potřeby doby. Ba zašlo až tam, že se stavělo proti základním požadavkům politického pokroku (všeobecnému a rovnému volebnímu právu do říšs. rady). Současně se strana sbližovala se stranou radikálně státoprávní a národně sociální. Na východočeském venkově trvala proti tomu snaha uhájit programovou věrnost a čistotu strany. Když však všechny pokusy o nápravu ztroskotaly o nesnášenlivost a nedostatek politického rozhledu u pražského vedení strany, vystoupila řada čelných její lidí z organisace. Secesse radikálně pokroková nehodlá tvořit nové strany ani nechce vstoupit zatím do některé ze stran stávajících. Při neujasněnosti strannického rozeskupení u nás a při vadách, jimiž trpí téměř všechny české strany, správně soudí, že bude moci lépe pracovat pro politické buzení lidu mimo strany.

Mladočeši z kvašení a přeměn ve stranách mladých čerpají naději, že by se mohli ještě po delší dobu udržet při vesle. Ba chápou se i práce politické mezi lidem, snaží se obnovit a utužit svoji organisaci. Učinili v poslední době v tomto směru dvojí: poslanci pokoušejí se zabezpečit si vliv na strannickou žurnalistiku. Poněvadž nemohou

nabýt přímého a rozhodného vlivu na »Národní Listy«, jež strana ponechala hříšnou svojí nedbalostí v rukou soukromých, až jí přerostly přes hlavu, a poněvadž nemají ani hmotných prostředků ani odvahy založit konkurenční svůj denník, spokojují se vlivem na tisk krajinský. Místními listy chtějí učinit neodvislým své postavení na pražském denníku národní strany svobodomyslné. V nedávných dnech přešel již druhý venkovský list (»Tábor«, dříve »Lučan«) v majetek družstva, v němž si zabezpečili vliv mladočeští poslanci směru Kramářova. Mimo utužování organisace krajinského tisku oživují Mladočeši svou stranu i krajinskými sjezdy, jež jeden dobrý vliv budou mít nutně: budou udržovat po venkově strannický zájem, i když — čeho od Mladočechů sotva se lze nadít — nepřispějí k politické výchově a uvědomění lidu.

Za to pramálo právě v současné parlamentní prázdni vykonali jednotliví poslanci pro svůj přímý styk s lidem. O vánocích bylo po Čechách mrtvé ticho, jež přerušili jen jeden, dva poslanci. A přece byla to parlamentní prázdeň po příkrých výrocích mocnářových, na něž odpověď měla najít v Čechách resonanční půdu. A zdá se, že širší kruhy politické v Čechách měly by dosti živého smyslu pro politiku lidovou a pokrokovou. Aspoň dosti značná část i mladočeských listů krajinských vyslovila se v novoročním čísle (na popud Ligy pro všeobecné a rovné právo volební) pro zlidovění volebních řádů, v němž zří jedinou cestu, kterou lze dojít zabezpečení národní naší samostatnosti. Spolu vyslovily se novoroční úvahy venkovského tisku shodně proti politice dynastické, proti spoléhání na pomoc shora. Pro poctivou lidovou politiku byla by dle toho v Čechách půda. A jaký význam by pro nás měla politika, která by byla neodvislá nahoru a silně podepřená dole, je jasno zejména v době, kdy je stále ještě neuspořádán poměr Rakouska k Uhrám, a kdy v samých Uhrách ještě trvají poměry rozhárané: sedmý termin rozvodu musil být opět odložen, branná předloha prošla teprv do podrobné debaty a nepatrná obstrukce má naději vydržet ještě as pět neděl. *— Gg. —*

*

Ze Slovenska. (J. Fadrus. Pravota Nár. Novin a F. Veselovského. Továrna na cellulosu v T. S. Martině.)

25. října zemřel v Pešti Jan Fadrus, jeden z nejslovutnějších sochařů maďarských z nemaďarské krve. Narodil se v německém Prešpurku z chudobných rodičův rolnických l. 1859. Dali ho za učně k zámečníku, kde brzo hotovil velmi vkusné klíče. Jako voják za 3 léta byl v Praze plavčím mistrem. Domů se vrátiv, dostal se do řezbářské školy v Zayuhrovci, kde s počátky řezbářskými se obeznamoval. Později jistému kupci s porcelánem maloval talíře, začež dostal i premii na výstavě l. 1885. V tom čase všiml si ho ve Vídni sochař Viktor Tilgner a přijal ho za žáka. Fadrus zde brzo došel velikého uznání.

Přestěhoval se do Pešti, kde bylo proň hojně práce. Jeho rodné město objednalo sochu pro korunovační kopec při Dunaji. Fadrus z bílého mramoru vyhotovil obrovskou sochu Marie Teresie na koni. Je to dílo i tendenční; čelí proti Vídni a lichotí Maďarům, když je představuje jakožto nejpevnější oporu trůnu a Habsburské říše. Toto

asi nebylo na ujmu maďarské slávě a popularitě Fadrusově. Socha krále Matyáše v Kluži jest druhým vynikajícím jeho dílem. Má pak i jiné pěkné práce.

V dubnu t. l. počal churavět, a ač zdál se míti zdraví ocelové, přece už 25. října nemoc vyhasila jeho život. Z chudobného učně zámečnického stal se slaveným umělcem, rytířem řádu železné koruny, čestným doktorem klužské university . . . Ne protekcí, ale prací a talentem.

Nová tisková pravota proti Národním Novinám je zase v proudu. Kamenem úrazu a skalou pohoršení tentokrát je článek »Važme si duchovní jednoty« v 88. čísle 6. roku. Za původce je oznámen pan Jan Štróbl (pseudonym: Janko Klen), spisovatel v Turč. Sv. Martině.

I p. František Veselovský, slovenský sněmový poslanec, bude míti ostudu, a sice s královskou sedrií v Nitře. Po dvou letech totiž napadlo král. fiskusi Chudovskému, že Veselovský, když co kandidát poslanectví mluvil k voličům 27. září 1901 v Korlátce a Osuském: »bouřil lid«. Samo sebou se rozumí, že »proti maďarské národnosti«. I to se rozumí, že po těch řečech o nějaké vzpouře nikomu ani jen nesnilo se. Maďarská nácia to »bouření« přežila šťastlivě, tak že žádnému Maďaru ani jen vlas na hlavě nebyl zkřiven. V Korlátce a Osuském Maďarů vůbec není.

Avšak i sám fiskus Chudovský už přiznal se veřejně a s vlasteneckou chloubou, že pozdvihuje tuto obžalobu na pokynutí maďarisujícího spolku v Nitře. — Obranu povede p. Štepan Fajnor.

P. Vajanský půjde do státního vězení na 2 měsíce. Nejvyšší soudní forum zavrhlo jeho obranu v pravotě tiskové.

Továrna na cellulosu, účastinná společnost v Turč. Sv. Martině, měla valnou hromadu 16. listopadu. Účastinářů dostavilo se málo. Z Moravy a Čech jen asi 6, ale representovali veliké tisíce účastin. Rozdíl mezi Čechy a Slováky jevil se vypukle, nebo tak se stylisovalo, že Češi jsou pro prodej továrny, Slováci ale — »neohrožení«, jako vždy — proti prodeji.

Hromadě předsedal p. Boubela ze Vsetína. Podsprávce Henrik Kubeš přečetl zprávu direktorskou. Z příčin politických uherská vláda nechce dáti továrně koncessi. Správa doporoučí, aby továrnu prodali Brašovskému účastinovému podniku na cellulosu. Totiž dle výpočtu spoludirektora p. Nečasa tratí továrna měsíčně okolo 10.000 korun tím, že nesmí pracovati, ač úředníky musí platiti, a veliká jistina leží jí ve stavbách a strojech mrtva.

Z řečníků p. M. Dulla, pravotář v T. S. Martině, tímto případem snažil se ospravedlniti a vysvětliti Čechům slovenskou chudobu. Jak bohatnout, když vláda hatí podnikavost.

Redaktor Nár. Novin, p. Pietor, byl proti odprodeji; jmenoval jej samovraždou. Chtěl dále vymáhati koncessi. Avšak jemu i těm asi osmi, kteří s ním rovně smýšleli, lehko bylo býti proti prodeji, když měli spolu jen 62 účastin. Proto není divu, když 34 účastinářů s 4006 účastinami hlasovalo za prodej a za likvidaci.

Že uherská vláda má licenci hotovu pro ty, kteří odkoupí továrnu, a jen Čechy spojené se Slováky činí zde nemožnými, to je skutečná a hanebná pravda. Že ale Češi i Slováci mohli a měli býti na to připraveni, i to je pravda. V »Slovenském Týždenníku« do tajností zasvěcený »účastinář« píše o tom mezi jiným i toto: »Správa počala stavět prve nežli měla koncessi. Že při vymáhání koncesse budou i těžší otázky, toho mohla se dověděti — ne-li jinde — tak v Rakousku, kde jsou závody, které za $2^1/_2$ roku vymáhaly si dovolení na spouštění odpadkových vod . . . Mohla a měla věděti, že těžkosti budou. Přece však pustila se do stavění, a to jakých rozměrů! Vydala na budovy a stroje netoliko celou jistinu, ale i z vypůjčeného; a ne snad jen maličkost, ale téměř 200.000 korun výše základné jistiny. Tak potom není div, když těžko bylo čekati . . .

Příučka pro budoucnost je ta, že po vyléčení se z neduhu cellulosového bude třeba podnikatelům na také živly se opírati, u nichž vedle podnikavosti a peněz bude i cílevědomá prozřetelnost.«

Slovák.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Zemský rozpočet na rok 1904. - Daňové privileje. — Úspory v zemských výdajích — Prof. Wieser o daňové poplatnosti Čechů a Němců v Čechách — O poměru záložen k spořitelnám — Potřeba doplniti síť českých spořitelen.

V říjnu 1903 sněm král. Českého radil se o zemském rozpočtu na rok 1903, zemský výbor sestavil koncem prosince rozpočet na rok 1904.

Rozpočet na nejvýš smutný. Výdaje zemské v roce 1904 budou činiti 73·1 mill. K, úhrada celkem 61·6 mill. K. Schodek tedy obnáší $11^1/_2$ mill. K a zemský výbor ponechává sněmu rozhodnouti, má-li se schodek uhraditi zvýšením zemské přirážky z 55 na 72% či novou výpůjčkou, a žádal vládu, aby sněm k tomuto rozhodnutí byl co nejdříve svolán.

Roku 1891 spotřebovala země 24·6 mill. K, r. 1901 50·2 mill. K, nyní následkem dlouho odkládané úpravy učitelských platů, výdajů na železnice místní atd. o nových 23 mill. K více, celkem třikrát tolik, co ještě v roce 1891.

A zdroje příjmové skoro pořád tytéž, až na úděly zemí z výnosu státní osobní daně příjmové a daně kořaleční. Přirážky zemské stouply z 39% v roce 1890 na 55% v roce 1899, dluhy zemské v témž období ze 3·3 mill. K na 48·1 mill. K. Bude dále potřebí nové půjčky 25 mill. K na investice a nyní nový schodek v řádném rozpočtu.

*

Jaké z toho východisko? Zavésti nové, samostatné daně zemské, zejm. přepychové? Uvažovalo se o dani zemské z ekypáží, mužského služebnictva, z pian, velocipedů, honebních lístků atd., a seznalo se, že by i při vysokých sazbách poskytly výtěžek pouze nepatrný a nedostatečný a vyžadovaly nepoměrných nákladů vybíracích.

Jednalo se s vládou o zemskou dávku ze služebních platů nad 1200 K, tedy o jakousi zemskou osobní daň ze služebního příjmu

(nikoli z důchodu osob samostatně vydělávajících), ale vláda výslovně odmítla zdanění úředníků státních a ponechala rozhodnutí sněmu, mají-li býti zdaněni úředníci zemští, okresní a obecní a učitelé, tak že byli vládou bezpodmínečně této dani obětováni pouze úředníci a zřízenci soukromí.

Co by však vynesla daň obmezená na tuto poslední kategorii úřednictva, beztoho celkem nejhůře placenou a všem příhodám nezaměstnanosti a nezaopatření ve stáří vydanou? Podrobiti snad učitele a vzíti jim zase kus toho, co jim právě post tot discrimina rerum bylo dáno?

Úřednictva samosprávného rovněž beztoho není příliš mnoho a jeho platy v obcích a okresích vyžadují teprv úpravy.

*

Jest otázka, lze-li osvobozování státních úředníků od veškerých platů pro zemi a obce pokládati za správné.

Rozhodně nikoliv. Bylo věcí pouhé opportunity, že byla na př. péče o zdravotnictví ponechána obcím, péče o obecné školství především zemi, průmysl a obchod státu. Ať již měnitelné positivní právo tu onu činnost přikazuje obci, zemi či státu, vždy jest to v podstatě táž veřejná moc, které ony činnosti přísluší, a orgány samosprávné ji vykonávají z vůle státu a jako delegáti svrchované moci státní. Právě tak jako poplatník z téže kapsy zase platí státní daně i přirážky a daně zemské, okresní a obecní. Kdo tedy žije ve státě, zemi, obci, měl by platiti bez privilejí pro kterékoliv stavy, dle míry své daňové způsobilosti veškeré dávky kteréhokoli činitele veřejného, pod nějž svým bydlištěm nebo místem svého důchodu spadá.

Vždyť přece i státní úředník má zásadně týž prospěch ze zařízení obecních a zemských, jako jiné vrstvy obyvatelstva, a měl by tedy rovněž k dávkám samosprávným býti přidržen.

Snad by se namítlo, že státní úředníci bývají přesazováni z obce do obce, ze země do země — ale to je věc pouhé úpravy, nikoli technicky nesnadné, aby zabráněno bylo dvojímu obtížení úředníka ve dvou zemích nebo obcích v témž roce. A což úředníci soukromí se nestěhují?

Jsme rozhodně proti všem daňovým privilejím, z titulu pouze stavovského poskytovaným. Každý budiž za své výkony náležitě odměňován, ale každý si také plať, ve státě, zemi, obci, na železnici a všude, na dávkách veřejných, co na něho touž měrou jako na každého jiného občana náleží.

Zhola již nepochopitelné jsou daňové privileje důstojnictva, v době, kdy není stálé vojsko stavem, k válce výhradně povolaným, nýbrž kdy bude ve válce pouhým zlomkem občanstva, od své denní výdělkové práce odvolaného, kdy z této misera contribuens plebs bude vzata i většina nižšího důstojnictva.

*

Zemský výbor zvolil finanční, úspornou komissi, která bude zkoumati všechny jednotlivé položky zemského rozpočtu, zdali by se zde onde nedalo něco ušetřiti.

Mnoho se asi neušetří, leda na subvencích a i to je věc choulostivá a pochybná. Těžko je odnímati nebo zkracovati subvenci ústavům a podnikům, na určitý obnos od let již počítajícím a dle toho již zařízeným. Těžko bude také pan poslanec Kaftan a jiní horliví přimlouvatelé za zbytečné leckteré místní dráhy zpytovati svědomí, do jaké finanční kalamity zavedli zemi i četné okresy z prospěchové politiky okresní nebo i jiné.

Těžko bude i pan přísedící Adámek litovati své neobratnosti, s jakou zmařil zřízení zemského technologického musea, aby nyní musil podporovati museí pět větším obnosem, než by stálo jedno potřebné a dostatečné zemské průmyslové museum v Praze.

Těžko dá se také pohnouti k jedné soustředěné a vydatné zemské akci živnostenské, když mu nynější neupravenost — třebas na úkor věci i zemských financí — podává ve formě dotací maloživnostenských disposiční fondy, jimiž odměňuje své věrné a milé okresy, ústavy atd.

*

Prof. Wieser, známý již svými vědecky neudržitelnými nacionálními vývody ze své knihy o osobní dani příjmové, rozebíral nedávno v »Deutsche Arbeit« opětně otázku poměrné poplatnosti Němců a Čechů v Čechách. Aby odbyl české a sesílil německé požadavky důkazy o finanční inferioritě Čechů, pokouší se o důkaz, že Němci v Čechách platí přes polovici všech v Čechách vybraných daní, že však práv a politické moci se jim dostává v míře, této poplatnosti nikterak přiměřené.

Německé území platí prý 43·2%, české 56·8% veškerých daní přímých, kdežto ještě roku 1882 byl prý poměr německé k české poplatnosti 39·36:60·04. Německá poplatnost prý tedy za 16 let nadpoměrně stoupla silnějším městským a průmyslovým vývojem německým. V přímých daních prý tedy vyniká německé území nad českým poměrně o plnou třetinu.

* * *

Přesunutí převahy v poplatnosti uvnitř království Českého ve prospěch Němců je prý fakt dějinného významu pro království České i Rakousko. Země nebude prý moci odepříti Němcům protidávku za tuto hospodářskou převahu, budou-li se jí s rozvahou a pevně domáhati.

Wieser dovozuje zejm. převahu německých menšin co do výdělkové daně z podniků veřejně účtujících. Třídí výsledky této daně dle obvodů obchodních komor; ze 244.989 podniků v Čechách přísluší 126.353 k obvodům »německých« komor liberecké a chebské. Obvody těchto komor, jež pokládá Wieser šmahem za německé, platí z 8·87 mill. K výdělkové daně v Čechách placené 4·899 mill. K, tedy přes polovici. Němci mají však převážnou převahu v třídě velkých a největších podniků této daně vůbec ve všech obvodech komorních v Čechách. V 1. a 2. třídě všeobecné daně výdělkové v Čechách obnáší německá kvota 3·637 mill. K, česká 0·891 mill. K. Velký podíl mají však Němci i ve středních a malých podnicích, německá kvota v 3. a 4. třídě výdělkové daně obnáší 2·136, česká kvota 2·206 mill. K. Ně-

mecká poplatnost ve všeobecné výdělkové dani činí tedy v Čechách vůbec 5·7 mill. K, česká 3·1 mill. K, poměr tudíž skoro 2:1. Prof. Wieser pak ihned v důsledku těchto svých výpočtů dovolává se znovu požadavků, které by Němcům měly býti v Čechách, v zemi i obcích, povoleny. Zemští úředníci jsou prý takřka vesměs Češi, věcné potřeby zemské hradí se výhradně u českých dodavatelů. Z 22·5 mill. K zemské spotřeby za r. 1902 (bez nákladů na školství a úroků ze zemských dluhů) mělo by dle početnosti připadnouti Němcům 8·5 mill. K jakožto příjem z úřadů a dodávek, dle jejich poplatnosti dokonce 11 mill. K, připadá jim však méně o celé milliony. Je prý tedy potřebí i finančně-národního rozdělení v Čechách. Prof. Wieser žádá zastoupení německé menšiny v pražském sboru obecních starších, příznivější zřetel na německé školy v zemské potřebě na školství, z níž připadá 61·03% Čechům a 38·96% Němcům; více zemských peněz na stavbu německých místních drah a ku podpoře německé vědy a umění. Zemských peněz se dostává Čechům i Němcům přesně dle početnosti, nikoliv prý dle poplatnosti, jak by se slušelo. Němci přispívají prý tudíž na české účely ročně 5 mill. K, čtvrtinou všech daní, které musí zemi zaplatiti. Kdyby toho nebylo, byli by prý mohli Němci v Čechách provésti úpravu učitelských platů beze zvýšení pivní přirážky.

A již se vyskytly plány a agitace, aby německé okresy platily si samy veškeré výdaje školské, budou-li za to osvobozeny od zemské přirážky v tom poměru, jaký z ní vypadá na výdaje školské, a dv. r. Grohmann s finančního hlediska Wieserova německé požadavky školské v zemi zevrubně již formuloval.

*

Jaké k tomu stanovisko? Že u Němců výnos z podniků průmyslových a obchodních je nepoměrně více vyvinut nežli u Čechů, je fakt obecně známý. Prof. Wieser však tento fakt upřílišuje a vyvozuje z něho nevědecky důsledky neudržitelné, methodou nemožnou.

Wieser hledí pouze k daním přímým, které činí jen daleko menší část příjmů státních naproti ostatním jejich zdrojům, zejm. naproti daním nepřímým. A to ještě ne stejnoměrně ku všem, zejm. málo správně k daním reálním, které jsou základem přirážek zemských.

Pokusy roztříditi kteroukoli osobní daň přímou dle národností jejích platitelů jsou při prostoupenosti obou národů v zemi krkolomné a nepovedou nikdy k jiným výsledkům nežli k pochybným odhadům. Wieser dělí na př. daň výdělkovou dle komorních obvodů; v obvodech německých komor však úplně přehlíží české menšiny, které v obvodě komory liberecké čítají 900.000 obyvatelů a sice nikoliv menšinových dělníků, nýbrž celých velikých krajů od Roudnice přes Jičín a Mladou Boleslav, Nové Město a Náchod, Král. Hradec a Chlumec n. C. až k Žamberku, s desetitisíci českých podnikatelů.

Ze svých výpočtů vylučuje prozatím úplně Prahu, která sama platí asi tolik daní, jako čtvrtina ostatního království a nikterak dnes již nemůže platiti za daňovou doménu německou. Zjišťuje daňovou poplatnost menšin v městech a okresích národně smíšených soukromým

šetřením svých stranníků, tedy způsobem už zpředu nevěrohodným. Opíraje se o tento nespolehlivý podklad tvrdí pak na př., že Němci v obvodě pražské komory platí v nejvyšší třídě všeobecné daně výdělkové 75% a v druhé třídě 50% celkového kontingentu této daně. Lze číslice Wieserovy vyvrátit a nahradit jinými přesnými? Nelze, vždyť Wieser sám jich nedokazuje, nýbrž jenom postavuje a stačí je tudíž popříti rozborem nemožné methody, kterou k nim dospěl.

A co by prospělo srazit byť i více jednotek z procenta Wieserova, když přece poměrná větší daňová kapacita Němců v tomto směru je prostý důsledek relativní průmyslové a obchodní převahy Němců, kterou dnes již nepopíráme, pečujíce raději o její zmírnění.

*

Neunavný a bystrý pracovník na úhoru našeho českého bankovnictví, ředitel zemské banky Fr. Procházka, nedávno v Českém klubu pronesl hojně zdravých myšlenek o poměru českých spořitelen k záložnám.

Poměr ten není dnes právě přátelský. Oba druhy ústavů pokládají se jen a jen za konkurrenty, závistivé konkurrenty, co do vkladů i co do půjček. Když německé obce v zemích koruny České jaly se zřizovati spořitelny městské, vydáno u nás — vždyť jsme vždycky chtěli dělati něco jiného, třebas ne rozumnějšího, nežli Němci — heslo ku zakládání spolků záloženských, které pak — po mnohých neshodách s politickými úřady — po roce 1873 přestupovaly většinou na půdu zákona o společenstvech. Rozumí se, že potyčky s politickými úřady nepovzbuzovaly spořivost v lidu a že rozpouštění spolků záloženských bylo jen na velkou újmu povznesení hospodářskému.

Městské spořitelny těchto svízelů neměly, ale u nás nebylo jich zřizováno, třeba že zásadní rozdíl mezi spořitelnou s garancií města a pouhým výdělečným spolkem nebo společenstvem na první pohled byl zřejmý.

Teprve po trpkých zkušenostech a po silných otřesech národního blahobytu — zažili jsme podobných nyní po 30 letech, ač přece jen poměrně v menším rozsahu, znovu — razila si cestu myšlenka, že obecní spořitelna i vedle záložny blahodárně může působiti. Naše krajany druhého jazyka však daleko ještě jsme nedohonili. Jejich síť spořitelní nemá mezer. Dle statistických výkazů za rok 1901 působilo německých spořitelen v Čechách 113 (českých pouze 88), na Moravě 33 (české také 33) a ve Slezsku 22 (česká pouze 1), dohromady v českých zemích spořitelen s německou správou 168 a s českou správou toliko 122.

Číslice tyto nesvědčí právě o naší vyspělosti hospodářské. V Čechách i na Moravě mnohá okresní města a význačná tržiště nemají ještě spořitelen, na př.: Český Brod, Hořovice, Humpolec, Karlín, Košíře, Kralupy, Heřm. Městec, Nusle, Přelouč, Semily, Smíchov, Sobotka, Česká Třebová, Týn n. Vlt., Ústí n. Orl., Vršovice a Žižkov. Vysvětluje se to arci namnoze tím, že městská správa je rukou týchž osob co místní občanská záložna; nač by tedy páni zřizovali spořitelnu, která by po případě jim zkracovala dividendu v záložně?

Protože jsou německé spořitelny nejen četnější, ale i starší, spravují dohromady koncem roku 1901 1264 mill. K, české pak jen 512 mill. K národního majetku, ač by poměr dle počtu příslušníků národností měl býti přímo obrácený. Protože spořitelnictví u nás Čechů ještě dost se nevžilo, jsou i země české jakožto territorium ve statistice spořitelnictví v Předlitavsku teprve na místě čtvrtém, jsouce předstiženy co do organisace spořitelní Hor. Rakousy, Solnohradskem i Štýrskem. V Hor. Rakousích připadá 1 spořitelna již na 18.113 obyv., kdežto v Čechách teprve na 31.549, na Moravě na 37.228 a ve Slezsku na 30.035 obyv. I předměstí pražská měla by přistoupiti ku zřizování spořitelen, třeba se připravuje sloučení jejich s Prahou. Spořitelna má přiblížiti se ku vkladateli a bude jen výhodou budoucí Velké Prahy, když s obcemi sousedícími získá i několik dobře spravovaných spořitelen předměstských. Ostatně Král. Vinohrady již spořitelnu mají. Ani Velká Vídeň se nehněvala, když jí připojená předměstí přinesla čtyři obecní spořitelny s úhrnnými vklady 91 mill. K a s reservními fondy 4·79 mill. K. Pan ředitel Procházka doporučoval též právem, aby i Městská spořitelna pražská dříve nebo později zřídila ve čtvrtích města dnes již připojených, ale odlehlých (v Holešovicích a v Libni), vlastní filiálky, aby tak zejm. dělnictvu tamějšímu poskytla blízkou příležitost k uložení částek vydělané mzdy, jako již nedávno takové sběrny filiální zřídila městská spořitelna teplická pro obce dělnické Krupku a Trnovany.

*

Jak sloučiti tedy zájmy spořitelní se záloženskými, či vlastně jak rozděliti jejich úkoly?

Spořitelna má sloužiti k bezpečnému uložení částek nastřádaných (tudíž v první řadě ohled na věřitele ústavu), záložny zase mají v první řadě bráti zřetel k dlužníkům ústavu a poskytovati jim zápůjčky co nejlevnější. Spořitelna může se více věnovati zápůjčkám na hypotéky, kdežto záložny pracujíce po výtce s kapitály na krátkou lhůtu vypověditelnými, mají se věnovati úvěru osobnímu, krátkodobému a pomáhati živnostníkům v městě a rolníkům v okresu.

Občanské záložny poskytnou tedy úvěr družstvům pro zřízení kruhové cihelny neb vápenice, pro zužitkování lomu a poskytnou i úvěry stavební ku stavbám domů obytných, kteréž pak po ukončení stavby přenesou na spořitelnu v podobě hypoteční zápůjčky. Vedle toho prospějí úvěrem osobním sdružením řemeslníků pro nákup surovin ve velkém, při společné koupi obráběcích strojů, při společných skladech výrobků, při veřejných dodávkách, při vývozu výrobků atd. a směnky z úvěrního poměru toho získané postoupí v čas potřeby peněz spořitelně beze ztráty jediného dne úroků a bez nákladu poštovného.

Podobně i okresní záložny poskytujíce osobní úvěr hospodářům i rolnickým družstvům pro chov dobytka, pro nákup hospodářských potřeb pro společné mlékárny, pro obilní skladiště, pro vývoz obilí, zeleniny neb ovoce atd. a taktéž v čas potřeby přenechají spořitelně část své zásoby směnek jednotlivců nebo družstev a dají si vyplatiti hodnotu za těchže výhodných okolností, jako záložny občanské.

Pokud záložny svoje přebytky, fondy reservní, pensijní a jiné ukládají v cenných papírech dobré záruky, mohou si také zápůjčkou na ně opatřiti ve spořitelně na rychlo prostředky peněžní.

Žádná ze záložen místních nebo blízkých nebude pak nucena udržovati velikou hotovost v pokladně jako doposud, větší částky peněz uloží dočasně ve spořitelně, která se tak stane peněžním ústředím celého obvodu a může se ucházeti o podružní úřad Rakousko-uherské banky.

I spořitelny, které by neměly investovati v nehybných zápůjčkách hypotečních více než 60 proc. svěřených vkladů, uvítají tato směnečná podání záložen, protože jim poskytnou možnost uložiti značnou část vkladů v papírech, které beze ztráty a z pravidla i s úrokovým ziskem zpeněžiti lze. Taková směnka záloženská bude úplně bezpečnou, protože ponese podpis dlužníka a ručitele a žíro záložny, při směnkách od družstev získaných někdy i čtyřmi podpisy.

Spořitelna prospěje tak i veřejnému zájmu tím, že dává penězům kolovati opět v okrsku, kde byly uspořeny, aby oplodňovaly hospodářskou práci vrstev co nejširších.

Tak stane se směnka řemeslníka a malého zemědělce způsobilou k eskontu za sazbu nejnižší a výtěžek rozdílu úrokového zůstane v rukou záložny a spořitelny domácí. Poskytuje-li záložna úvěr na 2 podpisy za 5 proc., přijme spořitelna směnku tu s 3 podpisy za 4 proc. a udá ji se svým žirem lehce za $3^1/_2$ proc. neb ještě pod touto bankovní sazbou. Pro ústavy hlavního města má velkou cenu decentralisace censury takto provedená a směnka sama procházejíc řízením ušlechťovacím, stává se zbožím stále vzácnějším a hledanějším. Banka českých spořitelen s úspěchem zavádí novou směnku záložensko-spořitelní ve vyšší svět peněžní a za ním následovati bude starší banka spořitelen německých.

*

Zakládání českých spořitelen obecních má však důležitost ne pouze s hlediska české organisace hospodářské. Také s hlediska financí městských.

Jako pro stát a zemi, i pro obec platí zákon o vzrůstu působnosti a tím i o stoupání výdajů. Jako při zemi je i při obci nedostatek příjmů pro úhradu rostoucích výdajů. Obor místních daní je velmi skrovný, přirážkové hospodářství uvádí se již samo znenáhla ad absurdum. Obec musí tedy hledět nabýti příjmů soukromo-hospodářských, musí vydělávati: na plynu, na jatkách, na uličních drahách, na elektrárnách i na peněžních podnicích. Jsou města, ve kterých občanské záložny přispěly i k rozkvětu kulturnímu, věnovaly statisíce zejm. na školství obecné, střední a odborné. Spořitelna městská může k tomu účelu bez újmy svých předních úkolů přispívati ještě více a dokonaleji.

Vláda nepovoluje s přílišnou ochotou spořitelny v menších městech venkovských, ovšem jen v českých, města německá, i nepatrné městysy horské, již mají spořitelny skoro vesměs. Tím větší důvod, abychom my svou sítí spořitelní svým krajanům německým co nejdříve alespoň absolutně se vyrovnali. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ, OBCHODNÍ. Organisace řemeslnictva v Německu — Řemeslnické pořádky závazné a svobodné — Tak zv. řemeslnické komory — Zkouška tovaryšská, zkouška mistrovská a název »mistra« v Německu — Zvelebovací akce živnostenská rakouských komor obchodních a živnostenských — Hattingbergovy návrhy k rozřešení dluhového problému v zemědělství — Stanovení maximální hranice zadlužitelnosti pro majetek zemědělský.

Řemeslnické hnutí v Německu pohybuje se do jisté míry v jiných kolejích než hnutí živnostnictva našeho, a organisační formy v Německu stávající liší se v leckteré příčině od našich organisací živnostenských. Německý říšský zákon ze dne 26. července 1897 zná jednak pořádky (cechy) řemeslnické (Innungen), jednak komory řemeslnické. Kdežto však v Rakousku jsou společenstva živnostenská, kteráž lze přirovnati k říšsko-německým pořádkům řemeslnickým, organisacemi závaznými, jsou v Německu dvě formy společenské organisace: pořádek svobodný (freie Innung) a pořádek nucený (Zwangsinnung). Dle toho, proč vysloví se většina živnostníků v dotyčném okrsku, zřídí se buď pořádek svobodný, k němuž jest volno přistoupiti či nepřistoupiti, buď pořádek nucený s přístupem závazným. Ustanovení to zavdává podnět k neshodám a snahám minority, pořádek přetvořiti dle svého názoru. Jestliže správní úřad na základě usnesení většiny nařídí ustavení se pořádku pro příslušníky určitých spřízněných odvětví nebo určitého řemesla, opposice hledí existenci nuceného pořádku řemeslnického podvrátiti návrhy na zrušení jeho, což jest za určitých zákonem stanovených podmínek přípustno. V obvodech stávajících řemeslnických komor bylo napočteno 2564 pořádků nucených a 6271 pořádků svobodných. Pořádky zřizovány jsou hlavně v severním Německu, na jihu nabývají jen zvolna půdy. Pořádky řemeslnické jsou volně soustředěny ve svazech, kteréž volí ústřední výbor, jenž svolává všeobecné řemeslnické sjezdy. Poslední takovýto sjezd konán byl r. 1901 v Gothě, příští bude konán na podzim r. 1904 v Berlíně. Že by právní podklad a zevní podoba těchto organisací byla výhodnější než ona, jakou poskytuje náš řád živnostenský, nelze nikterak tvrditi. Naše společenstva organisují se dle možnosti rovněž odborově, o povinnosti k přístupu není sporu, tvoření okresních, zemských i odborových nebo jinakých svazů jest v zákoně odůvodněno. Práva společenstev jsou vytknuta a na jich vybudování i rozšíření se pracuje. V Německu lze se v této příčině máločemu naučiti.

* * *

Jiným zvláštním zařízením říšsko-německým jsou tak zv. řemeslnické komory. V Německu stává 71 takovýchto organisací, z nichž 63 jsou ryzí komory řemeslnické, 8 komory živnostenské, na něž práva komor řemeslnických byla přenesena. Komory, správněji komůrky tyto započaly svou činnost 1. dubna 1901. Obvod komor není veliký. Ve velkovévodství Badenském na příklad stávají pro 60.000 závodů řemeslných 4 komory (v Karlsruhe, Mannheimu, Freiburgu a Kostnici). Každá komora skládá se z určitého počtu členů, průměrně as ze 24, kteříž jsou zástupci pořádků řemeslnických a spolků živnostenských, a jimž po boku stojí výbor pomocnický, čítající třetinu členů »komory«. Takovéto, ba význačnější »komory« naše řemeslnictvo již má a může míti v podobě jednot společenstevních, jen sladký zvuk názvu »ko-

mora« schází. Náklady všech čtyř badenských komor řemeslnických páčí se na 30.000 Mk, tedy výdaje jedné komory na 7500 Mk. O vyspělosti německého řemeslnictva v komorách zastoupeného svědčí, že téměř všechny poněkud větší komory řemeslnické mají svého tajemníka s dokonaným juristickým vzděláním. Náklady hradí se příspěvky řemeslnictva ke komoře příslušného a z pokladen obecních. Úkoly řemeslnických komor německých vykonávají u nás jednak společenstva a společenstevní jednoty, jednak obchodní a živnostenské komory. Tyto jsouce povolány, posuzovati otázky národohospodářské, živnostenské i obchodní s vyššího, objektivného hlediska, vykonávají zároveň důležitý sociálněpolitický úkol, používajíce příspěvků velkých poplatníků svých, drah železných, dolů, bank, průmyslových velkozávodů z části na prospěch drobného řemeslníka, částečně i takového, který nejnižšího censu (v Praze 8 korun výdělkové daně bez přirážek) nedosáhl a tudíž ani těmi několika haléři na obchodní a živnostenskou komoru nepřispívá. Pražská obchodní komora na příklad dává malým řemeslníkům i malokupcům v podobě příspěvků na pokračovací školy řemeslnické, kupecké, na podpůrnou akci živnostenskou, na stipendia řemeslnická, na svépomocné podniky řemeslnické atd. bez mála osmkráte tolik, než z této skupiny poplatnictva na přirážkách béře, nehledě ani k nákladům vlastní agendy komorní (kanceláře, správy), kteráž přece ze značné části maloživnostenským záležitostem jest věnována. Prosloví-li se komora obchodní a živnostenská na prospěch požadavku maloživnostenského, a to při uskutečnitelných požadavcích stává se vždycky, má projev ten daleko větší váhu než jednostranný projev řemeslnických interessentů, nehledě ani k tomu, že v podobě minoritních vot v komoře a prostřednictvím vlastních stavovských organisací (společenstev, gremií) mají maloživnostníci nerušenou možnost důrazně dáti výrazu i jednostranným požadavkům stavovským, kteréž se s všeobecným prospěchem národohospodářským nesnášejí. Ostatně není vyloučena možnost zorganisovati obchodní a živnostenské komory tak, aby zástupcové maloživnostenští měli v určitých záležitostech vždy zcela separátní votum, což se ostatně již dnes do jisté míry v některých komorách praktikuje, aniž by ještě byl zákon komorní v tomto směru změněn. Rakouské komory obchodní a živnostenské mají zároveň povahu úřadů veřejných, a pokud jde o komory v Čechách, jest zachování rozhodné české převahy v komorách českých podmíněno jich jednotností.

* * *

Řemeslnické komory německé obrátily, osvědčivše tak praktický smysl, činnost svou převážně k úpravě učednictví a živnostenského vzdělávání, tedy na pole velice odlišné od oboru činnosti, jejž některé, v Čechách ostatně velmi sporé vrstvy řemeslnictva přikazují vysněným a vytouženým zvl. řemeslnickým komorám u nás. Akcentovati dlužno, že veškeré vyspělé živnostnictvo a převážná část našeho řemeslnictva vůbec po řemeslnických komorách netouží. Ostatně jest zjevem velice pozoruhodným, že říšsko-německé řemeslnické pořádky a komory snaží se získati větší závody za členy, kteréž pozbyvše povahy řemeslného pro-

vozování k členství nikterak vázány nejsou. Německé komory řemeslnické obrátily, jak řečeno, svůj zřetel především k úpravě učednictví. Vydaly předpisy o úpravě učednictví v řemeslech, kteréž vhodně doplňují stávající zákony, vydaly ustanovení o formě i obsahu smluv o učení, a mnohdy ustanovily zvláštní delegáty, aby nad prováděním řečených předpisů bděli. Zvláštní péči věnovali úpravě zkoušek učednických, to jest zkoušek na tovaryše. Zkoušky ty nejsou ani dle německého zákona povinnými a učební pán jest pouze zavázán, poskytnouti učni příležitost ke složení zkoušky na tovaryše. Jelikož však od složení zkoušky závisí právo, svého času učně míti a učiti, přihlížejí rodiče i poručníci k tomu, aby učedníci zkoušky skládali. Řemeslnické komory předepsaly pro obvod své působnosti tovaryšské zkoušky obligatorně, sestavily zkušební řády, zkušební komisse a p. v. Jestliže učeň na sklonku doby učební při zkoušce pro tovaryše předepsané neobstojí pro nedostatečné vyvzdělání, jehož se mu se strany nedbalého mistra učebného dostalo, musí učeň v jiném závodě zanedbané nahraditi a může žádati od bývalého učebního pána náhradu škody. Zmíněné již komory badenské stanovily 400 zkušebních komissí pro 400 obvodů zkušebných. Dle německého řádu živnostenského (§ 131. lit. b) předepsán jest při zkoušce na tovaryše průkaz, že učeň osvojil si průměrnou znalost dovedností svého řemesla, četné komory však předpis ten zostřily, požadujíce vedle toho ještě zhotovení a nákres kusu tovaryšského, anebo aby učeň před zkušební komissí zkusmo pracoval a aby také zkoušku theoretickou, sestávající ze čtení, psaní a živnostenského počítání, složil. Zcela spřízněná oprávnění příslušejí dle rak. živnostenského řádu společenstvům živnostenským a jest jen na nich, aby oprávnění těch využitkovala. Pražský ústav pro zvelebování živností rozvinul v té příčině záslužnou činnost iniciativní.

* * *

Pořádání výstav prací učednických souvisí v Německu namnoze velmi úzce se skládáním zkoušek na tovaryše. Komisse zkušební zadrží způsobilé kusy tovaryšské, kteréž se později vystaví na výstavách prací učednických. Není tu tedy vystavování nahodilé, nýbrž na organisaci učednických zkoušek připojené. U nás by se doporučovalo, aby živnostenská společenstva nejen, jak většinou se děje, zkoušky učednické (na tovaryše) povinně ve stanovách předpisovala, nýbrž aby také důkladné zkušební řády vydala, jimi se spravovala a aby výslovně stanovila, aby způsobilé předměty zkušební byly zadržovány a vystavovány na výstavách prací učednických. Tak docílila by se žádoucí úzká souvislost výstav a zkoušek.

* * *

Řemeslnické komory dosadily též výbory pro zkoušky mistrovské. Zkoušku mistrovskou nelze však ani komorami obligatorně předepsati. Kdo však mistrovskou zkoušku složí, smí nésti název »mistra«. V praxi však neukázalo se právo na titul tento valně účinným, protože obecenstvo nečiní rozdílu mezi klempířem a m i s t r e m klempířským.

Z poznání toho vznikla snaha, spojiti s názvem mistra zvláštní práva, jako výlučné právo míti učně, přednost při veřejných dodávkách a p. Výhodami těmi, kteréž ovšem tak snadno v plném rozsahu uplatněny nebudou, mají býti mistři nabádáni k návštěvě mistrovských kursů, jakožto předpravy pro zkoušku mistrovskou. Řád pro zkoušky mistrovské vykazuje ovšem přísnější požadavky než řád pro zkoušky tovaryšské.

Dle zkušebního řádu badenským ministerstvem vnitra vydaného na př. jest zkoušený povinen krom zhotovení kusu mistrovského a nákresu prokázati základní vědomosti z řádu živnostenského, ze zákona o výdělkových a hospodářských společenstvech, o účetnictví a v určitých řemeslech ještě vědomosti další.

V Badensku ustavilo se již 222 výborů pro zkoušky mistrovské. V Rakousku nejsou zkoušky mistrovské zákonem vůbec zavedeny a není na ně — s výjimkou živnosti stavitelské, zednické kamenické a tesařské, pro něž jest zákonem ze dne 26. prosince 1893 předepsána (zpravidla) mistrovská zkouška obligatorně, ani pomýšleno, ačkoliv by nebylo závady, zavésti je ve společenstvech fakultativně; o výlučném právu užívati titulu »mistra« nemůže býti dle platných našich předpisů jinde, než ve jmenovaných stavebních živnostech, řeči.

Posléze pečují řemeslnické komory o rozvoj činnosti vzdělavatelské, podněcujíce a podporujíce zakládání pokračovacích škol průmyslových, a činí náběhy k některým dalším oborům činnosti naší podpůrné akce živnostenské, zvláště pokud jde o pořádání kursů mistrovských pro jednotlivá odvětví živnostenská atd. Není ovšem pochyby, že rakouské a zvláště české obchodní a živnostenské komory v této příčině konají mnohem více, osvědčujíce právě na tomto poli vydatně významný svůj úkol sociálně-politický, převáděti část příspěvků velkopodnikatelského poplatnictva svého ve prospěch zařízení, sloužících téměř výlučně výrobě drobné a střední. Podpůrná živnostenská akce českých komor obchodních doznala účelného soustředění v neúnavně činném ústavu pro zvelebování živností (t. zv. technolog. průmysl. museu) při pražské obchodní a živn. komoře zřízeném, kterýž jest společným vykonavatelem nejen akcí komorních, nýbrž i zemské akce (v užším smyslu) a ve stálém styku s podpůrnou akcí státní.

Obchodní komory v Praze, v Plzni a v Budějovicích plnou měrou dostávají tu úkolům dobrovolně převzatým; zejména komora plzeňská projektuje pro r. 1904 řadu důležitých vzdělavatelských podniků živnostenských.

Z německých komor účastní se akce živnostenské, ač téměř výlučně jen na prospěch německých malovýrobců, intensivně komora liberecká, kdežto komora chebská již po celá desítiletí spí spánek spravedlivých, omezujíc se v činnosti své na nezbytná úřední vyřízení. Ústav pro zvelebování živností v Praze ochotně však vyhovuje přáním z obvodu komory liberecké i chebské a bylo by jen nutno, aby také tyto komory, když již kursy pražským ústavem pořádané nesubvencují, alespoň účastníkům z obvodu svého poskytovaly pravidelně stipendia k návštěvě kursů. Z komor moravských hlavně přičiněním čtyřčlenné české minority počíná si živěji všímati akce živnostenské komora

brněnská, neváhajíc podporovati moravské účastníky kursů mistrovských, pořádaných při pražském ústavě pro zvelebování živností.

* * *

Hattingbergův zevrubně propracovaný plán o postupu, jakým by mohlo se dospěti k rozřešení dluhového problému v zemědělství, stal se předmětem porad i usnesení rakouské rady zemědělské při ministerstvu orby zřízené a vzbudil všeobecný zájem odborníků. Chceme se dnes zběžně dotknouti původního programu Hattingbergova, vylíčeného v obsáhlém trojdílném spise, kterýž znamená více než jen theoretický příspěvek literární k řešení úvěrní otázky v rolnictví. Zdá se to býti skutečně praktický, v základních rysech svých proveditelný plán, kterýž snad dozná ještě leckterých a značných změn, v podstatě však jasně, střízlivě a soustavně naznačuje cestu k ozdravění úvěrových poměrů zemědělských. Rytíř Hattingberg navazuje na stávající poměry, zařízení a ústavy, a již tato skutečnost svědčí sama o zdravém smyslu hospodářsko-politickém. Reformní jeho návrhy lze tříditi na dva velké obory: na reformu úvěru hypotekárního a reformu úvěru osobního. Ve směru prvém vychází H. ze správné zásady, že zemědělskému majetku nemovitému vyhovuje jedině úvěr nevypověditelný, malými splátkami znenáhla umořovaný, pevně a zároveň pokud lze nízce zúročitelný. Leč takovýto úvěr není s to poskytovati soukromý kapitalista, nýbrž toliko veřejný ústav úvěrní, v Rakousku tedy vlastně jen zemské banky hypoteční.

Tato centralisující veřejná organisace úvěru hypotečního vedla by ovšem k nebezpečnému vytlačování ostatních ústavů peněžních, kdež posud větší část potřeby hypotečního úvěru zemědělského se hradí, z hypotečních obchodů. K provedení této organisace bylo by potřebí usnadniti i podporovati konverse dluhů hypotečních a podstatně zvýšiti hranice úvěru bankami hypotečními dnes povolovaného. K tomu cíli nutno předpisy o konversích, o odhadech zemědělského majetku a předpisy řádu exekučního pozměniti. Dle analogie známé Falkenhaynovy (recte Ertlovy) osnovy o rentových statcích, související s první osnovou zákona o závazných společenstvech zemědělských, mají v exekučních dražbách zakoupené selské statky býti přeměňovány v t. zv. statky rentové, jenže se tento úkol nyní přikazuje bankám hypotečním. Banky hypoteční mají se súčastniti dražeb selských statků, aby nedostatkem dražebníků statek nebyl prodán pod cenu, a statky nabyté předávati náležitě kvalifikovaným žadatelům, kteříž cenu statku zúročí a poznenáhlu splatí nevypověditelnou roční rentou.

K uskutečnění projektu Hattingbergova jest ovšem — vedle reorganisace zemských ústavů hypotečních — zapotřebí všeobecné nucené amortisace hypotečních zápůjček a jich přeměny v nevypověditelné soustavně umořovatelné zápůjčky (na podkladě listů zástavních).

* * *

Úkol reorganisace osobního úvěru rolníkova přikazuje Hattingberg výlučně záložnám Raiffeisenovým. Vyloučena má býti směnka jakožto forma úvěru pro rolníka nevhodná a nastoupiti má jen dluhopis. Přes všecken velmi zdárný rozvoj Raiffeisenek v Čechách, na Moravě i jinde

jest více než pochybno, zdali jsou právě Raiffeisenovy záložny samy o sobě s to úkolu tak velikému dostáti. Vždyť nejde jen o drobný majetek zemědělský!

H. sice chce síť Raiffeisenek zhustiti, Raiffeisenky finančně i morálně posíliti, vkladům do nich pupillární jistotu přiznati, o provozovací reservy se strany země a státu se postarati atd., leč to vše nepřekoná fakt, že Raiffeisenovy záložny nejsou a nebudou s to potřebám osobního úvěru rolníkova plně vyhověti. Hrst statistických čísel o stavu osobního úvěru rolníkova porazí tu úplně ideál Hattingbergův. Správným však zůstává, že Raiffeisenovy záložny musí se věnovati výlučně osobnímu úvěru a vyloučiti zejména úvěr hypoteční naprosto, mají-li splniti své poslání.

H. pomýšlí též na nucené uspořádání dluhových poměrů zemědělských pro případ, nedělo-li by se tak dobrovolně. Docílilo by se toho zákonem připuštěným monopolisováním zemědělského úvěru hypotečního v zemské bance hypoteční (s vyloučením všech ostatních ústavů úvěrních). Aby účinky tohoto monopolisování nebyly mařeny přeměnou osobních pohledávek věřitelů cestou soudní exekuce na hypotekární, žádá H. dále, aby tato možnost exekuční přeměny osobních dluhů v hypoteční byla s jedinou zaklausulovanou výjimkou pohledávek záložen Raiffeisenových nadobro vyloučena. A tak vrací se H. v důsledcích svého projektu k požadavku stejně obtížnému jako důležitému, který stále slyšitelněji se ozývá, kdykoliv se jedná o řešení dluhového problému v zemědělství: aby pro majetek zemědělský byla stanovena maximální hranice (hypotekární) zadlužitelnosti, všechen úvěr přes tuto hranici aby byl jen a jedině úvěrem osobním, pro nějž by exekuce do pozemkového majetku samotného byla nepřípustnou, jenž by se tedy zakládal na osobní zdatnosti a spolehlivosti hospodáře, na výnosnosti jeho hospodářství, na jeho majetku movitém atd., podobně jak se to má u úvěru obchodníkova a z valné míry i průmyslníkova. Neboť nemožnost, přeměniti osobní dluh v hypotekární (s řídkou výjimkou soudně exekvovaných pohledávek Raiffeisenek, přece osobnímu úvěru rolníkovu sloužících) — znamená fakticky stanovení maximální hranice zadlužitelnosti pro zemědělskou půdu, hranice dané výší úvěru poskytovaného zemským hypotečním ústavem, monopolisujícím úvěr hypoteční v zemi. A třebas Hattingbergovy projekty nebyly vesměs proveditelny v podobě navrhované — také usnesení poradního sboru zemědělského při ministerstvu orby o projektech těch nejsou slovem konečným — k tomuto kořenu dluhového problému v zemědělství vrátiti se musí každý, kdo problém dluhový chce opravdu rozřešiti. Nabytá již práva věřitelská netřeba nikterak zkracovati. Teprve odstraněním neomezené zadlužitelnosti hypotekární ucpe se pramen předlužování rolnického, který nikdy nevyschne, dokud pro zemědělskou půdu maximalní hranice zadlužitelnosti stanovena nebude. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Krimičov — Stávkové hlídky — Berlínská stálá výstava říšská pro zařízení ku blahu dělnictva a bureau pro sociální politiku — Rentabilita podobného bureau pro naše Adámky — Bülow a socialistický stát budoucnosti.

Textilní stávka v saském Krimičově, vlastně hned v samém počátku z hromadné výpovědi dělníky v několika málo závodech dané

ve výluku všeho dělnictva počtem k 8000 ve všech asi 80 krimičovských továrnách textilních se přesmyknuvší, má zřejmý ráz výzvy továrníků k organisovanému dělnictvu: kdo s koho, otevřený boj o tak zvané panství v domě. Sasko, zejména podle překvapujících úspěchů sociální demokracie při posledních říšských volbách »červeným královstvím« nazvané, je přímo horkou půdou pro takový souboj a bývá-li sociální demokracie občas chvástavou a dráždí-li svými výroky, kolik že musí zaměstnatel ze svého panství v dílně popustiti dělnictvu (dle stávkujících současně dělníků truhlářských v Praze na př. celou polovici), jest na druhé straně pochopitelna nervosnost a umíněnost továrníků, kteří upadají v druhý extrem a chtějí míti své kdysi feudálně nedotknutelné panství v domě i za dnešních naprosto změněných poměrů jednou konečně exemplárně zpečetěno. Ale v přítomném případě, zdá se, naprosto nebyla půda pro takové vzdorné změření sil, je-li ještě zaměstnatel pánem absolutním či musí-li ustoupiti konstituci v továrně. Dělníci krimičovští (obvod cvikovský) líčí se souhlasně jako lid pokojný, pilný, konservativní, kde namnoze generace mladší vystřídává starší v téže továrně, nestěhovavý, třebas politicky červený. Od počátku let 90tých platila tu 11tihodinná doba pracovní, ale při daleko klidnějším chodu strojů dřívější soustavy. Moderní stroje v krimičovském přádelnictví a tkalcovství převládající vykazují skorem až zdvojené zrychlení chodu, které vyžaduje zrovna zimničného napjetí dělníka chod stroje kontrolujícího a úžasnou hbitost napraviti rychle vyskytlou poruchu (přetržení nitě a pod.) a ve spojení s neustálým postojem, zejména u žen často zlých následků, vedrem v přádelnách bavlny, zápachem tuků a olejů v tkalcovnách levných panských látek, vdechováním jemných vlákének vlny a bavlny s povstávajícími z toho chorobami dýchacích orgánů skutečně vysoké a čím dál nedostupnější nároky činí na resistenci i docela zdravého organismu. Co tedy přirozenějšího než požadavek o kratší denní dobu pracovní, i hygienickými autoritami za jedinou skutečnou odpomoc tu uznávaný (prof. Dr. Gruber v Mnichově a j.). Dělníci krimičovští žádali nejprve počátkem roku 1902 prodloužení polední přestávky z 1 na $1^1/_2$ hodiny. Po naprostém odmítnutí se strany zaměstnavatelů uveden teprve do proudu požadavek zkrácení denní doby pracovní z 11 na 10 hodin (vedle 5—10% zlepšení mzdy); po odmítavé odpovědi a odmítnutí i jakékoli smírné dohody se strany továrníků došlo 7. srpna loni k hromadné podmínečné výpovědi dělníky dané v 5 továrnách krimičovských, načež továrníci ihned odpověděli výlukou dělnictva ve všech továrnách textilních, odmítnuvše znovu jakékoli prostřednictví nebo rozhodčí. Státní moc zbytečně ostentativně — protože průběh stávky byl klidný — uvalila na obvod stávkový hotový stav obležení, zrušila samovolně zaručenou v Německu volnost koaliční a zatýkala stávkové hlídky, zamezila i chystanou společnou vánoční nadílku k vůli možným pobuřujícím řečem při tom, vůbec šla tak daleko, že to i v Německu vzbudilo jednomyslný odpor a sám Hans Delbrück v »Preuss. Jahrbücher« ostře vytýká saské vládě: »Co je komu do toho, vypukne-li spor mezi zaměstnateli a dělníky, pokud není porušen právní řád? Saská vláda, když se jí už podařilo

skoro celou zem vehnati do tábora sociálně-demokratického, ani tu nevěděla nic lepšího, než s celým apparátem moci státní a policejní postaviti se na stranu zaměstnatelů. Může si to kulturní národ dát líbiti? Úřady samy jsou to, které massy dělnictva vhání do sociální demokracie, poněvadž brání lidem, aby v živnostenských sporech zákonnou cestou hájili své zájmy!«

Válečné fondy stávkové jsou imposantní. Jen textilní svaz do listopadu vydal na podpory stávkové již 600.000 M a 180.000 sebral na dobrovolných příspěvcích. Po příkrém porušení práva spolčovacího a shromažďovacího policií hrnuly se denně až desetitisícové příspěvky dobrovolné a podpory o vánoční týden mohly býti zdvojnásobeny ze 7, 8, 11 a 12 M na 14, 16, 22 a 24 M. Také továrníci sbírají příspěvky od příbuzných svazů (na 40.000 M scházelo se z počátku týdně) ku podpoře slabších závodů, ale zápal dlouho nevydržel. Popírá se jim už právo, činiti ze sebe mučenníky německé textilní industrie a v samém saském průmyslu textilním ozvaly se vážné hlasy pro smír, když přece obě strany síly své dost už změřily. Vedle živnostníků trpí i továrníci sami pokračující a těžko napravitelnou ztrátou svých zákazníků domácích (konkurrence Porýnska i v specialitách krimičovských) a anglických (Belgie); hlavní námitka jich, že by nebyli proti obecnému zavedení 10tihodinného dne pracovního zákonem, není rozhodující již vzhledem k faktickému širokému průlomu, který hnutí desetihodinné v textilním průmyslu již učinilo. — Na konci přes všechno křečovité bránění konstituce vtáhne i do továrny, jako vtáhla do státu. Je jistě líp (po anglickém příkladě) vymezit jí rozmyslně hranice, než nechat ji se zavázanýma očima vtrhnouti do svého domu a snad potom hlouběji a radikálněji než zdrávo. Ve vedení každé vojny krátkozrakost je nejhorším nepřítelem.

*

Není od místa, u příležitosti krimičovského případu rozhlédnouti se, jak v jednotlivých státech pohlíží se na hlídky stávkové, hlídky, které stojí poblíž závodů stávkou postižených, kontrolují ty, kdo vcházejí a vycházejí a hledí pohnouti k stávce. Při tom ovšem nemáme na mysli násilné skutky, které zapovězeny jsou zákony všech civilisovaných zemí.

Ve Velké Britanii dovoleny jsou stávkové hlídky (picketing) výhradně jen, pokud při nich jde o opatření nebo poskytnutí informací. Jinak zapovídá se zastrašování, ustavičné sledování dělníka neb jeho příslušníků dvěma neb více kollegy, hlídání a obkličování domů, závodů, ano i schovávání nástrojů, šatstva s úmyslem donucovacím, a to pod pokutou 400 Mk nebo 3 měsíců vězení. Soudy pokládají za nedovolené hlídky už pouhé shromažďování se rozčilených stávkujících i bez hrozeb, nadávek, pobuřujících řečí a pod. a pravidlem hned ukládají trest vězení, poněvadž pokuty platí dělnické unie. Ještě ostřejší je ručení unií za škodu akcemi stávkovými způsobenou i v tomto směru dle novější praxe, o níž jsme svého času referovali (známá afféra dráhy Taff Vale skončila nedávno před nejvyšším soudem anglickým narovnáním, jímž Unie dotyčná uvolila se zaplatiti náhradu škody

v sumě půl millionu marek!). Úsilí trade-unií o zákonné zvrácení této praxe dosud je bezvýsledno.

V Unii severoamerické platí v četných státech ještě ostřejší předpisy. Trestní zákon New-Yorský (1881) připouští k návrhu zaměstnavatelovu jako provisorní opatření vydání soudního zákazu stávkujícím pod vysokými tresty, aby se pokoušeli o jakékoli rušení práce v závodě a to i jen samým prodléváním v jeho blízkosti. V Rusku trestá se porušení smlouvy stávkou a svádění k ní (nenásilné) trestem vězení do 4 měsíců. Ve Švédsku obrací se praxe v poslední době proti pořadatelům stávek (1893). Ve Francii povinnost k náhradě škody nastává již úmyslným pokusem, poškoditi něčí interessy výdělečné nebo společenské. V Hollandsku, jak známo, po poslední velké stávce vydána proti hlídkám stávkovým rovněž ostrá opatření; drakonická pak přímo opatření protistávková obsahoval loňský vládní návrh zákona australského státu Viktorie, jednoho z nejdemokratičtějších na zemi. V Německu na základě § 152. živ. ř. jsou hlídky stávkové dovoleny a zákazy jich v jednotlivých státech říšským soudem zrušeny jako protizákonné. U nás platí v té příčině známá ustanovení koaličního zákona, dle kterého i nátlak stávkovými hlídkami podléhá trestu vězení od 8 dnů do 3 měsíců.

*

Často už měli jsme na těchto místech příležitost s potěšením si opakovati, že myšlenka sociální reformy a především živoucí cit potřeby její žije dnes už svým samostatným životem, který už nepotřebuje z venčí násilného pohánění revoltující bídou, ani nedá se másti občasnou reakcí nebo střečkováním jistých — třeba občas i vedoucích — proudů sociální demokracie. Zaznamenáváme dnes dvě nové, pozoruhodné sociální instituce ze sousedního Německa, jednu státní a druhou soukromou.

V polovici m. r. vstoupila v život říší zařízená a vydržovaná stálá výstava pro zařízení ku blahu dělnictva v Berlíně-Charlottenburku, která nemá se omezovati snad jen na pole úrazové, ale má poskytovati i přehled toho, co iniciativa humáních podnikatelů a obecně užitečných spolků k duchovému, tělesnému i mravnímu povznesení dělnictva vymyslila a provedla. Prvějšímu účelu slouží továrníky a odborovými úrazovými pojišťovnami vystavené stroje s ochrannými opatřeními, k jichž vysvětlení v chodu jsou po ruce vyškolení úředníci. Náklad na elektrický pohon nese říše. Vystaveny jsou přístroje, které okamžitě staví celé skupiny strojů, důmyslně zamezují poranění při soustruzích i strojích hoblovacích, stroje, které automaticky se zavírají, posune-li dělník ruku příliš dovnitř, nebo opatření, které připouští spuštění stroje jen současným hmatem obou rukou, tak že tím dělník i proti sebe větší neopatrnosti úrazu na rukou předem je chráněn atd. Neobyčejně poučnou je exposice opatření k ventilaci dílen a odvádění prachu při různých výrobách se vyvinujícího. Prof. Sommerfeld znázornil tu ničivé účinky stálého vdechování prachu zejména na plíce, na př. u sazečů a kamenníků; zbarvení plic prachem při různých pracích se vyvinujícím, množství prachu v plících nalezeného atd. Zrovna křičící výzva, které jistě tak mnohý podnikatel ne-

odolá, aspoň pokud jeho hlavní chybou je pouhá váhavost. Vzornou exposici má továrna na akkumulátory v Berlíně-Hagenu; vedle účelného zařízení dílen vykazuje pravidelné — týdenní — lékařské prohlídky dělníků, dává jim zadarmo mléko a vzornou čistotou dosáhla toho, že od let dělnictvo její je ušetřeno chorob z otravy olovem. Stála jí ovšem tato péče v r. 1902 na 60.000 Mk vedle bezplatného poskytování kávy a mléka a lázní — blahoslavená, ušlechtilá pýcha, která takto se chlubí a smí pochlubiti. — K těmto exposicím přistupují modely dělnických kolonií jednotlivých závodů a stavebních spolků; příznivě vyjímá se tu šťastnější Štuttgart s malými domky v zahradách roztroušenými proti Berlínu, který při enormních cenách pozemků musí se spokojiti s dělnickými kasárnami, v jichž čtyrpatrové skupině na nádvoří zrovna jen pro dva stromečky zbylo místa. K tomu se řadí bohatý výběr modelů továrních kuchyní, jídelen a místností pro zotavení dělnictva, koupelen atd. — Říšský zdravotní úřad vystavuje nejobyčejnější potraviny dle jich výživnosti na jednotku v ceně 50 feniků každého druhu. Výsledek: se zřetelem k výživnosti čočka a hrách jsou nejlacinější. — V správní budově nalézáme také kromě knihovny prostorný sál pro přednášky z oboru blahočelných zařízení dělnických. Prostor výstavní jest zdarma. Plán výstavy vznikl již r. 1893 z tehdejší výstavy hygienické a z pozdějších speciálních exposic státních i soukromých sem spadajících vznikla nynější výstava, jejíž náklady zařizovací páčí se na víc než million marek a správní na 70.000 Mk.

Mohli bychom skončit stereotypním už: A my? Ano, my jsme — chudší, bijeme se s životem pořád ještě víc holýma rukama. Takto na nějaké to museum — pro nás ku podivu kouzelného zvuku — rozkřídlí se hned kde jaký společek, ale vidíme, co to stojí. A bez patronance veřejné, dostatečnými fondy vládnoucí, něco v tom začínat je hotové dětinství a jistá blamáž. Zvlášť u nás, kde by musila přece býti musea dvě, české a německé. A třeba mezi německými firmami v samé Praze najdeme cennou exposici sem spadající, ne víc, co by na jedné ruce spočetl, jak by to bylo s českým museem, kde v našich teprv dozrávajících hospodářských poměrech je přirozeně mnohé ještě žádoucím luxem, co jinde už přešlo pod niveau běžné míry životní? Zatím u nás před nějakým časem náš pracovní úřad statistický slíbil založiti katastr (archiv) blahočelných zařízení dělnických pro informaci zaměstnavatelů prý; od té doby však nic o něm nebylo slyšeti. Ale co je v Rakousku zakatastrováno, aspoň ještě nikdy se neztratilo. Nanejvýš to zastará, ale se světa zmizet nemůže.

Druhý počin, soukromý, na poli péče sociální je berlínské bureau pro sociální politiku, které má vstoupiti v život 1. lednem t. r. dle vzoru pařížského musea sociálního, které je ohniskem vědeckého i praktického úsilí na poli sociální reformy ve Francii. Bureau je vlastně berlínským sekretariátem frankfurtského Ústavu pro obecné blaho, ale má býti v úzkém styku se známým týdenníkem »Sociale Praxis«, Společností pro reformu sociální (německou to sekcí známého mezinárodního sdružení pro ochranu dělnictva) a německým Spolkem pro sociální politiku. Redakce »Soc. Praxis« přesídlila se již do místností nového

bureau, a Společnost pro sociální reformu má tam již své místnosti. Bureau chce vydržovati odbornou knihovnu, poskytující prameny pro veškerá odvětví literárních prací sociálně-politických; archiv, pořádající nepřetržitý denní proud materiálu sem spadajícího a udržující jej v evidenci k poskytování informací; čítárnu; poradnu jak pro literární činnost, tak i pro praxi sociální, zejména pro dělnickou právní ochranu, pojišťování, bytovou otázku a ochranu dělnictva. Bezplatným propůjčováním místností ke schůzím spolků sociálně-politických a dělnických organisací chce se státi střediskem všeho snažení sem spadajícího, postoupiti pak i k pořádání sociálně-politických kursů a přednášek atd. Místnosti má v Berlíně, Nollendorfstrasse 29—30 II.

Také na takové bureau se možná rozkřídlí leckterý ctižádostivý náš spolek, na nějž už žádné museum nezbude. Radíme mu, aby počkal aspoň, až budeme míti nějakou tu Společnost pro obecné blaho, Společnost pro sociální reformu, Sociální praxi a Spolek pro sociální politiku. Leda by se uvolil, že nebude poskytovati jenom informace o otázkách sociálně-politických, ale už hotové sestříhané a slepené články, brožury a snad i knihy o tom pro naše Adámky s uvedením vystříhaných pramenů pod čarou k vůli většímu dojmu. To by se možná i vyplácelo.

*

Říšský kancléř německý hrabě Bülow má takto mnoho příbuzných rysů řečnických s naším neroztrhatelným p. Körbrem, jenže snad je joviálnější a nepodává výsledky své pilné lektury (ein unermüdlicher Lerner) s takové úžasné výše duševní převahy a bystrozraku pro všecko, jako náš p. Körber. Měl při prosincové rozpočtové debattě v německém říšském sněmě hojně příležitosti vysloviti se o tom, nač už dávno byli v Německu zvědavi, jak to do opravdy myslí se sociální demokracií. Dle »Kreuzztg.« byl už zrovna strach, že věří v její rozklad a následující z toho polepšení její a že sociálně demokratické nebezpečí podceňuje. Napravil se. Řekl, že už dovede se sociální demokracií zatočit a povalit každého, kdo se nepokloní majestátu zákona, striktně vykládaného. Jeho kritika sociální demokracie byla bezohledná, jak jí to plně patří pro její nesnášenlivost až k terrorismu, církevnictví a chvástavost, která už pomalu překonala všecko, co kdy měšťácký tisk a strany na tomto poli vykonaly. Ale dál ho přívrženci různých káznicových předloh nedostali. Odmítl každou náklonnost k nervósnímu zákonodárství, promluvil vřele o tom, jak správné dráhy vidí jen v soustavné práci sociálně reformní a organickém, klidném vývoji, dovolávaje se proti velikášství sociální demokracie důvěry občanstva v sebe samo, ve svou sílu, která je větší, než si myslí. Jistě je, ale zatím je ta síla latentní, malomocná, protože hledá teprve nové nějaké své plamenné dogma, které soc. demokracie dávno má a s kterým až po dnešek ještě vystačuje. Ale ve svém vtipkování zašel příliš daleko. Žádal kousavě soc. demokraty, aby konečně již jednou pověděli, jak si v praxi svůj stát budoucnosti představují ne-li jako káznici a pod. Představme si škodolibou, ploskou pochvalu, jakou by výrok takový u nás provázela snad rozhodná většina různých vedoucích listů a po-

ložme vedle ní klidnou a věcnou kritiku, jakou tento passus kancléřovy řeči provází na př. »Fkft. Ztg.«. To je, praví, velmi choulostivé pole, a kdo docela pevně nesedí v sedle, raději ať se na ně neodvažuje. Bülow, jako už Bismarck, žádal od soc. demokratů, aby mu přesně pověděli, co přece chtějí postaviti na místo dnešních řádů společenských, jak jejich stát budoucnosti vlastně vypadá a v praxi má býti zřízen. Dal tím jenom lacinou zbraň soc. demokratům do rukou, neboť mohou mu prostě namítnouti, že mu jádro sporu je stejně cizí, jako zůstalo cizím Bismarckovi. Skutečně křivdili soc. demokratům všichni ti, kdo od nich žádali, aby přesně popsali stát budoucnosti, jejž očekávají. Na tom nemění ničeho, že se skutečně někteří soc. demokrati mořili s konstruováním takového státu. Dokázali tím jen, že svého svatého Marxe sami nepochopili, jako na příklad Bebel ve své knize »O ženě«. A jestli dokonce vrchní theoretik Kautsky pokusil se o nárys státu budoucnosti, nanejvýš tím dokázal, že Marxovi rozumí líp než Marx sobě sám. Neboť Marxovi samému nikdy nenapadlo, kresliti si stát budoucnosti, naopak podobnou choutku přímo odmítl. On toliko věřil, že může dokázati vývojovou tendenci ke kollektivismu, která si s přírodní nutností zjednává platnost, a tím učinil vše, co lze žádati slušně od vědecké theorie. Je-li tu skutečně taková tendence, a je-li opravdu, není-li paralysována, po tom lze se ptáti, ale ne po tom, jak vypadá stát budoucnosti. Poslednější otázka a kritika tohoto státu je sice agitačně velmi účinná a jista pochvaly mnohých, ale nebude nikdy slavnou kapitolou v kritice marxismu. Kdyby se byl Bülov omezil na ono správné jádro otázky, mohl Bebela jako spisovatele rozcupovati jen což.

Svědí zrovna v péře improvisovati, co by tak o této věci dovedly říci a řekly na př. »Nár. Listy« ve svém úvodníku nebo reliefu z říšské rady, ale ony to jistě řeknou samy a několikrát. *P.*

*

ŠKOLSKÉ: Definitiva okresních školních inspektorův — Učitelstvo a strany politické — Nový disciplinární řád pro učitelstvo ve Štyrsku.

V časopisectvu učitelském přetřásá se v poslední době živěji otázka zdefinitivnění okresních školních inspektorů. Od roku 1889, kdy ministr vyučování Gautsch podal na říšské radě návrh zákona, jímž okresní dozorcové školští se měli státi definitivními úředníky státními do IX. služební třídy zařazenými, nebylo otázkou touto hnuto ku předu. Od vydání základního říšského zákona školského jsou v Rakousku okresní školní dozorcové v postavení zatímním. Asi z poloviny vybíráni jsou z učitelů škol středních, kteří se o místa ta ve školství obecném rádi hlásí, protože jsou pro ně považována za poslední stupně k ředitelským místům na školách středních. Z druhé poloviny náležejí okresní inspektoři školní do statutu učitelstva škol obecných a měšťanských. Jsou to v největším počtu případů ředitelové škol měšťanských, kteří rovněž rádi ucházejí se o místa ta, znamenající nejvyšší karriéru, již se mohli v životě domoci, jednak z jisté ctižádosti po moci nad podřízeným sobě učitelstvem, jednak pro poměrně dosti nepatrný paušál, který při nedávném ještě bídném hmotném po-

stavení učitelstvu škol obecných a měšťanských znamenal přece jen jisté zlepšení hmotné.

Není sporů o tom, že úřad okresních dozorců školských je velmi důležitý a že, kdyby byli k němu vybíráni lidé pevných povah, nepodléhající různým vlivům v okresních radách školních, lidé znající myšlenky předních vychovatelských klassiků, lidé s bystrým smyslem pro vnitřní drobné reformy ve školství, lidé s jemnějším smyslem pro poměrně největší spravedlnost při důležitém obsazování učitelských míst — pokrok ve vnitřním vývoji obecného školství byl by nepopíratelný. Takovýchto opravdu vyvolených inspektorů školních je však jenom hrstka nejskrovnější. V největším počtu případů jsou naši školní inspektoři lidé se skrovným rozhledem ve školství a vychovatelství, kteří pro svůj důležitý úkol neosvojili si nic, kromě trošky znalosti zákonů a nařízení školských, lidé, jejichž duševní bystrozrak hlouběji než ku vnějšku školství a vyučování nesáhá, lidé neznající zákonů dětské psychologie, lidé bez hlubšího porozumnění snahám a cílům pokrokového učitelstva. Naši inspektoři školní nemají proto také téměř pražádnou účast v literatuře paedagogické. V časopisectvu učitelském více než třeba rozšířeném je jméno inspektora školního bílou vranou. Dá-li inspektor školní pak přece něco k nějaké vážnější práci učitelské, na př. k monografii toho kterého školního okresu, pak je to jenom pouhé jméno pro povzbuzení učitelstva.

Není divu, že při těchto vlastnostech valná většina školních inspektorů stala se rozsévači školského byrokratismu, pěstujícího prázdný formalism, nudné uniformování method učebných a ubíjejícího každou jen poněkud volnější individualitu učitelskou.

Při silném vlivu, jaký je okresním dozorcům ve školním úřadě zaručen, lze vypočísti, v jakém duchu se školství vyvíjí. Vlivem inspektora-byrokrata dosazováni jsou na důležitá místa správců škol zase jenom lidé šířící a utužující školní byrokratism v ústavech svému řízení svěřených. Muži se samostatnějším úsudkem, s větším rozhledem a vzděláním, pevnější povahou setrvávají namnoze po celý svůj život ve školství na místech podřízenějších. Je příznačným, že mnozí učitelé se značnou literární činností paedagogickou, kterou nemálo přispěli a přispívají k výchově mass učitelských (Mrazík, Černý a j.) nemohou se domoci ve školství míst vůdčích. K jakým neblahým a pro školství osudným zjevům dochází při obsazování míst ředitelův a správců škol osobami byrokratism školský utužujícími, měli jsme příležitost ukázati v listopadovém čísle této revue.

Nelze popříti, že pro definitivu okresních školních inspektorů jsou některé věcné důvody. Při definitivním obsazení míst okresních dozorců školních uprázdnila by se pro učitelstvo zvláště škol měšťanských značná řada definitivních míst učitelských, která při nynějším zatímním postavení inspektorů mohou býti obsazena jenom zatímně nedostatečně honorovanými zástupci, kterým naděje na definitivní postavení nekyne. Tím odstraněna by byla také místa osobních podučitelů na školách měšťanských, která jsou důsledkem nynější zatímnosti školních inspektorů. Postup učitelstva byl by při tom živější! Mimo to, při defini-

tivním postavení, nepokládali by mnozí školní inspektoři z řad učitelů středoškolských úkol svůj ve školství obecném za stav přechodný a nevynakládali by všechny své síly k tomu, aby z místa tohoto se dostali postupem k místu lepšímu a stálejšímu. Také postavení školních inspektorů, vybraných z řad učitelstva škol obecných a měšťanských, by při definitivě získalo na samostatnosti jak vůči okresním hejtmanům, kteří okresním školním radám předsedají, tak vůči samosprávným členům této korporace.

Ohled na lepší postup učitelstva škol měšťanských a tím i obecných a snaha po odstranění nevhodné instituce osobních podučitelů vedly hlavně orgán »Jednoty učitelstva škol měšťanských« »Školu měšťanskou a živnostenskou«, že se jediná mezi časopisy učitelskými pro definitivu okresních školních inspektorů vyslovila. Zdá se však, že článek uveřejněný v 22. č. tohoto orgánu nebude v této otázce výrazem všeho členstva »Jednoty«.

Učitelstvo české ve své velké většině snahy po zdefinitivnění okresních školních inspektorů odmítá. Naproti tomu v učitelstvu německém jeví se poněkud větší sklonnost ku přijetí definitivy vzpomenutých školských činitelů. Fakt tento ukazuje také, že poměr mezi školními inspektory a jim podřízeným učitelstvem je na straně německé daleko přátelštější a teplejší, než na straně české. Český člověk v nadřízeném postavení rád dává cítit propast, jaká je mezi ním a podřízenými, k nimž přece nedávno náležel a z nichž vyšel. Byrokratism školními dozorci šířený propast mezi učitelstvem a inspektory valně rozšířil a odmítání definitivy školních inspektorů se strany velké většiny učitelstva je toho jen přirozeným následkem.

Učitelstvo české touží dnes po tom, aby samo nabylo moc, školní inspektory si voliti. Školský program učitelstva sdruženého v »Zemském ústředním spolku« v této příčině výslovně žádá: »Dozorce paedagogické volí sobě učitelstvo každého školního okresu na dobu 6 let, dozorce zemské na tutéž dobu zemská konference učitelská.« Mimo to touží tento program po tom, aby paedagogický dozorce měl na zřeteli stále zdárný rozvoj školství a byl rádcem učitelstva a jeho spolupracovníkem. Program pak učitelstva pražského a okolního, sdruženého v »Komenském« výslovně uvádí: »Okresní školní inspektor jest učitelstvu paedagogickým rádcem. Po vykonané prohlídce školy je povinen ve zvláštní poradě učitelské podati svá dobrozdání o působení každého učitele zvláště, má vyslechnouti učitelem podaná vysvětlení neb obranu. Obsah tohoto jednání musí býti protokolován, všemi účastníky podepsán a opsán, originál je uložen u okr. šk. rady (opis v archivu správy školy) a je podkladem pro veřejnou kvalifikaci, kteréž je potřebí k úřednímu jednání, zvláště pro obsazování učitelských míst. Okresní porada učitelstva obecných škol vždy po 6 letech činí návrh tří členů svých, z nichž zem. šk. rada, tímto ternem vázaná, ustanovuje okresního škol. inspektora, který po dobu své volby požívá dovolené a přiměřeného cestovního paušálu. Ve dvou obdobích po sobě nemůže nikdo být okresním šk. inspektorem. Administrativní stránku všeho školství v okrese vykonává úředník okresní šk. rady. — Pro volbu

okresních inspektorů pro měšťanské školy rozdělí zemská školní rada všecky okresy (české zvlášť a německé také zvlášť) na řadu skupin dle krajů; učitelstvo měšť. škol těchto krajů ve zvláštní konferenci vykoná volbu tří členů, z nichž zem. šk. rada jmenuje okr. šk. dozorce pro měšťanské školy tohoto kraje.« »Učitelské Noviny« pak z 1. prosince v polemice se »Školou měšťanskou a živnostenskou« vyslovujíce se pro definitivu školních inspektorů, povzbuzují: »Pracujme co nejusilovněji, aby inspektoři nebyli jmenováni definitivně, aby i dosavadní způsob jmenování jich byl odstraněn, aby dozor nad školami postaven byl na zcela jiný, moderní a demokratický základ, aby přestala dosavadní neobmezená moc inspektorů nad učitelstvem, aby za inspektory voleni byli svobodným učitelstvem učitelé, kteří prokázali k úřadu tomu způsobilost zvláštní zkouškou, aby úřad jejich nebyl stálý a aby po určité lhůtě vraceli se zase do školy. Jen tak zavládne ve školství pokrok a svobodný duch v učitelstvu.«

Druhá otázka, která se dostala v poslední době v učitelstvu na přetřes, je otázka poměru učitelstva k politickým stranám českým. Věstník Zemského Ústř. spolku »Český Učitel« věnoval jí celou řadu článků, ukazujících, jak mnoho je tu nevyjasněného. Politický klub české strany lidové rokoval o otázce politických stran a učitelstva dne 1. pros. ve zvláštní schůzi. Učitel V. Beneš ve věcném referátu dovozoval, že učitelé zvláštní stavovskou stranu politickou, jakou mají na př. dělníci, rolníci a j., vytvořiti nemohou, protože na ni ani počtem svým nestačí. Nemohou si ani vytvořit jednotnou organisaci vlastního stavu. Chtějí-li být politicky činnými, musí vstoupiti do politických stran občanských. Správnost tohoto úsudku potvrzují němečtí učitelé v Čechách, kteří si poměrně silný politický vliv (jsou na zemském sněmu zastoupeni 6 poslanci a mají i zástupce svého v zemské školní radě, kdežto učitelé čeští v žádné z těchto korporací zastoupeni nejsou) vymohli jedině svojí prací v politických stranách německých.

Učitelstvo české dle referátu V. Beneše nechce však ve své valné většině býti politicky činným. Úřední jeho postavení a vratký, ničím nestanovený postup je příčinou závislosti učitelstva na všech stranách. Učitelstvo nemůže míti určitě vyhráněného politického přesvědčení, protože po celý život téměř je nuceno žádat. O žádostech jeho pak rozhoduje občanstvo různých politických stran, klerus ve všech úřadech školních zastoupený, i vládní byrokracie, kteřížto faktorové touží po tom, aby učitelé politicky nevystupovali. Činitelé o žádostech učitelských rozhodující nejsou vázáni žádnými určitými zásadami při obsazování míst a voliti mohou dle § 11. zem. zák. z 19. prosince 1875 dle toho, »kdo se jim zdá býti nejzpůsobilejším«. Na dobu služebnou a způsobilost, kteréžto okolnosti při postupu státního úřednictva a učitelstva jsou v největším počtu případů rozhodujícími, samosprávné úřady školské, v jichž rukou spočívá osud učitelstva, hleděti nemusí.

Při těchto poměrech je jasným, že učitelstvo české ve velké své většině není činným politicky po svém vlastním, samostatném přesvědčení, po případě proti přesvědčení těch, kteří o jeho žádostech rozhodují, neboť by si tím samo zastavilo ve svém služebním postavení

postup. Poměry, jimiž je skličováno, vedou učitelstvo ke skrývání vlastního jeho vnitřního přesvědčení in politicis a ke kompromissům s těmi faktory, kteří o něm rozhodují. Je v tom také jeden z kořenů mravní otázky učitelské.

Mimo to každou žádost učitelskou provází okresní inspektor školní podrobnou tabulkou, v jejíž jedné rubrice dává kvalifikaci o politickém chování učitele, při čemž se řídí nařízením zemské šk. rady z r. 1895, ukládajícím učitelstvu »obzvláštní zdrženlivost u vykonávání všeobecných práv«, t. j. při svobodném projevování mínění, při působení ve spolcích, shromážděních a při volbách.

Je samozřejmým, že učitelstvo, jako stav poddajný, uvyklý bráti každé nařízení školního úřadu úzkostlivě na vědomí, aby snad ten který § nepřekročilo, poměrům, jimiž je sevřeno, se nebrání, ale plně se jim přizpůsobuje. Souhlasí uvnitř s pokrokovějšími politickými stranami, ale veřejně a otevřeně s nimi nejde, aby si neuškodilo u politických stran vládnoucích, které nad učitelstvem moc svou vykonávají. Za těchto poměrů je možno do jisté míry i pokrokem nazvati, že učitelstvo za Mladočechy, kteří o něm dosud všude rozhodují, se již nebije.

Učitelstvo má dle referátu V. Beneše, uveřejněného plně v »Učit. Novinách«, tiché příslušníky své ve všech z 11 politických stran českých. K Mladočechům, jako k vládnoucí straně s příslušnou mocí, hlásí se z učitelstva dosud značný počet. Učitelé tito prošli liberální výchovou mladočeskou a nevzdělávajíce se politicky, rychle se stranou se octli v úpadku. Mladočeské prostředí nejlépe ze všech také hoví jejich pohodlí a zájmům hmotným. Řady učitelů hlásí se ke straně radikálně pokrokové, radikálně státoprávní, hrstka zvláště starších jde ještě se Staročechy, hrstku převedl posl. J. Černý vlivem svým k národním dělníkům, hrstka učitelů pro soukromé zájmy hmotné přissála se ke klerikálům. Jednotlivci z učitelstva jsou upřímnými stoupenci strany sociálně-demokratické, několik učitelů jde s theoretickými anarchisty. V poslední době přilákal k sobě vzrůst strany agrární po venkově řadu učitelů. Klub české strany lidové čítá mezi členy svými přes 60 otevřených svých stranníků a počet jich stále roste, což podává důkaz, že strana realistická v učitelstvu, politicky se stále vzdělávajícím, nabývá půdy stále větší.

Převážná většina učitelstva je dle V. Beneše politicky indiferentní. Cítí úpadek stran starých, ale pro zápas mladých nemá ani chuti ani vůle z ohledů, které plynou z jeho služebního postavení. Většina tato nepracuje ani pro pokrokový politický tisk, odebírá a čte nejrozšířenější denník český, jsouc tak spolu odpovědna za všechny ty škody, které list tento v nejširších vrstvách lidových rozséváním pověrčivosti, podněcováním nižších pudů a sploštováním českého života působí.

Jako od každého vzdělaného člověka musí se také od učitele žádati, aby měl určitý politický karakter. Vliv učitelstva jinak nesesílí, nevstoupí-li učitelé do politických stran a nesúčastní-li se činně jich práce. Proto je volání tu a tam v učitelských listech se ozývající, aby učitelé zatím do politických stran nevstupovali, zcela nemístné. Politické práce na všech stranách je u nás třeba jako soli, a chce-li učitelstvo

opravdu kulturně pracovat nesmí se vyhýbati ani práci politické, která přinese velikým vrstvám z politických práv vyděděným to, co jim patří a pro co je obecná škola se všeobecnou povinnou návštěvou školní vychovává. Politická práce přinese však i hojný užitek učitelstvu, které se jí činně súčastní. Po vydobytí větší skývy chleba nastává učitelstvu neméně velký a vytrvalý boj za plná občanská práva, z kterých je dosud ve mnohém směru vyděděno. Politickou prací domůže se učitelstvo náležitého zastoupení ve školních a zákonodárných korporacích, z nichž je dosud namnoze vyloučeno, a v nichž bude moci teprve pracovat k uskutečňování svého programu, na posledním sjezdě vypracovaného.

Účastí na politické práci ve stranách učitelstvo přiblíží dobu, kdy padnou řetězy nehumánního a nepokrokového řádu disciplinárního, které již v některých zemích rakouských jsou ne-li odstraněny, tedy aspoň hodně uvolněny, také v Čechách. Otázku úpravy disciplinárního řádu učitelského v pokrokovém duchu doby lze pokládati nyní pro učitelstvo se zdravým právním citem za nejpalčivější a měla by se vynaložiti síla všech učitelských korporací k jejímu příznivému rozřešení.

Je charakteristickým, že nejen hmotné, ale i právní poměry učitelské zlepšují se v jiných zemích rakouských dříve a lehčeji než v Čechách. Tak učitelstvo ve Štyrsku na př. domohlo se právě nového disciplinárního řádu, jaký mu musí učitelstvo v Čechách záviděti. Dle něho[1] vede šetření o protizákonném chování učitelově ve věcech školských výhradně okresní školní rada a rozhoduje o trestním postupu, jejž schvaluje nebo zamítá zemská školní rada. Při zavedeném vyšetřování je okresní školní úřad povinen písemně oznámiti učiteli, proč je vyšetřován. Vyšetřování vede předseda okr. šk. rady, který si může přibrati na pomoc okresního školního inspektora. Při vyšetřování mají se uvážiti všecky okolnosti, které mohou obviněnému sloužiti za obranu. Má se také zachovati důstojnost učitelova i jeho úřadu. Žáci vyšetřovaného mají býti vyslýcháni, jen když toho účel šetření nevyhnutelně vyžaduje.

Je-li při vyšetřování podstatný rozdíl mezi výpověďmi obviněného a výpověďmi obviňujících, mají být obě strany slyšeny vůči sobě. Vyšetřovanému musí se vždy dáti příležitost obeznámiti se s postupem vyšetřování před závěrkem disciplinárního vyšetřování. Na požádání vyšetřovaného musí se mu předložit k nahlédnutí všecky spisy vyšetřovací. K tomu se mu má poskytnout aspoň 8 dní času. V dalších 8 dnech má obviněný právo podati proti obviněním prohlášení buď protokolární nebo zvláštním podáním. Podá-li nové důvody, jež nemají jen účel vyšetřování zdržovati, může se ve vyšetřování pokračovati, ve kterémžto případu má obviněný právo činiti návrh na povolání nových svědků.

Po skončeném vyšetřování pošle okr. šk. rada akta se svým prohlášením zemské školní radě. Ta odevzdá akta předsedovi disciplinárního senátu, není-li třeba, aby vyšetřování bylo ještě doplněno.

---

[1] »Učitelské Noviny« z 31. prosince 1903.

V disciplinárním senátě zasedati má vedle místodržitele nebo místopředsedy zem. šk. rady jako předsedy, administrativního referenta zem. šk. rady nebo jeho zástupce jako zpravodaje, člena z. šk. rady voleného zemským výborem, zemského škol. inspektora, člena z. š. r. voleného pokud možno ze zástupcův učitelstva také učitel škol obecných a měšťanských ze Štyrského Hradce, jmenovaný ministerstvem vyučování z terna, navrženého zemskou poradou učitelskou nebo jeho zástupce touže cestou jmenovaný.

K disciplinárnímu řízení zvou se členové 8 dní napřed a 3 dni před řízením oznámí se den řízení vyšetřovanému. Disciplinární senát je způsobilý k usnášení, jsou-li kromě jeho předsedy ještě 3 jeho členové přítomni. Je oprávněn vrátit akta okr. šk. radě, uzná-li potřebu jich doplnění a může k řízení přizvati svědky, aby vůči vyšetřovanému svědčili. Výdaje spojené s vyšetřováním hradí zemská školní rada a vyšetřovaný jenom v případě, je-li odsouzen a byli-li svědkové k jeho žádosti povoláni. Obviněnému, který má právo býti při řízení přítomen, náleží poslední slovo. Členové senátu mají právo činiti otázky ke zpravodajovi, obviněnému i svědkům. Na konec dává zpravodaj rozhodnouti návrhy, má-li se vyšetřování doplniti, není-li příčiny trestat obviněného trestem pořadovým nebo disciplinárním, nebo má-li se trest přisouditi. Rozsudek má se opírati pouze o přitěžující okolnosti, vytčené obviněnému při vyšetřování a řízení. O řízení sepisuje se protokol a výsledek oznámí se obviněnému i místní školní radě. Obviněný může do 14 dnů podati protest k ministerstvu. Pořadové tresty udílejí se na základě usnesení okr. šk. rady, ale obviněný může proti nim podati ve 14 dnech stížnost k zem. šk. radě, proti jejímuž rozhodnutí není již v otázce výše trestu odvolání. Disciplinární tresty jsou: důtka, přeložení z trestu na místo s týmž nebo nižším platem, propuštění z místa a z úřadu učitelského. Zastaví-li se učiteli po čas vyšetřování služné, stanoví zem. šk. rada výši příspěvku na výživu obviněného a jeho rodiny, který nesmí přesahovati dvě třetiny platu. — To jsou zásady disciplinárního řádu podstatně jiné než zásady disciplinárního řádu v Čechách, na Moravě a j., jejichž krutostem je učitelstvo těchto zemí vydáno na milost i nemilost. —

*

HUDEBNÍ: **Novější české hudební publikace symfonické a komorní.**

Po létech velikých činů Smetanových a Dvořákových zdá se, jakoby měla nadejít naší hudební produkci léta žní nebohatých. Po létech zázračné přímo produkce léta umělci reproduktivními požehnaná — je-li virtuosita, sama sobě jsoucí cílem, požehnáním. — Produkce nejvážnějšího rázu, skladba symfonická, zastoupena jediným dílem staršího, ale stále se vyvíjejícího pracovníka. Emanuel Chvála vydal v edici Mojmíra Urbánka symfonický obrázek »O posvícení«. Od posledního jeho díla orchestrálního, od »Jarní symfonietty«, přetížené thematickou prací a plastiku ve příliš hutné instrumentaci utápějící ke prostší, jasnější, melodicky bohatší symfoniettě druhé

»O posvícení«, jest veliký krok. Česká lidová taneční nota a národní píseň udaly základní tón díla. A skladatel nevypadává z tónu toho ani při umělé, plně ovládané práci symfonické. Je-li Chválova technika orchestrální poněkud těžkého rázu: dobrým, dokonalým provedením, v jakém jsem je právě neslyšel, dalo by se docílit téže lehkosti a půvabu zvukového, jehož snadno docilujeme, hrajíce skladbu ve pěkné Kaànově čtyrručné úpravě. — Lépe než v symfonii, zříme se na tom, přehlížejíce díla genru komorního. Pravda, z každoročně rozdělovaných cen komorního spolku neslyšíme téměř jediné veřejně zahrány, natož tištěny. Ale snad jsou vinny spíš nepříznivé komornímu dílu nakladatelské poměry, než skladby samy. Předloni, tuším, cenou poctěné dílo Vítězslava R. Mosera, serenada pro dvoje housle, cello a klavír propracovala se přece do veřejnosti; s francouzským titulem vydal ji Lav. Hardtmann v Záhřebu — kde skladatel ostatně působí jako professor houslí na zemském hudebním závodě. Sloh její, daleko vzdálen myšlenkové hloubky a prohloubeného, umělého a hlasy samostatně vedoucího pravého stylu komorního, jest spíše slohem prosté dobré hudby domácí. V intimitě domova oceníte i ve provedení lepších dilettantů tu hudbu měkkou, klidnou, na dlouhých prodlevách bassů co chvíli své melodie sdkolébávající, sladce ve mnohých nónových a undecimových harmoniích nyjící, líbeznou. — Z nakladatelů domácích zase Mojmír Urbánek odvážil se vydat jediné doma tištěné dílo komorní. A zase jest to dílo Chválovo. Čtyřvěté klavírní trio z g-moll nejúsečnější, dokonale přehlednou formou zpracovává své rhytmicky rázné, většinou národně zabarvené myšlénky. Mnohá z nich, jako velmi půvabná, rozrušeně zpívající věta vedlejší či energické thema scherza či široká kantiléna věty volné, především pak jadrné obě myšlénky finalní vás zaujmou na první poslech. Jen že jest tu a tam výraz Chválův, jeho umělý kontrapunkt trpký; třeba vžít se trochu v mužnou jeho drsnost, pak oceníte bohatství citu a života, jež v díle se kryje. Dělo se mi s dílem tím při přečetných jeho reprodukcích jako s dílem Brahmsovým: zájem pro ně neochaboval, vždy stejně rád jsem je hrál, jen stále prostším mi připadalo, zpěvnějším a jasnějším. A v obecenstvu chytaly zejména radostné, svěží rhytmy finalní věty i v místech, kde dosud komorní hudby snad ani neslýchali. — Berlínská firma Simrockova uvedla do světa jiné naše české trio: Vítězslava Nováka op. 27. Myšlénkovým základem svým spočívá na lidové písni slovácké, na jejích vášnivě trhaných rhythmech; příznačných jí zvláštních obratů harmonických a především rázovitých effektů, jimiž lidoví hudci ji instrumentují, effektů slováckého cymbálu rovněž přiměřeně využito. — Zcela nově a samostatně koncipováno jest dílo ve stavbě a ve formě své. Forma sonatová jeví se tu v nejtěsnější, nejzhustěnější své podobě. Ze dvou základních motivů, co nejrůzněji varirovaných vyrůstá stavba vzácné umělosti a rozmanitosti a jednotnosti zároveň. Není tu obvyklých oddělených sonatových vět. Jednotlivé veliké oddíly, jednotlivé velkolepé variace základních myšlének, zasahují do sebe, jeden s druhým srostlý, jeden ze druhého, nálada z nálady vyrůstající: forma nejčistší, dokonalé plastiky, při své ne-

smírné bohatosti detailu, zcela přehledná ve svých mohutných kontrastech a především ve své jednolité, nepřetržitě stoupající gradaci. A při tom, že trio jest každým svým taktem kusem mistrovské moderní thematické a kontrapunktické práce, uchvacuje vás silou svého poetického obsahu, suggestivností svých nálad. Celá tragedie se tu rozvine: prožíváte s sebou veliké boje, hluboké melancholie, satanské výsměchy a zoufalé pochybnosti, zamlklé strachy plížícího se šílenství a v úkrytu číhající smrti, strachy rostoucí v hrůzu a v děs, propukávají v divých výkřicích, vybuchující v barbarském řevu před zkázou, která, neodvratná, dávno tušená, těžkým, olověným krokem stane, týčíc vítězně svůj černý smuteční prapor nad zmařeným žitím. — Novákovo trio jest dnes nejsmělejším, největším pokrokářským činem na poli české komorní hudby. Technickou svojí stránkou a silou své posie jest z nejvyšších jejích dosud dosažených bodů. A jest týmiž vlastnostmi z nejvyšších dosažených bodů dnešní moderní komorní produkce vůbec. Kdyby k nim pojila se Dvořákovsky bohatá invence . . .?! *K. Hoffmeister.*

*

LITERÁRNÍ: A. Sova, Povídky a menší črty, Ivův román, Výpravy chudých – L. Hrdina, Vlastní silou – Zdeněk Záhoř, Člověk, jenž nevydal básně, a jiná prósa — J. R. Neubauer, Ta první láska. . .

A. Sova. Povídky a menší črty. — Ivův román. — Výpravy chudých. Nakladatelství Hejda & Tuček.

Tyto tři knihy jsou důkazem o neúnavné literární činnosti A. Sovy. Lze na nich určitě konstatovati stálý rozvoj ku předu, rozvoj od stručných skiz a povídek k románu lásky, od románu lásky k románu sociálnímu. A ještě jiný rozvoj! V knize »Povídek« je to rozvoj umělecké techniky. Rovněž i v druhé knize, v »Ivově románě«, kde spisovatel jakoby větší část svého zájmu soustředil ještě na zevně uměleckou stránku své knihy. Ale již v posledním románě »Výpravy chudých« rozvoj spisovatelův jeví se v docela jiném směru, zde náhle zájem jeho upoutává více život sám — široký jeho proud, takže ani nenalézá v objemu této dvoudílné knihy dosti místa pro vše, co by tam chtěl vtěsnati: od dětství sledovaný vývoj jednotlivcův, život malého města a zhoubné sociální působení v něm jistých činitelů, strhujících i silnější individuality, jakou byl Martan, otec hrdiny Rudolfa, pak zase i různé proudy života pražského, tu kus bídy studentské, kus světa literárního, dělnického, kus otravy hospodské a vše to již s určitým zájmem, aby nám ukázal část naší bídy. Tu A. Sova, jemuž až dosud literatura a umění jakoby byly cílem pro sebe, opouští své čistě literární stanovisko a sestupuje opravdověji a bezprostředněji k životu, má mimo literární cíle ještě cíl jiný, jenž zde již proniká. Ovšem nevím, zda-li kritika, která při »Ivově románě« chválila umělecké rozpětí, lyrismus atd., zde nebude znamenat couvnutí. »Výpravy chudých« nejsou skutečně ucelenou knihou a zmíním se ještě o tom, avšak přes to zřím v nich rozhodný krok ku předu, neboť poměr spisovatelův k životu je tu upřímnější a prostší, než na příklad ještě v »Ivově románě«. Ani zde sice nenalezl p. Sova zcela pravého, hlubšího základu životního, ale blíží se mu — a to již mnoho znamená.

V dřívějších dvou knihách, zejména v »Ivově románě« vadí mi jistá — nevím, označuji-li to správně, ale mně se tak jevilo — jistá samolibost a padělanost spisovatelova, jistá pósa. A. Sova totiž, kdysi opěvující lány, luka a lesy, zaplatil také daň literárnímu aristokratismu a z něho právě zbyla mu pósa, která hlásí se i tam, kde cit má mluvit bezprostředně. Ale pósa je klamem. Odvrací spisovatele, aby vstoupil v upřímný styk s čtenářem, aby dal sebe, jakým skutečně je, a ne, jakým se chce jevit. Ovšem možno, že i to, jakým se chceš jevit, srostlo s tebou tak, že již jsi i takovým — ale pósa konec konců je také v běžném životě nepříjemnou a nepříjemně bije ti tedy i v literárním díle do očí. Pravím to proto, poněvadž jsem přesvědčen, že v knihách Sovových bylo by více citové vřelosti, kdyby nebylo té jisté strojenosti a řeknu i často pósy stilové. Pan Sova byl nazván lyrickým románopiscem. Ale je za tím t. zv. lyrismem skutečná, prožitá citovost? A jakého rázu citovost?

Zajímavo, že ta díla prósy A. Sovy, která mají ideový podklad, jsou historiemi mladých literátů. Zřejmo, jak literatura vždy hrála značnou roli v životě spisovatelově. Literatura! Ale právě proto, že literatura, nabývám dojmu, že spisovatel podlehl, jak již jsem to naznačil, nejednou více pouhému pojmu literatury než živoucímu obsahu živého života.

V »Kastě živořících«, jedné z nejstarších prací autorových, vylíčeno spisovatelem samým to jisté literaření pro literaření — víc hra než život. Zachycen tu život studenta, jemuž zlatá mlha umělců bez obzoru do budoucnosti stoupla do hlavy. Viktorovi, hrdinovi povídky, bylo umění jen velkým slovem a autor s nádechem milé ironie vylíčil, jak sám patrně kdysi cítil v sobě a jak i sám z prázdného pojmu snažil se vybřednouti. Jsou tu počátky bojů, ale bojů více o úspěch, než o proniknutí k životu. Tato povídka vykazuje také nejvíce psychologie z celé sbírky — i ta láska k Pavle, vlastně zamilovanost, již A. Sova nazval v úvodu maloměstskou, šosáckou láskou, je upřímně podána.

Dle této povídky myslil bys, že tedy spisovatelovou snahou bude, uniknouti prázdnotě pojmu a zakotviti pevně. Skutečně, všecky pozdější práce A. Sovy, zařaděné ve sbírce »Povídek«, vykazují více pevnosti a sebevědomí, ale přes to neznamenají rozvoje k životu a do hloubky, nýbrž zevně umělecké úsilí, úsilí po formální dokonalosti. A. Sova sám praví o svých »Povídkách« v úvodě: »Jsou dosud zajímavým dokladem bojů, kterak hledány byly nové mety umění. Mnoho spodních, sotva viditelných pramenů teče pod písčitými a kamenitými partiemi, jež, bůh ví, co chtěly tenkrát povídati. Ale i mnohé stojí za to, aby přečteno bylo zasvěcenými i nezasvěcenými do tajemných vývojových dob české prósy a aby dochována byla v knize po rocích i tato rozvojová fáse.« Tato rozvojová fáse znamená fási rozvoje umělecké techniky, neboť poslední povídka »Tragoedie myslivny« z roku 1899, povídka, uzavírající tento vývoj, je námětem i vnitřním provedením zcela všední prací, stojící po této stránce za »Kastou živořících«. Myslivec, záhy po svatbě nevěrný své ženě, která za nevěru

jej upálí a sama vrhne se do studně — toť tragoedie myslivny. Jen forma je jistější, praegnantní — tam šly ty nové mety umění.

Z ostatních prací této první knihy prósy jsou naturalistně popisné črty, na př. »Shon« — líčí se tu nález oběšence v lese, — »Příčina strastí« — naznačeno, jak člověk, aniž by chtěl, stává se vrahem, — povídka »Anna«, jednající o svedení dívky studentem Ronzem, »Rozvíření samotářských strun« — črta, jež má býti protestem proti cynismu, ačkoli v jádru v ní samé je jistá dávka cynismu. Autor vidí, kde je pravda, ale málo to cítí, málo ho to bolí — víc jakoby experimentoval. Tento nedostatek pravého citu hlásí se z obou posledních črt. Myšlenkově povznesl se p. Sova v této knize povídek nejvýše v »Lyrických vteřinách duše«, jakýchsi to básních v próse.

*

»Ivův román« je již dílem větší koncepce. Ivo, zakončiv po svízelných bojích studia právnická, zamiluje se na venkově, kde dlí návštěvou u provdané, zámožné sestry, do Štěpánky, dcery bývalého virtuosa na cello. Setkávají se jednou, dvakrát, a pak již Štěpánka je Ivovi drahou, zamiloval se do ní, cítí to stále určitěji. Štěpánka až dosud nikoho neměla ráda. Znala se jen s Richardem, otcovým žákem. Ale mnoho let se neviděli. Tu přišel Ivo, vyznal jí lásku a ona také hned jej má ráda, tolik ráda. Nikoho nemá tolik ráda, jako jej, proč by to zapírala. Nevzpírala se, když Ivo ji uchopil v náručí a líbal dlouze a vášnivě. Mají pak tajné schůzky a když Ivo jednoho dne prohodil, že v zámku jeho sestry již tuší jejich lásku, Štěpánka nechápala v první chvíli, proč že by již někdo věděl o těch dvou, třech schůzkách. Viděl je snad někdo? Ne, nikdo jich nemohl vidět. Vždyť se vždy sešli jen tak náhodou, jen tak pouhou náhodou. A hle, můj bože, nemá to snad být? . . . Neví, sluší-li se to. Ale myslí, že to nemá být, že to přece jen nemá být. Jak je to nehezké. Co on soudí o tom? Lidé si myslí hned tolik nejhorších věcí . . . Věří mu zcela, tolik mu věří. Ale mohlo by se přece jen přihodit něco, co nikdo nepředvídá. A tak je třeba pomlčet ještě, a tak nutno uchovávat svoje tajemství. Pak Ivo stane se snoubencem Štěpánčiným a po návratu z venkova do Prahy vídají se denně. Tu jednoho dne ubírají se na procházku, zastavují se před vysokou stěnou plakátů. A Štěpánka náhle chvěje se rozčilením, ukazuje drobným, malým prstíkem: »Richard — Richard Kolman. Ach, Ivo, vidíš, on koncertuje v Praze, Richard.« Ovšem, že chtějí také viděti Richarda, naslouchat jeho hře. Jdou do koncertu a po vystoupení Richardově, jenž hraje Griegovu cellovou sonatu, ptá se Štěpánka Ivy, co soudí o Richardovi. »Co že soudí? Je po čertech chytrý — a snad i nadaný,« odpovídá závistivě Ivo. »Nemyslil jsem, že je tak smělý. Ostatně jeho temperament chytá se dobrých i špatných věcí. A to je asi to všecko.« Štěpánka neodpovídá a kousá se do spodního rtu. Oba vyciťují, že je mezi nimi nějaké nedorozumění. Když pak vracejí se z koncertu, Ivo tuší, že Štěpánka je mu dnes vzdálenější než jindy, že ji uchopil jakýsi mocný, neviditelný vír. A konce lze si domysliti. Mezi Ivou a Štěpánkou nastává

ochlazení, mezi Štěpánkou, která je pianistkou, a Richardem sblížení. Ivo žárlí, až jednoho dne Štěpánce posílá list, v němž loučí se a děkuje za všecko, za krásné to jaro a léto a kouzlo lásky, které prý zmizelo. Soudí, že Štěpánka se vzpamatuje. Ale když marně čeká odpovědi a posléze k ní chvátá, dovídá se, že Štěpánka odjela s Richardem a již dnes neb zítra že oba koncertují v Lipsku. Takový je konec Ivova románu.

Jaká je idea tohoto románu? Jací jsou to dva lidé, Ivo a Štěpánka? Co zamýšlí se nám jejich láskou pověděti? Ivo píše nějakou studii a postupem děje pronáší své bezpečné úsudky o všem možném, tak o mladé i staré generaci, o hudbě, o literatuře, o politice, o Husovi atd. atd., román v tom směru je přímo malou encyklopaedií, autor vždy nalézá si příležitost, aby buď ústy Ivovými neb jinak pověděl ty neb ony své názory. Jenže způsob, jakým se to děje, je právě poseurský, slyšíte často veliká slova, za nimiž není skutečného prožití. Pak mluví se většinou bez organického spojení s dějem, i zdá se vám, že Ivomluví přímo pro parádu. A vlastní cena Ivova pod tímto nátěrem pósy — to vlastně, co dělá člověka člověkem? Ta podstata Ivova projevuje se v jeho lásce k Štěpánce — jaká je láska Ivova, takový je Ivo. Tato láska Ivova k Štěpánce je vlastně hodně podobna lásce Viktorově k Pavle v »Kastě živořících«. Tam tajné schůzky, zde tajné schůzky, tam mezi Viktorem a Pavlou neviděti nijakého hlubšího pojítka, než trochu té zamilovanosti, jež stačí pouze na jistou dobu, zde mezi Ivou a Štěpánkou rovněž nijakých vniterných vztahů, tam Pavla opouští Viktora a jde za doktorem Levým, který svou solidností lépe odpovídá její střízlivější povaze, zde Štěpánka odchází s Richardem, s nímž pojí ji hudební nadšení. Rozdíly jsou pouze v podání karakterů. Tam Viktor, velikášský slaboch, ale milý, upřímný, v zápětí si uvědomující a jdoucí nejednou do sebe, proto celá ta povídka působí mile a příznivě, — zde Ivo také slaboch, avšak nezískávající si sympatie, poněvadž příliš domýšlivý a příliš egoistický, poněvadž hrdina pósy. Ivo ve své lásce k Štěpánce hraje roli zcela běžného milence, od prvého dne je žárliv, nejprv na inženýra, pak na Richarda. Všecek ráz Ivovy lásky vysvítá z těchto slov románu: »Jsi unavena?« táže se Ivo Štěpánky na vrcholku kopce pod Troskami na výletě, jehož účastní se celá společnost. Dává jí plaid přes ramínka a při tom ji políbí, aniž by to kdo pozoroval. Ano, je dobře, skrývati se ještě s láskou, myslí si. Má to zvláštní kouzlo, dovedeme-li mystifikovati pozorovatele. Částečná ta mystifikace dráždí, protože to tajemství je každému známo. Milenec má býti vždy takový, zdá se mu. Má milence vyprávět o zvláštních, třebas lživých věcech, jež učiní pravdě podobnými, ale zvědavce kolem má obloudit, má je mystifikovat střízlivým svým chováním. Ano, tak to bývá v životě. »Jsi unavena?« táže se jí ještě jednou šeptem, aby nikdo nezvěděl o tom tajemství. — A jako zde mystifikuje Ivo, tak mystifikuje a podelhává i sebe sama později, když je žárliv na Richarda a mystifikuje i Štěpánku, přicházející jednoho dne k němu do bytu, aby zvěděla, proč poslední dobu se vzdaluje. Byl churav, praví, a nemá síly, říci jí pravdu, že vlastně Richard je příčinou. Ba i v listě, který jí

na konec posílá, mystifikuje Štěpánku a mystifikací doufá jí zase získati. Ale Štěpánka list roztrhá a již se nevrací. Také malým tyránkem je Ivo v lásce. Štěpánka kdysi pozvána byla do sousedního dvorce; i nezdá se mu v tom dosti taktu, že žádá někdo, aby byl baven tou drahou dívkou, kterou miluje, že nemá ohledu na jeho lásku k ní. Proto na její písemný dotaz, má-li jíti, vůbec jí neodpoví. Chtěl prý se přesvědčiti, zda sama ze své vůle by odešla a zda mohla by na něho zapomníti po celé odpoledne. »Jsou to snad maličkosti. Ale mají veliký význam pro lásku, pro jeho lásku.«

Taková je tedy láska Ivova. A láska Štěpánčina — Štěpánka sama? Láska Štěpánčina — toť sotva víc než flirt. Ani jí nepojí nic hlubšího a vážnějšího k Ivovi, než všední zamilovanost. Je ostatně i dívkou běžnou a teprve ke konci, kdy v poměru k Richardovi probouzí se její hudební zájem, povznáší se nad běžnost, ač autor nám to víc povídá a mne Štěpánka sama o tom nepřesvědčuje. Nedá se ovšem upříti, že takových zamilovaností bývá v životě a že budou vždycky lidé, v nichž román Ivův a Štěpánčin vyvolá ohlas, jimž ten t. zv. »lyrismus« nahradí skutečnou hloubku citovou a myšlenkovou, budou se i líbiti malebné a vystižné popisy, v nichž mnoho bedlivě a všímavě odpozorováno životu a přeneseno na papír, bude se leckomu líbiti i karakteristika podřízených osob, i některé ty úvahy, ale o to jde, že od moderního spisovatele a jednoho z t. zv. přednějších básníků lze žádat, aby v románě lásky vylíčil lásku opravdovou a vážnou, zvláště když v Ivovi snaží se nám představiti representanta nevšední intelligence a pravé modernosti. K té pravé modernosti nestačí však jen krásná a veliká slova, nýbrž za krásnými slovy musí se skrývati i duše opravdová. Té hlubší opravdovosti postrádá Ivo a postrádá jí též Štěpánka.

*

Od románu lásky Ivovy přešel p. Sova k dvoudílnému románu »Výpravy chudých«, k románu sociálnímu.

S počátku vlastně zdá se, že román bude historií jednotlivce, vývojem studenta Rudolfa, jemuž kyne též perspektiva literáta. Román také s počátku získává si všeho zájmu čtenářova. Dětství Rudolfovo, výprava k tetě, která měla poskytnout synku učitelovu podporu na studie, nemoc matčina, zvláště kapitola VII., toť velmi hezká, milá místa knihy a vůbec nejcennějším ze všeho, co prósou p. Sova dosud napsal. Zde mluví opravdový cit. Ale autor opouští pak Rudolfa v jeho vnitřním rozvoji a teprve až, když má vstoupit na universitu, počínáme opět sledovat běh jeho života. Ale od té chvíle Rudolf vlastně již je osou, na niž spisovatel navazuje své vyprávění o městysi, o kupci Lubichovi, maloměstském molochu, tyjícím z kasy záložny, o dceři kupcově Elišce, v Praze pak, kde takřka po celý II. díl městys a kupce Lubicha ztrácíme s dohledu, historii o rodině bednářově, o Petrovi atd. Mezi různými historiemi není však dostatečného vnitřního spojení a tím zájem čtenářův se roztřišťuje. Také spisovatel čím dál více referuje a konstruuje a nedává čtenáři dosti živě prožívat. Čím více děj postupuje, tím více za jakoby osoby mluvil sám, takže tyto nepůsobí bez-

prostřednosti. Také se zdá, že spisovatel způsob svého myšlení i svou fraseologii vtěluje jednotlivým osobám, zvláště Rudolfovi a otci jeho. Rovněž je osudné, že v této obšírné knize, která má některá místa skutečně milá a hezká, nenabýváme opravdového a hlubšího zájmu ani pro jednu z předvedených postav, ani pro nijakou ideu, ačkoli spisovatel zde již ideou byl veden. — Román končí defraudací záložny, vzbouřením lidu, stroskotáním samovlády kupce Lubicha, který vyssával kraj. »Ten velký, okresní Moloch, jenž dosud stál rozkročen jako nesmírný netvor nad krajem, svalil se náhle temným zvukem a pod ním strženo množství pokojných střech. Pod ním zničeny mnohé úrody polí a luk, pod ním malí, drobní, pilní, ale pošetilí červi se vzbouřili, pozdě uvažujíce, proč dali vzrůsti tak démonické moci . . . A vidí (Rudolf) celou vlast od jihu k severu, od východu k západu — množství takových okresních i zemských Molochů vstává nebo již stojí, rozkročuje se víc a více, pracuje pro svou politiku úlisně, láká oběti do tenat, svádí malé okresní i zemské občanské boje ve prospěch svůj a svých osobních přátel : . .« Touto generalisací dostává se osobě Lubichově typického pozadí, zde je závěrečná idea. Ale my přijímáme ji lhostejně, spisovatel nedovedl nás pro tuto ideu vzrušiti — »typ« Lubich provází nás z knihy jako matný, příliš bledý stín.

T. j. třeba že tedy tento román znamená krok ku předu a sblížení pouhého literáta s životem, zbývá učinit ještě další krok a nalézti úplně to »něco«, co by z knihy, která má a může míti snad význam pro rozvoj české prósy — tak nějak se to říká a tak nějak se o tom vyslovil také autor v úvodě ke svým »Povídkám« — učinilo i knihu v tom nejvlastnějším smyslu životnou a opravdovou. Slibné počátky ve »Výpravách chudých« k tomu jsou a jen lituješ, že celá kniha nevyzněla tak, jako několik prvých kapitol, v nichž projevuje se ti již jiný hlas, než v dřívějších knihách prósy A. Sovy, kde hledány byly nové mety umění.

Proto doufejme, že nyní, kdy spisovatel s formálním svým rozvojem je u konce a kdy nastupuje obrat, vytvoří díla, která rozezvučí v nás hlubší struny a nebudou jen t. zv. díly literárními. To ovšem není již jen věcí jeho nadání, to je víc úkolem jeho vnitřního rozvoje jako člověka.

Z.

*

Dr. J. L. Hrdina: Vlastní silou. Román. Libuše, roč. XXXIII. Dr. Hrdina přičiňuje se přes dvacet let o zábavu čtenářů. Novější dobou objevují se a zároveň zapadají jeho drobnější práce ve feuilletonu a v zábavné příloze »Národní Politiky«. V literatuře nepůsobí svými pracemi nejmenšího rozruchu, literatura přestala patrně již dávno od něho něco očekávat. Neznám jeho starších prací, ale jsou-li takové jako román »Vlastní silou«, nic se tomu nedivím. Bývá tak vždycky, že lidé nechtějí poslouchat, když chce mermomocí mluvit, kdo nemá co říci. — Román »Vlastní silou« váží látku ze života pražského kupce, který se poctivou přičinlivostí dodělal k stáru slušného jmění. Látka jistě dobrá a vděčná, po jaké naši romanopisci nesahají zhusta, také však obtížná, neboť žádá důkladnější znalosti kupeckého života, nežli

jaké lze nabýti jen tak od vidění nebo z doslechu. V románu »Vlastní silou« není však nic, co by svědčilo o bedlivějším studiu pražského kupectva, ani nic, co by působilo dojmem prožitého, procítěného, a není v něm kromě toho ani jiskřičky tvůrčí fantasie. Slepují se tu pouze příběhy, nějakých lidí beze všeho charakteru universálním tmelem náhody. Význačné pro autorovo tvoření i smýšlení jest ustavičné nadouvání nepatrných věcí a opomíjení věcí podstatných. Věnuje padání a šumotu dešťových kapek dlouhé líčení, ale událost pro vývoj románu základní podá pouhým oznámením holého fakta. Podniká-li kupec obchodní cestu nebo najímá-li nového mládence a podobné starosti a práce, které koná sta a sta lidí jako samozřejmou denní povinnost, je to přímo u p. Hrdiny mučednická obětavost a nadlidská starost. I slovný výraz hledá se spíše vzdutý než přiléhavý. X. je nyní obchodním cestujícím, zní u p. Hrdiny: převzal na sebe funkci cestujícího.

Zdeněk Záhoř: Člověk, jenž nevydal básně, a jiná prósa. Král. Vinohrady. Nákladem vlastním. Cena 1 K. Člověk, jenž nevydal básně, poněvadž nenalezl nakladatele ani redaktora, který by je chtěl vytisknout, vydal si aspoň knížečku prósy vlastním nákladem. Je to hodný hoch, učil se a četl pilně, a stačí jen zavadit, aby se z něho sypalo jako z fonográfku všecko, co umí. Je vesel, všemu se směje zrovna tak, jak se všichni studenti po maturitě smávají, a dal si to vytisknout. Má-li na to dost peněz, proč ne. Utrácejí lidé za věci pošetilejší.

J. R. Neubauer: Ta první láska . . . Novella. V Praze. Nákladem dělnické knihtiskárny. Cena K 1·50. Pan spisovatel buďto právě absolvoval měšťanskou školu, nebo tam ještě chodí. Kdyby svou novellu podal jako úlohu z volného slohu, myslím, že by dostal jedničku, když by se na takovou lapalii, jako je grammatika, nehledělo. Jinak je to 108 stránek hloupostmi potištěného papíru. *—ský*

ZPRÁVY.

Hnutí mírové a socialism. Známý pracovník mírový, redaktor A. H. Fried v Berlíně, napsal nedávno článek o poměru německé sociální demokracie k hnutí mírovému, jehož obsah stručně jest asi takový: Něm. soc. demokracie drží se stále Brusselské resoluce, dle které socialisace Evropy musí býti provedena před pacifikací. Haagská konference byla pro ně »komedií«, ratifikovaným mírovým podvodem,« (»Vorwärts«,) a rozhodčí soud »soudnímu dvorem šašků«. Přišli k veslu francouzští soc. demokraté. Socialistický ministr Millerand otevřel mírový kongress 1900 prohlásiv se solidárním s ideami tam zastupovanými. Jaures vstoupil na arenu a prohlásil »organisaci míru«, vypracování myšlenky smírčích soudů za program soc. demokracie. V jediné řeči nazval pokusy mezinárodního smírč. soudu »racionelním vývojem lidského ducha«, v »Petite République« hájí socialista Gerault Richard haagský smírčí soud. V témž listě se praví, že byli socialisté prvními, kteří haagskou konferenci pojímali vážně, což jest lež, jak dokazuje demonstrace socialistů v Amsterodamě 1899. Pro příští mezinárodní kongress socialistů v Amsterodamě určeno jako část programu thema »mezinárodní smírčí soudy.« Tedy pokrok. Fried ironicky podotýká vzhledem k passivitě německých soc. dem., že budou nyní osvobozeni brusselské resoluce novou maximou, a lituje, že strana, jež má 3 milliony voličů, k této největší otázce časové chová se nečinně, což jest větší překážkou hnutí, než chauvinové a Všeněmci.

Memoiry dělníkovy. Göhre v loni vydal »Denkwürdigkeiten und Erinnerungen eines Arbeiters«, memoiry prostého života dělnického, úchvatné právě tou prostotou; pisatel, dělník Karl Fischer, nechtěl a ovšem také nedovedl napsat knihu »zajímavou«, ale podal více, podal historii opravdového života a tím více než zajímavý příspěvek k historii nového průmyslu německého (doba 1863—85). Nejlépe bude, přeloží-li se knížka, stojí za to. Göhre nevydal Fischerovy memoiry všecky, bezpochyby vyjde ještě část druhá. Na každý způsob již teď upozorňujeme nejen na aesthetickou a sociální stránku knihy, ale na její hodnotu výchovní a náboženskou. Fischer líčí tu starý posud ještě nejen idealisovaný, ale bohužel praktikovaný patriarchalism rodinný, jenž ve skutečnosti pravidlem není než brutálním egoismem a policajtstvím nejsilnějšího, otce (»ve svém domě jsem policií já!«); Fischer však

také líčí tu zastaralou výchovu náboženskou a její mravně špatné následky. — NB. Fischer není proti náboženství, pouze proti officielnímu církevnictví.

V Anglii současně vyšel spis podobný: Vzpomínky starého hrnčíře na dětství (When I was a child. By an old Potter), jen že autor není již dělníkem, stav se z hrnčíře duchovním. A konečně můžeme ještě srovnat spis americký: The Story of a Labor Agitator by Jos. R. Buchanan (N. York).

Popularisace literatury. Zřizují se po vzoru švýcarském spolky pro vzdělání lidu; Wiesbadenský vydává lacinou knihovnu (Wiesbadener Volksbücher), kterou doporučujeme povšimnutí. Nikoli pouze pro láci (pravidlem svazeček za 10 pfennigů), nýbrž pro vhodný výběr; ten spočívá v tom, že se neprodávají pouze spisy německé, nýbrž z celé literatury světové a hlavně schválíme to, že se nepěstuje ta zastaralá kazatelská nudnost, které se říkalo »mravní výchova lidu«, a jež lid od literatury přímo odháněla: lid — to nejsou malé nezkušené děti, lid chce dnes přemýšlet o všech časových otázkách a proto se mu mají předkládat všecky dobré spisy, zabývající se důležitými otázkami socialními, náboženskými, mravními, politickými atd. Dělat rozdíl mezi inteligencí a lidem v těchto věcech, je již hodně zastaralé, což ostatně docela názorně lze vidět na schůzích lidu socialně-demokratického a »lidu« ostatního.

Alkoholismus a idiotie. Jest zaručenou statistickým šetřením skutečností, že za nesčetných případů jest blbství dětí příčinou alkoholismus rodičů. V Bicêtru vyšetřil Bourneville mezi 1000 dětí tam přijatých, že u 471 byl otec pijanem, u 84 byla opilcem matka; za 57 případů mohl prokázati, že ploditelé byli právě za výkonu příslušného zpiti. Prokázáno také, že ženy s mužem pijanem plodí děti blbé nebo mrzácké, potom v druhém manželství s mužem střízlivým rodí však děti normální. Opět jsou četné příklady, že v rodinách jsou děti normální a slabomyslné, narozené vedle předcházejících období pijanství nebo střízlivosti svého otce.

Sebevražda mládeže.

Dne 4. svolal akademický spolek »Jungmann« schůzi, aby se porokovalo o smutném faktě, že v poslední době, brzy za sebou, udály se dvě sebevraždy žáků vyšších tříd, jednoho gymnasisty, druhého realisty. Oba nešťastníci zakončili život v místnostech školních a je tudíž pochopitelno, že mládež na školách samých a také mládež akademická oběma případy byla vzrušena a rozčilena. Kdo třeba jen podle denních zpráv stopuje život akademický a školský, nebude myslit, že to vzrušení a rozčilení je jen chvilkové; nikoli, ty akutní zkušenosti sesílí jen chronické vření a vyzvaly k opravdovému uvažování o poměrech středoškolských a životě studentském vůbec. Ten dojem zanechala diskusse v »Jungmannovi«.

Každá sebevražda je něco hrozného, úžasného a dokonce sebevražda jinocha a dítěte! Mládež je synonymem pro štěstí — avšak moderní poměry kulturní tento názor vyvracejí tou hroznou statistikou mladistvých sebevrahů, jejichž počet ve všech civilisovaných státech, jak se zdá, stále roste.

Zamýšlel jsem tentokráte pokračovat o thematě minule dotčeném, totiž o potřebě statistiky; mezi tím obrátila schůze »Jungmanna« pozornost na thema sebevražednosti. A přece i zde mohu opakovat požadavek, aby se nám statistiky dostalo co nejdříve; nejen statistiky hospodářské a pod., nýbrž také »morální«, jak se jí říká. Abychom konečně měli jasnější a přesnější názory o tom, co máme, co děláme a kam směřujeme, a jedním slovem, co jsme a jací jsme. A abychom se mohli věcně srovnávat s národy jinými a zejména s našimi sousedy. Kdybychom měli žádanou statistiku, mohli bychom o příčinách sebevražd mluvit přesněji nežli dovedeme mluvit dnes, kdy podrobnější statistiky (podle národností a zemí) nemáme.

Z toho důvodu je nesnadno ukázat příčinnou souvislost mezi sebevraždou mládeže a naší školy, ačkoli souvislost taková pravdě-

podobná je; běží arci o to určit, jaká ta souvislost je a jak značná.

V Německu a jinde předmět je statisticky i sociologicky propracován mnohem lépe. Máme z nové doby o věci spis A. Baera.[1] Protože mezi kulturními poměry v Německu a našimi je značná podoba, můžeme si ze spisu vybrat dost poučení, již za tím účelem, aby se při sbírání potřebného materiálu ostražitěji postupovalo.

V Prusku již r. 1883 ministerstvo vyučování dalo vyšetřovat psychosnost a sebevražednost žáků; podle referátů mnohých odborníků (mezi nimi také Virchowa) by vyplývalo, že zvýšený počet žákovských sebevražd se školou nesouvisí, že škola jen vyjímečně je vinna na samovolné smrti svých žáků. Také v Německu totiž se vyslovovalo mínění, že škola (střední) žactvo přetěžuje a že vůbec celý školský system za neblahé jevy je odpověden; proti tomu Baer dovozuje, že psychósnost a sebevražednost mládeže není zapříčiněna přetížením a systémem školním, nýbrž poměry rodovými, charakterem degeneračním, konstitucí, sociálními poměry dětí a vlivy výchovy rodinné. Avšak i Baer připouští, že škola nejen v jednotlivých případech má vinu (spoluvinu — bych řekl) ale vytýká také systemu zejména to, že způsobuje a zveličuje strach před zkoušením. Statistika pro vyšší stupně střední školy udává při jedné čtvrtině jakožto motiv činu strach a bázeň. S systémem zkoušení souvisí všecko to »inspicírování« a všecek ten tlak, který se školou způsobuje nedostatkem výchovy. Střední škola, to Baer přiznává, příliš je jednostranně rozumová, nevychovává ostatních mohutností duševních a nevychovává vůbec, jen vyučuje.

Velmi často slýchat a číst, že sebevražda vůbec pochází z psychosy. Ale z čeho pochází ta — psychosa? Je psychosa méně vážný a smutný fakt, než sebevražda? Podle stavu věci neběží o psychosní stav, řekl bych vyslovený, nýbrž o to, co se zove slabostí. U lidí slabých a seslabených různé city a vášně (na př. zmíněný strach) působí nepoměrně zle.

Co se týče sociálních a hospodářských poměrů, kterými se sebevražednost velmi často vykládává taktéž, myslím, že na mládež samy o sobě působí méně. Jest u nás více studentů chudých nežli v Německu; ale i tu chudí nemají přece již těch starostí, které sebevražedně působí na chudé lidi starší. A nejen chudoba, také

1 A. Baer, Der Selbstmord im kindlichen Lebensalter, 1901.

bohatství vede k témuž konci, jak statistika také dětských sebevražd dokazuje. Pravda je, že naše mládež chudá i bohatá předčasně stárne.

Proč žalovat konečně jen na střední školy a ne na vysoké, na kterých se vzdělávají školští professoři, a jaké jsou školy obecné, odkud přicházejí žáci do gymnasia? Sebevraždy vždy a zejména dětí usvědčují chorobný stav společnosti, také naší společnosti české, stav nejen biologický, ale také mravní. Baer podává podrobnější vyšetření 25 případů. Z nich nad třetinu vykazují motivy, které se rozhodně musejí posoudit jakožto nemravní (zklamaná ctižádost, a strach před trestem pro nevhodné chování a tak podobné.)

Namítám si sám, může-li se mládež vyšších škol středních takto posuzovat — není to přísné, necitné, »kantorské«? To není posuzování a odsuzování mládeže. Nechci klást váhu na to, že alespoň mladík 15—18letý již je za své skutky do jisté míry spoluodpověden, moje posouzení mládeže je odsouzením nás dorostlých! Jestliže teď některé případy sebevraždy nás děsí a rozčilují — obávám se, že to bude rozčilení jen chvilkové. V civilisované Evropě rok co rok samovolně umírá, při nejmenším 60.000 lidí, den co den čteme v novinách o jednotlivých případech — jaký to dělává na nás dojem? Jistě bychom měli instituce své civilisase důkladně revidovat, mezi nimi také školu; doufejme, že paedagogové a úřady o vyslovených vadách moderního školství pod tíhou černé statistiky sebevražednosti budou přemýšlet energičteji a že se také vzchopí k reformnímu dílu. Ale nemysleme, že mají tu povinnost jen paedagogové a úřady — máme ji všichni, neboť naše instituce to konec konců jsme zase my sami. O děti při tom všem neběží v prvé řadě, jak už věděl ten saský ministr, jenž o děti a jejich výchovu neměl starostí, ale o — dorostlé.

Průmyslový feudalism Spojených Států.

Napsal J. Rubinov. Přeložil Jan Gabriel.

Tyto dny navštívila mne známá, mladá ženština, jež řídí překladatelskou kancelář a práce psacími stroji právě v centru New-Yorka; mluvili jsme o charakteru té kancelářské práce; kancelář byla umístěna v téže budově, kde jest účtárna známého finančního a průmyslového »krále« Johna Morgana; brzo jsme se rozhovořili o tom podivuhodném muži, který jest hlavním klientem mé známé.

»Jest mi pro jeho závod překládati dopisy ze všech jazyků,« pravila má známá. »Věřil-li byste, že není země, ze které by nebyl zasypáván dopisy, ani naše matička Rus se neopozďuje za ostatními. A o čem všem nepíší! Píší vynálezci, fanťastové, učenci, časem i taškáři, ba i blázni. Američan ovšem, jako pravý businessman, neodhodí dopis nepročta ho.

Mezi stem dopisů může býti jeden důležitý, pročež překládám je všechny a často se jim upřímně zasměji. Většina dopisů je od žadatelů. Vskutku bezděky se domníváš, že má Morgan nějaký bezedný sud peněz. Právě minulý týden jsem překládala dopis ruského sedláka, který žádal Morgana o 300.000 rublů a sliboval, že mu je splatí, bude-li živ.«

Myšlénka ruského sedláka, který žádal amerického millionáře za půjčku 300.000 r., byla skutečně komická, takže pohnula všechny přítomné k upřímnému, delšímu smíchu. Avšak pro mne toto kouzlo jména Morganova a druhých amerických millionářů i na obraznost ruského čtenáře nebylo novinkou. Jsa dopisovatelem několika ruských časopisů, stále jsem byl nucen připomínati o šlechetných činech těchto millionářů ve všech dopisech, a poslední dobu jmenovitě často v nich bylo možno setkati se s jmény — Rockfellera, Carnegie a Morgana. Následkem toho docházela mne celá řada dopisů a dotazů: hrabě K. očekával, že Carnegie daruje několik tisíc dollarů na ruskou selskou knihovnu, mladý

učenec B. kojil se nadějí, že mu umožní pokračovati v jeho drahých pokusech, aby nalezl bezpečný prostředek proti tuberkulím, továrník L. důvěřoval, že mu sdělím přesnou adressu Morganovu, čímž prý prokáži veliké služby ruskému průmyslu atd. atd. Každý z těch dopisů byl více méně směšný, avšak celkovitě zobrazují nám vážný sociologický symptom, symptom toho kouzla, jakému se těší jména amerických millionářů i v dalekém Rusku. Morgan, Rockfeller, Carnegie a tutti frutti jeví se jako nějací nadčlověkové, jimž nic není nemožným; spolu s touto představou spojeno jest přesvědčení, že své nadpřirozené síly ochotni jsou vždy upotřebiti na prospěch lidstva.

Ani Rusko nečiní výjimky. Jízda amerického millionáře Evropou podobá se triumfálnímu pochodu. Příchod Morganův nebo Schvábův vzbudil i v Londýně větší sensaci, než příchod některé korunované hlavy. Byli ovšem i v Evropě již dříve millionáři; Rothschild i jiní budili podivení a zvědavost. Avšak evropští millionáři byli předně — resultátem století a celých pokolení a národ si na ně zvykl jako na trvalý stav; za druhé rozměry evropských kapitálů nijak nelze srovnávati s majetkem amerických nabobů. Sám Andrew Carnegie obdržel podíl v Carnegie Co. 300,000.000 dollarů či půl druhé milliardy franků, jmění Rockfellerovo není známo; jeho roční důchody páčí se na 30—40 millionů dollarů; a Morgan? Oceňte jmění toho člověka — jenž během 3—4 let postavil se v čelo veškerého průmyslu, veliké části železnictví, zorganisoval parolodní syndikát a sjednotil průmysl anthracitového uhlí a který za organisaci ocelového trustu obdržel jedině za kommissi asi 50,000.000 dollarů. Amerika již poznala mnoho millionářů, tak veliké vidí však poprvé!

A i Amerika, nehledíc na svou starou známost s nimi, chová se k millionářům s jakýmsi vášnivě slušným uctíváním, pohlíží k nim jako k nějakým vyšším bytostem, jimž vše možno a od nichž možno vše očekávati. V New-Yorce žije millionářka Elena Goold, dcera známého Goolda, starší panna, jež se oddává dobročinnosti. Před několika lety dala vytisknouti statistiku pošty (žádosti, prosby) týdenní. Napočetlo se na 1000 dopisů, v nichž žádáno na různé potřeby o million dollarů. Od těch dob posílal tajemník Gooldové tuto statistiku většině žadatelů zpět. Morgan a Carnegie počínají si s těmi dopisy ještě prostěji: házejí je do koše . . .

Jak viděti, vytváří se v Americe spíše než kdekoli jinde neveliký kroužek ne millionářů, ale milliarderů nebo americky billio-

nerů, kteří netoliko dle náhledů Američanů ale celého světa mohou, budou-li chtíti, ukázati neobyčejně silný vliv na národní i světový život; a pátráme-li po příčinách tohoto zjevu, není nám jich dlouho hledati, neboť odevšad slyšíme touž odpověď: trusty a syndikáty. A není nijakých pochybností, že dík trustům a syndikátům seskupily se ohromné, k víře nepodobné kapitály svrchu jmenovaných i jiných osob.

O trustech i v Evropě se poslední čas mluvilo a psalo do únavy; v Americe docela tonuli v masse specialní literatury; zde čítá se o této otázce sta knih, tisíce časopiseckých článků a statisíce nebo milliony časopiseckých poznámek. K tomu se druží specialní schůze, pojednávající o trustech, mnohosvazkové výzkumy officielních kommissí a návěští na všech rozích a křižovatkách v čas voleb. Nicméně však není posud mezi massami amerického lidu určitých názorů o těchto průmyslových organisacích.

Toliko dvě nečetné skupiny tvoří výjimku. Přesvědčení stoupenci marxismu vidí v trustech resultát mohutného processu průmyslové koncentrace; a koncentrace bohatství i tvoření se obrovského majetku, ačkoli poskytuje jim výtečný materiál pro politické řeči, ve skutečnosti tvoří nutné dle jejich náhledů stadium přechodné v rozvoji společnosti. Toť určitá sociologická theorie, avšak přívrženci její nečítají více než asi 10.000 hlav v massách amerického lidu — kapku v okeánu. Druhou ještě menší skupinou jsou — organisátoři a vůdcové trustů, kteří nalezli v trustech výtečný prostředek pro rozmnožení svých millionů; takové rozmnožení peněžní aristokracie pokládají za nutný sociální jev.

A ostatních 75 millionů? Co ti myslí o úkolu průmyslových trustů a syndikátů? Řekne někdo: nelze požadovati na lidové masse sociologických názorů. To jest ovšem pravda, avšak takovou duševní chudobou vyznačují se i názory mnohých vůdců těchto lidových mass.

Mezi politiky, advokáty, žurnalisty a jinými stavy, které tvoří veřejné mínění, vyskytují se právě tak zuřiví odpůrci, jako enthusiasté průmyslové konsolidace, avšak důvody obou stran mají podivuhodně úzký a dočasný ráz. Posuzuje se vliv této konsolidační tendence na zájmy některého občanského útvaru. »Trusty zvětšují export, jsou tudíž chvályhodny,« křičí jedni. »Trusty zmenšují poptávku po dělnictvu, dlužno je tudíž zavrhnouti,« volají druzí. Tážete-li se jich, »jaký úkol hrají trusty v rozvoji společenském?«, tázaný odpoví vám, že není universitní professor;

kdykoli Američan pronáší slovo universitní professor, zní jeho hlas velmi sarkasticky. Professoři universitní netěší se u praktického Američana veliké vážnosti.

Seriosním studiem syndikátů a jejich vlivu na hospodářský život dlužno uznati zkoumání, provedené officielní »průmyslovou kommissí«. Tato kommisse, zřízená před 4 lety k tomu účelu, aby zkoumala všechen ekonomický život Spojených Států v jeho souvislosti, skončila nedávno své práce a podala zprávy své v 19 velikých svazcích.

Největší dva svazky o 2500 stranách věnovány otázce trustů, čemuž kromě toho uděleno ještě sto stránek v posledním svazku, kde vyložena resumé kommisse. Sta stran uděleno otázce o jich vlivu na ceny, o jevech nemírné kapitalisace, o vlivu sazby na trusty, o vlivu trustů na zájmy dělnické a o mnohých ještě podrobnostech působnosti průmyslových syndikátů; avšak tážeme-li se, jaký vliv mají trusty na rozvoj americké společnosti, narážíme na úplný nedostatek náhledů v té věci. Jest to tím charakterističtějším, ježto průmyslová kommisse uznává tuto snahu po konsolidaci průmyslové nevyhnutelným, elementárním jevem; máme tudíž právo očekávati, že kommisse pocítí nutnost zamysliti se nad otázkami »co dále« a »kam kráčíme?« Avšak, když před kommissí kladeny podobné otázky, jednotlivé odpovědi obmezovaly se na výhody, jež prý přináší zmaření konkurrence, nebo na značné úspory ve výrobě anebo p. v., to jest obmezovaly se jen na úzce ekonomické resultáty skutečné činnosti trustů.

Ve zprávách jest ovšem krátký odstavec pod effektním názvem »Social effects« — sociální výsledky —, avšak obsah toho odstavce prozrazuje velice úzký názor o významu tohoto terminu, takže narážíme opět na dočasný, takřka statistický výklad jevů. Kommisse posuzuje otázku o vlivu trustů na »opportunity«, t. j. na (štěstí) vyhlídky, jaké člověk má v životě. Názor o důležitosti »opportunity« — jest čistě americký názor. »Každý člověk měl někdy své vyhlídky, avšak většina jich nepochopila a prozívala je,« praví americké pořekadlo; utvrzuje přesvědčení Američanovo, že jmenovitě jeho otčina poskytuje každému vyhlídky na štěstí (opportunity), možnost dosáhnouti nejvyššího stupně na sociálním a ekonomickém žebříku, státi se presidentem nebo millionářem. Jak známo, každý americký mladík — budoucí president; Evropan si nedovede ani představiti všechnu sílu této illuse.

Šťastný obchodník, finančník nebo politik v Americe jest dle všeobecného názoru člověk, jenž dovedl zužitkovati své vyhlídky, které jsou přístupny všem.

Otázka o vlivu trustů na rozvoj a organisaci společenskou obmezuje se u kommisse na jednu fási, t. j. jak působí trusty na vyhlídky, na štěstí. Jak odpovídá kommisse k tomuto úzkému, ale zajímavému dotazníku?

Zmenšila se snad opportunity pro malotovárníka, táže se kommisse, a jest nucena odpověděti kladně. V každém průmyslu, a jmenovitě v těch odvětvích, jichž dotekl se proces koncentrační, potřebí velikého kapitálu, aby úspěšné vedení podniku bylo jen pravděpodobně zajištěno.

Kommisse však nalézá útěchu z tohoto smutného zjevu (ovšem jen pro jednu třídu méně zámožné bourgeoisie) v tom, že konsolidace neuchvátila posud veškeren průmysl, a že v celé řadě industrie převládá drobná forma výrobní.

Druhá důležitá otázka: může i nyní mladý člověk bez kapitálu dosáhnouti nejvyššího stupně společenského nebo ekonomického? Kommisse shledává, že taková možnost posud existuje, když ne v oboru neodvislého podnikání, tož v tom oboru, že možno sloužiti trustu, čímž i vynikající lidé zjednávají si znamenitý důchod. A tak není, proč by se Američané znepokojovali; možnost nových millionářů není vyloučena, národ jest tudíž spasen. Vlivu trustu na společnost vůbec kommisse věnuje devět řádků, jež my zde slovně uvádíme: »Roztřídění společnosti na řídy. — Mnozí se domnívají, že průmyslové syndikáty snaží se posíliti snahu po rozdělení společnosti na třídy. Ve skutečnosti však vidíme opak, standard of living (úroveň životní) zvýšila se jak u chudých tak i u středních tříd; rozdíly mezi sociálními třídami rychle se zmenšují, pokud věc se týká skutečného komfortu a prostředků k rozumovému rozvoji. Zlepšení prostředků provozovacích, následkem toho i zlacinění produkce zvyšují standard of living a sbližují i méně zámožné třídy s úrovní boháčů ve všem, co v pravdě jest důležito pro kulturní život.«

Takový jest závěr růžového optimismu, jímž okrášlena jest celá zpráva kommisse, jakož i veškeré officielní zprávy vůbec.

(Pokračování.)

Jaký je zděděný charakter českého národa. Separatismus uherských Slováků a vývoj české kultury od 15. století.

Napsal *O. Jozífek.* — V Praze. Nákladem »Času« 1903.[1]

Autor jest znám svými zajímavými psychologickými analysami českého života. V prvé práci pokouší se nalézti odpověď na české poměry v náboženském vývoji Evropy, shledávaje, že různé náboženské útvary ideové dávají různý stupeň síly charakteru národa a tím uzpůsobují jej k životnímu úkolu. Autor vidí hlavní obsah života člověkova ve výživě, v situaci jeho, že mu uložen životní úkol: udržet se, setrvat při uložené povinnosti — jde o to, aby člověk vyhověl tomuto úkolu, byl tak silným, aby povinnost nekonal tupě, ale vědomě a došel tak úspěchu životního, povznesl svou míru životní. Hmotně (vlastně hospodářsky) pracující lidé tvoří ohromnou většinu národa a štěstí národa závisí na zdatnosti lidu. Autor dí, že lid je nositelem pokroku a dějinného vývoje (21. 22.). Jde tedy o to, aby lidový člověk byl pod vlivem nějakým, který by jej posiloval v uloženém mu úkolu (str. 16.), který by posiloval jeho vůli. Takový vliv má dle autora náboženství. Různá náboženství, různě silná vůle.

Autor praví, že charakter evropských národů diferencovala reformace. Tehdá byla vzácná příležitost, zasáhnout reformací všechny vrstvy národa (19. a 22.) a stvořit tak rovnoměrný charakter národa, pomocí něhož vypěstována politická svoboda, hospodářská zdatnost, jevící se zejména v industrialisaci a podnikavosti, v uvědomělé mravnosti, lásce k bližnímu, humanitě (17.). Poněvadž pak zvýšená hospodářská zdatnost měla za následek zvýšení blahobytu, vytvořily se v protestantských společnostech lepší sociální poměry (38.).

V prot. společnostech vyvinuly se jisté tradiční útvary hospodářské, politické, sociální — následkem jistých forem nábo-

[1] Ku věci hodlám se vrátit sám a pronést názor svůj. *Red.*

ženského života v církvi a v rodině (12., 13.) — a tyto tradiční, solidní útvary jsou pramenem spořádanosti a zdatnosti společností těchto (14.).

Odlišení, jež způsobila reformace, týká se dle autora vůle,[1] ne intellektu (20.). Ten je u všech národů evropských stejný. Proto intelligence u katol. národů dovede recipovati protestantské společenské útvary (konstitucionalism, podnikavost) (23.), ale ne lid katolický, »jenž úplně závisí na výchově, jakou jedinci dává rodina a prostřednictvím rodiny církev. Ten nese úplně hysterickou povahu, jakou mu vtiskl katolicism, povahu, vyznačující se nedostatkem pevné vůle, malou vytrvalostí ve všední uložené práci« (23). Lid tento nezastane svého úkolu, který naň vkládá katolická intelligence, napodobící: protestantské společnosti (24.) — poněvadž nemá náboženské formy, která by jej učila politické a hospodářské samostatnosti. »O tyto prvky civilisace je veřejný život katolických národů chudší.« (Viz též str. 53—57.)

Tento všeobecný soud o katolickém a protestantském lidovém člověku, čerpaný z »psychologie práce« (15.) applikuje autor na české poměry. Česká společnost národní (podobně jako francouzská) byla kdysi protestantskou a v té době charakter český a francouzský byl tak rovnoměrný, schopný politické a hospodářské zdatnosti, jako dnešní anglický a německý. To dokazují naše úspěšné konstituční boje 1575—1609, hospodářská zdatnost bratrského rolníka, řemeslníka a luterského měšťana, a zemana českého. Tehdá nebylo propasti mezi českou intelligenci a mezi velmi netečným lidem jako dnes (24.). Ztráta tohoto protestantského charakteru a záměna katolickým je příčinou naší krise. — Pomoc politická i hospodářská je jen zdola — návratem k protestantismu, neboť jen taková »forma«, jež zasáhne široké vrstvy, dovede změnit charakter národa. Potřebujeme posílení vůle a všech jejích plodů sociálních v boji s Němci – třeba, aby náš český lidový člověk, živící se, vyrovnal se německému — nás ohrožuje ten německý zdatný lidový člověk — ne ani ta intelligence německá (32.). Oproti Drtinovi a Masarykovi ukazuje, že jejich snahy obrodní nedají se naštěpit na katolické prostředí, nýbrž jen na protestantské, z něhož vyšli Komenský, Hus, Chelčický, na něž oni se odvolávají.

To jsou názory autorovy o sociálních produktech reformace. Potud autor pozoruje správně — dnes i katolíci v Německu při-

[1] Reformace zasáhla dynamickou stránku lidské duše (38).

znávají tu přednost protestantům — aspoň částečně a hledí katolickou »formu« náboženskou přizpůsobit k takové účinnosti jako jest protestantská, tím, že hledají v katolicismu účinné prvky (Augustinism). Ovšem bezúspěšně, poněvadž vlastní hybnou silou katolicismu jsou ideje, jež všelikou reformu vylučují.

Jinak jest ale tomu, kde autor vykládá vznik reformace, kde podává náboženskou filosofii. Tu nelze souhlasiti. Autor pozoruje přímo ze života, ale zapomíná, že čím lidový člověk žije, že je ohlas ideových vlivů, jejž má naň náboženská intelligence (kněží a Písmo).

Autor dí (38.): »Morálka, národní mravnost, je produkt společnosti, lidového prostředí, není emanací žádného náboženství, žádné církve.« — »Při řešení sociálních otázek málo prý byla rozhodnou meritorní část protestantismu, tak zv. křesťanská morálka (37.), a jedině tu rozhodla ta rutina, získaná disposice, větší zdatnost — plynoucí z posílené vůle — a ta?« Na str. 19. dí: »Pro další vývoj lidového prostředí (t. j. pro posílení vůle) nebylo hlavní věcí rozumové pochopení odborných theorií Lutherových a uposlechnutí jeho příkazů mravních, nýbrž fakt diferenciace, ten fakt, že se massa lidu, že se rodiny náhle viděly dosti znatelně, t. j. jistým počtem rituálních odchylek odlišeny od svého katolického okolí a také od své katolické minulosti. Tento pocit odlišení — tedy vůle pokročit — udržovaný v permanentní své síle právě každodenností rituálních formalit rodinných, je hybnou silou protestantismu, co se týče lidového prostředí, je to to, co dalo lidu počáteční rychlost, co začalo tvořit jeho charakter, od čeho se počala vyvinovat posílená vůle protestantského člověka.« Tedy psychologický pochod autora: vidí diferenciaci mravní (posílená vůle) a myslí, že jí způsobila diferenciace technická — jisté rituální odchylky. To je velmi mechanický výklad mravního hnutí, jakým byla reformace. Ovšem, u autora i reformátoři jsou rutinéři (str. 18.): »Luther a druzí k opravám byli vedeni tradicemi svého stavu, jež se ventilovaly v evropském theologickém světě, získaly si pozornost prostého lidu, přešly v něj ve zjednodušené podobě, přece však schopné diferencovat lid, rodiny po stránce duševní, při čemž však ideový obsah — na př. myšlenka umravnění — oněch otázek tak schudl, že pro další vývoj reformovaného lidu padá více na váhu moment psychologický, fakt diferenciace: vzhůru proti papeži, změna v ritu a v rodinném životě. Lid chtěl ne býti lepším, nýbrž opraviti kněžstvo a papeže, a v kostele také přijímati víno« — k tomuto pojetí reformátorů jako professionistů

(viz str. 20. nahoře!) svedlo autora pozorování, že všechny úkoly životní se pojímají materialisticky — ale tomu tak nebylo u reformátorů, a nebylo tomu tak v pohnutých těch dobách. Ti lidé se odlišili od katolického kruhu ideového, ne rituálně a politicky, ale novým názorem o spasení, jež jim bylo středem všeho úsilí duševního. Katolické náboženství jim nedávalo jistotu v tom a oni našli novou. I lidový člověk dovede subjektivně myslit, rozjímat.

Tedy lid myslil o svém úkolu životním — rovněž i reformátoři: Luther, ty vnitřní boje, probojování se k víře, k jistotě spasení — to je ideový proces.[1]

Podobně Chelčický (ani ne kněz). Právě ty mravní ideje způsobily — chceme-li mluviti s autorem — posílení vůle a ty další sociální účinky. Posílily vůli, poněvadž byly deterministické oproti nominalistickému indeterminismu, jenž otravoval theologii a v populární formě jako laxism zpovědní a odpustkový a slepé poslušenství, nezodpovědnost — i lid. Proti tomuto laxnímu názoru mravnímu povstala část kněžstva a část laiků. Determinism ten náboženský byl tím tak účinný, že učil, že člověk je obtížen hříchem, sám se ho nezbaví, ale jen milostí boží, a ta že se dává srdečné lítosti a úsilí životnímu. To byla ta hybná síla — to byly věty prosté, přiléhající na zkušenost každého: učeného i prostého, poněvadž v tom sebepoznání světla a tmy v sobě je si inteligent i člověk lidový blízký.

To, co Luther a Chelčický chtěli a učili, nebyly odborné theorie (19.), nýbrž právě oni bojovali proti tomu, aby náboženství nebylo učeností, dogmatikou, ale individuálním přesvědčením. Právě proto pronikala reformace do lidu, že odtloukla z náboženství tu učenost a učinila z něho věc svědomí, že učila každého konstruovat svůj poměr k »Bohu vykupiteli«. Tyto věty o poměru člověka k Bohu byly mravní a byly jako takové přijímány, a byly duševní posilou.

Tyto věty, že člověk nic není, učily nehledati pomoci u druhého, učily nebáti se, učily samostatnosti — věta, že vše hledati jest přímo u Boha bez prostřednictví kněžského, je rovněž tak silná — neboť hledati u Boha, jest obraceti se do svého nitra, hledati v sobě a nalézati, t. j. získávati nové ideje o životě, o úsilí životním, o pravdivosti k sobě, o neodpouštění k sobě.

[1] Proto není psychologicky správnou věta autorova: »Reformace nezasáhla intellekt, jen vůli.« — Naopak, nejprve intellekt, pak cit a vůli.

Myšlenky o poměru k Bohu jsou zajisté částí našeho vědomí. To jsou ukázky psychologie protestantské zbožnosti, jež jsou zároveň psychologickým výkladem síly, kterou ona dává. — Nesprávná je především věta, že mravnost národní není emanací náboženství — naopak lidová mravnost (ta tu míněna) pokud je, zakládá se na ní, životní metafysiku, která je důvodem snášení těžkého života a pochopení bližního, má člověk lidový z náboženství. Není to tak mechanické, jak se zdá; ten duševní kout lidového člověka, kde se ptá po smyslu svého těžkého života, jest dost pohnutý. A i dobře situované vrstvy s lidovou intelligencí obracejí se s metafysikou životní do náboženství. Právě protestantské společnosti ukazují tento individualism v lidu velmi dobře vyvinutý (u katolíků schází), a ten je silou protestantských společností. — I sociální psychologii autorově měl bych leccos k namítání, ale tím by referát o této originelní a promyšlené knížce se stal až příliš obšírným.

Druhá studie jest applikací na větu studie první (30.), že reformace rozlišila evropské národy na řadu národních individualit, že v ní hledati původ vědomí národnostního. Ukazuje, že reformace česká způsobila duchovní jednotu československou, počeštila Slováky. Ukazuje, že v 500.000 slovenských evangelíků máme specificky český svět (60.), jest nám pečovati, aby tito byli zachováni, neboť oni, jako protestanté, jsou disponováni k silné individualitě životní (62.).

K—l.

Vliv roční doby na opilství.

Jedna z nejzajímavějších kapitol nauky o alkoholismu stopuje, jaký vliv má na rozsah opilství roční doba, či jinými slovy — zda-li v některých měsících ročních jest alkoholismus horší, v jiných mírnější.

Mezi faktory, které mají vliv na alkoholismus, hraje podnebí a rasa neposlední úlohu. Bylo zjištěno, že náchylnost k pití lihovin je tím větší, čím studenější, lépe: sychravější, vlhčí je ta která země. Zjev ten vysvětluje prof. Sikorskij, který napsal velmi pěknou knihu o alkoholismu v Rusku (О вліяній спиртнихъ напитковъ на здоровье и нравственность населенія Россіи, Кіевъ, 1899), tím, že lid se domnívá, jakoby lihoviny zahřívaly. Grotjahn pak upozorňuje na to, že po požití lihoviny vskutku nastává subjektivní pocit tepla, který pijáky k tomu domnění vede. Vedlejší příčinou jest i způsob života, který je u severanů zcela jiný, nežli u obyvatelstva jižních krajů. Bowditsh dí přímo: Opilství přibývá se zeměpisnou šířkou.[1] V Sikorského knize pak nalézám tabulku tuto:

Pásma stejné průměrné temperatury	Střední temperatura roku	Počet úmrtí alkoholem na 1 million ob.
I. Severovýchodní	+ 2·6°	96
II. Střední pásmo	+ 4·8	53
III. Jihozápadní pásmo	+ 7·6	18

Tyto cifry jsou tak výmluvné a přesvědčivé, že nebude asi nikoho, kdo by neuznal hoření věty, že čím studenější země, tím více alkoholismu.

[1] Dále dí: »Alkoholismus je konstantně častější, brutálnější a ve svých účincích, jak na jednotlivce tak na společnost zhoubnější, čím více se blížíme severnějším krajům.«

Tu se naskytuje otázka: Zdali pak také v jednom a témže kraji jest alkoholismus horší ve studených měsících a mírnější v teplých?

Pravý opak byl shledán.

Největší počet onemocnění následkem nemírného pití padá do teplých měsíců ročních a nejmenší do studené doby roku.

V té příčině zjednal si velikou zásluhu A. Bähr, který ve svém spise o alkoholismu sledoval co nejbedlivěji vliv roční doby na alkoholismus a jehožto vývody chceme tu probrati.

Švédský badatel Magnus Huss již dříve pro Stockholm dokázal, že v letech 1848—1850 případů alkoholismu, jež do léčení přišly, bylo v červenci až v říjnu více, než-li v chladných měsících ostatních. Také von Franque, Nikolajev a Burg uvádějí, že v nejparnějších měsících červnu, červenci a srpnu přichází nejvíce onemocnění s alkoholismem a v nejstudenějších: prosinci až únoru, nejméně.

Bähr nyní zpracoval materiál skládající se z případů chronického alkoholismu a deliria opilců, které byly přijaty od r. 1879 do r. 1898 do osmi veřejných nemocnic berlínských a jichž bylo celkem 15.997 čili 799 ročně. Podle čtvrtletí bylo:

od dubna do června . . . 3923 = 24·53%,
od července do září . . . 4355 = 27·22%,
od října do prosince . . . 4263 = 26·65%,
od ledna do března . . . 3456 = 21·60%.

Největší počet případů padá tudíž na měsíce červenec, srpen, září, kdy je největší horko a nejméně případů pozorováno ve studených ročních dobách (lednu, únoru, březnu). Nejvíce případů bylo v červenci, totiž 1555 (9·72%) a nejméně v březnu: 1114 (6·96%).

Jak tuto zkušenost vysvětliti? Tolik je jisto, že všude v chladnější době roční pije se méně, v parnější více. Vysvětlení tohoto fakta podávají různí pozorovatelé různě. Jedni odvolávají se na okolnosti sociálně oekonomické, snazší výdělek v létě atd., jiní vidí ve zjevu tom zákon biologický. Podle Bähra mohou jen oba ty momenty, t. j. sociálně oekonomický a meteorologicko-biologický, vysvětliti nám toto kolisání alkoholismu v různých dobách ročních, maximum v červenci, minimum v březnu. V létě je větší žízeň (= moment biologický) a větší výdělek (= moment oekonomický); kromě toho jest účinek alkoholu v létě tím zhoubnější, protože se mozek v letním vedru nalézá ve stavu ochab-

losti, únavy a větší přístupnosti k narkotisujícím a paralysujícím účinkům alkoholu, dovede mu tudíž méně vzdorovati, než-li ve studeném období roku.

K potvrzení tohoto názoru, že meteorologicko-biologické vlivy skutečně působí, lze užiti i té zkušenosti, že sebevraždy nevyskytují se nejčastěji v zimě, kdy jsou sociální poměry nejhorší, nýbrž právě naopak v létě. Největší počet případů padá do června, nejmenší na prosinec.

Bylo by žádoucím, aby se vypátraly ještě ostatní vlivy sociální a biologické, na př. jakou úlohu hraje při alkoholismu stáří člověka, pohlaví, stav atd. Ale tyto poměry jsou až na pohlaví dosud neprozkoumané, protože se statistika těmi směry nevede. Snažil jsem se opatřiti si dokumenty, jak alkoholismus řádí v různých stavech u nás nebo v cizině, neb aspoň které stavy jím nejvíce trpí, ale nemohl jsem nikde nalézti příslušná data, ačkoliv studia moje vztahují se k několika tisícům pramenů. A přece je této statistiky alkoholismu podle stavů nanejvýše potřebí. Člověk zakopne o ten nedostatek při každém kroku.

Proto navrhuji: Úřady nechť vedou přesnou statistiku notorických opilců.[1] Nechť podrží v evidenci všechny ony osoby, které přišly do rukou úřadu pro nějaký přestupek nebo zločin v alkoholismu spáchaný. Nechť mají při tom hlavně na zřeteli stav, výchovu a předchozí vzdělání, věk, přestálé choroby, ať už z alkoholismu neb z jiných zdrojů vzešlé (nákaza, poranění, otravy) a zvláště nechť pátrá se po dědičnosti. *D. P.*

---

[1] Už se děje, ale — — pomocí četníků, které nemohu uznati za povolané k takovému úkolu.

Pokusy o lidovou četbu u nás.

Napsal *Prokop z Bohutína.*

(Dokončení.)

II.

Další druh četby pro lid jsou lidové noviny. Také »Kramerius« se sice ohlašuje jako list toho druhu, ale není jím, je povahou rozhodně časopisem zábavně poučným. Ráz lidových novin pěkně viděti na »Ruchu«, »Jiskře«, »Vzdělání lidu«, které se sice poněkud liší, a ovšem pak také na nejstarším listě »V boj«.[1] Všechny mimo »V boj«, který co do času řadí se přímo za »Žďárský Obzor«, jsa takto třetím listem lidové práci věnovaným, jsou dítkem XX. století. Kéž jsou vlaštovkami nového jara osvětové práce lidové! Z té duše jest jim přáti, aby zapustily svěží kořínky, a símě jich nepadalo na skálu, ale v půdu žírnou, kde by přineslo užitek stonásobný! Kéž nezůstanou pouze potištěným papírem, ale přejdou do žil venkovského člověka a mají skutečný výsledek ve skutcích a dílech jeho! Kéž zvýší úroveň mravní i osvětovou po českých městech i vískách! Nejstarší z lidových novin je »V boj«. Založen jako čtrnáctidenník 27. října 1900, zahájil 1. lednem 1901 svůj druhý ročník jako týdenník. Má zvláštní přílohu »Hlasy z Pošumaví«. Ke spolupracovníkům čítal již prvý rok dra Preiningra, Hubku, Joklíka, Mrázka, J. Černého, J. Kříže atd. Na štít si napsal heslo vychovávati lid a přímým bojem proti frázi přivésti jej ku poznání dobra a pravdy. Proto chce čeliti těm, »kteří udržují vládu tmy«, a »zbraní« jeho má býti »dáti lidu vzdělání to největší«. Akcentuje ovšem hlavně výchovu politickou, ale také kulturní, hospodářskou a mravní. Tu by se mi lépe zamlouval postup opačný. Nelze si mysliti přece zdatné

[1] »V boj« vychází každý čtvrtek. Předplácí se poštou nebo s donáškou do domu ročně 2 K, do ciziny 3 K. Při hromadném odebírání na 10 ex. 2 zdarma. Jednotlivá čísla v adm. 2 h, jinde 4 h. Majitel: pí. Vlasta Stránecká. Vydavatel: Vlad. Havel, Čekanice, p. Sedlice u Blatné.

politické organisace bez předchozího řešení otázky mravní, kulturní a hospodářské. List obratně věnuje péči učitelstvu i samosprávě; chce také potírati znásilňování »národa národem« a pracovati o hmotném povznešení lidu, jakož i všímati si otázky ženské. Úkol tedy přesně stilisovaný, ale dojista značný a pro tisk, který musí počítati s nízkou úrovní českého venkova, věru až příliš rozsáhlý. Ráz jeho, jak svědčí energický vstup, název i obrázek (později vypuštěný) na štítě — český lid s kovářem v čele žene jakési bezbranné vojsko (snad pruské!) k severní hranici — jest rozhodně radikální. Obávám se, že list při svém směru a nízkém stupni lidového vzdělání v Čechách nebude moci ideje své uskutečniti, aniž by se vystříhal toho, co hodlá potírati do úmoru, totiž fráze. Či neodporuje již titulní obrázek větě úvodní proti znásilňování národa národem? Ale tolik nutno říci, že »V boj« je velmi dobrým organisačním listem, a tu může straně, které slouží, platné služby prokázati. V otázce výchovné stojí ovšem tak, jako »Kramerius«, za lidovými listy moravskými. Vždyť ubohé vzdělanostní poměry naše žádají dnes předem vychovatele, pak teprve může se zdarem pracovati organisátor.

Přes uvedené výtky bylo by nespravedlivo list kaceřovati. Obsahujeť, pokud jsem mohl stopovati, řadu dobrých věcí, mnohé velmi cenné. Má stálý obzor právní, kde poučuje nejen voliče (Říšská rada, Zemské sněmy), ale také našemu venkovanu dává mnohý praktický pokyn. Články Joklíkovy lze tu jen chváliti, škoda, že nejsou psány lidu přístupněji, jako věci Nečasovy a Lepařovy v moravských listech. Krásné a nad jiné vhodné táčky zdravotnické z péra lékařů Preiningera a Mrázka druží se k věcným a pro Pošumaví významným statím Hubkovým, které se mi v listě obzvláště zamlouvaly. Škola i učitelstvo bohatě zastoupeno pracemi J. Černého i Donáta. Všimneme-li si ještě snah o organisaci spolkovou, hlavně Sokolstva, bohatého přehledu událostí politických i hospodářských z celého světa, jež příjemně oživují četné sentence, hlavně ovšem politického rázu z Havlíčka, Husa, Huga, Smilesa, Lindnera, Quise a j., věru musíme chváliti neobyčejnou horlivost i dovednost vydavatelovu. List těšil značným prý se také úspěchům. Hejretovo »Vzkříšení« s ním splynulo.

Škoda, že obsah pozdějších ročníků není tak bohatý, jako prvých. Neutěšené poměry naše jistě také i jej ohrožují. Prvé ročníky mohly býti vzorem krajinskému tisku. Dále dlužno se zmíniti o »Ruchu«. »Ruch« je listem v pravdě pokrokovým a výchovným.

Směr jeho pěkně charakterisuje úvodník »Co chceme?« Žádá umravnění všeobecného. Každý ať jedná s jiným, jako si přeje, aby se s ním jednalo. Povinností každého jest, aby především polepšoval sama sebe, tím také polepšuje svět. Pravá svoboda možna jen tehdy, až statečnost i poctivost budou vládnouti. Uznává moc nevědomosti a tu chce právě potírati, neohroženě pokračuje ku předu. Akcentuje cenu příkladu a odsuzuje malomyslnost. Slova »Nejde to« zničila prý celé národy. Lásku k bližnímu, neúmornou práci a snahu prospěti co nejvíce, píše zlatým písmem mezi svá hesla. Proto také list věnuje zvláštní pozornost mládeži. Rovněž však sociálních problémů si všímá, ukazuje na př. k jasným vzorům Dánska pro naše rolnictvo, i k poměrům našim vůči Židům, dále dbá i hygieny, akcentuje tu hlízu alkoholismu a konečně hledí si i stránky výchovné, a sice již do jisté míry politicky výchovné. Neboť politiky se »Ruch« nezříká. Té slouží četné, cenné sentence, kterými list přímo vykvétá, některé básně, zprávičky ze života, a posléze pak zajímavý oddíl statistický »Mluva čísel« anebo »Ztracené miliony« jsou pravým skvostem; když ty nevzbudí myšlenku nápravy v lebce našeho člověka, pak sotva co! Neméně chválím účelnost rubriky »Ze života«, kde totiž ve formě »denních zpráv« celá řada poučných, věcných statí zahrnuta, varujících i povzbuzujících našeho malého člověka. To je zvláštnost, kterou by měly veškery listy krajinské odkoukati a nápodobiti. A věru že to je methoda znamenitá, čtenáři zvyklému jen na bezcenné denní zprávy vložiti v tento zamilovaný oddíl věci vážné a důležité.

Ještě více převládá ráz novinový v »*Jiskře*«. Úvodníky politické, články politické, rozhledy politické a kulturní tvoří část obsahu, který doplněn je zajímavými zprávami čistě lokálními »Z města a kraje«, kde se záležitosti táborské, soběslavské, pelhřimovské přesně probírají, a pak hlídkou samosprávnou, což zasluhuje zvláštní pozornosti, ano uznání. Věcí samosprávných bylo by dobře si všímati a na ně přesně i přísně poukazovati ve všech krajinských listech. Po té stránce je »Jiskra« věru značně zajímavá, ovšem hlavně jako list krajinský.

Jiného směru je »*Vzdělání lidu*«, vycházející ve Chvojenci redakcí Eduarda Navrátila; uvádí se jako list pokrokový, určený drobné práci. Pozornost věnuje životu společenskému, výchově a školství, umění a literatuře, člověku a přírodě, má dále hezký hospodářský koutek, stati z kuchyně a konečně jakousi kroniku veřejných událostí, ohlasy novin »páté přes deváté« a »černou

hodinku«. List dobrý a užitečný, pokud lze souditi z prvých čísel. Určen také poněkud venkovskému učitelstvu. Má řadu zprávíček, málo soustavných článků. Chváliti lze rubriku hospodářskou a hospodyňskou, a také články z veřejného života se zamlouvají. Za to zdravotnictví by mělo býti lépe zastoupeno! Zvláštní, že list přináší zprávu o Škrdlově »Vlasti«. Neškodila by též rubrika samosprávná a více poučných statí. Velmi cenné by rovněž bylo, rozšířiti hlídku pro drobnou práci! Tím by list značně získal.

Konečně zbývá ještě promluviti o letácích. V Jičíně vyšla minulého roku zajímavá brožurka osmistránková »*Co jest vzduch?*« z péra Dra Alexandra Baťka, professora tuším na plzeňské škole průmyslové. Vydána jako číslo prvé »Přednášek pro lid z oboru vědy a práce«. Myšlenka výborná, kterou lze jen vítati co nejsrdečněji. Mně právě se tento způsob velmi zamlouvá a přál bych si, aby příkladu prof. Baťka se následovalo v Čechách hojně! Probrati jednotlivé otázky vědecké jako celek je správné a pro lid výhodné, tak myslím, naučí se náš člověk velmi mnoho, jistě z toho má daleko více, než z rozkouskovaných zprávíček novinářských. Takové letáky z oboru hospodářského, právnického, zdravotního by dnes působily nad jiné dobře! Bylo by záhodno, aby se články toho druhu množily a rozšiřovaly po celých Čechách, Moravě i Slezsku v hojné míře.

S potěšením věru lze každému příteli pokroku tento náhlý a mnohoslibný ruch na poli osvětové práce sledovati, vždyť jediný rok tolik nových pracovníků uvedl v šiky. Kéž vytrvají při svých plánech i předsevzetích, a překážky nechť jich záhy neodvrátí od cesty nastoupené! Kolik tu různých drah a všechny vedou správně k cíli! »Žďárský Obzor« akcentuje stránku spíše poučnou a částečně také lidovědnou, »Buditel« zase hlavně výchovnou, věnuje dokonce přílohou svojí »Malý Buditel« pozornost útlé mládeži, tak jako to dělal Nejedlý v »Hlasateli«. Oba tyto listy níží se k úrovni lidové, kdežto »Kramerius«, zakládaje se na pěkné poesii i belletrii, úrovně své nesnižuje. »Ruch« bojuje rovněž za nápravu mravní i kulturní, sleduje však již také cíl politický a pracuje obratně s pevnými daty statistickými; jeho dílo týká se celého národa českého, kdežto »Jiskra« věnuje se po přednosti zájmům kraje a samosprávě, čímž blíží se poněkud »Žďárskému Obzoru«, a »Vzdělání lidu« konečně sleduje rozvoj drobné práce. Každý má tedy svou přednost, a dlužno říci, že veškery pokusy ty jsou dobré a celkem správné. Krajinský tisk náš by se

tu měl mnohému učiti! Spojením na př. takové »Jiskry« se »Žďárským Obzorem« nebo »Ruchu« s »Krameriem« vznikly by výborné listy české! Ale přes to mám některá přání. Vedle řečeného již požadavku na uvedení dat biografických a literárně historických při básních, přál bych si předně, aby se také lid informoval soustavně o moderních proudech myšlenkových ať v kulturních, ať společenských a hospodářských otázkách, dále aby se samosprávě věnovala větší péče a konečně, aby se vesměs pěstovala hlídka drobné práce osvětové.

III.

Přítomná stať nemá jen účelem poukázati na velezáslužnou činnost několika nadšenců, kteří s láskou konají národu díla, příslušící vlastně předním ústavům ať národním, ať osvětovým; sleduje ještě jiné cíle. Předně slovo naší intelligenci, hlavně venkovské. Máme tu několik pěkných vzorů lidové práce, — příklady prý táhnou, — nuže, kdy promění se veškery naše krajinské listy otravných namnoze obsahů přičiněním místní intelligence v utěšené »Buditele«, »Obzory«, »Ruchy«, »Vzdělání«? A když se nechce do vlastní práce původní, ať alespoň o to se česká intelligence pokusí, aby nebylo v Čechách obce, kam by tyto listy nedocházely a kde by se nečetly, aby nebylo spolku, kde by všechny tyto listy nebyly vyloženy, aby i v naší české hospodě, tom, žel Bohu, nejoblíbenějším místě našeho lidu, několik těchto listů sloužilo sousedům k zábavě a poučení. Kolportovati lidové časopisy naší intelligencí po celých Čechách, Moravě i Slezsku bylo by na místě i na čase. Tím by se značně prospělo českému člověku, o nějž se bez odporu tak málo staráme! Kolportáž dobrých knih byla důležitým prostředkem naší osvícenské intelligence v době probuzení. Buditelé vycítili dobře, že literatura bez čtenářů je mrtva, a proto starali se horlivě o to, aby získali české knize odběratelů i čtenářů. Česká kniha, v tom neb onom koutě vlasti vydaná, nastoupila cestu po vlastencích, kteří si tehdy navzájem konali služby knihkupecké. Tak pracoval Jungmann na Litoměřicku, Vojtěch Nejedlý opatřil Palkovičovi v Praze prodavače, Sedláček i Rautenkranc starali se s vlastní škodou o rozšíření české knihy, a Kramerius, tento mistr praktického řešení otázky drobné práce, s nevšedním úspěchem pracoval i tímto směrem. Milá postava pátera Vrby, jak jej Jirásek ve »F. L. Věku« líčí, nebyla zvláštností. A této činnosti nám

nelze ani dnes zanedbávati. Co lid baví a poučuje na Žďársku, Budějovicku, Pardubicku i Rokycansku, to bude alespoň částečně dobře působiti po celých Čechách. Proto třeba již jednou pracovati soustavně i trochu účelně a listům těmto získati přístupu do všech obcí českých. Alespoň tolik ať se učiní pro pokrokovou myšlenku, jíž se každý z nás honosí a chlubí! Tím se zvýší úroveň lidového vzdělání a bude pak lze snadno přistoupiti i k vážnějším úkolům místní práce osvětové.

Dále pak slovo redakcím. Ty by měly udržovati vzájemný styk, ano konati jakési porady o kulturních potřebách lidových a jich ukojení. Nejlepší pak články,[1] jež by vzbudily zájem všeho lidu českého, třeba otiskovati zvláště — jako letáky, zkrátka založiti společnou třeba akcí jakousi lidovou letákovou knihovnu, jež by soustavně poučovala v krejcarových knížkách lid o důležitých otázkách! Jednotlivé pak letáky bylo by lze spojiti časem v lidové sborníky, v jakési rádce lidové takového asi druhu, jako byl Sychrův »Veleslavín«.

A konečně slovo o letácích. Již bylo v tomto listě, tuším, vícekráte navrhováno, aby se krásná literatura česká konečně rozhodila letáky mezi náš lid lačný čtení, poučení a odkájený patoky nejhoršího druhu. Literaturu krásnou máme, je na čase získati ji pro chudý lid. Ale což nad to, máme dnes rovněž bohaté, krásné překlady z literatur cizích. A tu může náš prostinký český člověk poznati ve své řeči mateřské celou ohromnou poesii všech národů.

Věc je snazší, než by se zdálo; a dá se demonstrovati na příkladech — ovšem v cizině. Myslím tu Henckellovy »Sonnenblumen«. Známý sociální básník německý, Karel Henckell, vydal několik cenných sbírek letákové poesie, jimiž seznámil lid nejen se soudobými básníky německými, ale také se zajímavými duchy básnictví světového. Byron, Ada Negri, Ibsen, Béranger, Petöfi, Burns, Percy Bysshe, Shelley, Vrchlický, Leopardi, Lermontow, Poe, Hugo, Stecchetti, Puškin, Carducci, Tennyson, Mickiewicz a j. druží se k sobě věrně předními svými plody na malých vkusných letácích po 10 fenikách! Německý tedy dělník nabude poučení také o Vrchlickém, náš člověk nikoli! Než všimněme si též methody Henckellovy, zasluhuje věru pozornosti značné! Leták o Vrch-

[1] Tak činí již časopis »V boj.«

lickém bude vhodným příkladem. Autor neznající česky byl nucen omeziti se pouze na Adlerův překlad básní Vrchlického vyšlý v knihovně Reklamově. Podává motto z básníka, podobiznu jeho, tré ukázek, dále stručný životopis i charakteristiku jeho díla, a sice poetickou na letáku samém, k níž připojuje ještě v malém »Ukazateli« (Anzeiger), který s každým číslem vycházel, pěkný, věcný, byť stručný rozbor Vrchlického díla, úsečný posudek a ukázku z Barevných střepů »Poesie a prosa«.

Tolik zví německý proletář za 10 feniků o našem velkém básníku, kdy dočká se mistr Vrchlický toho, aby za 10 haléřů poznal i náš chudičký člověk ukázku jeho básní, viděl jeho podobiznu, četl o něm, aby jeho věci utěšovaly chudičkého chalupníka za dlouhých zimních večerů! Kdy se toho dočká Čech? Kdy náš Machar? Dejž jim Bůh tak dlouhého žití, aby se i toho dočkali! Kdy učiní se dílo Kollárovo, Čelakovského, Havlíčkovo, Erbenovo, Nerudovo, Hálkovo, Zeyerovo přístupno srdcím našeho chudičkého člověka? Nadchne se soukromý nakladatel pro tuto myšlenku, ujme se jí literární družstvo, všimne si Česká Akademie této palčivé otázky časové? Potřebujeme »České expedice« pro století XX.! Kdo nám ji zřídí? Kdo zaujme místo Krameriusa nové doby? Kéž se najde obětavá síla pro toto ladem ležící pole! Kéž krásné příklady našich obětavých pokrokových vlastenců, jevící se v »Buditeli«, »Žďárském Obzoru«, »Krameriovi«, »Lidovém Vzdělání«, »Ruchu« i letácích jičínských nejsou hlasem volajícího na poušti, kéž najdou též pracovníky i mecenáše zde v Praze, aby se nám již jednou zazelenaly nivy osvětové práce lidové po celých Čechách!

Nové úkoly veřejného zdravotnictví.

Napsal doc. dr. Lad. Haškovec.

(Dokončení.)

Nesmíme totiž považovati každou nervovou neb duševní nemoc, která byla stihla některého člena rodiny, za projev heredity a odvozovati z ní důsledky pro potomstvo. Na druhé straně opět nesmíme zapomínati, že spojení úplně zdravého a ze zdravé rodiny pocházejícího individua s individuem něco zatíženým dědičně i chorým, po případě může vésti i k obrodě eventuálního potomstva jeho. Na všechny tyto speciální výpočty a pravděpodobnosti nelze tu vcházeti. V určitých případech jest to věcí zatím posouzení domácího lékaře.

Tolik můžeme jako všeobecné pravidlo přece označiti, že individuum choré a pocházející z rodiny, kde choroba dědičně přenosná a zdraví zhoubná objevila se ve více generacích co taková neb v různé transformaci a stala se jaksi přívlastkem rodu, spojí-li se se stejným individuem, dá vznik eventuálně potomstvu chorému.

Na nebezpečí, jež pro společnost plyne z takto povstalé chorobnosti, upozorniti, jest povinností lékaře a veřejného zdravotnictví. Kdo pak s plným vědomím o rozsahu celého nebezpečí proti tomuto upozornění jedná, páše hřích stejný, jako kdo vědomě stává se zločinným škůdníkem zdraví svého bližního.

Požadavek, aby každý před civilním neb církevním sňatkem vykázal se svolením lékařským, jest přece tak přirozený a samozřejmý, že vzhledem ku vážnosti celé věci nelze sdíleti četné námitky a pochybnosti proti němu vyslovené. — Poukazuje se na dosavadní zvyklost, ale kdybychom jen té se drželi, vůbec žádný pokrok by nebyl možný. Námitka, že zasahujeme tím ve svobodnou vůli jednotlivce, jest neodůvodněna. Sám dosavadní zákonodárce cítil potřebu legální sňatek omeziti pouze na osoby stářím, zdravím i jinak způsobilé.

Společnost lidská má právo, aby třeba nuceně hájila zájmu bližního a odvracela od něho škodu. Přiznáváme státu právo odváděti vojsko, sváděti bitvy, v šanc tisíce životů dáti pro bezpečí ostatních. Zájem potomstva a muže i ženy v manželství jest stejně důležitý, abychom, hájíce ho, třeba nuceně sáhli v problematickou svou svobodnou vůli a volbu. Ostatně jako v jiném oboru přirozený, či chceme-li říci nepřirozený vývoj našich řádů společenských bezděky vedl k tomu, že tisíce a tisíce individuí nesmí a nemůže dáti průchod své svobodné volbě proto, že nemá majetku, že nemá určitého společenského postavení, a jako nikdo jich nelituje, nikdo zde ujmy, kterou trpí na svobodné volbě, nedbá, tak i s lehkým srdcem můžeme odmítnouti námitku, týkající se porušení svobodné volby, zde, kde běží o zdraví potomstva a bližního. — A dále jako si osobujeme a máme právo sáhnouti na osobní svobodu a vůli škůdníků svého zdraví a majetku, stejně máme právo sáhnouti na osobní svobodu a vůli jiných závažnějších škůdníků, kterými by byli tací rodičové, kteří vědomě ploditi by chtěli individua nezdravá.

Nejhlavnější námitka, která zákonným ustanovením z předu navrhovaným činěna bývá, jest obava před rozmnožením nezákonných sňatků.

O tom, zda-li by zavedením nucené lékařské porady smlouvajících se stran před sňatkem nelegální sňatky se rozmnožily, může býti různě uvažováno. Kdežto jeden může tuto obavu míti, druhý nikoliv, a naopak souditi, že vžitím se moderních těchto pokrokových zásad v lid a uvažováním o celém souboru této otázky spíše opak by byl dosažen.

Nikdo se neptá zákonodárce nakazujícího »nepokradeš«, — zda-li to platí i pro hladovícího a zdali se tím krádeže nerozmnoží, a přece hlad hlásí se stejně elementární silou jako pud pohlavní a přece jest mnoho hladových, kteří nepokradou. Jest ještě něco, co pozvedá morální sílu člověka nad zvířecký pud a potřebu, a to pozvedati, síliti a tužiti jest přece cílem a vrcholem výchovy lidské. Před diskussí o pudu pohlavním pokrytecky lidstvo prchá a nezřídka na účet humanity, pokroku, osvícenosti, mravnosti, vzdělanosti, ethiky a všeho možného jiného pášou se největší hříchy proti přirozenosti a zdraví přítomných i budoucích!

Proti návrhům z předu činěným ozvaly se též námitky meritorního rázu. Pravili jsme již, jak si jich provádění představujeme,

ačkoli načrtali jsme jen zásady všeobecné. Namítá se, jsou-li soudy lékařství tak bezpečné a lékaři tak mravně vysoko, aby lidstvo z podobných zákonných ustanovení škody neutrpělo.

K námitce této dlužno podotknouti, že ovšem zbývá v lékařství jako v každé vědě a v každém oboru vědění lidského mnoho soudů nejistých, ale i v lékařství máme už velmi mnoho soudů bezpečných a nezvratných. Část těchto soudů týká se právě pathologické heredity a nemocí, šířených nakažlivými chorobami na přítomné i budoucí. Nuže a jen v okrsku těchto bezpečných soudů pohybovati se může zákonná instrukce, o níž byla řeč. Pokud se lékařů týče, nelze obviňovati celý sbor, chybí-li někdy jednotlivec. Lékařstvo co sbor jest materielně i mravně tak vysoko, že s klidem může obecenstvo jemu svěřiti své zájmy.

Ostatně každé dílo lidské jest dílo lidské a tudíž nedokonalé. Nikomu nenapadá obviňovati celý soudcovský stav pro jeden případ nevinně odsouzeného a nikomu nenapadá podceňovati celý technický sbor pro jeden zřícený dům. Na lékaře ale troufá si každý, protože, jak Albert vtipně poznamenal, osvojuje si medicině rozuměti každý.

Někteří příliš útlocitní lidé děsí se každé připomenuté zákonné úpravy smlouvy manželské proto, že by se mnohý tak dověděti mohl o chorobě v něm dřímající a o níž nevěděl. Připomenutí její přinésti by mu mohlo mnoho útrap, jichž mohl býti ušetřen. Avšak podobné námitky jsou naprosto malicherny. Bylo řečeno, že raditi neb nařizovati může jen důvěrná porada lékařská. Každý lékař ví, jak se má chovati, co sděliti nemocnému má, může a nemůže. Choroba nepatrná, léčitelná, pro zdraví potomstva a ženy bezvýznamná nemá co činiti se stvrzením, o něž ten či onen žádá. Lékař maje před sebou ustrašené, neurasthenické individuum nebude mu přitěžovati sdělením o dosud nepoznané chorobě. Ostatně na druhé straně mnoho lidí zase za nejedno včasné upozornění bylo by vděčno. Rada a slovo lékařské ostatně i v jiném ohledu blahodárně by působily.

Kolik jest sňatků, k nimž žena dá svolení z vůle oslabené, mysli utýrané, umučené nesvědomitými rodiči a příbuznými! Komu spíše žena taková má se svěřiti než lékaři, jemuž cele důvěřovati může, a kdož lépe a vlivuplněji může ještě v čas nejednomu neštěstí zabrániti než lékař? Není vážných námitek proti navrhovanému provádění porady lékařské a mnoho vážných pohnutek mluví pro ně.

Lékařskou prohlídku před sňatkem ostatně vyžadují samy stávající naše občanské zákony. Čl. 48 praví: »Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou platných smluv manželských činiti.« Čl. 53 dí: »Nedostatek potřebných příjmů, dokázané neb vůbec špatné mravy, nakažlivá nemoc aneb vada, která by byla manželství na závadu, to vše jsou právní důvody, by se odepřelo povolení manželství.«

O věku přesvědčí se úřad z křestního listu. Jak se může přesvědčiti o ostatním? Kdo jest tu povolán, aby rozsuzoval o duševní neb tělesné zdatnosti smlouvajících se stran? Může-liž tak laik zástupce úřadu civilního neb církevního? Pouze zuřiví, šílení a blbí dnes dávno už nerepresentují choromyslné a individua občansky a právně nezpůsobilá a nepříčetná. Nejeden chytrák a piják jest nebezpečným šílencem, nejeden stísněný neurasthenik, nejeden ve veselé náladě nalézající se muž nebezpečným paralytikem! Kdo jest zde povolán, aby vyhovuje intenci platného už zákona v čas na nemocného upozornil a druhou stranu před neštěstím varoval?

Jedině lékař to jest, který však dle dosavadní zvyklosti při sňatku neintervenuje. Kdo má upozorniti na nakažlivou nemoc neb jinou vadu, o níž zákon mluví? Vidíme tedy, že požadavek, o němž tak dlouho jsme mluvili a proti němuž činí se tolik námitek, vlastně má se předpokládati stávajícími již zákony. Avšak nucená prohlídka před sňatkem měla by i s jiné strany užitek. Nejeden rozvod legálně odůvodněn jest trvalou vadou před sňatkem stávající. Není lépe sňatku se vyhnout včasným upozorněním? Není tak lépe, než tisíce nadějí shrouceno v hrob, tisíce slzí vylito a život otráven?

Hlasy po podobné zákonné úpravě smlouvy manželské, pro niž zde horujeme a která by se měla rozuměti i ze znění stávajících zákonů, ozývají se na více stranách. Tak Cazalis[1] horlivě se této myšlenky ujímá, stejně Hegar,[2] Toulouse (Causes de la folie, cit. Cazalis), Fournier,[3] který poukazuje v delším spise na smutné následky nákazy příjicí pro ženu a potomstvo, Jullien,[4] který šíře rozbírá následky u žen po gonorrhoické nákaze. V starých hinduských zákonech, v bibli zakazuje se již sňatek epileptikům!

---

[1] Le science et le mariage 1900.

[2] Deutsche Revue, cit. Cazalis.

[3] Syphilis et Mariage 1900.

[4] Blenorrhagie et Mariage 1898.

Staré zákony řecké jsou obecně známy. V americkém státě Dakotě zakazuje se manželství choromyslným, tuberkulosním a alkoholikům, ve státě Michigan choroduchým a nevyléčeným syfilitikům a gonorrhoikům. Dr. Návrat na 3. sjezdu českých lékařů a přírodozpytců navrhuje zákaz manželství některým epileptikům. Jak viděti s různých stran hlasy o legálním projednání zdravotní stránky sňatku se množí.

Vážné poučení o předmětu tomto nalezne čtenář též v Haycraftově spisu (Přírodní výběr, překlad dr. G. Žďárského, Laichterův výbor nejlepších spisů poučných) a ve článku dra Waltera o manželství a jeho vlivu na přítomné a budoucí (Panýrkova bibliotéka lékařských spisů populárních, Hejda a Tuček). (Viz též můj článek v Lidových rozpravách lékařských (J. Otto): Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské. III. č. 12.)

Dle toho, jak kdo jest pro zdraví bližního, pro majetek bližního ohledný, dle toho návrhy zde projednávané bude posuzovati. Pro povahu bezohlednou, sobeckou a bez každého citu altruistického jest každý podobný zákon zbytečný, ano i směšný. V pokrokových ideích lidstva vždy však zvítězila idea pospolitosti a humanity pravé a zvítězí i tu. Není daleka doba, kdy ve všech státech pokroku milovných nová úprava smlouvy manželské po stránce zdravotní bude rozšířena, doplněna a moderním poznatkům našim uzpůsobena.

Pravda o „slovanských apoštolech“ a jich působení.

Napsal A. Brückner v Berlíně.

(Pokračování.)

V.

Rostislav a jeho »věče« (lidový sněm ještě nepotlačený napotomní mocí Svatoplukovou) byli těžce zklamáni: místo touženého biskupa s družinou přišli dva bratří, kněz a mnich, s několika soudruhy, namlouvající lidu potřebu slovanských obřadů a zvláštního písma; ale Moravané usmířili se na oko v naději, že na této zacházce také budou moci dojíti ke svému vysněnému cíli, k neodvislosti duchovní a politické.

Brzy však Cyrill nahlédl, že by zřejmé zprotivení proti Římu jeho životní dílo, slovanské obřady, jen poškozovalo: na vzdálenou Byzancii, stále mocnějšími Bulhary od Moravy oddělenou, nemohl počítati, musilo tudíž pro každý případ dosaženo býti uznání a trpění slovanských obřadů Římem, nemělo-li dílo skončiti jako v Cařihradě. Katoličtí spisovatelé líčili Cyrilla a Methoděje dokonce jakožto oddané syny Říma, aneb pomáhali si z nesnází frásemi o nerozdělené ještě církvi, kterou prý oba bratří zastupovali. Tato námaha dělá týž žalostný dojem, jako to obcházení Lamanského kol kaše glagolské. Sofistika tu nepomáhá. Slavofilové nalezli pravdu: již Cyrill a Methoděj byli zapřísáhlými nepřáteli Říma; šli-li do Říma a papeži poslušnost slíbili, nestalo se to z vnitřního popudu, nýbrž z nouze. A naše důkazy pro toto odvážné tvrzení? Legendy samy podávají je a ty úctou před papežem přímo kapají; vidíme, jak Cyrill se neostýchal přednášeti proti latiníkům obvinění nejzpozdilejší. Jeho chovanci, Rusové, v pozdějších stoletích vyčetli latiníkům mezi jiným, že za podklad věcí uctívají »matku« (zaměňovali slova »mater« s »materies«) — zcela na téže úrovni spočívají zpozdilé obžaloby na latiníky v legendě Cyrillově — jak tento muž latiníky musil nenáviděti, když

takové nesmysly (o protinožcích, hadech, dřevěných nádobách a pod.) proti nim přednesl a pověry lidové a zbytky pohanských obyčejů jim podstrčil! V legendě Methodějově nepolemisuje se již proti jednotlivým latiníkům, nýbrž zcela bez ostychu napadeno rozkolné bludařství o poměru Syna k Otci, t. j. samo učení papežovo, a na svém úmrtním loži Methoděj nástupce od něho samého ustanoveného neposílal již do Říma k papeži o potvrzení: rozkol byl zjevný, papež Štěpán z toho učinil důsledek a Svatopluk byl vykonavatelem rozsudku. Legenda Klimentova, přirozené pokračování legendy Methodějovy, lže až se hory zelenají, nadává statně Svatoplukovi a častuje nás pohádkami, z nichž však pravda prosvitá. Když totiž po smrti Methodějově latiníci jeho přívržence tím zřejměji obvinili z bludařství, Svatopluk, maje sváru již dosti, jako nejvěrnější syn římské církve, protože mu každá svrchovanost ale také i jen oprávněnost k urovnání theologických sporů chybělo, žádal, aby hádající se přísahu složili na souhlas svého učení s římským; tuto přísahu mohli zajisté vykonati jen latiníci, opírajíce se o list papeže Štěpána V.; přívrženci Methodějovi, kteří to vykonati nemohli, podlehli dle slovanských zákonů, byli prohlášeni za kacíře a musili, nechtěli-li bludy odpřísáhnouti, opustiti zemi. Odtáhli do — Bulharska; cestu tam připravil jim Methoděj dávno, jakkoliv jeho legenda o tom moudře mlčí.

Proti tomu nebudiž ukazováno na uctivý tón, jejž slovanské legendy o papeži zachovávají; katolíkům to lichotilo a dali se vskutku navnaditi a ošáliti. Legendy nesměly ani v žádném jiném tóně mluviti — neboť Cyrill a Methoděj překročili práh apoštolů a poklonili se papežům, z nichž Jan VIII. Methoděje tak důrazně obhájil a zachránil proti celému vztekem zachvácenému německému kněžství. Za to si Method a legendy záhu schladili na latinících samých. Cyrill zemřel v Římě; Methoděj sice mrtvolu jeho nechtěl ponechati v kacířském okolí, ale neprorazil proti vůli Římanů aneb také nechtěl — nebylo snad pro budoucnost lhostejno, bude-li ležeti na svaté římské půdě bratr. Řekové a přátelé Photia, kteří se vedrali do římského území, že by byli smýšleli »papežsky« — — nikdy, a slavofilové právem to věřili; jejich vlastní zášť proti Římu větřila instinktivně a neklamně sympathickou zášť proti Římu obou bratrů.

Papež Mikoláš obeslal bratry před svou soudnou stolici pro jich smělost a novoty — legenda přirozeně zcela jinak líčí příčinu povolání; ale papež Hadrian schválil (?) jejich celou působ-

nost v Panonii a Moravě. Jak podařilo se Řekům vymoci na papeži neslýchané dovolení slovanských obřadů? Latinská legenda nedotýká se mnoho tohoto kamene úrazu; Římané neměli se na to příliš upozorňovati; slovanské jsou hovornější. V latinské legendě převezení a pozdravení ostatků sv. Klimenta, které bratří s sebou odnesli z Chersonu, líčí se chytře jakožto hlavní příčina cesty do Říma — vskutku tyto ostatky ukázaly se neobyčejně zázračnými: zakryly podloudné zboží, propašování slovanských obřadů Římem. Důvody, jimiž bratří zdráhajícího se papeže svedli k nešetření římských zákonů, z části nám jsou dány, z části lze je uhodnouti. Ku povznesení papežské stolice bylo předůležito, aby Pannonie a Morava, bez ohledu na stav věcí utvořený za posledních desítiletí, zpět vráceny byly do stavu předchozího (stěhování národů!), aby z německého biskupského svazku byly vybaveny a bezprostředně pod pravomoc Říma postaveny; tato vymoženost byla nějaké koncesse hodna, když zároveň na vždy zaručovala odloučení od německých biskupství. S jiné strany Řekové oháněli se důvodem naprosto lichým, přece však ještě po jednom století opakovaným: surovost a zarputilost barbarských Slovanů byla tak velká, že jim jen povolností ve věcech obřadní řeči (jako bychom byli v čase Badeniho jazykových nařízení!) křesťanství mohlo být vštípeno. Methoděj domníval se snad, že Slované nenávidí Němců a bojí se jich tak velice, že tím i latinské obřady Němců spolu trpěly. Pak poukazovali bratří na nespočetné barbarské Slovany, kteří příkladem Moravanů slovanskými obřady nejsnáze by se získali dříve pro — římskou stolici; snad naznačili, že by se tím jistě dali získat Bulhaři. Rozpaky papeže zaplašili konečně poukázáním na orientální zemské církve s vlastní řečí obřadní, snad také naznačením, že se časem ještě mnohé dá změniti — pro přítomnost je koncesse nezbytná, nemají-li Moravané zdivočiti úplně — tout comme chez nous! A Hadrian II. snad s těžkým srdcem povolil, ano přivlastnil si dokonce větrné theologické důvody bratří, a aby práci provedl důkladně, prohlásil to slavnostně mnohonásobným opakováním slovanské mše v římských kostelích, což legenda vynáší nejslavněji a nejdůrazněji, jestli si to nevylhala.

Co Cařihrad nikdy by nebyl poskytl, dal Řím, ale Řím byl přelstěn, jako vždy ve styku s Řeky a Rusy. Průběh stal se typickým; ruským analfabetům bylo vždy hračkou a zábavou podvésti Řím: abych vzpomněl jen jednoho klassického případu, nevzdělaný Dimitrij I.

jesuity a celou římskou diplomacii ošálil zcela hravě — oni prohloupli, on se jim smál a neštítil se dokonce před samými jesuity papeži se posmívati — jen jeho bezpříkladná lehkomyslnost učinila komedii náhlý konec. A tak bylo v 16., 15. a 13. století — tak bylo 869. Ve styku s východem papežská diplomacie posud vždy vyšla na krátko, dala se ještě vždy napáliti, a ještě dnes nenaučila se z toho ničemu.

VI.

Avšak mlhy, které bratří rozestřely, se rozprchly a již Hadrianův nástupce odvolal povolení (?), zapověděl slovanské obřady. Viděli jsme, jak Methoděj v Římě ještě jednou prosadil uznání slovanských obřadů, avšak již v uznávacím listě papež umístil omezení, že na Moravě žádnému (rozumí se z velmožů, vždyť obyčejný lid nepřišel v úvahu) latinská mše odpírána býti nesmí. A po smrti Methodějově slovanské obřady byly zapovězeny podruhé, nyní však pro vždy. Kolísání římské kurie přestalo nadobro; nemělo žádného smyslu povoliti Slovanům, čeho nedosáhli vzdorní Germánové ani Keltové; všeobecnost římské církve takového porušení svých zákonů, svých zvyklostí trpěti nemohla. Výsledek byl pronikavý: když po letech Mojmír II., Svatoplukův syn a nástupce, jda vstříc zajištěnému panství, také církevní záležitosti své země nově si přál uspořádati, ve vyjednáváních ani slůvkem zmínka se nestala o slovanských obřadech nebo o Methodějovi: zdálo se, jako by se i Moravané štítili na tuto episodu jen vzpomenouti. Tak v Moravě samé požár slovanských obřadů pečlivě byl rozšlapán, ale dávno zalétly jiskry do sousedství a znítily se zde nově a lépe.

V Římě tedy kolísáno po nějaký čas vůči neslýchané novotě, až jediné, pravé stanovisko bylo zaujato. Jak německé duchovenstvo k řecké novotě se postavilo, netřeba vypisovati. Jak zachoval se ku věci Cařihrad? V Cařihradě vřeli zlostí nad prací obou bratří, která své kruhy brzy zatahovala také nad Bulharskem — alespoň bych nevěděl, jak vysvětliti podání legendy Methodějovy, že »(řecký) císař na něho nevražil, a kdyby jej dostal do své moci, že by Methoděj to odpykal svým životem«. Legenda tvrdí sice, že jen jeho úhlavní nepřátelé to rozšiřovali a Methoděj dává císařskému vlastnoručnímu psaní zcela jiné znění, já však věřím, že úhlavní nepřátelé si to nevyssáli z prstů. Pro Methoděje, který s Římem byl již hotov, bylo důležito, aby ne-

došlo k roztržce také s Byzancí, i vydal se sám na cestu, aby zapudil mračna císařského hněvu. I zde podařilo se mu dosáhnouti příznivého výsledku; lehce můžeme uhodnouti důvody, jimiž působil na císaře a patriarchu: za cenu slovanských obřadů připoutáme si Slovany bezpečně; příklady východních zemských církví Řekům nemusil uváděti, jak v Římě učiniti musil. Zášť proti Římu překonala řecké rozpaky; pocit vlastní bezmocnosti vůči Moravanům také radil k obratu. Tak vítězil Methoděj: s povzdechem ach a ouvej konečně Řím i Byzanc povolily slovanský obřad! Dílo zdálo se vzdorovati všem bouřím a přece bylo ihned z dosavadní živné půdy vyvráceno.

Neboť ani na Moravě dílo bratří nenalezlo očekávaného přijetí. V prvém okamžiku novota vzbudila zájem novotářských Slovanů; lichotila jejich pýše, že mají, čím zatracení Švábové se vykázati nemohou, avšak brzy se nadšení ztišilo. Bezděky podezříváni Řekové; ne nadarmo hučeli latiníci do uší s výčitkami řeckého bludařství, nepotřebností slovanského obřadu, a snad Rostislav sám naléhal na bratry, aby si z Říma zaopatřili schválení svého díla. A ještě hůře bylo později, když Svatopluk zapudil Rostislava: osobní rozpory siláka Svatopluka a jeho okolí s asketickým arcibiskupem, přísně dbajícím kanonických zákonů (zvláště o manželství, o němž Svatopluk a jeho lid měli své vlastní velice volné názory a obrátiti se nechtěli), nepřestávaly a ostřily protivy. Svatopluk byl dosti moudrým, aby se tím pouhým slovanským brimboriem klamati dal; musil si říci, k čemu tato zvláštnost pro Slovany by v celém římském světě byla; pozoroval, že přidržením se Řeka se množí nesvornost a nebezpečí, že k národním a politickým ještě vznikají i rozpory náboženské. Ale nejlepší doklad jeho moudrosti byl, že choval se vyčkávavě; nechtěl spor s arcibiskupem dohnati k nejkrajnějšímu, ačkoliv tradice vytrvale o jakési klatbě vypravuje, kterou Methoděj uvalil na knížete a zemi — za trvání při římském učení, jak ze psaní papeže Štěpána víme určitě. Jakmile smrtí arcibiskupovou hlavní opora Řeků v zemi padla, nezpěčoval se déle a prokázal ještě tolik taktu, že při konečné odpravě nebyl přítomen. Dýchal volněji, když Řekové a jich přívrženci vyklidili zemi.

(Pokračování.)

Klerikalism.

Prof. Masaryk (»Naše Doba« XI., č. 1.) napsal: »V užším slova smyslu mluvíváme o klerikalismu jakožto zneužívání náboženství k cílům politickým«; doklady evanj. klerikalismu prý jsou: politika německého císaře, styky něm. protest. poslanců konservativních s katolickým centrem a odpor časopisu »Kreuzzeitung« proti reformnímu hnutí katolickému.

Tyto příklady nepřilehají dobře k výměru svrchu uvedenému. Svědčí o nedbání skutečného zájmu protestantského, opouštění vlastních zásad, avšak není v nich zneužívání náboženství. Ale výměr (prof. Masaryka) není vůbec správný; na jedné straně jest příliš úzký a nevystihuje klerikalismu, na druhé straně příliš široký a dá se do něho zahrnouti mnoho, co klerikalism není. Ku př. každý nábožensky indifferentní ano cynický politik a státník, jenž by náboženské horlivosti lidu zneužil pro své polit. cíle, byl by také klerikál. Než jaký? Z definice není také patrno, proč se mluví o jakémsi zvláštním nad jiné velikém nebezpečí klerikalismu pro svobodu svědomí a svobodu a samostatnost ducha vůbec.

Klerikalism není ojedinělé, více nebo méně se vyskytující zneužívání náboženství skrze jednotlivce neb korporace k té neb oné církvi přináležející, nýbrž jest to systém. Jest to systém nábožensko-církevní, jehožto podstatnou částí a vůdčí myšlenkou jest učení o božském poslání kněžstva jako nevyhnutelném prostředníku pravého náboženství.

Systém takový není pak nikde tak důsledně — až k neomylnosti papežské — proveden a nikde tak dokonale organisován, jako v církvi řím.-katolické. Tu jest klerikalism silný a důsledný s organisací velkolepou.

Tu není pouze snaha rozšířit zásady čistě náboženské, nýbrž i moc a autoritu kněžstva, protože je poslouchati jest částí a podmínkou pravého náboženství i nábožnosti. Avšak autorita kněžstva na lid musí se zakládati na moci světské a politické, jinak jest nedokonalá a nemůže nikdy dosáhnouti toho, aby pravé náboženství nabylo vrchu. Proto z důvodů náboženských snaží se tento systém o panství světské a politické, proto i úsilí o stát papežský, proto chce i spojení církve se státem a v konečných svých cílech panství církve nad státem. Neboť moc církve-kněžstva jest moc pravého náboženství.

A nejen na důvodech náboženských jest snaha tato založena, nýbrž i cestami a prostředky náboženskými se o tuto moc a panství pracuje, jako skrze kazatelnu, zpovědnici, missie, náboženské spolky atd. Jest tu tedy zneužívání náboženství — ale pouze jako vlastnost klerikalismu, jenž sám však jest systém. Tak i prof. Masaryk v »Čase« v r. 1901 č. 145. uvádí i přijímá výměr Hoensbroechův takto: »Jest to světský a politický systém, jenž pod rouškou náboženství a s pozlátkem náboženství snaží se po světsky politickém a pozemsky materielním panství a moci.« Klerikalism jest tedy systém a ono zneužívání náboženství jest systematické zneužívání a cíl jeho panství a moc ne kohokoli, nýbrž tohoto systému.

Když pak takto klerikalismu rozumíme, chápeme také jeho nebezpečí a jeho zhoubný vliv na ducha lidského a rozumíme i jeho veliké moci na všecky, kteří s ním nepřetrhli všechny svazky; chápeme také, že boj proti němu není snadný. Pouhý protiklerikalism nedokáže ničeho, obzvláště když při všem protiklerikalismu dopouští se, aby základy vychování mládeže položil — klerikalism. Pouhá věda nesvede také ničeho; rovněž nevěřím, že ku př. francouzský stát nyní svým násilným způsobem ochrání lid francouzský před ním. Ani odloučení církve od státu ani snahy našeho tak zv. reformního kněžstva náš lid katolický od klerikalismu nevysvobodí. Jen jedno hnutí jím zatřáslo a téměř polovičku jeho příslušníků od něho osvobodilo a to byla reformace, která přiložila ruku k základní myšlence klerikalismu, totiž o božské autoritě církve nad lidským svědomím, a vedla lidi od člověka k Bohu a bibli.

Z reformace vyšlý protestantism není tedy klerikální systém, nýbrž přímo protiklerikální; odmítá myšlenku odvislosti člověka od člověka jakéhokoli a zavrhuje tak veškeré kněžství. Když pak v jedné části anglikánské církve — high church — jsou klerikální zásady a snahy, tedy jest třeba říci, že se tato část sotva za protestantskou považuje. Jestliže pak u protestantů se vyskytne nějaký zjev, jenž zavání klerikalismem, jsou to pravidelně jen tendence některých osob, a jest to vždy něco protiprotestantského. Klerikalism však v římské církvi jest něčím podstatným a není nikde církve katolické neklerikální a ona se klerikalismu nemůže zbavit, leč by se změnila ve svém nejvlastnějším základě.

Proto i konfessijní škola katolická, jakožto část klerikál. systému a k jeho službě zřízená, jest klerikální, kdežto škola konfessijní evangelická, k službě protest. náboženství zřízená, není klerikální — protože to není náboženství klerikální.

Vůbec tedy vedle sebe stavět klerikalism katolický a protestantský nelze; tvrditi pak, že protestantský klerikalism jest horší a nebezpečnější nežli katolický, jest možno jen velké předpojatosti a nenávisti proti protestantismu.

A jest to jistě velice podivno a zajímavo, že právě u nás, kde protestantism jest zastoupen tak nepatrnými církvemi, tak mnoho se mluví o klerikalismu protestantském, kdežto v zemích většinou evangelických se o takovém klerikalismu ničeho neví. Na tom nezá-

leží, myslí-li se zrovna domácí evang. církev, nebo cizí. Zdálo by se, že u nás tlak tohoto klerikalismu jest obzvláště veliký. Že tomu tak není, nepotřebujeme dokazovati. Příčina pak, proč v českém tisku straší evangel. klerikalism, jest dle mého mínění zase onen rozpor v českém člověku, který jest způsoben rozporem mezi českou minulostí a přítomností. Rozum a snad i svědomí táhnou minulost pryč od římského katolictví, ale srdce váže přítomnost, vychování, okolí k Římu. A srdci jest každý důvod, který mu ulehčuje trvání v římské církvi — vítaný. Odtrhnout se od této církve? Snad k protestantismu? Vždyť jest protestantský klerikalism horší nežli katolický!!« *J. Souček.*

*

Döllinger vidí podstatu klerikalismu (Döllinger mluví o ultramontanismu, kteréhožto výrazu v Německu užívají pravidlem) v papismu, z papismu prýští všecko ostatní: papež rozhoduje neomylně nejen v otázkách víry, nýbrž i mravnosti a proto také politicky; papism církve je čistě monarchický, kněží jsou sluhové římského jedinovládce, jehož příkazy musejí provádět přímo nebo nepřímo.[1] Ultramontanism podle Döllingera je nábožensky italský, římský; je proti náboženským zvláštnostem lidu německého, vnucuje italský způsob zbožnosti jak cizí kabát.[2]

Nad Döllingera pokračoval Kraus. Vidí v ultramontanismu katolicism politický. Ve svých proslavených listech, vydávaných v »Mnichov. Allgemeine« pod jménem »Spectator« podává (1895, II. list) tento promyšlený výměr: »1. Ultramontánním jest, kdo klade pojem církve nad pojem náboženství. 2. Ultramontánním jest, kdo zaměňuje papeže s církví. 3. Ultramontánní jest, kdo věří, že království nebeské je z tohoto světa a že v moci klíčů Petrových je obsažena také světská jurisdikce nad knížaty a národy, jak to tvrdil středověký kurialism. 4. Ultramontánním jest, kdo míní, že náboženské přesvědčení může se vynutit nebo zlomit násilím hmotným. 5. Ultramontánní jest, kdokoli je ochoten, obětovat jasný příkaz vlastního svědomí výroku cizí autority.«

Z této definice Kraus-Spectator velmi důvodně potíral ultramontánní methodu v politice, žurnalistice, vědě a zejména v historii, kterouž právem a docela správně charakterisoval, jakožto »systém pomluv a lži«, užívaný proti všem lidem nepohodlným. Kraus docela správně přijímá, co již Gioberti ukazoval ve svém znamenitém spise »Moderní jesuita« (Gesuita moderno), že totiž ultramontanism, papežství, není než jesuitstvím.

Tyto správné vývody seslabuje Ehrhard, podávaje svým »liberálním« katolicismem jen další důkaz toho, že Gioberti byl v právu. Ehrhard liší totiž ultramontanism »neoprávněný« (od oprávněného), přepínající předně centralism církevní; druhé, potlačuje relativní samostatnost církví jednotlivých, zejména také v otázkách politických a domáhá se obnovení světského panství papežského na základě katolického dogmatu (»ultrasaekularism« to zove Ehrhard).[3]

---

[1] J. Friedrich, J. v. Döllinger, 1901, III., 398.
[2] III. 78.
[3] Ehrhard, Der Katholizismus a t. d., 246. Ehrhard slova »klerikalism« užívá pro označení oprávněného vlivu církve a kleru v středověku. (str. 25., 30.)

Hledě ke všem daným výměrům označoval bych všeliké úsilí, kladoucí církev před náboženství a specielně zneužívání náboženství k cílům politickým za klerikalism. Podle okolností užívá klerikalism prostředků nestejných a užívá jich více méně poctivě; pravidlem dnes jich užívá jesuitsky, v zlém a nejhorším slova smysle.

Připouštím, že katolicism dnes je nejklerikálnějším pro svůj kněžský systém; avšak pan farář Souček sám připouští klerikalism jednotlivců a částí některých protestantských církví. Jistě nelze klerikalism obmezovat jen na klerus – všichni, kdo přijímají názory a směr kleru, hájícího především nikoli náboženství, ale svůj stav a organisaci církevní, jsou klerikální. *M.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Smutné zjevy politického života v Čechách. Dobrodružná kandidatura. Kdo je vinen? - Smiřování bez konce a — bez výsledku — Český ministr krajan ze řad oposičního českého klubu poslaneckého — Politické ústupky v licitaci ad minuendum. Návrh dra Bráfa na moravskou universitu v Praze. Odmítnutí jeho Mladočechy.

»Zraky celého národa upiaty jsou k říšské radě« — znívala obvyklá novinářská fráse, kdykoli česká delegace dobývala — a rozumí se nedobyla — nový kousek rovného práva pro Čechy. Smávali jsme se smutně nabubřelé frási; neboť ve skutečnosti ani k Vídni nikdy se nepoutal opravdový politický zájem český prostě proto, že dodnes je náš lid politicky nevychován, neprobuzen, beze všeho stálého a věcného zájmu pro veřejný život. Snad dovede na chvíli upoutat pozornost politickou u nás nějaká hlučná, možno-li sensační akce. Podařený novinářský boj, tažení proti vlastizrádcům ať již v řadách realistických nebo sociálně demokratických, či docela vyostřená volební vřava a jakákoli jiná barnumovština politická vyplňují a i vyčerpávají všecken veřejný zájem, kolik ho vůbec je. To je jediné, trudné poučení, které nám podávají poslední léta politického života českého od tažení protipunktačního až po všechny živější akce posledních dnů. A při tom každá nová česká barnumovština ukazuje, jak ode dne ke dni klesá politická úroveň v Čechách. Pokřik protipunktační, klatby na živly neńárodní, vyhlazovací boj proti domnělým českým losvonromistům buntujícím s Berlínem — vše to byly zlé příznaky naší politické nevyspělosti. Ale jedno jim nelze upřít: vždy měly — ať sebe ubožejší a nižší — myšlenkový podklad. Čím však dnes je bouřena pozornost českého lidu, zatím ovšem v jediném volebním okresu, nemá ani stínu boje myšlenkového.

Volební boj na Královéhradecku ukázal se typickým příznakem naší politické ubohosti; tím horším, že jde o jeden z t. zv. nejprobudilejších okresů a že je jisto, že volební circenses dle královéhradeckého vzoru by našly stejně nadšené diváky i účastníky v kterémkoli jiném českém okresu. Šlechtický dobrodruh, který mimo bezpříkladnou smělost a trochu peněz nemá pražádné způsobilosti pro veřejnou práci, dovedl rozbouřit celý okres, jemuž dosud byl zcela cizí, dovedl v šachu držet po celou volební kampaň vážné politické strany, vedoucí stranu národa nevyjímaje, dovedl přinutit velké národní organisace politické, aby boji volebnímu proti němu věnovaly mnoho sil, práce — s pochybnou do poslední chvíle nadějí na úspěch. Ostatně nezáleží ani na

samém výsledku. Podlehne-li hr. Sternberg, budou ovšem české listy bít pravdu v tvář výklady a chvalozpěvy o zdravém politickém smyslu, o uvědomělosti českého voličstva. A přece průběh volební, sama skutečnost, že muž pochybného politického charakteru, jenž neostýchá se bojovat nejšpinavějšími prostředky agitačními, mohl s úspěchem vystupovat jako poslanecký kandidát, je svědectvím jediného: české politické opozdilosti. A je jisto, propadl-li by hr. Sternberg na Královéhradecku, že může znovu bez bázně a bez ostychu stejně úspěšně pokoušet zdravý politický smysl českého voličstva zítra na Příbramsku, pro něž již o kandidatuře Sternbergově se mluvilo, pozítří na Podřipsku a v kterémkoli jiném okresu, jejž si právě vybeře.

Zoufalý zjev, jenž by měl budit české strany politické, pokud mají jen trochu smyslu pro své poslání a úkoly v životě národním, ba pokud nezapomínají na samy existenční své podmínky. Či k čemu by byly politické strany, když by mohl lidu stačit za zástupce člověk, jenž výslovně prohlásil za svoji přednost, že nemá politických zásad? Ale zatím aspoň strannická žurnalistika chápe svůj úkol pohodlně. Nesnaží se vyšetřit příčiny smutného zjevu a pracovat pro nápravu. Stačí jí, najde-li jen pro sebe a pro svoji stranu omluvu a výmluvu, a svrhne vinu za žalný stav českého lidu in politicis na odpůrce. A tak základní tón i vyvrcholení časopiseckých úvah o volbě na Královéhradecku zněly dle strannické příslušnosti listu: »Mladočeši jsou vinni«, »Agrárníci jsou vinni« atd. Jistě pravda, jsou vinni i Mladočeši i agrárníci. Ale což Mladočeši a agrárníci pojali do svých řad všechnu českou intelligenci, jež je povolána i povinna konat buditelskou práci mezi lidem? Nevyrůstá již od půldruhého desítiletí česká intelligence mimo všechen mladočeský vliv? A kde byla, kde je nemladočeská intelligence při politické práci? Je jisto, že pracují jednotlivci z pokrokové české intelligence velmi vytrvale a obětavě na českém venkově. Ale jak jsou nemnozí a jak se ztrácejí v počtu těch, kteří nevyužijí hřivny svěřené a zakopají ji bez užitku v zemi! Zde nutno žalovat nejen na starý, český svět, od něhož nápravy konečně ani nelze čekati; ale budit vědomí politických povinností v mladém českém světě je nutno, je nutno budit politicky českou mladou intelligenci, aby mohl býti probuzen politicky lid. Dokud nenabude intelligence opravdového zájmu o věci veřejné, nelze čekati ani požadovati věcný a trvalý politický zájem u širokých vrstev lidových. Tedy organisovat a oživit politicky intelligenci je prvým úkolem všech, kdož počítají na politickou budoucnost. Proti tomuto velkému i těžkému úkolu jsou všechny politické transakce dneška malicherné.

Kdo vidí všechnu politickou bídu našeho lidu, nedovede přisuzovat větší význam vyjednáváním stran mezi sebou i s vládou a všemu umění vídeňské politiky. Neboť musí vidět, jak je všechna naše politika nezaložená, bez opory v lidu. Proto také všechno rozhodování nyní může být jen chvilkové, pro dnešek. Urovnání národních sporů, stabilisování poměru mezi jednotlivými národy v Rakousku, nemůže nastat, dokud lid sám nebude o sobě rozhodovat, a to nejen formálně (podmínka: všeobecné a rovné volení), nýbrž i věcně. A toho lze se do-

pracovati jen poctivou politickou výchovou lidu. Ovšem, naše strany, rozhodující v politickém životě, mají pro tento vlastní základ politické naší budoucnosti nemnoho smyslu. Pro ně jsou důležitější otázky: Na jaře chystá pan dr. Koerber nový smiřovací pokus, který — nebudou-li ochotni Mladočeši zlomit si politickou páteř — zůstane zase jenom pokusem. Konkrétním výsledkem nového smiřování bude as jen jmenování českého ministra krajana, za něhož je vyhlédnut pan dr. Žáček, dosud člen mladočeského poslaneckého klubu na říšské radě. Jmenování ministra krajana ovšem nebude neštěstí. Ba, sluší považovat spíše jen za vhodno, aby vláda měla vždy — i za nejostřejšího rozporu svého s českým poselstvem — člena, který by byl dobře informován o českých poměrech a potřebách. To je zájem samé vlády. Ale české poselstvo nemůže se účastí toho či onoho českého politika při vládě nijak vázat. A docela již by přece nemohlo připustit, aby ve vládě, proti níž bojuje, byl účasten jeho člen. Proto povolání dra. Žáčka do ministerstva musilo by značit jeho rozchod s českým klubem poslaneckým.

Neboť, že není mezi Mladočechy nálada přijmout za výkup ústupky podpoloviční, svědčí, že výkonný výbor národní strany svobodomyslné odmítl rozhodně návrh, který činil professor Bráf v »Konservative Korrespondenz«. Dr. Bráf radil, aby Mladočeši přijali zatím, dokud není naděje na zřízení moravské university, podvojné osazení professur na české universitě v Praze, jako přípravu pro zřízení druhé university. Návrh nedošel ohlasu ani v ostatní české veřejnosti, a dnes již považuje ho za odbytý sám prof. Bráf. *—gg.—*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Valná hromada Rakousko-uherské banky — Banka Rak.-uherská v roce 1903 — Německé spořitelny v Čechách — Říční regulace v Čechách — Rakouské železné dráhy v roce 1902 — Říšské finance v Německu.

Idylické klidné ústraní valné hromady banky Rakousko-uherské doznalo letos zajímavého vzrušení.

Peněžní kruhy naše věnovaly akciím Rakousko-uherské banky dosud malou pozornost, třeba že akcie tyto jsou papírem jednak úplně bezpečným, jednak i při dnešním dosti vysokém kursu a při slabších finančních výtěžcích přece ještě naproti jiným ukládacím hodnotám papírem dosti výnosným. Záložny naše pěstují po většině naproti svému určení býti zdrojem osobního úvěru, půjčky hypotekární. Jednota záložen obmezuje se na revisní činnost a na vydávání »Věstníku« a každoroční statistiky, mimochodem řečeno statistiky, v níž po drahně let již text zůstává skoro úplně nezměněn a toliko číslice se vždy nahrazují novějšími bez nového poučení, pokynu a pod. — v ostatním jsou pod — drahými — ochrannými křídly Živnostenské banky, bez vlastního finančního ústředí, bez čilejšího jednotného vedení. Spořitelen českých je dosud málo a teprv nedávno se organisovaly, soukromníci buď neznají nežli záloženskou nebo spořitelní knížku, nebo, jsou-li »pokročilejší«, raději nešťastně spekulují, než v papírech ukládají. Marně bylo po léta upozorňováno, jaký národní význam měla by uskutečnitelná větší účast českého kapitálu v akciích banky Rakousko-uherské. Teprv loni chopila

se soustavné akce bankovní Česká společnost národohospodářská a provedla ji společně s mladým, ale čilým svazem českých spořitelen.

Kdo chce míti hlas ve valné hromadě banky, musí dát zavčas na své jméno přepsati a deponovati 20 akcií, jichž kurs obnášel v poslední době asi 1610 K. Těchto majitelů bylo k podnětu vynikajících kruhů bankovních působením České společnosti národohospodářské a svazu českých spořitelen u českých ústavů získáno do stanovené lhůty 98, kdežto celé Zalitavsko mohlo na valné hromadě letošní soustřediti hlasů pouze 67. Ovšem také čeští Němci nelenili s agitací a sehnali 147 hlasů; jsou mezi nimi nejenom spořitelny, ale i četné pensijní fondy spořitelen, obce a školní fondy obecní atd., poučný to doklad námahy, s jakou hlasy byly sbírány.

Maďarská polovice má na svých 67 hlasů 6 zástupců v generální radě banky, my nemáme ani jediného. Byl tedy přirozeným požadavek českého zastoupení v generální radě — ostatně byl požadavek tento tlumočen již v předčasném, obsahem i formou nešťastném a obecně (i námi) tehdy odsouzeném vystoupení Kaftanově na loňské valné hromadě banky, zbytečném a předčasném, pokud jsme nebyli dostatečně připraveni a pokud tedy naše vystoupení bylo ani ne dobrodružným experimentem, nýbrž směšnou žvanivostí. Německá většina loňské valné hromady nepovažovala za potřebno na malomocnou českou reklamaci ani odpověděti — za to hned po valné hromadě byly německé noviny plny nových útoků proti českému nebezpečí a české nenasytnosti a proti domnělému vnášení národnostních momentů v ústav ryze hospodářský.

*

Letos v předběžné poradní schůzi smluven postup jiný. Řečníkem oficielním ustanoven prof. Fiedler, který požadavky české — rozšíření sítě filiálek, zastoupení v generální radě, zdemokratisování úvěru bankovního — odůvodňoval ryze hospodářsky, klidně, střízlivě a věcně. Jeho německý odpůrce, pražský továrník Sobitschka, dopustil se taktické chyby, že po umírněném Fiedlerově projevu odpovídal vášnivě na loňskou řeč Kaftanovu, s aparátem číslic libovolně sestavených, jichž pochybný — dle pohodlné Wieserovské methody — podklad brzy na to (10. února v »Politik«) Fiedlerem byl prokázán.

Sami Němci mimočeští přiznali morální úspěch Čechům — o překvapení valné hromady nemohlo býti vůbec ani řeči, německá správa bankovní svými přísnými kautelami zavčas může vždy přehlédnouti situaci a se připraviti, všech účastníků valné hromady bylo letos 395 (jindy málokdy překročeno bývalo statutární minimum 100) akcionářů, měli jsme tedy jen čtvrtinu hlasů. Jak málo však je tomu let, co měli jsme tam zástupce jednoho, tři, deset?

*

Z výroční zprávy vyjímáme, že v r. 1903 zřízeno bylo 10 pobočních míst bankovních, 7 v Předlitavsku (z toho v Čechách: Čáslav, Humpolec, Kutná Hora, Bílina, Duchcov) a 3 v Uhrách, žádná filiálka. Celkem fungovalo loni: dva hlavní ústavy ve Vídni a Pešti, 45 filiálek a 66 pobočních ústavů v Předlitavsku, 33 filiálek a 83 pobočních

ústavů v Uhrách. Výnos hrubý činil K 20,177.448, výdaje K 10,356.078, čistý zisk K 9,821.370. Z toho připadne akcionářům 4·3% ze splaceného kapitálu 210 mill. K, tedy K 9·03, státním správám K 625.000. Dividenda r. 1903 činí tedy na akcii K 60·20. Zlatý bankovní poklad koncem r. 1903 činil K 1,109.589.285, stříbrných mincí bylo u banky za 292·8 mill. K. Oběh bankovek činil koncem roku 1770·84 mill. K a byl nejvyšší dne 31. října (1773·3 mill. K), nejnižší dne 23. března (1448·8 mill. K). Z českých filiálek byly za rok 1903 aktivní: Praha, Ústí nad Labem, Králův Hradec, Pardubice; passivní: Budějovice, Kolín, Plzeň, Liberec, Žatec, Děčín, Trutnov, Warnsdorf, Cheb a Teplice. Značně stoupl výnos filiálky pražské (K 551.787).

*

Na valné hromadě banky Rakousko-uherské uváděl německý řečník proti nám převahu německých spořitelen v Čechách, čítaje mezi ně arci i t. zv. Českou spořitelnu. Výmluvné to poučení pro ty mezi námi, kteří za loňského runu pořád nechtěli pochopiti, že podnět runu a run sám jest věcí vedlejší, hlavní věcí že jest nezanášeti český kapitál do německých ústavů, kde jest proti nám zfruktifikován hospodářsky i — jak patrno — politicky.

Ostatně účinky runu jsou patrny: Přes snahu Němců zmírniti nepříznivé účinky odtoku českých peněz z tohoto německého ústavu, bylo v České spořitelně loni vybráno celkem 79·5 mill. K a složeno jen 45 mill. K, kdežto u městské spořitelny pražské loni bylo vybráno jen 40·94 mill. K a vloženo 60·37 mill. K; zde tedy přírost vkladů o 19·43 mill. K, tam úbytek 34·5 mill. K. V měsících runu, v únoru a březnu 1903, bylo u České spořitelny vybráno vkladů 23·05 a 21·92 mill. K, koncem 1903 měla tato spořitelna vkladů 199·65 mill. proti 226·10 mill. a 214·48 mill. K v obou letech předcházejících. Spořitelna městská v Praze měla koncem roku 1903 vkladů 149·11 mill. K proti 124·82 mill. K v letech 1902, má tedy dnes již bezmála plné tři čtvrtiny vkladů, jež má spořitelna Česká, kdežto v nedávných letech neměla ještě ani polovici. Rovněž stouply vklady v českých spořitelnách venkovských a v bankách pražských.

*

Zmínili bychom se ještě o jedné nedůslednosti. Na jedné straně voláno z podnětu Wieserových studií po autonomní hospodářské a j. statistice české, která by však zásadní (celkovou) pravdivost poměrné daňové (aspoň pokuď se přímých daní výdělkové a příjmové týče) převahy Němců v Čechách přec jen musila doznati, a na druhé straně jsme plni zbytečné a ochromující skepse, kdykoliv činí se pokusy o naši hospodářskou emancipaci z velkoprůmyslové, obchodní a peněžní převahy německé, jejíž jest potom poměrná převaha Němců co do daně výdělkové a příjmové pouhým neodvratným důsledkem. Bylo tomu tak loni při vybírání českých peněz z německé »České spořitelny«, letos zase v příčině akce bankovní.

Jiní zase diví se, že na Wieserova tvrzení — výsledek, při vší nesprávné pohodlnosti použité methody, dlouhé práce s celým aparátem najatých pomocných sil pracovních — čeští statistikové nevytřepali

ihned z rukou zdrcující pro Wiesera odpověď, a nepováží, jak by teprv uškodila na rychlo vysypaná, nedbalá nebo povrchní odpověď. A odpověď ta může se rozumně týkati skoro jen methody Wieserem použité.

Lednový »Obzor národohospodářský« právem tu však namítá další otázku, lze-li z té poměrné převahy v oboru pouze jistých daní přímých vyvozovati důsledky Wieserem požadované? Soudí rozhodně, že nikoliv, i když se již naprosto nehledí k námitkám, proti samé methodě Wieserově se vnucujícím. »Dávno již je jasno, že politická práva, účast ve správě veřejné, ve státě, zemi i obci, nejsou závislá na vzájemné míře finančního přispívání k jich úkolům. Bojujeme proti privilegiím velkostatků, které přece vznikly a opíraly se o veliký majetek pozemkový a jeho daňovou poplatnost. Chceme odstraniti volební řády, které spočívají právě na zastoupení zájmovém, a zavésti všeobecné rovné hlasovací právo do zákonodárných sborů ve státě i zemi, bez ohledu k poplatnickému významu jednotlivých stavů pro stát nebo zemi.«

Němci proti nám uvádějí v zemi svou vyšší poplatnost, třeba že převaha ta není tak veliká, jak tvrdí Wieser. Kde jsou však v tom ohledu ještě za námi nejenom Poláci a ostatní Slované, ale i sami Němci ve všech mimočeských zemích, vyjímajíc jediné Dolní Rakousy! Upozorňoval však kdy ve státě někdo z bohatších zemí škodolibě, jak málo daň příjmová a výdělková i všechny nepřímé daně, jimiž my v Čechách a na Moravě zase nepoměrně vysoko jsme stiženi, vynáší v Korutanech, Tyrolsku, Krajině atd., vytýkal kdy někdo, že země chudší neuhrazují svými daněmi ani výdaje vlastní správy? A nejsou passivní jen země slovanské, Dalmacie, Halič, nýbrž i některé německé země alpské.

V zájmu říše připlácíme konečně my v celém Předlitavsku nepoměrné procento k říšským výdajům na prospěch Uher.

»To, co požaduje prof. Wieser pro Němce, je politika brutálního egoismu. Provádějte ji důsledně, a vyřkněte, nač Praha, nač Vídeň platí zemské přirážky – ony nebudou chtít nic od země, a země ať nic nechce od nich; nač bohaté země české a Dolní Rakousy doplácejí na země pasivní — ať se zavedou »finanční kurie« Wieserovy i v rámci Předlitavska; nač kvotu nepoměrnou k výdajům říšským — pryč od Uher. Atd. atd. Proč jen uvnitř Čech dělení dle národnosti, proč ne týž bezohledný egoism země naproti zemi, měst naproti venkovu, konečně i stavu naproti stavu?«

Tento egoism, který by pak plně odůvodňoval jako důsledek finančních kurií národních i národnostní hospodářské ohraničení — národní cla hospodářská — vůbec, je však právě u Němců tím nespravedlivější, že nynější jejich průmyslové bohatství není plodem vlastního jejich počinu, nýbrž ovocem staleté všestranné a velmi vydatné péče státní právě o německočeské kraje z peněz všeho poplatnictva vůbec.

Konečně, chtějí-li Němci, co jim dle domnělé jich převahy náleží v zemi, spokojme se zase my třebas i s nesprávným procentem, jaké

nám na daňové poplatnosti v zemi naproti Němcům přisuzuje Wieser, ale chtějme opět na státu, aby aspoň dle tohoto procenta a dle naší poměrné účasti též na všech daních nepřímých, které tak veliký mají význam zase ve financích státních, dal nám v rámci Předlitavska poměrné obnosy na kulturní a hmotné potřeby našeho národa, poměrné zastoupení českého živlu v úřednictvu — i v nejvyšším —, v důstojnictvu a zkrátka v celém životě státním — a uvidíme, komu se vlastně křivdí v tomto státě a který zase národ přes všechnu svoji vynášenou poplatnost přec ještě více od státu pro sebe dostává, nežli mu sám poskytuje.

Ani v novější době však průmysl nikterak není výhradným majetkem a důvodem k osobování si jakýchkoli privilejí žádného národa a žádného kraje. »Vzniká, udržuje se a roste ne-li již přímou státní podporou, tedy aspoň pod křídly celní ochrany. Všichni spotřebitelé přispívají k jeho rozkvětu, platí ve clu a zvýšené o něj ceně výrobku daň k jeho vypěstění, a tato podpora z kapes všeho obyvatelstva je tím důležitější, čím větší má význam těžká péče o odbyt naproti snadné poměrně stránce výrobní v průmyslu. Ať již se tedy průmysl, zejm. velký usadil kdekoliv ve státě, je výsledkem péče celého státu a peněz všeho poplatnictva, zásluhou a majetkem všech krajů a všech národů.

Na bedrách státní protekce a naší české neprozíravosti, která pořád nechápe, že musí pracovati i s oběťmi k své průmyslové a obchodní emancipaci, sesílil tedy průmysl německý a domáhá se ústy vědeckých pracovníků brutálně respektování své finanční potence i dokonce finančního rozhraničení národnostního. Nemluví však o osamostatnění, když se o to jedná bráti peníze i od českých lidí, požadovati i od nich zvýšenou cenu svého zboží, bez které by v soutěži s cizinou nemohl obstáti a jakou mu umožňuje celní ochrana, poskytnutá na jeho prospěch státem z kapes poplatnictva všech národů — i českého.«

*

Dne 20. prosince 1903 konala se v Pardubicích schůze interessentů českých i moravských s přednáškami prof. Smrčka a Hráského o průplavu pardubicko-přerovském a kolínsko-pražském s účelem podnítiti agitaci ke zbudování průplavu prve jmenovaného směřující. Prof. Hráský zejména upozorňoval na nutnost, aby vláda zřídila v Pardubicích expositeru vídeňského ředitelství pro vodní stavby, jakož i aby při zhotovení projektů plavebních dbáno bylo i zájmů zemědělských i průmyslových. To stalo se dokonalou měrou při projektu kanalisace středního Labe, neděje prý se však při projektech na regulaci přítoků. Jelikož tvoří přítoky s Labem jedinou síť vodní a změny v přítocích způsobí změny v Labi i zájmovém území (úpravou přítoků se zrychlí i zvětší přívaly vodní do Labe, zhorší se v něm průběh velké vody), měly prý by veškeré stavby vodní a meliorační řízeny býti toutéž zemskou komisí vodní, jež by v sobě soustředila nejen iniciativu, nýbrž i nadána byla veškerou potřebnou kompetencí.

V zákoně o regulaci řek ze dne 13. února 1903 sice stanovena stavba některých údolních přehrad k účelům retence, to však k zamezení škodlivého účinku ze zrychlení vod při Labi samém stačiti nemůže.

Za katastrofálních přívalů v červenci a srpnu r. 1897, kdy dosud největší známé množství srážek v povodních těch spadlo a kdy stiženy krutě Krkonoše a Jizerské hory, nebylo na Labi od Pardubic dolů žádné neobyčejné povodně — zadržení jakéhos množství srážek těch v nádržích údolních není tedy jedinou anebo dostatečnou pomocí ke zmírnění rozvratu, jenž v poměrech zátop v Polabí nastati může; zde třeba se postarati též o vodojmy, o zdrže v širém kraji, jehož povodí jest větší než povodí horské. Zakládání těchto vodojemů nemá však česká komisse zemská přímo ve svém programu a přece nebyly by to vodojmy ani nákladné, ani nezúročitelné, nýbrž lukrativné podniky.

Jest to soustavné a současné odvodnění pozemků v obvodu toků, jež upraveny býti mají. Těžká, zamočená půda nepřijímá dost vody do sebe, ta stéká a rozmnožuje velké vodní stavy v řekách, kdežto půda drenovaná jest malým přičiněním vytvořený vodojem, jenž za přívalů vodu zachycuje a jen znenáhla propouští.

Věc je skutečně zajímava a v širších kruzích co do významu nedost oceněna: ne pouze přehrady údolní a nádrže, nýbrž i celé rozsáhlé povodí řek je regulátorem jejich stavu; je-li odvodněno, vsaje jako houba do sebe většinu přívalu, není-li, pouští dešťové vody plně do koryt říčních. Přepážka horská působí jen v obmezeném obvodě, o několik kilometrů doleji nebezpečí povodně se nezmenší.

U nás regulace říční na tuto okolnost nepamatovaly. Zase kus prozíravosti, s jakou byly dělány zákony průplavní a regulační. Nyní se již naříká, že přepážky údolní jsou z 80% skoro v krajinách německých, kterým skutečně pomohou od povodní a zjednají levnou sílu jejich mlýnům a továrnám, zatím co dolní české kraje budou obdařovány povodněmi tak utěšeně jako dříve.

*

Vydána byla právě statistika železnic parních v Rakousku za r. 1902. Koncem roku 1902 bylo v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených celkem 19.891 km. železničních tratí. Státem bylo provozováno 11.751 a soukromými podnikateli 8027 km. Veškerých osob dopraveno bylo drahami v Předlitavsku vůbec 173·62 mill. (státními drahami 91·34 mill.), na kilometru však jelo průměrně po stát. drahách 236.007 osob, po soukromých 347.531 osob. Mají tedy soukromé dráhy frekvenci skoro o polovici větší nežli dráhy státní.

Ještě nepříznivějším jest poměr tento co do dopravy zboží. Úhrnem dopraveno bylo v témž roce všemi drahami předlitavskými 119·36 mill. tun zboží, státními drahami však jen 41·74 tun a soukromými 77·62 mill. tun, čili doprava nákladní předčí u drah soukromých průměrně o více než tři čtvrtiny dopravu nákladní drah státních, t. j. dráhy soukromé jsou v krajích dopravou mnohem bohatších než-li dráhy státní, jsou skoro vesměs v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Dolních Rakousích (jižní dráha sprostředkuje spojení

s Terstem a Rjekou), kdežto státní dráhy probíhají většinou méně bohatými a vyvinutými kraji, zejm. v Haliči a zemích alpských.

Odtud také rozdíly příjmův a čistého výnosu. Na 11.751 km. státních drah přijato celkem 272 mill. K a na 8027 km. drah soukromými společnostmi provozovaných přijato 373 mill. K, příjem státních drah na 1 km. činil průměrně jen 23.668, drah soukromých 46.084 K, tedy skoro dvakrát tolik. Průměrný čistý výnos předlitavských drah činí na 1 km. 10.229 K, u státních drah jen 5408 K, u soukromých 17.152 K. Čistý výnos soukromých drah jest více než třikrát vyšší výnosu drah státních.

O postátňovací akci není teď ani slechu. Státní úvěr je již dost zaujat půjčkami investičními a vodocestnými a vláda teď sama šroubuje sazby svých drah znenáhla do výše na úroveň tarifů drah soukromých.

*

Německo stojí před reformou říšských financí. Společné výdaje říšské uhrazují se dle ústavy říšské především výtěžkem z cel, společných daní spotřebních a příjmů poštovních a telegrafních, dále, pokud nejsou zavedeny jiné daně říšské, z příspěvků jednotlivých států dle počtu jejich obyvatelstva. R. 1879 bylo ustanoveno, že všechny příjmy z cel, daně tabákové, z kolků a spotřební daně kořaleční s přirážkou mají se přikázati jednotlivým státům až na 130 mill. M., jež podrží říše. Vskutku bylo pak zemím přikázáno více, než-li činily jejich matrikulární příspěvky, protože daně i cla rostly jednak stálým zvyšováním, jednak přirozeným vzrůstem počtu a zámožnosti obyvatelstva; v r. 1904 by dle toho připadlo jednotlivým státům přes 553 mill. M. Nyní má výtěžek cel, kolků a tabákové daně zůstati zcela říši, státům má se přikazovati jen přebytek daně kořaleční, která vynáší nyní s přirážkou asi 230 mill. M., tedy asi 100 mill. M. Ovšem by se pak zase zmenšily matrikulární příspěvky jednotlivých států. Vidí se však již nezbytným zavésti nové nebo zvýšené daně říšské, protože ve správě civilní šetřiti se již nemůže a ve vojenské a námořní se nechce a koloniální luxus bude státi milliony nové a nové. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ. Poměry živnostenských společenstev a činnost společenstevních instruktorů v Rakousku — Informační kursy pro činovníky živnostenských společenstev a obchodních gremií v Praze — Vládní osnova zákona upravujícího lékárnictví.

Sekční rada v ministerstvu obchodu dr. Fuchs konal ve společnosti rakouských národních hospodářů zajímavou přednášku o stavu živnostenských společenstev v Rakousku a činnosti společenstevních instruktorů. Zpracoval obsáhlý materiál soustavně a velice instruktivně. Zajímavá jsou data o jmění společenstev živnostenských (dle řádu živnostenského), kteréž není nikterak tak skrovné, jakož se téměř obecně za to má. Jmění vídeňských společenstev (gremií) obnášelo 31. prosince 1902 K 8,660.000, jmění společenstev s českou řečí jednací v Čechách 3,350.000, s německou řečí jednací K 2,560.000. Oč by bylo jmění to větší, kdyby se bylo všude řádně nebo alespoň

správně hospodařilo! Znamenalo by skutečnou hospodářskou moc! Leč ani dnes není jmění to nepatrné a dlužno tudíž vítati všechny snahy čelící k tomu, aby bylo vždy a všude řádně spravováno a účelně používáno. Meritorní činnost společenstev v rámci zákonem živnostenským vymezeném roztřídil přednášející na 4 oddíly. V prvém zmínil se o poměru společenstev k pomocníkům a učňům. Tu mnoho potěšitelného uvésti nemohl. Sprostředkování práce, noclehárny, výborové rozhodčí jsou vesměs instituce v praxi při společenstvech z různých důvodů velice málo se osvědčující, toliko poměry učenické lepšily se zaváděním zkoušek a pořádáním výstav.

* * *

V dalším oddílu vylíčil činnost společenstev na poli humanitním. Počet zvláštních pokladen pomocnických klesl v létech 1894—1902 z 907 na 824 z přirozené potřeby koncentrace tohoto pojišťování v okresních pokladnách nemocenských, počet pokladen učenických stoupl z 265 na 396. Pojišťování nemocenskému mistrů prostřednictvím mistrovských pokladen nemocenských stála v cestě celá řada překážek, mezi nimiž nebyly poslední různé t. zv. podpůrné spolky, jichž pomoc ovšem bývá neorganisovaná a více či méně náhodná. Přes to však založeno bylo v Čechách 23 nemocenských pokladen mistrovských, z nichž 21 jest obligatorních ve smyslu § 115. a) živn. řádu. Vylíčiv zevrubně bolestnou otázku pojišťování invalidního a starobního, přešel přednášející k třetí části svých vývodů, k vzdělavatelské činnosti společenstev. Tu byla činnost společenstev i instruktorů rázu převahou podpůrného; jednalo se o to, využíti zejména zařízení, poskytovaných ústavy podpůrné akci živnostenské sloužícími. Posléze v oddílu o působení společenstev na poli hospodářském dotkl se přednášející zejména svépomocného ruchu družstevního, kterýž by rád uvedl v těsné spojení se závaznou organisací společenstevní, tak jak to řád živnostenský umožňuje.

* * *

Zvláštního povšimnutí doznalo řešení otázky maloživnostenského úvěru dle projektů dra Lichta na Moravě a dra Poláka v Čechách. V Brně byli živnostníci roztříděni ve 4 spřízněné kategorie, pro něž byla založena 4 spořitelní a úvěrní družstva. Tato 4 družstva jsou spojena se 3 výrobními družstvy v ústřední svaz německých výdělkových a hospodářských společenstev na Moravě. V Čechách však pokusil se dr. Polák za pomoci zemského jubilejního fondu úvěrního sorganisovati úvěr maloživnostenský v rámci povinné organisace společenstevní. Založeno bylo od r. 1899 do 31. pros. 1902 13 úvěrních družstev při společenstvech s 663 členy a 1168 podíly. Úvěrní fond zemský povolil jim zápůjčky v obnosu K 47.000, za něž příslušná společenstva živnostenská s určitým omezením ručí. Živnostenských společenstev ve smyslu řádu živnostenského v Rakousku jest 6000 (68 svazů společenstevních) a jest v nich soustředěno průměrně 70—90% veškerých živnostníkův. Společenstva rakouská čítají 600.000 samostatných živnostníků a více než 700.000 (?) pomocníkův a učňů. Připomeneme-li, že jmění

společenstev v Rakousku obnáší mnoho millionů korun, seznáme, že tu jde o organisaci, která věru již zasluhuje povšimnutí a péče.

* * *

Informační kursy pro starosty, činovníky, komisaře a tajemníky živnostenských společenstev, při pražské obchodní a živnostenské komoře pořádané, vzešly z podnětu společenstevního instruktora dra Poláka, jehož činorodá iniciativa uskutečnila již nejeden podnik živnostenskému ruchu společenstevnímu prospěšný. Kurs posléze v lednu t. r. konaný trval plných šest dnů a rozdělen byl na dvě oddělení. Podstatnou součástí kursu byly vycházky do ústavů pro živnostníky důležitých. Píle a vytrvalost téměř sta účastníků byla obdivuhodná. Posluchači opustili na týden své povolání, aby někdy již od sedmé hodiny ranní nepřetržitě po 6 hodin poslouchali přednášky, jejichž konečným cílem bylo oživení živnostenských společenstev a obchodních gremií, vnitřní náprava v těchto zákonných organisacích živnostnictva. Při příležitosti čtvrtého, lednového kursu, učiněn opět vážný krok ku předu. Pojednáním univ. docenta Josefa Grubera o obchodních a živn. komorách zahájena »Sbírka živnostenských přednášek«, jež na základě kursovních výkladů budou postupně vydávány. Akcentujeme slovo »kurs«. Nebyly to jen volné přednášky, nýbrž škola přísné kázni podrobená, poučující i podněcující, škola živnostenské samosprávy a svékázně stavovské. A bylo radostno pozorovat, jak ochotně a vděčně se posluchači této kázni podrobují, jak si navzájem přísně kázeň tuto ukládají. A šlo-li v prvé řadě o živnostensko-právní výklady pro činovníky společenstev důležité, v další řadě jednalo se o výchovu organisační kázně, bez níž není úspěchů v žádné organisaci, tudíž ani v organisacích živnostenských. Největší česká obchodní komora měla přímo povinnost pracovat pro obrození společenstevního života, v němž jest důležitý kus veřejného života národního vůbec. A po zdaru prvých informačních kursů má povinnost vyvrcholit dílo započaté a dokázat, že pojala svůj úkol až do posledních důsledků. Bez nadsázky lze tvrditi, že snad ještě nikdy nebylo s tak skrovnými prostředky hmotnými tak velice mnoho na poli živnostenské samosprávy vykonáno a že informační kursy pražské jsou jedním z nejzáslužnějších podniknutí obchodní komory pražské. O kursech proniklo poměrně málo do širší veřejnosti, ač, jak suché úřední zprávy uvádějí, doznaly ohlasu i u jiných komor. Soudíme, že, docílila-li by obchodní komora vídeňská v kursech informačních, bude-li je po pražském příkladě pořádati, podobného úspěchu, byl by pro její práci vyvolán zájem kruhů nejširších i — nejvyšších. Uzavírá-li ve Vídni prostičkou ústřední učenickou výstavu slavnostně ministr za přítomnosti odborových přednostů, místodržitele a purkmistra, jak by se as veřejně ocenilo sebezapření a obdivuhodná píle činovníků společenstevních, projevená v tak stkvělé míře na informačních kursech pražských!

* * *

Nová vládní osnova o úpravě lékárnictví vyhovuje zájmům veřejným i zájmům stavu lékárnického mnohem více než osnova, časně z jara v r. 1903 odborným korporacím vládou k podání dobrého zdání

rozeslaná. Ostatně tato neškodná výměna názorů mezi ministerstvem vnitra a bezpočtem poradních sborů, rad, komor a gremií měla hlavně ten účinek, že vláda velmi zdvořile pořídila z dobrých zdání jednotlivých korporací více nebo méně kusé výtahy a na konec si uspořádala jako obyčejně věc podle svého. A uspořádala ji tentokráte dosti dobře. Především vypuštěno bylo někdejší odiosní ustanovení, že má býti úředně odhadnuta cena lékárny pro případ, že majitel lékárny chce lékárnu převésti na jiného smlouvou mezi živými. Osnova stanoví toliko, že nová lékárna nesmí se přenášeti smlouvou mezi živými před uplynutím prvých pěti let svého trvání. Osnova stojí na stanovisku čisté osobní koncesse (nedotýkajíc se ovšem starých práv radikovaných, před r. 1859 vzniknuvších), umožňuje však zároveň přenositelnost lékáren a uznává obchodní cenu lékárny. Vadou a jistou nedůsledností jest však, že vláda nepřistoupila na požadavek, že kupujícímu, prokáže-li stanovenou způsobilost, nesmí se udělení koncesse lékárnické odepříti. Že řízení týkající se zřizování nových lékáren poněkud je těžkopádné, není konečně mnoho na závadu, uvážíme-li, že počet lékáren smí jen pozvolna a obezřetně býti rozmnožován. Právo žádati za zřízení nové lékárny má každý kondicinující farmaceut, kterýž vykazuje zákonnou způsobilost a desetiletou praxi. Vypisování konkursu tu tedy odpadá, povolení nové lékárny jest však omezeno určitými úvahami, vztahujícími se k počtu obyvatelstva, jeho blahobytným poměrům, nesmí býti ohrozena existence lékáren sousedních a musí býti slyšena zájmová zastupitelstva lékárnického stavu, lékárnická gremia. Nejostřeji se staví lékárníci proti ustanovení osnovy, dle něhož pokladny nemocenské a jich svazy jsou oprávněny své vlastní lékárny zřizovat a z nich léky také ambulantním členům svým poskytovat. V celku však lze tvrditi, že osnova vládní nastoupila »zlatou střední cestu« a šťastně rozřešila ostré rozpory zájmův, a také práv nabytých potřebnou měrou šetřila. Snad se podaří příslušné komissi poslanecké sněmovny rady říšské vládní osnovu ještě zlepšiti, ač není vyloučeno nebezpečí, že sněmovní komisse osnovu ministerstva pokazí, jakž se již nejednou stalo. Rozhodně však nelze se srovnati se samostatným návrhem posl. Sylvestra, jenž upravuje lékárnictví nepřiměřeně a jednostranně.

K.

*

SOCIÁLNÍ: Návrh pražské sociální komise obecní na zřízení obecních prodejen uhlí pro chudé a jeho osud — Pohřeb jeho na útraty žurnalistické cti „Nár. Listů" — Nezdar stávky krimičovské — „Stávkokaz" — Postup obranných organisací podnikatelských a pražská stávka truhlářská.

Byl jednou jeden král, jistě byl, a v jeho říši panovala ukrutná zima, tak že mrzla nejen ptáčata v povětří, ale i poplatníci a rekruti na zemi, o obyčejných chudých ani nemluvě. I zželelo se králi takové bídy a kázal velekněžím, aby vyprosili oblevu. I vzbouřili se uhlíři, že přijdou o chleba a byli rozčileni, dokavad jim z kompetentních míst nebylo řečeno, že velekněži oblevu buďto vymohou, nepřijde-li zatím sama, anebo nevymohou. Nenastala, a chudí mrzli dál, než by si kupovali za poslední groš umouněné kamení, které nehořelo. Ale uhlíři byli spokojeni, protože zima patří jim, a kdyby i ani kousek uhlí neprodali. Od toho jsou uhlíři. Rok na to divnou náhodou nebyla vůbec

žádná zima, uhlíři neprodali vůbec nic, ale nebouřili se. Pak přišla zas krutá zima, krutší ještě než předloni, a král — zatím už mladý — poručil, aby se nakoupilo za jeho peníze uhlí a bez zisku prodalo těm nejchudším, kteří měli zrovna ještě na cent uhlí týdně, ale neměli na tři centy očerněného kamení. Myslil, že se při centu uhlí zahřejí a při třech centech kamení by mrzli dál. I vzbouřili se uhlíři zas, že by musili se chopit žebrácké hole, kdyby jim byli vzati chudí, kteří aspoň někdy koupí očerněné kamení, a kdyby poznali opravdové uhlí, že by ani už kamení nechtěli. Dokázali nezkušenému králi, že by do svých skladů musil za prodavače postavit aspoň ministry, tak že by mu to přišlo draho a chudým taky. Že vůbec krále nemají proto, aby prodával uhlí, že by mu pak mohlo napadnout, prodávat všecko sám a to že by brzo neměl komu. A tak přemluvili krále, že toho nechal; chudí mrzli dál a uhlíři hlídali své uhlím znečistění kamení a zavázali se, že opravdové uhlí nikdo nebude prodávat, i kdyby je chudí opravdu chtěli hotově platit, protože oni také musí kupovat kamení a co s ním. Kamení ale v uhlí musí být tolik proto, že by jinak nemohlo být tolik uhlířů. Kamení je přece obživí, třeba nehřeje.

To je začátek pohádky o pražské obecní komisi sociální, jejíž pokračování by bylo příliš zdlouhavé a která krátce učí toto.

Pražská sociální komise obecní je pro pražskou městskou radu komisí dnes skutečně nejpotřebnější a ze všech nespočetných obecních komisí svého druhu jedinou. Vede každého městského radu zrovna za ruku, nežádá na něm, aby si lámal hlavu, co s jejími návrhy, mají-li přijít ještě do nějaké jiné komise či co: ze všech možných návrhů, co vyjdou z komisí, aspoň o návrzích sociální komise je jisto, že se zamítnou. A hned se ubohé hlavě radovské uleví a sociální komisi žehná. Kdyby tato komise byla nad všemi komisemi, aby všechno musilo jí projít, bylo by to nejjednodušší. Protože by se to pak všecko zamítlo. Ani sám by pak nemusil se žádný rada tolik namáhat s vymýšlením návrhův a voličstvu by se omluvil, řka: Prosím vás, to všecko by musilo také do sociální komise, a to víte, kdyby náhodou byla pro to, potom se to zamítne. Proč? Protože v té komisi zasedají lidé, které jsme si tam povolali, aby nám v těch prožluklých sociálních věcech radili; ale to jsou vám samí takoví professoři, doktoři a podobní lidé nepraktičtí, to my praktikové už vycítíme z jejich návrhů vždycky nějakou čertovinu a raději to hned zamítneme. Kdo ví, co by z toho mohlo pojít, jak povídal p. dr. Scharf, třeba to na pohled vypadalo nevinně. Těm není co věřit a děkujme Pánu bohu, že nás tak varuje.

V naší blahoslavené samosprávě přijde vždycky na to, jak a kdo čeho se chopí. Sociální komise řekla: mrznou chudí, bezejmení chudí. Kdyby byla řekla: mrzne řemeslnictvo a živnostnictvo, nebo mrznou poplatníci, to by byla jiná. Ale ona řekla jen: mrznou chudí. A to budou nejspíš ti dělníci nebo nějací úřadníčkové, co nic nedělají a leda píšou. Ale mrznou. Drobný uhlíř u nich přijde o peníze a ani jim už neprodá na dluh, zvlášť když sám je ubožák a má v krámě vlastně kamení uhlím znečištěné a protlouká se tím jak může. Draho

a špatně koupí a tak i prodá. Proto, navrhla sociální komise, ať se zřídí obecní prodejny uhlí, zatím jen čtyry v nejchudších čtvrtích, kde by za ceny režijní prodávalo se nejchudším z chudých (obývajících kuchyni nebo nejvýše ještě jednu místnost, zpravidla s houfcem noclehářů) na poukaz chudinského otce týdně 1, při četných příslušnících domácnosti nejvýše 2 metrické centy uhlí nebo koksu.

Rada městská ale krátce řekla, to že je ještě spousta jiných věcí nezbytné denní potřeby, které by stejným právem mohly se žádati od obecních prodejen (zajímavé doznání!) a tím že by se vyhladověl a zproletarisoval drobný obchod vůbec. Myslila při tom patrně na ty už dnes zproletarisované živnostníky, proti nimž samo obchodnictvo brání se požadavkem průkazu způsobilosti, které ale je nedotknutelno, jakmile jednou v řady živnostnictva vstoupilo. Pak už je to před demagogickýma očima městské rady ne cizopasnictvo na těle konsumenta a zejména chudého konsumenta, ale »živnostnictvo«. A rozumí se i poplatnictvo, z něhož ale pokladna berní má jen škodu, protože náklady s vybíráním a vymáháním berní od něho berně samy zpravidla převyšují. Marně namáhala se sociální komise dokazovati, že reelní obchod naopak bude zbaven neplatících, protože nuzných zákazníků, že se mu z platících nic nevezme, a mohla doložit, že tím nad to ještě solidní obchod bude zbaven parasitních existencí a nekalé soutěže — všecko to odbyla ve své povýšenosti většina praktikův a v obecní samosprávě vyučených advokátů v radě městské poznámkou, že prý to vůbec zavání socialismem, pod nímž si patrně představuje všecko, co za našich otcův a dědečků nebylo. A ono naopak bývalo, a už za prapradědů! Také si většina přiznala s uznání hodnou otevřeností, že by ta režijní cena za její režie vlastně ani žádnou slevu neznamenala — před tímto důvodem klobouk dolů. To mluvili praktikové a celou ostatní trapnou exkursi sociálně-politickou mohli si uspořit. Tenhle důvod stačil za sto jiných. Ještě dobře, že nenapadlo nikomu vyslat obecní deputaci na studijní cestu do měst německých, anglických a j., kde takové režijní prodejny obecní jsou; my máme režii svou, původní, jak o tom svědčí městské dráhy.

*

»Národní Listy« napsaly k té celé věci epilog, že si těžko představit trefnější. Šikovný redaktor lokálek zachránil tuto perlu ze suchoparu svého národohospodářského kollegy a referoval s gustem o pohřbu »tohoto robátka sociální komise« v rubrice, kterou denně špikuje referáty o krkavčích matkách, denních skandálech, různých perversitách a co tak všecko lidská zkaženost natropí, aby to už na řádkovém honoráři něco vydalo. A čtenáři toho druhu lokálek robátko smlsli jako mandli, čímž náš největší list své referentské povinnosti dostál.

*

V krimičovské stávce dělníci kapitulovali. I zaměstnatelé byli dobře organisováni a měli dostatečné fondy — dělníci resignovaně musili si doznati, že další boj je marným vyčerpáváním organisačních peněz, ochuzováním výdělku dělníkova i místního živnostnictva, ohro-

žením celého krimičovského průmyslu ztrátou trhu na konkurenci, anebo skončí postupným vytlačením starousedlého dělnictva množícími se přespolními (i z Čech a Polska) stávkokazy.

Stávkokaz! ohyzdné slovo. Zajímavě o něm rozjímá v posledním čísle svého týdenníku Harden. Vzpomíná, jak se svými druhy mládí hřímal s nadšením verše Coppéovy Grève des forgerons. Hrdinovi básně, otci Jeanu, když nemůže se už dívati na spousty, které v jeho rodině způsobila vleklá zimní stávka, čta denně v očích udřené ženy touž výčitku, touž otázku, a když jako poctivý muž jde do shromáždění stávkujících, jimž stál v čele, a řekne otevřeně, že déle nelze se mu dívati na to umírání hladem doma a — chce za dosavadní mzdu vstoupiti zas do práce — vrhne mu po chvíli tísnivého mlčení kdosi ve tvář urážku: zbabělý chlape! Starci zatmí se před očima, hoří smýti urážku a v souboji na kovářská kladiva roztříští protivníku lebku. Před soudem žádá si smrti, jen ne káznice. — Planuli jsme jako děti pro tohoto hrdinu, domnívali se poznávati bídnost světa, který spravedlivého dohání ke zločinu. Oh, až jen budeme velcí . . .! A když jsem byl velkým, slyšel jsem báseň přednášeti na dělnické slavnosti. Čekal jsem bouřlivé nadšení; když rozpalovala nás, synky buržoů, jak asi teprv dělníky. A zatím posluchači mručeli a na konec ozval se sykot. Hádanku mi rozluštil soused: Jak mohli jen něco takového dát na program! I slepý musil předvídati, že organisované dělnictvo nemůže míti soucit se — stávkokazem.

Dva světy, dvojí mluva; a obojí má svůj žargon. »K práci ochotný« tu, »stávkokaz« tam. Dobrý příklad obojího žargonu. K práci — špatně placené — ochotným je ubožák, jejž i malá mzda vytrhne z krušné bídy, a pak, až octne se mezi lidmi, soudruhy, bude ihned kouti zbraně s nimi. Tak to samo se železnou nutností se vyvíjí. Ale organisovaní soudruzi nemohou se naň dívati objektivně, a ani nechtějí. Zahájili boj o lepší mzdu, chtějí změřiti svou sílu, už vítězí skorem — a tu jim v poslední snad chvíli cenu krušného boje z ruky vyrazí stávkokaz. Klnou mu a zuří proti němu. Pak s rozhořčením buržoa, i liberální, mluví o terrorismu, který se naprosto nesmí trpěti ani v sebe spravedlivějším boji mezdním. Kdo chce pracovati, tomu nesmí v tom býti bráněno, nesmí být za to tupen, mrzačen. Terrorismus — to je zas výraz žargonu stavovského. Ovšem bázeň a strach ochlazuje chuť, nebo neodolatelnou třeba nezbytnost z hladu, státi se stávkokazem. Ale což zastrašování, hrozba není nesporným právem válečným? Polovice setnin by utekly z boje, kdyby se nebály. Tisíce by porušily slib stávkový, kdyby se nebály hanby a výprasku. Ale bez hrozeb trestního zákonníka by také tisíce kradly, loupily, falšovaly, podváděly, křivě přísahaly a vraždily. Jest specifická morálka stavovská vedle všelidské; řídí se jí dělníci stejně, jako továrníci, kteří zas brání svou kůži proti požadavkům dělnictva vůči soutěži za příznivějších podmínek pracující a chtějí býti pány ve svém domě. Tato morálka stavovská přehlušuje v boji lehce i všeněmeckou; včera se volalo: očisťme německé země od cizonárodních trosek, a dnes volají rolníci němečtí

ruského, továrníci českého a polského dělníka do země. Kapitál už dávno před proletariátem měl svou internacionálu.

*

Jedno jest jisto: úspěch zaměstnavatelů ve stávce krimičovské neobyčejnou měrou posílil jich sebevědomí, dnes v celém Německu mezi nimi proudí živý ruch organisační, roste vědomí, jaká síla tkví v pevné, cíle vědomé a obětivé solidaritě, rostou přívrženci obranných organisací zaměstnavatelských, stávkového zajištění, a nebude dlouho trvat, i tu po stopách mezinárodních organisací kartellových dočkáme se i v tomto směru mezinárodní kooperace. Pro to všecko jsou tu klassické a pádné vzory — právě v dnešních organisacích dělnických. I u nás už případ krimičovský, aspoň v miniatuře, vrhl reflex do současné, už skoro tříměsíční truhlářské stávky v Praze a okolí. Máme už hotovu truhlářskou obrannou organisaci zaměstnavatelskou a vede si ve stávce daleko sebevědoměji a solidárněji než kdy jindy, třeba se zbytečně drobet naparuje a ke svému mládí dělá příliš starý, světa zkušený obličej. Případ je dost ostatně analogický krimičovskému; požadavek devítihodinné doby pracovní pro obvod pražský je za dnešních poměrů příliš neskromný a neuskutečnitelný, dokud nebezpečná konkurence mimopražská (venkovská i vídeňská) má pracovní dobu daleko delší a dokud na ten čas už i desetihodinná doba (proti zákonné maximální době 11hodinné) je cennou a uspokojivou etapou, které ostatně dosud ještě celá řada silnějších a resistentnějších oborů průmyslových, než je pražské truhlářství, nemůže si dopřáti. Pro chudou říši — a tou jsme — je příliš mnoho a předčasné sociální politiky luxem, končícím úbytěmi, jako každý jiný luxus, který v bohatší zemi teprve klesá na niveau zvýšené, obecně lepší míry životní a z luxu stává se kulturním pokrokem. Cestu k pokroku kroky krátí, ale skoky ji prodlužují.

Každá taková nová organisace na té či oné straně jest sociálním pokrokem, zvlášť až se překoná stadium počátečního se štíření, na parování a dětinského (po případě taky chlapeckého) pachtění se za effekty prskavek novinářské polemiky. Až se strany sejdou, změří střízlivě svoje síly a s tužkou v ruce budou počítat, aby se nepřepočítaly. Jako právě v Krimičově; jednou mně, podruhé tobě. Pak se ze zmatku pouličních potyček přejde k mužnému změření sil, a na konec vede tudy cesta k dohodčím výborům jako pravidelné instituci po vzoru anglickém. Čtěte, praví Adler, zprávy o chování se delegátů dělnictva v anglických dohodčích komorách, a musíte doznati, že bursovní komisaři nemohou opatrněji a přesněji zjišťovati denní kurs zboží a effektů, než zde zástupci dělnictva vyšetřují skutečným hospodářským poměrům mocenským odpovídající kurs práce. *R.*

*

ŠKOLSKÉ: Z učitelských organisací — Repraesentační učitelský dům, či rodinné učitelské domky? — Síla učitelské organisace na Moravě — Orgán Ústř. spolku učitelského ve Slezsku — Valná hromada Jednoty učit. měšť. škol v Čechách — Nový disciplinární řád učitelstva bukovinského — Nedostatečný návrh zemského výboru v Čechách — Ze statistiky rakouských středních škol. —

Hlavní těžiště práce v Zemském Ústř. spolku jednot učitelských v Čechách je nyní v podnicích hospodářských. K záložně, vykazující

značný vzrůst, ke knihkupectví, k akci pojišťovací u banky »Prahy« družiti se má v blízkém čase stavba velikého repraesentačního domu učitelského. Dle plánu mají se opatřiti peníze na jeho stavbu půjčkou ve formě dvacetikorunových podílů členských, z nichž by se určitá část každým rokem vylosovala a splatila tak, že v 16 letech by byl celý kapitál splacen. V domě konaly by se všechny schůze, měla by v něm býti záložna, knihkupectví, hovorna a pod. Spolek k vystavění učitelského domu trvá sice již několik let, ale jmění jeho na podnik, vyžadující k provedení značný kapitál, dosud ani zdaleka nestačí. Není pak ve spolku ani potřebné jednoty v této věci. Část učitelstva kloní se k názoru učitele p. Kožíška, který stavbu učitelského domu nepovažuje pro tuto dobu za věc nejaktuálnější. Podnik tento dle názoru p. Kožíškova nezasahoval by blahodárně do života největšího počtu učitelstva. Pro zdravotní i společenské poměry učitelstva měly by blahodárnější význam rodinné domky učitelské. Sebraný kapitál by stačil, aby při vymožení slušné subvence i náležitého zákona specielního se stavbou učitelských domků po venkově na místech, kde jsou bytové poměry učitelstva nejubožejší, se započalo. Znalec neblahých bytových poměrů učitelských musí se přikloniti k názoru p. Kožíškovu. Mluví pro něj také fakt, že dosavadní hospodářské podniky učitelské, ačkoli ukazují rapidní rozvoj, jsou přece jenom v počátcích a proto slabé. Bylo by dobře vyčkati, až se ustálí a sesílí.

V Ústředním spolku jednot učitelských na Moravě je sdruženo do 20. ledna 1904 3953 skutečných, povinnosti své řádně plnících členů. Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku soustřeďuje v 6 okresních jednotách 259 členů. Nejmenší ze zemských spolků učitelských počal vydávati měsíčně svůj orgán »Školský Věstník«, slibující hájiti stavovské i školské zájmy a práva, podněcovati touhu po sebevzdělání učitelstva, buditi lásku k práci národní, šířiti správné názory o školství slezském, poukazovati k jeho zvláštnostem i obtížím, přispívati ku svéráznému vývoji českého školství ve Slezsku. Věstník zaslouží účinné podpory se strany učitelstva českého i moravského.

Jednota učitelstva měšťanských škol v Čechách měla dne 2. února výroční svoji valnou hromadu. Zřizuje si svoje nakladatelské družstvo »Komenium«, jehož hlavním úkolem bude vydávati učebnice pro žáky měšťanských škol. Ve spolku je sdruženo 904 učitelův, učitelek, ředitelů, katechetů měšťanských škol a 14 inspektorů. V uplynulém správním roce přijal spolek 7371 a vydal 6836 K. Poprvé vydaný kalendář Jednoty byl aktivní. Přijato zaň 1965 a vydáno 1819 K. Z pojišťování členstva u »První české akciové společnosti« měla Jednota 501 K příjmů, vedle 1003 K, které se jí ještě dostanou. Při jednotě zřídí se pojišťovací odbor. Dle přijatého návrhu bude Jednotu spravovati zastupitelstvo volené ve valných hromadách krajinských spolků.

Tvrdým oříškem pro členstvo Jednoty je otázka správného rozřešení zásad, jichž by bylo třeba dbáti při spravedlivém postupu učitelstva měšťanských škol. Na měšťanské školy postupují z obecných škol učitelé s nejrůznější dobou služební. Mnozí v pozdním věku vy-

konávají zkoušky a dostávají pro dobu služebných svých let většinou na obecných školách strávených namnoze definitivní místa na školách měšťanských na úkor svých kollegů s menší celkovou dobou služební, ale s delší působností na školách měšťanských. To budí přirozeně řevnivost. Zdá se, že otázka tato, při níž najdou se vždy obtíže, nebude ani navrhovaným konkretálním statutem učitelstva měšťanských škol vyřízena. — Při jednání o čtvrtých ročnících, jichž zřizování známým ministerským výnosem se povoluje, poukázáno na význam jich pro účinnější šíření lidového vzdělání. V Ústí nad Labem, kde je první takovýto ročník nákladem města v Čechách zřízen, dobře se osvědčuje, ačkoli žáci platí po 50 K školního platu. Nepatrnou zemskou subvencí asi 280.000 K mohl by se v každém okresu zříditi aspoň jeden takový ročník při jedné chlapecké a při jedné dívčí měšťanské škole. Náklad ten kryl by se pouhými třemi desetinami zemské přirážky, při čemž jeden žák by stál zemi pouze 27 K. V přijaté resoluci dožadovalo se shromáždění vydání zemského zákona o zřizování a vydržování kursů při měšťanských školách čili t. zv. čtvrtých ročníků.

Spravedlivějšího řádu disciplinárního domohlo se v zemích rakouských vedle učitelstva štyrského také učitelstvo bukovinské. Zemský sněm přijal tu dne 28. prosince osnovu nového disciplinárního řádu, podanou poslancem Straucherem, vypracovanou na podkladě programu svazu německého učitelstva rakouského. V přijatém návrhu zákona je ustanovení o disciplinárních senátech, do nichž si bude učitelstvo voliti své zástupce. Vykonávání občanských práv, základními zákony říšskými zaručených, nesmí býti nikdy předmětem disciplinárního vyšetřování. Vdova a sirotci po propuštěném ze služby školní učiteli z trestu dostanou výslužné, příspěvek na vychování dětí nebo odbytné. Zanesené tresty do výkazů o stavu učitelstva budou po třech bez trestu uplynulých létech vymazovány, a učitelé z trestu přeložení dostanou nové dekrety, na nichž poznámky o přiřknutém trestu nebudou. Disciplinární soudy zřízeny budou pro okresy i pro zemi. Do okresních vysílati budou okresní porady učitelské po 4 členech a 4 náhradnících na dobu tří let. K nim přidruží se okresní inspektor a jeden učitel nebo professor místodržitelem delegovaný. Do zemského disciplinárního soudu zvolí zemská porada učitelská 8 členů a 8 náhradníků ze všech definitivně ustanovených učitelských osob v zemi na dobu 6 let. Mimo to vyšle tam dva členy zemský výbor a dva zemská vláda. Zapisovateli v obojí kategorii soudů budou úředníci školních úřadů. Vyšetřování zavede okresní školní rada i na žádost učitele. Předběžné ústní šetření zavede inspektor, nebo zástupce učitelstva nebo jiný znalec školství v okresní školní radě. Na anonymní udání zřetel brán nebude. Obžalovací spis se všemi důvody musí se dodati obžalovanému, jemuž se ponechá na vůli podati protispis a poskytne právo nahlédnouti do všech aktů, záležitosti jeho se týkajících. Obžalovaný bude míti právo přibrati si k disciplinárnímu řízení tři důvěrníky a obhájce, jímž bude moci býti buď právník nebo osoba učitelská. K uznání viny obžalovaného bude třeba souhlasu dvoutřetinové většiny přítomných členů senátu, k výměru trestu postačí souhlas vět-

šiny, při čemž rovnost hlasů bude značiti zamítnutí navrhovaného trestu. Obžalovaný bude míti odvolací právo k vyšší instanci.

Na Moravě nebyl přijatý zákon o změně disciplinárního řádu požadavkům učitelstva jen z částí vyhovující dosud potvrzen, v Čechách vypracoval zemský výbor předlohu osnovy zákona, která se novým disciplinárním řádům ve Štyrsku a zvláště v Bukovině, ani z daleka nevyrovnává. Dle ní musí se každá osoba učitelská podrobiti služebnímu přeložení, zemskou nebo okresní školní radou nařízenému, když na platu újmy neutrpí. Přeložení takovéto může jen v případech potřebných a nutných býti nařízeno a nesmí míti povahu trestu. Okresní školní pokladna uhradí přeložené osobě vzniklé výlohy. Důtka má býti udělována vždy jen písemně, má obsahovati výstrahu před přísnějším jednáním v případu opětného porušení povinnosti, a po třech, u ostatních disciplinárních trestů po pěti letech bezúhonného chování postiženého má býti v osobním jeho výkazu vymazána. Disciplinární trest může jen po předcházejícím disciplinárním vyšetřování následovati, a vyšetřování může jen po rozhodnutí plenárního sezení okresní nebo z nařízení zemské školní rady zavedeno býti. Disciplinární řízení povede komisse ze tří členů volených v plenární schůzi okresní školní rady. Obviněný má býti uvědomen o tom, od koho a proč byl obviněn a má mu býti dovoleno nahlédnouti v průběhu vyšetřování do listin disciplinárních, má se mu poskytnouti právo dotazovati se svědků a býti přítomen disciplinárnímu jednání se svými dvěma důvěrníky. Po závěru vyšetřování pošlou se všechna akta i s prohlášením okresní školní rady zemské školní radě. Proti disciplinárnímu výměru zemské školní rady může obviněný v době 40 dní podati odvolání k ministerstvu vyučování. Při výměru trestu má zemská školní rada bráti zřetel na všechny polehčující i přitěžující okolnosti.

Návrh zemského výboru obsahuje sice některá zlepšení stávajícího řádu, ale požadavkům učitelstva nikterak nevyhovuje. Osobám učitelským nepodává zvláště právo hájiti se s pomocí právního jich zástupce, dále právo voliti si svědky, neurčuje, že občanská a politická práva učitelská nemají býti nikdy předmětem disciplinárního vyšetřování, ponechává právní následky vyšetřování na dlouhou dobu tří až pěti let.

Právní poměry učitelského stavu byly podrobeny v několika číslech »Přehledu« břitké kritice, jejíž autor navrhuje učitelstvu ve spravedlivém a nutném jeho nynějším boji za práva dvojí správnou, k cíli vedoucí cestu: 1. všemi silami a prostředky zvyšovati vzdělanostní učitelskou úroveň a 2. bojovati za svobodu, za právo jiných, zejména širokých lidových vrstev. »Cesta pokrokového učitelstva českého, skutečně českého, může být jen cesta společná s cestou českého dělnictva. Proto je přímo kategorickým příkazem pro učitelstvo, aby podporovalo všecky pokrokové snahy dělnictva, teď na př. úsilí o všeobecné rovné hlasovací právo.«

Podivným, ničím neodůvoditelným způsobem jsou v zemích rakouských rozděleny prázdniny ve školách. Před vydáním základního

říšského zákona školského zavedeny byly na všech školách hlavní prázdniny dvouměsíční na srpen a září ustanovené. Nový zákon stanoví, že školní rok na obecných školách trvá 46 týdnů a prázdniny tedy pouze šest týdnů. Dodnes je platný tento zákon jen pro řadu obcí venkovských, kde však namnoze se svolením zemského úřadu školního rozšířeny byly hlavní prázdniny na jeden a půl měsíce, tedy o 3—4 dni. V místech se středními školami rozšířeny byly hlavní prázdniny na obecných a měšťanských školách na dva měsíce. Na mnohých středních školách, kde se konají počátkem července maturitní zkoušky, rozšířeny byly dvouměsíční prázdniny ještě o půl měsíce. Také vánoční prázdniny jsou nestejným loktem rozměřeny. Zatím co na středních školách trvaly do nedávna od 24. prosince do 1. ledna a letos byly ještě o den rozšířeny, vyměřeny jsou pro nejmenší žáčky na pouhé 4 dni, od 24. do 27. prosince. V posledních dnech měsíce prosince, kdy mysl dětí je upjata k dojmům vánočním, k dárkům, ke stromečku a pod., je nařízeno zcela nepedagogicky vyučování. Zákonné vánoční prázdniny na školách obecných nestačí ani k patřičnému vyčistění školních místností a musí býti proto místními úřady školními o den, dva i více rozšiřovány. Pro žáky škol pražských a předměstských zavedeny jsou v měsících červnu a červenci z nařízení ministerstva vyučování odpolední prázdniny, dostoupí-li teploměr ve stínu 18 ⁰ R. Je nepochopitelným, proč nařízení toto není platným také pro venkovská města a vesnice. Nestejné prázdniny nejsou vhod ani rodičům vyjíždějícím o prázdninách na venkov. Žák střední školy, který má od 1. července prázdno, musí čekati půl měsíce na svého mladšího bratra nebo sestru ze školy obecné, který musí až do 15. července školu navštěvovati. Požadavek rovně dlouhých vánočních i hlavních prázdnin pro žáky všech škol obecných, měšťanských, středních a jim na roveň postavených odborných je zcela oprávněný. Zdá se, že v nejbližší době bude splněn. Na základě výnosu zemské školní rady z 10. ledna 1904 podávají nyní okresní školní rady v Čechách dobrozdání o tom, je-li prospěšno zavésti na obecných a měšťanských školách prázdniny tak dlouhé a v tentýž čas, jako jsou zavedeny na školách středních. Očekává se, že pro tento požadavek vysloví se okresní úřady školní z důvodů hygienických i pedagogických.

Dle statistiky vydané o stavu středního školství je ve školním roce 1903—1904 v Předlitavsku 222 gymnasií, o 3 více než v roce předchozím. V Čechách je ze 63 gymnasií 34 českých (přibylo 1), 28 německých, 1 utrakvistické. Na Moravě je z 30 gymnasií 16 českých, 14 německých, ve Slezsku ze 7 gymnasií 1 české, 1 polské, 5 německých. Ve všech gymnasiích cislajtanských je letos 78.250 žáků. Na gymnasiích v Čechách je 9596 českých a 5847 německých žáků. Z počtu všech gymnasií je 116 německých, 51 českých, 30 polských, 3 rusínská, 5 srbsko-chorvatských, 6 vlašských, 11 utrakvistických. Slovinci nemají jediného státního gymnasia.

Rychlejší vzrůst lze znamenati na reálkách. Přibylo jich v posledním roce 6, tak že celkový počet jich stoupl na 121. V Čechách je v 21 českých reálkách 9446, ve 14 německých 4664 žáků. Na

Moravě je z 31 reálek 15 českých, 16 německých, ve Slezsku jsou 4 vesměs německé. Ve všech reálkách předlitavských je letos 42.262 žáků. Úhrnný počet žactva všech gymnasií a reálek stoupl z 115.691 na 120.512, tedy o 4921 za jediný rok.

Z počtu všech reálek je 69 německých, 37 českých, 10 polských, 1 srbsko-chorvatská, 3 vlašské, 1 utrakvistická. Rusíni, Slovinci reálek nemají. Němci mají stále větší počet státních středních škol, než všichni národové slovanští v Rakousku dohromady. Ve 48 mužských pedagogiích je 7368 kandidátů proti 7791 v roce předchozím, v 19 ženských pedagogiích z 139 kandidátek proti 3072 v roce minulém. Z úhrnného počtu 10.930 všeho žactva na pedagogiích je 2421 ve čtvrtých ročnících.

Statistika tato ukazuje na nezdravý stav přeplněnosti českých středních škol třídami a tříd žactvem. Při 53 gymnasiích českých je 83 poboček, při 38 reálkách 137 poboček. Tím je nemálo znesnadněna práce českých professorův a ředitelů proti práci professorův a ředitelů německých, kteří ji mají na ústavech bez velkého počtu paralelek a při nejmenším počtu žactva ve třídách velmi usnadněnou.

Značnou péči věnuje vyučovací správa školství průmyslovému, v němž dosahuje znamenitých pokroků. Státních škol průmyslových je v Předlitavsku nyní 21, z nichž v Čechách 6. Na vyšších školách průmyslových klesl však počet žáků z 2430 na 2376, na mistrovských ze 3131 na 3111, ve veřejných kreslírnách z 202 na 169, ve speciálních kursech stoupl počet žactva z 2176 na 2397, v pokračovacích školách se státními průmyslovými spojených je letos 2829, v obchodních 360, v ostatních specielních odděleních 1115, úhrnem tedy 12.360 proti 11.998 v roce předchozím.

Řemeslnických škol státních je v Rakousku 6, z nichž 3 v Čechách. Ve vlastních školách řemeslnických je 440, ve veřejných kreslírnách 134, ve speciálních kursech 331, v pokračovacích školách s nimi spojených 1184, úhrnem 2085 proti 2205 žákům v roce předchozím. V tuto statistiku nejsou pojaty řemeslnické školy zemské, jichž je v Čechách dodnes 5.

Státní školy odborné, přízni vládní nemálo se těšící, mají v oboru textilním celkem 768 žákův a žákyň, a to v krajkářském 414 řádných žákyň, 64 hospitantů, 290 žákyň navštěvujících zároveň školu obecnou. Ve tkalcovském a stávkářském odboru je celkem 2748 návštěvníků, z nichž ve vlastních odděleních 905, v kursech večerních a nedělních 920, ve specielních kursech 532 a v ostatních 391. V oboru pro zpracování dřeva a kamene je celkem 3838 frekventantů, z nichž 1186 žáků řádných, 143 hospitantů, 405 návštěvníků veřejných kreslíren, 1189 žáků pokračovacích škol, 781 v odděleních pro žáky obecných a měšťanských škol, 134 v kursech specielních. V oboru sklářském a keramickém je 1007 návštěvníkův a to 266 řádných, 68 hospitantů, 27 ve veřejných kreslírnách, 407 v pokračovacích školách, 99 v odděleních pro žáky obecných a měšťanských škol, 50 ve specielních kursech. V oboru pro zpracování kovu je celkem 1074 žákův a to ve výše uve-

dených odděleních za sebou 588, 14, 18, 341, 0, 113, 0. V různých oborech bylo úhrnem 1234 posluchačů a to 711 + 179 + 29 + 213 + 43 + 59 + 0. — Kreslířské školy státní mají 219 posluchačů proti 225 v roce minulém. Celkem je ve 100 státních ústavech průmyslových 26.307 posluchačův a posluchaček.

*

UMĚLECKÉ: XI. výstava „Mánesova": Joža Úprka — Prvá korporativní a samostatná účast českých umělců na výstavě světové — Jak uznává vídeňská vláda význam českého umění a jak česká samosprávná obec — Potřeba knihovny umělecké.

O Úprkovi mínění už je ustáleno. On je rhapsodem moravského Slovácka, zvaného pro malebnost kraje i kroje svého malým Japonskem, kde lid strojí se vesele jako do tance a kde každou neděli celý kraj vypadá »jako v baletu«, jak trefně podotkly francouzské dámy zavítavší tam. Tohoto Slovácka Úprka je pravým lidovým pěvcem, z něho vyrostlým, jdoucím ne nad ním, nýbrž s ním, ba spíše za ním. Je vypravovatelem, vyjadřovatelem, ličitelem denního jeho života, něco podobného jako v poesii Burns a Kolcov. Ale musíme obmezit jeho obor. On je totiž opěvovatelem jen pěkných stránek denního života slováckého a světlých jeho okamžiků. Bez nejslabšího přídechu tendence, bez nejmenší přízdoby idealisující líčí život v ustálených od starověku kolejích pozvolna tekoucí, s tuhým konservatismem formy, zvyků, obyčejů, život v kraji slunném, vinném, tudíž veselém, jenž jest hotovou idyllou v našem venkově předměstsky zevšedňujícím a podivuhodně vzdoruje vlivům nivellisující civilisace městské. Veselost, pracovitost, zbožnost líčí, jak sám to vymezil na lunetách brněnské »Vesny«. Veselost mladých i dospělých, o hodech, o starodávných slavnostech, o pouti, o svatbě, při práci i odpočinku; pracovitost při všeho druhu práci, skoro všude venku, na volném vzduchu a při plném světle slunečním — těchto obrazů je číselně nejvíce, k vážné stránce života kloní se umění Úprkovo; zbožnost je většinou líčena zcela dle života jako obřad a paráda, ale jsou také doklady rozechvělého povznesení mysli k Bohu. Tato veselost, pracovitost, zbožnost je po většině zástupová, davová, družná. Proto často víc je zachycena stránka zevnější než vystižena stránka vnitřní. Ruch, pohyb, mihot zástupu bývá podivuhodně zachycen, rychle, směle a jistě. Tváře při tom jsou někdy jen barevnými skvrnami, někdy přímo patronovitě hozenými (zvláště dívčí tváře), že vypadají jako barevné loutky, hrubě pomalované, primitivně lidové. Ale jen někdy. Že Úprka dovede vystihnout duši, dokázal v obraze »Od keré?« (Od které?), kde z tváře šohajíkovy a děvčat čistá veselost a jiskřivá srdečnost a čtveračivost je nevýslovně živě a plně vyjádřena; v »Nedělním ránu«, z něhož vane dech pravé modlitby — povznesení mysli k Bohu; v »Paběrkách«, kde v stařence i v krajině jest plno smutku blížícího se zániku; v dědáčkovi, jenž za svými vnoučaty stranou od pohřebního průvodu se belhá, ve znamenitém obraze »Pohřeb«, díle nejnovějším, v němž Úprka sestupuje hlouběji k životu a výraz i malířský prostředek k němu stává se vyspělejší, zralejší. A všecku sílu své charakteristiky osvědčil v obraze »Na kázání«. Tu je také nač

zadívat se . . . Zimní neděle v Hroznové Lhotě. Kostelík natlačen lidem. Je kázání. Kazatele nevidět, ale cítit účinek jeho slov. Pozornost napjata. Ale co hlava, to jiný dojem. Malá i dospělejší děvčata tvoří jasné, veselé tóny této skladby, poslouchají naivně a víc hledí, aby pěkně stála a pěkně poslouchala. Před nimi a za nimi dvě stařenky stojí: přední — vážná, mohutná, přísná, pravý patriarcha mezi ženami — je zabořena do smyslu slov kazatelových; zadní — maličká, drobná, usměvavá — očima jen visí na kazateli a libuje si, jak ten jejich »panáček« dnes pěkně káže! Z mužů ten přední, přišlý z Uher, poslouchá upřímně; druhý je přímo u vyjevení, jeho soused jako by byl překvapen, že to »panáčkovi« tak jde; tam ten vnořil se do sebe, jako by cos vyrovnával se svědomím; jiní poslouchají vážně, ale dosti lhostejně, a stařííček uprostřed, vysoká postava, jenž tu v hnědém kožichu stojí jako basový tón v církevním chorálu, ten přimhouřenýma očima a staženou tváří ostře analysuje slova kazatelova a má lecjaké své pochybnosti . . .

Nejsou všecky obrazy Úprkovy takové hodnoty, jako právě vyjmenovaná jeho hlavní díla. Někde jsou rozkošné partie, na př. skupiny dětí v »Božím těle«, ale zjev učitelčin není dosti zladěn s celkem. Na velikém obraze »Na panském«, díle novějším, v širém poli s vlídným pozadím řada okopavačů a okopavaček, shrbených při práci nebo narovnávajících si na chvíli zmožená záda — jímavý, vážný obraz práce, opětný důkaz, jak Úprka sílí a jde do hloubky — přerušena je děvčátkem nesoucím uzílek, které hledí, vlastně šklebí se proti slunci a zároveň proti pozorovateli a kazí mu všecku náladu z obrazu. Dojem se přelamuje; zbytečná tato stafáž, přímo amatérsky fotografická, ruší. Dojem práce je ničen nezvanou cizí zvědavostí. Zakryjte si stafáž, a obraz nabývá neobyčejné vážnosti a velebné nekonečnosti.

Ale do výstavy nechodíme přec, abychom hledali chyby, nýbrž co je tam pro radost, pro pookřání od dusnoty velkoměstské. Nechceme před nedostatky zakrývat oči, ale nechceme pro nějaký sem tam nedostatek v kresbě nebo malbě ztrácet smysl pro velmi cenné základní vlastnosti umělcovy, pro původnost, samorostlost jeho, pro jeho srostlost s krajem a lidem, pro sílu charakteristiky, pro jeho slováckost v každém hnutí, záchytu i výstihu, pro zdravý cit, jiskrnou veselost, přirozenost a nestrojenost — všecko vlastnosti čím dál vzácnější. Paleta jeho připomíná živě slovácký orkestr. Třeba ne vždycky zcela čistý, zladěný a sehraný, třeba se někdy rozchází, ale písnička je vždycky originální a chytavá. Nejnovější obrazy rázem vábí sytějšími, svítivějšími tóny, vyzrálými, mužnými — na př. skizza ke »Svatbě«!

Byla to dobrá volba, krátce po Worpswedských vystavit dílo Úprkovo. Jde on podobnou cestou, jako tam ti, a sám si ji vyměřil a proklestil. Třeba k tomu silného talentu. Pokoušeli se také jiní tou cestou jít, ale slováckosti nenašli. Hans am Ende chtěl se také poworpswedštit, a nepoworpswedštil se.

*

Ministerstvo kultu a vyučování jmenovalo zvláštní komissi českou, aby sestavila pro uměleckou výstavu rakouskou na světové výstavě v St. Louis representativní oddělení české. Vojtěch Hynais, Celda Klouček, Jan Kotěra, Augustin Němejc, Jan Preisler, Ladislav Šaloun, Jakub Schikaneder, Max Švabinský jsou členy této komisse. S počátku nabídnuto bylo českému oddělení 17·6 běžných metrů. To bylo od zástupců uměleckých spolků našich a od Akademie umění prohlášeno nedostatečným a odmítnuto. Po té nabídnuta mimo původní místo ještě loggie v rakouském pavilloně, sousedící s místem původně nabídnutým a další samostatná místnost v budově mezinárodní výstavy umělecké, v celkové výměře 17·5 běžných metrů, čímž se rozměry, věnované výstavě českého umění, zdvojnásobily. Tuto nabídku česká komisse přijala, »poněvadž se přesvědčila,« jak sama v prohlášení ze dne 11. t. m. praví, »že místo, jí k disposici dané, třeba ne ideální, přece jest dostatečné, aby se české umění mohlo representovati, ovšem při výběru přísném, jak toho účel, význam a poměry místa na výstavách světových přirozeně vyžadují, a poněvadž tím umožněno, aby umělci české národnosti poprvé korporativně se súčastnili na světovém výstavišti a tím učiněn první krok k dosažení místa, které tomuto umění přísluší.« Komisse jednala úplně za souhlasu »Mánesa« a »Jednoty výtvarných umělců« (tu pouze jeden člen výboru nesouhlasil s přijetím funkce v řečené komissi).

Zajímavé je podotknutí o součinnosti umělců českých s polskými: »Poměry i jednání komisse bylo tehdy i vždy později v úplném souhlasu s poměry a jednáním umělců polských.« Praktická politika, bez bubnů a trub, a hle, jak úspěšná! Neboť v poslední době ještě příznivější změna nastala, »že umění českému, jakož i polskému, vykázáno po samostatné — teprve po ustavení komisse uvolněné — místnosti ve výměře 120 čtver. metrů (která, odpočítávají-li se vchody a připočítává-li se přípustné rozmnožení stěn, má 37·1 běžných metrů) a sousedící loggie ve výměře 27 čtver. metrů (měřící 7·5 běžných metrů stěny). Umění českému dostalo se touto disposicí spolu s uměním polským stejným dílem polovice veškerých místností, rakouskému uměleckému oddělení vyhrazených.«

Klidné a věcné prohlášení umělecké komisse čte se velmi příjemně, jak zřídka kdy se přihodí. Bez slůvka sebechvály, jak se na muže sluší — chvála je pro chlapce — ač mohou se pochlubit skutečným úspěchem. Ano, úspěch předpokládá, že nejenom věc sama, o niž se zápasí, je spravedlivá, ale že i ten, kdo ji vymáhá, všude především sobě vymáhá respekt.

*

V touž dobu, kdy vídeňská vláda v jednom případě spravedlivěji zachovala se k umění českému, uznávajíc význam jeho, jak chová se česká samosprávná obec k tomuto umění českému? Týž den, co prohlášení výstavní umělecké komisse, přinesly denní listy zprávu z městské rady pražské, že rada městská vyslovila svůj souhlas, aby výstavní pavillon »Mánesův« pod Kinskou »byl ponechán až do· té doby, kdy »Mánes« bude míti svůj definitivní pavillon výstavní. M ě s t s k á r a d a

smíchovská však souhlas svůj s tímto návrhem odepřela, trvajíc na odklizení budovy dle původních podmínek.« Smíchovský Shylock!... Městská rada pražská usnesla se však »podporovati kroky »Mánesovy«, aby také Smíchov udělil své svolení k ponechání tohoto v uměleckém ohledu důležitého podniku.« Odkud pak probůh volí se lidé do smíchovské městské rady? Ti by měli nakládat cihly a nikoliv spravovat moderní město.

*

Pořád ještě nedostává se nám dobrých návodů k bližšímu a přátelštějšímu seznámení s prací uměleckou. Kdo můžeš, podporuj činnost nejčinnějšího sdružení uměleckého u nás, »Mánesa«, staň se jeho členem, ať umožní se mu další ještě činnost, vedle časopisu vydávati též knihovnu uměleckou, v níž by se předváděly nejen vůdčí zjevy a hlavní směry umělecké, ale podával návod k bližšímu a intimnějšímu styku s prací uměleckou a k uměleckému cítění vůbec. Jak toho třeba, ukázala i poslední výstava »Mánesova«. Většina obrazů Úprkových je v rukou soukromých, a bylo viděti, že lidé koupili obraz a nevěděli, co s ním. Zarámovali ho až běda. Neporozumění je v tom i nevkus. Bohatě vyřezávaný zlatý rám, sám sebou pěkný, hodící se pro hlavu Rubensovu, nehodí se pro kožich slovácký. Ještě méně nafoukle pyšný, funivě těžký, falešně zlatý rám hodí se pro svěží, srdečně veselý výjev mladičkých Slovenek s jiskrným šohajem. Ale to celkem jsou maličkosti proti »názorům« smíchovské městské rady.

T.

*

LITERÁRNÍ: Jos. Šír, Horské prameny — Jan Seidl, Od jara do zimy — Frant. Hrnčíř, Jasno a chmurno — L. Quis, Korespondence K. Havlíčka — Zd. Tobolka, K. Havlíčka Obrazy z Rus — Veščij Oleg, Bulharsko a Makedonie — J. Zd. Roušar, Na půdě sopečné.

Jos. Šír: Horské prameny. Nákladem ústředního knihkupectví učitelstva československého v Praze. Cena 3 K.

Bohatému hochu brání rodiče vzíti si chudou dívku, lichvář odírá neprozřetelné dobráky, a podobné příběhy, ačkoliv se dosti zhusta opakují, mají vždycky jistou zajímavost, neboť tím, že připouštějí takřka nekonečné variace vnějších okolností, nabývají po každé aspoň zdání novoty. Takové příběhy jsou i v literatuře dosti oblíbeny a poněvadž nevyžadují zpravidla mnoho invence, svádějí často pilné pozorovatele a horlivé sběratele lidopisných detailů, aby jich užili ke zpracování sebraného materiálu, svádějí k literární činnosti nevalného významu. Kniha toho druhu jsou i »Horské prameny«. Spisovatel knihy má příležitost pozorovat kus rázovitého českého života v zapadlém koutku mezi Jilemnicí a Vrchlabím, má vřelý soucit i lásku ke svému okolí, má i pěkné nadání pozorovací a bylo by škoda, kdyby svého nadání a vzácné příležitosti užíval výhradně k sentimentálnímu povídkaření. Objektivní pozorování a účelné zapisování všeho, co může a dovede vidět a slyšet, byla by činnost záslužnější a významnější.

Jan Seidl: Od jara do zimy. Povídkové obrazy z české přírody. Libuše, roč. XXXIII., čís. 3.

Seidlovy povídkové obrázky svědčí o výborné znalosti české přírody, zejména říše ptačí, a to nejen dokonalým ovládáním prostředků

slovních, jimiž se učení i neučení znalci těchto oborů vyjadřují, nýbrž i výběrem zjevů obecně málo známých a svou speciálností zajímavých. Kniha bude se jistě zamlouvat čtenářům, kteří rádi čtou o přírodě a na umění hlavní váhu nekladou. Umělec zůstává totiž daleko za znalcem, a kde mu bylo necháno hlavní slovo (Včely), je mdlý, rozvláčný a málo originální.

František Hrnčíř: Jasno i chmurno. Povídka. Dětských besed Máje čís. 2. Cena 2 K.

Povídka pro děti dělaná podle obvyklé, traditionelní šablony. Obsahuje jakousi kroniku pohorské vesnice za války r. 1866 a v letech následujících. Po způsobu všech kronik registrují se tu události pro jednotlivou vesnici neobyčejné sice a památné, jako obsazení vesnice nepřátelským vojskem, cholera, oheň, povodeň, výroční trh, posvícení, události, jimž by umění vypravovatelské mohlo dodat obecnější zajímavosti, které však v podání Hrnčířově působí dojmem naprosto nezábavné, ploché všednosti. Kterýkoli vzdělanější pamětník starší vesnice zachytil by mimoděk aspoň nějaký svérázný detail, ale p. Hrnčířovi se ani tolik nepodařilo. Kdekoliv se o to pokoušel, utkvívá na věcech obecně známých a stokrát lépe vylíčených.

Jeho vesničané jsou tradicionelní chudí, hodní, pracovití lidé, kteří mají při každé příležitosti plná ústa Pánaboha a zbožných floskulí, nad nimiž se vznáší v nadpozemské vyvýšenosti nějací hraběcí dobrodinci, a které opakuje dobrý kněz a šlechetný starý učitel. K tradici náleží ovšem také neznalost nebo úmyslné znetvořování dětské duše. Děti rozjímají tu o věcech dle dětské zkušenosti zcela nemožných a to ještě ve větách a obratech běžných pouze v kazatelské a mravoučné praxi. Novým odstínem je tu sedmiletý chlapec rozjímající o křivdě takřka doslovně dle zásady Tolstého: neprotiviti se zlému. Tradicionelní je také povrchní znalost spisovné řeči a titěrnosti, jako: »šlo se vesele do milé školičky«. —*ský.*

* * *

Ladislav Quis, Korespondence Karla Havlíčka Borovského. V Praze 1903. Nakladatelé Bursík & Kohout. Cena 11 K 20 h. L. Quis odhaduje v předmluvě na některých příkladech množství dopisů ztracených. Zajisté nemálo překvapuje, že za necelých posledních dvacet let tolik nám z Havlíčkovy korrespondence buď zmizelo, buď se stalo nepřístupným. Mnoho ztraceno z těch listů, jež byly známy V. Zelenému (otci). Ale ještě r. 1888 měl V. V. Zelený mnohé listy v rukou, které buď zmizely nebo jsou nezvěstny. K. Tůma podává v životopise Havlíčkově mnohé citáty listů, kterých se vydavatel nedopátral nebo nedožádal. Vydavatel na jednom místě (str. 247) sám udává, že některé listy před lety sám četl, které nyní scházejí. Poznamenávám tato fakta jako charakteristický doklad toho, jak jest u nás postaráno o literární památky i tak významných a populárních spisovatelů, jako jest Havlíček. Ovšem vše netřeba pokládati za ztracené. Mnoho listů Havlíčkových jest asi rozptýleno po světě v soukromém majetku, v místních museích a společnostech, o kterých nyní nevíme. Vydavateli samému za vydávání korrespondence dostávalo se nových a nových pří-

spěvků. Ovšem většina z těchto listů je ztracena navždy. Jaký osud stíhal korrespondenci Havlíčkovu, toho charakteristický doklad slyšel jsem sám vypravovati od nebožtíka řed. Gablera. Z jeho korrespondence s Havlíčkem máme dochováno 86 listů Gablerových, ale jediný úryvek listu Havlíčkova Gablerovi. Když Gabler meškal jednou brzy po násilném odvezení Havlíčkově do Brixenu ve svém rodišti, odvezl si tam značný balík Havlíčkovy korrespondence, rukopisů básní a j. V té době meškal tam návštěvou jeho strýc, důstojník. Tu pak onen strýc Gablerův ze strachu, že snad přijdou k nim hledat, celou tu korrespondenci a rukopisy Havlíčkovy hodil do ohně. Podobný strach nebo nepřízeň k Havlíčkovi řádily asi také jinde. Z listů Havlíčkových v Quisově »Korespondenci« neotištěných uvádí na př. Dr. Zd. Tobolka v článku »Příspěvky k bližšímu poznání K. Havlíčka« (Naše Doba, str. 757 [koncept] a str. 841 n.).

Nového světla na literární činnost Havlíčkovu korrespondence nevrhá mnoho; býval ť z ní významnější části buď uveřejňovány nebo citovány. O Palackém na př. korrespondence jeho nedávno vydaná přinesla nám světla mnohem více. Ideově pro Havlíčka nenacházíme tu nového nic. O vývoji jeho poučuje nás tato korrespondence již více; zejména vidíme, že Havlíček jest již na Rusi člověk úplně vyspělý a hotový, o čemž se přesvědčujeme ostatně z jeho prvních prací literárních. Tu pro nás mají největší cenu listy Havlíčkovy ke K. Zapovi. Havlíčkova činnost spisovatelská získala tu ovšem nejeden vzácný dokument literární. Nové doklady nacházíme tu pro Havlíčkův život intimní, doklady to, kterými se jen potvrzuje ustálený v celku charakter Havlíčkův. Některé nové příspěvky podávají listy Havlíčkovy též pro jeho životopis a pro rozsáhlou jeho činnost veřejnou. Tu mohl vydavatel korrigovati leckde dosavadní udaje životopisné. Dosti získáváme též pro objasnění doby po stránce literárně historické a kulturní. Viděti tu na př., jak daleko zůstával skutečný život za snahami vlastenců-buditelů. Zejména je nápadné, kterak mnozí Čechové v té době smýšlejí sice upřímně česky, ale vyjadřují se jen po německu, jak si počínali mnozí buditelé naši asi šedesát let před tím. Věrný obraz z listů těchto lze sestrojiti zejména o životě venkovských měst českých.

V uveřejňování korrespondence L. Quis v celku držel se dvojího principu: postupu chronologického a při tom zároveň podle osob, tak že pod každým samostatným záhlavím je sestavena korrespondence Havlíčkova s určitou osobou, a seřazení těchto záhlaví v celku postupuje podle doby, kdy byla korrespondence s jednotlivými osobami začata. Jistá nesoustavnost v dodržování tohoto postupu byla zaviněna tím, že se vydavateli za vydávání scházely nové příspěvky, které by se byly měly zařaditi napřed. Avšak přesný přehled umožňují praktické seznamy korrespondence, vzadu připojené, jeden podle pořádku abecedního, druhý podle pořádku časového.

Vydávání korrespondence Havlíčkovy L. Quis podnikl s vážnou prací a bedlivým studiem doby a osobností souvěkých. Svědomitě kontroluje každý fakt historický a literární, poučuje se o osobách, s kterými se Havlíček buď stýkal nebo o kterých se děje v korre-

spondenci jeho zmínka. Jeho úvody ke každému z XVIII odstavců vykládají poučně o životě osob, s kterými si Havlíček psal, jinde u spisovatelů významnějších aspoň o poměru jejich k Havlíčkovi, oceňují význam korrespondence s každou osobností; listy samy pak bývají objasňovány přehojnými věcnými poznámkami. To je největší přednost tohoto vydání Quisova. Ke konci (od str. 747) vydavatel po způsobu jiných vydání korrespondencí předsílá listu vždy stručný obsah listu. Pro listy dřívější učinil tak aspoň vzadu v širším »Obsahu«. Způsob to praktický a vhodný. Pracovníkům rovněž prospěje dobře obsáhlý »rejstřík jmen a věcí« a jiné přídavky na konci.

Vydavatel snažil se otisknouti listy Havlíčkovy co možná všecky, někde jen holé oznamné lístky, abychom měli obraz Havlíčkův co možná úplný; naproti tomu u některých osob vynechával, co se mu zdálo nedůležité (na př. dopisy Příborského uvedeny jen obsahem, místy výtahem, str. 720 n., neotiskoval všech listů Girglových, str. 182, pozn. 2. a j.). To lze jen schvalovati. I tak dostalo se do Korrespondence Havlíčkovy ještě dost zbytečného. Neuznával bych na př. potřebu otiskovati dlouhé výlevy erotické a plané meditace v listě Girglově z 27. září 1843 (str. 57 n.), když se z toho nic netýká Havlíčka. Naznačením obsahu a nepatrnými výtahy bylo by se ušetřilo několik stran a čtenáři několik minut času. Mnoho nevýznamného i pro nejzevrubnějšího biografa Havlíčkova obsahují listy Františky Weidenhofferové a jiné. Stručné naznačení obsahu bylo by tu zase úplně vyhovělo. Vypuštěním mnohých míst i z jiných listů nebyl by se celkový obraz nijak porušil, jak míní vydavatel. »Dobové zbarvení« pak lze čerpati plněji a charakterističtěji z jiných dokumentů. Za to nelze schvalovati, že »Karla Havlíčka listy rodinné«, vydané r. 1888 V. V. Zeleným, nebyly pojaty v úplnou korrespondenci Havlíčkovu. Byli bychom za tyto listy vydavateli raději odpustili zbytečné překlady německých listů — do tak širokých vrstev čtenářstva, které by nerozuměly listům německým, sotva asi tato korrespondence přijde; v korrespondenci, vydávané Českou Akademií nepřekládají se na př. ani listy latinské, čehož by si ovšem bylo spíše přáti — byli bychom mu rádi odpustili zbytečné připojování adress, stereotypicky se opakujících, zbytečné velmi obsáhlé přílohy (epigramy, »Dumku na Batelovském vrchu« str. 196—220; jsouť otištěny s týmž kritickým apparátem až na malé opravy v »Básnických spisech« Havlíčkových, vydání to pořízeném od téhož vydavatele L. Quise), podobně další přílohy (str. 379 až 398 a j.), jiř jinde otištěné. Kdyby se takto mělo důsledně pokračovati, bylo by bývalo třeba otisknouti dosti značnou část z Havlíčkových prací básnických, kritických a publicistických, poněvadž o nich je v listech řeč. Na konec vydavatel od těchto příloh upouští i tam, kde byly součástí vlastního listu Havlíčkova (na př. 791 n.) a odkazuje pouze na příslušná místa v »Básnických spisech« Havlíčkových. Neradi postrádáme v této sbírce jiných významných dokumentů, týkajících se Havlíčka (vysvědčení, rozvrh práce týdenní v semináři, denník seminářský, zápisky o cestách, denník z Moskvy atd.). Částečně nás s nimi seznámil již V. Zelený v článku »Ze života K. Havlíčka«, Osvěta 1872

a 1873. Kde jinde máme tyto dokumenty hledati nežli při korespondenci?

Způsob vydávání listů L. Quis nevolil všude stejný. Podle vlastního doznání listy Havlíčkovy, Palackého, Boženy Němcové, V. Hanky, V. Gablera, Al. Krásy a německé Mat. Havlíčka i dra Pinkasa otiskl prý vesměs věrně podle originálu. Jiné listy české na př. Girglovy, Ter. Girglové, Fr. Weidenhofferové upravoval a opravoval pravopisně i grammaticky. Tomuto postupu ovšem rozumíme. Ale nepotřebný a trochu dobrodružný jest způsob vydávati ony listy rekonstruovaným pravopisem před r. 1848 (na př. listy Girglovy, str. 41 n. a jiné), zvláště když pravopis tento je proveden nekonsekventně.

Od svědomité péče, jež při listě neodpustí nejlhostejnější adressu ani poštovní razítko, odráží se hrubá nepieta k památce Havlíčkově, která zbytečným vypuntičkováváním slov, obratů a celých míst stírá podstatnou známku Havlíčkova charakteru spisovatelského. L. Quis pokazil úzkostlivým tečkováním pečlivé vydání Havlíčkových »Básnických spisů«. Co často bývá na celém listě nejcharakterističtější, osoby, to se puntíčky zpravidla opatrnicky zakrývá. Ovšem vydavatel v předmluvě uvádí na svou omluvu, že mu výbor musejní uveřejnění listů Havlíčkových »dovolil jen potud, pokud neobsahují žádných ústrků osob dosud žijících nebo o vlast naši zasloužilých«. Chápeme takové ohledy, kde jsou rázu čistě rodinného, ale zdá se nám taková šetrnost k oněm osobám docela nemístná tam, kde se týká veřejného působení jejich. Proč na př. krýti puntíčky osoby třeba dosud žijící za jejich ochotnou pomoc reakční vládě ve výboru musejním proti Palackému? A jaký je v této šetrnosti rozum? Kdyby táž osoba byla rok před vydáním korrespondence zemřela, bylo by dovoleno uveřejniti její jméno? Pokud žije a pokud se může bràniti, když by soud takový shledala nespravedlivým, nemá to býti dovoleno? A jaký je smysl v této šetrnosti, jestliže se jmenují plným jménem mezi těmi, kdo dělají »chorus proti Palackému«, »i Šafařík, Purkyně a Nebeský« a notoricky bezcharakterní člověk, jako byl Hanka, se šetří puntíčkováním? (str. 567 n.) Musejní výbor jistě asi nechtěl, aby nám vydavatel Havlíčkův soud o literární činnosti Chocholouškově tečkami úplně zamaskoval (str. 318). Vydavatel však tečkoval silně i tam, kde k tomu rozkazem musejního výboru nebyl vázán. Či šel snad zákaz výboru musejního tak daleko, aby se nesmělo vytisknout plné jméno nakladatele Pospíšila, protože je tam nazván »skoupým« a že místo honorářů platí jitrnicemi (str. 135 n.)? A o čtyřicet let dříve smělo se bez závady vytisknouti plné jméno tohoto vlasteneckého nakladatele při hněvivém soudu Čelakovského — jistě ne nespravedlivém — že si svým domnělým mecenášstvím, prokazovaným české literatuře, »svou vlastní ochlebuje hubu?« (viz »Čelak. Sebr. Listy«, str. 155.) Listy Havlíčkovy k Fr. Kavánovi L. Quis dostal od osoby soukromé a svým řáděním tečkovacím učinil nám nejvýznačnější místo v listu z 9. července 1851 docela nesrozumitelným (str. 448). Tady to nebyla šetrnost k osobám žijícím ani k zasloužilým vlastencům, nýbrž k nejhorší vládě a jejím úřadům, jaké kdy spravovaly náš stát. Kdo se bojí otisknout výrazy, jako je »zatracené« úřady

(je tam »z . . . . . . .é«, str. 135) nebo přívlastky o jednání státního návladního, který v Kutné Hoře pronásledoval Havlíčka (str. 633), komu jsou výrazy i v listech jemnocitné ženy, jako byla Bož. Němcová (str. 413), příliš silné, kdo pokládá za nutné vytečkovati poslední slovo v biblickém rčení »metati perly před svině« (v listě Palackého, str. 687), ten si má k vydávání vyvoliti nezávadné estetické a vlastenecké limonády, a ne Havlíčka.

Korrespondence jest ozdobena podle dnešní módy nakladatelské 65 illustracemi osob a míst pro Havlíčka důležitých, 11 fascimilii listů Havlíčkových, jednoho Palackého a novin a časopisů Havlíčkových. Mnohé z nich jsou názorné, mnohé však nepřiléhají dobře k věci. Na stránce 93. je na příklad vyobrazen »Chrám Blaženého Wasilija v Kremlu« nějakým pohlednicovým obrázkem, na němž nápadně vynikají nejmodernější obloukové lampy elektrické. A přece se v textu listu Havlíčkova připomíná (str. 92), že posílá v čele listového papíru vyobrazení tohoto chrámu. Bylo by tedy přirozené reprodukovati illustraci z tohoto listu. Totéž platí o obrázku Moskvy (str. 91); naproti tomu máme u Havlíčka vysvětlivky k obrázku zcela jiného rázu (str. 114). A tak i jinde. V tom je přece také kousek činnosti Havlíčkovy. Co s »Pohledem na Královy lázně« (str. 342) z ulice, když přece Havlíček zjevně několikráte píše, že má z bytu krásný pohled na řeku a na zámek (na př. str. 422 a j.)? Kromě toho nynější »Královy lázně« byly od té doby, co tam Havlíček bydlel, přestavěny. K čemu obrázek dnešního Německého Brodu, v němž se moderní továrny tlačí hodně do popředí (str. 374.)? Většinu osob sotva by asi poznal Havlíček z podobizen (na př. na str. 336 V. V. Tomka na krku s nějakým řádem, který dostal po více než třiceti letech po smrti Havlíčkově, a j. v.) Dílu byla by prospěla větší bedlivost při korrektuře; hojně nedopatření a chyb tiskových sice vzadu opraveno, ale zůstalo jich — často smysl rušících — větší počet neopravených. *Jc.*

Karel Havlíček Borovský: Obrazy z Rus. Uspořádal a vydal Dr. Zd. V. Tobolka. Ottova Světová knihovna. 1904. Za 60 h.

Proti staršímu vydání V. Zeleného »Obrazů z Rus« (Havlíček sám jich nevydal v samostatné knize) v »Sebraných spisech K. Havlíčka« z r. 1870 a pozdějším jeho otiskům z r. 1886 a 1897 toto vydání jest rozšířeno o referát Havlíčkův »První zkouška z československého jazyka v Moskvě«, jenž byl vytištěn v »Květech« 1843 na str. 235—6, o dva kratičké zlomky, dochované v pozůstalosti Havlíčkově, a sice »Perekladnaja« a »Izvoštik« — takové úryvky mají místo v kritickém vydání, v knihovně pro nejširší vrstvy, jako jest »Světová knihovna«, nezdají se mně na místě — a o dvě stati rázu politického, totiž »Neobyčejný katechismus« a »Rusové«, které Dr. Tobolka z »Národních Novin« a ze »Slovana« otiskl v »Politických spisech K. Havlíčka«. Pěkná látka k »Obrazům ruským« jest uložena v dopisech Havlíčkových z Ruska. Tak jedenáctiřádkový zlomek »Perekladnaja« má vhodný doplněk v listu Havlíčkově K. Vl. Zapovi (Korespondence str. 88—90), kde Havlíček plasticky v celistvějším obraze popisuje

»Perekladnuju«. Havlíček byl by asi toto místo klidně přejal do svého vylíčení celistvého, kdyby byl měl tento list po ruce. Instruktivní úvod vydavatelův čtenáře dobře poučuje o vzniku, rázu, účelu a přednostech těchto vynikajících statí Havlíčkových. *Jc.*

*

Věščij Oleg: *Bulharsko a Makedonie.* S mapkou západní Makedonie. Přeložil Jan Wagner. Nákladem E. Beauforta. Cena K 2·40.

Věščij Oleg — p. Bašmakov — působil delší dobu jako soudce ve Východní Rumelii, zná bulharsky, vynikající osobnosti v Bulharsku a má tedy pohotově srovnání z doby osvobození a nynějška. Od něho pocházely stati v loňském »Ruském Věstníku«, v nichž popisoval všechny důležité faktory v Macedonii; nedávno napsal ve Vergunově »Slavjanském věku« článek o ruské politice se stanoviska právního. Věščij Oleg patří k nejpřednějším ruským žurnalistům a již proto nás zajímalo, s jakého stanoviska pohlíží on, který zná půl Asie a celou Evropu, na stav věcí macedonských. Konstatujme si ihned, že vřelé péro jeho prozrazující pravoslavného Rusa, s vervou se ujímá ubohé macedonské raji, které by přál ze srdce lepšího osudu. Ale spis ruského žurnalisty je nejen znamenitým informačním cestopisem, nýbrž i důležitou snůškou politických dat, které nynější situaci vysvětlují, ač se v mnohém leccos změnilo, ježto je spis psán r. 1899. Obzvláště zajímavá jsou ona místa, kde autor hledá »lidovou duši« bulharskou; v částkách těchto se blíží našemu Holečkovi. Věščij Oleg jeví se tu nejen snaživým ethnografem, nýbrž i hluboce a filosofický vzdělaným spisovatelem. Ruský autor vidí v slovanském obyvatelstvu Macedonie Bulhary, ač také na severu uznává existenci Srbův. Škoda, že neznal srbsky. V pojednáních svých v »Naší Době« a »Slov. Přehledu« vysvětluji přechodní dialekty srbsko-bulharský. V zahraniční politice říše naší vidí system německo-maďarský a katolický.

Spis tento je neobyčejně důležitá a zajímavá kniha, která nutí na každé stránce k přemýšlení; u nás se bude zajisté hojně čísti. Škoda, že není také přeložena do němčiny. Doslov psán je loni a objasňuje polemiku Karajova v »Pravu« s Rizovem. Pro V. Olega má podřízený smysl, zvítězí-li v Macedonii Srbové nebo Bulhaři; pro něho je dnes rozhodující, aby Macedonie byla zbavena tureckého jha. On také podává zde do podrobna program, kterak se má vypracovati budoucí samospráva Macedonie, jejíž zavedení znamená ubezpečení míru evropského na několik desítiletí. V čele Macedonie musí státi křesťanský guvernér, zemi, která zůstane pod svrchovaností sultana, obsadí kontrahenti berlínského kongressu, jako se stalo u Krety.

Jos. Zd. Raušar: *Na půdě sopečné.* Z potulek po Srbsku, Makedonii a Turecku. Matice Lidu 1903, str. 143.

Kniha Raušarova tvoří doplňky k spisu »Věščího Olega«; věnována je hlavně Srbsku, v němž autor dlouhá léta ztrávil. Raušar napsal několik brožurek srbsky, na př. o výletu Srbů na jubilejní výstavu r. 1891, přeložil popis kl. Chilandarského od otce Sávy, ba on také po srbsku básní. Dříve uvedený spis ruský je zároveň politickým traktátem; Raušar však dovedně popisuje dojmy své a zachycuje vzpo-

mínky. Jisto je, že je dobrým pozorovatelem, který dovede příjemně vypravovati; obrázky jsou většinou lehce, feuilletonisticky podány, ale přece nastiňují plasticky srbský život na př. v srbské kafaně, v Topčideru, Sabor v Boze Palance, zvláště zajímavé jsou obrázky ze života robijašů-trestanců. Nás bezprostředně se dotýkají články o Češích v Srbsku, aktuelní je »rodina Karadžordževičů«.

Věščij Oleg nepopisuje Soluně, kdežto zde je mezera tato vyplněna; ze Soluně obrací se autor na Svatou Horu; cílem cesty jeho jest monastýr Chilandar, jehož život nám spisovatel podrobněji líčí. Raušar končí poutavým vypravováním o cestě do Cařihradu, v němž zažil velikonoce. »Na půdě sopečné« čte se velice příjemně.

Albanie týká se povídka K. N. Leontěva »Pembe«, jež vyšla u Otty v »Světové knihovně« (str. 84). Leontěv byl lékařem při ruských konsulátech v Turecku a zachytil zde zrovna fotograficky život pravých Albanců — pohraniční Albanci jsou loupeživí, bezcitní berní úředníci. V líčení jeho není ani stranickosti ani zaujatosti pro nějakou stranu. Leontěv pronikl hluboce život albanský; rovněž o dřívějších Řecích najdeme zde vhodné poučení.

První číslo »Izvěstijí Petrohradského blag. obščestva« je věnováno velkým dílem macedonské otázce. V době poslední poslalo »Figaro« Berra, jenž má lidský smysl pro křesťanské ubožáky. Mezi »četníky« bulharskými bojuje slavný cestovatel z Afganistanu, Pamiru, Aljašky, Japonska, spisovatel Tagčev; dále nadšený idealista Przevalskij; v Rylském klášteře mešká žurnalista Borisov-Korzeněvskij, jak z dopisů »Moskevských Vědomostí« a »Slov. Věku« patrno. Poučné jsou články prof. Šaka v »Slov. Přehledu«. Za to nejsou v Bulharsku spokojeni s dopisy Kirilova (Berbenko) v »Novém Vremeni«.

Dr. *J. K—k.*

*

ROZHLEDY CÍRKEVNÍM ŽIVOTEM V R. 1903: Vatikán – Francie — Německo — Hollandsko – Anglie – Amerika – Srbsko — Rusko – Čechy – Rakousko.

V rozhledech předešlých podával jsem obšírnější obraz situace církevní; pokračuje letos, mohu psát stručně, jen zaznamenat, co pro vývoj církevní a náboženský je charakteristické. Některé věci projednal jsem již také zvláště a obšírněji.

Velikou událostí v katolickém světě stalo se úmrtí Lva XIII. a zvolení nového papeže Pia X. Sic transit! — — jako by Lva XIII. nebylo bývalo, tak rychle naň katolický svět zapomněl. Řekne se, že národové vůbec rychle zapomínají, ale tím se věc nedá vyložit cele; neběží jen o národy, nýbrž také o intelligenci a o intelligenci historickou těch národů, a ta, jak vidět docela zřejmě ze spisovatelů katolických (zejmena časopisů theologických) vlastně o Lvu neměla a nemá co povídat. Stopuji publikace Lva se týkající a vidím všude potvrzení úsudku zde v článku o Lvu formulovaném (»Naše Doba» X., 801, srv. XI., 80: Úsudek o Lvu XIII.). Přímo nepěkné věci vyšly na jevo po smrti papežově — honba a hledání peněz. Zesnulý papež byl lakomec; poschovával své peníze a klenoty v rozmanitých úkrytech a teprve po dlouhém hledání se našly; listy liberální, instruovány přímo

z Vatikánu, ukazovaly na různé hodnostáře, kteří oddávali se shledávání ukrytých pokladů — aby skandál nebyl příliš veliký, vynalezena povídačka, že Lev peníze odevzdal Oregliovi, aby teprve čtyry měsíce po jeho smrti byly vručeny nástupci. Ve skutečnosti se peníze musily shledávat a od šťastných nálezců vymáhat; liberální listy vyzvaly vatikánský tisk, aby to vyvrátil, dovede-li — vatikánské listy mlčí, neboť vědí, že zprávy o Vatikánu vycházejí — z Vatikánu.

Veliké milliony Lva XIII. dokázaly světu, že papež není tak chudý, jak se bájilo, a dokázaly mu také to, že finance Vatikánu, a zejména sbírky Petrova haléře, nejsou účtovány a kontrolovány; takové poznatky přirozeně podkopávají víru v Řím a trhají chytrácké sítě vatikánských jesuitů.

Je přirozeno, že nový papež v okamžiku, kdy jeho věrní hledali a vymáhali dědictví po předchůdci, obíral se otázkou sociální; 21. prosince vydána prvá obšírnější enunciace Pia X. o — sociální otázce. Motu proprio (z vlastní vůle) obrací se proti křesťanské demokracii italské, ale pojednává o socialismu vůbec. A jak! Docela v duchu římského kurialismu, kterému náboženství a sám katolicism je jen prostředkem politickým. Motu proprio zdůrazňuje přirozené rozdíly lidí, rovni jsou prý jen v tom, že byli od téhož boha stvořeni, vykoupeni a že týmž bohem budou spaseni. Pius X. uznává především právo monarší a soukromého majetku (to je právo »přirozené«); bohatí mají podporovat chudé, chudí mají podporu přijímat. Vedení křesťanské demokracie přísluší jen biskupům, biskupové mají také právo a povinnost bdít nad publikacemi katolických spisovatelů; tito nemají polemisovat, ať sporné otázky mezi nimi rozřeší — biskup . . . .

Z italské literatury: R. Mariano, Papa, clero e chiesa in Italia, 1903. Mariano je typ: nepřítel papežství ale také beznáboženského státu a protestantismu (dříve soudil o protestantismu jinak).

Ve Francii se církevní situace nezměnila. Vláda Combesova proti kongregacím pokračuje vytrvale a neštítila se na konec obnovy processu Dreyfussova; je to tah proti klerikálům a monarchistům vydatný, neboť všecka bídnost klerikální politiky se takto dá usvědčit dokumentárně. Avšak více než vláda a liberální parlament rozrývá francouzskou církev vědecký směr katolických theologů, odhodlaných hájit zásady vědeckého svědomí nejen v historii, ale také v dogmatice. Francouzskou kritikou šíří se názory a methoda Harnackova, nejen Zákon Starý, ale i Nový zjevují se v novém kritickém světle. Celá řada theologů odhazuje nemožný orthodoxism. Loisy stal se obecně známý tím, že jeho články a kniha (Evangelium a církev) arcibiskupem pařížským, a po něm některými biskupy, byly zatraceny; letos se proti Loisymu rozhodl také Řím. Loisy odpovídá odpůrcům novou knihou: Autour d'un petit livre (kolem malé knihy). Ukazuje, že theologii teď běží o nový názor na boha. Totéž tvrdí abbé Hébert: »bůh-žandár, jemuž se vyučuje v katolicismu hodí se divochům, nikoli svobodným lidem.« Vedle Loisy a Héberta vynikají ještě abbéové Houtin (také

jeho spisy dány na index), Duchesne, Misset, Hemmer a j.[1] Proti takovým autoritám officielní theologie nic nezmůže, třeba že se spojuje s nacionalisty a protiněmeckými ultramontány.

Z literatury francouzské charakterisuje náboženské a mravní hnutí inteligence, usilující o opravdové znovuzrození Francie a záchranu republiky, sborník statí professora G. Séailles-a: Les Affirmations de la Conscience Moderne, 1903. Kdo chce poznat moderní Francii myslící, přečti si spisek.

Německý císař odplatil (3. května) italskému králi návštěvu a za té příležitosti byl také ve Vatikáně — Francouzové z toho měli starosti a přemýšleji posud, jak by se president dostal k papeži; italští katolíci jásali a ukazovali na protestantského císaře vyhledávajícího papeže, katolíci němečtí jedni se těšili, druzí netěšili a protestanté také byli ve svém výkladu rozdvojeni. Rakouští officiosové nevěděli kudy kam – doma »Los von Rom« a papež fraternisuje s protestantským císařem! A k tomu císař rakouský, panovník katolické říše, ještě v Římě nebyl! Ovšem hájil Vatikán posud zásadu, že panovník katolický do Říma italského nesmí — pro ty, kdo diplomatický kaleidoskop sledují, bylo právě proto zajímavé podívání, jak návštěva Vilémova se posuzovala ve Francii a v Rakousku. Kard. Rampolla (teď zmizel s jeviště) byl proti trojspolku a právě proto Vilémovu návštěvu uvítal, aby v Rakousku osten pocítili; a pocítili jej i Francouzové, neboť přes všecek boj s církví, s politickou mocí Vatikánu se počítá a proto si vládní listy francouské vynalezli theorii, že president je jen hlavou státu katolického, ale není monarchou a tudíž by do Vatikánu zajít mohl. Rampolla by to také byl měl rád — ale ve Francii se Rampollovy příliš okaté politiky přece jen báli a tak zatím k návštěvě nedošlo.

U nás je pohádka, že protestantism je náboženstvím německým. Pravda je, že mnozí protestanté sami to hlásají, ale nehlásají to všichni, a stejně je pravda, že katolíci v Německu silně reklamují své nacionální němectví — německý císař jedná jen jako politik, když si vede jako hlava veliké katolické menšiny v Německu a když centru dělá ústupky. Toto katolické přibarvení berlínské diplomacie jeví se v passivitě vůči reformnímu hnutí katolicismu. V Bavorsku reformní hnutí zrodilo za vůdcovství dra Klasena reformní stranu, jejíž orgánem byl »Das Zwanzigste Jahrhundert«; dr. Klasen náhle zemřel a za nedlouho vystoupli z výboru časopisu vynikající předáci v hnutí Schell, Schnitzer a Rudolphi. Zásluhu o to má prý nový mnichovský nuncius papežský, Monsignore Macchi. Jednotlivci pokračují v kritice katolicismu, zejména Sickenberger, professor na lyceu; titul no-

[1] Spisy Loisyho, propadlé inkvisici: La Réligion d'Israel. — L'Evangile et L'Église — Études evangeliques — Le quatrième Évangile — Autoure d'un petit livre. Spis: Evangelium a církev vyšel německy: Evangelium und Kirche, 1904 (v německém vydání doplňky).

Spisy Houtinovy: La Question biblique chez les catholiques de France au XIX siècle — Mes difficultés avec mon Évêque.

Na index se dostal také abbé Denis, žák Loisyho: L'Église et l'État a Un Carême apologétique; také Katechism pro franc. gymnasia psaný abbém Sifflet dostal se na index, ale ještě za Lva XIII.

vého spisu ukazuje směr dostatečně: »Extremer Antiprotestantismus im kathol. Leben und Denken«. Schellův »Kristus« vyšlý ve známé sbírce charakterů, také se nelíbí orthodoxním (na př. posudek jesuity Knabenbauera v »Stimmen aus Maria-Laach«).

Pro katolicism v Německu je charakteristické, že katolíci přestupují k protestantismu, deset-až třináctkrát četněji než protestanté přestupují ke katolicismu. Zaznamenal jsem si tuto statistiku:

Přestouplo	katolíků	evanjelíků
R. 1895	3895	588
1896	4367	664
1897	4469	705
1898	5176	699
1899	5651	668
1900	6104	669

N. B. Nejvíce katolíků přestupuje v krajích čistě katolických.

Liberální politika vůči katolicismu snáší se docela dobře s liberálním protestantismem, k němuž se císař Vilém zná. Své credo vyslovil v dopise admirálovi Hollmannovi. Dopis je posud předmětem úvah. Nás tu jen zajímá stránka politická. Předně, jak Vilém důsledně a všemožně dělá ze svého děda pro Prusy a Němce předmět kultu; v dopise k Hollmannovi zařazuje jej mezi proroky: Hammurabi, Mojžíš, Abraham, Homer, Karel Veliký, Luther, Shakespeare, Goethe, Kant a — císař Vilém Veliký.

Dopis císařův, jehož theologický obsah psán pod dojmem názorů Delitzschových a Harnackových, orthodoxním kruhům protestantským způsobil značné bolení hlavy. »Kreuzzeitung« otiskla ho bez poznámky; jiné listy těšily se jak mohly, že císař je ještě pravověrný. Císař se sice ještě vyslovuje orthodoxně, ale je vidět, že píše pro veliké publikum a že by v soukromí ze své orthodoxie slevil hodně.

Z církve protestantské zaznamenávám tu ještě debattu z generální synody pruské, o níž se stala zmínka v rozhledech církevních pro listopad (str. 157.).

V Hollandsku katolická minorita ($1^1/_2$ mill. proti $2^3/_4$ mill. protest.) ztratila úmrtím svého znamenitého vůdce a obhajce rovnoprávnosti, Monsignora Schaepmanna.

V Amsterodamě se odbýval »II. mezinárodní sjezd Unitárních a jiných liberálních myslitelů a pracovníků«. V řečeném rozhledě zaznamenal jsem také již přednášku berlínského professora Pfleiderera: NZ je ohlasem náboženských tužeb doby, v níž povstal, nikoli spisem historickým, musí se lišit náboženský Kristus od historického Ježíše.

V Anglii boj liberalismu proti jingoismu má svou parallelu v odporu liberálů a neanglikánů proti konfessionálnímu zákonu školskému z r. 1902.

V otázce ritualismu přijat parlamentem 139 proti 59 hlasům disciplinární řád pro státní církev. Tento nový řád dává státním soudům právo složit duchovního z »živnosti« (»living«), když laikové si naň stěžovali a když do tří měsíců nezanechá svou ritualistickou propagandu.

Proti návrhu hlasovali ritualisté, konservativci High Churchu a předseda ministerský Balfour sám; ale propadli. Věc je velmi poučná: hierarchie anglikánská nebyla s to, opřít se romanisujícímu ritualismu, neměla autority — parlament, laikové, si udělali pořádek. Ovšem vtírá se tu myšlénka, k čemu jsou biskupové? Snad se mnohý také zeptá: jací jsou to duchovní vůbec?

Z anglické literatury zaznamenávám dokončení (7. sv.) důležitého sociálního spisu Ch. Bootha: Life and Labour in London. Podává se tu popis života církevního a náboženského.

Ve Spoj. Státech založen ve Washingtoně ústav pro výchovu katol. kněží na Filipinách.

Z amerických církevních otázek všiml jsem si sporu o děti v kostele: jakou účast může dítě brát v bohoslužbě, zejména tam, kde kázání tvoří její podstatu? A kázání snažící se být na »výši« vzdělaného a skeptického slova?

Čeští (»Moravští«) Bratří v Bethlehemě slavili (v květnu 1903) stoletou památku svého hlavního chrámu; slavnost byla v hlavní věci hudební. Organist p. Wolle svou prací od r. 1884 dosáhl, že se Bratřím stala Bachova hudba »biblí hudební«, jak se na slavnosti řeklo.

Pozoruhoden je pokus americké episkopální církve o sblížení s církví pravoslavnou; zvláštní komitet (Commission of Ecclesiastical Relations with Foreig Churches) vyslal do Ruska biskupa Graftona, jehož výklady o věci uveřejněny byly samým Petrohradským metropolitou Antonijem.

Ze světa pravoslavného nelze povědět nic potěšitelného. Mrtvota a hniloba officielní církve zjevila se v tom, jak bělehradský metropolita Innocenc uznal srbské královrahy, týž metropolita, který se nebránil proti ženitbě krále Alexandra atd. — poslušný sluha, ne Páně, ale každého pána chlebodárce!

Z Ruska zasluhuje povšimnutí nová revue »Novyj puť«, určená specialně pro otázky náboženské; v »Novém puti« otiskují se řeči »nábožensko-filosofických schůzí«, odbývajicích se v Petrohradě mezi literáty (hlavně směru symbolického a dekadentského) a známými vůdci církevní hierarchie. Z referátů je vidět, jak v Rusku i konservativní lidé zavrhují samodržaví, které ze synodu udělalo ministerstvo vyznání a z církve policii. Zajímavy jsou v referátech výklady církevních spisovatelů a autorit — rozumí se, že jsou přísně orthodoxní. Pro ruské censurní poměry je pokrok, že se v této formě přece na světlo probírá hlas volající na poušti. A zajímavo vidět, jak se intelligence zajímá o otázky náboženské.

Z našeho českého života podal jsem referát o slavnostech Husových; dotkl jsem se také klerikálně-nacionalistického tažení proti protestantismu a svobodě náboženského myšlení a cítění; tmáři jsou dnes všude stejní — v Paříži, v Mnichově, ve Vídni a tudíž také v Praze, všude se klerikalism a zpátečnictví halí v togu nacionalismu. Pro massy; pro »intelligenci« se drapíruje dekadentně symbolistickou aesthetikou a jesuitskou literaturou. Katolíci měli r. 1903 (v srpnu) dva sjezdy: Jednota duchovenstva pro král. České v Praze a v Brně

3. československý sjezd katolický. Tu i tam slyšeny hlasy t. zv. kat. moderny, jimž v Brně odporoval kanovník prof. Pospíšil. Zaznamenávám, že »Aletheia« (leden 1903), orgán theologie professorské, katolicismu reformnímu věnovala článek jakožto úvod k přednášce polského prof. Straszewského, dospívajícího k vývodům souhlasným s Ehrhardovými.

Na Slovensku otázka náboženská také se stává palčivější. Officielní církve mravně znamenají pramálo, obě slouží maďarské politice a tudíž mamonu. Mladší katoličtí duchovní počínají se trochu hýbat sociálně, zakládají spolky konsumní a spořitelny proti židům, však nábožensky tento praktický antisemitism nepřivodí valné změny; ale je to něco. Stejně sluší zaznamenat, že se počíná cítit metla alkoholismu; ale ten cit je ještě velmi slaboučký, Slovensko, může se říci, celé pije a jeho intelligence světská i duchovní je mu v tom zhoubným vzorem. Za těch poměrů nově vzkříšený »Hlas« odvážil se určitěji promluvit k otázce náboženské. Je to pro Slovensko nutné a počin nemine se dobrým úspěchem. Ani lid, ani intelligence na konec neodolá poučení prýštícímu z přesvědčení a z úsilí po mravní nápravě; nesprávný je názor, že se kritikou církevních poměrů pracuje pro vládu — naopak, trpění nynější hniloby církevní podporuje maďarisaci stejně jako alkoholický šovinism.

Z Rakouska německého nového nic. Ve Vídni pořád ještě panuje »křesťanská« strana a přirozeně tudíž se strany druhé pokračuje politické »Los von Rom«, ačkoli se zdá, že pozbývá své prvotní politické agressivnosti. Se strany katolické bylo mnoho hluku pro to, když Rakousko při volbě Pia X. podalo veto (proti zvolení Rampolly). Komičtí lidé, ti političtí katolíci — jako by katolické Rakousko bylo katolickým nábožensky! Vždyť všecko neštěstí Rakouska spočívá právě v tom, že jeho katolicism je politický a že sebeklam katolických stran nevidí, že samy jsou politickými! Vídeňským antisemitům a sociálům »křesťanským« že běží o — náboženství? V delegacích hr. Goluchowski (min. měsíc) věc vyložil. Rozumí se, že uspokojivě.

Z literatury uvádím Scheicherův spis: Der oesterr. Klerustag. Ein Stück Zeit- und Kirchengeschichte 1903. O sjezdě německého kleru a specielně řeči mons. Scheichera jsem referoval. V prvé části spisu podává se referát o sjezdě r. 1901, v druhé o sjezdě r. 1902, který se také konat měl, ale nekonal pro nesouhlas biskupů. Naši katolíci různých barev a stupňů ať si knihu přečtou, co zejména se říká o církevnictví státním (Staatskirchentum). Scheicher sám je v divné posici — vidí, že rakouský katolicism nestojí za nic a že je mravní mrtvotou a hnilobou, na druhé straně proti liberálům hájí kněžstvo, zejména odmítá výtku vlastnosti, která byla nazvána »Kadavergehorsam«.

O aféře Kohnově nereferuji, je známa z denních listů; rozumí se, že se z Říma vrátí bez pohromy, a stejně se rozumí, že katolická moderna, kněžská i laická, své protikohnovské tažení zastaví.

Ve Vídni zemřel 9. srpna 1903 historik Onno Klopp. Byl rodem Hanoverán, záhy se dostal do služeb krále Řehoře V., od roku 1866 žil ve Vídni. Přestoupil r. 1873 ke katolicismu a jako konvertit měl v Rakousku zabezpečenu svou dráhu, jako před ním jiní. Je pro

rakouský katolicism a jeho kulturní passivitu charakteristické, že protestantští konvertitové mu občas dodávají trochu mízy (zároveň s Kloppem bar. Vogelsang a katolisující R. Mayer). Klopp stal se učitelem arcivévodů Frant. Ferdinanda a Otty. Literární činnost velmi pilná: ještě v Hanoversku napsal spis »Tilly im dreissigjährigen Krieg«, v němž Tillyho brání; ostré posudky spisu zvýšily patrně sklonnost ke katolicismu. Vydával lit. pozůstalost Leibnizovu (historicko-politickou); V Rakousku napsány spisy »Der Fall des Hauses Stuart und die Succession des Hauses Hannover in England«, »Das Jahr 1683 und der darauf folgende grosse Türkenkrieg« atd.

*

STUDENTSKÉ: Stav českého studentstva v posledních letech – Vývoj a třídění směrů — Křídlo nacionální a pokrokové — Antagonism čítáren — Ochablost r. 1902–1903 a nový ruch 1903: »Svépomoc«, protest proti Podlipnému, akce pro místnosti universitní, přeměna »Slavie«, »Vatra« — Hnutí studentů slovanských a italských pro nové university.

České studentstvo vyvíjelo se dosud tím směrem, že se odlišovalo od ostatních vrstev národa jako určitý celek, ovšem stojící pod převládajícím vlivem současného stavu národa celého, a zároveň samo se rozrůzňovalo ve skupiny, větším dílem obdobné stranám, v něž dělil se celek. V posledním období, totiž od roku 1899 do počátku r. 1903, shledáváme tyto tři jevy — osamostatňování zevní, rozrůzňování vnitřní a při tom vždy rozhodný vliv společnosti nestudentské — výrazněji než kdykoli dříve. Jevily se u obou hlavních táborů studentských: nacionálův i pokrokových, zvaných tak podle hlavních hesel jejich. — Ve všestudentském spolku pro nošení odznaků »Studentu« a »Všestudentském výboru«, obou z r. 1899, pak v »Unii« z r. 1902 jevila se tendence nacionálního křídla po studentské odlišnosti. Tyto náběhy (které vesměs po krátké době zmizely) však byly zřetelným pendantem k současným náběhům starších i mladších politických stran, směřovavším k volebním a taktickým koalicím, a rovněž byly jen efemérní. U křídla pokrokového rovněž jevily se opětné, ač dočasné pokusy o samostatnější vyhranění studentstva. Byly to situační články v »Almanachu Slavie«, »Studentských Směrech« a »Studentském Sborníku«, pak vystupování spolku »Slavie«, vesměs prodchnuté myšlenkou, že veřejnost mimostudentská nemá se vměšovati do vnitřních věcí studentských; při tom nicméně studentstvo bezděčně se podrobovalo vlivu pokrokové veřejnosti, representovanému hlavně časopisy: »Čas«, »Právo Lidu«, »Moderní Revue«. — Mezi oběma křídly kolísalo studentstvo radikálně-pokrokové, které i se svým spolkem »Ant. Čížkem« a s »Časopisem Pokrokového Studentstva« podlehlo sklonu orgánu strany své »Samostatnosti« a souběžně s ní provádělo v těchto letech odvrat od směrů pokrokových k nacionálním, — odvrat, rovněž plný kolísání a prostoupený dočasnými exkursemi rozličných druhů.

Uvnitř studentstvo rozštěpovalo se ve skupiny; differenciace tato jevila se konkretně jako vystupování jednotlivých frakcí z někdejšího střediska studentského, ze »Slavie«. Roku 1890 vystoupili studenti staročeští a založili »Akademický Čtenářský Spolek«; dnes již není

studentstva vysloveně staročeského ani mladočeského. »Akad. Čten. Spolek« sdružuje studenty »salonní«. Nejnověji pořádá přednášky o otázkách dneška. Roku 1897 vystoupili ze »Slavie« radikálové, r. 1899 sociální demokraté, r. 1900 radikální pokrokáři. Ve »Slavii« zůstalo studentstvo realistické (ostatně i realističtí studenti učinili r. 1901 dočasný náběh k organisaci separátní) a mimo to pokrokové studentstvo nehlásící se k určitým stranám; tato většina[1] měla ráz převážně artistický, který se projevoval v četných uměleckých podnicích spolku. — Nacionální křídlo, založivši si »Národní spolek českých techniků« a »Spolek malostranských akademiků«, třídilo se méně určitě — již názvy obou spolkův ukazují na rozdíly docela podružné; pokud tyto skupiny vystupovaly, měly nátěr radikálně-státoprávní a národně-sociální. Stoupenci strany národně-sociální semkli se úžeji bez formy spolkové.

V popředí studentského života v období tom stál antagonism »Slavie« a »Akademické Čítárny«, založené »Spolkem pro postavení Akademického Domu«; zásadní spor jejich, idea veřejné čítárny oproti čítárně akademické, byl totiž ještě zostřen potřebou hmotných prostředků na udržování čítáren — tedy konkurrencí obou čítáren, jež obě stály veliké peníze. »Slavie« udržovala čítárnu subskripcemi a rozličnými kulturními podniky, »Akademickou Čítárnu« vydržoval »Akademický Dům« za pomoci roční subvence (3000 K) obce pražské. Opětovné porady o sloučení čítáren nevedly k cíli, a spor pozbyl váhy jednak založením veřejné čítárny obecní, jednak pokrokovějšími živly v indifferentní »Akademické Čítárně« a povlovným oslabením nacionálních předsudků, jimiž bývala stíhána »Slavie«.

Stav ten vyústil r. 1902 a počátkem 1903 přirozeně v ochablost obecnou. Strannické rozvrstvení studentstva bylo dokonáno, a téměř současně (vlastně o něco dříve) s Al. Hajnovým přehledem českých politických stran, podniknuta byla — ve »Studentských Směrech« 1901 a »Almanachu Slavie« 1902 — revise stran těch se stanoviska studentského. V tom směru nezbývalo tedy co dělat, a spor obou čítáren ochabl stejně. Teprve r. *1903* vynořují se z této stagnace počátky nového rozvoje a čilejšího života.

V studentstvu i mimo studentstvo nastalo nové seskupování, projevující se u studentů dosud oslabením strannických protiv a přetvářením organisací. Jako u českých stran politických povede tento pochod i u studentů k zjednodušení situace.

Náběhy, zahajující tento nový směr, jsou: předně založení »Svépomoci«, spolku pro zaopatřování zaměstnání studentům nemajetným. Dále významný protest všech téměř spolkův a časopisů studentských proti farizejství, jež provedl při oslavě Husově 5. července r. 1903 dr. Podlipný. Dále akce všeho studentstva v říjnu 1903 pro dosažení lidských a důstojných místností na vysokých školách pražských; jest charakteristické, že k akci této, spojené s krátkou stávkou posluchačstva i professorů, došlo teprve letos, ač ze skupiny »Studentských

[1] Sluší upozorniti, že secesse z let 1899 a 1900 nezměnily na počtu členstva mnoho; z toho je patrna veliká převaha »nestranných« nad »stranníky«. —

Směrův« už od r. 1899 a zvláště 1901 bylo vybízeno k ní a zatím účelem pracováno i statisticky. Mimo stálý vzrůst posluchačů v těsných učebnách příčinou toho bylo právě, že dříve studentstvo bylo zaměstnáváno vnitřními spory a nepomýšlelo na společné akce vůbec, což nyní odpadlo. Akce tato nedosáhla sice velikých úspěchův, ale zůstane památnou i mimo vlastní svůj účel jakožto spojení studentstva pro existenční potřeby vlastní. Nelze tu nepozorovati probuzení studentské svépomoci v několika směrech zároveň.

Tyto náběhy provázeny jsou změnami organisací spolkových. »Slavie« i za zmíněné stagnace zachovala si vynikající postavení: všecky zmíněné akce a projevy byly inspirovány nebo vedeny ze »Slavie«, ač nebývalo to rozhlašováno, aby předsudky neublížily věci. Vnitřní život ve »Slavii« však rovněž neunikl rozkladu; ne bez příčiny mnozí starší pracovníci odvraceli se znechuceni od ní, finanční tíseň trvala. Naproti tomu projevovalo se mezi bývalými členy »Slavie« přání po středisku, které by jim nahražovalo bývalou »Slavii«. To vše vedlo v květnu 1903 k přeměně »Slavie« v společenský klub mladé intelligence, který v únoru 1904 vstoupiti má v život. Studenti seskupení kolem »Slavie«, pozbyvše takto střediska, vstoupili zprvu do »Akademické Čítárny«; když se však objevilo, že »Akad. Čítárna« vlastně nemá právní základ spolkový, nýbrž vyvíjela v minulých letech činnost jen z milosti policie, učinili si střediskem »Jungmann,« dosud spolek akademiků kraje pražského, který změnil se ve spolek všeobecně studentský a spolu se »Slavií« převzal další vydávání »Almanachu Slavie«, studentského kalendáře.

Posléze vytknouti sluší oživený ruch mezi studentstvem moravským, akademickým i středoškolským, z jehož projevů první je brněnský časopis »Vatra« (založený v prosinci 1903); až se projeví určitěji, všimneme si ho podrobně zároveň s ostatní studentskou literaturou. Organisačně projevil se moravský ruch obnovením ústředního spolku moravského studentstva »Komenského« (25. ledna 1904.)

*

Jako v Praze potřebné universitní místnosti, tak v celé Cislajtanii potřebné university musí být vymáhány demonstracemi, poněvadž na »kompetentních místech« k potřebám národů neněmeckých jsou velmi nedoslýchavi. Italští studenti demonstrovali pro vlašskou universitu od Innsbrucku až po Řím tak bouřlivě, že v samé Italii musilo býti povoláno vojsko proti nim. V zápětí na to, 28. listopadu, slovanští studenti na universitě Vídeňské překazili chystaný protest Němců proti novým universitám a dali v universitě i před parlamentem pocítit početní svou převahu. Krok tento, zvláště uskuteční-li se tužší sblížení slovanských studentů ve Vídni, dlužno vítati jako známku procitajícího sebevědomí Slovanů ve Vídni.

Němečtí studenti uspořádali přece protestní schůze v Brně i ve Vídni proti druhé české universitě. Schůze tyto i resoluce, přijaté na nich, pokud je známe z moravských německých časopisů, jsou hrozným dokladem nacionální potřeštěnosti německé. Jádro jejich zní: »1. My Němci jsme měli na Moravě universitu, kterou nám zrušili před 50 lety; my

tedy máme »historické právo« na novou. 2. My jí vedle toho také potřebujeme, neboť německá universita Vídeňská je přeplněna právě studenty pocházejícími z Moravy. 3. Ale nežli českou universitu na Moravě, raději nechceme žádné! 4. Statistika ukazuje, že ze 100 studentů na Moravě je jen 22 českých a z těch ještě 7 studuje na vysokých školách německých; tudíž moravská universita musí býti německá!« Rádi bychom znali tu statistiku, co tak divně ukazuje! A které národnosti přeplňují Vídeňskou universitu? Právě slovanské, a z Moravy Čechové. Chápou-li se Němci takových zoufalých důvodů, je to neklamným znamením, — že převaha jejich na Moravě počíná býti v koncích.

Také již mluví a jedná se o zřízení university moravské jako události neodvratné. Návrhy prof. dra. Bráfa v »Conservative Correspondenz« otištěné jsou známkou téže situace. Studentstvo moravské postavilo se celkem proti nim.

*

Dvě sebevraždy studujících škol středních vzrušily v lednu pražskou veřejnost, následkem toho že někteří svalovali vinu za ně na poměry středoškolské. 4. února věnován příčinám případů těch večer akademického spolku Jungmanna, kde za přítomnosti asi 500 osob, mezi nimi četných odborníků z řad učitelstva i lékařstva, pojednáváno zejména o domnělé spojitosti případů těch (i četnějších venkovských sebevražd z posledních let) se střední školou a prostředím vůbec. Celkem konstatováno, že bylo by jednostranno viniti jen školu, ale že spoluvinu, zejména passivní, školního systému popírati nelze; také rodina, duševní stav individua atd. padají na váhu. Skončeno apelem na sbírání materiálu statistického o této otázce a na reformu škol středních.

E. Chalupný.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Th. Kolde, prof. círk. dějin Der Katholzismus und das XX. Jahrhundert, 1903: Kritika spisu Ehrhardova (Mk 1.). — Joh. Weiss, prof. theol., Das älteste Evangelium. Ein Beitrag zum Verständnis des Markusevangelismus atd., 1903. (Mk. 10.) — Otto Baumgarten, Prof. Theol., Neue Bahnen. Der Unterricht in der christlichen Religion im Geist der modernen Theologie 1903. (Mk. 1·20) — W. Wrede, prof. theol., Charakter und Tendenz des Johannesevangeliums, 1903. — Die babylonisch-assyrischen Keilinschriften und ihre Bedeutung für das Alte Testament. Ein assyriologischer Beitrag zur Babel-Bibel-Frage von Dr. C. Bezold, Professor der Orientalischen Philologie zu Heidelberg. Mit 100 Anmerkungen und 12 Abbildungen. 1904 (M. 1·50.). — Der moderne Geisterglaube. Ein Beitrag zur Lösung spiritistischer Rätsel. Sepsal P. Tomaschki, 1903. Nákladem G. Strübniga v Lipsku. Autor prostudoval z autopsie všecky zjevy spiritistické, od pohybování stolku a spojeného s tím ťukání a psaní, až po domnělé materialisování duchů. Výsledek jest: v člověku jest jasné vědomí (Oberbewusstsein, objektives Ich) a utajené vědomí (Unterbewusstsein, subjektives Ich). Toto poslednější jest příčinou skutečných fenomenů zvláštních: autosuggesce, hypnosy, automatismu, somnambulismu, telepathie, hysterie atd. Vše ostatní jest podvod, vědomý nebo nevědomý. Mnozí spiritisté jsou svedení svůdcové. Kniha stojí za čtení zvláště za naší doby, kdy v severních Čechách se spiritismus počíná značně šířiti, a je i cenou snadno přístupna. Stojíť jen 1 marku. — P. Heinrich Denifle, Luther und Luthertum in der ersten Entwickelung I., 1904: Kniha čte se jako pomsta za spis hr. Hoensbroecha o papežství; shledána kde jaká skvrna na Lutherovi, ale učený spisovatel se neptá, proč Luther přes ty své poklesky tak mocně působil? Prostě proto, že církev, která Luthera odchovala (na to P. Denifle také nepamatoval!), stala se nábožensky nemožnou. Není nezajímavo poznamenat, že předmluva psána je ve Vídni. — Dr. Emil Löbl, Kultur und Presse, 1903: Vídeňský žurnalista skizzuje psychologii žurnalistiky; mnohý dobrý pokyn nejen pro žurnalistiku německou. — Prof. L. Ziegler, Das Wesen der Cultur, 1903. — Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart von Alois Riehl 1903 (M. 3): I. Wesen und Entwicklung der Philosophie. — Die Philosophie im Altertume. II. Die Philosophie in der neueren Zeit. — Ihr Verhältnis zu den exakten Wissenschaften. III. Die kritische Philo-

sophie. IV. Die Grundlagen der Erkenntnis. V. Der naturwissenschaftliche und der philosophische Monismus. VI. Probleme der Lebensanschauung. VII. Schopenhauar und Nietzsche. — Zur Frage des Pessimismus. VIII. Gegenwart und Zukunft der Philosophie. — L. Feuerbachs Sämtliche Werke. Neu herausg. von W. Bolin und Fr. Jodl. I. sv. 1903. (Mk. 4.) — P. J. Moebius, dr. med., Goethe 1903 (2 sv. po Mk. 3): pathologické postavy Goethovy; autor dokazuje, že Goethe nepodal dost správné analyse. — Ch. Bonnier, La Lignée des Poètes Français au XIX siècle, 1903: výborná anthologie novějších franc. básníků od Lamartinea až po Verhaerena. — Prof. J. Kohler, Verbrechertypen in Shakespearès Dramen, 1903. — K. Bücher, Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft 1903: zajímavý kulturní obraz Německa a analyse knihkupecké a nakladatelské organisace. Německo má 6000 knihkupectví, ta jsou rozdělena na 1411 míst; německé knihy (vědecké) jsou často 40—60% dražší než anglické a francouzské. Spisovatelé němečtí mají se organisovat k obraně svých zájmů. K. Schirek, Die Punzierung in Mähren. Gleichzeitig ein Beitrag zur Goldschmiedekunst, 1902. (20 Mk., illustrace!). — R. Calwer, Das Wirtschaftsjahr 1902. Jahresbericht über den Wirtschafts- und Arbeitsmarkt, I.: Handel und Wandel in Deutschland, 1903: se stanoviska socialistického (revisionistického). — Deutschland als Industriestaat von Dr. F. C. Huber, Professor an der Technischen Hochschule, (10 Mk.). — Mitteilungen des K. und K. Kriegs-Archivs. Herausgegeben von der Direktion des K. und K. Kriegs-Archivs. 3. Folge. 1. Bd. Wien, 1902. (M. 8.) — J. Schreyvogels Tagebücher aus den Jahren 1810—1823. Herausg. von K. Glossy, Wien, 1903: zajímavá kulturní kronika starorakouské Vídně! — Dr. Alex. v. Helfert, Vom Wiener konstituirenden Reichstage. Juli-Oktober 1848, 1904. — Prof. J. Kaerst, Die antike Idee der Oekumene, 1903. (Mk. 1·20.) — G. Gruppe, Kulturgeschichte der röm. Kaiserzeit, I. sv. 1903 (Mk. 9): Stanovisko katolické. — J. Beloch, Griechische Geschicht, III. sv. 1. část. 1904. — Friedrich Leo, Prof. f. klass. Philol., Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form. 1901. (M. 7.) — Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte. Herausg. von G. v. Below u. F. Meinecke; bude asi 40 svazků. Prvý vyšel: A. Schultz, Das häusliche Leben der europ. Kulturvölker vom Mittelalter bis zur zweiten Hälfte des 18. Jahrh. (Mk. 9.) — Jüdische Statistik von Alf. Nossig, 1903: Berlínský spolek pro statistiku židovskou, založený 1902, vydává tuto prvou zprávu: židů je 10,597.250. — Fr. Mehring, Geschichte der Deutschen Sozialdemokratie, 4 sv. (à Mk. 4) v 2. opraveném vydání.

Kulturní, hlavně hospodářský stav Japonska.

Často se cituje výrok známého vůdce opposiční strany pokrokové, Okumy, že Japonsko v XX. st. na stepích sibiřských zápasit bude s Ruskem o panství asijské. Japonsko na počátku nového století boj s Ruskem podniklo, ale jak se zdá zatím hlavně o Koreu; v officiálních prohlášeních čteme, že podniklo boj z naléhavých, ba životních potřeb existenčních.

Úkolem této stati je, podat pro posouzení válčícího Japonska hlavně data hospodářská a vůbec to, co osvětluje situaci Japonska vůči Rusku a Evropě; nepouštím se do podrobnější statistiky vojenské, protože je z denních listů dost známa.

Pro další poučení sestavil jsem literaturu poměrně snáze přístupnou. Japonsky neznám, ale stopoval jsem, co v překladech je přístupno a co podle mého zdání je poučné a charakteristické; všímám si zejmena kulturní revoluce japonské, pokud to z daleka a bez znalosti jazyka je možné.

V »Naší Době« je pěkný orientační článek v roč. IX. od p. Př. Hájka; je tam také literatura. Uvádím ještě:

J. Wernicke, Japans wirtschaftliche Kulturentwickelung und sein Preisniveau, Jahrbücher f. Nationalök. u. Statist., 1897;

Rein, Japan 1881—86, 2. sv.;

Rathgen, Japans Volkwirtschaft und Staatshaushalt, 1891;

» Die Entstehung des modernen Japan, 1896;

Fesca, Beiträge zur Kenntnis der japan. Landwirtschaft, 1890—93;

H. Dumolard, Le Japon Politique, Économique et Social, 1903, 2 sv.;

B. H. Chamberlain, Things Japanese, 3. vyd. 1899;

A. v. Siebold, Der Eintritt Japans in das europ. Völkerrecht, 1900.

Populární spisy:

A. Fischer, Bilder aus Japan (Illustr.), 1897;

St. Ransome, Japan in Transition: a Comparative Study of the Progress a t. d. of the Japanese since their War with China, 1899;

S. L. Gulick, Evolution of the Japanese, Social and Psychie, 1903;

K. Munzinger, Japan und die Japanesen, 1904 (autor napsal také spis: Die Japaner).

G. Wagener, Papierschmetterlinge, 1899 (obrazy chudších vrstev lidových).

Spisů psaných Japonci je také dostatek: Tokuzo Fukada, Die gesellschaftliche und wirtschaftliche Entwickelung in Japan 1900 (Münchener volkswirtsch. Studien von L. Brentano und W. Lotz);

O dvou spisech japonských: T. Suganuma, Dějiny tržby japonské, Tokio 1891 a T. Yokoi, Dějiny tržby japonské, Tokio 1898, je referát v Jahrbücher für Nationalök. u. Statistik, 1902. Z knihy japonského socialisty Katayama, Dějiny dělnického hnutí v Japonsku jsou zprávy v článku G. Ecksteina: Die Arbeiterbewegung im modernen Japan, Neue Zeit 1904.

Poučná je statistika v rakouské vládní předloze pro obchodní smlouvu s Japonskem r. 1897 (20 der Beilagen — XV Sexion 1898).

Kakasu Okakura, The Ideals of the East 1903;

Inazo Nitobé, Bushido, (bušído = přikázání rytířstva, totiž starých samuraji) the Soul of Japan, 1902;

J. Heco, Erinnerungen eines Japaners, Schilderung der Entwickelung Japans vor und seit der Eröffnung bis auf die Neuzeit. Uebers. u. bearb. v. E. Oppert, 1898.

Pro dějiny literatury a t. d. viz: Tomitsu Okasaki, Geschichte der japan. Nationalliteratur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, 1899;

W. G. Aston, A History of Japanese Literature, 1894 (ve sbírce: Short History of the Literatures of the World);

C. Netto u. G. Wagener, Japanischer Humor. Mit 257 Abb. 1901.

Dějiny jap. umění stručně v obšírných dějinách Mutherových.

Náboženský vývoj Japonců: Griffis, The Religions of Japan, 1895.

*

Japonsko je velmi hustě obydleno. Na 3850 (?) ostrovech, z nichž Japonsko se skládá, žilo a žije:

1879	35,77 mill.
1885	37,87 »
1890	40,45 »
1894	41,80 »
1903	47,60 »

Hustota obyvatelstva pro celé Japonsko udává se nestejně, podle toho, čítá-li se území celé, nebo ne; některé části jsou obydleny málo, některé ostrovy stále vůbec nejsou obydleny. Plocha se počítá na 417.000 km^2, na km^2 113 obyv.; odpočítá-li se severní ostrov Jeso, málo obydlený (5 ob. na km^2), ostatní země má na km^2 148 obyv.

Odpočítá-li se půda neobydlená, pohorská, neobdělaná a zalesněná, žijí Japonci jen asi na 70.000 km^2, hustota tudíž obnáší na km^2 599 obyv.

Co to znamená, poví nám srovnání s nejobydlenějšími zeměmi evropskými. Nejhustěji obydlenou zemí je Sasko: 280 na km^2; Belgie: 229, Anglie s Walesem: 215, Rakousko: 87, Uhry: 54, Německo průměrně: 104, Francie: 72, Rusko: 20. V Sibiři se počítá jen: 0·4, v střední Asii: 4·4.

Hustota jeví se také počtem a velikostí rodin. V Japonsku rodiny průměrně mají 5·5 členů; v Německu jen 4·7.

Je přirozeno, že Japonsko si hledá kolonie. K tomu se mu především hodí Korea, kterou již v III. st. si podrobilo; dále hledí Japonci do Číny a chrání ji teď, když ji napřed pokořili a Formosu okkupovali. V čínských městech přibývá obchodníků japonských, na Korei číslo usedlých Japonců roste stále.

O tom podává poučení tato statistika cizinců ve Vých. Asii vůbec:

	Japonci	Angličané	Sev. Američané	Číňané	Němci	Francouzové	Rusové	Portugalci	Ostatní	Dohromady
Čína (v přístavech cizincům otevřených 1902)	5020	5482	2461	—	1359	1263	268	1220	1899	18962
Korea 1902	19106	140	275	5000	43	96	30	50		24740
Japonsko 1901 . . .	—	2119	1597	7351	603	486	178	1126		13560

Vidíme: Japonců je zejména na Korei mnoho; po nich je nejvíce Angličanů, Američanů a na třetím místě jsou Němci; Francouzů je méně a dokonce Rusů. Na Korei Rusové jsou jen mocí vojenskou, Japonsko kolonisační a obchodní. Také v Rusku (asijském) je mnoho Japonců: 4000 se udává za r. 1898.

Pro celkové posouzení Vých. Asie stůjtež zde tyto číslice:

	plocha čtv. km	obyvatel	na 1 čtv. km
Japonsko	417.000	47,609.000	113
Ruské území východní	2,995.000	1,286.000	0·4
Mandžursko	939.000	5,530.000	6
Korea	219.000	5,713.000	22
Čína	5,303.000	320,500.000	60
Mandžursko	939.000	5,530.000	6
Mongolsko	2,788.000	1,850.000	0·6
Tibet	2,109.000	2,250.000	1

Japonsko má podle toho před Ruskem výhodu ve své hustotě a centralisaci lidí a sil, kdežto Rusko zápasit musí s prostorem. Na př. pro obsazení Koree Japonsko svými parníky stihne za 24—30 hodin na nejvzdálenější místa severní obou břehů; ve Fusaně jsou za 6–8 hodin. Rusové z Evropy do Mandžurie a Koree potřebují tolik dní, kolik Japonci hodin.

*

Kolonisační úsilí Japonců vykládá se také anthropologicky.

Japonci jsou lidé průměrně hodně malí, Číňané Japoncům říkají »Japonci trpaslíci«; malost tuto vykládají mnozí tím, že Japonci byli tak dlouho uzavřeni, tím prý degenerovali; hledají prý proto cizí krev. Je možná, že tento důvod Japonci sami mají již vědomě, neboť medicina a hygiena od samého počátku prvé hollandské kolonie v Japonsku pilně se pěstuje.[1]

*

Zemědělství a dobytkářství. Půdy kultivované, jak už řečeno, je málo; snad ani $^1/_{12}$ území. Větší část kultivované půdy věnována je rýži, potravě tříd vyšších; sedlák a chudina živí

[1] Číňané také byli uzavřeni, ale mají ohromné území a rozmanité národy; nemusili tudíž degenerovat. Jiný výklad: Nízká postava Japonců prý je od zvyku sedat na nohách: cirkulace krve se zadržuje, zakrňují dolní končetiny, ne trup. Děti chodící do školy, a sedící na lavicích po evropsky, prý se vytahují.

se bobem a prosem. Odlesňováním a zvýšenou meliorací dá se ještě získat úrodná půda; sotva však na rýži, jen na obilí. Na vysokém stupni je zahradnictví, výživné i okrasné.

Japonci jsou téměř vegetariány, jen ryby tvoří část národní kuchyně. Buddhism zapovídá zabíjení zvířat a odsud nepatrné dobytkářství.

	dobytka hovězího	koní
1878	1,080.000	1,541.000
1887	1,020.000	1,538.000
1890	1,045.000	1,546.000
1893	1,105,000	1,561.000

Statistika dobytka poraženého se udává takto:

	hovězího	koní
1890	76.918	24.832
1893	104.772	30.990

patrně strava většinou cizinců, tříd emancipovaných a chudých (koně).

Vojensky padá na váhu malý počet koní. Rusko (celá říše) v r. 1900 mělo 25 mill. koní, Německo 4 mill., Francie 3 mill. Ovce se nepěstují vůbec, neprospívají.

Značná je produkce zeleniny, čaje, pro vývoz i spotřebu domácí. Mimo to vyrábí se rýžová kořalka (sake), pivo, zvláštní omáčka bobová (šoya; platí se z ní zvláštní a výnosná daň) a t. p.

*

Drahotní poměry a ceny. V posledních letech se téměř všecky přírodniny i tovary zdražily. Zdražuje se nejvíce: rýže, obilí, sake, čaj, tabák, bavlna a bavlněná příze, surový hedváb, plátno, železo, uhlí, dřevo, olej, petrolej. Od r. 1888—1890 ceny stoupaly více než o 11%. Zlaciněly: sůl, šoya, také bílé látky bavlněné.

Sluší poznamenat, že toto zdražení se děje v době, kdy zároveň se znehodnocuje stříbro a valuta a kdy zlato šmahem se vyváží ze země (protože se dovážejí tovary). Zdá se však, že oba jevy nesouvisí příčinně.

V celku dnes ceny v Japonsku jsou již téměř na výši evropské. Některé věci jsou dražší. Rozhodně lacinější je pouze dřevo a hedváb.

Lacinější než v Evropě je drůbež, ryby, maso, zelenina; dražší je máslo, mléko, pivo. Uhlí (kamenné) je lacinější, ale méně vydatné. Boty, obleky jsou asi tak drahé, jak v Evropě. Porto listovní je levnější.

Strava massy lidu je rozhodně lacinější, nežli v Evropě. Živí se prosem, rozmanitými zeleninami, trochu rybami, sprostým druhem rýže, čajem, sake.

Výživa se v Japonsku zlaciňuje tím, že se rýže, proso, žito (kaše) nemele, nýbrž připravuje přímo v domácnosti; v Evropě chléb mletím a pečením se značně zdražuje; v rodině dělnické snad o 120—160 korun.

V městech lze za našich 20 haléřů dostat oběd: rybu, rýži, sake.

Třídy bohatší poměrně žijí draze, protože mají veliký počet služebnictva, luxusem květinovým a uměleckým a t. p.

Rodina dělnická v Japonsku žije mnohem levněji, než naše v Rakousku nebo Německu. Uvnitř Japonska žije rodina o 3—4 yen[1] měsíčně. V městech i dělnická rodina potřebuje něco více; ale potřebuje přece mnohem méně, protože byty jsou laciné (ročně asi 18—25 kor.). Lacinější je také oblek a domácí nářadí: oblek z modré bavlny (na venkově dělník v létě nahý, potřebuje jen opasek), nepotřebuje bot (nosí jen slaměné sandály a krátké bavlněné ponožky), nářadí téměř není, spí se na rohožkách v bavlněných vatových pokryvkách. Protože se nepojídá maso, tož náš dělník a rodina spotřebují mnohem více: byt ho stojí 200—400 kor., oblek pro osobu ročně aspoň 50 kor., maso pro rodinu 300 kor. atd.

To jest: japonský dělník s rodinou vyživí se, vydělá-li si ročně asi 200 kor.; náš musí si vydělat 800 kor.

*

Poměry hospodářské a sociální. Mzdy jsou v Japonsku aspoň o polovičku levnější než v Evropě; ale stoupají. Denní mzda cvičených dělníků obnáší něco nad 40 sen denně.

Míra úroková je nepoměrně vysoká: 11% i nad to.

Zlato a stříbro, jak řečeno, stále se vyváží. Oběh peněžní je skrovný; v roce 1901/2:

zlata	14,549.646
stříbra	1,000.000
niklu	300.000
bronzu	100.000[2]

Papírových peněz 187,194.336 yenů.

---

[1] yen (= 2 K 45 h) = 100 sen = 1000 rin.

[2] Od roku 1897 platí zlatá valuta. Jednotlivé yeny se nerazí, jen mince po 20, 10 a 5 yenech; stříbro: 50, 20, 10 senů, niklové 5 senů, z bronze 1 sen a 5 rinů.

V roce 1900 bylo: bank 2534 s kapitálem 347,717.608 yenů s deposity 561,576.193 yenů; půjčky: 500,041.517 yenů.

Vklady spořitelní (poštovní) jsou ještě nepatrné: 1900—1901: 2,335.173 osob vložilo 39,434.012 yenů.

Vnikání cizího kapitálu způsobilo značnou revoluci. Japonsko bylo, podobně jako Čína, proti cizině uzavřeno, t. j. dostačovalo si hospodářsky a hospodaření bylo úplně naturální (také daně se odváděly v naturaliích). Když země otevřena cizincům, byla otevřena především cizímu kapitálu; naturální hospodaření musilo být nahrazeno peněžním, a lze si pomyslit, že přechod se stal revolučně a sice byla revoluce nejen hospodářská, bankrot (zlato a stříbro ucházely ze země, vláda vydávala špatné mince), nýbrž i politická. Revoluce r. 1868 následující nebyla pouze revolucí konservativců a pokrokovců, nýbrž měla velikou příčinu hospodářskou, nespokojenost schudlých vojínů a šlechty.

Roku 1873 provedena reforma berní a tím Japonsko dostalo se na klidnější dráhu; zejména snížena vysoká daň pozemková. Massa sedláků a velkostatkářů však valně byla rozčilena změnou dávek naturálních v peněžní, tím více, že se peníze znehodnocovaly.

Japonsko má velmi malá polní hospodářství; průměrně velikost, vlastně malost jednoho obnáší méně než hektar, kdo má hektarů pět, je již velkostatkářem. S přeměnou daní zrušen zákaz prodávat pozemky; teď ročně asi $^{1}/_{20}$ půdy přechází z rukou do rukou. Také roste počet nájemců; asi $^{3}/_{5}$ půdy obdělávají si vlastníci, $^{2}/_{5}$ nájemci (1892: 59,53% — 40,67%).

Život selského lidu je bídný, nedostává se mu prý ani polovina tolik potravy, kolik by potřeboval, aby se najedl. Proto utíká do měst. Japonská města proto v posledních letech silně vzrostla: Tokio má $1^{1}/_{2}$ mill., Osaka 821.000, Kioto 353.139, Nagoya 244.145, Kobe 215,780, Yokahama 193.762, Hierošima 122.306, Nagasaki 107,422. Ostatních měst čitajících 30 až 100.000 je 41.

Na konci let osmdesátých hospodaření kapitalistické počíná pronikat ve všech oborech a průmysl tovární a podnikatelský zatlačuje teď starší průmysl domácí a řemeslnický.

Roku 1889 dána konstituce (volit smí, kdo platí 10 yen přímých daní), která přirozeně sesiluje váhu kapitalistů; velkostatek, jako všude, pomáhá si politickými privilegii.

Hlavním podnikatelem a hospodářským vůdcem je stát; japonský průmysl je proto do značné míry umělý. Japonci rychle se učí, dost dobře napodobují, ale posud musejí mít Evropany a Američany za učitele nejen ve vojsku, na vojenských lodích a v arsenálech, ale také v mnohých továrnách, na železnicích atd. A tito cizí učitelové a spolukapitalisté jsou drazi.[1]

Velkoprůmysl roste zejmena od čínské války. Roku 1894 bylo 40 evropsky zřízených přádelen, r. 1898 již 72; a podobně rychle se množí podniky v ostatních oborech. Avšak posud Japonsko je státem po výtce agrárním a maloprůmyslným.

Dělnictvu se nedaří dobře, třeba že v některých odvětvích mzda stoupá. V Tokiu v přádelnách muž dostane denně, jak už řečeno, asi 40 sen, ženy něco nad polovičku, mladé dívky ještě méně (15—20). V dolech mužové mají teď 40 sen (r. 1892 měli 14 sen!); lepší řemeslníci v městech mají asi 50, 60 sen.

Dětské práce se užívá způsobem úžasným: v přádelnách dostávají 8—10letí hoši 10 senů, v sirkárnách šestiletí! někdy jen 3 seny!

Sociálního zákonodárství ještě není; doba pracovní se určuje podle potřeby podnikatelů, rozumí se; pravidlem se pracuje nad 11 hodin.

(Dokončení.)

---

[1] Kapitán Hirayama, ředitel námořnické školy, uveřejnil letos (čerpám z Allg, Zeit. Beilage No. 39) o počtu těchto cizinců zprávu, ze které vysvítá, že postavení vedoucí jsou v rukou cizích, jen místa nižší mají Japonci. Největší jap. plavební společnost: Nippon Yusen Kaiša má na svých parnících 293 důstojníky; z těch je Evropanů: 22 kapitánů, 21 prvých inženýrů, 23 prvních důstojníků, Japonců jen 5 kapitánů, 6 prvých inženýrů, 4 první důstojníci. Mezi prvými strojníky 13 cizích, 15 domácích; teprve důstojníci a strojníci druhého a třetího stupně jsou většinou domácí. Parníky do Australie a Evropy jsou docela pod evropským komandem, na linii do Ameriky a Šanghaje je polovice pod komandem domácích kapitánů, jen linie do Bombay je docela japonská, většinou Japonci je říděna linie do severní Číny, Vladivostoku a na asijské pobřeží. Ve všech ostatních společnostech poměr je týž.

Reformma vysokých škol technických.[1]

Mocné přírodovědecké objevy a vymoženosti druhé polovice minulého století přetvořovaly skoro všechny obory živnostnické a průmyslové činnosti. Přivedly obchod a dopravu na nové dráhy a vyvolaly netušené sblížení národů na světovém trhu. Tento rozkvět živnostnické a průmyslové výroby, zřízení a zabezpečení nových prostředků dopravních, usnadnění výměny průmyslových výrobků na domácím i světovém trhu nezůstalo bez vlivu na požadavky, které dosud bylo zvykem klásti na praktické techniky, a tento vliv musel nutně působiti také na přeměnu oněch ústavů vyučovacích, na něž připadá vzdělávání pomocných sil technických. Rok co rok stupňovaná potřeba sil pro vyšší obory pracovní, pro koncept a odborné propracování problémů techniky, hromadná poptávka a použití techniků pro pracovní obory, které nevyžadují akademického vzdělání, způsobila dělení práce a jako následky toho vidíme, že ve Francii a Belgii, později v Německu, Rakousku-Uhersku, ve Švýcarsku a jiných státech vznikají a nad obyčej silně se vyvíjejí technické ústavy druhého řádu, technické školy střední. Posavadní technické vzdělávací ústavy, průmyslové školy, průmyslové akademie a polytechniky postoupily středním školám část svých učebných předmětů, přizpůsobily svůj vlastní program požadavkům doby a pojaly do něho ony nauky, které v podstatě vyplňují také nynější vyučovací plány vysokých škol technických. Tím, že byla zajištěna svoboda vyučování a učení, volné přesídlení, že dovolen individuelní pořádek ve zkouškách a že bylo propůjčeno právo promocí, byla dosažena vnější rovnost vysokých škol technických s alma mater. Skutečná rovnost nastala teprve tím, když k vědeckému projednávání učebných předmětů se přidružilo odborně vědecké badání, tato tradicionelní doména docentů universitních. Dnes nepomýšlí nikdo na to, vzdáti se těchto vymožeností vysokých škol technických, a i s takovým úsilím a talentem vedený boj Göttingského professora, dvorního rady dra Kleina, zachrániti universitám inženýrské laboratoře věnované cílům vědeckého badání, zůstal bez pozoruhodného výsledku. Znovu se v universitních kruzích přetřásá otázka připojení vysokých škol technických k universitám. V rektorské řeči dne 16. října min. roku praví prof. Dr. z Escherichu: »Technické vědy našly by na universitách své theoretické vědy pomocné a přišly by do užšího styku s řadou jiných nauk, jež jim jsou nepostradatelné, ale náležejí k starému stálému stavu universit, jako k předmětům národohospodářským, k různým odvětvím věd právních a hygieny.

Ze spojení vysokých škol technických s universitami, doufá prof. z Escherichu, že opět vznikne »Universitas litterarum« v časové, života plné formě, a očekává od toho, že přinese život do vědy a vědu do života! Musím přiznati, že jsem byl překvapen těmito slovy tak vynikajícího člena vídeňského universitního sboru. Jsem toho náhledu, že časové a života plné osvěžení universit dá se dosáhnouti mnohem snadněji než sjednocením s veskrz čilými, utěšeně zkvétajícími vysokými školami technickými, jimž také přece nemůže býti odepřena dobrá míra vědy. Ostatně idea připojení vysokých škol technických k universitám je mnohem starší než rektor z Escherichu citáty L. Meyera (1873), Riedlera (1896) a j. označuje. Genialní tvůrce grafické statiky, můj nezapomenutelný učitel a pak přítel, prof. dr. C. Culmann, poznamenává v předmluvě k svému epochálnímu dílu již r. 1865:

». . . . . švýcarská polytechnika kvete jistě ne proto, že na jejích nižších kursech je studium nucené, ale poněvadž na ní následkem náhodného spojení s kantonální universitou se vědečtěji vzdělává než na jiných technických ústavech. A jak právě proto se vyrovnala brzo všem ostatním technickým ústavům — vyjma pařížskou polytechniku a k ní náležející školy odborné, — právě tak rychle bude předhoněna tou universitou, která, opatřena jsouc řádnou fakultou přírodovědecko-mathematickou, otevře technikům posluchárny a je k vyšším snahám nadchne.

Velmi význačným pro celý stav technického vyučování na konci let padesátých a na počátku šedesátých minulého století je toto Culmannovo vyjádření:

»Bude to ostatně ještě dlouho trvati, než bude možno tímto způsobem s Curychem soupeřiti. Kromě Francie nepovažuje se dosud za nutné dáti technikům nejvyšší mathematicko-přírodovědecké vzdělání, jež v zemi se podává. Göttingy mají jednu z nejvíce vynikajících fakult mathematicko-přírodovědeckých, a polytechnika byla pěkně při tom přeložena do Hannoveru. V témže vzájemném poměru stojí Heidelberg a Karlsruhe, Tübingy a Stuttgart, Lipsko a Drážďany, a tam, kde oba ústavy jsou v stejném místě, jsou pečlivě od sebe odděleny, jako ve Vídni, Praze, Mnichově, Berlíně . . . .«

Culmann přeceňoval ostatně vliv university v Curychu na duševní život a výši duševního ruchu švýcarské polytechniky. Kdyby Curyšská universita a zvláště její filosofická fakulta byla

měla tak veliký vliv, nepřišla by správa švýcarské polytechniky k tomu, aby zřídila vlastní všeobecné, filosofické oddělení a je bohatě přednáškami všeho druhu vypravila. Připojení kantonální university Curyšské k švýcarské polytechnice má sice výhodu společného použití vynikajících sil, ale založení vážnosti tohoto nejvyššího technického ústavu vzdělávacího pochází bez pochybnosti odtud, že činni na něm byli současně mužové jako Culmann, Zeuner, Semper, Bolley, Clausius, Wolf, Reuleaux, Kristoffel, Vischer, Lübcke, Scherr, Böhmert, Cherbuliez a j., že správa tohoto ústavu na osiřelé nebo nově zřízené stolice povolávala zásadně mladé, talentované a pracovité muže a dávala jim k vyvinutí plodné činnosti potřebné prostředky.

Zda za panujících poměrů a přítomného vývoje vysokých škol technických jednotná vysoká škola má oprávnění a vyhlídku na uskutečnění, je při nejmenším pochybno. Vysoká škola, obsahující všechna odvětví vědy, předpokládá přece, jak to würzburgský professor dr. Schanz ve své před rokem konané rektorské řeči dobře připomněl, jednotnou střední školu. Omezení mathematicko-přírodovědeckých nauk, které by nutně bylo následkem, muselo by býti na újmu technickým školám odborným, což činí přednosti jednotné vysoké školy zcela illusorními. Má-li se jednotná vysoká škola s prospěchem osvědčiti, musila by, jsouc také v stavebním ohledu ideálně t. j. v systému pavillonním založena, nalézati se na stejném místě, aby studující nemusel vykonávati žádných cest, by došel z jedné fakulty k přednáškám na jiné. Bez pochyby by splynutí obou vysokých škol mělo za následek důkladné změny nynější organisace správy vysokých škol technických. Dnešní pravoplatná instituce pospolitosti professorského kollegia, která přímo ochromuje vývoj odborného oddělení vysokých škol technických, musela by padnouti a nastoupiti místo ní autonomní konference professorů odborných. Jako další následek spojení obou vysokých škol by bylo utvoření společného senátu, jemuž by připadlo prostředkování mezi professorskými sbory a vyučovací správou, vyřizování všech správních a disciplinárních záležitostí, zastupování na venek atd. O přeměně ostatních správních odvětví vysokých škol technických nemohu se na tomto místě zmiňovati.

Nedostává se mi víry v možnost uspokojivého řešení otázky spojení obou vysokých škol, a prof. z Escherichu snad má pravdu, dává-li projev přesvědčení, že příhodná k tomu doba uply-

nula. Dle mého náhledu je z materielních důvodů sotva možno mysliti třeba jen na přeložení jednotlivých fakult z jedné ze stávajících vysokých škol na druhou, ač na př. medicinská fakulta se svými naukami, postavenými na základech mathematicko-přírodovědeckých, ze zkušenosti, z této velké učitelky techniky, náleží spíše v řadu technických škol odborných, než k theologii, filologii a právnictví.

Vývoj vysokých škol technických v různých státech byl různý. Napoleon I. zřídil pařížskou »Ecole polytechnique« s tím úmyslem, by v ní kandidátům služby státní bylo udíleno přípravné vyučování pro odborná studia technická. Pařížská »Ecole polytechnique« je svou organisací ve veřejné protivě se svobodným duchem ústavy zemské, jest sotva více čím, než svými výkony podivuhodným, jinak zastaralým vojensky organisovaným mathematicko-přírodovědeckým ústavem cvičebným. Absolventi tohoto ústavu mají právo ke vstupu na některou z připojených, samostatných škol odborných. Odborné školy dle vzoru francouzského, s tím však rozdílem, že na nich dopřává se místa také oborům propaedeutickým, vidíme vyvinuty v Italii a to částečně přiřaděny k starobylým universitám. Podobné jsou poměry ve Spojených státech severoamerických. V Rusku vedle samostatných technických speciálních ústavů vzdělávacích, jež částečně požívají zvláštních privilegií, jako carský ruský ústav pro stavbu cest v Petrohradě, jsou vysoké školy technické s rozdělením na fakulty, jako v Petrohradě, Varšavě, Kijevě.

První polytechnický ústav s pevným studijním řádem pro vyšší obory inženýrské práce v Německu byl zřízen v Karlsruhe. Polytechnika v Karlsruhe byla uvedena v život r. 1840 za Redtenbachera. V Curychu následovala r. 1855. Švýcarská polytechnika má i nyní ještě normální studijní plány, které se svými repetitorii a cvičeními »z pravidla« jsou závazny. Od třetího roku počinaje jsou sestavení studijních plánů volná — ovšem jen v přednáškách jedné školy odborné. Obyčejně normální studijní plány jsou používány, poněvadž jsou sestaveny, jak řiditel to při své letošní zahajovací řeči dobře poznamenal, tak jednoduše, účelně, logicky a bez přetížení, že k dosažení určitého cíle i při svobodné volbě sotva by se podařilo lepší a účelnější sestavení.

V Anglii nekráčel vývoj technického vyučování stejně s požadavky doby. Vychvalované přidělení vysokých škol technických k universitám, jak tomu je v Londýně a Manchestru, zů-

stalo bez pozoruhodného vlivu na vyučování technické. Anglický obchod, průmysl a živnosti zůstaly pozadu! To je příčinou, že prozíraví angličtí patrioti nyní se snaží zřízením technických ústavů vzdělávacích, především velkou vysokou školou technickou zřízenou podle vzorů německých, odstraniti opozdění v oboru vyššího technického vyučování.

Historie vývoje německých vysokých škol technických od Redtenbachera je známá. Vznikly z větší části z vyšších škol průmyslových, z průmyslových akademií nebo ze škol polytechnických, nebo byly zřízeny a vypraveny podle místních potřeb. O vývoji technických ústavů vzdělávacích v Rakousku od doby Gerstnera (1803) a Prechtla (1815) viz všechny žádané zprávy osvětlující spis dvor. rady prof. Schöna: »Vysoká škola technická a její organisace v Rakousku.« Vývoj vysokých škol technických v Rakousku je podoben vývoji v Německu. Především oběma společnou byla tendence vědecky vzdělávati pionýry pro vyšší obory technické práce. A je-li nesporným to, že musí býti úlohou vysokých škol technických, účinně připraviti pro vyšší pracovní obory odborných činností technických, zůstává s druhé strany právě tak platným, že této vyšší úlohy nelze dosáhnouti ani zevnější rovností s universitami, ani potlačením zcela neoprávněného zasahování technických škol středních do pracovních oborů vysokoškolských. Také vyžadovaná ochrana stavu při dnešní již mnohonásobně pociťované konkurenci, která akademicky vzdělanému techniku vyrůstá v absolventech technických škol středních na místech průmyslu soukromého a živnosti stavební, nic nemůže změniti! Tu může zjednati obrat jen vyšší niveau odborného a všeobecného vzdělání vysokoškolských techniků. S neúprosnou nutností plyne z toho požadavek revise učebných programů vysokých škol technických a časového upravení jejich vědeckých učebných pomůcek! Neboť, jako technika a technické vědy neznají klidu, nemá též konce organisace a vnitřní stavba technických ústavů vzdělávacích! Budou ve svém vývoji neustále pokračovati a stát bude museti stále nové oběti přinášeti, aby své technické ústavy vzdělávací udržel v souhlase s požadavky doby, s požadavky hospodářského života národa.

Že mathematika, přírodní vědy a výtvarné umění musejí zůstati základy technického vysokoškolského vyučování, jest uznáno beze sporu, a křivdí se tajnému radovi dru Riedlerovi jistě neprávem, imputuje-li se jeho Zprávám z r. 1896 mínění, jakoby

chtěl otřásti těmito pevnými základy technického vyučování. Riedler dal svým myšlenkám průchod těmito slovy: »Ne potlačiti, ale časově organisovati chceme nauky připravující k technickým odborům. Nepředpojatá kritika musí mně přiznati, že

1. vysoké školy technické jsou zřízeny ku pěstění věd technických, na nich propaedeutické nauky nemají míti ani samostatného cíle ani takového sledovati; že

2. musí býti postaráno o časové upravení odborných nauk bez dalšího prodloužení doby vyučovací; že

3. s probuzením a methodickým vzděláním odbornického způsobu myšlení již hodně záhy může býti začato, tedy že v řadu propaedeutických předmětů každého oddělení mají býti v dostatečné míře přijaty také čistě odborné předměty vyučovací, konečně, že

4. propaedeutické obory různých škol odborných mají býti přizpůsobeny jich podstatě a potřebám, t. j. že mají býti přednášeny zvláštními docenty a to jen v nevyhnutelně nutném rozsahu.

Nepřípustnost prodloužiti dobu vyučovací a nutnost vsunouti čistě odborné předměty již do prvních ročníků jednotlivých oddělení vede samo sebou k požadavku koncentrace propaedeutických předmětů a k úplnému využití daného času. Koncentrace látky vyučovací dá se beze vší pochyby dosáhnouti i bez nebezpečí, že se upadne v povrchní zběžnost, vyžaduje však zavedení přiměřeně širších cvičení, bez nichž je vůbec nemožno nabýti zručnosti v upotřebení poznatků v přednáškách získaných, v přeměně nashromážděného vědění ve skutečnou znalost. Další úprava cvičení vede k pracím v seminářích, které daleko více než všechny ostatní paedagogické pomůcky jsou způsobilé prohloubiti vědění a zvýšiti tím niveau odborného vzdělání. Cvičení seminárních súčastní se vždy jen výše se snažící, ve studiích pokročilí kandidáti; nenáležejí tudíž rovněž jako přednášky o vybraných částech z mathematicko-přírodovědeckých a technických nauk do normálního studijního plánu, jaký vyplývá ze zkušebního řádu jako regulatoru i při plném šetření akademické svobody. S prospěchem konaná cvičení předpokládají souvislou dobu, menší skupiny, dostatečné místnosti a přiměřené rozmnožení sil pomocných při stolicích silně navštěvovaných škol odborných, dají se tedy prováděti bez finančních obětí vysoké vlády vůbec jen výminečně. Vedle

finančních a technických obtíží, které s sebou ponesou přechodní léta nového řádu vyučovacího, působí také koncentrace propaedeutických nauk obtíže, jež tkví dílem v ponětí vyučovací svobody, v právu minulosti, dílem v předpokladu nepřekonatelnosti starého, vžitého zařízení! Všechny tyto obtíže nejsou však nepřekonatelny. Vždyť v kruzích, jimž náleží nařizování učebných programů, vidíme jako integrující součást vlastního plnění povinností snahu, zjednati moudrými opatřeními platnost požadavkům doby. Riedlerův útok na bývalý studijní řád strojnického oddělení vysoké školy technické v Charlottenburgu neměl dojista jiných pohnutek a podkladů.

Oživení praktického vyučování v dílnách přednáškami theoretickými, jak jest tomu i ještě nyní na jednotlivých technických ústavech vzdělávacích vyššího řádu ve Spojených státech severoamerických, bylo neudržitelno v učebných plánech vysokých škol technických na pevnině. Vyučování zručnosti bylo přikázáno středním technickým školám a je na vysokých školách nahrazeno vyučováním laboratorním, urovnaným měřením, vážením, pozorováním, početním zpracováním nabytých resultátů a látkovým propracováním v připojených diskussích. Vyučování laboratorní pohybuje se vůbec v rámci vyučování přípravného za účelem, podati kandidátu jisté znalosti a záhy navykati jej k odbornému způsobu myšlení, nebo slouží ke prohloubení přednášek a postupuje s nimi parallelně. Práce pokročilého v laboratořích inženýrských jsou aekvivalentní seminárním pracím studujících v oborech theoretických; nenáležejí tudíž k vyučování povinnému. V těchto cvičeních má však studující nalézti příležitost zkoumati přírodní zákony na objektech svého užšího oboru, z vlastního názoru poznati a číselně oceniti vlastnosti stavebních a spotřebních materialií, působení energie, zvláště při přechodu transformatory. Má nalézti příležitost zkoumati příčiny ztrát, stanoviti velikost ztrát energie třením, škrcením, kondensací, vnitřními odpory a pod., zkoušeti působení pomůcek pro zamezování ztrát, cejchovati měrné nářadí a apparáty při jeho pracích se naskytající a vůbec prováděti samostatné vědecké práce.

(Dokončení.)

Dnešní krise v průmyslu bavlnářském.

Píše Richard Morawetz.

Průmysl bavlnářský prodělává dnešního času těžkou krisi, jejíž neblahé vlivy vrhají své stíny tak daleko, že myslím, že několik vysvětlivek o vzniku a příčinách tohoto neblahého stavu zajímají i kruhy jinak o průmysl méně interessované.

Kdo jen trochu sleduje denní zprávy novinářské, pokud se týkají trhu surovin, pozoroval zajisté, že kolísání cen, které roku letošního u bavlny bylo lze pozorovati, muselo míti špatný vliv na obchodní situaci trhu textilního, která beztak nebyla právě zvláště příznivа.

Rozumí se samo sebou, že nejzávažnějším činitelem při stoupání neb klesání cen jest změněný poměr mezi nabídkou a poptávkou. Uvážíme-li, že se světová spotřeba poměrně málo mění vzhledem na mnohem větší rozdíly v nabídce, které mohou povstat více neb méně zdařilou úrodou, pochopíme ihned, že hlavní otázka jest jakost a množství roční úrody. Proto každý, kdo na textilním průmyslu jest interessován, očekává s pochopitelným zájmem každoroční první zprávy o stavu úrody. Často stalo se již, že jediná zpráva o nedostatečném vlhku v některém kraji neb o zkáze škodným hmyzem způsobené vzrušila mysle bursiánů starého i nového světa. Avšak vzdor tomu nemožno přičítati těmto udajům valné ceny. I když se se sklizní úrody již počíná, nemožno si ještě učiniti pravý úsudek o množství bavlny, které se urodilo. Tomu ovšem nelze se diviti, neboť sklizeň trvá každoročně od srpna do ledna, že tudíž ještě v říjnu t. zv. smrtící mrazy (killing frosts) mohou zničiti vše, co toho času ještě v přírodě se nalézá. Teprv koncem listopadu uplynul kritický čas a 3. prosince vydává pak vládní kancelář úřední odhad úrody. Tento pak bývá zhusta směrodatný pro další situaci na trhu bavlnářském.

Leč skutečně takto stávající poměr mezi nabídkou a poptávkou nebývá — bohužel — vždy jedinou směrodatnou okolností pro stanovení cen. Mnohem významnější jest v mnohých letech

spekulace, která hlavně v době poslední průmysl bavlnářský těžce poškodila! Ba možno říci, že nešťastnou dnešní situaci vyvolala jedině spekulace. Úroda americká — která pro situaci hlavně bývá směrodatnou — obnášela v posledních letech $7^1/_4$ až $11^1/_4$ millionů balíků o 500 angl. librách. Průměrné roční ceny obnášely pak $3^1/_4$ až 6 pence (1 angl. pence rovná se 10 h) za libru. Cena $3^1/_4$ d. byla jednou vyvolána neobyčejně velikou úrodou $11^1/_4$ millionů balíků, která v r. 1898—99 ovšem daleko přesahovala světovou potřebu. Od té doby ovšem světové požadavky značně stouply, kdež jsme jedenáctimillionovou úrodu od výše uvedeného roku ještě neměli. Roku 1902—3 obnášela celá úroda jen $10^3/_4$ millionu, co ovšem znamená nedostatečné množství naproti požadavku světovému.

Nezůstalo však jen při stoupání cen, které by okamžitými poměry bylo oprávněno, američtí milliardáři rázem chopili se této příležitosti, by hromadným skupováním suroviny ceny vyhnali ještě mnohem výše. Tento manévr byl provázen očekávaným výsledkem, neboť cena, která dne 15. listopadu 1902 obnášela 4·40 d., vyhnána na 7·20, které výše dosáhla dne 15. června 1903.

Poněvadž pak celá loňská úroda byla spotřebována, povstaly veliké požadavky na úrodu novou — letošní, která dle zpráv amerických měla býti tak veliká, že vyhoví všem dnešním požadavkům, tak že opětně byla naděje, že zase nastanou klidné poměry v našem textilním průmyslu. Ceny rychle klesaly až na 5 d. Nyní zasáhla spekulace. Ceny počínaly rychle stoupati, avšak nikdo nevěřil, že se v této výši udrží.

Dne 3. prosince vydána pak oficielní zpráva, že úroda odhadnuta jen na 9,982.000 balíků. Bursiáni jásali. Ještě malé klesnutí cen a dále hnali ceny až na $8^3/_4$, které výše dosaženo počátkem února.

Tedy táž bavlna, která v říjnu 1903 prodávána za 50, prodávána dne 2. února 1904 za 87 hal.

A není pochyby, že by odvážná americká kapitalistická skupina ještě dále byla pokračovala na této cestě, kdyby se nebyla uskutečnila událost velikého světového významu: válka Rusko-Japonská.

Avšak první rána ve vodách východních měla i na bursu v Novém Yorku svůj vliv.

Horečnému stoupání následovalo ještě rychlejší klesání, které bylo přímou panikou.

Již po sedmi dnech bylo lze koupiti bavlnu za pouhých 67 hal. a dnes, dne 19. února, stojí 71 h.

Z toho již vidíme, že nastal úplný chaos, i museli bychom se jen diviti, kdyby krise nenastala.

Avšak ona nastala se všemi zhoubnými následky. Nastala v takové míře, že dnes vůbec ještě nelze učiniti si pojem, jaké as budou její následky.

Výrobky průmyslové nemohou nikdy následovati tak rychle kolísavým cenám suroviny. Každý, kdo v takovém čase jest angažován v průmyslu bavlnářském, ať přádelna, tkalcovna neb tiskárna, trpí při této situaci. Ale nejen průmyslnictvo, také v první řadě dělnictvo trpí těžce pod těmito poměry. Nastává všeobecné omezování výroby a právě vrstvy nejširší těžce sténají pod tlakem těchto neblahých poměrů.

První krok toho druhu podniknut v Anglii, kde se valná většina přádníků usnesla, snížiti pracovní dobu na pouhých 40 hodin týdně!

Většina průmyslu evropské pevniny musí následovat.

Jsou to tedy především nejširší vrstvy lidu, které takto trpí pod násilným manévrem několika milliardářů.

V textilním průmyslu samém budou se pak zajisté nezaviněné úpadky množit mírou povážlivou.

A proti tomu jsme žel Bohu úplně bezmocni, musíme klidně na to pohlížet, jak si několik lidí hraje s osudem millionů dělníků, jak celá ta akce stojí pod komandem několika spekulantů, kteří třeba ještě před krátkým časem byli chuďasi a vyšinuli se na nynější svou výši pouze hazardní hrou na burse. Hlavními původci posledních událostí na bavlnářském trhu jsou prý spekulanti Vincent, Sully, Brown. Posléze jmenovaný vládne dnes nepočítanými milliony, před šesti lety byl ještě obchodníkem velice skrovných prostředků. Sully zavinil prý poslední klesání cen tím, že prodal celé zakoupené zásoby suroviny, kdežto Brown veřejně prohlašoval, že ceny musí ještě o 50 proc. stoupnout, »a kdyby sám měl držet celý trh«.

Že se za stávajících poměrů jedná denně o rozdíly mnoha millionů, rozumí se samo sebou. Koupil-li někdo ku př. v říjnu 50.000 balíků, které 2. února zpeněžil, vydělává as 8,750.000 K, avšak již 10. února ztrácí ze svého výdělku — pak-li bavlnu nezpeněžil — as 5,000.000 K. Rozdíl kursů mezi záznamy říjnovým

a únorovými obnáší při pouhé spotřebě americké suroviny v Rakousku as 35 mill. korun!

Dnes, kdy období již tak pokročilo, není pochyby, že by další klesání cen mělo ještě horší následky, než předchozí stoupání. Pro obchodníka jest těžkou pohromou, má-li zboží z draze koupené suroviny lacino prodávati a hlavně pro obchodnictvo malé znamenalo by další snížení cen přímo katastrofu. Bylo by to tím více politování hodno, poněvadž se právě textilní průmysl český nalézá ve slibných začátcích.

Učiniti si úsudek, jak se situace na dále vyvine, jest velice těžko. Nenastanou-li další vážné komplikace politické, lze spíše očekávati opětné stoupání cen. Jak veliká jest úroda, skutečně nemožno ani dnes ještě určitě říci. Dle všech dosavadních zpráv myslím však, že se americké spekulaci letošního roku ještě jednou podaří provésti veliký manévr, který již jednou provedla. Byla-li s to udržeti ceny na začátku období, kdy ještě musela míti vliv téměř na celou úrodu, nebude jí to působit nejmenší obtíže nyní, kdy větší část již jest spracována. Že úroda letošního roku jistě veliká není, že válka, která ovšem sníží poněkud výrobu přímo angažovaných států a na druhé straně má veliké své potřeby, že konečně celá světová potřeba ročně roste, to vše jsou okolnosti, které mluví pro opětné stoupání cen. Nelze též přehlédnouti, že letošní úroda bavlny indické jest poměrně malá. Proti pusté spekulaci ztrácí ovšem veškeré odůvodňování toho neb onoho náhledu svou cenu, zde jest nejzávažnější otázkou, jak se as nadále zachová americký velkokapitál.

Tyto poměry volají po nápravě, které se však celý svět po dnes marně dovolává. Proti americkým massám kapitálu není možno podniknouti jakýkoliv boj.

Vždyť i zdánlivě nejúčinnější ochrana, ku které ohrožený průmysl sáhnouti může — totiž systematické omezování výroby světové — zůstaly bez účinku. Naopak: po provedení tohoto z Anglie pocházejícího návrhu, stoupaly ceny rychleji než dříve.

Že se ale na něco pomýšleti musí, by se svět vymanil z naprosté odvislosti od americké převahy velkokapitálu, o tom poučila nás nejlépe situace letošní. Vždyť nelze ani předvídat, jak daleko by jednou odvážná spekulace svou hrou mohla jíti, jak daleko by již dnes byla, kdyby nebyla politická událost náhodou výpočty její zmařila.

Jen jedna cesta může vésti k cíli: rozsáhlá kultivace bavlny v zemích jiných, takže by americká bavlna nedominovala na trhu tak jako dnes. Jest toho třeba z důvodu výše uvedeného a též proto, poněvadž světová spotřeba stále stoupá, tak že by po několika dalších letech ceny i bez působení spekulace dosáhly značné výše.

V Úpici, dne 19. února 1904.

Česká poesie politická do Havlíčka.[1]

Napsal Jan Jakubec.

V prvních dobách našeho obrození český verš nevyznačuje se tím rázem, s kterým se potkáváme v poesii světové, poesii to, která vstupujíc v službu určité idey, podniká zároveň boj proti moci, ať jest to boj rozhodujících činitelů, ať moc ustálených názorů v širokých vrstvách. České poesii politické v této době chyběli ovšem vzdělavatelé i příznivá půda ve čtenářstvu. Šlechta a vzdělanci nesli náš úpadek politický tupě; často bývali sami činiteli této politické násilné reakce; národ český domácí šlechtě býval cizí. Přece však česká poesie politická a sociální koncem XVIII. století naproti jiným přežilým druhům básnickým, jež svírají pouta staré tradice básnické, naproti anakreontským hříčkám, neplodnému idyllismu, naproti veršům příležitým zůstává nejživotnější a tím i nejcennější ze všeho, co tehdy opěvoval český verš.

V poslední čtvrti XVIII. století česká poesie politická je převahou sociální. Sociálně reakce sloužila právě stavům privilegovaným; na jejich prospěch poddanství a služebnost prostého lidu přitužována, na její prospěch šlo i zanedbávání vládního dozoru, aby bylo šetřeno zákonité míry v tomto nevolnictví, na její prospěch zpravidla mlčela všeliká spravedlnost tam, kde měla rázně zasáhnouti. Tíži sociální nespravedlnosti cítil lid. A jako každou jinou svou tíseň nebo radost vkládal i tento nejtěžší životní zájem svůj do svých skladeb. Nejedna píseň lidová, bezpochyby za této těžké doby vzniklá, pronáší stesky na robotu, na nemilosrdné zacházení s lidem na panstvích, na těžké platy, na vydírání a nucené podplácení úředníků, na libovolné nespravedlivé odvádění selských synků na vojnu a podobné zjevy. Za vzorem písně lidové jdou pak prostí skladatelé učenější. Jejich skladbám zpravidla chybí poesie, za to dojímají prostým drastických vylíčováním útrap robotného lidu a neřestí panských zřízenců. Naši

[1] Předneseno v jednotě učitelské »Komenský.«

veršovci rádi sahají k satiře; tu pak bývá úplatnost a hrabivost panských úředníků a zřízenců vděčným předmětem jejich. Hyperbola, zevšeobecňování bývají, jak pochopitelno, nejoblíbenějšími prostředky jejich.

Nové myšlenky evropské, kterými měla býti i nejprostšímu člověku vrácena jeho důstojnost lidská a měly býti vyrovnány přílišné sociální rozdíly mezi lidmi, svými důsledky zasahují též nejprostšího člověka: i on touží po svobodě, po uvolnění z otrocké závislosti na pánech a když toužené »svobody« nepřicházejí, chce se vyprostiti ze stavu nesnesitelného násilně; vznikají selská povstání, která ovšem bývala mocí potlačována. Zejména větší povstání z r. 1775 přivedlo lidu aspoň na papíře jisté zmírnění nevolnictví. Ale ve skutečnosti bylo je znáti málokde. Tu pak selský lid upírá zraky své na Josefa II., spoluvladaře Marie Teresie, který se snažil upřímně, aby lid povznesl v blahobytu jeho, ve vzdělání i mravně. Proto stává se pro lid ideálem panovníka.

Charakteristicky osvětluje nám tklivé resignované utrpení selského lidu a jeho touhu po změně nespravedlivých poměrů sociálních, zároveň i jeho vroucí, důvěřivou oddanost k Josefu II. jakožto očekávanému vysvoboditeli z nich památný »Selský otčenáš«, vzniklý asi koncem let sedmdesátých XVIII. století. Neznámý skladatel užil oblíbeného způsobu v lidu, prokládati text modlitby »otčenáše« časovým veršovaným obsahem. Tento prostý, dojemný projev básnický byl skládán uhnětenému lidu ze srdce. Písař souvěký, který tento »otčenáš« zapsal do knihy chované na radnici netolické, podle sdělení Erbenova připojil k němu zajímavou poznámku: »Za ten otčenáš každý ten robotní člověk tak potěšen byl, jakoby jeho kráva zlaté tele byla porodila.«[1]

Ovšem se ani druhá strana, která se novými snahami sociálními, podporovanými od nejvyššího zástupce státu, cítila značně zkrácena, své výhodné posice nevzdávala bez boje. Sahala také k verši jako ke zbrani. Zajímavý příklad je nám zachován ve veršované skladbě psané v tónu písní lidových, »Špásovná novina v píseň uvedená o sedlské svobodě«, vzniklá asi hned po vydání robotního patentu r. 1781.[2] Neznámý odpůrce svobod lidových byl asi některý panský úředník. Malomocný hněv veršovníkův upadá tu ve zjevnou nelibost nad činem císaře

---

[1] Vytištěn od K. J. Erbena v Lumíru 1861, str. 373 n., Alfr. Waldaua v »Obrazech života« z r. 1861, str. 330 a jinde.

[2] Uveřejnil ji Jos. Truhlář ve Světozoru na r. 1877, str. 177 n.

Josefa II., kterým se dostalo ochrany slabému stavu; jeho vzpourami se správa zemská děsila jako novým hnutím husitským. Na konec tento přívrženec starého řádu svůj hněv ze změny sociální, vzniklé na prospěch stavu selského, utišuje si aspoň posměchem, kterým splácí sedlákům za jejich porážky v selských vzpourách. Za robotu prý sedlák bude pykati těžším závazkem, straší veršovec; musí prý být vojákem; vladykové strčí prý jej do jiných klecí. Tendenci skladatelovu však prozrazuje podezřelá chvála »moudrých« prý sedláků, kteří chtějí raději zůstati poddanými, aby v nouzi a nehodách měli oporu ve svých vrchnostech. Skladba sama jest nejlepším svědectvím, jak se na prospěch selského stavu změnily poměry: nyní vábivé přemlouvání a věšení strašáků, kde se dříve zakročovalo zbraní a karabáčem.

Z veršovců sociálních a politických zvláštní zmínky zasluhuje známý velmi plodný sedlák veršovec a rychtář v Milčicích, Franěk Jan Vavák (1741–1816). Široký obraz současného sociálního stavu nakreslil nám r. 1789 ve velmi obsáhlé skladbě, čítající přes 1000 veršů, kterou nazval »Historická píseň o zkáze, těžkostech a trestách roboty.«[1] Vavák chtěl tímto způsobem mladšímu pokolení, pro něž robotu pokládal již za zrušenou, zachovati poučení, co bylo vytrpěti jeho předkům. Bez poesie sice a velmi rozvláčně, ale přece pro svůj předmět účinně vylíčil nám tu útrapy robotníků, tíži poddanství, nekonečné práce a břemena, tyranské zacházení s lidem, těžké tresty za nepatrná provinění, vyssávání selského lidu panskými úředníky, nespravedlivé řízení soudní a podobné zjevy.

V celku český verš z této doby, pokud usiluje o napravení sociálních poměrů, nepostupuje výbojně proti stávajícím řádům. Poesie česká té doby zná a cítí největší strádání v tehdejším životě našeho lidu; ale projevuje se spíše steskem a žalem na to, co musí prostý člověk snášeti, nežli revolučním hněvem, který se domáhá napravení jako svého práva. Básnictví české nejde tu za myšlenkovým vývojem větších národů, kde právě poesie bojuje nejodvážněji proti přežilým řádům. Kde lze v českém umělém básnictví znamenati přece jakékoli projevy myšlenek sociálních a politických, bývá to jen pronášeno v duchu snah a idejí josefin-

[1] Je uveřejněna a příslušnými doklady glosována od Fr. Paroubka v Českém Lidu r. III. (1894) v článku »O lidu poddaném na panství poděbradském za stol. XVIII.«

ských, zejména těch myšlenek, jež mohly v lidu dojíti pochopení. Ale česká poesie tehdejší doby nepodává jasný obraz ani těchto, úsilí a myšlenek; neprožila jich ještě. Slabé ohlasy osvícenských snah josefinských dostaly se přece do českých veršů a hlavně na jeviště, na př. příležitá báseň »Svátek českého jazyka« kterou složili Václav Stach, Karel a Václav Thám u příležitosti první české hry, provozované »v Pražském vlastenském Divadle« dne 20. ledna 1785[1]), nebo proslov Ant. Jos. Zímy při provozování české hry v t. zv. Boudě dne 8. července 1786[2]). Ony zní z publicistických projevů, na př. v předmluvě V. Tháma k »Básním v řeči básnické« z r. 1785, nebo ve význačné »Knize Jozefově«, zpracované V. Mat. Kramériusem podle němčiny a vydané r. 1784, kde ostře proniká zejména zadržovaný hněv proti kněžím.[3]

Ze současného proudu myšlenkového proklestilo si demokratické smýšlení a josefinská nechut k aristokracii vedle počínajícího se českého národního povědomí cestu i na divadlo. U nás nejvýznačněji jeví se v původní zajímavé činohře od *Ant. Jos. Zímy* »Oldřich a Božena« z r. 1789[4]). Odpor k Němcům ospravedlňuje se tu důvodem politickým i národohospodářským, pro který tehdy již byl probuzen smysl. Podobné ideje nacházely ovšem přístup i do kusů německých, které překládány do češtiny (na př. ve Weidmannově hře, přeložené r. 1785 od Václ. Tháma, »Štěpán Feldyger neb Sedlská vojna« a j. více).

Skladby politické ve vlastním smyslu století XVIII. přikloňují se ještě těsněji k osvícenému absolutismu. Jsou skoro napořád rázu příležitého; politická bývá v nich však zpravidla jen událost sama, a nikoli politické ideje. Nic politického nepostřehl na př. ani v neobyčejné politické události, návštěvě Pia VI. u císaře Josefa II. ve Vídni, Bohumír Jan Dlabač, když ji opěvoval bez pochopení ustálenými oslavnými obraty a tradicionální přízdobou veršovou r. 1782. Mezi příležitými básněmi, jež skládali naši veršovci, jako K. Thám, Franěk Vavák, Vác. Stach, B. J. Dlabač na př. na smrt císaře Josefa II. a Leopolda II., písně ke korunování králů českých, písně na oslavu příchodu panovníkova

[1] Celá báseň je v původní podobě reprodukována v »Lit. čes. XIX. stol.«, I. díl, str. 238 a 239.

[2] Tamže, str. 243.

[3] Podrobněji o ní v »Dějinách literatury české« Jar. Vlčka, II 1., 255.

[4] Rozbor její napsal Jar. Vlček v článku »Dvě původní dramata česká z doby osvícenské«, Obzor liter. a uměl. II (1900), str. 17 n.

do našich zemí, k narozeninám nebo svátku mocnářovu, které se předstihují v poníženém klanění se vysokým osobnostem, zajímají nás nejvíce narážky na bouřlivé události ve Francii. Vavák k tomu účelu r. 1794 složil »Krátké pozorování zlostné a nepravé války národa Francouzského«, kterou ovšem zatracuje. Charakteristický doklad tehdejšího smýšlení o velkém hnutí na západě zanechal nám Vojt. Nejedlý v »Písni na den narození J. C. K. M. Františka II.«, jež se r. 1794 zpívala v arcibiskupském alumnátě. Vojt. Nejedlý ujišťuje tam věrností a oddaností Čechů k svému králi. Vzhledem ke krvavým událostem ve Francii zažehnává tu náš český básník svobodu:

Pryč! pryč! od nás marný zvuku,
ošemetná svobodo!
V množství psot a v smrti hluku
podává ti zrádnou ruku
blázen, bídná nehodo!

A kůr opětuje:

Pryč! pryč! od nás prázdný zvuku,
zrádná, krutá svobodo!

Zajisté zvláštní projev českého básníka, kdy u jiných národů pěvci s nadšením a nejvyšším zanícením právě svobodu prohlašují za nejvyšší svůj ideál!

Officiálním rázem vlasteneckým vyznačují se hojné písně, skládané a častěji ještě překládané za válek Napoleonských, písně pro české vojsko. Tiskly se zpravidla jako letáky, aby měly přístup co největší do lidu. Kde kdo z tehdejších spisovatelů českých přispívá nějakou veršovanou skladbou: Jan Nejedlý r. 1800 přeložil »Vlastenské zpěvy«, »Válečný zpěv pro český pluk«, obojí z Meinerta (r. 1800), Jan Nepomuk Štěpánek Collinovy »Válečné zpěvy pro české země obrance« (1809). Všelijaké písně válečné: pro český vojenský výbor, pro český pluk, pro českou obranu píší na př. ze známých jmen Frant. Mart. Pelcl, Jos. Jungmann, Jos. Rautenkranc, Mich. Silorád Patočka a j. Postup těchto písní válečných bývá obyčejně tento: vytýká se zhoubné, nelidské řádění krvelačného a lakotného nepřítele Francouze, vznešenými příklady z české minulosti válečnické povzbuzují se čeští bojovníci k statečnému boji za krále a vlast, vojínové ujišťují svou věrností a oddaností. Často bývá ukazováno na statečného arcivévodu Karla, kterým se vojínové smějí honositi jako vůdcem. Týž obsah vkládán též do rozličných přehojných tištěných kázání a modliteb.

Porážka Napoleonova zaujala též české básníky.[1] Zejména mír oslavován několika českými básněmi. Jos. Rautenkranc uvítal tuto událost prostým »Zpěvem plesajících Čechů o slavnosti pokoje 1814«. Rautenkranc mluví tu jako zástupce běžného názoru tehdejšího. Napoleon se mu objevuje jako zhoubce míru, rušitel všech řádů, který zle nakládal s legitimními vladaři, ba i sv. otce zajal. Náš český básník jásá pak nad pohromou, která Napoleona stihla. Povzbuzuje na př. i Francouze: »Plesejte i Francouzové! Tyrana jste zbaveni. Važte svobody si nové právním králem vedeni.«

Novým pojímáním, vybočujícím z běžných názorů širokých vrstev, jaké projevili nad velkým pádem Napoleonovým přední básníci světoví, jako Byron, Alex. Manzoni, Viktor Hugo a j., nevyniká ani proslulá óda *V. Al. Svobody* »Na mír Evropy«, kterou po uzavření míru vídeňského r. 1815 básník napsal v jazyku českém i latinském. Dobyla si pochvaly samých vladařů vítězů, jimž básník nešetřil lichotivými chválami. V. A. Svoboda, který jinak ukazoval smýšlení radikální, hledaným vzletem ódickým sleduje postup porážky Napoleonovy: líčí jeho zpupnost, jeho panovačnost nenasytnou, výpravu na Rus, pohromu jeho a pád a radost z osvobození lidstva od jařma tyranova. Na konec těší se z řádu zavládšího zase:

Neztroskotá pak nikdy drzá smělost,
co smlouva králů trojjediných věky,
statnost co obcí a všemocná
Páně upevnila na vždy síla.

Nová idea hlásí se, ač nesměle, u Svobody ve zjevné zálibě jeho v činu zbratřeného národa slovanského, Rusů, myšlenka slovanská, které se Svoboda učil u Ant. Marka.

Pádem Napoleonovým vyčerpávají se též pro český verš události rázu politického.

(Pokračování.)

---

[1] R. 1813 vznikl z hříčky slovné — jméno Napoleon a stejný zvuk český »na pole on« — epigram, který prorokoval Napoleonovi zlý konec na Rusi. Tato zajímavá kuriosita, psaná kulhavým distichem, zní:

Na pole on císař chodíval a bil se a vyhrál;
přes rok vyhráti nepůjde na pole on.

Průmyslový feudalism Spojených Států.

Napsal J. Rubinov. Přeložil Jan Gabriel.

(Pokračování.)

»Všechno jde dobře,« takový jest nutný závěr. Kritisujeme-li jen zběžně, napadá nám ihned nesouhlas tohoto závěru. Sama komise doznává, že tendencí trustů bylo posud zvýšení cen; statistika 12. sčítání dokázala, že denní mzda dělnická posledních deseti let se nijak nezvýšila, a Index Bradsbreeta[1] ukazuje všeobecně veliké zvýšení cen na předměty denní spotřeby.

Tu část zpráv komise, která jest věnována trustům a syndikátům, napsal Jeremiah Jenks, prof. kornelské university. Od těch dob počítají prof. Jenksa za autoritu v otázce trustové; před několika měsíci byl pozván akademií New-Yorkskou (politic. věd), aby tam přečetl úvahy o trustech, v nichž povšiml si také otázky, jaký sociální vliv mají syndikáty. Otázky této dotekl se s téhož stanoviska jako své zprávy v průmyslové komisi (jím napsané). Hleděl vším způsobem dokázati, že trusty nezmenšují »opportunity« pro obratné, mladé lidi, poukazoval na vysoké, znamenitě placené úřady v syndikátech, uvedl za příklad Schwaba, jenž počal jako prostý dělník a jenž nyní béře milliony služného a skončil odkazem na Andrew Carnegie — jenž prý s charakteristickou pro něj důvěrou pravil: »Kdyby Andrew Carnegie přišel do Ameriky nyní a ne před 50 lety, nabyl by ještě většího jmění.« Tento odkaz učeného professora na autoritativní domněnku milliardéra zněl velice originelně. Prof. Jenks ani nechápal, že dokázal opak toho, co chtěl dokázati.

Pisatel těchto řádek, jako posluchač, otázal se prof. Jenksa: »Jaký jest, dle vašeho názoru, vliv trustů a syndikátů na rozdělení bohatství vůbec?« Prof. Jenks odpověděl, že ačkoli pro určitou odpověď na tuto otázku není statistických dat, přece doznává, že

[1] Ukazatel kolísání průměrných cen vůbec, sestavený dle trhových cen celé řady důležitých produktů spotřebních.

trusty podporují ovšem koncentraci bohatství. »Tomu-li tak,« následovala druhá otázka, »neodpírá-li tento fakt tvrzení, že vyhlídky na štěstí (opportunity) se zmenšily? Pohlížíme na tuto záležitost nikoli se stanoviska jednotlivce, jenž se může státi millionářem, nýbrž se stanoviska společnosti, lidové massy, jejíž »opportunity« k získání bohatství zjevně se zmenšují, děje-li se koncentrační proces bohatství. Mám zajisté na mysli sociální vliv syndikátů.« Odpověď zněla, že přednašeč studoval otázku o trustech s oekonomické, nikoli však se stránky sociologické.

Tato novější snaha odděliti oekonomiku od sociologie jest právě tak charakteristická jako neplodná. U nás v Rusku Petr Struve vytýkal Karlu Marxovi, že jeho theorie hodnoty a nadhodnoty a osvojení si této nadhodnoty kapitálem jest theorií, v níž sociologické elementy převládají proti oekonomickým. Tato výtka, zdá se nám, zasluhuje nejvyšší chvály. Jaké místo zabírá politická oekonomie v hierarchii sociálních věd, nesnaží-li se vysvětliti společenské vztahy, prýštící z hospodářských podmínek? Pročtěte znamenitou jinak knihu Wiesera »Přirozená hodnota« (natürlicher Werth), v níž jest vyložena jeho theorie »odečtu« (Imputation) části produktu ode tří faktorů výroby, a nehledě na vší sílu analyse, která provází rozvíjení této theorie, nelze nechápati, že se zde jedná o obchodní arithmetiku neb o obchodní účetnictví, nikoli však o odbor všeobecné vědy, a charakteristické jest, že sám Wieser praví, že cílem jeho jest objasniti oekonomické kategorie, aby to uspokojilo každého obchodníka nebo továrníka, nikoli však dozkoumati se »metafysické příčiny příčin«. Hospodářské kategorie Wieserovy jsou úplně nezávisly na nějakých poměrech sociálně-historických, jsou tudíž sociologicky neplodny.

Promluvil jsem o Wieserovi zúmyslně, poněvadž jeho oekonomické theorie jsou v poněkud změněné formě velmi populárními mezi americkými autoritami, a oekonomické učení americké hvězdy, prof. kolumbijské university Johna Clarka, jen málo čím liší se od učení Wieserova.

Wieseru jeví se každý výrobní pochod rovnicí, jehož jedna polovina, cena výrobku, jest známa. Druhá polovina jest úhrn známých kvantit všech faktorů výroby, jichž bylo upotřebeno abychom výrobek obdrželi. Ježto ve výrobě podobných výrobků upotřebuje se týchž faktorů výrobních, avšak v různých kvantitách, dostane se nám tak celé řady rovnic s týmiž neznámými; řešení těchto rovnic, stanovení neznámých, t. j. určení role zvláštních

faktorů výrobních nečiní obtíží. Tak řeší Wieser otázku o tom jaká část produktu vyrobena každým faktorem. A poněvadž jest těsná souvislost mezi cenou výrobku a nákladem výrobním bezpečným faktem, jejž znala politická oekonomie již před 175 lety (a toho faktu nepopírá ani Wieser, ačkoli jako přívrženec psychologické školy objasňuje jej dle svého) — následuje odtud nutný závěr: dělník dostává takovou mzdu, která se rovná úloze, kterou konal při výrobě; kapitál, země a pod. rovněž takovou náhradu, která se rovná jich produktivnosti.

Nehledě na ostrou kritiku, které podrobeny byly všechny tyto »Productivitätstheorien« tesťem Wieserovým, Böhm-Bawerkem, prof. Clarke vystupuje horlivým stoupencem této theorie a (což jest velice charakteristické pro amerického oekonomistu) úplně určitě dopovídá, čeho Wieser nedořekl: Wieser sám praví, že přesně určiti roli faktora výrobního a stupeň jeho účastenství při výrobku není možno, že jeho analyse má praktický charakter, avšak že pokládá takové praktické řešení úloh dostatečným pro cíle politické oekonomie. Clarke však tvrdí, že v každém výrobku určitá část byla vykonána prací, určitá část kapitálem a určitá část zemí a že »tendence volné soutěže zůstavuje v processu dělení každému faktoru tu část, jakou vykonal.«

Ve svých lekcích »o socialismu a kommunismu« prof. Clarke dodává: »socialisté tvrdí, že má každý obdržeti mzdu dle zásluhy t. j. dle toho, jakou práci vykonal. A v pravdě soudobý system volné soutěže snaží se uskutečniti tuto zásadu, kdežto socialisté hledí ji protrhnouti z čistě ethických úvah.«

Jest zjevno, že nemožno si představiti většího antagonismu, nežli jaký jest mezi »productivity theorií« Clarkovou a theorií nadhodnoty. Avšak dejme argumenti causa, že úplně souhlasíme s optimistickými theoriemi Clarkovými, že vše směřuje k lepšímu dle vyšších zákonů spravedlivosti a že dělník obdrží, co skutečně vypracoval atd.[1] . . . podává-li nám to uspokojující odpověď ku žhavé sociální otázce?

Odstraňuje se tím snad vliv faktu, že bohatý stává se bohatším a chudý chudším?

---

1 Prof. Clarke nebojí se dovésti theorie své k logickému konci. Osobně jsem slyšel jeho tvrzení, že při kácení stromu sekerou, část výroby náleží dělníku a část – kapitálu t. j. sekeře a ježto dělníku patří náhrada (cena), již by mohl vyrobiti bez kapitálu: jest závěr očividný.

Odpovídá se tak snad k otázce, kam vede nahromadění obrovských kapitálů a spojené s ním politické a oekonomické moci v rukou nemnohých lidí?

Smiřuje-li nás to s problemem nezaměstnanosti?

K těmto otázkám možna jediná odpověď: Nikdy, nikdy a nikdy!

Jinak řečeno, úplně empiricky vyvstává před námi celá řada oekonomických, chcete-li jinak, sociologických otázek, při jichžto řešení všechny tyto oekonomické theorie jsou neplodny. A tato bezmoc officielní optimistické oekonomiky řešiti nutné otázky, vede v Americe k demagogické agitaci proti trustům, v níž vyznamenává se William Bryan.

Koncentrace bohatství a koncentrace netoliko průmyslu, nýbrž i moci (vlády) — jest jedním z těch empiricky poznaných zákonů, které jsou příliš nápadny, než abychom jich nemohli pozorovati, i když nemáme statisticky daných. A proto se kritisuje tak ohnivě tato koncentrace. Při tom obrátila na sebe značnou pozornost řada článků, vytištěných v časopisech »Indenpendent«, na způsob symposia. Všech článků dvacet; všechny psány jsou lidmi, kteří zaujímají náležité postavení a mají reputaci, lidmi, jichž hlasu v Americe pozorně naslouchají. Dle těchto článků možno tudíž podrobně seznámiti se skoro se všemi náhledy, které jsou v pochodu před našima očima se rozvíjejícím.

Známý americký statistik, chef pracovního bureau ve Washingtoně, Kar. D. Ridt, zahajuje debattu a klade otázku. Officielní postavení statistika, jako hlasatele »všeobecného blahobytu« pozorujete z prvých řádek. Hned z počátku počínáš pochybovati, existuje-li fakt koncentrace; tážeš se tudíž, nač ostatních devatenáct článků? Všeobecné tvrzení, že národní bohatství kupí se toliko v nemnohých rukou, nemá nijakých statistických důkazů — tvrdí Ridt a má úplnou pravdu.

Avšak proč?

Ne snad proto, že by snad jediný jen statistický argument stál proti tomuto empirickému sevšeobecnění, nýbrž prostě proto, že Amerika nemá statistiky rozdělení bohatství. Statistická methoda jest zajisté důležitá; vylučuje ona však každou jinou pozorovací methodu? Fakt, že obrovské soukromé kapitály vzrůstají, nemůže ovšem Ridt popírati, avšak tvrdí, že tyto kapitály umožnil všeobecný vzrůst bohatství v zemi a nikoli expropriace chudých bohatými.

A skutečně dané, uváděné Ridtem, určitě dokazují faenomenální vzrůst amerického národního bohatství, který se jevil takto:

roku	bohatství	lidnatost	průměrné bohatství
1850	7.135 mil. dol.	23·2 mil.	307 dol.
1860	16.159 » »	31.4 »	514 »
1870	30.068 » »	38·5 »	780 »
1880	43.642 » »	50·0 »	850 »
1890	65.037 » »	62·6 »	1.038 »
1900	94.000 » »	76·3 »	1.235 »

A skutečně z 29.000 mill. dollarů přibylých během posledních desíti let, mohlo povstati také mnoho velkých millionářů. A proto Ridt kategoricky tvrdí, že formule bohatí »bohatnou, a chudí chudnou« -- není správná, že ji dlužno zaměniti tvrzením: »chudí stávají se zámožnějšími, a bohatí bohatšími.« Avšak ani pro tento závěr není nijakých statistických důkazů.

Jasny jsou toliko tyto fakty: Ve svém ročním almanachu New-York World dal vytisknouti seznam všech amerických millionářů; seznam tento není úplný, avšak svědomitě sestaven; obsahuje asi 30 stran a přes 4.000 jmen. 4.000 millionářů, mezi nimiž Ond. Carnegiemu zůstaven jediný řádek. A přece bohatství jeho páčí se na 300, ač-li ne na 400 mill. dollarů. Jaká část z oněch 94.000 mill. dollarů připadá 4.000 millionářů, nemožno stanoviti, poněvadž není statistiky. Připomínáme však toliko, že člověk s 10 mill. dollary jest v New-Yorce jako boháč sotva znám, a poznáme zde jména ne jednotlivců, nýbrž rodin, jichž členové mají desítky, ba i sta millionů — jen v New-Yorce: Gavemeyer, Loy, Astor, Belmont, Carnegie, Edisson, Fisch, Galer, Goold, Iselin, Lob, Mackey, Miliss, Morgan, Rockfeller, Seydje, Schiff, Seligman, Slon, Vanderbildt, Wetni.

Zde toliko 21 jméno, 21 rodina – asi 75 majetků — a kolik tisíc millionů v těchto rukou! Máme právo dle toho usuzovati, že polovina amerického bohatství náleží 4.000 rodinám v seznamu uvedeným? Mnozí stanovili, že jim náleží 75%, 80% ba i 90% všeho jmění.

Aby ukázal, že hmotný stav lidových mass se zlepšuje, Ridt vítězoslavně poukazuje na vzrůst vkladů do spořitelen, kam vloženo 2.597,094.580 doll. od 6,358.723 vkladatelů. Avšak také on nucen jest doznati fakt všeobecně známý, že značná část těchto vkladů nepatří třídě pracující, nýbrž kapitalistům, které láká zaručený

$3^1/_2{}^0/_0$ — i $4^0/_0$ důchod i tenkrát, když $3^0/_0$ státní papíry prodávají se na burse nad nominalní hodnotu. A proto Ridt se domnívá, že polovina té sumy přináleží dělnictvu. Připusťme; jak nepatrná však jest tato částka 1.300 millionů dollarů, jež representuje veškeré úspory národní massy, kdežto bohatství Sp. Států vzrostlo za posledních 10 let o 29.000 millionů. A skutečně nemnoho čísel, Ridtem uvedených, dokazuje nám to, co on chce dokázati. Neboť tvrdíme-li, že »bohatí bohatnou, a chudí chudnou«, není-li tím již řečeno, že boháči odnímají chudákovi těch několik set dollarů úspor, které on nastřádal mnoholetou prací? K důkazu této these postačí, přesvědčíme-li se, že chudí méně participují při rozdělení všech sum, získaných výrobou. Dle 17. sčítání z r. 1890 počítalo se 4,251.613 dělníků, jejich mzda rovnala se 1.891,228 321 dollarů. R. 1900 počet jich vzrostl na 5,321.087 či o 25·2%; mzda jejich obnášela 2.330,273.021 doll. či vzrostla o 23 2% t. j. méně nežli počet dělnictva. Průměrně se tudíž mzda dělníkova nezvýšila, nýbrž naopak poněkud zmenšila se 444·8 r. na 437·39 r.; zmenšení není sice značné, přece však pozoruhodné. V rychle vzrůstající výrobě Spojených Států dělníku dostává se menší části, ostatním třídám tudíž větší, a možno-li až dosud některým dělníkům »schovati bílý groš pro černý den«, nebylo-li by správno již na tomto základě odmítnouti koncentraci bohatství?

Zapomeňme na chvilku svých sympathií nebo antipathií; vždy však jest nám doznati, že jakmile skutečný blahobyt nevzrůstá úměrně s průměrným bohatstvím průměrného člověka, — povstává koncentrace. Průměrně bohatství zvýšilo se za 50 let s 307 na 1.235 doll. či čtyřikráte více. Jmění průměrné rodiny mělo by obnášeti asi 6—7 tisíc doll. Mělo by obnášeti!

Dokazovati však koncentraci jest tolik jako stříleti dělem po vrabcích.

(Pokračování.)

Pravda o „slovanských apoštolech“ a jich působení.

Napsal A. Brückner v Berlíně.

(Dokončení.)

Z té příčiny musil Svatopluk od moderních snášeti nejostřejší žaloby. Že vznášejí je slavofilové, jest samozřejmé — nesrozumitelné jest, jak Moravané a Slováci ještě dnes to mohou opakovati. Při nejmenším slýcháme: Svatopluk nepostihl situaci, aneb že měl málo porozumění pro slovanskou věc. Zda Svatopluk měl porozumění pro slovanství, o tom soudí něměctí současníci jinak, kteří při smrti této »vagina malitiae« zajásali; ne z lásky k jeho úhlavním nepřátelům, nýbrž z pravého ocenění stavu věcí, která jeho státnickému rozhledu dělá všechnu čest, vyhnal Methodiany ze země. Jak málo se v zemi stali oblíbenými potvrzuje zjev, že i za nepřítomnosti obávaného knížete žádný se jich neujal — zajisté by chlubná legenda Klimentova o tom byla nadělala mnoho hluku; když je provázející vojíni opustili, skrývali se pořád ještě plaše přede všemi, nemohli tudíž od nikoho očekávati ochrany nebo sympathie.

V čem jim na Moravě bylo zabráněno, našli bohatě v Bulharsku. Zemi mnich, později arcibiskup na svých mnohých cestách z Byzance k Velehradu procestoval aspoň jednou napříč, pozdější účelné legendy dávají mu pokřtíti nebo na víru obrátiti i knížete Borisa. Již okolnost, že jeho žáci, byvše vyhnáni z Moravy, své kroky obrátili do vytouženého Bulharska, podává domněnku, že methodějovské dílo k největšímu nepohodlí Řeků nalezlo cestu do Bulharska ještě za jeho života. U Bulharů byla radost ze slovanských obřadů nezkalena, neboť předně nemusili se žádného na světě báti (Byzanc třásla se úzkostlivě před nimi) a pak byla řeč tohoto obřadu jejich vlastní bulharská; co Moravanům bylo odporné, co jim znělo cize a protivně, bylo hudbou pro uši bulharské; jich politická samostatnost měla býti samostatností církevní jen ještě korunována, — vše od základů jinak než na Moravě.

Nejen však k Bulharům, také k jiným jižním Slovanům slovanský obřad rychle se šířil; z části ještě za života Methodějova, toho věčného cestovatele; z části vyhnanými žáky k Chorvátům, k nimž se dostal přes Panonii, k Srbům, kteří jej bezpochyby přijaly od Bulharů. Ku konci 10. století, když brzy po konci bulharské říše také konec bulharské samostatné církve a jejího obřadu nastával, dobyl tento obřad svého největšího, rozhodného triumfu; Rusové obdrželi na Chersonu sice křest z rukou řeckých, ale jejich nová církev převzala hotovou bulharskou tradici. A ještě jedna důležitá událost spadá do tohoto století: na bulharské půdě, mezi »Polořeky«, barbarství glagolské abecedy nahrazeno abecedou řeckou nezměněnou (až na přijetí několika glagolských značek pro neřecké hlásky) a v tomto novém písmě stěhoval se obřad do Ruska; stará glagolice udržela se, stávajíc se vždy netvařnější v Macedonii a do dnes mezi Chorváty jako abeceda sv. Hieronyma, jméno »Methoděj« se ztratilo proto, že získalo kacířského přízvuku, a právem.

U západních Slovanů zbytky glagolice a slovanského obřadu ještě po nějaký čas zachovávány; v 11. století obživly ještě jednou v českém klášteře na Sázavě; nábožensk á česká národní hymna, Gospodine pomiluj ny, za jejíchž zvuků na Moravském poli padli nebo v Italii zvítězili, jest také vzpomínkou na dobu methodějskou. Jinak řeč západních Slovanů ve své křesťanské terminologii zachovala mnohý zbytek doby methodějské a předmethodějské; ruská řeč spisovná kráčí ještě dnes, aspoň v pravopisu úplně, z části také v hláskách, tvarech a slovech, po cestě řeči methodějské. Když konečně otec Čech a svaté římské říše otčím, Karel IV., umělé obnovení slovanských obřadů — což Řehoř VII. českému Vratislavu rozhodně zakázal — prosadil, musil si k tomu objednati Benediktiny z Chorvátska; skutečné oživení zcela mrtvé formy se mu více nepodařilo. Poláci zůstali od slovanského obřadu téměř ušetřeni; aspoň nedostává se posud jistých zbytků a stop.

VII.

Na Cyrillo-Methodějském díle samém nejdůležitější jest jeho stránka filologická. Cyrill a Methoděj nedali se odtrhnouti od svého soluňského základu řeči, v pravém poznání, že kdyby ku př. na moravské zvláštnosti řeči byli brali ohled, byli by museli dílo své měniti ustavičně a proto místnímu přání nehověli. Jak správně si počínali ukázala ihned Pannonie, nejbližší stanice jejich působení,

v které také mluveno slovansky, což však ani moravsky ani soluňsky nebylo; ukázalo to Srbsko a Bulharsko; ukázali to Rusové, o jejichžto řeči zvěděti mohli mezi Chazary jistotu. Ztrnulým, pevným držením se jednotného základu odstranili mnohé těžkosti: v 16. století ještě odpíral kardinál Hosius požadavku překladu bible atd. slovanským jazykem, že by musila být překládána, kolik by bylo nářečí, a kdo by mohl za překlad se zaručiti nebo jej kontrolovati? Této námitce slabě odporoval protestant Verger s poukázáním, že by se na místě mnohých nářečí mohl zvolit jazyk smíšený. Cyrill a Methoděj šli cestou vhodnější: nemísili žádných nářečí, vytrvali při jediném; jediná koncesse, ku které přistoupili, spočívala v přijetí několika církevních výrazů v Moravě a Pannonii, již od Němců zavedených. Ovšem, že jejich dílo po své filologické stránce v následujících stoletích, jak na ruské tak na srbské půdě nezůstalo bez protivníků: místní nářečí, proto že nebylo methodického školního vyučování, vždy rušivěji se uplatňovala, ale základ zůstal neporušen, o jednotné spisovné řeči mohlo se pro východní a jižní Slovany (i s Rumuny), mluviti po staletí. Ano, stará církevní řeč působí ještě dnes, obzvláště u Rusů; ruskému jazyku, ovšem že ne jazyku Turgeněva a Gorkého, ale jazyku »dokladů« a »zápisků«, zpráv, znáti podnes něco z plesniviny neprovětrané církevní atmosféry a řeči, jistý břečivý tón, kvakerská přisládlost, jako na úřední středořečtině.

Od času, co jižní a východní slovanské řeči jho církevní řeči, z počátku velice pozorně, později vždy rozhodněji počaly setřásati, aby se samy k novým, zvláštním spisovným řečem vzdělaly, význam cyrillo-methodějského díla i se stránky filologické zcela značně upadl; působí spíše jen rušivě, ku př. v otázkách pravopisu, s kterým to v ruštině strašně vázne.

Se stanoviska politického, národního, kulturního dílo slovanských apoštolů vždy neobyčejně přeceňováno; mluvím o »apoštolech«, ale Cyrill a Methoděj neobrátili k víře ani Moravany, ani Pannony, ani Bulhary — ale nechci se od užitého, jakkoliv nesprávného výrazu oddáliti. Ctihodné stáří, lpění milionů na něm, ukazuje nám rozměry větší, než jsou nebo byly; zapomíná se lehce těžkých škod, jež slovanské vzdělanosti způsobilo. Dílo toto nepřivodilo sice nevyhnutelného rozdělení Slovanů mezi Římem a Byzancí; nejvýše je podporovalo — avšak kvantum vědomostí, jež Slovanům sprostředkovalo, bylo příliš nuzné; východní a jižní Slované upadali následkem toho pořád v hlubší barbarství, místo

aby vynikli; jak pramen byl nevydatný, dokazuje, že ještě v 15. stol. nebylo žádného úplného církevně slovanského textu bible; teprve namáhavě ku konci století ze všech možných pramenů musil býti slátán — kdysi tak se věc měla se sv. písmem. Kromě ní nebylo skoro nic, mimo legendy a homilie, homilie a legendy; právem mohlo se přidávati ku každému pojednání o rukopisech povinné »blagoslovi otče«, neboť každé »slovanské« pojednání bylo pouze — zbožným pojednáníčkem.

Mnoho bylo bájeno o národním významu slovanského obřadu. Polské duchovenstvo jest »latinské«, a bylo kdy duchovenstva národnějšího? S národností řeč obřadní nemnoho souvisí, zvláště při charakteru katolických a pravověrných obřadů, ježto spolupůsobení obce vylučuje; pro modlitbu a píseň užívá se i v katolické církvi jen mateřštiny. Rusové byli by se také s řeckými obřady (jak dlouho byli jejich biskupové Řekové!) stali tím, čím jsou dnes. Protož lze jen u Bulharů a Srbů, pro brzký a úplný pád politické samostatnosti, slovanskému obřadu jistý zachovávající ráz, jisté posilnění národního sebevědomí přiznati, jinak byl vždy jen na škodu.

Vracíme se k východisku svých vývodů: Za nedlouho bude tomu 1000 let, co moravská říše byla odstraněna — tak náhle, že žasnoucí podání všelikými bájemi náhlý pád říše olemovala. Říše mocného Svatopluka – déle než 100 let po jeho smrti ozývalo se o velkém králi německé hraniční podání, až v Meziboří, – neměla žádného trvání; stalo se Svatoplukovi, zrovna jako Boleslavu Velkému u Poláků: obou nástupcové, ač nikoli lidé nestateční — Mojmír II. a Měška II. (oba po zakladatelích dynastie pojmenováni) nestačili na neblahé pletivo všelijakých vnitřních a zevnitřních bojů a podlehli již v prvních desíti nebo dvanácti letech. Ale Svatopluk a Boleslav, dva největší západoslovanští vládcové všech časů, mají ještě i jiný společný rys: uctívali stejně kněze latinské, ačkoli oba nepoměrně pravějšími Slovany byly než všichni slavofilové, policejní špiclové a vyzvědači dohromady, neb ti Budilovičové, Kulakovští, Makuševi a jak se všichni jmenují, kteří o zradě na svaté slovanské věci, t. j. na obřadě a abecedě, naříkají. Proti Boleslavu jich výtky nejsou obráceny; že jsou úplně neospravedlněny i proti Svatoplukovi, dokazují naše výklady. Kéž by byl Svatopluk zrovna tak moudře se postaral o následnictví na trůn, jak moudře učinil, že vyplenil dílo »slovanských apoštolů« ze své země.

Subvence na umělecké výstavy.

Napsal Edvard Bém.

Není případněji vystižen obraz naší malosti, ubohé úzkostlivosti, střízlivosti a bezspontannosti — než v jednání o kulturních otázkách: největších nutnostech národa a generací.

Lidé, kteří chodí zívat do divadla, jež prokazuje jim alespoň tolik ochoty, že zbavuje jich na několik hodin hrozné nudy —: odvažují se rozhodovati o repertoiru, neb o umění. Genia pronásledují ukrutnými vtipy a poznámkami, frivolnost, ač se jim líbí — je předmětem jejich mravního rozhořčení.

Agrární nadkulturní velikáni — chytře používají zmatků, jež způsobili unudění a zívající, toto nejspodnější bahno živoření — k útokům na umění: a chtějí škrtat v rozpočtu zemského výboru subvenční obnosy českého i německého divadla — neboť lid trpí nedostatkem a bídou.

Hladové duše musí se obětovat — za hladové materialním nedostatkem. Altruism u nás vítězí — neboť jedná se o poslanecké mandáty. Kulturně hladových duší je málo — a proto pozornost nadkulturních kandidátů obrací se k hladovým materialním nedostatkem, bída se líčí křiklavými barvami — neboť jedná se o effekt.

Tak přibližujeme se k době, v níž materialní bída má býti spojena s ještě větší a hroznější bídou — kulturní.

Ten ideální a kulturní národ zůstane ale přece vysoko povzneseným — neboť fráse, effekt a pósa dají mu lesk a slávu — a stíny zahalí se nedotknutelností. Nádherné paláce budou obydleny kretény a luzou — neboť stačí jim nádherný šat k representaci — úpadku. Tak bude to krásné a úchvatné: nádherná roucha zevně, a uvnitř — hniloba.

Do chrámu umění vstoupí zbožní — k modlitbám všednosti, rvaní a výkřiků — —. Nadšeně bojující v subtilných objetích — se sprostotou. Velcí a chrabří — vulgárností. Ponravy objeví se na povrchu země — neboť déšť bouřných mračen zkypřil temné lůno země. A po bouřích svítí slunce. Je nezbytno ploužit se alespoň v kalužích bláta — když horská pásma tajemných vůní a nádherných horizontů — jsou plazivým nedostupna. A přijdou lidé, jati altruismem, ohyzdných ponrav nezašlápnou — neboť jsou neškodny. A potom! K tomu jsou nebešští ptáci. Je lépe dívat se na ohyzdné ponravy, než na vznešená oblaka — a cítit svou povýšenost v nízkosti. Pták hledá druha,

staví hnízdo, touží milovat. — Proč u nás ponravy s lidskou tváří nemohly by uzavřít lyrickou allianci, má-li tolik naděje v naší kultuře — na mohutnost? Mír tak toužený — byl by dosažen. A kaluže bláta promění-li se v prach, bude vždy času dost — ukrýti se i s povýšeností v chladných dírách. Jen odvážně! Neboť spontannost a touha ponrav mají také svůj nádherný sen — o kalužích bláta. A potom nejodpornější ulice — má svou zajímavost, příčinu i vznešenost. — — Jen žádná oblaka! Jejich velebný, rytmický let — je nebezpečný. Odporem a vřavou by se ukřičeli; dlouhým díváním jejich bezpáteřné tělo — stalo by se monstrem. Těch už je dost.

Ironie se pod trestem vyhnanství zapovídá — ve světě nedotknutelných velikánů malosti.

To je, myslím, u nás?

Kulturní doba ukazuje na tajemných hodinách — dvanáctou půlnoční.

Jitro kdes v dálce jen, na východě: rozechvívá něhou svou a stříbrem světla — horská pásma vznešenosti života. V rytmech bílých, letících oblaků, jež objímají větry síly, v jichž mohutných a velebných objetích roztouženosti: vznikají subtilné a nádherné architektury věčných proměn a tajemných stylů krásy — pod hlubokým modrem horizontu: dýchají v barevných harmoniích čarovné květy Snů a Touhy, jichž vůně a tóny jsou mysterní hudbou a mluvou. A mlčelivé soumraky fialových dálek když je zahalí: rozzáří se v mlhách, rozechvěny žárem země, jak hvězdné, světelné zjevy se zlatými, bílými, oranžovými, žlutými a zelenými závoji, jichž reflexe oblétají temně modré silhuety hradů duše — zasněné pod fialovou kupolí nebes. — — Nikdo nespatřil jejich vznešenost, nádheru, velebnost a krásu — kdo očí nezavřel. Neboť touhy, žár a sny vdechly jim život — — a zase touhy, žár a sny mají moc a štěstí slyšeti jejich hudbu, viděti jejich nádheru.

A půlnoční zvuky táhle znějí krajem. Příšery malosti, střízlivosti, ubohé úzkostlivosti, nudy, udýchanosti a bezspontannosti jím vládnou, ploužÍ se jím jak ohromné ponravy, straší temnou nocí — jak příšerní netopýři.

A všechno mlčí — neboť je noc.

Proč rozhněvat zbožné — v modlitbách všednosti?

Proč pohrdat nadšeně bojujícími v subtilních objetích — se sprostotou?

Proč dráždit velké a chrabré — vulgárností?

Ponravy objeví se na povrchu země. Nedotknutelní velikáni malosti mají velkou naději — na allianci.

Běda! Třikráte! Třikráte! Ideální národe!

Táhlé zvuky dozněly. Nový zjev se objevil. Příšera deficitu uměleckých výstav. Tupost, smutek a mrtvo duše ji stvořily. Kulturní bída ji vychovala. Své roucho hrůzy a děsu jí zapůjčila.

Udýchaní a střízliví šli kolem ní — a mlčeli.

Velikáni malosti v domýšlivosti — ji přezírali.

Zbožní v modlitbách všednosti a rvaní vedli ji jako zajímavou attrakci do poslední ulice — jež byla jejich chrámem.

Velcí a chrabří vulgárností — ji objímali, neboť nalezli ztracené dítě.

Nadšeně bojující v subtilných objetích se sprostotou — vzývali ji jako božskou inspiraci — neboť přišla na svět nevinna.

A to jim lichotilo. Všichni ji milovali a těšili se z jejího příchodu — ač pohled její byl děsivý a mluva hrůzná. — Jediným gestem svých rukou rozprostřela své černé roucho — a zatemnila cestu k tajemství života a krásy, po nichž toužily mladé duše.

Jen několik bytostí vzdorovalo její moci. Tušili hrůzu jejího stínu, jenž zatemňoval a ohrožoval kulturní vývoj mladé generace. Hledali pomocnou ruku. A marně, neboť staré ponravy a netopýry příšera deficitu uměleckých výstav již — neohrožovala. V jejich rukou byl osud subvence na umělecké výstavy. Čisté umění, krása, umělecká výchova! Jaké zbytečnosti! Jsme kulturní národ! Umění nevychovává nám charaktery. Ani čisté duše veliké touhy!

»Manes« ohrožen ve výstavní činnosti deficitem 40.000 K, podal petice o subvenci zemskému výboru, městským zastupitelstvům Prahy, Karlína, Král. Vinohrad a Smíchova. Na každý sbor byl rozvržen obnos 2000 zl. Městská zastupitelstva nadšeně — neodpověděla, a politické listy zahalily se — v mlčení. Jak úchvatné! Vždyť jsme kulturní národ. Jedině zemský sněm přislíbil subvenci — a v poslední době i tento slib bude nepochybně zrušen – úspornou komissí nadkulturních, křičících a bědujících agrárníků.

Nutno spořit. Praha za milliony staví representační dům. Lány kulturní bídy budou o něco rozšířeny. Roste málo koukolu. A proto ve jménu kultury — ať roste ještě víc! Pósa, fráse, kotterie, bombast — zachrání lesk národa! Koukolu dá se nové jméno »božská manna«, nebude podléhat daním, neboť nutno pěstovat — duchové obrození.

Nešťastné mladé duše, jež nepřekročily hranici své vlasti — aby poznaly, jak v jiných zemích pohlíží se na umění, jak jedná se o kulturních otázkách: největších nutnostech národa a generací.

Přesmutná perspektiva: neboť bratří a sousedé malosti, střízlivosti a ubohé úzkostlivosti vládnou a na umění spoří. — — — Genius tuposti vznáší se nad nimi. Má křídla — netopýra.

Edvard Bém.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Ještě volba na Královéhradecku: Porážka autority politických stran. Volební boj Sternbergův typickým projevem politického života českého venkova. Zvolení Sternberga výrazem odporu vůči inteligenci – Pražské demonstrace: Nepokrokové kousky pokrokové vlády – Odpor proti dru Koerbrovi. Obstrukce a její obět – Úspěchy národní na poli politiky pokrokové — Apel dělnictva na korunu. Lidový parlament oktrojem? – Vlivy zahraničné politiky na vnitřní poměry naší říše. Konec uherské obstrukce – Potřeba politiky pokrokové. Pronikání pokrokových snah v Čechách. Reorganisace strany staročeské. Zjednodušení českých stran politických?

Na Královéhradecku byla rozhodnuta 26. února volba užší, doplňovací, která vzbudila v Čechách mnoho pozornosti, mnoho překvapení i zděšení. Že mohl boj o jediný mandát a k tomu boj mezi osobami pro aktivní českou politiku dosti nevýznamnými upoutat tolik veřejného zájmu, je příznačno pro poklesnutí našeho politického života. A ovšem je v tom i neklamné znamení, že nešlo pouze o mandátový boj mezi několika uchazeči a jejich stranami, nýbrž o mnohem více. Tisk všech stran a barev se zabýval volbou a nalezl, že v ní poražena byla česká demokracie, zdravý smysl českého voličstva a bůh ví jaké ještě drahé a nejdražší naše statky. Tomu bohudík není. Co se vlastně stalo? Do volebního boje zasáhl politicky nový člověk, hrabě Vojtěch Sternberg. Pravda, nepovstal v něm uchazeč nejlepší a nejčistější politické minulosti. Před sedmi, šesti léty ještě vystupoval proti českým snahám národním. Na to potuloval se kdesi mezi Boery. Později marně se ucházel o uplatnění v diplomatické službě. Až před dvěma as roky si vzpomněl na český národ a jemu nabídl své služby. Počal mezi českým lidem vystupovat politicky. Kandidoval na Moravě do zemského sněmu proti P. Ševčíkovi a jako uchazeč protiklerikální docházel tiché podpory mladočeské a samého dra Stránského, místopředsedy poslaneckého českého klubu na říšské radě. Selhalo mu však. Proto počal si připravovat půdu ve východních Čechách. A tu docházel podpory agrárníků (poslance Chaloupky) i mladočeského tisku (p. Mourka). Nikomu nenapadlo — mimo realistické a pokrokové listy – odmítnout pochybného politika. Teprv když sáhl osmělen po mandátě, počaly se strany bouřit a učinily z boje proti Sternbergovi povinnost národní. Neomalený a mravně bezohledný volební postup (uplácení, nízké podezřívání odpůrců, násilnické scény na schůzích) nezbytně pohnuly všechny měšťanské strany a všechny slušné lidi, že vydali heslo zabránit zvolení Sternbergovu. A výsledek? Hrabě Sternberg zvítězil. A význam i tíha volby je právě v tom, že zde zvítězil dobrodružný, samostatný uchazeč proti vážným politickým stranám, a to proti všem

stranám národním. Neboť není ani jediné české strany, která by se nebyla angažovala proti hr. Sternbergovi. Tedy ne o to jde, že zvítězil kandidát bezvýznamný, ba špatný — kolik stejných a snad i horších prošlo pod ochranou různých stran! Ale to překvapilo, že všechny strany společně nebyly s jediného pochybného kandidáta. Ve volbě královéhradecké byla poražena autorita politických stran. To je význam volby a význam zlý. Neboť sotva kdo se odváží tvrdit, že by české voličstvo — stejně jako žádné jiné — bylo dosti politicky vyspělé, aby nepotřebovalo strannických vodítek.

Je proto přirozeno, že volba je považována za pohromu a že tisk všech stran hledá vinníka. Kdo je vinen? Mladočeši? Agrárníci? Strany mladé? Jistě že Mladočeši a jistě, že agrárníci. Ale realism byl by špatnou slovanskou sebeobžalobou, jak rád sám sebe nazývá, aby neuznal i vinu stran mladých a tedy i české strany lidové. Jakmile se to stane, nepůjde v otázce: kdo je vinen? o marné rekriminace, o svalování viny s druha na druha, nýbrž o vyšetření příčin, proč mohla vážnost stran tak zle poklesnout. Nejpohodlnější výmluva a nejlacinější taktika je svalovat všechnu vinu na sternbergovské peníze. Je pravda, že hraběcí uchazeč byl dosti negenerósní a pracoval, kde se dalo sliby výhod i platil hotovými. Je jisto, že zejména jeho náhončí byli lidé najatí, kteří konali volební práci, agitaci za mzdu, ne pro víru svou v osobu uchazečovu. Ale tak nízké mínění o českém lidu přece nelze míti, abychom věřili, že jedině trochou zlata zakoupil si hr. Sternberg na 5000 voličů. Nikdo přece nebude světu namlouvat, že všech 5000 hlasů bylo koupeno. Vedle peněz, jež jistě více pohltila nákladná a divoká agitace než přímé kupování hlasů, působily ještě i jiné momenty. Z nich nejvíce se uvádí moment nejmakavější: neschopnost protikandidátů a vlastní osobní způsobilost Sternbergova. O způsobilosti nebo nevhodnosti kandidátů, diktovaných stranami, netřeba se rozepisovat. Jediný dr. Ant. Hajn (a soc. dem. Svěcený) byl lépe kvalifikován než hr. Sternberg. A že dr. Hajn venkovu vůbec a Královéhradecku i místně je kandidát cizí, je jasno. Byla-li nad to pro dra Hajna i pochybená agitace, jak tvrdí »Právo Lidu«, musily být pro volbu samu naděje jeho nepatrné. To tím spíše, je-li hr. Sternberg muž značné energie, dobrých schopností asimilačních pro dané právě okolí, obratný řečník, jak mu přiznalo »Slovo« i »Právo Lidu«, listy jistě mimo podezření, že by hraběcímu uchazeči stranily. Proto as měla značný vliv osobní agitace Sternbergova, jenž ve dvou měsících uspořádal ve svém okrese 162 schůzí a navštívil na dvě třetiny obcí (všech je 267) volebního obvodu. A osobní styk jeho s voliči působil tím více, čím méně čeští poslanci mezi lid sami chodí a čím více je venkov zůstavován politicky bez rady a poučení.

Ale to je jen způsob agitace. Více však rozhodl její obsah, hesla, kterými se hr. Sternberg vemluvil lidu. Nevystupoval se širokým programem; naopak přímo se chlubil, že nemá politických zásad. Ani obstrukcí nebouřil lid proti vládě a proto je marno přisuzovat jeho zvolení českému neukojenému a nespokojenému radikalismu. Před volbou (v »České Otázce«, v Chocni a j.), za volby i po volbě pro-

hlašoval se pro politiku rakouskou, dynastickou, pro politiku trůnu, oltáře a šavle. Ale vyneslo ho k mandátu jiné heslo: odpor proti inteligenci, proti doktorům a žurnalistům. Lid byl zklamán Mladočechy, jež mu vždy a zejména v létech posledních, od vzniku hnutí agrárního představovala městská inteligence. Mladočeši nedovedli lidu vymoci slibované úspěchy. Za to jednotlivci z nich dovedli se velmi dobře opatřiti úspěchy osobními. Je tu pochopitelno, když ke všemu ostatní inteligenci stran mladších málo bylo viděti při veřejné práci, že se odpor proti Mladočechům slil s odporem proti vší intelligenci. A této nálady hr. Sternberg využil stejně jako probouzejícího se stavovského uvědomění rolnictva (vystupoval jako samostatný kandidát agrární). Zvolení Sternbergovo a ještě as nejednoho dobrodružného politika tedy umožnili, kdo podkopávali přímo i nepřímo význam inteligence a vyvyšovali zájmy stavovské. Tedy v prvé řadě agrárníci i Mladočeši. Neboť heslo »sedláci volte jen sedláka« není teprv z nedávné agitace agrární nýbrž již z agitace mladočeské z let osmdesátých a devadesátých. Mladočeši spoluzavinili svou politickou praksí (ve školních radách, jednáním o zvýšení učitelského služného, výběrem svých kandidátů), snižování venkovské inteligence, jejíž převážnou částí jsou učitelé. (Dokladem jsou mimo jiné i poslední říšské a zemské volby: na sněmě není ani jediný český učitel). Ale ovšem je vinna i inteligence, jež tvoří kádr stran mladých a s ní i tyto strany. Od 10 až 15 let jsou Mladočeši na novou českou intelligenci beze všeho vlivu. Proto viníme-li, že se dosti nepracuje politicky mezi lidem, viníme nejen Mladočechy nýbrž i ostatní k práci povolané živly. Nebo kde byla po celou tu dobu nemladočeská inteligence? — a je jí více než inteligence mladočeské. Pravda, je to inteligence mladší, tedy s menším společenským vlivem a mocí. Leč kdyby všechna politicky pracovala, jistě by zmenšila a omezila nechuť lidu k intelligenci.

Dosud mimo to strany politické českému lidu representují jen Mladočeši a agrárníci, kteří se liší od Mladočechů jen několika stavovskými hesly, a proto nemohou na dlouho získat důvěru, kterou ztratili Mladočeši. Národní strana svobodomyslná je takto (nepřímo i v agrárnících) jedinou representantkou českých stran politických. Proto nedůvěra k Mladočechům mění se v nedůvěru k politickým stranám vůbec a na výsluní této nedůvěry a nedůvěry k inteligenci, která rozhoduje ve stranách, zraje ovoce pro politické dobrodruhy. Proto mohl hrabě Sternberg zvítězit proti všem českým stranám.

Ale jaké je odtud poučení a příkaz pro budoucnost? Jediné: budit a organisovat mladou a tedy nemladočeskou inteligenci k pokrokové práci politické, bez níž se nikdy nezabrání, aby neopanovali mysl lidu političtí dobrodruzi s erbem i bez erbu. Stal se sice pokus využít volby za doklad proti pokrokové politice zejména proti požadavku všeobecného a rovného volení. Ale neprávem. Vždyť na Hradecku je k volbě oprávněno za našich volebních řádů jen as 8·5 proc. všeho obyvatelstva a z tohoto nepatrného zlomku volilo ještě jen as 72 v prvé volbě, 75·5 proc. v užší. I na to se poukazovalo, že prý hr. Sternberga v užší volbě volili i pokrokoví voliči p. Hajnovi. Ale

z dat dosud o volbě známých nelze ani odhadovat, jak se voliči pokrokoví rozhodovali v druhém běhu volebním. Neboť v užší volbě volila řada obcí, jež se prvé volby neúčastnila, a jinde zase, kde v prvé volbě volili kandidáta pokrokového, zdrželi se volby užší. Počet hlasů, jež přibyly hr. Sternbergovi, byl většinou z hlasů nově získaných. Proto pokrokové politiky se bát nemusíme: žeň demagogům poskytují dnešní nelidové, zpátečnické volební řády. Přibrání nejširších vrstev lidových v aktivní život politický by jenom zmenšilo nebezpečí demagogie a téměř znemožnilo politiku úplatkářskou.

Leč nejen český venkov i hlavní město země, Praha, sama v posledních dnech osvědčila, jak nezbytnou je pro náš politický život pevnější organisace inteligence a její zasahování v běh politických věcí, a jak nad sůl potřebný je pro rakouskou politiku, t. j. pro politiku vlády a míst nejvyšších, živý smysl pro úkoly a potřeby pokrokové. Praha stala se jevištěm podivných událostí, jimž byl vtisknut ráz politický. 6. března a v několika následujících dnech demonstrovala pražská mládež proti Němcům a němectví, jež zosobňuje v očích průměrného pražského občana německý kulérový student. Proto také vrcholily protiněmecké demonstrace ve sběhu české mládeže na Příkopy v době, kdy tam němečtí studenti promenují, a proto celé nebezpečné projevy demonstrační omezily se vlastně na to, že děti ve stáří od šesti let se zdobily slovanskou trikolorou a poodrostlejší (z nichž část navštěvuje i školy vysoké) počaly nosit i studentské barety. Více se v Praze vlastně nestalo; leč že snad několikát přezpívaly davy Hej Slované! a Kde domov můj? A proti podobnému nebezpečí pražskému němectví daly státní, bezpečnostní úřady dvakrát vyrukovat vojsku (pěšímu i jízdě)! Kde komu musil tu být patrný úmysl vlády, jejž ostatně prozrazoval neomaleně i německý tisk. Z nevinných demonstrací měly být udělány bouře, aby v Praze mohla vláda užít výjimečných opatření. Německé listy i němečtí poslanci mluvili o potřebě výjimečného stavu v Praze bez ostychu. Takové bylo politické pozadí pražských demonstrací: Vláda Koerberova neví si rady. Bojí se přece české obstrukce na říšské radě a nedůvěřuje si, že ji dovede odstranit po dobrém nebo aspoň represaliemi v samém parlamentě. Proto měly bouře v Praze, jež by ospravedlnily v Čechách, vůči lidu vládní represalie, zastrašit poslance. Obavy před pouličními následky české obstrukce měly způsobit ochabnutí a ještě větší sebenedůvěru českého poselstva, než v jaké již nyní Mladočeši tonou. Ale selhalo vládě. Rozvážnější živlové nabyli záhy vrchu. (Projev české strany lidové ze 7. března a projev českých poslanců říšských z 11. března, jež radily ke klidu.) Panu dru Koerberovi z pokusu vyvolat pražské bouře nezbylo po týdnu nic, než špatná pověst o tom, jak pokroková jeho vláda dovede nešikovně užívat nepokrokových prostředků politických, a sesílený odpor české delegace proti jeho kabinetu. Aspoň projev českých poslanců ze dne 11. března výslovně prohlásil za prvou snahu českého poselstva odstranit vládu Koerberovu.

Pád kabinetu Koerberova, jenž tedy nejnověji byl vyhlášen za cíl české obstrukce, nebyl by pro nás ovšem positivním úspěchem

politickým. Změna kabinetu není ještě změnou systému vládního. Leč v politice nelze zcela přezírat i tak zvané úspěchy mravní, a tím by pro Mladočechy bez odporu byla porážka Koerberova. Při hříších, kterých se dopustila nynější vláda proti českému národu, znamenalo by naopak strpění Koerbera v čele ministerstva jen novou porážku mladočeskou. Mimo to odchod dra Koerbera byl by pro Mladočechy i jednou z příležitostí, jež jsou pro ně stejně vzácny i cenny, jak čestně opustit cesty obstrukční. Upustit beze všeho od obstrukce bylo by smrtelnou ranou pro Mladočechy a nebylo by beze škody i pro českou věc. Proto je hlavním úkolem politického umění vedoucí české strany nalézt ústupky dosti cenné, aby vyvážily plné pětiletí českého politického boje, a přece podobného rázu, aby je vláda poskytnouti mohla. Jest zřejmo, že dnes jimi nebudou ani ústupky jazykové ani skutečné založení (nejen slib) moravské university české. Jazyková úprava i druhá česká universita staly se příliš předmětem politických bojů, jim silně zahradila cesty německá agitace, abychom mohli čekati, že kterákoli vláda bude mít dosti moci je povolit. Ale nelze pro český rozvoj národní nalézt jiné stejně potřebné a snad i vhodnější zisky? Nebyly by dosažitelné pro nás úspěchy na poli politiky pokrokové? To tím spíše, že dělnictvo, jehož vliv politický i bez mocného přímého zastoupení (v parlamentě) je větší než nejedné silné strany parlamentní, dle všech známek chystá se nutit k rozhodnutí ústavní krise rakouské i místa nejvyšší. Aspoň poslanec Daszyňski 13. března v Krakově na lidové schůzi dovolával se zakročení koruny. Dle něho dynastie má povinnost zjednat klid a mír v říši; a nemůže-li toho docílit s parlamentem privilegovaným, nesmí se uhnout povinnosti v daném historickém okamžiku opřít se o lid, o parlament lidový.

Není pochyby, že rozhodnutí musí nadejít záhy, a že — poněvadž rozhodnutími na poli národním naprosto nelze nijak přispět k odstranění rakouské ústavní krise — vláda i koruna budou konečně nuceny jinak si opatřit dělný parlament. A Rakousko nebylo by prvou říší, kde v tísni činitelé nejvyšší by se odvolali k lidu. Jde jen o dobu, kdy bude nutnost rozhodnutí krajní. Běh věcí uspišují tu nepřímo události zahraničné. Nebezpečí, že s jarem snad bude třeba zakročit na Balkáně, vyvolalo již dříve Pittreichovy ústupky češtině (plukovním řečem) v armádě. V Uhrách způsobilo odstranění obstrukce a povolení branců, aniž by bývalo nutno opravdověji se pokusit Tiszově vládě a její většině o protiobstrukční změnu jednacího řádu. A je jisto, že urovnání parlamentních poměrů v Uhrách bude pro rakouskou vládu novou pobídkou, aby co nejdříve zjednala si možnost provést ústavní cestou vyrovnání s Uhry. Je tedy doba zralá pro rozřešení. A na neněmeckých národech rakouských je, aby spolupůsobily pro rozhodnutí, které by jim bylo zárukou spravedlivé národnostní politiky pro budoucno, když již jim nemůže přinést okamžitý národní zisk.

Je proto potěšlivé, že postupně pronikají a zakořeňují se zejména u nás, Čechů snahy o pokrokovou politiku. A nepodmaňují si pouze tábor mladých, u nichž zdomácnily již před desíti, patnácti lety. Co je významnější, pronikají, ovšem v slabých ohlasech, i do stran, které se

samy prohlašují otevřeně za konservativní. Již na samém sjezdu strany národní (staročeské), který se konal 13. března, ozvaly se hlasy, jež uznávaly potřebu změny programu vlastní strany ve směru pokrokovém. Proti oficiálním mluvčím (dr. Mattuš), kteří rozhodně se vyslovovali proti všeobecnému a rovnému volení, projevilo i se mínění příznivé všeobecnému volebnímu právu. Strana staročeská si uvědomuje tím, že nemůže získat trochu cennější dorost politický, nepřizpůsobí-li se potřebám a náladě doby, nestane-li se, když ne pokrokovou, aspoň moderní stranou. Není pochybnosti, že umírněná, otevřeně oportunistická strana, která by počítala s danými poměry, plnila by dobré politické poslání v národě. Utvoření silné umírněné strany přispělo by značně k politickému vyjasnění. Dnes dle mínění, které je vyslovováno otevřeně mezi Staročechy, umírněná česká strana nemusila by být, ba neměla by být ani příkře protipokroková a docela již ne klerikální. Staročeská strana má dobrou možnost vytvořit s umírněnými Mladočechy a s některými méně pokrokovými živly stran mladých silnou národní stranu neradikální. Ovšem je otázka, dovedou-li vůdčí kruhy strany národní vhodné příležitosti využíti. Neboť politického smyslu, jehož podstatným znakem je způsobilost slučovat živly příbuzné k společné činnosti za společným cílem, je u nás pramálo: stejně mezi starými jako ve světě mladých. I z mladých stran stále se ozývají přání po zjednodušení českých stran politických (nejnověji na schůzi radikálně pokrokové secesse, stoupenců »Osvěty Lidu«). Ale ke skutku nedochází, ač mladá pokroková nestátoprávní intelligence, jejíž valná část dosud není v žádné stranické organisaci, by byla způsobilým a dobrým materiálem pro opravdově pokrokovou, lidovou českou stranu. I tu je pouze zapotřebí silného a organisátorského ducha, jenž dosud není patrný ani u jednotlivců ani u organisací pokrokových. *—Gg.—*

*

Ze Slovenska. Pravoty »Považských Novin«, Valáška, Veselovského.

»A budete je honiti z města do města«. Jakoby na tuto výpověď písem upomínalo, co za nynějších dnů děje se na Slovensku.

Vyšetřující soudce prešpurské sedrie nařídil vyšetřování proti »Považským Novinám« pro článek »Vítězství pravdy«, v srpnu vyšlý. Je to prý už pátý žalovaný článek těchto novin za půl léta. (»Považské Noviny« vycházejí v Pov. Novém Městě jednou za měsíc. Celoroční cena 75 krejcarů.)

Vajanský vysedává dvouměsíční trest ve státním vězení následkem novinářského článečku, nevinného jak ranní rosa.

Jana Valáška, sněmového poslance, žalovali protivníci u král. kúrie pro programní řeč v Krakovanech. Chtěli ho tak připraviti o poslanecký mandát. Pověděl prý: »Tato krajina patří Slovákům, Maďaři ať jdou do Asie, odkud přišli před 1000 lety.« Potom že žádal slovenčinu při soudech, ve školách a v daňových knížkách.

Kúria to vyšetřila, ale svědkové i Valášek přísahou dosvědčili bezzákladnost obžaloby.

Následkem toho kúria zavrhla obžalobu a mandát Valáškův potvrdila.

Avšak současně i nitranský kr. fiskus zavedl v téže záležitosti vyšetřování a tomuto už podařilo se docíliti, čeho chtěl. Za bouření proti maďarskému národu nitranská soudní stolice odsoudila Valáška na 3 měsíce státního vězení a 300 kor. pokuty. Valášek appelloval. Ale královská tabule v Prešpurku zvýšila trest na jeden rok státního vězení a 1000 kor. pokuty. (Taktéž i na zaplacení všech pravotních výloh.) Podanou proti tomu nullitu zavrhla i král. kúria, totiž forum, které Valáška nedávno osvobodilo.

Od 20. ledna 8 dní trvalo líčení pře sněmového poslance Fr. Veselovského před král. soudní stolicí v Nitře. Státní fiskus vinil ho z bouření proti maďarskému národu. Dopustil se prý toho programními řečmi v Cerové a Osuském 21. září 1901.

Případ tento naše slovenské poměry nanejvýš karakterisuje a zaslouží náležitého povšímnutí všech, jimž Slováci nejsou lhostejni.

Už samo to je nápadná extravagantnost, když fiskus za dvě léta »buřiče« nechá na svobodě a žaluje ho až v třetí rok po spáchání kriminálního »zločinu«. Věděl přece fiskus o všem hned, svědci hned byli shledáváni, zápisnice o jejich výpovědích hotoveny.

Vlastně ani není znám v Uhrách případ, že by za poslaneckou programní řeč byl kdy kdo soudně stíhán.

I to je pravda, že dle zákona každá veřejná schůze a řeč musí býti oznámena služnému, jehož právo a povinnost jest, aby na schůzi, jestli řečník dopouští se protizákonnosti, odňal mu slovo.

Tak i při řečech Veselovského mohlo a mělo se díti.

I souditi mohli Veselovského hned, když jeho řeči byly všem v živé paměti. Ale dali se ho souditi až v třetí rok po jeho řečech, zjevně na to počítajíce, že po 3 létech nebude moci dokázati protivu žaloby. Po 3 létech kdo si pamatuje programní řeč, pověděnou v takých zastrčených Lhotách, jako jsou Cerová a Osuské?

Pět dní byli svědkové motáni otázkami, točícími se hlavně vůkol toho, zda-li V. pověděl: »Chceme ve školách slovenčinu a slovenčinu na soudních listinách, výrocích, předvoláních. Vždyť máme na to zákon, jen že u nás zákony námos ožné se neprovádějí, ale jen ty, které vás drou.« Dále, řekl-li: »My zde nemáme jiného práva, kromě placení daní,« a jmenoval-li krále císařem.

Svědčili proti němu hlavně jen státem ovládaní lidé, státní učitelé, notáři, slžúný, navzájem více neb méně si protimluvíce.

Nejudatněji svědčil jeden státní učitel (Matulay). Ten všecko slyšel, co státní fiskus chtěl míti slyšeno. Domů přijda všecko si napsal. Po řeči Veselovského bylo mu prý do pláče a i skutečně se doplakal. Tento byl »korunním svědkem« obžaloby.

Ale Veselovský ku své obraně o něm pověděl: »Rozhodné, obtěžující svědectvo bylo proti mně jen jedno. Ale tohoto svědka zde pozorovav, zbadal jsem, že se mu ruce třesou, každý sval se mu chvěje. Dověděl jsem se pak, že je i tento jediný svědek alkoholik, chorobný opilec. Vždyť ten zde svědčil také věci, o jakých žádný z ostatních

svědků nevěděl ani slova. Po čas mé řeči motal se tam ochmelen mezi ženami, až ho tyto zahnaly.«

V. slavné sedrii a přítomným arcivlastencům i toto řekl: »Zde v Uhrách, v Rakousku a na celém Východě jsou početné malé národy. Tyto se mohou jen tak udržeti, budou-li vzdělané třídy dokazovati vůči lidu kus lidskosti, lásky, spravedlnosti a ne samou ukrutnost a zvěřstvo, a jestli přesvědčení navzájem si uctí. Maďaři se svými slovanskými sousedy žili zde v přátelství za 1000 let. Je to však trapná otázka, udrží-li se Maďarstvo i jen za několik desetročí, jestli by Slovanstvo upadlo.«

»Žádám, abyste mne osvobodili. Ne k vůli mojí osobě, ale proto, že zde v mojí osobě obžalována je vlastně celá jedna krajinská strana . . . Vavřínový věnec mučennictva necením si příliš vysoce neb ono nikdy nedonáší dobrého těm, kteří je zapříčinili. I srdce lidu cítí s trpícím!«

Fiskus mluvil půl dne; obrance Fajnor celý den.

A výsledek?

Čeho oko nevídalo, ucho neslýchalo (v Nitře!) — soud Veselovského osvobodil.

Fiskus ovšem appelluje. *Slovák.*

*

ZAHRANIČNÍ. Příčiny války — Význam její pro válčící mocnosti — Vnitřní poměry ruské — Válečný postup — Neutralita? — Revanche ruskými investicemi a bengál s Fašodou — Domácí francouzské hospodářství — Cestou k Vatikánu — Volební reformy — Hererové a jejich ,,Züchtigung" — Ruhe ist die erste Bürgerpflicht — Beblovo vlastenectví — Obchodní smlouvy.

V osmi létech, jež do dnes od míru v Simonosaki uplynula, nebylo vůbec okamžiku, kdy by byla jen poněkud zviklána jistota, že mezi Ruskem a Japanem bude jednou rozhodovati stará »ultima ratio«, ba dvakrát — po prvé při uzavírání smlouvy Simonosacké samé, podruhé při okupaci Port-Arthuru Ruskem — bylo nebezpečí válečné odvráceno jen nepřipraveností mocností, zvláště Japanu. Má tedy do sebe hodně komiky, když dnes se píše a mluví, jako by vypovězení války záviselo jen na tom, že si jedna z válčících stran postavila v poslední chvíli nějaký justament, jejž druhá nemohla splnit, a nejlepším dokladem, jak papírová byla vůbec již poslední vyjednávání, jest fakt, že dle doznání, publikovaného oficiálně od obou válčících stran, nezávislost Korey, o kterou se pro forma na prvém místě jednalo a jedná, byla oběma stranami několikráte uznána, a přes to vzájemné noty o tom byly vráceny a doplňovány. Než i v průběhu celých zmíněných let je vinu na situaci v nejzazším Orientu, a tudíž na dnešní válce, těžko individualisovati. Jisto, že nebylo snad dosud války tak říkajíc hospodářštější, a že je v tom doktrinářství mnohem méně, než kdykoli jindy, svaluje-li socialistický tisk dnešní válku na vrub brutálního kapitalismu. Avšak ani Bezobrazov, který se s oblibou nyní vydává za zištného osnovatele ruské orientální politiky, ani panující ruská rodina, jež prý má v podnicích korejských mnoho jmění, ba ani německý císař, jehož přičiněním otevřen kdysi německý trh ruským půjčkám, určeným k akcím orientálním — zajisté, že ne pouze pro prospěch Rusku samému — nejsou tu zodpovědni sami, a jest s podivením, že

může i vážný tisk líčiti na př. obsazení Port-Arthuru jako pouhou, Ruskem neprohlédnutou intriku Německa, jako by bylo jinak Rusko se navždy spokojilo Vladivostokem. Zabráněním okupace byla by prokázána jistě Rusku služba, protože by bylo donuceno, věnovati se na dlouhou dobu svým vnitřním věcem, avšak pak by všechny dnešní jeho podniky, zejména diplomatickou komedii s Mandžurskem, provádělo Japonsko — a výsledek by byl konec konců stejný. Za válku odpovídá tedy tvrdá lidská povaha, která při všech krocích počítá s násilím, jakožto konečným prostředkem k řešení všech nesnází a sporů.

Jest těžko říci, který z válčících států válkou více riskuje. Jisto, že oba vydávají se hospodářsky v nebezpečí velmi značné. Již přerušení vzájemného obchodu jest ztrátou, uváží-li se na př., že Rusko dopravuje v posledních létech do japan. přístavů ročně jen 316 parníků (Anglie 1618, Německo 362), k tomu pak nutno ještě kalkulovati se ztrátami v námořním obchodu s mocnostmi jinými, stíženém v Orientě značně válečnými akcemi. Hlavní však je, že finanční stav žádné z obou zemí po nadělení válečných nákladů netoužil, a že válka — ať už dopadne jakkoli — učiní je vzrůstem státního dluhu ještě většími hospodářskými vasally států cizích, než bez toho již jsou. Na nějakou milliardovou kontribuci nemůže pomýšleti žádná, Japonsko naprosto ne, Rusko proto, že by se dostalo do nových zápletek. Ti ruští patrioti tedy, kteří doufají, že by nešťastný pro Rusko výsledek války mohl míti blahodárný vliv na vnitřní poměry ruské, mohou také i v případě ruského vítězství skládati leckeré naděje v to, že síly nového ministra financí nebudou větší než lidské.

O vnitřních poměrech říše ruské daly válečné události přese vši bdělost censury vůbec proniknouti zprávám, ne-li vesměs zaručeným, přes to velmi charakteristickým. Významná jest především již povolnost vlády, jaká se souhlasně cizími i ruskými listy oznamuje, oproti Polákům, Finům, ba dokonce i v otázce maloruské. Významnější jsou však četná zastavení listů a jiné tresty tiskové za — uveřejňování kritik o osobách v orientální politice súčastněných a posledních jmenováních. A přece byl to i francouzský, ovšem ne slepý list, jenž musil doznati: »Le tsar lui-même est très perplexe ne voyant l'homme de la situation ni aux finances, ni aux affaires étrangères«. A jak nebýti »perplexe«. Alexejev, který hned za Bezobrazovem platí za hlavního strůjce války, připravil se k této tak důkladně, že musil na rychlo býti učiněn pouhým věšákem na řády a důstojnosti, a moc jeho rozdělena mezi vůdce posud nekompromitované. Hrabě Lamsdorf pak osvědčil se tím, čím se nyní Alexejev stal legálně, per nefas, ježto je dnes zřejmo, že nitky orientální politiky nebyly a nejsou v jeho rukou. Z nesnáze pomoci má rehabilitovaný Witte, jehož intimní styky s Německem příčí se tradicím, udržovaným od dob Alexandra III. v rodině Romanovičů, a který se posud vlastně osvědčil jen dovedností v zjednávání úvěru. Přes to by ovšem bylo nutno kurs Witteův, který by měl za následek i jiné důkladné osobní změny, vítati, proto že byla by v něm alespoň nitka programu ohledně vnitřní správy Ruska.

Dosavadní průběh války ukázal však v celé nahotě, co je ruský absolutismus. Vypravují se hrůzné věci o zákeřnosti Japonců, vymýšlejí se povídačky o falšování signálů, mluví se o mírumilovnosti carově, pro niž nebylo možno zbrojit atd. — a zapomíná se, že těsně před přerušením diplomatických styků byla vypsána půjčka 300,000.000 rublů, zapomíná se — nehledíc ani k právě uvedenému, jak velká se dělá carismu ostuda, může-li se tvrditi, že lze samodržitele zaplésti do války proti jeho vůli, a je-li při tom ke všemu jisto, že ti, kdo tedy nesou na válce vinu na místě carově, zcela ležerně dopustili, aby se k ní vůbec neděly přípravy. Proto se přece léta nevyjednávalo, aby ruští jednatelé se mohli domnívati, že uspokojí odpůrce neústupnými papírovými notami! A jestliže jinému se chtělo v Petrohradu, jinému na východě, jest to jen důkaz, že v samoderžaví jest gosudarem vlastně každý činovník.

Obecně se uznává, že dnešní válka jest méně ještě, než kterákoli z dřívějších, pouhou soukromou záležitostí válčících stran. Uvažuje se o možnosti či nemožnosti její lokalisace, a mocnosti se předstihují v projevech neutrality. Příjemně as překvapilo katolické křesťany, že i Pius X. uznal za vhodné, vložiti církevníkům válečného území neutralitu na srdce, neboť tím nad slunce jasněji dokázáno, že, co se týče prolévání krve, jsou lidé pouhým učením Kristovým pramálo vázáni. Vážnější však, než tato humoristická spíše episodka, jest otázka neutrality, pokud jde o Francii, Německo, Anglii, Spojené Státy a hlavně — Čínu. Že tato ji asi sotva zachová, jakmile jen poněkud bezpečně bude možno na výsledek války hádati, je téměř jisto, neboť absolutní její neutralita by mohla při uzavírání míru snadno učiniti její území objektem kompensačním. Podivnou a z části i tragikomickou roli hraje tu Francie s Německem. Že Německo, jehož důstojníci do dnes namnoze se v armádě japonské nalézají, drží přes to palec Rusku, jest jasno i bez povyku »Národních Listů«.

Přes mnohé záhady, které tu ještě jsou, není celkem pochybnosti, že samo obsazení Port-Arthuru stalo se z iniciativního přičinění Německa, a že hrot služby té byl, vedle aliance rusko-francouzské, ohledně které jej tehdy ministr Hanotaux stěží zachytil, namířen v první řadě k tomu, aby Rusko zaměstnalo se dostatečně v Žlutém moři a dalo pokoj jinde — tehdy zejména v Malé Assii. Poněvadž se státnímu sekretáři Biebersteinovi stal však zároveň malér, že ho Witte trochu »pumpnul« a kořist investoval v asijských svých podnicích, vysvětluje se zcela dobře nejen zájem pp. Němců na zdaru nynějšího ruského dobrodružství, nýbrž i paralelní s tím jejich opposice proti rusko-německé politice, kterou by jejich, naši i francouzští šovinisté tak rádi udali jako raçovou.

Tato milliardová de facto otázka rozrušuje také Francii, jenom že daleko hůře. Situaci výborně vystihl »Simplicissismus« svým obrázkem, na němž praví francouzský důstojník ruskému: »Das viele Geld, das wir euch gegeben haben, verplämpert ihr jetzt mit Japan, und

wenn es gegen Deutschland losgehen soll, habt ihr nichts mehr«. — Idea revanche, která zplodila Francii takové oběti ve prospěch Ruska (jest ještě v dobré paměti, jak geniální v tom oboru Witte sehnal přes noc tři francouzské milliardy), dospívá k těmto koncům. Věru, velký to trumf tolik i v zahraniční politice sužované nynější vlády proti šovénům! To tito též vycítili a proto listy jejich zase přišly s často již ohřívaným effektivným úspěchem aliance — Fašodcu. Při tom ultravlastenecká »Patrie« nic nedbala, že dělá v případě tom přílišný kompliment — iniciativě ministra Delcassé.

Kolem boje klerikálů a šovinistů proti nynější vládě točí se vůbec celý vnitřní život Francie, a válka i tu přidala oleje do ohně. Svým příkrým vystoupením proti dvojspolku stížil Jaurès značně postavení vlády a dopustil se tak chyby, která však skoro úplně jest vyvažována tím, že muž takové autority vyslovil se otevřeně o choulostivém thematu v době hrozících zápletek, do nichž může Francie snadněji než kterýkoli jiný stát býti zavlečena. Ostatně v zemi, kde afféra Dreyfusova neumírá a kde — vážný ovšem celkem — případ Pelletanův může býti tak zneužíván k intrikám, není opposici o zbraň nikdy nouze, a proto Jaurès by stejně sám o sobě tolik nepokazil. Vláda má ostatně posud — jak ukazuje nejnovější její útok na kongregační školství — přese všechny difference v majoritě, přece v této dost a dost ideové podpory.

Co Francie dostává se od Vatikánu dál a dále, hledá Německo k němu vytrvale cesty. Nejnověji má baron Hertling ujednati s papežem dokonce i zřízení nunciatury v Berlíně. Po pardonu jesuitům pokrok rozhodně důsledný!

Z té příčiny též nelze se mnoho diviti, že přes demokratické volební říšské řády, dají partikulární volební tak zvané reformy tolik — jak se v Bavorsku a Sasku nejnověji ukázalo — námahy.

Pěkný obrázek poskytuje též Německo ve své politice koloniální. V době, kdy Hererové chápou se proti kolonisátorům zbraní a kdy panovník hlásá zase dle hunského svého hesla exemplární jejich »Züchtigung«, poskytlo zrovna soudní jednání nad princem Ahrenbergem názorný příklad německé kárné methody v koloniích. Je zajímavo, že všechny říšsko-německé listy se stydí za kolonisátora šílence, právě jako se styděly za normálního vraha, avšak nejnovější řečnický výkon císařův valná část z nich vůbec neregistrovala.

Říšský sněm německý přinesl Němectvu dvojí cenné poučení. Předně mu ministr v. Einem vyložil, že Jenu zavinilo Mladé Německo, kdežto ministru v. Einem vyložil zas »Berliner Tageblatt«, že jeho heslo »Ruhe ist die erste Bürgerpflicht« plakatoval po bitvě u Jeny v Berlíně jistý tuze pokojný komandant. Za druhé se však Němci dověděli od Bebla, že by sociální demokraté se postavili s puškou v ruce proti tomu, komu by se zachtělo kousku německého territoria. Ovšem nepověděl Bebl, zda se vztahuje jeho výrok též na Elsasy a co by pak dělal se svými proklamacemi z let sedmdesátých.

Tah, jímž mířil německý celní tarif na rakouský export, utrpěl silně válkou. Oddálena jí totiž celní smlouva ruskoněmecká, jíž chtělo

Německo činiti na Rakousko náležitý nátlak využívajíc protivných sobě hospodářských zájmů naší monarchie. Přes to obtíže jsou značné a optimismus rakouského vyslance v Berlíně, s jakým se dle ujišťování německých listů na věc dívá, není ničím odůvodněn. *—mn—*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Statistika českých záložen — Zemské železnictví v Čechách 1902 — Splavnění pražské Vltavy — Otázka pivní daně na Moravě.

Statistika českých záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku za rok 1902, jako obvykle jednotou záložen vydaná, obsahuje týž bezmála text jako v letech minulých, jen číslice vystřídány jsou jinými.

Záložen s ručením neobmezeným bylo 180, s obmezeným 465, občanských tedy úhrnem 645, k tomu 14 starších spolků záloženských a v Čechách 124 okresní záložny hospodářské, celkem byly tedy 783 záložny v zemích koruny České. Na Čechy připadalo z občanských záložen 329, na Moravu 304, na Slezsko 12, záloženských spolků bylo v Čechách 10, na Moravě 3, ve Slezsku 1.

Úhrn vkladů vykazuje u 558 občanských záložen 621·59 millionů korun, přibylo jich za rok 1902 i s kapitalisovanými úroky pouze o 18·3 mill., takže bylo vlastně více vybráno nežli vloženo.

Záložen, které spravují nejméně 2 mill. K vkladů, jest 65, a to 50 v Čechách a 14 na Moravě; jedna má dokonce 20 mill. vkladů, dále má nejméně 10 mill. vkladů 7 záložen.

*

Jako vždy minule vytýká i letos statistika Jednoty, že záložny průměrem berou příliš vysoké procento ze zápůjček a že — zvláště v Čechách — příliš pěstují účet hypoteční na místě osobního.

Bylo by však dobře, právě v této každoroční publikaci ukázati i na jiné vady našeho záložnictví.

Záložny nemají vlastního samostatného ústředí finančního, jsouce v závislosti na Živnostenské bance, této nejnehybnější z pražských bank vůbec, která se o ně stará jen potud, pokud z nich může pohodlně těžiti. Byla ostatně u nás již nadhozena myšlenka spojiti české záložny a spořitelny v jediné finanční ústřední přeměnou dnešní české spořitelní banky, kteréžto ústředí zahrnovalo by potom na 900 millionů korun českého kapitálu.

Ostatně, nevzmuží-li se nynější vedení českých záložen, aby vymanilo se z drahého a lethargického objetí Živnostenské banky, vznikne asi záloženská banka se strany, od které by si toho v zájmu solidnosti tohoto útvaru bankovního nejméně bylo přáti.

Záložny nemají ani po jiných stránkách dost pevného a účelného vedení. Jednota záložen s nevyrušitelným klidem kráčí po cestách dávno vyšlapaných — revise, Věstník, statistika — jste maně upomínáni na onoho proslulého úředníka, který s vítězným klidem kdysi prohlašoval: »Já se o nic nestarám, já do ničeho nelezu, já si jen dělám svou práci pomalu a špatně.« Záložny byly dosud úplně stranou při loňské i letošní akci ohledně Rakousko-uherské banky, drží se stranou českého podnikání (za to dovedou se nepoměrně vysoko angažovati z osobní

a místní protekce), pěstují hlavně úvěr hypoteční a úřednický. Rozdílejí druhdy hojně subvencí a podpor, ale i to bezplánovitě a rozptýleně, často společkům a místním podnikům velmi pochybné důležitosti. A přece by tyto tisíce ročně věnované, pod účelným vedením několika jen rozumným účelům národně kulturním určené, vykonaly u nás nesmírně mnoho, i když bychom odpočetli obnosy, jaké někdy záložny poskytují k úhradě potřeb obecních (na školství a pod.).

*

Vyšla též zpráva zemského výboru o zemském železnictví v Čechách v roce 1902. Máme 710 *km* zemských místních drah v Čechách, které způsobují roční obtížení země obnosem 2·53 mill. korun. Osobní i nákladní doprava po nich je slabá, na jeden vlak místních drah připadalo roku 1902 dopravených osob toliko 21·9, čistého nákladu pouze 15·7 tun, k čemuž bylo nutno použiti lokomotivy asi 30 tun těžké. Poměr úhrnných výdajů k úhrnným příjmům činil 82% (u státních drah necelých 80%), poměry provozovacích výdajů k příjmům přes 72% (u státních drah necelých 66%).

Roku 1902 se příjmy našich místních drah proti roku předchozímu celkem ještě zhoršily; prý následkem špatnější kampaně cukerní.

Celkem bylo dopraveno na všech místních drahách 1,134.665 osob; jelikož úhrnná průměrná provozovací délka obnášela 710 *km*, připadá na 1 *km* průměrně 1597 (roku 1901 1610) dopravených osob. Úbytek ukazuje se na valné většině místních drah; na pěti se doprava nepatrně zvětšila a jen dráha Ostrov-Jáchymov vykazuje značný přírůstek 310 osob na 1 *km*. Pod průměrem, že na jeden smíšený vlak připadá 21·9 (roku 1901 22·4) osoby, zůstalo r. 1902 12 drah. Nejnepříznivější obsazení vlaků měla dráha Mělník-Mšeno (9·7 osob!), kdežto nejlépe obsazeny byly vlaky na dráze Čerčany-Modřany (36·3 osoby), kde jsou zavedeny letní, četně obsazené vlaky výletní.

Osobní doprava by však mohla býti značně stupňována, kdyby byly na našich místních drahách zavedeny příhodnější jízdní řády — jsou případy skoro neuvěřitelné, že vlak místní dráhy odjíždí ze stanice přípojné na dráze hlavní o několik minut dříve, nežli dojede vlak na trati hlavní — a kdyby byla jak zvýšena rychlost vlaků, tak zvláště zkráceny zoufale dlouhé zastávky ve stanicích. Co by na př. pro turistiku i pro své finance mohly vykonati při častějších vlacích a rychlejší jízdě i lepším spojení místní dráhy posázavské!

I doprava zboží se následkem slabší cukerní kampaně proti loňsku celkem zhoršila, třeba že dráhy, u nichž dovoz řepy a řízků méně padá na váhu, vykazují veskrz větší množství nákladů. Průměrně jedním vlakem bylo dopraveno čistého nákladu nejméně 2·8 tun na dráze Mikulášovice—Rumburk (roku 1901 3·4 na dráze Ostrov—Jáchymov), nejvíce 40·2 tuny (r. 1901 45·1) na dráze Postoloprty—Louny.

Počet vozidel doznal u některých místních drah proti dřívějším letům jistých změn odprodáním přespočetných vozů jiným místním drahám. Rozmnožení vozidel stalo se při místní dráze Mělník-Mšeno, pro niž zakoupena jedna nová lokomotiva pro obsluhování labského překladiště.

Výsledkem skrovné vozby jsou nepříznivé finanční výsledky, zejména místní dráhy, které jsou spravovány soukromými drahami, udržují důsledně své místo co do výloh provozovacích nejnevýhodnější. Kdežto v r. 1901 byly pouze 4 dráhy, jichž příjem nestačil na úhradu vlastní režie, bylo jich v roce 1902 pět, Mělník-Mšeno (se schodkem 33.346 K), Mšeno-Dolní Cetno (se schodkem 45 403 K), Rakovník-Mladotice (se schodkem 6106 K, Nový Dvůr-Bezdružice (se schodkem 10.261 K) a Mikulášovice-Rumburk (se schodkem 1012 K).

Úhrnný provozovací výnos drah, vykázaný statistikou zemskou, činil za rok 1902 524.460 K; odečte-li se od toho úhrnný schodek 97.138 K, zbývá výnos 427.322 K, úhrnný zařizovací kapitál místních drah v obnosu 90,239.450 K zúrokuje se tedy pouze 0.53 proc. Naše zemská železniční politika dodělává se neslavných úspěchů finančních; neozývá se aspoň nyní svědomí těch pánů, kteří byli nejhorlivějšími přímluvčími i sebe beznadějnějších místních drah, jen když byly pracovateli projektů firmy jimi protěžované?

Nyní zavádí zemský výbor v rozpočtu zemském období úspor, hlavně na subvencích pro účely kulturní a hospodářské; kolik subvencí bude musit škrtnout nebo obmezit, aby zde uspořil, co nerozumnou železniční politikou bylo rozplýtváno!

*

Rokem 1904 má se počíti s prováděním projektů průplavních a kanalisačních dle zákona z r. 1901. V Čechách jsou to Vltava uvnitř Prahy a Labe od Mělníka k Hradci Král., s jichž splavňováním se má počíti.

Zvláště splavnění pražské Vltavy je již neodkladným. Zdýmadla na Vltavě pod Prahou u Troje, Klecan, Libšic, Miřovic jsou již hotova a dokončením pobočního průplavu z Vraňan do Hořína bude celá vltavská trať z Prahy až do Mělníka přístupna velkým lodím nákladním. Tím otevřena bude cesta plavbě z Hamburku až do Prahy, a jest tudíž na čase, aby se i vltavská hladina uvnitř Prahy přístupnou stala pro plavbu nákladních lodí a překládání zboží z lodí na dráhu.

Přípravy k uskutečnění tohoto úkolu staly se již v dřívějších letech, takže Praha má již nyní dostatečný počet přístavů: na Smíchově, v Podolí, Karlíně, Libni a Holešovicích. Ona má tedy přístavů dosti, postrádá však cesty, která by do nich vedla. Pražské přístavy jsou nádražími, do kterých však dosud nevede žádná železnice. Odtud vyplynuly snahy po kanalisaci Vltavy a Labe od Prahy k Ústí n. L. a potom i Vltavy v obvodu města Prahy, snahy, jež důrazně od let 80tých již tlumočila zejména pražská obchodní komora. Teprve roku 1901 pověřila však vláda kanalisační komisi, aby vypracovala projekt na uprůplavnění Vltavy uvnitř Prahy. Kanalisační komise skutečně dala vypracovati projekt, který hoví stejně požadavkům dopravním jako esthetickým — vždyť zde bohudíky neměl vlivu ani p. dr. Podlipný, ani všechno krásné v Praze horlivě vyhlazující většina sboru obecních starších v Praze. Při zhotovení plánů bylo vzato za zásadu, že hladina Vltavy uvnitř Prahy má vzhledem k malebnosti pohledu zachována býti pokud možná v dnešním stavu, že v Praze jsou možny pouze

pevné jezy, jelikož by při pohyblivých jezech základy pobřežních staveb a mostů byly ohroženy, že místo dosavadních 4 zdrží mají býti upraveny pouze dvě, a že pro nákladní lodi a osobní parníky mají býti upravena od sebe neodvislá plavidla komorová tak, aby osobní parníky nerušeně Prahou projížděti mohly. Pro vory zřízeny býti mají vorové propustě jako na dolejší Vltavě.

Pod dnešním Šítkovským jezem a místo něho býti má zřízen nový pevný jez od konce Žofína na prodloužený konec Židovského ostrova. Vodní síly na levém břehu se vyvlastní, městská vodárna na pravém břehu má býti zachována. Na pravém břehu vedle Žofína umístěno bude komorové plavidlo pro osobní parníky. Plavidlo to obdrží také střední vrata, aby malé parníky rychle proplaveny býti mohly. Na levém břehu v rameni mezi Ferdinandovým nábřežím a Židovským ostrovem umístěna budou plavidla pro nákladní lodi a sice dvě sdružená za sebou, v nichž bude lze proplaviti buď jednotlivé lodi, aneb dvě velké lodi s vlečným parníkem najednou.

Dnešní staroměstský jez má býti zrušen, takže hladina vodní kolem Střeleckého ostrova sníží se o 94 cm., o kteroužto míru také řečiště prohloubeno bude. Tím povstane výhoda, že vysoké vody v tomto obvodu a tím inundace níže položených částí Starého Města bude snížena a také, že niveau Střeleckého a Žofínského ostrova bude nad normální vodou o 94 cm. vyšší než dnes a tudíž i při povodních nebude tak vysoko zaplaveno. Vorová propusť zřízena bude uprostřed nového jezu Šítkovského, voroplavba nebude tedy na překážku ani dopravě parních ani nákladních lodí.

Při vypracování projektu hledělo se hlavně také k tomu, aby zachovány byly pokud možná starožitnosti naší Prahy a to zejména krásné skupiny staroměstských mlýnů a Šítkovské věže.

Aby zachovány býti mohly staroměstské mlýny, jest nutno přiváděti jim zvláštním průplavem potřebnou vodu z nádrže nad šítkovským jezem. K tomu účelu zřídí se od Žofína přes první pilíř Františkova mostu a dále rovnoběžně s Františkovým nábřežím až k staroměstským mlýnům zvláštní náhon 5—6 metrů široký, který sloužiti může i co promenáda. Mezi tímto náhonem a nábřežím Ferdinandovým přitékati bude voda od Šítkovských mlýnů k staroměstským mlýnům a vtok do tohoto průplavu regulován bude zvláštní stavidlovou uzavírkou.

K napájení Čertovky, jež se má zachovati, projektuje se přiváděcí kanál podle Ferdinandova nábřeží, který současně sloužiti bude k ochraně nábřežní zdi.

V dolejší trati od Františku až k ústí přístavu v Karlíně projektuje se odstranění jezu novomlýnského a znovuzbudování Helmovského jezu na výšku novomlýnského. Plavidla pro osobní dopravu i pro nákladní lodi projektují se v rameni vltavském mezi ostrovy Štvanicí a Korunním ostrovem. Spád nového Helmovského jezu a tedy i plavidel bude obnášeti 4·40 m.

Lodi v plavidlech proplavené dostanou se spodním kanálem, který se vytvoří dělící zdí rovnoběžně s regulovaným břehem Velkých

Benátek až k jižní špičce tohoto ostrova, do hlavního řečiště Vltavy, kam až sahá vzdutá voda od zdýmadla u Troje. Pravý břeh podle čtvrti svatopetrské upraví se tak, aby až k projektovanému mostu přes Štvanici použit býti mohl pro výkladiště zboží, podbřeží se spojí rampami s vysokým nábřežím jakož i vlečnou drahou s nákladním nádražím dráhy severozápadní.

*

Tak vypadá projekt vltavské kanalisace dle přednášky nynějšího ředitele kanalisačních prací vltavolabských v Praze, Rubína, po stránce technické.

Hůř je s nadějí na brzké provádění z důvodů politických. Mladočeši udělali si v roce 1901, aby měli záminku vzdáti se na čas obstrukce, průplavní zákon, jehož vydání zaplatili již tenkrát a jehož částečné provádění v Čechách bod za bodem platí a budou platiti neustále, závisejíce při všem na dobré vůli vlády ve Vídni a Němců na sněmě v Praze.

Sněm český jediný neuzákonil předlohu o zemském příspěvku, který je podmínkou skutečného provádění staveb vodních; sněmy na Moravě, v Haliči a Dolních Rakousích tak již učinily. Sněm český osnovu nevyřídil pro obstrukci Němců a Němci budou obstruovati na sněmu, pokud nepřestane mladočeská obstrukce na říšské radě.

Jakož bylo na počátku, tak i nyní a na věky atd.

*

Také na Moravě mají svou otázku pivní daně k úhradě rostoucích výdajů zemských. Úprava platů učitelských schválena ode dne 1. ledna 1895 v sezení ze dne 5. listopadu 1903 a zemskému výboru uloženo, aby sněmu předložil osnovu o úhradě vyššího nákladu asi 2·8 mill. K s touto regulací spojeného. Ale vláda nepředložila zákon a úpravě platu k sankci, dokud nebude prý zajištěna spolu úhrada tohoto nákladu.

K tomu cíli by se buď musila zvýšiti o 12% zemská přirážka, tedy na 69% u daní reálních a na 75% u ostatních daní přímých, buď zavésti po českém příkladě daň pivní, třeba že by tato daň právě na Moravě působila nestejnoměrněji nežli v Čechách vzhledem k tomu, že ve vinných jižních krajích piva málo se spotřebuje.

Nicméně příklad český silně láká a potom — neseberou-li pivní daň země, urve ji opět stát a země by zase byly na holičkách se všemi svými úkoly školskými a kulturními. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ, OBCHODNÍ: Zahraniční tržba Rakousko-Uherska v roce 1903 — Vzrůst aktiv a obchodní bilance — Tržba Předlitavska s Uhrami v roce 1903 — Passivum Předlitavska se zmenšilo — Zápověď dovozu amerického masa — Zájmové společenství venkova a velkých měst.

Zahraniční obchod Rakousko-Uherska v roce 1903 vykazuje pozoruhodný obnos 3983·8 mil. korun, tedy okrouhle 4 milliardy a dostoupil tak výše, kteréž nikdy před tím nebylo dosaženo. Přírůstek obnáší oproti r. 1902 350 mil. korun, z čehož 151 milionů připadá na přívoz a 199 milionů na vývoz. Obchodní bilance se tím o 47 mil. zlepšila. Úhrnem obnáší vývoz 2112·05 mil. K, přívoz 1871·75 mil. K, aktivum bilance tudíž 240·3 mil. K.

Přívoz surovin se zvýšil o 70 mil. korun, kdežto přívoz polotovarů pouze o 4·8 mil. a tovarů o 25 mil. Byl by to moment zvlášť potěšitelný, kdyby příčinou vzrůstu hodnoty přívozu surovin bylo jen dovezené množství a nikoliv také zvýšená cena. Na příklad vzrostlo dovezené množství bavlny jen o $4^1/_2$% (68.000 q), stoupnutí ceny však obnášelo 20% (33 mil. K). Vývoz vzrostl potěšitelně, což svědčí o rostoucí intensitě hospodářské práce. Ze 199 mil. korun, tvořících přírůstek vývozu, připadá na průmyslové výrobky 137 mil. K a na suroviny pouze 62 mil. K. Z obnosu 137 mil. připadá na tovary 104 mil. a na polotovary 33 mil. Hlavní úlohu tu hrají výrobky ryze průmyslové, nikoliv výrobky průmyslu zemědělského. Bilance obchodní svědčí o postupujícím zprůmyslnění státu našeho a tudíž i o rostoucí hospodářské jeho potenci.

* * *

V dovozu dlužno si povšimnouti nejprve přírůstku dovozu bavlny o 33 milionů a přírůstku dovozu lnu o 10 milionů. Přívoz obilí stoupl o 7·4 mil., přívoz semen o 16 milionů (!), přívoz jatečného dobytka o 6 milionů korun.

Pokud jde o tovary, stoupl přívoz krátkého zboží o 6·4 mil., chemických produktů o 3·4 mil., strojů o 3·4 mil., kůže a zboží z kůže o 2·5 mil. a zboží papírového o 2·4 mil.

Na straně vývozu zaznamenáváme vzrůst vývozu obilí o 16·6 mil. K, kterýž dlužno přičísti téměř výlučně zvýšenému vývozu ječmene, kdežto jiné druhy obilnin, jako oves a kukuřice, vykazují úbytek. Vývoz luštěnin vzrostl o 7·4 mil. K, ovoce o 4·8 mil. K, jatečného dobytka o 13·8 mil. K, oproti čemuž se vývoz dobytka tažného o 1·9 mil. K zmenšil. Velký úbytek (o 7·1 mil.) vykazuje vývoz vajec. Ve vývozu průmyslových výrobků zemědělských zaznamenává cukr přírůstek 21·8 mil. K, slad 7·7 mil. Vývoz dříví vzrostl o 42 mil. K, přírůstek, z něhož se nelze těšiti. Vlny se vyvezlo více v hodnotě 5 mil. a mineralií v hodnotě 2·2 mil., v uhlí však nenastal žádný posun. Hlavní číslici vzrůstu našeho vývozu tvoří tentokráte, jak bylo řečeno, ryzí průmyslové výrobky. V průmyslu textilním stoupl export zboží bavlněného o 3·4, zboží vlněného o 2·2, lněného zboží o 3·6, lněné příze o 3·7 mil. K, šatstva a prádla o 11 mil. K.

Vývoz zboží koženého stoupl o 6, papíru a papírového zboží o 3·1, kaučukového o 2, skla a skleněného zboží o 5, porcelánového o 2, krátkého o 3·4 mil. korun. Zboží železné vykazuje stoupnutí o 10 mil., zboží kovové o 2·1, stroje o 4·8, sirky a p. o 5, nábytek o 2 a chemické výrobky o 3·3 mil. K. Úbytek vývozu lze zjistiti u zboží hedvábného o 0·6 mil. K a u příze vlněné o 1 mil. K. Přes všechny nedostatky roste tedy vývoz mocnářství potěšitelně a to právě v oborech, kde vzrůst vývozu znamená skutečný prospěch národohospodářský. Báchorka zejména v našich kruzích o neschopnosti průmyslu rakouského k vývozu leckdy rozšiřovaná mizí před doklady bilance obchodní, kteréž rok od roku výmluvněji zobrazují důležitost dalšího rozvoje vývozu našeho.

* * *

Tržba Předlitavska s Uhrami v r. 1903 vykazuje dle předběžných číslic passivum naše v obnosu 25·8 milionů korun. Vývoz do Uher obnáší 908·2, dovoz z Uher 934·0, rozdíl tedy 25·8. V r. 1902 obnášelo passivum naše 70·7, před tím 27·7. Dlužno ovšem vyčkati, zdali číslice pro rok 1903 nedoznají jistého posunu, až permanentní komise pro zjišťování hodnot ceny definitivně ustanoví.

Passivum Předlitavska, to lze říci již s bezpečností, značně pokleslo, leč vzdor tomu se nezdá, že by tržba naše s Uhrami doznati mohla velikého rozpjetí, poněvadž celkový obrat valně se nemění. Jinak tomu jest u tržby zahraničné, kde úhrnná tržba naší monarchie s cizinou dosti pravidelně a intensivně stoupá. Následující číslice objasní blíže tržbu Rakouska s Uhrami:

	Vývoz do Uher	Dovoz z Uher
surovin	82·4	550·8
polotovarů	97·6	59·2
tovarů	728·2	324·0
čili		
výrobků zemědělských a lesnických	63·2	572·3
hornických a hutnických	31·1	16·1
průmyslových	813·9	345·6

Charakteristika vzájemného vývozu a dovozu se v celku nemění. Vývoz náš do Uher v podstatě spočívá v tovarech, resp. ve výrobcích průmyslových (88, 89%), dovoz z Uher do Předlitavska záleží převážně v surovinách, čili ve výrobcích zemědělských a lesnických (59, 61%).

Mezi výrobky průmyslovými, od nás do Uher dováženými, čelné postavení zaujímají výrobky průmyslu textilního, vykazující vesměs přírůstek, mezi výrobky zemědělskými neb zemědělsko-průmyslovými, z Uher k nám dováženými, v popředí dlužno řaditi pšenici, žito, oves a zvláště pšeničnou mouku, jejíž dovoz do Předlitavska stoupl velice značně (v r. 1902 bylo dovezeno k nám z Uher 5,836.094 q pšeničné mouky, v r. 1903 6,274.036 q, tedy + 437.942). Zrušení zušlechťovacího (mlecího) řízení v tomto ohledu tudíž selhalo úplně.

* * *

Vídeňští řezníci a obchodníci s masem objednali na zkoušku z Argentiny maso, aby paralysovali přechodné zdražení cen masa. Příklad vídeňský byl by nezůstal bez následovníků v jiných rakouských městech, kdyby se byl vydařil. Vláda však zakázala dovoz argentinského masa do Rakouska, dovolávajíc se důvodu, že zdravotní certifikáty úřadů argentinských neposkytují bezpečné záruky, že zvířata dotyčná byla při poražení zdráva. Vlastní příčinou zákazu byly ovšem úvahy hospodářsko-politické. Jednak zřetel na prospěch domácí výroby zemědělské, kteráž právě v rozvoji dobytkářství spatřuje nejúspěšnější pole své činnosti, jednak zřetel na chystané uzavření obchodních a celních úmluv se Srbskem, Rumunskem a Ruskem. Státy tyto čítají na dovoz svého dobytka do Rakousko-Uherska a sotva by byly ochotny poskytnouti rakouskému průmyslu celní úlevy, kdyby Rakousko bylo zaplavováno americkým masem a stalo se tak neschopným konsumovati

ve větší míře maso států východních. Zemědělství domácímu nadchází ovšem povinnost dokázati, že jest hodno ochrany, kteréž se mu do jisté míry přece jen na újmu, třebas že na ten čas zdůvodněnou újmu velkoměstského obyvatelstva dostalo, neboť »zdravotní« důvody rakouské vlády jsou jen zástěrou vlastních důvodů národohospodářských a jest snadno možno, že by si bylo zvláště dělnické a chudé obyvatelstvo městské časem na prospěch své výživy zvyklo levnějšímu argentinskému masu, třebas by se ovšem lahodností čerstvému masu domácímu nevyrovnalo.

* * *

Prvý vagon argentinského masa z Rakouska sice vrácen, otázka dostatečného zásobování měst masem však zůstala otevřenou, nedošedši rozřešení zámořským dovozem. Předseda ministerstva poněkud se ukvapil, nazval-li jednání vídeňských řezníků »nevlasteneckým«. Řezníci prostě po kupecku hleděli v době zdražení cen masa dosíci masa levnějšího v zájmu svém překupnickém zajisté, leč také v interesu obyvatelstva. Posud jsme neslyšeli, že by dovoz potravin z ciziny byl považován kde jinde za »nevlastenecký«. Nikde se věru tak zbytečně a tak okázale nemluví o vlastenectví jako v Rakousku, kde »vlastenectví« zjevuje se v tolika leckdy navzájem se potírajících odrudách, a kde přec skutečného, opravdového vlastenectví jest tak pořídku. Pan Körber jako by tu byl učelivým žákem naší vlastenčící policie. Naše zemědělství k obhájení svých odůvodněných zájmů nemá zapotřebí fráse o nevlastenectví řezníků. Zemědělství důvěřujíc, že vláda bude chrániti zájmy domácího chovu dobytka, zajisté se postará o to, aby velká města byla v přiměřeném množství, ve vhodné kvalitě a snesitelné ceně zásobována masem domácím. Tím jedině zdůvodní zákaz vládní, který by přirozeně nemohl míti dlouhého trvání, kdyby zemědělství potřebám domácího trhu nedovedlo vyhověti. Vedle účinnější zákonné a správní ochrany proti šíření nákaz dobytčích, vedle vybudování dobytčího pojišťování a nezbytně potřebného rozšíření i zvelebení chovu dobytka, jest to zejména organisace nákupu jatečného dobytka pro zásobování měst, kterouž by se měly zemědělské kruhy a korporace zabývati co nejpodrobněji. Bylo by to účinnější a účelnější, než volání po nemožném naprostém zákazu dovozu dobytka z Uher a některých zemí balkánských, kteréhožto dovozu dnes jest nezbytně k výživě předlitavského obyvatelstva zapotřebí.

V zásobování měst masem spatřujeme znamenité pojítko společných zájmů venkova a měst, zemědělství a průmyslu, kteréž musí býti obapolnými prospěchy k obecnému dobru národohospodářskému posilováno, nikoliv však jen jednostranně využitkováno. *K.*

*

SOCIALNÍ. Německý zákon o živnostenské práci dětí — Šetření v té věci u nás provedené — Opětný zmar francouzské osnovy zákona o úpravě prostředkování práce.

Německý zákon o živnostenské práci dětské z 30. března m. r., vstupující letošním rokem v platnost (o jeho vzniku srov. »N. D.« 1902, str. 613.—5.), vztahuje se k hochům a děvčatům mladším 13 let

a i starším, pokud ještě nedostáli povinnosti školské (končící pravidlem 14. rokem, v některých spolkových státech však už 13. rokem). Rozeznává děti vlastní a cizí. Vlastními rozumí: 1. děti, které s těmi, kdož je zaměstnávají, nebo jich manželi příbuzni jsou až do třetího stupně, 2. jimi přijaty za vlastní nebo jsou jich poručenci, 3. byli jim odevzdány v nucené vychování, vesměs pokud takové děti patří k domácnosti toho, kdo je zaměstnává, ať pro sebe, nebo pro jiné. Jiné děti pokládají se za cizí ve smyslu tohoto zákona.

Zákon upravuje jen živnostenskou práci dětí, ne tedy také zaměstnávání jich v zemědělství a čelední službě. Pro úpravu této práce má teprv sbírán býti material. Dosavad upravena byla v Německu jen tovární práce dětí; zákon nynější vztahuje se dál i na živnosti netovární, obchod a dopravu, domácký průmysl, divadla, roznašečství atd.

Především zapovídá zákon zaměstnávání cizích dětí v celé řadě podniků a dílen vůbec (na stavbách, v cihelnách, lomech a dolech, v celé řadě průmyslů keramických, kovových atd., při tlučení kamene, kamenictví, povoznictví, při spedici, míchání a mletí barev, při sklepařských pracech a pod.) V dílnách, kde zaměstnání dětí není předem vůbec zakázáno, pak obchodních a dopravních živnostech nesmí být děti (to i následující ustanovení týká se vesměs dětí cizích) pod 12 let stáří vůbec zaměstnávány; děti přes 12 let pak ne v době od 8 hod. več. do 8 hod. ráno a ne před dopoledním vyučováním, vůbec pak ne dále než 3 a o prázdninách 4 hodiny denně. O polednách přestávka nejméně dvouhodinná, odpoledne smí práce počíti nejdříve hodinu po škole. Zaměstnání dětí při veřejných představeních divadelních a j. není dovoleno; výjimky jen v zájmu umění nebo vědy na zvláštní povolení. V hostincích a výčepech nesmí být zaměstnávány děti pod 12 let a děvčata vůbec (do 13 let resp. 14 let) při obsluze hostí. Uvedené právě předpisy o dovolené živnostenské práci dětí platí také pro roznašečství a posýlky, s jistými úlevami pro první dvě léta po vejití zákona v platnost. V neděle a svátky práce dětská úplně odpočívá, s výjimkami ohledně představení a roznašečství. Pravidelné živnostenské (ne tedy jen příležitostné) zaměstnávání dětí předpokládá písemné oznámení místnímu policejnímu úřadu a vydání pracovní legitimace.

Ohledně vlastních dětí platí rovněž zákaz zaměstnání v jistých odvětvích živnostenských jako u cizích, a nad to vůbec v dílnách, kde se pravidelně používá motorů. Ohledně dovolené práce vlastních dětí platí omezení jako u cizích (až na omezení pracovní doby!), jen že ochrany požívající stáří snižuje se na 10 let. Do 12 let nesmí být zaměstnávány pro jiné. Klid nedělní a sváteční platí i pro ně. Spolková rada zase smí povoliti úlevy pro první dvě léta a pro zvlášť lehké a věku dětí přiměřené práce. Také ohledně veřejných představení platí stejné předpisy jako pro děti cizí. Taktéž v hostincích a výčepech, ale připouští se výjimky v obcích s méně než 20.000 obyvateli. Roznašečství a posílky vlastních dětí — ale ne pro jiného — je dovoleno.

Policejní úřad může i dovolená zaměstnání dětí, ukáží-li se podstatné závady, ještě více omeziti. Ovšem i jednotlivým státům nebrání

tento zákon říšský, aby práci dětí ještě dále omezily. Dozor i v soukromých bytech, kde jen vlastní děti jsou zaměstnány, i v noci může býti prováděn, je-li důvodné podezření nočního zaměstnávání dětí. Tresty na nezachování jednotlivých ustanovení tohoto zákona dostupují výše až 2000 marek pokuty resp. vězení do 6 měsíců.

Třeba zákon daleko zůstává za požadavkem, dle něhož dítě patří do školy a na hřiště, ne k práci živnostenské, přece znamená zásadní pokrok vůči dřívějšímu zastavování se zákonodárství přede dveřmi domácnosti. Velikou mezerou zůstává ovšem vyjmutí zemědělství z platnosti zákona, ačkoli pokrytecké fráse o idyle pasáctví a pod. dávno už jsou diskreditovány. Také výminkami a přechodnými ustanoveními, jichž hojnou měrou spolkovou radou bylo použito (na př. i snížení ochranného stáří na 8 let u vlastních dětí při dlouhé řadě »lehkých prací« zejména v domáckém průmyslu) mnoho ze zákona v praxi zmizelo. Právem poukazuje se v odpověď na námitku motivů, že dětská práce v pokročilejších létech dětství má blahodárné účinky na tělo i ducha, k tomu, že výdělečná práce, i lehčí, naopak svou jednotvárností dítě nepovzbuzuje, ale otupuje a umořuje tělesně i duševně, činí z něho bezduchý automat, o ethických závadách společenských při práci výdělečné zejména dětí dorůstajících ani nemluvě.

Oč ale praxe zákona především hrozí se ztroskotati, je okolnost, která je kletbou nakládání nových a nových zákonů třeba sebe modernějších a pokrokovějších na bedra nemodernisované a úkolům jí kladeným ani početně ani kvalitou nedorostlé správy veřejné. Facit je, že její přetížení orgánové (zde tedy hlavně živnostenští inspektoři a živnostenská policie) dostali nařízeno, aby při svých inspekcích přihlíželi i k tomu, zda-li také tento nový zákon se zachovává. K tomu někde drobet dobrovolné policie učitelstva, a to je zatím pro počátek skorem všecko.

Moderní stát vypadá se svým skvělým zákonodárstvím pomalu jako protz, který pro plné ruce zářivých prstenů nemůže ani prstem hnouti. Paráda na venek tu i tam, uvnitř — v organismu správním — se zákony nové nejvýš přelétnou, je-li čas, ale nežijí v něm.

*

U nás dospěli jsme v řešení této otázky zatím teprve k jakémus takémus šetření dle vzoru německé ankety o dětské práci mimotovární z r. 1898, která vyvolala právě zmíněný zákon německý v život. Výsledky jeho byly publikovány teprv loni, tři léta po provedení (v květnu 1900); materiál je kusý, scházejí ne snad jen celé školní okresy, ale celé země, tak že zpracování tohoto materialu může poskytovati obraz jen docela povrchní. Provedené šetření (cit. »Národohosp. Obzor« 1903, str. 346.) vykazuje, že z 3,207.674 dětí v zemích předlitavských, veřejné školy navštěvujících (1,63 mill. hochů, 1,57 děvčat), bylo 154.791 (4·5%) užíváno k pracím živnostenským, zemědělským a jiným, Dle pohlaví činí procento na hochy připadající 5·15%, na děvčata 4·45%. Dle způsobu tohoto zaměstnávání připadá 1·6% celkového počtu dětí na práce živnostenské, 3·2% na zemědělské a jiné práce za úplatu prováděné. Připomenouti třeba, že při práci živno-

stenské jakožto v každém směru ve svých účincích na děti vlivnější nerozeznává se mezi prací za úplatu a bez ní; ostatně scházelo k otázce v tom směru v příslušných dotaznících už — místo. Naproti tomu vyšetřována práce zemědělská a jiná, jen pokud vykonává se za úplatu, protože práce bez této úplaty na venku ovšem (v domácnosti) je všeobecnou a má škodlivý vliv na zdraví dítek, návštěvu školní atd. zpravidla jen(?), když vykonává se u cizího za úplatu, na výdělek. — Z podrobnějších tabulek o zaměstnání dětí uvedeme tuto alespoň říšský průměr a země české. Dle toho zaměstnáno bylo školních dětí

	živnost. prací	zeměd. a jinou za úplatu	dohromady
v Čechách	23.139 = 2·4%	31.778 = 3·3%	54.917 = 5·7%
na Moravě	10.073 = 2·7%	21.809 = 5·9%	31.882 = 8·6%
ve Slezsku	2.360 = 2·5%	7.718 = 8·3%	10.078 = 10·8%
v celé říši	51.781 = 1·6%	103.010 = 3·2%	154.791 = 4·8%

Dle pohlaví (v témž pořadí zaměstnání):

	hochů	děvčat	hochů	děvčat	hochů	děvčat
v Čechách	11.060	12.079	17.440	14.338	28.500	26.417
na Moravě	4.892	5.181	11.688	10.121	16.580	15.303
ve Slezsku	1.291	1.069	4.206	3.512	5.497	4.581
v celé říši	26.595	25.186	57.604	45.406	84.199	70.592

Pokud jde o zaměstnávání dětí v živnostech, největší procento vykazuje Vorarlberg (16·7, a sice v neobyčejně rozvětveném tamním průmyslu domáckém, zejména textilním). Pokud jde o tovární práci dětí, ze všech zpráv lze souditi na poměrně značně menší rozšíření její, než na př. v Německu, a to ještě zpravidla záleží v lehčích výkonech a stížnosti na škodlivé její účinky jsou celkem dosti řídky. Nejčastějším je živnostenské zaměstnání dětí v živnostech hostinských a výčepních (posluha, čištění, stavění kuželek), pak posilky a roznašečství, pak pomocné výkony v živnostech obchodních a dopravních, podomní prodej nejrůznějšího druhu od nasbíraných lesních plodin až k roznášení výrobků rodičů a pod. Užívání dítek při veřejných produkcích je celkem řídkým. Z průmyslových zaměstnání vytknouti sluší nejrůznější domácký průmysl, práce v lomech, hliništích, cihelnách a pod. — Zaměstnávání školních dětí při zemědělských a jiných pracích (na něž se šetření v Německu nevztahovalo) je skoro dvojnásob větší než živnostenské, ačkoliv, jak řečeno, vyšetřováno bylo při oněch pracích jen zaměstnávání za úplatu. Je jím hlavně pasáctví, ale vedle něho i zaměstnání namáhavější a tudíž závadnější, namnoze následkem nouze o čeleď (lesní práce, hnojení, setí, dojení atd.). »Jinými pracemi«, jen velmi nedokonale vyšetřenými, rozumí se hlavně dohled nad mladšími dětmi a služba kostelní. — Co do stáří zaměstnávány jsou pracemi zde uvedenými většinou (?) děti od 10 let — úsudek u srovnání s říšskoněmeckým šetřením poněkud málo věrohodný.

I lehčí z uvedených prací stávají se závadnými v mnohých případech buď příliš dlouhou, nebo příliš pozdní nebo časnou dobou pracovní; na př. k roznášení mléka musí děti vstávati v zimě často

3—4 hodiny před východem slunce, práce v hostincích trvají zhusta pozdě do noci, jako zejména v horských zemích rozšířené stavění kuželek, kterouž úmornou práci vykonávají hoši ve všední dny 3—4, v neděle a svátky 6—8 hodin denně. Že při domáckém průmyslu vražedná, nekonečná doba pracovní tím zhoubnější je pro děti, netřeba vykládati. Pokud jde o výdělek dětí z podobných zaměstnání, uvádíme namátkou některé příklady. Tak platí se v Čechách pasákům 10 K ročně vedle stravy, šatů a obuvi, mlácení 80—90 h se svačinou, roznášení novin 4 K měsíčně, šití nitěných knoflíků 4—5 h denně, pletení sítěk vlasových 15 h denně, skládání uhlí 40 h denně, na Moravě za skládání řepy 60—80 h denně, ministrování 30—40 K ročně atd. Výsledky šetření i v tomto směru jsou ostatně dosti chaotické. Co do účinků dětské práce na vývoj jich tělesný i duševní čteme o známých zejména mravně zhoubných účincích pasáctví, o zakrňování dětí, které musí vykonávati těžké práce v hospodářství v náhradu za dospělé čeledíny a služky, o ztrátě radostí mládí a jich vlivu na duševní vývoj u dětí, příliš záhy za výdělkem a ziskem hnaných, o zhoubném vlivu společnosti dorostlé čeledi, s níž děti často spí v téže posteli atd.

Celkem lze říci, že příliš jednostranně černě vyličované účinky tovární práce dětí, pokud je připuštěna, při pokračující hygieně a sociálním zákonodárství továrním jsou daleko méně záhubny, než celá řada jinakého volného zaměstnávání dětí nejrůznějšími pracemi bez dohledu, discipliny, bez omezení pracovní doby, bez jakékoli závory proti vykořisťování dětí atd., tak že všeobecného ochranného zákona pokud se týče zaměstnávání dětí vůbec je potřeba přímo palčivá.

*

Osnova zákona, přijatá koncem m. r. dolní sněmovnou francouzskou o zrušení soukromých kanceláří pro prostředkování práce bez výkupného (srov. »N. D.« prosincový přehled) za pouhé odškodné ve výši zisku posledních tří let, byla senátem — tak jako všecky předcházející osnovy — zamítnuta. *R.*

*

ŠKOLSKÉ: Katecheti a učitelé – Nové požadavky katechetů — Zásada šetření ve školství obecném a česká veřejnost – Zpráva zemské školní rady v Čechách o stavu národního školství za školní rok 1902—1903.

Ukázali jsme v loňském ročníku »Naší Doby«, jaké výhody poskytnul katechetům obecných a měšťanských škol zemský zákon ze dne 27. ledna 1903. Dle něho dostává učitel náboženství hned od prvního vstupu do školy nejvyšší základní služné učitele I. tř., kterého se podaří dosíci světskému učiteli ve mnohých případech až ve 13. roce služebním. Katecheti mají právo na 40% pense již po 10. roce služebním, učitelé až po 13.—14. Pense přirůstá katechetům každoročně o 2·4%, učitelům a učitelkám jen o 2%. Na plné výslužné má světský učitel nárok až po 43.—44. roce služebním, katechetovi dostává se této výhody již po roce 35., tedy o plných 8 let dříve. I kdyby se bral zřetel k tomu, že katecheta má o 4 roky delší předpravné vzdělání, musilo by se přiznati, že je proti světskému učiteli

o celá 3—4 léta ve výhodě. Katecheti jsou dále proti učitelům světským ve výhodě v tom, že se jim počítají do kvinkvenálek i do pense všechna léta zatímního působení hned od nastoupení. Katecheta dostane první pětiletý přídavek hned po pětileté době služební, kdežto světský učitel, jemuž se počítají kvinkvenálky teprve od zkoušky způsobilosti a to od doby, kdy se stal definitivním, dostává první kvinkvenálku v nejpříznivějším případě v osmém roce služebním, ve mnohých pak případech, kdy nabývá pozdě definitivy, až i ve 12. a 13. roce služebním.

Učitel službu svoji počínající dostává až do zkoušky způsobilosti, kterou až po dvouleté praxi konati může, 900 K remunerace. Na to se stává učitelem II. tř. se služným 1200 K. Nárok na plné učitelské služné 1600 K má teprve po 10leté službě od zkoušky způsobilosti, tedy ve 13.—14. roce služebním a to ještě s podmínkou, nabyl-li před tím jako učitel II. tř. definitivy. Jen v řídčích případech na venkově je možno, aby učitel na základě konkursu dostal místo I. tř. se služným 1600 K před 13.—14. rokem služebným. Katecheta však, který o místě zatímního učitele a učitele II. tř. se služným 900 K a 1200 K neví, protože se hned stává učitelem s nejvyšším služným 1600 K, dostane za dobu prvních 14 let působení — jak »Učitelské Noviny« z 19. února vypočítávají — o 10.120 K služného s kvinkvenálkami víc než za stejnou dobu světský učitel.

Než, tím nejsou hmotné výhody katechetů na školách obecných a měšťanských proti učitelům světským vypočítány. Nejvíce samostatných katechetů je v obcích, které mají nad 8000 obyvatelů, v kterýchžto obcích jsou zavedeny pro učitelstvo 10—40% aktivní přídavky. Protože se pak tyto přídavky počítají ze základního služného, jsou zase katecheti dostávající hned od začátku služby základní služné nejvyšší proti učitelstvu světskému u veliké výhodě. V Praze na př., kde je aktivní přídavek čtyřicetiprocentní, dostává katecheta obecné školy hned od počátku 640 K ročně na aktivním přídavku, zatím co zatímní učitel je po 3—4 roky beze všeho takového přídavku a po dalších 8—10 let služby dostává jako učitel II. tř. pouze 480 K ročního přídavku. Za 14 let služby přijme katecheta v Praze na aktivním přídavku o 4160 K víc než za stejnou dobu světský učitel. Mimo to získávají pražští katecheti hmotně na přídavcích drahotních, které Praha vyměřuje dobrovolně učitelům II. tř. po 120 K, učitelům I. tř. pak po 200 K ročně. Tím získává katecheta proti učiteli světskému za dobu prvních 14 let služby o 1600 K víc. V celku tedy přijme pražský katecheta obecné školy za dobu prvních 14 let služby na základním služném, aktivním i drahotním přídavku nejméně o 15.880 K víc než učitel neb učitelka. Protože však z pravidla bývají katecheti ustanoveni v Praze pro spojenou obecnou i měšťanskou školu zároveň a tím dostávají základní služné se všemi přídavky zvýšené, přijmou za dobu prvních 14 let služby — dle výpočtu »U. N.« — úhrnem o 24.370 K víc než učitelé světští. Vyplácí se jim tedy doba čtyřletého a laciného seminárního vzdělávání, o které mají víc než učitelé světští na obecných i měšťanských školách, bez odporu znamenitě.

Uvedené výhody ve školství obecném a měšťanském katechetům nestačí. Touha osob duchovních po hmotných statcích a výhodách byla, jest a bude vždy nevyčerpatelná. Katecheti chtějí si vymoci na zemském sněmu vyšší základní služné, vyšší kvinkvenálky a vyšší přídavky než jaké mají světští učitelé po dlouholeté době svého působení a zahajují za tím účelem novou akci. V petici ke sněmu zemskému poukazují na své vyšší předběžné vzdělání a delší studia odborná, jež se od nich vyžadují. Katecheta dle petice může do služby školní vstoupiti o 5 let později než světský učitel, který prý v té době může dosíci místa učitele I. tř., kteréhož po desetileté službě od zkoušky způsobilosti učitelské (ve 12 letech po absolvování paedagogia) musí dojíti. Jen prý v méně příznivých případech a jen po několik roků může býti služné světského učitele nižší, než služné katechety, v mnohých (!) pak případech může býti stejné a po 12leté službě napořád jest prý stejné. Zřetel na vyšší předběžné vzdělání a delší studia odborná, jež se od katechety vyžadují, v zákonném ustanovení služného katechetů nedošel prý naprosto žádného výrazu. Učitelkám literním přiřknuto je vyšší služné, než učitelkám industriálním, tam prý dbáno bylo vyšší kvalifikace, jen u katechetů nikoli. Katecheti žádají proto za opravu zákona v tom smyslu, aby jim bylo přiřknuto vyšší služné a vyšší kvinkvenálky, a protože podmínky kvalifikace u všech katechetů jsou stejné, aby všem katechetům přiřknuto bylo stejné základní služné bez rozdílu, působí-li na škole obecné nebo měšťanské, v pozdějších letech služebních pak aby příjmy katechetů nebyly nižší, než ředitelů škol měšťanských.

Srovná-li se skutečný stav věcí, jak jsme jej výše vylíčili, se stavem, jak jej líčí petice katechetů, sezná se, jak nepěkně katecheti předstíraným a nepravdivě líčeným stavem věcí klamou veřejnost za tím účelem, aby novou stupnicí hmotných výhod a privilegií přiblížili se k žádoucímu cíli, kterým není nic jiného, než uvedení školy a učitelstva v tužší odvislost na kleru a nepokrokové zkonfessionování obecného školství. V poslední době vstupují katecheti do ústředních organisací učitelských, zvláště do »Jednoty učitelstva měšťanských škol«. Zdá se, že se to děje za tím účelem, aby světští údové této organisace proti novým zvýšeným požadavkům katechetů za cenu jejich členství nevystupovali. Nejen učitelstvo, ale celá pokroková veřejnost by měla bdíti, aby zvětšováním výsad a rozmnožováním práv katechetů zlo panství kněžstva ve školství obecném a měšťanském se opět nevrátilo k velké škodě národní společnosti.

Ve zprávách zemského výboru oznamovaných v denním tisku a ve zprávách o zasedáních zemské školní rady v Čechách čte se nyní velmi často, kolik žádostí o nové třídy, pobočky a školy bylo zamítnuto. Zpráva zemského výboru zcela otevřeně prohlašuje, že je nutno na školství co nejvíce šetřit a že proto budou škrtány v zemském rozpočtu různé položky na školství. Ve veřejnosti, v níž zájem pro školství je náležitě probuzen, ozvaly by se protesty proti takovémuto druhu zemských úspor, ukazovalo by se na citelné škody, jaké tím mohou pro národ vzniknouti. Zvláště pak česká veřejnost, vědoma si

jasně toho, jaký význam školství pro vnitřní vývoj národa má, vědoma si toho, že české školství za německým v Čechách je hrozně pozadu, odhodlala by se k mocnému protestu proti pěstění úspor ve školství.

Je příznačným pro stupeň našeho národního vývoje ten klid, s jakým přijímá náš denní tisk a celá téměř naše veřejnost zprávy o šetření na záležitosti tak eminentně kulturní, jakou je bez odporu národní školství. Po celá desetiletí třelo učitelstvo v Čechách krutou bídu, po celá desetiletí nepřijímalo od bohaté země nic než drobečky a když konečně se svědomí veřejnosti české poněkud probudilo a dohnalo zemský sněm k poněkud slušnější úpravě hmotného postavení učitelstva, přichází tatáž veřejnost česká s údivem, že úprava stála 11 millionů K. Místo rozpomínání na trudné postavení učitelstva v Čechách v minulosti, místo ujasňování si, že těch 11 millionů korun, o něž je služné učitelstva zvýšeno, bylo vlastně krvavou daní učitelstvem po léta zemi splácenou, přichází veřejnost česká s údivem nad zatěžováním zemského rozpočtu a souhlasí klidně se stanoviskem zemského výboru, dle něhož se má co nejvíce šetřit — na školství.

A přece spotřebná daň z piva, na úhradu učitelských platů určená, vynesla loni o celý million korun více, než bylo třeba, a pro budoucí léta je praeliminováno na výnosu této daně o 5 millionů korun víc, než co bude třeba na zlepšené platy učitelské. Bylo by tedy přirozeným v zemi kulturní, kdyby se millionových přebytků daně z piva užívalo k potřebnému rozšíření a vnitřnímu zdokonalování školství. — Zvláště na české straně by se mělo usilovně naléhati na to, abychom ve školství dohonili své sousedy, kteří jsou stále napřed. Je tolik naléhavých otázek, jimiž by se mělo ve školství hnouti. Jeví se potřeba náležitého rozšíření školství pokračovacího do všech koutů české země, školství zemědělského, obchodního. Je naléhavá potřeba postarati se o opatření sirotků rozmnožením sirotčinců, postarati se o zřízení náležitého počtu vychovatelen a ochranoven pro mládež zanedbanou a spustlou, je potřeba postarati se všude o školy mateřské, o ústavy pro mládež slabomyslnou, hluchoněmou, slepou. Jeví se potřeba systemisování míst zvláštních školních lékařů, v kteréžto věci je země naše daleko i za Japonskem. Také otázka rozšiřování měšťanských škol o čtvrté ročníky na základě výnosu ministerského a mn. j. věcí naléhají na svědomí zemského zastupitelstva a žádají v zájmu pokroku brzké rozřešení.

Zásada úspor ve školství vyžádala si již roku loňského řadu obětí. Zavřeny byly 3 školy české a 1 německá. Na Písecku, kde připadá na třídu průměrně 72 dětí, ubyly 3 třídy, na Jindřichohradecku 1. Letos se v úsporném systému ve školství pokračuje a lze očekávati v tomto směru nové rány.

Je-li nepochopitelným mlčení široké veřejnosti k provádění zásady úspor ve školství, je tím nepochopitelnějším mlčení užší její části, t. j. českého učitelstva. Kromě několika časopiseckých článků a zpráv nevzchopilo se učitelstvo k žádnému ráznějšímu činu. A přece mělo by se mluviti proti nemístnému šetření ve školství nejen na schůzích učitelských, ale i na svolaných schůzích lidových.

Zemská školní rada v Čechách vydala svoji obvyklou výroční zprávu o stavu národního školství za školní rok 1902—3. Snaha po dosažení úspor probleskuje jejími stranami. Konstatuje se tu hned na začátku »že ve všech případech při zřizování nových škol přihlíží se také k tomu, lze-li omeziti počet tříd dosavadní školy a takto dosáhnouti úspor.« K tomu cíli spojují se obecné školy správou s měšťanskými.

Měšťanské školy v Čechách vzrostly proti minulému roku o 28, tak že jich bylo ve vzpomenutém roce úhrnem 481, z nichž 289 českých (169 chlapeckých, 83 dívčích) a 192 německých (109 chlapeckých, 83 dívčích).

Obecné školy vzrostly o 53, tak že jich úhrnný počet dostoupil čísla 5232. Z těchto škol bylo 3025 českých (2694 smíšených, 170 chlapeckých, 161 dívčích) a 2207 německých (1978 sm., 121 chl., 108 d.). Ve prospěch zřízení měšťanských škol nevymizely dosud kategorie obecných škol šesti- a sedmitřídních. Šestitřídních bylo 98, z nichž 54 (+ 4) českých a 44 (+ 2) německých, sedmitřídních 10, z nichž 5 č. a 5 n.

Z 228 soukromých škol bylo 121 českých, 107 německých, dle konfessijnosti pak 44 katolických, 57 evangelických, 31 israelských, 96 simultanních. Z těchto škol 46 nemělo právo veřejnosti.

Pokud se týče poměrného počtu žactva ve třídě byly nejpříznivější poměry v městském okresu královéhradeckém, kde připadalo průměrně na jednu třídu 50 žáků, v královédvorském (53) a pražském (54), nejhorší v okresu klatovském (75), smíchovském a krumlovském (71), slanském, vltavotýnském a krumlovském (70). V německých školních okresích byly poměry příznivější. Ani v jediném nedostoupil průměrný počet žactva na třídu čísla 70, ve dvou klesl i pod číslo 50.

Z 5726 budov školních bylo nevhodných 723 (499 č., 224 n.) Zpráva připomíná, že »také byty řídících učitelů někde nevyhovují počtem místností a mají zdravotní závady«.

Dětí ve věku školou povinném bylo 1,131.473, z nichž 565.977 hochů a 565.496 dívek. Z těchto dětí 7.874 hochů a 14.492 dívek navštěvovalo školy soukromé, 12.956 chodilo do vyšších škol (středních, průmysl., hosp.) nebo bylo vyučováno doma, 3.890 nedostalo se vyučování pro tělesnou nebo duševní vadu, 109 normálně vyvinutých dětí zůstalo bez vyučování. Počet posledně jmenovaných klesl v posledním desítiletí z 936 na 109.

Na jaký odpor dosud povinná návštěva školy naráží, ukazuje fakt, že pro nedbalé zanedbávání musilo být užito ve 4718 případech trestů vězení na 1 den, ve 30555 na dobu několika hodin, v 26119 případech uloženy peněžité pokuty, na nichž zaplaceno 20.921 K, nezaplaceno 25·096 K. Zpráva kárá místní školní úřady nejen za to, že namnoze otázce docházky pozornost nevěnují, ale že nezřídka i členové těchto úřadů děti sami nedbale do školy posílají. V českých školách bylo neomluvených zameškaných půldnů 10·26 proc., v německých pouze 5·24 proc. Ve prospěch docházky školní působily polévkové ústavy, jichž přibylo 697, takže nyní jest jich 864. — Zla

úlev v docházce použilo 47·75 proc. dětí ve věku posledních dvou školních roků. Procento dětí, jež úlev nepoužily, kleslo o 2·53 proc.

Světských učitelských osob bylo na českých obecných a měšťanských školách 11.223, z nichž 82 bez učitelského vysvědčení, na německých 7.364, z nichž 17 nezkoušených, zvláštních učitelů náboženství (katechetů) bylo na českých školách 245, na německých 145, farářů a kaplanů vyučovalo náboženství na českých školách 2088, na německých 1400, světských učitelů vyučovalo tomuto předmětu na českých školách 578, na německých 552. Na českých školách byla neobsazená místa 3, na německých 33.

Jazyku německému bylo vyučováno na všech českých školách měšťanských a na 498 obecných, jazyku českému pouze na 137 německých měšť. i obecných školách dohromady. Frančině vyučovalo se na 116 českých a na 114 něm. měšť. školách, angličině pouze na 1 měšť. německé, těsnopisu jen na 16 německých, ručním pracím pro chlapce na 27 českých a na 20 něm. školách.

Ze 26 ústavů učitelských bylo 14 českých (9 veřejných), 12 německých (9 veř.). Tři dívčí česká klerikální paedagogia vychovávala 348 chovanek, t. j. víc než jedno státní. Na všech paedagogiích vychováno bylo v Čechách 3731 kandidátův a kandidátek, jež vyučovaly úhrnem 404 učitelské osoby (24 ředitelové, 128 hlavních, 157 cvičných, 95 pomocných učitelův a učitelek).

Pro mládež ve věku školou ještě nepovinném bylo 174 jeslí a opatroven, 284 mateřských škol, úhrnem 458 ústavů, z nichž 237 českých a 221 německých. Ústavy tyto vydržovány jsou z prostředků obecních, z nadací, z prostředků duchovních kongregací, spolků a soukromníků. — Pokračovacích kursů hospodářských bylo pouze 84, z nichž 51 bylo spojeno s českými, 33 s německými obec. a měšť. školami.

Ústavy pro hluchoněmé byly pouze 4, v nichž dostávalo se vychování a vyučování 402 hochům a dívkám. V jediném ústavě pro vychování chudých slepých dětí a léčení na oči chorých v Praze bylo vychováváno 45 hochů a 31 dívek. V jediném ústavě pro slabomyslné (»Ernestinum« v Praze) vychováváno bylo 65 chovanců (44 mužských, 21 ženských), z nichž ve věku školou povinném bylo 34 hochů a 17 dívek. — Pro dítky koktavé a jinými poruchami mluvy stižené zřídila Praha střídavě v I., VII. a VIII. části tříměsíční kursy, v nichž vyučováno bylo 96 hochů a 39 dívek. Vychovatelen pro mládež zanedbanou a spustlou bylo 5, v nichž dostávalo se vychování 252 hochům a dívkám. Dvě polepšovny zemské měly 122 chovanců a 20 chovanek obojí národnosti. Mimo to staral se ve svém ústavě o 10 chovanců spolek pro blaho opuštěných káranců. — Ze 34 sirotčinců bylo 13 českých, 21 německých. — Útulky pro děti školou povinné byly zřízeny jen v několika městech. Praha jich měla 25. Z toho je patrno, jak je pole českého lidumilenství zanedbané. Sem měly by se také obrátit přebytky zemské dávky z piva.

Celkový náklad na obecné školství v Čechách vzrostl v r. 1902 na 36,627.651·68 K.

*

DIVADELNÍ A LITERÁRNÍ. Divadelní — N. Karějev, Učebnaja kniga novoj istorii — Jos. Kořenský, K protinožcům — Paměti presidenta Krügera — Schiel, 23 let bouře a slunečna v jižní Africe.

Zase cyklus: na oslavu dvacetiletí Národního divadla pořádán přehled vývoje české činohry; prázdné opičení po divadlech jiných, které stálo množství zbytečné a zmařené práce. Ředitel Šubrt kdysi vzal před se dramata starého Klicpery, pevně jsa odhodlán, že v nich nalezne nejpodivuhodnější vlastnosti moderní a dramatické. Provozována jich tehdy řada pod záminkou jubilejního cyklu, teď nejnudnější z nich »Ptáčník«, které je aspoň krátké, předvedeno znovu; hráli se »Ženichové« Macháčkovi, veselý šprým, dosud oblíbený na venkovských jevištích. Zajímavá, nejzajímavější z celého cyklu, byla hra Tylova »Tvrdohlavá žena«, plná časových narážek z r. 1848, podivuhodně ještě na naše dny se hodících; tak málo je ještě vybojováno z toho, co už ona generace vymáhala; a vymáhala bez kompromisů, bez neupřímnosti, přejíc každému téže svobody, které se domáhala pro sebe; ukazuje to postava žida ve hře. Blíženec jeho »Pražský žid« prodělal podivnou změnu, chtěli dílo zmodernisovat a znásilnili je škrtnutím důležitého motivu. Je trudno počítat i Bozděchova »Jenerála bez vojska« k hrám naprosto zastaralým, jejichž obnovení nepotěšilo nikoho, ale schematické kontrastování tří různých žen, které svorně protežují téhož muže, působí zde s přílišnou úmyslností a pravidelností, než aby mohlo pobavit. Přímo trapný byl dojem Jeřábkova »Syna člověka« s jeho prazastaralými motivy dějovými a nejasnými myšlenkami o svobodě, rovnosti, vlastenectví. Nízký druh dramatiky kvetoucí na předměstských divadlech zastupovala Štolbova »Závěť», a přímo osudně vyzníval cyklus v dvě díla nová: v úchvatného, působivého »Žižku« Jiráskova, který však není dramatem, a v krvavé drama Vrchlického »Knížata«.

Byla to zároveň nejvážnější domácí novinka tragického druhu, toto drama, jež je z největších dramatických poblouzení básníkových. Hrdinou je Boleslav Ryšavý, passivními nositeli titulu knížat jsou jeho bratří, pověstní Oldřich a Jaromír, a básník nám předvádí vše, co historie zachovala kuse a nejasně o vládě ukrutníka, ztrátu Krakova, vykleštění Jaromíra, povraždění Vršovců, oslepení Boleslavem Chrabrým a doplňuje je sentimentální scénou, jak Boleslav navštěvuje svou dceru a octne se mezi spiklenci, kteří ho však ušetří. Vídíme Vršovce padat šípy úkladných vrahů, slyšíme Jaromírův křik při operaci, ač tato měla býti provedena bez bolesti, a vidíme žhavá železa, jak se mají vbodnout v oči Boleslavovy. Při tom nezbylo času a místa na maličkost, na dramatické připravení, na psychologické odůvodnění dějů, které seznáme právě tak holými a nevysvětlenými fakty, jakými je čteme u Palackého.

Další novinkou byla komedie *Růženy Svobodové* »V říši tulipánků«. Je to z části roztomilý obrázek města obmezenců, s ostrými satirickými šlehy na spolkaření a dobročinnost, s pěkným kontrastem lepší mládeže, ale provedení trpí nesnesitelnými bizarnostmi. Je osudné, když v české hře měřítkem vzdělanosti kraje a lidí se činí známost německé literární historie, to však zavinily více poměry historické a literární než autorka. Ale že opravdu celé měto je mystifikováno do-

mnělým Goethem, jest motivem tak nepravděpodobným, že veškery jemné a pěkné detaily nemohou za to odškodnit.

Jar. Kvapila »Oblaka«, nejúspěšnější novinka, předvádí nám obyvatele idyllické venkovské fary: synovec farářův je matkou zaslíben bohu a v stáří zralejším, než mívají alumnové, dokončuje právě běh studií theologických v biskupském městě. Tu setká se s družkou mladších let, která se zatím stala slavnou umělkyní a přichází, aby se nalokala mládí. Petr podlehne kouzlu a chce prorazit zdí, která ho dělí od skutečného života, chce opustit povolání své, ale tu přichází jemně a bez násilí rozvaha, ohled na starou matku, na vlastní zlomenost, na ztracený bez toho život, a matka, strýc a Maja svorně a jemně mu dávají měkkou ohlávku, byť i Maja při tom trpěla a svou vlastní pověst v paměti těch dobrých lidiček zničila. Jméno má kus po symbolu, oblacích, která prý zobrazují genia v jeho nespoutaném letu. Ale genia činí právě ovládání, jeho běh překonává obtíže a překážky, však je vědom cíle svého, proto obraz není šťastný a provedení hry trpí, čeho bychom se u obratného režisera nejméně nadáli, scénickou neobratností a nedostatky technickými měrou povážlivou.

Sentimentálnost sdílí s novinkou polskou, *Rydelovým* dramatem »Na vždy«. Je to drama obětí; žena se obětuje nemilovanému muži, aby vyhověla matce, tento muž se obětuje za soka, vyhnance uprchlého ze Sibiře, když vidí, že žena jeho ho dosud miluje, a konečně vyhnanec obětuje se za chotě milenčina, aby zmařil obět jeho. Nade vším pak bdí — rádce svědomí, kněz, který svými řečmi plnými uvědomělé, vášně prosté moudrosti, jakoby mdlou limonadu přilévá do nápoje vášně. Novinka slovanská, ale upomíná valně na německá, tklivá dramata doby dávno minulé.

Starý dluh byl konečně splacen, když na Národním divadle provozována byla *Ibsenova* »Divoká kachna«. V posledních pak dnech se octl poprvé na Národním divadle *Moliérův* »Tartuffe«, jinak nebylo pro klassický repertoire, na př. pro Shakespearea, učiněno nic; po »Oresteii« není již slechu.

Za to nevyhnutelný již »lehčí genre« zastupují obě francouzské novinky, jedna z nich, »Milenci« *Donnayovi*, vystupuje s nároky býti dramatem vážným, náladovým, ale působí se svým prostředím prodejných žen spíše jako parodie na tuto náladovost, a druhá »Můstek«, kterou napsali *Grésac* a *Croisset*, utíká se pod záminku masopustu. To už je tedy zákonem, že nejen letní období, které počíná někdy v dubnu a končí říjnem, nesnese vážné stravy, za to potřebuje hodně pepřených novinek nějakých, nýbrž i krátká sezona vážné práce vyžaduje aspoň jednu novinku nejlehčího druhu; ubohé vážné drama! Situace tak sprostá, jako v této veselohře, nebyla snad přece ještě na Národním divadle předvedena.

Hledíme-li k dramatům po kratší nebo delší době nově sehraným anebo na jevišti se trvale udržujícím, vidíme vedle Svobodových »Směrů života«, Gogolova »Revisora« a Lotharova »Krále Harlekýna«, Kvapilovu »Princeznu Pampelišku« a »Zazu«. »Noru« přivedla na rychlo a na krátko na povrch scény pohostinská hra pí Henningsové. Nově

nastudováno »Vodní družstvo« Štolbovo, které přes starodávnou fakturu svou se dosti líbí. Z prastarých dob divadla na hradbách nebo za hradbami konečně vyváženo nemožné dramatisování románu *Verneova* »Děti kapitána Granta«. K větším naivnostem klesnout se nezdá již ani možným, ale správa divadelní dovede obecenstvo někdy netušeně překvapit.

*

Divadlo se namáhá vychovat si dorost; vystupují vedle naprosto nezměnného a nevzdělatelného p. Matějovského noví milovníci, avšak dosud ani p. Wiesner ani p. Hašler nedovedli dokázat své nezbytnosti. Slečna Dostálová pro churavost odstoupila s jeviště, nevíme, na jak dlouho. S úspěchem debutovala dcera herce p. Sedláčka v několika drobných úlohách, na př. v »Medvědu námluvčím«, v nichž dosvědčila pěkné vlohy a rutinu. Nadanému chorvatskému herci Ivonu Raićovi poskytla jen »Urania« skrovnou příležitost, aby ukázal své pokroky v jazyce českém a své schopnosti herecké v úloze Hanuše v Halbově »Mládí«.

Pohostinské hry na Národním divadle měly v této sesoně ráz mezinárodní. Bez hlubšího dojmu přešla hra virtuosa Coquelina mladšího, který předvedl se svou společností francouzskou dvě veselohry a promluvil několik monologů, kterým obecenstvo se zájmem a neporozuměním naslouchalo. Událostí prvního řádu byla však hra dánské herečky paní Henningsové, povolané představitelky Ibsenových žen. Betty Henningsová, narozená r. 1850, působí překvapující mladistvostí, která jí dovoluje hrát nejen podnes nejsvěžejší a nejpošetilejší ze všech Nor, ale také Hedviku, čtrnáctileté děvčátko v »Divoké kachně«. Zvláště toto dítě se svým ubohým vzezřením výrostka, duší plnou uměleckých tušení a touhy po radosti a životu, v ubohém okolí, v němž přilne celou žhavou láskou svou k bídnému Hjalmarovi, — nalezlo v umělkyni po stránce zevní i vnitřní ztělesnění, které teprv otevřelo oči obecenstva pro význam Ibsenovy tragikomedie jakožto tragedie dětské duše. Před málo lety teprve odvážila se paní Henningsová přes hranice své vlasti na jih, do Evropy, a setkala se s nejvřelejším přijetím a uznáním v Berlíně. Hrála tu s vlastní společností, a jest významno, že si nikdy nepřiváděla oblíbených stafáží, nýbrž že hrála s prvními umělci kodaňského jeviště. Hrála též uprostřed německého ensemblu, ale co se zdálo snadným při podobě dánského a německého jazyka, to vypadalo jako šílený pokus vůči obecenstvu naprosto neznalému jazyka a vůči hercům, s nimiž nebylo možná dorozuměti se. Také skutečně pražské obecenstvo, které ku hrám francouzským a ruským, jimž konec konců také nerozumí, rádo zaplatí i zvýšené ceny, nechalo divadlo při prvním vystoupení herečky prázdným, ač hrála při cenách obyčejných. Teprve vlastní umění její přemohlo tuto upjatost a docílilo úspěchu tím slavnějšího, že byl spojen s vítězstvím Ibsena samého. Se stanoviska umění malých národů, které tak těžko nalézá cestu jinam než na jeviště kmenů příbuzných, jest tento úspěch a vůbec tuto pohostinskou hru vřele uvítat.

*

Na jevištích mimo Národní divadlo sehrána řada novinek, francouzských a německých frašek, v jichž provedení zvláště smíchovské divadlo dostupuje značné dovednosti; »Urania« libuje si více v předvádění pohádek s mírným přepychem scénickým, mezi nimi »Český Honza« pseudonymního Ledy upozornil na se silnou dávkou zdravé satiry; na Vinohradech konečně hrají vše a hlavně klassická dramata a i zde odměňuje dobrou vůli hojná návštěva. Obecenstva pro druhé divadlo bylo by dost. *—n—*

*

Н. Карѣевъ. Учебная книга новой исторіи. Спб. 1900. — Учебная книга исторіи среднихъ вѣковъ. Спб. 1900. — Учебная книга древней исторіи. Спб. 1901.

U nás jsme zvyklí pohlížeti na učebnice středoškolské jako na bezvýznamné kompilace, ale neprávem. Na středoškolské učebnici mělo by velmi mnoho záležeti, měla by býti psána od nejvzdělanějších a nejzkušenějších učitelů, kteří alespoň některou část dějin speciálně studují a zkušeností vědeckých dovedou užíti v ostatních částech. Učebnice má vynikati přesnou methodou, jasným přehledem, zkušeným výběrem látky, dokonalou formou a vkusnou úpravou. Všecky tyto vlastnosti mají učebnice Karějevovy a liší se naprosto od našich zvláště i tím, že položeno těžisko do dějin vnitřních či kulturních, kdežto u nás stále ještě ve všech dobách v popředí stojí dějiny vnější či politické. Následkem tohoto principu podařilo se K-ovi zpracovati dějepisnou látku organicky, čímž ukázal zároveň možnost nové methody; u nás obecně užívá se schematického zpracování, které sice uškatulkuje velmi symetricky látku, avšak olupuje žáka i učitele o přehled a velice ztěžuje opakování delších period, protože schází vnitřní pojidlo, které by bylo paměti pevnou oporou. Kromě toho velmi moudře postihl *K.*, že největším balastem pro paměť jest mnoho jmen osobních a místních, která jsou s velkou část zbytečna, máme-li na mysli opravdu »dějiny« a nikoli »heroy«. Těžisko leží vždy v ději, osoba často je vedlejší i v takových událostech jako jsou bitvy, politické smlouvy a p., kde osobní moment je nejsilnější. Tím dosáhl *K.* širších obrazů s hlubším pozadím národů bez příchuti osobní roztříštěnosti. Kolik středoškolský žák znáti má vojevůdců, z nichž dobrá třetina zcela nahodile posunuta na dějiště okolnostmi, na něž neměla pražádného vlivu! A o kolika vědeckých a uměleckých dobrodincích lidstva se ani nedovídá, nebo také spokojiti se má s pouhým jménem jako u generála. Další veliká přednost jest v *K.* užívání chronologie. Již tím, že líčí dějiny organicky, má u něho chronologie jiný, a řeknu hned, správnější význam. V našich učebnicích na každé stránce jest několik tučně tištěných letopočtů a hned i po straně, takže to až nevkusně vyhlíží bez ohledu na to, co to znamenati chce pro vyučování. U nás při schematickém zpracování jest totiž chronologie jediný zřetel, který tmelí látku, tudíž jediná pomůcka pro žáka i učitele k udržení souvislosti příslušných dějů; u *K.* naopak přejdeme často až i deset stránek, nežli se s takovým letopočtem sejdeme, nemáť ho potřebí, neboť dějiny u něho spínají se vnitřní podstatou, plynou jako

potůček v řeku, řeka ve veletok. Tu se tak lehko něco neztratí a co se ztrácí, jest právě vedlejší část dějin, která by celkový obraz jen zatemňovala, kdyby neustoupila v pozadí. Kromě toho spisovatel přidal na konci každé knihy chronologický přehled (3 str.) velmi stručný, takže opravdu vybráno jen to, co si žák lehce může a pro věc musí pamatovati.

Při organickém zpracovávání látky měl spisovatel stále na mysli jednotlivé podstatné části, a aby žák sám každou z nich lehce mohl si opakovati, přidal na konci knihy vždy zvláště vypracovaný přehled. Tak starý věk přehlednut je na 13, střední na 21 a nový na 20 str., k čemuž přidána ještě tab. schematického přehledu knihy. Tato novinka v knize vyplynula ze snahy spisovatelovy, aby kniha nebyla jednou z deseti, nýbrž aby byla nová, pokroková, moderní, t. j. vyhovovala oněm požadavkům, o nichž se často mluví, jichž si však právě ti nevšímají, pro něž se o nich mluví. V každém odstavci přehledu uvedeny jsou po straně §§ knihy, aby žák mohl nahlédnouti beze ztráty času na místo, jež se mu v paměti zatemnilo. Jakkoli v tomto přehledu bude spisovateli nejedno pozměniti v novém vydání, přece již nyní je to výborná pomůcka k opakování vůbec a maturitě zvláště. Před lety jsem sám takový přehled napsal a dosud jej žákům půjčuji k opakování a vím, že jim velmi dobré dělá služby.

Jiná přednost a po mém zdání veliká — je ta, že spisovatel nevložil do své učebnice pouze to, čemu se žáci musí naučiti nazpamět, nýbrž i to, čeho k lepšímu porozumění vývoje historického sice potřebují, čemu však nemusí se přímo učiti. V našich učebnicích je pouze látka určená k memorování a dle povahy učitelovy k biflování, proto žádáme, aby kniha měla co nejmenší rozsah; jest pak toho potřeba i proto, že naprostou převahu mají dějiny vnější, v nichž se to hemží vlastními jmény, jimiž se sice nic nevysvětluje, za to nesmírně stěžuje žákovi pensum. Kdyby toho nebylo, nic by neškodilo, aby spisovatel učebnice nerestringoval látku, nýbrž aby obšírněji o důležitých dobách dějin vnitřních pojednal. *K.* zejména při líčení země ukazuje vliv přírody na člověka, při mezinárodní politice již v nejstarších dobách postihuje tytéž rysy jako dnes (dynastické sňatky, kolonisování, obchod a j.) jsou platny, a tím žák lehce porozumívá zápletkám politickým a zároveň je mu historie učitelkou, nikoli sužovatelkou. *K.* jako bývalý professor universitní má i v Rusku odvahu ve školní knize mluviti o liberalismu a ultramontanismu, o radikálních a konservativních proudech, o sociálních ideích a o všech projevech lidské společnosti v dějinách, aniž jen dost málo pouští se zřetele nedospělost středoškolské mládeže. Sám historik-filosof píše učebnici s tohoto širokého hlediska, ukazuje moc idei naproti materialismu v historii a jeho projevu fysickou mocí. I tam, kde tak silně individualita působí na proud dějin jako ve Francii za Ludvíka XIV., vždy vidíme národ jako mocnou podstať této individualistní politiky, ovšem národ krvácející pod drtící patou nezřízené ctižádosti svého krále. Národohospodářská stránka dějin jest doménou autorovou a vidíme to již v starém věku -- pohnutky hospodářské a sociální i v despo-

tické říši hrají svou úlohu — nejlépe však v novém věku, kde zájmová politika dochází dosavadního vrcholu. V kulturních dějinách daleko lépe pracovalo se *K.* při sepisování vývoje slovesnostního nežli umění výtvarných, takže tato nedocházejí vždy plného významu a náležitého ocenění. To je vůbec chybou historiků, že se uměním zabývají, pouze když musí, ve škole rádi odstavce o něm vynechávají nebo pouze čtou zapomínajíce na to, že umění jest vlastně korunou své doby a že k nám mluví právě tak jasnou řečí o duchovním rozvoji národa, o jeho hospodářské výši, o sociální vyvinutosti a politické dospělosti, jako kronika a nápis. Jeho řeč je pouze těžší, ne každému srozumitelná, právě tak jako archeolog vyčte ze střepu často více, nežli nearcheolog z celé knihy. To platí o starých dobách stejně, jako o středokřesťanském románském umění, o době gotiky a výborně *K.* zpracované renaissance, jakož i duchaplném baroku a mazlivém rokoku, ztrnulém empiru a pseudoklassicismu, nebo rodící se moderně. Umění jest zrcadlem národa, tím výše stojí národ kulturně i hospodářsky, čím znamenitější má umělce; jen v době blahobytu a pokročilého vzdělání daří se umění: potřebuje mnoho peněz a jemného vkusu.

K. právem vynechává politické dějiny tam, kde jich pro vývoj vlastní nebo sousedních říší není nutně třeba, nebo obmezuje je na minimum, při čemž vynechává všecka jména osob, o nichž nelze mluviti s naprostou určitostí, nebo které nic nám známého nevykonaly kromě svedení slavné nebo neslavné bitvy. Rád seskupuje příbuzné národy a ukazuje, co mají společného a čím se liší; tím nabývá jisté plastičnosti pro zájem a pamět žákovu důležité. Jeho popisy zemí (Řecko, Italie a j.) jsou vzorné, dokonce to není seznam jmen, jež má žák proto pamatovati, že se nám jich jména dochovala, nikoli aby z jich povahy nabyl prostředku k porozumění na př. hospodářských poměrů příslušného obyvatelstva. Ke každému svazku přidáno je několik litografovaných listů map kolorovaných v malém sic rozměru, ale velmi přesně přiléhajících k učivu a velmi jasně podávajících obraz příslušného předmětu. Malý rozměr zabraňuje, aby žák žáku překážel, hojný počet obrázků usnadňuje názornost nejdůležitějších dějinných dob a událostí. Tak pěkné a nákladné úpravy u našich knih nemáme, ač s dobrým prodávají se výtěžkem; vždyť jsou tu na 19 listech 54 mapky. Obsah rozdělen ve dví: v prvém jsou nadpisy záhlaví, v druhém látka dle příbuznosti obsahové, na př. I. d.: mezinárodní styky staré doby; společnost a stát v starém světě; dějiny náboženství v dávnosti; dějiny filosofie a vědy v řecko-římském světě atd.; v II. d.: mezinárodní styky středověku; církevní poměry středověku (a, b); společné rysy dějin západo-evropských národů; společné rysy dějin slovanských národů atd.; III. d.: kulturní a politický vývoj v nové době; mezinárodní styky nové doby a j. v. Již tato ukázka svědčí, jak pevný podklad a široké hledisko dal spisovatel své školní knize a nechybím, řeknu-li, že si obyčejně dal na ní záležeti a zasluhuje se strany školské plného uznání.

V jednotlivostech bude třeba leccos opraviti, také bude možná některé články skondensovati, čímž nabude se nejen přesnější formy

slohové, nýbrž půjde proud dějin o něco rychlejším tempem. Spisovateli běželo všude o největší dosažitelnou jasnost a proto někdy maluje širokým štětcem, leč při novém čtení snadno se přesvědčí, že někdy malý obrázek je jasnější nežli široké plátno. Také v některých jednotlivostech nesdílím mínění spisovatelova o osedlosti, o Brahmovi, o kněžích řeckých, Řecko a lesy a j. nebo v III. d.: poměr prot. unie k zimnímu králi, bav. Maxmilián táhl do Čech, Ferd. II. nesesadil Valdštejna před Plzní, vynechání Komenského a j. Nebylo by účelno vytýkati takové jednotlivosti, z nichž mnohé lehce dají se opraviti, jiné nemají konečně pro ruského žáka takové ceny jako pro našeho. A tak zakončuji: po mém soudě a po mé zkušenosti učitelské je Karêjevova učebnice dějepisu všech tří věků kniha výborná.[1]

V. J. Dušek.

*

Jos. Kořenský, K protinožcům. Nakladatel J. Otto v Praze. 1 sešit za 60 h. Dostati se až k protinožcům u nás, nezkušeného národa vnitrozemského, znamená ovšem aspoň čin národní. Jinde se u národů velikých takové cesty podnikají na tisíce, cestovatelé se vracejí s cest, vypravují o svých zkušenostech ve svých společnostech, nejvýše že udělají tu i tam nějakou přednášku nebo napíší do svých novin nějaký ten feuilleton. Ale u nás takovou cestu se vším čtenářstvem sledují noviny, korporace národní přispívají na ni a na konec musí z ní vzniknouti nezbytný cestopis, i když se neputuje za nějakou ideou nebo pudovou snahou prozkoumati kus neznámého kouta na zemi, nýbrž chodí se jen po vyježděných, pohodlných kolejích. Jos. Kořenský projel Suezským kanálem přes Ceylon do jižní Australie, dále na Nový Zeland, nazpět kolem Nové Guineje a kolem pobřeží východoasijského přes Japonsko, Sibiř a Rus nazpět do Prahy. První díl jest ukončen 17. sešitem a zahrnuje plavbu do Australie až na Tasmanii. Zájem přírodopisný u našeho cestovatele všude převládá. Je to v krajích, »kde vše divné se rodí a zraje«, jak pověděl český básník. Vedle přírodopisných popisů bývají stručně zachycovány vzpomínky historické, někde národopisné črty, tu i tam také kulturní zjevy, styky s krajany Čechy, rozhovory na lodi, mnoho se povídá o hôtelích, uvádějí se i adressy hôtelů, které chtěl cestovatel navštíviti a p. Nepopíráme větší přítažlivost pro čtenářstvo v tomto rouše, ale pro nás by byla kniha, která by podávala systematické poučení o vzdálených krajích, třeba také kompilaci, milejší a užitečnější. Vedle toho by byl nějaký průvodce po takovéto cestě od zkušeného cestovatele jistě vítán. *—k—*

Paměti presidenta Pavla Krügera. Z burských bojů s Anglií o jižní Afriku. Autorisovaný překlad dra Jiřího Gutha. Nákladem české grafické společnosti »Unie« v Praze. Cena 7 K 20 h. Pavel Krüger, od r. 1883 čtyřikrát volený za presidenta v Transvaalu, nedávnými boji v jižní Africe tak proslavený, nepsal těchto pamětí sám, neužil k nim bohatých archivů a úředních zpráv, nýbrž diktoval je svému sekretáři po svém usídlení se v Evropě. Tím ovšem pozbý-

[1] O referát byl jsem dávno požádán, ale okolnosti bránily mi dříve dostáti slibu.

vají mnoho ve svém významu. Také se v knize veliký státník, »Bismark jižní Afriky«, jak o něm před ukončením války jihoafrické kolovalo lichotivé slovo, celkem ztrácí. Nežli se čtenáři poskytne pohled do toho, jak vzniká mladý stát jihoafrický, jak je mu bojovati s úklady dobývavé politiky anglické, musí se tu prokousati všelijakými smělými dobrodružstvími loveckými, boji s domorodci a podobnými příhodami. Všechny události proniká vřelá zbožnost Krügerova. K pamětem připojeny řeči Krügerovy, oběžníky Krügerovy a Steijnovy. Málokteré knize české dostane se takové úpravy jako této, papír jako pergamen, tisk jako ve starých biblích — a to vše podniká sensace na účet české literatury.

23 let bouře a slunečna v jižní Africe. Burské boje za svobodu a neodvislost líčí burský plukovník *Schiel*. Autorisovaný překlad dra Jiřího Gutha. Nákladem české grafické společnosti »Unie« v Praze. Cena 8 K 50 h. Jiný výtěžek sensace dne. Burové svými posledními boji, kterými hájili svobody proti usurpatorům, dobyli si ovšem práva, aby se jejich činů zmocnila též literatura, jako se jich zmocnily všelijaké jiné podniky lukrativní. Takové sensace sloužívají přirozeně též spekulaci nakladatelské a za živého ještě zájmu chrlí se knihy, které se překládají hned do všech jazyků evropských — překladatel velkovýrobce se ovšem vždycky najde — ošoupané kliše hodně křiklavých obrázků putují z tiskárny do tiskárny, kniha se plýtvavě vyzdobí a žije pak svůj život nakladatelské jepice. Za několik neděl o těch knihách již nikdo neví kromě antikvářů. A taková kniha je také tato. Teď se nám jich asi vyvojí zase o dalekém Východě. Neunavný dr. Jiří Guth patrně prolije při tom mnoho potu. —*l*—

*

STUDENTSKÉ: Studentská literatura: Časopisy, Moravské listy, »Almanach Slavie«, »Čtyři kapitoly« — Studentstvo a střední stav — Sebevraždy studentů — Studenti a — válka rusko-japonská! — Proti buršákům! — Radikálně pokrokový Sedan 1903—4.

Studentská literatura česká zrovna tak jako život studentský sám od r. 1901 postupně upadala. Od prosince 1903 máme sice čtyři studentské časopisy, ale žádný z nich z daleka nevyrovná se staršímu »Časopisu Českého Studentstva« z let 1890 a 1891, »Studentskému Sborníku« r. 1897 nebo »Studentským Směrům« r. 1901, ba namnoze ani »Akademickým Listům« r. 1878. To prosté srovnání svědčí, že i při jisté benevolenci, s níž sluší pohlížeti na činnost mládeže, dnešní literaturu studentskou pochválit je těžko.

Z nynějších časopisův od r. 1901 pravidelně vychází jedině »Časopis Pokrokového Studentstva«. Je studentským orgánem strany radikálně pokrokové a agituje pro ni. Čilé vedení i podpora strany umožnily mu existenci i vydání dvou knih, z nichž O. Kramářovy »Úvahy o střední škole« jsou prací bohužel dosud nedostatečně rozšířenou a oceněnou. Tón listu kolísal mezi pěknou instruktivností a nepěknými agitačními machinacemi. Obsahově od r. 1903 t. j. od programového článku E. Čapkova »My a politika«, psaného sice s nesprávnou tendencí, ale opravdu cenného, klesal neustále co do jakosti i obsažnosti textu — současně i souběžně s ostatním úpadkem studentstva i s úpadkem radikálně pokrokové strany.

Většinu vad jeho sdílel druhý orgán, »Studentský Sborník« (od r. 1899); předčí jej poměrnou nezaujatostí strannickou a zásadním odporem proti nacionálnímu šosáctví; obsahově však jest ještě slabší a pro hmotný zdar snižuje se i k takovým prostředkům, jakým byl jeho letošní pamflet na nenáviděného prof. Vávru. Přes to r. 1902—3 přerušit musil vydávání. Vedení listu je sociálně demokratické, obsah však velmi málo socialistický a list znamená dnes pro studentstvo i pro socialism velmi málo.

Za list obsahově nejlepší jednomyslně a právem byly pokládány »Studentské Směry« (od r. 1899). Vedení jejich však neuznávalo, že úroveň obsahová není ještě vším, že mnohý list je pěkný a cenný a přec úkolu svému nevyhovuje; neslevilo nikdy se zásady, že časopis má se vkusem i obsahem čestně representovat literárně, ale hřešilo proti zásadě, že studentský časopis má býti 1. studentským, 2. časopisem. V »Studentských Směrech« jevil se vliv artismu a akademický ráz, pak realism. Vlivy ty byly spojeny v listě tím, že z každého převzata hlavně negativní, kritická část a že zájem o umění, literaturu a vědu převládal. Byly (o ostatních studentských časopisech to platí menší měrou také) svědomitě stopovány nové knihy, divadla, koncerty, ať měly speciální význam pro studenty či ne, kdežto o politiku, náboženství, hospodářství nebylo trvalého zájmu. Tím papírový a neživotný ráz škol středních byl spíše podporován nežli paralysován, a realismu škozeno tím, že odpůrci prohlašovali »St. Směry« za orgán realistický a pokoušeli se na nich dokumentovat »nepolitičnost realismu«. Tato chabost a špatně pochopená noblessa byla tím nápadnější u listu, jehož skupina vystupovala v studentském životě vždy velmi rázně a určitě; vyvolala i vnitřní spory, následkem kterých r. 1901 a počátkem 1902 dočasně změnil se ráz listu. Časopis programově a samostatně hleděl informovati čtenářstvo, podrobně stopovati studentský život, vzbudit zájem o reformu výchovy, politiku, náboženství, hospodářství a filosofii. Ale směr tento nepotrval; list vrátil se do starých kolejí, a jsa nad to neprakticky veden a nedbale vydáván, došel až k těm smutným koncům, že za posledních 9 měsíců vyšlo — jediné číslo. »Studentské Směry« v praxi zdiskreditovaly princip, který dříve v polemice s »Časopisem Pokrokového Studentstva« zásadně tak vítězně obhájily: že studentstvo má míti zájem o politiku, ale varovat se předčasného politického strannictví; neboť zájem o politiku nejevily, pod patronátem určité politické strany být nechtěly a samy se udržet nedovedly. To arci nesvědčí o chybnosti principu, nýbrž o nedostatečné schopnosti provádějících.

Čtvrtý list, brněnská »Vatra«, založená koncem r. 1902, jest plodem moravského separatismu, tentokráte (jak se zdá) zdravého. Časopis ten je dobrou, ba snad i nutnou přípravou studentstva moravského, slezského i slovenského pro příští universitu moravskou. Jako mladý podnik je pln nesrovnalostí — od nejrozumnějších názorův až k nejprázdnějším frásím. S úsudkem nutno zatím vyčkati; dle dosavadních čísel charakterisovati lze »Vatru« jako moravské »Studentské Směry«. Osvojí-li si jejich přednosti a uvaruje-li se vad, dostojí úkolu

svému čestně. Jako jeden z úkolů svých formulovala prostřednictví mezi plným životem a dnešní školou; málokdy byla řečená formule trefnější. Jen také dle ní jednat!

Je-li »Vatra« v opak k ostatní studentské literatuře příznakem období nového, slibujícího pokrok, tím více platí to o nových studentských rubrikách v moravských časopisech (»Mor. Rozhledy« v Přerově, též »Mor. Obzor« a »Československá Morava« v Kroměříži). Ačkoli jsou teprve v počátcích a tu i tam psány příkře, jsou značným pokrokem nad obvyklé dřívější studentské dopisy do venkovských listů, hemžící se malicherným a sobeckým klepařením.

Ze všeho studentského tisku nejlépe plnil úkol svůj každoročně kalendář Almanach Slavie. Letošní ročník jeho byl však také mnohem slabší předešlých (vyjmeme-li dva úvody informační).

Skupina radikálně-pokroková vydala v prosinci 1903 agitační brožurku J. Kopalovu »Čtyři kapitoly«, v časopisech věru příliš obšírně kritisovanou a 13. ledna na debatním večeru »Pracovního kroužku Akademické Čítárny«, navštíveném všemi stranami studentskými, naprosto odsouzenou. Knížka ta je neutěšeným plodem dnešní výchovy, zejména školní, přecpávající hlavu i sloh prázdnými a nepřesnými abstrakcemi — prací, jaké píše mnoho a mnoho studentův a z nichž tato náhodou dočkala se uveřejnění. Smutno, že některé strany takovým způsobem zneužívají mládeže k svým účelům.

*

Probouzejícího ruchu v studentstvu tentokrát účasten je ku podivu i salonní Akademický Čtenářský Spolek. Sice se nevymkl dosud ze svých tradic, ale jeví se i v něm konečně vážnější myšlénky. V jednom z posledních večerů jeho přednáškového cyklu (21. ledna) p. Bozděch pronášel mínění, že »vzdělávání lidu«, demokratické heslo pokrokového studentstva, je pouze frásí; studentstvo má prý pracovati pro střední stav jakožto stav svůj. O tomto názoru dalo by se mnoho diskutovat; nelze nepozorovati v něm vliv třídní nauky sociální demokracie. A celou dotyčnou přednášku lze vítati jako znamení přechodu (dosud jen přechodu!) od zvetšelých frásí starých k reálnějším a pokročilejším heslům.

Rozčilení, vzniklé lednovými sebevraždami studentů, značně vzrostlo novými třemi případy, které přihodivše se právě ve dny, kdy na středních školách rozdávána jsou vysvědčení pololetní, přiměly jistou skupinu studentstva k prohlášení, aby sdělena byla jim data o případech, v nichž na školách zneužito bylo disciplinárního řádu a pod. Konečně i c. k. zemská školní rada v Praze a Spolek českých professorů zabývaly se událostmi těmi a rozumí se, oponujíce studentstvu tvrdily, že škola jimi není vinna. Tím úsudkem arci nic není pomoženo; okolnost, že z 25 případů, probíraných zemskou školní radou, dvacet (80%!) událo se na ústavech českých, pak svědčí, že u studentů českých jsou speciální příčiny sebevražednosti, na něž jak nával mládeže k studiím, tak i známá přísnost školního systému vůči mládeži české není bez vlivu.

Ku podivu, zájem o všecky tyto závažné otázky najednou v pozadí zatlačil problém — mají-li čeští studenti v nynější válce sympathisovati s Rusy či naopak. V středisku, Akademické čítárně, zuřil několik dní ústní, písemný, plakátový, div ne i pěstní boj o tuto věc. Studentstvo súčastnilo se demonstrací na Staroměstském náměstí a ulicích pražských (21. i 28. února) a 27. února pokroková část jeho protestovala proti ztřeštěným zbožňovatelům carské knuty, kteří »v zájmu všeslovanské myšlenky« zvali studentstvo na pravoslavné bohoslužby za vítězství ruského militarismu nad japonským. Naši studenti zápasí o chléb, o zaměstnání, o volnost smýšlení, jsou dohnáni i k sebevraždám — a část studentů nemá pilnějších starostí, nežli v době volebních vítězství politického dobrodruha na Královéhradecku starat se (a takovým způsobem!) o příhody na Korei a v Mandžursku!

Jako za dřívějších let demonstrace protivládní odnášeli židé, tentokráte zas projevy pro cara odnesli — pražští buršáci. Demonstrace carofilské, jichž vlastním původcem dle všech příznakův a informací byl Klofáč a jeho lidé, přišly velice vhod »Národním Listům«, aby zvířený prach zakryl mladočeskou porážku na Hradecku. Když masopustní »tajný« telegram z Petrohradu selhal, vzpomněly si najednou po 40 letech, že na Příkopech provokativně bumlují o nedělích buršáci. Několikadenní výzvy přivodily opravdu 6.—13. března protibumly s české strany, jimž policie, vojsko i německé noviny neprávem vtiskaly vzezření vzpoury. Mezi českým studentstvem vedlo to k určitějšímu vyhránění rozporu mezi massou štvanou několika demagogy, jež se chopila čepičkových odznaků (které nepodařilo se u nás trvale zavést v letech 70, 80 ani 90tých přese všecky pokusy, a které rozhodně zamítlo i studentstvo jinoslovanské, na př. polské v Curychu r. 1902) a jiných projevů zdiskreditovaných už r. 1899, a jež div neukřičela i rektora na universitní schůzi, a mezi studenty pokrokovými, kteří na schůzi »Jungmanna« rozhodně se ohradili proti podobnému jednání, škodícímu národu i studentstvu a prospívajícímu leda dohasínajícím veličinám politickým.

Že v akademickém dorostu vzbudil se tak rychle, byť jen chvilkově, zájem o věc jinak bezcennou, ukazuje, jak žízniva jest vyprahlá půda studentského života pro každý popud, kterýž absolventu neplodné střední školy za pustého našeho veřejného života nějak vyplňuje duševní prázdnotu.

V takové situaci dařívá se agitacím všeho druhu, a strana radikálně pokroková nejvíce jí využiti hleděla pro sebe. V posledních letech arci pokusy toho druhu vesměs se nezdařily, a letos tím méně. Agitace mezi abiturienty vyzněla fiaskem 30. října 1903, rovněž tak agitační protirealistické »Čtyři kapitoly« 13. ledna 1904, a posléze strannické a sobecké zneužití jubilea processu s »Omladinou« 15. ledna a 9. března porážkou, které neodvrátil ani pokrokářský a radikální štáb, sezvaný na potření odpůrcův, ani ukřikování jich organisovanou klakou, ani komické popírání statistických dat, ani jízlivé vtipy a »šlágry«, ani falšování překladu z Denisa, čímž vynikli dr. Ant. Hajn, dr. Kříž, dr. Rašín, dr. Dutka, Kunta, Hubka atd. Výrok dra Hajna: »V roz-

hodné době přestaneme být svobodomyslnými a snášelivými a využijeme všech prostředků zvláště proti domácím odpůrcům státního práva, ať jsou to universitní professoři nebo doktoři . . .« a ostatní beztaktnosti dokonce přiměly nestranné, ba i přívržence dra Hajna a některé účastníky pokrokového hnutí, že se jich zřekli na místě velmi rozhodně. Ba radikálně pokrokové studentstvo i předáci strany té dospěli až tam, že jeden přítomný byl nucen charakterisovati jejich jednání jako »chování se opilé massy na volební schůzi«. Takového sebevražedného mravního Sedanu pokrokové hnutí přese své chyby přece nezasloužilo.

1. března 1904. *Ch.*

Úsilí o obrození samosprávy.

Napsal K. Harmach.

Na podzim roku minulého vyvolala redakce »Věstníku samosprávného a národohospodářského« akci pro oslavu 40letého jubilea české samosprávy.

»Říkáme si, že jsme autonomisty, ale o nic jiného — dle pravdy — tolik se nestaráme, jako právě o autonomii. A přece kde jinde jsme tak samostatni, jako právě v autonomii, kde nikdo nám nepřekáží, žádný státní úřad, žádná nepřátelská vláda. A jest nejvýše potřebno, abychom se na naši autonomii rozpomenuli a vážně obírati se jednou již začali její revisí, její reformou.

A bude potřebí ohledati samotný základ, na němž vybudována jest samospráva, bude potřebí uvážiti, jak dalece se vžilo a osvědčilo nerespektování přirozeného rozdílu obcí venkovských a městských při konstituování obcí, bude potřebí posouditi, jak osvědčilo se v samosprávě naší zavedení principu zastupování zájmů resp. poplatnosti, bude potřebí vyšetřiti, do jaké míry vyhověly naše samosprávné korporace úkolům vyměřené jim působnosti, pokud účelným ukázalo se vytváření rozdílu mezi samostatnou a přenesenou působností, pokud prospěšným stal se rozvoji samosprávy známý správní dualismus, tato zvláštnost rakouská.«

Těmito slovy uvádělo provolání potřebu oslavy jubilea, oslavy ale věcné, z níž by vzešlo obrození samosprávy naší jakožto základu politického, národního i národohospodářského našeho snažení.

Myšlénka narazila na odpor. K provolání učinily některé okresní výbory výzvu na zemský výbor král. Českého, aby akci jubilejní v čelo se postavil. »Věstník« sám žádal iniciativy městské rady pražské.

Zemský výbor — odmítl a tím zdá se — officielní akce jubilejní je pohřbena.

Odmítnutí zemského výboru vyvolalo posměšky radikálních a pokrokářských novin, vyvolalo i hlas, který v zájmu menšin

volal po urputném boji proti zákonným útvarům, v něž se samospráva vtělila.

Promluvil i »Obzor národohospodářský.«

Paušálně odmítá se jubileum, a to proto, že nestojí prý dosavádní výsledky samosprávy za oslavu, že jde spíše o oslavu osob než o vážnou práci reformní.

»Proč pak — napadá »Národoh. Obzoru« na str. 46. letošního ročníku — všichni ti pánové, co o tom oslavení jubilea čtyřicetiletého tolik horují a tolik cítí potřebu, při té oslavě promluviti si o reformě naší samosprávy a její moderní revisi jistě palčivě nutné, pánové, kteří přece již za své dlouholeté praxe jistě již musí míti vůdčí myšlénky této revise v hlavě srovnány, nevystoupí — zejména vedoucí hlavy v úřednictvu — hned s osnovou nového řádu obecního alespoň v hlavních rysech?«

Po těchto hlasech ozval se v půli února hlas neméně závažný prof. Dr. Albína Bráfa v »Alétheii.« »Radil bych: Nečekejte — ale jubileum neslavte!

Což se může, nepočkáme-li, dělat něco jiného než slavit jubileum. Snad přece: Zpytovat svědomí! A zní-li to slovo příliš ostře, volme jiné: udělat jednou solidní, řádnou billanci; zjistit a sestavit povahu i velikost všech aktiv naší obecní, okresní i třeba též zemské samosprávy, zjistit povahu i velikost všech jejich passiv, i vyvodit saldo, pravé a poctivé saldo . . . Našlo by se snad u nás mužů dost, vzdělaných a pravdymilovných, kteří by na řadu otázek — správně, bez záludných suggescí, s ryzím zřetelem k vyšetření objektivné pravdy sestavených — odpověděli podle svého poctivého přesvědčení, kde a proč jsou úspěchy, kde jsou a jakou mají příčinu nedostatky a chyby.«

V ovzduší takto naplněné zapadne sjezd české strany lidové, který bude míti úkol usnášeti se o programu samosprávném, jehož návrh, v »Čase« uveřejněný, vyvolal již nyní bohatou — zatím ovšem soukromou výměnu myšlének.

Doufejme proto, že letošní rok otřese zapomínanou samosprávou, přivede intelligenci k seznání hlubšímu její podstaty a věcnou, spravedlivou a poctivou kritikou minulosti dá posilu a důvěru k práci další za lepší budoucnost.

*

V lednovém čísle loňské »České Revue« pokusil jsem se nastíniti, jakou cestou se u nás brala samospráva, jak vydatnou pomocnicí byla v našem společenském a politickém životě a ja-

kých škod způsobeno jí bylo nepodařeným stilisováním ustanovení o pomocnících volených jejích činovníků.

Tato politická funkce naší samosprávy za dob passivního odporu přivodila našim snahám politickým znamenitých účinků. Bez pevné a úplné organisace této těžko by bylo bývalo prováděti ony podivuhodné, jednomyslností prodchnuté volby, bez ní těžko byly by se organisovaly tak vydatné sbírky pro Národní divadlo, Ústř. Matici a ostatní veliké vlastenecké úkoly, bez ní nesnadno byl by se provedl v království našem skoro již úplný vítězný boj jazykový, který nám přivodil a utvrdil vládu českého jazyka v společenském i veřejném životě v městech a okresích ryze českých nebo s menšinami německými.

To jest jedním z největších aktiv naší samosprávy za uplynulé čtyřicetiletí. Stalo se tak z popudu a přímého úsilí zakladatelů samosprávy u nás, jak velkolepě o tom svědčí předmluva Dr. Riegra k jeho »Rukojeti,« r. 1866 vydané, i to, že nejhorlivější političtí agitatoři, ba nejpřednější politikové ucházeli se o místa volených i úřednických činovníků samosprávných.

A toto politické zabarvování samosprávy, jakož i upřílišněné zdůrazňování autonomie samosprávných korporací stalo se však i příčinou, že vlastní agenda a působnost správní obcí i okresů, ba i země samotné, přicházela ku platnosti v řadě druhé a nemůže se vykázati výsledky stejně vydatnými. Vidíme to na práci zákonodárné zemského sněmu, vidíme to na účinku těch různých šíře známých i neznámých zákonů policejních, vidíme to na stupni zakořenění principielních zásad, vtělených v samosprávném zřízení, vidíme to na stupni znalosti zákonů, v obor samosprávy spadajících, u činovníků samosprávných, vidíme to na stupni zájmu veřejného tisku, intelligence i nejširších vrstev lidových o ideový základ, úkoly a rozvoj samosprávných našich korporací.

Tu — jak vidno — jsme vinni všichni, nejen samosprávní úřadové samotni — všichni: tisk, intelligence, političtí vůdcové a strany. Podceňovali jsme v tomto vlastním oboru působení význam práce obecní či okresní, vyčerpávajíce všechnu energii a veškeren zájem jen ve sledování a zasahování do volebních zápasů o obec a okres.

A zápasy tyto nesou na sobě následkem toho bohužel příliš často znamení politického strannictví. Nikoliv úsilí o nejlepší činovníky odborné, se samosprávným zřízením nejlépe seznámené a prakticky vycvičené — alébrž heslo politické příslušnosti a

strannické spolehlivosti rozhodovaly pak pravidlem u našich voleb samosprávných. Tímto úsilím prodchnuté vítězství ovšem nemá pokdy dostati se ku přesné práci správní, neb zájem zachovati posici nutí ovládlou stranu nejrůznějším způsobem zabezpečiti se i pro příští období a tu při volbě prostředků nejde tak o skutečnou potřebu všeobecnosti, o zdokonalení vlastní správy, jako o effekt vnější, zalíbení se voličstvu a pod.

Tento politickostrannický stín, pokud provází naše volby samosprávné, vyvolává však i ve straně poražené protitlak: všemi prostředky se snaží podrýti autoritu vítězných protivníků, každý jejich čin stíhají neúprosnou kritikou, a každý sebe menší pochybený krok zavdává jim ihned příčinu k nejzevrubnějšímu studiu paragrafů našeho obecního či okresního zřízení, jen aby protestem či námitkami seslabena byla posice vládnoucí strany. Nejsem pravdě příliš dalek, pravím-li, že to byla ve většině případů cesta, kterou se prohlubovala v našich lidech známost zákonů samosprávných.

Máme za sebou čtyřicet let práce samosprávných korporací. Za dobu tu pomáhala vítězit živlu českému po obcích a okresích českých a převahou českých. To jest závažným jejím aktivem a to musí smířiti nás při účtování práce 40tileté s celkovým výsledkem, pro vlastní správní výkony její ne dosti příznivým. Vinu zanedbání nese v prvé řadě právě ten přenesený obor působnosti, který našim samosprávným korporacím přikázal náš politický a národnostní zápas. A jestli v tom oboru působnosti dovedla naše samospráva zhostiti se úkolu svého s výsledky čestnými, zdaž nemáme z toho spíše čerpati naději i důvěru, že v ní tkví síly dost, aby, vrácena jsouc především vlastním úkolům svým správním, i tu dodělala se výsledků stejně čestných a příznivých.

A o to právě jde: Neztráceti mysli, nezavrhovati paušálně samosprávu, ale pomáhati vrátit samosprávu vlastním její úkolům správním.

*

Revisní i reformní plán samosprávný v hlavních rysech je dávno již hotov. Odkazuji tu na práce uložené v »Samosprávném Obzoru« a ostatních zašlých i dosud vycházejících časopisech, samosprávou se obírajících, ukazuji tu na řadu značnou různých petic i návrhů pro sněm král. Českého.

Uzákonění revisních osnov jest odvislo od parlamentních stran a od schválení vlády.

Ani jeden, ani druhý činitel však dnes pro revisi není zaujat.

Nejvlastnější překážkou, pro niž žádná strana parlamentní nechce opravdově pohnouti reformou samosprávy, jest právě to politické aktivum české samosprávy, které se jeví v utužení pomocí samosprávy české národnosti v obcích a okresích převahově českých a které znepokojuje Němce v území s menšinou českou.

Před 40 lety dáno bylo Čechům a ovšem i Němcům obecní a okresní zřízení. Sotva se nadáli ti, již zřízení dekretovali, že zřízení samosprávné bude míti takovou politickou a národní důležitost pro nás Čechy, jakou, jak historie 40letá dokazuje, mělo. Ovšem bylo samosprávné zřízení, většině nadržující, dvojsečným mečem: jen pomocí jeho bylo lze vybojovati poněmčilé území české a převahou české, jen pomocí jeho ale mohou Němci v uzavíraném území nadvládu svoji podržeti.

Národnostní zápas náš velí, opravit volební řád dnes, kdy posice v obcích a okresích převahou českých zabezpečena, a kdy strannická tendence jeho zadržuje naše vítězství v uzavíraném území.

Proto má pokus o reformu samosprávy u nás tak horkou půdu pod sebou, tak vznětlivou, jak přesvědčilo nás opět minulé zasedání sněmovní.

Z ohledu tedy na taktiku národnostní politiky oddaluje se revise správního zřízení u nás, ačkoliv obě národnosti jsou přesvědčeny o relativní její dobrotě a prospěšnosti, ba dokonce i nutnosti (viz hlasy o krajském zřízení).

A vláda? Té na samosprávě, její zdatnosti, málo záleží, spíše zdá se, že ji samosprávní zřízení v těch mezích a v tom objemu, jak bylo před 40 lety uzákoněno, mrzí, je nepohodlným. Jestliže sobě strany parlamentní samy nevynutí u vlády provedení reformy, vláda sama počin sotva učiní. Spíše reakčních kroků můžeme od vlády naproti samosprávě očekávati, jak svědčí malá úcta vlády k sněmu českému, malá ochota vládních orgánů k samosprávným sborům, kdy o exekuci k nim obraceti se musejí, nápady s vojenskými certifikáty a pod.

Za těchto okolností nedá se mysliti, že by rozhodující kruhy samy hnuly otázkou reformy samosprávy a přičiniti se chtěly o brzké její zákonné provedení.

Odmítnutí oslav zemským výborem a zamlklost okr. výborů fakt tento jen potvrzují.

Tou cestou dnes se bráti za reformou samosprávy bylo by tudíž marno a bude na dlouho patrně bezvýsledno. Nezbývá tudíž

nežli spokojiti se zatím s úsilím možným a to je: vštípit v široké kruhy samosprávných pracovníků vědomí, že přišel čas, aby samospráva naše vrátila se vlastní své práci správní, při tom, že bude jim podstoupiti tuhou konkurrenci s orgány vládními, a mají-li udržeti své posice, že stane se tak jen tehdy, osvojí-li si důkladnou znalost zákonů správních, pochopí-li cenu zodpovědnosti správy cizích, veřejných záležitostí a svým karakterem zaručí-li nestrannost v řízení a rozhodování ve sborech samosprávných.

*

Chceme-li pracovati o lepší správu našich samosprávných korporací a tím přivoditi naši samosprávu do vlastních její kolejí, jak u jiných států se děje, musíme započíti namáhavou práci od počátku znova.

Nejprve shora. Bude nutno nejintelligentnější naše lidi o významu samosprávy uvědomiti a zájem pro ni u nich vzbuditi.

Prvý pokus, českým klubem před šesti lety učiněný, provésti extensi »o samosprávě« — minul bez znatelného ohlasu. Česká strana lidová chce reformní myšlénky vtěliti v určitě vyhraněný program. Sjezd strany bude o něm jednati. Nejde však tu jen o program suchý, chladnou theorii. Jde spíše o postup a organisaci práce. Budit zájem lidu pro samosprávu a její moderní úkoly, uvědomělý lid organisovat pro realisování těchto úkolů a vybojovat korporace, v nichž by se ve skutek uváděly tyto úkoly: v tom leží celý úkol, celé úsilí příští generace.

V tom směru paralysovat bude nutno promyšlenou činnost sociální demokracie, paralysovat potud, pokud třídní jednostrannost svésti může na scestí.

Ten úkol řešiti má i příští sjezd lidové strany, těmi hledisky ovládána býti musí jeho práce: sestaviti program samosprávný lidové strany.

A po sjezdu nastane povinnost program v život uváděti.

Nemáme brožur o významu samosprávy, nemáme přednášek o ní, nemáme řečníků, nemáme pomůcek.

Vše to se musí teprve stvořit, vzdělat, vyhledat.

Nemáme rozhledů samosprávných po našich revuích, nemáme pravidelných hlídek správních a dobře vyzbrojené právní porady po našich týdennících a krajinských listech, není porozumění v našich dennících pro reforemní vážné články samosprávné. Nemáme však pro vše to ani pracovníků.

I vše to musí přijít, bude potřebí vychovat k tomu úkolu pracovníky a vyhledat sil pro počátek.

Nemáme samosprávné jednoty, kde by se soustředili všichni odborníci, nemáme organisace vzdělávací samosprávných činovníků, nemáme článků o samosprávě v čítánkách, nemáme v soustavě učební středních a odborných škol nauky o samosprávě, nemáme extensí, nemáme kursů, nemáme stipendií do ciziny.

Vše to teprve na nás čeká.

Jak bohatá to práce, jak vytrvalé snahy bude k tomu potřebí!

A ta musí býti podniknuta, neb teprve potom nadejde doba lepší naší samosprávě, teprve potom bude i naše samospráva zrale způsobilá, sama provésti reformu svoji i — vnější s výsledkem zaručeným.

Stát a prostituce.

Mezi otázkami, jejichž řešení právě v přítomné době nabývá určitějších forem, je i prostituce. Snahy sociálně humanitní hledí s lidské společnosti setřást obojakost a povrchnost, s jakou se dosud pohlíží na prostituci jako na nevyhladitelné zlo. Společnost s falešným studem vyhýbá se mluvit o tomto zlu a položit meze otravě, která se šíří a proniká všechny vrstvy lidstva — pod přímou ochranou státu.

Vzrůstem průmyslu a zostřením boje o chléb uvolnily se svazky, které dosud poutaly ženu k rodině; a tu nedostatek průpravy k samostatnému výdělku, nouze o práci, povrchní vzdělání i raffinovanost nynějšího způsobu života jsou asi hlavními příčinami, které tisíce žen vhánějí do řad prostitutek a strhují do kalu a mravní bídy, z níž téměř není vyváznutí. Svými důsledky mstí se toto hýčkané zlo na všech třídách lidstva, šíříc těžké pohlavní nemoce mezi muži, rozvracejíc rodinný život a plodíc duševní i tělesné mrzáky místo zdravého potomstva.

Říká se, že úcta k ženě je měřítkem mravnosti národa: ale pak nynější stav prostituce je nejtemnějším stínem, kterým je zbarven a zdržován kulturní i mravní pokrok moderního lidstva.

Nelze upříti, že otázka nezřízeného pohlavního života úzce souvisí s otázkou alkoholismu: proto boj, rozvinutý v přítomné době za pokrokem mravnosti, je namířen proti oběma.

Neupřímné stanovisko dnešní intelligence k prostituci označil prof. Masaryk[1] slovy: »Je to nezvyklé mluvit o věcech těchto veřejně. Ale právě o tom, co vlastně má největší důležitost pro nás, o otázkách nejživotnějších, odkrytě se nemluvívá; snad nemluví se o tom z té příčiny, že jest zla příliš mnoho a že lidé už jsou otrlí a zvyklí mu tak, že ho nevidí, ačkoliv v poslední době svědomí také u nás se probouzí.«

[1] »Mnohoženství a jednoženství.«

U nás přijala otázku do svého pracovního programu sociální komise pražská, při níž zřízen subkomitét pro potírání alkoholismu a prostituce.

Vzhledem k důležitosti předmětu chci se zmínit o směru, jakého hledí dodat boji proti prostituci — zejména proti policejně favorisované — jeden z největších její odpůrců v Německu, Rob. Schmölder, vrchní soudní rada, který čerpaje zkušenosti ze své praxe, uveřejnil řadu článků o věci (na př. v loňské »Zukunft«), a z jehož studie »Stát a prostituce« uvedu hlavní myšlenky.

Podotýkám, že názory, které Schmölder ve své knize rozvinuje, nesmějí svádět k přílišnému optimismu, ale jistě naznačují jeden z hlavních taktických prostředků, kterými je třeba bojovat; úplná náprava koření daleko hloub: v poměrech mravních, za jejichž povznesením jistě spěje celý kulturní vývoj lidstva.

Schmölder líčí způsob, jakým se doplňují řady prostitutek ve většině zemí. Policie založí seznam žen, jež pokládá za prostitutky, a udělí jim licentiam stupri, t. j. povolení k řemeslnému vedení nekalého života. Důvod, o který se při tomto způsobu policie opírá, je, že prý prostitutky odvádějí pozornost mužů od vdaných žen a počestných děvčat.

Tedy zlo se tu zakrývá zlem. Stát uznává prostituci za nevyhnutelné zlo, které hledí udržovat v příslušných mezích.

Avšak způsob, jakým se toto doplňování kontingentu prostitutek děje, je v jednotlivých zemích různý a zvláště v Německu (stejně v Rakousku) svým sumárním měřítkem strhuje do kalu i děvčata, která snad jen jedenkrát ze slabosti podlehla: všem postiženým děvčatům bez rozdílu vnucuje kontrolní knížku, nedbaje zdali se snad dobrovolně k prostituci přihlásí. V tomto případě stát ukládá děvčatům za jejich životní povolání to, co se u jiných všeobecně za hanbu pokládá. V jiných státech je toto nebezpečí o tolik menší, že policie přijímá do seznamu prostitutek jen ty, které se samy přihlásí, v Praze pak docela vylučuje ony, které byly již trestány.

Pro policejní kontrolu nad prostitutkami se uvádí, že se nucenou prohlídkou zdravotní zmenšuje nebezpečí nákazy, a aby se ohraničila tato třída ze společnosti vyloučená. A tu Schmölder právem na to poukazuje, že při sumárním měřítku, kterého, jak nahoře řečeno, policie užívá, i mnoho nevinných trpí, a že celé řadě žen, jež by se rády vrátily k čestnému životu, se vtisknutím policejní známky k tomu zatarasuje cesta. Neprávem se dále mezi

výhodami, které policejní kontrola v sobě chová, uvádí zachování veřejné slušnosti, veřejného pořádku a všeobecného zdraví.

Pokud se týče veřejné slušnosti, tu naopak policejní kontrola přivádí stav nejhlubší mravní skleslosti; neboť veřejné prostitutky, cítíce nad sebou ochranu policie, pohybují se otevřeně, se smělou tváří na ulici; jejich život vtiskuje markantní rysy jejich tváři a zanechává stopy v jejich šatu, chůzi i pohledech. Stálé nebezpečí nákazy, které jim hrozí, a pravidelné prohlídky lékařské ubíjejí v nich poslední kapky studu, neboť svému řemeslu obětovaly čest a všecko, nemají tedy více co ztratit.

Němečtí lékaři Reich a Kühn praví:[1] »Pro nás je to vždy předmětem upřímné lítosti, vidíme-li, jak je tu žena snižována.« »Tyto prohlídky a schůzky v předsíních musí nutně zničiti poslední zbytek studu.«

Jejich zjev na ulicích musí urážet veřejnou mravnost, nikoli ji podporovat.

Lepší poměry nejsou ani ohledně veřejného pořádku, který by snad policejním dohledem byl podporován. Neboť týmž okamžikem, ve kterém se prostitutka vylučuje z čestné společnosti, přibližuje se zločinným individuím, která se kolem prostitutek nejraději shromáždí.

Nejzávažnější a snad jedinou výhodu přivádí policejní kontrola na poli zdravotním, než ani tu není úspěch trvalým a všeobecným a cena úředního dohledu se na mnoze stává illusorní.

Je známo, že veliké sociální nebezpečí, které spočívá v pohlavních nemocech, se šíří právě z řady prostitutek. Impotence, četná oslepnutí, neplodnost jsou nejčastějšími následky pohlavních nemocí; vyskytují se i v jiné formě jako dědičná syfilis, skrofulosa, epilepsie, hluchoněmost a blbost, a uvrhují v úplnou zkázu úžasné procento lidstva.

Tragickým při tom je, že nemoci pohlavní nákazou se přenášejí i na jiné: nakažený muž přenáší nemoc na svoji manželku, která se pak stává neschopnou zrodit zdravé potomstvo. Pařížský lékař Barthélemy uvedl na brusselské konferenci r. 1899 případ, kde nakažený mladík polibkem přenesl syfilis na svoji babičku a sestru.[2]

---

[1] »Die Prostitution im 19. Jahrhundert«, Leipzig 1885.

[2] Jako doklad uvádím dále případ zjištěný loňského roku ve vídeňské opeře, kde venerická nemoc byla přenesena divadelními kostymy na celou řadu osob nevinných obojího pohlaví. *Ref.*

Jak illusorním se jeví nynější způsob policejní kontroly, o tom uvádí Schmölder zajímavý doklad z Anglie. Tam byla v letech 1867—1882 provedena statistika pohlavních nemocí mezi 14 městy, ve kterých byla zavedena policejní kontrola, a 14 městy, kde jí nebylo. A výsledek srovnání byl, že v Anglii policejní dohled do dnes zaveden nebyl.

Pokud se týče hygienických výhod, kterých prý policejní dohled dociluje, tu svědčí zkušenosti často o pravém opaku a dokazují illusorní cenu celého zařízení.

Po syfilitickém onemocnění následuje 2—3 roky a mnohdy déle perioda recidivy, ze které, jak Dr. Sperk (Petrohrad) dokázal, $^6/_7$ všech pohlavních nákaz pochází. Immunita proti nákaze dostavuje se teprv později.

Rovněž gonorrhoe je u žen v četných případech nezhojitelna, anebo vyžaduje těžké vnitřní operace.

Co s těmito rekonvalescenty v době jejich condylomatesy? Prostý rozum dává tu direktivu, aby styk pohlavní jim byl zakázán a znemožněn. V praxi však právě tyto jednou onemocnělé policie podrobuje svému dohledu a tím vhání je znova do nekalého života. A tu zvláště velká města podávají doklady o bezmocnosti policejního dohledu, jemuž se sta prostitutek, vyspělých v raffinovanosti, prostě vyhne. A právě do velkých měst proudí značný příliv zdravého venkovského obyvatelstva jednak za povinností vojenskou, za studiemi, nebo za výživou a zábavou, kde pak nebezpečí nákazy podléhají. Tak v Paříži ročně 1000—2500 prostitutek se ze seznamu jednoduše musí vyškrtnout »comme disparues«.[1]) V Berlíně bylo v letech 1888—1891 průměrem denně 4000 prostitutek policejně vedených, což znamená dohromady 208.000 týdenních prohlídek; ve skutečnosti však dostavily se pouze 94.000krát. Je jisto, že právě ty, které mají špatné svědom se prohlídce vyhýbají.[2]

---

[1] Pařížský lékař Dr. Reuss praví ve svém díle »La prostitution au point de vue de l'hygiène et de l'administration«, Paříž 1889, str. 249.: Elles se soumettent à la visite médicale assez volontiers, quand elles sont saines. Mais quand elles sont malades, c'est une autre affaire. Le séjour de l'infirmerie les effraye. Elles se cachent et elles tâchent par tous les moyens en leur pouvoir, de retarder le plus longtemps possible un examen médical, dont la conséquence première et inévitable sera de les envoyer justement à cette infirmerie.

[2] Proti policejnímu dohledu, »reglementování«, vyslovují se poslední dobou téměř všichni lékaři; zejmena stalo se tak na posledním německém sjezdu k potírání prostituce, pořádaném loňského roku ve Frankfurtě n/M. *Ref.*

Lékaři jednomyslně uznávají, že největší nebezpečí pohlavní nákazy pochází od děvčat nedospělých: a přece v Berlíně v roce 1898 bylo nově zapsáno policií: 7 děvčat 15letých, 21 děvčat 16letých a 33 děvčat 17letých! Kde tu zůstalo nobile officium státu, býti ochranou mládeže? Brusselská konference se také usnesla doporučit všem státům, aby prostituce nedospělých děvčat byla úplně potlačena, dosud to však zůstalo bez výsledku.

Jak úžasně řádí venerické nemoce mezi mladými lidmi ve velkých městech, o tom svědčí číslice, které Blaschko na uvedené konferenci přednesl. Dle něho v Berlíně, kde je reglementování zavedeno, onemocní ročně 25% studentů a 16·5% obchodnického dorostu.

K řešení otázky, aby se zamezilo nebezpečí pohlavní nákazy, pokud je nutno připustit prostituci, hleděl přispět Dr. Mirreur z Marseillu; doporučuje totiž koncentrování prostitutek v nevěstincích, časté lékařské prohlídky a přísné, stoupající tresty oněm přechovavatelkám, v jejichž místnosti se objeví onemocnění, které nebylo ihned ohlášeno policii. Mirreur snaží se zachránit, co zachránit se dá, sám znaje dobře stinné stránky svého návrhu.

* * *

Až potud Schmölder uvádí důvody, kterými hledí dokázati nepatrnou cenu reglementování. Pak obrací se k positivní stránce své studie a klade si otázku, v čem má spočívat náprava? A odpovídá: »Zlepšení třeba, také po zdravotní stránce, v první řadě očekávat od povznesení všeobecné mravnosti.«

Při veškeré vzácné snaze, kterou Schmölder pro svoje thema jeví, nelze upříti, že počíná si, alespoň na dnešní sociální poměry, příliš ideálně. Nelze ovšem upříti značný pokrok, který se stal od dob starověku i středověku, kde »courtisány« se veřejně pohybovaly na dvorech knížat. Také nevěstince, které jsou nejhlubším snížením ženy a ve kterých morální špína nejvýše se vypíná, budí časem v mužích odpor, a byly již tyto místnosti — alespoň v západní Evropě — odstraněny.

Snad nejvíce tu lze čekati od pokrokového hnutí žen. Ve stejném poměru, jak se těžiště činnosti ženiny přenáší z domácnosti do obchodu, škol a života veřejného, stoupá její vnitřní uvědomění a žena si vynucuje větší vážnost u mužů.

Lichou jest domněnka, která nejvíce prostituci podporuje, jako by se mladý muž nedovedl obejíti bez žen. Lékařské autority mluví o opaku a pozoruhodným je výrok petrohradského

prof. Tarnowského: »Jistý a mravní prostředek proti syphilitě a venerii jest ve výchově vůle, v uvědomění prospěchu z pohlavní zdrženlivosti.«

Brusselská konference, jejíž pozoruhodné snahy s tolika překážkami se setkávají, usnesla se také vyzvat všechny vlády, aby poučováním a varováním mládeže, zejmena rekrutů, studentů, učedníků, hleděla čelit nebezpečí nákazy. Je třeba dále, aby i ženy byly poučovány o nebezpečí prostituce, kterou vidí všude kolem sebe se rozvíjet, a která zabíjí rodinný život i plodí mrzáky. Bylo by správné, aby se mužská mládež věnovala rozumně sportu, který tuží tělo a sílí vůli, ne nezřízenému pití.

Tedy v povznesení všeobecné mravnosti vidí Schmölder největší zbraň proti prostituci, a k tomu cíli nabádá pracovat. Jen jedno staví se tu v cestu: je to stát se svou policejní kontrolou. Není možno, aby stoupla úcta mužů k ženám, pokud vidí na ulicích řady policejně chráněných nevěstek, v kterých nutně spatřují vyvrhel společnosti a jejichž měřítko často ve své blaseovanosti přenášejí na všechny ženy. Co pomohou všechny snahy a poučování, jestliže sám stát svádí mládež k nemravnému životu a budí v něm klamnou domněnku, že pod jeho ochranou je pohlavní styk neškodným! Bude-li zrušena tato uměle pěstovaná prostituce, zlepší se poměry, neboť nabídka roste poptávkou. Uvědomění a emancipace žen bude jistě míti vliv i na omezení prostituce.

Schmöldrovy názory dají se takto krátce shrnout:

1. »Policejní dohled (reglementování) je v odporu s učením křesťanské církve. Zasahuje do občanské svobody. Strhuje násilím ženy, které by se rády znova povznesly, do nejhlubší špíny. Porušuje veřejnou slušnost a veřejný pořádek. Podmaňuje náš národ syphilitě a gonorrhoi. Proto reglementování musí za těchto okolností padnouti.«

2. »Mocný další mravní pokrok nastává našemu národu. Lze očekávati, že jistě klesne poptávka po prostituci a počet prostitutek, jakmile se hospodářské poměry konsolidují a tento dohled padne.«

Nelze tu ovšem odevzdávati se klamnému optimismu, náprava je ještě příliš vzdálena. A pokud nenastane pronikavá reforma, je třeba užívati trestních ustanovení naproti živnostensky provozované nemravnosti. Schmölder navrhuje proto toto znění trestního opatření:

»Trestána budiž žena, která živnostensky smilstvo provozuje a při tom veřejnou mravnost, veřejný pořádek a všeobecné zdraví ohrožuje.«

V zápětí toho by nastalo zrušení policejních licencí prostitutkám, které by v tom případě se staly trestnými, kdyby vystupovaly veřejně způsobem, jakým to nyní nevěstky činí, anebo kdyby vzdor onemocnění svoji živnost dále provozovaly. Od tohoto repressivního způsobu lze očekávat, že by silně klesl počet nákazu šířících nevěstek, které dnes volně se pohybují.

Při výměře trestu postiženým by rozhodovala jejich minulost a to tak, že naproti lehkomyslným a nenapravitelným by se postupovalo těžšími tresty, vězením; nedospělá děvčata pak by bylo třeba odevzdati vychovatelnám a polepšovnám. Tím bylo by dosaženo, k čemu reglementování směřuje, ale čeho nikdy nedosahuje: že by totiž odstraněny byly nakažené ženy a že by přibylo těch, které, onemocní-li, by se dobrovolně hlásily do nemocnic. Trestnými by byly dále i ty přechovavatelky, v jejichž bytech jsou nevěstky vykořisťovány.

V otázce prostituce, vinou zastaralých nařízení, chová se policie obojatě. Jindy vševědoucí, zavírá oči v mnohých případech, nechce a nesmí vidět. Neboť co ví, musila by potlačit, třeba že by se s jistotou dalo očekávat, že se totéž s větší silou jinde objeví.

Proto především je třeba, aby zrušeno bylo právo policie udělovat licence, zapisovat ženy do seznamu nevěstek a strhovati je do nejhlubší mravní špíny; dále nesměla by provádět pravidelné lékařské prohlídky, které po zdravotní stránce nemají toho významu, jaký se jim připisuje, a v mravním ohledu jsou zlem do nebe volajícím. Policii by pak musilo přispět veřejné mínění národa, kráčejícího vstříc vyššímu stupni mravnosti. *J. Tomas.*

Reforma vysokých škol technických.

(Dokončení.)

Mylným je domnění, že odborně vědecké znalosti dá se plně dosíci pouhou prací docenta z kathedry. Že této znalosti lze nabýti jenom harmonickým spojením přednášek a hojných cvičení, pokud se týče prací v laboratoři, o tom poučuje historie vývoje technického vyučování v druhé polovici minulého století, potvrzují to výsledky, jichž bylo dosaženo následkem zavedení širšího vyučování ve cvičeních a laboratořích na technických ústavech vzdělávacích států sousedních. V kruzích odborných není o tom pochybnosti, že jen rozumným spojením theorie a cvičení, vyučování v laboratoři lze dosíci oněch výchovných resultátů, které v přítomné době musí býti očekávány, ba požadovány od vysokých škol technických.

Pokusil jsem se ukázati, že technické ústavy vzdělávací potřebují revise vyučovacích programů, aby jejich oddělení byla přivedena v souhlas s požadavky doby. Zavedení více cvičení a laboratoří, rozšíření stávajících a zavedení nových odborných nauk samo přivede ke koncentraci propaedeutických předmětů, jež zase vésti musí k nepovinnému projednávání vybraných kapitol a k seminárním cvičením pro pokročilé a výše cítící studující. Podrobnějším poradám jest zůstaveno rozhodnouti o tom, nemá-li ta neb ona z dosavadních nauk některého oddělení obětována býti jiným důležitějším předmětům.

Z mých výkladů je zcela jasno, že otázka povznesení niveau odborného vzdělání nikterak není v souvislosti j e n se zřízením laboratoří. Vždyť jsou odbory na vysokých školách technických, pro něž sotva laboratoře padají na váhu, jichž však plány vyučovací nutně potřebují základní změny. Záležitost laboratoří má pro nás v Rakousku také ještě jinou stránku, než na kterou jsme poukázali se stanoviska vyučování; má také důležitost eminentně hospodářskou, jež dříve neb později musí přijíti k platnosti. Není

u nás především instance pro rozhodné, správné nálezy co do materialií a spotřeb techniky, které země vyrábí pro svůj vlastní trh, bere nebo dává na trh světový. Průmyslník pro své výrobky nemá autoritativního místa pro hájení svých zájmů. Tak je zatlačen na př. náš tkalcovský průmysl z nejdůležitějších míst fabrikáty anglickými, požívajícími svobody celní, neboť jest nemožno, dáti u nás úředně prozkoumati vlastní výrobky podle stávajících předpisů anglického lloydu. Není místa, kde by se mohly vyvíjeti a uzrávati ideje a problémy techniky, jichž blahodárné účinky by prospěly všeobecnosti, nejvíc však samé zemi mateřské. Jistě jste byli překvapeni novotami, které nedávno v tak skvělé formě z oboru vývoje stavby parních turbin přednesl tajný rada Riedler. Těchto vymožeností sotva by se bylo dosáhlo, kdyby nebylo možno pomocí pokusů ve velkém theoretické vývody prozkoumati v laboratoři inženýrské a je přivésti v souhlas se skutečností. U nás v Rakousku není vůbec žádné centrály pro zkoumání techniky; není duchovního pojítka všech interessentů, není ohniska pro technicko-vědecký pokrok. Myslím, že nechybím, řeknu-li, že v Rakousku není nikoho, kdo by schválil různotvárnou úpravu vysokých škol technických, jež by nutně vedla k různotvárnému vzdělání technika. Snaze po jednotném vzdělání technika nestojí však v cestě zřízení »Rakouské centrální laboratoře pro technické zkoumání« v říšském hlavním městě, která by v moudré prozíravosti přiměřeně velkou byla založena, dostatečně dobře vypravena a která by se řadila k vysoké škole technické za tím účelem, aby v místnostech tohoto ústavu bylo pěstováno jak vyučování a odborně vědecké badání, i aby odpovídala odborným a obchodním potřebám všech interessentů. Dle svých cílů a účelů musel by se ústav rozpadati v oddělení geotechnické a strojnické, a toto zase ve dvě pododdělení, totiž hydrotechnické a thermotechnické.

Pro chemicko-analytické potřeby laboratoře, jakož i pro vyřízení příslušných zakázek, bylo by třeba opatřiti ústav také dostatečnou chemicko-analytickou laboratoří. Co v jiných státech vede ke stkvělým výsledkům, ponese také v Rakousku blahodárné ovoce. A přestáli-li rakouští technici vždy i za nerovné konkurence boj vítězně pro svou schopnost a pevnou vůli a utvořili díla, která zemi jsou k stálé okrase a užitku, nesmí se přezírati, že se časy změnily; a kam může vésti opozdění v technických oborech vědy, poučuje dnešní stav živností a průmyslu, obchodní a dopravní poměry v Anglii!

Že takovéto novoty na vysokých školách technických jsou proveditelny, je při náležité úlevě professorům, zvláště od administrativních jim nepatřících záležitostí, při četně navštěvovaných ústavech i od úmorného zkoušení, to zvláště vytýkati bylo by zbytečno. Novoty ty uloží c. k. správě vyučovací mnoho starostí, vysoké vládě značné finanční oběti. Nedostane-li se k provedení těchto novot žádoucných prostředků, nepřestanou vysoké školy technické v Rakousku plniti věcně i na dále své povinnosti, avšak na závodění sesterských ústavů států sousedních budou míti účast jen v míře skrovné; bude lze je srovnati s medicinskými fakultami na universitách, jimž nedostává se místností a pomocných sil pro cvičení a nejdůležitějších pomůcek pro vědecké badání, totiž dobře zařízených, anatomických, fysiologických, pathologických neb hygienických laboratoří.

Mé výklady o utváření vysokých škol technických by byly neúplné, kdybych opomenul vzpomenouti oněch opatření, jež ke zvýšení všeobecného vzdělání stavu technického ukázaly se nevyhnutelnými. S povolané strany bylo již dříve na to poukázáno, že akademicky vzdělaný technik v boji o vyšší místa podléhá často pro nedostatečnost všeobecného vzdělání. Zvýšení niveau všeobecného vzdělání dá se na vysokých školách technických zvláště tím dosíci, že snaživějšímu studujícímu bude dána příležitost mimo dobu povinného vyučování poslouchati přední přednášky z oborů historických, literárně-historických, politických, právnických, jakož i z oboru umění. V harmonickém spojení s řádem odborných, speciálních přednášek a seminárních cvičení vede rozšíření již stávajících a zavedení nových, všeobecně vzdělaných odborů k tomu, aby k vysokým školám technickým přiřaděna byla »filosofická oddělení« s rozdělením na nauky:

mathematicko-přírodovědecké,
technicko-umělecké,
historicko-politické a obchodní,

podobně, jak tomu je na všeobecném filosofickém oddělení švýcarské polytechniky, které mohlo v letošním zimním semestru podati studujícímu k výběru ne méně než 120 přednášek s 10 cvičeními a odbory pro umění.

Na konec zmíním se o cílech a účelích, jakož i o vnitřním zařízení mechanicko-technické laboratoře vídeňské. Jest to podle místností, zařízení a dotace laboratoř pro vyučování, jež má studujícímu dáti příležitost poznati z vlastního názoru methody

a pomůcky ke zkoušení moderních technických materialií, má však, pokud to budou prostředky dovolovati, býti otevřena i pokročilejším studujícím a prakticky činným inženýrům. Tím má se družiti k podobným ústavům v říši sousední, které vedle učebných mají i vědecké cíle.

Mechanicko-technická laboratoř zaujímá ve třech poschodích hlavní technické budovy 14 místností s plochou 674·5 m2 (jen asi polovici toho, co ústav pro zkoušení materialií na polytechnice švýcarské). Celá laboratoř je rozdělena na tři skupiny. V první skupině je instrukční místnost s příruční knihovnou, se sbírkou demonstračních objektů, pak od ostatních oddělená místnost pro práce mikroskopické. Laboratorní vyučování s počátečníky má býti vykonáváno v malých skupinách. Každá skupina obdrží thema, jež jednotlivci pod dozorem a vedením experimentálně a početně vypracují, načež se skupina sejde v instrukčním sále, hlavně k tomu určeném, aby diskutovala tu o nabytých výsledcích. Místnost s mikroskopy slouží výhradně účelům vědeckým, obsahuje úplné fotomikroskopické zařízení ke zkoumání složení minerálů a kovu, polarisační apparát a elektrickou pec pro temperatury do 1600° C.

V druhé skupině je chemicko-fysická laboratoř s dílnami k přípravě a zpracování minerálních pokusných látek. Fysická laboratoř má vedle potřebných přístrojů na tlak, trhání, broušení a t. p. 12 míst s úplným opatřením pro běžné práce při zkoumání stavebních látek. K laboratoři je připojena místnost s parními stroji, pak váhovna a cementové dílny. Konec této druhé skupiny tvoří chemicko-analytická laboratoř s připojenou prádelnou. Laboratoř tato slouží výhradně vědeckým účelům, je zařízena pro chemicko-analytické práce všeho druhu, zvláště pro analysi kovů.

Třetí skupinu tvoří v přízemku a připojeném sklepě velká strojírna, moderními stroji a apparáty opatřená, dílny ke zpracování pokusných látek, místnost pro akkumulátory, konečně více skladišť pro pokusné materialie a pro nářadí zřídka užívaná. K pohonu všech těžších strojů užívá se důmyslně sestrojeného olejového akkumulatoru z továrny Amsler-Laffon v Schaffhausích.

S adaptačními pracemi místností laboratorních se začalo v srpnu r. 1901 a do června 1903 bylo vše tak daleko hotovo, že objednané stroje a nářadí mohlo býti převzato. Veškeré výlohy mechanicko-technické laboratoře činí okrouhle 230.000 K.

K obsluze laboratoře professoru mechaniky k ruce jsou dáni 1 konstruktér, 2 assistenti, 3 mechanici a sluha. Zdar neb nezdar

laboratoře závisí od odborné znalosti, pracovitosti, osobní náklonnosti ustanovených k experimentálnímu zkoumání, od zručnosti a intelligence pomocného personálu. Každá změna v personálu hluboko se dotýká ústavu a bude-li dosavadní měnění trvati dále, nebude moci ústav zdárně prospívati. Bude nutnou, vážnou starostí vysoké správy vyučovací, aby zařídila místa s dostatečnými dotacemi a oprávnila ustanovené na pensi a tím odvrátila nebezpečí ochromení činnosti ústavu.

Česká poesie politická do Havlíčka.

Napsal Jan Jakubec.

(Pokračování.)

Samostatný živel politický do českého básnictví za doby obrozenské dostává se u nás uvědomováním jazykovým. Do verše českého přešel zejména z četných obran jazyka českého, které jsouce vedeny duchem Balbínovy latinské »Obrany jazyka slovanského, zvláště českého«, vydané r. 1775 Pelclem, nejednou projevují též smysl politický. Nátlakem germanisačního úsilí vládního probouzí se u nás dřímající síla individuality národní. Z utlačování svobody jazykové vzniká první politické úsilí pozdějších mladších generací: boj o práva jazyka českého. Neblahým stavem jazyka českého naši mladší buditelé jsou vedeni k tomu, aby se domáhali toho, aby se v otázce svého jazyka určoval národ sám a ne cizí vláda, aby tu sami působili politicky. U stavů uherských nacházeli rázný příklad politického zasažení v této věci.

Politický ráz nesou na sobě *Ant. Jar. Puchmajera* básnické protesty proti vytiskování českého jazyka z veřejného života. Proti bezprávným »nátiskům všech nečechů«, proti »přistěhovancům, kteří prý jako vosy z hnízda se vyrojivše a po Čechách se rozhnídivše, odevšad i z těch nejčeštějších míst jazyk náš vypichnouti se snažili«, Puchmajer ozval se rázně již v předmluvě k druhému svazku »Sebrání básní a zpěvů« z r. 1797; nadepsal ji »Hlas volajícího na poušti«. Směleji a pronikavěji stav českého jazyka Puchmajer vystihuje ve veršovaném věnování IV. svazku »Sebrání« (pod názvem Nové Básně z r. 1802) hraběti Františku Šternberkovi; později nazval tuto báseň »Hlas Čecha«. Účinně líčí tu básník úpadek české řeči, odrodilství vyšších stavů, bezpráví na obyvatelích česky mluvících, kterým prý do úřadu, do umění a k vědám »vchod německý brání zámek trojí«.

Čech vlastenec se za odbůjce drží
a za úsilí — posměch od nich trží.

Tu již znamenáme zjevný boj za práva české řeči. Slova Puchmajerova znějí již docela jinak, nežli první veršovaný projev na obranu českého jazyka, který Dobrovský pokládal za tak významný, že jím ukončil svou »Geschichte der böhmischen Sprache u. Literatur« (z r. 1792). Veršovec Fr. Knobloch v této své »Weystraze na hánce jazyka českého«, »Teutona« žádá o milost k českému jazyku těmito slovy: »Tak krutým bys neměl býti, nechť si tvá (t. j. řeč) i předek má, mně bys neměl všeho vzíti místa; s tvou ať přebývá.«

V básni Puchmajerově vidíme již odpor k osvícenským snahám, které dřívější generaci uváděly v nadšení. Básník viní osvícenství ze zanedbávání citu, zejména citu náboženského; osvícenství prý »nyní jen světlý mozk a srdce tmavé činí«. Puchmajer báseň svou přiostřuje i sociálně; šlechtě vytýká otevřeně zejména zištné vyssávání poddaných.[1] V celé básni znáti mladého zaníceného Puchmajera, který v témž svazku Nových Básní opěvoval smělou ódou Jana Žižku z Trocnova, jemuž se zřejmým antagonismem k Němcům vykládá zvláště za zásluhu, že »zbil škodné Čechům Germany«. Napravení tohoto zřejmého bezpráví na českém národě Puchmajer čeká ovšem od mocných ochránců a hlavně od milosti panovníkovy, což vyslovil zvláště v pozdější své ódě »Na jazyk český«. Vyvolal ji známý dekret z 23. srpna 1816, vydaný na prospěch jazyka českého.

Upevněný absolutismus nedal vlastně ani na jiné řešení mysliti. Panovníkovi připisuje se i v této otázce všemohoucnost. Mínění doby současné o moci panovníkově vyjádřil na př. nejčinnější člen básnické družiny Puchmajerovy, Vojt. Nejedlý, v tomto vylíčení (v básni »Na Antonína Puchmajera«, Nové Básně, sv. IV, 1802), které by se ovšem docela hodilo představě římského imperatora:

»Mocnář řídě národy v zlatě sedí,
na bohaté krajiny míle hledí,
hrdé město, zahrada, jak jen kyne,
z skal se vine.

[1] V básni se hrabě Frant. Šternberk chválí, že prý působí
»Ne jako Lítoň, který v pejše žije,
a z slz a potu ubožiny tyje,
a mní, když péče všem oň o jednoho,
že proň jsou všichni, on pak pro nikoho.

A slavných předků světlost zděditv rodu,
věk v marném hubí zhejřilosti brodu,
a jsa jich vnukem jen dle žil a kostí,
má všech jich vady, žádné však z jich ctností.

Okem káže: poklady země nesou;
oko mračí: k smrti se světy třesou;
jasní pohled: otroci vzhůru skáčí,
radostí pláčí« atd.

Hlouběji nežli Puchmajer v úsilí jazykové zasáhl mladší vrstevník Puchmajerův, *Josef Jungmann*. Jeho publicistické projevy, zejména proslulé »dvojí rozmlouvání ‚O jazyku českém‘« (z r. 1806) na vrstevníky působily velmi silně. Proti starším buditelům Jungmann pokročil hlavně v tom, že chce všechnu práci a úsilí buditelské stavěti na prostém lidu, že požadavky jazykové reklamuje mu jako jeho právo přirozené i historické. U Jungmanna postřehujeme již silnější antagonismus k Němcům, jimž chce aby se národ český vyrovnal co nejvíce vzděláním i co do literatury. Jungmann proti předchůdcům v politických snahách opírá se silněji zejména o ideu slovanskou, která jest u něho proniklá již silnějším citem. Příbuzenstvím s národy slovanskými chce zmírniti hmotnou i duševní převahu živlu protivného. Zejména se Jungmann rozehřál pro myšlenku společného slovanského jazyka i společné slovanské říše. Politicky byl hotov obětovati této ideji vše: i jazyk český i dosavadní historické útvary státní, jen aby tak našel východisko z naší malosti.

Básnicky Jungmann svých názorů politických nešířil. K tomu dospěl teprve nejdůvěrnější jeho žák, s nímž Jungmann své naděje a myšlenky politické nejraději sdílel, *Ant. Marek*.

Své smýšlení o stavu českého národa a jeho nadějích charakteristicky vyjádřil v proslulém svém »Básnířském psaní Marek Jungmannovi«, které napsal již r. 1811 (jest uveřejněno v V. svazku Puchmajerových sbírek »Nových básní« z roku 1814). Markova slova znějí v této básni ve smyslu přátelských projevů a nabádání Jungmannových.

Jako Jungmann, tak i Marek upírá tu zraky na mocné Slovanstvo, zejména »na východní stranu«. Marek tu již za prvních neurčitých počátků německého pangermanismu, více než deset let před Kollárem, projevuje básnicky myšlenku panslavismu a to panslavismu již politického; i jméno »Slávie« jakožto společné představy všech Slovanů se u něho již — ovšem ne poprvé — vyskytá. Marek vychází z představy hmotné moci, veliké rozlohy slovanských území, myšlenky to, která se již po století u nás opakovala a tehdy bývala zejména po Schlözerovi a Herderovi od Slovanů ráda opakována. Marek si naše postavení uvědomuje po-

liticky: jmenuje největší ničitele Slovanstva v minulosti i přítomnosti, jež vidí v Němcích a v Turcích. Smysl politický Marek projevuje dále tím, že se nespokojuje jen elegickým žalem nad ztrátou naší slavné minulosti, nýbrž obírá se přítomností Slovanstva posud i politicky silného. Slovanstvo představuje si s politickým náčelnictvím nejmocnějšího a nejsilnějšího kmene, Rusů. »Ukazy« cárů ruských chtěl by míti rozšířeny i na Čechy; avšak za daných poměrů politických Marek nebrojí proti zevnějšímu poddanství (»odvádění berní«) »cizokrajanům«; za to vnitřní oddanost, lásku radí vznášeti jen na Slovanstvo. Upírá zrak k budoucnosti; pro nás čeká příznivějších časů, kdy prý »za cizotu přijde domácnosti cena«.[1] Myšlenku panslavismu tu Marek pronáší konkretněji a určitěji nežli později Kollár.

Vrstevníci slovům Markovým porozuměli lépe, nežli pražská censura, která je propustila. V. A. Svoboda na př. v »Omluvu na list P. A. Marka P. Jungmannovi zaslaný« »bratru v Čechyi« jménem mladší generace vlastenecké děkuje za naději, »ano doufati nám ukázalo v statnost bratří Slovanských«.

Markovo první »psaní básnířské« zůstalo nejsilnějším projevem politickým druhé generace buditelské.

Markova politická myšlenka slovanská v několika pozdějších pokusech básnických dochází ohlasu a povšimnutí. V jedné básni,

---

[1] Uvádím ono význačné místo v souvislosti:

»Co z toho, že nás Tevton tiskne z jedné strany
a z druhé bídné žití mezi Ottomany.
Že outočícím Srbům chrabrá klesla ruka
a rozvalena říše krále Svatopluka?
Vždy Rurykovo žezlo nám se nevyrvalo,
to násilám tatarským šťastně odolalo.
Až podnes stojí Moskva, sídlo starožitné,
a Petra velikého hrady nedobytné,
jenž ve své vládě drží statně carujíce
dvou dílů země staré valné polovice.
Že ukazům jich kraj náš nepodléhá Český,
to sluje pronášeti malomyslné stesky.
Nech v ouřadě, nech v vojště cizokrajan dvoří,
nám neodcizí lásky, jaká v srdcích hoří.
Z svých statků nebo jmění odplativše berni,
vždy ovšem svému jménu dostojíme věrni.
Jeť možné dokončení příznivějších časů,
kdy ušetřeno bude lépe našich hlasů.«

kterou nám zachoval Čelakovský[1] a kterou označuje jako Kollárovu, máme věrný ohlas myšlenek Markových, pronesených ještě konkretněji nežli u Marka: Němec a Maďar rozdělili si loupež svou, praví se tam, dědictví to Slovanovo; oba pak Slovana hnětou. »Co je zdárno,« dovozuje básník dále, »na Dunaj (rozuměj do Vídně) to musí, jasná hlava, zlatomožný rod; jiný sází, jiný češe plod, po vlastech nás chudá bída dusí«. Vysvobození z těchto poměrů si básník představuje politickým rusismem, jak vidno z tohoto obratu: »Pojďte, pojďte, jarobujní Rusi! mocní mstitelové našich škod; vašich mečů vraždná luza zkusí.«

Nezvykle silný živel politický přináší do naší poesie *Jan Kollár.*[2] Slovanská myšlenka ozývá se jako základní tón též v jeho poesii politické. V politických názorech Kollárových, pokud je vyjádřil básnicky, jsou znatelny dva směry: první padá do počátku let dvacátých a projevuje se v »Básních« z r. 1821 a v »Slávy Dceři« z r. 1824 a ještě více v básních netištěných z téže doby; druhý pak směr vidíme v pozdějších Kollárových pracích básnických. V prvním období znamenáme zřetelný vliv idejí, hlásaných v Jeně za Kollárových studií universitních, a celého studentského prostředí německého. Jsou to radikální názory politické a zejména snahy pangermánské. Takové smýšlení mladistvě radikální a revoluční Kollár hlásal již v prvních svých pokusech básnických. Myšlenky tyto byly u nás nezvyklé a odtud takový úspěch jejich.

Jako němečtí básníci a publicisté hlásali svým krajanům nenávistný vzdor proti cizímu poddanství, tak i Kollár přináší si živé povědomí o ponížení a porobě Slovanů pod cizími vládami a vybízí Slovany, aby se snažili vytrhnouti z nedůstojného jha cizinského; jako prostředek k tomu ukazuje na meč; nám prý nezpomůže chabé lkání, nýbrž jen zmužilé srdce a čin, radí zcela ve smyslu válečného nadšení u dobrovolnických legií německých. Jako němečtí básníci jdouce ve stopách Kollárových rádi své době stavěli za vzor skvělé bojovníky historické, tak i Kollár z minulosti slovanské vybírá skvělé příklady statečnosti, jimiž chce povzbuditi zejména generaci přítomnou. Tyto myšlenky Kollár pronáší v nejsmělejší a nejpolitičtější své básni, nazvané »Vlastenec«, kterou složil hned po příchodu z Jeny, ale která byla uve-

---

[1] F. L. Čelakovského Sebrané listy (1869), str. 90.

[2] Srovn. můj článek, Politické a sociální názory v Kollárově poesii, Rozhledy III (1894), 313 n.

řejněna teprve po čtyřiceti letech. Kollár jde tu tak slepě za svými vzory německými, že si neuvědomuje ani rozdílného postavení našeho a německého národa; co u nich se jevilo jako boj za svobodu, u nás by bylo znamenalo revoluci brannou.

Ve snahách buditelských Kollár postřehuje na základě získaných svých názorů politických nejhlavnější nedostatek: nikde se neozývalo úsilí po samostatném zřízení politickém, které by bylo slovanské duchem i formou. Proto Kollár pronáší názor podobný, jako četl u svého učitele Friese, že jen v nezávislém národě může se vyskytovati pravé vzdělání, když veřejné záležitosti jsou svěřeny vlastenecké vládé. Proto hlásá za první podmínku obrození národního samostatný národní stát (v epigramu »Daremná práce«). Vývoj řeči národní zdá se mu možný jen ve vlastní obci. Byl to požadavek v duchu idejí německých. Proto Kollár snahám buditelským vytýká nedostatek úsilí politického (v epigramu »Slovanská svatba«).

Rovněž jiné zásady politické postřehujeme u Kollára jako ohlas jeho studií v Jeně. Tak požadavek budícího se konstitucionalismu německého, že všechen život státní má vycházeti zdola t. j. z národa samého, a ne od diplomatů a vládců. Naproti zvůli vladařské staví se svrchovanost národa. Panovník má mít úlohu prvního služebníka ve státu. Týž úkol přisuzuje vladařům Kollárův epigram »Proroctví«: svět nemá prý sloužit trůnům, nýbrž trůny světu. A podobným způsobem Kollár vytýká nedostatek života veřejného u nás, politickou nevolnost národů, absolutistickou politiku současné doby v nápise »Náš věk«.

Kollár hlásá politický život ve státě slovanském. V jednom listě Čelakovského máme dochovaný epigram »Sňatek« od Kollára, který si slibuje nejnádhernější a nejradostnější svatbu, »choť Vltavu kdy Dunaj pojme a Tatru Ural«. Míní tu tedy básník politické spojení zemí slovanských.

Jak si stát slovanský Kollár představuje, pověděl jasně v jedné znělce, kterou Jungmann ovšem nepředložil ani censuře (Sl. Dc. II, 56). Příštím potomkům dává tam tuto radu: »Zřiďte obec, jedním jménem zvanou, pevnou, ať ji cizí holomci, svornou, ať ji vlastní lakomci nezbourají novou zase ranou; údy mnohé, hlavu jednu mějte, vyrostlou však z těla vašeho, černé s bílým nikdy nemíchejte. To nás cestou posud vedlo křivou, vy se chraňte bludu našeho, a vlast stvořte čistou, trvanlivou.« Přeložena do přesnější mluvy politické tato rada znamená zřízení společného

státu slovanského, jaksi federativního, ze samostatných součástí, ale s panovníkem společným, který by byl rozený Slovan, tedy asi podobná myšlenka, jakou si představoval professor jenský Oken pro sjednocené Němce, totiž státy německé spolčené pod náčelnictvím Rakouska. Jenže Kollár nemluví tak konkretně; neoznačuje především způsob, jak by se dalo provésti toto spojení, kdo by měl býti náčelníkem atd. Takto Kollár setrvává na stanovisku nejasného panslavismu politického, pro který uvádí za důvody slavnou minulost i velikost rozlohy slovanských vlastí. Jinak však náš básník těší se jen nejasným plánem o spojení Slovanstva, který si upřádá v době velikých převratů politických beze vší znalosti podstaty a podmínek skutečných států; nepočítá s danými poměry, nenastiňuje konkretního cíle, jehož by bylo lze dosíci. Ant. Marek svou slovanskou říši s ruským náčelnictvím kreslil reálněji.

Národnostně Kollár v panslavistické říši budoucnosti s počátku přeje si míti všelikou individualitu kmenovou setřenu: místo pojmenování Čech, Rus, Srb, Polák pište Slovan — nabádá všecky soukmenovce v epigramu »Dobrá rada«; a v jiném epigramu prorokuje vnukům, že prý u nich za století bude vše jen po slovansku, nic pak po polsku, po rusku, po česku, po srbsku. Kdo mají na mysli jen svůj kmen mezi spisovateli, ti prý dbají jen o list, kdo celé Slovanstvo, ti dbají o strom, pověděl básník v epigramu »Strany.« Je to básnický výraz pro nejasnou všeslovanskou spisovnou řeč Jungmannovu.

V pozdější době v politických názorech Kollárových zavládají představy ještě abstraktnější a neurčitější, duch mírnější, smiřující se s poměry danými, až na konec života od mladších stran Kollár prohlašován za vládního reakcionáře. Smělé povzbuzování k boji za vlast, odhodlanost obětovati se za národ ustupuje názoru, že národ český lze zachrániti probuzením jeho vědomí národního, zvýšením jeho vzdělanosti v jazyku národním. Kollár čím dále, tím více abstrahuje od skutečných poměrů politických, přechází v ideje humanitní. Přizpůsobuje se tak znenáhla svému prostředí domácímu, kterému v našich poměrech politických nebylo lze vyvinouti veřejně jakékoli úsilí politické. Kollárovy úrazy s censurou, dále netečnost a neuvědomělost vlastního národa našeho básníka vpravují znenáhla v poměry neutěšené skutečnosti. Jako ostatní buditelé též Kollár se přesvědčuje, že vseliké úsilí

o reformu státní a sociální by se úplně rozbilo, nebylo-li by docela na závadu snahám buditelským; na to jej upozorňoval zejména Jungmann. Básnické práce Kollárovy naplňují se jiným obsahem. Proti svým radikálním názorům z mládí Kollár v pozdější době zatracuje veliké násilí, jímž by národ měl býti zbaven tyrana; dřívější svůj živý hněv proti tyranům politickým přenáší jen do historie, na tyrany v šeré minulosti. V duchu humanitních zásad zatracuje úkladnou vraždu, třeba se děla na prospěch vlasti. Předváděje Miloše Obiliče, jenž z vlastenecké lásky zavraždil úkladně sultána Amurata, vítěze na Kosovu poli, básník vykládá: »Sláva nechce míti zabijáků lestných jako Corday Charlotta, ani Scaevol, Sandů, Ravaillaců; národ náš ať na ctnosti jen stojí, lépe nebýti než života a cti hledat s nešlechetnou zbrojí« (IV, 19). A podobně dřívější představa básníkova o společné politické říši slovanské rozbíhá se více a více v nejasnou abstrakci, až se mu zdá snem a na konec v prosaickém spisu o literární vzájemnosti slovanské Kollár upouští ode vší vzájemnosti politické a Slovanům prohlašuje i za prospěšné, že žijí pod cizími vládami.

Smysl pro samostatnost politickou v duchu státní filosofie, hlásané v Jeně, si Kollár zachovával ovšem i v dobách pozdějších. V dějinách Slovanstva pokládá na př. za nejosudnější ty události, jimiž vzaly za své samostatné říše slovanské, Srbsko, země koruny svatováclavské a Polsko (III, 92). Právě tak truchlí nad pádem samostatnosti charvátské, jež byla obětována poměrům dynastickým a země pak připojena k Uhrám. Se zřejmou zálibou chválí Slovany korutanské, že již v dávných dobách dávali svým vladařům právo knížecí z rukou lidu; tedy docela v duchu státovědeckých theorií Friesových. Kollárovi přispěly studie jeho v Němcích, že první mezi našimi básníky a spisovateli obrací zřetel ke stanovisku národohospodářskému, na př. moře pro Slovanstvo ztracené zdá se mu »nejvalnější ztrátou«, poněvadž k životu národnímu bývá prý klíčem vzdělanosti (II, 43 a 44). Tehdejší celní boje politické Kollárovi vnukají pochopení pro to, co hlásá moderní obranné heslo »Svůj k svému« (v básni »Slovanka k svým bratřím a sestrám«) a p.

(Dokončení.)

Průmyslový feudalism Spojených Států.

Napsal J. Rubinov. Přeložil Jan Gabriel.

(Pokračování.)

Většina autorů dalších článků nesnaží se popírati tento zjev, nýbrž vysvětluje jej. Mezi nimi nalézáme též několik větších millionářů, kteří spolupůsobí a súčastňují se při tomto koncentračním pochodu. Možno uhodnouti jich názor na otázku: vidíme zde čtyři a osmdesátiletého bankéře New-Yorkského Pljuškina, Russela Saydjea, organisátora půl tuctu trustů, K. Flinta a mnoho jiných. Všichni zaměňují koncentraci bohatství za koncentraci výroby; a když dokázali hospodářské výhody této, domnívají se, že také správně odpověděli k otázce oné (koncentrování bohatství).

»Zůstane-li nezodpověděnou otázka, užitečno a prospěšno-li lidovým massám nahromadění velikých bohatství,« píše Flint, »nepodléhá nijaké pochybnosti, že pokrok posledních desítiletí byl by nemožným, kdyby se dík centralisaci bohatství nebyly rozvily způsoby a druhy průmyslu a kommunikací, které tak značně zvýšily blahobyt člověčenstva. Avšak tato technická zlepšení jsou toliko resultátem koncentrace kapitálu a výroby, nikoli však majetku.«

»Až koncentrace kapitálu uvede cenu výrobků na minimum. tehdy národ počne vyráběti předměty přepychové,« tvrdí Saydje, jenž jest proto přesvědčen, že »mluviti proti nakupení bohatství (zde pozorujeme přesunutí názvu: nakupení místo koncentrace) značí stavěti se proti spravedlnosti.« Dále tvrdí New-Yorkský »skoupý rytíř«, jehož pověstná skoupost již dvacet pět let jest nevyčerpatelným pramenem pro humoristy, že »na bohatém člověku spočívá veliká zodpovědnost, aby tak užíval svého bohatství, že z toho vznikne největší užitek pro největší počet lidí,« a končí důvodem, že »koncentrace bohatství schvaluje se lidovou massou.« Proti tomu ovšem nelze již ničeho namítati. Přivykly-li slepice, aby jim podřezávali krky a líbí-li se jim to, kdo má právo namítati co proti tomu?

Avšak zvláštním jest, alespoň z našeho ruského stanoviska, že také američtí professoři málo se liší ve svých náhledech od těchto peněžních aristokratů. Tak prof. Jalské university, známý William G. Summer, beze všech okolků mluví ve prospěch koncentrace bohatství v rukou jen nemnohých »hlav průmyslových«. »Koncentrace bohatství jest vůbec termin relativní,« praví. »Nemožno pochybovati, že v krátké době někteří kapitalisté budou míti jmění za billion (tím rozumí Američan milliardu) dollarů. Jest to fakt, ku kterému možno vlasti blahopřáti.« A jakoby v předtuše, že tím může naraziti u radikálního čtenáře, pokračuje ctěný professor: »Kdybychom se mohli zbaviti některých svých náhledů o svobodě a rovnosti, kdybychom se mohli zbaviti filosofie 18. století, dle níž lidská společnost má býti přivedena ve stav všeobecného štěstí, (to be brought into a state of blessedness), mohli bychom nabýti jakýchsi představ o sociální organisaci.« Tato slova zasluhují vším právem kursivu. Komentuje v doslovu tuto myšlenku, volá redaktor »Independentu«: »Ó, vy otcové americké revoluce, co byste asi řekli, čtouce tato slova?!« Opustíme prof. Summera a zapamatujeme si, že jest zapřísáhlým stoupencem strany konservativní. Poslyšme však, co píše jiný šťastný vládce universitní kathedry, professor sociologie (!) v Syrakusské universitě (u nás v Americe jsou zvláštní americké Syrakusy), John Commons, jejž americká společnost počítá k výstředně červeným, takřka k socialistům.

»Ani jediný z lidí nemůže nabyti millionu,« píše professor Commons, »neposkytne-li současně možnost millionu lidí zvětšiti jich nepatrné jmění. Jaké v tom neštěstí tedy, jsou-li někteří millionáři darmošlapy, hlupci nebo sprosťáky, jaké neštěstí, jsou-li idee jejich mělké, plány nerozumné, a obracejí-li se od získání peněz k něčemu jinému? Čím liší se od kterékoli jiné společenské třídy?

Millionáři jsou zkrátka produktem vlivu přirozeného výběru na všechnu společnost: oni jsou vybráni, protože se hodí nejlépe pro jistou práci; možno je tudíž přirovnati k velikým státníkům, učencům nebo vojevůdcům. Následkem tohoto výběru kupí se bohatství v jejich rukou — bohatství, které jim částečně patří a jež je jim částečně svěřeno. Oni mají vysoké důchody a žijí v rozkoši, avšak toť zařízení výhodné pro společnost.« A pro-

čteš-li tyto řádky, počneš se dotazovati sama sebe, nezasloužil-li si professor své »červené« reputace proto, že snad přednáší sociologii, jež jeví jakousi podobnost se slovem socialismus, anebo proto, že má velice revoluční rodinné jméno (Commons — značí společný majetek).

Karel Grosvenor, jeden z nejlepších politiků republikánské strany, vyslanec státu Ohio v kongressu, pravá ruka zemřelého presidenta Mac-Kinleye, posuzuje otázku se stanoviska politického a vzhledem k jeho vlivu na politický život Spojených Států nelze jeho hlasu nenaslechnouti; to, co praví, jest velmi zajímavým pro charakteristiku podivuhodné nevědomosti amerických politiků, ať již se to týká jakékoli otázky společenského života, jest-li ona theoretickou. Grosvenor nazval svůj článek: »Centralisace bohatství — jest zabezpečením míru státního,« a počíná článek svůj slovy:

»Čím více rozděleno bohatství státu mezi jeho obyvatelstvo, tím více zaručena nedotknutelnost státu. Bohatství, peníze i majetek vedou ke konservatismu.« Jak viděti, obtížno jest dle toho stanoviti Grosvenorův názor: hned jest pěknou koncentrace, hned rozdělení bohatství. Něco dále velmi přesvědčivě odmítá, že by trusty vedly ku koncentraci. »Místo koncentrace bohatství v trustech máme rozděleno bohatství ve skutečnosti po vší zemi.«

A protože vše jde výborně, dlužno upozorniti klidné obyvatelstvo na škodlivé agitátory. »Největší nebezpečí, hrozící nyní americkému národu, jest antagonismus mezi prací a kapitálem, mezi nemajetnými a majetnými, mezi chudými a boháči. Úkolem demagogů jest šířiti tento antagonismus. Ve skutečnosti však chléb chuďasa i jeho dítek, domácí krb jeho, — vše to závisí na zdaru jmění v rukách těch lidí, které mu demagogové líčí jako nejhorší nepřátele.« A tak Grosvenor řeší úkol, ani ovšem netuše, že právě tato vzrůstající odvislost dává vznik celé otázce.

Ostatně něco dále sám doznává, že koncentrační útvar bohatství jest škodliv pro lidové massy. »Skoupý boháč, jenž hromadí peníze a žije žebrácky — plodí tento škodlivý útvar koncentrace bohatství, poněvadž ubírá peníze průmyslu (? !). Avšak millionář, který žije z kapitálu, jejž vkládá v průmyslové podnikání, — jest pramenem náležitého štěstí a blahobytu pro všechny, kteří pracují jeho kapitálem . . . Nechť boháči utrácejí své peníze . . .« I aby přesvědčivěji dokázal výhodu, plynoucí z cirkulace kapitálu,

Grosvenor poukazuje na rozdělení 140,000.000 dollarů na roční pense, kteréžto peníze podporují trh všeobecný blahobyt.

Nevíš, čemu více se diviti v tomto originálním politicko-oekonomickém systemu; zda přežvykování staré theorie z XIX. věku, dle níž průmyslové upotřebení kapitálu bylo dobrodiním pro lid, poněvadž zvyšovalo wages-fund — anebo diametrálně opačnému tvrzení (beze všech výhrad), že mrhání kapitálu podporuje cirkulaci, pročež jest blahodárným — typický to obraz ultravulgární politické oekonomie. Úplné zaměnění pojmů »kapitál« a »peníze« nedovoluje Grosvenoru viděti, že jeden a týž kapitál nelze současně utráceti a upotřebovati k výrobě, a proto jedním dechem žádá i utrácení i průmyslového upotřebení kapitálu.

Dlužno podotknouti, že ani politikové protivného tábora, jako Wil. Bryan, kteří horlí proti koncentraci kapitálu, nemohou podati uspokojivé odpovědi k otázce. Bryan, jehož péru náleží rovněž jeden z článků symposia, tvrdí, že »resultátem koncentrace bohatsví jest — monopol. Člověk nemůže býti monopolistou a současně věřiti v doktriny republiky, poněvadž monopol opírá se o libovolnou vládu centralisační« atd. atd. Avšak nehledě k tomuto pochmurnému názoru, Bryan jest úplně bezmocen, má-li stanoviti nějaký korrektiv, a vykládá toliko o nutnosti zrušiti monopoly, jež on pokládá za příčinu koncentrace, ačkoli ve svém článku nazývá je resultátem této. Professor Clarke snaží se udržeti rovnováhu a sedá na dvě židle. Souhlase se Summerem a Commonsem, že rozměry velkých majetků dále porostou, a že majetek milliardový bude v brzku obyčejnou věcí v Americe, Clarke právě tak protestuje proti monopolům vyslovuje se pro veliké útraty a žádá záruk pro svobodnou konkurrenci (pěkná jest mi to svobodná, přirozená konkurrence, která potřebuje ochrany!), která by umožnila rozdělení hodnoty výrobní na tři faktory, dle toho, jak se výroby účastní.

Professor Clarke, je-li vůbec obhájcem koncentrace kapitálové, jest apologetou velice umírněným proti svému koll. universitnímu prof. Pakeovi. Pake čte v Columbia University sice jen latinu a literaturu (tedy ani politické ani sociální nauky), avšak kromě toho jest dilettantem v literatuře vůbec, rediguje časopis Bookman a píše »essays« na rozmanitá themata, při čemž s podivuhodnou vytrvalostí a taktem jest vždy obráncem nesprávné stránky otázek. Tak v Americe, v zemi — ženské neodvislosti par excellence — Pake nenadále počne propagovati ideu, že

oborem žen jest kuchyně a rodina. Rovněž obhajuje millionáře jest Pake plus royaliste que le roi même. »Sociální užitek koncentrace« dle jeho rozlišení tak jest očividný, že postačí naň ukázati. »Na bohatství národa spočívá komfort i štěstí všech občanů. Lehčí práce, dostižitelnější zábavy, lepší životní úroveň a větší vědomí lidské důstojnosti, všech těchto vlastností nabývá společnost úměrně se vzrůstem blahobytu.«

Ale dovolte, namítnete zajisté, vždyť Pake neobraňuje koncentraci, nýbrž široké rozdělení bohatství. To jest zjevno, avšak pro Pakea není takového protikladu. A proto hned za touto loyální tiradou, proti níž nelze ničeho namítati, pokračuje:

»Největším pramenem síly jest bohatství. Lehkomyslná kritika nazývá tento pramen vulgární. Avšak síla není vulgární. Veliké majetky jednotlivců děděné vedou k založení aristokracie, a aristokracie vždy se zakládá na síle. Naše doba — jest toliko prvým stadiem ve vývoji, a to stadiem nápodoby a pablesku bohatství. Doba následující bude lepší a nádhernější, bohatství bude míti silný vliv a dá vznik zodpovědnosti občanů. Člověk, který zdědil million, může jej ztratiti nevázaným životem, ale dědic sta millionů nemůže býti mrhačem, a jest-li nezpůsobilým člověkem, tož okolí jeho se již postará, aby jeho majetek zůstal neztenčeným.«

Zde poprvé ve své studii narážíme na víru v morální přednosti millionářů, jako zvláštní rozřešení problému; ještě později seznámíme se s rozmanitými podobnými variacemi na thema. Na jakých faktech spočívá však přesvědčení Pakeovo, že pozdější generace millionářů budou lepší nynějších? Skutečný život dává za pravdu jinému faktu: děti energických pracovníků. jichž milliony jsou tedy jaksi ospravedlněny touto vytrvalou prací, — degenerují. Noviny bývají přeplněny hrdinskými skutky této »zlaté mládeže«: hned čteš o mládeneckých hostinách, jichž se účastní nahé tanečnice, jindy o kostymních zábavách, jichžto lákadlo spočívá v tom, že šat oblečen na ruby a strana hřbetní obrácena jest vpřed, což se nazývá také »Looking Backward Ball« (vtipná parodie na román Bellamyho: Looking Backward »pohled na zad«) zde jsou rozličné závody a sport všeho druhu bez konce, konečně neočekávané svatby s herečkami, právě tak nenadále rozvody atd., V honbě za novými dojmy a za novými zábavami loudá se párek millionářů po ulicích New-Porta (letní sídlo amerických millionářů); v millionářovo rámě zavěšena kráčí statná, rozkošně oblečená — loutka! Jiný millionář rozesílá pozvánky známým (i dá-

mám) k hostině na počest vynikajícího hosta z dálného Východu. Hostem tím jest — dressírovaná opice, jež se účastní banketu, avšak opivši se počne házeti sklenkami a noži po hostech. Třetí mladý millionář, rovněž z mladšího pokolení -- žije veřejně v konkubinátě s herečkou, rozvedenou manželkou anglického lorda, a promrhav své jmění za několik let nenadále zmizí a odnáší s sebou brillianty herečky, jež ona obdržela od bývalého manžela.

Syn zemřelého Pulmana, vynálezce spacích vozů, umírá mlád ještě v nemocnici následkem opilosti a syfilis; druhý jeho syn — otcem při závěti opomenutý, toulá se tu a tam po brlozích městských. A z tohoto materiálu, myslí Pake, že povstane nové čisté, velmi ethické pokolení, a to prostě proto, že z millionů jejich stanou se stomilliony.

Čistokrevný člen New-Yorské rodové aristokracie, radikál a horoucí ctitel národohospodářských náhledů Jind. Georgea a ethického učení našeho Tolstoje – Arn. Crosby píše o sociálních vlivech koncentrace bohatství. Crosby mohl by nám všelico zajímavého pověděti, avšak on jest více belletristou nežli filosofem. Slovo »society« má pro něj týž význam jako výraz »monde« a tak jest také jeho článek úžasně povrchní. Že by otázka, jak působí koncentrace bohatství na vyšší třídy americké společnosti, byla tak důležitou, nelze tvrditi, nicméně Crosbymu podařilo se, jako vždy pověděti několik zajímavých věcí: »Mládenec s jedním millionem považuje se za člověka, který má sice jakési prostředky životní, avšak nijak za partii žádoucí. Pro matku, která má vyšší pretense, provdati dceru za takového člověka, znamená odsouditi ji ku stále chudému a trudnému životu. Nejlepší autority doznávají, že mladí se mohou »bráti,« když mají úhrnem alespoň 5 millionů, avšak budoucnost předpovídati nelze. Takoví mladí lidé mají spěšně a rychle nalézti si družku života, pokud není pozdě. Člověk, jenž má 10 millionů, počítá se již za boháče. Dlužno-li počítati za veliké boháče millionáře o 30 neb o 50 millionech, rozhodovati nechci . . . To se týká New-Yorka, ale v New-Yorce soustřeďují se boháči všech konců země.«

I Washington není leč zimním předměstím New-Yorka. Aesthetický kritik P. More naříká, že bohatství a jeho nabytí jeví se jediným kulturním ideálem současné Ameriky, kdežto ideály druhé, jako: odvaha, náboženství, svoboda, humánnost atd., zanikly. Hrdiny dne nejsou ani vojíni, ani učenci, ani průkopníci nových

myšlének, nýbrž majitelé petrolejových pramenů, železných drah a železářských závodů.

Vykonav nevděčný úkol rozboru všech těchto náhledů, jsi zajisté jen málo spokojen. S tím shoduje se i redakce Independentu, která napsala doslov k řadě těchto článků. Ruskému čtenáři bude asi podivnou nestrannost, jak za sebou následovaly jednotlivé články, někdy zastávající mínění zcela opačná. Tato nestrannost ještě více prosvítá z doslovu, v němž redakce skoro ani nemá slov, aby vyslovila nespokojenost svou s takovými krajnostmi, jako jest tvrzení Sapderovo, že obecenstvu líbí se tak veliké kapitály, nebo ohnivá filipika prof. Summera proti ideálům svobody a rovnosti. Ačkoli redakce s věcné stránky velice spokojena jest tím, že se jí podařilo v jedno svésti tak výminečnou řadu vynikajících náhledů, doznává, že neuspokojují. Redakce tohoto polonáboženského orgánu lituje, že ani jeden z autorů nedotekl se zla samého, jež z koncentrace majetku vyplývá: »jest to progressivní degenerace společenského svědomí a morálky pod vlivem úplatného (corrupt) bohatství s korrupční politikou.« Avšak dle pravdy celá tato řada článků neobjasňuje nejen vliv na morální, nýbrž ani na materielní stránku vývoje americké společnosti. Autoři snaží se odpověděti k otázce, jaký vliv má koncentrace bohatství na millionáře, a jen tu a tam prokmitá úvaha o těch vztazích, které povstávají následkem koncentrace mezi šťastnými vyvolenci a ostatním lidem.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

POLITICKÉ. Tichý státní převrat v Rakousku – Ani § 14. netřeba — Probuzení ústavního smyslu u Poláků — Němci, vlastní původci platné ústavy při jejím skonávání – Národní hegemonie náhradou za politickou svobodu – Politickou svobodou k národní rovnoprávnosti a k svobodě národnostní – Lepší poznání u Mladočechů: Nezůstane-li náprava kusou?

V Rakousku všechen rozmyslný tisk od šesti, sedmi let stále upozorňoval, že národnostní spory, které zbavují parlament všech životních sil a vší schopnosti práce, na konec vústí v absolutism. Radikálně nacionální živlové na obojí straně měli jen smích pro nebezpečí státního převatu, který si patrně představovali zcela naivně jen v průvodu ozbrojené moci proti lidu a s bubnem proklamací, jimiž by se zrušily ústavní zákony. Této dekorace státního převratu ovšem jsme se nedočkali. Ale čert absolutismu, jehož moderní děti politické v Rakousku se nelekly, pokud byl malován na stěnu, udomácnil se velmi pohodlně ve vší státní správě. Vláda pana dra Koerbera provedla státní převrat zcela potichu. Fakticky vyzdvihla všechny ústavní zákony, na něž přísahali její členové, a ponechala v platnosti článek jediný: § 14. o císařských nařízeních z nouze. A celým svým postupem až frivolně ukazuje, že nepotřebuje ani tohoto pochybného úlomku z pyšné kdys stavby rakouské ústavy. O velikonocích, sotvaže odebrala se říšská rada na krátké jarní prázdniny, povolil si pan dr. Koeber bez rozpaků § 14. kontingent branců. V Uhrách po plný rok odpírala říšská sněmovna vládě brannou předlohu. A rozhodující místa netroufala si doplnit moc vojenskou bez parlamentního svolení. Po celý rok byl odkládán odvod, strpěny nejisté poměry ve vojsku, dvojí ministerstvo bylo obětováno, aby posléze a za cenu velmi značných národních ústupků mohl být ústavním způsobem povolen v Uhrách branný zákon. Jinak v Rakousku. Obstrukce, která byla překážkou povolení kontingentu nováčků, přetrvala jediný měsíc, březen a již 2. dubna opatřila si vláda brance bez parlamentu. Ba, pan dr. Koerber byl do té míry bezohledný, že nečekal ani až sám si povolí § 14., co potřebuje. Státní správa na týden před povolením kontingentu nutila obecní starosty, aby doručovali (v přenesené působnosti) obsílky k odvodu, pro nejž ještě nebylo zákonného podkladu! Tím až křiklavě doznal p. dr. Koeber, jak si neváží nejen ducha ústavních zákonů, nýbrž i jejich formy.

Je přirozeno, že mnohým otevírá oči úplné ovládnutí absolutismu v Rakousku, za něhož je jenom ještě trpěna říšská rada, která se scvrkla na postulátní sněm s právem přijímat vládní předlohy, ale bez možnosti

bránit jim. A tak se probudil ústavní smysl i v Polácích, kteří některými projevy časopiseckými přímo apelovali na Maďary, aby v zájmu ústavního života v Zalitavsku nepřijímali vyrovnání § 14. A netajili se při tom, že § 14. považují za základ ústavních běd v Rakousku. Neboť jim příliš lákavě usnadňuje se vládě, aby vládla bez parlamentu, místo aby dle své povinnosti se pokoušela učinit parlament dělným. Že Poláci nad bezparlamentním životem v Rakousku se mrzí, je velmi pochopitelno. Neboť žádná strana nedovedla lépe a zištněji využívat slabostí rakouské říšské rady a bezradnosti vlády vůči jejímu rozdrobení než polské kolo. S parlamentem ztrácejí Poláci pramen stálých národních ústupků, ztrácejí trh, na němž vždy mohli a dovedli dobře politicky zpeněžit svých šedesát hlasů. Ale tím již je dáno, že na odpor polský proti vládě bezparlamentní nelze počítat. Stačí, aby pan dr. Koerber ukázal Haliči štědrou ruku a Poláci jistě zase na čas zapomenou na všechnu ústavní bídu Rakouska. Jim ústava nikdy nepřirostla více k srdci než právě jako vládní forma, která jim zaručuje slušný a trvalý politický zisk.

Ostatně prosincová ústava nepřirostla k srdci ani vlastním jejím původcům, liberálním Němcům. Jinak nemohli by tak hrozně lhostejně přihlížet k jejímu skonu a neučinit ani jediný, opravdový pokus záchranný. Neboť je jasno, že všechny německé návrhy, jak udolat českou obstrukci, čelí pouze k zachování a uhájení německé hegemonie, ne však na ozdravění ústavního života. To je i smysl rady, kterou dal panu dru Koerberovi sjezd německé strany pokrokové na Moravě. Dle dra Grossa, mluvčího sjezdu (10. dubna) je nutno českou obstrukci překonat mocí: v parlamentě pomocí pracovní většiny, mimo parlament vyhladověním Čechů, hospodářským i kulturním. Že při tom hyne všechna politická svoboda v Rakousku, že trpí nejen Češi národnostně, ale všechen rakouský lid, tedy i sami Němci politicky, toho měšťácké strany německé nedbají. Jsou zaslepeny jedinou utkvělou myšlenkou: zachovat svoji nadvládu a to třeba na úkor všech svobod občanských. Zachraňují tím ovšem, co zachrániti se nedá. Ale než se ustálí poměry, kolik zhoubných škod ještě způsobí jejich politická nepříčetnost? A jak čelit zatemnění politického rozumu u Němců?

Pro Čechy je cesta jediná a je dána vlastně samým německým postupem. Němci pracují o národní hegemonii na úkor politických svobod. Pro Čechy je přední heslo akutní politiky právě naopak: Politickou svobodou k rovnoprávnosti národní a k svobodě národností. Svoboda národní i svoboda politická jsou nerozlučně spojeny, jedna bez druhé není prostě možna. A jak nese sama povaha jejich a konečně jak určuje i složení naší říše je svoboda politická prostředkem k svobodě národní. To rozpoznávají již sami Mladočeši a čelní jejich poslanci avisovali obrat. Dr. Kramář ve svém listě, v »Lučanu« se vyslovil jako pro přední a aktuální požadavek české politiky pro boj za zlidovění volebních řádů. Otevřeněji ještě promluvili pan dr. Fořt, v Kolíně (10. dubna) a dr. Fiedler v Karlíně (13. dubna), kteří se shodovali v tom, že program státoprávní nedostačí, že nutno vybudovat si i program říšský, který by se snažil o cíle dosažitelnější.

A prvým krokem, s nějž můžeme býti i pro ně bylo všeobecné a rovné právo volební, kterým by parlamentně na vždy se zlomila německá hegemonie. Dr. Fiedler, řekl-li *a* řekl i *b*, vyslovil-li se pro zlidovění sborů zákonodárných a zejména pro lidovou nacionální politiku a proti aristokratické, státoprávní politice, vyslovil se i pro nezbytný její důsledek: pro politiku pokrokovou, svobodomyslnou, jež by dbala nejen svobod občanských nýbrž i svobody duchové, náboženské. Vystihl tím, co je zřejmo každému, kdo viděti chce: lidová, česká politika musí být — dle tradicí i dle založení našeho lidu — politikou pokrokovou, ač-li se má aspoň trochu pevněji ukotvit. Státoprávním hlomozením možno na čas ohlušit pokrokové svědomí českého lidu, ale zaujmout plně duši českého lidu jen pro snahy státoprávní nelze. Dokladem nejvýmluvnějším je tu všecken dosavadní běh české politiky, která stále se pohybovala v kolejích státoprávních a stále zůstávala bez ohlasu v lidu. Státní právo bylo své doby oblíbené heslo politické, ale v mozek a v krev českým lidem nikdy nepřešlo. Bylo své doby dosti mocné, aby stačilo na ubíjení domácích odpůrců, ale nikdy nemělo síly, aby sešikovalo v neoblomný odpor a udrželo v bojovné kázni lid proti Vídni. Dnes pozbylo i svého kouzla jako zaklínací formule proti domácím pochybovačům. Zrádci na státním právu, jak je pojímají naši radikálové, se množí (4. dubna k nim přibylo i »Slovo«, jehož lidé mají dobrou státoprávní minulost) a aby odemstil urážku opuštěnému božstvu vychází se svými kletbami již jediný, opuštěný jeho žrec — »Samostatnost«. Smutně sentimentální konec hrdého politického snu. Leč život právě nechce a nestrpí sny, potřebuje práci, snad méně pyšnou, ale za to tím výslednější. V té je česká budoucnost. —*gg*—

*

ZAHRANIČNÍ: Čilý život v diplomacii — Dohoda anglofrancouzská — Její motivy — Její význam pro poměr Francie k Rusku — Definitivní otevření přístupu k Tichému oceánu?

Již dávno nebylo doby, bohaté tolik na změny mezistátní konstellace, jako uplynulá čtvrt roku. Válka rusko-japonská, která v zahraničných ministerstvech všech evropských a z části i mimoevropských států (Sev. Amerika) způsobila při svém vypuknutí tolik paniky, okázala zároveň nejen kabinetům, nýbrž i publiku, na jehož náladě státníci namnoze závisí, leckteré chyby a zrůdnosti v zahraniční politice dosavadní a dala podnět k čilosti, u diplomatů zřídka kdy obvyklé. V posledních pak několika nedělích objevují se již výsledky.

Hlavním z nich jest dohoda anglofrancouzská. Když pařížský Temps uveřejnil dne 9. t. m. hlavní část formálního jejího obsahu, nastal v zahraničném tisku obecný úžas. Ve spoustě dat, v nichž se obyčejný smrtelník jinak jen málo orientovati dovede, je totiž jedno jasno: že si oba státy pro budoucnost navzájem darují: Francie Anglii Egypt, Anglie Francii Maroko. Francie zřekla se skoro veškeré intervence při finančních akcích egyptské vlády a tím padá poslední překážka definitivní anglické tamtéž nadvlády. Anglie vyhradila si sice v Maroku na 30 let obchodní svobodu, avšak zřekla se veškerých

práv na zemi a výslovně přiznala Francii právo do vnitřních marokánských záležitostí volně zasahovati. Tato pro obě strany přímo velkolepá kompensace dokazuje při nepovolnosti, jaká jinak dnes u všech světových států v koloniální politice jest zvykem, že se nejedná jen o nahodilou smírčí dohodu, nýbrž že jde u obou států o pronikavou změnu dosavadní jejich zahraniční politiky.

Motivů tohoto náhlého rozhodnutí není nesnadno se dopátrati. Válka uvedla Francii v hroznou osamocenost, správněji řečeno, ukázala Francii fakticky dávno již isolované, že její spolek s Ruskem jest jenom pro ohromné materiální francouzské oběti. Francouzští šovinisté utrpěli zejména ledovou sprchu, když pohyb papírů na mezinárodních trzích, válkou způsobený, jim okázal, že prostřednictvím ruských investicí platí vlastně subvence — německému průmyslu. Francouzská neutralita byla v nejkrajnější míře ohrožena, což oficiální ruský tisk francouzské vládě neomaleně každodenně připomínal. Naproti tomu nebylo a není jisto, do jakého poměru dožene balkánská otázka Rusko vůči nejmocnějšímu trojspolkovému činiteli — Německu. Možné tyto sbližovací perspektivy mezi Německem a Ruskem přivedly však anglickou veřejnost zase k umlčovanému v poslední době poněkud poznání, že — jak se Times vyslovily — »pravým odpůrcem Anglie jest Německo, ježto jest odpůrcem hospodářským.« Tak vešly ovace, jichž se dožil v Paříži Krüger, v zapomenutí.

První otázkou, která se na základě tohoto nového anglofrancouzského poměru naskýtá, jest, jak se vyvine dál poměr Francie k Rusku. Combes pospíšil si prohlásiti, že na ruskofrancouzské alianci se ničeho nemění. Rusko pak v přítomné době mnoho namítati nemůže, ne sice proto, že mu záleží na alianci k vůli Čechům, jak se nejnověji p. Holeček dověděl v Petrohradě, nýbrž prostě proto, že dohoda anglofrancouzská znamená prozatím neutralitu Anglie ve válce. Ovšem však i Francie jest nyní prosta nebezpečí býti do války zavlečena, což může míti důsledky pro poměr ruskofrancouzský ještě další, protože značná část vládní většiny ve Francii jest v poslední době stále víc a více pronikána antipatií vůči dvojspolku a poněvadž anglická výprava do Tibetu může přivoditi nové komplikace v poměrech zahraničních, při nichž by zahraničnímu kabinetu francouzskému bylo na dvou židlích seděti znemožněno.

Průběh války ostatně ukazuje, že Francie měla na čase poměr svůj k Rusku uvolniti. Nepřípravenost s jakou na straně ruské válka započata a anarchie, která po odstranění Alexejeva za ponechání mu souverenity ve velitelských poměrech ruských nastala, klidí právě smutné ovoce. Dle vlastnoručního listu carova Alexejovi, uveřejněněného v pařížském Temps, jde prý o válku, »dont le résultat doit être d'ouvrir à la Russie d'une manière definitive l'accès du Pacifique.« Po katastrofách jako Petropavlovsk jest takový resultát války víc než pochybný.

Praha, 15. dubna 1904. — *mn* —

*

VĚCI CHRVATSKÉ. Nový bán — Klerikalism — Jak se vychovává naše mládež – Pokračování khuenovštiny — Zanedbávání hospodářských poměrů – Khuenovština v našich stranách — Strany mladé — Chrvatský realism — Socialisté.

Když v loni konečně odešel z Chrvatska hrabě Khuen-Héderváry — byv jmenován uherským ministerským předsedou — oddechlo si Chrvatsko z hluboka. Řeklo se: stane-li se kdokoliv jeho nástupcem, hůř nám býti nemůže . . . Zoufalý optimism, jenž s dostatek charakterisuje 20leté hospodářství hraběte Khuena. Jeho nástupcem stal se bývalý velký župan virovitického županství, hrabě Tošo Pejačević, syn bána Ladislava, jenž roku 1883 odstoupil s bánské stolice, nechtěje se podrobiti maďarskému nátlaku stran společných erbů. A v skutku: již tento čin otce, pak dost klidné synovo úřadování, konečně zpráva, že děti své učí chrvatštině — všechno to naladilo naše novinářstvo a veřejné mínění dost příznivě vůči novému bánu. Tato důvěra rostla, když nový bán znovu a znovu akcentoval, že bude jeho hlavní snahou zavést do země »slušnou a poctivou vládu«. Vyskytly se dokonce hlasy, (na př. konservativně oposiční »Agramer Tagblatt«), jež ho vítaly upřímně a bez výhrad. Lid věřil v lepší budoucnost — poněvadž byl naivně přesvědčen, že s hr. Khuenem musí padnout celý systém.

Dnes již může se poněkud posoudit, zdaž nový kurs splnil naděje v něj kladené. A tu musí se bohužel uznati, že přinesl velmi málo dobrého. V některých vlivných službách staly se sice podstatné změny, nemožné kreatury bývalého bána byly přesazeny do výslužby a nahrazeny novými lidmi, a v některých případech umírnila se drsná a křiklavá nespravedlnost, dalo se zákonům průchod. Nový bán společně s novým sekčním šéfem nitra jezdívali několikrát do Pešti, by aspoň nějaké finanční koncesse vymohli Chrvatsku, poněvadž v tom ohledu bylo doposud úžasně hospodařeno i se strany Maďarů i se strany bývalého bána. Štěstí jim jen minimálně přálo, vymohly jen velmi bídné koncesse — ale o tom později. V celku tedy bylo aspoň zlomeno s příkrostí, jež dosavade vládla, ačkoliv bývalý systém hluboko se byl vštípil, zejména nižším vládním orgánům, jež nemohly pochopit, že spravedlivě a zákonně se může také v Chrvatsku úřadovat. Byl mrtvý klid jako po hluboké, vysilující krisi.

Ale nejnovější zjevy jakoby věštily, že tomuto ubohému a nadanému lidu není souzen klidný a normální vývoj. Naopak: jakoby se mu chystalo ještě větší a osudnější pokušení. Takto, z krise v krisi probíhal jeho osud od r. 1848 — kdykoliv doufal, že již již je na nejlepší cestě k svému zdravému pokroku — vždy ho ohromná vlna cizích vlivů nebo domácích nepřátel vrhla neúprosně zpět.

Tato zoufalá hra, zdá se, znovu se chystá. Poměry v Uhrách utvořily se tak, že vídeňská kamarilla opět jednou potřebuje opory ve svých »vždy věrných a oddaných« Chrvatech. V Uhrách chce proti nezkrocené oposici použiti konservativní živly, v první řadě katolickou lidovou stranu. A proto se snaží, by také v Chrvatsku zavlál klerikální vítr. Našich 40 poslanců v pešťském společném sněmu mají býti poslušným beránkem černé reakce — a klerikální Chrvatsko klidně se zajisté nechá využitkovat pro akci na Balkáně a jako protiváha proti

maďarským radikálním choutkám. Vídeňská kamarilla velmi chytře počítá – chce tímto způsobem lapit dvě mouchy najednou. Bylo totiž doposud naše kněžstvo větším dílem oposičního smýšlení, jak proti maďarské praepotenci tak proti vídeňskému vlivu, a zároveň kladlo dost velký důraz na svou politickou práci, již často stavělo aspoň rovnocenně vedle svého náboženského působení. Zejména starší kněžská generace byla dost liberální a v národnostním ohledu uvědomělá a ryze oposiční. Zakládáním klerikální strany ovšem že by se velmi rychle odvrátilo kněžstvo od národnostní práce a zfanatisovalo pro výlučné své stavovské otázky, zároveň však bylo by takto — jak se to rozumí u každé konservativní a autoritářské strany — slepý nástroj pro všechny reakční snahy Vídně, jak proti domácím slovansko-demokratickým živlům, tak proti maďarské liberálně-kalvinské oposici. Kamarilla nemusela se mnoho namáhati: nalezla v hr. Pejačevićovi ochotného pomocníka. Je dobrým a věrným katolíkem, mimo to i jeho nejbližší příbuzní hoví aristokratickému pietismu; matka jeho ve jménu »drahého národa a milované víry« převzala protektorát nad různými růžencovými spolky a zahájila pro ně veřejné sbírky. A s druhé strany mocně na něho působí nešťastný zlý duch Chrvatska, hrabě Khuen, jenž se mezi tím stal uherským ministrem a latere. Vždy ochotný nástroj Vídně — pomáhá novému bánu dobrou radou i proti kněžstvu i proti oposici: nejsou prý tak zlí, mnoho jen mluví — ale může jim se docela klidně a dokonale zatočit krkem. On to ví — má v tom zkušenost . . . Tak zavál v Chrvatsku klerikální vítr, jenž již dnes nese docela ráz otevřeného boje na celé čáře. Prvním signálem bylo před několika lety povolení řádu jezovitů stavit klášter a kostel v Záhřebě. K tomu přišel dále I. chrvatský katolický kongress, jenž se již zabýval otázkami klerikální agitace a zejména akcentoval vůdcovství biskupů, episkopátu, v politickém působení. Nedlouho potom měli čelní nadbiskupové, záhřebský Posilović, lublaňský Jeglić a sarajevský Stadler, tajnou konferenci, jež zajisté byla věnována otázkám postupu »katolické« myšlenky . . . Také biskup krkský, smutně mezi Slovinci proslulý Mahnič, přihlásil se k práci — podle osvědčeného způsobu chytře smíchal náboženství s nacionalismem a založil »staroslovanskou akademii« na ostrovu Krku, jež na oko byla založena pro pěstování staroslovanského církevního jazyka, drahé to a populární výsady chrvatského národa, ale ve skutečnosti měla a má za úkol vychovati nejnesnášelivější fanatiky Říma. Dokazuje to »revue« »Hrvatska Straža«, kterou plní professoři této »akademie«, a jež krajně fanaticky polemisuje se všemi literárními zjevy u nás. Konečně i v Dalmacii, té staré osvědčené tvrzi klerikalismu, zaproudil nový živější ruch a biskup splitský dopomohl k založení klerikálního časopisu »Dan«. V bánském Chrvatsku nenarážel hr. Pejačević na žádnou překážku. Nadbiskup Posilović byl odjakživa úplně passivní, neměl rád agilnějšího nižšího kleru, stranil vládě, ač byl při svém nástupu naivní oposicí veleben jako Chrvat a jako důkaz vítězství chrvatskému národu příznivého smýšlení ve Vatikáně (poněvadž nám Vatikán pod maďarským nátlakem neposlal čirého Maďara!). Posilović tedy podle pokynu vlády vydal kněžstvu

jednoho županství dost ostrou epištolu, ve které mladým kněžím důtklivě radí, by se v kostele varovali všech politických narážek a také ve veřejném životě jen důstojně a svému stavu přiměřeně vystupovali, nechtějí-li, by se také u nás zavedl ominosní »Kanzelparagraph«. Na první pohled velmi rozumná slova — a kdo by nebyl zasvěcen důkladně do chrvatských poměrů, jen by ho vítal jako očistu církve od politiky. Ale ve skutečnosti byl vydán proti nepohodlnému, neodvislejšímu a oposičnímu kněžstvu, jež si troufalo poněkud agilněji zasáhnouti do pořádání lidových schůzí, tam řečnilo proti vládě a v tom smyslu navrhovalo ostré resoluce. — Orgány jednotlivých diecésí začaly psáti velmi ostře a velmi bezohledně proti všemu laickému u nás; zejména záhřebský »Katolički list« a sarajevská »Vrhbosna«. Ve školách opanoval čistě klerikální duch; většinou byli ustanoveni fanatičtí katechetové, bez důkladných vědomostí, ale s celým aparátem klerikálního farizejství. Ti se jali horlivě zakládati »mariánské kongregace« na všech středních školách, nedávno dokonce byla založena i na universitě pod protektorátem jezovitů; tím se zároveň široce rozvinulo úžasné špiclovství, pokud již ho nepěstovali maďaronští profesoři. Všechno to zvěstovalo určité hnutí, a před několika nedělemi vystoupilo docela otevřeně na veřejnost: bylo uveřejněno a rozesláno pozvání na subskripci 2000 akcií po 50 K, jež poslouží jakožto základní kapitál pro »I. chrvatské katolické tiskové družstvo« se sídlem v Záhřebě, a s úkolem, by založilo tiskárnu a nakladatelství, vydávalo denníky, revues, brožury, knihy — zkrátka, by všemožným způsobem těžce zkoušený chrvatský lid — »obrodilo v duchu Kristovu . . .« A víte, kdo toto pozvání podepsal? Všichni biskupové, známí jakožto kreatury vlády a k tomu superior milosrdných sester Seigerschmid, bývalý předseda oposice Bresztyenszky a — — Strossmayer! Strossmayer již je úplně hříčkou svého okolí, a tak přišlo, že nechal se lapit jako cenné lákadlo. Bresztyenszky má za sebou pestrou minulost; byl tajemníkem ultramaďaronského bána Raucha, potom kollegou a intimním přítelem hr. Khuena na universitě; jakožto universitní profesor byl úplně pasivní; když náhle musel do pense, začal vydávati — rytíř řádu sv. Řehoře! — časopis »Balkan«, v němž pod rouškou šlechetné akce pro smíření katolické a pravoslavné církve fedroval zájmy Říma; konečně stal se z něho velmi uhlazený a velmi rytířský odpůrce Khuenova režimu a k vůli své diplomatické jemnosti a konciliantnosti svorně ho zvolila oposiční koalice a potom spojená »hrvatska stranka prava« svým předsedou. Nedávno se poděkoval, zejména mu byla nepříjemná přítomnost realistů v této straně — a nyní docela otevřeně vystupuje pro klerikalism. Konečně je zajímavou a nebezpečnou osobou cizinec Seigerschmied, poněvadž jakožto superior milosrdných sester má pod sebou všechny kláštery a ústavy jejich na Balkáně — tedy důležitá osoba pro příští akci Rakouska na Balkáně; kromě toho svým zvláštním způsobem vystupování má přímo neomezený vliv na své fanatické okolí. Tak tedy nalezl Pejačević ochotné pomocníky, kteří nyní již docela otevřeně začínají boj. Aby pak smutný ten zjev byl dokonale hořký, doplňuje ho ryze chrvatská specialita: do spolku maďaronsko-klerikál-

ního ochotně se přidružil — ovšem doposud jen skrytě — i »největší Chrvat« před bohem, advokát dr. Frank, takto vůdce »čisté strany práv«, jenž považuje se hodným dědicem zakladatele strany práv Antonína Starčeviće. Ještě u příležitosti katolického kongresu byl velmi liberálním, psal proti kněžím, hlavně ve jménu pravoslavných a mohamedánských Chrvatů (s chrvatské katolické strany chtělo se totiž chrvatství indentifikovat s katolicismem) — ale jakmile odešel liberální Khuen a přišel klerikální Pejačević, znenáhla otáčel kabátem, a dnes nadržuje nejzuřivějším klerikálům (ovšem — »Chrvatům«) a tedy takto i vládě. Ostatně — o tomto »vůdci oposice« uslyšíme ještě jiných věcí.

S těmito vyhlídkami oslavil chrvatský lid svůj první »uskrs« pod novým bánem. Dnes není si ani ještě vědom, že jeho optimism byl úžasně předčasný a že pod vládou toho bána se naň připravuje mnohem větší, mnohem těžší a osudnější úskok. Khuen mohl brutálně potlačit každou volnost — ale bylo to otevřené a bezohledné a musilo vyvolati reakci. Nyní ale chystá se zdlouha připravovaný, systematický a chytře provedený atentát na kulturu, na cítění a myšlení lidu, přichází akce, jež ze všech nejzhoubněji a nejničivěji může působiti na všechny vrstvy a na nedohlednou dobu.

*

A z této situace není žádných světlých vyhlídek. Na mládež, na mladou generaci nemůže se téměř spoléhati. Výchova je v Chrvatsku na všech školách v takových rukou, že absolutně není s to vypěstovati ocelné charaktery a inteligentní, neodvislé jednotlivce. V poslední době ohromně se zhoršily poměry na našich školách. S jedné strany profesorský materiál v žádném ohledu nestojí na výši svého úkolu podle charakteru a vzdělání a s druhé strany stávají se styky profesorů se žáky opravdu křiklavými. Khuenovština jakoby i v tom ohledu nesla překrásné ovoce. Uvádím jen některé případy — úplně zaručené. Na záhřebské obchodní škole byl nedávno jmenován katechetou šlechtic Mihalovich, takto blízký příbuzný bána Pejačeviće, chovanec Germanica v Římě. Jistý žák stál na chodbě, hledě na stěnu. Tento katecheta šel mimo — a poněvadž ho žák nepozdravil — nemohl ho vidět! — vyťal mu několik poličků, svalil na zem a do něho kopal. Žák dostal — 16 hodin karceru. Na jistém venkovském gymnasiu navrhl profesorský sbor vládě ku vyloučení dva žáky, poněvadž jeden řekl svým kolegům, že souhlasí s Darwinovou theorii a druhý mu přisvědčoval. Pokud návrh ten není vyřízen, zapověděl jim sbor chodit do školy. — Jistý profesor záhřebského gymnasia žaloval u ředitele žáka první třídy, že ho pozdravuje slovem »servus«. Třídní podle příkazu ředitele diktoval žáku 16 hodin karceru. Když malý hoch dal se do pláče a prohodil, že ho jináč ani nebude pozdravovat, vyšlo konečně na jevo, že žalující pan profesor je — jeho bratranec. Vlastního bratrance žaloval a před ředitelem zamlčel své příbuzenství . . . Ale ovšem — čeho by u nás většina profesorů nebyla schopna? Má na př. ve svém středu kolegu, jenž vždy kolem prvního přichází do školy tak opilý, že koná »přednášku« ve svém kabinetu, poněvadž se

přes dlouhou chodbu do třídy nedostane. V takovém stavu jednou sfackoval oktavána, a když otec žákův na něj si vyjel, omlouval se mu — svou opilostí. A jednou také kolem prvního, v stejné náladě viděli ho ráno k sedmé hodině žáci, jak mimo školu jezdí na koni vlašských kočí, surových obchodníků s dobytkem, již ho častovali nejsprostšími epitéty . . .

V takovém ovzduší vyrůstá naše mládež. Jaký div, že to v šlechetných a nezkažených duších vyvolává ostrou reakci? A dostavila se. I doposud se u nás vydávaly na středních školách časopisy; jeden dokonce, »Nova Nada«, vyvinul se ze skromného litografovaného listu jedné třídy ve velmi slušný tištěný orgán celého chrvatského a slovinského středoškolského žactva, jenž přinášel mnoho pozoruhodných věcí, zejména v kritické rubrice, jež předčila svým hlubokým obsahem všecky tehdejší chrvatské časopisy! Z toho střediska vyvinulo se několik slušných lidí, kteří již nyní hrají důležitou úlohu ve veřejném životě. Ale všechny ty časopisy převážně jen pěstovaly literaturu — o jiné otázky, studentskou, sociální, náboženskou, o politické poměry ani nezavadily anebo jen opatrně, akademicky a povšechně mluvily. Nyní, zhoršením poměrů, také přišla ráznější reakce. »Středoškolský výbor« vydal v Záhřebě (ovšem byl nucen tisknout v Pešti!) již dvě čísla časopisu »Naša Snaga« (Naše síla). Pozoruhodný zjev — překrásný a přesmutný! Není pochybnosti, že je v celku produktem skrz na skrz chorobných našich poměrů. Svým ostrým, bezohledným tónem, zralou, až příliš propracovanou věcností, krajně radikálním stanoviskem, převážně vzdělavacím obsahem — vypravuje nám ohromnou spoustu hříchů, jež naše škola spáchala na těch mladých duších. Zničila v nich každou mládeneckou radost, každé instinktivní nadšení, každou důvěru a naději na zlepšení nynějšího stavu. Vysoko u nich vypěstovala studenou rozumovou práci, chladné theoretisování, nenávist, pomstychtivost a zoufalou, pod rouškou vypočítané reální práce, obětavost. Není totiž pochybnosti, že celá ta reakce bude jen smutně plýtvanou energií; žactvo pramálo porozumí tomuto výkřiku poctivých nešťastníků, velká snaha a uložená energie nebude v žádném poměru k malému úspěchu. A mladíci, stojící docela bezbranní proti ohromnému vládnímu aparátu — jak šílený nepoměr! — zkusí jistě celou tíhu jeho pomsty a pocítí ji snad pro vždy . . . Již je sedm od nich předloženo vládě na vyloučení, dva dokonce ze všech gymnasií v Chrvatsku. Tak systém žádá u nás své oběti, jež jinde v normálních poměrech mohly by klidně se vyvíjet a přinášet nejlepší ovoce. Ale ten systém zajisté potrvá hodně dlouho. Již se proslýchá, že šéfem vyučování stane se notorický klerikál, bývalý profesor kanonického práva, nyní justiční šéf. A ten systém také svěřil vychování a dozor žáků nejnižších tříd v šlechtickém konviktě uvedenému již Mihalovichi. On »vychovává« své svěřence, že ani řádku nesmějí psáti domu bez jeho vědomí, vždy si musí libovati v krásném konviktském životě (ač jich nemilosrdně bije a tresce), žádnou knihu mimo školní a nábožnou, zejména ne zábavnou, nesmějí čísti, dokonce jim zakázal chodit — na tělocvik. Ale když v Záhřebě koncertoval nedávno Kocián a hrál také skladbu —

s odpuštěním — od bánovy dcery — tu pan praefekt komandoval všechny své chovance ke koncertu, by »nadšeně« tleskali — ne virtuosu, ale vznešené skladatelce . . .

Malá episoda — ale význačná pro naše poměry. Tak je to ve všem — řekl jsem již, že khuenovština hluboce, velmi hluboce je zakořeněna všude. Musí se uznati: Khuen byl pro naše lidi jako stvořen — znal jich do duše, dovedl jich připoutat, zlomit, pokořit a využitkovat. Neohrožený krotitel. Ještě v poslední chvíli, v okamžiku, kdy krátkozraká oposice chtěla imponovat obstrukcí v chrv. sněmu u příležitosti budgetní debatty a potom rozhorleně odešla — v tom okamžiku využitkoval šťastný okamžik a nechal navrhnouti předlohu o úplném zrušení poroty ve věcech tiskových. Ovšem — maďaronští mamelukové předlohu jednohlasně přijali. Pejačević převzal to dědictví a nemá ani touhu ani moc, by je zrušil. A tak u nás započalo subjektivní pronásledování ubohých redaktorů, zejména socialistického listu, jež obyčejně — jak je to pochopitelno u našich soudců — skončí odsouzením. Ale dále, na všechny strany ukazuje slíbená »slušná a poctivá vláda«, jak je prosáklá khuenovštinou. Tak na př. byl úplně i bez nejmenších důkazů vypovězen redaktor socialistického časopisu z jistých lázní, kde se klidně oddal léčení. Prý měl úmysl pobuřovat — okolí. Stížnost ovšem byla marná. — V Irigu, v bohatém Sremu, byl sedlák Aca Bankovački od okresního hejtmana odsouzen na 14 dní vězení, poněvadž — na poště chytli jeho poukázku, kterou objednal vládou povolený srbský socialistický časopis. K tomu ovšem není třeba dodati ani výkřičníku. — Když vyšlo první číslo studentského časopisu »Naša Snaga«, očekávalo před domem, v němž bydlel administrátor, tohoto neméně než 5 detektivů pod velením vyššího policejního úředníka, doktora práv, a skutečně chytli studenta, jenž šel do průjezdu, aby si zapálil cigaretu . . . Vůbec udělal ten časopis velmi zlou krev ve všech třídách záhřebského obyvatelstva. Opatrná oposice mlčí jako zařezaná, »realisté« neberou »zavedené hochy« vážně anebo sladkým chováním chtějí je přitáhnout na své kompromisní stanovisko; vláda vede nejpřísnější vyšetřování; policie zimničně pátrá po balících z Pešti a — šťastně jich nezachytí; a veledůstojná kapitola také se rozhoupala a nařídila jedinému slušnému záhřebskému knihkupci pod vyhrůžkou zastavení všech dalších objednávek a neúprosného boykottu, aby ihned z výkladní skříně odstranil veškeré exempláře. Tak klerikalism pracuje do rukou vládě. Ostatně — kněžstvo je všude stejné. Jsou zrovna na horké půdě chrvatských zemí s tolika náboženstvími mnohé klassické doklady. Stadler, jenž pro své »patriotické« chování v otázce sv. jeronymského ústavu dostal přísnou důtku z Vídně — koupil nyní prostřednictvím oddaného člověka tiskárnu v Sarajevě a hodlá založiti klerikální denník pro Bosnu — ovšem, jak pochopitelno, pro vládu příznivý. Mohamedánský reis-el-ulema nemilosrdně všechno zabavuje preventivní censurou v časopisu pokrokovější mohamedánské inteligence »Behar«, co neodpovídá přísným jeho konservativním názorům nebo — »náhledům« vlády okupovaných zemí. A v Chrvatsku pravoslavní episkopové v Pakracu a Plaškem na pokyn

vlády v posledním okamžiku odřekli svolení k vykonání »molebství« v Záhřebě a Rijece pro zdar ruských zbraní. Tak i ti vychvalovaní »národní« pastýři svého stáda v záležitosti svých tak vroucně milovaných souvěrců a slovanských bratří — pokorně couvnuli před příkazem cizí, maďaronské vlády! Jen konsekventní pokračování v Khuenově systému.

Rozumí se, že ten systém nejzhoubněji řádil v hospodářském ohledu. Je známo, že Khuen přenechal všechny kasy úplně prázdné svému »šťastnému« nástupci. Sáhnul dokonce na fondy, jež vládě jsou jen svěřeny ke spravování. Když dělal tak pán — proč by ne sluha: A kradlo se a korumpovalo na všechny strany. Nedávno vyšel na jevo ohromný skandál s jistým národním poslancem (jenž se dodnes neodřekl mandátu!). Jeho předchůdci a on sám se svými věrnými prodělali za řadu let celých 30 milionů z fondu »imovne obci« v Brodu, jedné z nejbohatších obcí bývalé Krajiny. 15 let seděl ve sněmu a neomezeně »hospodařil« v obci na svůj účet. Nyní chtěl pod nestydatě nízkou cenou prodati ohromné prostranství této obce s nesmírnými lesy jisté pešťské firmě. Oposiční noviny dopodrobna uveřejnily všechny křiklavosti — a tak s lítostí byla přinucena »slušná a poctivá« vláda, by ho — propustila. Poslancem »lidu«, dokonce i na pešťském sněmě — zůstal. — Neméně rozšafně si vede jiný sloup Khuenovy éry, velký župan Kukuljević. V jeho županství má lid, totiž dědicové chudých »graničárů«, jejichž kolektivní vlastnictví je majetkem t. zv. majetkových (»imovných«) obcí, ještě doposud, po zrušení Krajiny, právo užívat jisté množství dříví. Jednoho dne jednoduše bylo těmto uživatelům zakázáno bráti si své dříví a nařízeno, by místo toho odebírali uhlí z uhlokopu sv. Trojice. Uhlí to je mizerné, nemá žádného odbytu, národ nemá kamna zařízena pro topení kamenným uhlím — ale všemohoucí faktoři bedlivě provádějí nařízení. A proč? Poněvadž je pan velký župan sám — hlavním akcionářem toho uhelného dolu . . . Ejhle, to byla příčina posledních bouří v Chrvatsku před několika měsíci. A konec? Vláda do vzbouřených okresů koncentrovala velké množství četníků a vojska. Župan klidně vládne dál. — Hlavní město Záhřeb chce nyní konvertovat svůj dluh. Nevypsalo však konkurs — většina zastupitelstva je maďaronská — nýbrž beze všeho přijalo velmi nevhodný ofert jistého pešťského ústavu. Jeden z oposičních poslanců — úplný laik v peněžních věcech! — pozeptal se u pražské »Ústřední záložny českých spořitelen«, pod jakými podmínkami by ten obnos konvertovala (pešťskou nabídku neuvedl). Dostal velmi výhodnou odpověď. Sdělil ji ihned rozhodujícím kruhům. A co se stalo? Místo aby se vešlo do úmluv s pražským ústavem, seznámil — podle všeho — sám starosta peštskou firmu o nabídce českého ústavu, a tato firma ihned také povolila stejné podmínky. Pražský ústav nyní povolil ještě výhodnější podmínky — ale věc nějak podezřele utichla.

*

Ale mnohem smutnější je zjev, že khuenovština pronikla všechny vrstvy a všechny strany. Vláda na př. měla své vyzvědače dokonce ve výkonném výboru soc. demokratické strany. Mnohem zhoub-

něji však a pronikavěji zžíral a rozleptal tento systém naši oposici. Ač měla několik bystrých hlav, klesla konečně na takovou mizernou úroveň, že byla prostě zábavnou hříčkou v rukou Khuena. K tomu ji ten systém i jinak otrávil. Nedávno rozvířila dost prachu — a potom hezky ztichla, jak to u nás již bývá – aféra s poslancem Frankem, zmíněným již vůdcem Starčevićovy »radikální« strany a prof. Kršnjavim, bývalým sekčním šéfem, velmi bystrým člověkem, ale bohužel úplnou stvůrou systému. Kršnjavi měl povídavý okamžik a vypravoval v Opatii jistému advokátu, jenž se neúčastní politického života, tuto historku (bylo to zrovna v době, kdy v Uhrách se jednalo o podplacení oposičních poslanců hrabětem Szaparym, důvěrným přítelem hr. Khuena): v debattě o koupi statku Božjakoviny pro vládu měl Khuen parný den. Vědělo se všeobecně, a zejména oposice číslicemi dokazovala, že se tento statek ohromně přeplácel (byl totiž koupen od jednoho vlivného maďarona, jenž úplně přišel na mizinu). A tu vstal Dr. Frank, nejlepší financier oposice, před kterým jediným se Khuen bál. Bán zbledl, upřeně se díval na Franka. A tu najednou Frank velmi delikátně začal mluvit o Khuenu, přiznával mu v té věci úplně čisté prsty, šikovně zachránil své oposiční renomé — zkrátka: bán byl spokojen, a šťasten řekl Kršnjavimu na jeho otázku, kolik proto dostal: »Vorläufig nichts, aber ich verstehe ihn.« Nedlouho potom dostal velký radikál a vždy »principielní« oposičník Frank velmi výnosnou při záhřebského — maďaronského — zastupitelství, v ní vydělal 20.000 zl. A dostal ji vzdor velkému počtu — maďaronských žadatelů. Ovšem, když nyní ta věc vyšla na jevo, všelijak se Kršnjavi vykrucoval. Je ale charakteristickým, že Frank nepohrozil žalobou Kršnjavimu — nýbrž těm časopisům, jež to první přinesly. Dnes ovšem — po dlouhých polemikách — všechno utichlo . . .

A takový duch vládne všude. Kolik bylo pokřiku a nadšení, když se zakládala »Rolnická banka«. Všichni neodvislí živlové musili přinášet svůj obol, všichni jásali, že to bude pevná hradba proti cizineckému kapitálu a hlavně se ukazovalo na to, že tato banka bude zakládat Raiffeisenovky a tím že zachrání našeho rolníka a úspěšně bude konkurovat s peštskými úvěrními spolky. Z počátku opravdu bylo pěkných náběhů. Do ředitelství dostaly se dokonce dvě platné mladé síly (realisté); Raiffeisenovky se zakládaly hojně, banka kvetla. Však bychom nebyli v Chrvatsku, kdyby to tak všecko hezky šlo ku předu. Kněží si zajistili rozhodující vliv a spolčili se ještě s některými »geschäftsmanny«. V březnu byla druhá valná hromada — a tu se ukázaly krásné věci. Khuenovština na celé čáře — i v tom nejnárodnějším ústavě! P. Radić, přímo súčastněný, popsal celý děj v »Novém listě« rjeckém velmi věcně a pěkně — po dlouhé, smutné době zas jednou také věcný článek od něho, dokonce s těmi nenáviděnými »ciframi«. Tedy na valné hromadě po bouřlivých scénách bylo konečně jasno, že p. Radić měl svou interpelací pravdu: banka, šlechetný národní ústav, nechce se zabývat zachraňováním chudého rolníka, chce jen čistě spekulativní, výnosný obchod. Tak banka, v které rozhodují antisemitští kněží, spolčila se na př. s jistým židem Spitzerem, jenž

ani není agentem, pomocí jeho koupila jistý statek za 176.000 K, a dala mu provisi — 32.000 K (zprvu dokonce chtěla dáti 42.000 K!), sama pak vydělala celkem 23.831 K. To je její reelní manipulování! Dále: při této interpelaci tvrdil jeden z vlivných členů výboru, ovšem kněz a profesor theologie, že banka nemohla koupiti jiný statek, poněvadž nebylo nabídek. Zatím však je nyní utvrzeným faktem, že před hořejším nabídnutím dostala banka ofertu velmi výhodnou, zejmena pro parcelaci mezi rolníky — ale že ji odmítla! A do třetice: jistý statkář chtěl koupiti statek ve svém sousedství. Přišli k němu dva členové ředitelství banky, jeden ovšem farář a vůdce našich křesťanských sociálů, a ptali se statkáře, co asi myslí, že by se za ten statek dalo — poněvadž ho chce koupiti rolnická banka. Statkář řekl sumu, ochotně přenechal »bance« statek v šlechetném úmyslu, že s ní nebude konkurovat. Jak se pak podivil, když za nedlouho koupili ten statek s 8000 zl. výdělku — p. Spitzer a dobrý jeho jeden přítel, takto velký činitel v »rolnické bance«!... K úplnému obrazu této národní a oposiční banky jen schází ještě připomenouti, že jako svého inspektora jmenovala bývalého notáře za Khuena, jenž docela v intencích svého pána nemilosrdně trýznil ubohý lid — a že ihned po valné hromadě pro interpelaci p. Radiće, jako jeho inspirátory propustila okamžitě oba členy svého ředitelství — realisty.

Tentýž den odpoledne měla »strana práv« (oposice, v níž jsou i realisté) svou schůzi, a tu na surový nátlak některých starých pánů, kteří jsou také v »rolnické bance«, byl tajemník Radić nucen složiti svou funkci, kterou mu beztoho neplatili řádně, ač slíbili.

»Matica Hrvatska« byla vždy pevnou hradbou národního smýšlení u nás. Byla baštou oposice. Netušenou měrou vzkvetla v osmdesátých a devadesátých letech. Nyní se již i tam vyskytují divné věci. Kde kdo bere peníze, časopis vydávaný rok po »Matici« pohltil horendní sumu — a bilance vypadají dost zvláštně. Tak na př. budget pro letošní rok je velmi paušální a nejistý. Počítá se přes 2000 K za byt — a Matice přece má svůj dům. Správa žádá skoro 6000 K, ač tajemník dostává jen 1600 K. Jako podpory uvádí se 1334·95 K, ač o těch podporách žádný neví, ač se honorář spisovatelům počítá zvlášť. Vzniklo tedy podezření, že je jich zapotřebí pro vzniklý deficit — poněvadž počet členů dost citelně klesl. Ale nejdivněji se vyjímá bod »různé« s 21.527·61 K, ohromný obnos s docela neurčitým účelem, když se uváží, že celý budget sotva přesahuje 90.000 K. Tak se hospodaří s těžce nasbíraným národním obolem.

Na všech stranách smutné úkazy — a není z nich východiště. Řekl jsem již, že bývalý systém hluboce a všestranně otrávil náš život. Dokazuje to i mladá generace. Měla slušnou průpravu, vrátila se z ciziny s mnoho chutí a dobré vůle, mnoho slibovala — ale málo, velmi málo vykonala. Náš »realism« dnes je jen na naši půdu přenesené mladočešství. Nic víc. Jakmile se mladí lidé vrátili do své vlasti, ihned je otrávil domácí vzduch. Nějaký čas experimentovali — pak zažíznili brzkými a velkými úspěchy, vpašovali se do starých stran, chtějice je obroditi nebo rozbíti. Nepodařilo se ani jedno ani druhé.

Připojili se k spojené oposici — ale dnes musí smutně doznati sami, že nemohli rozvinouti svou energii, že jim prostě nedovoleno pracovati. Rozutíkali se tedy po venkově, uspořádali mnoho lidových schůzí — národ přicházel, byla to pro něj novota, ale úspěch při tak zanedbaném lidu daleko zůstal za dobrým úmyslem. A mladí mezitím podlehli otravnému vzduchu svého okolí, pomohli k reputaci starším a nyní jsou všude odkopáni. Jako určitý blok již neexistují, je mezi nimi příliš velkých rozdílů. K tomu se jim přidružila velmi pochybná individua — zdá se, že »realism« přišel u nás v modu, a tím rychleji bude diskreditován. Jaký je to »realism«, ukazuje nejlépe faktum, že je předseda mariánské kongregace na universitě — »realistou« (aspoň tak o sobě říká). A při nedávných demonstracích proti »čisté straně práv« ukázali realisté celou ubohost svých stoupenců. Klesli docela na niveau naší nejhorší vlastenecké luzy z devadesátých let, ukázali svou »uvědomělost« rozbíjením oken, zpíváním a křičením — jen že neměli ani tolik kuráže, jako jejich odpůrcové... Vyčerpali se agitací pro volby do podpůrného spolku a nyní na universitě nedělají nic. Svůj časopis »Hrvatska Misao« nedovedli vyplniti a proto ho přenechali zbrklému a neunavnému Radići, jenž jej plní takovými střeštěnostmi v »slovanském a demokratickém« duchu, že byli nuceni již veřejně ohlásiti, že se s obsahem toho listu nestotožňují. Hodlali na podzim založiti svůj denník, měli již sebraný slušný kapitál, ale intriky a malichernosti rozbily všechnu přípravnou práci. Nyní prý se chystají založiti týdenník — uvidíme. V intrikách, v přechytření byli vždy velcí a vyčerpali hodný kus své energie. Dosud jsou nuceni většinou sedět v redakcích anebo aspoň spolupracovat v listech konservativních.

Sami »vůdcové« cítí nyní tajný záchvěv studu. Před časem jeden z hlavních »realistů« uveřejnil v »Novém Listu« velmi pěkný článek pod titulem »Do kouta«, v němž pádně a výmluvně dokazoval úplný rozklad a bezmocnost realistů a nutnou potřebu, by aspoň v poslední chvíli uchopili se slušné práce a spolu se všemi mladšími a neodvislými lidmi založili novou skupinu politickou a sociální. Zejména teď, kdy otevřeně vystupuje klerikální hnutí, by toho bylo velmi zapotřebí. Ale »realisté« ještě ani z daleka nezúčtovali se staršími otázkami, na př. srbskou, sotva že zdomácněly u nás schůze podle § 2. — a na tak velké otázky, jako je stanovisko vůči klerikalismu, nemohou se absolutně odvážit, jak to jasně ukazuje smutný průběh schůze za tím účelem svolané. A zdá se, že nové volby budou co nevidět. Jak naleznou tu mladou, sebevědomou generaci? Jak naleznou venkov? Vše velmi smutno — a maďaroni opět budou oslavovat jedno ze svých skvělých vítězství!

Zdá se vůbec, jako by u nás nebylo smyslu pro drobnou, vytrvalou a praktickou práci. Jsme příliš velikášští — malichernostmi se nezabýváme. Mezitím Maďaři s námi dělají co chtějí. Jen dva nejnovější případy: kolik se namáhala chrvatská vláda, by nám vymohla nějakou slušnou subvenci — a Maďaři dali milostivě 10 mil. K z 321 mil.! Podle klíče našich příspěvků musilo by se u nás investovati aspoň 26 mil. A těch 10 mil. bude upotřebeno na regulaci Drávy, by příliš neškodila také — Uhrám, pak na dráhy, zejmena na dávno slí-

benou v Lice. Ale jak? Dostaneme úzkokolejnou, nejhorším směrem, mimo hlavní města — zato bude přímo spojovat Bosnu s Rijekou a Peští — a o to se jedná! — Pak maličkost: parníky anglické Cunard line, jež převážejí vystěhovalce z Rjeky, nuceny jsou kupovat své maso v Pešti za 150 K (bez převozu) za q; rječtí obchodníci nabízeli nejlepší maso po 128 K za q. Ale ovšem — to je chrvatské maso — a to nesmí nalézti odbyt, ač Chrvatsko také přináší určitý svůj obnos k subvenci pro tuto paroplavební společnost, ač je chrvatské maso tak věhlasné, že nedávno na trhu v Karlovci koupila dvorní kuchyně 8 volů . . .

Ale především my sami jsme vinni, když se s námi tak zachází. A v té neutěšené situaci není téměř světlejší vyhlídky. Sem tam nějaký časopis, zejména se v novější době slušně emancipovala provincie od nesnesitelného záhřebského vůdcovství, jak to dokazují denníky »Narodna Obrana« v Osijeku a zvlášť rjecký »Novi list«, jenž zasluhuje mnoho uznání, uváží-li se, v jakých poměrech vychází.

V celku však nutno klásti hlavní naději do naší sociální demokracie. Má u nás ohromný, docela jiný účel a význam než jinde. Jinde předcházely ji měšťácké strany, jež aspoň v jistých rozměrech vybojovaly základní práva a požadavky moderního pokroku. U nás celou tu práci musí obstarat ona. A sama. Ohromný, těžký, ale krásný úkol. Očekávají ji velké otázky a úžasné zápasy na všech frontách — doufejme, prohlížejíce její dosavadní postup, že půjde dále nejen do šířky ale i do hloubky. Tyto dni — po dlouhé době — má svou pracovní konferenci strany — snad bude ta východištěm nové, plodnější práce. Dovede-li si přisvojit vedle dobrých agitátorů i slušnou inteligenci — pak má vyhráno. Snad přece ten náš lidový materiál není tak špatným, aby nezasluhoval i toho posledního experimentu. *J.*

4.-5. IV. 1094.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Ještě jednou profesor Wieser a zemské hospodářství v Čechách. — Prof. Herkner a vnitřní kolonisace v Čechách — Průmysl a zemědělství.

Prof. Wieser, povolaný za nástupce Mengrova na profesuru národního hospodářství do Vídně, svými články, uveřejněnými nejprve v »Deutsche Arbeit« (říjen až prosinec 1903) a nyní i v samostatné brožuře o daňové poplatnosti německé a o veřejném hospodářství v Čechách, pokusil se dáti Němcům vědecký podklad pro jejich expansivní snahy politické. Kdežto Němci platí prý v Čechách plnou polovici přímých daní, jsou v zemském hospodářství za české vlády zkracováni. A z toho vyvozována veliká a vždy rostoucí známá řada požadavků Němectva v Čechách naproti zemi, Praze atd., německé okresy posílaly petice, že si budou své školy a jiná zařízení, dosud zemí poskytovaná, vydržovati samy, jen aby byly sproštěny přirážek zemských a pod.

Že jsme hlavně v průmyslu a obchodě za Němci, věděli jsme dávno, a že tato naše opozdilost projevuje se i v daňové poplatnosti, bylo každému zřejmo; pochybnosti budilo tu především procento německé účasti v daních přímých, Wieserem vypočtené, a odpor kladen

proti vyvozování politických důsledků z této uměle zveličené německé převahy daňové.

*

V České společnosti národohospodářské podnikl nyní Dr. Krejčí přesnou revisi druhé a hlavní věty Wieserových tvrzení: že zemské hospodářství křivdí Němcům, a byl s to učiniti Wieserovi řadu vážných výtek.

Především po formální stránce: Wieserovy výčitky o křivdě německým zájmům v zemi zakládají se na rozpočtu a ne na účtu, tedy na číslech o výdajích pouze předpokládaných, kdežto byla po ruce přesná data o výdajích skutečných. Rozdíl mezi výdaji rozpočtenými a skutečnými však činívá statisíce a miliony (na př. r. 1902 vydalo se na zemské železnice v Čechách proti rozpočtu o $1^1/_4$ milionu K méně).

Nad to počítá W. dle rozpočtu pouze za jediný rok 1902, jejž si zcela libovolně vybral, ač jsou tu snadno přístupny rozpočty i účty za více než 40 let, čímž porušil jednu z hlavních zásad methody statistické, tak zv. zákon velkého čísla. Ani zvolený rozpočet však W. nevyčerpává úplně; ztratilo se mu neméně než $3^1/_2$ mil. K oproti rozpočtu sněmem schválenému, a $2^3/_4$ mil. K oproti neschválenému (neuvádí totiž ani, podle kterého z nich počítá). Tím porušil W. druhý hlavní zákon methody statistické (úplnost, pozorovaný předmět co možná vyčerpávající).

Wieser však ani po věcné stránce nepočínal si přesně vědecky. Utvořil skupiny pro zařazení jednotlivých zemských výdajů libovolně a nedůsledně, neudává ani úplně ani přesně, které výdaje zemské přijal do jednotlivých svých skupin, tím nevědecky znemožnil kontrolu své práce, neboť nelze veskrze sledovati ani, zda jednotlivé výdaje právem byly zařazeny do té které skupiny, ani, které výdaje byly pominuty. Výpočty jeho ani číselně nejsou správné, poměrná čísla vypočítává na základě čísel libovolně zkrácených, a při všem tom dovedl jen závěrečným výpočtem dokázati, že Němci dostávají prý od země o 13% čili v roce 1902 o 5 mil. K méně, než jí dávají.

Avšak tento důkaz nejen že se Wieserovi nepovedl; nýbrž naopak, naše zemské hospodářství nekřivdí Němcům ani v těch oborech, na něž Wieser své stesky vlastně omezuje: při místních drahách, zemědělství, umění a vědě. Neboť i v příčině místních drah zemí podporovaných, třeba že potřeba byla i jest tu na straně české nepoměrně větší než na straně německé, přes to ze všech těchto drah připadá na Němce plných 44·06% stavební délky a ne méně než 42·36% celkového obtížení země, každým způsobem tedy mnohem více, než by jim patřilo i dle kvoty obyvatelstva; nad to i mnohé dráhy ryze českým územím vedoucí slouží jen účelům jiným, ne českým, na př. dráha Postoloprty-Louny účelům krajů německých, dráha Solnice-Rychnov a j. německým podnikatelům, továrníkům a velkoobchodníkům. Nad to pak teprv v posledních letech dochází k většímu zastoupení českých krajů v zemské akci železniční, z celé této dosavadní zemské akce prováděla se ona část, jež je na prospěch Němcům, poměrně rychleji než část druhá, Čechům sloužící.

V příčině zemědělství z úřadních čísel o rozdělení dotací zemských, jež se vyplácejí prostřednictvím Zemědělské rady, za dobu od roku 1880—1902, resp. 1892—1902, plyne, že režijní náklad na německý odbor v celku se téměř vyrovnává s českým (48·7:51·3), ač německé zemědělství v Čechách svým významem, rozsahem, počtem svých příslušníků a zvláště svou potřebou nerovná se ani z polovice českému, že v mnohých letech náklad na odbor německý činil dokonce více, než na odbor český (roku 1896, 1899, 1900 a 1901) a že režijní tento náklad roste u německého odboru mnohem rychleji než u českého. Ze součtu všech ostatních zemských dotací a subvencí v r. 1880 až 1902 pak připadlo Němcům 43·2%, a při některých druzích dotací těch je poměr pro Němce ještě mnohem příznivější; činiť podíl jejich 47·3, 47·5, 54·1, 67·4, 71·9, ba při lnářství dokonce 98·8%! Za všechna ta léta podíl Němců na úhrnu režijního i subvenčního nákladu činí 44·6%.

Také ze zemských dotací, přímo ze zemské pokladny vyplácených, pokud se dají národnostně děliti, dostává se Němcům většího podílu, než by jim patřil i dle kvoty obyvatelstva.

Mimochodem řečeno, tyto číslice svědčí o tom, že německý odbor zemědělské rady byl daleko čilejší odboru českého; je-li snad pochopitelno, že Němci obdrželi skoro veškerou dotaci lnářskou, ač jistě lnářství pěstuje se i v českých krajích, jest podíl český 55·4% na souhrnu režijního i subvenčního nákladu zemědělské rady (českého i německého odboru) rozhodnou, našimi činiteli samými zaviněnou křivdou a naprostým nepoměrem jak naproti kvotě obyvatelstva českého k německému vůbec, tak zvláště naproti poměrnému zastoupení zemědělství českého k německému v Čechách jak co do počtu příslušníků, tak co do plochy.

V příčině umění a vědy v království Českém sestaveny příslušné položky żemských účtů jednak za rok Wieserem zvolený (1902), jednak za posledních 10 let vlády české i za posledních 10 let vlády německé. I shledáno, že v r. 1902 činil německý podíl 41·56%, v roce 1902—1883 celkem 41·1%, v r. 1883—1874 dokonce 55·9%. Nehledě k tomu, že v tomto oboru jest opět potřeba u Čechů intensivnější než u Němců, dostává za vlády české německá menšina od země na vědu a umění nejméně o 4% více, než by jí patřilo dle poměru obyvatel; dokud však menšina tato byla v zemské správě rozhodující, dávala české většině aspoň o 18% méně, než co jí i dle kvoty populační dáti měla.

Na národní školství si Wieser nestěžuje; a jak si také stěžovati na zkracování, když dle úřadních účtů za r. 1874—1901 činil německý podíl na řádné zemské dotaci v celku za těch 28 let o víc než 5% více, než německá kvota v obyvatelstvu Čech, z příspěvku zemského fondu k mimořádnému a stavebnímu nákladu okresních školních fondů připadlo Němcům dokonce 73·9%; Čechům, tvořícím ²/₃ obyvatel země a majícím také v této příčině i relativně větší potřebu, dostalo se teprve od r. 1882 z prostředků zemských na školství o něco málo víc než polovice, tedy pořád ještě méně, nežli by jim dle počtu

obyvatelstva příslušelo, takže si Čechové poměrně mnohem více své školství vydržují z vlastních prostředků než Němci.

Za vlády německé v zemi pak dostávalo se nám ze zemského nákladu na národní školství někdy ani ne 30%, tedy mnohem méně než polovice toho, nač bychom měli nárok, kdežto Němcům za vlády české dostává se vždy mnohem více, než jim patří.

Arci, ve školství jsme svojí nemístnou »zásadní« oposicí proti novým zákonům školským zavinili sami, že náš podíl v zemských výdajích školských byl tak nepatrný.

Wieser i v jiných menších věcech nekriticky a nevědecky přejímal tvrzení německonacionální žurnalistiky, i když jejich přehnanost byla očividná a snadno se dala kontrolovati.

*

Po stránce daňové byla nevědeckost jeho počínání osvětlena ostře již v březnové schůzi obchodní komory a dojde zevrubnějšího ještě rozboru.

Shrneme-li však jen to, co již důvodného proti jeho tvrzením u nás bylo pověděno, musíme litovati, že učenec jména Wieserova snížil se k tak nevědeckému a frivolnímu útoku, dav v šanc svoji vědeckou reputaci. Statistika jeho patří do té kategorie statistik, kterými lze dle známé fráse dokázati všechno. Kdyby se daly německou kritikou vytknouti podobné vážné, ba křiklavé methodické vady a věcné nesprávnosti nějaké práci učence českého, co by tu bylo na německé straně povyku a výsměchu o inferioritě české vědy a o českém méněcenném globu vědeckém. Práce Wieserova je pádným dokladem, jak slabé výkony dovedou podávati i světla prvého řádu i v té pro svoji pedantickou důkladnost velebené říši vědy německé.

*

Také profesor národního hospodářství v Curychu, Herkner, známý u nás svojí Dělnickou otázkou, vzbudil nejnověji rozruch v naší veřejnosti článkem o národním významu německého rolnictva v Čechách.

Pozoruhodný článek jeho obsahuje tyto vývody: Postavení Němců v Čechách je ohroženo tím, že musejí základy své hospodářské existence hledati především v průmyslu, který má z pravidla nepříznivější poměry fysické zdatnosti a úmrtnosti nežli zemědělství a sotva by se vůbec bez přílivu obyvatelstva z rolnických krajů udržeti mohl.

Avšak rolnická basis německého lidu v Čechách je velmi úzká a nestačí, aby dodala německému průmyslu svými populačními přebytky dostatek pracovních sil, s druhé strany jsou Češi rozsáhlými velkostatky v svém území donucováni vystěhovávati se za lepší mzdou do krajů německých. Tím trpí národně i Němci (české menšiny v německém území) i Češi, kterým se v německém ovzduší vždy přece ztrácí značný díl příslušníků odnárodněním. Národnostní spor značně by se zmírnil, kdyby Němci větší měrou mohli zásobovati německé okresy průmyslové svými přebytky obyvatelstva rolnického a kdyby Cechové méně byli donucováni k vystěhovalectví.

V obojím směru vidí Herkner odpomoc v zakupování velkostatků a rozprodeji jich obyvatelům rolnickým v podobě selských statků jenom

tak velikých, aby mohly býti obdělávány majitelem pouze se členy vlastní rodiny bez pomoci cizích sil pracovních. K těmto transakcím měly by se zříditi zvláštní pozemkové banky, které by nepochodily ani špatně — parcelování velkostatků bylo by dobrým obchodem — v zájmu národním i sociálním měly by se však arci spokojiti obvyklou měrou úrokovou.

*

Myšlénka skutečně pozoruhodná — na naší straně. Že by se vnitřní kolonisací dal příliv českého obyvatelstva do německých krajů průmyslových značněji obmeziti, nelze se nadíti, při nejmenším je to prostředek, který by svoji účinnost citelně mohl projevovati teprv po delší řadě let.

Neníť to jenom nedostatek přebytečného obyvatelstva německého, který vyplňuje německé průmyslové okresy přistěhovalci českými, nýbrž skrovné životní podmínky, jaké poskytuje severočeský průmysl a zejm. hornictví svému dělnictvu, a které jen českému, na hladové mzdy velkostatků zvyklému dělníku rolnickému zdají se žádoucími, kdežto obyvatelstvo německé vystěhovává se za lepšími ještě podmínkami existenčními do Německa.

Podobně stěhují se angličtí dělníci do Ameriky, západoněmečtí do Anglie, východní Němci na průmyslový německý západ, činíce místo Polákům pruským, za něž přistěhovávají se opět náhradou na čas Poláci ruští. Tak jde i u nás český dělník do německých krajů a na jeho místo přichází jako celoroční nebo aspoň celoletní a sezonní dělník uherský Slovák.

Právem tudíž Němci, zejm. prof. Rauchberg, ukazují na národní význam moderní politiky sociální: jenom zlepšení životní úrovně dělnictva udrží německého dělníka na domácí půdě a všestranná sociální péče odnárodní na prospěch němectví i českého dělníka, kterému vzdání se národnosti zpříjemněno bude zlepšením jeho stavu sociálního.

*

Avšak totéž platí také o nás: zlepšení životní úrovně a zvýšení možnosti výdělkové udrží také naše lidi ne sice všechny, ale ve větším počtu aspoň, na naší půdě. Že právě my silně trpíme vystěhovalectvím ne sice zahraničním, ale domácím, do Vídně a do německé části Čech a Moravy, je známo, a statistika nejnovější doložila tento fakt číslicemi pro nás velice povážlivými:

Dle výsledků sčítání z roku 1890 a 1900 byly u nás v Čechách, pokud se bilance stěhování týče, aktivní (t. j. přistěhovalo se více, nežli se vystěhovalo) pouze Praha a čtyři hejtmanství ji obklopující (Karlín, Žižkov, Vinohrady, Smíchov), potom z českých politických okresů pouze čtyři: Plzeň, Budějovice, Náchod, Louny, kdežto z německých okresů plných 10: Liberec, Jablonec, Rumburk, Ústí n. L., Most, Teplice, Duchcov, Chomutov, Karlovy Vary, Falknov; stejnoměrné byly pouze tři české okresy Slaný, Kladno a Ml. Boleslav, z německých Žatec, Děčín, Cheb, Friedland, Šluknov. Všechny ostatní byly pasivní.

Vystěhováním ztratily Čechy v letech 1880—1900 plných 312.622 obyv., Morava 129.102 obyv., obrovskou většinou českých (Slezsko jen 7475); dokonce úbytek obyvatelstva nastal v letech 1890 až 1900 v jedenácti okresích českých a toliko ve třech německých, v 12 českých okresích je stagnace obyvatelstva, v německých pouze ve čtyřech.

*

Herkner tedy uhodil na bolavou stránku, ani ne tak německou, jako českou. Vnitřní kolonisace je — vedle větší podnikavosti průmyslové a obchodní — náš český problém. Latifundia perdidere Italiam, království Švarcenberské, panství Liechtensteinů, Thurn-Taxisů a těch skoro nesčetných panských rodů je z valné části příčinou vylidňování našeho venkova.

A upozorňujeme: Herkner nevybízí Němce k zakupování velkostatků v českých krajích k dobývání nové půdy na Češích, nýbrž hustější osídlení německých krajů středním stavem rolnickým, a nepřímo doporučuje kolonisaci vnitřní i Čechům, aby se nemusili stěhovati do Němec.

Věc arci není snadná.

Prusko věnovalo na kolonisaci polských krajů již sta milionů, s malým úspěchem po stránce germanisační, Poláci obratnou protiakcí dovedli dobře čeliti germanisačním zámyslům vlády. Uvnitř národa, na jeho vlastním území, má kolonisace především ráz hospodářský a sociální a jen nepřímý, arci veliký, význam národní. Nedávno ředitel zemské banky Procházka v České společnosti národohospodářské mluvil o hájení české půdy, naznačiv nebezpečí, jaké vzniká z nevážení si půdy naším rolnictvem a upozorniv na zajímavý úkaz, jak v Čechách i na Moravě prozíravé obce samy zakupují nebo najímají panské dvory a velkostatky, aby je potom rozprodaly nebo rozpronajaly mezi své příslušníky. Nedalo by se tohoto příkladu následovati hojně i jinými obcemi?

Na naše zkostnatělé banky si s něčím podobným, jako je realisování návrhů Herknerových, ani netroufáme!

*

Herkner svým článkem obrátil znovu pozornost k rolnictví jako k jádru národa. Ti, kdož mají v rukou půdu, jsou nejlepšími strážci národa. Není pochyby, že význam půdy bude stoupati, v hospodářství i v politice, a že jako dříve i v budoucnosti budou nejvíce z výrobních stavů ceněni ti, kteří vyrábějí statek nejpotřebnější, chléb. Již Havlíček to poznal (1847); lituje, »že se za našich časů, a to sice zvláště v naší vlasti, pro zvelebení rolnictví v poměru tak málo činí, kdežto se o jiné záležitosti, jmenovitě o průmysl, mnohem více dbá.« Výrobky průmyslu nejsou tak nutně a nevyhnutelně potřebny člověku každému, jako pokrm každodenní, a kdo má v rukou špižírny, ten nejjistěji vládne světem. »Fabrikace, spekulace, agitace jsou draci, kteří konečně sami sebe pohltiti musí.« Nesmíme prý zapomínati, že bohatství a jiné výhody z fabrik a průmyslu vyplývající jsou vždy jen na čas a nejisté. »Dnes počne nějaká nová fabrikace, výdělek z ní je

ohromný; zejtra však již jiné sousední země také ji zavedou, a je po všem. Jediné hospodářství je věc solidní, vždy trvající, bezpečná. Nepochopuji, proč se ve vlasti naší tak úrodné posavad o zlepšení hospodářství a rolnictví tak málo staráme (aspoň mnohem méně než o průmysl), kdežto by přece při dobře vedeném rolnictví země naše ještě snad o polovici lidu více uživiti mohla. Síla země založena na rolnictví vždy spočívá pevněji než na fabrikách, skrze které se, když neslušně rozmnoženy budou, jenom velký počet nastávajících žebráků v zemi zahnízdí. Kromě toho zapomenouti nesmíme, že se skrze hojné fabriky také nemravnost a luxus uvádí, protože se při zvětšeném počtu fabrikátů také všemožně odbyt vyhledávati a tudíž lid buď lácí buď jinak k nepotřebnému vydání zaváděti musí.«

*

Proč tedy ta úsilná péče naše o průmysl a obchod? Protože zemědělství potřebuje zámožných konsumentů, aby produkty své co nejvýhodněji mohlo odbýti. Protože zemědělství jenom v sousedství zámožných krajů průmyslových přechází k oné intensivní výrobě, která poskytuje nejvíce výtěžku hrubého z půdy a která zaručuje dobrému hospodáři svojí potřebou usilovné práce a inteligentní péče převahu nad latifundiemi obilními s námezdnou prací dělnickou. Protože za dnešních poměrů a na dlouho ještě poskytuje zemědělství snad slušný a stálejší, ale nicméně menší z pravidla výtěžek nežli průmysl a obchod, které mohou tudíž vytvořiti daleko větší kapitály a vrhnouti se potom úsporami svými na získávání a těžení půdy, jakmile se časem rolnictví postupně bude ukazovati vděčným oborem hospodářským. Protože zemědělství, maje i při sebe větším místním odbytu a potřebě konsumentů pro svoji výrobu nepřekročitelné meze v přírodních podmínkách a vlastnostech půdy, může vyživiti vždy jen nanejvýš určitý obmezený počet obyvatelstva, kdežto průmysl může, pracuje-li za tak výhodných podmínek, aby našel dosti odbytu, vyráběti takřka bez obmezení, zásobovati z jediného místa třebas celý svět a vyživiti tedy nepoměrně více obyvatelstva. Bez průmyslu a obchodu není tedy ani hojné populace, ani veliké daňové a kapitálové síly, ba ani intensivního zemědělství! *S.*

*

ZEMĚDĚLSKE, PRŮMYSLOVE, OBCHODNÍ. Činnost spolku českých textilníků — Stav textilního průmyslu v roce 1903 — Informační kursy pro činovníky živnostenských společenstev moravských v Brně — »Dělení« obchodních a živnostenských komor – Důsledky reakční politiky živnostenské.

Spolek českých textilníků vydal právě zprávu o činnosti své a rozhled po stavu textilního průmyslu v roce 1903. Pro poměry byla (a jest) v prvé řadě charakteristickou nejistota trhů surovinových. Cenová nejistota surovin stihla průmysl bavlnářský nejvíce. Padají tu na váhu momenty spekulační, kteréž se však mohly uplatniti jen proto tak intensivně, že bavlnářský průmysl světa rostl nepoměrně rychleji než produkce bavlny. Význam americké bavlny stoupal rok co rok. Oproti polovině let devadesátých obnášelo stoupnutí téměř 50 procent! V Německu, Anglii a Francii zahájeny za podpory vlád pokusy o pě-

stění bavlny ve vlastních koloniích. Tato myšlenka emancipace od americké bavlny nebude bezúspěšna, leč bude potřebí řady let, než se uplatní. Pokusy uspokojují posud kvalitou, daleko však ne potřebnou kvantitou, k jejímuž docílení je třeba založení rozsáhlých plantáží a vycvičeného dělnictva.

Průmysl lnářský trpěl rovněž nedostatkem suroviny. Rozhodující jest při lnu sklizeň ruská, podobně jako při bavlně sklizeň americká. Úbytek sklizně ruské byl tím citelnější, poněvadž zaměstnanost průmyslu lnářského byla dobrá; vzrostl dovoz suroviny, stoupl vývoz lněné příze. — Pro průmysl juty nebyl rok přízniv; trpělť najmě soutěží německou a byl nucen k opětnému obmezení výroby. V průmyslu vlnařském byly poměry dosti trudné. Ceny suroviny stoupaly, a pokud polevilo stoupání, byla sleva vyvážena úbytkem jakostním. Průmysl přešel i v nový rok s velikými zásobami zboží. — Statistika obchodu zahraničního jest následující:

Dovoz:	1902		mil. K	1903		mil. K
len (surový)	269.660	q za	19·92	414.112	q za	39·63
konopí (sur.)	82.697	» »	6·06	102.677	» »	82·69
juta (sur.)	507.404	» »	12·7	399.049	» »	12·3
lněná příze	17.722	» »	4·4	18.872	» »	4·8
jutová příze	37.521	» »	1·8	32.927	» »	1·6
lněné zboží	792	» »	0·7	935	» »	0·9
jutové tkaniny	7.276	» »	0·5	7.844	» »	0·6
provazn. zboží	9.783	» »	0·9	12.580	» »	1·19
Vývoz:						
len (surový)	78.320	q za	5·3	101.733	q za	7·2
konopí (sur.)	76.830	» »	4·9	78.976	» »	5·05
juta (sur.)	2.199	» »	0·06	1.573	» »	0·04
lněná příze	79.684	» »	15·4	98.128	» »	19·2
lněné tovary	25.678	» »	16·5	30.451	» »	20·2
jutové tovary	31.637	» »	3·4	37.055	» »	3·8
provazn. zboží	20.997	» »	2·1	15.470	» »	1·5

* * *

Pro české hospodářství národní jest potěšitelným momentem, že vzdor nepřízni situace všeobecné a trhu světového vzniklo roku loňského dvacet nových českých závodů tkalcovských (mechanických), že existující již české tkalcovny přistavěly nebo ještě přistavují 1710 nových stavů mechanických, že počet vřeten českých závodů vzrostl o 30.384, posléze, že zřízena nově česká továrna na niťování jutové příze. Pokud se tkne přechodu závodů z českých rukou do německých a naopak, staly se pouze 2 navzájem se vyrovnávající změny. Přáli bychom si, aby úspěchy tu docílené byly vesměs trvalými! Potěšitelnou byla též účelná a rostoucí činnost spolku českých textilníků, jenž zaujímá nyní mezi odborovými průmyslnickými organisacemi Rakouska čestné místo. Činnost směřovala k rozšíření a upevnění organisace českých textilních průmyslníků, k vybudování vnitřní organisace spolku, ku zřízení české školy přadlácké (na bavlnu), při čemž byl spolek

vydatně podporován obchodní komorou pražskou a sněmem českým, k úpravě podmínek platebních, k udílení včasných informací o vážných událostech trhu a p. v. Zvláště dlužno vytknouti, že spolek vydává »Textilní Obzor«, pořádá »textilní extensi«, že vyslal odborného delegáta do Anglie (a to ne na pouhé studijní cesty, u nás tak oblíbené a ponejvíce poměrně velice málo plodné, nýbrž k skutečnému studiu prostřednictvím delšího praktického zaměstnání), že přičiňoval se o lepší telefonické a poštovní spojení textilních středisek atd.

* * *

Příklad, daný obchodní a živnostenskou komorou v Praze, podnítil zemskou jednotu živnostenských společenstev na Moravě k uspořádání informačních kursů pro činovníky společenstev živnostenských. Kurs rozpočten byl na 3 dny, vyučováno bylo od 8. do 12. hodiny dopoledne a od 2. do 5. hod. odpoledne, celkem tedy 21 hodin vyučovacích. Vedle politiky živnostenské přednášeno bylo o některých předmětech speciálních, jako o podpůrné akci živnostenské, o úkolech technologického průmyslového musea v Praze, otázce učednické, školství pokračovacím, o úvěru, obchodních a živn. komorách, starobním a nemocenském pojišťování, dále pak probrány byly důležitější oddíly z řádu živnostenského, praktické případy ze života společenstevního, pracovní smlouva a živnostenské soudy, nejdůležitější předpisy z práva obchodního a směnečného. Jistým nedostatkem lze nazvati nedosti souborné probrání řádu živnostenského, poněvadž mu bylo věnováno poměrně velice málo hodin vyučovacích. — Účastníků bylo 1. hodinu 130, poslední hodinu 100. Vytrvalost a pozornost účastníků, kteříž z největší části na vlastní náklad 3—4 dny v Brně meškali, byla podivuhodná. Zdá se, že informační kursy skutečně přispějí k oživení namnoze mrtvých forem společenstevních. Při zahájení byl zastoupen moravský místodržitel, ministerstvo obchodu, čelné úřady a poslanci. V Praze, kde organisován byl kurs bezprostředně obchodní komorou daleko rozsáhleji, vyčerpávaje danou látku a neomezuje se na pouhé přednášky, podobná representace, kteráž přece při nejmenším svědčí o zájmu a dobré vůli dotyčných činitelů, chyběla úplně.

* * *

Přípravy k opětné »opravě« živnostenského řádu a několik nahodilých stavovských kandidatur maloživnostenských vyvolaly opět v jedné části maloživnostenského tisku požadavek, kterýž se zdál v posledních létech úplně odbytým, proti němuž vyslovili se ještě před 2 léty jednomyslně maloživnostenští zástupcové v zemské komisi živnostenské, požadavek »dělení« obchodních a živnostenských komor. Dělení jest název ovšem zcela nesprávný. Může se totiž výlučně jednati o odloupnutí volebního sboru maloživnostenského od nynějších obchodních komor, a to snad ještě ani ne celého, a utvoření nových zvláštních komor »řemeslnických« (snad dle příkladu říšsko-německého, kde však vznik komor řemeslnických jest naprosto jinakého původu a vychází z poměrů a potřeb zcela jiných, neboť v Německu nejsou všeobecně povinně organisována společenstva živnostenská). V Čechách tvoří sbor maloživnostenský voličové, platící státní daně výdělkové

(bez přirážek) nejméně 8 K, avšak méně než 100 K ročně. Leč kdo platí na př. 90 K státní daně výdělkové, není již maloživnostníkem dle starého pojímání na voličských schůzích. Nové řemeslnické »komory« skládaly by se tudíž nanejvýše z tohoto sboru a pak živnostníků, platících méně než 8 K a dnes od přirážky komorní zcela osvobozených, z prospěchů komorami poskytovaných však nevyloučených, anebo zvolilo by se jiné, ještě nižší kriterium. Děliti komory na čistě obchodní a čistě živnostenské nemá smyslu, byly-li by v čistě živnostenské komoře zastoupeny všechny kategorie průmyslu, tedy i přední a veliký průmysl, továrny. Toť by bylo přímo proti intencím těch, kdož po »dělení« komor, správněji po utvoření zvláštních řemeslnických komor volají.

* * *

Přihlédněme k následkům řečeného »dělení«. Tu jako na zavolanou přichází nám instruktivní Gruberovo pojednání o komorách obchodních a živnostenských, kteréž uvádí data věru směrodatná. V Praze činí komorní přirážka celých volebních sborů maloživnostnického a maloobchodnického pouhých $7^0/_0$ celého výnosu komorní přirážky, ostatních $93^0/_0$ připadá na střední a velký průmysl, resp. obchod. Odhadneme-li účast sboru maloživnostenského samého na $4^1/_2{}^0/_0$, odhadujeme příznivě, a tu ještě padají na váhu větší maloživnostníci v tomto volebním sboru zastoupení. Tedy na finanční stav obchodní a živn. komory pražské (a přibližně podobně jest tomu u všech komor) by odloupnutí sboru maloživnostenského nemělo žádného nepříznivého vlivu; naopak by komora finančně získala, kdyby obmezila své příspěvky účelům maloživnostenským věnované. Dnes totiž věnuje komora pražská na účely maloživnostenské, najmě vzdělavatelské a hospodářské, přímo 136.000 korun, více než pětkrát tolik, co vynáší komorní přirážka sboru maloživnostenského a maloobchodnického dohromady. Na správu (kancelář, agendu) komory nepřispívají tedy maloživnostníci vůbec fakticky ničím, ta připadá jim úplně bez náhrady k dobrému, pokud se týká záležitostí maloživnostníků je dotýkajících, a těch je hojnost.

V citovaném pojednání jest jasně dovozena spletitost a souvislost zájmů průmyslu a obchodu všech kategorií navzájem. Také ústavní právo volební, komorám příslušející, z velké části na prospěch malokupců a maloživnostníků vykonávané, odporuje změně zákonné v organisaci komor. Naproti tomu jsou jednotlivosti podružné, které dělí nejen výrobu a obchod, velkovýrobce a malovýrobce, nýbrž také různé malovýrobce mezi sebou. Pověstny jsou rakouské spory o oprávněnosti jednotlivých řemesel; vedle toho křižují se leckdy zájmy maloobchodníků se zájmy řemeslníků velmi tuze, jako jde-li o omezení prodeje řemeslnických výrobků na řemeslníky, o prodej piva a vína v láhvích, o různá omezování obchodu atd. Naproti tomu mnohý řemeslník je spolu obchodníkem! Posláním komor obchodních a živnostenských právě jest, aby posuzovaly otázky dané s vyššího hlediska národohospodářského, nikoliv s hlediska jediné skupiny interessentů. Mohl-li by si tu kdo na komory stěžovat, byli by to spíše obchodníci a průmyslníci, protože komory namnoze reakčním

snahám maloživnostníků hoví měrou zcela neobyčejnou. Vláda přece musí vyslechnouti všechny interessenty. Dnes stává se dohoda interessentů v komorách, po případě tlumočí se vedle vlastního dobrého zdání komory též votum menšiny, pak by tu byla dobrá zdání příkře jednostranná, postrádající odůvodnění a váhy, z nichž by si teprve vláda vybírala dle potřeby. Ostatně činnost komor netkví již hlavně v podávání dobrých zdání, nýbrž v positivní práci ku zvelebení řemesla, průmyslu a obchodu. Tuto positivní činnost nebude lze komorám řemeslnickým vyvinovati nikdy pro nedostatek prostředků; ba leckteré z nich nebudou si ani moci vydržovati dokonale vzdělaného tajemníka.

* * *

Tlumočiti vládě a sborům zákonodárným přemrštěné, neuskutečnitelné požadavky, nesnášející se s hospodářskými a socialními zájmy obyvatelstva, mohou řemeslníci již nyní prostřednictvím společenstev a jednot společenstevních. A komora řemeslnická neznamenala by nic více než společenstevní jednotu, jediný zisk by byl leda zvučný název zvolených členů: »pan rada řemeslnické komory«. Řemeslnické komory staly by se u nás za nedlouho hnízdem hospodářské a politické reakce. Nevydávaly by zkušební řády, nepečovaly by o výchovu učňů a nepořádaly by odb. kursy, jako říšsko-německé komory řemeslnické, kteréž takměř výlučně se touto činností zabývají, nýbrž domáhaly by se rozšíření průkazu způsobilosti na továrny, utužení cechovnictví, odstranění §§ 37. a 38. živn. ř. a p. Prvý požadavek znamenal by takové ochromení průmyslové podnikavosti, že by se nenalezla žádná většina parlamentu, a ještě méně některá zodpovědná vláda, která by k němu svolila. Byl by to pokus o zlomení naší soutěživosti s cizinou a o vyhladovění lidu, jemuž již dnes vypovídají sociální demokraté vším právem boj na nůž. H. Waentig výtečně vylíčil zoufalou situaci takovéhoto »maloživnostenského státu« ve své knize o středostavovské politice živnostenské, tepající ostře, ale zaslouženě cechovnické utopie a reakční snahy »malého muže«. Stroskotal-li by se kdo v jedné živnosti, byl by odsouzen k zahynutí nebo k prosté nádeničině, protože by přec v padesáti létech svého věku nezačal nebo ani nemohl znova prodělávati drahou a dlouholetou proceduru učednickou a tovaryšskou! A § 37.? Úplné jeho odstranění by znamenalo na příklad, že by truhlář nábytku nesměl si stoličku nebo skříň sám neb svými pomocníky natřít, nýbrž musil s ní běžet k mistru natěračskému, od mistra natěračského k mistru zámečnickému, kterýž by směl jedině kování (třebas z továrny koupené!) na skříň přidělati, od mistra zámečnického k mistru sklenářskému, kterýž jedině by směl skříň zasklíti, odtud k mistru dalšímu atd., až by skříň nebo stolička šťastně za rok a za nesmírně drahé peníze byla hotova. Posloužilo-li by to odbytu řemeslnických výrobků, mistru truhláři, a spasilo-li by to ostatní súčastněné mistry, snadno usoudit. Kdyby Angličan, Francouz neb dokonce Amerikán vyslechl takovéto požadavky, pro jichž tlumočení mají býti zřízeny samostatné řemeslnické komory, dal by jistě účastníkům dobrou radu, aby nepožadovali zřízení řemeslnických komor, nýbrž ústavů choromyslných. Celá věc by byla spíše masopustní fraškou, kdyby

zároveň neměla vážné pozadí národní a politické! Dnes obch. komory české uplatňují skutečně český živel v oboru národohospodářském, používajíce zákonných i faktických prostředků jim po ruce jsoucích, mnohdy nehlučně, ale tím bezpečněji, ony dnes plní důležitý úkol sociálně-politický a národní, převádějíce příspěvky velikých, ponejvíce německých poplatníků ve prospěch lidí středních a malých, a to nepřímo i bezprostřední hmotnou podporou. Odloučením sborů malopoplatnických by byl velmi povážlivě ohrožen jich český ráz! A přece lze tak snadno vyhověti zvl. přáním maloživnostníků i uvnitř komor, pouhou změnou jednacích řádů, osamostatněním vot maloživnostnických a podobně. Také jest otevřena cesta, vybudovati stávající již zemskou živnostenskou komisi v zemskou živnostenskou radu po způsobu rady zemědělské. Zvláštní řemeslnické »komory« však budou vedle povinných živn. společenstev a jich jednot naprosto zbytečny a bezvýznamny. *K.*

*

SOCIÁLNÍ Invalidní a starobní pojištění samostatných řemeslníků.

Svůj známý projekt rozšíření závazného pojišťování invalidního a starobního na řemeslnictvo obhajuje prof. Jiří Adler (Kiel) v únorovém čísle Conradova měsíčníku zejména proti kritice z tábora liberalismu (Hasbach). Uvádí, že všecko, co stát v posledním desetiletí (v Německu) řadou zákonných opatření vykonal ku povznesení řemeslnictva (zavedení fakultativních nucených společenstev a komor řemeslnických, zřízení ústřední pokladny společenstevní, podpora technického pokroku u řemesla) se strany řemeslnictva pokládá se za pouhé »drobné« prostředky. Žádá se od státu něco většího, a to dnes zejména závazné pojištění samostatných řemeslníků pro případ stáří a invalidity. Tento požadavek, vyslovený poprvé r. 1901, fascinuje širší a širší vrsty řemeslnictva; poslední všeobecný sjezd komor řemeslnických a živnostenských (v září r. 1903 v Mnichově konaný) vyslovil se proň, a krátce po zahájení nynějšího zasedání říšského sněmu strany řemeslnictvo patronisující učinily návrhy v tom směru, k nimž však hr. Posadowsky na ten čas zachoval se chladně, ale aspoň studium otázky připověděl. Dle všeho máme tu — i u nás — co činiti s požadavkem, který stavovskému hnutí řemeslnickému bude v nejbližší budoucnosti vtiskovati ráz, a proto je na čase, věcí podrobněji se zabývati.

Prof. Adler je, jak známo, theoretickým vůdcem tohoto hnutí, jehož cíle a cesty formuloval již v roce 1901 a později obšírně ve svém spise o vývoji německé politiky řemeslnické (1903). Jemu jest idea pojištění řemeslnického (na rozdíl zejména od našeho heslového formulování stavovského) přirozeným důsledkem dělnického pojišťování směrodatného vzoru Bismarckova, tvořícího svou velkolepou organisací skutečnou epochu v dějinách světových. Princip jeho[1] hodí se však

[1] Naší úlohou — řekl Bismarck — je praktické křesťanství, t. j. soucit, pomocná ruka, kde je nouze. Stát musí být štědrým k chudobě. Ale tu nesmí jíti o almužnu, nýbrž o právo na opatření, kde dobrá vůle pracovati víc nestačí. Proč by měl jen ten, kdo jako vojín nebo úředník stal se nezpůsobilým k výdělku, míti právo na pensi a ne také vojín práce?

nejen na námezdního dělníka, ale stejně i na široké vrstvy samostatných drobných producentů, kteří i přes eventuelní z pravidla nevelké úspory v stáři a invaliditě stejně jako dělník ocitají se v prekérní situaci. Námitku, že jim, z pravidla přec jen lépe situovaným než dělník, je možno, postarati se soukromě o své pojištění, vyvrací zkušenost, že t. zv. lidové pojištění není rentovým, a to proto, že pojištěná suma z pravidla jest nepatrnou a stačí právě tak jenom na potřebné.

Pojištění těchto vrstev ovšem nelze provésti pouhým napodobením dělnického pojištění, ale nutno vyhověti jich odchylným poměrům hospodářským. Adler má za to, že nemá tu zejména jíti o zavádění pojištění nemocenského a úrazového, protože vrstvy středostavovské na rozdíl od dělníků mají přec vždy malý kapitálek nebo aspoň snažší úvěr, aby si v takovém případě vypomohly na několik neděl nebo třeba i měsíců. Teprv kdy jde o opatření delší, jeví se potřeba organisace státní, tedy jen pro pojištění starobní, invalidní, vdovské a sirotčí (čítaje v invaliditu i trvalou neschopnost k práci, zaviněnou úrazem v závodě). Pojištění vdovské a sirotčí A. zatím odkládá až do předložení příslušné, říšským kancléřem v známé souvislosti s novými obilními cly slíbené osnovy zákona, o které doufá, že neomezí se jen na dělníky.

Pokud jde o nejbližší na ten čas středostavovské pojištění starobní a invalidní, má za to, že při nedostatku vyhovujících podkladů statistických nutno se zatím spokojiti s pojištěním oné části středních stavů, která ho nejnutněji potřebuje, čítajíc poměrně nejvíc existencí proletářských, totiž řemeslnictva. Po zkušenostech zde nabytých bude lze postoupiti k vrstvám živnostenským a zemědělským. Chtíti pomoci jedním rázem všem středostavovským vrstvám městským a venkovským, znamená ohrožení celého projektu nepřipraveností a nedostatkem zkušeností. Návrh Adlerův tedy stručně chce toto: Zavedení závazného pojištění (státem) samostatných řemeslníků (v Německu počtem asi 1,400.000) proti hospodářským následkům staroby a nezpůsobilosti k výdělku. Z těch mají vrstvy proletářské (na 800.000) prostě přičleněny býti k pojištění dělnickému — stejná životní míra, stejná renta; ostatní, zámožnější (s důchodem nad 2000 mk.) mají býti pojati v zvláštní organisaci pojišťovací s 3 třídami roční renty 300, 400, 500 mk., z nichž lze si voliti. Prémie mají krýti dvě třetiny renty, třetí třetinu a správní náklad ponese stát z výtěžku daně dědické, která by se zavedla a již mírnou sazbou by stačila na krytí těchto nákladů (zkušenosti z Francie a Anglie).

Projekt tento později — na podnět z říšského úřadu pojišťovacího — doznal změny zejména upuštěním od návrhu zcela samostatné pojišťovny pro majetnější řemeslníky, tak že dle usnesení posledního kongressu řemesl. komor spočívá na těchto zásadách:

Všichni mistři řemeslničtí, kteří jsou občany státními, budou pojištěni bez ohledu na výši svého důchodu (patrně ale do maximálního důchodu 4000 mk.). Řemeslníci s důchodem do 2000 mk. zařaděni budou do stávajícího pojištění invalidního, které pro majetnější

doplněno bude dvěma zvláštními třídami. Nárok na rentu invalidní poskytuje trvalá nezpůsobilost k výdělku, stlačující výdělek (silám a schopnóstem pojištěného odpovídající) pod třetinu pravidelného výdělku v téže kategorii řemesla v místě. Renta starobní nastupuje se po překročení 70. roku věku.

*

Projekt tento podroben byl ovšem četným námitkám, praktickým i theoretickým. Namítá se především, že (na př. v Sasku) málo jest řemeslníků, kteří by připadali na obtíž veřejné dobročinnosti. Námitka ovšem podřízená; řemeslníků vůbec není více než 2% všeho obyvatelstva, takže malé zastoupení jich mezi almužníky tím snadno se vysvětluje, nehledě k tomu, že řemeslník s ochabnutím sil mnohdy vstupuje zas v řady dělnictva, kde najde aspoň skrovného výdělku, že vyvinuto je podporování starých a invalidních řemeslníků ve stáří členy rodiny, společenstvy a pod. Dále se namítá, že k vůli nejvýš deseti procentům všech řemeslníků, kteří budou požívati renty invalidní, není správno, uvaliti závazné pojištění na celý stav, s jeho samostatností ostatně prý nesrovnatelné. Ale záchrana i jen 10% od bídy je výkon úcty hodný, nehledě k morálnímu účinku takového zajištění pro nejhorší případ. »Samostatnost« pak u proletářských vrstev řemeslnictva je pouhou frásí. Ostatně princip závaznosti opírá se o prospěšnost, a ta i zde je dokázána zkušeností, že dobrovolné pojišťování řemeslníků je minimální, nebo aspoň velmi nedostatečné, protože malý muž s nechutí platí — třeba i málo — na něco, co třeba ani nenastane. Proto je tu zakročení státní nezbytno a odůvodněno. Podřízenější jsou námitky, jak budou vybírány prémie od řemeslníků (jako dosud ty, jež platí — za dělníky!) a jak rozliší se smíšený důchod z řemesla od vedlejšího z polního hospodářství, obchodu a pod. (rozhoduje, který pramen výdělku převládá!). Hlouběji jde liberalistická námitka, že pojištění ochromí vědomí vlastní zodpovědnosti a podnikavosti řemeslníkovy, že bude k tomuto stavu takto zajištěnému poutati a i lákati lenošivé vrstvy.[1] Námitka čistě doktrinářská a lichá proto, že každý už jako dělník je stejně pojištěn, naopak platí prémii jen z polovice (druhou platí za něho zaměstnavatel, kdežto řemeslník musil by si ji platit sám) a ostatně řemeslníku je již dnes přístupno dobrovolné pojištění dle platného zákona o pojištění invalidním, takže ono obávané lákadlo musilo by již dnes jeviti účinky.

Příspěvek státní — vypočtený nejnověji na $7^1/_2$ milionů marek ročně à 50 mk. ročně pro 150.000 rent po dosažení normálního stavu (Beharrungszustand) — proti němuž poslední námitka směřuje, jest stejně spravedlivým pro dělníka jako pro proletářského řemeslníka, který na pojištění notoricky sociálně nutné sám ztěžka stačí. Státní příspěvek je tu odůvodněn a nutný ze zájmu veřejného (tak i Ad. Wagner). Doktrinářství, státní příspěvky potírající, ostatně v praxi čím dál, tím více mizí. Ani ochranné clo v podstatě není ničím jiným, než ochrana, poskytnutá producentům na útraty celku. Nejnovější irský

[1] Srov. »Národohosp. Obzor«, 1904, únor.

zákon (v obou sněmovnách velikou majoritou přijatý) všem pachtýřům — tedy samostatným výrobcům — kteří chtějí se státi vlastníky půdy, zajišťuje příspěvek státní, který rozpočten jest pro 400.000 pachtýřů na 240 mil. marek. Tedy pachtýři dar peněžitý od státu – ve vlasti manchestrovství!

Celý dosavadní vývoj dělnického pojišťování (v Německu skoro 15letý) neobjevil nic z obávaných účinků uspávacích, naopak přinesl veliký prospěch, jakož vůbec málo je fakt tak skutečně dějinného významu, jaký náleží moderní německé, čím dál i jinde směrodatnější soustavě nuceného spoření se státním příspěvkem, zavedeným pro případy nezaviněné nezpůsobilosti k výdělku starobou nebo jinakým ochromením pracovní způsobilosti. *R.*

*

ŠKOLSKÉ. Školství Ústřední Matice Školské – Česká škola vídeňského »Komenského« a trudné postavení jejího učitelstva — Obsazování míst hlavních učitelů na paedagogiích — Akce učitelstva po větším zastoupení ve školních úřadech — Klerikální denunciace učitelstva a jeho tisku — Náboženské nevolnictví v zemích rakouských.

Právní poměry říše naší, pokud se týkají školství, nemůže osvětliti nic jiného ostřeji, než existence spolků, vydržujících velkou část škol národních menšin. Žurnalistikou udržovaný boj národnostní brání tomu, aby zemský sněm svorně vypracoval a přijal vhodný zákon, který by národním menšinám nejnutnější potřeby ve školství opatřil. Není k tomu také ani na jediné straně v zemském sněmu zastoupené dost dobré vůle. Posledně přijatý zákon menšinový ukázal se v této věci naprosto nedostatečným.

Ústřední Matice Školská může svůj velký úkol plniti jenom stálým appellem k dobrovolným sbírkám, ku kterým přispívají z největší části nejchudší vrstvy našeho lidu. Dle zprávy, podané na valné hromadě dne 25. března, vydržuje Ú. M. Š. nyní 4 střední školy (3 gymnasia ve Vyškově, Zábřehu a v Místku na Moravě a 1 reálku v Olomouci), 50 škol obecných se 119 třídami, 45 opatroven a mateřských škol se 64 odděleními. Všech tříd obecných škol matičních je 93 v Čechách, 18 na Moravě, 16 ve Slezsku. Při matičních školách působí 5 ředitelů, 41 professorů, 21 řídících učitelů, 28 správců škol, 23 učitelů I. nebo II. tř. se zkouškou dospělosti, 13 učitelů výpomocných, abiturientů to gymnasií nebo reálek, 3 řídící pěstounky, 38 pěstounek I. a 18 II. tř. a 4 pěstounky výpomocné. Celkem působí na matičních školách obecných 120 osob učitelských, na mateřských 64 zkoušených pěstounek, 42 katechetů za odměnu dle počtu náboženských hodin, 39 učitelek industriálních a 45 opatrovnic, to jest dohromady 351 osob, velký to školní okres.

Školy matiční jsou z poloviny umístěny ve vlastních budovách, z poloviny druhé jsou v budovách najatých. Do středních škol matičních chodí 1030, do obecných 7490, do opatroven 3869, úhrnem 12.369 dětí. Proti roku minulému vzrostl počet dětí o 1726.

V posledním správním roce založeny byly Ú. M. Š. nebo za jej pomoci tři školy obecné, a to v Orličkách u Landškrouna v Čechách,

na Nové Ulici u Olomouce, v Rychvaldě ve Slezsku, a opatrovny v Běhánkách u Teplic a v Dol. Kounicích.

Při veškeré snaze Ú. M. Š. a při všem možném napínání obětavosti českého lidu není možno všem potřebám národních našich menšin vyhověti. Plných čtyřicet tisíc českých dětí chodí — jak ve výroční zprávě Ú. M. Š. je konstatováno — do škol německých. Smutný to fakt pro národ, oslavující J. A. Komenského, který první prohlásil požadavek vzdělávání veškeré mládeže, bohaté i chudé, obojího pohlaví na základě jazyka mateřského.

*

»Komenský«, spolek k zařizování a vydržování českých škol pro Dolní Rakousy ve Vídni, podal na valné hromadě dne 28. února výroční zprávu za 32. rok své záslužné činnosti. Spolek vydržuje českou sedmitřídní školu se sedmi pobočkami v X. okrese, 2 české dětské opatrovny a 4 školy jazyka českého. V obecné škole »Komenského« ve Vídni je letos 386 hochů a 430 děvčat. Většina tříd této školy je žactvem přeplněna. V prvních chlapeckých třídách jest na př. po 74 žácích, v první dívčí dokonce 91 žákyň. Ve dvou opatrovnách »Komenského«, zřízených ve III. a X. okresu, tísní se 110 dětí ve věku od 3 do 6 let.

Nedostatku škol usiluje »Komenský« odpomoci zřizováním škol mateřského jazyka, jaké jsou již ve III., V., IX. a X. okrese. Školy tyto mají nahrazovati českou školu dětem, které jsou nuceny choditi do škol německých. Výhodou jejich jest, že nevyžadují velkého nákladu. Nejstarší z těchto škol ve III. okrese dovršila letošním rokem své desítiletí a podala vzdělání jazykové více než 500 dětem různého věku. V posledním roce byla navštěvována 66 dětmi ze III. a XI. okr. Druhá takováto škola v V. okrese zřízená dovršila svoje pětileté trvání a podává vzdělání 32 hochům a 31 děvčatům ze IV., V., VI., XII. a XV. okresu. Do třetí školy českého jazyka v IX okresu zřízené, posílalo 36 čes. rodin 23 hochů a 31 dívek. Čtvrtou školu v X. okr. navštěvuje 40 dětí různého věku, které vyučují se ve 4 odděleních.

Spolek »Komenský« měl v roce 1903 celkem 53.869·80 korun příjmů a tolik též vydání. Větší subvence poskytuje mu Ústř. Matice Školská v Praze (14.000 K) a město Praha (6000 K). Ostatní vydání kryjí se dary, sbírkami a příspěvky členů, jichž čítá »Komenský« 1324. Právní poměry říše nemůže osvětliti jasněji jako fakt, že česká obecná škola vídeňská nemůže se domoci práva veřejnosti. Čtrnáctileté děti musí dojížděti ku přezkoušení na veřejnou školu českou do Břeclavi, aby mohly nabýti pravoplatného vysvědčení propouštěcího. Akce »Národní rady dolnorakouských Čechů« za vymožení veřejných škol českých ve Vídni naráží na nejhouževnatější odpor. Petice tří tisíc českých rodičů byla jak zemskou školní radou dolnorakouskou, tak ministerstvem vyučování vyřízena nepříznivě. O podaných žalobách na školní úřady dolnorakouské k říšskému a správnímu soudu bude se jednati v době nejbližší.

Trudné je postavení učitelstva na škole »Komenského« ve Vídni. Právní nárok na výslužné nemají, odbytné povoluje se jim jen ve

zvláštních případech. V případě delší nemoci dostávají definitivně ustanovení učitelé jen po tři měsíce plné služné a dalších šest měsíců jen polovinu služného. Při delším trvání nemoci považuje se služební poměr učitele za zrušený.

Učitel, na škole »Komenského« ustanovený, dostává v prvním roce služebním 1200 K služného, které se mu po jednoročním působení zvýší na 1320 korun. Pouze třetina učitelstva školy může míti 1440 K ročního služného, a do této třetiny je vřaděn i řídící učitel. Pětileté přídavky může povoliti spolek učitelstvu jen čtyři po 120 K.

Bídné toto hmotné postavení učitelstva české vídeňské školy má v zápětí, že učitelstvo na škole nesetrvává, ale že přirozeně snaží se dosáhnouti lépe placených míst na školách veřejných. Prospěch školy a žactva tímto ustavičným střídáním se učitelů nemálo trpí. Jen usilovnějším hmotným podporováním snah vídeňského »Komenského« se umožní, aby trudné postavení učitelstva české školy vídeňské se vyrovnalo, ne-li postavení učitelstva veřejných škol v Čechách, tedy alespoň postavení učitelstva matičního.

*

Poslední úprava platů státního úřednictva a professorstva měla v zápětí velký vzrůst posluchačstva filosofických fakult všech rakouských universit. Kandidáti professury měli v posledních létech na středních školách rakouských rychlý postup a byli povoláváni k působení mnohdy i před ukončením zkoušek. Poměry tyto se již změnily. Zkoušených kandidátů professury byl již v tomto školním roce přebytek a mnozí nemohli již míst hned po prázdninách dosáhnouti. Lze očekávati, že situace pro kandidáty professury na středních školách v nejbližší době bude ještě více ztížena. Obava o existenci vede posluchače filosofie k tomu, že se počínají starati o to, aby jim byla také místa hlavních učitelů na paedagogiích výhradně zachovávána Akademický historický klub v Inšpruku podal v tomto smyslu ministru vyučování memorandum a vyzval české kollegy k akci podobné. V poslední době nedostatku zkoušených učitelů pro střední školy stávali se dosti zhusta na učitelských ústavech rakouských hlavními učiteli učitelé zkoušení jen pro školy měšťanské. Na 14 českých paedagogiích je ze 72 učitelů 23, t. j. $32^0/_0$, na 36 německých ze 188 učitelů 74, t. j. $39{\cdot}3^0/_0$ bez akademického vzdělání. Akademikové inšpručtí dovozují v uvedeném pamětním spise, že žádný zákon nepřipouští takovéto obsazení míst na ústavech, řadících se ke kategorii vyšších škol středních a že pro toto obsazování je nutna zákonná aprobace pro školy střední.

Mezi učitelstvem škol obecných a měšťanských je dosti jednotlivců, kteří stálou prací sebevzdělávací osvojili si vynikající znalost některých oborů vědeckých. Mnozí z těchto učitelů jsou osvědčenými a uznávanými pracovníky ve vědě. Veřejnost pak nemusila by pranic namítati, kdyby takovéto osvědčené a veřejností uznané učitelské síly stávaly se na paedagogiích učiteli učitelů. Veřejnost nemusila by proti takovémuto obsazování nic namítati tím spíše, protože akademické vzdělání samo není bezpečnou zárukou dobrých učitelů pro paedagogia.

Je známo, že mnozí z těch jednotlivců, kteří nabyli akademického vzdělání a vykonali předepsané zkoušky, dále se sami nevzdělávají, a že dávají se tak ve mnohých oborech předstihovati nejen učiteli, ale i prostými dělníky, kteří o dalším svém vzdělávání pracují vytrvale a stále po celý život.

Třeba však přiznati, že hlavní učitelé, kteří v posledních létech přestoupili z obecných a měšťanskách škol na paedagogia, jsou lidé bezvýznamní, v literatuře i vědě nevynikající, že jsou to lidé, kteří míst svých se domohli postranními pěšinkami, a že nelze od nich očekávati, že úroveň učitelského vzdělání na učitelských ústavech zvýší, že přispějí vzorem svých povah k vybudování pevného karakteru budoucího učitelstva, ale že spíse úroveň tu sníží, a že konservativností svou budou pracovati na ústavech do rukou římského klerikalismu.

Učitelstvo musí dbáti za nynějších poměrů, kdy učitelský dorost je odkázán na přípravné vzdělání na paedagogiích, o to, aby na tyto ústavy dostávali se za hlavní učitele muži vynikající, akademici i učitelé, muži s náležitou znalostí duše dětské a paedagogiky. Při tom ovšem musí býti stále základním požadavkem učitelstva akademické vzdělání v tom směru, aby kandidáti učitelství po absolvování střední školy vzdělávali se na universitách, neboť každá vážnější studie o nynějších ústavech učitelských musí dospěti k jich odsouzení.

*

Odchodem ředitele reálky V. Jarolímka na místo zemského inspektora na Moravě uprázdnilo se v zemském úřadě školním jedno z míst, která obsazuje vláda. V zemském školním úřadě nemá 11.223 českých učitelů ani jediného zástupce. Vládnoucí mladočeská strana neuznala za dobré učitele školy obecné nebo měšťanské do zemské školní rady vyslati, jako to učinily německé strany na zemském sněmu zastoupené. Učitelstvo, sdružené v pražském »Komenském«, proto vším právem obrátilo se na vládu, aby nyní, kdy jedno z míst v zemském školním úřadě je uprázdněno, obsazeno bylo učitelem školy obecné nebo měšťanské. Veřejnost česká může býti zvědava, ukáže-li se vláda k oprávněnému požadavku učitelstva spravedlivější, než vládnoucí česká politická strana.

Otázka náležitého zastoupení učitelstva ve školních úřadech je vůbec jednou z otázek, vyžadujících nejrychlejšího vyřízení. Nelze si mysliti rozhodnější pokrok ve školství obecném, nebude-li ve školních úřadech rozmnožen a uplatněn vliv odborníků ve školství a seslaben vliv laiků, kteří jsou ve mnohém brzdou při vnějším i vnitřním rozvoji školství. Zatím co ve Slezsku, Štyrsku, Kraňsku, Korutanech jsou v okresních školních úřadech dva volení zástupci a 1 virilník, zatím co ve Vídni zasedají v okresním úřadě školním 3 volení zástupcové učitelstva škol obecných, 3 volení zástupci učitelstva škol měšťanských a 3 vol. zástupcové učitelstva škol středních, zatím co ve mnohých švýcarských kantonech má učitelstvo ve školních úřadech polovinu členů — má učitelstvo pražské všech škol obecných i měšťanských jediného voleného zástupce v okresní radě školní, učitelstvo ostatních okresů školních pak jednoho voleného člena a jednoho virilníka. Pražské uči-

telstvo proto vypracovalo návrh zákona, jímž se stanoví, aby v pražské okresní radě školní kromě dvou ředitelů učitelských ústavů zasedali dva volení zástupci učitelstva škol obecných, 2 z učitelstva škol měšťanských a aby každý volený zástupce měl svého náhradníka. Sdružení pražských poslanců zemských bude požádáno, aby návrh zákona na sněmu podalo. Je třeba, aby k akci pražského učitelstva připojilo se ostatní učitelstvo a souhlasně domáhalo se zemského zákona, jímž by se počet volených zástupců učitelstva všech okresních úřadů školních rozmnožil.

*

Římské klerikály pobouřil v nemalé míře článek »Učitelských Novin« o náboženském přesvědčení učitelstva, a přinutil je k tomu, že veřejnosti české odkryli jednou upřímně svoje černé ledví, hrozící užívati proti nepohodlným učitelům podle zásady macchiavelistické všech prostředků, zvláště pak bezohledných a nemravných denunciací ve školních úřadech.

Pisatel článku, psaného se vší vážností, dovozoval upřímně, že mezi 98 učiteli-katolíky není ani deset přesvědčených katolíků, kteří by měli »víru obecnou, pevnou, stálou a především tak živou, aby ji skutky osvědčovali a přísně i upřímně dle ní živi byli«. Závěru tohoto dalo by se užít i u jiných intelligentních stavů společenských, ani stav kněžský nevyjímajíc. Vždyť i mnohá církevní knížata nemohla za Pia IX. býti pro dogma o neomylnosti papežské, a přece toto dogma, proti rozumu lidskému směřující, předkládá se příslušníkům církve k věření. Článek »Učit. Novin« otiskla na úvodním místě klerikální »Křesťanská Škola« a po ní »Čech«, který věnoval jej »vysoce váženým členům c. k. zemské školní rady«, aby posoudili, »může-li škola v rukou takových učitelů vyhověti prvnímu a základnímu paragrafu školních zákonů«, který mluví o mravně-náboženském vychovávání mládeže ve školách. Nekatolické smýšlení většiny učitelstva chystá se klerikální denník vykořeniti tím, že ve všech úřadech školských budou zástupcové »křesťanské« církve katolické nepohodlné učitele udávat. Celá věc ukazuje, jak silné je dosud v zemích rakouských náboženské nevolnictví, a měla by se státi podnětem pokrokovým živlům v říši, aby pracovaly pro uskutečnění pravé náboženské svobody. Kus náboženské nesvobody v zemích našich ukazuje ustanovení říšského zákona z 25. srpna 1868, dle něhož náboženské přesvědčení dětí ve věku od 7 do 14 let nemůže se změniti ani tehdy, přestoupí-li jejich rodiče na jinou víru. Správní dvůr právě dne 9. t. m. zamítl žalobu kupce Kretschmera z Krnova, který přestoupnuv k protestantství, přihlásil své dvě děti, které se dříve učily katolickému náboženství, k vyučování náboženství evangelickému. Politické úřady vyhověly protestu farního úřadu proti změně náboženského vyznání dítek a správní dvůr krok jejich schválil. Děti zmíněných evangelických rodičů musí býti do 14. svého roku vyučovány náboženství katolickému. — Jiný důkaz náboženské nevolnosti ve školství je ten, že za správce obecné školy nemůže býti potvrzen učitel, který není zkoušen pro výpomocné vyučování náboženství, k němuž přísluší většina žactva školy. Nekatolíci

nemohou se státi správci veřejných škol obecných, protože většina dítek ve škole je téměř ve všech veřejných školách katolická.

*

UMĚLECKÉ. Umění v Praze za Rudolfa II. — Výstava pohledů na Starou Prahu — Gurlittova knížka o stavitelství — Výstava „Mánesova".

Zlatým věkem zvali nám věk Rudolfa II., a za nedostatku zlata v přítomné době honosili jsme se zlatem minulosti. Chudí rádi vyzlacují skromné stěny svých příbytků zlatem pohádek. Sám Dobrovský nazval dobu Rudolfovu »zlatou dobou českého jazyka«, ba »nejskvělejší dobou pokud se týká děl, která v českém jazyku o rozmanitých předmětech byla psána a všeobecně čítána«. Čeština prý dosáhla tak velikého stupně dokonalosti, že spisovatelé té doby jsou ještě nyní pokládáni za klassické. K císařovu trůnu tlačili prý se s českými spisy. Melantrich věnuje mu 4. vydání své bible z r. 1577 a kněz Matouš Benešovský, vtipná hlava, mluvnici českou, dělaje mu naději, že on, Rudolf, neb některý z bratří mohl by pomocí češtiny domoci se vlády nad jinými slovanskými národy.[1] Všecky vrstvy národa byly lákány do čtení a povzbuzovány k přemýšlení. Nejvzdělanější část myslí a píše svobodně, vypravuje dále Dobrovský. Nadbytek, jenž za Rudolfa nastal v hlavním městě a v celé zemi, živil umění pokojná, která ve všech koutech království nalézala milovníky, příznivce a ctitele. Čeští pánové a české dámy z přední společnosti skládají české písně a jsou statečnými obhájci svého jazyka.

Jungmann to po Dobrovském opakuje, ale ne tak přesně. Kdežto Dobrovský mluví jen o řeči, Jungmannovi doba ta i obsahem knih je nad jiné vynikající. Ale obsah ten je většinou prázdný. Tato literatura — toť tak zvaný »zlatý sál«, s pozlaceným, těžkým, štukovým stropem, v němž společnost v těžkých oděvech a velikých škrobených límcích těžce a škrobeně se pohybuje a slohem nákladným a těžkým, jakoby také do tuha naškrobeným, mluví, ale ovšem čistým a správným. Nasloucháme, co mluví, a necítíme, že by jiskry přeskakovaly do nás a zapalovaly nám mysli a rozplameňovaly srdce. Štítných, Husů, Chelčických a Komenských v ní není. Ne, ta společnost je až na malé výjimky nudná. Myslitelů v ní není, básníků teprv ne. Jen z daleka zaznívá sem vroucná píseň duchovní, velebné slovo Bible. To ze sboru bratrského — ze světa zcela jiného.

A poměry národnostní? Teprve za vlády Rudolfa II. Němci počali se opět usazovati v Čechách. Císař sídlil v Praze a dvůr jeho byl německý. Četní dvořané Němci šířili znovu pozvolna němčinu mezi šlechtou. Němečtí kazatelé, německé kostely i německá škola objevují se v Praze — vypravuje už Pelcl.

Kde tedy zlato? Snad v umění doby té, v dílech uměleckých, nahromaděných ve sbírkách Rudolfových? Rudolf byl ovšem náruživým milovníkem umění a největším sběratelem své doby. Zdědil tuto vlast-

[1] O 200 let později už byly důvody slabší. Potřebu češtiny dokazovali vládě, že důstojník, znající česky, dovede se dorozuměti s ostatními vojíny Slovany, jichž prý jest v rakouské armádě přes polovici.

nost po otci a také šestinu umělecké pozůstalosti otcovy zdědil a druhou šestinu po svém záhy zemřelém bratru. Sám pak dále sbíral obrazy, sochy, drobné umělecké předměty, ale také roztodivné podivnůstky. Okolo r. 1600 měl už přes 460 nejlepších obrazů od mistrů vlašských, nizozemských a německých. Byli mezi nimi Correggio a jeho žák Parmeggianino, oba se znamenitými pracemi; rovněž tak Brueghel st., Snyders; Dürer s několika slavnými obrazy, Cranach a j. Ze současných požívali císařovy přízně hlavně Nizozemci a Němci: Kolíňan Hans von Achen, jdoucí za Tintorettem a Veronesem; Jos. Heintz, napodobitel Correggiův; velebený Jiljí Sadeler, výborný ryjec; Roelant Savery, oblíbenec Rudolfův; Bart. Spranger a Rottenhammer, odlesky velikých mistrů renaissančních. O českých malířích nic nezvídáme. A vedle obrazů těchto mistrů byly tam antiky (Ilioneus) a jiné vzácné skulptury, skvostné práce zlatnické, křišťálové, illuminované rukopisy, drahocenné tisky a vazby, ale také hřebík z archy Noemovy, čelist Sirény z aegejského moře a jiné hodně středověké kuriosity a zrůdnosti byly ukryty v nepřístupných těch sbírkách. Majitel jejich nebyl Karlem IV., aby uměleckým svým smyslem chtěl z pustin vyvolávat život, povznášet město a celou zemi. Byl to — jak Denis jeho povahu rysuje svou jemnou suchou jehlou – samotář spíše rozkošnický než ctižádostivý, který miloval umění, jako miloval i hudbu a ženy; ale jako byl v pobožnosti své povrchní, zdá se, že i poměr jeho k umění byl příliš volný. Národ z jeho rozkošnických choutek posily neměl. Cizota dvoru a jeho světa uměleckého jest předzvěstí brzkého odcízení samostatnosti národní. A přec, jaká škoda, že se nezachovalo nám, co nasbíral! Ať by si tam měl třeba ohryzek z Adamova rajského jablka, jako nejzvláštnější kuriositu, jen kdyby se byl celek zachoval nám! Jaké poklady by Praha měla, kdyby Švédové, Vídeň, o jiných nemluvíc, nebyli poklady její roznesli, a kdyby otupělosti doma bylo méně, která dopustila, aby při dražbě zbytků Rudolfovy sbírky r. 1782 byl na př. Ilioneus prodán za 35 krejcarů! Ovšem, v touž dobu bylo nejvzácnější stavitelské památky moravské, romanské rotundy ve Znojmě, vzácné svou malířskou výzdobou, používáno za prasečí chlívek! . . .

Dali jsme se povalit na zem, a povalené nás svlekli do naha a což divu že povaleným stáhli také skvostné prsteny s rukou. Nyní Vídeň má část nejskvostnějších čísel sbírky Rudolfovy, Praha na výstavě »Umění v Praze za Rudolfa II.«, pořádané od Umělecko-průmyslového musea zdejšího, má jen — fotografie čísel těch. Vídeň — poklady pražské, Praha — fotografie těch pokladů. Toto rozdělení svou křiklavou výmluvností nedalo dívat se dost klidně na ty fotografie.

Výstava tato předvedla jen nepatrné trosky z »umění v Praze« — nikoliv úplně pražského — za Rudolfa II. I v té nepatrnosti byly zajímavé a cenné. Nejobšírněji zastoupena byla nizozemská rodina Sadelerů, zvláště Jiljí Sadeler, »fénixem v umění« zvaný, jejž Rudolf z Říma povolal do Prahy. Od něho přes 50 podobizen vystaveno, zobrazujících muže doby Rudolfovy, 13 krajin, pohled na Prahu, několik allegorií a obrazů svatých, vesměs výborných rytin, většinou podle obrazů malířů u Rudolfa oblíbených. Za to co lepšího je z olejo-

vých obrazů Sprangerových, Heintzových, Rottenhammerových, zastoupeno bylo jen fotografiemi; originály jsou ve Vídni. Rovněž tak bronzy, šperky, křišťálové poháry, až na několik z majetku zdejší šlechty a musea samého. Adriaen de Vries padl především do oka. Česká práce hlásila se tiskem a illuminátorstvím: Melantrich, Veleslavín, Daniel Sedlčanský, Impressí Šumanská; krásný výtisk kancionálu bratrského; Jan Táborský z Klokotské Hory, Jan Kantor Starý, Matouš Radouš z Chrudimě a j. Mince a pečeti, zajisté pěkné práce, nevystaveny. U východu opomenuto vyvěsiti oznámení: »Pokračování hledej ve Vídni, Štokholmu, Upsale, Drážďanech, Mnichově, Norimberku« . . .

*

O velkonočních svátcích byla zde ještě druhá retrospektivní výstava. Klub za starou Prahu a Národní jednota pošumavská vystavily množství pohledů na starou Prahu, známé rytiny, litografie i méně známé kresby z různých dob a také množství fotografií bývalých malebných koutů a zbořených staveb. Taková výstava byla by velice užitečna, kdyby byla jen trochu systematicky a účelně uspořádána. Ale na to bylo by třeba více příprav a delšího trvání výstavy. Nejen představit Prahu v různých stoletích, ale proti bývalým pohledům postavit pohledy nynější a možno-li i budoucí (jak to provedl částečně arch. Polívka, načrtnuv pohledy na Hradčany, až by bylo nábřeží malostranské vystavěno), aby pozorovatel srovnáním sám posoudil, kde změna byla, po případě kde bude k horšímu a kde k lepšímu. Jak poučné je takové srovnání, možno poznati v »Kulturních pracích« (Kulturarbeiten: Hausbau) Pavla Schultze-Naumburka nebo i v malé knížce Cornelia Gurlitta »Über Baukunst« v Mutherově sbírce illustrovaných monografií »Die Kunst«. Obě knížky stojí za přečtení, jsou jako pro nás psány. Gurlittova dá se beze všeho přenést na poměry pražské. Šest krátkých, ale s důkladnou znalostí věci psaných studií: O restaurování, Přímé či křivé ulice, Široké či úzké ulice, Nahoru a dolů, Klidná či hlučná náměstí, Křižovatky. Zvláště pedantským stavebním úřadům, jichž byrokratism tak rád vodívá stavební čáry zrovna tam, kde jich není třeba a kde zrovna jim v cestě stojí něco památného malebného a za to však uprostřed náměstí a na nejkrásnější vyhlídce dovolují stavěti veřejné záchodky, a na druhé straně »nadšencům« dilettantům, kteří prudkou svou snahou o zachování lecjaké pochybné budovy dobré věci jen škodí, v knížce té skrývá se mnoho cenných pokynů. »Věřte mi: všecko jde, co zde navrhuji! Třeba jenom překonati velmi nepříjemný moment: ten, kdo plán města dělá, musí několik hodin přemýšleti; ale díky potomků odškodní ho kdysi za tuto hroznou nevyhnutelnost,« podotýká čtverák Gurlitt.

*

»Mánesova« XII. výstava vybrala tentokrát jen 80 prací od 31 svých členů. Počítáme do toho také novou architektonickou úpravu a výzdobu pavillonu od arch. Ant. Pfeifera, velmi vkusnou, jemně zladěnou a přívětivou, která místnostem přidala prostoru a světla. A ještě jeden nový činitel-umělec přibyl: z Kinské zaléhá sem hlas kosa, jakoby na vížce pavillonu sedícího, tak plný sladkosti a medové šťávy, a ku

podivu dobře doplňuje, ba zvyšuje náladu slavnostního ticha. Rozkošno tu posedět. Není v Praze tak příjemného místa k příjemné, tiché a přece velmi živé besedě. Myslím, že výstavní bulletiny brzy oznámí, že i členové sl. smíchovské městské rady scházejí se tu aspoň na malou chvíli.

Většina členů »Mánesa« zastoupena malíři, sochaři i architekty. Z nepřítomných zvláště Preislera neradi pohřešujeme. Jako všude jinde nyní, také zde převládá krajina, ne na újmu výstavě; především Hudečkova krajina, tu náves s oblačným nebem, tam cesta zlatým listím jako zlatými vzpomínkami posypaná nebo les s podzimem v potoku, všude — země proniklá duší — neobyčejné krásy a hloubky. Švabinský rovněž pevně a jistě kráčí ku předu svou cestou — vítěznou. Dvě jeho podobizny, jedna — vybraná noblessa, druhá — vážná velikost v prostotě, a různý tento povahový ráz vyjádřen stejně velikým uměním, mistrovskou technikou, jeho to vlastní uměleckou řečí. Proč vedle nich tak silný talent, jako je Slavíček, nechce si vážit samostatnosti své, jež svítí z nádhery obláčků — ne těch emailových v »Návsi«, než těch večevních —, a chce se státi poplatníkem Worpswedských? Co pěkných malířských myšlenek a šťastného jích řešení je v pracích Bémových, Braunerové, Honzíkových, Šimonových atd. atd., od Šalounovy fontány, plné ladu a síly, počínajíc až k nejzazší stěně, k velebnému pathosu Suchardovy »Prahy a Vltavy!« *T.*

*

LITERÁRNÍ: Anna Maria, 17 povídek — F. Bartoš, Sto lidových písní československých — Josef Kuffner, Slovanské svity — Kronika královské Prahy a obcí sousedních — Devatenácté století slovem i obrazem — Slánský obzor.

Anna Maria. 17 povídek. J. Laichter, Král. Vinohrady. Pí. Anna Maria dovede žensky pozorovat život. Její duše je měkce ženská a při tom tolik positivní, jako duše ženy snad každé. A zadívala se do té duše žen zvláště. Zná ji. I chce zachytit, co ji bolí i rozveseluje při ní, snaží se pověděti pravdu plnou a vylíčit její radosti i žalosti, známé a tolikrát již pověděné. A tu zdá se, že ji vyličuje nebo o ní vypravuje tak, jak se jí zjevila, když poučena životem i knihami rozhlédla se světem. Ale proti tomuto reflexu života přímočarému a někdy i krásnému (detaily v povídkách Safírové oči, Povídka o slečně Růžence atp.), jednoduše prostému stojí tu ještě něco, co autorka přejala, jakoby něco daného. Nutí to mysliti v jednom směru, který tolik mluví a vzpírá se proti základním snad složkám její povahy. Je to jakoby nějaká morálka. A ta, že nevypučela zcela volně a přirozeně, ale spíše vypěstována byla, způsobuje jakési rozdvojení (Jarní). Zpívá tu na jedné straně — někdy až příliš vysoce — velká nota altruistní přesvědčení, a na druhé straně je zase tolik lpění na životě, tolik buržoasní chuti k životu řekl bych — — A tak věsí se ony dvojí tóny cize nějak na tuto jásavou píseň života, mladého života, bujného těla (rozštěpenost pieçy Málem vánoční, srov. Těžká nálada a Co si povídali dva v lednu). Veškeré cítění i myšlení neprolnulo tu ještě v jednotnější tón základní. Vedle tohoto rozdvojení kalívá druhdy čistý tok upřímnosti vypravovatelčiny také tendence (Žebrák, Lalouš atp.).

A tak je tu na jedné straně prostý a jasný postřeh, přímo, skoro naivně někdy pověděný. Je vždy snad správný, skutečný, životný

tolik, i nesnese ničeho »literárního«, žádné affektace, žádné vyumělkovanosti, ač přece je někdy výbojný (O Růžence, O koketním děvčátku atd.). Ale proti němu to, co diktoval rozum knihami vyškolený, v čem je rušivé zabarvení tendenční, vede si affektovaně, vyhledává umělůstky drobné i větší strojenost (Nanda, O koketním děvčátku atp. Ze Safirových očí na př.: »A v saloně v koutě k sobě přitisknuty o nevděku a nevěře, zradě černé jako hřích mluvily — holčičky«, Jarní. Citát z Verlaina před Málem vánoční).

Jest jasno, že kde kouzlo duše autorčiny podává se klidně, prostě a upřímně, zavane k vám jako nějaká vůně z prostředí, v němž vypučela drobná ta kvítka, zavzní k vám jakoby něco z tónů čistě českých. A tu časem najdete v těchto psychologických miniaturách ženské duše formu dosti přesnou a pěknou stilisaci (Přítelkyně a j.). Ale právě proto tento debut nutí nás čekat. C'est icy un livre de bon foy, lecteur. *Prokop Mir. Haškovec.*

F. Bartoš, Sto lidových písní československých. České knihovny zábavy a poučení č. XV. V Praze 1903. Nákladem J. Otty. Za 1 K 20 h. Z veliké zásoby československých písní lidových náš proslulý folklorista, Fr. Bartoš, pořídil výbor. Jako Moravan, který sám z písní moravských větší část sebral a vydal, přirozeně při výběru hleděl si více písní moravských; jen ze Sušilovy sbírky přejal jich dobrou polovici. Satirické písně české na př. byly by zasloužily lepšího výboru i ocenění. Svůj výbor podle nejednotného dělidla rozdělil na devět oddílů (1. písně o písních a zpěvu; 2. ballady; 3. legendy; 4. písně milostné; 5. písně o rodině; 6. písně vojenské; 7. písně o přírodě; 8. vtipy a žerty, humor a satira; 9. elegie, nénie). Každá píseň rozebrána vytčením obsahu a potřebným výkladem obratů, slov i stránky obyčejové, kulturně historické. Knížka určena mládeži středních škol a tím jí dána její podoba a ráz. *Jc.*

Josef Kuffner, Slovanské svity. Volné listy z kroniky rozvoje. V Praze 1903. Nákladem J. Otty. Při této knížce zdá se mi jedna věc zvláště charakteristická: jest věnována slovanské myšlence, ale auktor nevešel v pokušení, aby si přečetl spis Kollárův o vzájemnosti slovanské, ač si všímal i jazykozpytných děl Kollárových jako je »Staroitalia slavjanská«, jejížto vědecké ceny se tak horlivě ujímá proti kacířským odborníkům (str. 124 n.). O ostatní literatuře této otázky se týkající ani nemluvím. V Kollárově uvedeném spise byl by Kuffner našel tuto otázku osvětlenu filosoficky, osvětlenu velmi hluboce, byl by tam shledal pozoruhodné pokusy o její řešení po stránce praktické. Kuffnerovi jako publicistovi patrně nešlo vůbec o historický základ myšlenky slovanské — nebo kde se toho dotýká, děje se to více jen příležitě — nýbrž jen jak to přinesl denní vývoj. Asi od výstavy Národopisné měli jsme více zevnějšího popudu přemýšleti o svém poměru k jiným bratřím slovanským. Koncem let devadesátých vznikla myšlenka na sjezd slovanských novinářů, tenkrát usilovalo se o založení slovanského informačního kanceláře tiskového; hojnější návštěvy slovanských hostí vedly k založení Slovanského klubu v Praze, Češi

alpinisté uváděni do slovanských překrásných koutů alpských, národohospodářské heslo »Svůj k svému« rozšířeno na všecky Slovany, zřízení universit slovanských bráno většinou za společnou záležitost. Tyto snahy nacházely v J. Kuffnerovi horlivého propagátora, mnohdy i původce navrhovatele ve feuilletonech »Národních Listů«, které tuto vydává knižně.

Jsou to jen nové prostředky — a ještě ne vesměs — naší staré idey slovanské, o níž pracovali básnicky i vědecky naši buditelé a kterou theoreticky ve smyslu kulturním stanovil Kollár, ve smyslu politickém Havlíček, Palacký a j. Ideou slovanskou chce J. Kuffner řešiti všecky naše nynější nesnáze a nedostatky. »Věc naší rovnoprávnosti není otázka českoněmecká, nýbrž otázka slovanská«, praví na př. v úvodním slovu. Slovanskou myšlenkou chce odstraniti dosavadní výtky naší nerovnocennosti literární a umělecké (»Otázka k literatuře«, 115 n.); naše smiřování českoněmecké nevede k cíli, poněvadž »my Slované jsme se nedohodli. Až se dohodneme, bude se ve Vídni mluvit po slovansku.« Nutnost »nejživějšího styku slovanského ve všech oborech kulturní práce« (str. 31) byla uznávána již od našich buditelů. Rovněž potřeba znáti jiné hlavní jazyky slovanské (»V porobě idey«) hlásána u nás také již před 60 a více lety, ale je zajisté zvláštní, že praktické znalosti jazykův slovanských u nás bylo dříve, než Kollár tento požadavek formuloval, poměrně více nežli potom. A ještě jiné shody nám připadají mezi tím, co zde hlásá J. Kuffner a co prováděli již naši buditelé. Jungmann a jiní naši buditelé podléhali fantastickému snu jednotné řeči slovanské; naděje v uskutečnění její brali zejména z příkladu spisovné řeči německé. Kuffner má také při hlásání vzájemnosti slovanské na mysli příklad německého úsilí o národnostní a politickou jednotu od dob Napoleonských (str. 49n., 55). Ale jako měl zcela jiný základ společný spisovný jazyk německý, tak jsou zcela rozličné podmínky u Němců než u nás Slovanů v základech jednoty národní. A po stránce praktické spisovatel sám asi udělal zkušenosti v otázce slovanské trochu nemilé. Jaký je výsledek těch sjezdů slovanských novinářů? Přes podnikané sbírky a žurnalistickou propagandu nemůžeme se domoci pořád tiskového kanceláře slovanského; Slovanský klub v Praze žije tuším životem docela neznatelným a pomalu skomírá. A tak je to se vším, co jsme posud začali. Jako Slovany nás tyto nezdary bolí, ale to je dokladem, že nám nezbude než při všem spoléhati jen na sebe.

Idey, které si Kuffner obral za předmět svých feuilletonů, vykládá svou methodou a stilem: reflexí a filosofováním, dialektikou o věci třeba nejobyčejnější a tisíckrát již opakované, k informaci stačí mu jediná knížka, která mu padne do rukou, třeba už měla táž otázka svou bohatou literaturu; někde přibírá kus historického výkladu a vše to vpraví, na všecky strany obraceje svůj předmět, do svého akademicky přísného stilu feuilletonního, jenž se hemží vykřičníky, otazníky, dialogy, stručnými větami, až se čtenáři tato forma při čtení třiceti feuilletonů stává jednotvárně únavnou. Bedlivější informace nebyla by vadila knížce v některých podrobnostech. Kollára na př. nelze nazvati

»naším prvním turistou v moderním smyslu slova« (str. 120.). Asi dvacet let před jeho »Cestopisem« popsal nám cestu do Italie také v moderním smyslu se zajímavými individuálními pozorováními M. Zd. Polák. »První zaplanutí slovanské idey« nesmí se hledati teprve r. 1848, nýbrž již aspoň čtyřicet let před tím; česká žurnalistika za téhož hnutí (1847) je nesprávně charakterisována (»v Praze vycházejí dva tři časopisů skrovničkých rozměrů a ty promlouvají ke kruhu čtenářstva čítajícího sotva do set«, str. 139.); v těch letech však je právě náhlý veliký rozvoj časopisů u nás, jako u jiných národů; českých vycházelo na půl sta a mnohé v dosti velikém počtu exemplářů.

Jedna věc je při knize zjev zvláště zarmucující. Knížka jest určena ještě k úkolu buditelskému, aby šířila uvědomění nejen slovanské, nýbrž i české zejména v českých třídách zámožných. Tyto třídy Kuffner zná velmi dobře z vlastního názoru a mluví tedy konkretně. Je viděti, že namnoze chybějí v těchto vrstvách nejelementárnější základy národního uvědomění. Tam bude zajisté knížka Kuffnerova plniti své poslání. *Jc.*

Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Sebral a vypravuje prof. *Frant. Ruth.* Obrazem doprovází *Pavel Körber.* Nákladem P. Körbera. Seš. 1.—14. Seš. po 60 h. Starobylé naše hlavní město uvedlo již mnoho publikací v život, které se snaží vystihnouti slovem i obrazem historii a podobu jeho. V posledních letech u nás větší smysl pro staré stavitelské památky pražské vyvolal zejména ruch a činnost za starou Prahu. V něm našlo asi podnět také toto dílo. Postupem abecedním vystiženy jsou tu ulice, náměstí a jednotlivé památnosti Prahy i všech předměstí dohromady. Čtenář má tu příležitost, podivovati se píli a znalosti spisovatele Fr. Rutha i velké hojnosti vyobrazení, při nichž převládá věrnost a názornost nad stránkou uměleckou. Text i obrázky jdou do přílišných podrobností; spousta všedností a nevýznamných podrobností zaplavuje tu a zastiňuje to, co je krásné a charakteristické. Ovšem praktický postup podle abecedy umožňuje, aby si každý vyhledal, o čem se chce poučiti. Ale do takových podrobností, aby tato »Kronika« kulturnímu historikovi byla úvodem k vlastnímu odbornému badání, nemůže jíti; a chtít nahrazovat praktické pomůcky, jako jsou adressáře a j., také nemůže. Nač tedy takové titěrnosti, jako označování bytu lidí trochu známějších? Nač otiskovati kde jaký citát z básní často hodně nevýznamných a podobné věci? Nevím, není-li to pro náš malý národ význačné, že cokoli začneme podnikati ve větším slohu, nikdy nemůžeme najíti konce foliantům. Doporučovalo by se, aby nakladatel po ukončení této kroniky pořídil z nepřehledného celku přísný výbor a udělal o Praze knížku vkusnou, účelnou a praktickou, jak to umějí dělat u jiných národů. Praha si toho přece od nás Čechů zaslouží! *—k—*

Devatenácté století slovem i obrazem. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. Seš. 1.—40. Seš. po 60 hal. Přehled století uplynulého jako všecky přehledy, které chtějí stručně a povšechně vy-

stihnouti bohaté dění, pokrok ve vzdělanosti pro vrstvy co možná nejširší, které tu jsou hlavním odběratelem. Při takových dílech jsou obrázky věcí hlavní — a ty bývají rázu internacionalního — text k tomu je jen průvodem. Pro ty obrázky nejvíce řvavé a lákavé hledí se při vypisování k tomu, co hodně bije massám do očí: z dějin zaujímají na př. bitvy, slavnostní průvody, králové, knížata, jenerálové a podobné zjevy hlavní místo, tichá práce, pro život kulturní tak významná, ta se do těcho přehledů již nevejde. Z této práce hodí se do nich nejvíce ještě obory technické, částečně vědy přírodní. Ovšem nechceme popírati, že tu neodborník, zejména průměrný, vzdělanější člověk, najde poučení dost a dost. Vlastenecké stanovisko vyžádalo si ovšem trochu více zření k našim věcem českým. Kdyby se bylo vydalo dílo o našem domácím vývoji zvláště, bylo by to ovšem mnohem poučnější a záslužnější. Takto není tu náš život správně vystižen jako skutečný člen ostatního života kulturního, ani zase nevyhovuje vylíčení jeho jako samostatné součástky. *—k—*

Slanský Obzor. Věstník musejního a lit. spolku »Palacký«. Redaktor Petr Hrubý. 1903. Tento svědomitý sledovatel místního života kulturního dospěl již k ročníku XI. Z článků významu všeobecnějšího vytýkáme zejména »Vinařický jako básník« od K. Scheinpfluga. »Slanský Obzor« podává příklad dobře organisované místní drobné práce kulturní. *—k—*

*

STUDENTSKÉ. Organisačně-politická pověrečnost a pokus o »Svaz československého studentstva« — Střediska bývalá (Student, všestudentský výbor, Unie, starý A. Č. S.) a dnešní situace — Anarchisté - Publikace »Studentská otázka a studentské sebevraždy«.

Není snad výmluvnějšího svědectví o politické neschopnosti dnešní společnosti české nad pověrečnost organisační, která věří, že několika větami stanov aneb ústavy a formálním zbudováním organisační kostry odstraní bolestné nedostatky všeho druhu. Je zle? tož založme nový spolek! — je taktika obvyklá. Klassickým příkladem této choroby je Národní Rada: sešla se, zvolila výbor, odbory, předsedu a všemožné činovníky, pořád se ustavuje a dělá formální přípravy sama nevědouc dobře k čemu a nemajíc ani síly ani schopnosti k práci. Ale národ má Národní Radu a je upokojen — má dobrou záminku k zahálčivosti ještě větší než dosud. Zrovna tak[1] před šesti lety na živnostenském sjezdě v Táboře jeden bodrý účastník myslil, že živnostnictvu bude pomoženo jednoduše zřízením zvláštního ministerstva živnostenského ve Vídni. Zrovna tak (třeba že zdánlivě zásadně se liší od tohoto »cislajtánského« návrhu) státoprávní ptakopravci tvrdí, že formálným ustavením českého státu národ bude spasen. A podobně den za dnem po vlastech našich »pracuje« se tak, že několik lidí se sejde, sepíše resp. opíše stanovy nějakého nového spolku, kde vymezí jako úkol jeho »povznášeti vzdělání« a pod., zadá je místodržitelství k schvá-

[1] Drastickým, navždy památným dokladem této skutečné nemoci národní je návrh Národních Listů z 10. května 1861: »Také jedna cesta, na které bychom se mohli dodělati národní zpěvohry«. Tou cestou je — založení »uměleckého spolku.« Není možno nic absurdnějšího.

lení, pak spolek ustaví, zvolí výbor, komise a odbory — a pak spolek uloží k polospánku. Ve spolku pracují tři čtyři lidé, na výborové i spolkové schůze stěží sežene se minimální nutný počet přítomných, počnou nářky na schůzích i v novinách na netečnost členstva, a spolek bídně se plahočí, div že zůstane — aspoň pro forma — na živu. V kolika případech takových účastníci si doznají, že nedokrevností tou vinno bylo zakládání spolku, když původci nebyli si jisti, za jakým určitým cílem opravdově chtějí se brát, a když spolek zakládali dříve než existovaly podmínky, nezbytné pro jeho činnost?

To vše děje se v spolcích studentských i nestudentských; ale je potřeba, zvláště důtklivě připomenouti to studentstvu v době, kdy zase zakládají »Svaz československého studentstva« jako domnělý všelék chyb a nedostatků nynějšího studentského života. Snadno se řekne: »Studentstvo je rozháráno, nemajíc střediska; utvořme středisko, a nastane svornost« — ale těžko se to dokazuje, a ještě tíže provede. Kdo bezprostředně zná dnešní studentstvo, ví, že příčiny rozháranosti jsou jinde nežli v nedostatku střediska, a ví, že ústřední spolek v té podobě, jak si jej myslí propagátoři jeho, je nemožný. R. 1899 za ochotného souhlasu rektora prof. Reinsberga ustavil se »Všestudentský výbor« — a neprovedl ničeho, leda že předseda jeho M. Fučík si dopomohl k stipendiu města Prahy; jinak dělal studentstvu tak malou čest, že byl po několika měsících sesazen. Téhož roku s ohromnou reklamou vznikl, ale brzy potupným marasmem zahynul čepičkový spolek »Student«; osudy jeho jsou význačné: zahyne-li vlastním studem spolek s více než tisícem členů, favorisovaný oficielním denním tiskem — to přece svědčí o nemožnosti jeho! R. 1902 ustavila se »Unie studentských spolků« se stejnou reklamou — a neprovedši ničeho, shasla nepozorovaně, neboť její schůze byly navštěvovány na konec sotva pěti členy. A tomu se říkalo a říká »středisko« pěti tisíc pražských akademiků . . .

Teď vynořil se znova podobný plán a vzbudil naděje, protože za ním stojí prof. Jarník, známý neunavnou činností v Akademické Mense, Svépomoci a jiných humanitních institucích studentských. Ale dobrá vůle, byť uznání hodna, sama o sobě nikdy neprovede díla prospěšného, a prof. Jarník sám doznal veřejně, že není dostatečně informován o vnitřním životě studentském, kdežto pracovníci, znalí studentské přítomnosti i minulosti, na důvěrné schůzi 19. března a na přípravné všestudentské schůzi delegátů 22. března vesměs postavili se proti plánu a na ráz dosáhli aspoň, že nejnemožnější body jeho byly vypuštěny nebo změněny. Když pak byl zvolen výbor pro vypracování stanov »Svazu«, ukázalo se, že ze studentů, jdoucích bez výhrady za heslem střediska, nikdo není schopen podnik vésti, a hlavní činitelé musili býti vzati z těch, kdo na plán pohlížejí s reservou. Organisační pověrečnost, ba manie ukázala se tu zase plně: dříve počato psáti stanovy, nežli stoupenci »Svazu« sami se sjednotili na tom, co vlastně »Svaz« má

d ě l a t a p r o č e x i s t o v a t! Patrno, že jim jde víc o firmu a formu než o skutečnou práci.[1]

Nikdo vlastně neví určitě, čím »Svaz« má býti. Proti pouhé representaci ozvala se většina; když pak řečeno, že »Svaz« má vyřizovati jen úkoly »administrativní«, nikdo nedovedl uvésti jediný konkretní příklad, co si myslí onou administrací. Nikdo snad z těch, kdo vytrvale volají po středisku studentském — jsou to zvláště starší páni, vzpomínající se zálibou na bývalý veliký Akademický Čtenářský Spolek — neupamatoval se určitě na ráz a minulost spolku toho. Nevzpomínají, že jádrem starého Akademického Čtenářského Spolku byla čítárna s knihovnou a takové středisko že studenti dnes mají také — v Akademické Čítárně; zapomínají, že za podpůrný Jubilejní Fond bývalého A. Č. S. plnou náhradou jsou dnes ústřední spolky »Husův Fond« a »Svépomoc« — postrádají tedy hlavně jen firmy všestudentské; nevzpomínají, že representační vystupování starého A. Č. S. dnes dílem je zbytečno (Riegrova pohřbu na př. súčastnilo se všecko studentstvo spontánně) a rovněž tak jiné jeho projevy (jako věnce, podávané kdysi hercům a herečkám při jubileích nebo pozdravné a soustrastné telegramy); nevzpomínají, že jinou činnost onen ústřední spolek téměř nevyvíjel, to že dělaly spolky menší, jako stará Slavie, ba že už v sedmdesátých létech pro čilejší činnost jaksi proti A. Č. S. vznikl radikálnější Spolek Československého Studentstva — slovem, že vyjma nejstarší, nejméně vyvinutou dobu n i k d y n e b y l o s t u d e n t s k é h o s t ř e d i s k a t o h o v ý z n a m u, j a k ý s e m u d n e s p ř i k l á d á, nejvýše s krátkou výjimkou velké Slavie v prvých letech devadesátých, a ani za dob velkého A. Č. S. že se nezdařily pokusy o svaz aneb Unii spolků, poněvadž spojené spolky jsou vždy aparátem dvojnásob těkopádným.

A. Č. S. pořádal arci 1—2 debatní večery za rok. Ale oč bohatší je dnes činnost menších spolků! Na př. spolek »J u n g m a n n« od ledna do března 1904 uspořádal řadu veřejně přístupných večerů s přednáškami a rozhovory o nejzajímavějších otázkách (Národnost a třída — Studentstvo v posledních letech — Studentské sebevraždy — Názory O. Jozífkovy — Podstata politiky — Význam J. S. Machara — O pražských demonstracích), na nichž, ač »Jungmann« sám je spolkem studentů pouze pokrokových a bezohledně se staví proti masse studentské, popřána úplná volnost projevům všech přítomných, nevyjímaje ani ty, kteří se pokoušeli vážný rozhovor sesměšňovat. Co tedy brání studentstvu všech směrův, aby se účastnilo rozhovorů takových? A naopak na universitní schůzi 12. března přes přítomnost několika professorův a na přípravné schůzi »Svazu« přes přítomnost professora Jarníka seriosní námitky pokrokové opposice byly impertinentními[2]

[1] Bylo tvrzeno dokonce, že plán »Svazu« má býti jen reklamní pomůckou pro chystanou všestudentskou slavnost. Brzká budoucnost rozhodne o event. pravdivosti toho mínění.

[2] Pro úroveň jedné části studentstva jest charakteristické, že těm, kteří dne 22. března se ohražovali proti umlčování massou, bylo vytýkáno, že prý ze sebe dělají mučedníky! Tedy mají „Maul halten und weiter dienen“?

poznámkami ukřikovány, čímž podán nejlepší důkaz, jak málo jest naděje na soužití všeho studentstva v středisku. Zároveň ukázalo se tak, že dobrou vůli k zavedení slušného modu vivendi mezi studentstvem nemají ti, kdo říkají »Pane, pane«, to jest, kdo stále mluví o potřebě střediska, nýbrž ti kaceřovaní, kteří znajíce nemožnost střediska v pravém smyslu slova pracují k spojení všech opravdových a slušných živlů na poli sebevzdělání a jiné pokrokové práce. Spojení pod firmou spolkovou to právě být nemusí.

Jest ještě jeden živel, který na oko chce středisku, vskutku je však předem znemožňuje: sobecká demagogie, jdoucí v šlépějích původců »Všestudentského výboru« a »Unie«. V té formě, v jaké vystupuje teď, je zase po dlouhých létech novinkou. Jsou to lidé, plní slov a frází, kteří během jedné schůze třeba třikráte změní přesvědčení dle toho, který názor právě převládá, kteří dnes lichotí a pochlebují osobám, proti nimž zítra se zachovají co nejurážlivěji, jakmile seznají, že jejich osobním aspiracím s té strany nekyne nejmenší podpora. Hledí jen na sebe upozornit povykem, který zdvihají.[1] Odkoukali, jak patrno, taktiku Klofáčovu.

Jsou to příznaky doby, jež umožňuje mandáty Šternberků, a doklady, jak smutně působil na širší studentstvo loňský úpadek studentského tisku, o němž pojednáno v t. l. minule.

Jak patrno, chystaný »Svaz« bude míti postavení nesnadné. Přejeme mu, aby existoval a dobře působil aspoň pro styky studentstva. Avšak, ačkoli zakročením pokrokových živlů plány »Svazu« nesrovnatelně byly zlepšeny, naděje nejsou veliké. Jest třeba, by studentstvo nečekalo na heroldovské paláce blahobytu a pracovalo čile v organisacích již existujících! »Svaz« není všelékem, a snadno mohou se na něm opakovati slova, jež r. 1902 pronesena byla na protestní schůzi pokrokového studentstva: »Byli jsme před »Unií« a budeme i po ní,« která se vyplnila nad očekávání záhy. —

Poslední dobou, zejména za demonstrací pražských, objevila se v studentském životě čilá skupina anarchistů. Pokládáme anarchism za dobrou štiku v našem veřejném životě i přes nedostatečnou opravdovost mnohých jeho representantů, která vybočila až v malichernou škorpivost a mstivost od té doby, co přes návrh na boykot »Času«, vyšlý z této skupiny, na její vlastní schůzi dne 27. února v »Typografické Besedě«, následkem vystoupení realistů proti němu, přešlo se k dennímu pořádku. Sluší litovat, že podobnými důvody členové této skupiny dávají se přiměti až k tomu, co r. 1901 »Studentské Směry« právem vytýkaly (na str. 224.) klerikálům: že »berou mezi sebe lidi, jež ostatní studentstvo ze svého středu vylučuje« — neboť možno předvídati, že ze spojení zásad a bezzásadnosti nevzejde nic užitečného. —

---

[1] Neostýchají se i mystifikovat veřejnost. V „Nár. Listech“ a „Politice“ na př. vyšly proklamace jakéhosi „Všestudentského Výboru“, patrně samozvaných několika anonymů, kteří se vydávají za něco, čím nejsou. Neboť žádný všestudentský výbor neexistuje.

Za doby planých těchto hluků vyšla neveliká knížka (»Studentská otázka a studentské sebevraždy), která by mohla a měla studentstvu prospěti trvaleji, ani ne tak proto, že je to vůbec první kniha, obírající se programově a bez frází speciálními otázkami dnešní situace studentstva českého, jako proto, že obsahuje denník studenta F. Hanuse, jenž zemřel sebevraždou. Denník ten jest vzácný zjev jako doklad psychologický, literární i společenský, jediný toho druhu, pokud vím. Život mladého, šlechetného trpitele, prosycený tragikou (t. j. zápasem s osudem) v plném smysle slova, vykreslen tu v bezděčné zpovědi tahy nezapomenutelnými. Denník ten je zároveň konkretním dokladem k vědeckým vývodům knihy o sebevraždách mládeže, i k praktickým návrhům, v ní obsaženým, a vyvrací řadu povrchních článků, které hleděly umlčeti svědomí veřejnosti, vyburcované z klidu sebevraždami studentů.

5. dubna 1904.[1] *Ch.*

---

[1] Minule vyskytly se tiskové chyby: na str. 476., ř. 5. zdola »1903« místo »1901«, na str. 478., ř. 2 shora »řečená« místo »řečena« a na str. 480. datum »1.« místo »14. března.«

ZPRÁVY.

Knižní a literární (Dokončení minulé serie.) Natur und Staat je titul spisů, podávajících výklad žití společenského se stanoviska přírodozpytného, hlavně darwinistického; je v něm dost poučného materiálu; vyšly již: H. Matzat, Philosophie der Anpassung 1903; W. Schallmayer, Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker, 1903; A. Ruppin, Darwinismus und Sozialwissenschaft, 1903; A. Hesse, Natur und Gesellschaft, Eine kritische Untersuchung der Bedeutung der Deszendenztheorie für das sociale Leben, 1904 (à Mk. 3, kdo abonnuje všecko à Mk. 2·40.). — Sechzen Jahre in Sibirien. Erinnerungen eines russischen Revolutionärs von L. G. Deutsch. Mit 7 Porträts u. 6 Illustrationen. 1903. (Mk. 3.) — Ernst Wölffing, Prof. f. Mathematik: Mathematischer Bücherschatz. Systematisches Verzeichnis der wichtigsten deutschen und ausländischen Lehrbücher und Monographien des 19. Jahrhunderts auf dem Gebiete der Mathematischen Wissenschaften. In zwei Teilen. I. Reine Mathematik, mit einer Einleitung: Kritische Übersicht über die bibliographischen Hilfsmittel der Mathematik. (Abhandlungen zur Geschichte der mathematischen Wissenschaften mit Einschluss ihrer Anwendungen. Begr. von Moritz Cantor. XVI. 1.) 1903 (M. 14.). — Leo Koenigsberger, Hermann von Helmholtz 3. sv. 1902—1903: třetím svazkem ukončena biografie Helmholtzova, podávající cennou a poučnou historii fysiky. — V Petrohradě počal letos vycházet: Věstník psychologii, kriminal'nej antropologii i hypnotizma; redaktory: V. M. Bechterev a V. S. Serebrennikov; bude 10 seš. ročně, za rub. 6·50. — Nakladatelství J. Otto vydává: »Slavische Roman-Bibliothek«. Redaktor je pan Jar. Kamper. I. sv.: J. Zeyer, Roman von der treuen Freundschaft der Ritter Amis und Amil. — Doc. dr. L. Haškovec počal vydávat: Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické therapii. Vychází měsíčně, kromě srpna, 12 kor.

Kulturní, hlavně hospodářský stav Japonska.

(Dokončení.)

Socialism se probouzí a organisuje, ale pomalu. Massa dělnictva, zejmena příliv z venkova, je neuvědomělá; hlad je veliký a žene do každé práce. Prý celé bitvy mezi sebou svádějí konkurrující dělníci venkovští. Socialismu agrárního dokonce není, massa malých hospodářství se mu protiví. Přes to prvá socialistická agitace r. 1882 byla pod vlivem H. George, jehož idee američtí vystěhovalci seznali. Jeho spis Progress and Poverty byl také přeložen. Koncem let devadesátých pronikl do Japonska marxism a idee anglické. Roku 1897 podle anglického vzoru »fabiů« založena v Tokiu »Socialistická společnost«.

Katajama vydává »Socialistu« (třikrát měsíčně, asi 30 stránek, 2 stránky anglicky; před tím se list zval »Svět dělnický«); mimo to vycházejí listy odborové.

Vůdcem je zmíněný Sen Katajama, studovavší v Americe, přestouplý na křesťanství; organisuje podle anglického vzoru sdružení odborová. Socialism se ujímá v oborech nově zavedených, evropských, kde domácí tradice nepůsobí. Prvý proletářský spolek byl r. 1897 dělníků železničních; vůdci dělnictva jsou typografové a tiskařové.

Stávky dělnictva také se již organisovaly; »spolek strojníků dráhy Niponské«, založený 1898, provedl úspěšnou stávku (1900). Vláda hned na to prosadila v obou sněmovnách »zákon k ochraně míru a pořádku«, čelící proti odborovým organisacím.

Finance a světová tržba. — Bude Japonsko s Evropou hospodářsky konkurrovat?

Podrobnější statistiku finanční a tržební podávají četné příručky; upozorním jen na věci charakteristické.

Roční budget obnáší teď kolem 274 mill. yenů příjmů, vydání tolikéž; rakouský budget přes 1700 mill. korun — tedy při polovině obyvatelstva Rakousko vydává a přijímá téměř třikrát

tolik. Nejvíce se vydává na státní dluh, vojsko a loďstvo; na vojsko přes 45 mill., na loďstvo k 30 mill., na školství necelých 7 mill.

Největší důchody (přímé) jsou z daní na alkohol a cukr (69 mill.) a z daně pozemkové (46 mill.); daň důchodová a živnostenská (jen 17 mill.). Státní dluh obnáší přes 500 mill. yenů; roční úrok kolem 40 millionů.

Dovoz a vývoz obnášel přibližně v mill. yenů:

	1897	1898	1899	1900	1901
dovoz	261	324	229	313	282
vývoz	165	168	218	209	266

Dováží se (1901) v millionech yenů nejvíce z: Anglie 50, Britské Indie a ze Spojených Států 42 a z Filipin 2, z Číny 27, z Hongkongu (angl. osady v Číně) 11 mill. a Německa 28; z Ruska evropského téměř nic, málo z asijského (asi 4), z Rakouska jen 4 (hlavně cukru), z Francie jen 3, z franc. Indie 4, z Koree 8 millionů.

Vyváží se (1901) nejvíce do Spoj. Států 72, na Filipiny 2, do Číny 42, do Hongkongu 41, do Francie 27, do Italie 12, (z Italie se dováží nepatrně), do Anglie 11, do Britské Indie 9, do Německa 5. Do ruské Asie něco přes 2, do Koree 11 mill.

Spojené Státy a Anglie mají tedy s Japonskem nejživější spojení; povšimnutí zasluhuje, že Spojené Státy z Japonska vytiskují Anglii. Podle officielní zprávy obchodního úřadu angl. klesl anglický dovoz do Japonska z 33 na 21%, kdežto Spojených Států se zvedl z 8 na 15%.

Dováží se do Japonska nejvíce bavlny (60), cukru (33), železa, ocele a jiných kovů (24), zbraní a strojů (16), petroleje (14), bavlněného zboží (14), rýže (11), hnojiva (9), vína a potravy jiné (7)

Vyváží se nejvíce hedbáví (80 suroviny — 30 zboží) bavlnové příze (21), uhlí (17), mědi (14 suroviny — 2 zboží) potravin (10), čaje (8), textilního zboží (7), sirek (7), barev a materialií (6), rohožek na obilí (5 mill.), rýže (3), porcelánů ($2^1/_2$).

Formosa dováží pouze za 13 mill. yenů, za 11 vyváží.

Již z těchto udajů lze vysoudit, že Japonsko s Evropou hospodářsky konkurrovat nebude. Alespoň ne značně.

Bavlnářství japonského není se co bát; Japonci nemají bavlny, dovoz je dražší než do Evropy; Evropa je zapracovanější. Vlny v zemi není, dobytkářství je slabé.

Uhlí se těží stále víc, ale přece málo v srovnání s Evropou; ročně těží:

Japonsko 5—6 mill. tun, Francie 31 mill. tun, Německo 97 mill. tun, Spoj. Státy 203 mill. tun, Anglie 209 mill. tun.

Kovů se dobývá také poměrně málo.

Nejvíce pokročila výroba hedbáví, bavlnářská, sirek, rohožek, porcelánu; přibývá také produkce čaje.

Doprava domácí je poměrně drahá; není větších řek, železnic je posud málo, jen asi 4500 km. Lodí pro dopravu do ciziny je posud také málo; dopravu zboží a dokonce osob zprostředkují lodi cizí. Sotva že polovina dovozu a vývozu je již v japonských rukou. Vláda platí společnostem, zahajujícím dopravu do Evropy a Ameriky, premie, ale mnohem menší než státy ostatní platí společnostem svým.

Japonskému exportu jsou příznivy nízké mzdy a skromné požadavky dělnictva; v Japonsku průmysl má velmi lacinou půdu, i v městech: hektar půdy v Japonsku stojí (rýžové) asi 930 marek, kdežto by v Německu stála 2000—2500 mk, tedy skoro 4krát tolik. Městská půda v Japonsku stojí 3000, v Německu 250—700.000 mk, tedy 16.000krát více!

Dovozu do Japonska bude vždy vadit rozdílnost japonské kultury, mravů a obyčejů. Japonec nepotřebuje, co potřebuje Evropan, ani šatstva, ani nářadí, ani předmětů umění a luxusu — kupuje jen, co je praktické a co zatím nedovede dělat sám anebo co v Japonsku neroste a se netěží.

*

Japonsko staré a nové. Reformace Japonska je rozhodně revoluční, třeba že její přátelé ukazují na to, že Japonsko již v XVI. st. přišlo s Evropany v bližší styk a že se země sama pro moderní reformaci připravila. Zdá se, že Japonci v průmyslu a vědě pokračují zdatněji jen v oborech, ve kterých už dříve sami vynikali, v oborech jim docela nových se vyznají málo. Jistě velmi mnoho evropského se přijímá povrchně. Je přirozeno, že revoluce, třeba že již trvá přes 30 let, rodí dost nezdravého a nepěkného. Vidíme podobný proces, třeba že v menším, na sobě a několika národech v Evropě.

Z kritiky nynějšího stavu, psané samými Japonci, vyznívá zvláštní rozechvění, nejistota, nerozhodnost, jak posuzovat Evropu a sebe, co podržet z kultury starojaponské, co přijmout z evropské. Vidět, že Japonci, třeba žili léta a léta v Evropě a studovali evropské knihy, Evropě přece dost nerozumějí, osvojují si techniku, administraci, militarism, ale neosvojuji si názory a ideály ethické

a sociální. Na druhé straně, těžko je, vžít se do názorů japonských. Přiznávám se, že nerozumím staré kultuře japonské; je mně příliš materialistická a má v sobě cosi malicherného, řekl bych zmalicherňujícího — nedovedu proto litovat zániku Japonska starého ale v Japonsku novém vidím ve mnohém, jak bylo řečeno, Evropu špatně přeloženou. Ale je pravda, pokus Japonců je nad míru zajímavý, jedinečný — národ, jehož vůdcové vědomě odhazují všecku svou minulost, uvažující právě o tom, nemají-li přijmout cizí (anglický) jazyk a náboženství, je jistě unicum. A docela po japonsku vidí se důvod pro protestantism, jejž by chtěli adoptovat, v hospodářské převaze jeho vyznavačů. Docela po japonsku? — — také ve Francii se tak o protestantismu soudí a také — u nás.

Ostatně se mi zdá, že uvažování o protestantisaci Japonska jsou hodně akademická. Chci říci, jsou to nejasné tužby ultrareformistů, lid ani většina intelligence na pokřesťanění nemyslí. Stačí jim náboženství domácí, šintoism, buddhism a konfucianism. Tato tři náboženství splývají v mysli lidu v divnou směsici, což není dobrým vysvědčením ani pro duchovní sílu, ani pro opravdovost Japonců. Do značné míry se tento synkretism dá vyložit nedokonalostí všech tří soustav. Šintoism je fetišistický polytheism s tendencí hlavně politickou (mikado je synem hlavní bohyně slunce); buddhism podává učení o spasení, konfucianism je jen morálkou. Šintoism v XVIII. st. stal se náboženstvím státním, buddhism má však nejvíce vyznavačů, konfucianism stal se učením samurajů.

Na sklonku 40 let XVIII. st. založila chudá selka Omiki náboženství: tenrikyo (»učení o nebeském rozumu«); náboženství toto, čítající prý asi 5 mil. vyznavačů v prostém lidu, klade váhu na čistotu srdce a zdá se, že vzniklo pod vlivem křesťanství. Je velmi výlučné, kdežto ostatní tři se navzájem tolerují.

Křesťanů je v Japonsku přibližně: katolíků (od 1862) 52.000, protestantů (od 1859) různých sekt (hlavní missie je americká!) 42.000, pravoslavných z Ruska (od r. 1871) na 25.000. Většina missionářských znalců nevěští křesťanství valného rozšíření — japonský národ svými officielními církvemi (šintoismem a buddhismem), neopravdovostí kněžstva a jeho politickým rázem a účelem hodně zpovrchněl. Asi tak, jak mnozí — křesťanští národové officielními církvemi svými.

Tu i tam se vyslovuje mínění, že křesťanství evropské může mít v Japonsku vliv, když buddhism, plod ducha arijského, zdo-

mácněl. Proti tomu buď stručně upozorněno, že buddhism do Japonska přišel z Číny (přes Koreu) a v čínské formě.

Vliv evropské filosofie — Spencera, Ruskina, Nitzsche a všech možných — v intelligenci šíří agnosticism a materialism. Proti tomu vzpírají se zastancové domácích náboženství, ale většinou z pohodlí, část z nacionálního konservatismu a jen malá část proti filosofii a křesťanství pomýšlí na reformu lidového náboženství.

Jak už řečeno, revoluce byla do jisté míry připravena vývojem vlastním. Jistě si nesmíme představovat, že je zachvácen reformací národ japonský celý; nikoli, jen šlechta, staří samuraji, vojenská třída v službách bývalých daimiů (šlechty vojenské), provedla revoluci r. 1868 a provádí revoluci hospodářskou a kulturní; v čele stojí vláda.[1] Proto moderní Japan nijak nejeví se lidovým, je stejně aristokratickým a absolutistickým, jak byl. To vidět ze silného kultu císařova a jeho rodu, vidět to z vysokého censu volebního; 10 yen daně je pro Japonsko summa veliká a znamená, že nanejvýše něco přes 2% obyv. účastní se přímo moderní vlády konstituční. Ozaki, ministr vyučování, v jedné své řeči bičoval nezřízenou lásku peněz, kterážto necnost v novém Japonsku se velmi silně vyvinula, a řekl: kdyby po tisíci letech Japonsko se stalo republikou, bezpochy by si vyvolilo za presidenta bohatého bankéře nebo majitele lodí — slovo »republika« stálo ho postavení. Orientalista Ular (v La Revue), znalec Číny a Japonska, zove Japonce »národem špionů,« starý japonský stát spočíval dle něho na propracované soustavě udavačské. Stát nynější — tak tuším lze říci — je theokratická despocie zmírněná t. zv. konstitucí, která ve skutečnosti není než aristokratickou oligarchií.

Buržoasie je nevyvinutá, starojaponská a stejně massy lidu.

Japonci sami žalují na rozrušení rodiny a nemravnost, jako by tím byla vinna evropská kultura. Ale mnozí evropští pozorovatelé vytýkají Japoncům národní, přímo bestiální smyslnost: na př. Mr. Gulick vykládá, že za posledních 30—40 let všecky druhy prostituce náramně se rozšířily; každý měsíc 40 až 50 ubohých těch žen dopouští se sebevraždy. V roce 1898 list »Yorozu Čoho« uveřejnil seznam 493 hodnostářů a boháčů, mezi nimi 9 ministrů a exministrů a 15 senátorů a j., kteří vydržují veřejné domy. Ovšem — není tomu v Evropě žádná analogie?

---

[1] Pozoruhodna je statistika školská: r. 1897 bylo dětí školou povinných 7,175.786, z těch navštěvovalo školu 4,782.771; Rusko má obyvatelstva 2½krát více, ale sotva 4½ mill. dětí chodí do školy.

V Tokiu v chudé čtvrti v jedné škole ze 100 dětí bylo jen úředně 30 zapsáno jakožto manželská; 16 neznalo otce, 9 ani matky. Žena, to zdá se být jisté, má v Japonsku postavení docela asijské.

Vyskytají se častěji příklady zpronevěřování peněz, vydíračství a pod. zlořady mezi úředníky; ale většina pozorovatelů chválí úřady z nezištnosti a plného citu povinnosti. Roku 1901 Taru Hoši, exministr, vůdce liberální strany, probodnut byl při sedění na radnici Tokijské; vrah to učinil, aby prý potrestal podplatného škůdce. Roku 1902 jistý důstojník, major, provedl s 200 muži za velmi tuhé zimy cvičení, při němž téměř všichni zmrzli; velitel sám donesen byl do garnisony polou zmrzlý. Otec mu psal, aby si vzal život harakirim, kdyby zlý osud jeho samojediného měl nechat na živu. Roku 1901 mladý důstojník ukončil život slavnostním harakirim; v listě oznámil, že to učinil proto, aby vzbudil pozornost: již léta přesvědčoval prý své představené, ale marně, aby severní hranice proti Rusku lépe byla opevněna. Podobných příkladů je dost, z nichž vysvítá, že Japonci jsou pevného charakteru a že mnohým o reformy jde do opravdy.

S některých stran se chválí politická schopnost Japonců, zejména prý schopnost kolonisační osvědčila se na Formose vůči Číňanům (1·5 mill. z obyv. 2·7 mill.) i domorodcům, brzy potlačili zbojnictví atd. [1] Na př. Číňanům nezakázali opium naprosto, ale státním monopolem stížili požívání; doma v Japonsku opium pod trestem zakázáno; zakázáno prý také kouření cigaret hochům pod 19 roky (?) V tom a pod. vidí se reformní opravdovost.

Dost obecně se žaluje na nesolidnost japonského obchodníka; mnozí pozorovatelé kárají japonskou lživost, přetvářivost, ješitnost a vůbec povrchnost. Zdá se, že evropejsky zařízený stát a čelní jeho orgánové jsou lepší, než massa, také intelligence, ponechána sobě a svým zděděným vlastnostem; podobný rozdíl mezi státními úřady a »autonomií« obyvatelstva pozorovat také u národů jiných — ovšem při posuzování hlubším rozdíly nejeví se tak značnými. [2]

Uvedený Japonec, Okakura, president akademie umění v Tokiu, třeba že je přítelem reformy, píše s nadšením o pravé

---

[1] Naproti tomu je fakt, že Korejci Japonců rádi nemají; to dosvědčuje anglický pozorovatel Angus Hamilton, Korea, 1904.

[2] Japonský důstojník prý řekl: »Jako individuum Japonec je lhářem, jako národ (míněn stát) je příliš počestný.«

asijské kultuře; nelíbí se mu na dnešním Japonsku a na západě vědařství (»scientificism«) a duch kupecký. Přeje si, aby ideály západu a východu se slily v harmonický celek: »Jeden je ideál asiatský, plný grandiósních vidin všeobecného pronikání konkretním a jedinečným, druhý je evropská věda se svou organisovanou kulturou, vyzbrojená ve všech oborech specialisovanými vědomostmi, smělá svým ostřím konkurrující energie.« . . . . »Z Asie samé, z starých cest národa, veliký hlas musí být slyšán, buď vítězství z vnitřku, nebo děsná smrt z venčí.«

Nitobé lituje, že staré rytířské mravy samurajů odumírají a že není ještě pravé náhrady — není ještě nového světla, síly a uspokojení. »Filosofie: má dát — dal utilitářů a materialistů dochází uznání mezi těmi, kteří šrotují logiku pro lidi o půl duši. Jediná ethická soustava, silná dost, aby čelila utilitarismu a materialismu je křesťanství, ale posud se nezhostilo cizího hávu.«

V slovích těch a pod. cítí se rozechvění japonské filosofie reformní.

Na počátku války stihla zpráva o úmrtí knížete Konoje, bratra císařova, presidenta senátu. Konoje studoval 6 let v Německu, stal se tam doktorem práv; v Japonsku založil spolek: »To-a-dobun-kai«,[1] jehož členové se rekrutují z příslušníků všech asijských národů a jehož účelem je zachránit východní Asii a zejména Čínu před Ruskem. Spolek vysílá do Číny učitele, čínské studenty posílá na učéní do Japonska, zapřádá spojení se státníky, zkrátka organisuje a uvědomuje Asii proti Evropě, vyhání Evropu Evropou.

Podobný spolek je liga protiruská: Tairo Došikvai, národní sloučení všech stran politických; členové nosí nad evropským oblekem klobouky a rákosové pláště japonských sedláků — docela tak prví slavjanofilové nosili selskou, třeba že původem tatarskou murmolku. Vůbec v japonském myšlení stojí teď proti sobě přátelé staré, národní kultury a kultury nové, evropské, mezi oběma stojí mnozí nerozhodní a prostředkující, obdobně jak na Rusku proti sobě stáli slavjanofilové a pozdější rusofilové a západnící. Reformy revoluční přirozeně vzbuzují proti evropeismu národní cítění a myšlení japonské (starojaponské) a asiatské neboli mongolské; proti evropeismu stojí japonism a panmongolism, jak u nás proti němectví stavíme češství a panslavism. *S.*

[1] Čínské jméno spolku jest: Tung-ya-tung-wen-hui = kongregace kultury východní.

Státní podpora zemím na obecné školstvo.

Otázka školská zabírá od několika let vždy větší míru činnosti sněmů jednotlivých zemí rakouských. Zejména když všechno učitelstvo obecných škol rakouských svými zástupci na památném dušičkovém sjezdě ve Vídni r. 1900 prohlásilo, že úprava hmotného postavení učitelů ve smyslu, aby první odstavce § 55. říš. zákona o školách obecných[1] konečně byl uveden s papíru také ve skutečnost, jest také otázkou nouze a tudy vymáhá řešení zrychleného, kterémužto požadavku organisace učitelské jednotlivých zemí dodávají potřebného, neutuchajícího zdůrazňování: neumlkají na sněmích i na místech jiných hlasové, že stát k tolika právům sobě vyhrazeným musí vzíti na svá bedra také část povinností, pod jejichž tíhou nyní již jednotlivé země zrovna klesají. Ačkoli stát svými předními orgány na požadavky takové neustále se odezývá: non possumus!, nebude možno jinak, leč aby mezi obapolnými právy a povinnostmi — státu a zemí — vzhledem školstva obecného nastalo žádoucí vyrovnání.

Obdobný process odehrál se mezi státem a kantony ve Švýcarech — ovšem že role tam byly rozděleny zrovna naopak nežli jsou u nás. Zajímavo jest, stopovati průběh jeho, ježto souditi možno z něho i na vývoj otázky té u nás, ač zde poměry máme povahy mnohem různorodější.[2]

*

[1] § 55. odst. 1. ř. z. šk. zní: Nejmenší plat vyměřen buď tak, aby učitel a podučitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vší síly povolání svému oddávati, učitel pak aby mohl také rodinu svou dle poměrů místních vyživovati; menšího platu, nežli takto vyměřeného, nesmí v nižádné škole býti.«

[2] Na základě pramenův a protokolův úředních vypisuje postup tohoto boje mezi Spolkem a kantony švýcarskými zevrubněji curyšský stavební sekretář dr. Emil Klöti článkem »Kampf um die eidgenössische Schulsubvention« v poslední školské ročence švýcarské (Jahrbuch des Unterrichtswesens in der Schweiz – roč. XV., v Curychu, nakl. Orell a Füssli. 1903). Náčrt následující pořízen na základě práce Klötiho.

Švýcarská spolková ústava z roku 1848 obsahovala vzhledem školstva toliko ustanovení jediné, totiž čl. 22., který zněl: »Spolek jest oprávněn, zříditi universitu a školu polytechnickou.« O škole obecné se tudy ani nemluví. Ta byla ponechána péči kantonův. Ale již tehdy pronášena mínění, že Spolek musí bráti na se vyzdvihování obecných škol, přesahuje-li jejich vydržování finanční síly kantonův.

První žádal finančního podporování obecné školy Spolkem seminární ředitel Fries r. 1861 ve schůzi švýcarského učitelského spolku. Trvalo však téměř deset let, nežli se věc dostala ve vážné úvahy. Bylo tomu za doby revise spolkové ústavy. Nastal ruch za účelem, aby ústava nenechávala naprosto mimo sebe školstva obecného. Četnými peticemi žádáno, aby Spolek si vyhradil větší vliv na školstvo a by zřizoval semináře na vzdělávání učitelův obecných škol. Ruch ten však neměl valného úspěchu. Školní článek revidované ústavy rozšířen jen v toto znění: »Spolek jest oprávněn, zříditi universitu, školu polytechnickou a jiné vyšší vyučovací ústavy.«

I ujaly se věci učitelské jednoty. Probíráno v nich thema, zdali by Spolek neměl míti práva a povinnosti přidržovati kantony k takovému zařizování a vedení obecných škol, aby byla pro každého zajištěna míra všeobecného vzdělání školního, jak potřeba k plnění občanských práv spříseženských. Dle toho Spolek měl míti také právo, aby se každé doby směl přesvědčiti o stavu a výkonech vyučovacích ústavů kantonův. Mínění to tlumočeno a hájeno také v pamětním spise Spolkové radě podaném. Ale té podávány také přípisy, jimiž se s jiných stran bylo ohrazováno proti každému se vměšování Spolku v otázku vyučování primárního. Počaly pak znova porady o otázce školské. Spolková rada dostávala se všech stran návrhy na jiné znění školního článku. Žádáno jimi, aby byly v něm zdůrazňovány zásady, že vyučování v obecné škole jest zdarma, že jest škola ta bezkonfessijní, že duchovní řády jsou vyloučeny z vyučování, že Spolek vyhrazuje si na ni vliv a vytýká nejmenší míru požadavků, jichž obecná škola dosahovati musí. Ale nebylo možno sjednotiti se o žádnou z těchto zásad, poněvadž nebylo věcí možnou rozptýliti námitky většiny obyvatelstva, jež chtělo míti zachovávána vladařská práva kantonův.

Konečně r. 1874 dostalo se školnímu článku zase nového znění, totiž: »Spolek jest oprávněn, mimo zřízenou polytechnickou

školu zříditi universitu a vyzdvihovati jiné vyšší vyučovací ústavy nebo takové ústavy podporovati. Kantony pečují o dostatečné vyučování primární, jež má býti výhradně pod vedením státním. Vyučování to jest závazné a ve veřejných obecných školách zdarma. Veřejné školy ať jsou zařízeny tak, aby do nich mohli choditi příslušníci všech vyznání bez ujmy svobody víry a svědomí. Proti kantonům, které těmto povinnostem neučiní dosti, učiní Spolek potřebná opatření.«

Nová ústava, která článek tento obsahovala, byla přijata lidovým hlasováním dne 14. dubna 1874 většinou 340.144 hlasů (proti menšině 198.013). Ale spor o otázku školní následkem nové formulace nemohl přestati. Ze znění článku školského není patrno, že by Spolek směl obecné školy podporovati hmotně, ba možno z něho dedukovati, že by to bylo věcí neoprávněnou. Tehdejší spolkový předseda Schenk chtěl, aby spor byl konečně odklizen, a navrhl tudy k článku školnímu dodatek: »Spolek bude podporovati obecné školy způsobem, jenž bude zákonem místněji určen. »Návrh ten však zamítnut. Nechtěli podpor, kterými by prý samospráva kantonů docházela škody.

Učitelstvo však přes neúspěch tento nedalo se odstrašiti od dalšího usilování, aby Spolek vedle nabytých práv ke školstvu převzal také větší k němu povinnosti. Švýcarský učitelský spolek r. 1879 snesl se na thesi, aby kantony pořizovaly žactvu učebné pomůcky zdarma, »bylo-li by potřeba, by se jim k tomu dostávalo příspěvků spolkových.« Také Spolková rada požádána, aby předložila návrh (osnovu) spříseženského (spolkového) zákona školního. Spolková rada pak se usnesla, podrobiti kantonální školní zákony revisi, aby uvedla v školní zákonodárství země pokud možno největší jednotu a tím způsobem připravila cestu po případě všeobecně závaznému školnímu zákonu. Učitelstvo románské části Švýcar nebylo tehdy za jedno s učitelstvem německým. Již r. 1877 se prohlásilo proti vydání spolkového zákona školního, ba poznačovalo zákon takový zrovna za protiústavní.

Téhož roku podal přednosta spříseženského departementu vnitra Numa Droz spolkové radě zprávu, ana se zabývala výkladem školního článku spolkové ústavy a vměšováním se Spolku v obecné školstvo. Dle zprávy té nebyla tehdy doba vhodná k vydání spolkového zákona školního. Doporučováno toliko poskytovati kantonům příspěvků, podněcovati a povzbuzovati je, soupů-

sobiti u vzdělávání účitelů pro obecné školy. Za příčinou věci právě dotčené měl býti zřízen spolkový učitelský seminář s odděleními v německé, francouzské a vlašské části Švýcar. Kdyby však nebylo možno provésti tento záměr, tedy měly alespoň kantonální učitelské semináře přijati stejné osnovy učebné, aby se mohlo dostávati jejich odchovancům diplomů platných pro celé Švýcary.— Tyto návrhy podány kantonům na prozkoumání. Kantony některé snášely se s thesami Drozovými, jiné však prostě se vyslovily proti jakémukoli zákonu spolkovému u věcech těchto. Učitelstvo ovšem uvítalo návrhy s velikou radostí vidouc, že Spolek do opravdy se ujímá povznesení jeho vzdělávání a vyrovnávání dosavadních rozdílů v něm velmi patrných.

Spolková rada asi v touž dobu vydala poslání shromáždění spolkovému. Poslání to zvláště se zabíralo provedením čl. 27. (školního) ústavy a týkalo se zejména statistických prací k školstvu hledících. V příčině otázky podporování škol hmotně zase spolkový rada Schenk podal programm, v němž vylíčeno, že kanton ten onen často ani při nejlepší vůli nemůže býti s požadavky do něho činěné, poněvadž jest hospodářsky málo silný. Za takových případů prý musí Spolek býti kantonům prostředky svými nápomocen — Spolek svá »potřebná nařízení« musí prý podporovati »potřebnými příspěvky«. Zároveň navrhováno ustanoviti výchovného tajemníka pro statistické práce. Hlasováním lidovým r. 1882 zamítnuto však služné pro úředníka toho a tím zároveň programm Schenkův. Bylo to novým vítězstvím protivníků vměšování se Spolku do školních věcí kantonálních.

Když tedy nedopuštěno podporovati kantony v oboru školy primární, obráceno se ku školám odborným: živnostenským, kupeckým a hospodářským, kuchařským a domácenským, jimž koncem let osmdesátých poskytovány podpory spolkové. Podpory ty nebyly nikomu proti srsti, ač také v ústavě nebylo o nich zmínky. Týmž právem byly by mohly býti poskytovány kantonům subvence Spolku pro školy obecné. Ale tu věc byla politickým noli me tangere — to prý může býti vyřízeno jedině cestou zákonodárnou, změnou školního článku v spolkové ústavě.

Roku 1892 konán v Bernu sjezd učitelstva, který se snesl vyzvati ústřední výbor švýcarského spolku učitelského, aby opět zaklepal jako neodbytný žadatel na dvéře Spolku, by otázku podporování primárního školstva znova vzal na zřetel. Spolek učitelský vypracoval za tou příčinou nový pamětní spis od sociologa Theo-

dora Curtiho. Tímto spisem obráceno zření ústředních úřadů na jinou stránku vyřizovací otázky školské. Curti míní, že Spolek nemá zasahovati drsnou rukou v organický vývoj kantonálního školstva. Místo vydání spříseženského zákona školního bylo by prý lépe a úspěšněji vydati zákon o podporování (subvenční), k němuž oprávněnost lze dovozovati z čl. 2. a 27. ústavy, ježto z požadavku do kantonů činěného, aby se staraly o dostatečné vyučování primární, plyne i oprávnění, býti jim nápomocnu za vykonávání té povinnosti. Podnět Curtiův přijat, a spolková rada měla vyšetřiti, lze-li takové podporování kantonů provésti. Spolková rada jala se brzy příslušné práce. V říjnu 1893 spolkový rada Schenk vypracoval osnovu zákona subvenčního, dle níž bylo opatřeno podporovati kantony pro určité školní účely, za kterým koncem bylo v spříseženském rozpočtu zařazovati položku roč. 1,200.000 franků. Rozdělení úhrnu toho mělo se dáti jednak dle počtu obyvatelstva v kantonech, jinak dle hospodářské možnosti jednotlivých kantonů, jež za tou příčinou rozřazeny ve tré tříd. Zásadou zároveň bylo, že žádný kanton nesmí býti nucen přijati subvenci, a který ji chce míti, že musí o ni žádati.

Roku 1894 svolán všeobecný učitelský sjezd do Curychu. Mělť právě učitelstvo velmi pochopitelný zájem o návrh Schenkův. Učitelstvo však nebylo v tom názoru svorného. Hlavní referent sjezdu postavil se proti němu celkem na stanovisko zamítavé dovozuje, že Spolek jest sice práv, poskytovati podpor, ale jen těm kantonům, jež nejsou s prostředky pro dostatečné vyučování primární. Jelikož pak návrh Schenkův chce podporovati kantony všechny, protiví se ústavě. Mimo to jest věcí spornou, zdali navrhovaný úhrn na subvence skutečně by dostačoval na povznášení výkonův obecného školstva. Příznivěji k návrhu vedl si referent pro francouzskou část školstva. Sjezd pak se snesl na resoluci, jíž se projevuje souhlas učitelstva s ní. Politické pletichářství však ohrožovalo návrh měrou valnější. Mělť býti povalen návrhem jiným, jejž učinila konservativní strana v zemi. Zmehlo jí však přes všechno namáhání. O Schenkově návrhu byla úrada dne 5. července 1895. Navrhovatel dovozoval jeho ústavní oprávněnost, dokládaje se tím, že se má dostati toliko sankce tomu, co již se skutečně děje poskytováním učebnin, map atd. Spolková rada souhlasila, a tak přiveden k místu návrh subvenčního zákona ze dne 5. července 1895. Podstatně i téměř slovně jest totožný s návrhem Schenkovým. Schenk pověřen jest vypracováním poslání radám, ale dne 8. t. m. už byl nebožtíkem.

Nástupcem jeho jako předseda odboru byl Ruffy, který nemaje takového zájmu o blaho školy též věci učitelstva zanedbával. Proto učitelstvo znepokojené a otálením netrpělivé pohánělo uspíšení podání návrhu zákona subvenčního. Ale ten přes to dlouho dále v schránce odpočíval. Mocnějšího postrku dostalo se věci konferencí kantonálních výchovných ředitelů, jež se v ty časy utvořila za příčinou porad a společných rozhovorův o důležitých školních otázkách. Ta ihned po svém utvoření vzala na přetřes a přetřep otázku subvenční. V poradě r. 1897 v Lucernu konané, vyslovila svůj souhlas se subvencionováním kantonů Spolkem a dohodla se o návrhu »spolkového zákona, týkajícího se podporování veřejných primárních škol Spolkem.« Návrh také se výslovně dožaduje podporování škol pokračovacích. Jinak bytně se shoduje s návrhem spolkové rady až na způsob rozdělování subvence, pro nějž vytýká zásadu jinou.

Elaborát konference vychovávacích ředitelů kantonálních předložen už novému správci departementu vnitra, jímž se stal r. 1898 spolkový rada Lachenal. Ten se opět ujal díla v duchu Schenkově. Zajistiv se, že Spolek jest oprávněn poskytovati kantonům podpory pro obecné školy i beze změny ústavy a že návrh Schenkův neporušuje vladařských práv kantonův, zosnoval nový návrh, lišící se od návrhu Schenkova a konference výchovných ředitelů pouze tím, že se způsob rozvrhování podpor na kantony měl říditi počtem obyvatelstva, zjištěným posledním sčítáním lidu. Návrh Lachenalův neprojednáván ihned, poněvadž spolkové radě bylo se tehdy zabývati jinými naléhavými finančními záležitostmi (pojištění nemocenské, úrazové a j. sociální věci). Zase bylo na učitelstvu, aby otázkou rušněji pohnulo. Učitelský sjezd r. 1899 v Bazileji konaný prohlásil za věc pilnou a naléhavou také finanční subvencionování obecných škol, jež musí býti provedeno, i kdyby bylo potřeba nových pramenův uhrazovacích. Resoluce případná podána konferenci výchovných ředitelův. Ta po krátké době učinila podání spolkové radě žádajíc, aby bez meškání bylo přistoupeno k zákonné úpravě subvencionování primárních škol Spolkem, poněvadž kantony dospěly již hranice finanční své výkonnosti. Konference zároveň zdůrazňovala, aby při tom byla zachována práva kantonů vzhledem organisace a správy obecného školstva. Spolková rada na podání to dlouho nereagovala vůbec, až když 19. června 1900 dr. Gohal interpelloval v národní radě, dáno v odvet, že jest sice zamýšlena subvence 2 mill. franků na

obecné školy, ale že nelze udati, kdy předloha bude vydána — pro nutné vyřizování věcí jiných. A také tehdy nebyla právě doba k vyřizování subvenční otázky příznivа. Konservativní strana pokládala dosud otázku tu za takovou, jíž se svrchovanost kantonů porušuje, a také v tom smyslu stavěla se v odpor žádoucímu jejímu vyřízení. Nadarmo konference výchovných ředitelův činila opět a opět prohlášení, že věc tato není nikterak záležitostí politického strannictví. Oddělení pro vnitro dožádalo se proto právnického dobrého zdání u prof. Hiltyho vzhledem ústavní oprávněnosti subvence. Ten oprávněnost potvrdil. Konečně dne 18. června 1901 vydáno »poslání spolkové rady spolkovému shromáždění, týkající se podporování veřejných obecných škol Spolkem«. Poslání to, opírajíc se o dobrozdání prof. Hiltyho a právního oddělení spříseženského, vypisovalo nutnost školní subvence. Návrh spolkové rady ovšem prošel nejdříve ohněm půtek politických stran. Většina kommisse národní rady navrhovala přijetí jeho, ale menšina jej zamítala navrhujíc, odkázati jej zpět spolkové radě, aby učinila návrh nový, jímž by se jednak upravovala povinnost podporování škol Spolkem, jinak zachovávala samospráva kantonů v školstvu obecném.

Ze vzrušených debatt konečně vyplynul návrh modifikovaný, kompromissní, s nímž se shodla i spolková rada. Dosaženo věci dlouho toužené a formy, stranám často nad věc cennější, šetřeno. Na mnohá přání zůstal článek školský ústavy spolkové neporušen a oprávněnost podporovací Spolkem přičleněna v čl. 27. bis, jenž schválen v následujícím znění: »Kantonům se dávají na podporu ve vykonávání povinností, náležejících jim v oboru primárního školstva, příspěvky. Podrobnější ustanovuje zákon. Organisace, řízení primárního školstva a dozor nad ním zůstává věcí kantonů, s výhradou ustanovení článku 27.«

Hlasování lidu o předloze té vykonáno dne 23. listopadu r. 1902. Přijata 258.567 hlasy proti 80.429 zamítavým. Posláním ze dne 11. prosince r. 1902 spolková rada podala radám osnovu spolkového zákona týkajícího se školní subvence, jímž se provádí nový hlasováním přijatý článek ústavy. Spříseženské rady odvzdaly osnovu kommissím, jež se o ní radí. Nelze pochybovati, že tento poslední krok vykoná se rychleji, nežli proběhla stadia dřívější, a že plodem všeho bude zákon, jenž uspokojí všechny strany v zemi.

*

Tak skončen ve Švýcarsku boj o hmotné podporování škol obecných ulevováním finančních břemen jednotlivých kantonů výpomocí jim ze státní poklady poskytovanou. A konečnou dohodou ani stát práv svých nerozmnožil ani kantony svých nepozbyly. Stalo se skutkem, co ředitel seminární F r i e s již r. 1861 předpovídal: že jedinou cestou, aby švýcarské školstvo bylo povzneseno a dále vytvářeno, jest poskytování subvencí spolkových kantonům. Takový požadavek pronesen také důrazněji u nás učitelstvem na sjezdě shora dotčeném, kde prohlášeno, že mají-li země provésti ustanovení říšského zákona školního vzhledem příjmův učitelstva, což jim říší uvaleno jako břímě největší, beze státní podpory se neobejdou, aby finančně nevykrvácely. A další vnitřní vývoj školstva toho teprve bude podpory té vymáhati měrou vzmocňovanou. *Fr. Krček.*

Novější dokumenty hnutí protialkoholového.[1]

Podává MUDr. K. Bulíř.

(I. Moderní kultura a boj proti alkoholismu. — II. Alkoholismus a tuberkulosa. — III. Úloha alkoholu ve státní domácnosti národů kulturních. — IV. Člověk a narkosa. — V. Alkoholik pod poručenstvím. — VI. Alkohol a kojení. — Alkohol a umění.)

Minuly doby, kdy hlas odpůrce alkoholu byl hlasem volajícího na poušti, zmizel, aneb aspoň umírnil se smích, ne-li úšklebek, se kterým všude byl vítán milovník nápojů přirozených bez alkoholu.

Otázka o pijáctví dob minulých prohlubuje a rozšiřuje se znenáhla v moderní otázku o alkoholu vůbec, a pravidelně opakují se sjezdy, otevřené k volné diskussi mužův i žen, všech stavů a povolání, mající na mysli nejen vyhojení pijákovo, ale i zamezení zla se stránky ethicko-sociální.

Se vzrůstajícími zájmy pro otázku alkoholovou vzrůstaly i programy jednotlivých sjezdů, a počet přihlášených přednášek byl rok od roku rozsáhlejší, tak že pracovní materiál dal se jen stěží vždy zmoci. V tom ohledu doznal poslední sjezd — první to na půdě Německa — té změny, že ku projednání připuštěny byly jen jednotlivé vybrané kapitoly, při čemž však hleděno k tomu, aby při omezeném čísle řečníků neutrpěla zajímavost i rozmanitost látky projednané.

I. Moderní kultura a boj proti alkoholu.

(Dr. Ph. J. Bergmann, Stockholm.)

Čím obrovitěji vypíná se budova kultury, tím větší vrhá stín. S moderním lidstvem kulturním má se to jako se starým pokolením gigantů, kteří týčili ohromné balvany proti nebi, ale od bohů potrestáni — zpět do prachu byli uvrženi. Moderní člověk umdlévá též uprostřed velkolepé práce kulturní, ochablost a mdloba zmoc-

---

[1] Dle »Zprávy o IX. mezinárodním sjezdu proti alkoholismu v Bremách 14.—19. dubna 1903.«

ňuje se sil jeho: jest to alkoholismus. Nepostavíme-li se na odpor tomuto dílu rozkladu, půjdeme vstříc degeneraci a zkáze kultury na prospěch ras střízlivých.

Alkoholismus jako mezinárodní zlo lidové, jest zjevem moderní kultury; za časů starších byl jen lokální a sporadický. Otázka o alkoholu jest otázkou moderní a jednou z nejnaléhavějších záležitostí naší doby.

Ve všech zemích vykazuje statistika obrovské číslice degenerace, zhouby a ničení: alkoholismus jest děsivým požárem budovy kulturní. Tři čtvrtiny určitých zločinů, více než polovina všech zločinů v zemích řádné statistiky dá se odvoditi alkoholismem. Ty tisíce blbců a idiotů, potomstvo to rodičů-alkoholiků, mluví úchvatnou, příšernou řečí!

Stává se tedy problémem doby moderní pozvednouti kulturu odstraněním alkoholu, jehož všeliká, předstíraná zásluha jest illusorní; vždy zbývá jen veliký rejstřík hříchů a ohavností jeho s těmi miliony zločinných, choromyslných, neduživých a jinak zchrátralých degenerovaných existencí, jež se protloukají světem. Boj proti alkoholismu stává se bojem za volnost a kulturu, jedním z největších, nejvýznačnějších a nejčestnějších, jaké jsou známy.

Moderní kultura bude hnutím protialkoholovým v nejednom směru obohacena a obrozena dechem ideálního nadšení, jímž hnutí to jest prodchnuto: blíží se nová doba, věk nadšení a roznícení, kdy vztýčí se ideály lidstva v nové kráse, a poesie vtělí se v maso a krev. — Poetové a snílkové nazýváni byli vždy utopisty; jest však také poesie činu, a jsou utopie, které nebudou vždy utopiemi. Veliký, nešťastný Nietzsche pravil: K čemu pití, k čemu jest opilost? Nač potřebuje nadšenec vína? A s opovržením pohlíží na prostředky, jež mají přivoditi »opičení se po vysokém vzedmutí duše« a radí dále, držeti se vody a ji vniterním ohněm, vnitřní lahodou duše opět a opět ve víno přeměňovati.

Činí se také námitky: Není dobře, lidstvo nátlakem vychovávati a zdržovati ho před pokušením; nebezpečím a srázemi vede cesta k pevnému a silnému charakteru. Je-li pravdiva tato zásada, proč používati jí jen vzhledem k nápojům opojným? Pryč tedy také se všelikým ochranným hrazením a mostním zábradlím: nechť učí se lidstvo v temnotách balancovati, aby nepadlo do dravého proudu! Možná, že utopí se ten a onen, to však neškodí; zbystří se aspoň pozornost a bdělost ostatních!

A tak vedla by i v ostatních důsledcích ad absurdum věta, že lidstvo má se vychovávati pokušeními! Všichni abstinenti, nejen ti, kteří ve Velkém Nazarejci vidí a ctí Dokonalého. ale i oni, kteří skepticky se staví proti křesťanství, za svatá považují slova, vytrysklá z nejhlubší znalosti povahy lidské: »A neuvoď nás v pokušení!«

Hnutí proti alkoholismu zůstane vždy bojem za osvobození a volnost; žádný nepřítel nestál více peněz, více krve a více zničených sil pracovních jako alkohol. A jest to starý, zarytý nepřítel! Žijeme však v podivuhodné době, která epochu tvoří v dějinách: spousta starých předsudků a zastaralých názorů jest opuštěna; kráčíme vstříc lepší a vyšší budoucnosti, a možno, že opuštěn bude také alkohol a mravy, jež ssebou nese, právě jako divocí národové přijetím kultury zanechali tisíciletého zvyku tetování.

Žijeme v době, jež za úkol si vzala velký, světový čin: dobyti vítězství nad alkoholem, vítězství slavnější, nežli všeliká hrdinství, o nichž mluví dějiny. Každému jest volno přispěti k lesku slavného toho činu dějiného. Bojujeme na různých cestách a různými methodami; musíme však vědomi si býti toho, aby síly naše netříštily se marně na stezkách, k cíli nevedoucích. — V historii hnutí osvědčila se úplně methoda radikální, abstinence, jak znějí raporty a příklady z různých bojišť.

Zkušenost učí, že alkoholu prostá družnost jest veselejší, kultivovanější, nežli kultura pivní, vinná, kořaleční. V takovém tovaryšstvu jest výměna názorů čilejší, poněvadž jeví se více zájmu pro otázky časové, více touhy po vzdělání, ano i více uměleckého vkusu a více porozumění pro umění. Alkohol činí život společenský jen surovým; mnoho známek a příkladů nasvědčuje tomu, že blíží se čas, kdy křídla ducha nebude rozpínati alkohol, nýbrž — abstinence! Jest to patrno již nyní v oboru tvoření uměleckého, v poesii i kultuře esthetické. Stává i jiné opojení, nežli je opojení alkoholem: — jest to opojení ideály, opojení družností, člověka důstojnou, opojení poesií a zvláště poesií činu!

II. Alkoholismus a tuberkulosa.

(Dr. med. Legrain, Paříž.)

Není pochyby, že je vztah mezi tuberkulosou a alkoholismem; jako faktor predisponující zaujímá alkohol proti tuberkulose stejné postavení jako proti ostatním infekčním a kontagiosním nemocem.

Problém stává se však tím vážnější, jelikož tuberkulosa s oblibou zachvacuje tělo lidské a nejvíce obětí požaduje.

Alkohol predisponuje individuum k tuberkulose účinkem obleňujícím protoplasma buněčné, jež ztrácí tím svou zdolnost proti útoku parasita. Alkohol predisponuje dále, jelikož ruší obranné prostředky organismu a s sebou nese povšechné poruchy celkové (nepravidelná a nedostatečná výživa, anorexie, autophagie, dystrofie). Sládci mnichovšti, již živí se tím »výborným truňkem lidu bavorského,« umírají v 30% na tuberkulosu. — Alkohol, vyvolávaje stav vrozené slabosti dětské, predisponuje k alkoholové hereditaritě tuberkulosy.

Alkohol predisponuje člověka sociálně k tuberkulose, jelikož ničí v něm každou morální zdrželivost, každý morální ideál, a vědomí pravých potřeb. To vše má u člověka za následek zanedbání stavu fysického a všechnu tu bídu se známými zjevy: malé, přeplněné a nezdravé příbytky, pochybná výživa, neznalost všech základních pravidel individuelní a všeobecné hygieny. — Alkoholik neumí ani jíst, ani se šatiti; nedovede také udržeti svůj život v souhlase s pravidly ethickými, mravními.

Nejsou proto na poli sociálním pravou příčinou zárodky nakažlivé (bacilly), ale ony faktory, které stupňují sílu bacill, a jejich jedovatost přivádějí k plné platnosti (těžké nemoci, prostopášnosti, zhýralosti, neužitečné únavy a přepjetí, fysická, morální i pekunierní bída): všechny ty příčiny, jež většinou direktně pocházejí z obvykle pěstěného zneužívání alkoholu. — Prakticky nemůže se zaměniti tuberkulosa s tuberkulosními.

Logicky tudíž vysvítá, že radikálnímu potření tuberkulosy předcházeti musí ošetření a zpracování tuberkulosních, a postup ten v první řadě jest sociálním, zamezovacím. Rozluštění této otázky není však možno, pokud platí tažení vlastní příčině nemoci, ač jest jisto, že hlavní úlohu hrají příčiny akcessorní, nápomocné.

Nade vši pochybnost dokázána jest nákaza přenosností tuberkulosy a nutno nebezpečí tomu důrazný boj vypověditi; má-li však zřizování sanatorií blahodárným účinkem se vykázati, nutno také klásti patřičný důraz na spolucítěný vývoj prostředků vyvarovacích, z nichž nejdůležitější jest boj proti alkoholu. Vítězství nad alkoholem znamená přibližně také vítězství nad tuberkulosou.

Sanatorium pro tuberkulosní vyžaduje za protějšek sanatorium pro alkoholiky.

Solidarita ve hnutí protialkoholovém zmůže více v boji proti tuberkulose nežli sanatoria, jež nečiní ničeho pro doby po zhojení, v nichž setkáváme se, jasněji než dříve, s pravými příčinami nemoci.

Činnost antituberkulosní musí býti zároveň činností antialkoholovou. Lékaři dispensatorií a sanatorií pro tuberkulosní mají za povinnost, sami býti abstinenty i pacienty své k abstinenci vychovávati; stávající i nově zřizovaná sanatoria měla by býti zároveň střediskem pro výchovu antialkoholovou — příkladem a poučením.

III. Úloha alkoholu ve státní domácnosti národů kulturních.

(Dr. polit. M. Helenius, Helsingfors.)

Několik suchých číslic úvodem. Německý národ spotřebuje ročně přes 2,500.000 hl. alkoholu v nápojích destillovaných a asi 70,000.000 hl. piva, víno v to nepočítaje. Direktní vydání za nápoje alkoholové páčí se ročně na 3.000,000.000 marek. Za obnos ten dalo by se nakoupiti tolik obilí, že by celé loďstvo německé musilo jedenáctkráte vyplouti k jeho dopravě. Kdyby dán byl rozkaz, aby celý ten obrovitý náklad byl vsypán do moře, zajisté rozlehl by se celou zemí výkřik úžasu a rozhorlení. A přece se stanoviska národohospodářského neutrpěl by národ činem tím takové škody, jako vyhozením oněch 3000 millionů marek za lihové nápoje. Nesmíme totiž zapomenouti, že vyhozením oněch millionů není celá věc ještě skončena. Suma ta representuje totiž jenom direktní vydání za alkohol; připočtením vydání indirektních t. j. všelikých škod, lihovými nápoji způsobených, stoupla by celá suma zajisté značně.

Dle německého říšského rozpočtu na r. 1902.—3. obnášela vydání na vojsko a loďstvo přes 800,000.000 marek; direktní účet za alkohol lidu německého jest tedy 3—4krát tak velký. — Kultu Bacchovu věnuje německý národ ročně téměř desetkrát tolik jako svému ministru kultu a vyučování.

A lid německý považuje se přece toliko za »prostředního pijáka!« —

Dříve se věřilo, že alkohol má sílu léčivou, dnes však víme, že alkohol není nutný — a tedy vydání národa za líh že jsou zbytečna. Ale i mírný požitek téhož škodí: Kraepelin dokázal, že i nepatrné dávky nápojů lihových snižují zpravidla

naše duševní schopnosti i síly fysické. Tím jeví se i otázka alkoholová ve svých vztazích státohospodářských ve světle zcela jiném.

Obstojí-li však vůči statistice známé výroky (Gladstone), že alkoholismus nutno považovati za velký, historický bič, jehož účinky dají se srovnati toliko s hrůzami velkých válek? — Věru není to porovnání přehnáno: evropské války v celém 19. století vyžádaly si asi $7^1/_2$ millionu lidských obětí; přibližně týž počet obětován byl ve 30 letech molochu-alkoholu! Víme také, že ve mnohých zemích 30, ano i 50% mužských choromyslných, 50—80% mužských zločinců propadá na účet alkoholismu.

Všechny ty zástupy převedeny byly alkoholem z produktivní části lidské společnosti do neplodné passivity. Stávají se, často v nejlepších letech, břemenem společnosti — oni, jejich ženy i děti. Zvrhlost plemene, zdecimování lidnatosti dovrší dílo alkoholismu.

Uvážení zasluhuje klamné domnění, že stát nemůže postrádati daní pivních a kořalečních. Jest patrno, čím majetnější jest národ, tím větší sumy platí v přímých daních; čím více holduje alkoholu, tím větším stává se i počet těch, od nichž stát nemůže čekati žádných daní přímých. Kdo klade hlavní váhu na daně nepřímé, nechť uváží, že národ abstinentní odevzdá státu zajisté více ve zvýšených příjmech celních, poštovních i železničních, nežli zalkoholisované obyvatelstvo v dani z lihových nápojů. Mimo to způsobují závody, produkující alkohol státu tolik vydání, že jest pochybno, zbude-li co, zaplatí-li se z daní alkoholových trestnice, káznice, nemocnice a polepšovny, jichž zařizování jakož i udržování podmíněno jest konsumem alkoholu. —

V Anglii jsou daně lihové velmi značné: obnášely v posledních letech ročně průměrně 36,000.000 liber šterlingů a přece názory velikých státníků směřují zcela jinam. Gladstone vyjádřil se k deputaci sládků: »Co se státních příjmů týče, nemusíme se, pánové, znepokojovati. Otázka příjmů nesmí nikdy překážeti novým, nutným reformám. Ostatně věděl bych si již rady, kde nalézti nový pramen státních příjmů, kdyby střídmý lid přestal svůj výdělek utráceti.«

Nemenší pozornost nutno věnovati úloze alkoholu v domácnosti dělníkově. Není divu, že dělník pije, když vidí totéž činiti i u ostatní společnosti, a lepšího příkladu nenalézá u těch, kteří by mohli více věděti, nežli on, a kteří snáze mohli by si opatřiti správné vývody o skutečných vlastnostech alkoholu.

Častěji poukazovalo se již na to, že šetrnost jednotlivcova prospívá celku. Ušetřený kapitál přijde do oběhu, míra úroková nahromaděným kapitálem se sníží, a následek toho jest živější produkce, větší poptávka po silách dělných, stoupnutí mzdy, větší obrat.

Vše to platilo by ve zvýšené míře, kdyby ušetřily se obrovské sumy, vydané za nápoje lihové a použily k podnikům užitečnějším. Ve zvýšené produkci prospěšnějších předmětů nalezli by lehce práci i ti lidé, kteří dnešního dne zaměstnáni jsou ve vinopalnách, pivovarech a podobných závodech.

Celá země — dle slov Johna Brighta — změnila by se, a to ku svému prospěchu, tak, že by nebyla skoro ani k poznání.

(Pokračování.)

Česká poesie politická do Havlíčka.

Napsal Jan Jakubec.

(Dokončení).

Kollár zůstává až do velikého hnutí politického v letech čtyřicátých nejvýznačnějším a nejsilnějším zjevem českého básnictví politického. Poesie vrstevníků jeho buď se motivům politickým vyhýbá nebo nedosahuje jeho účinné síly. Politická poesie Kollárova působí na vývoj české poesie politické až do Havlíčka mocněji nežli světový proud idejí politických. Kollár učí mladší generaci, aby náš život národní prociťovala také politicky. Jeho vlivem udržuje se zejména idea slovanská v popředí poesie politické. Podle Kollára se naši básníci nejraději utíkají do minulosti, aby si uvedli na mysl kontrast její k přítomnosti a z toho pak upadají v elegické žalostění. Vedle toho přispívají tu ovšem také světové proudy myšlenkové, které k nám přes opatrné závory zpátečnické vlády přece pronikaly, a dále zpozdilá a úzkostlivá opatření policejní vlády Metternichovy, zejména pověstné jeho censury. Ale smýšlení své projevovati jakkoli veřejně tehdy u nás nebylo lze. Nejlépe vidíme to, srovnáme-li básnickou činnost na př. *Čelakovského* s jeho korrespondencí. Kdežto z korrespondence jeho poznáváme, kterak silně touží po volnějším životě politickém, po svobodě svého národa: v poesii jest nucen buď mlčeti o těchto nejžhavějších svých tužbách nebo se uchylovati k zahalené allegorii, jakou nacházíme na př. v básni »Leden«, kde doufá v pomoc Slovanstva od Severu t. j. Markova slovanského Východu, v »Cikánově píšťalce« a j., nebo přenášeti je na vzdálené předměty, jako přenáší své ruso- a cárofilství na Rusy samé v básních »Smrt Alexandra«, »Veliká panichida«, »Rusové na Dunaji« a j. Jinak z celé básnické činnosti Čelakovského vyčítáme upřímné smýšlení demokratické, které nám jej neustále zbližuje a dává mu ráz ryze český. Většina básníků současných, jako Jos. Kras. Chmelenský, Fr. Vacek Kamenický, V. Jar. Picek, Kar. Drahotín Villani a j.

pějí básně krotce vlastenecké; chtějí národní a jazykové uvědomění buditi i tam, kde ho posud nebylo.

V roucho allegorické, v roucho bajky, snu, vidění zahalují své myšlenky též ostatní básníci v letech třicátých a čtyřicátých, chtějí-li vrstevníkům svým uvědomiti politické poklesnutí národa českého proti jeho slavné minulosti — tam, kde Puchmajer, Ant. Marek, Kollár mohli mluviti ještě docela volně. K bajce sahala již před sto lety politická satira; naši básníci znali příklady u Pfeffela, Lessinga, Schubarta, Göckingka a jiných. Současná doba dávala jim jen jiný ráz. K takovým polozastřeným obrazům utíkal se rád zejména *Jos. Jaroslav Langer*. V básni »Slávie ve snu« nebo v bajce »Svatba« hlásí se ke Kollárovým zásadám vzájemnosti slovanské, »Žižkův dub« má za předmět oblíbený Markův a Kollárův kontrast mezi chabou přítomností a slavnou minulostí — proti starým lvům postaven tu nynější »zaječí a liščí rod«; ba i naše řeky zdají se mu »pachnout umrlčinou«; báseň »České lesy« jest asi nesmělým ohlasem Markova názoru o slovanské říši s náčelnictvím ruským. Ohlasem »Českých lesů« je zase báseň K. Sabiny (Sabinského) »Slovan« (Hronka 1837, II, 104). Básník vidí jako Langer mraky na východě; Slovan čeká, až v kraje jeho přijde »božské světlo«. Z větší osvěty čeká Sabina uvědomění politické:

Tiše Slovan kráčí dále, mlče k východu se dívá,
srdce soukromě mu plesá, v Slávsku noci že ubývá,
Francouz horlivě zazpívá, German hlukem odpoví,
Slovan mlče pokračuje — naději svou nezjeví.

A týž ráz shledáváme též jinde; na př. u nevýznamného básníka, Jana Slavomíra Tomíčka, u K. Hynka Máchy a jiných. Na většině z těchto básníků leží těžká tíseň, právě že si uvědomují politicky neutěšený stav svého národa. Čistě národnostní a jazykový moment v této době ještě neustále převládá.

Volání po svobodě, politický liberalismus, zatím více vědecký nežli praktický, tichý boj proti sesílenému absolutismu, touha po životě konstitučním, v němž by národu jako jednotlivci byl zabezpečen volný vývoj — vše to ze západu evropského doléhalo ovšem až k nám, ale nenabývalo v naší poesii svého ztělesnění.

Politická poesie světová v letech třicátých ještě má ráz abstraktnější a kosmopolitický. Jako celou dobu vyznačuje touha po svobodě, náklonnost k revoluci, kterou mělo býti onoho ideálu dosaženo, tak i poesie bojuje za heslo svobody, svobody docela

abstraktní, vybízí ke krvavým činům válečným, bojuje proti všeliké despocii a tyranům, proti zpátečnickým vládám bez rozdílu národnosti i náboženství. Básníci v tehdejších událostech politických stojí vždy na straně těch, kdo za jakoukoli svobodu pozdvihli proti útisku zbraň. Básníci tehdejší stopují s nadšením boj ujařmených Řeků proti Turkům, jako to dříve skutkem osvědčoval Lord Byron, básně ty provázejí sympathiemi a souhlasem revoluční události červencové v Paříži, oslavou bastilly naháněly strachu zpátečnickým vládám domácím. Volná Amerika září jim jako ideál svobody politické. Zejména pak polská revoluce r. 1830 a 1831 v nejbližším sousedstvu německém budí živý a mocný ohlas. Ustálilo se vědomí, že Poláci bojují nejen za svou samostatnost národní, nýbrž i za volnost všech národů, v Polsce že má býti zaražena mez západní svobodné Evropy proti východnímu despotismu. Krvavá pohroma nešťastných polských bojovníků pokládána tehdy za porážku svobody a za posilu vítězného reakcionářského despotismu. Francouzská a německá poesie politická odtud přejímá vděčnou látku: polské dějiny, polské boje poslední doby, polští hrdinové, jejich zápal a nadšení za svobodu a za vlast, obětavost polských vlastenců a vlastenek, později útrapy jejich a bloudění světem, kruté prostředky ruského absolutismu na potlačení revoluce polské, ochotná pomoc cizích vlád proti emigrantům polským, ve francouzské a německé poesii současné těší se neobyčejné oblibě. U Francouzů zasvěcují oddanému polonofilství svou lyru Beranger, Viktor Hugo, Delavigne, Laprade a mnozí jiní. U Němců sbírka hrab. Aug. Platena »Polenlieder« jest typickým projevem německého básnického polonofilství. Mik. Lenau provází nešťastné Polsko nejhlubšími city svého žalu a soustrasti, jako hněvem vítězného jeho potlačitele. Slezan a člen Mladého Německa, Jindřich Laube (1806—1884), oslavil r. 1833 polskou revoluci románem »Das neue Jahrhundert«. Julius Mosen (1803—1867) tomuto zanícení pro polské hrdiny věnoval velmi populární píseň »Die letzten Zehn vom vierten Regiment«, která se melancholickým nápěvem složeným Lud. Bergerem, také u nás hojně zpívávala, ohlasy polských bojů nacházejí se hojně také u pozdějších básníků politických, Jiřího Herwegha a j. Táž nálada byla tiskem připravena i v nejširších vrstvách.

Stejně jako poesie horuje pro Poláky tehdejší publicistika. Vydávány hojné letáky a spisy, psané buď od Poláků samých nebo od jejich přátel v cizině, nadšené články novinářské všude

připravují pro hrdinský národ, za jaký tehdy Poláci vesměs pokládáni, pochopení a sympathie. Zejména charakteristické pro tehdejší dobu jsou horující projevy v »Briefe aus Paris« velikého publicisty německého Ludvíka Börne.[1] Organisovanou emigrací polskou, osobním stykem toto nadšení udržováno delší dobu v živém hnutí; chtěli tím Polsku zajistiti v budoucnosti samostatnost. Tiskem rozšířena pro Poláky nálada v nejširších vrstvách. Polákům-emigrantům připravována všude okázalá uvítání a pohostinství; byli podporováni hmotně i mravně, bývali nadšeně, často i sentimentálně uctíváni. Za všeobecné nálady revoluční cítilo se v tom zároveň osvědčení proti vítěznému despotickému absolutismu, jenž měl v ruském cáru Mikuláši nejmocnějšího a nejzarytějšího ochránce.

U nás neblahá revoluce polská tím hlouběji zasáhla v rozvoj ideový. Evropský proud ideový setkává se tu se smýšlením, jež se vyvinulo na naší domácí půdě. Zejména myšlenka slovanská jest zasažena krvavým sporem rusko-polským živěji nežli se dálo doposud. Jinam kloní se však svými sympathiemi starší generace buditelská, jinam buditelé mladší. Starší generace Jungmannova a Kollárova, které šlo vždy skoro výhradně o svobodu národnostní, v tomto krvavém konfliktu slovanských bratří vidí jen nový doklad pověstné nesvornosti slovanské. Mnozí z těchto starších buditelů revoluční činy Poláků odsuzovali, stojíce na přísném požadavku jednoty slovanské. Pokládaliť za štěstí pro Slovanstvo, že Poláci jsou sloučeni s Rusy pod žezlem cára ruského. Charakteristický projev tohoto smýšlení podal Ant. Marek v jednom listě Jungmannovi (15. července 1833). Vykládá tam, že se mu nechce básní Mickiewiczových, které tlumočily nenávist pokořených Poláků k Rusům, ani čísti. Básnické plody tohoto rázu pokládá za nový »zábludek svých bratrů Slovanů«. Podobně se Ant. Marek nemálo horšil na české noviny, které tehdy stranily Polákům. Čelakovský, ač byl celým srdcem smýšlení rusofilského, vítal jako asi před dvaceti lety Jungmann první zprávy o hnutí v Ruském Polsku a zejména neoprávněné pověsti o znovuzřízení Polského království s povděkem. »Přál bych — byl by aspoň jeden dvůr slovanský v Evropě více, a Rusové by při tom mnoho neztratili,« píše Kamarýtovi počátkem r. 1831. Později, jak známo, Čelakovský těžce zakusil volnější projev smýšlení o brutálním jednání cára Mikuláše

[1] Srovnej o tom článek dra Ok. Wagnera »Börne a Poláci« v Slovanském Přehledu II, 175 n., kde uvedena též hojná literatura k německému polonofilství.

proti Polákům. Jistý stín revoluce polská vrhla též na básníka Jos. Jar. Langera. V básni »České lesy«, uveřejněné roku 1831 v »Čechoslavu«, byl mu básnický obraz mračna od východu, jenž nenese hromy, nýbrž z nebe smilování, vykládán jako buřičská a politicky nebezpečná myšlenka, jako sympathie s revolucí polskou. Neenergického, úzkostlivého auktora, tato nehoda ovšem od politických básní úplně odvrátila a spolu zavinila jeho ochabnutí v činnosti literární vůbec. Smysl politický pak do Langerových básní vkládán od vrstevníků i tam, kde nám ho již nelze najíti.

Mladší generace básnická cítila ovšem s modernějšími proudy osvětovými v Evropě, které usilovaly o volnost politickou naproti jakémukoliv despotismu, a proto také celou duší byla při těžce zkoušených Polácích. K. Sabina (Sabinský) na př. v básni »Polan« podává zřejmý ohlas elegických polonofilských básní Mik. Lenaua. Lenauova báseň »Polenflüchtling«, v níž básník líčí hrdinu polského zahnaného na poušť arabskou a truchlícího nad pádem nešťastné vlasti, Sabinovi byla přímým vzorem. Sabina tu stručně nešťastné syny poražené Polsky sleduje rozptýlené na rozličných stranách: Polák ukovaný v pouta na Sibiři, jako Polák bloudící po arabské půdě, vlasti divých, volných Beduinů, litují, že nezhynuli ve vlasti za povstání. Lenauský bol ozývá se zejména v poslední sloze:

Do všech úhlů světa snáší
vichr kletby, smutné vzdechy;
ze všech stran se ozývají
prázdné národů útěchy;
jen na hrobech Ostrolenky
bledá postava se hnula,
mrtvé čítala vzdychajíc:
Jeszcze Polska nezginęla.

Refrain básně »Jeszcze Polska nezginęla« zároveň vystihuje naději emigrace polské, že jejich vlast přece ještě není ztracena. Sabina s básní svou uchýlil se do časopisu na Slovensku vycházejícího, »Hronky« (1837, II, 105), kde bylo přece trochu více volnosti tiskové.

Na Slovensku mladší básníci, seskupení kolem energického, velmi talentovaného vůdce, Ludevíta Štúra, jsou vesměs zřejmí polonofilové. Člen této prešpurské družiny, Samo Chalupka, vybral se docela jako dobrovolník Polákům na pomoc, byl svědkem porážky polské, byl i raněn. U nás v Čechách u mladších spisovatelů se polonofilství jeví zvláště zálibou v polské literatuře;

naproti dřívějším »Všeslovanům« mnozí z mladších obírají se výhradně literaturou polskou. Ta byla jim nejen nejsympatičtější, nýbrž i modernější. Zejména Mickiewicz získává u nás širšího a širšího kruhu čtenářstva.

V literatuře české však polonofilství na dlouho neovládá mysli. Pojímání slovanské myšlenky v duchu Kollárově nabývá převahy. Smýšlení této doby nejlépe tlumočí znárodnělá krátká píseň »Hej, Slované«, která se ráda vykládává za naši národní marseillaisu. Platí myšlence slovanské, vlastně národnímu antagonismu proti Němcům. Složil ji r. 1834 Slovák Samo Tomášik, když se ubíral Prahou na studie do Němec. Politicky myšlenka slovanská v duchu Kollárově a Šafaříkově uzrála konečně r. 1848 v podobě »Slovanského sjezdu«.

Silné a hojné politické poesie světové let třicátých a čtyřicátých v současné poesii české máme jen slabé ohlasy. Je to zejména přesvědčení o nutnosti boje za vlast, povzbuzování k činu, tušení veliké revoluce politické, která se ohlašuje v poesii západní, u nás pak vyvolává živou náladu bojovnou. Vždyť i básník tak jemného cítění a tichého žalu, jako je Karel Hynek Mácha, vykládá svou činnost básnickou tímto bojovným vyznáním:

Až zařva český lev
na nepřátely vstane,
až prapor vzhůru vzplane:
má jemu budiž krev.
Však pokud dřímá hněv!
větřík jen lehce vane,
vře srdce mu oddané
a zní mu jen můj zpěv!

Básně jeho však nijak nezní jako příprava a výchova k tomuto boji. Jeho mysl zaměstnává se mnoho osudem vlasti, přítomným stavem politickým, ale básník čtenáři dává znáti jen tíži svého zármutku z neblahého postavení českého národa za jeho doby (na př. ve skladbách »Budoucí vlast«, »Sen o Praze«, »Zoufalec«, »Návrat«.)

V básni »Ples lebek« uvedeného již Jana Slavomíra Tomíčka předkové v podobě kostlivců, shromážděných na hoře, zanechávají mladému rodu toto napomenutí, psané krví a pronesené balladickou formou:

Klop, klop, slyš mladý rode, naše slasti,
msty plné poslyš zvuky, klop, klop, klop!
I vyrvi dýku z duše svojí vlasti
a hrůzoplný upokoj náš hrob!

Charakteristický doklad oné bojovné nálady v duchu asi Freiligrathově zachoval nám ve svých »Lyrických básních«, vydaných r. 1836, Matouš Fr. Klácel, který později vynikl jako vědecký spisovatel filosofický. Klácel častěji vybízí k boji a k srdnatosti, zejména v básni »Posvěcení slávských jinochů«. Báseň »Hlas z Blaníka« kreslí živě boj za osvobození české vlasti:

Stojte! stavte se v řad!
Čechia heslo je první,
blíží se vrah ku nám, bratři, utichněme,
pomsta tichá vždy je nejvřelejší:
Napřed! Na lva pozor,
pusťte na otroky hrůzu!
Zhyň, zhyň! Jen ho doraz! Čechia, Čechia!
Tu máš! Bože, smiluj se! Zab ho!

Rovněž u družiny mladších básníků slovenských znamenáme tajený hněv k utiskovatelům jejich svobody, k Maďarům i k vídeňské vládě. Vedle žalných stesků na bídu slovenského lidu, na jeho porobu, na jeho neuvědomění a netečnost vedle vlasteneckých appellů na srdce neuvědomělejších, zejména na srdce dívek a žen, zní z těchto pokusů básnických pevné přesvědčení, jaké nacházíme zejména u Mickiewicze, že národ lze spasiti jen obětováním sebe; vybízí se tu k mužným činům proti přívalu bouřnému — a na konec proniká pevná naděje v lepší budoucnost národa. Obraz bouře v těchto básních vlasteneckých jest hojně užívaným prostředkem pro očekávaný násilný převrat; jím značívá se budoucí boj. Rázná píseň Janka Matušky »Nad Tatrou sa blíska, hromy divo biju!« ozývá se sborově u mladých slovenských poetů, kdykoli propuká jejich nespokojenost s poměry domácími nebo trpkost nad novým násilím jejich národních odpůrců. Časté vybízení k boji jakoby bylo předchozím tušením politického hnutí r. 1848; čím více se tomuto roku blíží, tím směleji zní.

Průmyslový feudalism Spojených Států.

Napsal J. Rubinov. Přeložil Jan Gabriel.

(Dokončení.)

Jediný Crosby na začátku svého článku poznamenává, že povstává zde jakýsi feudální stav. »Základem pro tuto třídu byla v středověku moc hospodářská, politická a sociální. Millionáři mají nyní již moc hospodářskou ve svých rukou; následkem úplatnosti politiků nabývají moci politické a získají si zajisté i moc sociální.« Ond. Carnegie zase v krátkém článku, jehož jsme zúmyslně neuvedli proto, že chce býti originálním, a právě tím liší se od celé řady článků, praví: »Millionář bude ochráncem chudého. Jemu svěřena na krátkou dobu značná část národního jmění, avšak on ho upotřebí na prospěch společnosti daleko lépe, než by to mohla společnost sama.«

Na jedné straně feudalismus, na druhé dobročinná ochrana millionáře, — zdálo by se, že jsou to diametrálně protivná schemata pro další společenský rozvoj, avšak obě tyto theorie jsou si daleko blíže, než bylo by možno očekávati, neboť známý americký publicista W. Ghent praví přímo: »Následující stadium v sociálně-oekonomickém rozvoji Ameriky bude jakýmsi blahodárným feudalismem.« Článek Ghentův »o průmyslovém feudalismu« vyšel později v témž žurnálu »Independent«. Ve článku Ghentově nalezla asi redakce, co darmo hledala ve všech článcích symposia: — odpověď na palčivou otázku. Dle náhledu redakce »Independentu« jest článek Ghentův »jedním z těch článků, které jednou vytištěny, těší se dlouhému životu, poněvadž jako každé vynikající dílo ve vědě, nebo v umění — podává věrnou zprávu, věrný odlesk stavu, načrtnuté člověkem, jenž vidí to, kolem čeho ostatní přecházejí nepozorujíce, a jenž ví, jak lehko lze pohnouti lidi, aby to pozorovali rovněž.«

Takové doporučení článku listem, v němž onen vytištěn byl, jest i v Americe nezvyklým, a proto obrátilo pozornost tisku na obraz Ghentem nakreslený.

Vážné tvrzení populárního spisovatele, že my, jdouce vpřed, ve skutečnosti rychle kráčíme nazad, — nemohlo nenaraziti u amerického veřejného mínění. Přede dvěma, třemi lety, kdy asi počínala politická agitace imperialismem a centralismem, — pravil prý poněkud excentrický redaktor-vydavatel listu »Cosmopolitan« Waker při banketu: »Půjdou-li věci jako nyní, budeme míti za 25 let císaře ve Washingtoně, na kterého však sypati se budou úsměšky.« A nyní nás posílají již ve feudální doby.«

Narážka Crosbyho o jakési podobnosti mezi feudálním systemem a současnou strukturou americké společnosti, padla zajisté v úrodnou půdu; a myšlenka o feudalismu budoucnosti není pro Ghenta pouhou jen frází.

Čím více roste síla velikých, průmyslových podniků, tím více vzrůstá — odvislost podniků menších. Tyto menší podniky mohou z různých příčin existenci svou uhájiti, avšak pole jejich činnosti bude obmezeno, a způsob práce záviseti bude úplně od větších podniků. Menší továrníci i kupci tvoří třídu odvislou, a odvislost jich vzrůstá. V témž postavení jsou rovněž i drobní účastníci velikého trustu. Často jeden větší akcionář řídí osudy celého obrovského syndikátu. To jest pravdou jmenovitě v Americe, kde předseda akciové společnosti jest absolutním monarchou, jenž ustanovuje i složení veškeré správy.

A hle, následkem koncentračního pochodu pozorujeme na jedné straně lidi s hospodářskou mocí takřka neobmezenou, na druhé straně vidíme, že počet lidí odvislých od služného rychle vzrůstá. Áčkoli Ghent daleko není marxistou, avšak, jak viděti z následujícího obrázku, hospodářský vývoj rýsuje se mu jako marxistovi. Dělnictvo, praví, již dávno upadlo v otroctví, protože se odcizilo půdě a následkem upotřebení parní síly v průmyslu; ono ztratilo takřka svou hospodářskou svobodu, a jediný prostředek podržeti jí aspoň část — jest kollektivní dohovor o mzdu a délku pracovní doby. Vzrůst obchodu vytvořil ohromnou třídu klerků (commis) a jiných služebníků, nejodvislejší to asi třídu společenskou. Vzrůst bohatství zvýšil za posledních 50 let počet domácího služebnictva.

Syndikáty železných drah a trusty továrníků pro hospodářské stroje stáhli kličku kolem krku farmářova. Také členové svobodných živností pocítili změnu.

Kapitál, jenž podporuje tisk, řídí jeho taktiku a všeliký projev; honba universit, kollejí a církví po velikých darech, boháči

věnovaných, nutí tyto instituce chovati se šetrně k názorům, přáním a předsudkům boháčů. K tomuto seznamu odvislých dlužno připojiti ještě dvě důležité třídy: zákonodárce a zákona vykladače (soudce).

Připomeneme-li sobě, že v Americe jest přes 50 zákonodárných sborů, tudíž asi 100 zákonodárných sněmoven, možno souhlasiti s Ghentem, že zákonodárci tvoří celou jednu třídu společenskou, a druhou soudcové i advokáti. Právě tak, jako až do občanské války zákonodárci, soudcové a advokáti ve svých zákonech a v jich interpretaci podrobovali se zvůli otrokářů, tak i nyní vyhovují millionářům svými zákony a rozsudky ve všem, co se dotýká života i zdraví odvislých tříd, a my dodáváme, co se týká skutečných politických práv těchto tříd.

Podivno, že si toho Ghent nepovšiml, tím více, poněvadž jest to vážný důvod pro jeho theorii.

Dlužno si povšimnouti, jak jeden jižní stát po druhém odňali černochům politická práva na jich představitelstvo, i jak soudcové všech Spojených Států ochotni jsou pomoci kapitálu, kdykoli se střetne s prací (pomocí celé řady paragrafů, jež zakazují dělnictvu všechno spolčování, jakmile by toto spolčování škodilo kapitálu, ba zakazují dokonce dělnickému spolku vypomáhati penězi stávkářům, ježto taková pomoc prodlužuje stávku).

Sestavení všech těchto faktů vede Ghenta k tomuto závěru: »V rychlém vzrůstu odvislých tříd, ve faenomenálním zveličování složení těchto tříd a v odpovídajícím tomu vzrůstu bohatství v rukou několika desítek magnátů — máme sociálně-oekonomický organismus, jenž v sobě obsahuje veškeré podstatné elementy renaissančního feudalismu.«

Ghent dokládá však, že »jest to spíše třídní než osobní feudalismus, — oprava to sotva asi nutná, a že jedním ze symptomů jest ono nadměrné koření, kterým se klaníme kapitalistům — nikoli jako osobám, nýbrž jako členům určité třídy.«

Takový jest poněkud změněný tvar »Verelendungstheorie«, které nabývá Ghent čistě empirickou cestou sociologických pozorování – bez pomoci dialektiky a bez oekonomické analyse, jíž upotřebil její zakladatel. V této theorii o renaissanci feudalismu projevila se zoufalost i pessimismus nejlepších tříd americké společnosti vzhledem k budoucnosti, a tento rmutný sociologický vývod, nezosnovaný na nijakých oekonomických theoriích, jest tak

důležitý a znamenitý, že článek Ghentův v pravdě zasluhuje té nesmírné pochvaly, kterou ho zasypala redakce Independentu.

Ať uhodl Ghent budoucnost nebo ne, ale jistě mistrovsky označil nám neobmezený strach americké společnosti před budoucností, již by neosvětloval ideál.

Tonoucí i stébla se chytá, a tímto stéblem jest pro Ghenta (a netoliko pro něj jediného) dobročinnost a laskavost našich budoucích, feudálních baronů. Bývali dobří páni i ve středověku, a není fysické nemožnosti být takovým i v budoucnosti. Tvrzení Maccauleyovo, že privilegované třídy, hrozí-li se vážně jejich moci, zvyšují své požadavky a tím urychlují svůj pád, — tentokráte jest nesprávným.

Současní aristokrati jsou daleko prozřetelnější, a tato opatrnost zděděna bude také jejich potomky a bude jim velice prospěšnou. Nebudou natahovati oprati tak, aby život stal se nesnesitelným. Nikoli, jim jest milejší, když ne uspokojený, tož alespoň trpělivý národ.

Snad i pokusí se v praxi uskutečniti princip Benthamův a majíce v rukách svých první a nejlepší plody průmyslové výroby, budou hleděti, aby uskutečnili »největší blaho pro největší počet lidu«. V tom zajisté spočívati budou záruky jejich moci.

Dlužno dále doznati, že Ghent chápaje se toho stébla, tím neméně hledí, aby se klamal vzhledem k morálním motivům dobročinnosti budoucích baronů. Celý poslední citát dýše silným, avšak smutným sarkasmem. Ostatní adepti této theorie jsou buď naivnějšími nebo méně upřímnějšími. Důvody pro tuto dobročinnost a pro vysokou úroveň praktické morálky jsou — u všech stejny: právě tak pro veliké dary Carnegieho jako Morgana, Rockfellera, Vanderbildta a jiných; jmenovitě povstala však tato theorie po velikých darech Ond. Carnegieho.

Snad jest to jen maličkost, avšak maličkost charakteristická, že jeden čas těšily se zvláštní popularitě doutníky »Benefactor« (dobroděj). Svobodní Američané a, prosím, i zámožnější (doutníky se prodávaly po 10 centech) kouřili »thymian svému dobroději«, — který si koupil světoznámost za nějakých 5—6% svého ohromného jmění. Tuto theorii millionářské dobročinnosti hlásalo jmenovitě duchovenstvo, — a mezi nimi opět se vyznačuje známý redaktor listu všude populárního »Outlook« — L. Abboth.

Tak na př. uvedu, co káže jeden z kazatelů v nedělním kázání několik dní potom, když Carnegie daroval 10,000.000 dol.

— polovinu na 65 knihovních budov v New-Yorce a polovinu na fond praemiový pro dělnictvo v Pittsburgu.

»Carnegie — jest nový Messiáš nového věku! On jest předchůdcem nového typu amerických boháčů, na jichž hlavy vděčná massa lidu s nadšením postaví korunu, boháčů, kteří budou pečovati právě tak o svou dobročinnost jako o své finanční operace... Vítám a pozdravuji tě, svatý Ondřeji dvacátého věku, jehož nemůže kanonisovati žádná církev, poněvadž stojí mimo církve, jejž však prostý lid uznává svým dobrodincem.« Vidíme-li zde nesmírnou poklonu štědrosti jediného člověka, tož jiný, velice známý duchovní baptistický, pohrávající si radikalismem, zašel mnohem dále, když řekl (týž den):

»Až idee Ond. Carnegieho opanují americké boháče, tehdy přestane nedorozumění mezi kapitálem a prací. Snad bylo by lépe, kdyby nebylo ohromných kapitálů, avšak ony jsou a rostou. Tyto veliké kapitály postavily naše železné dráhy, parolodní i telegrafní kommunikace, naše továrny a závody; ony daly vznik našim velikým školským i vědeckým ústředím. Kdyby nebylo snahy po bohatství, společnost vrátila by se k barbarství. Avšak massy lidu jsou nyní znepokojeny a mír na zemi může nastati přec jenom tenkráte, až boháči budou následovati příkladu Carnegieho.«

Dobročinnou působnost Carnegieho a jemu podobných boháčů dlužno posuzovati se dvou rozličných stanovisek; se stanoviska psychologie a osobní morálky rozhodnutí Ond. Carnegieho, skončiti honbu za penězi a naložiti nabytým jměním dle svého náhledu, nemůže nevzbuditi našich sympathií, jmenovitě uvážíme-li, že jeho jednání jest výminečným. Ostatně bylo by naivním očekávati, že Carnegie sám, jak se mnozí domýšlejí, doslovně uskuteční větu: »umříti boháčem znamená umříti v opovržení«, a že dle této hyperboly rozdá své jmění. Carnegie v pravdě rozdal asi 30 millionů, avšak to jej neožebračilo, a bude-li rozdávati dle svého slibu ročně 10,000.000, dlužno si uvědomiti, že má zajištěný roční důchod 15—20 millionů dollarů. A tu zajisté nemůže býti ani řeči o sebeobětování ve prospěch nějakých sociálních ideálů, toť fakt čistě osobní — chvályhodné umění zaříditi si život svůj dle svého přání a pochopení, že marno jest honiti se za penězi jako za penězi. A v pravdě, uznáme-li toliko principy novějšího národohospodářství, jež činí základem hospodářského života nikoli »tovary« nýbrž »užitek« (utility), jest nám doznati, že Carnegie obdržel aequivalent vydaným millionům: dosáhl nesmrtelnosti za

živa. Celá země naplněna jest knihovnami a ústavy Carnegieho, — jméno jeho vidíš na stech průčelí budov. Naleznou se zajisté sta i tisíce lidí, kteří by rádi vydali poměrně větší část svého jmění, aby dosáhli takové popularity jako Carnegie.

Jedinou originální črtou v životě Carnegieho jest, že přestal prakticky působiti a účastniti se aktivně kupení kapitálu (passivně hromadí se jeho jmění i bez toho) v době, kdy taková činnost mohla mu získati ohromných důchodů. Tohoto příkladu Carnegieho nenásledoval ještě ani jediný americký millionář.

Veliké dary jsou nyní — v modě, avšak ony vyžadují velikých prostředků, pročež všichni velicí dárcové, pokud se týče hromadění peněz, ani o vlas nezmenšují své energie a horlivosti, nijak nemění svých method. Zde opravdu pravice neví, co činí levice. Morgan, věnující několik millionů dollarů na porodnici, a Morgan, vyjednávající se stávkaři ocelového syndikátu nebo se stávkujícími horníky, — toť zcela různí lidé s rozmanitými principy, snahami a mravními kodexy.

Jinak řečeno, štědrost amerických millionářů jest fakt — jedinečný, který má sice mravní význam, ale jest úplně neplodným pro sociálně-hospodářský život země. I pro mírný předpoklad Ghentův, že budoucí američtí průmyslně-feudální baroni zavedou morálnější methody také v pochody výroby, rozdělení a nakupení — jediný fakt štědrosti není dosti silným důvodem.

Zatím, jak ukazují svrchu uvedené citáty ze dvou kázání — klerikalismus chce viděti v té štědrosti něco více — jmenovitě úplné rozřešení »sociální otázky«, jak tvrdí L. Alboth — takřka jedině možné rozřešení sociální otázky vůbec. Pro představitele duchovenstva jest zplna logickým tvrditi, že takové rozřešení má přijíti »shůry«, nikoli »zdola«.

Ethický rozvoj zámožných tříd dosáhne tak vysokého stupně, že millionáři počnou považovati nabyté jimi kapitály za zvláštní fondy, které jim byly svěřeny Pánem Bohem pro národní blaho. Jak jsme výše viděli, velmi podobný tomu názor pronesl Carnegie. Avšak týž Carnegie byl po dobu své průmyslové činnosti jedním z nejúpornějších hospodářů, neustále veda potyčky s »trades-unionisty«.

Odvrátíme-li se na okamžik od teleologického prvku theorie Abbothovy, ukáže se ona velice podobnou theorii Ghentově. Abboth, jak viděti, pokládá nutným, aby rychle vzrůstající bohatství země svěřeno bylo millionářům, kteří již budou pečovati,

aby se ho upotřebilo pro národní blaho. Jinak řečeno, ze zřízení demokratického přecházíme takto ku zřízení aristokratickému — ku tvaru »dobročinného feudalismu«. Rozdíl v tom, že Ghent jest poněkud skeptičtější ve výkladu motivů, jež nutí feudální barony k této dobročinnosti; tam, kde Abboth vidí nejvyšší rozvoj ethiky, Ghent pozoruje toliko praktické užití »principu Benthamova«.

Následkem poplašného volání, Spencerem před několika lety podňatého, o »blížícím se rabstvu« zřízení kooperativního, — a následkem poplachu, způsobeného Manchestrovci všeho světa, vzhledem k sarkastickému předpovídání »o sytých sviních na svých stáních« a o úplném zničení svobody a soukromé podnikavosti, když stát svírá nařízeními všechen život, — jest velmi zajímavo poznati, jak se jeví budoucí společenský život Ghentovi, kdy nastoupí fáse dobročinného nebo nějakého jiného průmyslového feudalismu.

»Není potřebí radikálních proměn v politické organisaci státní, praví Ghent, poněvadž současný politický mechanismus výtečně se hodí k nepozorovatelnému a nezákonnému potlačení autokratické moci. (Ghent mluví o politickém mechanismu americkém.) Prvním úkolem feudálů a jich věrných přisluhovačů bude odstraniti nespokojenost. Tím směrem řízeny budou školy, university, kázání, tisk, politické řeči, ba i divadelní hry«.

»Znepokojené srdce chuďasovo, které stále hledá odpovědi na proklaté otázky pozemského bytu — nalezne všude uklidňující odpovědi.«

»Literatura bude zabarvena dobrodušně a tlumeně jako v dobách Karla II. Místo poesie zkvétati bude impotentní román. Každý dvorní pochlebník bude psáti romány. Sladký sentimentalismus ovládne malířství, sochařství a architekturu«.

»Takový bude,« volá Ghent, »náš budoucí dobročinný feudalismus.«

Člověk, seznámený s intellektuálním životem Spojených Států, pozastaví se tu v jakýchsi rozpacích. V pochmurném náčrtu budoucnosti poznává věrný odlesk skutečného nynějšího života.

Vždyť vše, co Ghent s takovým pessimismem očekává v budoucnosti, již dnes existuje. Škola, universita, církve, divadla i politické tribuny hlásají dnes již chuďasovi »uklidnění«. Kritika dnešních řádů s universitní stolice pronesená má za následek brzké odstranění kritika z university, a tak zvané universitní skandály jsou častým zjevem ve Spojených Státech. A jak by tomu mohlo býti jinak, když všechny university závisí na štědrosti millionářů.

Církev v Americe představuje mocnou záštitu konservatismu; i ve svých nedělních kázáních vystupují duchovní proti všem projevům kriticismu. Jako výtečné potvrzení myšlenky Ghentovy slouží mi řada přednášek, konaných kněžími v ohromné dvoraně Hebrew Institutea — národního domu v centru new-yorkského ghetta — před několika lety. Látkou těch lekcí byla: »Marnost všeho pozemského«, »Skutečná dobročinnost hledá si náhrady v lepším světě« atd. atd.

A literatura? Mezi sty a tisíci romány, které ročně plní americký knižní trh, celá léta nenaleznete jediného, který by budil nové myšlenky. »Zábava« stala se účelem belletristiky a »an interesting story to be told« (zajímavá fabule pěkně vypravovaná) stala se ideálem literatury. V divadle, které žije skoro jediné z přepracování sensačních románů, — vládne nechutný sentimentalism a malebná maškarádní »historie« v nejlepším případě, — a v nejhorším vulgární uctívání ženského těla. Taková jest soudobá skutečnost, od níž dle náhledu americké intelligence není spásy, neboť »budoucí fáse« Ghentova jeví se nám toliko poněkud markantněji nežli skutečnost.

Ghent poznamenává tudíž plným právem, že obraz jím načrtnutý není utopie; avšak velice nás překvapuje v závěru jeho tvrzení, že tato budoucnost má také chvályhodné, ba kouzelně krásné stránky. »Mocnářství toť svět,« volali přívrženci Lud. Napoleona, a totéž volání bude heslem přívrženců nového regimu, jenž zajisté přinese s sebou i mír i stálost.

Ať již bude jakýmkoli, skutečné ženoucí síly pohánějí nás k tomuto regimu stále rychleji. Jediná toliko moc mohla by zabrániti uskutečnění tohoto regimu — vůle národa. Avšak baroni se nebojí, a vasalové neočekávají takového projevu národní vůle.

Takový skepticismus největší v celém světě demokracie a republiky bude se zdáti mnohým podivuhodným, avšak pochopitelný jest tomu, kdo zná trapnou zdlouhavost politické organisace dělnické ve Spojených Státech. Tato organisace se stále uskutečňuje, a hlavní vadou Ghentovou jest, že pokládá za možné skutečné uklidnění systemem dobročinného feudalismu. Vůle národa může se zajisté projeviti také tenkráte, když feudální system zabere celou společnost. Ghent nám může namítnouti, že se snažil charakterisovati jen nejbližší fási, a co bude dále, — to jest ovšem něco jiného.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ. Povelikonoční zasedání říšské rady. České naděje. Vyhladovování obstrukcí ne vlády, nýbrž národů — Konec mladočeské obstrukce? Volby do delegací. Mladočeští delegáti vysláni hlasy německými. Účast v delegacích — Upřímnost a otevřenost základem politiky lidové. Mladočeské hříchy proti ní — Poctiví vyjednavači — Odhodlání Němců. Dvojsečná jejich zbraň — Co dělat? Rada dobrá a ne drahá: Nechte obstrukce! K lidové a pokrokové politice! Povinnost všech lidí pokrokových. Společná jejich organisace. Dobrý návrh o ní. Ale marno stavět proti mladočešství — druhé jeho vydání ve »spojené české oposici«.

Říšská rada sešla se k povelikonočnímu zasedání 20. dubna. V Čechách očekávalo se nové jednání poslanecké sněmovny s napjetím a ne bez nadějí. Mladočeši za parlamentní prázdně několikráte k lidu promluvili. A byli to jejich přední lidé (dr. Fořt, Fiedler, Kramář), kteří avisovali obrat na cesty politiky pokrokové. Mimo to zejména přičiněním »Národních Listů« — ač i drobný tisk poslanecký nebyl tu bez viny — udržován byl lid v domnění, že čeští poslanci změří své síly s drem Koerbrem, že zkusí, může-li být obstrukce vůbec ještě účinnou zbraní proti vládě Koerbrově. Neboť politický vývoj posledních pěti let ukázal, že obstrukce sice dovede ochromit parlament, ale neuvádí do rozpaků vládu. Všechny t. zv. státní nezbytnosti dovedl si pan dr. Koerber i za obstrukce opatřit — a to snadněji než v parlamentu — § 14. Ukazovalo se čím dále tím zjevněji, že obstruovat lze v Rakousku s úspěchem potřeby národní, pro něž ruka vládní ani prstem nehne, ne však potřeby vlády samé. Mimo to udomácnění § 14. a fakticky bezparlamentní vláda rovnají cestu plnému absolutismu. Před těmito škodami obstrukčního postupu nemůže zavírat oči ani nejzaujatější nacionální šovinista. Proto, měl-li se zachovat postup obstrukční, zdálo se nutné konečně dokázat, že obstrukce dovede způsobit neodčinitelné škody i vládě, že dovede vyhladovovat nejen národy nýbrž i jejich macešskou vládu. Bylo třeba obstrukcí znemožnit akt, který by si pan dr. Koerber nemohl opatřit svým § 14. Proto zvolili Mladočeši volby do delegací za předmět své obstrukce. A dovedli v době předvelikonoční skutečně oddálit jejich výkon pouhým ohlášením, že je budou obstruovat. Všechna politická veřejnost česká s nebývalou jednomyslností souhlasila s odhodláním Mladočechů. Živlové radikálnější proto, že věřili, že obstrukce bude vítězná a bude smrtící ranou centrálnímu parlamentu i vládě Koerberově. Rozmyslní lidé nadáli se, že obstrukcí delegačním volbám docílí se aspoň vyjasnění, že bude zjevně dokumentována pochybnost dosavadního postupu, a tím že bude i zpečetěn opravdový obrat z dnešní politiky obstrukční pasivity k aktivní politice v parlamentě i v lidu. Ba doufali mnozí, že sami Mladočeši po některé očistě budou schopni obrat pro-

vésti. Neboť je přece zjevno, že postavení národní strany svobodomyslné je sice ve voličstvu seslabeno, ale odbytou že strana mladočeská přese všechny své hříchy není a pro nejbližší léta nebude. Metat los o její plášť je dosud hodně předčasno. Proto však všichni, jimž nejde věc strany nad zájem národa, musili si přáti, aby mladočeští poslanci dokázali, že jsou schopni provést ohlašovaný obrat.

Ovšem jednání parlamentu v tomto směru zklamalo. Pravda ve věci samé, o obstrukci způsobilo jasno. Aspoň mladočeská obstrukce ukázala se naprosto nezpůsobilou čelit vládě. Ve vědomí své slabosti dobrovolně abdikovala. Česká delegace na poslední chvíli se rozmyslila a propustila delegační volby, jedinou to potřebu vlády, k níž je zapotřebí činnosti parlamentu. 22. dubna na mimořádné schůzi poslanecké sněmovny, kterou jedině pro volby delegační proti všem parlamentním zvyklostem svolal předseda sněmovny hr. Vetter, byly delegační volby vykonány za neopravdové a neupřímné obstrukce českých poslanců radikálních, kteří se ani neodvážili skutečného pokusu o přerušení volebního výkonu, nýbrž jen hlučeli a pískali a rozbíjeli desky svých stolků. Mladočeši ohradili se proti nezákonnosti voleb a volby se nesúčastnili. Poněvadž však již předem ujednali volební dohodu s Němci, byli zvoleni jejich kandidáti hlasy německými. Tím octli se v nové, choulostivé situaci. Měli přijmout mandáty delegační z rukou Němců a to na základě volebního aktu, jejž prohlásili za nezákonný? Samy »Národní Listy« nezdržely se této nepříjemné otázky. Poslanci mnoho starostí s odpovědí si nenadělali. Nezákonnost voleb i podivná skutečnost být zvolenu vlastním svým odpůrcem jim nevadila. 14. května sešly se delegace a Mladočeši do nich šli. Stejnou hru sehráli i s kvotovou deputací, do níž rovněž nechali vyslat své lidi hlasy cizími.

Ukázali-li Mladočeši nesebevědomým ústupem, že jejich obstrukce je přímo škodná, neboť děje se jen na útraty potřeb rakouských národů, nikdy na útraty vlády, ukázaly spolu, že nejsou schopni politiky pokrokové a lidové. Nejen že za celé povelikonoční zasedání ani jediným skutkem neosvědčili, že a jak chtějí provozovat politiku pokrokovou. Ale celým postupem s delegační obstrukcí ukázali, že nemají trochu smyslu pro politickou upřímnost a otevřenost, jež jsou nezbytny politice lidové, ani pro politickou páteřnost, bez níž neobstojí politika pokroková. Do poslední chvíle slibovali, že zmaří obstrukcí volby do delegací (»Lučan«, list dra Kramáře ještě 16. dubna). A zatím, — jak doznal právě pan dr. Kramář, — již před velikonocemi předsednictvo českého klubu poslaneckého se zavázalo Polákům starat se o to, aby obeslání delegací stalo se hladce a bez obstrukce. Nemusí se při tom i nejklidnější český člověk bouřit, když vidí, jak jeho poslanci ho mají přímo — za blázna? Ale nediskreditují se čeští poslanci v očích odpůrců hrozbami, jež nemohou nebo nechtějí splniti? A nevydávají se nejhůře v ruce vlády, když podkopávají poslední zbytek důvěry, kterou — ne měli, ale získat mohli na novo v lidu? Parlamentní zastoupení, jež nemá opory v národě, kdyby sebe více a sebe ostřeji bouřilo, nevynutí si u vlády ani trochu respektu. Toho měli při volbách delegačních Mladočeši pamatovat. Potom snad či

i pravděpodobně by byli poraženi se svou obstrukcí v parlamentě, ale byli by ušli porážce horší, porážce ve vlastním národě. Byli by pozbyli pochybné prestiže státníků, ale byli by na cestě stát se lidovými politiky. Byli by ztratili na své pověsti — beztoho již ne dobré — u koruny, ale nebyli by propásli vhodnou a snad již poslední příležitost rehabilitovat se v očích svého lidu a dalšími skutky pokrokové politiky upevnit své postavení v národě. Ale i v politice je pozdě bycha honiti.

Co nejhoršího při tom je, že Mladočeši, jak dnes je zřejmo, dali se od obstrukce odvrátit polskými vlivy, že naběhli Polákům, kteří hráli s nimi zase jednou ošemetnou hru. Polský »Czas« (v informaci prý od samého Abrahamowicze) prvý věděl a řekl, že Mladočeši nebudou obstruovat obeslání delegací. Po činu sami Mladočeši doznali, že jejich předsednictvo bylo vázáno Polákům, působit proti obstrukci delegačních voleb. Nevnucuje se tu přímo myšlenka, že slib Polákům byl dán dříve a potom teprv že počaly úvahy a rozvahy o tom, byla-li by obstrukce delegačnímu volení výsledná? A nyní dodejte k tomu, v jakém parlamentním postavení byli Poláci vůči Čechům i Němcům, a ubohost parlamentního postavení české delegace až překvapí. Na venek hráli Poláci dosti obratně úlohu poctivých a nezištných vyjednavačů, prostředníků mezi Čechy a Němci o národní smír. Od Čechů — asi za tuto svou ochotu — přinesli panu dru Koerberovi velmi záhy slib, že dostane parlamentně, čeho by nedostal §em 14.: delegace. Ale ochota Čechů nepřekážela jim ani v nejmenším, aby v důvěrnosti, po tichu a v přítmí koutů parlamentních kuloárů nevyjednávali s Němci o spojení proti Čechům. Zatím — zasedání bylo 11. května přerušeno – spojení neobjevilo se ani nutným. Ale nebude-li navázáno na podzim, kde na jaře nit jednání došla? Na sjezdě něm. strany pokrokové v Žatci 15. května prozradil pan dr. Schücker, že mezi Němci a Poláky se konalo jednání o utvoření parlamentní většiny, která by pojala všechny strany, jež přejí dělnosti, a která by tak nejúčinněji isolovala Čechy. Němci nadějí se, že podobné rozeskupení parlamentní bylo by smrtí české obstrukce. A tomu Poláci podávali jednu ruku, zatím co druhou tiskli Čechům za jejich ústupnost při delegačních volbách. Němci dosud, jak odtud patrno, stále věří — a dnes ani ne neprávem — že se podaří zdolat českou obstrukci. Mají ještě jednu hodně ostrou, ovšem dvojsečnou zbraň: obstrukcí na zemském sněmu oplácet obstrukci české na říšské radě. Že od této zbraně neupustí, zavazoval se v Žatci dr. Eppinger.

Jaká tu pro české poslance porada? Jediné mohou udělat se ctí. Doznat, že obstrukce osvědčila se proti životním potřebám rakouských národů, ale selhala proti t. zv. státním nezbytnostem a tím i proti samé vládě. Neboť Rakousko není státem pevného ústavního života, jenž by nesnesl vládu skrytě absolutní a bezparlamentní. Je proto nutno nejprv snažit se o ukotvení ústavního smyslu v lidu, je nutno rozšiřovat a sílit občanské svobody, aby národové a jejich sněmovní zástupci nebyli pouhou hříčkou v rukou vlády. Toho docílí se jenom věcnou, důslednou a sebevědomou oposicí, bude-li ji provázet pokroková práce zákonodárná i buditelská práce politická v lidu. Na tyto cesty nutit českou

delegaci je úkolem všech pokrokových lidí. Ovšem k tomu je nutno, aby jejich práce došla jednotné organisace, netříštila se. Proto bylo a je tak časté volání po zjednodušení českých stran, za něhož by se seskupili v jedno všichni živlové pokrokoví. Ovšem politické transformace nedějí se na obrátku. Ale práce čekat nemůže. Proto byl by dobrý a úrodný návrh, jejž v odpověď na články »Přehledu« uveřejnila se souhlasem »Osvěta Lidu«. Navrhuje se jím založit pokrokové sdružení (co politický spolek), jenž by obvyklými agitačními prostředky řídil sjednocenou pokrokovou práci v lidu, zejména akce o pokrokové reformy zákonné (občanského, trestního, tiskového zákona, zrušení policejního soudnictví, omezení vypovídacího práva obcí a mn. j.). Činnost, jež by takto poutala v práci všechny pokrokové lidi, aniž by je nutila měnit strannickou firmu, byla by účinná pro svou organisovanost a dobrá pro svůj směr. Jistě výslednější by byla než rekreace státoprávního radikalismu mladočešství, jež chystá »Spojená česká oposice«, v níž si podaly ruce strana radikálně pokroková, státoprávní a národně sociální.

—*Gg.*—

*

ZAHRANIČNÍ: **Osamocenost Německa — Po Anglii Italie — Státní myšlenka ubíjí kulturu — Fiasko hakatismu — Soudcovská neodvislost a povýšenost vojenského stavu nad život veřejný — Podpora »poškozeným« — Úspěchy Combesovy vlády — Válka.**

Když minulý měsíc zvěstovaly telegrafní dráty netušený úspěch politiky pana Delcassé v poměru Francie k Anglii, byl to německý tisk a vůbec německá veřejnost, jež všemi silami se snažily význam anglo-francouzské dohody seslabiti. Slovu isolace se v Německu kromě několika málo statečných vyhýbali jako čert kříži a samy »Hamburger Nachrichten« — list, který má dosti příčin radovati se z neúspěchů dnešního kursu v Německu — zamhouřily obě oči a těšily se tradicí: rusofilstvím velikého kancléře, které dochází nezbytně v Německu nyní uznání. Jediní sociální demokraté připravili v říšském sněmu četnými dotazy o dohodě panu z Bülovů několik horkých dnů a kaučukové výroky i kaučuková gesta, jež jim byla odpovědí, zvyšovala jenom blamáž státnického umění nekorunovaného chefa Německého státu.

Zatím však korunovaná hlava Německa nastoupila svoji středomořskou cestu a zatím francouzský občan president stal se předmětem nadšených ovací na půdě italské. Všeobecná nepozornost, s jakou řečnické výkony císaře německého na jihozápadě Evropy — s jedinou výminkou sjezdu s králem španělským — sledovány, chlad, který v přípitku krále italského Loubetovi osvědčen vůči trojspolku, upjatost publika italského vůči císaři — s výminkou opět jeho tête-à-tête se signorou Morosini — a za to radost téhož publika z trojbarevné francouzské trikolory, to všecko jsou události, které musily naplniti pessimismem nejen vznětlivější německou a germanofilskou žurnalistiku, nýbrž i otrlejší německé diplomaty. Před cestou Loubetovou snažil se německý tisk dokázati, že nová úprava poměru republiky k Anglii, znesnadní nastávající styky italsko-francouzské. K tomu odpověděla bezodkladně za italskou vládu »Tribuna« a to hodně pro Němce neuspokojivě. »Přátelé Anglie jako vždy,« praví, »přátelé Francie jako

druhdy, dostali bychom se do trapných rozpaků, kdyby nepřátelství mezi oběma bylo trvalo dále. Italie může a musí tedy s uspokojením uvítati úmluvu, jež se nedotýká přímých našich zájmů, námi dávno opuštěných (rozumí se na Středním moři) a při tom dává nám mnohem větší volnost ve stycích i s Paříží i s Londýnem a zbavuje nás tak nebezpečí, že bychom se někdy musili rozhodnouti buď pro Francii nebo pro Anglii.

Bystří Němci vycítili také, že pocty Italů platí spíše ještě než hlavě Francie představiteli republiky, a když revoluce, kterou pro Italii prorokovaly snad všechny klerikální listy na světě, nenastala, přes to, že president Loubet osvědčil před Vatikánem pramálo respektu, byla bezděky německá veřejnost vedena k úvahám o reflexu svých vnitropolitických poměrů na zahraniční postavení říše. Bilanci Německa v tom směru sestavil v týdenních svých politických rozhledech chef-redaktor »Berliner Tageblattu« p. Levysohn, a to způsobem tím peprnějším, že tu jde o žurnál, jehož ráz není zrovna protivládní. List velmi správně ukázal, třeba že nevolil vždy výrazu úplně přiléhavého, jak moderní německý stát ničí prestige Němectva, co nositele sympatické kultury. Všehltavý nacionalismus, který velí největší nesnášelivost a největší hrubství na jedné straně a na druhé dopouští německým státníkům páchati upřílišněnými koncessemi centru zradu na veškeré minulosti velikého Německa, militarismus, kráčející ruku v ruce »s německou myšlenkou«, který automatisuje německé občany a vedle ohavných berlínských pomníků vyrábí neméně ohavné korupční processy, faktický říšský absolutismus, za něhož budou moci pomalu již nemluvňata uraziti hlavu státu, to všecko jsou dle více méně zřejmého doznání vlastního německého listu hlubší, vniternější příčiny averse Evropy vůči Německu, jimiž ovládána je i suchá diplomacie.

Říšský sněm přinesl jako na zavolanou hned několik obrázků jak o vnitřním stavu říše, tak o nadějích na změnu. Tak připravil na počátku měsíce příjemné překvapení vládě svými ciframi posl. Skarzyński. Ukázal, co peněz vyplýtváno na kolonisační politiku v Poznaňsku, aby na konec konců mohla vykázati — fiasko. Do polských rukou dostalo se víc německé půdy než naopak, protože německé pozemky zvláště ty, jež náleží řádu něm. rytířů, jsou zadluženější. Jejich majitelé nedovedou si jinak pomoci, než rozparcelují-li své statky a prodávají dílce Polákům.

Lepší data přinesla ještě debata rozpočtová. O chronickém deficitu 100 millionů marek, který říši hrozí, preliminovaném na běžný rok zatím jen obnosem per 83,214.860 M, řečeno mnoho pro Prusko nelichotivého. Větší však ještě nepříjemnosti měla říšská vláda při položce vojenství. Soc. demokrat Gradnauer interpeloval nepřítomného ministra vojenství o pensionování tří soudců v processu s lieutenantem Bilsem a stěžoval si na tajný výnos téhož ministerstva, dle něhož má býti při processech s důstojníky zásadně veřejnost vyloučena. Plukovník Vallet de Ballet pomohl si v obou případech zkrátka — odvolal se na nejvyššího vojenského pána. Od posl. Bebla se zase dověděla veřejnost, že vydán výnos, aby neaktivní důstojníci nesměli

býti publicisticky činni a že ministr vojenství mu výnos ten zapřel. Zástupce ministrův »obhájil« svého pána sofistikou, že nezapřel výnos, nýbrž jen tresty, kterými dle Bebla se v něm hrozilo.

Též Havererové zabývali zase říšský sněm. Jednalo se o podpoře »poškozeným a potřebným« osadníkům. I vyskytl se poslanec, kterému se zdálo, že ta potřebnost není pro povolení úvěru 2,000.000 M ani rozhodná. Soc. demokraté ve spojení s centrem však zabránili, aby se doložka z předlohy vypustila.

Zatím co německá soc. demokracie ztrácí při doplňovacích volbách mandát za mandátem, jest postup socialismu ve Francii dokumentován novými municipálními volbami. Pro vládu mají bezprostředně význam ovšem jen volby v Paříži, avšak ty dopadly pro Combesovo ministerstvo velmi příznivě. Proti staré municipální radě vykazující 43 opozičníků, 9 konservativců, 32 nacionalistů a 2 neodvislé, zvoleno nyní 9 konservativců, 25 nacionalistů, 2 neodvislí, 18 radikálů a radikálních socialistů a 26 socialistů.

Válka rusko-japonská vzala obrat pro Rusy rozhodně nepříznivý. Jedinou výhodou jejich jest, že Japonsko musilo hledati úvěr za okolností velmi nesnadných. Rusko však samo vydlužilo si prozatím — 800,000.000 franků.

*

Ze Slovenska. (Odsouzení Babky, Hrušovského, Gregora-Tajovského. Volba poslance v Naďlaku. »Zvolenské Noviny«. Jubileum Štěpána Fajnora. O »Bance Tatře«.)

8. února prešpurskou porotou byl souzen Jiří Babka, učitel v Sielnici (Liptov). Samo sebou se rozumí, že »bouřil lid,« totiž Slováky proti Maďarům, a sice v hospodářském listě »Obzoru«, jehož je redaktorem.

Vzdor znamenité obraně dra J. Rumana a své vlastní, byl odsouzen na 3 dny do vězení a 20 K pokuty.

Z řeči p. dra Rumana vypisuji: »Příčinou československých styků je neprovádění národnostního zákona, nebo Slováci, když ve své mateřštině vzdělávati se nemohou, přirozeně utíkají se k češtině, protože slovenčina a čeština nejsou dvě rozdílné řeči. Ostatně, tomuto československému přátelství nestavějí se v cestu vrchnosti vládní, ale »Národní Noviny« v Turč. Sv. Martině.«

15. února rovněž v Prešpurku byl souzen Igor Hrušovský, úředník »Lidové banky« v P. Novém Městě. I zde se samo sebou rozumí, že »bouřil lid«, totiž Slováky proti Maďarům, a sice v »Považských Novinách«, jichž je redaktorem. Hájil ho dr. R. Markovič, ale marně. »3 dny vězení, 40 korun pokuty« — zněl ortel.

Soud v Ružomberku slov. spisovatele J. Gregora-Tajovského odsoudil na 3 měsíce do prostého žaláře, na zaplacení 200 K pokuty: Tajovský nebouřil lid, ale byl negalantním. Maďarské herečky, když hrály v Martině, pojmenoval »šilhavými«, a sice v »Ludových Novinách«.

O této pravotě čteme v »Hlase«: »Pana Gregora slíbil obhajovati p. dr. Ferdinandy, advokát v T. Sv. Martině, Slovák a národovec.

Ale dva dny před líčením vypověděl, doporoučeje p. Gregorovi, by o obranu požádal p. dra Jana Mudroňa, advokáta v T. Sv. Martině, Slováka a národovce. Ale i p. dr. Mudroň vypověděl. Ač advokát nesmí se zříci zastávání u soudu, když to jednou přijal, bez toho, by se nepostaral o jiného zástupce, případ tento i pro jinou příčinu je pro nás velmi poučným. Je známo, že takéto přestupky bývají trestány pokutou 20 K. Řeč státního fiskusa, jenž žaluje z povolání, tak rozčilila laika Gregora, že se choval před soudem vzdorovitě, což mu škodilo. Při advokátské obraně tomu bylo by se vyhlo. V Martině máme celou národní radu, štáb na obranu našich lidí; je tam na tucet advokátů národovců, a nenašel se člověk jediný, jenž Gregora byl by se zaujal. Fakt tento pro nás mladé je nanejvýš poučný!« — (»Hlas« 1904, str. 95.).

5. března byla volba sněmového poslance v Naďlaku, na Dolní zemi (stolice Čanádská). Rumuni a částka Slováků kandidovali národovce, Rumuna. Maďaři byli totiž rozpadlí na více stran, pročež Nemaďaři činili pokus dle toho dávního: »Inter duos litigantes tertius gaudet.« Ale Jidáš špatně zradil je. Pensionovaný notář Rusu, Rumun, člověk odvislý, minulosti zlé, byl tentokrát mezi náčelníky Rumunů. Natolik jim imponoval, že ho postavili v čelo deputace, která kandidaturu Rumuna měla úředně oznámiti předsedovi v den volby. Ale Rusu tuto důvěru konvertoval na bakšiš pro sebe. Jistotně vydělal více než Jidáš, více než toliko 30 stříbrných dostal za těch 5 minut, o které »opozdil se«. Přišel s deputací o 5 minutách po půl deváté, co úplně dostačilo, aby kandidování národnostního bylo dle zákona neplatné. Tak potom oklamané Slováky a Rumuny rozchvátily mezi sebe strany maďarské, a nám zůstalo fiasko.

V městě Zvoleně mladý advokát dr. Vladimír Fajnor jal se vydávati raz za měsíc »Zvolenské Noviny« pro tamější město a okolí. Strčil tím holí do vosího hnízda. Zvolenští »vlastenci« (maďarští) od zlosti div se nerozlejí na smůlu. Teď i oni vydávají kontralist »Krajana«.

Zvolen zdá se býti městem budoucnosti. Leží nejvíce ve středu Slovenska, a spolu s celým tím krajem je národně nejmrtvější. »Zvol. Novinám« sluší přáti dlouhý věk a mnoho energie.

Jen nedávno v tomto Zvoleně osadilo se několik slov. intelligentů. Založili tam i banku, zařídili slov. zábavu, atd. Ale — jako praví Slováci — už i hryzou se mezi sebou, až strach na to hleděti. Po širém slov. kraji jdou odtud zprávy smutné o scénách, aférách, vyzváních na duell, o pomluvách, kortešačkách, štvanicích . . . »Pakli se vespolek koušete a žerete, hleďtež, abyste jedni od druhých zkaženi nebyli.« (Galat. V. 15.)

16. února Štěpán Fajnor, advokát v Senici a veterán, jakých máme málo, slavil své 60. narozeniny.

Jméno Š. Fajnora mělo by býti známo i v českých zemích. Je upřímným přítelem české osvěty, je milovníkem styků československých. Znamenitý řečník, advokát a znalec slovenských písní, hudebník-skladatel atd. V práci za národ býval vždy mezi prvními, a i teď ochotně

žertvuje zdraví, jmění, talent, kde toho vyžaduje naše dobrá věc. A nechlubí se tím!

Naši někteří mladší »výtečníci« ani nic výtečného nevykonali, ale když vejce snesou, dají o sobě psáti novinám za celé týdny. O svých nepříjemnostech s nynějšími úřady, bez nichž zde není téměř žádný Slovák, píší celé knihy, »aby vidíni byli od lidí.«

O Fajnorovi bylo by co psáti. Ale když heslem jeho nebývá: »Čelem do zdi,« snad i proto u nás všelikde není persona grata.

Bůh ať živí nám ho ještě za mnohá blahá léta!

*

Zisk »Banky Tatry« za r. 1903 obnášel 100.483·43 korun. Správa navrhla odpísati z toho 82.477·42 K, a sice 60.000 K na rátu ztráty Ocskayovské a 18.005·62 přidati k zásobné základnině. Takýmto nezdarem znechucen jistý Votický (Slovák a účastinář) v »Českém Lloydu« uveřejnil své náhledy o hospodaření v »Tatře«. Dotekl se nepříjemně i některých vynikajících osob ústavu, začež tyto v »Nár. Novinách« uveřejnily proti němu zuřivá osvědčení.

Je pravda, že některá slova Votického pravdě neodpovídají. Má pak důkladně odváženo býti každé slovo, jímž karakter se posuzuje; ale i to je pravda, že pravdu povědíti lze bez nadávání — ještě i Votickému. Nejmocněji působí pravda, když je povědína elegantně, s olympským mírem ducha, a ne berzerkersky. Správce banky dr. Štefanovič jako se silným sokem hrdluje se s Votickým v dlouhém »Osvědčení« nesalonně, bez pokoje silného, jaký u silných osobností čekáme. Osvědčení jeho svědčí i o slabostech, na než upozorniti »opovažuji« se. Na př. Votický o Š. napsal, že je »muž naskrze passivního života.« Na to Š.: »»Muž naskrze passivního života — takto se opováží tam dalece v Praze troubiti jakýsi mravní vyvrhel slovenský o mně. Zde, doma, u nás, takouto hloupou lež podvraceti netřeba, vždyť ví to každý slovenský človĕk, že z mých vrstevníků, jak starších tak mladších, byl jsem já nejpohyblivější, nejčinnější a jako taký získal jsem si uznanlivost všeobecnou.» (»Nár. Nov.« č. 45.)

Napsal-li by něco takého o sobě na př. náš Hviezdoslav, jenž už mnoho nesmrtelného napsal a dal svému národu, o tom pochybuji. Dojista by se lépe vyjímalo, kdyby tolkou chválu o p. Š. byli už i jiní napsali, a ne jen on sám pro domo sua.

Co povědí na to ti jeho mnozí vrstevníci, mezi nimiž je jich několik, kteří rovněž mají se za »nejčinnější«?

A co se té »uznanlivosti« týče, inu nejvšeobecněji ví se to, že na př. roztrhání distriktu předdunajského, v němž jedině ještě měli evangeličtí Slováci většinu, je ovoce veliké »pohyblivosti« pana Š. v řečňování a v silácké nepolitičnosti. Čím za to národ odškodil, není mi známo. Nepassivní člověk měl by míti i positivní výsledky na národa roli dědičné.

Obratným advokátem byl, to se mu uznati musí, a tím v Prešpurku Slovákům dělal čest. Ale právě proto jeho odcházení z velkého města jakoby do Zastrčené Lhoty, z důležité posice na nepatrnou, zdá se mi býti »bez slávy příčiny«. V Prešpurku nelze ho nahraditi,

kdežto v Martině na direktorstvo banky bylo by lidí jak dřeva. Když před ním byl direktorem člověk nic neskončivší, nemá smyslu, proč teď od razu musí jím býti jeden z dvou, třech nejlepších slovenských kriminalistů. Je v krajině dobrých direktorů bankových hojně, ač do kriminalistiky se pranic nerozumějí. Vůbec talent ciceronský a bankářský vidí se mi spolu patřiti, jako »nebe a dudy«.

Vlastně i vysvítá z »Osvědčení« Štefanovičova, že v »Tatře« fiskálské vědy byl dostatek i bez Štefanoviče. »Kandidovali mne moji známí proto, nebo si ode mne slibovali, že pod mojím vedením bude se v »Tatře« šafářiti svědomitěji, rozumněji, rigorosněji nežli dosud.« Tak píše pan Štefanovič v tom svém »Osvědčení«. Tomu je i tak, a to právě je svědectví naší chudoby a toho, co národ slovenský náramně hatí. Šafářilo se se slovenským jměním »nesvědomitě, nerozumně, nerigorosně!« Proč? Buď byla vinna »rodinná klika«, již mnozí vzpomínají, a z toho by následovalo, že u Slováků i teď »od hlavy ryba smrdí«. Nebylo-li kliky, pak je ta chyba, že vůbec není mezi Slováky dostatek lidí »svědomitých, rozumných, rigorosných«. V bance »Tatře« účastináři činí teď pokus s kriminalistou, bude-li z něj bankář. Minulosti na tomto poli, tuším, nemá; je asi nováčkem.

Když Slovák vysoce nadaný, za obhajce práva a pravdy způsobný, zanechal tribunu Ciceronovu a stal se bankéřem, je pro národ asi škodou. Právě teď jistina jeho hojných zkušeností a zklamání mohla nésti rodu úroky. Ale když už tak býti musí, i v čele »Tatry« přejeme mu mnoho zdaru. *Slovák.*

*

VĚCI CHRVATSKÉ: Klerikální denník »Hrvatsko« — Povolení Jesuitů — Selská strana — »Pokret« - Lidové knihovny — Jak intelligence »vychovává« lid - Živná půda khuenovštiny.

Rozkladný process v Chrvatsku všestranně pokračuje. Přišla krise osudnější a těžší než všechny z posledních dvaceti let. Příznaků, jež by věštily šťastný východ, je velmi málo. Staré hříchy všech našich politických stran a kulturních proudů mstí se krutě a neodolatelně.

K příslovečné již nevraživosti a hašteřivosti různých stran a osob přibyl nejhroznější činitel: klerikalism. Dříve, než kdo tušil, objevil se docela otevřeně. Sotva byla vyhlášena subskripce na založení »Katolického chrvatského tiskového družstva« (dosud se ani neustanovila tiskárna) a již 1. květ. objevilo se první číslo klerikálního denníku. Pokřtili ho podle osvědčeného způsobu »Hrvatstvo« . . . Začal velmi slibně. Předcházela ho velmi pohnutá polemika. Jak jsem již posledně uvedl, podepsal pozvání na subskripci také Strossmayer. »Obzor«, orgán »chrvatské strany práv« za několik dní oznámil v čele, že se z bezpečného pramene dozvěděl, Strossmayer že prý svůj podpis nedal . . . Řekl to prý sám některým čelným stoupencům strany práv, když ho navštívili. Dále: redaktor diécesního orgánu záhřebského biskupství, Korenić, nechtěl uveřejniti provolání na subskripci, zadal nadbiskupu žádost za propuštěnou z redaktorství. Vedle jiných důvodů uvedl také nepoctivé jednání přípravného výboru se Strossmayerem. Str. že prý ani nevěděl o nějakém chystaném denníku a dokonce ne o založení určité strany. Přišel k němu pověstný již superior Seigerschmied, něco mu sdělil

o založení tiskárny, jež by tiskla nábožné a apologetické knihy a brožury — a on koupil několik akcií. Podpis takto že byl od něho »furtim« (kradmo) vylákán . . . Toto »furtim« stalo se nyní velmi populárním. Hned v prvním čísle »Hrvatství« uveřejňuje redakce štvavý úvodník, v němž prohlašuje tvrzení Korenióe holou lží. Strossmayer prý docela se vším souhlasil a vědomě dal svůj podpis. Korenić nyní v »Obzoru« opakuje doslova celou rozmluvu se Str. (byl sám v uvedené deputaci, jež žádala vysvětlení) a znovu tvrdí, že podpis Str. byl nepoctivě, kradmo vylákán. Pod takovými nechutnými auspiciemi začal tedy náš klerikální denník (jenž se dokonce v Lublani doporučuje velkými plakáty!).

Je ta polemika s několika stran velmi zajímavá. Ukazuje skvěle klerikální praksi. Zakladatelé věděli, že jméno Strossmayerovo táhne — a neostýchali se využitkovat docela ležérně jeho stařeckost. Tímto jednáním ovšem že nepřispěli k popularitě ani u našich málo soudných lidí (několik horkokrevných mladých lidí dopřálo si již nevinnou demonstraci a spálilo veřejně první číslo . . .). Hůř je, že přispěli k popularitě takového bojovníka, jakým je Korenić. Je typem našeho klerikála, jak týž se jevil doposud. Vždy okázale akcentoval svůj patriotism, vášnivě potíral u nás všechny i nejmenší záchvěvy volnějšího ruchu (zejména zuřil proti mladým proudům v umění) a vypočítavě hlásal, aby kněžstvo samostatně nevystupovalo. Věděl dobře, že je mu mnohem více na prospěch, když je hezky zastoupeno ve všech stranách a všude s rozhodujícím vlivem . . . A konečně: p. Korenić je akcionářem akciové tiskárny, jež vydává »Obzor« . . . Nyní najednou objevil se v póse velkého Chrvata a odpůrce »římské« politiky . . . Bylo by to komické, kdyby to nebylo tak smutné. Náš lid nyní ho obdivuje, stal se hrdinou — nikdo se nedívá na věc hlouběji, každý jen vidí povrchní formu. A tak se u nás dálo ve všem: vyháněli jsme vždy čerta belzebubem. Dokazovali jsme svou »pokrokovost« urputným zápasem pro — staroslovanštinu, hlaholici v církvi. Řím se nám vysmál, znal naší »sílu« a odhodlanost — a zakázal ji i tam, kde již staletí trvá. Dokonce přímo z Říma přišel příkaz — na denunciaci jistého chrvatského kněze vídeňské nunciatuře! — že diecésní »Katolický list« musel ihned zastaviti uveřejnění čistě historického pojednání známého historika a kněze Tkalčiće, v němž tento věrohodně dokazoval užívání hlaholice v záhřebském biskupství v minulých staletích. Klerikalism takto pracuje plnou parou. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 12. dubna t. r. bylo povoleno Jesuitům usídlení v Chrvatsku. Bude to časem památné datum . . . Rozumí se, že ihned začali svou činnost. Již v loni založili kostel a koupili pozemek pro větší klášter, seminář a gymnasium. Nyní pracují moderními prostředky, by nabyli popularity. Uchystali s ohromnou reklamou ve svém kostele provedení oratoria »Sv. František« od známého kněze-skladatele Hartmanna, a kázáním a konferencemi působí na inteligenci, zejména na ženy.

Ovšem, musí se uznati, že doposud tak zjevná forma klerikalismu u nás nebyla sympatickou. Proto je také pochopitelno, že i klerikální denník nalezne dost překážek. Otázka je však, jak to dlouho potrvá.

Již nyní lze tušiti postup klerikálů, když dovedli pro svůj nepopulární denník získati za hlavního redaktora Dra Harambašiće, svého času zuřivého státoprávního radikála a nadšeného patriotického básníka . . . Náš lid je příliš měkký, líný a poddajný, než aby mu bezohledná energie neimponovala. Proto také se může dodělati poměrně velké popularity politik takového zrna jako je Štěpán Radić, jenž nyní chystá novou stranu — selskou. Pokud byl tajemníkem, a dokonce neplaceným, chrvatské strany práv, byl v ní spokojen a mluvil pro koncentraci oposičních živlů. Nyní najednou, když byl neslušným způsobem zbaven tajemnictví, objevil mnoho hříchů ve vedení a u hlavních matadorů té strany a rozhodl se založiti stranu lidovou, selskou, jak ji již r. 1902 ohlašoval jeho bratr Antonín, dovedný redaktor »lidové revue« »Dom«. Je sice pochopitelno, že nekritickým živlům může lid býti modlou, a v našich rozháraných poměrech dokonce se mohou vyskytnouti nadšenci, kteříž jen v lidu, bez inteligence, vidí jedinou spásu a naději národa — ale na založení solidní strany, jež chce ze základu obroditi náš život a dodělati se velkých praktických úspěchů — absolutně to nestačí. Konečně: Radić nikdy nedovedl kolem sebe koncentrovati trvale určitý kadr lidí. Neshodl se ani se svými nejbližšími přátely, spolubojovníky ještě z pražských časů, již mu přece mohli nejlépe porozuměti a všelicos odpustiti. Vystupují nyní proti němu docela otevřeně ve svém týdenníku »Pokret« (Hnutí). Hnutí? Ano — ale velmi smutné. Podle firmy měl by to býti orgán chrvatských pokrokářů — ale obsah krutě hanobí to pyšné záhlaví. Těch několik čísel, jež doposud vyšlo, svědčí o úplném bankrotu našich »realistů«. Obsah je bídný, docela bezbarvý, ba není téměř článku, jenž by zasluhoval přečtení. Snad má vinu na tom i doba vycházení? (Vychází totiž v neděli ráno.) Všechny listy dosud vydávané mladými lidmi byly obsahově mnohem hlubší a vážnější. Je to debâcle, jenž dokonce i u nás, kde jsme na takové věci zvyklí, působí trapně. Každé číslo konservativního denníku »Obzoru« stojí obsahově mnohem výš než nejnovější náš pokrokářský týdenník. Aspoň v kritice bývala tato generace vždy silnou. Nyní dokazuje, že kritisovat zapomněla a tvořit nedovede. Ovšem, nesmíme zapomenout, že titíž vydavatelé sedí také v redakci »Obzoru«. Konejšíme se tedy, že asi v tomto ukládají své lepší zboží.

Se stejným titulem založil v Sarajevě Rud. Zahradník (Čech?) malý čtrnáctidenník (asi jako »Kramerius«), jenž doposud opravdu překvapil slušným a vybraným obsahem, zejména uvážíme-li, za jakých poměrů se vydává. Tyto poměry asi rozhodly, že se hlavně omezuje na citáty. Kromě domácích spisovatelů hojně uvádí výroky Havlíčka, Palackého a j., pojednává o nacionální ekonomii, o slovanství, ba — u nás nový zjev — i o ženské otázce! V celku potěšitelný zjev.

Rovněž musí uspokojiti velký odbyt, jaký nalezly lidové knihovny, vydávané sociálními demokraty a redaktorem dubrovnické »Crvene Hrvatske«. Obě přinášejí slušné články a rozšířily se hojně. Tedy radostný zjev — jenž byl by tím radostnější, kdyby ho nekalilo vědomí, že také jiné knihovny, na př. kněze Biničkého, jenž vydává docela ne-

chutný škvár a s tendencí strannickou, nalézají odbyt, mnohdy větší, než slušné knihy. Bude zapotřebí mnoho práce, než se náš lid vychová.

Doposud se k tomu cíli pracovalo velmi málo. Všechny strany jen ho využitkovaly pro své strannické zájmy, vyhledávaly ho jen před volbami, když kortešovaly pro své kandidáty. V posledním roce vzmáhalo se táborové hnutí, hlavně přičiněním některých mladších. I starší politikové a usedlí vůdcové rozhoupali se ojediněle, aby neztráceli své renommé. V celku však tento ruch netrval dlouho, a nyní, zdá se, nadobro zanikl. Nedávno měl smutné ukončení. Všechny strany oposiční velkolepě ukázaly lidu své pravé nitro. Do Samoboru, asi 20 km. od Záhřebu, svolaly velký tábor. Předsedal místní poslanec, velikášská, nepopulární osoba. Přišli také fanatičtí stoupenci pověstného advokáta Franka — faráři a »dělníci«. Tábor vedli a mluvili mírnější příslušníci strany práv, bývalí »obzoráši«. Dopustili se mnohých netaktností, jež byly velevítány »frankovcům«, kteří přišli s úmyslem rozbiti schůzi. Před veškerým lidem (bylo ho asi 10.000!) sehrány nehezké scény mezi »inteligencí«, vášeň a strannickost vybuchla, zejména »čistí« (stoupenci dra Franka) se vyznamenali. Faráři chytře spředli své čistě klerikální tendence s velkými frázemi o vlastenectví, haranguovali nestoudně lid — a když lid byl roznícen, tiše zanechali bojiště. Předseda je velmi neoblíben v onom kraji, zejména proto, že nedávno vyhrál process o dělbu velkého pozemku. Process dlouho trval a nyní musí sedláci zaplatiti ohromné útraty. »Čistí« o všem tom věděli a poštvali lid. I stalo se. Předseda sotva živ utekl, obecní písař byl těžce poraněn, v obecní budově Samoboru a sousední obce Podvrh bylo všechno zničeno, spisy spáleny, roztrhány a zahozeny do řeky, dokonce zmizel velký peněžní obnos z podvršské obce . . . »Inteligence« »vychovala« svůj drahý lid — a lid to odnese. Jednal v slepé, zoufalé vášni. Nyní se s celou tíhou vrhnou na něj naše úřady. To znamená: 102 osoby již byly vyslechnuty; 20 jich bylo odevzdáno soudu, 42 se nalézá ve vyšetřovací vazbě . . . »Čistí« skvěle dosáhli svého účelu: ukázali vládě, že lid nechápe svá občanská práva, že nedovede zachovati pořádek — že tedy se mu nesmí povoliti schůze . . . Vláda tomu dobře porozuměla, nyní zakazuje i nejnevinnější tábory — ostatně není to nevhod také druhému křídlu oposice, kterému bez toho — aspoň většině vůdců — tyto schůze nebyly sympatické . . . Vůbec jsou všechny naše oposice prohnilé a nezpůsobilé říditi slušnou politickou akci. Řekl jsem posledně: khuenovština. (Dokonč.)

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Válečné půjčky ruská a japonská — Naposledy ještě prof. Wieser a daňová poplatnost Čechů a Němců v Čechách.

Válka rusko-japonská donutila oba zápasící státy, obrátiti se o výpůjčku k cizině, třeba že s ruské strany ještě po vypuknutí války se ohlašovalo, že cizozemské finanční výpomoci Rusku nebude potřebí.

Že Japonsko se svými financemi nevystačí, vědělo se hned od počátku. Ukazuje-li celý dosavadní průběh války, oč lépe bylo Ja-

ponsko k válce připraveno vojensky nežli Rusko, finanční jeho příprava byla slabá.

V míru simonoseckém 1895 obdrželo Japonsko od Číny válečnou náhradu asi 900 mil. korun, kterou se rozhodlo věnovati úplně sesílení vojska a zvláště námořnictví válečného. Již r. 1896 určeno tedy mimořádně 543 mil. K pro nové lodě válečné, 236 mil. na nové armádní sbory a opevnění pobřežní a 102 mil. K na zbudování státní sítě železniční. Roku 1897 následoval nový požadavek 158 mil. K a dvě léta později dalších 120 mil. na účely válečné a všechno to (i jiné výpůjčky státní) vydáno do konce roku 1903, úhrnem od r. 1896 plných 1890 milionů korun, ročně tedy za poslední léta průměrem 235 milionů korun.

Válečného pokladu, z kterého by se byly uhradily první veliké výdaje mobilisační, Japonsko nemělo, další trvání války podmiňuje tedy cizozemskou výpůjčku nebo zavedení nuceného oběhu bankovek a vypůjčení si zlata od japonské banky cedulové a jiné vnitřní výpůjčky, které by však mnoho asi nevydaly.

Snad spoléhalo Japonsko, že válečné úspěchy zjednají mu u politických přátel levný úvěr v míře pro pokračování ve válce dostatečné. Úroky, na jaké jsou angličtí kapitalisté ochotni poskytnouti Japonsku prostředky k vedení války, vedené přece také v interesu Anglie, jsou však — i na poměry východoasijské — dost lichvářské. Japonsko vypůjčuje si 10 mil. liber šterl., tedy asi 250 mil. korun, na pokladniční poukázky, které mají býti pojištěny důchodem celním, obíhati sedm let, poskytovati majitelům zúročení 6proc. a vydati se k tomu všemu za kurs 93 proc., z nichž ještě 2 proc. obdrží prostředkující syndikát bankovní. Dostane tedy Japonsko pouze 91 proc.; bude platiti po 7 let úroky vlastně asi $7^1/_2$procentní a po sedmi letech zaplatí na místě 227.5 mil. K, které obdrželo, plných 250 milionů korun.

*

Pevnější je finanční situace Ruska, jehož ohromné vnitřní zdroje cizozemská haute finance dosti dovede oceňovati. Dle rozpočtu na rok 1903 čítalo se v Rusku příjmů řádných 2032·5 mil. a mimořádných 170·3 mil. rublů; výdajů řádných 1877·8 a mimořádných 231·3 mil. rublů, úhrnem tedy přebytek 93·7 mil. rublů, jinými slovy Rusko mělo v tomto roce rozpočtených příjmů asi 5850 milionů korun (Rakousko asi 1726 mil., Francie asi 3340 mil. korun), tedy víc než třikrát tolik co Rakousko a o polovici více nežli Francie. Státní dluh Ruska činil počátkem r. 1903 6643·7 mil. rublů čili asi 17600 milionů korun, Rakouska 9090 milionů korun, Francie přes 26 miliard korun.

V tomto obrovském rozpočtu byly nyní zredukovány výdaje, zejména mimořádné, železniční, o 134·4 mil. rublů, řádné výdaje toliko o 3 proc. Ovšem válka stojí peníze a Rusko, nechce-li sáhnouti k bankovnímu pokladu a výdaji papírových peněz, musí rovněž na trh peněžní, který Francie, a bude-li potřebí, za dobrý úrok i Německo rádo poskytne.

Šlo o půjčku 800 mil. franků, kterou nabízelo Rusko francouzským kapitalistům na 5 proc. za kurs 98 proc. na pokladniční poukázky splatné v nominální hodnotě po 3—5 letech a znějící na obnosy po nejméně 25.000 franků.

Rusko nechtělo totiž menší obnosy vydaných poukázek, aby nemohly vniknouti v širší obecenstvo, v drobnější kapitalisty francouzské, v jejichž rukou nalézá se značná část rent ruských, takže by nový výdaj menších papírů v tak značném obnosu najednou nezůstal bez otřesů v kursech renty.

Francouzští velkokapitalisté jsou arci dost mocni, aby celých 800 milionů vyplatili a pokladní poukázky si ponechali uloženy až ke dni splatnosti za vysoký (na francouzské poměry) úvěr 5procentní a s nadějí na 2procentní výdělek v rozdílu mezi přijímacím kursem 98 proc. a nominální hodnotu po krátké době 3—5 let.

Nicméně zdálo se i ve Francii na pováženou vázati obnos tak ohromný na dobu tak dlouhou a neposkytnouti věrné dosavadní klientele možnost účasti při obchodě tak výnosném. Vláda ruská na konec přistoupila tedy na poukázky po 500 a 5000 fr., dosáhla však za to zvýšeného kursu $99^1/_2$ proc. (ovšem dostanou banky od vlády ještě jakousi provisi) a z celkového obnosu zápůjčky vyplatí se polovice (400 mil. fr.) ihned.

Otázkou je arci, na jak dlouho stačí i celých 800 milionů franků: dle skromných zajisté odhadů vyžaduje nyní vedení války s Japonskem měsíčně 80—100 milionů rublů, a ruské loďstvo baltické prý teprv v létě pojede na východ a mobilisace pozemního vojska dávno ještě není dokončena.

*

Česká společnost národohospodářská v druhém debatním večeru podrobila zevrubnému rozboru data a vývody Wieserovy ohledně poměrné daňové poplatnosti Čechů a Němců v Čechách. Referát dra Živanského dokazoval dnešní naprostou nemožnost přesně statistického rozřešení problému, který si Wieser položil. Nikdy totiž nebylo provedeno u nás vůbec šetření o národnosti poplatníků, natož pak šetření správné a vskutku objektivní a úspěšné. Vždyť ani obyvatelstvo samo se při mnohem jednodušším sčítání lidu nezjišťuje co do národnosti, nýbrž jen co do jazyka obcovacího. Jednou z největších obtíží jest, že by se celá řada poplatníků nedala vůbec zařaditi do určité kategorie národnostní, na př. právnické osoby, zejména veřejnoprávní, podnikatelská sdružení osob, obchodní společnosti, společenstva a pod., ano i určité osoby fysické. Vždyť sám pojem národnosti je neujasněný, jaké obtíže působí při vyšetřování národnosti Židé, a přibližně řešiti problém vzájemným srovnáním statistiky národnostní a berní, k tomu nemáme dodnes ani nezbytné místně podrobné, časově i věcně jednotné statistiky berní. Wieser ostatně sám tento nedostatek výslovně uznává, pomáhaje si právě v nejnejasnějších a nejspornějších případech svým »šetřením soukromým«, to jest skoro výlučně pouhým nijak nedoloženým tvrzením buď interessovaných poplatníků nebo politických přátel, poslanců atd.

Avšak ani na základě nedokonalých statistik o řeči obcovací a daních nepočínal si Wieser nestranně a přesně vědecky, dopustiv se i formálních chyb početních.

Při objektivním rozčlenění daně dle řeči obcovací, při čemž Prahu vzhledem k velké její poplatnosti (18% všech přirážek zemských) dlužno bylo připočísti oběma národnostem dle kvot obyvatelských, lze viděti, že platí Češi úhrnem na basi přirážkové 42·77 mil. korun, Němci 25·78 mil. korun, t. j. Češi asi 62·04%, Němci 37·06% oproti kvotám obcovací řeči 62·67 ke 37·27.

Takový nestranný postup vede však k výsledku, jehož Wieser pro své cíle nemohl potřebovati. Proto Wieser k poplatnosti českých menšin vůbec nepřihlédl, protože prý neplatí skoro žádnou přímou daň (výška daně význačnějších českých menšin sahá daleko do desítek a statisíců korun), naproti tomu velmi přemrštěně vypočítal daň německých menšin v Praze a v českých školních okresech.

Ve výpočtech pro Prahu Wieser nedrží se přesně daně z toho roku, na jakém buduje ostatní výpočet pro království, a vůbec ani jen jediného roku, podle toho, jak kdy jednotlivé německé podniky platily větší daň. Při všeobecné dani výdělkové připočítal Wieser bez jakéhokoliv odůvodnění Němcům najednou téměř 100.000 K, při dani podniků veřejnému účtování podléhajících počítal daň státních, zemských a obecních podniků z polovice na konto německé, bez jakéhokoliv odůvodnění; rovněž tak daň soukromých drah, která v Praze obnáší téměř polovici celého obnosu této kategorie daňové, počítá cele k Němcům, ač účastněn je v nich také velmi silně kapitál cizozemský zrovna tak jako v některých tak zv. německých filiálkách bank cizích. Při jen poněkud objektivním národnostním členění daně těchto podniků dospěli bychom k výsledku, že roku 1902 připadalo z daně podniků veřejně účtujících na Čechy 74, na Němce 19 a na skupinu neutrální 7%. Ovšem, ani tento výsledek neodpovídá skutečnosti, ale je viděti, jak naprosto stranický je výpočet prof. Wiesera a k jak diametrálně jiným odhadům se přijde, položí-li se základ jen poněkud objektivní.

O dani domovní v Praze Wieser tvrdí, že z ní Němci platí $30^1/_2$%. Příslušné šetření v tom směru není ještě skončeno, zatím jen pro Libeň bylo vypočítáno, že skutečným Němcům patří tam celkem 38 domů s úhrnnou činží 89.610 K, kdežto Wieser činži tu uvádí na 174.456 K. Sami Němci nevědí, co by chtěli míti, a dospívají při odhadech svých domů k rozdílům až 700.000 K. Vzhledem k povaze naší daně domovní, která z daně výnosové se stává vlastně daní bytovou, bylo by nadto ospravedlněno daň tu členiti národnostně dle poměru obyvatelského a slušelo by tedy položiti na konto německé toliko 738.000 resp. 743.000 K místo Wieserových 2·3 mill.

Celkem jeví se národnostní poplatnost daňová dle přibližných, avšak objektivně, nestranně dosažených a jistě v celku správnějších výpočtů než jaké podává Wieser, v Praze za rok 1902 takto:

Na Čechy připadá 10,269.000 K, na Němce 1,922.000 K a na neutrální 337.000 K, kdežto Wieser udává podíl Němců na plných

6·3 mil. korun, čili Němcům přidáno o 220% více, než skutečně platí, skoro 6·4% z celého zemského rozpočtu na rok 1902.

Přemrštěné jsou i výpočty Wieserovy co do poplatnosti ostatních německých menšin. Tak vypočítal Wieser poplatnost Němců v prvé a druhé třídě výdělkové daně v komorním obvodě pražském na 534.000 K, kdežto při poněkud jen přesnějším výpočtu by se Němcům mohlo přiznati asi 382.000 K. Ve III. a IV. třídě všeobecné daně výdělkové v nejlepším případě platí Němci v komoře pražské 29.000 K, v plzeňské 30.000 K, v budějovické, kde Němci nejsou formálně zastoupeni ve sboru komorních členů, nejvýš 19.000 K v třídě III. a 36.000 K v třídě IV. Naproti tomu české (nezastoupené) menšiny v německých komorách liberecké a chebské platí nejméně 168.000 K v tř. III. a 301.000 K v třídě IV.

Podobně nesprávny jsou výpočty Wieserovy o činžovní dani německých menšin. Na př. na Žižkově prý dle Wiesera Němci platí 90.000 K daně domovní, však dle přesného šetření českého kvota německá obnáší nejvýše 15.000 K.

Také při národnostním členění poplatků z převodu pozůstalosti nepočínal si Wieser dosti vědecky. Srovnával tři nahodilá finanční ředitelství česká a tři německá, zamlčel však při tom, že v německých oblastech, jejichž data uvádí, žije mnohem více obyvatel, než v dotyčných českých, a že jich tam také mnohem více umírá, takže již proto okresy německé musejí vykázati větší počet pozůstalostí a větší hodnotu jejich.

Také »důkaz« o posunu hospodářské moci v posledních 20 letech ve prospěch Němců se Wieserovi naprosto nepodařil, jak ostatně již prof. Bráf na to poukázal. Data, na základě jichž Wieser tak činí, jsou opět jen data nedokonalé berní statistiky, kterou Wieser tu naprosto zaměňuje se soustavnou statistikou hospodářskou vůbec. A přece měl Wieser jistě po ruce dosti pomůcek z jiných odvětví hospodářské statistiky (statistiku povolání obyvatelstva, akciových společností, společenstev, peněžních ústavů atd.), z nichž by se byl přesvědčil o opaku toho, k čemu na základě dat berních dospěl. Při srovnávání dat z různých let nesmíme zapomínati na pronikavé změny nejen v technice, nýbrž v samých základech soustavy přímých daní u nás, na změny v territoriálním ohraničení jednotlivých okresů politických, školních a p.

Pro finance zemské ostatně začínají nabývati významu také daně spotřební, k nimž Wieser vůbec nehledí, protože právě u nich by se musil u nás podíl obou národností říditi dle kvoty obyvatelstva a to by se bylo špatně hodilo k základnímu thematu Wieserovu, že se totiž Němcům od země nedostává tolik, nač mají nárok dle své účasti na příjmech zemských.

Jak i tento důsledek je nesprávný, uvedli jsme minule.

*

Úsporná komise zemského výboru navrhuje kromě škrtů v jednotlivých položkách výdajových, zejména subvenčních a železničních, zvýšení zemské pivní dávky ze 1·40 na 2 K, zemskou daň ze spotřeby cukru a tabáku — i těžiště samosprávných financí přesunuje se tedy vždy více v daně nepřímé. * *S.*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ, OBCHODNÍ. Z posledního zasedání ústřední komisse pro záležitosti živnostenského vyučování — Úlevy ve službě vojenské absolventům nižších průmysl., řemeslnických a odb. škol — Specialisace státních průmyslových škol — Otázka připuštění absolventů vyšších průmysl. škol na techniku — Všeobecné školy řemeslnické — Zřízení přadlácké školy v Liberci — Upjatost vůči českým požadavkům a permanentní kompetenční konflikty.

O březnových schůzích Ústřední komisse pro záležitosti živnostenského vyučování vyšly právě obsáhlé protokoly v ústředním věstníku pro živn. vyučování v Rakousku. Především byl konstatován vzrůst rozpočtu státního, řečeného vyučování se týkajícího. V r. 1896 obnášel rozpočet ten 5,149.838 K, v r. 1904 9,511.467 K, tedy o 84·7% více. Zvláštním předmětem jednání byla otázka, jakých výhod nutno se domáhati pro absolventy průmyslových škol při plnění povinnosti branné, pokud ovšem již výhod těch účastni nejsou. Hlavním požadavkem ministerstva vyučování tu jest, aby byla stanovena dvouletá presenční služba pro absolventy mistrovských škol při státních školách průmyslových, odborných škol pro určitá odvětví živnostenská, trojtřídních škol řemeslnických a škol řemeslnických pro řemesla stavební a umělá. Dále se požaduje odložení služby vojenské pro žáky určitých ústavů do jisté doby, a což jest zvláště zajímavo, přiznání práva jednoročního dobrovolnictví absolventům znamenitými uměleckými, vědeckými, literárními neb technickými výkony zvláště vynikajícím, i když se jim formálních průkazů pro dosažení práva jednoroční služby dobrovolné jinak nedostává a p. v.

Schváleno, aby se pokračovalo v pokusech, zavésti při jednotlivých školách kočovné vyučování pro živnostníky. Obšírná a zajímavá jest zpráva o akcích, jež by bylo potřebí zavésti ohledně státních průmyslových škol, kteráž doplněna jest obrazem o působení absolventů těchto škol a potřebné reorganisaci, podaným ministerstvem obchodu na základě šetření, obchodními komorami a živn. inspektory vykonaného. Zvláštního povšimnutí došly tu názory a návrhy obchodní a živnostenské komory pražské, zejména též pokud jde o specialisaci státní průmyslové školy v Praze a rozdělení této školy tím způsobem, že stavební oddělení má samostatně býti vybudováno.

Návrhy ty nalézají se nejen ve zprávě, nýbrž i v programu, ministerstvem vyučování navrženém a ústřední komissí schváleném. Specialisací tou stanou se státní průmyslové školy mistrovské daleko širší měrou než posud přístupnými těm, kdož v určitých odvětvích malých a středních živností chtějí se dokonale vyvzdělati; specialisace vyšších průmyslových škol pak uzpůsobí absolventy potřebám praxe v určitých oborech nejvyšší dosažitelnou měrou.

Chvalitebnou výjimkou má lučební oddělení vyšší školy pražské zřízení takové, že se žáci posledního 4. ročníku rozdělí podle projeveného přání na 3 skupiny: 1. pro hospodářský průmysl, 2. pro textilní a 3. pro chemický velkoprůmysl. Při oddělení strojnickém vyšší školy by bylo záhodno zříditi postupně tyto skupiny: pro všeobecné strojnictví; pro elektrotechniku; pro stavbu cukrovarů, lihovarů a pivovarů; pro stavbu mlýnů a strojů hospodářských; při oddělení strojnickém školy mistrovské skupiny pro strojníky, modeláře a slévače, elektrotechniky, zámečníky, mlynáře. Při oddělení stavitelském školy

vyšší by byly skupiny pro všeobecné stavitelství budov městských a hospodářských, pro stavbu budov továrních, pecí atd., pro stavby železniční a vodní; při škole mistrovské skupiny pro zedníky a kameníky, tesaře, stavební truhláře, klempíře a instalatéry. V Praze by se celé oddělení stavební nad to ještě osamostatnilo. S takovýmto specialisováním souhlasí (dle zprávy komory) ředitelství školy pražské, kteréž v nynějším rámci školy činí již samo k němu velice zdařilé náběhy (roztříděním posl. ročníku chemického oddělení, nejnověji zřízením speciální skupiny pro elektrotechniky atd.). — Návrh budějovické komory na zřízení utrakvistické průmyslové školy (mistrovské) v Č. Budějovicích byl odkázán — dalšímu šetření. Rozhodovaly tu v prvé řadě zajisté národně-politické obavy Němců.

* * *

Zpráva o aktivování pětiměsíčních kursů ku vyvzdělání technických sil pomocných pro stavbu dopravních zařízení vzata byla na vědomí. Kursy ty zřízeny byly pokusmo se zvláštním zřetelem na projektované stavby vodních cest a provádění regulací řek při státních průmyslových školách v Praze (29 posluchačů), ve Vídni (24) a v Krakově (24) a vydařily se úplně. Navštěvovati je byli oprávněni absolventi vyšší i mistrovské státní prům. školy; stavbě vodních cest věnováno 15, silnic a železnic 15, mostů 7, vyměřování 4, zákonovědě a zamezování úrazů 1, v celku 42 hodin týdně. — V otázce připuštění absolventů vyšších škol průmyslových na vysoké školy technické, čímž by maturitní vysvědčení školy realné bylo na roveň postaveno maturitnímu vysvědčení vyšší školy průmyslové, zaujala ústřední komisse stanovisko kompromisní. Vyšší průmyslové školy jsou po názoru komisse samostatné ústavy vyučovací, poskytující uzavřené střední technické vzdělání; maturitním vysvědčením průmyslových škol nepřiznává se tudíž právo k vstupu na vysoké školy technické. Aby však zvláště osvědčeným absolventům průmysl. škol byl umožněn vstup na tuzemské techniky, má nastati všeobecná úprava podmínek, za kterých jsou oprávněni absolventi vyšších průmyslových škol složiti maturitní zkoušku na reálce, kterouž by však neskládali z předmětů, z nichž složili již úspěšně maturitní zkoušku na škole průmyslové, pokud tyto předměty se na průmyslovce alespoň přibližně tou měrou vyčerpávají, jako na škole reálné. Řešením radikálnějším a spolu racionálnějším této otázky by však bylo, kdyby na vyšší škole průmyslové položena byla větší váha na všeobecné vzdělání vedle odborného. Prospělo by to průmyslové škole i jako samostatnému učelišti s uzavřeným cílem vyučovacím, i jakožto průchodnímu ústavu, jehož někteří absolventi vstupují na vysokou školu technickou.

Nedostatky všeobecného vzdělání obtížněji se v praxi dohánějí než nedostatky vzdělání odborného, jemuž na konec praxe přece jen jest nezbytnou učitelkou.

* * *

Ve zprávě o případné reorganisaci všeobecných škol řemeslnických vykládá se, proč školy ty přestaly býti na mnoze všeobecnými, t. j. pokud lze největšímu počtu řemeslnických odvětví zároveň sloužícími,

a staly se školami převahou zpracování kovů pěstujícími. Nestalo se tak ani vlivem ministerstva, ani vlivem sborů učitelských, nýbrž prostě tím, že většina žáků vzhledem k svému budoucímu povolání obrátila zřetel k odvětvím kov zpracujícím. Původní účel škol, prospívati všem řemeslům, nelze splniti, vyžadoval by vlastně zřízení učebných dílen pro veškerá řemesla při škole. Také valného zlevnění nelze docíliti tím, že by při trojtřídní škole řemeslnické 1 třída odpadla, a postup takový nelze ani z důvodů věcných doporučovati. Kde tomu hověly poměry, zřídily se školy řemeslnické pro řemesla stavební neb umělá.

Na zřizování nových státních všeobecných řemeslnických škol se naprosto nepomýšlí, a vlastně ani na jich reorganisaci. Státní správa vyučovací nechce tu podnikati žádných »neplodných pokusů organisačních«. Řečník Klusemann ze Št. Hradce nazval s upřílišněnou příkrostí školy řemeslnické dokonce »přežilými« a žádal na místě nich za úpravu průmyslového školství pokračovacího. Ve směru positivním připustilo ministerstvo jedině, že možno od případu k případu uvažovati o tom, zdali by nemohly dvoutřídní školy s nynějším učebným cílem škol řemeslnických, kteréž by navštěvovali hoši ještě poslední léta školou povinní, býti přičleněny ke průmysl. školám odborným.

* * *

V oboru školství textilního vzat byl výlučný zřetel na zřízení přadlácké školy v Liberci, a to pro všechny obory a suroviny (přízi bavlněnou, mýkanou, česanou, len, jutu, konopí a ramii). (Dříve zaujímala tu správa vyučovací stanovisko více specialisaci škol těch přející.) Nápadno jest, že označen bezohledně Liberec za nejvhodnější místo pro školu a že zřízena tam býti má v místnim připojení na libereckou školu tkalcovskou úplná škola přadlácká, tedy škola velmi nákladná, s německou řečí vyučovací, ač závažný díl našeho průmyslu textilního jest českým co do podnikatelů a převahou co do dělnictva a učednictva. O možnosti zřízení české školy přadlácké se strany vyučovací správy vůbec nebylo mluveno, ačkoliv ministerstvu programatické usnesení zemského sněmu českého a zdůvodněná podání obchodní komory pražské a spolku českých textilníků nemohla zůstati neznáma. Posléze přijat byl i návrh libereckého komorního presidenta, kterýž vedle ministerských referentů hlavní slovo v komisi vede, aby libereckému ústavu byla přičleněna i škola barvířská a appreturní. Za to byly zamítnuty veškeré požadavky české, kteréž by jakkoliv znamenaly rozmnožení neb rozšíření školství českého, s výjimkou zásadního přisvědčení dalšímu vybudování průmyslové státní školy pražské a udělení subvence dennímu oddělení odborné pokr. školy zlatnické v Praze. Ve příčině odborných škol tkalcovských hájen požadavek, aby hlavní váha položena byla na vybudování čelných škol tkalcovských, jinak aby školství to spíše bylo restringováno. Zdárná činnost technologického průmysl. musea pražského byla sice referentem ministerstva výslovně uznána, leč subvence odepřena z formálního, sotva úplně správného důvodu kompetenčního, že museum to jakožto orgán podpůrné akce živnostenské náleží výlučně v příslušnost ministerstva obchodu. Kolik dobrých věcí bylo již zmařeno tímto permanentním, ryze formálním

kompetenčním konfliktem ministerstev obchodu a vyučování. Plzeňskému umělecko-průmyslovému museu odepřena subvence stavební pro — »zásadní« námitky ministerstva financí. Všeobecným pokračovacím školám průmyslovým v Dol. Rakousích nebude státní správa vyučovací potud udíleti subvencí, pokud tam zůstane v platnosti nynější úprava školství pokračovacího zákony zemskými, kteréž povinnost příspěvkovou určitě vymezují. Toto stanovisko státní správy vyučovací pobízí k veliké opatrnosti při případné úpravě pokračovacího školství průmyslového a obchodního zemským zákonem v král. Českém, aby na konec »autonomní« úprava nevyzněla opět ve výhradní »právo« platiti, podobně jak tomu jest při školství národním. *K*

*

SOCIÁLNÍ. — Uherská stávka železniční — Jaurésův denník — Reforma úrazového pojišťování dělnického

Dubnová uherská stávka železniční nebyla první velkou stávkou svého druhu; měli jsme na př. jen loni dvě veliké stávky železniční, jednu australskou (ve Viktorii), kde také účastnil se jí aspoň zlomek úřednictva státních drah, ostatně s nezdarem, a druhou holandskou, vítěznou. Ale čím se uherská stávka ode všech dřívějších liší zásadně, jest, že nositelem jejím nebylo organisované dělnictvo, ale personál úřednický, neorganisovaný, vehnaný do náhlé stávky elementárním tlakem existenční tísně, kdy míra hořkosti poslední kapkou zklamání skutečně sama přetekla. A pak stáli jsme tu před divadlem, které mělo cos podobného se starými selskými bouřemi. Tlumené vření propuká ve zjevný odpor v pravém slova smyslu přes noc, samo šíří se bez všeho stávkového vedení jako jiskrou, a v několika hodinách stojí tu jako jednolitá massa všechen personal s rukama s resignovaným vzdorem založenýma, od staničního přednosty k sluhovi staničnímu, od strojvůdce k poslednímu pošinovači vagonů, personál dělnický v jednom šiku s personálem úřednickým pod služební přísahou, která vidí před sebou stroje a ne lidi. Vření, a to hluboké, bylo starého data. Přes 30 let nezlepšilo se nic na služebních platech personálu železničního, ačkoli všude jinde mzdy a platy stouply, a to opětovně. A když konečně vynucena na vládě na oko milionová předloha o zlepšení platů, ukázalo se, že zlepšení na jednotlivce přepočteno činilo by průměrem ne více než 73 korun ročně; a i to mělo být vyváženo újmami na druhé straně omezením dosavadního pravidelného postupu do vyšších kategorií platebních a zmenšením příbytečného. To a přísné nastupování proti vůdcům hnutí se zákazem schůzí k společnému hnutí obrannému směřujících bylo přímým podnětem k propuknutí stávky, která v málo hodinách vedla k úplnému zastavení dopravy na všech tratích státních drah. Co následovalo, bylo na straně pobouřených a organisovanému boji stávkovému nezvyklých zaměstnanců chybou za chybou; počáteční zastrašení vlády hospodářskou pohromou, ze zastavení dopravy hrozící, zaslepilo stávkující a svedlo je k nemírným diktátům, které vládu z počáteční ochoty k smírnému vyjednávání zatlačilo na pole bezohledného hájení státní autority a rozvinutí celého aparátu státní moci proti stáv-

kujícím, tak že v málo dnech stávka byla zlomena jednak povoláním stávkujících vojenskou službou povinných k činné službě vojenské v oddělení železničním, jednak nahrazením personálu hlásící se nabídkou pracovní mimo řady stávkujících vedle bezohledného nastupování proti těmto mocí policejní a soudní. Tak i tato kapitola sociálních bojů v Uhersku skončila způsobem v zemi už obvyklým: povalením stávky mocí jako vnitřního nepřítele a rušitele zemského míru po způsobu zrovna středověkém. Není pochyby, že způsob, jakým státy se chovají vůči bojům sociálním, je už dnes spolehlivým měřítkem jich niveau kulturního.

*

Jean Jaurès začal vydávati socialistický denník »l'Humanité«. V programním článku praví, odůvodňuje titul svého listu: Všichni socialisti pracují o uskutečnění humanity, která u všech národů je kompromitována a zlomena protivami třídními, nevyhnutelným bojem proletariátu proti kapitalistické oligarchii. Socialismus, který prostředkem společného vlastnictví výrobních prostředků vssává v sebe všechny třídy, rozluští tento konflikt a způsobí, že každý v sobě samém nesmířený národ stane se kusem humanity. Čím víc u jednotlivých národů a individuí vyvíjí se demokracie a rozum, tím víc zříká se historie toho, aby utíkala se k násilí. Nutná společenská evoluce bude tím snažší, čím úžeji semknou se všichni socialisté, všichni proletáři a my všichni v tomto listě chceme k této jednotě pracovati. Vím, jaký houževnatý boj a rozbroj ve všech zemích dnes socialisty rozděluje; je mi znám konflikt v methodě a taktice a bylo by dětinským, chtíti tyto rozpory zastírati vnějším pláštěm jednoty strany; ale nebudeme také rozpory ty prohlubovati otravnými polemikami. Socialisté revoluční i reformní jsou nám především socialisty a jen reakci budeme neúprosně potírati. — Udržeti velký list při životě a nevydati jej na pospas obchodním zájmům, je problémem těžkým, ale nikoli nerozluštitelným. Dokázaly toho velké listy provinciální a dovede to tedy i pařížský list. — K tomu sluší připomenouti, že podnik Jaurèsův, třeba sebe odvážnější, není dnes už alespoň beznadějným, protože i francouzský socialismus přes dosavadní svou rozervanost v jádře svém v posledních deseti letech vypracoval se od snů k cíle vědomému postupu. Přestal už býti neurčitou citovou náladou, která skládá se z rozhořčení a malomoci a pojímá už dnes své úkoly věcně programově, vyzuv se už z dětských střevíčků nečinného čekání na nějakou příští světodějnou revoluci, zásluhou právě oné krystalisační, moderní socialistické frakce francouzské, jejíž duševním vůdcem je Jaurès.

*

Střízlivou a věcnou kritiku našeho úrazového pojišťování dělnického a výhled do jeho reformy a dalšího vybudování na základě příprav, vládou už vykonaných, čteme v právě vydaném pamětním spisu rakouských obchodních a živnostenských komor (redakcí komor pražské, liberecké a vídeňské), který sice přímo připíná se k periodické (pětiroční) revisi nebezpečenského roztřídění podniků, úrazovému pojištění podrobených, ale v úvodě nemohl se vyhnouti pořád aktuální, ano

palčivé otázce reformy. Za zvláštní zásluhu nutno mu přičísti, že ve formě sice mírně a uhlazeně, ale ve věci zcela rozhodně obrací se proti paušálním a do omrzení otřepaným heslům a frásím, které nechybí na žádné schůzi průmyslnických bundů nebo v žádném z jich orgánů, kdykoli na úrazové pojištění přijde řeč; jsou to zejména volání po nahrazení našeho systému kapitálové úhrady pojistné německým systémem přirážkovým a territoriálního systému systémem odborových družstev pojišťovacích rovněž dle vzoru německého. I když se připustí, že by bylo býválo správnější, od počátku postupovati týmiž směry jako Německo v obou těchto věcech, je neméně jisto, že dnes už daným odchylným vývojem návrat resp. převrat na ony dráhy je fakticky neproveditelný nebo při nejmenším bezúčelný a dalším vývojem pojišťování sociálního předstižený. Naopak nám bude dnes reorganisace našeho sociálního pojišťování doplněním jeho jednak pojištěním invalidním a jednotným, organickým sčlánkováním jeho s dosavadním pojišťováním nemocenským a úrazovým daleko snažší než Německu, které si cestu k tomu právě svým systémem úrazového pojištění stížilo. A co se týče nejčastěji pronášených stížností do tíživosti systému kapitálové úhrady pojistných rent místo pouhého rozvrhnutí roční potřeby přirážkou, dovozuje pamětní spis výmluvně a nespornými daty číselnými, že my, kteří jsme systém kapitálové úhrady z obavy před ještě vyššími a ještě tíživějšími než dosud tarify příspěvkovými provedli jen na polovic, dnes vývojem věcí vlastně proti zákonu máme fakticky želaný systém přirážkový, nebo lépe smíšený, a že, kdybychom se nakrásně odhodlali k přemetu v systém čistě přirážkový, byli bychom na tom hůře než jsme dnes. A tak dospívá pamětní spis k závěru, že pro nás nejvýhodnějším je dnes tento smíšený systém, vyvinuvší se praeter legem, stabilisovati a doplniti přípustnou již na základě dosavadních zkušeností kontingentací celkové sumy příspěvků pojistných, aby průmysl sproštěn byl obavy před dalším možným zvyšováním tarifů příspěvkových, k nimž nervosnost správ úrazových pojišťoven a dosavadní sama přesná litera zákona vlastně žene. To je formule reformní neobyčejně šťastná a reformní plán logicky a střízlivě z daných vývojových poměrů vyrůstající. — Ovšem je ještě celá řada léků, kterých nezbytně vyžaduje k ozdravění našeho úrazového pojištění dobrozdání komorní. Především vyříznutí podniků zemědělských ze společné organisace, kterou, na účet průmyslu, zatěžují nesmírně svými největšími risky bez náležitého příspěvkového ekvivalentu a podrobení jich samostatné organisaci odborové, aby si náklady pojištění platily samy a průmysl zbaven byl agrárního cizopasníka. Čísla oficiální statistiky úrazové sama mluví o tom řečí, která nestrpí vytáček a odporu proti této sebeochraně průmyslu. Druhým bolestínem našeho úrazového pojištění jsou podniky stavební se svým nepoctivým přihlašováním zaměstnaného personálu, čemuž radikální přítrž bude moci ovšem učiniti teprv chystaná reforma, která, na místě dnešního kolektivního pojištění úrazového zavede pojištění individuální, jak už při nemocenském pojištění stává, a z nemocenských pokladen učiní společný výkonný orgán pro všecky obory pojištění, svému okolí daleko bližší, než úrazové pojišťovny zemské,

při čemž naše i v tomto oboru neplodná a pletichářská samospráva bude musit ustoupiti vydatnější ingerenci správy státní. — Právem navrhuje dále dobrozdání de lege ferenda odstranění nanejvýš nehospodárných a jen k lehkomyslnosti na straně dělníka a strannickému favorisování jeho na straně ústavní autonomie svádějících drobných rent za nepatrnější úrazy a náhradu jich pouhým odbytným ve formě a výši bolestného, kdežto na druhé straně bylo by pak možno méně rigorosně než dosud si počínati při vyměřování rent za úrazy skutečně těžké. Objektivnosti a věcnosti při vyměřování rent vůbec bude na prospěch, když výměra jich odejme se správě ústavní a svěří zvláštní, svým složením přesnou objektivnost zaručující rentové komissi a když nad smírčí soudy úrazoven postaven bude odvolací tribunál, jednotnost a správnost praxe zaručující. V rámec sanačních opatření spadá dále účinnější péče o závodní opatření k zamezení úrazů s vydatně mírnějším klasifikováním podniků, v té příčině všem moderním požadavkům vyhovujících a konečně menší fiskálnost státu vůči pojišťovnám, od nichž si dnes dává každé spolupůsobení svých správních orgánů zaplatiti a jimž dosud ani nepřiznal osvobození od poštovného. *R.*

*

ŠKOLSKÉ: První mezinárodní sjezd pro školní zdravotnictví v Norimberce.

První mezinárodní kongres pro školní zdravotnictví konán byl ve dnech 5.—10. dubna 1904 v Norimberce. Těžiště sjezdové práce položeno bylo do sedmi hlavních skupin rozdělených dle následujících themat: 1. Hygiena školní budovy. 2. Hygiena vyučování. 3. Návod o hygienickém vyučování žákův i učitelů. 4. Tělesná výchova školní mládeže. 5. Choroby mládeže a lékařův úkol ve škole. 6. Hygiena škol zvláštních. 7. Hygiena mládeže mimo školu a přednášky o otázkách všeobecných.

V následujícím referátu seřadíme nejdůležitější požadavky školních hygieniků na sjezdě norimberském přednesené.

Jeví se nutnost osvětlovati školní místnosti rovnoměrně diffusním světlem. Nejlepší přístup světla do školních místností je od strany severní. (Prof. dr. Erisman z Curychu.) — Školní budovou budoucnosti jsou vzhledem k rostoucí drahotě pozemků a prostředků stavebních přenosné pavilony, jaké mají již pro pohyblivé obyvatelstvo své města: Berlín, Hamburk, Strassburk, Mnichov a j. Nejlepším je zařízení školních baráků lužických v Nízkém. V posledním pětiletí postaveno jich bylo 56 o 96 třídách. (Předseda hamburské školní synody učitel Meyer.)

Byt učitelův třeba oddělit od školy, zřizovat velké učebny, prostranné chodby, zavádět topení z vnějšku a větrat po každé hodině. (Inž. Recknagel z Mnichova). Žádoucí jsou dvorany pro děti při oddechu. (MUDr. Pelikán ze Slaného.) Ventilace dle systému Tichomičova filtruje vzduch nepřetržitě, zbavuje jej prachu, dopřává mu času oteplitі se, připouští i nižší stropy, je laciná a úhledná. (Inž. Paluta z Moskvy.)

Humanitní vzdělání ustupuje na středních školách reálnému. Potřeby praktického života ukládají školám vyšší požadavky. Při tom ne-

zbývá místo pro hygienicky zřízený život žáka, který je nucen pracovati 9—11 hodin denně. Počet nervosních žáků dostupuje až 60%. Je třeba snížiti učebný cíl vzhledem k úrovni průměrného žáka. Zkoušky nutno odstraniti z důvodů zdravotních, psychologických i paedagogických. Pro žáky méně nadané je třeba zříditi školy pomocné, odpolední vyučování nutno zrušit a vyučovací dobu přiměřeněji upravit dle poměrného vývinu žactva. (Dr. Benda z Berlína.) Dosavadní rozvrh učiva na vyšších třídách je zhoubným přetěžováním žactva. Systém zkoušení, přehnané pěstování řeči a mathematiky, methoda učby dějepisné a vyučování náboženství jsou hlavními vinníky. Je třeba, aby ubylo vyučovací látky ve vyšších třídách, aby se upustilo od vědění nepotřebného, aby se zkoušky obmezily a tam, kde jsou založeny na učení z paměti, aby se vůbec zrušily, z dějepisu aby se vypustilo vše, co je vědecky nezjištěno, aby učba náboženská byla spojena s vyučováním dějepisným (Prof. dr. Schwend ze Stuttgartu.) Domácí práce žáků je třeba zrušit a odkázat je do hodin školních. Pro žáky pod 14 let nesmí práce denní přesahovati 6, pro starší 7 hodin denně. (MUDr. Jäger z Halle.) Rovnost ženy s mužem vyžádala si společenství obou i ve škole. Třeba dbáti při tom na různý vývoj. Učebná osnova měj zřetel na rychlý tělesný vývoj děvčete, učitelé i učitelky buďte hygienicky vzděláni, v nejvyšších třídách ať vyučují spojenou mládež také učitelky. (Prof. dr. Hertel z Kodaně.)

Duševní námaha dětí má na nervové nemoci úlohu jen podřízenou. Podstatnou příčinou je tu dědičnost, nervové složení a všeobecně slabé disposice ústrojů nervových. Postup a šíření při nemocech nervových nelze ani u dospělých ani u dětí kontrolovati, neboť odborníci v psychopathologii málokdy se do školy dostanou. Zvláštní škola pro děti nervosou stižené byla by žádoucí. Škola nervositu mládeže nesesiluje, naopak spíše děti nervosní otužuje. (Zdrav. rada dr. Wildermuth ze Stuttgartu.)

Vyučovací hodiny ve školách je třeba omezit na 45 minut a všechny předměty učebné kromě tělocviku položit na dopoledne. Jednoduchá dopolední frequence školní činí žáka volnějším, hoví jeho individualitě, budí radostnou a samočinnou práci, činí vyučování živějším, zjednává žáku častý a příležitý odpočinek. (Dr. Hintzmann z Elberfeldu.) Odpolední vyučování je nezdravým, neužitečným a skoro bezvýsledným. I šest dopoledních hodin je lepší než vyučování odpolední. Dokázáno je, že za tři čtvrti hodiny naučí se žák víc než za celou. Po každé liché hodině buď přestávka nejméně desetiminutová, po každé sudé 15minutová. Jednoduchá frequence bude míti výhody i v době zimní, neboť dítě půjde jenom jednou do dusné školní atmosféry. (Dr. Semerád z Ml. Boleslavě.) Odpolední hodiny jsou lepší než pozdní dopolední při jednoduché frequenci. (Dr. Lay z Karlsruhe.) Proti tomu poukazováno, že teprve pokusy se zjistí, nebudou-li i pozdní dopolední hodiny lepší než odpolední, osvěží-li se žáci náležitě odpolední prázdninou.

Hygienické návody pro učitele jsou žádoucími. Hygienické vzdělání buď podáváno učitelům jako povinný předmět v paedaogiícgh. (Prof. dr. Wernicki a dr. Blasius z Brunšvicka.)

Vyučováním žactva ve dvou odděleních (škola pokročilých a škola doplňující) dle duševního nadání žactva, kteréžto zařízení osvědčilo se v Mannheimu, hoví se rozmaru přírody, která nestejně obdařuje duševními schopnostmi. Děti necítily prý se v odděleních pro méně nadané sníženými, a úřadové školní zaznamenaly při tomto zařízení úspěch neočekávaný. Doplňovací třídy v Mannheimu dělí se ve třídy opakovací, z nichž může dítě pro nemoc nebo jinou příčinu se opozdivší pokrokem ve škole opět býti vřaděno do třídy hlavní a v třídy propouštěcí, v nichž nabývá žák propouštěcího vysvědčení jako na hlavní škole. Rozdělení toto připouští i pomocné školy pro duševně omezené a podařilo se jím vymýtit ze školy repetenty. Nadaní žáci netrpí při tomto rozdělení k vůli méně nadaným, tito pak nejsou zbytečně vedeni k dostihování nadanějších. Pracování k t. zv. střednímu typu nelze schvalovati vzhledem k různosti duševních fondů co do jakosti i mnohosti, protože by tu lidská společnost přicházela o úspěchy nadaných. (Šk. lékař dr. Sickinger z Mannheimu, dr. Moses). Obávati se jest při rozdělování tomto křivd a chyb, ježto není po ruce dost spolehlivých psychologických známek pro určení kvality i kvantity duševních sil dítěte. (Dr. Lay z Karlsruhe). V rozdělení žactva dle nadání třeba viděti zvýšenou akci proti dětskému zločinectví. Při rozhodování, kam dítě zařaditi, musí míti poradné slovo školní lékař. (Řed. Trüper z Jeny.)

Pro sexuelní poučování jsou nejpovolanějšími vzdělané matky, jichž třeba pro tento úkol získati. Není však třeba vylučovati při tom muže. Základem výkladů bude učení o buňce. (Dra Forsterová z Norimberku.)

Hygieně třeba zjednati průchod do nejširších vrstev přednáškami, universitními extensemi a působením zvláštních spolků. Dobrodiní hygieny nesplní úkol, nenajde-li porozumnění v lidu. Celý inteligentní svět třeba volati k šíření myšlenky zdravotní. (Dv. r. Forster z Norimberka.) — Všechny vědecké autority prohlašují alkohol za jed pro mládež. I menší jeho dávka porušuje paměť, rozptyluje pozornost, překáží spojování představ. Ničí tělesné zdraví mládeže, činí ji přístupnější infekčním nemocem, ochabuje její vůli, je příčinou tělesné i duševní zakrnělosti mládeže i mnohých dětských nemocí.

Všemi svými prostředky musí škola proti alkoholu bojovati. Rodičům při zápisu třeba dávati vhodné letáky, pořádati s nimi porady a pod. (Dr. M. Blitzstein.) — Zlozvyk kouření šíří se přes zákazy státu i církve ve školách a zachvacuje i ženský svět. Třeba mu vypověděti boj jako alkoholismu. V nikotinu mají svůj původ mnohé nemoci očí, uší, srdce i střev. Kouření zavinilo úpadek národní písně. Zpívá se méně od té doby, co se kouří. Škola nesmí v boji proti kouření si ulevovati. (Dr. Stanger z Trutnova.) — Z ohledů hygienických třeba z vyučování cizím řečem odstraňovati pojmy v duších dětí nezakořeněné. Látka pro vyučování buď brána vždy jen ze skutečného života všech vyučovaných dětí. (Dr. Uhlemayer z Norimberka.) — Ve zvláštní zdravotní knize, která by se měla při školách zavésti, měl by býti podrobný popis školní budovy, záznam infekcí ve

škole, výkaz ročních vyšetřování školními lékaři. Účelem jejím pak by mělo býti: vyhledávati zdravotní vady školy, poučovati učitele i lékaře z prakse pro budoucnost, informovati pro všeobecný postup proti nemocem školních dětí. (Dr. Meder z Brna.) Lázně měly by býti zřizovány při všech školách. (Dr. Schmidt z Bonnu.) Také na soustavné vyučování plavbě, v níž je ideál gymnastiky, by nemělo býti v plánu vyučovacím zapomínáno. (Dr. Merkel z Norimberka.) Tělesné výchově mělo by býti více místa ve školách poskytnuto. Důraz třeba klásti na školní hry, vycházky a cesty, bruslení a sport vůbec. K vyučování tělocviku měli by dohlížeti zvl. inspektoři. (Prof. P. Jaro z Vídně.)

Mezi školní mládeží objevuje se často astigmatismus, při němž obrysy předmětu splývají v mlhovinu. Působí bolení hlavy a otupuje zrak. Krátkozrakost mládeže buď potírána náležitou vzdáleností oka od předmětu jasného. Brejle možno dáti krátkozrakým, nikoli astigmatikům. (Dr. Steiger z Curychu.) Krátkozrakost mládeže stoupá ve všech školách. Žáku se má urovnati naležitě osvětlení předmětu, má býti varován blízkého dívání se na předmět, nemá číst při soumraku a světle blikavém. (Med. r. dr. Cohn z Vratislavi.) Školní knihy měly by býti podrobeny jak pedagogickému, tak typografickému dozoru. (Dr. Neuburger z Norimberka.) — Sluch dětí měl by býti každoročně učiteli vyzkoušen a nedoslýchaví školním resp. ušním lékařům k vyšetření doporučeni. (Prof. dr. Denker z Erlangen.) — Více péče mělo by se věnovati hluchoněmotě, s níž bývají spojeny často duševní i tělesné nedostatky. Měly by býti zřizovány opatrovny pro hluchoněmé děti, školou ještě nepovinné. (Uč. Baldrian z Vídně.) — Pozornost třeba ve školách věnovati zanedbané rýmě. Téměř třetina dětí má vady nosní, jež stěžují dýchání, ohrožují výslovnost a hlas. (Dr. M. Bresgen z Wiesbadenu.) — Chatrným chrupem trpí školní mládež. S vývojem mozku kráčí současně újma ve vývoji čelisti a chrupu. Děti s výborným prospěchem mají často chatrný chrup. Zkáza zubů kráčí s civilisací. Nutné je zřízení zubních školních lékařů. (Dr. Greve z Mnichova.) Školní úřady měly by zříditi pro nezdravý chrup dětí chudších ve škole zvláštní kliniky s lékaři odborníky. (Dr. Sickinger z Brna.) — Mládež naslouchající vyučování dýchá slabě, při tělesné práci je tento její výkon daleko silnější. Třeba zaváděti dýchací gymnastiku v tělocvik a hry. Děti, které nemohou dýchati nosem, zasluhují pozornosti, neboť vyvíjí se u nich často nemoci plic. (Řed. Winkler z Vídně.) Při vyučování je třeba upozorňovati na pravidla dobrého sezení, které vydatné dýchání zaručuje. Šat mládeže má býti volný a neupjatý. (Dr. Hoffmann z Bukovce.) Je třeba škol a ústavů pro zakrslé a zmrzačelé dítky, jichž je všude málo. Na 50.000 dětí v Německu volá po škole pro děti se zkřivenou páteří. (Dr. Rosenfeld z Norimberka.) Ochrana proti infekčním nemocem vyžaduje, aby nebylo více dětí než 40 ve škole. Přeplněná škola je pravým semeništěm nakažlivých nemocí. Tuberkulosní učitel ve škole je nebezpečnějším než tuberkulosní dítě. Je nutna každodenní kontrola čištění a větrání školních místností. (Prof. dr. Hueppe z Prahy.)

Všecky tyto na Norimberském sjezdu projednané záležitosti, týkající se školního zdravotnictví, ukazují nejen na potřebu školních lékařů, ale i na potřebu odborných školních lékařů, jakými se honositi mohou již mnohé obce v Americe na př. a jinde. Je třeba, aby služba školních lékařů byla upravena jednotně, aby byly náležitě vymezeny jich povinnosti i práva. (Dr. Samosch z Vratislavě.) Školní lékař není jen k tomu, aby léčil; on je rádcem školy a ochráncem zdraví dítek, starajícím se o to, aby škola úpadek zdraví nezavinila. Má míti účast při sdělávání vyučovacích osnov. (Prof. dr. Liebermann z Pešti.) Přední úkol ve školním zdravotnictví má míti stát, pro nějž instituce školních lékařů má mnohou důležitost. (Prof. dr. Leubuscher.) Strážcové státu by měli v přední řadě bdít nad péčí o zdravé tělo a o všestranně vyvinuté fondy duševní. (Dr. Kapf z Wertheimu.) Zdravotní nešvary a bezohlednosti musí býti ve škole dětem zoškliveny a snaha po obecném povznesení stavu zdravotního musí se státi životním úkolem. (Prof. dr. M. Breitung z Koburku.)

Se sjezdem, na němž bylo proneseno 8 řečí v plénu, 152 v odděleních, a jehož se účastnilo přes tisíc delegátů z různých států, spojena byla vhodná výstavka.

*

LITERÁRNÍ: K. Sezima, Passiflora – Naše klenoty: Básně Rud. Mayera — Výbor z prací Fr. Jaromíra Rubše — Národní báchorky a pověsti od B. Němcové.

Karel Sezima: Passiflora. Nakladatel J. R. Vilímek.

V lednovém literárním přehledě dotkl jsem se zde při posudku belletrie A. Sovy rozdílu mezi knihami pouze literárními a knihami, z nichž mluví životní opravdovost. Dnes ještě důtklivěji chtěl bych vytknouti tento rozdíl a názorně ukázati jej na knize, v níž není ani potuchy po tom, co nazval bych hloubkou a opravdovostí životní. Mám na mysli Passifloru Karla Sezimy, román, jenž není a nebyl diktován vnitřní potřebou a jemuž nepředcházelo vlastní prožití a procítění, jenž není tedy knihou, vyšlou přímo z nitra autorova, nýbrž jen výsledkem, konglomerátem různých literárních vlivů, hlavně ovšem vlivu Zolova, do krajnosti vyhnaným plodem četby, knihou čistě jen literární a v tom směru přímo typickou. Proto zdržím se u ní obšírněji. Též z toho důvodu, že román Sezimův kritikou byl prohlašován za knihu ryze uměleckou a že tudíž podle takové knihy lze měřit i nazírání a výši jisté části naší kritiky.

Mohlo by se zdáti, že Sezima v Passifloře obírá se pohlavním problémem. Tento problém hraje v životě značnou roli, je tedy přirozeno, že ozývá se i v literatuře. Ovšem záleží na tom — ovšem zatím se nedotýkám stanoviska spisovatelova — s jakou opravdovostí a vážností se tento problém pojímá a řeší. A tu jsem nucen, hned předem konstatovati, že o nějaké vážnosti a hluboké opravdovosti v knize Sezimově nemůže býti ani řeči. Ba, autorovi pohlavnost není ani problémem, je mu daným faktem, který v jeho románě hraje stejnou úlohu, jako na př. v knihách Zolových dědičnost, alkohol atd., faktem, o nějž opírá všechen děj knihy, všecko myšlení i konání svých osob,

jejž zolovsky personifikuje. Kniha jeho činí na mne dojem, že o pohlavním problému sám vůbec ani nikdy opravdově neuvažoval a úsilně nemyslil, nýbrž že toliko pilně čítal belletrii proniknutou pohlavností. Román jeho ukazuje, jak pilně chodil do učení k Zolovi, Sacher-Masochovi, Bourgetovi, Olovi Hansonovi, d' Annunziovi a snad i k jiným, ale především k Zolovi. Pohlavnost jej zlákala ne jako životní problém, který jej trápí a tíží a v němž za každou cenu chce mít jasno, nýbrž jako něco moderního, jako něco, co zkrátka již v literatuře je a co tedy musí být i v jeho moderní knize. Vzor, jak si tu počínat, podali již také jiní belletristé a především ovšem zase Zola, a že autor vynasnažil se, aby nezůstal v ničem za svými vzory ba pokud možno v některých směrech je i předstihl, toho důkazem jeho kniha.

Děj románu stručně je tento: Pavel Braun, gymnasijní suplent, vyučoval za studentských dob Kláru Lutnových, dcerku poštmistra svého rodiště. Shledává se s ní po letech v domově, v Kostelci nad Lesy, Klára však není již bývalou dívkou z pošty, provdala se zatím z rodiště a nyní s podkopaným zdravím, s plicní chorobou vrátila se domů od muže, s nímž žila pouze nějaký čas a jejž opustila. Pavel Braun dovídá se od ní celou historii jejího manželství. Klářin muž, Viktor Nell, byl přednostou p . . . ské nádražní stanice. Seznámila se s ním na prvém svém plese a v několika měsících došlo ke sňatku. Nell byl výstředník a následuje doba pohlavních orgií. Nell však záhy Kláry se nasytí, načež vodí pak k sobě do bytu jiné ženštiny, nejčastěji přímo od vlaku, a Klára »z temného okna, při rudém zákmitu lucerny konduktérovy« pozoruje, »jak smlouvá na peroně tato dostaveníčka.« Také mimo domov hýříval Nell, co zatím Klára trávila celé noci, »sžírána hrozným smyslným ohněm, ubohou, pošlapanou a poníženou touhou, mít svého muže doma, mít zase toho, po němž práhla každá krůpěj její roznícené krve flagellantky.« Jednou přivedl si v noci do její ložnice celý zástup mužů a dvě ženštiny, tu došlo k bouřlivé scéně a Klára v nočním oděvu, bosa prchla do zimní noci a se zárodky plicní choroby vrátila se k matce. Zde nyní Braun, který stal se suplentem v rodišti, pilně navštěvuje chorou a je jejím těšitelem. Ale v těšiteli probouzí se všeovládající smyslnost, zatouží po těle Klářině a když Klára, jíž prý dokonce nenapadá hráti si na romanticky nedostižitelnou cenu jeho touhy, odmítá přistoupit na bližší styk, poněvadž jsouc chorá bojí se býti jeho, tak jako se bojíme vložit někomu do ruky peníz falešné hodnoty, a poněvadž, co by pro něho znamenalo splnění, pro ni bylo by snad smrtí, Braun raději hodlá rychle vzdáliti se z rodiště, aby ušel pokušením. Ale při loučení žádá, aby prý byla jeho alespoň na jediný smrtelný okamžik, a tu dochází k výbuchům vášně a smyslnosti. Braun drtí překážky, až Klára náhle volá: »Nechte mne — — pusťte — — krev mne dusí!« »Téměř bezduchá vymkla se z jeho objetí, škubajíc sebou v strašných konvulsích. Na rty tiskla rozervanou krajku, která barvila se krví.« Od té chvíle pak již rychle blížila se Klářina smrt.

To je v hlavních rysech historie románu Sezimova. Tak, jak je podána, postrádá reality vnější i vnitřní. Jak vnějškově je román nepravdivým, poučuje již pouhý rámec děje. Otec Klářin, Lutna, je poštmistrem ve venkovském městě. Spisovatel líčí nám tohoto maloměstského poštmistra takto: »Byl jemný znatel života a žen, filosofický gourmand s tenkými rty a měkkými, řídkými vlasy, s jemnými vějířky vrásek kolem očí. Vášnivý hráč na violoncello, numismatik a sběratel starožitností — bytost passivní a zapadající nějak vedle své ženy. Vybledlý sanguinik, trpíval časem krvácením z plic a nespavostí, proti níž stále častěji utíkal se k morfiu.« Jeho žena Teréza byla dcerou zchudlého šlechtice a mladší o dvacet let. Spisovatel českou paní poštmistrovou líčí: »Z bílých, dychtivě rozevřených chřípí paní Terézy, z velikých rudých jejích rtů, vyběhlých v ohnivý smyslný květ, dýchal život jako prudká, podmaňující vůně. Plný, nespoutaný život, vášnivý a horečný. Ty její skvostně opovržlivé, tvrdě neúprosné rty! V nich soustředila se celá nenasytná její duše, všecko bezuzdné její tělo, všecka její erotická posedlost a nezkrocenost. Celá dravost jejího pohlaví atd. atd.« Později přicházejí na řadu krásně modelovaná ramena s leskem tavícího se sněhu, jež tak ráda stavěla na odiv, vysoká, neochvějná ňadra . . . boky, plné elektrických jisker, ruce knížecí, mdle bílé se štíhlými prsty a opálenými nehty, ale s tahy dravčími . . .« »S tímto tělem, jemuž jedině sloužila, a které jedině dovedla zbožňovat, provozovala pravý umělecký kult, hříšný a rouhavý. Milovala dlouhé hodiny mdlých, vřelých koupelí . . . lenivé chvíle česání, kdy mohla rozpuštěnými vlasy halit královský majestát svých beder jako drahocenným pláštěm, a polonahé boky šlehat jako řeřavými kovovými hady . . . Milovala opakovanou rozkoš, s níž desetkrát denně svírala bezvadný peň svého těla, širokou hruď i ohebný dřík v pancíře korsetů, forem co nejsmělejších a nejdobrodružnějších. Jako rozmařilá orientálka protahovala se v hlubokých černých hedvábech podušek, na pohovkách, jež byly jako triumfálními vozy jejích dokonalých úspěchů a bez boje dobytých vítězství.«

Poměr manželů byl dle autora plný »plemenných neshod«. Poštmistr Lutna »skláněl pokorně hlavu pod spárem této sametové tygřice jako nevolník, nedbaje, že mu při tom pomalým, ale nezastavitelným proudem unikají z těla poslední krůpěje řídké krve. Bylo mu zvláštním, mrazivě jímavým požitkem, ovinula-li mu paní Teréza kolem šíje jeden ze svých dlouhých vrkočů, jehož zlatý konec dala hrýzti jeho zubům a smyčku takto utvořenou stále pevněji utahovala kolem jeho krku. Nechával se bez hlesu škrtit strašným tím poutem . . . bičovat jezdeckým bičíkem, mrskat důtkami, šlehat knutou na psy . . . šlapat po sobě jejíma drobnýma nožkama v černých hedvábných punčoškách a intensivně bílých střevících s vysokými podpadky.« A ovšem taková paní Lutnová byla starému muži nevěrna. »Paní Lutnová dovedla rozpalovat kolem sebe žádosti . . . Ústa vysychala před jejím pohledem, její úsměv vrhal plameny do krve mužů. V lenivém triumfu vládla nad galantní smečkou svých ctitelů, většinou důstojníků kostelecké posádky, k nimž přidružila se časem i některá lehkokrevnější

místní veličina. Advokát, právní přítel jejího muže, mladý lékař, povolaný někdy k naléhání mladé paní místo starého chirurga, jemuž ona ani za mák nedůvěřovala, kaplan-zpovědník paní Lutnové nebo Klářin katecheta, jehož bylo nutno pozvat časem na láhev vína a poptat se na pokroky děvčátka v nauce Kristově . . . Někdy i nezkušený poštovní praktikant zatřepetal se bezmocně v jejích sítích a mohl mluviti o štěstí, nestál-li ho žert paní Terézy více, než trochu setřelého pelu mládí . . . Jindy jako těžká, tupá moucha vrazil do heboučkých jejích pavučin i silný, opálený a zarostlý vozka.«

Rozumí se také, že pošta takových manželů vyhlížela jinak, než všecky jiné české pošty. Byla to budova s osmáhlou červení prejzové střechy a komíny bizarrního tvaru, imposantní stavení, spojené krytou galerií s rodinným domem. Rodinný dům z časného počátku 18. století měl vysoký portál, druhé patro poněkud nižší prvého, vestibulem stál odvrácen docela od ruchu poštovního života (ten ruch na malém městě!), zadní jeho průčelí s balkonem hledělo do »francouzského parku«, levé křídlo a veranda přiléhaly k prastarému zpustlému sadu — zkrátka hotový zámek. »Po balustrádě vysoké zdi s výklenky, pískovcovými vásami a tepanými mřížovými koši šlo se z verandy k osmiúhlému kamennému pavillonu v nejzazším cípu sadu.« A k tomu si představte v takovém »francouzském parku« skleníky jako veliké křišťálové rakve, plné zmírající vegetace, čínský kiosk prostřed parku jako hrobku opuštěného chrámu, v níž na noc jako věčná lampa zažehována žaponská svítilna, představte si, dovedete-li »vysychající pláč basénů« a na stupňovitém návrší uprostřed parku, kde ve věnci černých cyprišů vyzdvižen byl štíhlý a prastarý čínský kiosk, pestřící se papoušky v mosazných klecích mezi květy orchideí, na ohnivé oranži tapetovaných stěn, papoušky, které paní Teréza učila žvatlat nejstrašnější blasfemie na něhu, lásku a vášeň a jež v groteskním přísvitu žaponské svítilny krmila kukuřicí a krvavým masem: a máte představu nějakého pohádkového zámku a parku a tím víc, považíte-li, že paní Teréza později zaměnila papoušky opicemi a že dala pro ně pořiditi koketní a fantastické kostumy ve stylu polovice 18. století, od hedvábných punčoch a střevíců s vysokými podpadky až po srdcovité, hluboce vykrojené živůtky atd. atd. a že učila ty malé, ochočené ďábly, napudrované jako markýzky allurám rokoka, že komponovala pitvorné travestie galantních slavností, bergerií a venkovských scén à la Boucher, Watteau, Fragonard, inscenujíc hrozné parodie na zašlý svět bel-espritu, na věk svrchovaného půvabu a gracie v milování . . . s těmito, jak dí autor, nejnestoudnějšími všech zvířat.

Již z těchto několika ukázek vidět nevnímavost autorovu pro realitu života, náklonnost jeho k fantastice. Autor naučil se této své fantastice hlavně u Zoly, k čemuž ještě se vrátím. Vyhledává právě takové nemožné, čiře na effekt vypočtěné scény, libuje si v hrůznostech. A jako Zola stlačuje všecko konání lidské na čistě animální a rád symbolisuje, právě tak i Sezima činí z člověka bytost čiře animální. Všecky jeho postavy stravovány jsou smyslností do krajnosti upřílišenou, smyslnost je tu podstatou a symbolem života, jen jí a v ní se žije.

Jak panu Lutnovi unikaly pod spárem sametové tygřice poslední krůpěje řídké krve z těla a jakou měla paní Teréza erotickou posedlost a nezkrocenost, jíž jsme viděli. Ale stejně i v Kláře, v Nellovi a Braunovi bouří smysly. Tak Klára již v patnácti letech je Venuší s tělem, které »formovalo se pro lásku« a jakmile na prvém plese požádá ji »divoký tanečník«, jenž měl všecky vlastnosti »mužství« o polonaisu (na našem venkově polonaisy?), »chvěje se jako květina, jež zlato oplodňujícího pelu tuší vířit kolem svého kalicha.« Tu »bylo jí jasno — ten člověk chce ji mít.« A Nell? Autor výslovně dí, že ke Kláře pudil jej jen »žár prudkých smyslů«, »něco, co pudí černocha ke krásné bělošce, snědého jaguára k mladé a světlé antilopě.« To jest i když to přirovnání s jaguarem a světlou antilopou pominu mlčením a ponechám rozhodnutí přírodozpytcům, tam, kde u jiných spisovatelů setkáváme se s láskou, vyrůstající z povah a ze skutečné spřízněnosti duševní, zde setkáváme se s pouhou fysiologií, s »mužstvím« a »ženstvím«. A proto pak ovšem v manželství těchto dvou lidí nastávají pohlavní orgie. Tu Nell přetrumfl samu paní Terézu, neboť v jeho vášních dle autora »přestávala náhle všecka civilisace a začínal už divoch, jenž Kláře dával pocítit plameny svého dechu i krve, tvrdý bronz údů, svalnatou sílu celého těla«. »Jako zkušený hráč na housle popouštěl a napínal její struny,« »rozevíral pootevřený květ její vášně« a tu ovšem zrak Klářin byl »šťastný, blahem zdivočelý,« »její delikátní nozdry vzedmuté a pobouřené jako chřípí ušlechtilého koně, rozohněného větrným letem.« Vedlo by však příliš daleko, abych citáty z knihy dokládal, jakými barvami Sezima líčí »smyslný žár snědého jaguara« a »nejsžíravější možnosti vášně, exaltovaná muka a plačící rozkoše« Klářiny, v níž prý dřímaly zárodky Astarty i Madonny, jen rád bych upozornil, jak v takové »moderní« knize i vnitřní zdůvodnělost hraje právě tak ubohou roli, jako vnější realita. Na př. Klára obratem ruky je pohlavní výstředkyní, která za těhotenství proklíná příchod nevolaného mateřství a sama by si přímo »rvala z těla klíčící zárodek«, a obratem ruky (spisovatel praví »od okamžiku, kdy dítě oddělilo se od jejího těla«) je vášnivě milující matkou. U Sezimy jsou rozhodujícími jen jisté zevní fysiologické momenty a pak nastává i v nitru obrat jako na kolovrátku. Nějakého duševního rozvoje, nějakého psychologického objasnění, nějakých povahových základů a hlubších rysů nežádejte a nehledejte, spisovatel nejvýše vám řekne, že Klára byla tvorem, nesoucím v sobě látku ke svatosti a k zločinu. A tak ta Klára, která rázem podlehla kouzlu mužskosti Nellovy, projevujícímu se tím, že »pevně stavěné jeho nohy, utažené v uniformu železničních úředníků, rýsovaly na šedém parádním sukně skvostná lýtka«, ta Klára, která žije sprostě vedle sprostého a surového Nella a svou smyslnou lásku k němu nazývá něčím hlubokým a absolutním (— pak, odkud v ní ta schopnost k analysám? —), horuje na konec o obcování duší, spojených noblessou své osamělosti, ačkoli takřka jedním dechem vzpomíná na vyhaslý oheň té síly, jež s Nellem dohořela a zakouší ve svých představách »nádherného pokoření, býti kořistí mužů barbarské racy s tvářemi faunů«, »cítit se unášenu a znásilňovánu«. »Srdce jí bušilo v rozkošném zoufalství, div ňadra nerozbilo.«

Tolik asi chápu, že na této Kláře chtěl spisovatel ukázati nějaký psychopathický process. Ale jako má málo smyslu pro pravdivost vnější, tak ovšem také nemá smyslu pro realitu vnitřní, vždyť konečně je samozřejmé, je-li fantastika zevně, že bude i uvnitř. Tato fantastika ovšem je příznačná Sezimovi, je naučená u Zoly, dle jehož vzoru ve své Kláře — Passifloře v tom psychopathickém processu podává nám něco podobného, jako Zola činil svým experimentálním románem. O experimentálním románě psal zde mnoho před lety prof. Masaryk v článku »Zolův naturalism«. Vlastnosti, tam vyznačené, naleznete i u Sezimy. A naleznete i v jiném směru příbuzenství se Zolou, na př. v líčení osob a povah. Sezima přímo slepě vidí na svých lidech jen to, co chce svým románem konstatovat a demonstrovat — tedy především sílu a různé cesty pohlavního pudu. Neříkám, že to vidí v životě, Zola ovšem také tak leccos, ba, snad mnoho z toho, co konstatoval, neviděl v životě, alespoň ne tak, jak potřeboval ke konstrukci svého experimentálního románu — experimentální román a konstrukce, není již v tom protiklad? — ale přece tak zvané »lidské dokumenty« měli jsme tu z prvé ruky, kdežto fantastika Sezimova je oplodněna Zolou t. j. je to fantastika vyčtená, literární. Pak, jsou-li i osoby Zolovy často jen pouhými schematy, co říci teprve o osobách Sezimových, na nichž života, opravdového, všestranného života — neříkám již ani našeho českého života — vůbec by se's nedohledal! A přece dnes chceme, aby již i historický básník a spisovatel dovedl se vžíti v dobu, kterou nám líčí, aby nám osoby historické předváděl v základním pojetí věrně a pravdivě. Nuže, od romanopisce přítomnosti něco podobného nemáme žádat? Sezima vůbec nemá také ponětí o nějakých jemnějších záchvěvech duševních, rovněž ne smysl pro jemnější cítění, vše pohybuje se u něho jako u Zoly v rysech hrubých. A když konečně již hrubé rysy a ne drobnomalba vnější a vnitřní, tedy ty hrubé rysy kdyby alespoň byly věrné a pravdivé. A pak jak všechny ty jeho osoby jsou od základu nízké, nechci-li říci sprosté, třeba autor na jich vylíčení vyplýtval mnoho květnatých slov a obrazů! Je jisté mnoho nízkého a smutného v životě, ale opravdový umělec nebude tu plovat s proudem, nýbrž jako tvůrce bude stát výš a předvede nám to nízké s všelidského hlediska.

Zbývá konečně pověděti několik slov o Braunovi. Tento hrdina Sezimův nebyl sice »snědým jaguarem«, byl »čistě intellektuelním člověkem«, »chodícím jen cestami abstrakcí a rozpalujícím se jen pro idee«, asketický, mladý učenec, chtějící míti ze sebe »krásný, členěný organismus, ocelový stroj, který šel by přímo a rovně a dovedl by vzdorovat prostředí i jeho vlivům«, ale autor usoudil, aby »tento ocelový stroj« poznal zákon přírody, a proto, když ocítá se v blízkosti Klářině, pojednou »zatoužil po prostých něžnostech živočichů a jal se záviděti motýlům jejich smrtelné milování«. »Všecka abstrakta byla mrtva«. »Mysl jeho ovíjela horečnými imaginacemi kouzelnou hmotu těla mladé ženy, jež zdálo se mu v takových chvílích vyzářením všech hvězdných lesků a kterým v tajemné jakési transubstanciaci kolovaly pro něho všechny šťávy vesmíru«. »V hořkém pantheismu byl by chtěl

vyžíti celé mysterium bytí«. »Býti hmotou . . . zcela hmotou« — — »Hroutil se v něm sebevědomý positivismus — — — Nový, z bezdna prýštící pramen poznání, plný tekutých stínů a tajemných záblesků, temnou vláhou napájel zprahlé kořeny jeho životního stromu«. A tak nám autor i na tomto »ocelovém stroji« ukazuje, jak mocným jest zákon přírody. Braun — »ocelový stroj« jednoho dne, aby realisoval své poznání a učinil zadost zákonu přírody, vrhá se na chorou Kláru, aby ji znásilnil. A když Klára pak vinou jeho hyne, má pro to svou filosofii. »Představa pozorovaných vztahů v malé oné rodině, s níž přišel do užšího styku, promítala se v jeho mozku do nesmírných kosmických dimensí. Klára, Nell, starý Lutna, paní Teréza — — on sám — — i jiní, jejichž životních běhů stal se kdy bezděčným svědkem — ti všichni vstávali nyní jako stíny v jeho mysli, aby nad otevřenou hrobkou věčnosti hráli před ním znovu intimní dramata svých srdcí — — Bytí jednoho, tisíce, millionů tvorů lhostejno před ohromností celku«. A pak »všecky ty svůdné moci přírody, všecko říjení lidské zvěře i veškerá ubitá mdloba a rozčarování splývalo v jedinou ohromnou sumu lásky, v jediný strašný zákon vesmírový« . . . Mám vám říkati, jak málo životnosti, ale za to mnoho konstrukce jest v tomto Braunovi? A neznáte Bourgetova Žáka? Nuže, nepřipomínáte si, kde autor nalezl originál pro tuto svou postavu? Mám ukazovat na ty jisté podobnosti a rysy, které pojí Brauna, jenž znal toliko chladné nadšení mladého učence, studené duše mozku, fanatismy myšlenek, s Greslouem Bourgetovým? Nalezly-li ostatní osoby oplodnění hlavně u Zoly, zde opět Bourget byl zdrojem, z něhož autor čerpal místo ze života.

Mohl bych se ptáti, co konec konců s tou pohlavností a smyslností, kterou nám Sezima vystavuje na všech svých osobách. Není spíš úkolem člověka přemáhati tělesnost, zdolávat přírodu? Nedokazuje se dnes již vědecky, že pohlavní pud není tak závratnou silou, jak ráda by nám namluvila fantasie spisovatelova? Ale když již má ten názor a chce jej demonstrovat svým románem, proč tolik literární padělanosti, proč, chci-li již být umělcem, ne čerpat tam, kde jsou skutečné zdroje umění, proč podávat nám něco z druhé ruky — ne přímo ze života? A proč ne pravdivě, — pravdivě tu svou pravdu? Ale tu došel bych ovšem i k otázce, kterou jsem ostatně již dříve nadhodil, je-li ta pravda autorova jeho vlastní pravdou, t. j. uvědomělou, zažitou, vniterní jeho pravdou a ne víc osvojenou a uměle navěšenou

Řekl jsem, že román vyznačuje se sensačnostmi a scénami na effekt vypočtenými, jakými oplývají romány Zolovy. Tak na př. mohu uvésti scénu, kdy Kláře umírá dítě, před několika dny zrozené, a scénu, kterou poměr mezi Klárou a Nellem končí. Obě scény jsou čistě Zolovské. Prvou scénu líčí Sezima takto: »Hleděla (Klára) na trapný zápas dítěte se smrtí, na jeho vytřeštěné, z důlků vystupující oči — a šílena hořem, bila hlavou o zeď, trhala se sebe šat, drala si nehty ňadra, rvala své bledé maso, bledé a vyčerpané dlouhým lůžkem rodičky. Když přišel lékař, dítě už dotrpělo«. Spisovatel pak líčí, jak Klára pozdě přes půlnoc seděla nad mrtvolou dítěte, a tu konečně

přicházel Nell domů z hýření. »Držel se sotva na nohou, opilý až k bezvědomí, s jedinou vzteklou myšlenkou, hořící utkvěle v zamlženém mozku. »Kde je dítě?« blábolil. »Pusť mne k němu. Musím to cháně zabíti« . . . »Je mrtvo!« Vypiala se proti němu, štíhlá, bledá, s planoucím zrakem jako živá výčitka. »Lžeš!« »Přísahám ti!« »Lžeš! Pusť mne k němu!« Smýknul jí na koberec a dvěma pádnými kroky byl u kolébky. Prudkým, zuřivým kopnutím zvrátil ji na zem. »Proklatý zmetek!« A znovu zvedal nohu v těžké, lovecké botě, aby rozdupal ubohý, drobný trup, pohozený na běli rozmetaných podušek«. Pak líčí spisovatel, jak Klára se naň vrhla a zuby zaťala mu do hrdla. »Přejel si hřbetem dlaně krvácející hrdlo . . . zapotácel se nejistě a široce rozkročen, sáhl po dětském těle na podlaze. Dotekl se ho jenom koncem prstů a ihned zase uškubl. »Br . . . Opravdu — je to už studené jako ledová kra« . . .

Scénu rozchodu s Nellem líčí Sezima: »Jedné noci probuzena byla Klára ze spánku hlukem a hrubými hlasy na schodech. Nell vracel se domů z pitky, uspořádané po zdařilém jakémsi lovu u jednoho z jeho účastníků. Ale nepřicházel sám . . . přiváděl si společnost«. Spisovatel líčí, jak vtrhli do ložnice Klářiny také dvě ženštiny, jak Nell přinesl likér a naléval. »Pili, kleli a zpívali, opřeni o stěny, sedíce jízdmo na stolicích«. Nell pak obrátil se ke Kláře, »rozkročen postavil se těsně u hlav postele a s pathosem opilce jal se jí kázat o povinnostech ženy v manželství. Přešel brzy ve frivolně žertovný tón a povzbuzen veselostí ostatních, počal ji náhle vychvalovat«. Následuje celá stránka, načež Nell pokračuje: »Je teď trochu vyhublá, chudáček . . . Trápí se láskou ke mně. Ale neškodí — i tak stála by za podívanou . . . na mou čest! — Nuže, drahoušku, ukaž, jak jsi poslušná . . . Chci se s tebou pochlubit před panstvem« . . . Trhnul prudce pokrývkou, kterou ona křečovitě svírala v zubech. Levici snažil se podsunout pod Kláru a ovinout ji kolem jejích boků . . . V tom však stalo se cosi hrozného. Zapraskaly vlasy, kmitl pruh nočního šatu . . . Vůně zcuchaných kadeří šlehla pokojem. Skokem octla se Klára u stolu, uchopila s něho těžkou bronzovou lampu a hořící mrštila ji za sebe. Světlo shaslo. Nějaký výkřik . . . krev . . . Plna hrůzy vyrazila Klára z ložnice. Prolétla ostatními pokoji a polonahá prchala předsíní, korridory a schodištěm do nádražního vestibulu. Cítila, že tři, čtyři muži jsou jí v patách. Pronásledovali ji usilovně. Rozpalovaly je její bílé, zářící nohy na dlaždicích, na nichž v jejích stopách pot ihned ledovatěl«. Chápete, jak může tato Klára později mluvit o ohni té síly, která s Nellem — zemřel byv přejet vlakem — o ohni té síly, která s ním vyhořela, a o svém pohlavním žití s ním jako o něčem hlubokém a absolutním? Ovšem, ta Klára, která současně horuje o obcování duší a sní o faunech, je všeho možna, vždyť Klára vlastně je jen jméno a to ostatní vše je navěšeno na toto jméno, jak to fantasie a fantastika spisovatelova, schopná všech nechutností, vyžadovala. Takových scén, jaké jsem uvedl, je totiž v románě více, na př. scéna, kdy Braun za ukojením smyslnosti vrhá se na Kláru, a hned v zápětí scéna, v níž paní Teréza v téže chvíli, co

lékař ošetřuje Kláru, vinou Braunovou chrlící krev, nabízí se Braunovi, nebo scéna, kde Klára, zvěděvši o smrti Nellově, tančí jak Salomé pro hlavu Křtitelovu. Autor zná patrně podobné scény z Flauberta nebo Sudermanna nebo Wilda. Také příšernostmi snaží se působiti na čtenáře. Paní Teréza dala si postavit máry, na kterých nesena byla rakev s mrtvolou jejího muže v ložnici na totéž místo, kde stávala dříve postel zemřelého. Těsně vedle svého vlastního lože. Ložnici dala si celou potáhnouti černým suknem. Později znovu dala si zhotoviti houpačku a na houpačce houpal ji Braun a paní Teréza řičela při tom jako Messalina.

Avšak dosti již! Již příliš dlouho obíral jsem se touto knihou. Nebylo by toho potřebí, kdyby u nás i v uměleckých věcech bylo správnější nazírání. Pak by kritika nemohla v takové knize vidět knihu ryze uměleckou, a zvláště, když již dávno naturalism Zolův důkladně byl rozebrán. Nač tedy ještě dnes tyto odvary a nač to velebení? A proč hledat problémů, kde jich není? Autor přečetl si nějakou vědeckou nebo polovědeckou knihu o sexuelních věcech a belletrii, na niž jsem již dříve poukázal, a napsal román. To není řešení problémů a zvláště ne sexualního problému. Ten dnes již i ve vědecké i v krásné literatuře řeší se zcela jinak, než pouhou applikací výjimečných stavů a než pouhou »ohromnou sumou lásky, jediným strašným zákonem vesmírovým«.

Kritika chválila také styl knihy. Ze Sezimy prý vyvinul se pravý umělec stylista. Vidím, jak lehko je u nás být ryzím umělcem. Stačí přečísti si několik cizích autorů, užívat hodně silných výrazů, vrhat obraz na obraz, ať se podaří nebo nepodaří, užívat nejabsurdnějších přirovnání, ale zdánlivě hodně barvitých — a jsi umělcem a máš obdivovaný, umělecký, moderní styl. Na př. Sezima hned na 1. straně románu mluví o úmrtní zprávě a dodává: »Následovala řada rodinných jmen, lhostejných celkem jako teskný oblak ptáků, táhnoucích melancholicky spleenem jeseni, pod popelavou monotonií podzimkové oblohy«. Čtenáři, který při takových slovech nemyslí, zní to patrně — umělecky, ale je třeba mít jen na očích skutečnost, a obraz, v němž jména příbuzných na takovém zarámečkovaném parte hrají úlohu oblaku ptáků pod popelavou monotonií oblohy, objeví se okamžitě v pravé podobě. Hned na nejbližších stránkách mluví autor o »trpce sladké« svěžesti listí, o větru, který mu zněl pojednou jako »nářek květin«. A takovými obrazy a nejbarvitějšími epithety kniha se jen hemží a čtenář kochá se ovšem, aniž analysuje. Neboť znamená mu to moderní uměleckou formu. Je-li však obraz možný, je-li přirovnání správné, hodí-li se epitheton — toť vedlejší. Autor užívá pak obrazů, přirovnání, křiklavých epithet bez výběru, hází je na papír, jak se mu namane, jako malíř, když přímo z tuby vrhá barvy — jde to rychle a dojem již se dostaví. Říká se tomu literární impresse. Posadí-li si nějaká žena na hlavu hodně křiklavý klobouk, plný pestrých květin, per a ozdob, řekneme, že je nevkusná a krčíme rameny, o pianistovi, když tluče do klávesů, hned víme, že nemá umělecké jemnosti, o houslistovi, technicky vyspělém, ale s neoduševnělou hrou, mluvíme jako o akrobatovi, ale

knize, přetížené nevkustnostmi a křiklavostmi se obdivujeme a jsme nadšeni uměleckou formou. Co je to forma — a co je to umění? Což nesouvisí forma úzce s člověkem? Ano, forma takové knihy, jako je Sezimův román, nemůže být ani jiná, a naopak, již několik řádek stačí, aby mne poučily o tom, jakého obsahu a jaké jakosti knihu mám před sebou. To souvisí jedno s druhým. Opravdový umělec nebyl by schopen napsati knihu, vniterně tak nepravdivou, jako je Passiflora, a nebyl by schopen také takové formy. Ten nerealism, ta přehnanost a sensačnost a vnitřní neopravdovost knihy nutně jeví se pak i v nerealistické, přehnané, na sensaci a effekty vypočtené, verbalistní formě. Jinými slovy: nikdo nemůže se dát jinak, než jakým skutečně jest. Ale tolik je jisto, že skutečnému umění faleš a neopravdovost je cizí a že skutečný umělec přímo by se štítil takových prostředků, jakých užívá Sezima. Opravdové umění působí především svou vniterností — ta a jen ta hlásí se i z obrazů malíře a soch sochaře, v umění vždycky mluví k nám především vnitřní hodnota člověka, jíž se dosahuje v nejvážnějších a nejpovznešenějších okamžicích života. Kdyby se autor mohl a dovedl na sebe dívati očima objektivního pozorovatele, kdyby dovedl vidět za knihou člověka, možná, že by se pozastavil nad kopií lidské duše, která by se mu v rámu jeho románu zjevila. »Spisovatel plní pro nás úkon, který je vždy ctihodný, vždy nejvyšší«, pravil Carlyle. Ovšem, p. Sezima jej naplnil, jak dovedl. Ale kniha jeho proto nemůže být zvána cennou a dokonce již ne uměleckou. Chybí jí právě ta vnitřní, těžce a poctivě dobytá pravda — a o formě jsem své mínění již pronesl. Avšak i kritika měla by k takovým knihám — vždy a za všech okolností — zaujmouti odmítavé stanovisko. Neboť musíme si uvědomiti, že prospěch literatury, rozvoj literatury a prósy etc. etc. jsou pojmy velmi relativné. O život nám v poslední řadě jde, ne o literaturu. Kdyby taková kniha, jako je román Sezimův, byla ojedinělá, nebylo by třeba slov, ale je jen jednou z těch t. zv. moderních našich knih, jichž modernost spočívá v zevním nátěru a v literární routině. Znovu opakuji: »Spisovatel plní pro nás úkon, který je vždy ctihodný, vždy nejvyšší«. Naše kritika měla by na to myslit, stále myslit, a snad bychom pak si i lépe uvědomili, v čem vlastně pravá modernost spočívá. *Z.*

*

Naše klenoty. Význačná díla českého písemnictví. Nákladem »Nakladatelského družstva Máje«.

Č. I. Básně Rud. Mayera. Vydal Antonín Klášterský. Za 80 haléřů.

Č. II. Výbor z prací Františka Jaromíra Rubše. »O významu a životě Fr. J. Rubše« napsal Fr. Sekanina. Za K 1·30.

Č. III. Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové. I. Otiskl V. Tille. Za K 1·40.

Po kritickém vydávání starších českých spisovatelů »Naše Doba« volala již po několik let. Vyzývali jsme k tomu zejména naše kompetentní ústavy a spolky literární (Srov. »Naši Dobu«, VI. (1899), str. 241 n.). Nakladatelské družstvo Máje odhodlalo se k podobnému

kroku. Nemůžeme se však při posavadních pokusech zhostiti myšlenky, že se tu spolek českých spisovatelů »Máj« dává určovati více zájmem knihkupeckým nežli literárním. Nevytýkám ten zájem obchodní; naopak je mi známa zkušenost, že je jen v prospěchu literatury, prospívá-li solidní podnik nakladatelský také obchodně. Ovšem úspěch obchodní musí se dostavovati jako výsledek promyšleného a zdravého podniku literárního. Ale zač máme pokládati literární podnik, který vydá ve sbírce tři čísla a každé z těchto čísel je provedeno na jiném principu a jiným způsobem?

Ideálu kritického vydávání se nejvíce přiblížil vydáním »Národních báchorek a pověstí od Boženy Němcové« *V. Tille,* sám horlivý propagator myšlenky, aby se u nás pořizovala kritická vydání starších spisovatelů českých. Správně hájí v předmluvě zásady, že se má spisovatel vydávati věrně nejen co do obsahu, nýbrž i co do řeči, třeba se odchylovala od ustálené spisovné řeči nynější. »Ale my nemáme práva měnit tuto řeč české spisovatelky. Ona vědomě a důsledně tak psala, ze soudobé řeči spisovné, z řeči mluvené i vlastním citem a přemýšlením svůj styl a svou řeč si vytvořila — kdo se opovažuje měniti a opravovati jí tento styl a tuto řeč, lže čtenáři ať s úmyslem, ať bez úmyslu, a hřeší na mrtvé, která se brániti nemůže.« Slova zajisté velmi případná, ale je smutné, že jest u nás stále ještě nutno, podobné myšlenky šířiti a jich se ujímati, kdežto jinde jsou to již samozřejmé zásady. Kritická vydávání spisů pro vydavatele není práce zrovna nejvděčnější. Kdo sám nezkusil, těžko dovede oceniti několikeré úmorné korrektury, přesné srovnávání s originálem, které je ztíženo ještě tím, že pro vzácnost originálu nutno jej pro tisk přepisovati. Vydavatel k »Národním pověstem a báchorkám B. Němcové« vzal za základ první vydání, které se vleklo pro skrblictví nakladatelovo i pro nepochopení jedné části kritiky (Jakub Malý) po tři léta (1845—1848). Toto první vydání Tille věrně rekonstruuje, jen formát jest jiný, ale stránky původního vydání jsou označeny po straně. K prvnímu vydání sáhl proto, že není ještě pokaženo špekulací obchodní, jak to vydavatel tvrdí o vydáních pozdějších. Toto první vydání bude pak doplněno některými přídavky, které vycházely po různu jinde. Ovšem od vydání přísně kritického čekali bychom ještě na konec poznámky, které by nám vystihovaly změny v pozdějších vydáních, pořízené ještě B. Němcovou samou. Na rozbor lidových pohádek u B. Němcové, který V. Tille slibuje přidati ke svému vydání, lze se zajisté od odborníka ve studiu této tradicionální literatury tak na slovo braného co nejvíce těšiti.

Při »Básních Rudolfa Mayera« vydavatel *Ant. Klášterský* nebyl již tak úzkostliv. Otiskoval vydání Jos. Durdíka z r. 1873. Připomeneme jen jednu charakteristickou věc. Vydavatel v »Doslovu« připomíná, že mu »laskavostí rodiny Durdíkovy dán v poslední chvíli před dotištěním této knihy ještě k disposici malý zápisník Mayerův, kam psával své verše a odkud již Durdík vybíral pro svoje vydání Mayera.« Dovedete si představiti kritického vydavatele, který se nestará o rukopis vydávaného básníka, ač smí s bezpečností předpoklá-

dati, kde se ten rukopis chová, až do »poslední chvíle před dotištěním?« Při jednom rukopise (»V poledne«), jehož snímek je ke knize přidán, přece Klášterský sám konstatuje odchylky od znění Durdíkova. Místo úvodu vydavatel předeslal »Vzpomínku na Rudolfa Mayera« od dra Jos. Durdíka, stať pěknou, výstižnou, ale psanou již r. 1873. K tomu bychom právem očekávali po plných třiceti letech rozbor od vydavatele s dnešního stanoviska a po studiích Mayera se týkajících. (Srovn. na př. článek O. Wagnera »Sociální poesie Freiligrathova a její český ohlas« (t. j. Mayerova báseň »V poledne«) v »Naší Době« IX. (1902), 241 n.)

Nejhůře v »Našich klenotech« pochodil Fr. Jar. Rubeš. Místo celého díla pouhý výbor; výbor nevystihující nikterak spisovatelskou činnost Rubšovu, jak kritikou jeho dokázal Arne Novák (»Filol. Listy« XXXI. (1904), str. 53 n.). Výbor, při němž si vydavatel *Fr. Sekanina* dovolil měnit výrazy, obraty i verše; vše, co se s našimi spisovateli tropí jménem brusičsky upravené češtiny a hlavně jménem školy. Literárně historický úvod byl sice s láskou pracován, ale nezdá se nám, že Rubše ve všem správně charakterisuje, a zejména trpí trochu frasovitostí.

»Naše klenoty« vynikají vkusnou úpravou; jsou ozdobeny pěkně provedenými podobiznami a snímky rukopisů. *Jc.*

*

STUDENTSKÉ. Hmotná a vůbec sociální otázka studentská: Svépomoc a Husův Fond, Všestudentská slavnost a Svaz — Příznivé příznaky zájmu o společenské poměry studentstva — Universitní budovy — Otázka technické knihovny — Studentský odbor Národní Rady.

V činnosti pro hmotné zlepšení poměrů studentských značný krok učiněn loni založením »Svépomoci«, spolku pro zaopatřování zaměstnání nemajetným studujícím vysokých škol pražských. Zásluhou prof. Jarníka Svépomoc počínala si tak čile a rázně, že hmotná otázka studentská obecně pokládána byla za blízku rozřešení. Husův Fond, Akademická Mensa a Svépomoc byly hlavními sloupy činnosti humanitní.

Ale ve skutečnosti nedošlo to k harmonii takové, jakou mnozí čekali a jaké si přáli. Svépomoc v horečné snaze po stále nových a nových oborech činnosti už na sklonku r. 1903 dospěla tak daleko, že vyvolávala jistou reakci a skrytou nevoli u jisté části studentstva. Vydatnou reklamou dovedla na sebe veřejnost upozorňovat měrou nebývalou, a tak z čista jasna hlavní podpůrný spolek, Husův Fond, upadal v polozapomenutí. Svépomoc však neustávala na cestě nastoupené. Kde jaký zajímavý nebo časový předmět přibírala v svůj program, až na konec došla do krajností, kterými popudila proti sobě právě tu část studentstva, která ji vyvolala v život. »Koncesované« pásky na studentské čepice jsou poslední stanicí zarážejícího vývoje spolku, který pro samé novoty div nezapomíná na původní, vlastní úkol svůj.

To vše mělo v zápětí jednak nepříznivé hlasy ze studentstva v tisku (v »Přehledu«) i na schůzích; na poradní schůzi o založení studentského Svazu 22. března dokonce řečeno, že Svépomoc dnes

jest byrokraticky řízenou institucí, aniž kdo z přítomných členů výboru proti tomu se ohradil. A do třetice sluší upozornit na Husův Fond. Spolek ten, jehož správa v posledních letech zavdávala příčiny k rostoucím steskům, byť veřejně nekonstatovaným, aby se snad spolku neublížilo, s patrnou řevnivostí a zaražeností pohlížel na sebevědomou reklamu Svépomoci. Jako už před několika lety jevila se jistá nechuť mezi Husovým Fondem a Akademickou Mensou, podobně děje se i nyní. Jistě, že správa Husova Fondu i studentstvo samo netečností svou jsou spoluvinny na tomto stavu, jehož nejneutěšenější stránkou je hmotná tíseň Husova Fondu.

Jsou optimisté, kteří od všestudentské slavnosti si slibují takový zisk, aby podpůrným spolkům pomohl z tohoto stavu. Beze všeho škarohlídství však lze pohlížet na tyto naděje s nedůvěrou, a nelze říci, zdali slavnost více neuškodí nežli prospěje.

Kdo nestranně pozoruje, jak se poměry studentské vyvíjejí, nemůže nepozorovat, že slavnost i Svaz už předem škodí jistou měrou morálně. Patrno předně, že vzájemný poměr Husova Fondu a Svépomoci slavností sotva se zlepší; patrno, že v programu chystané slavnosti jsou věci naprosto nesympatické pokrokovému studentu; a patrno, že od chvíle, kdy počaly přípravy k slavnosti k Svazu, společenský život studentstva značně poklesl. Nebude tomu později ještě hůře?

Jestli řešení sociální otázky studentské po této stránce značně zklamalo nedávné ještě nadšence, na jiné stránce jeví se počátky lepšího porozumění potřebám studentstva. O zájmu, vzbuzeném sebevraždami studentskými, promluveno již na tomto místě několikráte; zdá se, že otázka ještě není vyřízena, a patrno jisté kvašení na obou stranách, které se pro věc exponovaly. Tento zájem však jest jednou potěšitelnou známkou širšího porozumění pro společenskou otázku studentskou v celém rozsahu jejím, oproti dřívější pozornosti převážně věnované jen podpůrné činnosti. Vývodům brožury »Studentská otázka a studentské sebevraždy« o vadách a proletarisaci inteligence dostává se stále více potvrzení opravdovou tísní absolvovaného studentstva zejména v úřadech státních. Jeví se i známky zájmu pro tělesnou výchovu studentstva, jak svědčí pokus o občerstvení fysickou prací, započatý nedávno v zahradách dra šl. ze Starcků na Hradčanech malým kroužkem studentským. Jest otázka, nezklamou-li tyto všecky náběhy ještě více nežli zklamala Svépomoc. Ale i v nejnepříznivějším případě zůstanou příznaky doby, ve které počínají se intensivně pociťovati všestranné vady postavení dnešního studenta a inteligenta vůbec.

Poněkud zasahuje sem i otázka místností universitních. Přes netečnost a netaktičnost mladočeské strany svépomocná akce professorských sborův i studentstva konečně vedla aspoň k určitému slibu, že se stavbou nových universitních budov v Praze bude započato. Za to křiklavé nedostatky brněnské české techniky prozatím zůstávají.

Do veřejnosti pronikla i otázka utrakvistické knihovny pražských technik. Tato knihovna (právě tak jako veřejná universitní) jest umístěna v technice německé. Němečtí buršáci ztropili proti svým českým

kolegům v baretech výstupy, které nutí k přemýšlení o utrakvismu obou knihoven. Vedle žádostí za umístění technické knihovny v budově neutrální ozývají se i hlasy za rozdělení její v českou a německou. Jest otázka, při čem Čechové jsou ve větší nevýhodě, zdali při utrakvismu či při rozdělení. To je spíš otázka provedení. Ale jisto je, že tendence národnostního vývoje směřuje od let šedesátých postupně k národnostnímu rozhraničení ve všech oborech.

Národní Rada ustavuje studentský odbor. Jsme zvědavi, koho »vedoucí strana« na to chytne. Mladočeši, jak patrno, mají i v dnešní »vážné době« smysl pro vtipy. Baví se eskamotérstvím: z ničeho dělat něco. Jenže takovým kouzlům už se nevěří ani na Fidlovačce.

5. května 1904. *Ch.*

*

Pan M. Fučík zaslal redakci dopis, v němž ohrazuje se proti »vědomým nepravdám«, jež o něm prý byly v minulém čísle (strana 556.) napsány. Aby nikomu nebylo ukřivděno. Stůj zde jediné věcné tvrzení z jeho dopisu: »Stipendium města Prahy obdržel jsem již v r. 1898 a v roce 1899 je ztratil a v době pokusu o všest. výbor jsem je již neměl.« V ostatních bodech trvám na všem a posloužím p. M. Fučíkovi řadou dokladů, bude-li třeba. A i vůči citovanému jeho tvrzení cituju Almanach Slavie z r. 1902: »M. Fučík chodil po všemožných schůzích, ostouzel Slavii jako »zástupce« studentstva. Za svou »činnost« odměněn byl v zápětí stipendiem města Prahy« (str. 120.); dále, r. 1899, po pokuse o Všestud. výbor bylo v novinách konstatováno, že p. Fučík právě obdržel ono stipendium, a bylo to uváděno v spojení s jeho vystupováním. Pan Fučík ani tehdy před pěti lety ani přede dvěma lety se vůbec nepokusil vyvrátiti tato tvrzení; dnes je už na to pozdě, a p. F. nemá práva, urážlivě imputovat mi »vědomé nepravdy« tam, kde jsou již několik let po ruce objektivní doklady mého výroku. *Ch.*

ZPRÁVY.

Ethický a sociální moment ve financích a daních. Na evangelicko-sociálním kongressu, konaném za předsednictví prof. dra theol. Adolfa Harnacka dne 3. června v Darmštattě, rozprávěl berlínský professor dr. Adolf Wagner o ethickém a sociálním momentu ve financích a daních. Ethické pojímání financí a daní, přiměřené dnešnímu mravnímu vědomí, vede k požadavku do každého, aby přesně a svědomitě šetřil jednotlivých ustanovení a prováděl je, pokud jest na něm, správně i při svém vlastním ztížení. Požadavek ten jest činiti po přednosti a měrou svrchovanou do příslušníků vyšších, zámožnějších, vzdělaných tříd, a to tím přísněji, poněvadž třídy ty mohou více vykonávati než vrstvy v těch příčinách nižší a jelikož tyto nižší třídy zasahovány jsou bez toho všude stávajícími nepřímými daněmi spotřebními; tedy mohou očekávati a žádati, aby vyšší třídy konaly svou berní povinnost přesně. Správné ethické pojímání vede však pro každého, a zase zejména pro příslušníky vyšších a zámožnějších tříd, k dalšímu požadavku, podporovati nezištně všechna zařízení v užívání a pořizování veřejných finančních prostředků, jež jsou přiměřena potřebným a účelným státním úkolům, a mezi nimi také oněm, jež hledí k správné, důsledné a v svých jednotlivých cílech oprávněné a uskutečnitelné »sociální« finanční politice, tak zvláště také všechny případné reformy v oboru zdaňování. To se má díti také tenkrát, jsou-li taková zařízení na ujmu vlastnímu soukromému hospodářskému zájmu, tak třeba majetných, bohatých tříd. Při zpětném účinku finančních zařízení na hospodářské postávení lidu, tříd, jednotlivců, má každý způsob užívání a pořizování finančních prostředků také zároveň význam sociální. Proto se musí ke každému takovému zařízení a způsobu užívání a zjednávání prostředků prohlédati také spolu se stanoviska sociálního a musí se věci ty upravovati hledíc zároveň k požadavkům odtud vyplývajícím. Tak se stává finanční politika zároveň důležitým členem sociální politiky a vyvíjí se v »sociální« finanční politiku. Užívání velikých finančních prostředků ke všeobecným státním účelům, zejména pro prvý ze všech: pro účel jistoty, práva a moci, tudy na předním místě pro dostatečnou brannou moc lidu, není s tímto požadavkem »sociální« finanční politiky v odporu. V oboru zdanění žádá »sociální« finanční politika přesného provádění zásad a požadavků »spravedlnosti«, všeobecnosti a rovnoměrnosti zdanění a pro provádění těchto zásad šetření principu zdaňování dle hospodářské zmožitelnosti jako hlavního

měřítka. Jen vyvinutá berní soustava, v níž jsou spojeny rozličné způsoby daní, zaručuje správnou funkci zdanění jako uhrazovacího prostředku pro velikou finanční potřebu a trvá tudy také ve všech uspořádaných státech. V té soustavě lze rozeznávati čtvero hlavních daní, nepřímé daně spotřební, daně dopravní (směnné), daně přímé, daně dědické. Nepřímé (a druhdy i přímé) spotřební (a užívací = Verbrauchs- und Gebrauchssteuer) mají býti, pokud výnosu jejich jest potřeba jediné za úhradní prostředek pro všeobecnou finanční potřebu, omezeny pokud možno na zboží k spotřebě a požitiny, které nepatří k potřebným prostředkům potravním a životním. Z tak řečených daní dopravních (směnných) slouží daně ze směny majetku více nebo méně také naznačenému sociálnímu účelu finanční politiky. Mohou však býti, zároveň fiskálně s výhodou, tomu účelu ještě lépe přizpůsobeny, zvláště za důležitého případu směny pozemkového majetku, zejména městských a úplně neobdělaných pozemků (staveniště). Také daně bursovní, odbytní, emmissijní jsou právě po zásadách sociální berní politiky oprávněny; také zároveň na doplňování jiných daní. U přímých daní jest však zprvu rozeznávati zdaňování státem a obcemi, také pro sociální pojímání. V státním zdaňování srovnává se novější německý (pruský) vývoj od zdanění výtěžkového k osobnímu právě tak s požadavky sociální berní politiky jako s požadavky berní politiky vůbec a berní techniky. U státního zdaňování jest žádati: ne příliš nepatrného osvobozování od daně pro malý důchod, zvláště z práce a pro malé jmění; progresse berní sazby, jedenkrát a naprosto postačující na vyrovnávání účinků nepřímých daní, pak však dále přes to povlovného, mírného, dalšího stupňování berní sazby pro větší důchody a jmění; vyššího zdanění důchodu fundovaného, nejlépe způsobem daně majetkové (z jmění). V obcích možno ospravedlniti zachovávání přímé daně z výnosu v jistém objemu. Ale při nevyhnutelné technické vadnosti jest tento způsob zdaňování přece zase doplňovati měrou silnou zdaněním personálním, zejména důchodkovým; jest to také v zájmu sociálním. Daň z dědictví jest vytvořovati vedle ostatních tří hlavních, také ještě vedle všeobecné daně majetkové, právě dle hlediska sociální finanční politiky. Při tom jest žádati: sproštění malých dědictví, zatížení všech dědicův, také nejbližších příbuzných a manželů, progressivně stoupající sazbou berní dle vzdálenosti příbuznosti od majetníka dědičného jmění. Návrhy tyto — dí prof. W a g n e r — nejsou programem berním. Vědě jest toliko vytýkati c í l e; praktická státní politika má pak toho dbáti, jsou-li oprávněny. *Kč.*

Vzrůstání obyvatelstva v Rakousku vzhledem k náboženství. »Statistische Korrespondenz« oznamuje, že se soudíc dle výsledků sčítání lidu r. 1900 rozmnožilo obyvatelstvo v desítiletí 1890 až 1900 n e j v í c e mezi vyznavateli a u g š p u r s k é k o n f e s s e a n e j m é n ě mezi Ž i d y. Ze všeho obyvatelstva zemí na říšské radě zastoupených (= 26,150.708 duší) bylo 79% (= 20,660.279) římských katolíků, 12% (= 3,314.439) sjednocených Řeků, 2·32% (= 606.764) náleželo nesjednocenému řecko-východnímu vyznání, 1·4% (= 365·454) bylo

evangelíkův augšpurského vyznání, 0·5% (= 128.557) evangelíkův helvetského vyznání a 4·68% (= 1,224.899) Židů. Přírůstek obyvatelstva činí průměrem od r. 1890 pro státní řečené země *9·44*%. Židé jsou pod tímto průměrem; u nich činil vzrůst toliko *7·14*%. Ale i římští katolíci jsou pod průměrem (*9·12*%). Nad průměrem jsou evangelíci augšpurského vyznání; u nich přibývání se značí číslem *15·71*%. Nad tento průměr vynikají ještě mimo to průměry vzrůstu v jednotlivých zemích. Tak přirostlo evangelíkův augš. konf. v Čechách o 20·06%. v Štyrsku o 25·9%, v Dolních Rakousích dokonce o 37·01%.

Potírání tuberkulosy ve Francouzsku. Ve Francouzsku, zejména také ve francouzském vojsku, jeví se veliká úmrtnost následkem tuberkulosy. Okolnost tato na výsost pro poměry tamější povážlivá byla podnětem, že se tam zařídila národní subskripce na potírání tuberkulosy. V provolání za tím účelem vydaném se vytýká zejména, že v Německu mají 64 sanatoří, v nichž může býti ošetřováno 23.000 nemocných, kdežto ve Francouzsku jsou taková sanatoria toliko dvě. Dále se v něm připomíná zprávy senatora Gotterona ministru války, dle které v Německu zemřelo za tři léta 1300 mužů, kdežto ve Francouzsku za touže dobu 10.000 mužů následkem tuberkulosy. V čele výboru subskripčního podepsán Bruardel, který měl, jak známo, také na berlínském sjezdě na potírání tuberkulosy úlohu vůdčí.

Vážená redakce! Prosím, abyste ad »Pokusy o lidovou četbu u nás« přijali vysvětlení, že můj »Kramerius« není určen — jak pan pisatel stati se domnívá -- pouze pro Podbrdsko, nýbrž pro veškeru obec čtenářskou ve všech českých zemích, o čemž svědčí fakt, že více než polovina odběratelů mého listu sídlí na *Moravě* a *na Slovensku*. Tím odpadá i výtka, jakoby list nevšímal si potřeb *svého* kraje, resp. českého západu. Lidový časopis, vydávaný v 20 až 30tisícovém nákladě a mající valnou část čtenářstva i za hranicemi, nemůže při nejlepší vůli říditi se potřebami místa, v němž vychází, naopak, obzor jeho musí býti co nejširší. Proto také nese můj list označení »lidové noviny«. Že pak má »Kramerius« ráz převážně belletristický, rád přiznávám, neboť čeliti přesládlé belletrii à la slečna Krásnohorská trochou perného, zdravého puškvorce, jest zajisté zrovna tak záslužné a obrozující, jako serie článků o pěstování cukrovky. Takový zjednodušený filtrační apparát — aby posloužil chalupníkovi zrovna tak dobře jako doktoru — to by tak asi byl, anebo lépe řečeno: *chci*, aby byl »Kramerius«. Karel Horký, redaktor »Krameria«.

V Rokycanech, 3. března 1904.

Sjezd právnický.

Denní listy obšírně a s sympathií psaly o vnějším průběhu právnického sjezdu, upozornily na některé osobní jeho stránky a uvedly také seznam a částečně i obsah přednášek; úkolem těchto řádek je upozornit na některé stránky sjezdu, symptomatické pro naši vědeckou organisaci a kulturní úroveň. Stav právnický je národně velmi důležit: po duchovenstvu je mezi akademickými stavy nejčetnější; vedle professorstva právnické fakulty máme veliký počet úřednictva, zeměpanského a autonomního, máme advokáty a mnohé úředníky podniků finančních a hospodářských — právníci ovládají všecek náš veřejný život.

Na sjezdě skoro všecky přednášky byly rázu praktického; interes našich právníků je soustředěn na otázkách speciálních, detailních. Nemyslím, že probírání na př. určitých §§ toho onoho zákonníka může větší publikum, třeba že právnické, zajímat, ale to je věc vedlejší; důležito je to, že české právnictvo nemá dostatek zájmu o theorii. Právní věda dnes řeší mnohé problémy theoretické, právnická věda rozšiřuje dnes své obzory, zejmena sociální a pracuje k reformě nejen zákonodárství a správy, nýbrž také universitního studia práva a konečně právnická věda pilně hloubá o samých základech práva, práva vůbec a jednotlivých jeho odvětí. Jména: Liszt, Stammler, Ant. Menger i neprávníkům jsou známá a representují mu hledání nových směrů, nových method a hlubších základů. Právní věda opouští mnohé zastaralé theorie a methody a hledá intimnější styk s životem.

Tohoto úsilí na sjezdě právnickém bylo pozorovat málo, jen nepřímo ten onen odborník při svém speciálním thematě věci se dotkl; ale nedostalo se účastníkům sjezdu znalecké orientace po dnešním úsilí pokrokových právníků, neukázány ty vůdčí pokrokové idee, pozornost neobrácena k novým, širokým obzorům. A přece právě všeobecný sjezd měl by své účastníky uvést na tuto dráhu — speciální výklady čtou se lépe v časopise a v pozorné odloučenosti studovny.

Tento nedostatek nejeví se toliko v nepěstění t. zv. filosofie právní, nýbrž také v nepracování v oborech práva positivního, zejmena veřejného. Jistě je nápadné, že právo státní a různé jeho problémy netěší se v českém právnictvu téměř žádné pozornosti; považíme-li, že politika česká desíti- a desítiletí sleduje cíle státoprávní a že poslancové skoro většinou bývaly právníky, je tato státoprávní mrtvota mezi našimi právníky politicky velmi význačná.

Reforma správní a tudíž problémy práva správního v různých oborech jsou dnes důležitým a slibným předmětem studií a úsilí; čeští právníci nevěnují také tomuto předmětu mnoho péče, ačkoli také v Rakousku potřeba pronikavé reformy správní se počíná pociťovat a požadovat. Pro české právníky věc také státoprávně a jazykově nad míru důležitá.

Nápadný je fakt další, že čeští právníci poměrně velmi málo se zabývají sociálními a hospodářskými problémy českými. Byly přednášky o časových úkolech sociálních, přednášky, řekl bych, dosahu evropského, ale nebyly přednášky o našich specielních úkolech českých. Právě po této stránce naše právnictví mělo by být národnější.

Ovšem právě tato okolnost nutí k otázce, nebylo-li by pro obory sociální a hospodářské lépe, aby se od právovědy oddělily a ustavily samostatně. Obory tyto sice právě novodobým vývojem na sebe jsou odkázány, ale to nemluví proti dělbě vědecké práce. Dojista nejsou vědy sociální a hospodářské tím přílepkem jurisprudence, jakým se jeví v naší vědecké a národní organisaci; poukaz na rakouské poměry nestačí. Němci v té příčině již jsou mnohem lépe opatřeni pěti universitami, státní správou a také svou politikou, která pořád vědoměji hledá prospěchy hospodářské. Již z toho důvodu intensivnější pěstění těchto oborů bylo by v zájmu národním.

Přestávám na těchto poznámkách. Právnický sjezd je upozorněním, že naše národní organisace je nehotová, že v důležitých oborech jsme pozadu za pokrokovými národy (návrhy na sjezdě skoro všecky byly hodně konservativní!) a že zejmena věda není u nás ještě dostatečně uznávána.

Národní vzdělání v Rusku.[1]

Národní vzdělání v Rusku nalézá se ve správě zvláštního ministerstva národní osvěty, které pro správu odboru školského a vyučovacího má své místní orgány. Nejdůležitějšími z nich jsou popečiteli (čestní předsedové) krajů. Všech učebných krajů jest 12, z nichž každý má k sobě přiděleno po několika sousedních guberniích.

Ve východní Sibíři, Přiamurském generálním gubernatorstvu a Turkestanském kraji jest vyšší dozor na národní osvětu svěřen generálním gubernatorům. Bezprostřední dozor k učebným ústavům náleží jejich představeným, ve mnohých z nich — kollegiálním sborům (v gymnasiích a reálkách řediteli a prof. sboru; v universitách — rektoru a sboru professorskému). Dozor k nižším učebným ústavům jest svěřen ředitelům a inspektorům národních škol.

Pod správou ministerstva národní osvěty nalézá se většina učebných ústavů říše. Avšak i všechna jiná ministerstva a vyšší státní úřady mají ve své správě značný počet učebných ústavů. Také velká část nižších národních škol (farní školy a školy gramoty — v místech, kde není jiných škol národních pro skrovný počet dětí neb z jiných příčin, tam zřízeny tyto školy prozatímního charakteru, v nichž učí se pouze čísti a psáti a něco počítati) — nalézají se ve správě nejsvětějšího synoda (asi tolik jako u nás nejdůst. konsistoř). Zvláštní skupinu prvopočátečních škol (načalnych škol)[2] tvoří nižší školy, nalézající se ve správě ministerstva

[1] Vyňato ze spisu »Rusko koncem XIX. věku.« (Sestavil professor Děrjužinskij za spoluúčinkování Kovalevského, Benoita, Grigoreva, Ovsjanikova a Galeckého.)

[2] »Načalnoe učilišče« jest podle toho, kde jest, buď »gorodskoe« — v městě, nebo »selskoe« — na vesnici. Do této školy, která se rovná asi čtyřem prvním ročníkům naší obecné školy, vstupují obyčejně děti 8—9leté a pobudou v ní tři léta.

vojenství. Značný počet ženských učebných ústavů nalézá se ve správě vlastní kanceláře fondu imperatrice Marie. Většina technických i jiných odborných škol nalézá se v oboru působnosti ministerstev: financí, vojenství, zemědělství a císařských statků, vnitřních záležitostí, dopravních prostředků, imperatorského dvora a jiných.

V následujícím krátkém náčrtku o současném stavu národní vzdělanosti zavedeno rozdělení učebných ústavů ve dvě větší skupiny — všeobecně vzdělávací a speciální, při čemž v každé skupině pozorovati lze učebné ústavy tří kategorií: elementárního (prvopočátečního »načalnago«), středního a vyššího vzdělání.

I. Všeobecně vzdělávací učebné ústavy.

Elementární školy (načalnyja učilišča).

Elementární či prvopočáteční národní školy mají za úkol podávati základní prvopočáteční vědomosti a utvrzovati v lidu náboženské a mravní pojmy. Do polovice XIX. století dál se vývoj těchto škol zdlouhavě. Po roce 1856 bylo ve všech částech říše 8227 národních škol s 450.000 žáky. Za panování imperatora Alexandra II. dostalo se školství značného vývoje, hlavně péčí zemstev (utvořených r. 1864) a městských všeobecných správ (reformovaných 1870). Ku konci zmíněné vlády (1880) bylo v 60 guberniích evropského Ruska venkovských elementárních škol všech vědomostí a názvů 22.770 s 1,140.915 žáky.

V nynější době hlavní správa elementárních škol soustředěna jest v ministerstvě národní osvěty a v oboru působnosti nejsvětějšího synoda, jemuž přináleží všeobecné řízení farních a gramotných škol.

Ve veliké části gubernií zřizovány jsou elementární národní školy zemstvy, městskými správami, selskými obcemi a soukromými osobami. Pod všeobecným dozorem ředitelů a inspektorů národních škol vedou jejich učebnou a administrativní stránku školní rady guberniální a újezdské. Členy těchto rad, nalézajících se pod předsednictvím místních náčelníků šlechty, jsou zástupcové ministerstev národní osvěty a vnitřních záležitostí, církve, zemstva a městské správy, dává-li město prostředky na školy. Předměty vyučovací v elementárních národních školách jsou: Zákon boží (modlitby, biblický dějepis, krátký katechismus a liturgika), církevně slovanská řeč, ruský jazyk, krasopis, arithmetika a církevní zpěv. Kromě těchto povinných předmětů vyučuje se ve školách, kde možno,

tělocviku a mohou též zavedeny býti práce řemeslné, ruční a zahradnictví.[1]

K národním školám náležejí též tak zv. městské (gorodskoe učilišče),[2] újezdné a dvoutřídní venkovské (selskoe uč.) školy. Městské školy představují nižší školy s mnohem širší učebnou osnovou než obyčejné elementární národní školy a mají šestiletý běh učebný. V nich vyučuje se zákonu božímu, čtení a písmu, církevně slovanskému jazyku, arithmetice, prvopočátkům geometrie, zeměpisu a dějepisu (se zřetelem k Rusku), vědomostem z přírodopisu a fysiky, kreslení a rýsování, zpěvu a tělocviku. Městské a újezdské školy jsou vydržovány hlavně ze státní pokladny a spravovány bezprostředně orgány ministerstva národní osvěty. Ve dvoutřídních selských školách trvá běh pět let; osnova jest menší, než v městských. (Újezdské školy se v poslední době zrušují a nahrazují městskými.)

Zvláštní skupinu národních škol činí jinověrecké konfessionální a jinonárodní školy. Tyto školy jsou rozšířeny v těch končinách, kde převládá jinověrecké obyvatelstvo, jako v pobaltických guberniích a v povolžských osadách s protestantským obyvatelstvem a v guberniích židovské osedlosti. (Židům jest dovolen pobyt pouze v několika guberniích jihozápadního kraje.) — V jinonárodních školách jest kurs učebný čtyřletý.

K národním školám náležejí též školy nedělní a večerní. Prvé nedělní školy vznikly ku konci padesáti let, a dosud nedostalo se jim dostatečně širokého vývoje. Školy ty bývají mužské, ženské a zřídka smíšené. Bývají zařizovány především soukromými osobami. Žáci v nich jsou vesměs různého věku počínajíce nedospělými a končíce vzrostlými i letitými.

Souběžně s elementárními školami vytčených kategorií dostalo se širokého rozvoje školám církevně farním a gramotným, jež ve správě nejsvětějšího synoda se nalézají. Zvláštní pozornost k rozvoji těchto škol byla obrácena v letech osmdesátých. Účelem těchto škol jest: »Utvrzovati v národě učení pravoslavné víry a křesťanské mravnosti a seznamovati s prvopočátečními užitečnými vědomostmi.« Mohou býti jednotřídními s tříletým během a dvou-

---

[1] Nyní zavádí se i kreslení a počátky zeměpisu a dějepisu.

[2] »Gorodskoe učilišče« má podobné zřízení, jako u nás školy měšťanské. »Selskoe učilišče« má podobnou osnovu, asi jako vyšší třídy 5třídných škol našich, ale převládá v nich směr praktický. Žáci učí se téměř všude ručním pracím, zvláště hotovení předmětů pro hospodářství polní a domácí potřebných.

třídními s během pětiletým. Vyučuje se v nich: Zákonu božímu, církevnímu zpěvu, čtení církevního i občanského tisku a písmu prvopočátkům arithmetiky a ve dvoutřídních kromě toho počátkům z církevního a vlasteneckého dějepisu.[1]

Školy gramoty představují školy elementární, ve kterých vyučuje se těmže předmětům, ale ve značně menším objemě. Správa církevně farních škol a škol gramoty náleží biskupským školním radám a jejich újezdným oddělením pod vyšším dozorem a řízením nejsvětějšího synoda.

Z jiných úředních působností největší část elementárních škol ve správě své mají ministerstvo války, kancelář fondu císařovny Marie, imperatorský lidumilný spolek a ministerstvo vnitřních záležitostí.[2]

Dle zprávy sborníku vydaného r. 1898 odborem ministerstva národní osvěty pod názvem »Statistické vědomosti o počátečním vzdělání v ruské říši r. 1896« bylo všech elementárních škol všech druhů 78.724 s 3,801.133 žáky (z nich 2,948.274 mužských a 831.544 ženských). Z úhrnného toho počtu škol nalézá se ve správě ministerstva národní osvěty 32.708 škol (v čemž jest zahrnuto 1.114 škol nedělních, pokračovacích a opakovacích) s 2,339.934 žáky; ve správě nejsvětějšího synoda jest 34.836 škol s 1,116.492 žáky; ve správě ministerstva vojenství 10.270 škol s 301.093 žáky.[3]

---

[1] Nyní zavedeno i kreslení a ruční práce.

[2] Kromě toho jest množství soukromých škol, z nichž mnohé jsou vzorně zařízeny podle nejlepších škol švýcarských, amerických a švédských. Mnoho soukromých škol jest vydržováno různými továrními závody, železnicemi (na tisíce), spolky a jednotlivci. Velmi mnoho dětí vyučuje se doma domácími učiteli, jimž působení domácího učitele počítá se do let služebných, přestoupí-li na ústavy veřejné, a mohou i obdržeti výslužné.

[3] Návštěva elementárních škol jest nepovinna a bezplatna; ve vyšších třídách »gorodských učilišč« platí se školné 10—20 rublů ročně. Služné učitelů elementárních škol jest velmi různé. Na školách gramotnosti dostávají 10—15 rublů měsíčně, na farních (církevních) 20—40 rublů, na zemských 200—500 rublů ročně a byt. Na »gorodských učiliščích« podřaděných ministerstvu nár. osvěty jsou učitelé zařaděni do tříd úřednických a mají služného nejméně 600 rublů a bytné. Přirovnáváme-li služné učitelů ruských s našimi, nesmíme zapomenouti, že cena mnohých potravin jest na Rusi o polovici menší, než u nás. Přes to jest služné učitelů vůbec na Rusi poměrně k nynějším platům úředníků veřejných a soukromých nepatrné a proto většina míst učitelských jest zaujata na elementárních školách po veliké většině učitelkami. Tak na př. v Petrohradě v elementárních školách bylo v loni 451 učitelek (i na chlapeckých školách) a pouze 16 učitelů! Podobný poměr jest i v jiných školách elementárních.

Střední učebné ústavy.

Středními, všeobecně vzdělávacími učebnými ústavy, jichž účelem jest poskytovati vzdělání, jež samo v sobě ukončeno jsouc mohlo by důkladnou předpravou býti k osvojení vyšších vědomostí obecného neb odborného vzdělání, jsou gymnasia, progymnasia a reálky. Úkolem gymnasií jest poskytovati vychovávajícímu se v nich mladému dorostu všeobecné vzdělání a býti zároveň připravovacími ústavy ku postoupení do universit a jiných odborných učilišť; reálky pak mají poskytovati učícímu se v nich mladému dorostu vzdělání přizpůsobené praktickým potřebám a připravovati jej k nabývání technických vědomostí ve vyšších odborných učebných ústavech.

Prvé gymnasium bylo založeno r. 1726 při akademii nauk v Petrohradě, druhé bylo zřízeno r. 1755 při Moskevské universitě se dvěma odděleními — s jedním pro šlechtice — druhým pro nešlechtice — s úkolem připravovati posluchače k poslouchání universitních přednášek. Systematické uspořádání gymnasií počalo v prvých letech 19. století, kdy rozhodnutím ministerstva národní osvěty ustanoveno bylo otevříti je postupně ve všech guberniálních městech říše jako učebné ústavy přístupné všem stavům a rozdělené na 4 roční běhy.

V osnově současného ústrojí středoučebných ústavů nalézá se reforma z r. 1871, upevňující v něm převládající postavení klassicismu. Dle statutu z r. 1871 uznávají se gymnasia jen klassická se dvěma starými jazyky (latinským a řeckým); reálná gymnasia byla přeměněna v reálky. Doba učení v gymnasiích jest 8letá; největší důležitost přiznávána starým jazykům, jejichž vyučování věnováno nejvíce času, vyučování přírodopisu bylo zastaveno; zmenšen počet hodin dějepisu a jiných předmětů.[1] Absolventi kursu gymnasijního obdrží vysvědčení dospělosti, které je opravňuje postoupiti do všech vyšších učebných ústavů a dává jim právo zvláště přede všemi jinými vstoupiti do státní služby.

[8] Ode dvou let změněna na dobro osnova vyučovací v tom smyslu, že latině vyučuje se až od 3. tř., řečtině pouze jako předmětu nepovinnému, za to vyučuje se novým jazykům a sice francouzskému a německému obligátně, pak přírodním vědám. Učitelé středních škol nemají služného, nýbrž dostávají honorář 60 r. za hodinu. Starší mají příplatek. Letošním rokem (1904) honorář zvýšen na 75 rublů za hodinu. Při gymnasiích jest kromě učitelů a ředitele ještě inspektor, jemuž svěřena vychovatelská a hospodářská stránka nejen při škole, nýbrž i při pensionátu, jelikož téměř všechna gymnasia jsou spojena s pensionátem.

Progymnasia představují rovněž klassické učebné ústavy a mohou sestávati ze 6 tříd. Reálné ústavy v nynější době mají 6 tříd; 5 i 6 tříd reálných učilišť mohou v souhlasu s místními potřebami skládati se buď ze dvou oddělení — ze všeobecně vzdělávacího a obchodního — aneb z jednoho z nich. Při všeobecně vzdělávacím oddělení v některých reálných školách stává vyšší doplňující třída, určená k tomu, aby připravila žáky ku přijetí do vyšších odborných ústavů, v kterýchž žáci podrobují se přijímací zkoušce. — Dne 1. února 1899 bylo v Rusku 191 gymnasií, 53 progymnasií a 115 reálných škol.

Vyšší učebné ústavy. Nejdůležitějšími, vyššími všeobecně vzdělávacími ústavy jsou university, jež vznikly v Rusku dle vzoru západo-evropského. Prvá universita byla zřízena r. 1755 v Moskvě. Druhou dle času jest r. 1802 obnovená Derptská universita (původně zřízená v polovici 17. stol. za panování Švédů v Pobaltickém kraji a trvající do začátku 18. stol.). Potom zřízeny byly následující university: Charkovská a Kazaňská r. 1804; Petrohradská 1819, Kyjevská sv. Vladimíra 1833, Novoruská v Oděsse 1864, Varšavská 1869 a Tomská r. 1888.

University záležejí ze 4 fakult: historicko-filologické, fysicko-matematické, právnické a medicinské. Výminku činí Petrohradská, při níž jest fakulta východních jazykův, ale není medicinské. Zřízení této jest zbytečným, jelikož v Petrohradě je vojensko-medicinská akademie; při Tomské universitě zřízeny dosud jen dvě fakulty — medicinská a právnická (z r. 1898) — v Derptské (od r. 1893 nejmenuje se město Dorpat, nýbrž Jurjev) universitě stává kromě obyčejných čtyř i pátá fakulta — luteranského bohosloví; v Novoruské universitě medicinská fakulta zřízena teprv r. 1896.

Působnost universit ve svém historickém vývinu přežila několik period charakterisujících se větším neb menším převládáním samosprávy.

Statuty z r. 1804 (trval do 1835) a z r. 1863 (trval do 1885) zajišťovaly universitám samosprávu, jevící se větší kompetencí universitních professorských sborů, zvláště pokud se týče volby rektora, děkanů, fakult a professorů. Naopak statuty z r. 1835 (trval do 1863) a novější z r. 1884 poskytují universitním sborům professorským obmezenější kompetenci. Statutem z r. 1884 princip volitelnosti rektora, děkanů a professorů odvolán. Nejsou více voleni sborem professorským, ale jsou jmenováni ministerstvem národní osvěty. Zatímní ustanovování professorů universitních děje

se tak, že uprázdní-li se kathedra, vypíše se na ni konkurs. Potom podává fakulta a universitní sbor professorský dobrozdání o učených pracích kandidátů, zároveň s dodatkem popečitěle učebného kraje, a pak se potvrzuje ministerstvem. Rektoru, jmenovanému na 4 roky, svěřeno jest bezprostřední řízení všech částí universitní správy; jeho nejbližší vyšší instancí úřední jest popečitěl učebného kraje, jemuž náleží vrchní dozor nad pořádkem a disciplinou v universitě. Řízení disciplinární a dozor nad studenty svěřen jest inspektoru, jmenovanému ministrem a podřízenému rektoru.

Dne 1. února 1899 bylo ve všech devíti universitách říše 16.497 řádných a 1.109 mimořádných posluchačů. Z jednotlivých universit největší počet posluchačů připadá na Moskevskou (4.407), Petrohradskou (3.788), Kyjevskou (2.604), Jurjevskou (1.218), Charkovskou (1.387) a Varšavskou (1.114).

Roztřídění posluchačů po jednotlivých fakultách jeví se dne 1. února 1899 takto: Na právnické fakultě (jest při všech universitách) bylo 7.109 posluchačů; na medicinské fakultě (v 7 universitách) bylo 4.638 posluchačů; na fysicko-mathematické (v 8 universitách) 3.772 posluchačů; na historicko-filologické (v 8 universitách) 648; na fakultě východních jazyků (jest pouze při Petrohradské universitě) 182 posluchačů a na bohoslovecké (jest pouze při Jurjevské universitě) 148 posluchačů. Kromě universit třeba k vyšším všeobecně vzdělávacím ústavům počítati odděleně nalézající se učebné ústavy, jež dle povahy vzdělání jimi poskytovaného více neb méně se shodují s jednotlivými fakultami. Takové jest imperatorské Alexandrovské lyceum, imperatorské učiliště právnictví a Dědmidovské lyceum v Jaroslavi, souhlasící s právnickými fakultami. (Pokračování.)

Dějiny ženského hnutí ve Finsku.

Šest set let náleželo Finsko ke Švedsku, až po válce švédsko-ruské počátkem 19. století bylo připojeno k Rusku. Národ byl vyčerpán a skoro vykrvácen válkami rychle po sobě následujícími, proto po připojení k Rusku delší dobu nepokračoval ve svém vývoji. Žádná z myšlének francouzské a americké revoluce nedolehla k malé, vzdálené zemi. Ale spící síly klíčily a pojednou vzpučely. Tak i ženská otázka. Jakmile totiž Finsko si uvědomilo, že jako národ ještě žije, bylo mu zapotřebí pomoci žen. Ku konci let třicátých mladý jeden student, pozdější to finský básník Topelius, uveřejnil v novinách vyzvání k ženám finským, kde vřele a výmluvně volá je k práci národní a na srdce jim klade, aby u dětí svých pěstovaly lásku k rodné opovržené řeči: »Bez pomoci žen nikdy nezískáme budoucí generace pro nějakou velkou ideu.« Další popud přišel ze Švédska od spisovatelky Fredriky Bremerové, jejíž knihy ženy finské četly s velikým zájmem. Román její »Hertha« vyvolal první discusse toho druhu v novinách. Hrdince románu vytýkáno všeobecně v kritikách, že žena, která jako ona je samostatnou, myslící, energickou, vyvolá snad úctu a obdiv, ale nemůže nikomu jeviti se roztomilou a milování hodnou, poněvadž postrádá té ženské slabosti, která v muži hledá a nalézá opory. První postavila se proti takovému názoru pí. Fredrika Runebergová, žena velkého nár. básníka finského. Nelze popřít, že i na pí. Runebergovou vliv měly knihy Bremerové, ale jinak je jako spisovatelka zcela samostatnou individualitou a tak nad svou dobu pokročilou, že ve svých spisech již tenkrát staví pro ženu tyto požadavky: vyšší vzdělání, odborné vzdělání, právo k studiu lékařství i právo, aby směla dle svého přání voliti si povolání životní, pro ženu provdanou pak právo majetkové a zletilosti. V letech šedesátých také jakási Ehrenrothová uveřejnila v novinách několik článků, poukazujících na nespravedlivé postavení ženy.

Oběma těmto ženám po boku stál básník Topelius. Byl rektorem university a v letech sedmdesátých uvedl též v život

otázku, měly-li by ženy stejně jako muži býti oprávněny k studiu na universitě. Ale z politických příčin zůstalo při pouhé otázce. S básnickou intuicí pochopil Topelius význam a dosah možného intellektualního vývoje ženy a povznesení jejího postavení. To dokazují jeho básně, věnované Fredrice Bremerové a Ireně Aströmové, první to doktorce filosofie, kterou se stala r. 1882. Obě věnování tlumočí nejušlechtilejší pojetí ženských snah.

Poněvadž i ve Finsku, jako všude jinde, největší překážky ženskému hnutí činěny stranou nábožensko-konservativní, a Topelius ve svém životním názoru byl positivně křesťanským, jeho spolupůsobení tu tím více padá na váhu.

V letech sedmdesátých, po dlouhotrvajících polemikách přikročeno k uskutečnění vyššího vzdělání žen.

V Helsingforsu zřízena akademie pro ženy, na které přednášeli universitní professoři. Na žádost vydávána i vysvědčení, ale podnik jinak byl zcela privátní a posluchačky nebyly nuceny podrobovat se přijímacím zkouškám V tom čase počaly také ženy uveřejňovati různé články v novinách, jednající o postavení ženy. Paní Mína Canthová, později chvalně známá dramatická spisovatelka, byla pak první ženou, která o ženské otázce ve Finsku psala finštinou.

Jako mnozí z jejích současníků i ona neušla vlivu spisů a dramat Ibsenových, která tehdáž ve Finsku počala se čísti a na scenu uváděti. Středem a hlavním cílem ženského hnutí bylo tu úsilí za povznesením ženského vzdělání. V r. 1882 vydaly ženy ve městě Knopio provolání, žádajíce, aby zřízeno bylo dívčí lyceum, které by žákyním sloužilo jakožto předprava k studiu universitnímu. (Ženy totiž směly na zvláště podanou žádost domáhati se povolení ke složení maturity.)

Toto provolání dalo podnět k peněžní sbírce, z jejíhož výtěžku měla být zřízena společná střední škola pro hochy i dívky finské. Již dříve jednalo se o stejnou školu švédskou, která také hned r. 1883 byla zřízena. První škola finská toho druhu pro hochy i dívky otevřena byla r. 1886. Jiná otázka, která se stejným zájmem byla přetřásána, týkala se majetkového práva vdané ženy, o jehož úpravu žádáno na sněmu zemském peticemi v roce 1882 a 1885.

První petici o změnu zákonných předpisů, upravujících poměry výdělkové ženy vdané, přednesl na sněmu učitel obecné školy Svedberg jakožto zástupce selského stavu. Bezprostřední

podpory dostalo se této petici dramatem pí. Canthové, nazvaným: »Žena dělníkova«, které tehdá uvedeno bylo na scenu a vyvolalo živou polemiku.

A právě v témž čase založen »spolek žen finských«, jenž vlastně již před tím rok existoval, ale pod jiným jménem. Tento finský ženský spolek má dnes 20 filialek na venkově. Působí přednáškami, literaturou, články v novinách, sněmovními peticemi i jiným způsobem pro reformu právního postavení ženy v rodině i ve společnosti. Tak zasadil se již o umožnění universitního studia ženám, o právo volební žen, o stanovení vyššího stáří k uzavření manželství, o uznání ženy za plnoletou dokončeným rokem 21., o širší připuštění žen k povolání učitelskému, o odstranění prostituce a podobně.

Právě tak působí spolek pro povznesení žen různými spisy, shromážděními a praktickými podniky, jako ku př. jsou elementární kursy pro služebné, pro dělnice v městech a pro selky, jakož i kursy kuchařské pro služebné. Ambulatorní kursy kuchařské a kursy ručních prací pro selky, jakož i vyučování zahradnictví hrají tu také důležitou úlohu. Zvláštní a pro finské poměry karakteristický jest národně tendenční a demokratický směr tohoto ženského spolku. Filialky jeho počítají ku svým členům většinou selky, a takřka všecky podniky spolku mají v prvé řadě na zřeteli dobro žen z lidu. A zcela také zvláště pro Finsko karakteristická jsou shromáždění, která spolek svolává na venkově. Proudy posluchačstva na 300—400 osob scházívají se z vesnic a okolních samot, aby se poučily o základních bodech ženské otázky. V r. 1882 založeny byly dva ženské časopisy.

V r. 1892 založen nový velký spolek ženský. Působí v Helsingforsu schůzemi, diskussemi, peticemi, přednáškami, vydáváním časopisů atd. Na podnět tohoto spolku byla podána na sněm petice, domáhající se volitelnosti žen do obecních úřadů. Petice získala majoritu stavů a nyní již i senátu.

Ku konci let devadesátých utvořily se ve středu spolků dělnických zvlášní ženské odbory s programem socialistickým. Tak povstaly spolky služebných, odborné spolky švadlen, ženských příručích obchodních, dělnic továrních atd. Tyto spolky, jak již řečeno, tvoří oddělení mužských spolků dělnických a nejednou jejich jednateli bývají i muži.

Nejnověji zřízen spolek, jehož účelem jest rozšiřovati mezi ženami selskými užitečné a jim potřebné všeobecné i specielně hospodářské vědomosti. Také dobročinné a missijní spolky byly

důležitým činitelem pro rozvoj ženy finské. Vyvinují velice obsáhlou a široce rozvětvenou činnost dobročinnou. Sluší zde připomenouti jistou Karamzinovou, která zasadila se o založení spolku diakonek již v letech 1867. Ženy ve Finsku starají se také činně o zaopatření slaboduchých, mrzáků a slepců.

Souhrnný přehled dnešního postavení ženy ve Finsku byl by asi tento:

Neprovdaná žena stává se 21. rokem plnoletou a tím přisuzuje se jí právo, spravovati neobmezeně svůj majetek. Má hlasovací právo v obci, když platí obecní daně, jest volitelna do školní rady a může být jmenována poručnicí. Ženy smějí vydávati periodické časopisy, svolávati schůze, řemesla provozovati a zastávati úřady komptoiristů, knihvedoucích a účetních při bankách a správě obecní, při poště jako expeditorky nebo představené poštovní expedice nebo jako písařky a telegrafistky, při dráze jako písařky, při státních úřadech jako kancelistky a opisovatelky a sněmovní stenografistky.

Na zvláštní žádost smějí ženy zastávati úřad učitelů řečí a a kreslení na vyšších státních školách pro hochy, smějí skládati zkoušky universitní a studovati lékárnictví i státi se majitelkami lékáren.

Statistika frekvence školní dívek i ženských sil učitelských je ve Finsku asi taková:

Ve školním r. 1897—98 chodilo do škol obecných 43.795 děvčat, vyučovalo tu 1.401 učitelek.

Normální a mateřské školy navštěvovalo 486 děvčat, učilo tu 9 učitelek.

Ve školním roce 1898—99 bylo na vyšších státních školách dívčích 1.758 žákyň.

Na privátních, státem podporovaných školách (k těm dlužno počítati lycea, měšťanské školy a reálky společné pro hochy a dívky) 1.897 děvčat. Vyučovalo tu 200 učitelek.

Na privátních, státem podporovaných školách dívčích, přípravných, elementárních a mateřských bylo 2.972 žákyň a vyučovalo tu 318 učitelek.

V r. 1900 studovalo 6 žen na polytechnice, 40 jich zažádalo o povolení ku zkouškám lékárnickým, 111 dívek složilo zkoušky maturitní, 8 zkoušky jako kandidátky filosofie, 2 zkoušky lékařské.

Na podzim 1900 bylo zapsáno na universitě 398 studentek. Větší množství lékařek praktikuje již v Helsinforsu a některých městech provincialních, a několik žen věnovalo se vyšším vědeckým studiím.

Prvním ženským lékařem byla sl. Rozina Heikelová 1878. V praktickém směru podávají ženám poučení školy ručních prací, hospodářské školy a kuchařské.

Kuchařské školy existují teprve od nedávna, kdežto školy tkalcovské a hospodářské pro ženy existují již po delší řadu let. V lidových vyšších školách jsou také zvláštní oddělení pro praktické vzdělání žen. Ve městech přístupny jsou ženám vyšší i nižší školy řemeslnické. Školy průmyslové, kreslířské jakož i hudební ústav v Helsingforsu přijímají také žákyně. V porodním ústavě v Helsingforsu jsou zařízeny kursy pro babičky a v nemocnici rovněž pro ošetřovatelky. V zahradnické a kuchařské škole p. Pöyhönové v Haapavesi jakož i v několika hospodyňských školách vyučuje se zahradnictví. (Jsou to kursy pololetní.)

V nedávné době povzbuzen peticí ženského spolku finského, vydal senát také prohlášení, že zákonitě jest povoleno ženám navštěvovati i školy rolnické.

Pokud se týče právního postavení ženy vdané, jest tato zákonem podřízena poručnictví mužovu. Od r. 1889 smí rozhodovati samostatně o svém výdělku a zákon z téhož roku přisuzuje jí i větší právo nad jejím zděděným majetkem, ale vždy pod poručnictvím muže. Dle zákona jest muž jediným poručníkem dítěte a za živobytí mužova nesmí žena rozhodovati o vychování, o pozdějším povolání a zaměstnání dítětě. V rukou otce spočívá také rozhodovací právo nad uzavřením sňatku dcery, ale zákon připouští tu i radu matčinu.

Po této stránce ve Finsku jako všude jinde mrav předhonil zákon, neboť matky vždy mají určitý vliv na výchovu svých dítek a právě v jejich rukou spočívají většinou starosti o ně. V materielním směru uznává se, že domácnost neposkytuje všem ženským členům zaměstnání a že se jim tedy musí přiznati právo, aby si ho hledaly mimo dům. Otcové i bratři jsou rádi, že nespadá na ně více starost o nezaopatřené ženy příbuzenstva. Dávno však neuznává se ještě ani ve Finsku žena vdaná za plnoletou, za schopnou vládnouti samostatně svým majetkem, být spoluporučnicí svých dětí. Poněvadž lid finský zaměstnává se především rolnictvím, jehož některá odvětví, jako mlékařství a chov dobytka, spočívají hlavně v rukou žen, dlužno podotknouti, že finanční stránka ženské otázky není zde ještě tak palčivou, jako v jiných zemích velkoprůmyslnických. *V.*

Novější dokumenty hnutí protialkoholového.

Podává MUDr. K. Bulíř.

(Pokračovaní.)

IV. Člověk a narkosa.

(Prof. dr. A. Forel-Morges.)

Buffon pravil: Le style c'est l'homme. Na počátku dvacátého století můžeme však říci větším právem: mozek jest člověk; styl je pouhou částí jeho. Analfabeti nemají stylu a jsou přece také lidé a to ne vždy hloupí. A styl slouží za dnešních dnů často k tomu, nitro člověka spíše zakrývati, nežli je odhalovati.

Člověk bez mozku jest člověkem bez duše. Pomocí nervů citlivých přijímaje orgány smyslovými vněmy světa zevního, registruje a kombinuje je mozek milionkráte v pocity a představy, přeludy obrazné a všeliké abstrakce, vytvořuje z nich niterný svět duševní. Tak vyzbrojen, hraje mozek v nejrůzněji modulovaných harmoniích (a bohužel často také disharmoniích) na klavír naší poddajné muskulatury, která pomocí kostěného podkladu (z části i bez něho) udílí našemu tělu rozkazy mozkové ve formě našich činů a všelikých pohybů.

Lidský mozek, tato nejvelkolepější ze všech živoucích organisací, jest struktury neobyčejně jemné; každé poškození téže, a více každé trvalé porušení její tkáně, poškozuje člověka v nejvnitřnějším jádru jeho charakteru. — Mozek novorozencův podobá se bláně nepopsané: bez porozumění pro hotové abstrakce, ale tím citlivější pro všechny konkretní smyslové dojmy, jakož i pro jejich associace a kombinace. Harmonicky mají tudíž vychováním vyvíjeti se všechny hlavní činnosti mozkové, intellekt, cit i vůle.

Uvážíme-li tato fakta, doznáme zajisté, že otázka sociální není pouhou otázkou žaludku, ale více otázkou mozku; neboť co člověk jest, jest jen svým mozkem: žaludek krmí a vytápí v nás jen zvíře. — V novější době mluví se mnoho o nadčlověku, kdežto věru více pozornosti by zasluhovali ti bezčetní podčlověkové. —

Pračlověk, člověk přírody, žil mnohem rovnoměrněji nežli člověk kulturní; rostoucí kultura způsobila, že boj o žití nevede

se více pěstí a zbraní, ale mozkem, vůlí a intelligencí. Jest jisto že člověk pochází od vyšších, opicím podobných předků a že se jeho schopnosti a vlohy během tisíců a tisíců let zdokonalovaly nenáhlým organickým vývojem mozku. Opice anthropoidní, pithecanthropus, člověk neanderthalský a nynější člověk kulturní tvoří patrnou stupnici zdokonalování jak mozku, tak jeho funkcí, stupnici, kterou můžeme dokázati biologicky, paleontologicky, ethnograficky i historicky.

Normální hodnota mozku člověka kulturního jest však soustavně poškozována a snižována jistými prostředky umělými řadou cizopásníků, kteří zadržují vyšší vývin našeho mozku, ano i způsobují progressivní zvrhnutí se jeho. Jedním z hlavních pasořitníků, jež kultura našemu ubohému, přetíženému mozku dodává, jest n a r k o s a. Pod jménem narkosy označujeme ochromující účinek jistých látek, narkotik. Účinek těchto počíná ponejvíce lehkým rozčilením sféry motorické, jemuž předchází dissociace činnosti duševní a snížení činnosti mozkové. Jest tedy narkosa podobna spánku; a právě jako ve spánku přichází parcielní, byť i intensivní rozluka projevů mozkových, bouřlivé sny, náměsíčnost, tak mohou i v narkose vystupovati projevy mohutné, ale špatně a neúčelně koordinované.

Kdežto však normální spánek podmíněn jest normální regulací zmožené tkáně mozkové, jež ve spaní odpočívá a opětně se napravuje, spočívá narkosa na ochromující otravě s celou řadou pobočných, nepříjemných zjevů. Tato ochroma jest pouhým symptomem; co děje se s neviditelnými molekulami tkaniva, dosud nevíme. Co však víme, jest to, že, zvykne-li si člověk na narkotikum (častým nebo pravidelným užíváním téhož), vyvinuje se u něj vášnivá náruživost, umělý pud, umělá potřeba: člověk stává se otrokem narkotika. Veškerá činnost jeho jest podlomena; dle jeho individuality, dle druhu a dávky narkotika, mění se druh i intensita pathologických příznaků. Jedno však jest jisto: Obvyklé, byť i mírné požívání narkotik nemůže nikdy stupňovati tělesnou neb duševní výkonnost, produktivnost, naopak snižuje obé, více neb méně, kvalitativně i kvantitativně.

Každá vzrůstající manie, ať již se jmenuje vášní alkoholovou, morfiovou, aeterovou, kokainovou, hašišovou, chloralovou, opiovou a j., má tu vlastnost, že rychleji nebo pomaleji vydává mozek lidský v plen konsekventní zvrhlosti. Vůle, mysl, fantasie, intelligence stávají se špatnější, rozháranější, neschopnější. K tomu při-

družuje se i chátrání tělesné, a dle dávky nebo individua mohou nemoci z narkosy, neb poruchy duševní bídnému životu učiniti konec. Při mnohých narkotických náruživostech objevují se stavy bezvědomé dráždivosti duševní, které značně disponují k činům zločinným. Tak hlavně stává se u alkoholu.

Potměšilá vlastnost narkosy jeví se i v tom, že člověka klame illusemi. Kdežto totiž téměř každé poškození, každý úraz tělo naše nepříjemně, ano bolestně pociťuje a úrazu všelikému se vyhýbá, působí narkosa ochrnutím mozku právě naopak pocity příjemné. Narkosou otupují se také pocity a dráždidla silnější, jako intensivní zima nebo horko, bolest, neštěstí, zármutek a j. Narkotisovanému jeví se celý svět v růžovém ozáření; cítí se blaze a spokojeně, nemyslí dále a užívá. Následná těžká hlava (kocovina) zapudí se nanovo narkosou a tak člověk upadá nepozorovaně do bahna. A když to pozná, bývá již obyčejně pozdě.

Jest falešno, tvrdí-li se, že člověk potřebuje narkosy; žádný člověk zdravého rozumu nebude u nás přece tvrditi, že Číňané děkují svou kulturu — opiu! Tu připouští se, že onen nemrav přispěl hlavně k ochromení a zvrhlosti rassy.

Milý alkohol musí však udržeti svoje místo; jemu na počest musí stavěny býti chrámy Bacchovy! — Bude se dále píti, byť i lidstvo desetkráte zahynulo, byť se zdesateronásobily blázince, polepšovny, ústavy pro idioty, byť naše společnost stále více a více zakrňovala a stávala se neurasthenickou.

Lidé pijí a opíjejí se, poněvadž jim dotyčné prostředky pod samý nos přistrkovány bývají, poněvadž bezmyšlénkovitá zvyklost pití napojů opojných stala se zvykem a mravem a poněvadž touha kapitálu po zisku zmocnila se tohoto snadného pramene výdělku a vyrobený jed vnucuje nesvědomitě všem lidem. Všude tam, kde národ měl tolik mravní síly a obrátil se ve své většině k abstinenci (Norvéžsko, Švédsko, Kanada), patrný jest mohutný rozmach potěšitelné a nadějné reformy vzestupné těla i ducha, jak jednotlivcova tak celé společnosti. —

Heslem zdravé socialní hygieny budiž: Úplná zdrželivost ode všech narkotických prostředků, především alkoholu, pro všechny zdravé i všechny vyhojitelně nemocné. Životní podmínkou a účelem veselého a šťastného člověka jest vedle zdraví — práce. Jako záškodníci a hrobaři práce patří narkotika k největším nepřátelům štěstí životního.

V. Alkoholik pod poručenstvím.
(Prof. dr. Cramer-Göttingy.)

Německý občanský zákonník praví: »Pod poručenství (kuratellu) může býti dán ten, kdo následkem pijáctví nemůže obstarávati svoje záležitosti, anebo vysazuje nouzi sebe neb svou rodinu, anebo ohrožuje bezpečnost spoluobčanů.«

Pod jménem »pijáctví» nutno tedy rozuměti stav pathologický. Chorobnost stavu toho záleží v neodolatelném nutkání, jež žene člověka k pití. Pijan musí píti, kdežto člověk pití neoddaný, odolává tomuto nutkání a může přestati s pitím, kdy mu libo.

Tato choroba, tento nedostatek ve zdržení se mohou býti vrozeny, ale i získány.

Pokud se týče vrození zmíněných stavů pathologických, můžeme říci, že hlavní houf pijáctva přichází již na svět s jakýmsi schodkem schopnosti odporu, zdolnosti, a že u velikého počtu pijáků můžeme dokázati větší neb menší počet tělesných i duševních stigmat zvrhlosti.

Ze příčin získaných hrají jistou úlohu i nemoci infekční. Po přestálém tyfu, chřipce stali se lidé již nejednou pijáky; podobně mladé dívky, jimž ordinovány byly při bledničce nápoje lihové, staly se obětí alkoholu.

V jistých okolnostech mohou k pijáctví zavésti také určitá období životní: klimakterium (doba odkvetu, odkvetlost ženská), jakož i předčasná senilní involuce bývají přečasto spojeny s takým úbytkem zdolnosti, odpíravosti, že za příznivých okolností zavádějí k pijáctvu.

Vidíme však také vznikati alkoholismus u lidí z rodin zdravých a zdolných: vinu toho nesou dnešní poměry společenské a s nimi spojené mravy pijácké. Člověk snaží se snad z počátku vybřednouti ze zmatku alkoholového, a dosud stávající schopnost odporová tomu připouští, ale znenáhla mizí pod různými vlivy škodlivými zdolnost ta, a co dříve bylo pouhým požitkem, stává se nutností.

Z krátkého náčrtu vysvítá již zajisté nepochybnost tvrzení, že pijáctví jest chorobou. U většiny pijáků pozorujeme mimo to na těle řadu zjevů, které poukazují na poruchy orgánů centrálních: třesení rukou, zastřená, nejistá řeč, změny v reakci zorničky, náchylnost k závratím, záchvatům zuřivosti, zběsilosti, anebo sklíčenosti a tísně, vynořující se tu a tam utkvělé představy žárlivosti, — stále pokračující ethická zvrhlost. —

Pijáctví jest zhojitelné, vstoupí-li piják do účelně zařízené a znalecky vedené léčebny pro pijáky a tam setrvá nejméně 1—2 roky. Každý piják má chvilky, kdy jest si plně vědom osudných následků oné choroby, kdy slibuje v dojemné náladě nápravu a jest ochoten, podrobiti se léčení v odborných ústavech. Nevydrží tam však, anebo předem odpuzuje ho délka léčení: a léčení alkoholismu ve 3—4 týdnech jest bezvýsledné a končí vždy fiaskem.

Nutno tedy míti po ruce prostředek, jímž by každý piják byl donucen, setrvati v léčebnách dobu, k vyléčení nutnou. Tímto prostředkem jest toliko možnost, dáti pijáka pro jeho nemoc pod poručenství, neboť potom rozhoduje poručník nad místem pobytu svého poručence.

Tato zásada, přijatá do říšského zákoníka německého, jeví následující výsledky: Dle statistických dat nalézalo se v nemocnicích německé říše v r. 1895: 12.231, v r. 1896: 14.238, v r. 1897: 14.323 chronických alkoholiků. Číslice let posledních zajisté stále stoupaly. — Pod poručenství bylo postaveno v Prusku v r. 1900: 688, v r. 1901 852 osob pro pijáctví. — Zajisté mizivě nepatrná čísla vzhledem k velikému počtu chronických alkoholiků. — Příčinu toho hledati dlužno v netečnosti publika; pití jest u nás ve všech kruzích rozšířeno, a lid považuje kuratellu pro pijáctví za těžké zasahování do osobní svobody jednotlivcovy, neuvažuje při tom, jak velkým dobrodiním může státi se poručenství pro pijáka, jež přečasto jest jedinou možností záchrany před úplnou zkázou.

Jinou chybou jest, že zavedení poručenství většinou stává se příliš pozdě, jelikož panuje dosud ve všech téměr vrstvách obyvatelstva úplná neznalost pojmu i významu alkoholismu. Piják přichází na pranýř teprve tehdy, když již nedá se nic zachrániti, staví se pod kuratellu, když již rodina jest ruinována a zdárné vyléčení téměr úplně vyloučeno.

(Z jiné strany považuje se útočiště k zákonodárství a moci státní za jistý extrém, který není nutný v době, kdy hnutí a vliv spolků abstinentních stálc stoupá. Pomoc bude jen tehdy platna, bude li s každým pijákem nakládáno jako s choromyslným: jako jsou choromyslní vyléčitelní a nevyléčitelní, tak jsou i vyléčitelní a nevyléčitelní pijáci. První umísťují se v ústavech, a jen ti druzí dávají se pod poručenství. Poručenství nevyhojí ani choromyslného, ani pijáka; tvoříť ve většině případů jen truchlivé zakončení nešťastného, ztraceného života. Dr. jur. Elze — Halle n. S.) (Pokrač.)

Moudrá Libuše — mužem.

Prof. A. Brückner (Berlín).[1]

První pojednání (»Pravda o slovanských apoštolech«) odstranilo staré předsudky jak německých tak slovanských dějepisců, ukázalo, že římská církev zcela neprávem ke svým svatým připočetla Řeka Methoděje, jenž zemřel s prokletím na rtech proti katolickým článkům víry a obyčejům; jenž osobně Římu za vše, za úřad a svobodu, ano za holý život děkovati maje, slavnostně tohoto Říma se zřekl; jenž se pokusil, a jak se domníval, s výsledkem, zříditi v srdci západních zemí, na Moravě, předsunutou filiálku církve Photiovy, která by časem všecky Slovany od Volhy až k Labi a Saale dostala pod řecké jho. Byl to nejzáslužnější, v pravdě národní čin mocného knížete na této Moravě, Svatopluka, že ochránil západní Slovany zahnáním Methodianů před »dobrodiním« slovanských obřadů a řecké církve, jakkoliv i němečtí dějepisci, jako Dümmler, bezmyšlenkovitě po slavofilských frázistech opakují, že Svatopluk byl beznárodního smýšlení. Mundus vult decipi ... A ne dosti na tomto jediném klamu — ke kostelu Methodějovu na moravském Velehradě putovali letos pražský arcibiskup, česká vysoká šlechta, ano i majitel domu, v kterém kázal Hus, aby vyznačeno bylo katolické stanovisko proti slavnostnímu položení základního kamene k pomníku Mistra J. Husi v Praze dne 5. července 1903, a netušili, komu jich katolická pocta byla prokázána, jsouť přece Methoděj i Hus Římu — ambo meliores (oba lepší). Ale opět protestujeme proti obecně opakovanému výmyslu slavofilských Tartuffů a komediantů, jakoby něco z »humanního« ducha Methodějova v Husovi dále působilo nebo znovu obživlo — patrně musili by taktéž Mistři Vyklef a Luther býti Methodiany! Jak viděti, jest val lží, který Cyrill a Methoděj a po

[1] Tato druhá studie prof. Brücknera vyšla také v Mnichovské Allgemeine Zeitung č. 249,250 (Allerlei Mystifikationen. II. Künstliche Sagen. Die weise Libussa — ein Mann.) Jak oznámeno při studii prvé, autor tuto svou stať pro české vydání opravil a rozhojnil. Red.

nich tisíce básníků, dějepisců, vlastenců, nepřátel a přátel kolem svého díla vystavěli, bezmála nepronikunutelný — neznám většího ve světových dějinách. Byl nejvyšší čas, učiniti do této zdi lží první průlom.

Nedaleko od této Moravy, na které tato komedie se odehrála, s drastickou dohrou, na Vltavě a Labi naskytá se nová příležitost, odstraniti starobylou zakořeněnou pohádku; vždyť tato pohádka nabyla významu nejen pro nejstarší dějiny a bájesloví, ale i pro krásné písemnictví, zejména pro německé. Také její nimbus buď zničen, budiž i zde pravdě pomoženo k vítězství.

I.

Když knížecí Colloredovský důchodní Josef Kovář v říjnu 1818 poštou vlasteneckému vrchnímu purkrabímu hraběti Františku z Kolovrat dva pergamenové listy anonymně poslal, které našel neb prý našel r. 1817 na zámku Zelená Hora — Kolovrat přenechal je nově zřízenému českému národnímu museu —, netušil žádný, jaký význam tento spis jednou měl dosíci, jaké rozhořčené bitvy se oň povedou, jak se vzdor tomu po dlouhý čas — až do dnes — směrodatný státi musil pro posouzení staroslovanských poměrů.

Listy obsahovaly zlomky epické básně, jež dle řeči do 10. nebo 11. století náležeti chtěla. V prvním ze zlomků byla vylíčena staroslovanská »zadruga,« patriarchální vláda otce v rodině a pod., ctihodný řád soudní atd.; druhý týkal se známého sporu rozvaděných bratří před kněžnou země, před Lubošou, kterou nadále zváti chceme Libuší, zdomácnělým to německým tvarem.

O pravosti neb nepravosti tohoto »Zelenohorského rukopisu« bylo mnoho bojováno; když Čech jako Dobrovský, nebo Němec jako Pertz a jiní jej bezpodmínky zavrhli, kdežto Palacký kolísal, vyvstali mu výslovní obhájcové, později Palacký sám, a vybojovali na nějakou chvíli vítězství: »Zelenohorský rukopis,« připustí-li se to nebo ne, vliv měl na veškeré vědecké nazírání na slovanskou pradobu a starožitnosti. Jak by byli ustrnuli odpůrcové i obhájcové tohoto »rukopisu,« kdyby se jim celý sporný kus jednoduše byl odňal poukázáním, že rukopis a báseň již proto ani desátému ani jedenáctému století náležeti nemůže, protože obsah (svár »bratří« před kněžnou země, její rozsudek, jeho následky), jedním slovem, protože celá česká »národní pověst« o Libuši samé, kterou posud nikdo v pochybnost nebral, která ještě dnes všude, učencům jak

laikům, básníkům jak dějepiscům, platí za národní pověst pravou — jest pozdní výmysl, o kterém český národ nikdy nejmenšího neměl tušení. Kdo by tehdy byl odhalil pravdu, že »spanilá knížecí dcera« a »moudrá kněžna země« — byl muž, jemuž v celém dlouhém žití nic podivnějšího se nepřihodilo, nežli to, že po něm staré hnízdo bylo pojmenováno: proti takovému kacíři byli by se spojili přátelé i nepřátelé Zelenohorského rukopisu, aby takové hanebné zasáhnutí v posvátnost národních pověstí odrazili! A přece dá se důkaz tohoto »bludařství« vésti s nepřekonatelnou, mathematickou jistotou, výstraha pro všecky badatele pověstí a antikváře zároveň. A pro tento všeobecný význam, přesahující daleko z rámce ojedinělého případu bude prospěšno, vejíti v bližší podrobnosti.

»Zelenohorský rukopis« jest tedy klam, — nikoli z důvodů starožitnických, mluvnických, dějepisných, nýbrž proto již, že jeho obsah spočívá na klamu pozdějším; má náležeti do desátého neb jedenáctého století, kdežto jeho obsah vynalezen teprve ve století dvanáctém. K tomuto poznatku v příkrém odporu stojí význam, který věda a krásné písemnictví pověsti o Libuši stále přikládá.

V Schmollerových Staats- und wissenschaftlichen Forschungen vyšel r. 1902 (svazek XX. sešit 4.), od prof. H. Schreuera článek: Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhmischen Sagenzeit; článek dokazuje možnost pečlivým rozborem báječného obrazu této doby, srovnaného s germánskými a indogermánskými poměry a podepřeného nespornými dějepisnými prameny; tím získáno samostatné východisko pro české právní dějiny, tudíž materiál pro srovnávací slovanské právní dějiny, jakož i pro poznání indogermánských poměrů; ba sama srovnávací právní věda mohla se nadíti z Čech vydatného obohacení svého materiálu a své theorie.[1]

Pověst o Libuši jest tedy jádrem staročeského podání; jak známo, Libuše pokořena byvši nespokojenými muži, musila proti vlastní vůli vyvoliti manžela, Přemysla, a stala se pramátí domácí dynastie Přemyslovců; založila Prahu, prorokuje budoucnost národu (falšovaná Libušina proroctví zhotovena od největšího slovanského padělatele Hanky hned v několikerém znění). Jak často byla tato »pověst« poeticky zpracována! Vypočítati všechny, kdo veršem a prosou, eposem a dramatem, idyllou a románem ji zpraco-

[1] Prof. Schreuer v Mnich. Allg. No. 284 slibuje odpověď na tuto stať a její vyvrácení; trvá prý na výsledku své (hoře uvedené) práce. Red.

vali, bylo by zdlouhavé; jejímu rozšíření jen v německé literatuře až po Brentana jest věnována zvláštní dissertace od E. Grigorovitze (1902); a Grigorovitza přestává u Brentanova dramatu, dotýká se jen ještě Grillparzera, ale nebéře ohled na slovanské zpracování látky, které patří k nejstarším a nejlepším; k. př. polské ze 16. a 17. století: nejlíbeznější a nejrozmarnější idylla nejplodnějšího a nejznamenitějšího básníka starší doby (W. Potocki) jest právě »Libuše,« připsaná zeťovi básníka. Práci nepoměrně důkladnější a lepší o německých látkách Libušiných všech dob podává krásná kniha A. Krausa. (Stará historie česká v německé literatuře, 1902); její hlavní část (str. 6—109) je věnována Libuši.

Mezi novějšími vynikají Čechové sami; epické umění geniálního Vrchlického, jakož i dlouho zneuznaného Julia Zeyera pokusilo se na této látce, která také operám dala vděčné libretto.

Ani nás nenapadá, chtíti z pantheonu krásné literatury zajímavou pohádku vyháněti — básníkům, malířům a myslivcům zůstane vše dovoleno, majíť ještě od Ars poetica výsadu lháti; avšak z nauky o pověstech, jakož i z předsíně národních dějin, chceme tohoto vetřelce vyhnati, kde se na škodu pravdivých, jednoduchých poznatků tak dlouho a vyzývavě uvelebil, jen fantom má býti konečně zničen, jenž učence tak dlouho měl za blázny.

Mluví se o »českých padělcích,« o »Zelenohorském« a »Královdvorském rukopise«, o jiných textech a glossách, ale zapomíná se, že tyto moderní padělky skoro nahraditi se dají pravými starými věcmi, které, když už se pojala nedůvěra, prohlášeny za padělané. Byltě to Čech Šembera, který v přehorlivosti svých honů po padělcích i všecko pravé z Hankovy dílny odvozoval. A dlouho již před ním jest dělána stejná chyba; české dějiny a literatura trpěla nejen padělky, ale i tím, že pravé cenné památky hozeny jakožto padělky do starého železa.

To se přihodilo zejména nejstaršímu domácímu dějepisnému prameni, dílu ještě z konce 10. století, které od starých autorit (Dobnera a Dobrovského) za pozdější slátaninu bylo prohlášeno, a přes lepší názor Balbína a Athanasia a přes protesty ještě v 18. století, za takovou až do nedávna platilo. Bylo zásluhou mladého pražského dějepisce Dra. Josefa Pekaře, že starý opovržený pramen očistil, zasloužené místo v hlavě veškeré české annalistiky vybojoval, desátému století důležité dílo zpět získal.

Až dosud pražský kapitulní děkan Kosmas (kol r. 1120) platil za otce českého dějepisu; nyní musel místo toto postoupiti

vznešenějšímu spisovateli — ze samého rodu Přemyslovců — mnichu Kristianovi, synu knížete Boleslava, jenž kolem r. 993 životopis českého (napotomního) národního svatého a zemského patrona Václava sepsal a sv. Vojtěchu, pražskému biskupu, věnoval. (Dobner a Dobrovský viděli v tomto věnování odvážný padělek, který jen o pravém stáří slátaniny klamati měl).

Nechci zde opakovati vítězné důkazy mladého učence; budiž však podotknuto, že ku př. ihned ve věnování biskupu Vojtěchu, kde se poukazuje na Francii, tato země ještě »zemí Luteringů a Karlingů« označena jest, jak se skutečně Francie v 10. ne ve 14. století označovala; že se křty dospělých, výdatný obchod s otroky v Praze a pod. předpokládal, což opět jen v 10., nikoli však v 13. neb 14. století možným je atd.

Pro náš účel jest rozhodné, že tento pramen 10. století počíná malou zprávou o české národní pověsti, která vzdor své dalekosáhlosti posud zůstala úplně nepovšimnuta. Pro českou národní pověst dosud právě Kosmas byl pramenem směrodatným. Byly sice pozdější rozšířené zprávy, ale ty dle všeho pocházely z Kosmy, byly tudíž pro pověsti a pradějiny bezvýznamné; v každém století tato potopa pověsti rostla; v 14. u tak zvaného Dalimila (a jeho německých zpracováních) udržuje se tak tak v mezích — až na nepěkné výstřelky dívčí války; ale v 16. u Hájka překročuje veškeru míru; Hájek dovedl bez chyby předložiti nejpřesnější chronologické a jiné detaily. Proto nedbáno těchto mladších »pramenů«, odvoláváno se i na samého Kosmu; chci však ukázati, že Kosmas mnohem jest horší než Dalimil a Hájek dohromady, že si »pověsti« nebo pradějiny své domoviny sám sosnoval, ano z prstů vyssal. Neboť máme nyní důkazem Pekařovým možnost, kontrolovati t. j. lži odkrýti podle jeho pramenů — nebo správněji podle jediného pramene, podle mnicha Kristiana legendy o Václavu.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

POLITICKÉ. Delegační automat na povolování státních nezbytností – Drahý lesk velmocenského postavení říše — Kdo uvalil nová břemena na poplatnictvo — Trpělivost a indolence lidu — Vážnost českého poselstva a kdo ji podkopává — Panovník proti českým delegátům — Česká odpověď k tomu – Choroba páteře dra Žáčka — Vymýcení českého živlu z byrokracie — Svolání českého sněmu na přání velkostatku – Dohoda mezi velkostatkem konservativním a ústavověrným — Šlechtická vláda na obzoru? – Obstrukce a její škody — Nálada protiobstrukční ve straně agrární i mladočeské — Reorganisují se Mladočeši? — Manévr s novým denníkem.

Prvým týdnem v červnu bylo zakončeno jednání delegací, které jako vždy mělo ráz výlučně formální. Vláda přišla se svými požadavky — tentokráte ve věcech vojenských horentně už neskromnými — a delegace po trošce bezcílného mluvení vládě přisvědčily a delegáti šli zase po svých. Skutečného vlivu, ba ani opravdovou kontrolu na společnou správu státní delegace nikdy neměly. Samým složením delegací i postupem jejich jednání, jenž je stejně výsledkem delegačního jednacího řádu i dlouholeté tradice, je dáno, že delegace jsou pouhým představitelem fiktivní parlamentní vlády v naší říši, že význam jejich nejde nad význam sněmu postulátního, jehož jediné právo je povolovat požadavky státní správy. A v povolování vládě jsou delegace věru velmi ochotny a to i tehdy, když jde o zatížení poplatnictva vojenskými náklady, jež budou vyžadovat jenom nějaké nepatrné půl čtvrté sto milionů. Lesk velmocenského postavení říše, na němž tolik lpějí kruhy nejvyšší, dovede vždy zaslepit i potřebný počet delegátů. A to je tím snadnější, čím více delegátů je svými stavovskými zájmy spjato s postavením a s mocí koruny. A v tom směru jsou zatíženy delegace nejen 20 zástupci sněmovny panské, kteří plní celou třetinu delegací, nýbrž i zástupci sněmovny poslanecké, pokud náležejí kurii velkých statků. Tedy as polovina delegátů je vždy z vrstev, jejichž zájmy jsou totožny se zájmy míst nejvyšších. Proto ochota a obětovnost lidu nezračí se nikdy v souhlasu delegace, který je předem zabezpečen každé tak zvané státní nezbytnosti. Tomu bylo i letos, kdy pro zvýšené požadavky vojenského rozpočtu ze 40 delegátů poslanecké sněmovny hlasovalo jenom 19 a mezi těmi téměř polovice poslanců šlechtických. Na většinu doplnilo počet hlasů 19 delegátů sněmovny panské. Všude jinde, kde by na poplatnictvo byla uvalena podobně nesnesitelná břemena jenom pomocí poslanců z kurie velkých statků a pomocí panské sněmovny, rozpoutal by se v lidu neutuchající odpor proti parlamentním privilegiím šlechty, proti velkostatkářské kurii ve sněmovně poslanecké a aspoň proti způsobu obesílání sněmovny panské. Ale v Rakousku marno čekat živější politické hnutí lidové. Zde i nejsilnější impulsy vyznívají na prázdno.

Proto, je-li všecken lid politicky nehybný a nade vši míru trpělivý, nelze se ani valně divit, že poslanci nemají ani za mák sebevědomí a páteřnosti. A nedostatek páteře jistě ukázali zase poslanci čeští. Prohlásili volby delegační za nezákonné, neúčastnili se jich, tak že byli zvoleni čeští delegáti německými hlasy, a přece do delegací šli. Je pravda, že trpný odpor vůči delegacím by nebyl politikou nejšťastnější. Ale stejně je jisto, že toho si měli být čeští poslanci vědomi, nežli se rozhodli voleb se zdržet a prohlásit volby za nezákonné. Neboť přijímat delegační mandáty z voleb nezákonných, je tolik jako sankci dát tomu, co včera jsem zavrhl. A že tím se neprospěje vážnosti českého poselstva, je nade vši pochybu.

Ovšem mnoho, co by ještě na vážnosti ztratila, česká delegace již vůbec nemá. Aspoň způsob, jakým byli přijati čeští delegáti — respektive pan dr. Pacák, ale rána byla asi mířena na celou českou delegaci — ukázal, že vláda ničeho nepomine, čím může demonstrovat, jak jsou přezíráni a v jaké jsou neváženosti čeští zástupci lidu. Když v zahajovacím cerklu delegačním pokusil se dr. Pacák, předseda českého poslaneckého klubu na říšské radě, s panovníkem zavésti rozhovor o věcech politických — a to bylo dosud vždy obvyklé téma delegačních rozhovorů — došel příkrého odbytí. Panovník prohlásil, že nebude mluvit o politice, proto že jeho výroky jsou tlumočeny veřejnosti obyčejně nesprávně a zkomoleně. Je jistě správno, že panovník se vyhnul politické rozmluvě s delegáty, která za rakouských poměrů má ráz málo konstituční a velice se vždy podobá osobnímu nátlaku císařovu na jednotlivé politiky. Ale při tom bylo povinností vlády informovat o rozhodnutí panovníkově všechny delegáty. Místo toho nechal však pan dr. Koerber české členy delegací beze vší zprávy, tak že pan dr. Pacák musil naběhnout. Tím, že právě vůči českému delegátovi byl pronesen výrok o nesprávném informování veřejnosti o císařských slovech, byl dán rozhodnutí mocnářovu ráz proti českým poslancům; na českých delegátech nezbytně utkvěla příhana, že sami nesprávně a nepravdivě sdělují výroky panovníkovy. Čeští delegáti až na jediného dra Žáčka odpověděli panovníkovi tím, že při závěrečných delegačních cerklech se vyhnuli tomu, aby je císař mohl oslovit. Odpověď jistě nejmírnější, jakou mohli dát. A i k té se neodhodlali všichni. Pan dr. Žáček ani zde si nedovedl jednou páteř narovnat. U něho zkřivení páteře se stane asi nemocí smrtelnou, ač-li ho od smrti politické v čas nezachrání nanebevzetí do sněmovny panské, pro niž nemoci páteře jsou jenom předností.

Je přirozeno, vidí-li vláda, že čeští zástupci nedovedou se ani v takových maličkostech ukáznit a vynutit jednotnou slušnou odpověď na nepopíratelnou urážku, že troufá si pan dr. Koerber ode dni ke dni vůči Čechům víc. Po okázalém preterování českých úředníků v letošním jarním jmenování u soudů, které vzbudilo tolik bouře, pokračuje ve vylučování českého živlu z úřednictva sice méně zjevně, ale tím nebezpečněji. Při jmenování auskultantů prostě zůstávají čeští uchazeči bez povšimnutí. Tím již nepůsobí se pouze českým úředníkům škoda hmotná jako při preterování v postupu, nýbrž český

živel se z rakouské byrokracie vůbec vylučuje. Při tom, že Rakousko je a dle všeho postupu vlády Koerberovy má se stát ještě více státem byrokratickým, je v pomíjení českého živlu v úřednické kariéře jistě i nebezpečí národní.

Pravda, není příliš jisto, že pan dr. Koerber na dlouho se ještě udrží při vesle. Aspoň svolání českého sněmu k letnímu zasedání vykládalo se v kruzích konservativních, jež bývají dobře zpraveny, jako porážka jeho vlády a prvý přípravný krok k tomu, aby byl odstraněn na dobro. Od prvých dnů své vlády má pan dr. Koerber nepřítelem nejen Čechy, kteří mu valně nebezpečni nejsou, nýbrž i konservativní velkostatek. Tak zvaná historická šlechta česká vystupovala proti dnešní vládě sice velmi málo zjevně, ale za to tím účinněji tajně a postranními cestami. Kompromis s ústavověrným velkostatkem, jemuž postoupili konservativní velkostatkáři 21 mandátů při posledních zemských volbách, považoval se v prvé chvíli za úspěch vlády. Zatím dnes se ukazuje, že byl tahem proti dru Koerberovi, prvým krokem k dohodě mezi velkostatkem konservativním a liberálním. A letní zasedání zemského sněmu českého mělo být španělskou stěnou, za kterou by se potichu dohoda, pro niž půda je připravena, dovršila. Z dohody mezi obojím velkostatkem má být obšťastněno Rakousko zase šlechtickou vládou, jež by vystřídala Koerberovu vládu — prý — občanskou. Při tom se spoléhá na vliv, jejž mají velkostatkáři přímo i nepřímo na strany měšťanské, jež mají vlivy šlechtické přimět k umírněnosti. Němci ovšem prohlédají celý plán a snaží se mu zabránit. Svědčí o tom, jak dr. Eppinger, jenž náleží jistě mezi rozvážné politiky, a jak pražský německý tisk stupňují svůj radikální postup zejména vůči českému sněmu. Neboť čím vzedmutější budou vlny radikalismu německého ve stranách jindy umírněných, tím obtížnější bude dohoda německého velkostatku s českým.

A dle samého počátku letního zasedání sněmovního zdá se již, že občanským stranám německým se podařilo, ne-li překazit, aspoň oddálit dohodu obou šlechtických táborů. Stupňování německého radikalismu vedlo až k prohlášení dra Eppingra, že německá obstrukce zemská by se nespokojila pouhou kapitulací mladočeské obstrukce na říšské radě a že cílem německé obstrukce je vynutit zabezpečení německé priority v říši. Tím svedeni byli zase Mladočeši, aby na čas se vrátili ke svým obstrukčním plánům. A za neústupného radikálního postavení Čechů i Němců, jež by nemohl ovládnout vliv poslanců velkostatkářských, pozbyla dohoda ústavověrné a historické šlechty aktuality. K praktickým politickým výsledkům nemohla vést. Proto vůdce německého velkostatku dr. Baerenreither se sněmování ani neúčastnil, ústavověrní velkostatkáři sotva se ukázali ve sněmovně. A přední politik české šlechty, kn. Lobkowicz, využil svého práva jako zemský maršálek a již po prvých dvou dnech sněmovních, jež ovládla německá obstrukce, přerušil jednání zemského zastupitelstva tím, že ponechal si určení další (třetí) schůze. Sněmovní zasedání, zahájené 14. června, bylo 15. června již odročeno takto na neurčito.

Proto však Čechy nemusí bolet ani hlava páně Koerberova ani nemusejí je rušit vládní aspirace stran šlechtických. Češi nemají, čeho by ztratili ve vládě Koerberově. Ba nelze upřít, že by národně za vlády šlechtické pravděpodobně získali menší, nevýznamné úspěchy. Za to by však vláda velkostatkářů bránila pokroku politickému a zvláště sociálnímu. Ale tím přispělo by se jenom k vyjasnění vnitřně politických poměrů; národní boje, které zamořily všecken náš státní život, byly by na čas odstaveny a středem politického snažení i zápasu by se staly svobody politické, bez nichž nemůže být ani svobody národní ani svobody hospodářské. Proto bylo by jen na prospěch, kdyby české strany upustily od obstrukce. Neboť za obstrukčního povyku mizí lidu s očí neschopnost vedoucí strany k opravdové, věcné práci politické. Bude-li obstrukce vystřídána věcnou oposicí, buď bude musit vedoucí strana se reorganisovat vnitřně i zevně, bude se musit odhodlat na cesty politiky lidové a pokrokové za přibrání schopných sil nových — a pro to disposice u strany mladočeské nejsou — anebo ukáže naprostou svoji neschopnost a velmi záhy zmizí. Obstrukce proti tomu by jenom živila dosavadní politické zmatky nejen v parlamentě, nýbrž i doma mezi voličstvem.

Ve vedení nejsilnějších českých stran politických nálada pro upuštění od obstrukce je. Na sjezdu české strany agrární ve dnech svatojanských v Praze poslanec Prášek mluvil odkrytě a zřejmě proti obstrukci. Ve straně mladočeské zatím poslanecký tisk, zejména listy páně Kramářovy, pracují, pokud je radikalism Němců nedrží v šachu, pro změnu taktiky. Ovšem uznávají, že je třeba svolat sjezd strany a tomu dát rozhodnout o věci, která se stala pro stranu od pěti let z prosté otázky taktické základní otázkou politickou. Ale zdá se, že umírnění poslanci chtějí tentokrát učinit více než dát si schválit obrat v taktice sjezdem strany. Cítí, jak kolísavou půdu mají pod nohama, že by každý silnější otřes mohl zavinit jejich pád. Proto se upevňují stranicky, jak nejlépe mohou. Starají se, aby oživili a doplnili svoji zevní organisaci (pokračují v krajských sjezdech, jež chystají zejména ve východních a jižních Čechách, kde je nejčilejší hnutí protimladočeských, pokrokových živlů). Mimo to chtějí, prý do opravdy — získali aspoň již koncesi tiskařskou pro denník v Praze — založit vlastní svůj denní list, na nějž by mohli vždy a ve všem spolehnouti. Je pravda, že tím by na léta ještě upevnili Mladočeši svoji posici a že by nově zdrželi zdravý rozvoj českého politického života. Na štěstí však zůstane zase jen při snaze. Jak v zákulisí se tvrdí, celé získání koncese p. Ventou pro nový mladočeský denník ukáže se pouhým manévrem, jímž se má působit nátlak na »Národní Listy«. A při manévru střílí se vždy slepými patronami.

*

ZAHRANIČNÍ. Ne žluté, ale černé nebezpečí — Francie a Německo sokové v pokrokovosti — Nota proti Loubetovi a Italie – Oekumenický koncil — Po politice protiklerikální politika sociální – Německo a Anglie – Trojspolek — Válka.

Solidní list začíná dnes svoje zahraniční úvahy rusko-japonskou válkou a výkladem o boji kultury prý bílé a žluté. Mandžursko, Korea,

Lioatong atd. jsou končiny zaměstnávající sensace chtivé publikum a nesmějí tudíž chyběti v části geografie, s níž jest žurnalistice denně v jejích sloupcích operovati. A přec existuje daleko blíže boj, při němž krev sice neteče, který však má a má míti pro Evropana přes to větší důležitost, než řádění torped na dálném Východě. Vždyť žluté nebezpečí je i podle nejpessimičtějších politiků a geografů na slušnou řadu let vzdáleno vší aktuality, kdežto kultura černá je nám příliš, příliš blízká, abychom její přítomné uplatňování nepociťovali.

Bývalo prestiží nové německé říše, že v ní, monarchii, které přece záleží na všech kultech a ritech, poněvadž korunu propůjčuje pro každý národ a každou konfessi jeho a její bůh, postupovalo se v politice proti Vatikánu daleko briskněji, nežli ve třetí republice, jejíž liberté znamená dle tradicí přece jen na prvním místě svobodu duševní. I po roce osmdesátém, kdy bezohledný kníže Bismarck tonul již v ohledech na nové své politické přátele, nemohl nikdo srovnávati klerikalismus francouzský s německým, neboť tento neměl toho státního uznání, co onen, tak že se mohlo s dobrým svědomím říkati: plutokratická a klerikální třetí republika, ale nemohlo se s dobrým svědomím mluviti o katolicko-klerikální Německé říši. Dnes se poměry podivuhodně změnily. Tou měrou, co Waldeck-Rousseau připravoval cestu Combesovi, tou měrou vyšlapoval pan z Bülowů pěšinku k Vatikánu, a konečně v době, kdy postavena francouzskému konkordátu otázka bytí či nebytí a kdy dochází ke stěhování francouzsko-vatikánských diplomatických jednatelů, ruší se v Německu protijezuitská legislace a uvažuje se o zřízení berlínské nunciatury. Tento relief k událostem posledního měsíce mohl by snad přece trochu osvítiti české frankofily, kteří pro samou antipatii vůči Combesovi nevidí a nechtějí viděti dalekosáhlý kulturní i politický význam jeho protivatikánské politiky.

Papežský protest proti návštěvě presidenta Loubeta v Římě přinesl Vatikánu bouři, jíž se nenadál. Oznamuje se sice též celá řada projevů souhlasu, jichž se dostalo kardinálu del Val od francouzských legitimistů jakož i od klerikálů jiných zemí, avšak ani sdělení papežovo, jež prý učinil vůči rakouskému vyslanci, že očekává klidně rozluku, nemůže zatušovati, že se Vatikán zas jednou dopustil rozhodné — řečeno s jeho stanoviska — neopatrnosti. Vždyť v samém Římě vynesl mu protest řadu demonstrací pro Francii a to jest tím povážlivější, že se stále mluví o úmyslu papežově zavésti s Italií jiný modus vivendi.

Přátelské nynější styky Italie s Francií vylučují starou vatikánskou myšlenku, aby obchodní poměr, v jakém Vatikán jest v různých směrech, zejména co do missií, vůči republice nahrazen byl protekcí italskou, myšlenku, kterou do nedávna klerikální vlaské listy zvláště neomaleně hlásaly, a jest skoro nepochopitelno, jak vůbec důsledky noty pro Italii mohly býti ve Vatikáně přehlédnuty, když současně docházejí zprávy, že papež uvažuje o svolání odročeného oekumenického koncilu a že učinil u ministerstva Giolittiho příslušný dotaz. Odpověď, které se mu dostalo, může ho jistě uspokojiti, avšak politika mass má přece větší

význam, než dobrá vůle ministerstev a přemílání decenia starých zákonů. Jak však smýšlí italské publikum o vatikánsko-francouzských sporech, o tom po uvítání, jehož se v Římě Loubetovi dostalo, a po triumfu, jejž tehdy slavily garibaldianské tradice, není možno býti v pochybnosti.

Combesova vláda došla ve svém protiklerikálním boji celkem tolik podpory voličstva, že o životní síle nového ve Francii režimu nelze co do církevní politiky míti pochybnosti. Vzhledem pak k tradicionelnímu příkladu, jímž úspěchy francouzské kultury jsou ode dávna pro ostatní země a národy a vzhledem k smutnému stavu náboženské a církevní otázky ve většině zemí středoevropských, jest se jistě z těchto pokroků francouzského státnického umění co nejvíce těšiti. Jak však všechny známky nasvědčují, dojde v brzku ke zkoušce daleko přísnější, pokud ve Francii se theorie shoduje s politickou praxí. Nové idee ohledně hospodářské organisace společenského života sežívotnily ve Francii již tolik, že viděti zástupce jejich na křeslech ministerských jest sensací nanejvýše u vedoucí v Čechách žurnalistiky. Avšak k vysokým politickým stupním nevedou jen idey, nýbrž i odborné a osobní schopnosti pro úřady a pod. Svědčí sice o jisté kulturní výši národa, dovede-li na předním politickém místě snésti na př. schopného socialistu, není to však ještě důkazem, že by směr, jejž osobnosti takové zastupují, byl již v žilách i nervech národa. Poslední zprávy oznamují, že vláda hodlá učiniti útok na paladium francouzské buržoasie, jehož se dosud bály ruce státníkovy dotknouti ještě více, nežli křížů na justičních budovách. Důchod, ten důchod, podle něhož se ve Francii do nedávna posuzoval člověk obojího pohlaví asi tak, jako se podnes v Rakousku a najmě v Čechách posuzují lidé podle počtu roset, jež smí nositi na svém límci hlava rodiny, má prý býti konečně zdaněn způsobem, přesahujícím všechny obavy rentierů. Jistě to ještě větší úkol, nežli boj s kongregacemi nebo proces o nobis nominavit!

Německo nepřestává se zaměstnávati úvahami o své isolaci a nátlaku, který provozuje naň »la force de choses« směrem k Rusku. Návštěva anglického krále v Kielu dala podnět k naději, že snad se přece hr. Bülowovi podaří dostati se z pouště, do níž ho zavedlo hovění choutkám imperialistickým ve spojení s koncessemi centru a s famosní trojspolkovou pozůstalostí po Bismarckovi. Avšak sám čelný německý list jako »Berliner Tageblatt« byl nucen vyhlásiti návštěvu za pouhý akt zdvořilosti a zdůrazniti representační ráz oprávnění anglického panovníka. »Die öffentliche Meinung Alt-Englands,« praví doslovně, »ist in den letzten Jahren so systematisch in eine antideutsche Stimmung hinein gehetzt worden, alldeutsche Strebungen haben bei uns so nachdrücklich, wenn auch vergeblich, die Gesinnungen der Nation zu vergiften getrachtet, dass zwischen beiden Völkern eine Verstimmung tiefst gehender Art eingetreten ist.«

Trojspolek stává se institucí čím dál tím pomilováníhodnější. Na horentní cifry rakousko-uherského vojenského rozpočtu odpověděla Italie projektem oblažiti i svoje poplatníky novými náklady vojenskými a při

tom každé maličkosti, jako ku př. poplachu o fortifikaci adriatského pobřeží, užije se v ní k rozsáhlým pouličním demonstracím. Přes to však Giolitti pokračuje vytrvale v politice Crispiho. Ujišťuje císaře Viléma věrností k trojspolku a při tom organisuje nejintimnější styky s Francií, ujišťuje rakousko-uherskou vládu věrností k trojspolku a při tom nepřestává litovati a po případě i nelituje projevů irredentistických.

O válce ruské nedá se mnoho říci. Obrázek jistého humoristického listu představoval nedávno výjev, jak přináší kdosi ruskému oddělení, trpícímu nedostatkem střeliva, na místě munice zásobu ikon, a zdá se, že průběh války chce proměniti smutný tento pro ruské vedení kompliment ve skutečnost. *—mn—*

V Praze, dne 10. června 1904.

*

VĚCI CHRVATSKÉ: Živná půda khuenovštiny — Podařený chrvatský ministr — Chrvaté a armáda — Megalomanie — »Slovansko-keltická liga« — Hospodaření v dalmatských obcích — Maličkosti z vládní prakse — Konference soc. demokracie — Stávka železn. zřízenců. (Dokonč.)

Ano, khuenovština má mnoho na svědomí — ale tak ohromnou a ohromující jistě by nebyla v národě, kdyby v něm nebyla nalezla živnou půdu, ochotné jednotlivce až i mezi nejoposičnějšími hlavami . . . Oposice u nás nejen že nikdy neměla pevný a vypracovaný program, poctivou taktiku a slušný základ — nýbrž také jednotlivci většinou nebyli té čisté a tuhé povahy, jakou vážná doba vyžaduje. Proto u nás tolik zjevů divných přeměn, politických dobrodruhu nebo vypočítavých štrébrů. Nejzuřivější radikálové končili jako nejoddanější maďaróni. Jsou to již staré tradice . . . Jistý Ilir nechtěl ani jísti salát — poněvadž je zelený . . . ale zemřel jako uherský kuriální soudce ve výslužbě; Gaj, velký křisitel chrvatského národa, prodal své noviny ministru Bachu — dnes jsou to mizerné maďaronské »Národní Noviny«; jiný byl starčevićovcem nejradikálnějšího zrna — a potom krajně absolutisticky vládl ve sněmu jako předseda; jiný zas byl a je skvělým řečníkem, vzdělaným a pokrokovým člověkem, ale když byl šéfem soudnictví, zpracoval úžasně zpátečnicky tiskový zákon . . . A tak to pokračuje do dnes. Viděli jsme příklad Harambašićův. A jiný neméně smutný: ve větším městě zdárně působil jistý mladý kněz, lid v něm viděl platnou sílu — nyní náhle byl trestně přesazen, vyšly o něm na jevo velmi nepěkné věci . . .

Můžeme se potom diviti, když lid volí maďarony? Řekne prostě: to je vládní člověk, má tam »nahoře« vliv, vymůže silnici nebo les . . . Ano — vymůže! Ale ne vždy. Maďaróni jsou zejména nyní v nemilých rozpacích. Jedná se o nové finanční vyrovnání s Uhry. Maďaróni chtěli by aspoň něco vymoci, co podle zákona nám patří, ne k vůli lidu, ale k zachování své reputace a — mandátů; Maďaři však nechtějí ani účty skládat, aby se mohlo vše poctivě určiti. Regnikolární deputace rozešly se s nepořízenou — Chrvaté trvali na svých minimálních požadavcích. Maďaři nyní — jak se proslýchá — povolali je na nové úmluvy; již napřed lze odhadnouti, že na konec maďaróni budou spokojeni se vším. Jen když nám Maďaři neutrhnou Slavonii — toť jejich vítězství! Mluví se dokonce, že již nový bán má toho vladaření dost. Je prý

nemocen a stav, ve kterém mu Khuen zanechal Chrvatsko, a ještě více mrazivý vítr, jenž fouká z Pešti, nemohou mu zpříjemniti bánské kreslo. Je lepší než jeho spolupracovník, chrvatský ministr Josipovich v Pešti. Týž stará se o chrvatské zájmy takto: když Maďaři vymohli si vojenské koncesse, interpeloval ministra zeměbranectví, zda hodlá také věnovati náležitou pozornost kadetním školám v Chrvatsku, zejména co se týče vyučovacího jazyka. Ve výnosu byla řeč jen o češtině, maďarštině a polštině — a my přece máme chrvatské komando při naší zeměbraně. Ministr Nyiri krátce mu odvětil, o to že se postará kadetka v — Pečuhu (v Uhrách)! Josipovich se s odpovědí docela spokojil . . . a přece je známo, že se tam vůbec chrvatštině nevyučuje, naopak v nejnovější době proslýchalo se, že zrovna na této kadetce Chrvaté zkusí nejvíce od šovinistických profesorů. Zejména jeden že se vyznamenává. Ale ovšem — a to je charakteristické! — zrovna tento nejzuřivější je rodem — Chrvat! Je to vůbec jeden z nejsmutnějších zjevů, jak náš lid vždy dokonale podléhal rakouskému militarismu. Naši nejstatnější synové, když stali se rakouskými důstojníky, zejména za bývalé »granice« (vojenské krajiny) byli vždy Rakušany, a což horšího: vždy vychovávali děti úplně cizácky, tak že vůbec chrvatsky neumějí. Nedávno zemřelo několik takových »slavných« generálů, a synů těch vojáků je v celém mocnářství – v Chrvatsku nejméně. Dříve stávali se z nich Rakušané, později Němci, nyní asi uvidíme v nich také — Maďary...

Ale to jsou pro nás maličkosti, kdo by se o to staral! My máme důležitější věci na starosti. Právě se chystáme změniti mapu Evropy. Byli jsme v Rusku, stýkaly se jen s knížaty, generály, ministry atd. — viděli jsme, jak je to krásné v Rusku, jak lžou »německo-židovské« noviny o »nesnesitelných poměrech« a — hodláme založiti »Slovansko-keltickou ligu«. Pan Čerep-Spiridovič, takto předseda slovanského dobročinného spolku v Moskvě, přijede v létě do českých lázní, pronajme tam celý hôtel — a bude se o tom rokovati. Původně vyjednávalo se s Riciottim Garibaldim — až konečně se seznalo, že je to poněkud dobrodružná firma . . . Tedy »slovansko-keltická liga«! Přistoupili k ní velcí Francouzové (= nacionalisté) a ovšem že zvolili také za člena našeho Tresiće-Pavičiće. Básník, dramatik, filosof, essayista, nyní bohužel také politik a vydavatel »Jadranu« v Terstě. Pěstuje velkou politiku, procestoval Evropu a navštívil všechny vlivné osoby — zkrátka muž, jenž drží nitky Evropy ve svých rukou. A aby to tak okatě neřekl, suggeruje tento úkol takovým megalomanským blouzněním své vlasti: ». . . chrvatský národ není nullou, nýbrž velkou silou, jež v minulosti rozhodovala v Evropě a jež by opět mohla rozhodovati. Proto také s námi počítají cizí státy, a počítaly by ještě více, kdybychom sami ukázali více snahy o získání své politické samostatnosti. Těm státům je velmi dobře známo, že v případě přeměny nynější soustavy centralistické ve federalistickou měl by chrvatský národ hlavní slovo ve vnější politice státu a tenkrát byly by ony státy nuceny počítati s chrvatskou politikou. (Nemohu si odepříti, musím podškrtnouti.) Ještě větší důležitost měl by chrvatský národ, kdyby se případně mocnářství rozpadlo a on využil příležitosti a usku-

tečnil své politické ideály. Naše poloha je tak šťastna, že byly by nuceny Francie, Rusko a Anglie ucházeti se o naše přátelství (tak!), poněvadž bychom mohli se státi jazýčkem na politické váze, zejména kdybychom byli v dobrých stycích s bratry Srby . . .« Tak napsáno v 16. čísle »Jadranu«. Pro Čecha je to známá hudba: pozdravuje zde dalmatskou variaci známé povídky o velkém a malém pánu a Čechách, jak ji vypravoval nedávno bratr Slovan ze svého putešeství na Rus . . .

Kromě blouznění o této lize a horování pro dohodu s Italy (jež přecházelo často všechny rozumné meze) rozpoutal se nyní u nás nelíčený zápal pro bratry Rusy . . . Klidná rozvaha, objektivita, spravedlnost — kde pak; jen zuření, slepé nebo vypočítavé, ve jménu velkého slovanství a vítězství ruských zbraní . . . Zpívá se všude ruská carská hymna, nadává »Japončíkům« – každý klidnější hlas se ututlává. Ku př. nejpokrokovější náš denník odmítl uveřejnit výtah z petrohradského dopisu z dubnového čísla »Slovanského přehledu«! Ohledy, ano — poněvadž jsou abonenti již rozeštváni . . . A zas Dalmacie, ta vždy horkokrevná, nadšená Dalmacie vévodí. Ovšem — nemá jiných starostí. Na př. autonomii obcí. Proč by se člověk o to staral? A proto se nyní povážlivě množí případy, že se musí vypsati 200-300%ní obecní daň, že musí přijít komissař, že v processu s obecnými hodnostáři vynoří se na světlo nejhorší věci. Tady, v obcích, měla by se koncentrovati celá národnostní práce, tady, kde jsme autonomní, měli bychom ukázati, co chceme, co dovedeme. A že je zrovna zde nejhorší krach — to znamená, že u nás mají se odložiti všechny bombastické programy a na jich místo přijíti celé, poctivé, zkušené a obětavé o s o b y. Renaissance jednotlivců — toť první náš úkol. Pak nebude také možno, aby se konaly tak divné volby do delegací, jako letos, z nichž podivným řízením osudu vyšel jako delegát pro Dalmacii nejnezpůsobilejší člověk, stvůra Vídně, hotová nulla. V dnešních kritických okamžicích bude tedy ubohou Dalmacii zastupovati člověk, jenž nemá ani ponětí o jejích stescích a potřebách!

Ostatně — v Chrvatsku samém není o mnoho lépe. Všude rozklad a krise. Po vážném pochopení situace a úkolů ani stopy. Vláda a maďaróni dělají stále co chtějí. Posledně jsem se zmínil o skandálu s prodejem Pleternice. Správce n e b y l sproštěn služby, vláda ho jenom přeložila k jinému úřadu, on se však poděkoval — ale oba mandáty do sněmů si nechal. Nemá k složení příčiny, prohlásil v »Neue Freie Presse« . . . Nedávno byl zvolen nový výbor do »Hospodářského spolku«, v němž byli také někteří mladší. Předseda — maďarón — se poděkoval, vláda vypsala nové volby na nátlak sekčního rady, a nyní se úsilně pracuje, by se vytlačili mladší a dostali tam jen oddané stvůry . . . Je v tom systém. Zejména spolky jsou u nás nenáviděná věc. Khuen škrtnutím péra rozpustil všechny politické kluby na venkově — stav ten trvá dodnes. V jeho šlépějích chodí šéf pro vyučování. Týž si to udělal ještě pohodlněji: stanovy professorského spolku ležely hezkých pár let na jeho stolku. Nečetl jich, sám to uznal — ale novému bánovi řekl, aby spolek nepotvrdil, je prý nebezpečný. Když professorská deputace přišla k samému bánu a vyložila mu účel spolku,

podivil se, poněvadž slyšel od šéfa něco docela jiného. Pak v brzku potvrdil stanovy a tak desavouoval svého podřízeného — ale ten klidně zůstal dál. Musí asi ještě některé své příbuzné zaopatřit službami...

Khuenovština také jinde znovu se potvrdila. Jak jsem již v předešlém dopise tušil, stalo se: konverse dluhů města Záhřeba definitivně svěřena uherské hypoteční bance v Pešti — vzdor mnohem výhodnější nabídce pražské ústřední banky českých spořitelen. Pak obrázek prakse našich úřadů: v Irigu, ve Slavonii byli dva sedláci zavřeni 5 dnů, poněvadž — doprovodili delegáta pro sjezd uherské soc. demokracie na nádraží, on sám byl po návratu svém také zavřen na 5 dnů, a kočí, jenž ho odvezl do vzdálené stanice, byl ve vazbě 7, pak znovu ještě 5 dnů — dohromady 12 dnů! Tak se sedlákům prakticky vykládá — zákon!

Jak je to možné? U nás bylo a je možné všechno. Ostře to jistě osvětlí stenografický zápisník o soudním jednání, jež vedl záhřebský soud proti neohroženému odpůrci hr. Khuena, dru Franku Potočnjakovi. Potočnjak nyní chystá do tisku ten obšírný zápisník — bude to skvostný dokument, jak se u nás právo a spravedlnost vůči nepohodlným lidem mění v nenávist a v čirou pomstu. Potočnjakovi dodnes není vráceno odňaté za Khuena právo konati advokátní praxi.

Dva zjevy v těchto smutných dobách jsou aspoň poněkud světlejšími body našeho života. Je to především konference soc. demokratické strany chrvatské, jež poprvé po r. 1896 byla tak četně navštívena a jež důstojným průběhem, pěknými přednáškami a poradami a vážnými polemikami ukázala velkou duševní potenci této strany u nás, především však správné pochopení situace a nezlomnou chuť k práci. V celku bylo 89 delegátů, mezi těmi z venkova 11. Navržené resoluce znovu projevily jasný rozhled a pokrokovost té strany, jež má v našich poměrech tak těžké postavení.

Vlny ohromné stávky železničních zřízenců uherských státních drah zalehly také k nám. Také v celém Chrvatsku stávkovali zřízenci svorně bez rozdílu národnosti. V pohnutých těch dobách ukázalo se několik pěkných rysů. Tak znovu a znovu zpívali maďarští zřízenci chrvatskou hymnu — ač jim je Chrvatsko jako trestní kolonie . . . A dále: na záhřebském nádraží mezi 194 zřízenci je Chrvatů jen *19*, Němců 3, Maďarů 172. Z těch umí chrvatsky jeden a »rozumí« 14. Vzdor tomu, ve velkém okamžiku stávky, vymizely všechny národnostní protivy a část záhřebského chrvatského obecenstva akklamovala nadšeně zástupy stávkujících a všechny vrstvy s nimi sympatisovaly. Snad při této příležitosti promluvil zbytek duše našeho soucitného lidu, kterou žádný systém doposud nemohl zničiti.

6. V. 1904. *J.*

*

VĚCI JIHOSLOVANSKÉ: Agrární hnutí na všech stranách — Vystěhovalecká otázka — Propast mezi intelligencí a lidem — Průmyslníci chrvatští a srbští kupci — Finanční vyrovnání chrv.-uherské — Slavnosti a význačné cesty — Král Petar a kníže Ferdinand — Mládež srbská a bulharská — Milanovština — Tři chrvatské rovy — Bulharské národní divadlo — »Manes« v Záhřebě.

U všech jihoslovanských národů vidíme tentýž zjev: ohromnou propast mezi intelligencí a lidem. Intelligence vzděláním daleko po-

kročila ku předu, příliš neorganicky přijala kulturu jiných národů anebo bezohledně jen hověla svým zájmům a choutkám. Těžké následky tohoto vývoje vidíme již dnes. Propukly docela spontanně, neočekávaně, a co ještě více překvapuje: téměř současně u všech Jihoslovanů. Ovšem že v různých formách, hlavně v podobě agrárních hnutí, vzbouření, stávek anebo klidném založení »selských« stran. V Bulharsku jest agrární hnutí doposud latentní; v Srbsku však již zcela zjevně začalo se s organisováním selské strany. Selský lid, rolnictvo zastupuje přes 90% celého národa. Ač tedy srbský národ v ohromné převaze je lidem rolnickým, agrárním, přece ani jedna politická strana doposud si nevšimla jeho potřeb. Největší, radikální strana byla jen stranou intelligence, pro její zájmy pracovala — pro lid měla jen hezké sliby v době voleb. Lid poznenáhlu se probuzuje a chce sám zastupovati své interessy. Podobně i u Slovinců, v jižním Štyrsku, vážně se pracuje o emancipaci selského lidu od intelligence. Lid je do krajností znechucen nízkým zápasem obou měšťáckých stran, liberální a klerikální, jež soustavně zanedbávaly jeho hmotné potřeby. Chystá založení »neodvislé selské strany«, neodvislé od všech lublaňských vůdců, jež by konečně pracovala energicky pro záchranu selských statků. V chrvatském národě vynáší hříšné zanedbávání lidu nejsmutnější ovoce. Intelligence frivolně vyčerpávala celou svou energii ve vášnivých a zbytečných strannických zápasech, chlácholila a haranguovala lid vlasteneckými frásemi — nyní přichází reakce. Lid, materielně na pokraji záhuby, zoufale hledá nápravu — sám. Ovšem, jak to jedině dovede zanedbaný, svých ústavných práv a povinností neznalý lid: jitřením, ničením cizího majetku, romantickým bouřením (dokonce s puškami!), bezúčelnými stávkami. Vidíme tak v nejnovějších smutných událostech v Irigu ve Slavonii (dva zastřeleni!) pak v Záhoří, v severním Chrvatsku, v nejprobudilejším to kraji. Příčiny jsou opravdu přesmutné. Podle oficielní statistiky je denní mzda v Záhoří 66—80 haléřů bez stravy, ženy dostávají jen 60 hal., a jsou okresy, kde ženy dokonce pracují o 50 h. Záhoří, před zničením vinic filoxerou bohatý a bodrý kraj, je nyní jevištěm největší bídy. Ale ani v ostatním Chrvatsku není mzda o mnoho větší. Nejvyšší je ve Slavonii, kde dosahuje až 3 K. Je tam nedostatek pracovních sil následkem překotného vystěhování do Ameriky. A tu bych hned upozornil na problem vystěhování u nás. Když objektivně prohlížíme dosavadní výsledky vystěhovaleckého proudu, nemůžeme určitě tvrditi, že nám pomohl, ale ještě méně smíme prohlašovati, že nám uškodil. Nejvíce proti němu vystupují statkáři a kněží. První ztrácí levnou pracovní sílu, poněvadž je dělníků méně, a ti, kdož se ze světa vrátí, příliš jsou probudilí a sebevědomí, než aby pracovali za mizerný groš jako dříve. Druzí vášnivě potírají vystěhování, poněvadž jim nenapravitelně ubudou oddané a věrné dušičky. Chrvatský sedlák beztak není orthodoxním, není fanatickým sluhou kněze, v náboženském nazírání zachoval si jistou nedbalost, povrchnost a dobráckost. A nyní, když přijde do styku s pokrokovějšími živly v cizině, když vidí volnost a neodvislost amerického občana — třebas nestal se nejpokrokovějším americkým obyvatelem, přece nikdy už není a nebude oddaným ná-

strojem klerikální propagandy. Vystěhování nám škodí potud, pokud nebylo doposud účelně regulováno. Cizí agenti bezohledně využitkují nevědomosti lidu a štvou ho do krajů, kde největším úsilím sotva se udrží v konkurenci. Dále: je velké nebezpečí z vystěhování proto, poněvadž cizí kolonisté zabírají za levné peníze půdu vystěhovalce a trvale se usadí. A konečně: náš člověk stykem v cizině, zejména sňatkem s cizozemkou, velmi lehce propadne odnárodňování. Už jeho děti z takového sňatku sotva doáedou chrvatsky. Jinak ovšem by bylo, kdyby šel jen na určitou dobu do ciziny a potom se zas vrátil. Ale v dnešních našich poměrech není na to pomyšlení. Posílá sice hezké sumy domů, pamatuje na své, pomáhá jim — ale vrátit se nemůže. Prostě proto, poněvadž nemůže nalézti zaměstnání. V cizině pracuje v dolech, v průmyslových podnicích, v městech — stane se dělníkem a zapomene agrární práce. A ve vlasti — díky úplnému zanedbání průmyslu — nemůže nalézti přiměřeného zaměstnání průmyslového a k rolnictvu již se nehodí. Pak se raději vrátí do »nové vlasti« — a tam zůstane. Toho problému chrvatská intelligence, jakož i srbská, nechápe. Nechápe ani jedna ani druhá, jak by se mohla účelně využitkovati tato horečka, jež nemilosrdně řádí mezi chrvatským a srbským lidem ve Slavonii, Lice a Krbavě, Dalmacii, Bosně, Hercegovině, ano i v Černé Hoře (odtamtud jde proud také do Srbska a Rakouska). Prostě ta intelligence nechápe velkou kritickou dobu přechodu agrárního období do průmyslového. Hledá spásu v politických malichernostech. A když konečně něco průmyslového podnikne, chce nelidským zacházením a mizernou mzdou rychle zbohatnout. V našich průmyslových podnicích přímo se dělník vydírá. Ku př. v uhlokopu sv. Trojstva v belov. křížev. županství dostává dělník za 12 hod. dobu pracovní — 1·20 až 1·60 zl. beze stravy! Proto jest pochopitelné ono množství stávek, jež v novější době propukly v Mitrovici, pak zejména v Osijeku, — dokonce dívky v jistém okresu v zapadlé Lice zahájily stávku pro nelidskou mzdu. Ovšem, většinou stávky končí nepříznivě, poněvadž je dělník nevzdělán, neví naprosto ničeho o organisaci, podstoupí nerovný boj s mnoho zoufalého citu, ale bez nutných příprav. V Srbsku, v Bosně, Hercegovině a Dalmacii ovšem jsou poměry ještě horší; z Černé Hory přímo zástupy utíkají, dík »nezištné a patriotické« vládě knížete-básníka . . . Intelligence ani se nenamáhá, aby dostala podniky do svých rukou. Rolník přenechává půdu kolonistovi, intelligent prodává za směšnou sumu cizím, německým, francouzským, belgickým a anglickým kapitalistům nejvýnosnější průmyslové podniky. Tak nedávno koupila německá společnost důl Rude u samého Záhřeba, chystá úzkokolejnou dráhu přeměnit v širokokolejnou (i akcie tyto dráhy financovány jsou v Berlíně!) — domácí intelligenti v samém centru chrvatské kultury přihlížejí klidně . . .

Když někdo domácí chce něco podniknouti — tu všemi možnými prostředky proti němu intrikují. Svého času vyšly na jevo ohromné, neuvěřitelné věci, jak domácí lidé systematicky zničili krásné plány našeho ojedinělého, nyní již zemřelého průmyslníka, knížete Dumičiće. V nejnovější době zase podnikla pěknou akci lublaňská

kreditní banka, směřující k sjednocení v akciovou společnost všech malých a většinou passivních paroplavebních společností v Dalmacii, jež by pak úspěšně mohla čelit zkostnatělému Lloydu a rozmnožením spojovacích tratí velmi prospěti Dalmacii. Ale již se mezi dalmatskými Chrvaty intrikuje, jen aby se pěkný plán znemožnil. Ještě smutnější je nízká konkurence mezi uhersko-chrvatskou a chrv. akc. paroplavební společností. První má velkou subvenci od maďarské vlády — a naši lidé, ač sedí v řiditelství, k vůli tomu zatajili mnohokrát své smýšlení. Neodvislí živlové založili nyní s kapitálem 300.000 K čistě chrvatskou společnost. A boj začal. »Ungaro-croata« snížila cenník pro konkurenční trať z 1·20 zl. na — 20 kr., intrikovala — jak se tvrdilo s druhé strany — i proti nákupu lodí konkurenční společnosti; tato pak, podle tvrzení vážných lidí, naopak není v čistě chrvatských rukou, nýbrž byla financována také pomocí peněz — rjeckých maďarských kupců a podnikatelů . . .

Všude smutné úkazy; propast mezi intelligencí a lidem stále se rozšiřuje. Ani selská strana, kterou v Chrvatsku hodlají založiti bratři Radićové, nepřinese podle všeho žádného vyjasnění a obrození. Jest příliš nejasná a kompromisní; nezastupuje ani čistě materielní požadavky lidu, agrární potřeby, ani jen politické ideály. Chce — podle nejnovějších projevů — spojovat všechno: i potřeby lidu i politické požadavky intelligence, otázky čistě hmotné s blouzněním politickým i kulturním na základě demokratickém a slovanském — snad vůle dobrá, ale výsledky kulhají. Je zapotřebí mnohem pronikavější, mnohem drobnější, ale vytrvalejší práce — ze základů. Lid chrvatský a srbský musí se naučiti klidu, svým právům a svým povinnostem. Pak nebude slepě bouřit a ničit cizí majetek, jak ku př. v loni v županství belovarském, což nyní nese smutné následky. V éře »slušné a poctivé« vlády octnou se tyto dni v monstre-processu neméně než 263 obžalovaní, od 13 do 73 roků, před — chrvatskými soudci, v době největších polních prací — a s jistotou, že budou od intelligence, svých soudců, nemilosrdně odsouzeni . . .

Poměry již dospěly k tomu, že i průmyslníci chrvatští a kupci srbští konečně procitli k životu. Chrv. průmyslníci měli v Záhřebě poradu o nejnutnějších krocích. jež musí podniknouti k svému bytí; přišel dokonce maďarský delegát, jenž sliboval podporu a součinnost. Stejně mluvili chrvatští na schůzi maďarských v Pešti. A srbští obchodníci z Bělehradu uchystali ve velikém počtu výlet do Pešti, by navázali přímo styky s obchodnictvem maďarským. Budoucnost nám ukáže, zdaž vedle nadšených přípitků a bohatých hostin bude i dost dobrých praktických výsledků.

Maďarští obchodníci a průmyslníci leželi v náručí slovanských kollegů — mezi tím však bojoval se tuhý boj mezi chrvatskou a maďarskou regnikolární deputací o finanční vyrovnání. Tu Maďaři ukázali svou příkrost a nespravedlivost v takové míře, že i krotcí chrvatští delegáti, Khuenovy stvůry, musili konečně vystoupit ze své reservy. Maďaři chtějí výhodně paušalovat chrvatskou tangentu ve svůj prospěch — chrvatští delegáti pod nátlakem celého chrvat. veřejného

mínění postavili nejmírnější požadavky — žádají jasné účty. Maďaři však ještě příkrost přiostřili a tak pravděpodobně chrv. delegáti budou nuceni přerušiti vyjednávání a chrv. sněmu vrátiti své mandáty. Byl by to čestný čin — nejčestnější, jejž kdy maďaroni vykonali. V této kritické době vyšla důkladná brožura o chrv.-uherském finančním vyrovnání, o němž bude ještě zde pojednáno.

Ostatně — Chrvaté nedají se starostmi vytrhnouti ze svého nadšení. Uchystali zas v Dubrovníku svěcení praporu pěveckého spolku — docela strannickou slavnost státoprávních radikálů, na kterou nepřišli ani mírnější Chrvaté, natož teprve Srbové. Zas vychvalována svornost — v praxi. Oslavovanou kmotrou byla patricijka Caboga, blízká příbuzná knížete Caboga, majitele cihelen v okolí Dubrovníku, jenž vzdor všem prosbám nechce regulovat vzniklé jámy, tak že letos již 400 sedláků onemocnělo malarií. Patriotism a — patriotism.

Slavností a slavnostních cest bylo v poslední době vůbec mnoho. Baron Burian objížděl Bosnu, viděl poměry tak, jak to právě systém chtěl, k tomu vůbec nerozumí »bosensky« a šťastnému obyvatelstvu slíbil, že povede režim dále v osvědčených stopách svého předchůdce. Vrchní velitel Albori zas přehlížel všechny posádky, až i v novopazarském sandžaku a tím znovu roznítil různé hlasy o jistých plánech rakouské vlády. Stejně se smýšlí také o cestě generála Becka, šéfa generálního štábu, po Dalmacii, ač on v rozmluvě prohlásil, že přišel jen se podívat, zdaž je Dalmacie opravdu tak nespokojená a antirakouského smýšlení, jak se ve Vídni myslí. Ovšem, že byl v tomto ohledu důkladně desavouován — bohužel ale také dalmatští poslancové. »Narodni List«, orgán posl. Biankiniho, docela správně upozornil na velkou netaktičnost, když lid všude tak nadšeně vítá rakouského generála, představitele nynějšího systému — tentýž lid, o němž poslancové ve sněmu a v říšské radě vždy tvrdí, že je strašně zanedbán v každém ohledu a hluboce — právem — rozhořčen na vídeňskou vládu. Pravdu má Biankini — jen zapomněl se otázati, kolik sami poslancové udělali, aby lid byl probudilým a uvědomělým a tak případným chováním nedesavouoval své poslance . . . Konečně i místodržitel Handel podnikl »výlet« po Dalmacii a obcoval čistě úředně oslavě 25letého přivtělení nejjižnějšího cípu Dalmacie, Špiče, k rakouskému mocnářství.

V Niši byla schůzka krále Petra a knížete Ferdinanda. Nejrůznější a nejdobrodružnější kombinace z toho vznikly, zejména když také černohorský kníže zaslal telegrafický pozdrav. Bylo by si věru přáti, by mezi oběma slovanskými státy vznikly opravdu srdečné a prospěšné poměry. Mládež obou národů také pilně k tomuto cíli pracuje. Srbští studenti navštívili v Sofii bulharské a byli nadšeně uvítáni; pak 350 Bulharů odplácelo návštěvu v Bělehradě — však obyvatelstvo srbského hlavního města chovalo se úplně passivně a neukázalo ani trochu zájmu a pochopení pro akci svých nadšených mladíků. Bylo promluveno mnoho řečí — musí se však přiznati, že o této »balkanské federaci« panují ještě velmi nejasné a různorodé náhledy. O některých publikacích o této otázce promluvím jindy. Prozatím zdá se, že aspoň

přijde k upravení některých celních otázek. Mládež srbská hodlá také svolati kongress studentů všech jihoslovanských národů v Bělehradě a uchystati výstavu výtvarnickou, jež by pak z Bělehradu byla přenesena do Sofie, Záhřebá a Lublaně. Nemůže se mladým studentům upírati dobrá vůle.

Dobrou vůli být přísně konstitučním vladařem ukazuje vždy a všude král Petr. Je lepší svého okolí. Toto nemohlo ještě zapomněti praktiku Milanovy éry — zrovna tak, jak v Chrvatsku ještě bujně kvete khuenovština, v Bulharsku stambulovština a mezi Slovinci rakušáctví. Bude ještě dlouho trvati, než se poměry zlepší. Srbští vládní orgánové ve své horlivosti zavřeli jistého geometra, poněvadž se chystal na povolený sjezd srbských socialistů, a bělehradská policie zavřela několik členů nové náboženské sekty. Chytla je při hrozném činu: když v soukromé místnosti předčítali si bibli . . .

Chrvatský národ v poslední době ztratil tři své vůdce — ale nemusí příliš litovati té ztráty. O Bresztyenszkém měl jsem již příležitost promluviti. Jen v našich rozháraných a malých poměrech bylo možno, že přišel člověk jeho zrna do takového vlivu. Byl římský člověk, dobrý debatér, uhlazené formy – a jeho tragická nešikovnost a politická slepota byla, že docela přežilým, antikvitním způsobem chtěl svornost, imaginární součinnost všech opposičních živlů. Diplomatickým chováním formálně toho docílil — zanechal však opposici rozdrobenější a ve větší nevraživosti než kdykoli před tím. Druhý nebožtík, Kumičić, byl také tragický typ našich poměrů. Istrán, nadšená a prudká jižní krev, slušný povídkář — chtěl mermomocí hráti úlohu také v politice. Dopadlo to bídně; měl vždy velkou zásobu prázdných a dutých frásí a ve své naivnosti nechal se klidně ve všem využitkovat chytrákem drem Frankem. Zemřel jako předseda jeho »radikální« strany; politik v literárních pracích, snílek a rhetor v politice. V celku měkká, poddajná povaha okamžitého citu — jak všichni Přimořané. Ve svých literárních pracích hodně idealisoval svůj lid a hodně nenáviděl národního nepřítele. Historické jeho povídky byly mu vždy ve službě nacionalismu. Ve své lásce k národu měl velká gesta a zvučná slova — však nutno přiznati, bylo za tím i dost citu. Bez citu byl třetí: Šupuk. Velmi zajímavá postava. Pocházel z nejvášnivějšího a nejlínějšího kraje Dalmacie, — a klidně a neúnavně pracoval jako zemský a říšský poslanec pro svůj Šibenik. Vyložený lokální patriota. Znal jen své rodné město. Proň pracoval všestranně. Byl dlouhá léta jeho starostou; svého času bezohledně potíral radikálnější hnutí, byl tyranem, neobmezeným vládcem svých souměšťanů; ale miloval jich z celé duše, zařídil jim vodovod, báječně levné elektrické osvětlení, antišambroval neustále ve Vídni pro Šibeník . . . Ale i on dokázal krátkozrakost svého patriotismu: zakoupil mocné vodopády blízké řeky Krky a potom je prodal — německé společnosti . . . Tři představitelé staré generace – oné generace, od které se naši mladí mnohému mohou naučiti, jak pracovat a jak — nepracovat.

S dvěma kulturními událostmi mohu ukončiti svůj přehled: první je položení základního kamene pro bulharské národní divadlo v Sofii.

Bulharské divadlo utěšeně se vzmáhá; záhřebské a zejména bělehradské v poslední saisoně povážlivě upadlo svým repertoirem do smutných končin nestravitelných operet, frašek a nudných dramat; bulharské však pěstovalo velmi slušný a moderní repertoir. Nedávno stal se jeho artistickým správcem Chrvat, známý dramatický spisovatel; je tudíž naděje, že také v novém divadle vychová zdatný umělecký personál a podrží na výši repertoir a inscenaci. Vláda mu povolila velmi slušnou subvenci.

A druhá událost: Manesova souborná výstava v Záhřebě. Loni Chrvaté navštívili Prahu – nyní čilý »Manes« odplácí návštěvu. Je to pro Chrvaty velmi významný čin, poněvadž jejich umění prodělává těžké zápasy. Nevšímavost obecenstva, nevraživost zpátečníků, malé poměry, žádné povzbuzování a materielní nejistota — toť jsou jeho nepřátelé. Češi jim budou pomáhat svým dobrým příkladem. Bohužel však, jak vysvítá z posavadních posudků, nevyslal »Manes« representační výstavy. Chybí tam mnohé dobré dílo, jež bylo v Záhřebě dychtivě očekáváno. Zejména Schwaiger a Úprka nejsou zastoupeni tak, jak by toho zasluhovali a jak by také pro chrvatské poměry bylo z výchovného stanoviska svrchovaně žádoucno. Však i takto nepřišli Češi nadarmo — a zejména jejich plastika nalezla čestné uznání. Je mnoho ještě překážek do oboustranného plného pochopení a ocenění; počátek — a to slibný počátek — byl však oběma výstavami učiněn.

7. VI. 1904. *J.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Dodatečné úvěry železniční a vodní – Společný rozpočet na rok 1905 a vojenské úvěry – Regulace a splavnění Moravy – Pruská průplavní předloha – Poštovní spořitelna — Hospodářská samostatnost.

Málo kdy způsobeno bylo poplatnictvu našeho Rakouska takové nadělení, jako v posledních několika zasedáních říšské rady a delegací.

Před samým rozchodem říšské rady podala vláda předlohu o dodatečných úvěrech pro alpské dráhy, r. 1901 současně s neméně výborným zákonem průplavním povolené. Rozpočty staveb, které nejsou nikterak prvními svého druhu — stavělo ť Rakousko před tím již dráhu arlberskou — ukázaly se tak nedostatečnými, že na místě 135 milionů, které byly preliminovány pro stavby určené ku provedení do konce roku 1905, bude potřebí na tyto práce přes 195 mil. a že na místo 55 mil., které byly rozpočteny na dokončení oněch staveb v letech 1906—8, bude prý k dokončení potřebí 86 milionů, tedy celkem pohltí dráhy alpské na místě 190 mil. plných 281 mil — nebude-li potřebí ještě dalších úvěrů dodatečných.

Při podobných stavbách o přesném dodržení rozpočtu zřídka lze mluviti; ale když objeví se po třech letech od uzákonění projektu potřeba zvýšiti rozpočet téměř o 50 proc., je to důkazem svrchované ledabylosti a lehkomyslnosti.

U dráhy bohiňské nastalo prý překročení rozpočtu o plných 70 proc. Však byly prý také miliony oknem vyhozeny tím, že zvoleny byly špatné trasy, které musely býti dvakrát a třikrát překládány atd. A ministerstvo předkládá osnovu o dodatečném úvěru s tak ne-

dbalým odůvodněním, jakoby se bylo překročení v této ohromné výši rozumělo samo sebou.

*

V obnosu svrchu uvedeném obsažena i dráha Lvov-Sambor-haličsko-uherská hranice; na alpské dráhy samy rozpočten v r. 1901 stavební kapitál obnosem 178 mil. K. Při tomto kapitále a při předpokládaném — a zajisté optimisticky zvýšeném — čistém výnosu alpských drah v obnosu 3·739 mil. K ročně, vypočetla vládní předloha rentabilitu těchto drah na 2·10 proc., čili asi tolik, kolik obnáší nyní výnosnost státních železnic rakouských vůbec, patrně aby dokázala, že nové trati nebudou nevýnosnější dosavadních, třeba že — jak zřejmo — i tyto vynášejí sotva polovici toho, co potřebí na zúročení a umoření zařizovacího kapitálu. Při zvýšeném nyní kapitálu stavebním vynesou tyto dráhy jen asi $1^1/_2$ proc., čili jinými slovy i při onom růžovém čistém příjmu budeme na zúročení a množení kapitálu v nich investovaného dopláceti ročně nových $6^1/_2$—7 mil. K, o které stoupne celkový deficit státních drah rakouských.

*

Omluvitelnější je poměrně též vysoké překročení rozpočtu při kanalisaci vltavsko-labské od Prahy k Ústí n. L. Na místo 25·9 mil. K bude tu potřebí asi 44·5 mil. K, tedy o 70 proc. více. Překročení rozpočtu u vodních staveb bývá však pravidlem, zvláště u nás běží pak o práce dosud neprováděné, na kterých i projektanti i prováditelé teprv vlastně se zaučují. Nicméně i toto překročení je nepoměrné a mělo býti doplnění úvěru požadováno již dříve a ne teprv nyní, když peníze povolené bezmála již docházejí.

Připočtěte, prosím, po těchto zkušenostech i jen 40procentní překročení obnosů rozpočtených — velmi, velmi povrchně — na veškeré vodocestné stavby, zákonem z r. 1901 ne povolené, nýbrž nařízené, a zatočí se vám hlava z těch asi 1100 mil., které přímého výnosu na úhradu zúročení a umoření stavebního kapitálu snad ani neposkytnou, nebude-li se ještě nad to dopláceti na jich udržování a provozování.

Ostatně pan finanční ministr na započetí staveb vodních nalehati nebude. Dle zákona se má započíti s nimi v r. 1904; ale jako vláda vyinterpretovala ze zákona, že může z každé vodní dráhy v zákoně uvedené vyjmouti sebe menší část, kterou si vláda vybere sama, tak bude moci i vyložiti zákon tak, že k započetí stavby postačí vystavění kantiny pro dělníky, kteří na oné trati vodní v r. 1905 či 1906 atd. — snad — začnou pracovati.

*

A nyní přicházíme ke konečnému nadělení, mimořádným úvěrům vojenským a námořnickým. Vláda společná požadovala na r. 1905: na ministerstvo vnějších záležitostí 12·16 mil. K, na vojsko 308·99 mil., na válečné námořnictvo 51·27, na společné ministerstvo financí a účetní kontrolu 4·69 mil. K, tedy úhrnem 377·11 mil. K. A po srážce 7·97 mil. vlastních příjmů čistého výdaje tedy 369·14 mil. K. K úhradě těchto výdajů slouží především čistý přebytek celního důchodu na

celní hranici rakousko-uherské vybíraného (114·71 mil. K) a zbytek uhradí se kvotovými příspěvky obou států.

Kromě toho však vystoupila vláda říše, která na všechny strany ujišťuje o své dobré shodě se všemi sousedy, s nutnými a neodkladnými požadavky na vojsko a námořnictvo: 165 mil. K na děla, 67 mil. na výzbrojní předměty, 47·88 mil. na nové lodě, 38 mil. na houfnice 34 mil. na torpédové loďstvo, 10 mil. na podmořské čluny, 67 mil. na přístavní stavby ve Fasaně, přes 22 mil. na lodní děla, torpéda, uhlí, úhrnem 120·96 mil na účely námořní a celkem tedy 391 mil. korun, z kterých se již na r. 1905 žádá 88 mil. K na vojsko a 75·17 mil. na námořnictvo a na rok 1904 byly rovněž již desítky millionů povoleny (houfnice, 25 mil. na děla a výzbroj atd.). K tomu přistupují konečně výdaje spojené se zavedením dvouleté služby vojenské asi 50 mil. korun.

*

Vláda vynalezla však docela originelní způsob úhrady, aby snad delegace mimo nadání proti požadavku vojenské správy přece jen se nepozvedly: systém refundační, t. j. výdaje nyní povolené zmenší prý mimořádný rozpočet ministerstva války, tak že bude možno z něho po 25 let postrádati obnosu 27 mil. K, kterých tedy bude lze použiti jako úhrady na zúročení a umoření půjčky nyní povolené.

Této úlevě nevěří nikdo, a nemůže ani; snad prvních několik let nebude vláda požadovati nových větších investic, ale po 4, 5 letech budou vedle refundační položky v mimořádném rozpočtu figurovati a sice obnosy zprvu nesmělými, ale později znovu zase »normálními« nové výdaje investiční, protože technika válečná a námořnická nestojí — vždyť je to nejvděčnější obor techniky, každý pokrok v něm nalézá ihned bezpečný odbyt — a příští delegace nebudou méně »vlastenecké« nežli nynější.

A trpělivý poplatník bude platit a platit: na děla, na lodě, na torpéda, na terstský přístav, na alpské železnice, na průplavy atd., atd. — jenom kulturní potřeby nežádají na něm od státu větších obětí, tady se šetří a utrhuje — nač ostatně kultury, když stačí poslušnost vrchnosti duchovní a světské . . .

*

Z Uher přicházejí zprávy o novém projektu splavného spojení mezi Moravou (regulovanou) a průplavem dunajsko-oderským, který má do Dunaje vyústiti co nejblíže u Vídně, nikoliv Moravou u Prešpurku. Věc stala se aktuelní tím, že snad již v září t. r. počne se konečně s regulací pohraniční Moravy na společný náklad obou států, který byl zprvu rozpočten s rakouské strany na 12·78 mil. K a k naléhání uherské vlády zredukován na 9·3 mil., rozdělených na 20 let. Ročně má se tedy na společné útraty prostavěti 405.000 K.

Byl by věru již čas, aby počalo se konečně s regulací Moravy, když jinde, v Haliči, Rakousích, Tyrolech bohatými subvencemi na úpravu řek se plýtvá. Povodní plocha v údolí řeky Moravy na Moravě dle šetření, provedeného z nařízení moravského výboru zemského, má ohromnou výměru 36.600 hektarů nejúrodnější půdy, užívané ponej-

více jako role a louky, pak lesy. V tomto rozsahu bývají všechny pozemky každý rok aspoň jednou, obyčejně i vícekráte zaplaveny velikými vodami, z břehů řeky Moravy vystouplými, jež činí pokaždé mnoho velkých škod všeho druhu na pozemcích, na úrodách a myslivosti, tisíce hektarů půdy kazí, zabahňují a ničí i s úrodami, zanášejí štěrkem a pískem, místy odnášejí úrodnou prsť i půdu a břehy trhají. Stejně bývají často zaplavena obydlí lidská, budovy hospodářské i průmyslové.

Tyto smutné poměry v nové době byly dle Sels. Listů moravs. ještě zhoršeny regulováním přítoků řeky Moravy, Hané a Bečvy, pak řeky Moštěnky s částí Bečvy, jakož i na četných místech již provedeným odvodněním pozemků. Neregulované řeky zaplavily totiž dříve rozsáhlé krajiny, a vody z břehu vystouplé, jakož i vody na pozemcích neodvodněných byly tím na čas zadržovány, kdežto nyní všechny vody regulovanými koryty řek, pak vody z odvodněných pozemků potrubím odvodňovacím a svodnicemi prudkým a náhlým tokem přicházejí do neregulované řeky Moravy. Morava vody ty, nejsouc upravena, do svého koryta nemůže pojmouti, tak že její vody u větší ještě míře, nežli se dříve dělo, vystupují a větších škod dělají.

S regulačním projektem souvisí prý též splavnění Moravy, jímž dosící se má alespoň průměrného středního stavu vodního 1·70 m. a nejmenší očekávané hloubky 0·80 m., tedy asi tolik, co má na velké části své nekanalisovaná pruská Odra. U Hodonína provedlo by se pak nevysokým komorovým plavidlem spojení Moravy s průplavem, který bude v této končině od regulované Moravy vzdálen sotva 1 km.

*

Pruská vláda pokouší se po třetí, získati sněm pruský pro novou svoji průplavní předlohu, kterou v dubnu 1904 po třetí již předložila sněmu, arci zmenšenou, vlastně neúplnou. Kdežto dříve žádala vždy celý t. zv. průplav středozemský, t. j. spojení Rýna s Labem, jímž by veškeré vnitrozemské umělé vodní dráhy německé byly spojeny v jedinou velikou síť od východu k západu jdoucí a veškeré veletoky pruské, které vesměs od jihu k severu plynou, spojující, z předlohy nynější je východní závěrečný kus průplavu středozemního, spojení od Hannoveru k Labi, vynechán, od spojení sítě západní s východní tedy upuštěno.

Předlohu tvoří vlastně pět zákonných osnov s obsáhlými 6 pamětními spisy k odůvodnění těchto osnov. Čtyři předlohy týkají se zmírnění povodňového nebezpečí a zlepšení poměrů říčních, a sice průplavu od Rýna k Hannoveru (40 km., 194 mil. M), který má Rýnu zjednati nové ústí na půdě německé pomocí dnešního průplavu dortmundsko-emžského, s pobočkami do Osnabrücku a Mindenu a kanalisací Vezery od Hameln do Brém, zřízení velkoplavební dráhy z Berlína k Štětínu (na lodě o 600 tun, 43 mil.), která má posíliti přístavní význam Štětína, naproti Hamburku i Lübecku dosud stále klesající, dále zlepšení vodní dráhy mezi Odrou a Vislou a kanalisace Varty od ústí Noteče k Poznani (21 mil.) a konečně kanalisace Odry od ústí kladské Nisy k Vratislavi a pokusných staveb na trati Vratislav-Fürstenberg

n. O. (69 km. asi 19 mil. M). Úhrnem se má vydati na vodní dráhy 280 mil. a na ostatní stavby vodní (povodňové atd.) 120 mil. M.

Provincie a j. veřejné svazy mají krýti do jistého obnosu eventuelní schodek ročních výdajů provozovacích a vydržovacích, garantovati 3procentní zúročení třetiny rozpočteného stavebního kapitálu u tratí hlavních a plné polovice u pobočných a od 16. roku provozovacího zúročovati též půlprocentní umořování tohoto kapitálu, pokud by nestačily běžné příjmy z poplatků průplavních.

*

Poštovní spořitelna vydala nedávno výroční zprávu za r. 1903, konstatující všestranný vývoj tohoto ústavu. Vkladatelů spořitelních bylo koncem r. 1903 1,694.702, počet jich oproti roku předchozímu vzrostl o 84.172. Úhrn vkladů spořitelních čítal 180 mil. K, proti r. 1902 přírůstek o 18 2 mil. K. Z vkladů připadá 54·5 mil. na Dolní Rakousy, 35·6 mil. na Čechy, 14 mil. na Moravu, 13·2 mil. na Halič, 12 mil. na Tyrolsko, 6 mil. na Štyrsko, 5·8 mil. na H. Rakousy, 5·9 mil. korun na Dalmacii, 5·3 mil. korun na Slezsko a zbytek na země ostatní.

Učtů chekových bylo 57.038 (proti 1902 více o 5185), účtů clearingových 56.273. Souhrn pohledávek majitelů kont chekových činil koncem 1903 280·5 mil. korun.

Hrubý zisk poštovní spořitelny za rok 1903 činil 10·59 millionů korun, čistý 5·5 mil. (z výnosu spořitelního oddělení K 1·49 mil., z chekového 4 mil.) korun.

Na rentové knížky uloženo bylo u poštovní spořitelny 103·7 millionů korun.

Cizích peněz v celku spořitelně bylo svěřeno 570 mill. korun, z čehož uloženo v cenných papírech 425·2 mil., v salinkách 32·9 mil., u bank na účtech 120·8 milionu korun a j. Z cenných papírů připadá 138·3 mil. kor. na společnou rentu 4%, 18·4 na společnou rentu 4·2%, 22·3 na rakouskou korunovou rentu, 24·9 na rak. investiční rentu, 10 5 na státní úpisy železniční, 18·8 na priority sestátněných drah, 20·7 na půjčky veřejné, 46·1 na zástavní listy a 4 4 na priority soukromých drah. K tomuto přehledu připojuje »Hlas Národa« úvahu, která i zde místa zasluhuje:

Nepopíratelnou důležitost pro národ hospodářsky se probouzející má kontrola, jakým způsobem zužitkují se jeho úspory. Neboť každá jednotka národních úspor, která neplyne do rukou domácích, ztrácí nejen pro hospodářství toho národa svoji cenu, ale z pravidla obrací se proti jeho zájmům. Nejméně třetina veškerých kapitálů, které spravuje poštovní spořitelna, připadá na země koruny české. Vezmeme-li za základ přibližný počet obyvatelstva a počítáme-li, že z kapitálu na země české připadajícího jsou dvě třetiny peněz českých, dospějeme k cifře as 127 mil. kor. našeho jmění národního, které jest uloženo u poštovní spořitelny. Při tom není vzat ohled na statisíce Čechů vídeňských a velký počet drobného českého lidu, který jest rozptýlen po ostatních zemích předlitavských. Úspory těchto lidí ponecháváme

na straně druhé a slouží nám pouze jakožto reserva proti těm, kdož by namítali, že poměr 1 ku 2 třetinám není dosti opodstatněn.

127 milionů českých peněz tedy uloženo jest v poštovní spořitelně na $2^{1}/_{2}$ až $3^{0}/_{0}$. Nuže, do jaké míry prospívá tento kapitál našim hospodářským zájmům a jaké jsou výhody, které c. k. poštovní spořitelna poskytuje českému podnikání?

Kolik obsahuje zásoba cenných papírů, v nichž poštovní spořitelna ukládá svěřené peníze, titrů Zemské banky král. českého, kolik Hypoteční banky král. českého a jiných bank a kolik českých půjček městských? Zástavních listů celkem má poštovní spořitelna za 46 mil. korun, tudíž obnos proti majetku celkovému jistě nepatrný, a bylo by zajímavo zvěděti, nacházejí-li se mezi nimi některé z vyjmenovaných českých papírů vůbec.

U bank uloženo má c. k. poštovní spořitelna úhrnem 120·8 mil. korun. Ještě v loňském výkaze uvedeno bylo výslovně »u bank vídeňských«. Letos zpráva sestavena opatrněji a položka tato označena všeobecně »u bank«. Což mají jedině německé a jedině vídeňské banky právo, aby požívaly výhod tak značných, které plynou z levných mnohamilionových vkladů poštovní spořitelny? Mělo by zajisté účel, aby zahájena byla akce mezi ústavy českými v tomto směru, které by předcházel dotazník, zdali se ucházely o vklad u c. k. poštovní spořitelny a mnoho-li obdržely.

Jak málo ohledů má c. k. poštovní spořitelna k titrům české provenience, jak velký mělo by význam, kdyby alespoň část z těch 127 milionů vrácena byla v jisté formě českému podnikání, českému obchodu a průmyslu a nezůstala ležeti spůsobem, o němž možno nejméně říci tolik, že našemu životu pranic neprospívá.

*

Nás ani ono ustavičné stupňování německých požadavků a pretensí, opírané o hospodářskou, vlastně jen o velkoprůmyslovou a obchodní převahu, nebylo dosud s to přesvědčiti, že musíme pěstovat svoje vlastní české národní hospodářství, všestranně a usilovně, využitkovat přírodních darů své půdy, talentu a pracovitosti svých lidí a nastřádaných svých kapitálů.

Když nic jiného, tedy již ony výsměchy, jimiž stíhají Němci naši průmyslovou zpozdilost, ono znevažování našeho národa po stránce hospodářské kvality a poplatní síly, ono velkopanské volání po rozloučení všeho toho, co bylo dosud v zemi společno oběma národnostem, jako zbohatlý soused nechce míti nic společného s chudším, mělo by páliti nás v duši, abychom byli, zase jednou na svůj prospěch, hospodářsky svoji.

Pravě vhod byla právě v Obzoru národ. citována slova Hornigkova z knihy, o které bylo r. 1784 řečeno, že jí děkuje Rakousko za největší díl svého blahobytu.

»Obyvatelé zemští buďtež ze všech sil přidržováni k tomu, aby se spokojovali svým domácím zbožím, svoji žádostivost a nádheru toliko na toto domácí zboží obmezovali a zboží cizozemského (vyjímajíc, co by svrchovaná nouze anebo na místo ní zakořenělé nezbytné zlozvyky, jejichž příkladem jest nám indické koření, jinak nedopouštěly)

co nejvíce, jak vůbec možno, se vystříhali. A čeho by se konečně ještě nedostávalo a, jak řečeno z nouze nebo pro nevyléčitelné zlozvyky bylo nezbytně potřebí, to aby u cizozemců, pokud jen vůbec možno, z první ruky, ne za zlato ani za stříbro, nýbrž výměnou za jiné tuzemské zboží odebírali. Takové cizí zboží budiž pak odebíráno v podobě surovin, uvnitř země fabrikováno a manufakturní mzda v zemi samé vydělána. Nebudiž kromě důležitého uvážení nižádným způsobem dopuštěno, aby zboží, které uvnitř země v dostatečném množství a snesitelné jakosti dostati lze, bylo z ciziny dováženo; a v tom nebudiž s cizozemci ani soustrasti, ani milosrdenství, nechať to jsou přátelé, příbuzní, spojenci či nepřátelé. Neboť tu přestává všechno přátelství, kde bylo by k mému oslabení a zkáze.

A to platí, i když by tuzemské zboží bylo snad špatnější co do jakosti, nebo i vyšší cenou. Neboť lépe by bylo, nechť se to již někomu špatně zpravenému zdá býti sebe podivnější, dáti za zboží dva tolary, které zůstanou v zemi, než jen jeden, který však odejde do ciziny. Není potřebí tato základní pravidla všeobecné ekonomie zemské dále ještě dotvrzovati, rozumnost jejich je každému moudrému sama sebou zřejma. Tato pravidla nejsou vynálezem spekulativního ducha. Povaha věci sama je podává, soudnost je potvrzuje a ona docházejí vesměs nebo aspoň dílem skutečného provádění všude, kde kvete blahobyt.«

A Hornigk neváhal ukládati — arci territoriálně rakouské — provádění »svůj k svému« ani nejvyšším osobám císařským, s pochvalou uváděje, jak Leopold I. 1673 při druhé svatbě své se honosil, »že nemá na svém těle ani nitě, která by nebyla pracována v jeho zemích dědičných«.

V nechvalné protivě k tomuto císařskému svůj k svému — jak bychom vypadali, říkává proslulý náš národohospodář, my, naše ženy a děti, kdyby s nás nějakým řízením osudu náhle spadlo všechno, co není a mohlo by býti českým výrobkem. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ, OBCHODNÍ. Zpráva o činnosti českého odboru rady zemědělské pro království České v roce 1903 — Stav českého zemědělství v tomto roce — Otázka technického zužitkování lihu — Mezinárodní výstava pro technické zužitkování lihu a průmysl kvasný ve Vídni 1904.

O stavu českého zemědělství v roce 1903 podán instruktivní přehled ve XII. zprávě o činnosti českého odboru rady zemědělské pro království České za rok 1903. Výsledky produkce hlavních plodin, uvedené v číslicích, lze charakterisovati takto: Plocha věnovaná obilí nadále mírně poklesla, kromě plochy ovesné. Tentokráte klesla i plocha věnovaná ječmenu, dosud stále stoupající. Za to stoupla vydatně plocha věnovaná cukrovce. Pokud se týče sklizně, byla tato, nehledíme-li ku krajinám živelně postiženým, uspokojiva při obilinách, velmi vydatná při cukrovce, kdežto úroda píce, hlavně píce luční, byla slabá a úroda brambor množstvím ani jakostí neuspokojovala. Chmel se neurodil, trpěl nemocemi a třebas ceny stouply, přece nenahradilo zvýšení cen obrovské ztráty.

Sklizeň lnu dopadla v krajinách, živelními nehodami nepostižených, velmi uspokojivě, díky nikoliv tak přízni povětrnosti, jako spíše pa-

trnému pokroku v pěstování. V ovocnictví byla úroda různá dle druhů, výsledek finanční uspokojivý. Ve vinařství nebyla úroda příliš uspokojivá, ač příznivý říjen velmi mnoho zlepšil nevalný stav předchozí. Peronospora řádila zle v nestříkaných vinicích, vina tedy byla na straně méně dbalých vinařů. Pro lesní hospodářství by byl rok 1903 příznivý, zejména co do vzrůstu odbytu a stoupnutí cen, kdyby nebylo pověstného červencového krupobití, kteréž značí pro velké lány lesní v jižních Čechách katastrofu věru nezvyklou, jejíž následky stěží lze předem odhadnouti.

Zdravotní stav hospodářského zvířectva byl u přirovnání s rokem minulým příznivější. Dovoz cizího dobytka do Čech stoupl, cena dobytka udržovala se v celku na své výši.

* * *

V oboru průmyslu cukrovarnického dlužno konstatovati opět zvětšení osevu řepného a následkem toho též větší výrobu cukru, obojí však nedosáhlo stavu z r. 1901. Cena řepy v Čechách kolísala mezi 1·70 – 2·40 K za 1 q. Ceny surového cukru pohybovaly se na známé nízké úrovni. Prosperita průmyslu pivovarského nepřetržitě klesala. Nezřízená soutěž, tíseň konsumu, pocházející z menší zaměstnanosti velkého průmyslu, neúroda a zdražení chmele, zavedení zemské dávky 1·70 K z 1 hl piva přispívala k vleklému upadání. Lihovarství zemědělské mělo kampaň 1902—3 v celku dosti příznivou. Slušná sklizeň škrobem bohatých zemáků na podzim r. 1902 poskytla dostatek hlavní plodiny lihodatné, takže ostatních surovin (obilí, melasy), málo bylo používáno. Rozumné zavádění novějších odrůd zemákových zvýšilo zřetelně průměrný výnos hliz, škrobnatost i trvanlivost zemáků. Pokročilí pěstitelé docílili až 45 q po míře, kdežto staré, zvrhlé, neb pro onu krajinu se nehodící druhy bramborů nevydaly zhusta ani 20 metr. centů.

V posledním roce přibylo 6 lihovarů družstevních a 8 jednotlivcům přináležejících. V situaci průmyslu mlynářského možno konstatovati skrovné zlepšení.

* * *

Ve zprávě samé — a tím po léta již se vyznamenává český odbor r. z. — čelné místo kvantitou i kvalitou vykonané práce zaujímá kapitola: Zákonodárství a národní hospodářství. Jest to především stanovisko čes. odboru r. z. k otázkám celního tarifu, rakouskouherského vyrovnání a obchodních smluv, jakož i jednání o osnově zákona stran zájmových společenstev zemědělských. Zejména v posledním směru dlužno jen vítati energické kroky vedoucích kruhů v radě zemědělské, čelících k uzákonění závazné, veřejnoprávní organisace stavu zemědělského, vzdor hlučné a bezdůvodné opposici, kteráž uměle byla opět probuzena proti závazným společenstvům, pod rouškou odboje proti osnově zákona v z. r. vypracované.

Dále zabýval se odbor otázkou zákazu rayonování při nákupu řepy cukrové, opravou zákona o licentování býků plemenných, usnadněním odběru soli dobytčí, obchodními zvyklostmi na pražské plodinové burse, opatřením proti dovážení jatečného dobytka ze zamořených míst uherských a z ciziny, otázkou pojišťování dobytka atd.

V hospodářském školství pracováno i v roce uplynulém dle zásady, v posledních letech přijaté a zcela správné, že nemají býti zakládány nové školy, dokud nebudou řádně upraveny poměry škol již zařízených, aby se zabránilo přetěžování zemských financí i zbytečné soutěži jednotlivých škol, leckdy nedostatečně navštěvovaných.

* * *

Další body zprávy týkají se hospodářského vyučování a literatury, pěstování rostlin, chovu zvířat, lesnictví, výzkumnictví, opatření proti škůdcům hospodářských plodin, hosp. výstav, hosp. spolčování, hosp. průmyslu, dopravy, tržby, úvěru a různých záležitostí. K závěru připojena zpráva o pomocné akci k podpoře krajin stižených živelními pohromami v r. 1903. V celku lze nazvati činnost českého odboru rady zemědělské soustavnou a úspěšnou. Jest to ostatně jedna z málo útěch, které v poušti dnešního veřejného života nás oblažují, že poradní odborné sbory české, jako rady zemědělské a komory obchodní, vykazují činnost tak seriosní, v neposlední řadě zásluhou svého plně kvalifikovaného a věci znalého úřednictva.

* * *

Dějiny vzniku »mezinárodní výstavy pro zužitkování lihu a průmysl kvasný ve Vídni 1904« lze zevrubně stopovati v exaktní úvodní zprávě k výstavnímu katalogu. V listopadu r. 1901 studoval odb. přednosta v ministerstvu obchodu Ph. Dr. Exner pařížskou výstavu motorů a strojů technickému zužitkování lihu sloužících. Z výstavy této a z usilovného snažení říše německé po technickém zužitkování lihu k pohonu, osvětlování a topení nabyl podnětů k zavedení podobné akce u nás. Učinil 12. prosince 1901 návrh v poradním sboru pro zvelebování živností, aby činěny byly s lihem technické pokusy a aby byl benzol připuštěn k denaturaci, jakož i aby kontrolní poplatek denaturační z lihu pro motorový pohon určeného odpadl. Z dalšího jednání v té věci ministerstvy obchodu, financí a orby zahájeného vzešla myšlenka uspořádati mezinárodní výstavu pro technické zužitkování lihu a průmysl kvasný. Poslednější pojat do rámce výstavy z toho důvodu, že Rakousko v otázce technického zužitkování lihu posud valně nepokročilo, v průmyslu kvasném však čelné místo zaujímá. K výstavě připojeno zvl. oddělení automobilové. K officielnímu obeslání přes četné potíže získány vlády a interesované kruhy ve Francii, Německu a Rusku. Francie a Německo ovšem kráčeti může v otázce zužitkování lihu v před kroky mílovými, zatím co my jen zvolna pokračovati budeme a to prostě z toho důvodu, že v říši naší jest nafta, tedy i petrolej i benzin domovem, a benzin jakožto produkt vedlejší vždy svou lácí bude soutěžiti s lihem, produktem hlavním, zvláště pokud jde o pohon motorový.

Německo a Francie jsou však odkázány na dovoz řečených produktů a mohou již přiměřenou politikou celní, nehledě ani k nákladům dopravním, ve prospěch lihu zakročiti. Že zužitkování lihu pro jiné ještě účely než pro konsum lidský jest významu nesmírného, jest nepopíratelno. Při nadprodukci obilní i řepní otevírá se tu zemědělství široké, vděčné působiště. Rozšířené užívání lihu znamená oživem

silného průmyslu lihovarnického a súčastněného průmyslu strojnického. Obrátí-li se činnost lihovarů částečně v jiný směr než jest výroba lihu konsumního, lze v tom znamenati důležitou stránku sociálně-politickou, omezení alkoholismu. Výstava, dílo míru, dala jaksi podnět ke smíru zemědělských a průmyslových lihovarů, na jehož podkladě lze docíliti ustálení slušných cen a spravedlivého roztřídění lihu kontingentového (méně zdaněného).

* * *

Odstranitelné překážky t. zv. technického zužitkování lihu spočívají, jak již podotčeno, v kontrolním poplatku 3 K za hektolitr a ve vysoké ceně u nás dovoleného prostředku denaturačního, který stojí 3 K na hl lihu.

Jest zřejmo, že lih takto uměle zdražený těžce může konkurovati s levným, k účelům motorovým nezdaněným benzinem. Výsledek zavedené akce vyvrcholil zatím ve výnosu c. k. ministerstva financí ze dne 23. listopadu 1903, kterým zaveden byl prozatím pouze ku pohonu motorů t. zv. lih motorový, denaturovaný novým prostředkem denaturačním, jehož hlavní součástí jest benzol neb benzin.

Denaturace takto provedená stojí pouze asi 1 K při 1 hl lihu a má mimo to tu výhodu, že benzol neb benzin lihu přimísený neznamená žádnou ztrátu, neboť jest též ku pohonu motorů způsobilý, a slouží v motoru společně s lihem vydávaje sílu v něm obsaženou. Kdyby ministerstvo financí zrušilo ještě tříkorunový poplatek kontrolní, snížila by se cena 1 hl lihu o 5 K proti dřívějšku, a tu by již snad za určitých předpokladů mohl lih konkurovati s benzinem při pohonu motorovém, při nejmenším do té míry, že zabrání přemrštěným cenám benzinu. Ovšem je nutno, aby denaturace byla oběma naznačenými způsoby zlevněna i pro lih k účelům osvětlovacím a výtopným používaný, na kterémžto poli lih doznati může pak značného rozšíření.

* * *

Vídeňská výstava má tři oddíly:

1. Zužitkování lihu (tělesa osvětlovací, kahany, přístroje výtopné, motory a pod.), 255 vystavovatelů.

2. Průmysl kvasný a odborné strojnictví (lihovarnictví, pivovarnictví, sladařství, škrobařství atd. jakož i zařízení strojová pro tyto obory), 612 vystavovatelů.

3. Mezinárodní výstava automobilů, 88 vystavovatelů.

Zejména v průmyslu kvasném a strojnictví jsou české závody i ústavy čestně zastoupeny, žel, že některé z nich opatřily své exposice nápisem pouze německým, čímž navštěvovatel o národnostních poměrech dotyčných neinformovaný uvádí se v omyl na újmu pověsti naší. Poláci mají vesměs také nápisy polské, a to ponejvíce na prvém místě. Zvláštní zmínky zasluhuje exposice carské vlády ruské, kteráž podává názorný obraz všech zařízení a produktů, vztahujících se ke státnímu ruskému monopolu lihovému.

V oddělení automobilovém převládají Francouzi; v malém počtu tuzemských vystavovatelů zaujímají 2 české firmy místo přední. Přes mezery, nedostatky a příměsky neodborného rázu lze nazvati výstavu

dobrou. Výstava podává nový doklad o tom, jak právě výstava speciální jest způsobilou přinésti poučení, všestranný užitek, nejen bezprostřední, nýbrž i nepřímý v budoucnosti; jest jen třeba podněty výstavou dané dále energicky prováděti. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Patnáctý kongres evangelickosociální — Výsledky zkrácení doby pracovní v dolech.

Patnáctý evangelickosociální kongres, konaný koncem m. m. ve Vratislavi, když se probral studenou dialektikou počátečních referatů o křesťanské ethice a dnešní společnosti, o náboženské krisi v moderním dělnictvu a o organisaci práce a jejím vlivu na osobnost, sestoupil do nížin vypořádání se s denními starostmi života dvěma referáty o moderním systému mezdním a reformě sociální, které podali doc. Dr. Bernhard a známý svým apoštolováním za konstituční továrnou továrník Freese. Z 39 milionů výdělečně činných Němců — pravil prvnější — připadá 27 milionů na námezdní dělníky, kteří dohromady s příslušníky svými činí přes polovici všeho obyvatelstva Německa. Celý život těchto dělníků nese s sebou cosi povážlivě vratkého, a jest právě úkolem vší sociální politiky, přivésti doň stálost, urovnanost (ochranným zákonodárstvím, zkrácením doby pracovní atd.). U mzdy, ohniska poměrů dělníkových, je to právě nejnesnadnější, protože mzda je výslednicí tolika složek, na něž míti vliv je nesnadno. Nežli bude lze mzdu ustáliti, je třeba upraviti řadu jiných věcí. Všude musí býti odstraněn truk a mzda bezpodmínečně vyplácena hotově. I vliv na užití mzdy nelze zásadně odmítati jako nedůstojné poručníkování dělníka (jistá omezení ohledně mladistvých dělníků, zákaz výplaty mzdy v hostincích, v přesných periodách atd.). Na výši mzdy má zdánlivě nezvratný vliv mezinárodní kapitál. Může tu sociální politika něco zmoci? Může zejména stát stanoviti minimální mzdy? V řízení submisním (proti podbízení se oferentů na účet mzdy atd.) aspoň už se klausule o minimálních mzdách osvědčila. Mimo okruh veřejných prací lze snad regulovati mzdu ještě pro nejnižší kategorie mezdní (na př. domácký průmysl), ale dále sotva, sic jinak by zaměstnatelé méně zdatné dělníky šmahem propouštěli a i u ostatních mohla by mzda minimální snadno státi se mzdou normální a tím vlastně mzdy by se stlačily. I dělníci tedy právem pohlížejí na mzdy minimální jen jako na prostředek z nouze a domáhají se zlepšení mzdy jinou cestou, odborovou organisací. Dnes je v Německu organisováno na $1^1/_2$—$1^3/_4$ milionu dělníků a hnutí roste, zejména ve směru tarifu mezdního, pro celá odvětví jednotně upraveného. Většina jich stává ovšem pro obory převážně ruční výroby, kdežto čím komplikovanější je pokračující technika strojová, tím těžším je dosažení tarifového společenství. Zejména ve velkovýrobě, kde základem je mzda akordní, tarif mezdní nutně podléhá vlivu každého pokroku techniky, mění se podíl, který připadá na práci stroje a větší pracovní výkon dělníkův, a ten stanoviti je ovšem velmi nesnadno. Pokračující organisace dělníků i zaměstnatelů nutí ke kollektivním smlouvám tarifovým, pokroky technické ale řešení této otázky stále komplikují. V Anglii zasáhl do věci stát, garantuje

dělníkům zvláštní kontrolní komisí provádění tarifu. Podobně ve Virtemberku stát podporuje tarifní ujednání v živnosti knihtiskařské. Jeví se tedy nutnost, zdokonalit techniku tarifních ujednání, zjednati možnost tarif rychle přispůsobiti pokrokům techniky, jakož i stanoviti pro to vědecký podklad. To by mělo býti úkolem moderních vysokých škol technických; jeť právě inženýrství přirozeným pojítkem mezi vývojem technickým a hospodářským.

Korreferent Freese uvádí, že v jeho továrně trvá tarifní dohoda už 20 let. Souhlasí s vývody referentovými, ale zbývající mezeru v nich, která vadí plnému společenství zájmu mezi zaměstnatelem a dělníkem, nutno vyplniti podílem dělníků na zisku. Mzda musí se skládati z pevné, fixní mzdy (časové, kusové) a pohyblivého podílu na zisku. Je už takových závodů v Německu na 40, ve Francii 80, v Anglii 100. Váhavějšími než zaměstnatelé jsou v této otázce vlastně národní hospodáři (kromě skoro jen Schmollera a Wagnera). Ale dny absolutního panství jsou v továrně právě tak sečteny jako ve státě. Továrník musí se spřáteliti se zásadou, že má garantovati aspoň pevnou mzdu v tom kterém oboru obvyklou, podíl na zisku v poměru skutečné mzdy pak přiznati jako právo, ne jako dobrodiní. Jen tak dojde mezi ním a dělníky ke skutečnému společenství zájmů. Při tom ovšem nutno vystříhati se vší libovůle a statut příslušný stanoviti vzájemnou dohodou. Bilanci nechť zkouší účetní znalec. 15 procent bude asi maximem, které může soukromý zaměstnatel povoliti. Srazí-li si předem svůj podíl, plat, atd., může jíti snad až do 30 procent. To všechno není ovšem ještě žádným rozřešením sociální otázky, ale slouží sociálnímu míru.

Na konec přijal kongres resoluci o úpravě domáckého průmyslu, shodnou s usnesením současně konaného frankfurtského kongresu evangelických spolků dělnických. Žádá, aby na domácké pracovníky obojího pohlaví vztaženo bylo dělnické pojišťování, zejména nemocenské, pokud možná i ochranné zákonodárství dělnické zejména vztažením na ně živnostenské inspekce vedle zřízení ženských orgánů dozorčích, dále postupné vztažení na ně tarifních ujednání mzdových a podporu organisace domáckých dělníků a dělnic.

*

Nový zajímavý příspěvek k otázce, jak dalece zkrácení doby pracovní je vyváženo zvýšenou intensitou pracovního výkonu, dávají zkušenosti s devítihodinnou dobou pracovní v dolech, zavedenou zákonem ze 27. června 1901. Vlastně tu jde fakticky o osmihodinnou dobu, protože hodina odpadá na vjezd a výjezd mužstva. Dle brněnské výroční zprávy komorní v kamenouhelných dolech rosické těžařské společnosti celková těžba stoupala nepřetržitě s 2·17 mil. metr. centů roku 1882 na 3·38 mil. r. 1903. Jinak tomu je ale, srovnáme-li dřívější a nynější pracovní výkon jednotlivého havíře. Výkon jeho činil průměrně za šichtu při šichtě

11½hodinné	(1882—1888)	. . . 6·50	met. centů
9 „	(1891—1893)	. . . 6·90	„ „
9 „	(1894—1896)	. . . 7·57	„ „

9	hodinné	(1897—1899)	6·75	met. centů
9	,,	(1900/01)	6·03	,, ,,
9	,,	(1. pololetí 1902)	5·98	,, ,,
8	,,	(2. ,, 1902)	5·63	,, ,,
8	,,	(1903)	5·84	,, ,,

Roční pracovní výkon havíře činil při šichtě

11½	hodinné	(1882—1888)	1638·9	metr. centů
9	,,	(1891—1893)	1892·2	,, ,,
9	,,	(1894—1896)	2178	,, ,,
9	,,	(1897—1899)	1911	,, ,,
9	,,	(1900/01)	1690	,, ,,
9	,,	(1. pololetí 1902)	828 }	,, ,,
8	,,	(2. ,, 1902)	821 }	,, ,,
8	,,	(1903)	1645	,, ,,

a denní výdělek havířův při šichtě

11½	hodinné	(1882—1888)	241·06	haléřů
9	,,	(1891—1893)	294	,,
9	,,	(1900/01)	319	,,
9	,,	(1. pololetí 1902)	306	,,
8	,,	(2. ,, 1902)	295	,,
8	,,	(1903)	298·03	,,

Data tato ovšem nemohou vykládána býti všeobecně a mohla by správně býti pozorována jen v souvislosti s měnlivými poměry těžebními. Také jinak budou se jeviti poměry tam, kde pracovní době devítihodinné nepředcházela desítihodinná, jako v Rosicích, a kde přechod k době devítihodinné od 11½hodinné byl náhlý. Ale přece jen z dat vysvítá znatelná hranice, kde přestává vyvažování zkrácení doby pracovní svěžejším výkonem pracovním a kde další zkrácení je už provázeno poklesem i pracovního výkonu. V tom směru měla by oficielní statistika činiti pravidelná pozorování, a měli bychom pak objektivní, pro obě strany, zaměstnatele i dělníky, i vládu nadmíru poučný a přímo směrodatný podklad jednak pro zákonnou úpravu pracovní doby, jednak pro stanovisko jednotlivých těchto činitelů vůči stávkovým bojům za zkrácení doby pracovní v jednotlivých odvětvích živnostních. *R.*

*

SAMOSPRÁVNÉ. Účel této rubriky — Generální pořádek po venkovských obcích — Sjezd všeprávnický o samosprávě — Petiční akce obcí za reformu samosprávy — Ostatní themata sjezdová.

O jubilejní schůzi samosprávné, českou stranou lidovou na den 16. dubna na Král. Vinohradech svolané, karakterisoval takto jeden z řečníků známost o samosprávě. »O koni učil jsem se v druhé třídě, čtvrté třídě obecné školy, v primě a sextě gymnasia, ale o samosprávě nezaslechl jsem za celou tu dobu návštěvy školní ani slova. Tak vychovávají se budoucí činovníci samosprávní. Vcházejí poctěni důvěrou občanstva do sborů samosprávných beze vší předběžné přípravy.«

A nedávno opět jeden z přísedících zkušební komise na střední škole hospodářské v Ch., chtěje seznati zralost žactva v oborech samosprávných, k svému úžasu konstatovati musil, že jim jest samospráva španělskou vesnicí.

Uvedl jsem oba tyto doklady zralosti občanské pro samosprávu.

A přece samospráva jest jedním z nejdůležitějších svazků společenských, jsouc základem všeho veřejného života vůbec.

Máme-li tedy míti ten základ dobrý, zdravý — a věru my Čechové musíme dbáti toho, aby vše u nás bylo zdrávo a pokročilo, — jest nezbytno, abychom započali od počátku znova.

Již na škole obecné a pak na kursech pokračovacích, na školách odborných i středních, bude potřebí zvýšiti péči o výchovu lidu našeho pro samosprávu. V čítankách škol obecních musí býti dán základ pro pochopení idey samosprávy, musí býti vyznačen jasný obraz ústrojí i úkolů samosprávných organisací, musí býti osvětlen poměr samosprávy k správě zeměpanské.

Na školách pokračovacích a odborných obraz, z obecné školy v konturách ostrých načrtnutý, musí býti doplněn, detailně proveden, aby žák úplně seznámen byl se vším, co se theorie i praxe samosprávné týče, aby vstupuje do sboru samosprávného, znal podrobně úkoly, jež naň čekají.

Univ. docent Dr. Funk při poradách všeprávnického sjezdu pražského s údivem k nadhozeným těmto myšlenkám zvolal, že si nedovede představiti vyučování samosprávě na obecné škole.

Výrok tento jest smutným dokladem o tom, jakých názorů jest na mnoze i naše intelligence o samosprávě. Tento úpadek vážnosti k samosprávě dnes stává se bohužel běžným a proto jest nejvýše již na čase, začíti to se samosprávou do opravdy. Jest toho tím více třeba, že stává strany, která dovedla oceniti význam samosprávy a která velice horlivě připravuje se zasáhnouti v život samosprávný. Jest to strana sociálnědemokratická, která prvá u nás v Čechách vykázati se může samostatným programem samosprávným, který prováděti hledí volení činovníci z řad dělnických soustavně a houževnatě.

S oběma stranami — selskou i městskou — svádí boj o nadvládu v obcích. Toho jsme v mnohých okresích svědky. Jde o boj velice tuhý, zvláště na venkově, jehož předmětem jest v první řadě revise veškeré obecní správy za řadu let. Intelligence povolána bude boj tento svésti v koleje normální a v soulad uváděti prostředkujícími návrhy zájmy všech účastných stran. Aby byla intelligence naše s to úkol ten prováděti, jest nezbytno, aby co nejlépe byla se samosprávou obeznámena a stále sledovala rozvoj její.

A k tomu určeny jsou tyto rozhledy.

*

Základem naší obce venkovské byla obec agrární. Starousedlíci přinesli do moderní obce obecní statek. Z něho brali užitky starousedlíci dle míry potřeby svého hospodářství. Byly to jmenovitě pastviny a lesy. Ale záhy po uvedení v život obcí našich ukázalo se, že přebytky z obecního statku nestačují k ukrytí obecních vydání, jež

rostla měrou netušenou. Bylo nutno pomýšleti na účelnější využitkování obecního majetku a tudíž i obecního statku. Pastviny a lada se rozorávají a řádnými smlouvami do pachtu dávají. Ale tím zaniká právo starousedlých, neb zákon nedovoluje bráti z obecního majetku jiných užitků, zvláště ne podílu na pachtovném. Tak přeměňuje se ponenáhlu všude obecní statek na obecní jmění a přeměnu tuto urychliti a tím každé další potýkání starousedlíků s obcí, které stálo již u nás tolik ohromných ztrát, zaraziti, jest úkolem zemského sněmu a jest si přáti, aby co nejdříve otázka tato zákonem byla vyřízena.

Dnes však nepostačuje k ukrytí vydání obecních příjem z obecních nemovitostí a movitostí, skoro všude bylo nutno již sáhnouti po jiných pramenech. Z prvu byly to obecní přirážky k přímým daním. Ale i ty začínají obce děsiti svojí výší. Ve hledání dalších zdrojů přichází se na nepřímé dávky. Zavedení jich jest na venkově vždy kamenem úrazu. Proti dávkám volá se nejprve po využitkování co nejúplnějším obecních míst Volání to vede k přeměřování obecních pozemků, cest, veřejného statku. Co soukromník zabral během doby, musí obci vrátiti, neb ze zabrané části pachtovné platiti. Obecní stráně, obecní lada, strže buďto se rozkopávají a nejchudším občanům na brambory pronajímají, případně se vysazují ovocnými sady, zvláště třešňovými, z nichž vzchází obci během doby znamenitý zdroj příjmů. Ale i na návse dochází a veřejná místa před staveními v obci. Ukládá se občanům vysazování a okrašlování jich; za povolení k vysázení stromoví platí ročně přiznávací činži. I k jiným účelům jest pronajímána veřejná nebo obecní půda, jako k postavování vozů, kladení potrubí, k stavbě plotů atd. Tak účelně a hospodárně využitkuje se v obci každé obecní a veřejné místečko a plynou z toho pro venkovskou obec značné příjmy. Podmínky pachtovní záhodno jest pro věčnou paměť zanésti do knihy protokolů o zasedání obec. výboru vedených. Vyvaruje se tím zbytečným a velice tuhým sporům mezi obcí a uživatelem, když ku př. po čase pokácí strom na půdě obecní vyrostlý a na podmínky povolení se zapomene. Čin takový snadno zavdá příčinu k nesprávnému stíhání pro krádež anebo alespoň svádí v základě mylného používání ustanovení § 420. všeob. zák. obč. ke sporu o rušenou držbu.

A teprve pak, když takto do pořádku dána byla obec a její majetek co nejúčelněji a nejúplněji zužitkován, dojíti by mělo k poslednímu prostředku rozšíření zdrojů příjmových: k dávkám nepřímým.

*

Vynikajícím způsobem bylo postaráno o samosprávu při prvním vědeckém sjezdu českých právníků v Praze.

Jako thema přímo zvolena otázka kardinální: »Kritika dosavadní soustavy samosprávy a cesty budoucího rozvoje«. Že o samosprávě se začlo poslední dobou soustavněji a odborněji mluviti a psáti, o to zásluhu mají univ. professoři Dr. Albín Bráf, a Dr. Bohuš Rieger. Dožádáni redakcí »Věstníku samosprávného a národohospodářského«, napsali do I. jeho ročníku r. 1901 dva stěžejní články: »O vedoucích myšlenkách naší samosprávy« a »Idey a skutečnosti v samosprávě«.

Dalšími články prof. Riegra o krajském zřízení dán byl základ pro veškery další myšlenky reforemní.

Dvojím způsobem rozvinuje se na to debatta o reformě samosprávy: jedni vidí ve správním dualismu rakouském hlavní kámen úrazu a ve smíšené komissi krajské jediné úspěšné východisko, druzí vybudováním a prohloubením dnešní soustavy chtějí odstraniti vady a nedostatky nynější správy veřejné, pokud je opatřována orgány samosprávnými. Cesta druhá nalezla souhlasu o sjezdě všeprávnickém a přijatá resoluce uvádí hlavní požadavky opravní.

Jsou tyto: 1. rozlišovati organisaci obcí dle jejich velikosti a hospodářského rázu a sdružovati obce menší pro určité obory správy veřejné; 2. uvésti v samosprávu kvalifikované úřadnictvo pod dozorem vyšších instancí samosprávných; 3. ohraničiti důsledněji působnost orgánů samosprávných proti úřadům zeměpanským a rozšířiti ji na obory příbuzné; 4. poskytnouti orgánům samosprávným donucovací výkonnou moc v oborech jejich působnosti; 5. jasně vytknouti dohled úřadů zeměpanských nad orgány samosprávnými ve směru právní kontroly a přesně formulovati zakročování vyšších instancí samosprávných z úřední povinnosti. Odstavec 6., vybízející k zřízení čtvrtého sboru volebního v obcích, připojený dodatně k návrhu Dr. Jandače, nepřijat jednomyslně. Ostatní body resoluce, žádající vyučování samosprávě na školách obecných a odborných a zřízení stolice samosprávy při universitě pražské a technice brněnské, přímo otázky reformy obecní organisace se nedotýkají.

Důvody referenta zem. rady dra Vaňka, návrhy tyto podporující, byly asi tyto: Naše samosprávné korporace mají v sobě dosti síly, aby přizpůsobeny potřebám doby schopny byly dalšího rozvoje. Výkony v obcích a okresích dlužno zlepšiti. Co platna bude společná komise, překlenující dualism, když nedostatečny zůstanou výkony obcí. Ale i povážlivým ochromením samosprávy mohlo by se státi, že smíšená komise dnes při nedostatečné vyspělosti a připravenosti činovníků samosprávných, kteří by snadno stali se v rukách odborně vyspělého zeměpanského úřadnictva loutkami podobně, jak znamenáme v komisích berních a školních radách. Taktéž návrh samosprávného programu,[1] připravený pro sjezd české strany lidové, na stejném stanovisku se nalézá, volaje po lépe pro samosprávu vycvičených činovnících, po dobré organisaci jich a po využití kompetence, zákony samosprávným korporacím propůjčené.

Co se jednotlivých bodů resoluce týče, tu pokládám za nejzávažnější požadavek prvý. Tajemník Harmach v debatě poukázal důkladně na potřebu rozlišovati organisaci obcí dle jejich velikosti a hospodářského rázu. Potřeba tato přivoděna jest přímo rozvojem sociálního života po našich obcích, který se zakotvil ve tři typy obecních svazků: venkovskou obec, maloměstskou obec a velobec s příslušnými obcemi předměstskými, okolními a železničními. Každá tato typická obec vyžaduje pro úkoj svých potřeb a zájmů samostatné cesty, zvláštní

---

[1] Viz »Čas« č. 1.—6. z r. 1904.

své organisace. Podrobné návrhy, z rozlišování tohoto vzcházející, bohužel pro krátkost času nebyly na sjezdě publikovány, proto zatím o nich pomlčíme.

Aby obce drobné způsobilejšími se staly k provádění úkolů správních, odporučuje resoluce nucené jich sdružování k společné správě. Kníže Lobkowicz zdráhal se přistoupiti k návrhu tomuto, ukazuje na praxi, v opačnou stranu se klonící. Bál se patrně certifikatistů, aby neovládly místa tajemníků takto vytvořených správních obcí. Nemám těchto obav, vezme-li jmenování obv. či správních tajemníků do rukou okresní výbor po způsobu instituce obv. lékařů. K nucenému sdružování nutí zájem o rozvoj a zachování samosprávy a to musí býti pro povolané kruhy rozhodujícím. S tou dobrovolností nedostali jsme se u nás nikam, proto musí vyšší orgány dozorčí samy míti právo zakročovat a sdružovat, pokud to bude nutno, či máme toto důležité právo ponechati na pospas zeměpanské správě, která stejně je interessována na větší způsobilosti orgánů samosprávných k úkolům přenesené působnosti?! Vytvoření dobré organisace samosprávného úřednictva dávno se již mělo provésti. Bez kvalifikovaného úřednictva další rozvoj samosprávy není možný, to se všeobecně uznává. Proto nač otáleti se životní přímo otázkou samosprávy?! A pak ten zisk pro samosprávu, zavčas-li bude provedena zákonná organisace jejího úřednictva, když by do samosprávy dostali se naši nejschopnější právníci, kteří by zajisté raději pak volili službu autonomní před službou státní! Že dobrá organisace úřednictva samosprávného by byla protichůdna idei samosprávy, jest tvrzení nesprávné, prozrazující naprosté neporozumění idei této. Za zvláště důležitý ještě pokládám bod čtvrtý a pátý návrhu. Obce nemají paragrafu 14. a zvíření různých rozporů, které obce následkem vniknutí nových živlů do obecní správy očekávají, přivodí mnohé těžké ohromení života obecního. Začínají se okazovati zcela určité formy obstrukční, které způsobí, že intervence přejde z rukou vyšších orgánů samosprávných do mocnějších rukou zeměpanských. Maření schůzí, volební protesty, nepřijímání funkcí činovnických, disciplinární stíhání jednotlivých funkcionářů, rozpouštění sborů zastupitelských a sesazování starostů, — vše to předpokládá intervence politických úřadů a ty nebývají nikdy bez vnitřní radosti nad opětným zase důkazem neživotnosti samosprávy. V oboru samostatné působnosti musí býti právomoc vyšších orgánů samosprávných postačitelna, aby udržeti, případně nahraditi dovedla řádnou, nepřetržitou správu v obci a nebyla při tom nucena podrobovati svá opatření novému uvážení, zcela neoprávněnému a s podstatou samosprávy nesouhlasnému, úřadu politického.

Za to otázka čtvrté kurie voličské, tak jak stylisována byla, nezdá se mi prostředkem dostatečným a vhodným. Otázka reformy volebního práva vyžadovala určitějšího, přesnějšího vyšetření a návrhu, opatrněji a zevrubněji upraveného, a nemohlo-li se tak pro nedostatek času státi, raději měla býti celá otázka netknuta. O sjezdu vědeckém politická demonstrace neměla by míti místa a o nic jiného vlastně —

tak alespoň se zdá z motivace návrhu, učiněného předákem politickým strany státoprávní — navrhovateli nešlo.

Projednávání této resoluce sjezdové stalo se tím zajímavým, že v debatu zasáhl nejvyšší maršálek zemský. Z projevu jeho zapamatovati si dlužno místo, kde dal na jevo přímo svůj souhlas s navrženými body reformy.

*

Resoluce jest výrazem smýšlení právnické intelligence o samosprávě. Stalo se tak za účasti závažných činovníků samosprávných. Z toho čerpati by se dala naděje, že celý svět samosprávný vysloví se nyní o přijaté resoluci, případně ve formě petice k zemskému sněmu přidá důrazu odbornému votu kruhů nejpovolanějších. Takováto akce našich sborů samosprávných lépe by jim slušela a větší by jim zabezpečila slávu, nežli smutně proslulé manifestace odvety za nespravedlivé obsazování míst státních úředníků v území menšinovém.

*

Mimo thema o rozvoji samosprávy byla tato themata probírána na sjezdě: »Úprava policejního řízení trestního« a »Je-li potřeba zákona o soukromoprávném ručení veřejných zřízenců po rozumu čl. 12. odst. 3. st. z. z. v moci výkonné?«

K otázce prvé vysloveno očekávání, že při brzkém předložení nové osnovy trest. zákona bude zároveň předložena osnova policejního zákona trestního, srovnávající se s požadavky vědy a s potřebami nové doby.

Neuspokojuje-li toto rozřešení se stanoviska vědecké práce, uspokojuje alespoň, pokud dalo spolu podnět k dodatku, aby »zemský výbor dal si od podřízených jemu samosprávných úřadů předkládati předpisy policejní od nich vydané a zařídil, čeho třeba, aby předpisy ty vešly u veřejnou známost.«

K otázce druhé odpověděl sjezd záporně, uznav potřebu vydati zákon, »kterým by se stanovilo ručení státní a veřejných korporací za škody vzešlé z úředního jednání neb opomenutí jejich zřízenců.« *ek.*

*

ŠKOLSKÉ. Druhý sjezd českých učitelek — Požadavky jejich školské, vzdělanostní, právní — Úspěchy denunciací klerikálního tisku proti učitelstvu — Praesidiální výnos zemské školní rady.

České učitelky položily na program svého druhého sjezdu, který byl konán ve dnech 14.—16. května v Praze: 1. Kulturní působení učitelek ve škole i mimo školu. 2. Vyšší vzdělání učitelstva. 3. Právní požadavky učitelek. Lze jenom plně schvalovati, že učitelky naše, jimž je svěřena důležitá funkce společenská, prohlásily za souhlasu veřejnosti svoje oprávněné požadavky, že otevřeně pověděly, která lidská práva se jim nespravedlivě odpírají, že ukázaly, jaké mají životní názory, jak dívají se na svůj společenský úkol, jaké jsou cíle, k nimž v užším i širším okruhu svého působení směřují.

Pokroková česká veřejnost nebyla do nedávna bez jistých obav o učitelky, jež velikou většinou jsou vychovávány a vzdělávány v sou-

kromých ústavech klerikálních, které stát náš dává k velké škodě vlastní a ke škodě svého občanstva stále a stále rozmnožovati. Přijmeme-li ještě za fakt, že velké procento žen již přirozeností svou tíhne spíše ke konservativnosti a zpátečnictví (— klerikálové umějí všude tohoto faktu dobře využívat, ženské spolky, řády a polořády jsou důležitým členem klerikální organisace —), musíme zmíněné obavy uznati za oprávněné. Bohu díky, obavy české veřejnosti, pokud se týkaly učitelek, se nesplnily. Život, další vzdělávání, vlivy pokrokovějších živlů národních, zvláště pak vliv učitelův a ostatní inteligence, s níž učitelky jsou nuceny udržovati styky, způsobily, že símě zpátečnictví v soukromých ženských paedagogiích zaseté se v duších velké většiny českých učitelek neujalo. Celý průběh druhého sjezdu ukazoval, že české učitelky, sdružené ve své Jednotě, řadí se čestně k pokrokovým organisacím českých učitelů, že mají s těmito organisacemi mnohé společné názory na svůj životní úkol. Jestli se pak ještě v některých věcech, zvláště pak v právních požadavcích ukázala tu a tam nějaká odlišnost, pak je to vinou oné nedůvěřivosti a nevraživosti staršího data, která při dobré vůli na obou stranách brzy vymizí.

Při rokování o prvním bodu programu zdůrazněna byla správně potřeba styku školy a učitelstva s domovem žactva. Je ku podivu, jak málo bylo tohoto velice účinného prostředku výchovného dosud dbáno. Schůzky učitelů s rodiči, které se v poslední době tu a tam ojediněle pořádají, měly by se státi všude závaznými. Výtěžek jejich mohl by býti při správném jich řízení pro obojí stranu nevyvážitelný. Důležitým bylo na sjezdu připomenutí, aby učitelky nevzdalovaly se života společenského, ale aby mezi lid chodily, vzděláním svým mu sloužily, vzorem svého života jej ušlechťovaly a tak jej k sobě povznášely. Zařizování škol mateřských a opatroven mělo by býti zvláště po stránce hygienické účelnější. Nemístné systematické poučování a přetěžování rozumu a paměti nepřístupným učivem nemělo by tu míti místa. Při výběru učiva na všech školách by mělo býti dbáno více zásady praktičnosti, učebnice všech oborů by měly sledovati povznesení života soukromého, rodinného, občanského i národního. Větší péče by měla býti věnována dívčímu školství pokračovacímu, které by mělo býti opraveno a školám hospodyňským.

Učitelky české manifestovaly pro požadavek vyššího vzdělání, pro nějž pokrokové učitelstvo již po řadu let se vyslovuje. Jako někteří učitelé tak i některé učitelky projevují snahy své po vyšším vzdělání nejen slovně, ale i prakticky mimořádným posloucháním přednášek na universitě, návštěvou universitních kursů učitelských, navštěvováním feriálních kursů universitních v cizině (v Jeně, Ženevě, Lausannu a j.). Přijatá resoluce sjezdová doporučuje učitelkám vzdělati se na reformovaných učitelských ústavech, postavených na roveň škole střední, na dvouletých kursech vysokoškolských a na filosofické fakultě university. Otázce vyššího vzdělání vytknul sjezd učitelek dva cíle: vzdálenější na zvláštní školské fakultě jako části širší fakulty filosofické, a bližší, který by se dal snadno dostihnouti tím, že by se universita nynější, na níž by se vědy pedagogické pěstovaly soustavněji, vzdělávání učitelstva

učinila přístupnější. Přístup učitelstva k universitnímu studiu předpokládá náležitou reformu učitelských ústavů. Sjezd učitelek podrobně vypracoval vyučovací plán reformovaných paedagogií. Elaborát jeho s příslušnou literaturou, na němž měly účast nejen učitelky, ale i přizvaní znalci odborní, je cenný. Učitelky prohlásily se na sjezdu také pro to, aby se vzdělání učitele školy obecné a měšťanské rovnalo. Dokud však nebude splněn požadavek plného akademického vzdělání na universitě, má nabývati učitelstvo škol měšťanských vyšší vzdělání na zvláštních, nejméně dvouletých kursech, zřizovaných při universitě, technice a umělecké akademii. Při dnešním systemu vzdělávání a zkoušení učitelstva činí se ve mnohém menší požadavky na učitelky než na učitele. Učitelky proto správně na sjezdu prohlásily, že jakýkoli vzdělanostní rozdíl mezi učitelem a učitelkou je nepřípustný, že pro stejný jich úkol musí být žádána stejná příprava. Sjezd nepustil se zřetele ani vzdělání pěstounek pro školy mateřské a opatrovny. Žádal, aby dosavadní jednoroční vzdělávání pěstounek na kursech při pedagogiích rozšířeno bylo aspoň na dvě léta. Také plán vzdělávání na dvouletých kursech pro pěstounky byl vypracován a sjezdem schválen.

Třetím bodem sjezdového jednání byla palčivá otázka právních požadavků učitelek. Po dlouhá léta byla akce Jednoty učitelek v této otázce slabá a málo účinná. Učitelky nehlásily se s důrazem o svoje volební právo, mlčely trpělivě, když jim sněm český odhlasoval svorně nedůstojný pro ně celibát a tím je připravil o cenné lidské právo, které mohou za nynějších poměrů získávat jedině za cenu svého pracně získaného sociálního působení ve škole.

Učitelky jsou odhodlány bojovati usilovně proti znehodnocování svého stavu upíráním hlasovacího práva. Správní soudní dvůr reklamaci učitelek na volební právo v obcích zamítnul poukazováním, že nelze příslušný paragraf řádu volebního v obcích ze 16. dubna 1864 rozšířiti vložením slova učitelky za slovo učitele z důvodů, že vyjmenování v něm je taxativné a nepřipouští analogie. Učitelky žádají proto změnu toho paragrafu, který má zníti: »Stále zřízené učitelstvo obojího pohlaví« a o vynechání druhé části § 5., která praví, že volební právo vykonávati sluší za soběprávné osoby ženské jich plnomocníkovi. Nelze neuznati oprávněnost požadavku volebního práva pro stav ženské inteligence, který plní tak důležitou sociální povinnost.

Dle dosud platných ustanovení zákonných »smějí učitelky vyučovati hochy, nechť jsou ve zvláštních třídách odděleni nebo s dívkami spojeni jenom v nižších dvou stupních věku.« Sjezd učitelek žádá změnu v tom směru, aby mohly vyučovati chlapce v pěti nižších stupních věku, t. j. hochy 6—11leté. Právem poukazováno, že učitelé na smíšených školách si stěžují na to, že se jim přidělují stále třídy vyšší, kde je větší počet vyučovacích hodin, více oprav písemných prací, než ve třídách nižších dle zákona jenom učitelkám přidělovaných. Pro volnou konkurenci s učiteli při obsazování míst dle doby služební, způsobilosti se učitelky dosud otevřeně nevyslovily. Chtějí míti napřed zákonem rozšířené pole své působnosti na obecných školách chlapeckých. Za to vyslovil se sjezd učitelek zřejmě pro obsazo-

vání míst dle konkretálního statu tak, aby odpadly hranice školních uzavřených okresů a obsazování dálo se tím způsobem jako u stavů jiných.

Je-li zastoupení učitelů ve školních úřadech nedostatečné, pak o zastoupení učitelek v těchto korporacích se nedá ani mluvit. V době, kdy vlivem sociálních a kulturních poměrů počet učitelek do značné výše vyrostl, kdy učitelky prací svojí si místo ve školství vybojovaly, je na místě, aby žádaly poměrné zastoupení ve všech školních úřadech. Jest si tak přáti mimo jiné i z toho důvodu, že by učitelky přinášely do školních úřadů cenné zkušenosti z oboru výchovy dívčí.

Pro požadavek oddělování měšťanských škol správou od obecných mluví všechny důvody didaktické, a třeba co nejrozhodněji odsouditi, že v době vládnoucích úspor ve školství obecném toto vývoji obou škol nezdravé spojování stává se takřka zásadním. Třeba vytknouti, že královská Praha, tak často se chlubící svým nákladem na školství, má všechny měšťanské školy spojené správou s obecnými, zatím co na př. Kr. Vinohrady a j. obce městské oddělení těchto škol všude důsledně již před léty provedly.

Dalšími důležitými a oprávněnými požadavky učitelek jsou: snížení počtu let do pense vpočítatelných na 35, vyměřování výslužného tím způsobem, jako se děje u katechetů. Neméně oprávněným je požadavek, aby učitelka provdáním se nepozbývala jako se dodnes děje práva na výslužné a odbytné. Sjezd proto žádal, aby učitelka, není-li definitivní, dostala zpět příspěvky splacené do pensijního fondu, je-li stále ustanovenou, aby do desetileté doby služební dostala odbytné, po této době pak výslužné, aby provdáním nepozbyla práva přijatu býti zpět do činné služby, aby děti její, ovdoví-li a je-li potom opět v činné službě, měly takový nárok na zaopatření, jako děti učitelů.

Značný pokrok viděti třeba v tom, že učitelky vyslovily se poprvé na veřejném sjezdu velikou většinou pro zrušení coelibátu jak se stanoviska čistě ženského, tak se stanoviska lidského a národohospodářského. Dnes učitelky po dlouholetém ostychu nebály se otevřeně říci, že uzákoněný coelibát je útokem na svobodu, že činí život jejich nepřirozeným, že jest těžkou daní, kterou musi učitelka zaplatit právo na vlastní výživu. Jen hrstka učitelek chlubila se, že ráda nese okovy coelibátu a bránila možnému z nich vysvobození frázemi o ideji sebeobětování a pod.

Z jiných požadavků na sjezdu prohlašovaných třeba ještě vytknouti žádoucí požadavek snížení maximálního počtu týdenních hodin vyučovacích, dále snížení počtu žákyň na třídu pod nynější maximální číslo 80 a požadavek, aby učitelky literní aspoň po dovršení 15leté doby služební byly zproštěny povinnosti vyučovati ženským ručním pracím.

Chváliti dlužno, že učitelky české ozvaly se na sjezdu pro spravedlivé požadavky učitelek industriálních a pro požadavky pěstounek, jichž sociální poměry (nízké služné bez nároku na výslužné) volají o slitování. Také hlas, aby vedení veřejných škol mateřských nebylo svěřováno obcemi řeholnicím, byl na místě. V celku byl průběh dru-

hého sjezdu učitelek, jemuž bylo přítomno hojně hostů z kruhů poslaneckých, učitelských všech kategorií škol, zástupců obcí a korporací, zdařilý. Jest si jen přáti, aby brzy dostavily se jeho výsledky.

Klerikální tisk, jak již na těchto místech bylo referováno, štval po několik měsíců školní úřady a veřejnost proti učitelstvu, které se opovážilo v pokrokovějších svých časopisech o náboženském svém přesvědčení uvažovat a učitele-varhaníky vyzývat, aby se v zájmu zdárnějšího prospěchu ve škole dobrovolně funkce varhanické ve prospěch kvalifikovaných absolventů varhanických škol vzdávali. Dlouhé skuhrání přívrženců černé moci mělo výsledek. Praesidium zemské školní rady vydalo dne 20. dubna 1904 výnos, který je zajímavým dokladem k tomu, jakým duchem proniknuty jsou rakouské školní úřady, resp. jejich předsednictva. Zajímavým při tom je, že ačkoli výnos úředně ještě publikován nebyl, stal se známým nejdříve klerikálům, kteří se doslovným jeho zněním v klerikálním svém denníku pochlubili. Klerikálním snahám blízká »Nár. Politika« otiskla výnos bez komentáře.

Výnos odkazuje se předem k ministerskému nařízení z 8. června 1883, jímž se nabádá mimo jiné také k pěstění zpěvu církevního, míní, že se toho dá nejlépe dosíci tam, kde nacvičování písní ve škole a přednes jejich v kostele je řízen týmiž osobami. Předsednictvo zemské šk. rady tím napovídá, že funkce varhanická je s funkcí učitelskou slučitelná a že učitelstvo může proti slovům Písma sloužiti současně dvěma pánům: škole a kostelu. Neschvaluje proto pokusy některých učitelských časopisů, které vyzývaly, aby se učitelstvo funkce varhanické vzdávalo, nesouhlasí také s počínáním některých okresních školních rad, jejichž oběžníky s napomenutím, aby v duchu zákonů netrpěla službou varhanickou služba ve škole — by mohly míti v zápětí úpadek církevního zpěvu a porušení dosavadní dobré shody mezi duchovenstvem a učitelstvem. Předsedové okresních školních rad a zvláště okresní školní inspektoři mají nebezpečným snahám učitelů v tomto směru čeliti. Praesidium zemského úřadu školního nese dále těžce, že některé listy učitelské uveřejňují články, jimiž náboženské přesvědčení učitelstva má býti otřeseno. Také tomuto zjevu má býti se strany školních úřadů vhodnými prostředky čeleno, »aby učitelstvo v poctivé snaze o mravně-náboženskou výchovu mládeže působením dotčených časopisů zviklánо nebylo.«

Předsednictvo zemské školní rady žije v přesvědčení, že tak inteligentnímu stavu, jakým je učitelstvo, dá se neporušené náboženské přesvědčení římsko-katolické se všemi jeho protimyslnými dogmaty (credo quia absurdum!) cestou nařízení vnutiti. Bývalo vždy zle s věrou, když musela býti různými nařízeními a j. donucovacími prostředky uměle udržována.

Klerikálové jsou výnosem opojeni. Jsou přesvědčeni, že nikdo nebude jim varhanictví laciněji zastávati než učitelé a proto ta starost, aby se funkce té nevzdávali. Klerikálové také těžce nesou, že v učitelstvu prosvitlo uvědomění o násilném pořímštění našeho národa po Bílé Hoře a mají strach, aby se toto uvědomování nešířilo prostřednictvím učitelstva, universitních extensí a j. do širších vrstev lidových,

které jim zůstaly ještě věrnými. Proto ty jejich ničemné denunciace, které před celou veřejností prováděti se neostýchají. Ale marné jejich úsilí. Vývoj dá se sice úřední cestou na chvilku zdržeti, aby později tím rychleji postoupil.

Výnos ukazuje také, v jakém duchu pokračuje Rakousko. Zatím co v létech sedmdesátých vydávána nařízení, aby službou varhanickou služba ve škole netrpěla, provádí se dnes opak. Čeká se snad pohroma, jaká stihla říši před 38 léty, aby se tu vstoupilo opět rázněji na cestu pokroku, od níž jedině čekati lze spásu? Výnos zemské školní rady nesplní úkol, jaký od něho klerikálové očekávají. Dnes je učitelstvo, dík svému stálému dalšímu sebevzdělávání, svému časopisectvu i svým organisacím, dál, než před léty, kdy o něm padlo slovo z kruhů klerikálních, že se dá koupiti za nyklák.

*

UMĚLECKÉ: Výstavy: 65. výroční výstava Krasoumné Jednoty, Výstava titulních listů, »Mánesova« výstava grafická — Básníci kreslíři: Goethe, Hugo, Thackeray, Mácha — Úmrtí: Frant. Lenbach, V. V. Vereščagin.

Na jarní výstavě v Rudolfinum »událostí« nebylo; těch nemožno každý druhý rok očekávat. Ale v tom tisíci čísel byla řada pěkných i milých věcí vedle větší řady věcí zcela lhostejných. Bylo několik souborných výstavek našich i cizích umělců a spolků, mezi nimiž, pokud se malby týká, Mollova byla nejlíbivější, Skotové nejprostší a nejpřirozenější a proto tak milí, a Raffaelli nejvynalezavější, nejsmělejší, podivu hodný. Byly tam krásné lepty, barevné rytiny a litografie francouzské a německé. Rus Rerich[1] vzbuzoval svými obrazy, dýchajícími starým ruským, ba až normansko-ruským duchem (»Pohané ve staré Rusi« a »Staroruské město«), toužebné přání, uvidět v Praze i ostatní jeho druhy z družiny mladší. Od našich umělců, neorganisovaně vystupujících, ale dobře vedle dobrých cizinců krok udržujících, vynikaly zvláště práce sochařské, vynikaly v celé výstavě vůbec: Myslbekův kardinál Schwarzenberg, tentokrát bronzový, se znamenitě zachycenou hierarchicko-aristokratickou odměřeností a povýšeností, a souborná výstavka Bohumila Kafky, jehož podobizny jsou plny života a duše, skizza k náhrobku prof. M. plna ušlechtilosti, vkusu a vážné nálady a také z ostatních studií a komposic většina má tolik životní síly, že divno, proč chce jim někde pomáhati prostředky literárními.

Místnosti výstavní proti dřívějším mnohem účelněji upravil arch. Polívka. —

Umělecko-průmyslové museum zdejší pokračuje cíle v poučných svých výstavách. Pořádá právě výstavu titulních listů, která byla začátkem tohoto měsíce otevřena. Je pokračováním výstavy knižních vazeb a předsádkových papírů, před rokem pořádané, o níž na tomto místě bylo také psáno, a pokračováním velmi bohatým. Množství vzácných a zajímavých knih je tu sneseno, ze stol. XV. a hlavně ze stol. XVI., kdy výzdobná illustrace knih byla v rozkvětu. Jsou tu tisky

---

[1] V katalogu opět nestvůrně transkribováno: Nikolajewitsch, jinde zas Répin a Tschougoueff (Čugujev, rodiště Řepinovo)!

německé, benátské, nizozemské (Plantinovy), je tu řada Hollárových titulních listů, a je tu veliká řada starých našich tisků, které důstojně a čestně se nesou vedle cizích. Jaké to bohatství dekorativní vynalezavosti! Co tu intelligence, vybraného vkusu, co půvabu a krásy v dřevorytových výzdobách, zvláště u benátských tiskařů! Zahledíš-li se do každého důvěrněji a prohlédneš-li jich takto více, uznáš v této výzdobě knižní stol. XV. a XVI. zázračnou studnici s živou vodou, pro kterou si zašli angličtí obroditelé úpravy a výzdoby knihy, zevnější i vnitřní, Walter Crane a William Morris, a kam na osvěžení, posilu a poučení — nikoliv však pro nápodobu! — každý umělec a přítel umění může si rád zaputovat. Ve stol. XVII. pozorovati ponenáhlý úpadek; výzdoba stává se pyšná, nabubřelá. Osvěžení přichází v XVIII. stol. ornamentem rokokovým, později empirovým. Potom, asi od polovice předešlého století, nastává v střední Evropě bezvkusná výroba; v Anglii naproti tomu svítá nový den, radostné jitro obrození, jehož paprsky doletují na samý konec XIX. a začátkem XX. stol. také k nám. Dobré poučení o tom podá Walter Craneova kniha »The decorative illustration of books, old and new.« (Se 164 illustr.) Umělecko-průmyslové museum chystá malého průvodce výstavou.

Z výstavy té mohla by krásná publikace vzejíti: Česká kniha, jak vypadala průběhem půl páta století. Ukázalo by se, co bylo lásky u nás ke knize, jak na straně těch, kteří ji zhotovovali, tak těch, kteří ji objednávali anebo kupovali. Stopy bývalé u nás záliby v pěkně vyzdobené knize viděti až i v těch našich starých lidových písničkách, jarmarečních a poutnických, jež tiskly se v různých městech českých, moravských a slovenských, zvláště v Jindřichově Hradci, Skalici, Báňské Bystřici, ale i v Bamberku. Bez nějaké výzdobky, obyčejně rokokové, se titulní list písničky a pak následující stránka nemohly obejít. I tyto titulní listy mohly by býti vystaveny, nejen pro zajímavost, ale i pro zahanbení leckterého nelidového knihtiskaře.

XIII. výstavě »Mánesově«, grafické, právě otevřené, největší přitažlivosti dodávají umělci ruští, poprvé na západě tak hromadně v tomto oboru vystavující. Bakst zaslal své litografie (výrazné podobizny) a pérokresby tak originálně dekorativní, Benois 12 původních kreseb k Puškinovu »Měděnému jezdci«, skvělou ukázku, jak illustrovat báseň; Bilibin zcela nové obrázky k ruským pohádkám, illustrace k básni Lermontova »Píseň o caru Ivanu Vasiljeviči a kupci Kalašnikovu«, titulní listy a viněty; Dobužinský viněty a krajinky; Jakunčikova († 1902) prostičký venkovský hřbitov a kapličku; Lanceray nádherné pérokresby (obálky, titulní listy, illustrace k básním); Ostroumova řadu krásných barevných dřevorytů (zvláště »Měsíc«!); konečně Sěrov zaslal několik litografií (podobizen) a leptů, jež patří k nejlepšímu, co v tom oboru vůbec bylo vytvořeno. Prvý i poslední dojem: umělci originální, svým okem dívající se na svět, svou notu mající. A vedle nich je tu arcisatirik Goya, zžíravý Rops, poeta litografií Henri Rivière, silný realista Storm van's Gravesande a Liebermann, jsou tu i malíři z Montmartreu Willette a Toulouse-Lautrec (tomuto sotva bude porozuměno). Výstava z nejvábnějších, co jsme v Praze měli. Tento druh umění patří k nej-

intimnějším. Stupeň záliby, jakou v něm národ má, je dobrým měřítkem jeho vyspělosti. Parvenuové projdou mimo; tento druh nesnese těžkých, širokých zlatých rámů. Připomeňme si stesk Karoliny Světlé, té nedoceněné ryzí duše české, jak v »Upomínkách« smutně kreslí srovnání známých pražských rodin s rodinou továrníka rodem Sasa! »Kde měli u ostatních známých tak pěkné květinové stolky po pokojích rozestaveny jako zde, kde tolik skříní na knihy, přihrádky na noty, desky na rytiny k potřebě stále všude rozložené a připravené, aby byly ihned po ruce, kdyby se někomu z rodiny zachtělo zahloubati se do pěkného obrazu, písně neb básně, kde jinde než zde jsem viděla, že se připisuje umění a lektuře skutečný význam a důležitost pro život, že jsou považovány za nevyhnutelné vzdělávací prostředky a nikoli jen za potřeby a předměty přepychu!« . . . Polepšily se od těch dob mnohé rodiny naše, ale stesk Světlé zní ještě pořád a žaluje neuspokojen. »Mánes« i tuto razí snadnější cesty a jistě naplní tyto cesty četnějšími poutníky, až vystoupí také s výstavou našich umělců, kteří v jeho středu a s jeho pomocí utvořili družinu českých grafiků. Kéž přilnou, jako tam ti Rusové a ten Francouz, Hollanďan, Němec, s podobným ohněm v srdci k našim milým krajinám a koutům, jichž máme nepřehledně mnoho! Sama Praha je hodna, aby z celého světa sešli se umělci a zapěli o ní v leptech, barevných rytinách i litografiích.

*

Velice zajímavou zprávu přinesl týdenník »Máj« v čísle 32. o Máchovi. Slečna Božena Hindlová, dcera důvěrného přítele Máchova, p. Eduarda Hindla, jenž býval valdštejnským úředníkem na Klášteře u Mnichova Hradiště, zapůjčila mu nejen denník Máchův s jeho vlastními kresbami, ale také celý svazek akvarelů Máchových. Jak náruživým navštěvovatelem hradů, a především českých hradů, byl Mácha, víme už z pěkného životopisu jeho od Sabiny a napovídají to zřetelně jeho básně i román. Do rubriky »Hrady spatřené« vepsal ve svém denníku devadesát hradů a u každého zaznamenal, kolikrát na něm byl. Bezděz a Dobrovskou Horu navštívil šestkrát, Šternberk pětkrát, Karlův Týn čtyřikrát, Zvířetice, Kunětice, Kokořín, Střekov, Hlubokou, Rataje a Okoř třikrát. S Hindlem prý leckdy i přenocoval na hradě, zvláště na Okoři. Rozdělali oheň, jehož plápol pomáhal Máchovi »osedlávat hippogryfa k jízdě do starého, romantického kraje«, ovšem že ne oberonovsky. Při takové horoucí touze po romantice hradů věru není divu, ba je přirozeno, že Mácha odnášeje si z hradů těch spoustu dojmů, dech duše těch hradů, chtěl si také odnášeti otisk vzezření jejich, těla, postavy jejich, a že do denníku načrtával si tužkou obrazy hradů s jich okolím nejbližším, tu zběžněji, onde podrobněji, ale vždycky s láskou a zanícením patrným. Tu a tam si na náčrtku poznamenal, kde je bor, kde řeka nebo potok, kde stavení a kde pole, a doma pak obrázky prováděl vodovými barvami. Je prý jich »hezká řada«, čteme v »Máji«; určitější údaj byl by nám milejší. A ještě milejší byla by nám výstava těch kreseb a akvarelů v Museu zemském, kam ony také by patřily, a pečlivá reprodukce

barevná, kterou by se nakladatelské družstvo «Máje« zavděčilo všem, kdož pěstují vroucnější styky s literaturou. Koho by nezajímal Mácha kreslíř a malíř, jehož verš byl kouzelným štětcem i tajemnou hudbou mohutného rytmu, zádumčivě slavných akkordů, hrdě smutných melodií?

»Karlův Týne, pevný hrade,
památníku reka zpustlý,
slávy stíne, slávy hrobko,
zašlá hvězdo, zhaslé slunce;
ó, jak stojíš pustý, pustý —
Karlův Týne! Karlův Týne!«

Není to hotová symfonie, důstojná, abychom ji po bok postavili Smetanovu »Vyšehradu«? Stejně hluboce procítěna je jistě. A ta komposice, ta kresba a malba — a při tom samá hudba —, ty tóny lomené velikého západu! . . .

Němci dávno se postarali o kresby a malby Goethovy a zachovali se k nim, jak se sluší. Staly se majetkem národním. Rodný dům ve Frankfurtě i Goethův dům ve Výmarech o tom svědčí.

Francouzové rovněž otevřeli nedávno v Paříži museum zasvěcené památce velikého svého básníka, důstojný protějšek ke Goethovu domu výmarskému — dům Victora Huga. Zde na stěnách, ve skříních pod sklem, v mapách rozestavena a uložena je spousta kreseb a maleb slavného básníka, dostatečná prý, aby učinila člověka slavným, a dodávající prý ještě více slávy tomuto člověku. A to prý jest jen částí z toho všeho, co Victor Hugo nakreslil. Gustav Simon, autor brožurky »Maison de Victor Hugo«, praví, že celé to museum nemá tolik místa, aby kresby Hugovy vystavilo. Hugo vášnivě rád kreslil a na všem, co mu pod ruku padlo: na novinách, obálkách, pozvárkách, ba i na okrajích rukopisů. »Zbořené hrady, měsíc, jenž vystupuje mění stromy na obrysy fantomů, lodě zmítané bouří, nehnutá jezera, řeky vinoucí se rovinami daleko se rozprostírajícími, kouzelné zámky, báječné květiny a ptáky – všecky tyto předměty maloval s úžasnou jistotou.« Miloval silné, výrazné kontury, bleskově oživující osvětlení a prahluboké stíny. Romantik ve všem a ryzí. Kreslil jednak, inspirován jsa od přírody, s jistou věrností dle přírody dojmy své z cest po Rýnu, Francii, Belgii a Pyrenejích; jednak úplně jenom, co mu fantasie malovala: slnivé výjevy z Východu, fantastická města a hrady a pod. A jakými prostředky pracoval! »Míchal jsem ve svých kresbách,« psal Baudelaireovi r. 1860, »křídu, uhel, sepii, dřevěný uhel, sazové uhlí a všechny druhy divných kombinací, které umožnily, abych vyjádřil přibližně, co je v mém oku, a nade všecko, co je v mé mysli...« »Victor Hugo, kreslíř, odpovídá souhlasně Victoru Hugovi, básníku, a jak vybírá své postavy tu z historie, tu z fantasie, tak v těchto kresbách tento nový Piranesi — jak Gautier ho nazývá — někdy opouští skutečnost, aby dal volně zahrát si obrazivosti své,« dí Henri Frantz v článku »Victor Hugo's Drawings«, uveřejněném v »The Studio« (únor 1904) s 12 reprodukcemi znamenitých kreseb básníkových.

A náhodou druhý londýnský umělecký měsíčník »The Connoisseur« přinesl v čísle lednovém a březnovém t. r. řadu reprodukcí

z pérokreseb autorova znamenitého románu »Vanity Fair« (»Tržiště života« v překladě Mourkově)— Thackeraye. Rozkošné kresby. Thackeray byl velice nadaný kreslíř a velice plodný. už z chlapeckých let, kdy své školní knihy vyzdobovával karikaturami svých učitelů a spolužáků a své zábavné knihy povedenými illustracemi. Latinský slovník, takto »illuminovaný«, jejž si Thackeray koupil za šilink, byl nedávno prodán za 24 liber št. Zamýšlel také, zrovna jako Goethe a Hugo, státi se malířem a jednu dobu oddal se horlivě touze své v Paříži, kde maloval kopie z Watteaua a Lukáše z Leydenu. Ale místo opravdovým malířem stal se opravdovým spisovatelem. Kreslířem však zůstal. Thackeray je pravý opak V. Huga. Je humorista a satirik. Jeho pérokresby k vlastním skladbám, dětským veršům, pohádkám, povídkám jsou roztomilé, plny skvostného humoru a řízné charakteristiky. Na př. uveřejněná v lednovém čísle »Connoisseuru« řada illustrací k zamýšlenému melodramatu »Banditova pomsta nebo Osudný meč« má cos don-quichotského v sobě. Kresby jeho nejsou snad všude správné, jsou prý tu a tam chyby v perspektivě i v leččems jiném, »ale co se týká šprýmovné fantasie a humoru, jeho illustrace zřídka kdy byly překonány... Jeho nadání bylo druhu Hogarthova; a díla Hogarthova nebyla odsouzena jako bezcenná. Thackeray sám vždycky prohlašoval, že byť nebyl umělcem prvého řádu, ani z polovice nebyl tak špatný, jako dřevorytci ho představovali. A prohlídka jeho kreseb potvrzuje tento názor. Zajisté, ačkoliv nedostávalo se mu akademické správnosti a technického mistrovství, nepopíratelná původnost a humor jeho skizz zabezpečí jim velmi dlouhou lhůtu života. Ony staví ho do řad karikaturistů na stejnou výši s Leechem a Doylem a nedaleko pod Cruikshanka, ačkoliv, co se týká obrazivé síly, byl roven tomuto. Ať jakékoliv jest mínění o něm jako o kreslíři, málo kdo bude si troufat upírati mu jeho veliké zásluhy jako illustrátora vlastních jeho knih,« soudí Lewis Melville v článku »Thackeray as artist« v řečeném měsíčníku.

Proti kresbám Hugovým a Thackerayovým kresby Máchovy, pokud z malých reprodukcí v týdenníku »Máji« dá se souditi, nesou se diletantsky. Jsou střízlivější a provedeny jsou zdlouhavěji, pracněji. Nemají smělého, okamžikového vrhu, jako kresby tam těch dvou, ale nejsou bez nálady. Milé jsou nám vždycky. Proto přáli bychom si známosti s nimi bližší.

*

Vedle šablonovitých charakteristik a povrchně chvalořečnických životopisů, tak často hřmotících a prášících tu o jubilejích, tu o funusech, ozvou se časem též mužně krásné úvahy a úsudky, které dovedou říci plnou pravdu: chválu, aniž chválený aneb kdo z posluchačů se musí zastydět, — bez lokajství a kostelnictví; a které dovedou říci výtky a odsudky, aniž dotčený aneb kdo z posluchačů se musí urazit, — bez hulvátství. Příkladem jsou úvahy Mutherova v »Zeitu« a Avenariusova v »Kunstwartu«, jež se ozvaly hned po úmrtí Frant. Lenbacha, nejslavnějšího portretisty zmohutnělého Německa, když byly své slovo už dávno před tím, za živobytí umělcova, pověděly. Lenbach byl dítětem štěstí. Ze zednického tovaryše stal se knížetem malířem. »Na-

dání nestačí, aby hýbalo světem. Třeba též síly loktů, bezohledně dát se do toho. Poněvadž Lenbach měl obojí, život jeho byl řetězem triumfů,« dí Muther. Hned prvý svůj obraz prodal dobře, hrabě Schack koupil druhý a poslal Lenbacha do Říma, Florencie a Madridu, aby mu namaloval kopie dle Giorgionea a Tiziana. Lenbach velice šťastně je provedl a trefně k nim přimaloval hr. Schacka. A teď následovala celá galerie vynikajících i vysoko postavených hlav: R. Wagner, Döllinger, Strossmajer a Gladstone byli z prvých; ve Vídni maloval císaře, kněžnu srbskou a část šlechty; v Berlíně Moltkeho, rodinu korun. prince; ve Friedrichsruhe Bismarcka r. 1878 a potom mnohokráte ještě, což pokládal za své hlavní vítězství; v Římě Lizta, Minghettiho, Duseovou, královnu Margheritu a několik jiných krásných žen, ba i Bismarckova odpůrce, Lva XIII.; pak vystavil si v Mnichově vedle propylejí nádherný palác a naplnil jej uměleckými poklady. Hraběnka Moltkeová stala se prvou družkou jeho života. A zas zahajuje se dlouhá řada podobizen: císař německý, králové a vévodové němečtí i cizí, státníci, učenci, umělci, hudebníci, spisovatelé, většinou němečtí. Ale to štěstí mělo také stíny. Lenbach zmanýrovatěl. »Ani slavným obrazům z dobré jeho doby nedostává se už toho podivu jako kdysi. Podobizny damské rádi bychom z jeho díla škrtli.« Některé sic velmi jemně rembrandtovsky namaloval, ale »malířem krásných žen nikdy nebyl . . . Lenbach nakreslí jen kaligrafickou elegancí linie profilu . . . Böcklin řekl kdys, že na podobiznách mladých paní musí už barva buditi dojem jara. Lenbachovy však damské podobizny — místo co by byly vonné a svěží — působí špinavě a olejovitě.« Lenbach vůbec budí dojem staromistrovský. »Zůstal žákem klasiků . . . Ahasverem umění, staletým, zosobnělým duchem galerií nazval ho kdys Helferich.«

Že by byl évocateur d'âmes, nemožno prý říci, soudí Muther. Soud ciziny byl ještě střízlivější. Na světové výstavě pařížské 1900 Lenbach neměl štěstí.[1] Ale: »Kdož mu upře, že aspoň mezi Němci byl nejslavnějším podobiznářem svého věku? K největším podobiznářům všech dob zcela jistě přes to všecko nepatřil,« tvrdí »Kunstwart«. Avšak což prý »Lenbach, vedle starých mistrů vrabec, nestává se mohutným orlem, srovná-li se s těmi, kdož okolo něho pracovali? Neobohatil-li on, ač pro dějiny veškerého umění neznamenal nic nového, přece umění své doby vymoženostmi zcela obrovskými?« Technickou stránku zdokonalil; od literáctví vedl malířství k barvě. Úpravu výstav zumělečtil. A pak jeho smýšlení! Jak povznesl v Němcích povolání malířské, na jakou důstojnost! Nejmocnější osobnosti maloval tak, jak sám chtěl, a ne jak ony chtěly. Moltke musel paruku sejmouti; císaře Viléma I. namaloval vetchým starcem, beze vší parády; Viléma II., jenž několikrát chtěl být od něho namalován s velikou parádou, »v

[1] »La peinture de Lenbach est une peinture travaillée, usée, ancienne, cuite et recuite, on a sous les yeux une sorte de gratin creusé, raviné, roussi au four, qui fait songer aux vieux tableaux trop vernis et non aux images directes de la vie. Une telle exposition tendrait surtout à prouver que l'art allemand procède du musée, s'entête à une mixture d'Holbein desséché avec Rembrandt appauvri.« (Gustav Geffroy: La Vie artistique. VII. série. 1901).

plném ornátě«, odmítl — že prý není malířem dekorativním. Čím Tizian v Benátkách, Rubens v Antverpách, tím Lenbach v Mnichově. Knížetem, trochu i despotou mezi malíři; ale snášeli jeho vládu, poněvadž vysoko povznášela celý stav i jeho cíle.

V Rudolfinské obrazárně visí od něho podobizna Gladstonea.

Zcela jiným novotářem, stejně podnikavým a smělým, ba mnohem smělejším, nezávislým a samoten svou cestou jdoucím, s nikým se nespolčuje, ačkoliv byl milým společníkem, byl Vasilij Vasiljevič Vereščagin, jehož zahynutí s admirálem Makarovem a několika sty námořníků na lodi »Petropavlovsku« dne 12. dubna t. r. vyvolalo v celém světě vřelé ohlasy o jeho významu. Všude uznáváno, že tento Rus silného jádra jako před ním Tolstoj, maloval skutečnou vojnu, a nikoliv bitvy jako vojenské parády na výzdobu zbrojnic; prvý maloval hrůzu válečnou, až lidem dech se tajil a vojsku zakazováno chodit na jeho výstavu. Předmět strhoval, otřásající tragika jeho; jak to bylo vypracováno a jak vystavováno, o to brzo rozpoutaly se spory na Rusi i v ostatním světě. Mínění se nesrovnaně rozcházela. Šarlatánem zvali ho jedni, geniem druzí. Dnes soud o Vereščaginovi nepřidává se ani k těm ani k oněm. Nabyl klidu nabytou zkušeností, zbystřeným a vyjasnělějším názorem i rozhledem. Zcela jinak působí ty obrazy hrůz válečných, když uvidíme je po letech v Treťjakovské obrazárně v Moskvě, než když jsme je viděli r. 1886 v Praze. »Pravdu měli ti, kteří rozčilovali se špatnou malbou a jinými technickými a formálními nedostatky Vereščaginovými. Mnohým zcela přirozeně protivil se všecek »amerikanism« jeho výstav, jeho bezobřadná spokojenost samým sebou. Pravdu měli ti, kteří nenalézali duševní hloubky, ani psychického vyjádření v jeho obrazech, a pravdivost jeho barev i světla nazývali fotografičností. Ale pravdu měli i ti, kteří upřímně byli rozechvěni vybranými sujety, zdařilým a umným podvržením komposice, kteří odvolávali se na výtvory Vereščaginovy . . . jako na závažné a drahocenné dokumenty. Pravdu jen neměly obě strany, že se hádaly . . . Rozumí se, obrazy Vereščaginovy (totiž obrazy a studie ze Střední Asie a Indie) znamenaly krok v před ve smyslu slunce, světla a vzduchu, ale znamenaly spíše jakýsi naukový, ale ne umělecký krok v před.« Neměly také, ač jsou »velmi věrné a správné, jasné a světlé, vlivu na rozvoj ruské malby krajinářské . . . Totéž platí o bitevních obrazech Vereščaginových. Jsou plny tragiky tím, c o v nich vypravováno, ale ne tím, j a k je to vypravováno. Zásluha Vereščaginova před lidstvem jako vypravovatele velmi věrného a bystroduchého, pronikavého a zkušeného o tak vážném díle, jako vojna, jest ohromná, ale zásluha tohoto chrabrého, do šílenosti neohroženého zpravodaje, tohoto chladného protokolisty bez duše a srdce, nikdy do samé hlubiny jevů neproniknuvšího a o takové hlubině ani podezření nemajícího, zásluha jeho před uměním, dychtícím nalézti v záhadné významnosti forem rozluštění vyšších tajemství — rovná se nule. Vereščagin nebyl nikdy umělcem, ale všecka jeho osobnost neúnavná, nezištná, naprosto oddaná nauce a »viditelné pravdě« není prosta jisté grandiosnosti a náleží k nejvý-

znamnějšímu a nejdůstojnějšímu, co v tom druhu dalo Rusko,« (А. Бенуа, Исторія русской живописи. R. 1902, Str. 188—191).

Ruský tento úsudek zazdá se leckomu asi krutým. Ale při mužích, jako byli Lenbach a Vereščagin, když se řekne plná pravda — pokud to lidsky možno — nezmenšuje ani nesnižuje se podstavec, na němž oni stojí, nýbrž očišťuje se pouze z pozlátka naň naneseného. A pozlátko nepatří, jak známo, ani do pojmu pravosti ani vznešenosti.

T.

*

LITERÁRNÍ: Helena Nosková: Lidské srdce — K. Engelmüller: Pavouci — P. Papáček, Keltové a Němci či Slované — J. Slavík, Slované a Němci v staré době — L. Niederle, Slovanské starožitnosti – Samo Czambel, Slováci a ich reč – Jul. Markovič, Nitrianský politický trestný process — Věnc. Hrubý, Praktická rukověť srovnávací jazyků slovanských — Em. Smetánka, Petra Chelčického Postilla.

Helena Nosková: Lidské srdce. Vilímkovy knihovny roč. V. čís. 12. Na druhé stránce této knížky baví se mladý básník s vynikající spisovatelkou: »Co pak je moderní literatura? Jen ironické poznámky. Sujety jsou věčné. Tu se nedá nic nového vymyslit. Zbývá tedy jen forma.« Zdá se, že v těchto slovech je obsaženo autorčino credo. Její sujety, počtem čtyři, nejsou ani nové, ani rozmanité. Dají se všecky snadno uvést na jeden základní vzorec. Dívka, jednou vdaná žena, která »snad není hezká, krásná dokonce už ne,« touží po teplé náručí lásky na hrudi té báječné bytosti, jež by ji jedinou nade všecko a do smrti milovala. Báječná bytost se najde, dostaví se okamžik závratné lásky a pak to pokaždé pro dívku nějak špatně dopadne. To by tedy nebylo nic nového. Rozhodně novou tváří je však dívka této knížky. Máme tu jakýsi pokus nakresliti typ mladé dívky naší doby, dívky studované, která má moderní literaturu v malíku, ba která čte dokonce raději jen kritiky o literatuře než literaturu samu, dívky analysující a nespokojené s dosavadním řádem pro dívky z dobrých rodin platným a zachovávaným. Vězí v ní ovšem ještě mnoho z bývalé dívky z dobré rodiny, miluje elegantní zevnějšek, ukazuje ráda odbornou znalost krejčovských detailů, zná zvláštnosti té které školy taneční a její život může se pozorovat hlavně ve škole, na rodinných výletech a na plesích, kdež se nejen tančí, ale i problemy řeší. Dívka totiž mnoho čtla, mnoho si zapamatovala, její hlavička je napěchována moderními aforismy a nejmodernějšími aspiracemi, mluví v krátkých hlavních větách, ba i jen jednotlivými slovy jako lidé, kteří jsou proniknuti vědomím, jak neskonale hluboký význam má každé slovo z jejich úst. Jest-li dívka taková, jaký jest muž, k němuž se pnou její touhy? Nelze o něm říci o mnoho více, než se říká v pohádkách: kde se vzal, tu se vzal. Duchem je to jakási záhadná lyrická mlhovina a tělem cosi uprostřed gymnasistů a solidních existencí. Mnoho nemluví, nedělá nic, jen poslouchá řeči své dívky a dává se milovat. Druhá otázka, která se sama sebou namítá, jest, v jakých lepších a krásnějších formách, než jsou nyní běžné formy společenské, budou se realisovat touhy moderní dívky, býti milovánu nade všecko a do smrti? V žádných, o to se dívka ani slůvkem nepokusí. V »Lidských srdcích« jsou totiž jen začátky a doslovy nějakých románů, takových báječných románů,

které jsou sice v duchu hotovy, ale na papír nebyly přeneseny. To snad je ta nová forma věčně stejných sujetů.

Karel Engelmüller: Pavouci. Blouznivé a bláznivé chvíle. S titulní kresbou Luďka Marolda. Grosman a Svoboda v Praze.

Knížka obsahuje deset drobotin většinou erotických a satirických, jakési mazlení s náladami, dojmy a nápady jistých chvil. Všem vadí přílišný lyrismus, nestarající se o příčiny, ze kterých jistý dojem nebo nápad vychází, ani o to, jest-li jinému dosti srozumitelný a pravdě podobný. Nápady nepřekvapují zrovna novotou a bizarní nebo rozvláčné traktování jim nedodává říznosti. Nemají-li se takové drobotiny minout s účinkem, musí být bezvadně propracovány i v maličkostech. Kromě nejasnosti a přílišného lyrismu velmi nepříjemně působí dosti častá, kancelářsky nemotorná vazba slov jako: vzpomínali na mnou samým vykouzlené štěstí . . . divadelní cedule pro právě se rozbřeskující den . . . a pod. často. *—ský.*

*

Pavel Papáček, Keltové a Němci či Slované. V Praze 1902. Nákladem vlastním.

Jan Slavík, Slované a Němci v staré době. V Jindř. Hradci (v komisi J. Holče) 1903.

L. Niederle, Slovanské Starožitnosti. I. dílu část 2. (Biblioth. historická č. VI.) Nákladem Bursíka a Kohouta. V Praze 1904.

Na poli starých dějin slovanských vyšly poslední dobou tři větší samostatné knihy. R. 1902 Pavel Papáček vydal knihu »Keltové a Němci či Slované« (stran 69), jež jest vlastně přepracováním jeho staršího spisu »O předslovanské době v Čechách«, vyšlého r. 1892. Obsahu svých thesí zůstal Papáček věrný a jako tam i zde dokazuje autochthonost Slovanů v Čechách, speciálně pak, že Bojů u nás nebylo a Markomani že jsou slovanští Moravané. Methodicky kniha nová ukazuje však přece pokrok, což bylo uznáno i od strany, která věcně jeho vývody, zejména slovanství Markomanů zamítá.

Větší, ale za to nešťastnější knihou je spis JUDra *Jana Slavíka,* »Slované a Němci v staré době, zejména Cl. Ptolemaia Velká Germania«, jenž se pohybuje úplně v kalných vodách Sasinka nebo Pluskala, lově v nich nemožné etymologie a zvrácené výklady historických zpráv. Cílem knihy jest ukázati, že Slované odedávna seděli od Dněpra až po Rýn a že zejména germanští Suevi byli Slované. Kniha o tom ovšem nikoho nepřesvědčí.

Třetím spisem je právě vyšlý druhý svazek »Slovanských Starožitností« prof. *L. Niederla,* jenž s prvním, o němž bylo už v »Naší Době« referováno podrobněji, tvoří dokončený první díl celého velikého podniku, na dlouhou řadu let rozpočteného. V I. svazku Niederle pokoušel se konstruovati odpověď na nejzazší problemy slovanských dějin, určoval kolébku Slovanů, a hledal, jak povstali jazykově, fysicky a jaké byly geografické známosti starých o territoriu pravlasti slovanské. Úkolem druhého svazku je probrati historické zprávy o tomto území až do doby císařství římského a vyšetřiti, co se v nich může vztahovati k Slovanům. Není toho mnoho, ale jsou tu přece zajímavé

a nové věci. Podle Niederla jsou na př. v V. stol. př. Kr. Herodotovi Neurové a podle všeho i Budini dvěma kmeny slovanskými; brzy po tom asi ve IV. století udál se podle Niederla první historický útok Germanů (germ. Bastarnů) na Slovanstvo; dále auktor probírá podrobně poměr Skythů a Sarmatů k Slovanům, při čemž se setkáváme s řadou nových chronologických určení. Nejobsáhlejší rozbor věnován je geografii Sarmatie Ptolemaiovy, v níž jméno za jménem podrobeno kritice, někdy velmi detailní a rozsáhlé (srv. na př. výklad o Kostobocích). I tu žeň pro Slovanstvo vypadla větší než v komentáři jiných vykladatelů. Niederle vede důkaz, že zejména Ptolemaiovi Jaboci, Velti, Kostoboci, Sulani a Suobeni jsou Slované, méně jistě i jiní kmenové. Kniha končí rozsáhlou kapitolou, věnovanou archaeologii Zakarpatí od doby nejstarší až po dobu římskou. Zde zajímá nejvíce postavení auktorovo k domnělé slovanskosti t. zv. polí popelnicových na Visle a Odře a s tím souvisící klidná polemika se silně odchylným míněním Píčovým, jenž Slovany v Zakarpatí nechce uznati ani v II. stol. po Kr., zamítaje i slovanskost zavislanských Venedů.

O významu díla Niederlova, o methodě a přednostech jeho bylo promluveno již při referátu o 1. části I. dílu (N. D, IX, 389 n.) S radostí konstatujeme zejména rychlé vycházení, což při díle tak velikém, založeném na ohromném studiu, znamená, že v něm auktor podává výsledek pilné své životní práce, směřující k pevnému cíli. — *t* —

Slováci a ich reč. Napísal Dr. *Samo Czambel.* V Budapešti, tlačou c. a kr. dvornej knihtlač. V. Hornyánszkeho, 1903. Str. 269 velké osmerky.

Auktor »Slováků«, člen uherského tiskového a překladatelského oddělení v uherském ministeriálním praesidiu a slovenský překladatel »Sbierky krajinských zákonov«, je filolog, který má za sebou již řadu prací o jazyce slovenském. R. 1887 vydal »Príspevky k dejinám jazyka slovenského«, obsahující výklady o vlivu jazyka českého v Uhrách od historického úsvitu do polovice XVI. stol., jazykozpytný rozbor Viliama Paulinyho-Tótha, úvahu o ruských slovích v spisovné slovenštině a drobnosti lexikografické. O tři roky později vyšel jeho »Slovenský pravopis, historicko-kritický nákres«, v němž naskizzovány rozmanité systémy pravopisné u Slováků kdysi i posud běžné, soustavně předvedena pravidla pravopisu slovenského, jak jej navrhuje auktor, podány zvláštní některé pokyny pravopisecké, a vytištěn zevrubný pravopisný ukazatel; k »Pravopisu« druží se brožurka »K reči o slovenskom pravopise«. Slovenská desideria slovnikářská přednesena jsou v Czambelově »Potřebě nového slovníka slovenského a maďarského«. Soustavnou pak naukou spisovného jazyka slovenského jest jeho »Rukoväť spisovnej reči slovenskej« (1902).

Kniha »Slováci a ich reč« práci Czambelovu dovršuje. V ní auktor vykládá úhrnně a zevrubně své názory o původu Slovákův a, poněvadž svědectví archaeologická i historická nedostačují, také o jejich příslušnosti jazykové.

Slováci podle něho nejsou, jak dosud se myslilo, téhož původu jako Čechové, nepřistěhovali se z původní vlasti slovanské, která se hledá v Zákarpatí, spolu s nimi do svých sídel historických, nýbrž jsou kmen vlastně jihoslovanský, část bulharsko-slovinské větve jižních Slovanů, kteří se, vyšedše ze slovanské pravlasti, usídlili nejprve v Multansku a Valašsku, odtud pak se rozešli dílem do Bulhar, dílem k Alpám (Slovinci), dílem do severozápadní části země uherské (Slováci). Jako dobu, v níž se Slováci do nynějších svých sídel nastěhovali, Czambel udává VI. stol. V Uhrách zabrali Slováci krajiny dříve osazené Poláky. »Táto okolnosť zadala první veľkú ranu kmeňovej čistote Slovákov a tým aj kmeňovej čistote reči slovenskej.« Na východ od Slovákův usedlí byli, a to již od stolice novohradské počínaje, Rusíni. Slováci šířili se tak, jak to lze pozorovati ve dnech našich v nejvýchodnějších stolicích slovenských, na jejich útraty; pronikali dokonce i na Moravu do končin, ve kterých se tam se Slováky dnes setkáváme. Kromě Poláků a Rusínů stýkali se Slováci v Uhrách záhy s Maďary, s Němci a s Čechy, s Čechy již od konce stol. XI., kdy král Koloman (1095 až 1114) do Uher je volal. Vpád tatarský byl pro Slováky strašnou ranou. Ač cizinci tito neřádili v Uhrách dlouho, přece zahynulo vinou jejich v Uhrách tolik lidí, že se králové uherští viděli nuceni zalidňovati pusté kraje cizinci, mimo jiné zejména Čechy.

Vpád tatarský měl za následek, že se slovenština začala pronikavě měniti. Odtržení od příbuzných kmenů jihoslovanských na jedné a styk s Čechy na druhé straně způsobily, že se vzdalovala ponenáhlu od skupiny jazyků jihoslovanských a blížila se za to skupině západoslovenské, kazíc se mimo to i lexikálně a syntakticky vlivy maďarskými a německými. Mohutný vliv český od vpádu tatarského na slovenštinu působiti nepřestal. Za Přemysla Otakara II., který podporováním Němců v Čechách Čechy ze země přímo vyháněl, kolonisace česká na Slovensku pokračovala. Ve XIV. století význam češtiny v Uhrách posílilo povolání Václava, syna krále českého Václava II., na trůn uherský (1301), posílilo ji to, že Matúš Čák († 1318) vojsko své rozmnožoval silami českými, lesku jí dodávalo založení university pražské, na kterou se i z Uher studenti dávali zapisovati. Koncem XIV. století octl se jazyk český znova na trůně uherském, když Sigmund byl zvolen samostatným králem uherským (1395). V XV. století vydáno bylo za dobu 1420 až 1436 v uherských městech asi 20 českých listin, vpády husitskými pak, zejména působením Jana Jiskry z Brandýsa, pronikla čeština i do veřejného a církevního života na Slovensku a stala se tam vůbec řečí spisovnou. V XVI. století byl češtině na Slovensku mohutnou podporou lutheranismus; za jeho rozkvětu do pol. XVI. stol. stala se obcovacím jazykem mezi obcemi samosprávnými i úředním jazykem v těchto obcích. Tím vším se za čas slovenština změnila tak, že se stala jazykem docela jiným, než bývala. Češi si Slováky podmanili. Vyšlehla-li v XVIII. století snaha z českého jařma se vyprostiti, byla to snaha chvalitebná, a je jen potřebí, aby byla provedena naprosto. Slováci musí se úplně vybaviti z vleku české kultury, která je jim, jak původ jejich ukazuje, cizí, musí zejména v evangelických kostelích nechati

českého kázání, pokud se udrželo, a musí se přimknouti ke kultuře, která je jim nejblíže, ke kultuře maďarské. Povinností vlády uherské jest, aby podporovala prozkoumání lidové řeči slovenské, která se ve staré ryzosti zachovala mnohem více než zkažený vlivy cizími jazyk spisovný, od veřejnosti maďarské pak jest si přáti, »aby sa ujala vlastnej reči Slovákov v jej boji o osamostatnenie.«

Čím jsou podepřeny tyto theorie? Čekali bychom, že důvody své auktor vyloží souvisle. To se však nestalo, a jsme proto nuceni po knize si je shledávati sami.

Jedním ze sloupů nauky Czambelovy jest tak řečená pannonská theorie o vlasti církevního jazyka slovanského. Vlast tato hledána byla, jak povědomo, dílem v některém nářečí makedonském — již Dobrovský se vyslovil v tomto smyslu — v okolí Soluně, odkud pocházeli oba slovanští věrozvěstové, dílem v Pannonii (kolem jezera Blatenského), v níž Methoděj nějaký čas působil. Hlavními obhájci domněnky pannonské byli Kopitar, Miklosich, Dümmler a Maretić; jich drží se i Czambel. Památek církevně-slovanských máme slušný počet. Nejstarší z nich mají ráz čistě jihoslovanský. Soudili proto jmenovaní badatelé, ježto jazyk Slováků od jazyka řečených památek církevně slovanských velice se liší, že se v Pannonii a dále na sever od Dunaje mluvilo kdysi jazykem jiným než za dnů našich. Theorie tato je dnes naprosto odbyta. Zevrubné studium památek církevně-slovanských a nářečí jihoslovanských, zejména makedonských, ukázalo definitivně, že vlast jazyka církevně-slovanského hledati dlužno v území makedonském. Tím padly i všecky domněnky o starém jazyce pannonském, které budovati bylo potřebí, aby se pannonská theorie zachránila.

Jinou oporu pro své mínění o jihoslovanském původu slovenštiny hledá Czambel v tom, že Slováci jmenují jazyk svůj stejně jako Slovinci jazykem slovenským a že i Maďaři mají pro oba jmenované kmeny slovanské týž název »tót«. Opora tato arci neostojí. Název »tót« jest dojista ozvěnou společného jména, kterého užívali o svém jazyce Slováci i Slovinci (asi slověnьsk-); společné toto jméno však není ještě svědectvím o jazykové příslušnosti, neboť Slovenci nazývají se i Kašubové, kteří přece dojista nenáležejí k Jihoslovanům, a název Srb nedokazuje, že by Srbové lužičtí byli blízcí nějací příbuzní Srbů jihoslovanských.

Czambel dovolává se kromě toho ještě některých jazykových jednotlivostí, hojnějších dokladů pro dokázání své theorie očekávaje od budoucího zevrubného popisu nářečí slovenských. Tak poukazuje na to, že Slováci časují v 1. os. sing. praes. vediem, nesiem, pijem atd. stejně, jako Slovinci, Srbové a Chorvati; že říkají starô víno jako Chorvati a Srbové své staro vino; že místo vkladného *e*, které má čeština, vsouvají často *a* jako srbochorvatština (maták = matek, srb. majaka, sestár = sester, srb. sestara); že délky a krátkosti v slovenštině se nekryjí leckde s kvantitou běžnou v češtině a že by bylo lze objasniti ji z jihoslovanštiny; že není v slovenštině, zrovna jako v jazycích jihoslovanských, hlásky *ř*; že se v slov. místy vysouvá před *l* souhláska *d*, zase jako v jihoslovanštině; že některá slova lze objasniti jen z jiho-

slovanštiny, jako prý jména Litava, Piešćany, Kľačany, Moštenica, Brdo, Breznica, Kalište, Kremnica atd. Ale jednotlivosti tyto jsou také neprůkazné. Říkají-li Slováci vediem atd., provedli důsledně jen to, co čeština, odchylujíc se tím od stavu praslovanského, začala a nedokončila; starô vino je v jihoslovanštině i v slovenštině analogický novotvar; *a* vkladné místo *e* vyskýtá se i v Čechách, v nářečí domažlických Chodů; kvantita slovenská neliší se od spisovné české o mnoho více než kvantita některých nářečí moravských; i čeština kdysi byla bez *ř*; dokladů s vysutým *d* před *l*, podobných dokladům slovenským, je několik i v staré češtině; o vlastních jmenech uvedených udělá si úsudek i neodborný čtenář sám. Konečně nesmíme zapomínati, že živé jazyky slovanské do sebe povlovně navzájem přecházejí. Zeměpisná poloha Slováků uherských sama sebou působí, že v jazyce jejich jsou stopy zjevů rozvitých bohatěji v jazycích slovanských sousedních, maloruském a jihoslovanských. Proto však nemáme ještě práva řaditi slovenštinu snad k těmto jazykům.

Nemajíce pevných opor jazykových, padají ovšem i auktorovy výwody historické. Své these tedy, že by Slováci byli Jihoslované, Czambel nedokázal.

Co jest závěrem a tendencí knihy, to s její stránkou vědeckou vlastně nesouvisí. Pro otázku, mají-li jíti Slováci s námi, či se od nás odtrhnout úplně, je provenience jejich lhostejná. Kdyby byli bývali původně Jihoslovany — jako že nebyli —, historie je jednou spojila s námi, a to rozhoduje, ne to, co bývalo před dávnými časy. Historie ovšem kráčí ku předu a změny jsou možné. Je jen otázka, nevedla-li by změna tak kritická, jakou navrhuje Czambel, Slováky ke katastrofě.[1]

E. Smetánka.

Dr. *Jul. Markovič*, Nitriansky politický trestný process. Politická úvaha. Turčiansky Sv. Martin, 1903. Zprávy ze Slovenska ohlašují samé politické processy pro všelijaká »bouření« proti Maďarům.[2] Jak takové processy vypadají a v čem se vidí »pobuřování«, to nám ve svém processu velmi podrobně (na 254 stranách lexikového formátu) vylíčil Dr. Jul. Markovič. Bylo by si přáti, aby všecka soudní svévole maďarská, páchaná na Slovácích, všecka křiklavá bezpráví byla stručně vylíčena ve spise německém, aby se tak obraz toho dostal do širého světa. Před několika lety vedoucí Slováci slibovali podobnou publikaci, ale k činu nedospěli, ač se od té doby nahromadilo mnoho látky nové. Tedy docela obdobný případ jako u nás, kde vedoucí strana mladočeská je nám už po mnoho let dlužna slíbenou publikaci o českých menšinách. *—k—*

---

[1] Zmínky větší menší o knize Czambelově přinesly: Národnie Noviny v číslech 95 násl. z péra J. Škultétyho; Čes. Čas. Hist. 1903, str. 441 násl. od L. Niederle; Věstník č. akademie XIII. od F. Pastrnka; Archiv f. slav. Phil. XXVI., str. 290 násl. od téhož auktora a Живая Старина 1903, str. 265 násl. od A. Budiloviče.

[2] Čtenářům »Naší Doby« jsou známy ze zpráv »Ze Slovenska«.

Věnceslav Hrubý, Praktická rukojeť srovnávací jazykův slovanských. V Praze 1904.

Knížka, věnovaná »milým slovanským kollegům poslancům na radě říšské«, zbudována je na myšlence, vštěpovat Čechům, kteří si nechtí osvojiti jazyky slovanské do té míry, aby jimi mohli mluvit, nýbrž pouze, aby jim rozuměli, znalost několika jazyků slovanských způsobem srovnávacím najednou. Je to nápad na první pohled svůdný, a čtenáři-nefilologu, který slovanské jazyky v knížce Hrubého popisované — jsou to všecky kromě obou nářečí lužicko-srbských a kromě bulharštiny — již slušně zná, by se možná knížka Hrubého dosti zamlouvala. Ale kdo by od ní měl v svém studiu jazyků slovanských vyjít, pro toho by to byla strava nadmíru nezáživná. Výhodnějším prostředkem k passivnímu osvojení bude přece jen studium jazyků slovanských jednoho po druhém. Pozorné přečtení dobré učebnice, pamatování nejběžnějších konversačních vět a čtení knih i časopisů z odboru, o který komu právě především běží, nezabéře mnoho času a vede k slušným vědomostem bez velikých obtíží. Při studiu jazyka druhého, třetího atd. dostaví se srovnávání již samo sebou, a znalost materiálu jazykového, který jest v paměti pohotově, se jím mimovolně utvrdí. Jazykozpytec s Rukojetí ovšem spokojen být nemůže. Autor její má pěknou praktickou znalost jazyků slovanských, má i mnoho dobré vůle, ale na každé téměř stránce ukazují chyby v jednotlivostech, způsob vyjadřování a neznalost nových prací jazykozpytných, že se podjal práce daleko, daleko nad svoji sílu. *z.*

Petra Chelčického Postilla. K vydání upravil *Emil Smetánka.* Nákladem Comenia. Díl I. 1900, II. 1903.

Vydání Chelčického Postilly je splátkou na veliký národní dluh, jehož by se pokolení naše mělo co nejdříve čestně zhostiti. Pořízeno je tak, aby vyhovovalo nejen potřebám těch, kdo Chelčického budou čísti pro myšlenky, nýbrž aby bylo co možná náhradou tisku nejstaršího i jazykozpytcům. Čtenáře nefilologa starožitný jazyk a pravopis s počátku arci poněkud zarazí, ale dobrá vůle překoná nesnáz tuto po přečtení několika stránek, jejichž silný obsah odsune všecky zřetele jiné do pozadí. K edici připojen je v II. díle zevrubný slovník, obšírný věcný rejstřík a kapitola »O postille Chelčického«, kde vydavatel »stručně, ale případně a s podrobnou znalostí věci charakterisuje Postillu po stránce obsahové i formální« (Listy filol. 32, str. 143). Z nov vydavatelových nejzajímavější jest srovnání postilly Chelčického s Husovou. Chelčický měl při psaní knihy své kázání Husova před sebou a přejímal z nich některé části dokonce doslova, dovedl však při tom zachovati si samostatnost; Hus je v Postille své »učeným středověkým scholastikem«, Chelčický ve výkladech svých »laikem značného sice vzdělání theologického, ale bez přítěže učenosti školské«. — Je povinností knihoven, aby toto vydání v nich stálo. *z.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. F. J. Warne, The Slav Invasion and the Mine Workers. A study in Immigration, Philadelphia, 1904. Statistika slovanských přistěhovalců do uhelných krajů Pensylvanie; vlastnosti dobré i zlé Slováků, Poláků atd. se analysují, ale také vady Američanů, využívajících slovanských dělníků. Autor si přeje, aby Slované co nejdříve byli poamerikánštěni, nejen jazykově, ale také sociálně. Americký kapitál má slovanské a vůbec cizí dělníky uvést na životní úroveň dělníka domácího. Tudíž se Američané musejí vzdát předsudků národních a vyděračství. — Verax, La Roumanie et les juifs, 1903. — Prof. W. Dibelius a prof. G. Lenz, Handbuch des Deutschtums im Auslande. Statistische, geschichtliche und wirtschaftliche Übersicht. 1904. Této knihy měli by si u nás všimnout, jak Němci soustavně a pilně pracují o svých minoritách v cizině, jakou si vedou evidenci a jak se o své příslušníky starají. Knihu vydal: Allg. Deutscher Schulverein zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande. — P. Liman, Der Kaiser, ein Charakterbild Wilhelms II. 1903. — Prof. E. Wolff, Grundriss der preussisch-deutschen sozialpolitischen und Volkswirtschafts-Geschichte vom Ende des dreissigjährigen Krieges bis zur Gegenwart, 2. vyd. 1904. — Vosberg-Rekow, Der Grundgedanke der deutschen Kolonialpolitik, 1903. — Beiträge zur Statistik der Personaleinkommensteuer in den Jahren 1898—1902. Insbesondere Quellen und Höhe des Einkommens nach Geschlecht und Beruf der Zensiten, Wien, 1903. —

F. Kanitz, Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit zur Gegenwart I. sv., 1904. — Archiv für Rassen- und Gesellschafts-Biologie einschliesslich Rassen- und Gesellschafts-Hygiene. Zeitschrift für die Erforschung des Wesens von Rasse und Gesellschaft und ihres gegenseitigen Verhältnisses, für die biologischen Bedingungen ihrer Erhaltung und Entwicklung, sowie für die grundlegenden Probleme der Entwicklungslehre. Herausgegeben von Dr. med. Alfred Ploetz in Verbindung mit Dr. jur. H. Friedmann in Berlin, Dr. jur. A. Nordenholz in Jena und Prof. Dr. phil. L. Plate in Berlin. Redigiert von Dr. A. Ploetz, 6 čísel ročně, 20 mk. —

E. A. Freeman, The historical Geography of Europe, 3. vyd. 1903. — E. Fuchs, Die Karikatur der Europäischen Völker: I: vom Altertum bis zum Vormärz 1848; II.: von 1848

zur Gegenwart 1904, 1903. — J. Morley, The Life of W. E. Gladstone, 3 sv. 1904. — A. Colquhoun, Greater America 1904. — Letters of Lord Acton to Mary Gladstone, edited by H. Paul, 1904. (Velmi zajímavé charakteristiky angl. poměrů náboženských a kulturních, posudky známých historiků, na př. Leckyho, Mainea. Obzvláště zajímavy jsou názory historika Actona katolíka, ale rozhodného odpůrce klerikalismu a absolutismu papežského. — W. Münch, Zukunftspaedagogik, 1904. — G. Cavaignac, La Formation de la Prusse contemporaine. II. sv. 1904. (I. sv. vyšel 1891). —

Th. Suran, Les esprits directeurs de la pensée française du moyen âge à la revolution, 1903 (= Rabelais, Calvin, Ronsard, Montaigne, Descartes, Voltaire, Montesquieu, Rousseau.) — W. Neurath, Elemente der Volkswirtschaft, 4. Aufl. 1903. — M. Fassbender, Raiffeisen in seinem Leben, Denken und Wirken, 1902. —

W. Cohnstädt, Die Agrarfrage in der deutschen Sozialdemokratie von K. Marx bis zum Breslauer Parteitag, 1904. — F. Hanusch, Aus meinen Wanderjahren; Erinnerungen. eines Walzbruders. Verlag des »Textilarbeiters« in Reichenberg, 1904. — J. Vahlteich, Ferd. Lassalle und die Anfänge der deutschen Arbeiterbewegung, 1904. — Kommunale Praxis, Zeitschrift f. Kommunalpolitik und Gemeindesocialismus. (S přílohou: Kommunale Technik.) Herausg. von Dr. A. Südekum, Berlin. Vychází dvakrát měsíčně, ročně 6 mk. — Fr. Oppenheimer, Das Grundgesetz der Marx'schen Gesellschaftslehre, 1903 (proti Marxově theorii reservní armády pracovní). — J. Grave, Malfaiteurs, 1904: líčení (ve formě románové) života anarchistů. — S. and Beatrice Webb, The History of Liquor Licensing in England, principally from 1700 to 1830, 1903. —

The autobigraphy of a Thief ed. by H. Hapgood 1904: prý vlastní životopis zloděje, osvětlující úžasné justiční poměry v Americe. — Arbeiterpolitik und Wirtschaftspflege in der deutschen Städteverwaltung von Dr. H. Lindemann (C. Hugo), 2 sv. 1904. —

Stát budoucnosti. Napsal Ant. Menger. Přeložili J. Holm a G. Žalud, 1904 (Vinohrady, Šumavská, 11.) — G. Langner, Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien, 1904. — P. Ghio, L'Anarchisme aux Etats-Unis, 1903. — Matti Hellenius, Die Alkoholfrage, 1903. Překlad ze švédštiny: bohatá literatura všech zemí. Autor přirozeně je proti pití alkoholu. —

Die Alkoholfrage, Vierteljahrsschrift zur Erforschung der Wirkungen des Alkohols. Unter Mitwirkung hervorragender Fachmänner herausgegeben von Prof. Dr. Victor Böhmert. Ročně 6 mk. Časopis je pro mírnost, není absolutně proti užívání alkoholu. — L. Láng, A vámpolitika az utolsó szász évben, 1904.

»Tržební politika za sto let«: autor referuje napřed o tržební politice všech zemí, přechází pak k Německu a Rakousku a líčí také úsilí Uher, zejména v poslední době. -- Reinhold Koser, König Friedrich der Grosse. II., 2.: Letzte Regierungszeit (1763—1786), 1903. — R. Hessen, Leben Shakespeares, 1904. – H. Taine, Sa vie et sa correspondance, II.: Le critique et le philosophe 1853 jusqu'à 1870, 1904. — R. Wessely, Vereinfachte griechische Schulgrammatik I.: Formenlehre, 1904. — Andreas Osiander's Schrift über die Blutbeschuldigung. Wiederaufgefunden und im Neudruck v. M. Stern, 1903 (prvý soustavný spis proti rituelní pověře; spis byl ztracen, ale antikvář hamburský jej našel.) —

Th. Achelis, Abriss der vergleichenden Religionswissenschaft, 1904 (ve sbírce katechismů Goeschenových). — Fr. Naumann, Briefe über Religion, 1904. — J. Réville, Modernes Christentum 1904 (překlad z frančtiny). — Fr. Gottl, Die Grenzen der Geschichte, 1904. — Ch. Gruber, Geographie als Bildungsfach, 1904. — R. Eisler, Soziologie (Katechismy Weberovy), 1903. — H. Zimmern, Keilinschriften und Bibel nach ihrem religionsgeschichtlichen Zusammenhang. Ein Leitfaden zur Orientirung im s. g. Babel-Bibel-Streit, 1903. — Fr. Delitzsch, Babel und Bibel. Ein Rückblick und Ausblick, 1904. — A. Grotenfelt, Die Wertschätzung in der Geschichte, 1904. — W. Norden, Das Papsttum und Byzanz: Die Trennung der beiden Mächte und das Problem ihren Wiedervereinigung bis zum Untergange des byzantinischen Reichs, 1903. — J. Goldfriedrich, Die historische Ideenlehre in Deutschland, 1902. — W. Bousset, Die Religion des Judentums im neutestamentlichen Zeitalter, 1903. — P. Wernle, Die Anfänge unserer Religion, 2. vyd. 1904 výborného spisu o vzniku křesťanství, posouzeného v »N. D.« VIII., 476. — H. Spencer, An Autobiography, 2. sv. 1904. — Franz Xaver Kraus. Ein Lebensbild aus der Zeit des Reformkatholizismus, von E. Hauviller, 1904. —

P. H. Denifle, Luther und Luthertum in der ersten Entwickelung quellenmässig dargestellt. I. sv. 1904. Spis vyžaduje obšírnější kritiku. —

S. A. Arrhenius, Lehrbuch der kosmischen Physik, 1903. — Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn, red. von J. Kürschák und Fr. Schafarzik, 1904. – E. Rutherford, Radioactivity, 1904. –

V. Bol. Pavlík-Sychra, Spiritismus ve světle pravdy, 50 hal. 1903. — J. Svozil, O klerikalismu. Náklad »Samostatnosti«, 50 h. 1903. — Logika dětská a její výchova. Napsal B. Queyrat, přeložil J. Kosina, 1903. – Illustrv. J. J. Sbornik rossijskich poslovic i pogovorok, 1904. — Ve Světové knihovně vycházejí stále zajímavé a poučné spisky; na př. básně chorvátského básníka Preradoviće, Havlíčkovy Obrazy z Rus; z české

literatury se vydávají také starší zjevy, jako na př. Rozmlouvání Petra Svatého (1885) a Prostopravda Mikuláše Dačického z Heslova, vyšla také, ale okleštěna; správní výbor musejní totiž je tak předpotopný a propůjčil rukopis s podmínkou, že se závadná místa vynechají. Musejnímu výboru takové stanovisko snad ještě stačí, ale vydavatel a redakce se neměli podvolit! — Poslední soud, román dánského konvertity J. Joergensena, vyšel překladem J. Zapletala, 1903. — Bevölkerungsdichtigkeit der Hercegovina von Dr. G. V. Danes, 1903: dr. V. Švambera vydává sbírku Travaux géographiques tchèques. — Studentská otázka a studentské sebevraždy, 1904 (vydal V. Dorazil, Karlovo 36, Praha, 90 hal.): některá pojednání o studentské otázce s denníkem gymnasisty F. H., jenž si vzal život. — MUDr. J. Babor, Diluviální člověk, 1904. (Zeměpisná knihovna, vyd. dr. V. Švambera, č. 1.) — MUDr. B. Brož, Dejiny města Žďáru na Moravě, 1903. — Ev. Trubeckoj, prof. v Moskvě, Filosofija Nitzsche, kritičeskij očerk, 1904. – V. Strouhal, O principu Dopplerově, rektorská přednáška, 1904. — Dr. Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle a okolí I.: do r. 1421, 1903. — Dr. K. Chytil, O Junkerech pražských, 1903. (Rozpravy Akademie). — Politika zdravého rozumu. Napsal K. Jiřík, 30 h. (Lidové družstvo). — Kosta Majkić, Borba českog naroda 1903 (otisk ze srbského »Nového Srbobrana« Záhřebského). — Dr. E. Chalupný a dr. J. Pavlík, Poměry dělnictva Táborského, 1904. — J. Prušák, Kriminální noetika, 1904. (Sborník věd právních a státních.) —

Nynější rozšířenost hebrejského jazyka a písma. V Německu objevila se v oboru obchodního práva sporná otázka, totiž smí-li býti za vedení zapisovacích knih užíváno hebrejského jazyka a písma. Rozhoduje tu § 43. obchodního zákonníku, jehož první odstavec zní: »Za vedení obchodních knih a při potřebných jinak zápisech jest kupci užívati živého jazyka a písmových značek takového jazyka.« Dle úmyslu zákonodárce měla býti hebrejština vyloučena, neboť komisse na ustanovení obchodního práva, svolaná snesením spolkovým ze dne 18 prosince 1856, přijala ustanovení to, »uznávajíc, že hebrejština nenáleží k živým jazykům«. Dle toho také dosud jednáno. Ale zdá se, že návěští toto jest mylné. Bruno Blau se rozepisuje v »Archivu für bürgerliches Recht«, že se hebrejštinou tak jako latinou v jistých učeneckých kruzích nejen mluví, nýbrž i že jest lidovým jazykem značné části židovského národa v Haliči, Polsku, Rusku, Palaestině, Arabii a zemích kavkazských. Mluví jí asi 4 milliony lidí. Jako všechny národní jazyky, má i hebrejština svá nářečí. V Palaestině lze rozeznávati dvojí, sphardické, kterým mluví Židé orientální a bývalí španělští, a askenasické, jehož užívají Židé němečtí a bývalí němečtí, nyní polští, ruští, rumunšti a uherští. Obojí nářečí štěpí se opět v množství místních tvarů. Židé z Yemenu mluví mimo arabským také hebrejským nářečím, které se naprosto liší od sphardického a askenasického.

Co se tkne písma, jest poznamenati, že v Německu užívají četní Židé, pocházející z Ruska, Polska a Haliče, v obchodní korrespondenci

němčiny, ale písma hebrejského, poněvadž jiného neumějí. (Mittheil. der k. k. Geogr. Gesellsch. sv. XLVI., čís. 9.-10.)

Prodlužuje-li se život lidský? O otázce té, k níž už namnoze bývá přisvědčováno, jednáno na čtvrtém mezinárodním kongressu pro pojišťovací vědu, konaném v září 1903 v New-Yorku. Podávaliť totiž na tom kongressu příslušná data o trvání života lidského za devatenáctého století účastníci jeho Fr. Z. Warner z Londýna, Pereyra a Leandré z Amsterodamu, Gere z New-Yorku, Raffmann z Budapešti a Manes z Berlína. Z dat příslušných dospěno výsledku tohoto: Doba (trvání) lidského života neprodloužila se dosud v ten způsob, že dnes více lidí dožívá se nejvyšších stupňů věku nežli před stoletím; ale následkem hygienických a sociálně politických pokroků zůstává mnohem více dítek na živu nežli dříve a mnohem více lidí dospívá středních let života.

Vymírání domorodého obyvatelstva v Sibiři. Známo, že domorodci sibiřští vymírají a příčinou zjevu toho se od tamějších pozorovatelů vytýká syfilis, jež tam strašně řádí. Dle zprávy časopisu »Irkutskija Věd.« stiženy jsou ohavnou tou nemocí více nežli dvě třetiny obyvatelstva dorostlého i dětí. Shledává se tam po stech, ba tisících dětí kojenců, jejichž obličej a tělo jest pokryto ošklivými vředy tou měrou, že se často nejeví ani zdravého místa na těle. Aby se léčili z tohoto ničivého zla, domorodci se bohužel neobracejí na lékaře, nýbrž na šamany, kteříž ovšem o rozumné léčicí methodě nemají ani tušení. Někteří přírodní národové nalezli cestou zkušenosti některé působivé prostředky proti syfilis; šamanové však neléčí zla toho léky, nýbrž všelijakým kejklířstvím. Nejčastějším způsobem léčení bývá tento: Šamanové shromažďují veliký počet mužův a žen syfilis stižených a ošetřují je jaksi »hromadně«, pokropujíce je za rozličných obřadů vodou a pak je propouštějíce. K obřadu tomu se schází z pravidla veliké množství lidu, mezi nímž jsou netoliko nem cní, nýbrž i zdraví. Po pokropení vodou počíná obyčejně pustá pitka, při které teče kořalka, již vnutila domorodcům »kultura«, zrovna potokem. Všechno — nemocní a zdraví, mladí a staří — pije z jednoho korbele; pak se nacpe tabákem obrovská dýmka, z níž se kouří do kola, a konečně se všechno objímá a líbá. A právě tento obřad, jímž chtí syfilis vyhojiti, přispívá nejvíce k šíření toho zla — neboť právě ústa mnohých nakažených jsou krbem hnisu.

Harnack o evangeliích.

První nyní protestantský učený theolog Adolf Harnack, professor bohosloví na universitě berlínské, uveřejňuje v 115. sv., 1. seš. (únor 1904) měsíčníku »Preussische Jahrbücher« článek o čtyřech »Evangeliích«, spojených v »Novém zákoně«, jejž tu u výtahu uveřejňujeme.

S počátku namítá otázku, ku kterému druhu spisů náleží Evangelia ta? Otázka ta není toliko literárně esthetickou, nýbrž na zodpovědění jejím jest také velikou měrou závisla kritika Evangelií; neboť už literární formou se odhaluje účel spisovatelův. Byla-li forma poznána jistě, tedy se také ví, nač se smíme skladatele tázati a které měřítko jest ku kritice přikládati.

Vzhledem Evangelií ovládá však netoliko u lajkův, nýbrž i odborníků nejasnost co do jejich formy, která správné porozumívání nad míru znesnadňuje. Ten je prohlašuje za biografie, onen za díla dějepisná, třetí za spisy naukové, čtvrtý za úmyslné dějepisné básně atd.

Čím chtějí býti Evangelia sama? Všimněme si nápisu jejich. Z pravidla vyzírá přece účel a literární druh spisu již z titulu. Nápisy čtyř Evangelií jsou: »Podle Matouše«, »Podle Marka«, »Podle Lukáše«, »Podle Jana« — tak podávají svědkové nejstarší. Zběžná úvaha nám dí, že tyto úplně stejnorodé a zároveň neúplné tituly nemohou pocházeti od skladatelů samých. Tedy původní tituly se ztratily nebo byly spíše vymazány; neboť tituly musila míti přece tato spisovatelská díla.

Ony nápisy však můžeme stopovati nazpět až do prostřed druhého století. Skutečnost tato a stejnorodost činí jistým, že nápisy pocházejí od toho, kdož ty čtyři knihy první složil a v jednotu spojil. Kdo byl mužem tím a na čí rozkaz tak učinil, toho nevíme. Můžeme však důvodně pokládati za to, že naše čtyři Evangelia byla skládána v Malé Asii — v Efesu nebo Smyrně — jak se zdá v kruhu presbyterů a to ještě před středem druhého století.

Co chtěl sběratel říci svými nápisy »Podle Matouše«, »Podle Marka« atd? Co znamená toto »podle« a které podstatné jméno jest před ním doplniti?

Společný rukopisný titul pro všechna čtyři Evangelia jest — to nám praví také nejstarší podání — »evangelium«. Není však stejno, že sběratel nenapsal slova toho před každé jednotlivé »Evangelium«, že ho neopakoval při každém jednotlivém Evangeliu. Společně měla býti »Evangeliem«; žádnému jednotlivému spisu nepřísluší právo, zváti se evangeliem. Tím méně ještě smělo býti pomýšleno na to, mluviti o Evangeliu Matoušově, Markově atd.; neboť slovo »evangelium« mělo již svůj genetiv, totiž »Ježíše Krista«.

Z toho však na druhé straně vyplývá, že nesmíme vykládati tituly »podle Matouše«, »podle Marka« atd. tak, jakoby byl chtěl sběratel tím říci, knihy ty že nejsou od Matouše, Marka atd. psány, nýbrž toliko nepřímo se na ně vztahují. O sobě předložka »podle« ovšem výklad ten připouští, ba výklad ten činí býti na snadě; ale v prvních stoletích nikdo titulům těm tak nerozuměl. Kde kdo předpokládal jako věc samo sebou srozumitelnou, že předložka »podle« volena tu jen proto, poněvadž slovo »Evangelium« nestrpí ani jména apoštola v genetivě vedle sebe. — Zcela jasnou se stává věc titulem apokryfního Evangelia: Evangelium Petrovo chce býti pokládáno psaným od Petra a Petr v něm mluví v první osobě; přece však i tento spis má titul: »Evangelium podle Petra«. Smíme právem přijímati, že ten, kdo dal našim Evangeliím stejnorodé nápisy, činil tak ve smyslu, v kterém jej vyrozumívala doba následující. Za spisovatele knih pokládal ony čtyři autory, jejichž jména položil tvarem »podle Matouše« atd. nad knihy. To čtvero však mělo býti považováno za jedno dílo (»čtverotvárné Evangelium«, dí Irenäus, jehož doba mládí zcela se blíží sepisování čtyř spisů). Právě proto sběratel dokonce ani nenapsal »Evangelium podle Matouše« atd. V jeho smyslu by bylo doplňovati před slovy »podle Matouše« atd. ne »Evangelium«, nýbrž »Kniha evangelia« nebo »První kniha evangelia«, a skutečně podává tak svědectví nejstarší, jež máme pro čtvero Evangelií v latinském jazyku. Tak řečený kanon Muratori píše: »3. kniha evangelia podle Lukáše«, »4. kniha evangelia podle Jana«.

Kterak posuzoval tedy sběratel brzy před středem druhého století knihy ty? Negativně lze na otázku tu odpověditi: ne jako

knihy, které především k vůli svým skladatelům byly důležité (neboť jinak by byl jméno skladatelovo vyjádřil genetivem), ani ne za knihy, z nichžto každá jednotlivá o sobě činí dosti úloze, již si vytkly (neboť jinak by nebyl sestavil čtyř), konečně ne jako »Evangelia« — jako by bylo možno, by bylo evangelií několik! — nýbrž jako knihy, které nějakým způsobem obsahují »evangelium«. Přesněji positivně: v těchto čtyřech knihách se představovalo pro sběratele »evangelium«; co o něm možno věděti a co se věděti má, jest v nich obsaženo. Co však »evanjelium« jest, o tom nebylo za doby sběratele, tedy asi kol roku 130, sporu žádného: Ježíš Kristus, Syn Boží, jeho ukřižování a jeho vzkříšení — to bylo evangelium. Kdo je věřivě přijímal, byl jist odpuštěním hříchů a životem věčným; ty byly samo sebou se vyrozumívajícími následky zjevení se syna božího, jeho smrti a jeho z mrtvých vstání; neboť byly jeho účelem. V tom smyslu četl sběratel knihy Evangelií; v tom smyslu je sestavil a jako písemná pověření evangelia rozšířil. Oproti pochybováni, zdali vypsání jest také bezpečné a věrné, byla jména Matouše, Jana, Marka a Lukáše ovšem s významem velikým a stávala se vždy významnějšími, ale také jen za účelem tím. Jinak mělo »evangelium« své dosvědčení částečně samo v sobě — v moci, jež z něho prýštila, jinak v Starém zákoně; neboť tímto bylo potvrzeno jako předpověděným.

Z toho však vyplývá také, jak sběratel posuzoval literární ráz jednotlivých knih evangelia. Nemožno, že je pokládal za biografie; neboť pojem evangelia o Ježíši Kristu se nekryje s pojmem životopisu. Zcela dalekou musila mu býti také myšlenka na nějakého druhu básně. Za spisy naučné — slovo to ve smyslu nejširším — musili mu platiti. Zcela případnou ovšem ani tato kategorie není — »naučení« jsou veliké skutky, t. j. události, a knihy obsahovaly »naučení«, ale vydávaly zároveň svědectví o něm a vyličovaly je v širokém dějinném rozvoji. Smrt a vzkříšení Kristovo byly »naučení« spolu s dějinným podstavkem, kteréhožto »naučení« ta potřebovala.

*

Toť mínění sběratele, jak je můžeme rozřešovati z nápisů jim daných za souvislosti s tím, co víme jinak o křesťanství jeho doby. Ale který měli úmysl skladatelé čtyř knih sami? Nevnutil-li jim sběratel účel cizí? Užíval jich faut de mieux pro své záměry, poněvadž nenalézal knih, jak jich potřeboval? Měli vůbec

úmysl jeden a týž, či sledovali úmysly rozličné? Původní tituly jejich knih se ztratily; ale ztráta ta není snad veliká; vždyť máme spisy samy!

Nežli k nim přistoupíme blíže, ještě slovo! Nejstarší pohan obrácenec, který psal pro širší obecenstvo o Evangeliích, Justin mučedlník — ne mnoho mladší sběratele — poznačuje je za »memorabilia«. Tu jest zcela odůvodněno poslouchati, a Johannes Weiss, který nás podaroval nedávno výbornou knihou o Evangelii Markově, učinil dobře, an zkoumal tuto karakteristiku pečlivě. Justin byl mužem literárně vzdělaným. Skutečně svědčí také jednotlivosti pro karakteristiku jeho: celé oddíly v knihách Evangelií se čtou jako »memorabilia« (viz níže) a mohou býti dobře srovnávány s pamětmi Xenofontovými a jiných. Přihlížíme-li však místněji, jeví se různosti většími nežli podobnosti. U »memorabilií« nemůže se pohřešovati osoby zpravodajovy, v knihách Evangelií však zpravodajové ustupují úplně v pozadí; dále nesnese tento literární tvar žádných speciálních účelů, alespoň žádného věcného účelu, vše ovládajícího, jenž ničí mnohostrannost »pamětí«. Jak málo jsou Platonovy spisy o Sokratovi »memorabilia«, tak málo jsou jimi Evangelia. Stopují, jak se ukáže, zcela určitý účel. Justin širšímu obecenstvu, jež nevědělo docela nic, co s titulem »Evangelia« počíti, chtěl toliko poskytnouti zábřesku porozumění, an knihy označil za »memorabilia«.

*

Nyní ku knihám samým. Jsme tak šťastni, že tři z nich poznačují svůj účel s žádoucí zřetelností samy a — podivno! — účely se úplně shodují. Z účelů však bude také lze určiti literární druh.

Lukáš píše na počátku své knihy (Theofilovi), že vypsal následující, totiž mezi námi úplného přesvědčení dospěvší (nebo prostě: dokonané) skutečnosti, od počátku, úplně, přesně a v náležité posloupnosti, »aby zvěděl jistotu těch věcí (naučení), jimž jsi byl vyučován«. Jeho účelem bylo tedy, úplným a přesným vypsáním skutečností, až k počátku nazpět sahajícím, zabezpečiti rozhodující věci skutečnosti (t. j. naučení), jež jeho adressát už znal.

Oč běží, to bylo srozumitelným samo sebou tak, že Lukáš mohl zapomenouti, udávati to: skutečnosti, věci, kterými přineseno bylo odpuštění hříchův a život věčný, jsou míněny, a skutečnosti ty — pod jiným hlediskem zovou se »naučení« — jsou všechny

uzavřeny v Ježíši Kristu. Které části jeho dějin v smyslu Lukášově jsou pro to přímo konstitutivní a které náležejí k »ujištěnosti«, toho nelze hned rozhodovati na základě vstupu spisu, ale pokračování a zejména konce nenechávají pochybovati: smrt a vzkříšení jediné jsou skutečnostmi konstitutivními. Nebyly by jimi ovšem, kdyby vzhledem osoby nebylo zvláštních okolností, a právě proto musí se počínati z daleka, nežli se může vypravovati o smrti a vzkříšení. Tak se třetí Evangelium jeví jako kniha, která chce vypravovati o utrpení a vzkříšení Ježíšově, jež však, aby »ujištěnosti« a pravého porozumění (i to náleží k »ujištěnosti«) poskytla, počíná podivuhodným narozením Ježíšovým a líčí jeho veliké skutky a mocné řeči. Slovo »evangelium« se vůbec v celé knize Lukášově nevyskytuje: ani kázání Ježíšovo, ani zvěstování jeho se neoznačuje takto. Není ani pravděpodobno, že Lukáš svou knihu jmenoval »evangeliem«; neboť podle své knihy, Skutků apoštolův (f. c. 20, 24), rozuměl evangeliem totéž co Pavel.

Čtvrtý evangelista končí své dílo slovy (20, 31): »To jest psáno, abyste věřili, že Ježíš jest Kristus, Syn Boží, a abyste věříce, život věčný měli ve jménu jeho.« To jest bytně totéž co si vytknul za účel Lukáš. Lukáš klade toliko rozhodující váhu na skutečnosti, smrt a vzkříšení a podává ostatní jako podstavek; u Jana podstavek vzat k věci samé, poněvadž dle jeho přesvědčení svědectví Ježíšovo, kázání pravdy, mluví tak hlasitě jako ona skutečnost a přináší již věřivě poznávajícímu život. Zbytečnými proto smrt a z mrtvých vstání nejsou — vždyť se již s počátku knihy ohlašují; ale poměr kázání pravdy proti oněm skutečnostem jest mysteriosní. Netřeba zde toho místněji vykládati — dosti, že praktický účel, a jen takový, tane skladateli na mysli: chce svým vypsáním vzbuzovati víru v Ježíše jako Krista, který jest Syn Boží, resp. — jako Lukáš — dáti víře té ujištěnost. Slovo »evangelium« se také u Jana nevyskytuje.

(Dokončení.)

Situace výtvarného umění v Čechách.

Napsal Edvard Bém.

V našem národním životě vlasteneckých rtů, hřímajících hrdel, teatrálních pos a živých gestikulací, v nichž vzájemná spokojenost, tichošlápství a přikyvačnost jsou považovány za národní cnosti, je nutno jedenkráte krátkým přehledem stanovit přibližnou situační bilanci výtvarného umění. V Rudolfině zahájili letos LXI. výroční výstavu, Umělecká Beseda delší dobu pořádá kramářské vánoční výstavy a povznáší význam výtvarného umění (neboť je to velmi dojímavé, když pražský usedlý a řádný občan, jednou pro změnu, místo drahocenného boa, položí své manželce pod vánoční stromek — »malovaný obraz«) a Jednota výtvarných umělců, odvážná jen — v zasláních denních listů, zaveslovala do tichých vod, kde umělecky dokonale utonula, a životně jen prohnilým, nejvyšším stěžněm své lodě udržuje se nad vodou, jejž v klidu opatruje také dokonalý znalec umění p. president Hlávka s III. třídou Akademie pro mírné umění, vědu a slovesnost.

Nešťastný pokus s uměleckou restaurací J. Nowopackého, jehož objevil po svém horoucím nadšení a zanícení pro Ot. Lebedu — p. K. D. Mráz, obdivuhodný a originální kompilator německých monografií, strašlivé fiasko poslední členské výstavy a malá finanční podpora Akademie měsíčníku »Dílo« (neboť teprve v té době vzpomněli si v Akademii, že v Čechách vychází též »Volné Směry«, a bylo nutno s těžkým srdcem poskytnouti jim v témž poměru královskou podporu 200 K) dokončily na Jednotě výtv. umělců záslužné dílo zkázy.

Šedesát let vystavují v Rudolfině — a nevychovali nám obecenstvo. Ta doba tak zřejmě a hrůzně mluví. Ani do dnešního dne se netuší, jaké nebezpečí chaosu k nám přinesly rudolfinské výstavy — ve své snaze ohromiti diváka tisícem i více vystavených děl. Špatná i dobrá díla očekávala nevyspělé obecenstvo

— k němuž mluvil chaos. Zde byl opětně jeden nízký a špatný cíl: dosáhnouti vzájemné spokojenosti. Tak Emile Claus zabloudil-li k nám, a nebyl-li zastrčen do neviditelna — octl se vedle Liebscherova »malování«. Je přirozeno, že divák v takovém uměleckém labyrintě spíše chápal prostřednost než výjimečnost — a tak demokratická nerozdílnost mezi uměleckým dílem a divákem nalezla jednu společnou cestu: všednost. Od uměleckých výstav žádáme v prvé řadě přísnost výběru, harmonii, vyzdvižení stylu, individuality a hlavně vniterný národní charakter (ne ovšem v tom způsobu, jak se u nás pojímá) — nikdy však chaos tisíců. A pořadatelstvo rudolfinských výstav, jež disponuje rozsáhlou budovou a dostatečnými financemi: mělo povinnost sledovati neúchylně tyto cíle: vésti, učiti a tříbiti obecenstvo, zvláště v minulém století, kdy výtvarné umění ve Francii a Anglii několika novými a vítěznými proudy ovládlo kulturní svět. V druhé polovici XIX. století, vedl Edouard Manet se svou impressionistickou družinou heroický boj, podporován pérem Emila Zoly, vítězně přešel za hranice své vlasti — a u nás v té době líbily se a líbí se doposud »malovánky« — nehledající tajemnou mluvu krajiny, její styl a rythmus, jen opisující do detailu v únavě a prachu, v nichž duše umělcova ztvrdla dechem všednosti a obvyklosti — jak kámen. A takovým umělcům bylo zdrávo v té ubohé české kultuře sterilnosti, jež bezpáteřně a bezmyšlénkovitě, jak stádo, vždy přisvědčuje, kde nalézá většinu.

Strašlivé nebezpečí většiny dosud se u nás nechápe, kde styk s uměním je podmíněn sensací neb nudou, kde hodiny prožité před uměleckým dílem rovnají se hodinám prožitým ve všedních rozhovorech za stoly s pivem —: nejsou-li vůbec považovány za oběť.

Kouzlo výjimečnosti a krásného paradoxu, jež vzniklo překonáním dosažených a stávajících hodnot v meditujících bytostech, hledajících nový tvar a linii a nový svět v bezedných a nádherných propastech života, kde hluboké prameny splývají v křišťálné vodopády, posvěcujíce tajemstvím země, života a krásy ty nejodvážnější a nejsilnější —: bylo odsouzeno vůdci (i v naší oficielní, všední a prázdné literatuře) — a vlastně tlachaly — většiny k tragické, tiché a krásné mluvě bolestí, snů a touhy —: mezitím co většina v ohlušujícím křiku napájela se z vulgárních koryt svých vůdců a hledala umění a krásu v zrcadle své všední a duté bytosti na hladině bahnitého rybníku. Opsat neb namalovat

všednost s fotografickou přesností: v tom spatřována přirozenost a božská prostota — a tlachalové většiny neostýchali se triumfovati v papírové koruně umění. Tak stalo se umění záživným pro celé stádo – a hlavně užitečným: neboť v pohodlnosti stádo tučnělo. Výjimečnost a paradox odsouzeny k tajemné mluvě, nesrozumitelné vulgárním a všedním, nastala vláda demokratismu v umění, neboť bylo užitečné a všem srozumitelné a hlavně nebylo rozdílu mezi podávajícím a přijímacím. Jen tímto způsobem možno si až do dnešního dne vysvětliti nepochopení a tragiku Josefa Manesa, jenž v té strašlivé době všednosti sřítil se do bezedné propasti, kde doposud jeho čistý a vznešený duch za každým slovem reportérského péra p. J. R. Kronbauerova v »Máji« tisíckráte sténá a tělo obrací se v nitru české země, nad níž jakoby se vznášela nejhrůznější kletba všech velkých duchů v temných, nehybných mračnech. A všimněte si minulé tvorby Mikuláše Alše, jeho grandiosních gest, těch bohatýrských písní v mohutném letu jeho genia, jichž umělecká prostota byla považována za drsnost a tak hrozně — mírněna, zušlechťována. A nahlédněte zas do některého z posledních čísel měsíčníku »Květy« — a porovnávejte. Kdo tuší tragiku Alšova genia, jež z každé kresby tam mluví? — nad níž ta jeho silná ruka se chvěje, z níž nyní každý karton padá jak uvadlý, podzimní list, jenž tiše a teskně v bolestných dumách zpívá, že bylo kdys jaro — dnes v kráse a smutku podzimu. Když seslábl, byl uznán, neboť jeho dnešek vynutil uznání jeho velké minulosti, byl i pochopen, ovšem zase česky —: jen na rtech. Vždyť jeho poslední výstava, pořádaná »Manesem«, byla tak četně navštívena, že skončila finančním — deficitem.

To zřejmě mluví.

Uvažujte o posměchu, jenž stihá nejlepšího a nejčeštějšího malíře mladé generace Jana Preislera, jenž je také drsný (a nedej náhodo, aby ho také šlechtili) v nejkrásnějších visích a snech horské vůně, jež jsou nedostupny udýchaným a všedním. Letos již ani nevystavuje a ta naše průkopnická a obdivovaná kritika — mlčí. Sledujte počátek tragiky velkého talentu Ant. Slavíčka, jenž navazuje na uznané cizí mistry, kolísá v té české malosti a vzájemné spokojenosti, a stále se lomí — ač svou originelní linii, barvu, ton a rythmus již dříve nalezl. Vžijte se do toho uměleckého a existenčního zápasu, boje a strázně — v našem prostředí unuděném, udýchaném a spekulativním, jež postrádá

opravdovosti, charakternosti a zbožnosti ke krásnu. Posa, vnější lesk a vniterná tupost vše nahrazují. Nahlédněte do nitra vlastenčení a kultury. Dutá ohromnost dominuje, pravda je umlčena buď křikem neb chytrou diplomacií vzájemné úsluhy rovnocenných bratří obvyklosti, opravdový hněv a trest je považován za příhanu národa a volnost slova upí v okovech demokratických despotů. Tak národ, který touží po volnosti a svobodě, neuctívá ve svém nitru pravdu, byť i krutou, jako první zákon vývoje a kultury, nepovznesl ji na nejsvětější oltář svého života, ale za to postavil chrámy vzájemného uctívání, lichocení, domýšlivosti a podezíravosti. V nich zmizel pojem národa jako jednoty: ta síla tajemná v dramatě lidstva: síla kladu a gravitace. Nastal pojem osobní služebnosti a tím hojnost parasitů, otroků a profanace.

Tak šíří se kulturní mor.

V té době temna, všednosti a obvyklosti: tajemný zákon paradoxu — dal vzniknouti v smutné české zemi nové malířské generaci, jež seskupila se ve spolku výtvarných umělců »Manes«. Několik mladých uměleckých duší, opravdových a slibných talentů, rozjelo se do ciziny. Tam láska k vlasti, k rodné zemi: nabývala zbožné a vznešené mohutnosti — a v ní krystalisoval se pojem národa jako velké jednoty v kladu života, kultury a krásy. Vlivu této emigrace děkujeme i v literatuře za nejkrásnější, nedoceněná díla J. S. Machara, chvějící se největším smutkem, bolestí a nejčistší touhou. Ovšem u výtvarných umělců byla to dobrovolná emigrace s nadějí návratu. Vzdálenost a osamělost v kulturních proudech ciziny, zdroj neustálého porovnávání: pozvolna vybavovaly z podvědomí na duchový horizont jasné a určité kontury nedostatků a malosti — a budily touhu k překonání stávajících hodnot. Tak vznikl klad k boji: překonáním, osamostatněním a výjimečností. Akademická detailnost a šablona, pompesnost a vnějšek zamítnuty: nastal sestup k vniternosti, k tajemným zákonům života a nové, nepoznané krásy. Individuality vyhránily se v charakterní typy a nastal boj tvůrčí silou v dosaženém vlastním zákoně bytosti, jež podléhala jen svým snům a touhám v neúchylné charakternosti. Ke konci minulého století cítěna nutnost: založiti vlastní samostatnou uměleckou revui. Vyšlo 1. číslo »Volných Směrů«. Vypsati radost mladé umělecké obce nad tímto číslem, jež bylo tak chudičké — vlivem poměrů a financí — náleží kulturnímu dějepisci. Bude to jedna z nejkrásnějších kapitol poslední doby, s vůní jara v rozkvetlé touze,

provanuté smutkem a bolestí. Optimismus, jenž vznikl z čistých snah a důvěry — brzo zmizel: nastala cesta pesimismu, na níž jen opravdovost a neoblomná charakternost, zamítající kompromis v umění i vkusu, udržovala tvůrčí sílu v linii vývoje. Neúspěch, stíhající všechno vyšší a nadprůměrné — i zde vykonával svou moc. Rok za rokem finanční deficit nalézal se v bilanci »Volných Směrů«, přes všechnu skromnost vydajovou, v níž reprodukční i textové honoráře umělců obětovány udržení listu. Oficielní většina byla skryta za hradbami všednosti, a v ubohé úzkostlivosti lpěla na obvyklosti. Tu ovšem »Manes« ani »Volné Směry« nepodávaly. Vědoucí politická strana sestupovala k úpadku, a očí měla zavázány před kulturou, vývojem a krásou paradoxu. Tak všechno nové, odvážné, výjimečné, charakterní a výbojné v žáru srdce a touhy: bylo umlčováno sterilností — a z hradeb všednosti a obvyklosti: stříleno insinuacemi v křiku a pošklebcích kulturních indiánů. A nyní slyšte: nenáviděná, buržoasní a byrokratická Vídeň pomáhala »Manesu« udržet roční subvencí »Volné Směry«, nejlepší český umělecký list a celého Rakouska: pomáhala k dosažení jeho dnešní výše — mezitím co většina vlastního národa od oficielních politických listů až k České Akademii jej umlčovala a s ním ten zástup bojovných, mladých duší, toužících po zvýšení a povznesení kultury svého národa. A svědomí mnohomluvných vlastenců bylo klidné, jejich hrdost nebyla dotčena — ale za to, přes všechnu odmítavost a nepochopení: když »Manes« a »Volné Směry« v cizině svou vlastní silou dobyly úspěchu a obdivu — neostýchali se připsati s pýchou zdatnost a vyspělost nenáviděných průkopníků na svůj vlastní štít. Máme velké umělce — křičeli kulturní indiáni do světa, ale umlčování těchto nadšených, silných a odvážných duší ve vlasti neustalo.

Říká se tomu charakternost, neb kulturní práce?

(Dokončení.)

Střední Vltava jakožto plavební dráha v minulosti a v budoucnosti.

Divukrásné jest v největší své části údolí střední Vltavy od Budějovic ku Praze. Břehy vltavské brzy vysoko se vzpínají nad hladinou, holé a pusté, brzy zas porostlé vysokými jehličnatými lesy až v samou hladinu se nořícími, jinde svěží zeleň lučin mile dojímá naše oko. Křivolaký tok řeky každým téměř záhybem dává nahlédnouti vám v divoká údolí postranní, v nichž úzký štěrkový pruh mezi křovinami a travou naznačuje, kudy za jarního tání nebo podzimních přívalů řítí se bystrý potůček. Scenerie mění se co chvíli, řeka brzy hlasitě šumí v proudech mezi balvany a skalami, brzy jakoby tiše stála.

Více krás dala příroda tomuto kraji, nežli poskytla samému proslulému Rýnu v jeho parádní jaksi části od Mohuče ke Koblenci, a slavené skalisko Loreleye našlo by zde několik soupeřů, jimž by samo musilo přiznati palmu půvabu.

Co střednímu Povltaví chybí, je život, je práce člověka. Pusto je v tomto údolí, kraj tento, několik hodin za Prahou, patří k nejbídnějším, nejzanedbanějším a také nejneznámějším z celého království. Po celé trati od Budějovic ke Štěchovicům není kromě Vltavotýna a Kamýku jediné větší osady. Ani silnice nevede souběžně s řekou, železnice široko s obou stran jí objíždějí, i lodní stezky jen místy jsou udržovány, na rukou spočteš mosty, které řeku v délce více než dvaceti mil přepínají, ani stopy téměř po průmyslových podnicích, nepočítáš-li k nim namnoze silně zanedbané mlýny a pranepatrné i nečetné pivovary.

Nebývalo tak vždycky. Jako po silnicích táhly se druhdy karavany vozků s drobnými náklady, dnes vytlačeny železnicemi, tak i na střední Vltavě živý vládl ruch dopravní, dokud tok vltavský byl nejlevnější drahou komunikační od jihu k srdci království.

Poohlédněme se stručně po minulosti plavby povltavské.

Doprava na střední Vltavě provozována byla nejprve po vorech. Zvláště dvě okolnosti přispívaly k jejímu rozkvětu: nedostatek soli v Čechách a dříví pro palivo (také k výrobě piva a sladu) v Praze. Již od 13. století nebylo v okolí měst pražských žádných lesů a zajisté dávno již před tím musili úřadové dbáti o pravidelný dovoz dříví z hvozdů vzdálenějších. Dějiny výtoňského cla v Podskalí sahají až do r. 1088. Od Kamýka k Podolu nesměl již od dob Jana Lucemburského nikdo dříví shůry připlavené skupovati, aby se potřeba hlavního města neztenčovala. Úpravy toku vltavského jsou původu ještě staršího. Stavby a jiné práce vodní vykonávali mlynáři s tak zv. sekerníky, t. j. tesaři v pracích vodních obeznalými. Všech 14 jezů tehdejších na Vltavě od Budějovic do Prahy mělo dle nařízení Karla IV. býti opatřeno pro voroplavbu vraty nejméně 20 loket širokými. Podobná ustanovení vydána byla i pro Berounku, Lužnici a Otavu (jichž tehdy rovněž již ku plavení dříví bylo užíváno), a měly jezy býti udržovány tak, aby plavbě nepřekážely.

K dohledu na vodní stavby a předpisy zřízen r. 1340 zvláštní orgán v tak zv. přísežných mlynářích zemských, kteří ustanovovali výšku jezů, prahů a propustků (vrat); podávali dobrozdání v rozepřích vodních, zhotovovali později i plány vodních staveb a obstarávali i všeliké jiné záležitosti vodního stavitelství, jsouce hluboko do 18. století rozhodující, ba téměř jedinou autoritou technickou v tomto oboru.

Do téže doby panování Karla IV. spadají též již snahy spojiti Dunaj s Vltavou a tím i s Labem. V r. 1375 bylo navrhováno vésti ku prospěchu českého obchodu průplav dunajsko-vltavský, aby Praha založením Nového Města značně rozšířená a zřízením university na přední kulturní ohnisko ve střední Evropě povýšená, učiněna byla též prvním obchodním střediskem Evropy. Zámožný rod Rožmberků chtěl k tomu propůjčiti prostředky. Karel IV. vyslal dle Dubravia znalce, kteří odváživše prý vzájemně hladiny Vltavy a Dunaje, nalezli příhodné místo, v němž Dunaj spojen jsa s Vltavou, mohl by do Prahy přepravovati všeliké zboží z Italie a Germanie přivezené. Bylo prý již skutečně počato s kopáním průplavu, čehož stopy ještě za Dubravia (v polovici 16. století) byly prý patrny; pokračování v pracích bylo prý však překaženo odporem obyvatelů podunajských, kteří prý se obávali, aby odvedením dunajských vod nebyli poškozeni. Zdá se však, že dílo bylo překaženo nikoliv odporem obyvatelstva, jako spíše brzkým pře-

svědčením o jeho technické neproveditelnosti ve způsobu projektovaném.

Překážkou tehdejšího dovozu po řekách byla cla na četných místech vybíraná (na Vltavě v Hluboké, Oujezdě, Zvíkově, Orlíku, Kamýku, Bráníce a na Vyšehradě, kteréžto poslední až do 19. století se udrželo).

Doprava lodní po střední Vltavě a vůbec rozkvět plavby vltavské nastal teprve po spojení zemí českých s rakouskými za Ferdinanda I. Mezi obojími zeměmi vzniklo čilejší spojení obchodní, zvláště spotřeba soli v Čechách měla se nyní uhrazovati ne již přívozem ze Sas (po Labi) a z Bavor (po tak zv. Zlaté stezce na vozích a soumarech do Prachatic a později i do jiných pohraničných měst, odtud pak do vnitřních Čech po silnicích), nýbrž ze solivarů rakouské komory solní, která byla majetkem Habsburků. Aby se tedy otevřela dopravě této soli — dovážené arci do Čech již dříve, avšak jen po silnicích přes Krumlov a Budějovice – lacinější cesta po Vltavě, jako bylo již dříve postaráno o levný dovoz její z Gmundenu do Mauthausenu na Dunaji po řece Travně, k tomu konci uplavněné, provedena v letech 1548 až 1550 dle vzoru travenského skutečně i regulace Vltavy od Budějovic ku Praze německými řemeslníky gmundenskými. Vltava měla býti uplavněna nejenom pro vory, nýbrž i pro lodě (pro transporty soli a jiného zboží, zejmena sýra a másla, jak tehdejší prameny podotýkají.) V jezy, jichž bylo tehdy mezi Budějovicemi a Prahou 24, vstaveny nové propustky, aby jak vory po vodě tak i lodi po a proti vodě jezem procházeti mohly. Tyto nové propustky a splavy, provedeny byvše způsobem od dřívějších vrat ku proplavování vorů skrze jednotlivé jezy rozdílným, nazývaly se po německých řemeslnících, kteří je byli provedli, vraty německými či němčinami. Byla tedy v některých jezech jak nová »císařská vrata a splavy«, jichž směly užívati toliko lodi a vory vezoucí císařskou sůl, tak starší »vrata plavecká«, sloužící ostatní plavbě soukromé a vydržovaná mlynáři-majiteli jezů.

Z Budějovic vozila se nyní sůl po lodích (jen v zimě po vozech) do Týna nad Vl., odtud pak do Prahy po vorech, které směly a musily nakládati toliko sůl, jiné zboží pak, jen když veškeré zásoby soli byly již z Týna vypraveny. Prázdné lodi vracely se z Týna do Budějovic, toliko výjimkou pluly lodi i od Týna ku Praze. První plavbu lodi s nákladem 125 beček soli

podnikl z Budějovic do Prahy Leonhardt Feldhammer o sv. Václavě r. 1550.

Regulace řeky bývala arci přečasto vodními přívaly v nivec obrácena, snad ani stavby samy nebyly valně dostatečné. Na sněmu českém r. 1578 proneseny stesky na obtížnou dopravu po neupravené Vltavě. Veliká povodeň v květnu 1582, čtyři plné dny a noci po celé zemi zuřivší, povzbudila k novým jednáním. R. 1586 zvláštní komise prohlédla veškeré jezy na Vltavě a ustanovila řeku vyčistiti, t. j. prohloubiti. Avšak neprovedeno asi ani tenkráte důkladně, stesky na nesplavnou Vltavu na sněmu vyskytují se i v letech 1593 – 1597 a hustě zejmena na počátku století 17., přes to, že tehdejší velikolepé rybniční a stokové práce, na Třeboňsku provedené a pro udržování stejnoměrné vodnosti na Vltavě i na Lužnici nemálo důležité, svědčí, že by k provedení regulačních prací na Vltavě nebylo se nedostávalo vynikajících sil odborných.

Drahota dříví v Praze za Rudolfa II. vedla k nařízení jeho z r. 1603, že vory od Prahy (proplavování dříví Prahou počalo asi značně později nežli voroplavba od Šumavy ku Praze), smějí se plaviti jen po purkmistrovském svolení. Pomýšlelo se tehdy i na kanalisaci Berounky pro dopravu dříví z lesů zbirovských a křivoklátských, pražští nákladníci však zpěčovali se k tomu čímkoli přispěti.

V těch letech, asi 1623, zhotovena též první mapa Vltavy od Prahy do Mělníka.

Ku konci války třicetileté přes boje a nepokoje v Čechách panující a všechen obchod stěžující plavbě a plavení dříví po Vltavě dosti dobře se dařilo. Mandátem Ferdinanda III. z r. 1640 nařízeno, aby »k zvelebení ruinovaného stavu král. Českého« Vltava ku plavbě uzpůsobena a k tomu účelu jezy a mlýny strženy, překážející skaliska roztrhána a stromy na březích vykáceny byly. Provedení svěřeno bylo strahovskému opatu Kryšpínu Fukovi, který procestoval dvakrát Vltavu od Prahy až do Litoměřic, první roztrhal skály z řečiště podél štěchovických proudů vyčnívající a snížil některé jezy, zejmena i na Hluboké. I pod Prahou byly Vltava i Labe k ní se připojující upraveny tou měrou, že saské lodi jezdily skutečně až ku Praze a r. 1651 udržováno bylo též přímé spojení po vodě z Prahy až do Hamburku. Pavel Stránský mluví o tom, jak Labe od Děčína loďmi lidí domácích, »rovněž i Míšňanů, obtíženými obilím a jiným zbožím druhu, ja-

kého chceš, jakož i v dlouhatánskou řadu sešikovanými, ať tak dím, hranicemi nebo vory prken, trámův a paliva až až uondáno«, i Vltava »plťmi obtíženými všeho druhu obilím, mimo to rybami, sýrem, solí a ostatní stravou a dřívím stavebním takřka všecka pokryta« jest. Opat Fuk byl po provedení regulačních prací delší čas dozorcem nad plavbou po Vltavě, povýšen byv za své zásluhy o upravení českých vod do stavu šlechtického s predikátem z Hradiště, a v památku na tyto práce postaven dosud stojící pomník při vjezdu do proudů svatojanských.

Zájem pro udržování plavby po střední Vltavě podněcován vždy více vzmáhajícím se obchodem solním ze solivarů komory rakouské. Od r. 1650 měla se sůl gmundenská dovážeti i na Moravu, r. 1692 zakázáno voziti do Čech bavorskou sůl z Hallu, na všechnu cizí sůl pak uloženo vysoké clo a zakázán dovoz její po Vltavě a Labi, aby se její doprava co nejvíce zdražila, r. 1706 zakázán dovoz veškeré soli z ciziny do Čech vůbec. Plavba po Vltavě ku konci 17. století velice se zmohla; mezi Budějovicemi a Vltavotýnem konalo se do roka na 600 jízd tam a zpět, plavecký personál utvořil 1694 zvláštní lodní bratrstvo po způsobu cechů. Ani přečetné vory, po kterých se sůl vozila od Vltavotýna dolů, nedostačovaly, i naléháno na majitele jezů, aby lepším vydržováním lodních splavů i na této trati plavba lodní byla umožněna. V jezech zřízeny splavy pro lodi, kterými vory nesměly procházeti. R. 1711. provedena projížďka po střední Vltavě až ku Praze a zhotovena o ní zpráva s mapou. Kdežto dle této zprávy nebylo mezi Budějovicemi a Týnem závad plavebních, vadily pod Týnem ku Praze veliké spády a peřeje, dodnes neodstraněné. K úplnému splavnění prohlášena za potřebnou suma 40—50.000 zl., k úhradě toho nařízeno r. 1719 všeobecné vodní clo, při čemž udáváno, že ročně plyne po střední Vltavě 100.000 homolí soli a 50.000 pltí.

V r. 1720 a následujících provedeno větší menší odklizení naplavenin. R. 1725 stavové na sněmu českém, aby dlouho se vlekoucí otázka úpravy horního toku Vltavy konečně byla vyřízena, rozhodli, že má tu býti zřízena na březích stezka pro koně a řečiště vyčištěno v šíři 7—8 sáhů. Dozor na stavbu měl pražský přísežný mlynář Veselý, jemuž přidělen poprvé jakožto technicky vzdělaný rádce inž. Ferdinand Schor, později professor na pražské stavovské škole inženýrské, předchůdkyni to nynější vysoké školy technické. Inž. Schor – který již před tím z vlastního popudu

Vltavu prohlédl a nový zevrubný plán toku vyhotovil — když mu bylo svěřeno řízení regulačních prací, v letech 1726—1729 vyčistil svojí lepší methodou trhání skal řečiště od Kamýku do Prahy, zreguloval jezy se zřetelem na vlek lodí proti proudu a provedl dvě památné stavby, totiž komorová plavidla v Županovicích a Modřanech. Ledovými třenicemi bohužel obě stavby záhy byly poškozeny, takže k navrhovanému zbudování komorových plavidel i při jiných jezech vltavských nedošlo. Zbytky kamenného plavidla županovického dosud se zachovaly, dřevěné modřanské zaniklo i s jezem.

Za Marie Terezie stará myšlenka průplavu dunajsko-vltavského znova přišla na přetřes, ovládavši jak theoretiky tak praktické inženýry a stavitele vodní, a v poslední čtvrtině 18. století, kdy vodní stavby ve Francii, Anglii a Prusku podnikané nutkaly k následování i země ostatní, nabyly průplavní projekty v Rakousku rozměrů druhdy až fantastických. Mezi těmito projekty spojení Vltavy s Dunajem zaujímalo místo téměř nejpřednější, avšak technické překážky provedení projektu toho v cestu se stavící vždycky ještě ukázaly se nepřekonatelnými.

Vltavy samé ostatně hleděno si tehdy již lépe nežli v časech minulých. Dalekosáhlejší úpravy provedeny po r. 1764, kdy byla v Praze ku správě záležitostí vodního stavitelství v Čechách zřízena zvláštní komise navigační, která starala se o zřizování stezek, rozstřelování skal z vody vyčnívajících, odstraňování naplavenin atd. a ze které po rozmanitých přeměnách povstal r. 1868 nynější technický odbor c. k. místodržitelství v Praze. R. 1770 zřízeno v Čechách stavební ředitelství navigační, které zabývalo se především splavněním Vltavy.

(Dokončení.)

Národní vzdělání v Rusku.

(Pokračování.)

Imperatorské Alexandrovské lyceum založeno bylo 1811 v Cárském Selu. Účelem tohoto ústavu jest vzdělávati osoby uzpůsobilé k různým odborům státní služby.

Lyceum, jež jest internát, záleží kromě přípravné třídy ze 6 tříd, z nichž tři jsou nižší střední a tři vyšší s kursem právnických a politických nauk. Roku 1897 bylo v lyceu 242 posluchačů. Imperatorské učiliště právnické založeno r. 1835 ku připravování úředníků zběhlých v právnických naukách pro služby v ministerstvě spravedlnosti. Učiliště, jež jest internatem, záleží z přípravky a 7 tříd vůbec, — čtyř všeobecně vzdělávacích gymnasijních a tří speciálních s kursem právnických nauk. Absolventům kursu učiliště z r. 1897 bylo dovoleno vstoupiti do služby i jiných ministerstev. — Děmidovské právnické lyceum v Jaroslavi přetvořilo se 1868 z ústavu všeobecně vzdělávacího, založeného 1803 Děmidovým na summy věnované Jaroslavskému gymnasiu. Dne 1. února 1899 bylo v něm 281 posluchačů. — K historicko-filologickým fakultám blíží se svým programmem historicko-filologické ústavy v Petrohradě (založen r. 1867) a v Nežíně (týž má název ústavu knížete Bezborodko, jenž daroval 1805 prostředky na zřízení gymnasia vyšších nauk; povaha a programm toho ústavu nejedenkráte se měnily, až byl r. 1875 přeměněn v historicko-filologický ústav). Oba tyto ústavy založeny ku přípravě učitelů gymnasijních a vůbec středoškolských ústavů, zvláště starých jazykův.

Podobné zřízení jako fakulta východních jazyků má i Lazarevský ústav východních jazyků v Moskvě. Týž byl založen r. 1815 Arménem Lazarevem, původně s názvem »Lazarevské učiliště pro vychování dětí arménského původu«. Ústav ten r. 1848 přeměněný záleží teď ze dvou oddělení: z gymnasijního s 8 třídami a průpravkou, a ze speciálního oddělení pro vyučování východním jazykům, rozděleného na tři běhy.

Archeologický ústav v Petrohradě (založený r. 1879 z iniciativy Kalačova) poskytuje vzdělání připravující odborníky pro

archeologii a archivy. Většina posluchačů jsou absolventi jiných vyšších ústavů. Kurs učebný jest dvouletý. Přednášky jsou bezplatné.

Ženské vyučovací ústavy. Jako mužské tak i ženské ústavy rozpadají se na tři kategorie: nižší, střední a vyšší.

Počáteční vzdělání poskytuje se dívkám obyčejně zároveň s chlapci v elementárních národních školách a jiných podobných ústavech. Zřídka kdy, a to obyčejně v městech, zřizují se školy městské pro dívky oddělené od chlapců. Úhrnný počet dívek učících se v elementárních školách činí okolo 25% všeho žactva. Dle výše vzpomenuté »Statistické zprávy« jest ze všech žáků národních škol (3,801.113) ženského pohlaví 831.544. — Střední učebné ústavy ženské počínají vznikati za panování Kateřiny II., jež založila v Petrohradě r. 1764 dle plánu Beckého »Vychovávací ústav pro urozené dívky«. Dle vzoru tohoto ústavu zřízeny i v jiných městech ženské učebné ústavy, většinou internaty, jež jmenovány obyčejně instituty, do nichž přijímány byly jen dívky šlechtického původu.

Na počátku let šedesátých 19. století počala vláda zakládati střední ústavy ženské, přístupné dívkám všech stavů. R. 1870 byly tyto ústavy přeměněny v gymnasia a progymnasia. Gymnasium záleží ze 7 ročních kursů; za účelem přípravy jeho absolventek k pedagogické činnosti může při něm zřízena býti 8. třída doplňovací; ženská progymnasia záležejí ze 3 tříd, rozšiřují se dle potřeby, čímž se pak přeměňují v gymnasia. Absolventkám úplného kursu 8 tříd, vyznamenaným medailemi, dostane se hodnosti domácích vychovatelek; které neobdržely medaile, ale jen vysvědčení dospělosti, mají právo býti domácími učitelkami; které ukončily jen 7 tříd, mají nárok na místo prvopočátečních učitelek a učitelek elementárních škol. Učitelky prvé kategorie mají právo vyučovati ve středních učebných ústavech, a druhé — v nižších učilištích. — Podobná ženská gymnasia pro dívky všech stavů a vyznání náboženských byla zřízena v létech šedesátých fondem imperatrice Marie. Dne 1. února 1899 bylo ženských gymnasií a progymnasií pod úřední správou ministerstva národní osvěty 346 s 94.078 žákyněmi, ženských gymn. pod řízením fondu imperatrice Marie bylo 30 a institutů 32 s 20.246 žákyněmi; ženských biskupských škol, o nichž bude pojednáno níže, bylo 69 a všech středních ženských učebných ústavů bylo 477 s 120.462 žákyněmi.

Vyšší ženské učebné ústavy vznikly v Rusku ze soukromé iniciativy. Roku 1872 zřízeny byly vyšší ženské kursy

v Petrohradě prof. Bestuževym-Rjuminym a v Moskvě — prof. Gerjem. Petrohradské kursy jsou soukromé učebné ústavy, jichž ředitele a inspektorku mající na starosti výchovnou část jmenuje ministr národní osvěty. Kursy jsou rozděleny ve dvě oddělení: historicko-filologické a fysicko-matematické. Dne 1. února 1899 bylo v kursech 916 řádných a 44 mimořádných posluchaček, z nichž v historicko-filologickém oddělení bylo 719 posluchaček a ve fys.-mat. 241. Roku 1900 obnovují se vyšší ženské kursy v Moskvě, zastavené r. 1888.[1]

Ženský medicinský institut.

V letech 1872 — 1882 trvaly v Petrohradě ženské »Lékařské porodnické kursy«, vzniklé ze soukromé iniciativy při vojenské medicinské akademii. Ve zmíněné době poskytly tyto vyššího medicinského vzdělání 1309 ženským, z nichž mnohé projevily velmi prospěšnou činnost zvláště ve válce r. 1877. Vzhledem k jejich zásluhám byl jim r. 1878 udělen náhrudní znak Ž. V. (ženština-vrač = ženská lékařka) dávající jim právo k samostatné lékařské praksi. Roku 1897 obnoveny byly kursy, jež zanikly r. 1882, pod názvem: »Ženského medicinského institutu.« Dle statutu má institut za úkol poskytnouti osobám ženského pohlaví medicinské vzdělání zvláště přizpůsobené k léčení ženských a dětských nemocí a k porodnictví. Prostředky institutu záležejí hlavně ze soukromých podpor, subvencí měst, zemstev a z kolejného. Kurs učebný jest pětiletý. Absolventky kursu obdrží diplom na hodnost ženské lékařky, poskytující právo k veškeré samostatné praksi. R. 1898 vydán zákon, jímž ženské-lékařky nabývají práva k státní službě s pensí. Dne 1. února 1899 bylo v institutě 386 posluchaček. Pro příští rok připravuje se zřízení druhého ženského medicinského institutu v Moskvě.[2]

Speciální vyučovací ústavy.

1. Duchovní vyučovací ústavy jsou trojího druhu: 1. nižší duchovní učiliště; 2. střední duchovní semináře; 3. vyšší duchovní akademie.

Úkolem duchovních ústavů jest poskytnouti dětem počáteční vzdělání a připraviti je ke službě pravoslavné církvi. Jsou vydržovány z prostředků odváděných duchovenstvem každého biskupství a nalézají se pod dozorem arcibiskupa (archijereja). Mají čtyři třídy, jichž osnova vyučovací blíží se osnově čtyř gymnasijních

[1] Podobné kursy zřizují se v Kijevě a Kazani, a podle nejnovějších zpráv jedná se o jich zřízení ve všech universitních městech, kromě Jurjeva. Kursy moderních jazyků ve Varšavě možno též přičísti k vyšším ženským učebným ústavům.

[2] Nyní již je.

tříd. Do učilišť přijímají se děti členů pravoslavného duchovenstva bezplatně, děti jiných stavů za plat. V různých guberniích Ruska jest 185 duchovních učilišť s 31.000 žáky. Duchovní semináře jsou učebně vychovávacími ústavy ku přípravě jinochů ke službě pravoslavné církvi. Semináře jsou vydržovány z prostředků sv. synoda a z podpor, poskytovaných ze státní pokladny. Do seminářů přijímají se mladí lidé pravoslavného vyznání všech stavů. Nejdůležitějším předmětem vyučovacím v nich jest bohosloví, avšak ve značném rozsahu vyučuje se též naukám všeobecně vzdělavacím, jaké jsou v klassických gymnasiích. Vyučování v seminářích jest bezplatné. Nejlepší absolventi vstupují do duchovní akademie (v posledních letech jest jim též dovoleno vstoupiti na Tomskou neb Jurjevskou universitu); většinou bývají odchovanci seminární biskupskou konsistoří ustanovováni za kněze a k různým službám církevním neb za učitele a dohližitele v duchovních učebných ústavech. Počet duchovních seminářů jest 55 s 18.000 žáky.

Duchovní akademie jsou 4: Kijevská, jejíž vznik spadá ještě do 17. století, Moskevská, utvořená ze staré slovansko-řecko-latinské akademie, jejíž počátky rovněž sahají do 17. století; Petrohradská, zřízená r. 1797, a Kazaňská, zřízená r. 1842. Účelem duchovních akademií jest poskytovati vyšší bohoslovecké vzdělání, v duchu pravoslaví, pro vyšší hodnosti církevní a podobné jim obory. Z nauk, přednášených v akademiích, jedny, zvláště různá odvětví bohosloví, filosofie a logika (úhrnem 14), jsou závazny všem posluchačům, a druhé, rozdělené na skupiny, zůstaveny jsou volbě posluchačů. Do akademií přijímají se absolventi kursů duchovních neb klassických gymnasií na základě přijímací zkoušky. Úplný kurs akademický jest 4letý. Ve všech čtyřech akademiích jest okolo 800 posluchačů.

Ženské duchovní vyučovací ústavy.

Ve většině arcibiskupství zřízená »arcibiskupská ženská učiliště«, určená ku vzdělání dcer členů pravoslavného duchovenstva, do nichž dovoluje se přijímati i dcery jiných stavů. Učiliště tato dělí se na 6 tříd, učebná osnová souhlasí s kursem ženských gymnasií. Absolventky úplného kursu obdrží hodnost domácí učitelky. Učitelkami v církevních farních školách ustanovují se především ty, jež nabyly vzdělání v ženských biskupských učilištích. Kromě nich jsou ještě dvě ženská duchovní učiliště. V 69 učilištích těchto dvou typů vyučuje se 15.138 dívek.

2. Paedagogické učebné ústavy.

Největší části vychovatelů dostává se přípravy v universitách a sice v historicko-filologických a fysicko-mathematických fakultách. Ku přípravě učitelů středních škol slouží též výše zmíněné hist.-filologické instituty (v Petrohradě a v Nežíně). — Ku přípravě učitelů elementárních národních škol jsou speciální učebné ústavy: učitelské instituty, jichž jest v různých učebných okrscích 10 (počet posluchačů v nich okolo 700), učitelské semináře a školy počtem 62 s 4.500 žáky. Ústředních učilišť jest 13, ženských škol učitel. 4. Účelem učit. institutů jest připravovati učitele pro vyšší třídy městské školy (= gorodskoe učilišče); semináře pak vzdělávati učitele pro elementární školy národní a školy vesnické. Aby se vychovatelé prakticky pro své budoucí povolání připraviti mohli, jsou při učitelských institutech zřízena městská učiliště a při seminářích elementární. Učebný kurs v institutech i seminářích jest tříletý. V některých seminářích však jest rozšířen na čtyrletý. Kromě toho jest pod dozorem duchovním 14 církevně učitelských škol s dvouletým kursem a 1.100 chovanci.

3. Medicinské učebné ústavy. Kromě medicinských fakult nalézajících se v osmi universitách jest vyšším medicinským ústavem též vojenská medicinská akademie v Petrohradě. Dne 1. ledna 1899 bylo v ní 750 řádných a 18 mimořádných posluchačů. Stává též řada ústavů, jež poskytují odborné medicinské vzdělání již lékařům v praksi se nalézajícím. Takový ústav jest v Petrohradě — klinický ústav velkokněžny Heleny Pavlovny a při něm porodnické kursy pro lékaře; v Moskvě — gynekologické a bakteriologické instituty; v Charkově — kursy pro lékaře při bakteriologické stanici lékařské jednoty. K vyšším učebným ústavům, poskytujícím vyšší lékařské vzdělání, náleží zvěřolékařské ústavy ve Varšavě (1. ledna 1899 s 151 posluchači), v Charkově s 297 posluchači, v Kazani s 436 posl. a v Jurjevě s 262 posl. Ku přípravě akušerek (= lékařek babictví) jest 8 škol různých názvů; ku přípravě ranhojičů a ranhojiček jest 6 civilních ranhojičských škol.

4. Technické a průmyslové učebné ústavy.

Vyššími technickými učebnými ústavy, jež mají za účel připravovati zkušené inženýry — řídící orgány pro technické a průmyslové podniky, jakož i zaopatřiti kontingent osob nevyhnutelných pro práce vládních technických úřadů, professorů a učitelů technických učebných ústavů, jsou: Petrohradský praktický technolo-

gický institut imperatora Mikuláše I. — nejstarší z technických učebných ústavů (založený 1828). Dělí se ve dvě oddělení: mechanické a lučebné. Kurs učebný jest 5letý. Dne 1. ledna 1899 bylo v něm 1.011 řádných a 5 mimořádných posluchačů (na všeobecně vzdělávacím oddělení 280 posluch., v mechanickém oddělení — 605; v lučebném — 131).

Charkovský praktický technologický ústav imperatora Alexandra III. — založený r. 1885. Kurs učebný jest 5letý) se dvěma odděleními — mechanickým (dne 1. ledna 1899 290 posluch.) a lučebným (84 posluch.) a se všeobecným kursem (437 posluch.).

Imperatorské Moskovské technické učiliště, zařízené roku 1868 (bylo přeměněno z »Průmyslového učebného ústavu odchovanců Moskovské porodnice,« zřízené r. 1830). Kurs vyučovací jest pětiletý se dvěma odděleními. Dne 1. ledna 1899 bylo 865 posluchačů (v mechanickém oddělení — 738 a v lučebném — 127 posl.)

Rižský polytechnický ústav, zřízený r. 1862 z prostředků města Rigy a stavů Pobaltických gubernií. Zreformován byv r. 1896 má 6 oddělení. Kurs pětiletý jest na mechanickém, lučebném, inženýrském a stavitelském, 4letý v zemědělském a 3letý v obchodním. Dne 1. ledna 1899 bylo 1486 posluchačů v stavitelském oddělení bylo 83 posluchačů, v inženýrském – 229; v mechanickém — 352; v lučebném — 348; v zemědělském — 180; v obchodním – 294 posluchačů.

Tomský technologický ústav, založený r. 1900.

Kijevský polytechnický ústav imperatora Alexandra II. založený 1898 s úkolem připravovati zručné techniky — inženýry pro různé speciálnosti: Má 4 oddělení, odpovídající nejvíce rozvitým odvětvím průmyslu jihozápadního kraje: chemické, mechanické, inženýrské a zemědělské. Doba kursu ve všech odděleních trvá 4 roky. Ústav zřízen z prostředků, poskytnutých od místních zámožných zástupců průmyslnicko-obchodní třídy; vydržování učebného ústavu děje se z prostředků pokladny státní. Začátkem škol. r. 1899—1900 bylo na ústavě 593 posluchačů, z nichž 341 v 1. kursu a 252 v II. kursu.

Varšavský polytechnický ústav imperatora Mikuláše II., založený r. 1898, s tímtéž účelem, skládající se ze tří oddělení (bez zemědělského, neboť místní potřebě vzdělaných agronomů vyhovuje ústav pro zemědělství a lesnictví v Nové Alexandrii v Lub-

linské gubernii). Vzhledem k tomu, že místní zemědělství má nedostatek osob, připravených ku provádění melioračních prací, jest mezi předměty vyučovacími v inženýrsko-stavitelském oddělení vřaděno zemědělské stavitelství. Učebný kurs 4 roky. Ústav zřízen skoro vesměs z dobrovolných příspěvků místního společenstva. Běžná vydání kryjí se z říšské pokladny státní. Počátkem šk. r. 1899—1900 bylo v ústavě všech posluchačů 431, z nichž 270 v I. kursu a 161 v II. V nejbližší budoucnosti má se ještě zříditi hutnické oddělení. Ústavy Kijevský a Varšavský nalézají se ve správě ministerstva financí. Ve správě téhož ministerstva jest také v Petrohradě nyní zřízený polytechnický ústav s 1800 posluchači, o čtyřech odděleních: obchodním, loděnickém, metallurgickém a elektrotechnickém.

Hornický ústav imperatrice Kateřiny II. má za účel vzdělávati hornické inženýry k dobývání a zpracování nerostů. Jest zřízen r. 1773, s počátku ve vlastnosti hornického učiliště. Nalézá se ve správě ministerstva zemědělství a říšských statků. Dne 1. ledna 1899 bylo v něm 480 posluchačů.

Jekaterinské vyšší hornické učiliště, založené r. 1899; má dvě oddělení — hornické a metallurgické.

Ústav inženýrů dopravnictví imperatora Alexandra I. Jest založen v Petrohradě 1810; učebný kurs jest 5letý. Institut jest vyšší technický učebný ústav, mající za účel vzdělávati inženýry dopravnictví. Byv zřízen 1809 dle projektu znamenitého francouz. inženýra a učence Betankura, byl s počátku učebným ústavem o čtyřech ročnících a měl vojenskou organisaci. Ecole des ponts et chaussées v Paříži dala institutu prvé učitele — Fabra, Bazena, Potjè a Destrema; před 10 lety byli z Francie ještě přihlášeni Lanié, Clapeyron a Rocourt. S počátku přednášky i zkoušky dály se francouzským jazykem. Po řadě různých změn byl institut r. 1864 otevřen jako civilní učebný ústav s 5letým učebným kursem. V letech 1882—1890 byly v institutě 3 starší kursy, a tenkráte přijímali se do ústavu jen mladí lidé, již ukončili již kurs v universitách neb vyšších učebných ústavech. Za těchto okolností mohli inženýři dopravnictví jen velmi pozdě (asi v 30. roce věku svého) začíti svou praktickou činnost; proto r. 1890 byly znova otevřeny první dva dříve zrušené kursy. Od té doby trvá již institut jako vyšší učebný ústav s 5letým kursem, přijímající mladé lidi, již obdrželi středoškolské vzdělání. Počátkem škol. roku 1899—1900 bylo v něm 883 posluchačů. (Dokončení.)

Moudrá Libuše — mužem.

Prof. A. Brückner.

(Pokračování.)

Máme sice tuto legendu dnes jen v pozdějších českých spisech 14. století, na které již údaje Kosmovy vliv měly; u Přemyslovce 10. století zní prapověst následovně:

»Morem navštívení tito nešťastníci, dnešní Slované Čech, na severu bydlící dlouho bez zákona, bez knížete, vládce nebo města, roztroušeni jako dravá zvěř bloudíce, jsou o plody své země a její jinaký majetek připraveni. Vyhledali konečně prorokyni a žádali od ní ducha rady a odpověď proroctví. Když toto obdrželi, zřídili město, které nazvali Prahou. Na to nalezli nadmíru ostrovtipného a moudrého muže, jemuž rolnictví dobře bylo známo; dle výroku prorokyně ustanovili ho za knížete svého nebo-li správce — slul Přemysl — a dali mu za manželku napřed jmenovanou panenskou prorokyni. Potom si z potomstva svrchu řečeného knížete ustanovili vůdce neboli vévody, sloužíce modlám, libujíce si v nesvatých obětích, až na konec vláda nad touž říší přešla na jednoho, jenž pocházel od téhož knížete a jenž se zval Bořivoj.«

Toto jest celá národní pověst Čechů. V každém slově poznati se může pravá tradice. Lid neví ničeho o tom, že odněkud do nynějších sídel svých byl přišel; žije od dávna na této půdě, ale tito autochtonové jsou zatím »bez práva a zákonů«, řekli by ruští kronikáři o nich, t. j. bez pevných sídel, bez rolnictví, vydáni každé nahodilosti nejprvotnějšího hospodaření, bez pomoci a rady proti živelním škodám, proti nemocem a hladu. Mají však prorokyně, moudré ženy, panenské věštkyně (jako jiní Slované, jako Germáné); žádali radu na nejosvědčenější. Radila pevná sídla zříditi (Prahu založiti) a dáti se ovládati znalcem rolnictví. Muž jmenoval se charakteristickým způsobem Přemysl = Prometheus, neboť takovým přemýšlením, předcházením chrání svůj lid před katastrofami, jím stanou se prozíravými zemědělci,

kteří shromažďují a vyměňují zásoby a nejsou již vydáni slepé vládě náhody. Dík za to sluší také věštkyni: proto jest provdána za Přemysla, poněvadž dosud jako panna bohu sloužila, ale bůh miluje změnu, nastoupí na její místo u něho mladší. Přemysl tak stává se vévodou: hospodář, správce země, starosta (starešina) ve velké zadruze Čechů, jestliže něco podobného tehda bylo. Když takto Přemyslem zvířecí stav překonán, pokrok stává se rychlejším; po heroovi kulturním následují vévodové, kteří pocházejí z jedné rodiny, ale jinak vůlí lidu, jak se ve shromážděních (věce) projevovala, jsou vázáni; když na př. kníže Bořivoj lidu nemilým se stal, sesadil ho jednoduše a zvolil Strojmíra, který vypovězen nebo zahnán meškal v Německu; i Strojmíra zahnali, jakmile v otázce jazykové — o tuto jednalo se v Čechách roku 890 zrovna tak jako roku 1890! — národním požadavkům nevyhověl. A ani Bořivoj, ani Strojmír nebyly pány celých Čech — vládli jen v Praze; jinde byli jiné rodiny panovnické s touž mocí omezenou sněmem; jak se na takovém shromáždění jednalo, jak se tam šlo bez zbraní a přece hlavy rozbíjely, jak se usnesení muselo státi jednohlasným, jak obstrukce byla pokořena, vypravují současníci, mnich Kristian jakož i biskup Dětmar v Meziboři.

A to jest vše. Pravnuk právě téhož Bořivoje nezmiňuje se ni slůvkem, že jeho praděd pocházel od onoho Přemysla v pověsti; ani nezná, jak by se slušelo, jméno věštkyně, neví nic o přistěhování národa. Avšak ví zcela určitě, že lid si Bořivoje zvolil a sesadil; ví, že kromě Bořivoje byli páni z Kouřimě, Pšova atd., kteří by se stejným nebo lepším právem od heroa zemědělství Přemysla mohli odvozovati — neboť teprve jeho otec (Boleslav) právě tyto Čechy jaks taks mocí a klamem sjednotil, ostatní »knížata« zahnal aneb usmrtil, jako svého vlastního bratra. Mnich nevyčerpal asi úplně tradici; lid zajisté ještě mnohé o Přemyslovi, o jeho mocné vládě si vypravoval — avšak hlavní rysy pověsti jsou mnichem Kristianem na jisto pro vždy postaveny. V jakém poměru má se k tomu »národní pověst« Kosmova?

II.

Knížecí syn Kristian, poněvadž hlavní účel jeho práce byla oslava Václava, zavražděného strýce, a prabáby (Ludmily), mohl zkrátka pominouti předchozí dějiny Čech — k věčnému díku nás zavázal, že nám to málo nezadržel. Úloha Kosmova byla proti tomu ze základu jiná; měl dáti souvislé zemské dějiny od počátků.

To znamená předem, spojiti své Čechy s oněmi osmi lidmi, kteří od potopy uchráněni byli, a oněmi 72, již babylonskou věž stavěli, a od nich vystavěti most k Bořivoji. Pro to neměl žádné látky, ale Kosmas si ji našel jako každý středověký kronikář, na př. ruský »Nestor«. I tento nevěděl o počátcích svého Kyjeva zcela ničeho vypravovati, ale několik místopisných jmen z nejbližšího a dalšího okolí mu postačilo, aby sestrojil povídku, tím snáze, že přenášení pozdějších poměrů na staré doby bral lehko. Taková jména stačila také úplně i Kosmovi; z jména samotného, bez jakékoliv pověsti, zbudoval svou budovu lží, která jakožto česká národní pověst se béře vážně.

Bylo zde především jméno Bohemus = Čech a podávalo se zejména lidu samo, tak povstala mu osobnost samého Čecha, jenž musel býti vůdcem svého lidu, protože mu dal své jméno. Proto Čech musil zemi zabrati; později ukazovali i jeho hrob a naivní dějepisci hledají ještě dnes v něm vše možné; Kosmas věděl také udati, odkud svá nová sídla »Čech« zaujal a udává nám naivně své prameny pro to — svou domněnku, ale toto (ut reor) »jak se domnívám« vztahuje se nejen na vrch Říp mezi oběma řekami Ohří a Vltavou, ale i na celého »Čecha« a na celou »pověst«, jak ihned uvidíme.

Vedle jména lidu, které přeměnil na jméno osobní (snad Kosmas v tom má pravdu, aniž by to tušil — jméno Čechové může skutečně znamenati lidi, rodinu Čecha, vlastně místo, kde tito bydlí, ale zbývají jiné možnosti: jméno může také býti místopisným), bylo v zemi bezpočetných jmen starých sídel. Slovanské pojmenování jest velice průzračné; tak nemohl při svém »domnívám se« zdánlivě ani chybiti. Byl prastarý hrad, Krakovec, byly hrady Libušín a Tetín, vrch Kazín: tato tři poslední jména zdála se svým tvarem poukazovati na jména ženská, na Libuši, Tetu a Kazi; přirozeně byly sestry, dcery onoho Kroka, po němž Krakovec slul; a byly tři, jak byly tři parce, gracie a jiná podobná havěť. Následovala nyní episoda přistěhování a zabrání země »Čechem« a jeho lidem, episoda prvního pokroku, prvního ustálení vlády Krakem a jeho lidem. Zrovna dle téhož receptu pokračoval současný »Nestor« u Rusů aneb pozdější »Vincencius« u Poláků Nestor nalezl místo pověstí jen místopisná jména z okolí Kyjeva: Ščekovica, Chorivica, Lybeď, Kyjev a Kyjevec — z ničeho nic vznikli mu »tři bratři« Kyj, Šček, Choriv a jich sestra Lybeď; vystavěli hrad, který pojmenovali po nejstarším; tento vystavěl si

ještě na Dunaji Malý Kyjev (Kyjevec), neboť tudy táhl kolem, chtěje řeckého císaře v Byzanci vyhledati — zcela jako Svatoslav, Varjag, r. 970 skutečně to učinil. Tak zakryl Rus nedostatek jisté zprávy nebo také jen pověsti; to činili středověcí kronikáři vůbec.

Tak vycedil také Kosmas z nahodilých místních jmen svoji druhou vrstvu českých pánů; jen znetvořil jméno Krak (= krkavec, dle něho pojmenováno mnoho Krakovů; jest to výhradně západoslovanské jméno, přichází na Labi, Visle atd. mnohonásobně); psal ho místo jedině správného tvaru Krak úmyslně špatně Krok (nerušilo ho, že jméno hradu a zakladatele úplně nesouhlasí), aby na polský Krakov — pocházel sám přece od Poláků -- přespříliš neupomínal. Nyní měl »knížete« a jeho dcery; jednalo se ještě je nějak zaměstnati.

Dávno bylo známo, že Kosmas své představy o prapoměrech Čech, jejich víře atd., ne domácímu podání, ale Ovidovým Metamorfosám a mnohým jiným latiníkům děkuje. Nechává tedy (p o pádu v ráji!!) zlatý věk vyvstati — důsledek nebyl nikdy věcí středověku, neboť byl by se na svých odporech zadusil — kterémuž konec připraven povstáním zlata a lakoty. Povstávají půtky o jmění; byli povoláni sprostředkovatelé, soudcové — Krok stává se nejváženějším soudcem; vojínů není ještě zapotřebí, protože národové ještě daleko bydlí od sebe. Tím vyčerpána již úloha Kroka; syny neodvážil se mu Kosmas přibásniti, za to ale dcery, s kterými mohl dělati, co chtěl. Tak byla jeho celá pověst o Krakovi jen parafrásí: aurea prima sata est aetas dum v i n d i c e n u l l o atd. (Nejprve byl zlatý věk b e z j a k é h o k o l i v s o u d c e atd.)

Tyto dcery učinil nyní Kosmas všecky kouzelnicemi a čarodějnicemi, neboť ve svém prameni, u onoho Kristiana, četl o »prorokyni«; o dvou neví nic vypravovati; dává jim bezúčelně umříti jak jim bezúčelně, k vůli trojici a oněm jménům dal žíti. Jednalo se mu jen o »nejmladší«, o jeho Libuši, která vládne, kdežto »její sestry« čarují. Ale vláda žen jemná, slabá, spravedlivá nemá trvati; o to pečují zlí mužové, již silnou rukou drženi býti musí na uzdě. Očekávali bychom, že Kosmas dá dojíti k zevnitřní válce, nejjednoduššímu prostředku, aby nebezpečí slabého panství ženského dokázal; místo toho přestál, svou obrazotvornost dále nenamáhaje, na živnosti pana otce, v rámci sporů, jež Krokův věhlas dovedl urovnati, kdežto respekt před slečnou dcerou se ztratil nadobro. Vynalezl spor, v kterém spravedlivě podlehla strana napadlá a po-

haněla samého soudce, ženu s dlouhými vlasy a krátkým rozumem — jak dlouho ještě dají se mužové vésti ženou? Protož ustupuje Libuše před nerozumným nátlakem lidu; zbytečně uvádí obhájení z Phaedra o žabách a jejich králích a o holubu a jestřábu; zbytečně maluje, znalá v bibli, slovy starého písma (Saulovými) pozdější tyranství knížat. Staň se vůle lidu; udává jen, kdo má být zvolen. Následuje známé vypravování o jejím koni, jenž našel cestu do Stadic k Přemyslovi; o okolnostech, za kterých Přemysl poselství vyslechl a předpovědi k tomu ex post dává; jeho jízda k Libuši; založení Prahy, smrt obou, o níž Kosmas nic vypravovati nevěděl — nic o »choti-vladaři«, jakoby měl jen ploditi děti, a o zeměpaní zrovna tolik!

Jak jednoduchá, čistá pověst u Kristiana Kosmasem znetvořena, divoce změtena, vyplývá z následujícího. U Kristiana souhlasí a hodí se vše nejlépe: věštkyně u něho nepadá ze své role. Kosmas naproti tomu zaplétá se v předivo lží; učinil pouhou věštkyni zeměpaní a nevyšel z rozporů; jeho Libuše založila, aniž by se koho ptala, hrad Libušín — proč nemohla také založiti ze své vůle sama Prahu? Brzy dává lidu svého vládce si zvoliti; brzy vzpamatuje se, že jej má ustanoviti sama; se svými sestrami v rozhodné noci čaruje — ale co vlastně dělaly, zůstává neznámo: jediná pravda, která naivnímu lháři uklouzla. Poněvadž Libuše byla věštkyní, Přemysl, aby nebyl menší, musí se stát také kouzelníkem, jenž má moc, věci odčarovati a přičarovati, ale tím jest jen tak mimochodem, kdežto Libuše, jež jest jinak vzor ženy — Kosmas nemůže se jí dost vynachváliti – »protože nikdo ve všem šťasten býti nemůže, byla takováto žena tak vysoké chvály« — kouzelnicí; kouzelnictví bylo by bývalo po této chvále zcela zbytečné, ale od Kristiana nesměl Kosmas odbočiti a Kristian znal jen pleitonissu — Kosmas opakuje o Libuši týž výraz; stává se kněžnou, ne protože je dcerou Krokovou, nýbrž protože svému lidu mnoho jistého pro budoucnost předpověděla — vidíme tedy, jak zdánlivé potomství Krokovo zcela je zbytečným; na důkaz tohoto věhlasu Libuše musila potom úplně zbytečné »proroctví« na svém kolovrátku odříkati.

Co u Kristiana mělo hlavu a patu, stává se u Kosmy plné rozporu. Nedal Tetě a Kazi vládnouti, poněvadž jich jména příliš jednoduše zněla (Teta = teta, Kázi = kázeň?); Libuše (»milá, příjemná«) zní jasněji, majestátněji. Proti starším čarodějnicím mohla podle slovanského dědického práva býti nejmladší. Ženatý kapi-

tulní děkan cenil mládí paní a věděl o paních vypráběti; ve scéně soudní na ně vylil celý kbelík nečistých vtipů. Ale vzdor vší odvážnosti v maličkostech pozoruje, že Kosmas se neodvážil vynalézti něco většího, že se cítil Kristiánem vázaný, protože má všeho od něho, jeho stručnou zprávu jen rozšiřuje. Že dal pohance Libuši prorokovati o křesťanských svatých, patří k nedůslednostem, jimiž se padělatel neurážel; že si pomáhá nepravou etymologií, kde mu nic moudřejšího nenapadá, rozumí se samo sebou. Tak dává Libuši vysvětliti jméno Praha; zaměňuje je se jménem prag = práh — přes který vstupující klopýtá, ale jméno značí mýtinu lesa žďárem povstalou. V jednom bodě odchyluje se Kosmas od Kristiana. Tento dává Prahu založiti Čechem (bez jakéhokoli přispění Přemysla) a pak Přemysla za svého knížete (princeps nebo gubernator) voliti; Kosmas patrně nechtěl, aby Přemysl na založení Prahy zúčastněn nebyl, a proto pořad událostí obrátil. Jinak drží se rámce Kristianova.

(Pokračování.)

Novější dokumenty hnutí protialkoholového.

Podává MUDr. K. Bulíř.

(Dokončení.)

VI. Alkohol a schopnost kojení.

(Pí. Elsa Röse-ová, Drážďany.)

Jednou z nejsmutnějších známek přibývajícího úpadku bílé rassy jest rostoucí nemožnost žen, kojiti své děti.

Statistika neúprosně dokazuje, že z dětí, uměle živených, umírá v prvním roce života třikrát až šestkrát tolik, nežli dětí, prsem živených. Miliony lidí chová se vůči této smutné zkušenosti zcela netečně; ano, mnozí tvrdí, že jest to jen ku prospěchu hygieny rassové, mizí-li nesčetné řady dětí následkem nedostatečné výživy: velikou úmrtností kojencův získává prý se přirozený výběr. Možná; jakého však druhu?

Zůstávají na živu jen ty děti, od přírody obdařené tak výborným žaludkem, že jim nevhodná, umělá výživa neškodí. Nedá se sice popříti přednost dobrých zažívadel pro osobní zdraví, ale boj o život nevede se žaludkem, ale v první řadě hlavou! Není vyloučena možnost, že ona pověstná duševní omezenost selského lidu vysočiny švábsko-bavorské (odkud čerpala autorka materiál pro svou přednášku. Pozn. ref.) dá se vysvětliti z části tím, že nejlepší hlavy v dětském již věku musily ustoupiti dobrým žaludkům.

Ženy, které samy dítě své nekojí, dají se rozděliti ve dvě skupiny: 1. které kojiti nechtějí, 2. které kojiti nemohou.

Ženy první skupiny zasluhují opovržení vlastních dětí svých; vydávají v sázku plod svého života, aby mohly otročiti vlastní ješitnosti a jiným rozmařilostem, aby mohly volně světa užívati. — Kojení není však pouze kojenci prospěšné, ale i matce značně výhodné. Pohlavní orgány, porodem změněné, vracejí se totiž — podporovány dráždivým úkonem kojení — rychleji do stavu normálního, a není tudíž divu, že u žen nekojících vznikají mnohem častěji různé choroby orgánů břišních, nežli u matek kojících.

Nejnebezpečnější lákadlo, upustiti od kojení, leží ve zdánlivé jistotě a snadnosti umělé výživy. Vynálezem apparátu Soxhletova zdálo se, že učiněn první krok k sestrojení hledaného »homunkula«. I lékařstvo pozdravilo s netajenou radostí zdánlivý pokrok v umělé výživě kojencově. Dnes však již proskakují otázky, zda vynález Soxhletův nezpůsobil lidstvu více škod nežli užitku: neníť a nikdy nebude sestrojen přípravek, který by jen poněkud mohl nahraditi mléko mateřské.

Při druhé skupině žen mimoděk tážeme se po příčinách zvrhlosti důležitých žlaz prsních? Mnohokráte, a právem, obviňovány byly nesmyslné pancíře, korsetty a šněrovačky, které tlakem působí úbytek a atrofii prsu. Důležitější však příčinou neschopnosti kojení, na niž poukázal již r. 1900. Bunge, jest škodlivý vliv alkoholu. Zvláštní cenu přičítá Bunge ve své statistice těm případům, ve kterých matky dosud schopnost kojení vykazovaly, u dcer však schopnosti té již nebylo. Skoro u poloviny těchto případů dalo se dokázati, že otec byl notorickým pijákem. Z toho Bunge usoudil: Je-li otec pijákem, ztrácí dcera schopnost, své dítě kojiti, a schopnost ta jest nenapravitelně ztracena pro všechny budoucí generace. Tento poslední úsudek vyvolal sice v kruzích lékařských jakýsi odpor, a jest také podivno, že Bunge v první řadě jen otce činí zodpovědným a málo váhy klade na pití u žen; přece mluví jeho statistika i v tom směru jasně. —

V první řadě případů, kde matka i dcera byly schopny ku kojení, bylo jen 39·6% a 36·6% případů, ve kterých ženy ty pravidelně pily nápoje lihové. V druhé řadě, kde matky ještě kojily, dcery však již ne, stoupla čísla na 63·6% a 65·1%. V třetí skupině, kde již nekojily ani matky, ani dcery, vyšinula se procenta pravidelného požitku alkoholového na 73·2% a 82·3%.

Tato čísla hovoří srozumitelnou řečí, a potvrzují názor, že pravidelný, byť i domněle střídmý požitek alkoholu (i se strany ženiny) způsobuje neschopnost ku kojení.

VII. Alkohol a umění.

(Prof. P. Behrens, Düsseldorf.)

Nietzsche učil, že volné pokolení lidské nemůže býti nikdy vedeno předpisy morálky a pevně stanovenými, předepsanými povinnostmi, nýbrž že samo, z dobré vůle a čisté radosti jimi se řídí, uznávajíc svoji hodnotu. — Vše velké a závažné vzniká jen z rozkoše tvoření, každý dobrý princip a řád jen ze záliby, kterou připravuje.

Lidský duch zušlechťuje a tříbí své smyslné rozkoše a požitky — uměním. — Také zdrželivost od nápojů alkoholových, jež velikou má důležitost pro další vývoj lidstva, vykazuje řadu podobných požitků, uměním vytříbených.

Jest totiž jistá esthetika v abstinenci alkoholové; esthetika, která činí celý život osvícenější, klidnější, rovnoměrnější. Souměrnost touhy tvořící stává se člověku údělem; nazírání umělecké (intuice) jest spolehlivější, nápady cennější, trvanlivější, provedení schopnější, vyrovnatelnější: vše to podmiňuje pravé umělecké opojení, opojení rozkošnější a půvabnější, nežli ona povznešená nálada, dráždidly (stimulantiemi) vynucená.

A tento pocit přebytku síly a fantasie, který stojí k službám činnosti umělecké, přenáší se i do ostatního života.

I život všední získává rovnoměrností jasné nálady na ceně vnitřní a zvýšené procítění esthetické béře účast na všech životních záležitostech. Optimistické nazírání na svět potírá veškeré pochyby: člověk nabývá chuti k novému životu a s nadšením chápe se životních úkolů.

Kraepelin dokázal, že požitek alkoholu snižuje činnost duševní, a že obzvláště doznává újmy kritická schopnost úsudku.

Vážné umění nevzniká fantastickými sny a dobrými nápady; také technická schopnost a obratnost jsou toliko prostředky pomocnými: umění stává se nepomíjejícím svědectvím své doby a trvalým majetkem teprve hloubkou duševní, vědomě provozovanou kritikou umělcovou při tvoření, která ho vede k urovnané, vlastně harmonické činnosti, takže stává se pánem nad svou fantasií. Jen umělec, který objektivně stojí nad svými ideami a pracemi, může stvořiti dílo veliké.

Četné známky ve všech oborech životních ukazují k tomu, že rozednívá se jitro nové renaissance, že probouzí se opět kultura esthetická. Nedostačí však, že vytvořovány jsou jednotlivé výkony umělecké: výtvory ty musí býti také řádně oceněny, musí jim býti porozuměno. Nestačí, aby umělce pochopilo jen několik rovnodušných umělců a znalců umění; všechen lid musí nejen toužiti po umění, ale musí i dovésti je zažíti.

A jako zdrželivost přizpůsobuje tvůrce díla uměleckého k cíli a dílu vyššímu, tak činí i požitek z díla uměleckého přístupnější, prohloubenější: člověk nabývá nevědomky kritické soudnosti vůči výtvorům uměleckým, jeho odpor k ošklivému a láska ku krásnu se stupňuje. Čím více cvičením a zdrželivostí kritický instinkt se zostřuje, čím více zdrželivostí odvrací se smysl

od všeho povrchního a přikloňuje všemu důkladnému, tím více vnitřního porozumění nabývá člověk vůči nejtajnějším zjevům silných duší.

Takto přetvořený člověk bude požadovati, aby vše, co do našeho života zasahuje a co ho obklopuje, posvěceno a okouzleno bylo krásou. Tuto touhu svou obrozený člověk doby nové přenese na sebe sama, na své smýšlení i na své tělo. — Dožijeme se snad generace, kdy bude zahanbujícím zjevem tělo necvičené právě tak, jako vzduch nevzdělaný.

Jdeme vstříc dobám, kdy jednostranné tvoření nahrazeno bude všestranným, se vztahem nejen k tělesnému krásnu, ale i ku stránce tvořivosti ducha a spořádaného zdraví. — Takové statné pokolení procitne, podaří-li se nám zjednati nutné podmínky: zděděnou sílu tělesnou i duševní a ochranu téže před plíživým jedem nejhorším — alkoholem.

A právě umělci, lidé s citem uměleckým, zakladatelé nových nauk, badatelé a tvůrci všech oborů, kteří nejvíce podílu mají míti při rozednívání doby nové, právě tyto »citlivky srdce« stávají se často obětí alkoholu. »Vratkostí jejich srdce« — praví A. Smith — »vysvětluje se neobyčejná dráždivost těchto povah, jichž mozek při zimničné činnosti bezohledně jest zásobován přehojnou, nadprůměrnou stravou, takže vykonává — pokud se nedostaví reakce — mnohem více, nežli u člověka průměrného. Tato choulostivost vysvětluje také nebezpečnou reakci podobných povah vůči alkoholu — nesnášelivost k alkoholu. — Neboť právě mezi nejnadanějšími povahami zuří alkohol nejhrozněji; přečasto zachází geniální člověk následkem alkoholismu — byť i rodina a vrstevníci udávali zcela jiné příčiny záhuby.«

A přece právě tací lidé, průkopníci kultury, musí zachovati sobě plnou sílu; přemohou-li svého odpůrce — alkohol — dokáží tím, že abstinence alkoholová nehoví a nepodporuje šosáctví, ale potírá je: v líném proudu alkoholovém utápí se šosáctví, kdežto abstinence povznáší k volným výšinám!

Proto umělci, průkopníci kultury, v první řadě jsou povoláni, aby rovni společnosti vyvolenců v dyonizské volnosti vyvážili radosti životní: vztýčí nové symboly, ohlásí nové hodnoty radostného života. Dají původ novým podobám družnosti; tělo i duch sesílí ku kráse ve hrách i opravdovosti.

Tak krásou obrodí se šťastný rod lidský.

ROZHLEDY.

POLITICKÉ. Třeba nemoc léčit, nejen příznaky: Změna řádů ústavních, ne jednacího řádu parlamentního — Odstranění obstrukce prospěchem vlády — Cíle české obstrukce: Obstrukcí k politice oportunní? Či upuštěním od obstrukce k věcné oposici a k pokrokové politice lidové? Vláda rakouské bezradnosti — Ceterum autem censeo rozvážných sledovatelů rakouské politiky: náprava jedině na cestách politiky lidové a pokrokové — Odboj proti Mladočechům a jich vedení — Zjednodušení českých stran politických nebo všenárodní politická organisace? — Zmatek místo ujasnění. Dobrodružné kandidatury — Naděje dra Koerbera — Nové a nové požadavky maďarské — Poslední dny centralismu.

Ukončením jednodenního zasedání českého sněmu nastala letní prázdeň zákonodárných sborů v Rakousku. Vláda i národové mají nyní dosti času, aby uvažovali o svém dosavadním postupu, aby vážili jeho zisky a ztráty, a pomýšleli — na cesty nové, výslednější. Rozklad rakouského ústavního života projevuje se na venek obstrukcí, českou na říšské radě, německou na zemském sněmě. Je proto přirozeno, že otázka obstrukce budí nejvíce úvah. Zapomíná se, že obstrukce je pouhým symptómem vnitřního úpadku parlamentního života u nás; že je jenom zevním doložením rozkladu a umírání lžiliberálních, sociálně i národně zhola nespravedlivých ústavních zákonů z r. 1867. Základ nemoci je v tom, že ústavní zákony dosud platné byly sestavovány, ne aby se staly výrazem skutečných mocenských poměrů v rakouských národech, nýbrž aby podporovaly a odvracely od poklesnutí rozpadávající se a chřadnoucí moc německého měšťáctva. Tím se způsobilo, že po neplných čtyřiceti létech jsou naše ústavní zákony v nejpříkřejším odporu se skutečným rozdělením moci i mezi rakouskými národy i mezi jednotlivými třídami rakouského obyvatelstva. A tu je ovšem pochopitelno, že parlament nemůže požívat důvěry lidu, že je lidu lhostejný a vydán rozmarům a různým i osobním zájmům poslanců. Proto zastavení obstrukce nebude a nemůže znamenat uklidnění a ukotvení platné ústavy; jím může se přivodit jen klidnější postup k změně ústavních zákonů, ale za to k změně tím hlubší. Proto v otázce, budou-li Češi obstruovat či nebudou, pro vládu není, lépe řečeno nemělo by být rozřešení krise.

Pan dr. Koerber pramálo získá, vymizí-li z parlamentu česká obstrukce, ať již vypuzena mocí, změnou jednacího řádu nebo dobrovolným složením zbraní, když by dosáhla svého cíle, jejž ji formuloval nejnověji pan dr. Kramář: Českou obstrukcí uvést v Rakousku vůbec všechen obstrukční postup ad absurdum; obstrukcí dojít k možnosti politiky oportunní, politiky dle vzoru kola polského, jež by byla vždy ochotna podporovat dobrou vládu, t. j. vládu platící dobré výkupné. Ba na konci obstrukčních snů páně Kramářových je jistě, třeba toho

nevyslovil dosud, i účast v parlamentní většině — že ne pokrokové, je jisto, neboť pokrokových poslanců je v rakouském ústředním sněmu pranepatrná menšina. Ale znemožnění vší obstrukce, politika oportunní a posléze místo u stolu sněmovní většiny — jsou to ceny, jež by vyvážily všechny škody snad kolikaletého ještě obstrukčního postupu? (Kalendářní termín hlavní obstrukční srážky a českého vítězství odnaučili se stanovit již i Mladočeši.)

Nebylo by účelnější opustit obstrukci hned a nastoupit cestu věcné oposice? Panu dru Koerberovi by se tím způsobily jenom rozpaky a pád jeho urychlil. Jeho vláda je vládou rakouské bezradnosti, která může chránit svůj život jenom pod přístřeškem § 14. Za klidných parlamentních poměrů proti pokrokové, sebevědomé a poctivé straně oposiční kabinet Koerberův neobstojí. Vždyť je osamocen hůře nežli Mladočeši v nejprudších dobách obstrukčních. Pan dr. Koerber neví sám, čí je. A pravda, není jediné strany, která by byla ochotna pro jeho vládu se exponovat. Němci dávají, aby pan dr. Koerber pro ně pracoval; ale za to neposkytnou mu, kde nepůjde o jejich prospěch, kde docela by tak učinit mohli jen s trochou politického sebezapření, ani jediného hlasu. Konservativní šlechta a klerikálové jsou přese všechny vládní službičky od prvé chvíle tajnými odpůrci a podkopníky ministerstva Koerberova. Polákům je lhostejno, zda Koerber či jiný, jen když je to muž povolný při jejich parlamentních obchodech. Kde je tedy jediná větší strana, o niž by se vláda mohla v parlamentě opřít?

Ale ovšem, nejde jen o to, porazit a odstranit dra Koerbera. Tak malý cíl dnes snad by již ani Mladočechům nestačil. Otázka je, jak zamezit pro budoucno vládu německy absolutistickou, jakou de facto je vláda Koerberova. Odpověď je jediná: lidovou, pokrokovou politikou. Jenom pokrokovou politikou lze ještě upoutat zájem lidu pro věci veřejné. A dokavad nejsou pro běh věcí politických zaujaty nejširší vrstvy lidové, kterými jedině lze držet v šachu ústavní bezohlednosti vlády, dotud není naděje na účelnou změnu ústavy. Jednotlivými reformami ve směru k dokonalejší i politické i sociální svobodě, jež by vynutil nátlak zdola, sangažování lidu pro pokrokové tužby a snahy, upravovala by se cesta ke konečné, celkové reformě všech ústavních zákonů.

Proto nutno vítat každý projev, který svědčí, že národové rakouští a jejich jednotlivé strany politické se vzpamatovávají, že cesty pokrokové a lidové politiky nastupují. Ovšem k tomu nestačí trocha pěkných a dobrých slov, jaká promlouvali na př. Mladočeši v Mladé Boleslavi, a po nichž nenásledoval jediný dobrý skutek. Jde-li o stranu tak zkompromitovanou, která tolik dobrého slibovala, aby zhola nic nesplnila, bez skutků nelze věřiti jí nic. A to platí i o jednotlivcích ze strany mladočeské, kteří třeba slibují nápravu i proti samému vedení strany. Proto překvapilo, že mladočeského kandidáta dra Heřmana Janovského, byť i kandidoval samostatně a vystupoval proti vedení národní strany svobodomyslné s nejpříkřejšími výtkami, mohli podporovat i lidé pokrokoví. Kandidatura a zvolení dra Janovského na Slánsku bylo činem odboje mladočeského voličstva a docela i činem sympa-

tickým, neboť se dálo ve znamení snahy o reformu strany, o zjednání pořádku ve straně a o přinucení strany k politice přímosti a otevřenosti. Ale vždy šlo tu o boj o pořádek ve straně mladočeské, který vybojovat přísluší samotným Mladočechům. Zasahovali-li na prospěch dra Janovského ve volební zápas i stoupenci stran druhých, zejména i stran mladších a pokrokových, dávali manifestační volbě na Slánsku místo rázu protimladočeského ráz odporu proti dosavadním našim stranám politickým vůbec. Propagovala-li se ke všemu při volbě všenárodní nějaká politická organisace, naprosto matná a neurčitá, byla volební kampaň na Podřipsku velmi špatnou předzvěstí pro politické ujasnění v Čechách. Je pravda, že dosavadní strannická roztříštěnost je závadou našemu politickému životu. Ale zjednodušení stran nesmí vyjít z mezí, jež určují aspoň stěžejné, základní zásady nynějších politických organisací. Musí se opírat o přesně vytknuté požadavky programové. A tohoto nezbytného základu právě nemělo vystupování pana dra Janovského, ač v jednotlivostech vykládal věci zcela přijatelné, které pro Mladočecha jistě značí dobrý kus pokroku.

Ale poslední doplňovací zemské volby byly i zkušebným balónkem pro vládu Koerberovu, jež prý stále počítá s nutností rozpustit říšskou radu a zemský český sněm. A v tom na české straně vykonané volby mohly vládu jenom posílit proti Mladočechům. O tři mandáty šlo a ani jediného nenabyl žádný oficiálný kandidát vedoucí české strany politické. Přesněji řečeno: ani v jediném okrese netroufala si národní strana svobodomyslná vystoupit vlastním jménem a vlastní silou o mandát se pokusit. Na Podřipsku a na Náchodsku kandidovali aspoň samostatní mladočeští uchazeči, lidé, kteří mají silný místní vliv a moc. A i při tom kandidát náchodský dr. Čížek podlehl v druhém volebním běhu agrárníkovi Kotlandovi. A na Podřipsku prošel dr. Janovský v dík nejen svému místnímu vlivu, nýbrž hlavně pro svoje kozácké vystupování proti vedoucí straně české, — na jejíž program kandidoval! Na třetí volební zápasiště na Královédvorsko Mladočeši se ani neodvážili. Za to troufali si v obou volebních okresích východních Čech, které stály v zápase, vystoupit stoupenci dra Sternberga a docílili slušného počtu hlasů. Jak smutný obraz: strana dosud vedoucí, s dlouholetou politickou, dobrou minulostí neodvažuje se vstupovat ve volební zápas; za to lidé, kteří nemají žádných zásad, jež nepojí nic než jméno — a snad peníze — dobrodružného, bezzásadního šlechtického politika, mohou směle vystupovat a získávají řady voličů! Věru mladočeský úpadek je trudnější, než se nadáli i nejzaujatější odpůrci Mladočechů. Zkalily se vody veřejného života českého a lovit v nich budou lidé nejpochybnější, nejméně ujasnění, nejplanější. Pod markou odporu proti stranám vyšinou se jen obratní demagogové, lidé, kteří nemají politické páteře, jejichž přesvědčení se bude měnit podle nálady mas. V tom směru nelze se ubránit dojmu, že dobrodružnou byla i kandidatura dra Janovského a že podobných dobrodružných uchazečů v českých volbách bude vždy hojněji.

Naděje na možné oslabení Mladočechů novými volbami je však také jedinou příjemností poslední doby pro pana dra Koerbera. Jinak

zejména projevy maďarských politiků mohou panu dru Koerberovi dělat jenom těžkou hlavu. Že by docílil brzy vyrovnání s Uhry způsobem parlamentním, asi sám nedoufá. Zbývá i tady mu za útočiště jedině § 14. Ale Uhry jen tak se neparlamentním vyrovnáním nespokojí. Nejen strana neodvislosti stojí příkře proti přijetí vyrovnání vyřízeného v Rakousku absolutisticky. I hr. Apponyi a baron Bánffy prohlásili, že musejí Uhry trvat na tom, aby vyrovnavací předlohy byly v obojí polovici říše projednány parlamentně. Ovšem pravděpodobno, nedojde-li na parlamentní projednání, že Maďaři se spokojí i s vyrovnáním § 14. jen když jim bude dobře vyváženo povolením jejich desiderií národních a o státní samostatnost co nejúplnější. A aby o požadavky neměli Maďaři nikdy nouzi, starají se jejich politikové všech směrů. Nejnověji snaží se uplatnit nejen svým vlivem nýbrž i jazykově ve službě diplomatické. Proto inscenovány byly bouře v uherském říšském sněmu pro důtku ministerského předsedy starostovi debrecínskému za to, že nepřijal německý dopis konsula galackého. Ovšem i hr. Apponyi spokojoval se tu požadavkem, aby rakouská diplomacie ve styku s uherskými úřady neužívala němčiny nýbrž frančiny, jakožto řeči mezinárodní a diplomatické. Ale hned na to týž hr. Apponyi počal propagovat požadavek, aby Uhry zřídily si samostatné konsuláty; zájmy uherského obchodu a průmyslu prý se příčí zejména na Východě zájmům rakouským — nelze proto, aby zájmy protichůdné hájil společný konsul. Takovým způsobem Maďaři nepropasou jediné příležitosti k většímu osamostatnění Uherského státu.

Pro přívržence silné moci ústřední v habsburské monarchii smutné doby: v Rakousku rozklad centralistické ústavy, v Uhrách nezadržitelný postup k úplné rozluce . . . — *Gg.* —

*

Ze Slovenska. (Pravoty Rojka, Slov. Týždenníka, Veselovského. — Národní Noviny proti Týždenníku. — Čerňoch pro maďarisaci. — Ze Slov. Museální Společnosti. — Zvolenská knihtiskárna. — Slov. peněžní ústavy v Bánovcách a v Kysáči. — Kleslost mravů v Nitře.)

Minotaurus na Krétě toliko každého devátého léta vyžadoval lidské oběti od Athenských, dokud Theseus ho nezabil.

Novomodní labyrint máme i my: bludiště maďarské politiky. Minotaurem je zde maďarsko-národnostní šovinismus. Tento pak ne jen každých 9 let vyžaduje »lidských obětí«, ale téměř každodenně.

Oznamuji naše nejnovější oběti Minotaurovy:

Stařeček 81letý, r. kat. farář A. Rojko, napsal novinářský článek »Novomódní loupežnictvo«. Poslal jej »Křesťanu«, listu klerikálnímu a maďaronskému, po slovensku psanému v Pešti. Tento »Křesťan« před poslaneckými volbami velmi oslavuje Slováky, ale teď na př. ani jen slovo »Slovák« vytisknouti se neopováží. Proto i pro dobře slovenský článek Rojkův neměl smyslu a místa. Tak potom dostal se článek do rukou M. Hodžu, jenž jej uveřejnil ve svém »Slov. Týždenníku« 8. června 1903. Pod novomódním loupežnictvem je tam rozuměna násilná maďarisace, jež o jazyk olupuje národnosti.

Pešťanský státní fiskus v článku nalezl »bouření proti Maďarům« a žaloval. Rojko, jako původce, postaven před porotu. Ale pešťanská porota v článku nenalezla toho, co v něm viděl fiskus, a starce osvobodila. (2. května 1904.)

Tentýž »Slov. Týždenník« i 31. května měl pravotu pro více článků, v nichž prý politisoval, nemaje kauce. Odsouzen na zaplacení 140 K pokuty a pravotních útrat.

Poslance Veselovského pro »pobuřování proti Maďarům« (při programní řeči v Krakovanech) nedávno osvobodila kr. sedria v Nitře. Fiskus apelloval a teď král. tabula odsoudila Veselovského na 1 rok státního vězení, 1000 korun pokuty a na zaplacení pravotních útrat. Apelloval — od Kajfáše k Pilátu — na kúriu.

Kromě toho žaluje ho i senický slúžný pro »pomluvu úřadu«. Jeví se v tom pravotení slov. poslanců jednotná methoda, dle zásady: Audacter calumniari semper aliquid haeret. Chtějí to poslanectví každému hodně ztrpčiti, chtějí je hmotně ožebračiti, chtějí je učiniti nemožnými. Kéž by bylo pravdou: »Hrom a peklo, marné vaše proti nám jsou vzteky!«

*

Pokrokový »Slov. Týždenník«, znamenitě redigovaný Milanem Hodžou, aby i na kalných vodách politiky mohl se svobodněji pohybovati, složil 11.500 K kauce. Je to dnes jediný slov. týdenník politický, k tomu jediný a od stvoření světa první illustrovaný politický slovenský list, jejž bylo a je třeba jako chleba. Ale lidé od našeho »národního orgánu«, od martinských »Národních Novin« mají proň jen asi to středověké »anathema sit!«. Hněv svůj dokazují mu zamlčováním a všelijak jináče. Pálili by jej jak Husa, kdyby směli, kdyby měli vládu. I zde důkaz, nakolik nízký někdy dovede býti slovenský naturel. Tak malicherní lidé, koho ti přemohou z nepřátel, když ani jen svou tak odpornou automanii přemáhati nechtějí. Jsou to »Slavi« či »Sclavi«?!

S nimi závoditi dovede jen Čerňoch, ablegát Uh. Skalice.

Když ministr osvěty po tyto dny svolal poradu zástupců rozličných vyznání a směrů, by slyšel jejich mínění vzhledem ku předloze zákona, směřující za úplným pomaďarštěním lidových škol — Čerňoch s návrhem souhlasil; Čerňoch chválil maďarščení Slováků, svých voličů, on, Čerňoch, Skaličan, Slovák, výtečník, ř. kat. kněz a ostřihomský kapitulník! Praví se o něm, že spekuluje na biskupstvo. Ve Skalici, jmenovitě před volbami, simuluje Slováka, v Ostřihomě a v Pešti maďarisátora. Tak se to u nás lazí »per aspera ad astra«!

A opravdivý zájem národa je jim Hekubou.

Nesmírné oběti práce a sebezapření, zlata a krve vždy vyžadoval — dle svědectví dějin — každý veliký útvar státní, každá svoboda velikých myšlenek, velikých cílů. Pravda vědecká, náboženská, národní, sociální, vůbec každá veliká »pravda« vždy dosud byla rozena s náramnou bolestí, s nadlidským napínáním všemožných sil.

Jen Slováků svoboda a pravda má býti jakýmsi pečeným holubem, létajícím do úst sám od sebe. Slováci místo žertvování zlata

a krve »na strach vragám« tlukou se sami mezi sebou. »Národní Noviny« ubíjejí »Slov. Týždenník«. Čerňochové vychvalují maďarisaci!

. Ani jen členové Sl. Museální Společnosti, jichž je dosti málo, a roční příspěvek dosti malý, neslouží na slávu nám. Jsou těch ročních příspěvků dlužni do 3000 korun!

*

Ve Zvoleně slov. národovci zakládají účastinářskou knihtiskárnu. Na sehnání 20.000 korun vypustili 1000 účastin. Bodej se jim dařilo. Vždy ještě veliké množství slovenského čtení tiščeno bývá u firem neslovenských. Tak na př. 18.000 výtisků kalendáře svatovojtěšského, »Katolické Noviny« a mnoho jiného.

Salva pak — nejpodnikavější slov. knihtiskař — tře psotu. Tak se u nás rozumí přísloví: Svůj k svému!

V Bánovcech (st. Trenčanská) Slováci zakládají nový peněžný ústav s jistinou 60.000 korun o 1000 účastinách. Cele tak i v Kysáči (v Báčce).

Mezi městečky hornouherskými z nejvlastenečtějších, t. j. nejpomaďarštěnějších je Nitra. Jak blahý je zde život, jak počíná se zde zlatý věk, o tom zajímavě píše nitranská lokálka maďarská »Nyitramegyei Szemle« v 26. čísle následovně: »Bezcitná matka přivedena ku policii, matka, jež válkem po hlavě tak udeřila své malé děvče, že mozek mu vyšplechl, a bylo v zápase mezi životem a smrtí odvezeno do městské nemocnice. Tehdy i svému synu zlomila ruku.«

O tomto mluví se veřejně. Ale komu je známo, že v Párovské ulici mezi narozenými křesťanskými dětmi sotva se najde zákonité? Padlé matky pak jiným — osobám pochybným — svěřují výchovu svých dítek. Tak potom není div, když v Párovské ulici a po jiných temnějších místech narozených nezákonných dětí 60% zahyne během roku. Máme si snad utišiti svědomí tou pekelnou malicí, že takto množí se počet anjelů? . . . Přičtemež k tomuto nápadně mnohé protipřirozené porody předčasné, počet mrtvonarozených, a potom ať svírá nám srdce strašně tmavé podezření vzhledem ku ohromnému počtu vražedlného odhánění plodů . . .

Račte se přecházeti po Párovské ulici a oslovte dle náhody tam kterékoli dítě. S hrůzou zvíte, že i 14—15letí chlapci, dívky do školy ještě nechodili, o náboženství nemají ponětí . . .

Do každodenní školy chodí párovské dítě obyčejně jen tehdy, kdy a dokud mu libo! Nejtemnější africké poměry.

Škola opakovací leží tam úhorem . . . Marii Pamfler zemřelo 16leté děvče. Byla tuze hubená, tuberkulosa — postrach Párovské ulice — strhla ji do předčasného hrobu. Jen »dvě zimy« chodila do školy, ostatní čas trávila v dílně na cigarettové trubky. — Matka lourdskou vodou chtěla ji uzdraviti, by ji měla ku své pomoci. Zemřela . . .«

»Nitra, milá Nitra, ty slovenská máti,
keď pozrem na teba, musím zaplakati!«

Slovák.

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Platební bilance Rakousko-Uherska a Rakouska v posledním desítiletí.

Ministerstvo financí vydalo právě vysoce zajímavou publikaci o t. zv. platební bilanci naší monarchie.

Vydalo ji v řadě svých tabulek pro statistiku měnnou. Máť platební bilance veliký význam právě pro reformu valutní. Klade se druhdy otázka, je-li naše platební bilance aktivní či pasivní, na roveň otázce: udržíme svoje draze opatřené zlato v zemi, zavedeme-li hotové placení, t. j. neobmezenou povinnost banky Rakousko-Uherské vyměňovati každou bankovku jí vydanou za zlato? Povinnost tato dosud je suspendována, již od roku 1848, třeba že banka v posledních letech nejen že bankovky dobrovolně zlatem vyplácela, nýbrž i dokonce zlato obecenstvu vnucovala.

Co je tedy ona t. zv. platební bilance? Je to poměr mezi veškerými pohledávkami s jedné a veškerými závazky s druhé strany, jež mají naproti sobě jednotlivá národní hospodářství, tedy vždy veškerá hospodářství uvnitř hranic státu jednoho naproti veškerým hospodářstvím v obvodě všech států ostatních, nebo jedním slovem v cizině vůbec.

Dříve, za dob merkantilismu, kladena zde výhradně váha na poměr dovozu a vývozu zboží, na t. zv. bilanci (rovnováhu) tržební. Staletým cílem usilovné péče národohospodářské až do stol. 18. bylo učiniti všemožným ztěžováním přívozu zboží (zákazy a prohibičními cly) a všemožným podporováním průmyslového vývozu tuto tržební bilanci příznivou.

*

V nové době však vedle dovozu a vývozu zboží zaujímají vždy význačnější poměrně místo a působí na celkovou platební bilanci mezi jednotlivými státy a cizinou i jiné převody majetkové, jaké způsobuje pohyblivost kapitálu i osob — vedle tržební bilance působí vždy významněji jiné složky v bilanci platební. Občané státu jednoho kupují dluhopisy a renty států cizích, zakládají v cizině podniky železniční, plavební, báňské, průmyslové, bankovní, pojišťovny atd., nebo kupují jejich akcie a prioritní obligace, z čehož jim pak plynou zisky, dividendy, úroky, amortisace jako důchody ze států dlužnických. Stát jeden resp. občané a podniky v něm sídlící dopravují zboží cizozemské po svých železnicích a řekách nebo svými loděmi námořními. Lidé se vystěhovávají z vlasti berouce s sebou své movité jmění nebo naopak posílají úspory svým pozůstalým v domově nebo se s nahospodařenými penězi domů vracejí. Konečně cestovatelský ruch přináší jistým zemím a krajům miliony zahraničního kapitálu.

Tím vším vysvětluje se, proč státy nejbohatší a nejprůmyslovější jsou co do své tržební bilance pasivními, t. j. dovezou v celku daleko více zboží, nežli samy vyvážejí; majíce ze svých kapitálů v cizině uložených, z vykonávání dopravy zejm. námořní ročně miliardy národního důchodu, mohou též zvýšiti svoji míru životní, mnoho spotřebovati a v celém světě, kde co jest nejlepšího, skoupiti.

*

Jak je nyní s Rakousko-Uherskem? Že jsme co do své bilance efekční, t. j. poměru mezi pohledávkami a platy z majetku cenných papírů, pasivní, bylo známo; otázka byla, je-li toto pasivum vyváženo aktivními položkami jinými, zejm. aktivním saldem našeho zahraničního obchodu.

Avšak zjišťování jednotlivých složek platební bilance je věcí neobyčejně obtížnou.

Vždyť ani srovnání tržebních výkazů nedává zcela přesného obrazu vzájemných tržebních styků rozličných zemí. Co srovnavatelnost číslic z jednotlivých zemí zvláště ztěžuje, jest především rozdílnost klassifikace zboží. Statistika připojuje se k platnému celnímu tarifu, zde více, jinde méně specialisovanému; na př. Rakousko zobrazuje svůj dovoz z Německa v 1300 položkách, Německo svůj vývoz k nám pouze v 900; každá statistika jde též svou vlastní cestou při vřaďování jednotlivých druhů zboží ve velké soustavné skupiny (potraviny, suroviny, tovary). Dále vadí rozdílný způsob zjišťování zemí původu a určení zboží dle toho, vyšetřuje-li statistika skutečnou zemi původu nebo spotřeby zboží (jako u nás), nebo jenom zemi, z jejíhož obchodu zboží pochází nebo do kterého přechází (jako na př. v Anglii), rovněž i udávání svobodných přístavů (Hamburk, Brémy) jako vlastních zemí původu nebo určení zboží (čímž na př. obchodní styky Rakouska s Německem nemohou býti správně zjištěny), nestejné zaznamenávání zboží tu dle váhy hrubé, tam dle čisté, nestejné zjišťování zboží jen prováženého atd., konečně rozdílné methody zjišťování cen zboží (dle deklarací interessentů, dle odhadu, průměrných cen) při vývozu nebo zase jiné při dovozu zboží a pod.

Pro počítání hodnoty vývozu dlužno pro posouzení bilance čítati i dopravní náklady až ke hranici zemské, pro hodnotu dovozu jak výrobní náklady statku v cizině, tak i dopravní náklady z ciziny až ku hranici zemské, tedy na př. norimberské zboží exportované do severní Ameriky dle hodnoty loco Hamburk pro Německo a pro Spojené Státy dle hodnoty loco N.-York (transport po moři mohou obstarávati lodi v tomto případě buď německé nebo americké nebo státu třetího — Anglie —, a dle toho pak se pošinuje bilance výlohami lodní dopravy).

Hodnoty statistikou zjišťované mohou se tudíž shodovati jen, pokud dvě země bezprostředně spolu souvisejí. Proto dlužno i číslice zahraniční tržby bráti s reservou, a poněvadž každý stát zjišťuje přesněji a přísně dovoz zboží nežli vývoz, lze za to míti, že saldo zahraniční tržby vždycky je ve skutečnosti daleko příznivější (vývoz tedy větší, přívoz menší) nežli v úřední statistice.

Tím nesnadnější je sledování majetku a majetkových pohybů u ostatních složek platební bilance úřední kontrole nepodléhajících; dlužno tu čítati na ochotu a přesnost bank, železnic, plavebních a j. soukromých podniků, odhadovati, kombinovati, kontrolovati atd. Výsledek vždycky pak lze bráti jen jakožto pravděpodobný.

S těmito výhradami uvádíme tedy zajímavější data z ministerské publikace.

*

Cenných papírů rakouských je v majetku ciziny za 6859 mil. K, uherských za 2527 mil., bosenských za 28 mil., úhrnem za 9414 mil. korun. Z této $9^1/_2$ miliardy korun připadá na státní dluh rakouský 2698 mil., na státní dluh uherský 1776 mil. korun. Priorit našich je v rukou ciziny za 3104 mil., uherských za 72 mil. Akcií bankovních a průmyslových má cizina u nás za 263, v Uhrách jen za 42, v Bosně jen za 9 mil. korun, akcií dopravních podniků v Rakousku má cizina za 610 mil. (v tom zejm. jižní dráhy a společnost rakousko-uherské dráhy státní), v Uhrách za 217 mil. korun. Ostatek zbývá na zástavní listy a veřejné zápůjčky. V tom není však zahrnuto 66 mil. K efektů bosenských a přes 400 mil. K komunálních obligací a zástavních listů uherských.

Je tedy v cizině našich cenných papírů o 4332 mil. korun více nežli uherských. Avšak my jsme zase s druhé strany věřiteli Uher. Máme uherských státních papírů za 1100 mil., uherských zástavních listů asi za miliardu, v pohledávkách hypotečních proti uherským majitelům nemovitostí za více než půl miliardy korun, takže zadlužení uherské v Rakousku a ostatní cizině obnáší celkem kolem 5 miliard K. Naproti tomu — čítáme-li pouze zadlužení Předlitavska — sluší od oněch 6859 rakouských mil. korun, které jsou v rukou ciziny, odpočísti kapitalisovaný příspěvek Uher ke zúročení společného dříve dluhu (1406 mil.), annuity rakouských železnic 1240 mil., cizozemské losy a j. cenné papíry v majetku rakouském asi 724 mil. a konečně státní papíry uherské v rukou rakouských 1100 mil., celkem tedy asi 4500 mil. korun, nehledíc ke zmíněným zástavním listům a hypotečním dluhům uherským v majetku rakouském.

*

Komu jsme dlužni tyto miliardy? Všem zemím západo- a středoevropským, Německu, Francii, Anglii, Hollandsku i Belgii a Švýcarsku, v menších poměrně částkách i jiným zemím. Převahu má Německo, které drží v majetku skoro polovici všech cenných papírů Rakousko-Uherska v majetku zahraničním jsoucích (4601 milionů ze 9386 mil. korun), a sice 2885 mil. rakouských a 1716 mil. korun uherských — má tedy Německo z rakouských papírů zahraničních asi 42 proc., uherských asi 68 proc., závisí tedy Uhersko na německém kapitále daleko více poměrně nežli Předlitavsko. Francie má uloženo v Rakousku 2538 mil. (asi jen o 350 mil. K méně nežli Německo), v Uhrách jen 310 mil. korun, Anglie v Rakousku 262, v Uhrách dokonce jen 92 mil. K. Dvakrát více nežli Anglie jest naším věřitelem Holand, který má umístěno v Předlitavsku 536, v Uhrách 240 milionů, Belgie u nás 198, v Uhrách 65 mil., ostatní země u nás celkem 440, v Uhersku 104 mil. korun. Téměř 80 proc. našich zahraničních papírů rakousko-uherských je v rukou německých a francouzských, my v Předlitavsku béřeme však svoje peníze od států západnějších více nežli Uhry, které je přijímají obrovskou převahou od nás a od Německa.

Z tohoto zadlužení platíme arci ročně veliké miliony úroků a amortisací: od let 90tých asi 380, v roce 1901 následkem vzrůstu

našeho zadlužení emisemi nových půjček našich i uherských 403 miliony korun ročně.

*

Aktivní jsou za to téměř všechny složky ostatní. Aktivní saldo naší tržby zahraniční, jinak silně kolísavé, činilo v průměru let 1892 až 1901 200·9 mil. korun, a je potěšitelno, že export surovin zemědělských a průmyslových, který tolik závisí na nahodilé úrodě, je co do svého významu pro tržební bilanci postupně, třebas zneháhla, zatlačován rostoucím nadvývozem tovarů.

Velikou důležitost má vystěhovalectví, které, zvl. pokud jde o stěhování do Severoamerické Unie, nabývá u nás v posledních letech rozměrů úžasných. V pěti fiskálních letech 1891—1895 přistěhovalo se do Severní Ameriky od nás (z Rakousko-Uherska) úhrnem 277.439 vystěhovalců, tedy průměrem necelých 56.000 ročně. Avšak od r. 1900 jsou to již 100 a více tisíc: v roce fiskálním 1900—1901 113.390, v roce 1901–1902 171.989, v roce 1902—1903 plných 206.011.

Jsme druhými v řadě států, kteří dodávají Severní Americe lidský materiál. V posledním roce vystěhovalo se do Unie z Italie 230.622 osob, z Ruska evropského 136.093 osob, z celého světa 857.046 osob; Italie, Rakousko-Uhersko a Rusko dodávají tedy z toho plných 572.700 osob.

Toto vystěhovalectví má — nehledíc k veliké ztrátě pracovní síly, jakou representuje — pro platební bilanci dvojí vzájemně protivný účinek.

Jednak berou vystěhovalci s sebou své movité jmění (v tom i obnosy za zpeněžené nemovitosti). Lonští (1902—1903) vystěhovalci rakousko-uherští měli prý při vstoupení na americkou půdu celkem 15·175 mil. K jmění (72·5 K na 1 hlavu); Němci z toho 4·035 mil. (na 1 vystěhovalce 170 K), Slováci a Poláci po 2·065 mil. (51 K 5 h), Chorvaté a Slovinci 2·035 mil. (61 K), Maďaři 1·107 mil. (63 K), Češi 1·087 mil. (113 K), židé 0·918 mil. K (na jednoho vystěhovalce 50 K), Rusíni 0·462 mil. K (46 K na osobu).

Toto jmění zbylo vystěhovalcům po zapravení výloh cestovních, které byly téhož roku odhadnuty na 46·41 mil. K.

Avšak s druhé strany vystěhovalci posílají své přebytky a úspory příbuzným (rodinám) ve staré vlasti. Tyto peněžní zásilky vzrostly v letech 1893—1903 z 30·19 mil. na 161·46 mil. korun, z čehož přišlo 76·11 mil. korun do Rakouska a 85·35 mil. korun do Uher, čítajíc zde jen platy prostřednictvím bank, kdežto poštovními poukázkami došlo do Rakouska ještě v r. 1902 ze Sev. Ameriky 10·86 mil., do Uher přibližně na 20 mil. K více, nežli tam bylo posláno, při čemž jde tu skoro vesměs o peníze vystěhovalecké.

Tato rozdílnost souvisí s okolností, převažuje-li vystěhovalectví rodinné či jedinecké, trvalé či dočasné. Kde se stěhují celé rodiny, odlučují se od vlasti zpravidla navždy.

Neméně důležitým je výnos turistiky a ruchu cizineckého vůbec. Rakousko z něho v roce 1902 od cizozemců vytěžilo 63·13 mil., z čehož připadá 24·06 mil. K na Tyroly, 16·63 mil. na Čechy – roz-

uměj německo-česká místa lázeňská, Karlovy Vary, Marianské Lázně, Teplice atd. — 4·77 mil. korun na Vídeň.

Konečně platí cizina za dopravu zboží našim železnicím ročně průměrem 15 mil. K a našemu námořnictvu ročně 60 mil. K, avšak za to zase platy našich lodí na cestách v cizině konaných obnášejí 30 mil. K.

*

Úhrnem tedy platíme ročně v Rakousko-Uhersku do ciziny v průměru let 1892—1901 na úrocích a splátkách z našich v cizině umístěných cenných papírů 385 mil., jako zisk cizozemských pojišťoven na život 8 mil., naše válečné námořnictvo utratí do roka v cizině 10 mil. — naproti tomu saldo naší tržby s cizinou činí v náš prospěch ročně průměrem 201 mil. (v roce 1901 plných 287 mil. K), saldo našich železnic a lodí z mezinárodní dopravy průměrem 38 mil. (v roce 1901 45 mil. K), saldo z hnutí vystěhovaleckého průměrem 21 (v roce 1901 plných 62 mil.) korun, z hnutí cizineckého průměrem 47 mil. a v roce 1901 61 mil. K. Z mezinárodního obchodu efekčního vyplynulo nám příznivé saldo 71 mil., v roce 1901 plných 170 mil. korun.

Je tedy bilance pro nás celkem přízniva. Nicméně nelze přehlížeti, že naše zadlužení v cizině, cizozemský kapitál u nás investovaný stoupá, nechť již jde o státní půjčky či o podniky rázu obchodního (v těchto stoupl v Rakousku od roku 1892 asi o 160 mil. K a činí koncem 1902 zahraniční kapitál v nich umístěný 249 mil. K), třeba že následkem klesnutí míry úrokové nemá stoupnutí toto vždycky v zápětí zvýšení břemene úrokového. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ. Zpráva českého odboru moravské rady zemědělské o činnosti v r. 1903 — Řízení ušlechťovací — Význam a výsledky řízení ušlechťovacího v celním území rakousko-uherském.

Český odbor m o r a v s k é rady zemědělské ukončiv v r. 1903 prvé pětiletí své činnosti, vydal výroční zprávu o činnosti své v roce uplynulém. Na poli zákonodárství zabýval se zejména otázkou závazných společenstev zemědělských a přípravou osnovy zákona zemského, jímž by doplněn a proveden byl zákon říšský, vedle řady jiných záležitostí, dotýkajících se zvlášť úpravy celních tarifů, otázky řepařské a cukrovarnické, vládní osnovy zákona zakazujícího rayonování, surtaxy na cukr, dovozu masa, vydání zákona o původu chmele a j. v. Velká péče věnována hospodářskému vyučování kočovnému, které jest ovšem tím cennější, sleduje-li cíle konkretní. Tak snažil se působiti vedle jiných přednášejících konsulent mlékařský nejen přednáškami, nýbrž informacemi a prací na místě samém, směřující buď ku zřízení, buď ku zdárnému zavedení mlékáren družstevních, buď ku zlepšení jich výroby v určitých směrech. Ve své stručné a tudíž přehledné zprávě podává pěkný výčet své činnosti přednáškové, poučovatelské a organisační. Také činnost inspektora chovu dobytka, ovocnářství a zelinářství i některých učitelů kočovných spěla dílem za konkretními úkoly. Hospodářské školy pěkně se vyvíjely. Na všech českých školách zemědělských

na Moravě bylo v r. 1903—4 998 žáků proti 924 v r. 1902—3, což znamená přírůstek 74 žáků, (137 žáků proti r. 1901—2).

Čítáme-li v procentech, připadlo v r. 1900—1 průměrně na jednu rolnickou školu 22·5 chovanců, v r. 1901—2 20·8, v r. 1902—3 22, v r. 1903—4 25! Na jednu zimní hosp. školu připadlo v roce 1900—1 průměrně 32·2, v r. 1901—2 31.6, v r. 1902—3 30·6 a v r. 1903—4 33·09 žáků.

Škol českých bylo na Moravě v r. 1903—4 celkem 34, a to 1 střední, 5 rolnických, 23 zimních, 1 hospodyňská, 1 lnářská, 1 lesnická, 1 mlékařská a 1 pomologická, oproti roku předchozímu o 3 více.

Nikoliv skrovná péče byla věnována též pěstění rostlin, zvláště pokusům v různých odvětvích rostlinné výroby. Zvláště konány pokusy se sušením cukrovky, se šťovíkem stepním, s čečorkou vratičolistou, seradelou, komonicí, lupinou, s tabákem, s žaponskou pšenicí. Bedlivě sledováno zvelebování chovu zvířectva. Chov hovězího dobytka podporován zejména zakupováním býků plemenných, odměňováním na výstavách, podporováním chovných družstev, zakládáním kmenových stád a očkováním tuberkulinem. Udělovány též odměny za zřizování vzorných stájů a hnojišť, pořádány odborné kursy atd. Rolnických družstev nákupních a prodejních bylo v obvodu českého odboru rady zemědělské as 42, družstev mlékařských 95, družstva ovocnářská a zelinářská 3, družstev lnářských 9, družstev lihovarských a škrobárenskych 11, okresních družstev pro zvelebení chovu hovězího dobytka 37. Zbývající část zprávy týká se hospodářského průmyslu, tržby a úvěrnictví, zejména činnosti banky zemědělské, a záležitostí správních.

* * *

Řízení ušlechťovací bylo v Rakousko-Uhersku doposud popelkou, zatím co v zemích západních již po léta jest mocným prostředkem k zvelebení průmyslové činnosti domácí a k povznesení vývozu. Teprve vídeňská ústředna obchodních a živnost. komor rakouských, za účelem přípravy nových obchodních smluv zřízená, energicky jala se propagovati vybudování řízení ušlechťovacího. V poslední době pak zejména komerční rada Engel ve zvláštní publikaci vylíčil podstatu a objem zušlechťovacího řízení v rakousko-uherském území celním. Řízení ušlechťovací, jakýsi druh řízení záznamního, záleží v tom, že dovoluje se bezcelný přívoz surovin nebo polotovarů s podmínkou, že budou ve stavu »zušlechtěném«, t. j. byvše průmyslově zpracovány, zase vyvezeny do země jich původu, nebo vůbec do ciziny. Rozlišovati tu dlužno zušlechťovací řízení aktivní, kde ušlechťovací proces cizího zboží se v tuzemsku koná, a řízení pasivní, kde domácí suroviny a polotovary zasílají se do ciziny k zušlechtění proti bezcelnému zpětném přívozu. Hlavní národohospodářský význam má ovšem řízení aktivní, které také v celním území našem se značně rozvinulo vzdor tomu, že platné doposud předpisy úplnému jeho rozvoji na mnoze překážejí. Národohospodářským účelem aktivního řízení zušlechťovacího jest udržeti výkonnost domácího vývozního průmyslu i tehdy, když nenalezá doma dosti surovin a polotovarů, aneb surovin buď v kvalitě, buď v ceně

nepostačujících, aby udržel posice své na trzích zahraničních aneb nových dobýval. Jest pochopitelno, že zájem domácího průmyslu i celního fisku nutí k jistým podmínkám, za kterých jedině řízení ušlechťovací může býti povoleno. Z těchto podmínek jest nejvýznačnější průkaz o totožnosti suroviny (polotovaru) beze cla přivezené ve výrobku z ní vyrobeném a vyvezeném. Že zásadně jest požadavek průkazu identity nezbytným, o tom není sporu. Jde však o to, kterak průkaz ten požadovati, aby nebylo řízení ušlechťovací znesnadňováno nebo dokonce illusorním činěno. A tu jsou právě veliké rozdíly v řízení jednotlivých států. Při věcech zastupitelných měl by na jisto postačiti průkaz, že vyvezené zboží množstvím i jakostí odpovídá množství i jakosti suroviny beze cla přivezené, a nemělo by se býti dále zbytečně píděno po průkazu totožnosti.

* * *

Nejlépe snad jest postaráno o snadné provádění řízení ušlechťovacího ve Spojených Státech severoamerických, kde postaveno jest řízení ušlechťovací na široký podklad zákonný. Tam není vrácení cla prostřednictvím řízení ušlechťovacího již pouhou výjimkou, připuštěnou zákonem neb správou státní. Každému, kdož clem povinné suroviny dováží a zpracuje, a výrobky takto vyrobené samy o sobě nebo ve spojení s jinými materialiemi opět vyveze, přísluší určité, pouze na vyplnění některých formalit vázané právo na náhradu 99 proc. cla jím nebo importérem za surovinu zaplaceného. Když továrník zboží takto vyrobené prodá některé severoamerické firmě vývozní, jest tato oprávněna, žádati při vývozu zpětné zaplacení cla. Celní úřad žádá a zkoumá pouze »přiznání na místě přísahy«, obsahující zevrubné udání skutečností, majících důležitost pro uplatnění nároku na vrácení cla.

* * *

Zajímavá jsou data o jednotlivých oborech výrobních v Rakousku-Uhersku, v nichž se řízení ušlechťovacího používá. V průmyslu mlýnském zrušením t. zv. řízení mlecího, které v podstatě své jest jen řízením zušlechťovacím, kdysi snad nepřiměřeně usnadňovaným, v posledních letech svého trvání však potřebnými kautelami náležitě opatřeným, bylo národní hospodářství naše připraveno (dle Engela) o 14·6—16·8 mil. korun ročně. V průmyslu textilním tvoří barvení příze a tkanin důležitý obor aktivního řízení ušlechťovacího; hodnota tuzemské práce ušlechťovací a tuzemských přídatků obnáší v ročním průměru posledních let 700.000 K. Důležit jest též tisk tkanin, dovážených ze Švýcarska a Velké Britanie. Tuzemský výdělek na této práci obnášel v r. 1894 1,348.000, v r. 1902 550.000 K.

Ve vyšívání (krumplování, protkávání) obnášel tuzemský zisk prostřednictvím zušlechťovacího řízení v r. 1902 docílený 18$^3/_4$ mil K, v konfekcionování látek v posledních létech průměrně 1 mil. K, ve výrobě svazečků cigaretového papíru 500—600.000 K. V oboru šití rukavic pohybuje se roční dovoz mezi 350—600 q v ceně 1$^1/_2$ až 4$^1/_2$ mil. korun. Zpětný vývoz ušitých rukavic obnáší rovněž 350 až 600 q, leč v ceně 1$^3/_4$—5$^1/_2$ mil. K. Přebytek pro naše hospodářství národní obnášel v posledních letech 350—640.000 K ročně.

Šití rukavic v řízení ušlechťovacím hrozí však úbytek, poněvadž dle nařízení pruského ministra obchodu má býti tamní passivní ušlechťovací řízení s Rakouskem a Belgií postupně zrušováno. Za to rozvinulo se znamenitě řízení ušlechťovací ve výrobě kuchyňského nádobí a náčiní.

Bezcelný dovoz železného plechu, železa a ocele obnášel v r. 1900 82.065 q v ceně 3,250.000 K. Opětný vývoz zpracovaného materialu obnášel r. 1901 56.678 q. v ceně 8·31 mil. K. Vedle práce sluší tu ceniti i tuzemské přídatky. Průměrně v posledních čtyř letech lze ceniti přídatky a ušlechťovací práci na 6 mil. K ročně. Důležito jest ušlechťovací řízení pro průmysl strojnický, kde jest domácí material, železo, velice drahý. Leckdy umožňuje jedině řízení ušlechťovací vývoz strojů a strojových součástek.

V r. 1900 vzrostl dovoz surovin na 134.514 q v ceně 1,580.000 korun. Opětný vývoz dosáhl v r. 1900 množství 125.495 q v ceně 9·7 mil. K. V posledních létech získalo národní hospodářství naše v tomto odvětví ušlechťovacím řízením ročně 5—$8^1/_2$ mil. K.

* * *

Z následujících číslic jsou zřejmy výsledky aktivního ušlechťovacího řízení pro národní hospodářství našeho celního území.

Cena tuzemských přídatků a práce ušlechťovací v korunách byla v letech níže uvedených takováto:

Roku	1894	47,242.636
»	1895	45,067.424
»	1896	47,766.020
»	1897	51,300.330
»	1898	57,720.518
»	1899	64,052.288
»	1900	71,460.096
»	1901	58,951.226
»	1902	44,288.542

Rakousko-uherské celní území získává ročně zušlechťovacím řízením průměrně značně přes 50 mil. K; že na tomto zisku participuje převážně Předlitavsko, nelze pochybovati. Větší polovice řečených obnosů připadá na práci, menší na tuzemské přídatky. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Pojišťování živnostnictva.

Program naší vedoucí strany politické, pokud jde o otázku rozšíření dnešního dělnicko-úřednického pojišťování sociálního na další vrstvy, zejména drobných zaměstnavatelů, nuznou životní měrou dělníkům se blížících a namnoze životní míry těchto ani nedosahujících, zdá se, konečně aspoň částečně vymanil se z agitačního ovzduší maloživnostenského a obrátil k věcnému řešení tohoto problému. Alespoň pracovní program, schválený v té příčině nedávno příslušnou pracovní komisí klubu nár. strany svobodomyslné, udělil svoje placet — aspoň ve hlavní věci — věcnému pojímání otázky, jaké z kruhů odborných,

na politických proudech nezávislých, už od několika let bylo hájeno a jimi také na letošním českém vědeckém sjezdě právnickém formulováno. V programu klubovním už schází důležitý pasus prvotního sněmovního návrhu poslanců svobodomyslných z r. 1899, že má býti zavedeno zákonné pojišťování sociální řemeslnictva a živnostnictva »soustředěného ve společenstvech a gremiích«. Padá tedy tím neudržitelný agitační požadavek, pojistiti čechovní maloživnostnictvo proto, že je právě tím sloupem státu, za jakého je jeho mluvčí pořád ještě vydávají a kterým už dávno není a býti nemůže; padá dále nemožné toto omezení kruhu pojištěnců, které v nucenou organisaci zahrnovalo na příklad i příslušníky gremií z kategorie velkoobchodnických velmožů, kteří závazně k nim patří, poněvadž tu není výjimky, analogické vyloučení továrníků z nucené organisace výrobních společenstev; sic ještě i v tomto nejnovějším programu žádá se zavedení obligatorního pojištění invalidního a starobního pro s t a v živnostenský a obchodnický, ale znatelně už proniká přesvědčení, že tu může jíti reelně jen o úpravu tohoto pojištění v rámci dalšího vybudování dnešního dělnického pojišťování sociálního, kde ovšem vládnou principy jiné, než požadavky stavovské, totiž princip, že donucení k pojištění přirozeně vztahuje se jen na ony vrstvy, které svou slabostí hospodářskou a nejistotou existenční samy o sobě z vlastní iniciativy na opatření takové nestačí. Theoreticky zdá se být už rozřešena otázka, že na cestě dalšího vybudování nynějšího sociálního pojišťování německého vzoru k lidovému pojišťování je nejblíž stav drobných podnikatelů. O praktických a vážných pochybách co do jeho provedení však návrh klubovní nezdá se míti jasno, zejména o základní otázce, jak uplatniti při živnostenském pojišťování vedoucí princip, totiž přesunutí jeho nákladů na náklady výrobní, když přece schází tu nucený výběrčí příspěvků, jakým je při dělnickém pojišťování zaměstnavatel, kdežto nuzný živnostník daně neplatící ani příspěvky pojistné, které rovněž má přímo platiti, nebude moci odváděti a tím ovšem nezbytná v š e o b e c n o s t přesunutí nákladů pojištění na náklady výrobní je podlomena. Návrh klubovní o tomto základním principu patrně neví, ví ale ze zkušenosti přece, že s placením pojistného o pojištění žádajících maloživnostníků bude obtíž, nehledě k pořád ještě silnému proudu mezi nimi, kteří žádají pojištění čistě na útraty veřejné, bez vlastního přispívání. A těmto vrstvám a proudům činí klubovní návrh povážlivé koncese svým finančním plánem pojišťovacím, který je hotovou mosaikou milodarů, jak to správně charakterisoval »Hlas Národa«, kde vlastní nositel nákladů pojistných, premie, ustupuje věcně do pozadí a budí mocné naděje, že to přece jen už někdo za živnostníky zaplatí. Návrh klubovní sice klade konečně se zdánlivou otevřeností nyní už důraz na hospodářskou nezbytnost vlastního, dobrovolného pojišťování se (organisací připínající se na nynější zemský pojišťovací fond cís. Frant. Josefa), ale pro finanční založení zemského »bonifikačního fondu«, jehož opatření ku podpoře tohoto pojištění resp. zlevnění pojišťovacích premií živnostníků navrhuje, mobilisuje kde jaké subvenční prameny od státu a země až do darů místních záložen, soukromých darů ano i dobro-

činné loterie, to všecko patrně jednak z malé víry v příspěvky pojištěnců, jednak z přehnané snahy, učiniti celý plán populárním ve špatném smyslu, totiž podlomením vědomí vlastní povinnosti příspěvkové jako hlavního spolehlivého pilíře celého projektu. Pouhou pestrou záplatou je bod druhý, totiž vypsání daňové přirážky k účelům tohoto pojištění, protože tu jde přece o peníze z jedné kapsy, ze které se stejně dobudou nebo nedobudou ať ve formě premie, ať přirážky daňové, jen že tímto způsobem ještě větší břímě uvalí se na platiče za exekučně nepostihnutelné neplatiče, kteří v celé této soustavě pojišťovací mají hotovou premii na pojištění na cizí útraty. To je Achillova pata celého problému, kterou klubovní program zastírá právě tou pestrou mosaikou svého štědrého »finančního plánu«. Ale což pak až po živnostnících přijdou s požadavkem pojištění na stejných základech milodarových na př. malorolníci, kteří se z klubovního programu nevysvětlitelným způsobem ztratili? Co na ně zbude, když už kde co se mobilisuje, jen aby právě živnostníkům dostalo se pojištění co jen možná nejlacinějšího? Či se prostě bude celý finanční plán násobit?

Všecky tyto odpory mohly odpadnouti, kdyby klubovní program byl býval věcně domyšlen až do konce a ušetřen stavovského pocukrování, které pokazí žaludek, ale neposílí. Nezavrhujeme bonifikaci naprosto, ale to je ultima ratio pro zcela výjimečné případy nadlepšení mimořádně nuzných rent, ale žádný finanční podklad pojišťovací.

Leč by bonifikační fond — dle některých už známých vzorů — nadlepšoval vůbec drobnější p r e m i e do jistého maxima, kde by ale musil pak býti skutečně pojišťovatelsky-technicky předem založen a nesměl počítati s tím, co se odkud sejde. Pak mohla a měla celá ta litanie »finančního plánu« odpadnouti, protože před žádaným v programu vypracováním pojišťovacího plánu neznamená nic než větrné zámky a lacinou, ale prázdnou agitační formuli.

Vůbec je ještě potřeba odmítnouti dva běžné a osudné omyly, z nichž podobné záplatování pramení: Stárnoucí už dnes generace musí v opravdu pojišťovatelsky-technicky založeném plánu zůstati mimo kalkul; stejně musí se přestat mysliti tu vždycky v přední řadě na ty vrstvy, které — buď nezpůsobilostí, buď přeplněním toho kterého povolání, buď ztrátou jeho existečních podmínek za dnešních poměrů — nedopracují se než k bídnému stáří. Tu pak, a hlavně u poslední kategorie, je třeba jiných léků, tu jde o to, dáti národnímu hospodářství domácímu zdravé potravy, ne kožichu pensijního, aby v něm doklepávalo drobet lidštěji. *R.*

*

SAMOSPRÁVNÉ: Samosprávní úředníci — Jubileum okresní samosprávy — Sjezd moravských měst v Napajedlách.

K hájení zájmů samosprávného úřednictva v král. Českém ustavila se Jednota samosprávných úředníků obecních a okresních v král. Českém. Jednota řadu let domáhá se vydání zákona, upravujícího poměry služební samosprávného úřednictva. Dosud marně. Zemský výbor několikráte od roku 1889 předložil sněmu osnovy zákonů příslušných,

týkajících se úpravy služebních poměrů jak obecních, tak okresních úředníků, ale vždy osnova narazila na odpor, tu vlády, onde některé strany sněmovní, vždy ale Němců. Poslední osnova zákonné úpravy okresního úřednictva dostala se šťastně loni do zvláštní komise, při projednávání však paragrafu o povinné právnické kvalifikaci okresních tajemníků pohřbena zamítavým votem členů z kurie velkostatkářské, Němců a agrárníků.

Jádro osnovy dotýká se těchto bodů: kvalifikační náležitosti úředníků, povinné ustanovení jednoho konceptního úředníka, okresního tajemníka, kompetence a formální náležitosti ustanovení úředníků, disciplinární řád a subsidiární předpisy o služebních příjmech, pensích, zaopatřování vdov a sirotků, a to tak, že minimum, zákonem stanovené, musí se úředníku, vdově a sirotkům dostati.

Nedostatek zákonné úpravy poměrů samosprávného úřednictva jest přímo hanbou naší samosprávy a pokud skutkem se nestane, jsou všecky pokusy, reformovat samosprávu, marny, bezvýsledny.

Úřednictvo jest důležitým činitelem při opatřování agend veřejné správy, obcím a okresům svěřené, jest »duševním hyblem samosprávy, ba namnoze i vládcem« — jak správně nedávno konstatoval prof. Bráf.

To jest fakt, který odčiniti se nedá. Tvůrce samosprávy české přidal voleným její činovníkům k ruce pomocníky. Volení činovníci měli sami nésti tíhu práce a zodpovědnosti úřadu. Ale poměry naše byly mocnější úmyslu zákonodárcova: nemáme v našich poměrech dost zámožných lidí, kteří by měli nejen duševní schopnost, ale i dost času volného, aby se oddali dostatečnou měrou funkcím svým v obci neb okresu.

Přešin běžných výkonů na bedra úřednictva stal se tudíž nezbytným. Stal se a s faktem tím dlužno počítati. Není na úkor myšlence samosprávy a není jinak ani v cizině.

Musíme-li se tudíž přes nepřesné znění zákona usmířiti s živlem úřednickým jako nepostrádatelným činitelem v samosprávě, pak jest přímo povinností naší zabezpečiti samosprávu, aby úřednictvo měla náležitě kvalifikované.

Zemský výbor a s ní zajisté veškera intelligence právnická přeje si, aby v každém okrese byl právník s úplnou kvalifikací konceptním úředníkem. A proti tomuto požadavku vede se boj. Jsou to zvláště malé okresy, jež bojí se zvýšení osobního nákladu. Jest ovšem pravda, že akademická vysvědčení nezaručují i praktickou způsobilost, a úředník okresního zastupitelstva přímo musí vynikati smyslem pro životní otázky, které okresem hýbají. Ale na druhé straně jest rovněž pravdou, že jen úředník odborně stejně kvalifikovaný jako jeho kollega zeměpanský, může záruku dáti za dobré výkony úřadní, které jsou stejně hodnotnou součástí veřejné správy jako výkony, zeměpanskými úředníky opatřované.

A jako námitka malých okresů, že právnická kvalifikace úřednictva je nepoměrně zatíží, vlastně je doznáním nezdravoty jich existence a důvodem tudíž k spojení vždy několika malých okresů k spo-

lečné správě, tak námitka druhých, že odbytí doktorátu neprokazuje ještě způsobilost k zastávání úřadu, vlastně dokazuje jen velikou důležitost úřednictva v samosprávě a potřebu i praktické vyškolenosti jich v životě, kteréž vyhověti záhodno příkazem delší praxe průpravné při různých úřadech samosprávných.

Jak vidno z uvedeného, nedá se zákonná úprava poměrů právních a hmotných samosprávného úřednictva prosaditi bez opravy právního názoru na úřednictvo jako pouhé pomocnictvo v obecním zřízení i zákoně o okr. zastupitelstvu, bez revise zákonných předpisů o slučování obvodů správních.

Avšak i otázka jednotné organisace samosprávného úřednictva okr. a zemského vystupuje v úvahu. Zajímavý jest v tom směru návrh V. Křížka (v Rozhledech č. 19), který roztřiďuje okresy ve tři skupiny. Právník by vstoupil k zemskému výboru jako praktikant (XI. tř.) a po 6—12 měsících byl by ustanoven tajemníkem v nejmenších okresích (X. tř.) a postupoval by dle potřeby do větších a větších okresů (IX. a VIII. tř.). Zvláště vynikající sekretáři VIII. třídy byly by zároveň dozorčími orgány nebo by byli povoláni ke službě do zemského výboru. Tím by tento centrální úřad nabyl zkušených a praktických úředníků. Přesnou úpravou povinností těchto sekretářů vůči výborům a zároveň vyhrazením jim některých iniciativních práv zabránilo by se šablonovité byrokratisaci těchto úřadů.

Ovšem k uzákonění těchto návrhů jest daleko. Praktičnější jest jiný návrh, aby při větších okresních zastupitelstvech přijímáni byli adepti samosprávy, náležitě kvalifikovaní, do praxe.

Zemský výbor měl by podporovati snahy tyto a k úhradě adjut praktikantských poskytovati za určitých podmínek takovýmto okresům subvence. Jest odvaha pro právníka nastoupiti praxi bezplatnou a vydati se v šanc nejisté budoucnosti dnes, kdy protekcionářství otravuje naši samosprávu měrou ještě nepřekonatelnou. A přece jen takto dali by se vychovati lepší a odborně vycvičenější samosprávní úředníci.

*

Dne 25. července 1864 vydán byl zákon o okresním zastupitelstvu král. Českého. Zákon vyhlášen byl ve sbírce zákonů a nařízení pro král. České v částce IX. vydané a rozeslané dne 5. září 1864 pod č. 27.

Okresní samospráva utvořena byla u nás na základě čl. 17. základních pravidel za tímto trojím úkolem: předně mají zastávati přirozený obor svých vlastních záležitostí, kde nepostačuje místní obec; za druhé mají vykonávati dohled k obci, jelikož potřebí teprve k autonomii ji vychovávati; konečně také mají přejímati některé záležitosti státní v oboru působnosti přenesené, aniž by samy měly exekutivu.

O samostatné působnosti okresů mluví všeobecně § 50. cit. zák., který praví, že do působnosti okr. zastupitelstev náležejí všeliké záležitosti vnitřní, jež se dotýkají společného prospěchu okresu a jeho příslušníků.

Náleží sem zejména okresní hospodářství, péče o některé ústavy všeobecně prospěšné, jako zemědělské, zdravotní, k opatřování chudých,

dále správa okresních silnic, dohled na správu zemských silnic v okrese, vrchní dohled na okresní hospodářskou záložnu a především dozor nad obcemi v okrese se nalézajícími dle předpisů obecního zřízení.

Oborem přenesené působnosti rozumíme opatřování veřejné správy, jež zvláštními zákony vloženo na okresy jako jejich povinnost. Týče se to zejména provádění zákona branného, ubytování vojska a poskytování přípřeže, opatřování koní v případě mobilisace, odvrácení nakažlivých nemocí dobytka a j. v.

Orgánem usnesení činícím jest okresní zastupitelstvo, výkonným a spravujícím okresní výbor.

Obvody jednotlivých samosprávných okresů neshodují se s obvody okresních hejtmanství, nýbrž shodují se po výtce s obvody soudních okresů.

Dohled nad okresními zastupitelstvy jest dvojí: v samostatném oboru působnosti jest dozorčím orgánem zemský výbor, v oboru přeneseném okresní hejtmanství. Mimo to dohlížejí politické úřady k tomu, aby okresy z mezí své působnosti nevykročovaly, aniž se na něčem usnášely, co by bylo proti zákonům.

Obor působnosti okresních zastupitelstev určen jest velice rozsáhlý. Přes to jen v málo směrech rozvinula se práce v zastupitelských okresích. A pokud se rozvinula, nepřekročuje bohužel v četných okresích stupeň původní nahodilosti a nepropracovanosti.

Hned v okresním hospodářství nepřivedli jsme to za těch 40 let dále, než bylo roku 1866. Jdeme tu toutéž cestičkou, týž primitivní způsob vedení účtů, totéž rozpočtování a táž nepovinná, neodborná revise, tytéž zdroje příjmů.

Tu čeká mladou generaci tuhá práce odborná: vytvořiti pro okresní hospodářství odborně založenou nauku finanční i účetnickou. Zvláště v otázce kontroly bude nutno věnovati zevrubného propracování otázce komunálního úvěru, otázce rozvoje samosprávných dávek přímých i nepřímých.

Obor samostatné působnosti okresů omezuje se ve většině okresů na správu okresních komunikací, na zřízení zdravotních obvodů a na vykonávání dozoru nad správou obecní.

Co se komunikací týče, jest teprve poslední desítiletí utěšenější, kdy příkladem českoskalickým povzbuzena celá řada okresů zavádí racionelní způsob udržování silnic svých — válcováním.

Ale zase jen některé okresy — řepařské novoty se chopily a 70% okresů ostatních setrvalo v silničním hospodaření na stupni, z dob patrimoniálních zděděném. Stavělo se mnoho silnic okresních a svěřováno jich projektování technickému úřednictvu zemského výboru. Tím docílilo se projektů dobrých. Ale nikoliv týmiž výsledky se může honositi jakost provedené práce. Tu konstatovati lze výsledků nejrozmanitějších. Hlavní chybu zříti dlužno v tom, že zemští technikové příliš zabráni pracemi projekčními nemají času věnovati se přísnějšímu dozoru nad prováděním projektů. Dobrých služeb v tom směru v některých okresech poskytli zeměpanští inženýři; znají poměry lokální, jsou spíše zavčas k disposici a jsou lépe s praxí udržování obeznámeni.

Nemůže již dlouho na sebe čekati doba dokončení sítě nových okresních silnic a vystupuje stále naléhavěji potřeba, co nejlépe udržovati postavené silnice, ba udržování silnic stane se pak jediným úkolem silniční agendy okresní, jako je dnes u zeměpanské správy.

A jako dnes zemský výbor všechen svůj zřetel obrací k sestavě co nejdokonalejších projektů silnic okresních, bude museti pak všechnu péči vésti o to, aby nákladně postavené projekty racionalně byly udržovány. Již nyní by se měli v technickém oddělení zemském na to připravovati.

Studie v cizině jak inženýrů, tak cestmistrů, kteří by práce po okresích zaváděli a řídili odborný výzkum materiálu, k disposici jsoucího, organisace přesná služby cestářské i dozorčí po způsobu služby zeměpanské, zavedení povinné statistiky práce i výkonnosti rekonstruovaných silnic — toť požadavky nové doby.

V zdravotnickém ohledu provedena sice organisace zdravotních obvodů, ale po většině celá činnost ponechána byla ingerenci zvolených lékařů a ochotě obecního představenstva. A budiž tu žalováno, že v oboru tomto snad nejvíce pokulháváme a poskytujeme nepřátelům samosprávy látky k volání po odejmutí tohoto oboru z působnosti obcí.

Tu musí stálá zdravotní komise napjati pro budoucnost veškero úsilí a v závod vejíti s politickou správou, která poslední dobou s úctyhodnou vehemencí podniká úkoly veřejné správy na poli veřejného zdravotnictví. Úkoly samosprávy v oboru hygienickém zevrubně naznačil Dr. Jan Dvořák v roč. IV. Věstníku samospr. a národohospodářského. Upozorňujeme na to.

V okresní správu spadá v ohledu zdravotním samostatné zřizování okresních nemocnic a chorobinců.

Teprve v posledním desetiletí samospráva česká vybudovala ústavy, vyhovující požadavkům vědy, založené na moderních základech. Ústavům těm v čele stojí nemocnice vinohradská.

Co ostatního iniciativně bylo okresy zastupitelskými podniknuto na prospěch okresu a jeho příslušníků, jest sporadické. Každý okres něco jiného vynašel, založil, podporuje.

Není ústředního orgánu, který by zaznamenával ty přerozmanité práce a úkoly, proto nelze je všecky uvésti a posouditi, zda a pokud by bylo vhodno i v jiných okresích je zaváděti.

Rozmanitost, náhodnost a nesoustavnost musí do budoucna býti odstraněna a nahrazena dobrým, zevrubným programem pracovním.

Byla by to záslužná práce, kdo by se podjal úkolu zjistit po našich okresích, co vše ku prospěchu okresu a poplatnictva ten který okres podniká: Na základě zjištěných dat dal by se zmíněný program sestavit. Ukázalo by se, jak vynikající korporací státi by se mohla okresní zastupitelstva a jak bohatá činnost je do budoucna očekává. Uvažme jen, jak vydatně by mohla naše zastupitelstva přispívati pro zájmy agrární, živnostenské, sociálně-humanní a kulturní svého okresu! Jen chtít vidět práci, ne jí se vyhýbat a v nečinnosti poklidně odpočívat.

Bylo na jiném místě tohoto měsíčníku uvedeno, že okresy naše mají za sebou skutečně záslužnou práci národní, zabezpečivše vládu živlu českému po obcích a okresích českých, vybojovavše nám tak mnohé smíšené město české.

Bylo poukázáno k tomu, že byl kladen i při okresní samosprávě důraz na autonomii spíše nežli na správní funkci její, a že do budoucna bude nutno dohoniti, co ve správě bylo zanedbáno. Ve funkci dozorčí nad obcemi jest důležitý obor působnosti zastupitelských okresů. A tu v prvém čtyřicetiletí můžeme ukázati k obsáhlé správní judikatuře, která přinesla již velice zevrubné zpracování práva správního. Zvláště honební zákon a stavební řád judikaturou náležitě jest již objasněn a doplněn.

Ovšem řízení administrativní překáží, tak jak jest, rychlejšímu a všeobecnějšímu vedení sporů správních, zvláště vznášení rozepře k rozhodnutí správního soudního dvoru jest takřka výhradně dostupno třídám majetnějším.

Byl by tudíž již čas, aby i správní právo hmotné i formální podrobeno bylo zevrubné revisi; v obojím směru vždy houževnatěji ozývají se hlasy po nápravě.

Nám ale dnes jde o nápravu ještě v jiném směru, totiž aby dozorčí úřady samosprávné měly právo zakročiti z úřední moci, když usnesení obecní zdá se jim býti škodlivé, nepřiměřené, v odporu s veřejnými zájmy, a když vchází v moc práva následkem toho, že občanstvu se zamlouvá a že nikým v odpor bráno není.

Teprve rozšířením dozorčího práva vyšších stolic v těchto směrech zabezpečen by byl úspěšnější rozvoj naší obecní samosprávy a uplatnění se dozorčích orgánů samosprávných.

Na závěr jest třeba dotknouti se ještě otázky potence okresních stávajících svazků samosprávných. A tu shledáváme, že obvody zastupitelských okresů a jich poplatnost jsou velice rozdílné, ba v převráceném poměru. Chudičké okresy jsou pravidlem rozlohou malé, bohaté okresy rozlohou veliké. Existence malých a chudých okresů ubíjí zdárný vývoj okresů bohatých a velkých. I tu bude nutno, aby bohaté a velké okresy v zájmu své budoucnosti zaujaly k faktu tomuto své stanovisko a pracovaly pro povinné slučování nedostatečných okresů v celky větší a mocnější. Jinak se sotva hneme.

*

Ve dnech 14. a 15. srpna pořádán bude v Napajedlách sjezd českých měst a městeček z markrabství moravského. O sjezdu odevzdána bude svému účelu radnice, zbudovaná ve slohu čisté renesance a zdobená plastikou slováckého mistra Fr. Úprky a malbou slováckého malíře Jana Köhlera. Sjezd rokovati bude ve 4 sekcích: *a*) o osnově zákona zemského o smírčích soudech obecních na Moravě; *b*) o osnově zemského zákona o upravení chudinství na Moravě; *c*) o uspořádání a povznesení finančních poměrů obcí moravských; *d*) o prostředcích proti chikanování samosprávných úřadů úřady vladními.

Vedle sjezdu konána bude v Napajedlách také retrospektivní výstava moravsko-českých měst a městeček. Účast přislíbila c. k. studijní knihovna v Olomouci. *Ch.*

ŠKOLSKÉ. Poměry v Zemském ústředním spolku jednot učitelských v Čechách. — Nová oposice v ústředním výboru. — Prohlášení: »českému učitelstvu na uváženou.«

Nelze říci, že doba nynější správy Zemského Ústředního Spolku jednot učitelských v Čechách měla kdy delší řadu dnů klidného rozvoje. Od samého počátku ozývají se proti předsednictvu největší organisace učitelstva československého tóny oposiční, a jsou-li umlčeny na jedné, ozvou se záhy na jiné straně. A je to přirozené, uváží-li se, že předsednictvo spolku neustává dávati k oposici stále nové podněty. Dávalo je hned na počátku své dráhy přijímáním klerikálních a odstrkováním některých pokrokovějších živlů, hlásáním a také prováděním třídní morálky o nezahazování nijakých zbraní, dávalo je později nepěkným chováním při zemských volbách, které tak smutně pro české učitelstvo skončily, při obnovování zemského úřadu školního, v němž učitelstvo nemá ani jediného zástupce, nedůsledností ano bezcharakterností politickou, dávalo je loňského roku ucházením se starosty o místo v Praze způsobem zásadám učitelským neodpovídajícím, dává je opomíjením ideové stránky organisace a zvláště do neobmezené míry rostoucím nepotismem, k němuž ponouká rostoucí hospodářská organisace spolková, která by měla v přední řadě někomu jinému sloužiti, než členům jednoho rodu.

Není divu, že při těchto poměrech bouří se citlivější svědomí jak mnohých jednotlivců, tak korporací učitelských. Bouří se v poslední době zvláště tím nepěkným utajováním hospodářských záležitostí spolkových, které by měly býti všem členům organisace jasnými, jako jimi jsou v organisaci německého učitelstva v Čechách a všude jinde, kde je jen trochu smyslu pro přímost a otevřenost, pro kterou se tak pěkně vyslovoval již Karel Havlíček.

Nynější správa ZÚS vrhla se přímo s horečkou na zakládání podniků finančních, zaměstnala v nich funkcionáře spolkové a s největším úsilím jala se vymáhati podporu těchto podniků se strany členů organisace. Ideové zásady organisace (vyšší vzdělání, plnost občanských práv s opravou disciplinárního řádu) staly se při tomto jednostranném uplatňování hospodářské organisace pravými popelkami. Ruchu sebevzdělávacímu nedostávalo se ústřední správou žádoucí posily a kdyby některé ojedinělé jednoty akce sebevzdělávací se nechápaly, a kdyby vedle ZÚS nebylo tu Dědictví Komenského, bohudík od ústředí dost neodvislé, byla by bilance učitelstva ve směru vzdělávacím zcela ubohá.

Hospodářské podniky ZÚS, jichž úkolem by mělo býti: posilování kulturních cílů učitelské organisace a podpora těch příslušníků stavu, kteří se dlouhou hmotnou bídou, v jaké je nechávala země, zakrváceli, staly se za nynějšího předsednictva starostí hlavní, ano někdy jedinou. Při této snaze po rozvoji zakládaných finančních podniků nebyla bohužel hybnou silou starost o celek učitelstva, ale hlavně snahy po osobním prospěchu jednotlivců a jich rodu.

Po příkladu německého učitelstva učinil ZÚS smlouvu s bankou »Prahou«, která nabídla českému učitelstvu velmi slušné důchody, bude-li podporovati její agendu mezi učitelstvem. Očekávalo se, že důchodů těchto bude užito ve prospěch pojištěnců. Tito však odešli

s prázdnou, anebo skoro s prázdnou. Za vrchního sběratele dal se zvoliti sám předseda ZÚS, jemuž ochotný výbor odhlasoval usnesení, dle něhož připadla největší část provise jemu jako vrchnímu sběrateli, nejmenší pak pojišťovaným učitelům. Tak na př. roku 1902 připadlo — jak bylo ve veřejnosti ukázáno — dle sběratelskéko skontra vrchnímu sběrateli na provisích 4131·40 K, ostatním sběratelům dohromady 1584·49, záložně učitelské za práce a náklady s pojišťováním spojené 5723·77 K, kdežto výpomocné pokladně pojištěnců dostalo se pouze hubeného sousta v obnosu 124·65 K, který i se superprovisí vzrostl na 1214·85 K. Z této nízké částky mohli býti ovšem pojištěnci jen nejskrovnější měrou podporováni prostřednictvím stokorunových stipendií, o něž se přihlásilo 224 kompetentů, takže je mohl dostati vždy jen každý šestnáctý žadatel-pojištěnec, kdežto každých jiných patnáct vyšlo s prázdnou. Tak došlo opravdu k faktu, že organisace a zvláště pak její předseda jako vrchní sběratel pojistek a několik sběratelů jiných obohacuje se na účet pojišťovaných a namnoze bídně hmotně situovaných učitelů. Věc jistě velmi nezdravá a opravy vyžadující.

Jiný nepěkný zjev, který zasluhuje, aby byl veřejností pokárán, je akce předsednictva ZÚS při doplňovacích volbách správního výboru banky »Prahy«. Je jistě oprávněným, že učitelstvo, jehož členové tvoří značnou část členstva tohoto pojišťovacího ústavu, domáhalo se přiměřeného zastoupení v jeho správním výboru. Správní výbor požadavek učitelstva uznal tím, že na oficielní kandidátní listinu přijal bratra předsedy ZÚS a učitelstvu takto šel vstříc. Předsednictvo ZÚS nechalo sice bratra předsedova na oficielní kandidátní listině, po straně však sagitovalo silnou část členů banky »Prahy« z řad učitelských k volbě, vyhlásilo svou kandidátní listinu sestávající ze samých učitelů a prorazilo s ní. Tím dostali se do správního výboru banky »Prahy« někteří učitelé, kteří ani abecedu pojišťovacího ústavu neznají a vyloučeni mnozí odborníci, kteří o rozvoj ústavu získali si hlavní zásluhy.

Přímo zarážejícím zjevem jest, že sagitovaní učitelé neměli tolik mravního smyslu k zabránění tomu, aby do správního výboru nebyli vysláni dva členové jednoho rodu, z nichž jeden, výhodně situovaný ředitel pražské měšťanské školy, vstoupil do ředitelstva banky a postavil se tak pod zodpovědnost svého bratra, člena správního výboru. Těžko je hledati v našem společenském životě namnoze hodně mravně porušeném zjev podobný zjevu výše popsanému.

Orgán ZÚS vyhlásil vítězství v bance »Praze« jako jeden z největších úspěchů organisačních, ale ve veřejnosti se touto věcí učitelstvu valně neposloužilo. Učitelstvo bude míti sice po jeden, dva roky v bance silnou menšinu, ale dá se s bezpečností očekávati, že tento stav nepotrvá. Dosavadní většina se jistě při nastávajících doplňovacích volbách bude starati o to, aby učitelstvo nemělo nadále ve výboru většího zastoupení, než na jaké má právo a jaké mu dle počtu pojištěného členstva z jeho řad přísluší. Úspěch předsednictva ZÚS nelze tedy nazvati ani čestným, ani trvalým.

Nelze se stavěti proti tomu, aby pracující funkcionáři v organisaci učitelské byli placeni, ale odsouzení hodnou věcí jest, když věci dospívají k tomu, že se tu placené funkce shrnují na určité osoby, obročníky učitelské, ano na členy jednoho rodu. Předseda ZÚS je placen na př. jako prokurista učitelského knihkupectví, jako člen výboru banky »Prahy«, jako vrchní sběratel tohoto ústavu, čímž jeho soukromé příjmy z učitelských podniků vyrůstají na značný obnos 6000—7000 K ročně. Bratr předsedy ZÚS dostává jako koncesionář roční důchod z učitelského knihkupectví, z banky »Prahy« má vysoký plat jako člen ředitelstva a mimo to dostává tu dietu za každou schůzi výboru, čímž soukromé jeho příjmy z učitelských podniků dostupují výše 3500—5000 K ročně. Muž tento, požívající jako ředitel pražské měšť. školy jednoho z nejlepších učitelských míst, zpeněžil výhodně knihkupeckou koncesi, které jako člen pražského zastupitelstva lehce nabyl, tím, že od učitelstva za ni dostal obnos několika tisíců korun. Uváží-li se dále, že třetí bratr je dobře placeným právním zástupcem ZÚS, že blízký příbuzný těchto bratří je účetním učitelské záložny, pak nemůžeme se diviti, když rozvážní mužové v učitelstvu vystupují a žádají o nápravu věcí.

Dřívější oposice proti ZÚS ozývala se v kruzích učitelstva mimo ústřední výbor postavených. Projevovala se hlavně tiskem v některých časopisech učitelských. Přímo vystoupiti mohla na schůzích krajinských a hlavně na valných hromadách delegátů. Zde však, ačkoli pronášela věci nejzávažnější, byla vždy více méně násilně většinou umlčována, čehož nejlepší důkaz podala poslední valná hromada delegátů, konaná o minulých prázdninách.

V poslední době projevuje se nová oposice, jejíž význam je zvětšován tím, že má dosti silné zastoupení v samém ústředním výboru. Devět členů ústředního výboru dalo vytisknouti a jednotám okresním rozeslati provolání, jehož jádrem jest:

Nové období organisačního ruchu učitelského mělo by usilovati v přední řadě k vydobytí souboru oněch duševních i hmotných podmínek stavovského pokroku, které si učitelstvo v posledním desítiletí postavilo. Jsou to požadavky akademického vzdělání, reformy disciplinárního řádu, plnosti občanských práv, významnějšího zastoupení ve školních úřadech, spravedlivějšího obsazování míst, zkrácení služební doby na 35 let, úpravy zdravých bytů, jednoty aktivních přídavků a docelení platů dle posledních čtyř tříd úřednických. Poměry, které přivodila nynější správa ZÚS možno odvrátiti jedině stálou bdělostí a součinností všeho učitelstva, svobodou a právem veřejně projeviti povzbuzující i varovné mínění, dále účelným dělením práce, moudrým soustřeďováním schopných pracovníkův a především věrností k programovým zásadám a ideím, které by vedly k duševnímu přerodu učitelstva ve stav kulturně i sociálně aktivnější a všeobecnému blahu platněji sloužící.

Náprava věcí nutně vyžaduje, aby ve spolkovém orgánu nalezly svobodný ohlas všechny projevy, které o kterékoliv otázce vyslovují se vážně a věcně, aby všechna snesení výkonných orgánů byla ve

věstníku spolkovém řádně publikována jednak jako direktiva jednotám, jednak jako předmět pro úvahy a kritiku všeho učitelstva. Od předsednictva žádá prohlášení, aby seznamovalo zástupce volebních skupin upřímně a podrobně s vývojem všech otázek spolkových.

Četní členové předsednictva ZÚS dosud málo se starali o realisování stěžejních požadavků učitelských. Za to jali se jednostranně poutati pozornost i finanční síly učitelstva k podnikům hospodářským a zdůrazňovati účastenství v nich jako přední povinnost organisační. Na prohlášení podepsaní členové ústředního výboru jsou si plně vědomi významu, jaký má hospodářská síla organisační, která má sloužit, aby se jí opíraly duchovní potřeby účastníků nebo potřebné akce svépomocné a lidumilné, ale žádají, aby snahou po hromadění zisku nenabývaly rázu výlučně výdělkového, nýbrž aby účastníkům poskytovaly nejvýše možnou míru výhod individuelních.

Specielně žádají revise dosavadních ustanovení o provisích a samosprávy pojištěnců a varují před hospodářskou emancipací učitelstva od živností občanských, která by zbytečně přetrhovala výhodné styky učitelstva s místními kruhy živnostenskými. V podnicích hospodářských vidí autoři prohlášení správně prostředky, nikoli cíle organisačního vývoje.

Odsuzují naprosto neobvyklý a v žádném veřejném hospodaření netrpěný poměr, aby táž osoba nebo členové jediné rodiny zastávali funkce, které se mají vzájemně kontrolovati. Případy veřejného života přesvědčují, že využití svěřené moci a čestného postavení k soukromým cílům bylo velmi často svodem k ideovému rozvratu, počátkem nepotismu a příležitostí k demoralisaci v nejrůznějších podobách.

V organisaci mají převládati kulturní zájmy, z ústředí má vycházet upřímná a soustavná činnost poradná, propagační a povzbuzovací. Zvláštní pozornost má býti věnována realisaci požadavku akademického vzdělání a péči o soustavnější popudy ku práci sebevzdělávací, kterou by se zvyšovala dnešní hodnota příslušníka stavu a jeho práce ve škole i v lidu. Zvláště třeba pečovat, aby práce učitelstva ve škole prováděna byla v duchu přijatého kulturního a školského programu, protože touto cestou lze soustavně a zdárně zasahovati v duševní vývoj všeho lidu a budovati tak podmínky kulturního i hospodářského pokroku národa.

Autoři prohlášení jsou přesvědčeni, že naznačeným kulturním posláním organisace, sledováním vyšších a všeobecně důležitějších cílů zjednají se příznivé disposice pro opětné sblížení a jednotný postup všech kategorií učitelstva v nejdůležitějších otázkách. Vyslovují se pro úplnou samosprávu větších skupin učitelského celku a plnou kompetenci jejich ve věcech, které se týkají zvláště jen jejich zájmů. Spatřují v naznačeném zhodnocení organisační činnosti, aby splývala s důležitými potřebami lidu, ve sjednocení všeho učitelstva a v pracovních stycích s pokrokovou inteligencí ostatních stavů záruku cenných výsledků a nejlepší zbraň proti reakci jakéhokoli původu. Četné funkcionáře ZÚS žádají, aby opustili funkce vedlejší a věnovali se naznačeným úkolům.

Vážné prohlášení toto přišlo v čas. Všeobecné věty jeho jsou odvozeny z fakt, která se ve veřejnosti již delší dobu odkrývají a která váhu učitelské organisace seslabují. Organisace, která se neodváží své správě říci v čas pravé slovo, není založena na demokratických zásadách, ale na škodlivém autoritářství. Předsednictvo ZÚS odpovědělo na prohlášení 9 členů výboru jednak anonymně, jednak neanonymně. Anonymně tím, že ve spolkovém věstníku uveřejnilo fingovaný list, jímž nepodepsaní voliči čelného pracovníka učitelského p. Kožíška, podepsaného na prohlášení, nízce podezřívají, že »lakotně kostelničí za vdovin, slzami skropený groš.« Předsednictvo osvědčilo tímto činem na novo, že dosud neodhodilo ve smyslu kulturního programu učitelského nemravné heslo o nezahazování nijakých zbraní. Neanonymně odpovědělo předsednictvo podepsaným delším prohlášením, v němž výtky oposiční menšiny výboru hledí jednak vyvrátiti, jednak seslabiti, s nevalným ovšem zdarem. Fakta, na nichž je založeno prohlášení oposičního výboru, nedají se vyvrátiti ani seslabiti. Dříve nebo později přijde čas, že většina učitelstva sdružená v ZÚS prohlédne, odstraní osoby, které tu nesledují v přední řadě učitelský prospěch všeobecný, ale hlavně prospěchy osobní, které hospodářské organisace zneužívají k tomu, aby opatřovali skvělými příjmy sebe a své příbuzné a zavede žádoucí pořádek. Na menšině ústředního výboru, která s klidným a věcným prohlášením vystoupila, jest, aby bedlivě sledovala vývoj věcí v předsednictvu, aby sváděla je ze scestí na cestu pravou, nedala se odstrašiti ani těžkou prací, která ji v oposici čeká, ani prostředky kterými proti ní bude bojováno. Jen tak bude způsobena žádoucí ná, prava učitelských věcí organisačních.

*

UMĚLECKÉ: Umění a náboženství — G. F. Watts.

V posledním svazku Mutherovy sbírky illustrovaných monografií »Die Kunst«, krásné to studii o Fidiovi od Hermanna Ubella, čteme hned na počátku: »Umění řecké mohlo dosáhnouti nejvyššího, poněvadž smělo vyjadřovati nejvyšší, co člověk má, jeho náboženské ideje. Naše doba, po této stránce často velmi povrchně myslící, tuší sotva, co umění ztrácí, je-li odloučeno od náboženského vědomí své doby jako dnešního dne. Ztrácí to, co mu dodává nejvyššího vzletu, nekonečné hloubky, nejsladší vroucnosti a něhy, nejklidnějšího míru, není-li naplněno jednou vírou, jednou nábožností jako lid, z jehož středu se zrodilo. Ze žáru náboženského nadšení vznikla věčná umělecká díla člověčenstvu, olympijský Zeus Fidiův i »svaté rozmluvy« Giovanniho Belliniho, Parthenon i Život P. Marie od Dürera. Jak dlouho as výtvory naší nevěrecké doby potrvají, které nemohly zachytit nejvyšší látku, připoutanost našeho bytí k mocnostem věčným?«

O tomto vážném thematě přemýšlel už v mládí svém Watts, »malíř věčných pravd«, zesnulý 2. dne t. m. Záhy cítil nepoměr mezi anglickým uměním básnickým a výtvarným. Kdežto Anglie nejpřednější ze souvěkých básníků a spisovatelů počítala k synům svým, v ma-

lířství marně se po něčem podobném rozhlížela. Cítil dále, že malířství, nejsouc už ve službě ani náboženství ani státu, bylo v nebezpečí, že ztratí svou povahu jako veliká intellektuální mluva. Hrdinský živel byl z něho vypuzen, themata běžná byla trivialní, chtělo víc bavit než povznášet. Zvýšiti tón anglického umění a učiniti je důstojnějším národa bylo snahou Wattsovou po celý jeho dlouhý život. Za cílem tím ubíral se napjav veškeru sílu a schopnost svou a doufaje, že jiní snad budou povzbuzeni kráčeti v jeho šlépějích, »důstojněji snad, ale jistě ne opravdověji.«

Už záhy mladý Watts snil o vystavění velikého chrámu nebo-li Domu Života, s širokými koridory a nádhernými síněmi, ve kterých by umístěny byly řady obrazů o tajemstvích Života a Smrti. Moderní to chrám zbožnosti, když staré chrámy mu nedostačovaly svou ztrnulou obřadností, chrám tajemství lidského srdce. Vznešený tento sen umělcův neuskutečnil se, a »nebylo nám dopřáno míti Sixtinskou kapli vyzdobenou rukou našeho Michelangela«, podotýká Wattsův životopisec. Ale jen z polovice se neuskutečnil; Watts řadu vysněných obrazů namaloval — chrám klene se nad nimi jen v mlhách snů, upřímný pozorovatel ho však vidí. »Všecky mé obrazy jsou symbolické a pro všecky časy,« praví umělec sám. »Jejich symbolism je však více suggestivní než vypracovaný v nějakém detailu. Chci naváděti lid k myšlení. Mou myšlenkou jest opravdu kniha Ecclesiastes s vyšší pohnutkou. ‚Láska a Život‘, tuším, nejlépe zobrazuje mé poselství tomuto věku. Život představený postavou ženskou, nikdy by nemohl dosáhnouti takových výší, kdyby ho nepodporovala a nevedla Láska« . . . »Maluji myšlenky, nikoliv předměty,« řekl jednou příteli. »Maluji především, protože mám co říci . . . Jsem myslitel, jemuž náhodou dostalo se používati štětce místo tužky. Pročež obraz z mých vlastních, jejž mám nejradši, je ten, v němž myslím s největším zdarem vyjádřil jsem svou myšlenku. Je to beze vší pochyby ‚Láska a Život‘. Vyjádřil jsem svůj názor snad nejlépe v tomto obraze, protože tento názor jest nejprostší — že láska, kterou ovšem nemyslím fysickou vášeň, nýbrž altruism, něžnost, vede člověka k nejvyššímu životu« . . . »Mým úmyslem tak nebylo malovat obrazy, jež by okouzlovaly oči, jako vnoukati veliké myšlenky, jež by nesly se k obraznosti a k srdci a rozněcovaly všecko, co jest nejlepšího a nejušlechtilejšího v člověčenstvu« . . . »Zajisté, umění může býti učitelem, ačkoliv není pochyby, že má jiné úkoly« . . . »Ba myslím, že v budoucnu, a v silnějších rukou než jsou mé, umění promluví ještě, jako veliká poesie sama, zvukem slavnostním a velebným, jakým hebrejští proroci mluvili k Židům za starodávna, žádajíce vznešené snahy, odsuzujíce způsobem nejostřejším převládající neřesti a varujíce hlubokými tóny před poklesky v mravech a povinnostech. V tom směru třeba cos více učiniti, myslím, než dosud bylo učiněno« . . . »Učím velikým pravdám, ale nedogmatisuji. Naopak, úmyslně varuji se veškerého vztahu k vyznáním a obracím se k lidem všech věků a každé víry. Vedu je k bráně chrámové, a pak mohou vejíti a viděti Boha po svém způsobu . . . Vzpomínám si na paní, která jednou mi řekla, když řeč šla o náboženství, ‚jest jenom jedna pravda‘. »Zajisté«, od-

větil jsem, »jest jenom jedna pravda. Jest jenom jedno slunce, ale vy máte hodně mnoho oken ve svém domě, a slunce svítí těmito okny z východu, západu, jihu, ale nikdy ze severu! Tudíž jest jenom jedna pravda ve skutečnosti, ale je to nedorozumění připouštěti pouze jednu zástupkyni její.«

Toto credo umělcovo dává už tušiti povahu jeho díla. »Láska a Život« — po skalnaté cestě ubírá se Život, líbezná bytost dívčí, podporován a veden Láskou, ušlechtilým andělem-mužem. Fialky vyrůstají podél cesty, kudy kráčí. »Láska vítězoslavná«, »Láska a Smrt« — Láska, pěkný statný hošík, zabraňuje Smrti, vysoké, vážné postavě ženské, kráčející se schýlenou hlavou a jako roztklivělá, vstup do domu. Ale marno; Smrt vchází — ne zlá, ale jako přítelkyně . . . Představa smrti silně zajímala Wattsa. »Kdysi malovávali ji v podobě přísné, odporné . . . Má zamilovaná myšlenka vidí ve Smrti druh chůvy, která volá: ‚Tak teď, děti, honem do postele a ráno pěkně vstát!‘« — V obraze »Čas, Smrt a Soud« Čas, muž silák, s upřeným do dálna — budoucna zrakem, kráčí pevným a neodvratným krokem, s lukem v pravici; vedle něho Smrt, truchlivě schylujíc hlavu a v klíně majíc plno květin, váhavě se ubírá, jakoby rozsmutnělá pro svůj osud, že kam vkročí, většinou bolest vnáší, ač vnáší úlevu. »Víra« — unavena a zarmoucena jsouc krutým pronásledováním, umývá si zakrvácené nohy a uznávajíc účinek lásky ve vůni a kráse květů a účinek míru a radosti ve zpěvu ptáků, cítí, že meč není nejlepším důvodem, a odkládá jej« (výklad Wattsův). »Naděje« — z nejdojímavějších obrazů Wattsových; na zeměkouli, již jen asi z dvou třetin vidíme vystupovat z oblaků, sedí krásná, ale slepá žena v světlezeleném rouše, nevýslovně půvabně hrajícím na modrém pozadí; levicí drží lýru, na níž všecky struny jsou již strhány až na jedinou jednu; této jediné dotýkají se prsty pravice a hlava s bílým páskem, zastírajícím prázdné dutiny oční, schyluje se toužebně a dychtivě co nejníže, aby zachytla hudbou této jediné zbývající struny a blažila jí duši . . . Trilogie »Eva«: »Zrození Evy«, »Eva sváděná«, »Eva kajícná«; mohutný obraz »Stavění archy«, »Jonáš« vášnivě volající, aby lid odvrátil se od nepravostí; »Duch vše-pronikající«, »Duch křesťanství«, »Posel« — míru, a vedle nich »Mamon« — bůh tohoto světa, oděný v těžký zlatý brokát, sedí na trůně, umrlčí hlavy jsou mu ozdobou; nohama šlape mladé životy . . . »Mně prudká žádost po bohatství, jehož zla jsou napověděna v »Mamonu« a v »Minotauru«, je hrozná. Napoleon pravdu řekl, že jsme ‚národem kramářů‘, ale obchod ctí člověka, veden-li jest zákonně. Pouhé získávání zlata znemravňuje. Nabývati ho bez jakékoliv práce a na útraty jiných zdá se význačno pro přítomnou dobu,« praví Watts.

Tyto symbolické obrazy, z nichž jen hlavní jsou tu vedeny, jsou jen částí Wattsova díla. Ještě jiný úmysl pojal, rovněž krásný, jímž chtěl býti užitečen národu svému — myšlenku životopisných dějin svého pokolení. Rozhodl se namalovat dlouhou řadu podobizen znamenitých krajanů současníků, v nichž by zachytil duševní význačnosti jejich. Pokládal to za národní neštěstí, že tak málo podobizen vynikajících synů a dcer Anglie z dob minulých je viděti, i umínil si za-

chránit věk svůj od takové nehody. Je nepřehledná řada těch, jichž vzezření a povahu zachytil pro budoucnost; jsou to pracovníci všech směrů a stavů. Úžas vzbuzuje Wattsova sympatie k cizí práci i jeho vlastní pracovitost. Jen některá jména z této galerie podobizen uvedu. Ze státníků Gladstone a Salisbury; z básníků Tennyson (třikrát, byl to důvěrný přítel Wattsův), Browning, Swinburne, M. Arnold; z umělců Millais, Dante Gabriel Rossetti, Walter Crane, William Morris, Burne-Jones; ze spisovatelů J. S. Mill, H. Taylor, Carlyle, prof. Max Müller, W. H. Lecky, G. Meredith; z vojínů lord Lawrence a lord Roberts; z filanthropistů T. Wright a Josefina Butlerová; z politiků J. Burns, Balfour, John Russell, lord Rosebery; ze zástupců náboženstev kardinál Manning (z nejhlubších podobizen vůbec), z mediciny A. Clark. Velice však Watts litovával, že chybí Darwin, Ruskin a jenerál Gordon.

Veliké toto dílo své, jak obrazy symbolické tak skoro všecky podobizny, nemaloval pro svůj zisk, nýbrž pro dobro veřejné, a jeho národ to jest, jemuž životní práci svou, práci dobrých 50 let, zasvětil a odkázal. Odkaz zajisté jediný svého druhu — bez jakékoliv podmínky, bez nároků na odměnu. K vůli tomu dávno přestal přijímat zakázky, prodal vůbec jen málo obrazů. Ideál šťastného umělce.

G. F. Watts (George Frederick) byl původu keltského, jako Burne-Jones, a odtud zajisté také náklonnost k mystickému básnění. Narodil se dne 23. února 1817 v Londýně. Už jako dítě kreslil — hlavně koně a tváře lidské. Jedenácti- neb dvanáctiletý namaloval řadu obrázků z básní a povídek W. Scotta, které prý už projevují jemný smysl pro barvu a nenepatrný stupeň obrazotvornosti, zrovna jako vyobrazení boje o mrtvolu Patroklovu, k němuž nadchl ho Homér. V akademii pobyl jen několik neděl. Sám se učil. Pravými jeho učiteli, jak říkal, byly mramory Elginovy, t. j. ony skulptury parthenonské, práce Fidiovy, jež lord Elgin byl v Řecku odkoupil a vlastně uloupil (viz rozhořčené strofy Byronovy v »Child-Haroldově Pouti«!). Jinošství jeho krásně vylíčeno ve vlastní podobizně, již sám jsa 18letý namaloval. Pevnost, nadšení, vysoké aspirace, krása i síla mluví z mladé té tváře, z těch očí, čela, z celého poprsí. R. 1837 poprvé vystavil s úspěchem. Cena 300 liber, již r. 1842 dostal za karton k freskové malbě »Caractacus vedený u vítězoslávě ulicemi římskými«, umožnila mu touženou cestu do Italie. Ve Florencii přijal ho pohostinně lord Holland, britský vyslanec, takže Watts místo rozpočtených několika neděl pobyl tam 4 léta. V jeho domě a v jeho letním sídle — Villa Careggi, v níž Savonarola stál u smrtelného lože Lorenza Magnifica — poznal množství vynikajících hostů, z nichž mnoho jich maloval. V Italii pak vůbec vedle nádhery přírody a zvláště nebe oddával a poddával se tajemstvím starých mistrů koloristů. Na domluvu lorda Hollanda účastnil se ještě jednou konkursu a dobyl svým kartonem »Alfred vybízí své poddané, aby zabránili přistáti Dánům, anebo první námořní vítězství Angličanů« prvé ceny — 500 liber. Vláda zakoupila karton a objednala pro dům lordů fresko »Sv. Jiří poráží draka«. Po té Watts sám nabídl představeným právnické školy (Lincoln's Inn) pro velkou síň rozsáhlou freskovou malbu »Školu zákonodárství« — »mám nadbyt ctižádosti a

vroucně si přeju býti užitečen svému pokolení,« psal jim — a provedl ji také svým nákladem; ale představenstvo odvděčilo se mu darem 500 liber a zlatým pohárem.

Veřejnost dlouho nepochopovala síly jeho umění. Teprve r. 1867 — 50letý — zvolen za člena Akademie. On však o hodnosti nestál. Presidentství Král. Akademie, později nabízeného, nepřijal, ani baronetství, jež mu vláda dvakrát podávala. Uznání všeobecné dostavilo se pak tím mocněji. »Šel jsem po schodech pevně přesvědčen, že malba symbolická byla uměním mrtvým. Sestupoval jsem s míněním úplně jiným. Co způsobilo tuto náhlou změnu myšlení za těch málo okamžiků? Že jsem uviděl dva obrazy od Wattsa — »Láska a Život« a »Láska a Smrt« — napsal francouzský kritik po prvé návštěvě v South Kensington Museum. Cítil zajisté, že obrazy Wattsovými, tak monumentálními ve formě a tak hlubokými v jejich symbolismu, mluví duše moderního člověka; že v nich nic není řeckého ani středověkého; že autor jest dítětem své doby a neodvrací se s hrůzou od přítomna aniž hledí roztouženě do minula, nýbrž cítí s nynějším světem a touží dáti umělecký výraz povaze a cíli souvěkého myšlení.

Do posledních let Watts účastňoval se výstav v Král. Akademii a pracoval bez ustání. Nejen doplňoval svůj odkaz národu, ale dokončoval též veliké dílo sochařské »Tělesnou energii«, o němž přes 20 let s přestávkami pracoval — dar londýnskému nábřeží. Jezdec krotí vzpínajícího se koně, táhna levicí prudko za uzdu, a zakrývaje si pravicí oči před sluncem, upřeně hledí před sebe jako do budoucna, v němž hledá projevit svou hrdinnost . . . Také hlas volající k národu!

Věrnou pomocnicí byla Wattsovi Miss Mary Fraser-Tytler, již r. 1886, tedy málem 70letý, pojal za ženu. Štěstím naplnila mu domácnost a sama jsouc umělecky nadána, vyzdobila mu dům, vyřizovala za něho korrespondenci a ještě jí zbylo času na podniky humanitní. Ona dala popud a provedla také založení The Home Arts and Industries Association, sdružení, jehož účelem bylo vnášeti umění do okolí prostého lidu, prosaičnost a ošklivost nahrazovat krásou. Watts za tím účelem přijal objednávku dvou podobizen a stržených za ně tisíc guinejí (přes 25.000 K) věnoval na podnik své ženy. Společně pak zbudovali překrásnou hřbitovní kapli ve vsi Comptonu, blízko níž bylo jejich venkovské sídlo Limnerslease, zajisté jedinou na světě, co se týká plánu i provedení. »Vystavěna na láskyplnou památku všech, kdož nalézají odpočinku blízko jejích zdí, a pro útěchu a pomoc těm, jimž zármutek ještě zůstává z rozloučení. Kaple pro nový hřbitov v Comptonu má na svých zdech pohádku, anebo aspoň několik zlomků pohádky, o duševním životě, na jehož křídlech, na cestě mezi tajemstvím narození a tajemstvím smrti, hmotný život je povznášen k slavnému vědomí své příbuznosti s Nekonečným,« píše paní Wattsová v illustrované monografii o kapli této, v níž popisuje hluboce krásnou symbolickou výzdobu kaple, založenou na umění keltickém, starých to zbytcích umění britského, irského a skotského. Skoro každý v obci přál si být súčastněn výstavby kaple té. Šlechtic i velkostatkářka dělali cihly, za zimních večerů vesničané poslouchali přednášky pí. Wattsové a pálili pak cihly a symbolické reliefy.

Povahu Wattsovu osvětluje též pronikavě jeho návrh »otevřené pod širým nebem knihy výtečných lidí«. Watts hlásá, že všední dělník, který prokáže se hrdinou, má být uctíván. Vojín a námořník má prý svou slávu, ale muž anebo žena, jenž v denním životě hledí smrti v tvář pro své bližní, často odchází neuznán a neoplakán. Proto navrhl, aby využitkovalo se veřejných zahrad a v nich na stěně vhodně chráněné aby zapsána byla jména těch, kdož takto padnou v boji, za příklad a na povzbuzení jiným. Počátek učiněn už v Londýně, v Postman's Parku.

Názory své umělecké vyslovil ve studii »Nynější stav umění.«

Kanovník Barnett vykládá o účinku Wattsových obrazů na obyvatele Eastendu: »Mnoho obrazů Wattsových bylo ukazováno ve Whitechapelu v posledních 10 letech . . . Ony se nesou, jak víte, k velikým záležitostem života, jež jsou záležitostmi obecnými — k lásce, smrti a soudu. Jsou poetické, a »davové« (»masses«) jsou, myslím, přístupnější poesii než »stavové« (»classes«). Je nemožno měřiti účinek popularitou, ba ani zkušeností; ale tážete-li se po mém mínění, povím vám, že obrazy Wattsovy byly účinnější než kterékoliv, jež jsme ukazovali.«

Část velikého odkazu Wattsova visí už po několik let v londýnské Tate Gallery (symbolické obrazy, přes 20), část v National Portrait Gallery (asi 30), ostatek choval ve své vlastní gallerii (Little Holland House), nepočítajíc menší dary jiným obrazárnám a ústavům, na př. v kathedrále svatého Pavla visí darovaný »Čas, Smrt a Soud«. »Angličané mohou cítit hrdé uspokojení, vědouce, že tyto mohutné výtvory nebudou rozptýleny mimo domovinu, nýbrž budou chovány pohromadě pro dobro obecné, aby v nadšení uváděly budoucí pokolení vznešenými myšlenkami a ukazovaly jim, že umění Anglie v 19. století nebylo nedůstojno rozsáhlosti její říše, ani slávy její literatury,« volá životopisec Wattsův.

Obrazy v Tate Gallery visí ve zvláštním křídle, dosti prostranném, ale nádherná síň Domu Života to není. Dojem přec jest mohutný. Stáli jsme tam před nimi ve sváteční odpoledne — ač návštěva byla dosti četná, ticho bylo jako v kostele — šťastni jsouce blízkostí tohoto »malíře věčných pravd«, »malíře základních křesťanských cností,« »malíře proroka a učitele,« jenž vždycky jest malíř a vždycky duch, samá hudba v malířském výraze, samá poesie v obsahu a výslednicí samá vznešenost.

Šťastný národ, který má takové starce! Carlyle, Darwin, Tennyson, Gladstone, Spencer, Ruskin, Watts — jaká to ctihodná Himalaja velebných kmetů! Jaké to svědectví národní síly!

*

Pěkné poučení o životě a díle Wattsově podává studie Julie Cartwrightové (Mrs. Ady) »G. F. Watts, Royal Academician, his Life and Work« (Extra Number of the Art Journal, 1896, 2 a půl šilinku, s množstvím reprodukcí a 2 fotogravurami) a »G. F. Watts« od Ch. T. Batemana (v knihovničce »Bell's Miniature Series of Painters«, s textem populárním, velmi poučným, s 8 reprodukcemi, vkusně vázáno — za šilink!) Ohlasem těchto studií je tato zpráva. *T.*

LITERÁRNÍ: Vik. Dyk, Hučí jez a jiné prósy — Ot. Theer, Pod stromem lásky — Vera, Jedna za mnohé — Studentský almanach — T. G. Masaryk, Karel Havlíček, 2. vyd. — Ad. Harnack, Dějiny dogmatu, přel. F. Žilka — Vlastivěda moravská — Zákony školské — Dějiny obecní správy král. hlav. města Prahy za léta 1860—80 — Les fetes de la Municipalité de Paris.

Viktor Dyk: Hučí jez a jiné prósy. Nakladatelství Hejda a Tuček. — *Otakar Theer,* Pod stromem lásky. — *Vera,* Jedna za mnohé. — Studentský almanach.

»A vše jest klam a zříceniny«, byl by mohl dát p. Dyk za motto této své knize, která v podstatě své je hodně sentimentální. Jak to — Viktor Dyk — a sentimentální? Všecky jeho historie mají smutný konec a refrénem jejich je, »že štěstí jest jen obraz stinný jen stinných věcí odjinud.« Představuji si to asi tak: ve společnosti druhů a kamarádů byl snad autor veselým společníkem, ale když šlo o to, chopit se péra a stát se literátem, bylo nutno odevzdat papíru myšlenky »hloubavého ducha« a tak vznikl »Hučí jez«, v němž Alferi — a rozhodně ovšem musil to být Alferi, neboť každé jiné jméno bylo banální — prošel křížovou cestou světa a pohřbil své touhy. Na konec »na stole ležely hodinky a revolver. Podivil se — — — Více nic. Všechno už dožito, všechno umrtveno. Žádného života už nebylo v něm, ani toho ne, jenž je vůlí k smrti . . . Unavený lodník složil ruce, a loď plula po proudu, po proudu, plula, ještě plula, nesouc živou mrtvolu . . . Více nic.« »Povídka o sentimentálním krokodilu« je již názvem svým sentimentální a »Smutná láska« nemůže být ovšem veselou láskou. Ne bez významu navazuje Dyk v této črtě na Jacobsenova Nielse Lyhna, neboť i naučení z jeho Smutné lásky o tom, že láska je illusí a že pouze mrtvé můžeme věčně milovati, je totéž jako z Jacobsenova románu. Milujte prý jen na příklad nějakou Beatu, v jejíž osobě divnou shodou okolností ztělesníte si všecko žádoucí a láskyhodné, všechno, co může roznítiti apatické vaše srdce, a uvidíte, že ta Beata stane se vám smyšlenkou tím více, čím prudčeji vzrůstá váš žár. Tak se to alespoň přihodilo reku této Smutné lásky, jeho Beata ztrácela svou určitou podobu tím spíše, čím více o ní snil, stávala se legendou, zázrakem, až na konec miloval — koho vlastně? Abstrakci, ale ne skutečnou Beatu. Krása absolutní odvracela ho od relativného. A toho všeho byla příčinou jen okolnost, že Beata měla velké, zářící oči jeho snu a že on ten sen vyvrcholil. Nuže, naučení, nezamilovat se pouze do velkých, zářících očí! Episoda Tacitova, toť do reelního prostředí vložená historie Alferiho. I Tacitus, nezkušený studentík, musí být oloupen o své touhy a ideály. A tak když jej autor provede labyrintem světa, je mu na konci, jakoby stál na vysokém vrchu — zahalen mračny. »Chladný vítr fičí — — — prudký vítr — — a on stojí na kameni. Vítr se vzpírá — — — což, srazí-li ho dolů? Stojí dosud — — — jak dlouho vytrvá? A před sebou, s ptačí perspektivy vidí toto vše: své bolesti, národní katastrofy, bídu sociální; šířící se skepsi, viklající se základy ve všem, všude a po vždycky . . . A jak to dole vše se chvěje a hárá, pojímá ho závrať — — — nyní se sřítí jistě a klesne do toho víru«. Mimochodem Tacitus má u nás svého předchůdce. Povídka »Smrt panenky« je povídkou o sedmileté dívce, vrhající se oknem za panenkou, když jednoho

dne matka vyrve jí loutku z náručí a hodí ven na dlažbu, poněvadž loutka byla od nevěrného otce. Povídka ještě nejméně literární, ač ne zcela neliterární, jinak p. Dyk je každým coulem literárním člověkem a jeho kniha prósy je knihou právě víc literárního hledání než knihou života. Pan Dyk nazývá ji knihou své mladosti, ale nevím, zdali příliš negeneralisuje, myslí-li, že ve všem tom, co do ní vložil, je mnoho dobového, všeobecného, že ty záchvěvy, ty vášně, ty naivnosti, ten pathos smutku jsou příznakem mladosti celé jeho generace. A je to vlastně mladost, co mluví z této knihy? Viktor Dyk platí u nás za literární individualitu. Jistý skepticism, sarkasm, dandysm, tak nějak vymezují se její příznaky a možno zde shledati nejvíc v Episodě Tacitově. Mně hlásí se z knihy mnoho mlhy literárního mládí — nic víc. Ani stylově nevystupuje tu hotová individualita, nýbrž literát, hledající svou individualitu. Ale toho je si autor sám vědom, proto nazývá svou knihu dědictvím mrtvého bez ladu a skladu — fundus instruktus, s kterým se pokoušel žíti.

Jestli že kniha Dykova uhajuje přece svůj význam a to především svou literárností, nevím, jaký význam bych přiznal knize Otakara Theera »Pod stromem lásky«. Za ní nevystupuje vůbec ani nějaká proklubávající se literární individualita, ani muž, v jehož knize bych hledal a nalézal výsledky hlubšího, opravdovějšího myšlení o životě. Řada povídek o lásce. Ale která z nich povznáší se nad úroveň všednosti? Myslil bys, když mladý člověk píše dnes tolik o lásce, že zvíš, jak moderní muž nazírá na ženu. Ano vidíš i z této knihy, jak muž rázu Theerova nazírá na ženu, ale moderním a novým nazvat ho nemůžeš, je to nazírání pohlavního člověka, jehož celý karakter projevuje se ti povídkou »Dokud meč visí nad hlavou«, jejíž hrdina za večera jde lesem a má strach o svůj život. Fantasie kreslí mu opilého tuláka, neujdeš odsud živý, křičí vnitřní hlas. Pojednou nějaké kroky. Zastavil se a vhupnul za strom. Srdce bilo bázní. Ale objevila se před ním drobná postava a byla to žena. Přitiskla se k němu horkým, rozpáleným tělem, objal ji atd. A z jeho nitra »ozvala se nesmírná radost života, radost, jakou asi cítí rekonvalescent, když vyšel po prvé mezi lidi.« V tomto znamení více méně je psána celá tato knížka.

Mnoho mluvilo se již u nás o knize Veřině »Jedna za mnohé«, jež je jen pozoruhodným dokumentem doby. Takové knihy nemusí být v nejvlastnějším smyslu uměleckými a přec vykonají svůj účel. Vera, řešíc poměr muže k ženě, ukazuje k jediné možnosti a k jedinému východisku, k úplné čistotě mužově a tím k manželství novému a čistému. Dnes o otázce, kterou autorka zde řeší, mnoho se uvažuje a přemítá, a autorka mluví tu jistě nejen za mnoho dívek, nýbrž i za mnoho žen vdaných a také, což tím potěšitelnější, již i za mnoho mužů.

A ještě několik slov o jedné knize, která vymyká se z rámce běžné literatury! Míním »Studentský almanach«. Třeba jen trochu nahlédnout a prolistovat a seznáš, že statě tohoto almanachu, dotýkající se akutních otázek českého studenta, jsou daleko hlubší, obsažnější a cennější než příspěvky básnické a belletristické. Je tu řada básní a

belletristických úryvků — kolik tu tedy příštích spisovatelů, příštích snad umělců! Ale takřka o všech z nich platí, co v témž Almanachu napsal Cyrill Dušek v Závěrečných kapitolkách: »Každý třetí z nás píše verše, bezmála každý vydává knížku aspoň jednu, třeba takovou, jejíž existence za dvě, tři léta autora mrzí. — — — Umělcem býti — to láká. Býti duší svého okolí neliterárního, ale za to živého zvyšovaným výtěžkem, racionelním užitím vydané síly — to není pro nás dosud hlavním jádrem kulturní práce, kterou každý z nás má začíti v sobě a končit v přístupném sobě okruhu působení. Hodnocení a ekonomie práce — to je přední požadavek našeho vývoje, ne skepse, deterministický psychism, individualisticko-misteriesní záhady a problémy znavené moderní duše.« Všecka tato slova platí o většině literárních příspěvků almanachu. Nevítá tě v nich a nejásá ti z nich vstříc radost ze života, radost z práce, mladost ducha i těla, ale znavenost, přežilost. Je to ovšem znavenost a přežilost z druhé ruky, knižní znavenost, literární znavenost, ale tím charakterističtější, nedovede-li mladý student podat své vlastní city, nýbrž jen city vyčtené a uměle osvojené. Já alespoň nedovedu si představiti, že by z celé řady těch všech k literární práci hlásících se lidí nikdo v pravdě mladistvě nemyslil a necítil. Přece važme si mládí a buďme mladými! A píšeme-li o lásce, buďme i v lásce mladými a čistými! Tolik v těch básních a básničkách i belletristických črtách mluví se tu a jedná se o lásce, ale nikde slova krásného, všude láska sub specie pohlavnosti a pak-li že ne zřejmě sub specie pohlavnosti, tu tedy náš český student vidí v ženě zas jen milenku starého rázu, ne duchovní družku a přítelkyni. *Z.*

*

T. G. Masaryk: Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení. 2. vydání, opravené a doplněné. V Praze 1904. Nákladem Jana Laichtera.

Před osmi léty vyšla Masarykova kniha o Havlíčkovi v prvním vydání. Právem dočkala se vydání druhého; je to kniha, třeba že Havlíčka nelíčí nám tak, jak ve skutečnosti vypadal, plná nových hledisek, myšlenkových námětů, kniha nabádavá a vybízející nejen k vážnému přemýšlení o české politice, nýbrž i k vážné práci vědecké i politické. Již první vydání Masarykova Havlíčka stalo se matkou řady úvah o naší české politice, o Havlíčkovi a jeho době, doufáme, že i druhé vydání práci v tom směru započatou jen posílí a povzbudí.

Druhé vydání Masarykova Havlíčka ohlašuje se jako vydání opravené a doplněné. Autor vysvětluje, že opravy a doplňky udály se jen v jednotlivostech, ve věcech hlavních že nebylo co měnit, ale přece vysvětlení toto neodpovídá úplně skutečnosti. Havlíček druhého vydání knihy Masarykovy není sice Havlíček diametrálně rozdílný od Havlíčka vydání prvního, ale přece je to Havlíček jiný dřívějšího Masarykova Havlíčka. Pozorujete nyní, že Masaryk připouští, že naše obrození a naši buditelé podléhali více ideám německého liberalismu nežli dříve myslil (str. 20, 21), vidíte, že Masaryk nyní přiznává, že Havlíček nebyl tak dalek liberalismu Rotteck-Welckerovského, jak v prvním vydání hlásal (str. 292), postřehujete, že nyní Masaryk při-

poušti také větší vliv Voltairea na Havlíčka (str. 153). A třebaže Masaryk všechna ta přiznání činí většinou jen tím, že vynechává věty z prvního vydání (str. 261 prvního vydání) a nové přidává (str. 256, 290 a p.), přece tím pro historicky skutečného Havlíčka učinil v druhém vydání mnoho. Ale přes tyto opravy přece ani nynější Masarykův Havlíček není ještě Havlíček historický. Je to Havlíček méně nacionální a více sociálně a nábožensky naladěný, nežli jak skutečně byl.

Jak vyložit toto nazírání Masarykovo na Havlíčka? Masaryk sám částečně na to odpovídá tím, že spis svůj prohlašuje za spis politický, ne za spis historický. Ale tím přece ještě nelze vyložit všechno. Že Masarykův Havlíček není ve všem Havlíček skutečnosti, toho příčina jest i jiná. Jest to silné přesvědčení autorovo, které, aniž to chce, zabarvuje sebou samým prameny. Masaryk je přesvědčen, že Havlíček je předchůdce politického realismu a zcela určitě řečeno (s. 2) směru, jehož Masaryk v politice jest theoretikem, a toto přesvědčení nedovoluje Masarykovi, aby pátraje po zásadách Havlíčkových uvedl důkladně všechny zprávy, které jsou po ruce, a aby v těch, které uvádí, začasté nehledal více, nežli v nich ve skutečnosti jest. Příklad věc objasní: prof. Masaryk je přesvědčen, že české hnutí revoluční r. 1848 má význačný ráz náboženský a že Havlíček byl člověk nábožensky naladěný více nežli jeho doba. Soudí tak po »psychologickém a literárně-historickém studiu Havlíčkových spisů a jeho doby« a aby toto tvrzení své podepřel více, hledí uvésti i »jednotlivosti« ze života a korrespondence Havlíčkovy. Pro tvrzení o náboženském charakteru českého hnutí revolučního odkazuje na jediný jako naprosto přesvědčující pramen, na Springerovu »Geschichte Oesterreichs«. Ale podíváme-li se do Springera, uvidíme, že Springer praví »kirchliche Gährung« (II, 608), ale ne to, co v poznámce Springerově prof. Masaryk hledá, a prohlédneme-li doklady, které snesl pro náboženskou náladu Havlíčkovu, poznáme, že neuvedl jednak doklady všechny, jednak ty, které uvedl, často nesprávně vykládá. Prof. Masaryk odbývá poměr Havlíčkův ke katolicismu (a to vlastně teprve nyní, v druhém vydání str. 290) jen větou, že dělal katolicismu koncesse, ačkoliv Havlíček poměrem ke katolicismu velice důkladně se obíral, opomíjí tak důležité návrhy Havlíčkovy, jako na splynutí augsburského vyznání s katolicismem a jeho postavení tehdy jasně vyložené k otázkám dogmatickým, nepřihlíží k tomu, co Havlíček soudil v různých dobách o protestantismu, nechává stranou Havlíčkův výklad, mnou v úvodu při vydání »Havlíčkových Epištol« otištěný, atd. A nesprávně uvádí pro velmi silnou náboženskou náladu (str. 291) jednotlivosti z Havlíčkovy korrespondence a z memoirů o něm. Z memoirů proto, že by bylo potřebí nejprve důkazu, že memoiry ty tlumočí motivy Havlíčkovy, a ne té, která paměti o Havlíčkovi diktovala (ostatně i z těch memoirů víme, že Havlíček nosil křížek jako upomínku na svoji mladou lásku), doklady pak z doby po krisi Havlíčkově v semináři proto nejsou velké váhy, poněvadž víme, že ve Lvově na ruskou církev Havlíček byl vlastně upozorněn Zubrickým, že pravoslavné ceremonie v Rusku na něho působily ze zcela jiných důvodů nežli z náboženských. (Viz »Svátek pravoslavnosti« v »Obrazech z Rus«), a p. a p.

Druhé vydání Masarykova Havlíčka je vydání opravené a rozšířené. Právem zařazena byla do druhého vydání celá nová stať o právu historickém a přirozeném, případně byl rozveden přehled událostí od r. 1821 atd., učiněny opravy některých jednotlivostí, doplněny bibliografické poznámky a p. Ale přece i v druhém vydání zůstala některá nedopatření.[1]

Bedlivější přečtení a prohlédnutí literatury od prvního vydání Masarykova Havlíčka vyšlé i prvního vydání Havlíčka bylo by řadu pochybení druhého vydání zmenšilo a cenu nového vydání zvýšilo.

Zd. V. Tobolka.

---

[1] Na doklady uvádím: Str. 3. Měly být uvedeny též přetisky Havlíčkových překladů z Gogola, zvláště »Mrtvé duše«.

Str. 5. Vynechán spisek Řezníčkův. Baxa vydal vzpomínky příbuzné Havlíčkovy o Havlíčkovi (otisk z Rad. Listů), ale ne Havlíčkův životopis. Z článkové literatury neuvedeny různé stati.

Str. 7. Nesprávno je uvádět Fričovy Paměti pro psychologii radikalismu r. 1848. Frič r. 1848 hrál v české straně radikálně-demokratické úlohu nepatrnou. Jeho Paměti podávají spíše psychologii radikálního mladočešství z let osmdesátých, to jest z doby, kdy byly dle Fričova denníku a některých prací dra Pinkase stilisovány. Pro psychologii strany radikálně demokratické mohou být směrodatny radikální listy z r. 1848.

Str. 11. Odstavec o poměru Malého Znovuzrození k dru Riegrovi měl býti poopraven dle toho, co Tůma praví v životopisu K. Havlíčka na str. 440, jak jsem již vytkl r. 1899 (2. srpna) při recensi prvního vydání Masarykova Havlíčka v Obzoru lit. a uměleckém.

Str. 27. a 56. Nesprávně, patrně dle Malého Znovuzrození, kladou se tiskařské bouře k r. 1845, a ne, jak již Horáček ukázal, k r. 1844. Tím zaviněn omyl na str. 343, týkající se vlivu těchto bouří na Havlíčka. Havlíček v době bouří r. 1844 ještě nebyl v Praze.

Str. 41. Nesprávně uvedeno, že Havlíček vzdal se mandátu 16. prosince r. 1848. Stalo se to 14. prosince, ale Havlíček ještě 18. prosince r. 1848 mluvil na říšském sněmu.

Str. 53. Odstavec o české žurnalistice proti vydání prvému doplněn a poopraven, ale celkem ještě stále patrný je na odstavci tom vliv nespolehlivého článku Jirečkova z Č. Č. M. 1849. II.

Str. 67. O účasti M. Bakunina při bouřích svatodušních opakováno celkem z prvního vydání a jen něco bylo přidáno dle prací Helfertových. Nesprávnosti o Fričových Pamětech, které bylo lze opraviti dle mého »Slovanského sjezdu« str. 186.—187. poznámka 3., zůstaly na dále.

Str. 109. Nepřispělo k vyjasnění, ponechala-li se na dále definice nacionalismu jako nacionálního šovinismu.

Str. 145. V literatuře o r. 1848 neuvedeny knihy: Dvořák, Moravské sněmování; Tobolka, Slovanský sjezd. K literatuře časopisecké autor patrně neměl úmyslu přihlížeti.

Str. 152. Radikálům se neprávem vytýká, proč nepůsobili za reakce z Londýna atd. Skuteční vůdcové radikalismu tehdejšího přece byli po květnovém spiknutí r. 1849 pozavíráni.

Str. 154. Dle dodatku v II. dílu Havlíčkových »Politických spisů« mohlo se opraviti, jakoby byl Havlíček vystoupil na říšském sněmu jen jednou a to krátkou řečí.

Str. 169. Havlíčkův názor o zákonném odporu nejlépe ukazuje vlastní jeho článek (Politické spisy III, 800). Mohlo se o tomto článku šíře pověděti.

Str. 255. O vlivu V. V. Tomka, Fr. Braunera na Havlíčka, o vlivu německé osvícenské filosofie Zimmermannovy (Naše Doba 1903) nemělo býti pomlčeno.

Adolf Harnack: Dějiny Dogmatu. Přeložil F. Žilka. Nákladem Samostatnosti. 1903.

Českému čtenáři dostává se v Harnackovi myšlenek, pro něž v dnešních Čechách následkem protireformace není dosti pochopení. Kniha řeší náboženské problémy na půdě křesťanství. V dnešním referátu poukazuju na několik vůdčích myšlenek díla, jež při čtení té směsi theologických thesí dlužno míti na mysli a poznávati v nich všeobecné filosofické pravdy.

Harnack má za to, že náboženství je sui generis lidské myšlení o úkolu života: osobní poměr člověka k Bohu, t. j. myšlenky o něm získané ne cestou vědeckého badání a důkazu, ani slepou poslušností, ale cestou vnitřního přesvědčení, věrou, myšlením věrovým, ne důkazovým. Náboženství nemá být nic jiného než tento osobní poměr k Bohu; proto je něco volného, je to jen Bůh a člověk, ne jiný ohled. Jen vnitřní potřeba ubezpečiti se o smyslu života a jeho příčině v Bohu určuje směr náboženského myšlení a dává mu svobodu. Proto není ani proti vědě, ani na vědě závislé — má pole svoje. — I křesťanství bylo původně takto svobodné a má jím býti. Všichni myslitelé náboženští — Pavel, Augustin, Luther tak náboženství křesťanskému rozuměli a očišťovali je od elementů, jež do něho nepatří. Proces ten dle H. není ukončen a nelze zastaviti se v očistě tam, kam dospěl Luther, ale jíti ve směru tom dále — k evangeliu.

Jaká je ta nesvoboda v křesťanství? To je dogma, jež do něho nepatří. Původně tam nebylo. Prvotně bylo křesťanství jen toto: my jsme v strašné moci hříchu, dokud nám Bůh nedá té milosti, abychom se pokáli a poznali, že Kristus je cesta, jež nás z hříchu vede ke klidu svědomí a životu věčnému. Tato víra v Boha skrze Krista milostivého naší duši — to je celé křesťanství. — Ale křesťanství dostalo se mezi Řeky, mezi řecké intelligenty, odchovance řecké filosofie a tito počali používati dialektiky na vysvětlení křesťanských myšlenek a pojímali věc tak, že tato jejich dialektika, apologetika má platnost absolutní, že je dogmatem. Náboženství stalo se něčím nesvobodným: musilo se věřit ve spekulace — v dogmata. Náboženství ztratilo na účinnosti; náboženská morálka křesťanská byla jiná než morálka řecká — tam: člověk nic — Bůh vše; zde: Člověk něco a Bůh také jen něco. Ona morálka způsobuje hluboký otřes v člověku, tato nechává jej spokojeným. Harnack dí, že náboženství, kde bere svůj cíl z morálky (roz. racionalismu), stává se samo nemorálním. Harnack v celém díle ukazuje, jak tato racionalistická morálka, uvedená v poměr člověka k Bohu, působila destrukci v církvi počínajíc od gnostiků až po jesuity.

Str. 282. Odůvodnění větší souvislosti Havlíčka s Kantem a Herderem chybí.

Str. 298, 305, 336 a 383. Nesprávně přes moje upozornění v Obzoru nár. 1903 na dále se tvrdí, že články označené chiffrou K. v Národních Novinách jsou od Koubka. Chiffrou K. v Nár. Novinách označoval své články Jakub Malý, jak se lze dočísti v Riegrově Naučném slovniku (heslo Malý) a v Malého »Politických zlomcích« (Úvod) atd. atd.

Konečně pak, ježto řecká filosofie zvláště v době prvých tří století po Kristu směšovala se s mythy a mysteriemi pohanskými, dostaly se i ty takto do zdogmatisovaného křesťanství. Toto zpracování křesťanství řeckou filosofií provedeno koncem starověku a katolicism a pravoslaví přijaly je téměř úplně. Katolicism a pravoslaví jsou dle H. kompromisem mezi náboženskými elementy a racionalistickými. Století třetí až šesté jsou stálým bojem lidí náboženštějších a zase racionalistů v církvi. Katolicism vylučoval vždy protivy: důsledné náboženské myslitele a důsledné racionalisty. Na jedné straně vyloučeny myšlenky Pavlovy, Augustinovy,[1] vyloučena reformace, na druhé Origenes, gnostikové, sociniani a j. Z katol. hlediska jsou dvojí kacíři — jedni racionalističtí, druzí náboženští. H. ukazuje, jak v dějinách dogmat jde stále o spor těch dvou morálek: náboženské a racionalistické. Ona chce náboženství očistiti, tato se ho zmocniti. Ukazuje, jak v katolicismu racionalism vedl k učení o zásluze, zpovědi, odpustcích, pokání, atrici, a jak zase na druhé straně Augustin a pak Luther snažili se a provedli velikou reformu a očistu náboženství, vrátili náboženství náboženství. Provedli redukci toho, co se považovalo z katol. hlediska za náboženství, na to specificky náboženské.

Harnack oceňuje i determinism a indeterminism náboženský. Pavel, Augustin,[2] Luther jsou deterministy (predestinace, milost). Harnack váží si i realismu scholastického pro jeho determinism, řka, že působil tím ještě dost dobře v náboženství (Bernard de Clairvaux, Tomáš Aquinský) oproti indeterminismu scholastickému, který způsobil tu destrukci v církvi v XIII.—XV. stol. uče svobodné vůli, popíraje absolutnost mravních zákonů a veda tak k autoritě a slepému poslušenství. Reformatoři dobře znali kořen toho zla: nominalistický indeterminism (proto byl Hus realista) a bojovali proti němu, proti principu, nejen proti dočasným důsledkům.

Harnack tak uvádí boj mezi reformatory a kurialisty na všeobecný princip mravní. Harnack pak ukazuje, jak Tridentinum v podstatě zůstalo při důsledcích nominalistické a racionalistické morálky a jak jesuitism je vyvrcholení nominalistické morálky v laxní probabilism — hrozný mravní zjev, s jakým se nikde jinde nesetkáváme v dějinách morálky. Ukazuje, jak odtud katolická církev t. j. jesuité ovládající Vatikán vždy potlačovali veškeré vnitřní snahy obrodní. Augustinism vytlačen jesuity úplně z církve katolické (to znamená potlačení jansenismu ve Francii) a jak se stává katolicism čím dál tím víc jesuitismem: Alfons Liguori vytlačil nejen Augustina, ale i Tomáše Aquinského. *J. Z. K—l.*

*

Vlastivěda moravská. Díl II. Místopis Moravy. Vydává »Musejní spolek v Brně«. Řízením předních pracovníků literárních na Moravě pokračuje toto velmi široce založené záslužné dílo dosti rychle. I. díl všeobecný »Vlastivědy moravské« jest věnován ve svazcích dosud

[1] milost, predestinace, ospravedlnění jediné z víry, bezzáslužnost skutků
[2] Harnack ne úplně správně má jej za indeterministu v § 51. odst. II

vyšlých přírodním a zeměpisným poměrům, dějinám politickým a pravěku Moravy. V II. díle popisují se jednotlivé okresy moravské tím pořadem, jak který pracovník byl se svým úkolem hotov. Jednotlivé okresy soudní jsou vylíčeny každý v samostatném svazku a pak zase shrnuty v širší celek podle krajů. Máme před sebou z publikace čtyři svazky: Jihlavský okres, který popisuje *Al. Josef Pátek*, učitel v Lukách; Blanský okres od *Jana Kniese*, správce školního v Rogendorfě; Kunštátský okres od *Jana Tenory*, faráře v Chvalkovicích; Litovelský okres od *Viktora Pinkavy*, kaplana ve Velelibech u Nymburka. Ve všech svazcích postupuje se podle programu, stanoveného patrně redakčním výborem, a sice podává se napřed stručný všeobecný nástin okresu zeměpisný a přírodopisný, popisuje se osazování krajiny, líčí se obyvatelstvo po stránce národní a národopisné, sociální, hospodářské, osvětové, zejména podle farních úřadů a škol, přidán pak přehled statistický. V části druhé vyličuje se podrobně místopis podle jednotlivých obcí, napřed okresní sídlo, ostatní obce podle pořadu abecedního. Postup zachováván tedy všude týž, ale užíváno k tomu nestejné methody: některý pracovník vede si systematičtěji, jiný jen méně systematicky, jeden vystihuje vztahy co možná zevrubně, jiný hledí jen k hlavním, jeden originálněji, na základě studia pramenného, jiný zpracovává výsledky badání cizích. Z uvedených čtyř svazků daleko nad jiné vyniká co do originálnosti, systematičnosti »Litovelský okres«, kde auktor hojně sahal k pramenům většinou ještě nepoužitým; zejména konal pilné studie archivní. Popisy jednotlivých obcí bývají často dosti podrobné, soustavné monografie (město Litovel samo na př. obsahuje 87 stran, Jihlava 66 stran atd.). »Dějepisu Brna« samého věnován jest obsáhlejší svazek o 355 stranách. Na základě hojné literatury odborné, která jest uvedena úhrnem na 32 stranách napřed i na základě svých studií samostatných vyličuje tu prof. dr. *Fr. Šujan* dějiny brněnské poutavě a bedlivě. Až do konce 14. stol. vypsána tu historie Brna (hradu brněnského i města Brna) podrobněji, od století patnáctého stručněji. Všude hleděno zároveň k vývoji kulturnímu. Jak obsahem, tak i úpravou (je při ní 5 map, 6 tabulkových přehledů a hojné illustrace) patří tento svazek k předním ozdobám »Vlastivědy moravské«. Celá publikace má v první řadě účel populární: chce vniknouti co nejvíce do lidu a přinášeti mu poučení o vlasti a tím buditi v něm lásku k vlasti a k dějinám domácím i uvědomění národní. Tento účel plní také obsáhlé toto dílo dokonale. Publikaci činí přístupnější hojné illustrace. Měly by si díla všímati větší měrou zejména knihovny školní a farní nejen na Moravě, jíž je v první řadě určeno, nýbrž i u nás v Čechách a ve Slezsku. Tu ovšem divně dojímá stesk vydavatelstva, že »Vlastivědě moravské« odběratelů ubývá. »Vlastivěda moravská« je velmi pěkný akt místního patriotismu. Redakci, hojným spolupracovníkům, zejména z řad učitelstva a duchovenstva, jakož i obětavému vydavatelstvu dělá čest. Příklad a zkušenosti »Vlastivědy moravské« budou zajisté velmi poučny pro podobnou publikaci, ač více rázu národopisného o Čechách a o Slovensku uherském, kterou zamýšlí »Společnost Národopisného musea českoslovan-

ského« vydávati. Vždyť i Slezsko má již svou »Vlastivědu Slezskou«. Bude pak takto zjednán spolehlivější základ pro encyklopaedii národopisu českého.

U nás podobné publikace vydaly si některé pokročilejší okresy samy. Vedle starších ukončených publikací vycházejí na př. »Kolínsko a Kouřimsko«, »obraz poměrů přírodních, života obyvatelstva i paměti časů minulých«; dále »Poděbradsko«, »obraz minulosti i přítomnosti okresu královéměstského, nymburského a poděbradského«; »Chrudimsko a Nasavrcko,« »obraz přírodní, hospodářský a národohospodářský«. Zásluhu o tyto publikace má vesměs učitelstvo příslušných okresů. Vrátíme se k nim, až více pokročí.

Jc.

Zákony školské. »Ústřední spolek jednot učitelských vydává sbírku potřebnou a velmi praktickou. Obsahuje školské zákony: I. říšské, II. zemské, III. vynesení, rozhodnutí a nařízení ministerská, IV. vynesení, nařízení, usnesení a rozhodnutí c. k. zemské škol. rady, c. k. místodržitelství a c. k. finanční ředitelství zemského. Posud vyšel 21 sešit, sešit (brožovaný) za 75 h.

Dějiny obecní správy král. hlav. města Prahy za léta 1860 –80. Díl I. (1860—70), sv. I. Vydala obec král. hlav. města Prahy prací městského archivu, redakcí Vojt. Krause, magistrátního adjunkta. V Praze 1903. Objemná tato publikace (o 266 stranách lexikového formátu) vytýká si dvojí účel: 1. chce uvésti v známost hojné prameny a pomůcky pro podrobné dějiny města Prahy v nové době; 2. chce podati příklad jiným obcím českým, jak má se vésti obec v duchu pokrokovosti a buditi smysl a láska pro samosprávu. Hojný materiál k dějinám města Prahy podávají starší již každoroční publikace: »Statistické zprávy« od r. 1870; od r. 1880 »Administrační zprávy«; od r. 1898 pak »Almanach obce Pražské« vedle hojných publikací jednotlivých. Z nesčetných zpráv a událostí, týkajících se dějin města Prahy nutno kriticky vybírati. Že to není věc snadná, toho dokladem může býti práce »Almanach města Prahy«, zajisté odstrašující příklad nekritičnosti při vybírání událostí veřejných. Pořadatelé uvedené publikace čerpali z přečetných spisů úředních, jež čítají pro I. díl na 60 foliantů; kromě toho posloužily zde zejména časopisy denní, monografie a j. spisy. Popis jde do velikých podrobností, čehož budoucí historik jistě nebude litovati. S chválou lze vytknouti, že při vyličování jednotlivých institucí hleděno k vývoji historickému. Svazek druhý bude asi věnován hlavně vývoji školství a snah osvětových, jež v tomto svazku nepodány. Svazek obsahuje tři barevné podobizny purkmistrů a 15 obrazců budov, plánů jejich atd.

Les Fêtes de la Municipalité de Paris. Délégation du Conseil Municipal de Paris aux Fêtes Fédérales de Prague en 1901. Úřední publikace municipální rady pařížské, nádherně upravená, vyličuje dopodrobna slavnostní přijetí a hlučné sbratřování officielní Paříže s officielní Prahou za sokolských slavností koncem června 1901. Nezdá se, že by se z těchto přátelských styků byli o nás trochu lépe poučili především Francouzové sami. Dočkali jsme se letos po udržo-

vání — skoro již dvacetiletém — styků a nadšeného přátelství, že francouzský tisk naše Sokoly prohlašuje za »uherské«. To zajisté nejlépe ukazuje, že si tímto způsobem cizina o nás nezjednává správného poučení.

*

STUDENTSKÉ A LITERÁRNĚ STUDENTSKÉ: Poměr české veřejnosti k studentům Její neinformovanost – Neupřímnost a zmatenost všestudentských slavností — Satira na slovanskou vzájemnost Mladočeská »snášelivost« v Čechách a jejich náhončí na Moravě Nízkost mladočešství a vyšší stanovisko Staročechů — Studentská výstavka — Slavnostní almanach – Almanach Slavie 1904—5. — Časopis a »zásady« za Havlíčka a dnes u »Vatry« – Svaz — Národní Rada – Manifestace pro Hrvaty — Také »oprava.«

»Útisku a vyzývavosti našich nepřátel — jimž zejména mládež naše jest vydána — děkujeme za dávno touženou skutečnost, že studentstvo české po mnohaleté ztrnulosti probouzí se k novému životu a chystá se organisovati řady své. V okamžiku tak vážném« atd.

Toto prohlášení vyšlo týden před všestudentskou slavností, podepsáno dvanácti osobami rozličných táborů — klerikály, pokrokovými i bezbarvými. Podepsaní žádají v něm své kollegy, aby studentstvu přispěli k založení a upevnění Svazu, výsledku »obrozovacích snah studentských«, jenž má »znovu pozvednouti význam českého studentstva«.

Motivace zaslána tohoto je překvapujícím dokladem dnešních názorův a zejména poměru české veřejnosti k studentstvu. Studentský Svaz byl dle toho způsoben »útiskem a vyzývavostí našich nepřátel«; je to sice holá nepravda a výmysl, ale charakterisuje žalostnou nevyspělost našich poměrů: pro podnik, jejž pisatelé zaslána chtějí odporučit veřejnosti, neznají jiného důvodu než — Němce. Ale to není jediné, co zaráží. Kdo vidí v plánu Svazu obrozovací snahy k novému životu, ten by se měl napřed o věci poučit, nežli se jme kázat veřejnosti o ní; a kdo míní, že teprve teď studentstvo se probouzí po mnohaleté ztrnulosti, zaspal všechen studentský život posledních let a neměl by se plésti do věcí, kterým nerozumí, aniž popírat cizí práci. Starší generace právem stěžuje si leckdy, že mládež její práci neuznává; bohužel staří nebývají vůči mladým o nic spravedlivější — a u starých nelze to omluvit nedospělostí.

Většina dospělých málo si všímá studentského života a ještě méně mu rozumí; poněvadž o něm ví málo, domnívá se, že studenti dělají málo, méně než dělala starší generace za let studentských, a v předsudku tom utvrzují se tím více, čím více i ohledy strannické a jiné, nabývají vrchu. Taková starší generace, zkostnatělá v předsudcích, může mládeži imponovat a prospět asi tolik, jako staří veteráni, honosivě a vždy stejně vykládající o svém hrdinství u Solferina. Další zajímavostí zaslána i prostředí, z něhož vyšlo, je reklamní hluk. Uděláme reklamu všestudentské slavnosti — plán Svazu. Pak uděláme reklamu Svazu, při tom vycinkáme německým vrahům a tím zase upozorníme vlasteneckou veřejnost na sebe. Dostatečným argumentem pro dnešní obrozování studentské je jim prostě — hlučná reklama, která připravovala slavnostní náladu. A »Národní Listy« to vše harmonicky doplnily úvodníkem z 29. května, kde podobnou logikou dokázaly, že neblahé pekelné símě realisticko-socialistické je potřeno na věky.

Nelze sice všecky autory »zaslána« stotožnovat s »Národními Listy« — jistě mnozí z nich mají úmysly čisté. Ale dobré úmysly nikdy neprovedou ničeho beze znalosti poměrův a vhodných prostředků; jinak mohou ještě víc uškodit nežli prospět. Na př. obětavá činnost prof. Jarníka právem odměněna byla na všestudentské schůzi bouřlivou ovací; ale jestliže týž prof. Jarník na poslední přípravné schůzi ze zármutku nad rozháraným a nedůstojným způsobem jednání a nad umíněným sobectvím některých nezvedených chlapců několikrát se chtěl vzdát účasti, a po dvou dnech na slavnostní schůzi prohlásil, že všecko přípravné jednání dálo se důstojně — s tím naprosto nelze souhlasit.

A na neupřímnost stonaly všestudentské slavnosti 28. až 30. května skoro veskrze. Řekněte nějakou námitku proti nim a odpoví se vám: »Mládež přece se nemůže stále mračit, musí se pobavit.« Proti tomu by nikdo jistě ničeho neměl. I dospělý potřebuje zábavy, a mládež dvojnásob; ale čtěte oficielní návěští, referáty a články o slavnostech, a všude samé hymny o »velkém vlasteneckém činu«, jímž tyto slavnosti byly. A proti tomu nutno se ohradit. Prohlašovat zábavu, egoistní zábavu za vlastenectví, je sebeobelhávání. Máme zase citovat slova Macharova, že vlastenectví není zábavou, nýbrž vážnou povinností?

Ale i když odmyslíme všecku tu neupřímnost, zbude mnoho výtek. I v tom, jak se kdo baví, zrcadlí se jeho důvtip, vzdělání a charakter. A vzpomeneme-li, že i v počátcích let šedesátých, kdy v bezmezné naivnosti ve prospěch Národního Divadla po 5—10 zl. prodávaly se ústřižky z Havlíčkovy čamary, Hálek prohlašoval v »Nár. Listech«, že k vlastenectví studentskému ještě nestačí, zazpívat si »šavlenku broušenou«, kdežto dnes po čtyřiceti letech studentský průvod i tytéž »Národní Listy« myslily, že »šavlenkou« již dokázaly své vlastenectví dostatečně; že v letech sedmdesátých v Akad. Čten. spolku odznaky zamítnuty, kdežto na letošní slavnosti dělaly »koncesovanou« atrakci; připomeneme-li si posléze vedle baretů (a krajně nekollegiálního a neslušného způsobu, jímž posluchači škol vysokých chrání své domnělé privilegium na barety) na ostatní atrakce s »cabaretem« a ubohými konfety — nevtírá se opět a opět úsudek, že massa studentská čím dále tím více klesá?

Nedovedou uspořádat nic upřímného, nehledaného, nic — českého! Průvod — akademie — tanec — raut (!) — ochotnické představení, to vše dovede každý spolek až do těch baráčníků. Pořadatelstvo to patrně cítilo samo a proto, když doba slavností se blížila, přišlo s novými plány, které měly podniku dodat seriosnějšího rázu — původního arci nebylo ani v nich nic.

Nejprve to byl plán Svazu, o kterém jsme již mluvili. Plánu tomuto, téměř mrtvě narozenému, životnosti na štěstí dodal Dr. Bartošek. Pak přišla nová věc. Aby na slavnosti mohla být uspořádána veliká schůze, určeno jednat o slovanských universitách a na slavnost pozvat zástupce ostatních slovanských národů říše.

Nehledě ani k nešťastné a české studenty kompromitující aféře se studenty vlašskými, manifestační schůze podala doklad, jak sportovně a ležérně a pro jiné Slovany urážlivě pochopena byla slovanská vzájemnost. Jestliže pořadatelstvo i předsednictvo schůze zachovalo se vůči Rusínům tak, že proti ruskému řečníku je musil hájiti Polák — pak věru netřeba poznámek dalších. Přirozeně to vynutilo protesty polského, rusínského i pokrokového českého studentstva. Také obsah pronesených řečí neuspokojoval; řečníci jinoslovanští, ač uměli česky, mluvili svými jazyky, pročež bylo těžko je kontrolovat, a tak pověděli věci, nad nimiž pokrokoví lidé pak trnuli překvapením. Je už jednou třeba uznat, že slovanské jazyky nejsou pouhými dialekty a že Slované si dnes nerozumí navzájem právě tak jako za dob, kdy Kollár svůj spis o slovanské vzájemnosti vydal z dobrých důvodů německy.

Kromě pěkné řeči prof. Jarníka o »Svazu«, mluvil na schůzi i posl. dr. Herold. Nás zajímá z jeho řeči jen to, že se zmiňoval o nových proudech v studentstvu, ale nezrádcoval, nýbrž doporučoval snášelivost. Mladočeši patrně tuší neblahou budoucnost; je jim už tak zle, že umějí také časem slušně mluvit o odpůrcích!

Ovšem jen časem; svrchu již uveden výpad »Nár. Listů« v starém slohu, a zde nutno ještě dotknouti se mladočeského projevu, který stojí co do nízkosti na úrovni »Šípů«. Jsou to politické články moravského studentského listu »Vatry«. První čísla tohoto mladého časopisu posouzena byla v rozhledech našich velmi příznivě, ač ihned vytkli jsme, že vedle rozumných názorů ve »Vatře« jsou i nejprázdnější fráze. Dnes kromě těchto frází nezbylo v časopise nic. Zmýlili jsme se, bohužel, arci ne svou vinou — v poctivém listě nebyli bychom se zmýlili. Ale list, který zprvu programově hlásá, že chce, aby studenti vůbec nevstupovali do politických stran — a hned na to vhání studentstvo v stranu moravskou lidovou, tedy v stranu, která dávno zklamala tak jako Mladočeši v Čechách, je bezzásadní; a list, který štve proti realistům stavě je na roveň klerikálům (!!) a to doslova z tohoto důvodu: »Realistům se musí nadávat« — je pro veřejné mínění oním útulkem, jejž tak realisticky pojmenoval Machar. Tak jako »Vatra« neklesl dosud žádný, sebe bídnější studentský list. [1]

[1] Poslední (6.) číslo »Vatry« jako celek jest ukázkou takové humoristické bezcharakternosti, že na památku uvedeme aspoň trochu dokladů. Dr. Šrobár, redaktor slovenského »Hlasu«, napsal ortel nad oněmi články »Vatry« i pisatelem jich, potírající obé co nejkrutěji. (Na př. píše, že jsou to útoky »odporné«, jakých je schopen »leda blázen«, kterého »môže pretrumfovať každá kofa z Ovocného trhu za daných okolností.« Dále: »Grobianstvo a surovost nikdy nebolo a nebude silné. Je to ťaženie proti realistom kus svrblavosti po vyniknutiu a nič viac. Dobrý turecký buben tiež tú istú službu by mu vykonal . . . Pan H. hovorí »do nebe řvoucí hloupost« atd.) Redakce Vatry tento ortel nad ní samou — protože je za list spolu odpovědna — otiskla dodávajíc, že jí přes některé (!) výtky velice potěšil! A hned vedle dopisu Šrobárova otiskla novou serii perfidií, drem Š. odsuzovaných! V čele listu k tomu připomíná: »Zůstaneme i nadále bez »zásad« přístupni každému« rozuměj vzhledem k replice p. Šrobárově, která redakci Vatry tak potěšila, každému »grobianstvu«, »surovosti«, »do nebe

I tentokráte možno konstatovat, že daleko vyšší stanovisko než Mladočeši zaujaly vůči studentům listy staročeské, konservativní »Politik« přinesla 29. května pozoruhodný článek, řadící se čestně k minulým podobným projevům staročeské publicistiky. Uvedeme z něho několik vět:

»V posledních letech spokojováno se nářkem nad rozlukou, která mezi českým studentstvem nastala a nastati musila, aniž kdo vyšetřil její důvody . . . Ale nevyčítejme akademické mládeži naší, že nevyrovná se předchůdcům co do společenského vystupování a co do jiných ohledů. Ne všecky zjevy toho bývalého života studentského byly potěšitelny, ba nejeden z nich hodně povážlivý.« Pisatel uvádí historické doklady toho a končí: »Ne, opravdu nemáme proč, přáti si, aby doby staré studentské »bodrosti« a staré »jarosti« se vrátily!« Konservativní časopis odmítá reakcionářství!

*

Nyní slovo o nejlepších částech programu slavností všestudentských. Byla to předně výstavka studentských památností, dosti smíšené hodnoty a neúplná; nejzajímavější částí byly ukázky středoškolských časopisů, potají vydávaných a na mnohých ústavech kaceřovaných.

Vážnost i humor střídají se v nich velmi pestře, doplněny tu i tam illustracemi. Škoda, že nemůžeme jim věnovat pozornost podrobnější. Za druhé zbyl ze slavnosti »Studentský almanach 1904«, který rozebereme podrobněji, protože po dlouhých letech je to zase jednou manifestační publikace studentská (Almanach »Majales« r. 1899 byl psán nestudenty), protože je nejlepším, co ze slavností zbylo, a vydává se za pamětihodný doklad o názorech a životě dnešního studentstva.

Mimo zajímavé příspěvky rozličného druhu almanach obsahuje jednak články, pořádané hlavně Dr. Bartoškem, jednak belletrii, redigovanou V. Dykem a Dr. J. Krejčím.

Články jsou co do předmětův uspořádány pěkně a obsažně, přes to, že této části mohlo býti věnováno málo času. Se stanoviska pokrokového (výjimku od toho činí jen některé bezcenné věci, vypočtené na osobní reklamu) pojednáno zde o časových otázkách stu-

---

řvoucí hlouposti« atd.! — a prohlašuje list za »veřejné shromaždiště«, tedy doslova za ten veřejný útulek, označený Macharem! V tomto úžasném kalu tone list mládeže národa Havlíčkova! Žurnál je tedy dle Vatry veřejným domem — nestojí i Nár. Politika nad tímto stanoviskem? Kdy seznají dva, tři slušní lidé, kteří Vatře dosud slouží, komu to sloužili?

Pochopitelno tedy rozhořčení, s nímž 7. června moravští akademikové, soustředění v »Komenském,« Vatru odsoudili a jí se zřekli; učinili to tváří v tvář původcům článků těch, kteří místo aby se obhájili — uprchli ze schůze. Schůze ta a její žurnalistická dohra má značný význam: Konečně ukázalo se tu, že dnes v Čechách, na Moravě ani na Slovensku každá ničemnost nestává se beztrestnou již tím, že směřuje proti realismu a realistům. Štvaní dohrává úlohu svou. To chytře vycítil v uvedené řeči sám dr. Herold; to se ukázalo i při volbách výboru »Svazu« (24. a 26. června), kde vinníci z »Vatry« málem by byli úplně propadli, protože nejen studentstvo pokrokové, nýbrž i massa již je odsuzuje.

dentských. Nejlepší je Bartoškův výtah z přednášky, přednesené v Jungmannu, »Krise českého studentstva a její řešení«, provanutý duchem bývalých »Stud. Směrů«, arci samostatně a temperamentně argumentující; dále »Variace na otřepané thema«, důvtipná, jemná satira na poměr bohaté buržoasie k studentstvu, a »Úryvky evoluce«, originální črta o ženském studiu. Co do směru článků mohli bychom většinu vítat s potěšením a zadostučiněním jako konečné vítězství názorů našich z minulých let, kdybychom důvěřovat mohli, že to nejsou pouhá slova. Jak věřiti v krásná slova C. D.: »Nezvykli jsme požadovat přísně, aby za každým pohybem ruky a za každou pronesenou myšlenkou stál člověk celý. Jsme příliš literární. Lesklá, plynulá, krotká slova, těmi se tak skoro všecko odbude«, nebo v slova F. P.: »Co mladého muže... nejvíce vzdělává, není knižní učenost, ale živý styk s prostředím, ve kterém žije« — slyšíme-li je se stran, které v praxi stavěly se názorům podobným na odpor? Jak věřiti v J. K. »positivní úkoly: organisovat a centralisovat rozhovory, přednášky a studentské časopisy«, pronáší-li je redaktor téhož »Časopisu Pokrokového Studentstva«, který letos i dříve všechny podobné návrhy nebo hotové podniky odmítal anebo provázel krčením ramen proto, že vycházely z jiné skupiny? Jak věřiti v procítěnost některých vývodův Almanachu, když byly opsány téměř doslova od odpůrcův (rozumí se, že od realistův), aniž udány prameny? Epigonství upřímné není hanbou.

Epigonská je ostatně i belletrie. Vlivy cizí (Nietzsche) i domácí (Sova, Dyk, Holý, Zeyer) jsou někde až příliš znatelny. To bychom u mladých autorův ani nevytýkali, jako spíše hranatost výrazu a konfusnost ideového postupu u většiny. Žádný konservatorista by se neodvážil vystoupit veřejně, pokud si neosvojil základy techniky; za to v poesii troufá si na veřejnost i ten, kdo nedovede vytvořit ani ryzí, pružnou a silnou větu nebo verš; troufá si na veřejnost i ten, kdo sám neví, co mluví a co chce — jde přece, jako by na jeho slova čekal svět. Aspoň jedinou ukázku z básně, která (patrně jako nejlepší) byla zařazena v čelo knihy:

miluju vlast, jež ve žloutnoucím listí
blesk vidí naděje.

a hned další verše:

Mně milý ten, kdo za ránu zas raní —
a spásy nečeká ... (!!)

Zdá se místy, jako by redakce byla pochopila svůj úkol — ironicky. Práce, jako kostrbatá óda na Karlův most — jen proto, že přes něj se neplatí krejcar, tomu nasvědčují. Bezcennější příspěvky přece snad jsou nemožny.

Většina belletrie stůně citlivůstkářskou slabostí, která nepříjemně dojímá. I pessimism má životní cenu pouze tehdy, pronáší-li jej odhodlaně silná, živoucná individualita, když tedy eo ipso sám překonává sebe. — V belletrii této převládají výrony, které neboří ani netvoří, pouze konstatují. A v tom je nedostatek umění.[1])

---

[1] Zajímavý protějšek k této belletrii činí Smetanův pochod studentské legie z r. 1848, připojený k almanachu na radu J. Branbergrovu. Smetana psal jej jako mladík 24letý, tedy ve věku, shodném asi s mnoha přispívateli

Lze arci namítnouti, že almanach ten má cenu jako příznak doby a studentstva. Pak ale předně nebylo vůbec potřebí redakce — všecko je příznakem prostředí svého — a za druhé: kdo smí si dovolit, vydávat věci, které jsou pouze příznaky? Dokument historický je vždy tím spolehlivější, čím méně chce býti dokumentem. Příznakem doby a třídy není nic spíše nežli práce a snahy její; ty mají pak cenu dvojnásobnou. A také vidíme, že ani jeden z příspěvkův Almanachu není příznačnější nežli studentské práce, otiskované v belletristických anebo jiných časopisech. A zatím co se vydává taková kniha, všecky studentské časopisy hynou úbytěmi; není to nehospodárnost?

Ve všech těch směrech od almanachu slavnostního liší se prospěšně kalendář »Almanach Slavie 1904—5 a Průvodce studentským životem«. Není to snůška příspěvků, nýbrž plod usilovné, cílů vědomé práce pořadatelstva, kniha informační, vzdělávací a příruční. Soustavné návody pro veškeré školství, střední, odborné a vysoké, články ze studentské minulosti i přítomnosti, praktické pokyny atd. — to vše zůstane rovněž příznakem doby, ač určeno předem pro studentské potřeby praktické. Almanach tento jest nejlepší ze všech dosud vydaných studentských kalendářů českých, třeba mu ještě lecos chybělo k dokonalosti.

Poměry výmluvně charakterisuje okolnost, že studentský »Svaz,« který se konečně ustavil 19. a 23. června, na tuto potřebnou příručku studentskou nepřispěl ničím hmotně ani duševně. Nuže, nač je »Svaz,« když nutné potřeby studentstva i s risikem peněžního deficitu obstarávat musí spolky malé (Jungmann a j.)?

»Svaz« podnikl dosud jedině oslavnou schůzi Husovu 3. července s přednáškou prof. Masaryka, jež mravně i takticky byla vrcholem letošních oslav Husových. Arci vedle toho zvolil již řadu komisí a sekcí bezmála tolik, co — Národní Rada.

Tato instituce začíná mít význam mravní, což pochopíme z faktu, že předsedou jejím je dr. Herold, předsedou akademického jejího odboru jeden člen advokátní kanceláře dra. Herolda, předsedou mladočeské mladší generace pak koncipient dra. Herolda. O činnosti sdružení těch nelze sice říci ničeho, ale k úsudku o nich tato ukázka dostačí sama jediná. —

Pro úplnost uvádíme schůzi pražského studentstva slovanského z 29. června, manifestovavší pro reciprocitu university záhřebské s cislajtanskými.[1] 5. července 1904. *Ch.*

---

almanachu. Ale jaký rozdíl! Smetana vyvíjel se, jak známo, velmi zvolna, a ani tento pochod nemá zvláštní ceny: a přece jaká přesnost a koncisnost výrazu, kolik píle patrno z dílka tohoto! Z toho by si naše literární mládež měla vzít příklad.

[1] P. Em. Čapek zaslal redaktoru t. l. dopis, kde proti tvrzení rozhledů těchto prohlašuje, že »Časopis Pokr. Stud.« nikdy přímo ani nepřímo nebyl podporován stranou radikálně pokrokovou. Trvám přes to na tvrzení onom: Č. P. S. byl stranou tou podporován přímo i nepřímo, hmotně i mravně. »Samostatnost« na př. prohlásila (1901), že Politický klub rad. pokrokový usnesl se předpláceti Č. P. S. pro veřejnou čítárnu v Č. Budějovicích. Že strana podporuje list, který pro ni z přesvědčení agituje, není nečestno; konstatuji-li to zde, rovněž nejednám nečestně; nečestno je však, tato známá a dokázaná fakta popírat.

ZPRÁVY.

Právní porady pro ženy v Německu. Důležitý krok v emancipačním hnutí žen v Německu znamená zřízení tak zvaných právních porad pro ženy. První taková porada zavedena byla v Drážďanech na počátku minulého století. Od té doby zřízeno jich v Německu již veliké množství, z nichž 18 spojilo se v kartel, jehož centrála je v Berlíně. Jedná se tu o právní zastání žen nezkušených, nemajetných, jež často stávají se obětí neznalosti zákonů. Bylo nezřídka zjištěno, že solidární cit muže k muži rozhodl v neprospěch ženy, když jednalo se o rozvod, o právní majetek ženy, o manželský kontrakt a pod. I úřadující soudce přečasto porušil zákon a rozhodl proti ženě nebo pohnul ženu k povolnosti, která měla pro ni špatné následky. Možno tedy si představiti, jak blaze působí takové právní porady tam, kde ženy vzdělané ujímají se žen, jež jsou bez rady a pomoci a ohroženy v právním svém postavení. A s druhé strany otevírá se ženám v poradě pracujícím pohled do propasti sociálních běd a nešťastných svazků manželských. Poznatky a doklady o sotva uvěřitelném právním poškozování ženy množí se v tak úžasné míře, že značnou část agitační látky v ženském hnutí lze připočísti na účet poučení, získaného prostřednictvím těchto právních porad. Hlavní část všech jednání vyplňují nesváry manželské, nebo žádosti za rozvod, také záležitosti, týkající se alimentačních otázek a nemravného neb urážlivého chování se zaměstnavatelů. Neméně však často jedná se tu o rozpory mezdní, nedorozumění v otázce nájemného, dědictví a pod. Velmi často je práce právních porad předcházející, sprostředkující, vyrovnávající, neboť v mnohých případech ženě zjedná povolnost jejího odpůrce již ten pouhý fakt, že se jí dostati má právního zastání; ve všech takových případech je zjevno, že jednalo se tu o využití její právní neznalosti a opuštěnosti. První výkaz činnosti německých právních porad pro ženy mluví o 3.947 případech, v jediném roce vyřízených. Právní komisse svazu německých ženských spolků marně usilovala, aby ženám vymohla příznivějšího majetkového postavení zákonného. Snaží se tedy ženy jinak všestranně informovati. V tisíci exemplářích rozesílá rodičům, nevěstám, ženám vdaným leták, ve kterém udílí poučení o majetkovém právním postavení ženy v manželství a radí k uzavírání kontraktů z příčin ethických i praktických. V letáku uvedeno je množství formulářů, manželských ujednání, odpovídajících nejrůznějším životním a majetkovým poměrům a sestaveným tak, aby poskytovaly ženě co největší jistoty a ochrany. V Německu bylo takových letáků rozesláno již 60.000. (Dle článku Dr. Anity Augspurgové z Zeitu.) V.

Situace výtvarného umění v Čechách.

Napsal Edvard Bém.

(Dokončení.)

V dalším vývoji vznikly umělecké výstavy, pořádané »Manesem«. V Rudolfině, týmž poměrem, jak přinášeli zhoubný, umělecký chaos, bezvýchovný a svádějící k všednosti, tak umlčovali a tříštili české umění. S počátku byly to pouze členské výstavy, narážející stejně na odpor, neúspěch a nepochopení, jako »Volné Směry«, získávající jen pozvolna, krok za krokem pevné půdy. Po několika výstavách v Topičově saloně, jenž brzo zanikl neúčastí a přeměněn v skladiště, bylo nutno uvažovati o nových výstavních místnostech. V té době byly uprázdněny nově vystavěné sály ve dvoře u »Štajgrů«. Nebylo spolkových peněz na stavbu vlastní budovy, a naši oficiosové, kteří rádi přijímají attribut »uměnímilovných«, nejenom úzkostlivě zavírali své pokladny, ale byli též hluši ke kulturním nutnostem v samosprávných sborech — neboť kultura ohrožovala mandáty. Je nutno udržovati vzájemnou spokojenost — neboť ona s mírumilovností jsou velmi zdrávy — i když ležíme na písku. Proč pracovat na vývoji národa, proč milovat tajemno krásy, proč meditovat, proč stupňovat sensibilitu, subtilnost a obraznost — je-li doménou všednost a obvyklost. Stačí přikývnouti hlavou, jak hlemýžď vláčeti se prachem silnice a jsme spokojeni. Stačí nám vědomí, že svítí slunce, že zítra bude svítit zas (nepřijdou-li mračna), že silnice bude zas tak obvykle příjemná k hlemýždí procházce — a čarovná lyrika kosmu, nádhera horizontu, vznešenost a prostota oblaků, hluboká tajemství života, subtilní hudba barev, nuancovaná sny a oddaností květin v růžových, rozechvěných jitrech a stlumených soumracích fialové intimity, kouzelný rýtmus zpěvu ptactva, meditace a tichá mluva stromů v navečerech snění —: toť jsou naděje a sliby štěstí duše z neznámých světů nepoznané nádhery, líbající něhou jitra ohnivá křídla snů a touhy — a nám stačí naděje a sliby obvyklosti

v prachu silnice, neboť je jisto, že bozi všednosti nás k smrti milují.

A kultura? A národ? A mládež? Buďme spokojeni.

V těch ztrnulých poměrech duchové chudoby a mravenčí snahy za stéblem prohnilé slámy nezbývalo »Manesu« nic jiného, než uchýliti se do nevýhodných sálů u »Štajgrů«, postrádajících stropního světla, v nichž nebylo možno dekorativnost, styl a plastičnost uvésti v harmonii. Uvážíte-li, že naše oficielní literatura, spokojeně opisovačná, uznávaná a sympatisující s ohromujícími effekty, vnějšími a vypočítanými —: nic neučinila pro výtvarné umění, neboť v ubohosti a malosti duševního horizontu nemohla jím se oplodniti, takže spíše je profanovala (a profanuje doposud — nahlédněte jen do čísel týdenníku »Máj«), že lichotila detailním opisovačstvím všednosti, zamítajíc všechnu krásu výjimečnosti, že nerozšiřovala duchovou schopnost národa, setrvávajíc v sterilnosti a spokojenosti —: tu pochopíte ten těžký boj mladé družiny »Manesa«, jež rozvířila v našem výtvarném umění nové proudy, jež nesly ve svých hlubinách touhu vniternosti a nové krásy. Výtvarné umění bylo podceňováno, jeho klad o životě byl neuznán, a na umělce, kteří rozmnožovali hodnotu národního života, bylo pohlíženo jako na jakýsi druh gaminů a parasitů, neboť nebyli užitečni ve smyslu většiny, nevstupovali do chrámu všednosti a nenáviděli všechnu vnější, vypočítavou a promenádní nádheru —: zbožňujíce prostotu. Vždyť u nás pojem o umění je tak strašlivý. V těch surových výpadech, insinuacích, nájezdech, upjatosti, v nesoudnosti a neprozíravosti —: jež soustředily kolem sebe obmezenou chasu temna, od »Nár. Listů« až do klerikálních vrstev, jež necudně křičela před krásou božské nahoty díla (Rodinův »Kovový věk«, Suchardova plastika na budově nádraží Frant. Jos.), neboť jich křičící stud necudnosti měl sestru smyslnost — bylo nutno bojovati a zároveň vychovávati duši za duší, den za dnem. Byl to krásný boj odvahy a síly, opravdovosti a touhy, jež v budoucnosti nebude možno klidně přehlédnouti.

A stejně jako »Volným Směrům« cizina musila poskytnouti finanční pomoc, tak vývoji uměleckých výstav musila cizina poskytnouti morální oporu. Ovšem zde již kulminovala výchovná snaha. U nás, kde na svobodu a volnost v umělecké tvorbě dívá se očima minulosti, kde krásná secese byla zvulgarisována, profanována a přijímána s předpojatostí, bylo nutno vymýtiti,

aneb aspoň paralysovati tento neblahý stav — a tu přirozeně pozornost »Manesa« obracela se do Francie, kde skulptura i malířství stály na výši světového umění a kvetly v kouzelné a nové nádheře s vůní horské vegetace duchové tvorby. R. 1901 pozván Auguste Rodin do Prahy. Uplatniti geniálního mistra v Čechách — byl jeden z nejkrásnějších, výchovných snů našich mladých výtvarníků. Pozvání bylo přijato a v pařížském atelieru pracováno neunavně na odlitcích děl; Rodin nešetřil nákladu — a tak roku 1902 došla již jeho exposice do Prahy. Šťastnou náhodou se stalo že byla poslána téměř všechna mistrova díla. »Manes« byl rozradostněn a zároveň překvapen — neboť výstavní sály u »Štajgrů« nestačily na exposici, a výhodnějších místností nebylo. Odvaha a nebojácnost »Manesa« přišla opětně k platnosti. Bylo nutno vystavěti vlastní výstavní pavilon — a nebylo peněz. Architekti, sochaři a malíři sdružení v »Manesu« spojili své síly k horečné, obětavé a nehonorované práci. Tak vznikl výstavní pavilon pod Kinského zahradou. Material a řemeslné práce zatížily spolkovou pokladnu dluhem 16.000 K. Praha a Smíchov požádány o zapůjčení pozemku, a oficiosové s těžkým srdcem svolili na dobu několika měsíců, neboť tušili, že jinak čekal je řád — Svaté Tuposti.

Na úhorovité půdě obvyklosti, v planém česko-francouzském bratrství, vzrostl první květ, jenž později, o několik měsíců ohrožoval odvážnou snahu »Manesa«. Otevření výstavy bylo velkým slavným dnem, »uměnímilovní« rozhodující činitelé naučili se z paměti řeči, rozplývali se o umění a kultuře, buben frasí hrozně zněl a oficialní žurnalistika spletla si pojem umění s politikou — neboť musila ukázati se na nevídané kulturní výši. Praha měla sensaci a hrůza usídlila se v »Manesu« až do příjezdu Aug. Rodina — a vyvrcholila pověstným banketem na pražské radnici.

Zároveň v té hrůze, nejistotě a sensaci, v boji s insinuacemi a domýšlivou superioritou, vyjednáváno s pařížskou Société Nouvelle d. A. et P. o repraesentační výstavu francouzského umění. President spolku, spisovatel Gabriel Mourey, jeden z nejlepších znalců výtv. umění, sestavoval výbor děl, v němž byla soustředěna malba, skulptura, lepty a umělecký průmysl. I krásný primitivista Maurice Denis poslal k nám v optimismu svá díla, jež v ubohosti názorů tolik zkusila i od kritiky. Každý brousil svůj vtip — nevědomostí. Gabriel Mourey přijel do Prahy, promluvil zajímavou přednášku o Puvisovi de Chavannes s průvodem obrazů, něco přes sto lidí přišlo, sensace zvolna mizela, s ní zájem

o výstavu — jež skončila velkým deficitem. Umělecký průmysl nemohl býti ani vystaven pro nedostatek místa a přesně určenou dobu. A přišly ještě smutnější dny, zamlžené, s neustálými bouřemi a zápasy, jež nebezpečně ohrožovaly stroskotáním tu hrdou a krásnou loď »Manesa«. Den za dnem vyžadoval napjetí všech sil v boji osudově přisouzeném všem průkopníkům: v boji sílícím a očistném. Velké výdaje komissionářské a dovozné vystupňovaly na maximum deficit, návštěva výstav rapidně klesala, jubilejní výstavy Mikuláše Alše, Josefa Manesa, přes všechen planý obdiv a nadšení naroda — byly nenavštěvovány, vždyť národu stačilo vědomí, že má velké umělce, ale znát jejich díla — to byla již velká oběť. A to vše nestačilo. Prozíraví otcové obecního zastupitelstva na Smíchově útočili na »Manes«, aby zbořil výstavní pavilon, náměstek starostův a zemský poslanec vedoucí politické strany byl jejich vůdcem se zarputilou neústupností, a jeho politická strana jej nezakřikla, nestyděla se — a hlavní její žurnál charakterně a obdivuhodně — mlčel. Zbořením pavilonu měl »Manes« ztratit 16.000 K a výstavní činnost měla býti zastavena. Nic nepomohl pamětní spis Obchodního Musea, žádající i z obchodního a praktického stanoviska trvání uměleckých výstav, nic nepomohlo, že na výstavy »Manesa« jezdili do Prahy cizinci, že nabývaly světového významu: neústupnost šla tak daleko v bezohlednosti, že »Manes« byl přinucen postaviti Smíchov před alternativu —: aby výstavní pavilon zbořil sám, násilím, aby tím vykonal památný záslužný čin v kultuře. Z toho ovšem vyplýval veřejný skandál, jehož, po publicistických útocích, moudří otcové na krátkou dobu se zalekli. Tak chápe se u nás práce pro kulturu, pro duševní povznesení národa. A přišli k nám umělci z Worpswede s čarokrásným Vogelerem, s intimním Owerbeckem, a okázalé vlastenecké sebevědomí se nestydělo, že výstava byla navštívena většinou pražskými Němci. »Manes« vše tajil, jen doufal a tiše pracoval, ač neunikl útokům v »Nár. Listech« o beznárodnosti. Chasa Temna se opravdu činila. Pojem záslulıy o umění je v Čechách téměř neznámou věcí. Jen pozvolna, od výstavy k výstavě soustřeďoval »Manes« kolem sebe zástup prozíravých a zbožných duší, jež chápaly ty tiché slavnosti umění a krásy, jimž umělecké výstavy se staly duševní nutností. A pozvolna pronikal výchovný proud i k české útlé mládeži (Uprkova výstava), ač i zde jsou velké obtíže s byrokraty a klerikály, kteří bojí se — o mravní zkázu dorostu. Jako každá politická strana

má vliv na mladé generace, tak i u nás, a tím více u nás, vedoucí strana vykonala strašlivý vliv na mládež svou politikou kompromisů, etap, zbabělosti, přetvářky a bezcharakternosti. Vykonala strašlivé dílo, rozsela bezpáteřnost, povrchnost a frasovitost, deprimovala odvahu a způsobila stagnaci síly — a ten koukol než se vyplení, než naděje na sklizeň v duchovém životě národa budou očištěny: to bude vyžadovati ještě mnoho práce, zápasu a heroické síly v bolestných, trpkých a smutných bojích. A loňského roku, když »Manes« požádal za subvenci na umělecké výstavy, vůdcové národa po ostrém boji, do něhož zasáhla i mladá literární obec — skryli se za chytrou, nedobytnou hradbu spořivosti, a jsou odhodláni za svou spokojenost, za své mandáty — raději obětovati dorost národa, jeho budoucnost a jeho duchové povznesení. Tomu se říká v Čechách vlastenectví, tak miluje se národ: ne v nadějích budoucnosti, ale v stařecké, neschopné a ubohé současnosti přikyvačných obvyklostí.

Duchový život po většině v Čechách nalézá ospalost, chasa Temna rozestřela nad ním příšernou, hlubokou noc.

Bouřlivé větry, trhající a zničující ta mračna temna: musí přijít. Přijdou, aneb jsou již?

Tak nízce a stařecky se u nás miluje.

Spontannost a nadšení a zbožná odvaha neúchylná a opravdová, nebojící se strázně, bolesti a boje: zakleta je u nás k výjimečnosti nebezpečnou většinou kývajících, kteří připsali jí svou vlastní hanbu — a vynesli nad ní rozsudek vyhnanství.

Taková je situace kultury v Čechách, a tím též i výtvarného umění, jež osudně, bez moci slova, musilo bojovati před literaturou a pro ni, oplodňujíc ji v té všednosti, spokojenosti a ubohé obvyklosti.

Jak bude dál? Česká mládeži?

Harnack o evangeliích.

(Dokončení.)

Účel druhého evangelisty Wellhausen ve svém výkladu postavil v pronikavé světlo. Kniha Markova počíná slovy: »Počátek evanjelium Ježíše Krista.« Zde tudy se potkáváme s hledaným slovem, ale v tom smyslu, v kterém ho Kristus sám užívati nemohl; neboť přídavku »Ježíše Krista« jest, jak učí dvě místa jiná, v nichž se slovo to v Markovi vyskytuje, rozuměti v smyslu: »(evanjelium) *O* Ježíši Kristu«. Marek chtěl tedy v své knize psáti evangelium o Ježíši Kristu. Co to jest, o tom dle knihy samé není možno žádné pochybnosti: až k okamžiku, kterého se ponejprve vynořuje v knize myšlenka utrpení, jest všechno přípravou. Jakmile se vynořila, jest vodicí nití, jíž vypravovatel více z ruky nepouští. Na smrt a z mrtvých vstání zamířeno je vše: ty jsou evanjelium. Nechce Marek prokazovati mesiášství Ježíšova — »Kristus« se stalo již jménem vlastním — nýbrž, jako Lukáš, chce dáti jistotu vzhledem naučení, t. j. skutečností, jež zakládají stav křesťanstva v přítomnosti, smrt a vzkříšení – s Janem se může dodati: jež ho potvrzují za Syna Božího. Velmi stará obměna k Markovi 1, 1 správně to poznala: k slovům »Počátek evanjelium Ježíše Krista« přidává určení: »Syna Božího«.

Těm třem »Evangeliím« tedy sběratel nevnutil nic cizího: jsou skutečně tím, za co je považoval, totiž spisy, v nichžto se vypravuje evanjelium, t. j. utrpení a z mrtvých vstání Ježíšovo, a vypravuje se tak, že vysvítá jeho ráz božský. Všechno, o čem se podává v nich zpráva dříve, slouží účelu tomu. Víru chtí ploditi a zabezpečovati v ukřižovaného a z mrtvých vstalého Syna Božího. Při tom jen čtvrtý evangelista učinil pokus, vyzvednouti podstavek tak, že se více nejeví podstavkem, nýbrž částí budovy samé; ale pokus nedává obrazu jasného.

O literárním druhu, do kterého jest tyto tři knihy vřazovati, nemůžeme býti dle toho na vahách. Jsou to spisy apologeticko-

didaktické, jež musily míti ráz dějepisný, poněvadž v předmětu jejich spadaly skutky a naučení v jedno.

*

Poněkud jinak má se věc s Evangeliem prvním, které, ač jistě mladší Markova a snad mladší Lukášova, přece jeví na velmi mnohých místech rysy nejstarobnější. I zde se to osvědčuje ihned na skutečnosti, že Matouš jest jediným evangelistou, který mluví o »evangelium království«. Pokud a kterou měrou měl ještě porozumění pro pojem ten, nemůže býti snadno určeno; ale již skutečnost, že ho vůbec užívá, jest významnou. Ostatní svědkové znají toliko evangelium o Ježíši Kristu a uvádějí je ve svém vypsání (Marek), nebo vynechávají titulu toho zcela, poněvadž jej právem cítí v ústech Ježíšových nepřípadným. Pro Matouše musilo míti »evangelium království« ještě nějaký význam — ovšem ne nejpronikavější; neboť i u něho jest zaměřeno vše na smrt a vzkříšení. V hlavní věci tedy u něho přece není jinak než u jiných evangelistů, jen že v hlavním účelu vyniká ještě mocně záměr, který se jeví u jiných téměř už vyřízeným anebo přece se méně zdůrazňuje: potvrzovati Ježíše za mesiáše v Starém zákoně slibovaného. I první Evangelium jest spisem apologeticko-didaktickým, v němž každé vypravování jest naučením a pro něž jest evangeliem ukřižovaný a z mrtvých vzkříšený Syn Boží. Zvláštní polemické účely mohou býti u něho neb u jiných tří spisů neb u všech mimo to ještě přijímány: jsou na všechen způsob podřízeny všeobecnému účelu apologeticko-didaktickému.

*

Když však bytně stejnorodé úmysly těch čtyř knih a jejich sběratele jsou v předcházejícím případně určeny, slovem když poznán jest správně jejich pavelský ráz — komu nemusí býti nápadno, že první polovice všech těch spisů, ba ještě větší součást jejich látky jeví se jako ohromný ballast oproti účelu, který stopovaly? Příběhy zázračné, příběhy o uzdravování, nejvznešenější řeči, co chtí říci? Prorok to také činí. Není to v nezbytné souvislosti se smrtí spásonosnou a z mrtvých vstáním syna božího. Vyňato jest ovšem Evangelium Janovo; nebo tu jest, jak jsme viděli, učiněn pokus, vyzvednouti látku řečí a zázraku do výšky účelu samého. Úmysl ten jest rázem srozumitelným, jakmile bylo poznáno, jak disparátně se má v jiných Evangeliích veliká část látky proti účelu hlavnímu. Ale právě onen pokus a ona nejasnost, která teprve hodně vysvítá jistým způ-

sobem ve čtvrtém Evangelii vzhledem ku poměru zvěstování Ježíše proti jeho smrti a jeho z mrtvých vstání, osvětluje skutkovost v jiných Evangeliích co nejostřeji. Nemůže přece býti do žádného z nich pochyby: jsou již pod vlivem podání, jež musila pojímati, nebo spíše, měla vůbec vzhledem k účelu jejž stopovala, v slovech Ježíšových jen úzké a nejisté podání, ale jiná bohatá výpravná látka byla jim po ruce, jež se sama zvláštnímu jejich účelu nepřizpůsobovala.

Rozevřeme Evangelium Markovo. Jak uměle jsou postavena na četné zázračné příběhy a řeči světla, jež mají odzařovati hlavní účel knihy. Stručné poznámky Wellhausenovy v jeho kommentáři orientují o tom dokonale. Není-li však světlo světlem uměle učiněným, pak se můžeme vsaditi o sto proti jedné, že celé vypravování není historické, nýbrž že jest dostatečně znaků, jež prokazují vznik jeho v době pozdější. Škrtneme-li pak ona světla a ta vypravování, zbývá ještě značné jádro. To jest pod jinými hledisky než jsou ta, jichž evangelista následuje, a lze zároveň prokázati, že musilo alespoň částečně býti písemním ustálením již tu: příběhy a skutky zdají se tu býti vypravovány jako jednotlivé a pro sebe samy. To ukazuje také jejich forma: jeví se jako paměti vzhledem jednotlivých skutkův a slov Ježíšových. Toto uvažování souhlasí s nejstarším posuzováním Evangelia Markova. Presbyter Jan dí, že Evangelium to záleží v hlavní věci ze zapsaných, častěji nesprávně spojených vypravování třetího a to očitého svědka, vzhledem skutkův a slov Ježíšových.

Nejinak jest u Matouše a Lukáše. Část toho, co podávají, se vylučuje, poněvadž jest vzato z Marka. Většina toho, co pak zbývá, projevuje se — odklidíme-li i tu silná světla, jež jsou postavena — rhapsodickými memorabiliemi: mnohost řečí, slov a skutků, jak je zaznamenávají žáci vzpomínkami na svého učitele. Vedle toho jsou však i části, jež mají ráz messianický a směřují za koncem, ale ne k smrti a z mrtvých vstání, nýbrž za návratem v slávě a soudem.

Tak leží za našimi čtyřmi knihami Evangelií vrstva zápisů, která jest jiného rázu než ony knihy. Nechybějí v ní sice zápisy, jež jsou příbuzny úmyslům Evangelií, ale ustupují do pozadí: slova a skutky Ježíšovy, vypravovány jsouce jelikož takové pro ně samy nebo pro konec věcí tvoří část hlavní.

Toto pozorování se srovnává s dějinnou skutkovou povahou vzhledem k vývoji kruhu učedníků Ježíšových. Největším obratem, kterého v sobě zažili, byla metamorfosa ze žáků Ježíšových ve věřící a služebníky Ježíše Krista, Syna Božího. Co obrat činí tak pamětihodným, jest skutečnost, že nepřestávali cítiti se oproti učiteli žáky, když už se věděli býti věřícími a služebníky. Příliš živým a cenným bylo »skrovnější«, čeho zažili jako žáci, aby mohlo býti vyhlazeno větším, čeho zakusili nazíráním na kříž a z mrtvých vstání. Učitel se stal Synem Božím, ale pro Syna Božího nebylo zprvu zapomínáno přece na učitele.

Nejstarší vrstva zápisů, která jest za našimi knihami Evangelií, srovnává se s tím stupněm. Jak záhy počala, kdož může říci? Ale jistě jest lichým obvyklé tušení, že pominula desítiletí, nežli tu bylo něco zaznamenáno. To má proti sobě všechnu psychologickou a historickou pravděpodobnost, a jest proti tomu, jak Ramsay nedávno právem připomenul, způsob a duch doby. Netoliko, že zpráva o ukřižování byla asi za prvých měsíců po něm někde a někým napsána — i některé vypravování a některá slova asi vzpomínka ustálila písemně. Jak často asi při tom s počátku zápasila paměť slova učitele s novým oceňováním učitele jako ukřižovaného a vzkříšeného Syna Božího! Jak těžko se mohlo udržovati podávané slovné znění, když se vnucoval nový smysl! Se smyslem mění se také písmě.

V Pavlovi vidíme křesťana, který sebe ví výhradně věřícím a služebníkem Ježíše Krista a jen proto také žákem. Ale čeho nabyl on v jeden den, toho zažívali méně rázem též ostatní neustálou přeměnou. »Christi mors potentior erat quam vita«, praví již spisovatel starý. Skladatelé našich čtyř knih Evangelií stojí všichni již v téže víře a v témž názoru na věci, jako Pavel. Zdá se, že vypravují skutky a slova Ježíšova; ale to se toliko zdá: jisté přesvědčení vzhledem ukřižovaného a z mrtvých vstalého Pána chtějí svými vypravováními způsobiti. Veliká látka na účelu tom nezávislá, již jinak ještě přinášejí s sebou, vnucena jest jim starším podáním, jež jde zpět na nezapomenutelné vzpomínky očitých svědků, v němž Ježíš vystupoval jako mistr, jeho učedníci jako jeho žáci. Učinili část té látky svému účelu služebnou, jiné nechali potrvati, jak se dostala do jejich rukou. Jediným sluncem jest pak přece všechno osvětleno, a není třeba osvětlovati výslovně každou jednotlivou část.

*

Přesvědčení, na jehož základě a k jehož odůvodnění naši čtyři evangelisté psali, není tolik poměrně starým. Jest prastaré; jest tak staré, jako křesťanská obec vůbec; vzniklo v den velikonoční. Bez něho nebylo by vůbec křesťanstva. Jest tudíž srozumitelným přání, že nemá býti vůbec za ním ještě něčeho dále hledáno, nýbrž že na všechno, co leží vzadu, máme se dívati v jeho světle. Tak toho žádají křesťanské církve, tak toho žádají také čtyři knihy Evangelií. Ale právě knihy ty zavírají látku, která nemizí v úmyslech jejich skladatelův a jež má svůj vlastní život. Úzkostlivá víra a nábožensko-filosofická spekulace před ní varují. Ale historik shledá právě tu svůj poslední a nejvrchnější úkol — podivné rázné slovo »positivismus theologický« ho při tom nebude rušiti — a ani křesťan nepozbude, nýbrž získá. *Kč.*

Národní vzdělání v Rusku.

(Dokončení.)

Imperatorské Moskevské inženýrské učiliště, založené r. 1895. Poslední dva ústavy nalézají se ve správě ministerstva dopravy. Institut civilních inženýrů imperátora Mikuláše I. v Petrohradě má za účel vzdělávati inženýry civilní, stavitelství a dopravy. Založen byl r. 1842 pod názvem »Stavitelského učiliště«. Kurs učebný jest 5letý. Dne 1. ledna 1899 bylo v něm 353 posluchačů.

Elektrotechnický institut imperátora Alexandra III., nalézající se ve správě ústředního ředitelství pošt a telegrafů, připravuje inženýry elektrotechnické pro potřeby průmyslové a vládní služby telegrafní a telefonní. Kurs jest 5letý s obmezeným počtem posluchačů — 300. Poslední dva ústavy nalézají se ve správě ministerstva vnitřních záležitostí.

Střední průmyslové školy mají za účel připravovati pomocníky inženýrům při různých odborech průmyslu. Takových učebných ústavů jest 18. Důležitější z nich jsou: Krasnoufimské průmyslové učiliště připravuje průmyslníky pro zemědělský odbor a hutnický (žáků v něm asi 300). Kommissarovská průmyslová škola v Moskvě poskytuje střední technické vzdělání mechanikům (žáků asi 600). Kazaňská průmyslová škola s oddělením lučebním a mechanicko-technickým.

Lodzinská textilní průmyslová škola připravuje průmyslníky zvláště pro barvířské a textilní práce – 446 žáků. Irkutská průmyslová škola a Kostromská střední mechanicko-technická škola (169 žáků).

Nižší průmyslové školy připravují zkušené mistry a dělníky pro různé odbory. Takové jsou: 20 nižších průmyslových škol; 22 řemeslnických škol normálního typu; 15 škol pro řemeslnické učně; 35 nižších řemeslnických škol a 66 průmyslových škol různých názvů se zvláštním statutem; 158 průmyslových škol železničních; 44 plaveckých tříd ku přípravě kormidelníků a kapi-

tánů lodí kupeckých plavby pobřežní i vzdálené; 6 hornických škol; řemeslnická oddělení a třídy při některých národních zvláště městských učilištích a konečně hospodářsko-řemeslnické učebné dílny (15), nalézající se ve správě ministerstva financí. Tyto dílny mají za účel připravovati dělníky pro selské hospodářství, již by dovedli nejen zacházeti s hospodářskými nástroji a stroji, ale též pořizovati správky těchto, hotoviti zemědělské nástroje a jednoduché části strojů a jiných předmětů rolnické domácí potřeby, k jichž vyrábění jest třeba znalosti tesařské, stolařské a kovářsko-zámečnické.

Do dílen těchto přijímají se jinoši ne mladší 14 let, již ovládají vědomosti ze všeobecně vzdělávacích předmětů v objemu kursů národních škol. Dílny tyto mají právo přijímati soukromé zakázky, kterýžto důchod tvoří část příjmů, z nichž se tyto dílny vydržují.

Petrohradská škola pivovarnická jména S. J. Vitte náleží k nižším technickým učebným ústavům a má poskytovati svým žákům theoretickou i praktickou přípravu k pivovarnictví. Úplný kurs učebný ve škole té trvá dva roky o dvou třídách. Při škole jest lučebná laboratoř pro praktická cvičení žáků, jakož i pro zkoušení materiálu, výrobků a přístrojů vztahujících se ku pivovarnictví.

Do školy přijímají se osoby všech stavů, ne mladší 17 let, kromě toho žádá se dvouletá prakse v pivovaře a vědomosti ne menší, než městského neb dvoutřídního selského učiliště (= asi naší měšť. škole). Kromě žáků, již celý kurs učebný systematicky vybudou, přijímají se do školy též mimořádní posluchači, již přejí si seznámiti se pouze s některými odětvími, jako jsou: sladovnictví, pivovarnictví, výroba kvasnic a podobné; jsou to osoby, jež mají přiměřenou vědeckou přípravu. Ukončivše úplný kurs školy, obdrží hodnost stárků. Škola jest vydržována z prostředků pivovarnického svazu v Rusku.

Moskevská textilní škola, založená r. 1899 s účelem připravovati mistry a dílovedoucí v přádelnách a tkalcovnách ku zpracování bavlny, lnu, vlny, hedvábí a jiných tkaniv. Učiliště má tři třídy s ročním kursem v každé třídě. Při učilišti jest přádelna, tkalcovna a zámečnická dílna. Do učiliště přijímají se mladíci od 14—17 let, mající vědomosti v objemu kursu selského dvoutřídního učiliště. Kromě toho mohou v učiliště přijati býti na základě zvláštní zkoušky též tovární dělníci, poslaní od továren, aby se

kterémukoli odboru přiučili, bez omezení věku. Učiliště zřízeno bylo z darů manufakturních továrníků a vydržuje se z prostředků »Spolku pro zlepšení a rozvití textilního průmyslu«. Podobné učiliště a z těchže prostředků bude v brzkém čase zřízeno v Petrohradě.

5. Zemědělské, lesnické a rolnicko-hospodářské učebné ústavy mají úkol vzdělávati zkušené agronomy, lesníky a vůbec specialisty rozličných odborů zemědělství a selského hospodářství.

a) Vyšší učebné ústavy této kategorie jsou čtyry:

1. Moskevský zemědělský institut, založený r. 1894 (na místě dřívější Petrohradské zemědělské a lesnické akademie) se dvěma odděleními — zemědělským a zemědělsko-inženýrským; dne 1. ledna 1899 bylo v něm 198 posluchačů (v I. odd. 176, v II. odd. 22 posluch.).

2. Lesnický institut v Petrohradě; dne 1. ledna 1899 bylo 501 posluchačů.

3. Institut zemědělství a lesnictví v Nové Alexandrii v Lublinské gubernii, založený 1869; dne 1. ledna 1899 bylo v něm 260 posluchačů.

4. Vyšší kursy vinařské při imperatorském Nikitském sadě na Krymu s úkolem připravovati odborně vzdělané znalce vinařství. Založeny jsou 1894. Kromě toho jsou zemědělská oddělení při Rižské a Kijevské polytechnice.

b) Středních hospodářských ústavů jest 11 s 1449 žáky; v počtu těchto škol jest 7 všeobecně zemědělských škol s 6letým kursem; učiliště lihovarnické v Bessarabii; zeměměřicko-odhadovací školy v Gorkách v Mogilevské gubernii; oddělení pro zlepšení chovu ovcí při Charkovském zemědělském učilišti a paedagogické kursy (při tomtéž ústavě) ku přípravě učitelů nižších rolnických škol.

c) Nižší rolnické školy (r. 1898 bylo jich 101) rozdělují se dle svého speciálního účelu na tyto skupiny: 1. obecné rolnické školy (všech 68 s 2491 žáky); 2. zahradnické a zelinářské (3 státní a 16 soukromých škol s 611 žáky); 3. mlékařské (10 škol); 4. jedna hospodářsko-řemeslnická škola; 5. jedna ovčácká škola; 6. čtyry ženské školy pro selské a domácí hospodářství s 148 žákyněmi; 7. 8 praktických škol pro vycvičení dělníků. Kromě toho jest při lesnických ústavech 28 škol ku přípravě nižšího lesnického personálu. Vytčené střední a nižší hospodářské školy nalézají se ve správě ministerstva zemědělství a statků císařského dvora.

6. Měřické a topografické učebné ústavy připravují geometry, zemědělské kresliče a podobné. Vyšším takovým odborným ústavem jest Konstantinovský zeměměřičský institut v Moskvě. Záleží se ze 4 všeobecně vzdělávacích tříd, odpovídajících III.—VI. třídě reálek, a ze speciálních kursů, jež mají dvě oddělení (zeměměřické s 3letým a inženýrské s 2letým kursem). Střední vzdělání poskytuje se v zeměměřických ústavech (jichž jest 5). Všechny tyto ústavy nalézají se ve správě ministerstva spravedlnosti a sice oddělení zeměměřického.

7. Obchodní ústavy soustřeďují se hlavně v ministerstvu financí. Všechny dle zákona 1894 nově založené obchodní školy nalézají se ve správě tohoto ministerstva.

Dne 15. dubna 1896 byl vydán normální statut pro obchodní školy, jenž uvádí čtyři druhy takových ústavů: vyšší obchodní školy, kupecké školy, obchodní třídy a kursy obchodních vědomostí. Vyšší obchodní školy rozdělují se na 7třídní, poskytující všeobecné i obchodní vzdělání, a trojtřídní, poskytující jen obchodní vzdělání. Obchodní školy patří ku středním učebným ústavům a mají za účel, připravovati osoby na důležité úřady obchodních a průmyslových podniků. Kupecké školy, jednotřídní s ročním kursem a trojtřídní s tříletým kursem, připravují nižší příručí obchodně-průmyslových závodů. Obchodní třídy a kursy obchodní mají za úkol, poskytnouti osobám každého věku, nejméně 12letým, přede vším těm, jež jsou ve službě obchodně-průmyslových závodů, vědomosti v různých předmětech odborů obchodních. Obchodní učebné ústavy vydržují se z prostředků veřejných i soukromých. Všeobecné řízení veřejných obchodních vyučovacích ústavů náleží správní radě, záležející ze zástupců těch korporací (zemstev, měst, stavů, místních obcí), jež dávají prostředky na vydržování učebného ústavu.

Do r. 1896 bylo 10 obchodních škol, z nichž 8 přešlo do správy ministerstva financí a dvě nejstarší — Petrohradské obchodní učiliště (zal. 1772) a Moskevské obchodní učiliště (zal. 1804) — nalézají se ve správě fondu imperatrice Marie. Kupeckých škol a obchodních tříd do r. 1896 vůbec nebylo.

Počátkem škol. r. 1899 – 1900 bylo ve správě ministerstva financí 56 obchodních vyučovacích ústavů, a sice: 19 obchodních škol, 16 kupeckých škol, 9 obchodních tříd a 12 kursů obchodních. Kromě toho má se v nejbližší budoucnosti otevříti ještě 25 vyučovacích ústavů, a to: 9 obchodních učilišť, 7 kupeckých

škol, 1 obchodní třída a 8 kursů obchodních. Úhrnný počet žáků v otevřených dosud ústavech obnáší 10.950, z nichž 6013 navštěvuje obchodní školy, 2284 kupecké školy, 1946 obchodní třídy a 707 kursy obchodní.

Počet žáků v jednotlivých vyučovacích ústavech kolísá mezi 48—695; v obchodních školách mezi 27—967; v třídách mezi 18—1504 a na kursech 13—185. Všechny obchodní učebné ústavy vydržují se společenstvy neb soukromníky. Na vydržování 56 obchodních vyuč. ústavů vydá se ročně společenstvy i soukromníky 1,300.000 rublů.

Průměrný náklad na vydržování 7třídního obchodního učiliště činí 35.000 rublů, v některých učilištích však převyšuje 100.000 rublů.

Roční vydržování kupecké školy stojí asi 10.000 rublů. Výlohy na vydržování obchodních tříd a kursů jsou velmi různé; závisejí od počtu posluchačů a kolísají mezi 300 a 15.000 rubly.

Kromě uvedených obchodních učebných ústavů jsou ještě dvoutřídní obchodní oddělení při 25 reálkách ministerstva národní osvěty, při 4 reálných školách jinověreckých a při 3 soukromých reálných učilištích, a jsou též ženské kursy obchodní při Děmidovském útulku.

8. Umělecké a hudební učiliště ku vzdělání umělců a hudebníků z povolání. Nejdůležitějšími z nich jsou: 1. Vyšší umělecké učiliště v Petrohradě při imperatorské akademii umění (zal. 1757) se dvěma odděleními: *a*) malířství a sochařství, *b*) architektury; při akademii jsou paedagogické kursy pro přípravu učitelů kreslení. 2. Malířská, sochařská a stavitelská akademie. 3. Stroganovské učiliště technického kreslení v Moskvě (zal. 1825). 4. Centrální učiliště technického kreslení bar. Štiglica v Petrohradě s normální školou a s kreslířskými třídami (do 2000 žáků). 5. Kreslířská škola imperatorské jednoty ku povznesení umění v Petrohradě (zal. 1839). 6. Umělecko-průmyslová škola N. V. Gogola v Mirgorodu s oddělením pro keramické práce (asi 700 žáků). Jest ještě 10 uměleckých a kreslířských škol v různých provinciálních městech Oděsse, Voroněži, Pense, Vilně, Charkově, Kijevě 2, Kazani a Ivanovu-Vozněsensku. V poslední připravují se kresliči pro továrny, jež zabývají se tištěním látek cicových (bavlněných) (asi 50 žáků). Ve městečku Krasně na Volze, středišti to vynikajícího domácího průmyslu stříbrotepeckého, zřízena r. 1897 kreslířská škola, která se teď přeměňuje ve školu stříbro-

tepeckou. Většina těchto učilišť založena v posledních letech. Další vývin umělecko-průmyslového vzdělání bude usnadněn vydáním nyní vypracovaného normálního statutu pro taková učiliště. Nižší stupeň uměleckých učebných ústavů tvoří večerní a nedělní třídy, navštěvované především řemeslníky. Nalézají se v Petrohradě, Moskvě, Tomsku a jiných městech a osadách.

Hudební vzdělání poskytuje se v následujících ústavech: v Petrohradské a Moskevské konservatoři, ve Varšavském hudebním institutě, při dvorním pěveckém sboru, synodálním učilišti církevního zpěvu v Moskvě, v hudebních školách imperatorského ruského hudebního spolku (v Oděsse, Kijevě, Charkově, Tiflisu) a v celé řadě soukromých hudebních škol a kursů (v Petrohradě 24, v Moskvě 23 a v ostatních městech říše 108).

Vojenské a námořní učebné ústavy. Pro vyšší vzdělání vojenské slouží vojenské akademie: Nikolajevská akademie generálního štábu, Michailovská akademie dělostřelecká, Nikolajevská akademie inženýrská a Alexandrovská vojensko-právnická akademie. Pak jsou vojenská učiliště: 4 pro pěchotu, 1 jízdecké, 1 inženýrské a 2 dělostřelecká. Středními vojenskými učebnými ústavy jsou kadetní školy (23) a junkerské (= kadetní školy pro šlechtice), 7 pro pěchotu, 2 jízdecké a 2 kozácké.

Vyšší vzdělání pro námořníky poskytuje Nikolajevská námořní akademie se 4 odděleními (vodopisné, mechanické, loděnické a vojensko-námořní) a Námořní inženýrské učiliště v Kronštatě se dvěma odděleními — loděnickým a technickým. Jsou ještě důstojnické školy — podkopnické a dělostřelecké. Středním učebným ústavem připravujícím důstojníky pro loďstvo jest Námořní kadetní sbor spojený s internátem s 3 všeobecně vzdělávacími a 3 speciálními třídami.

Pro potřeby obchodního loďstva zřizují se tak zv. mořeplavecké školy, převzaté 1898 do správy ministerstva financí.

V nynější době jest 35 plaveckých škol, mezi nimiž 3. řádu 11 (ku přípravě kapitánů kupeckých lodí pro vzdálenou plavbu); 2. řádu 14 (ku přípravě kapitánů pro pobřežní plavbu aneb kormidelníků pro vzdálenou plavbu) a 1. řádu 10 ku přípravě kormidelníků pobřežní plavby. Kromě toho ku přípravě kapitánů pro vzdálenou plavbu na lodích obchodního loďstva otevřeny školy obchodního mořeplavectví s tříletým kursem při Oděsské vyšší obchodní škole a v Archangelsku obchodní mořeplavecká škola

(na mořeplaveckém oddělení pětiletý kurs) a rovněž kapitánské školy v městech Archangelsku a Kemu — po dvou pětiměsíčních zimních kursech.[1]

---

[1] Jmenovaní autoři stati neuvádějí v seznamu různých škol ještě školky mateřské a různé ústavy vychovávací a dobročinné spojené se školami, taktéž ústavy a školy pro neplnosmyslné. Na výstavce »Dětského Světa« konané letos v Petrohradě bylo lze pozorovati z vyložených programmů a zpráv, jakož i z vystavených prací, že co do počtu asi neostávají za našimi, co do organisace mnohé z nich naše předčí. To týká se zvláště sirotčinců vydržovaných z fondů Mariinských, v nichž dostává se jinochům i dívkám též řemeslného nebo obchodního vzdělání, tak že vystoupivše z ústavu jsou schopni dobývati si ihned výživy. Ovšem fond tento má ohromné příjmy, páčící se ročně až na 5 millionů rublů.

Taktéž dlužno připomenouti k číslu posluchačů vysokých škol, že veliké množství ruské mládeže koná studia za hranicemi Ruska. Jsouť některé university v Německu, sousedícím s Ruskem, jakož i ve Švýcarsku, přímo zaplaveny ruskými posluchači. Menší počet jich obrací se do Francie a ještě méně do Rakouska. Tato emigrace studující mládeže děje se z příčin různých, z nichž hlavní jsou následující: 1. Na všech vyšších učilištích jest počet posluchačů omezený a z přihlášených odmítá se často polovice. Přijetí záleží od přijímací zkoušky. 2. Počet Židů omezuje se na 2% všech posluchačů ostatních. 3. Příčiny politické a policejní. 4. Konečně asi až na posledním místě snaha rozšířiti a prohloubiti své vzdělání na universitách cizozemských.

Moudrá Libuše — mužem.

Prof. A. Brückner.

(Dokončení.)

III.

Kosmas tudíž nalezl u svého Kristiana jen pověst o prorokyni a knížecím učiteli rolnictví; zkazil úlohu prorokyně, když jí dal naroditi se kněžnou bez knížecí moci: kdežto u Kristiana důsledně smí jen raditi, ale sama nic nevykonává, tážeme se u Kosmy ustavičně a marně, proč má býti kněžnou, když nic vykonati nemůže. A stejně zkazil úlohu Přemyslovu: učitel rolnictví, pendant k Demetře, stává se praotcem knížecího rodu — libovolný Libušin pacholek od koní mohl úlohu vyplniti — a zákonodárcem; a protože se Kosmas styděl, že nevěděl o Přemyslovi ničeho vypráběti, obestřel ho brimboriem laciného kouzelnictví.

Zbývá však přece možnost, že železný stůl (pluh), na kterém Přemysl jedl, pochází z lidového podání ústního, že střevíce v knížecím zámku na Vyšehradě poukazují na nějaký obřad, jaký u známého dosazení korutanského vévody zvykem byl; ostatně vypravuje si totéž starověk, stejně nejbližší sousedé Čechů Poláci; také umístění ve Stadicích může spočívati na něčem více než na »jak se domnívám«.

A nyní uvažme, že tento Přemysl, o kterém Kosmas dovede vyprávěti jen o lýkových střevících a pod. — udání, že on s Libuší dal veškeré »zákony« země a zavedl otroctví a odvislost, jest pouhým opisem Kristianova »gubernator« — je bojovný, proti Avarům a Frankům vítězně vystupující Samo z r. 630! Ba, dosáhlo se šťastně toho, že Samo dějin s Přemyslem pověsti dokonce časově spojen byl. Kosmas totiž měl odvahu — cizí kronikáři nedělali to lépe — že mezeru mezi Přemyslem a Bořivojem vyplnil a sedm jmen knížecích si vymyslil. O těchto knížatech neví co vypravovati, jen obměňuje u každého udání o přirozené smrti — ale jména jsou zde, vynalezena jako Nezamysl ku Přemyslovi (neopatrný k opatrnému), Vojen k Neklanovi (válečník — zbabělec),

nebo jednoduše nic nepovídající (Hostivít, jako ostatní jména všecka, v historické řadě knížat se neopětují);[1] Křesomysl ještě jednou s —mysl Přemysla, Unislav, Mnáta — devět pokolení (s Přemyslem a Bořivojem, synem Hostivíta); jdeme-li zpět, počítajíce pro generaci okrouhle 30 let, přicházíme od známého data Bořivoje na dobu Samovu. Tento výsledek nechává nás lhostejnými; Kosmas byl jednoduše líným, aby více jmen vynalezl.

Jména knížat Kosmas vynalezl, ale bál se ještě něco jim přibásniti, spokojil se hluchou poznámkou, že prý žili jako hovádka, duše prý byly jim na obtíž, těla ku potěše. Aby vysvětlil, proč vždy jen jeden syn otci byl dán, vynalezl proroctví Přemysla o svém potomstvu, zcela nesmyslné. Celý rodokmen od Přemysla až k Hostivítovi je vylhán: poznáváme to již z toho, že se u Bořivoje a jeho potomkův ona jména opět nenalézají, kdežto Slované u vnuka vždy opakují jméno dědovo atd.; prohlédněme si jen po této stránce kmeny Čechů, Poláků, Rusů, Srbů atd. Lži Kosmovy byly v 13. stol. officielně uznány a schváleny; potom byly ještě rozšířeny; ku př. svářící se před Libuší udělány bratry, jich jména vymyšlena a pod. více; ano, král Václav byl již tak přesvědčen o původu svého předka (Přemysla) ze Stadic, že se za tamější sedláky jako své příbuzné styděl, je všecky zahnati a ves Němci obsaditi rozkázal. V témž století byl také následkem toho Kristianův text dle běžného nyní vypravování interpolován a v českých rukopisech nyní prorokyně (»phitonissa«) dostala jmeno Libuša.

Ale Kosmas nespokojil se s vynalezením pověsti o Libuši. V touze, vyrovnati se starým a stejně pamětihodné o svých Čechách moci vyprávěti, vynalezl také české amazonky a podklad k dívčí válce. Skutečnost, že ženy (Libuša a sestry) zemí vládly musila dívky země naplniti sebevědomím; k tomu přišlo, že v blízkosti jeviště dosavadních událostí se skutečně nalézal dívčí hrad (to značí Děvín), bylo na snadě, z Libušiny ženské družiny do toho hradu vložiti posádku. Justinovy amazonky byly přetrumfnuty. To prý bylo poslední vzepření žen v Čechách — od smrti Libuše na dále byly ženy pod mocí mužů. Opět zase jen náhoda, ohled na místní jména vedl k vynalezení episody. Kdo ví, jak Slo-

[1] Dávno bylo poznáno, že teprve později alespoň jméno Přemysl oživlo v dynastii; Poláci si netroufali míti Piasta, patrně proto, že knížetem nebyl, kdežto Přemysl jím byl.

vané o b a b ě = ženě pohrdavě smýšlejí, ocení cenu této episody. Zmínil jsem se jen o ní proto, abych konstatoval vzrůstání pohádek jako lavina. Neboť jak Kosmas zacházel s udaji Kristianovými o Přemyslu a věštkyni, zrovna tak ku př. »Dalimil« rozpředl dívčí válku do šířky a délky, vytvářiv obdivuhodnou plnost jmen a jednotlivostí, vše z fantasie, beze všeho skutečného pozadí, pouhé rozpřádání stručných pokynů Kosmových.

Český lid tudíž o přechodné episodě Samově si nezachoval žádné vzpomínky. Jest zrovna s podivením, jak nic v paměti lidu se nedrží; máme zajímavé ukázky pro to z Bělorusi, krajin nejodlehlejších a nejnepřístupnějších (bez železnice, bez školy atd.) — očekávali bychom, že právě zde tradice by se tuho držela a přece neví lid zhola ničeho ani o starém Polsku, ani o tažení z r. 1812 a pod. V 9. století vzpomínali si ještě Bavoři na Sama, jakkoliv z něho učinili Slovana; v desátém nevěděli Čechové ničeho o něm, ani Poláci — pokusy Přemysla aneb Lestka (Poláků) s ním stotožniti, zůstávají čistě fantastickými. Také k zachování historické tradice jest třeba jisté vzdálenosti, jsou především staré záznamy nutny, jinak ztrácí se tradice nezbytně nejdéle za jedno století, nezachovají-li je epické zpěvy — takové však chyběly západním Slovanům, nikdo u nich nic podobného nenalezl. Nesmí se namítati, že Čechové ještě měli vzpomínku na panství Avarů — jméno obr (= Avar) jest právě jménem, appellativem, neznačí již tisíciletí historického Avara, ale fantastického velikána. Lidu sufficit malicia dei (stačí starost dne); neobtěžuje svou pamět tím, co bylo, a jestliže Samo skutečně vládl nad Čechy, jest jako vše ostatní jednoduše zapomenut. Jeho jméno nemůže býti ostatně slovanské, nejméně může sam znamenati samovládce — v nejlepším případě jest sam = pán domu, sama = paní domu, ale také jen v mladším jazyku; jméno není staré, ani původní. Že Přemysl a Samo v nejmenším nemají nic společného, že Přemysl je mírumilovný heros kulturní, Samo vítězný válečník, nemusíme ani připomínati. Tolik o nepodařeném pokusu, muže franckého podání ztotožniti s neživotninami českých pověstí.

Ale vedle pověstí o Přemyslu-Libuši a náběhům k episodě o Vlastě (tak jmenuje se dívčí válka »Dalimilova«) Kosmas podává ještě jednu pověst, dle udání o Neklanovi a z Neklanových časů. Vypravuje ji dodatečně, za Bořivoje. V této pověsti, jako u Přemysla-Sama, rovněž chtěli poznávat historickou událost, jejíž vzpomínka prý po staletí se v pověsti udržela. Zaráží, jak

události pověsti o Neklanovi souhlasí s podniky Karla Velkého proti Čechám v r. 805 a 806. Dle pověsti stal se vpád západočeských Lučanů, jichž sídla kol pozdějšího Žatce se rozkládala, proti středu Čech; Čechové chovali se defensivně, došlo k velké srážce u Turska v blízkosti Vltavy, v které vynikající hrdina Tur padl; nicméně přece událost končí vítězstvím Čechů. Dle zpráv franckých letopisů vpád Karla Velkého v r. 805 stal se od žatecké krajiny. Čechové chovali se defensivně. Francké voje vnikly pustošíce až přes Labe. Jeden z »vůdců« Slovanů padl. Nicméně podnik skončil bez značnějšího výsledku. Není pověst o Vlastislavovi (knížeti Lučanů) a Neklanovi vnitřní, česká, odlikou vnějších franckých zpráv? Není těžko žateckého knížete Vlastislava přičleniti karolingskému podniku.

Vypsal jsem celý odstavec, abych názorům Schreuerovým dopřál plného práva. Avšak my jsme »rodokmen« Kosmův prokázali býti smyšlenkou a zařadění Neklanovo do něho, zdali jeho doba náhodou do r. 805 sahá nebo ne (jiní navrhují jiné datování), je nám lhostejným. V bojích mezi Vlastislavem a Neklanem (obě jména jsou vymyšlena — pověst neměla zajisté žádného názvu) jednoduše poznáváme výsledek bojů, které zahájily konečné sjednocení Čech Boleslavem. Byl to právě střed Čech, který konečně zvítězil, byv jednou blízek podlehnutí; k bojišti Turské pole (z Tura Kosmas učinil hrdinu) pojilo se vypravování o rozhorčené bitvě mezi Lučany a Čechy. O takových bojích má i Kristian zprávy; vypravujeť na konci své legendy o Václavu, že světec v souboji musil přemoci knížete Kouřimského — vleklý zápas protivníků zajisté rovnocenných měl rozhodnouti osobní souboj; co zde před r. 930 se vypravuje, tomu podobné mohlo se státi dříve a jinde. V paměti lidu — Kosmas pověst nevynašel — tento zápas utkvěl náhodou pro své vedlejší okolnosti; jak se v podobných zápasech v pohanské době vůbec přiházelo, to vypravovalo se právě o tomto jediném zápase. Přinesla se bohu nejúspěšnější oběť, oběť koňská, a všichni přítomní pojedli z ní — — z pohanského obětování koně (missionáři brojili všemi silami právě proti všelikému požívání koňského masa, poněvadž oběti koňské byly nejvážnější a nejúčinnější) učinil Kosmas k vůli effektu oběť oslí, ale oslů snad v Čechách ani nebylo, naproti tomu po konojedích mnohé osady pojmenovány (Konojedy). Oběť, účasť všech na ní zaručovala vítězství. K tomuto jednomu živlu přidá se zcela obyčejný kousek čarodějnický: poraní se čaroděj-

nice při noční potulce a pod. a hle, druhý den hospodyně má tyto rány a prozradí tím vlastní povolání. Největším dojmem působí závěreční episoda a proto utkvěla událost v paměti lidu, jenž světové události zapomíná, za to na románové a balladové látky (žena zabije manžela a pod.) pevně se zachycuje: zde historie o nevinné ratolesti »Vladislava«, který od svého vlastního strážce záludně zavražděn byl, ale tento přichází o svou jidášskou mzdu; kníže rozkáže jej na olši pověsiti a strom dlouho měl v ústech lidu jméno Durinka. Jedná se zde o episodu z každodenních svárů údělných knížat mezi sebou, ne ze zápasu s Němci. I zde lze řečnická rozvedení Kosmova lehce odděliti, ale celek je nepoměrně charakterističtějšími tahy podán než hluchá pověst o Libuši; ku př. přenášení meče od dvoru ke dvoru při všeobecném hotovení do boje (Kosmas mylně v tom vidí vyhrůžku) a j.[1] K jeho vlastním vynálezům mohlo by náležeti, že učinil čarodějnici macechou místo ženou jediného zbylého Lučana; že nechává Tura v přestrojení úlohu s Neklanem sehráti; o oslí oběti místo očekávané koňské již jsme promluvili; o řečích reků škoda ztratiti slova. —

IV.

Posud vždy huboval jsem bezohledně na ctihodného kapitolního děkana jako na lháře a vynalezače — avšak musím nyní dáti průchod pravdě a Kosmu konečně omluviti. Udal totiž zcela zřetelně, kde vynálezy jeho počínají a není jeho vinou, že pozdější dějepiscové zběžně čtouce jeho zřetelného poukázání si nepovšimli. Jak totiž vypravuje o těch zvířecích knížatech (mezi Přemyslem a Bořivojem) dodává výslovně, že nemá nic, co by o nich řekl, neboť mlčí prý o nich úplně — očekávali bychom tradici, pověst — místo toho praví: písemné podání. O Přemyslovi věděl vypravovati, poněvadž o něm bylo — ne lidová pověst, ale písemné podání (právě Kristianovo). Tudíž udává Kosmas zcela výslovně svůj pramen; pro Přemysla Kristian, pro pověst o Turovi ústní podání (přečtěme si jen, jak ji počíná!); vše ostatní jest od něho — vynalezeno!

Kdyby tedy Kosmas čerpal jen z Kristiana, proč mlčením přechází effektní episodu o Strojmírovi z Bořivojových mladších

---

[1] Místo meče snad se již tenkrát podával provaz, jak se v Polsku od panského dvoru ke dvoru posílaly »wici« (= provazy); v Čechách stalo se to ještě naposledy pod Břetislavem I. (1037). Smyslu těchto provazů Kosmas už nerozuměl; také Neklan asi rozeslal provazy — meč vynalezl Kosmas podobně jako »osla«.

let? Protože o nich nic přidati nemohl a protože dle jeho doznání mu bylo odporno, jednou řečené ještě jednou opakovati — z téhož důvodu odmlčel se o křtu Bořivojově, o zabití Václavově a j. Přemysla nesměl přejíti a sama stručnost Kristianovy zprávy lákala k setrvání a výkladům; lákala ho také ku podání jména věštkyně samé. Ale jazyk, jinak věrný vůdce, může se státi svůdcem a tentokráte skutečně Kosmovi vyvedl zlý kousek. Nalezl jméno hradu Lubošín (jako Tetín u Kristiana) a odvozoval z toho správně osobní jméno Lubuša (Luboša); ale chybil v tom, že k vůli ženské koncovce jméno považoval za ženské; jméno jako ku př. Hněvsa od hněv je odvozeno od liub = milý a značí muže, jako jméno Sviatoša od sviat = svatý, Novoša od nov = nový atd., jak panoša, junoša = jinoch a j.; —uša by bylo spíše značkou pro osobu ženskou, —oša hodí se mnohem lépe pro muže! Zdání tentokrát oklamalo chytrého děkana.

Z tohoto vysvětlení vyplývá zároveň samo od sebe, že pověst jen u Kristiana je původní, u Kosmy odvozená, rozšířená, neboť nemožno, by povstala ona původnější z této odvozené. Následovně vyplývá, nehledíc k ostatním ovšem důvodům, že Kristianova legenda je starší, původní, Kosmova kronika mladší, odvozenou zprávou; tudíž i z této stránky ospravedlňuje se slavně předpoklad dra Pekaře.

Následuje dále, že české bájky a smyšlenky ne teprve od Hájka a Hanky, ale již v dvanáctém století se počínají, a jak časně se počínají, tak pozdě pokračují.

Tak vyšel ku př. před několika léty široce založený dějepis Čech od prof. Bachmanna, ale vzhledem k bájkám (pro nejstarší dobu) může Bachmann s Kosmou a jeho Libuší šťastně zápoliti — avšak odmítnutí těchto nejnovějších českých bájek ponecháme si k jiné příležitosti

Místo nepříjemné a neplodné polemiky chci upozorniti na význam nově nalezeného pokladu, Kristianovy legendy, pro nejstarší dobu. O hlubokém smyslu jeho pravé pověsti o Přemyslovi, čím ku charakteristice starého slovanského světa vůbec přispívá, nechceme ovšem pojednávati, neboť podává svůj smysl teprve ve spojení s jinými slovanskými pověstmi. Legenda však poskytuje ještě jiného zajímavého. Prvé, že na počátku zemských dějin klade založení Prahy, neboť nesmíme se klamati, české dějiny vyčerpávají se bojem o Prahu; snad nikdy není změna národního osudu tak na jedno město vázána, jako na Pra' u. Praha jeví se tudíž již

u Kristiana jako národní palladium, zrovna jak již u něho otázka české řeči (při zapuzení Strojmíra) v popředí vystupuje. Tento boj o Prahu vyplňuje další české dějiny. V 13. stol. radovali se již Němci z času, kdy na pražském mostě žádného Čecha nebude viděti — stalo se, jak »Dalimil« správně prorokoval, jinak: v 15. století nebylo již na mostě žádného Němce viděti. A opět měl se osud obrátiti, když hlavy nejlepších synů Čech vyvěšeny na mostě; když Mariánský sloup, jako jindy morové a turecké sloupy, postaven na znamení katolického vítězství; když katolická reakce českému národu dala nejhroznější, ba rány smrtelné. A opět stalo se jinak, než se očekávalo: vedle onoho Mariánského sloupu povstane brzy triumfující pomník Husův, a někdejší zničení Čech katolickou reakcí splácejí dnes Němci s díky hnutím pryč od Říma, kdežto český národ sám vždy rozhodněji od Říma odstupuje. Tak Řím opět jednou vytáhl kaštany z ohně pro jiného.

Zvláště pozoruhodno jest, že knížecí syn, který celé staré podání výborně zná (co ku př. o moravském Svatoplukovi a jeho chování vůči vlastnímu strýci vypravuje!), žádného zdání nemá o nějakém příchodu Čechů do jejich sídel. O tom nebylo tudíž v celých Čechách v 10. stol. žádného podání, a již z toho důvodu jest pověst o příchodu u Kosmy čirým výmyslem. Pro ony badatele, kteří Čechy co možná pozdě, ku př. jako předvoj Avarů, do Čech přijíti nechávají, úplné mlčení tradice v tomto bodě je velmi pozoruhodné. Srbové a Chorvaté, kteří v 6. stol. svá dnešní sídla zaujali, podrželi stěhování v paměti; Čechové, kteří prý právě v témž století přišli, nevědí o tom již nic.

Konečně poučným jest chování knížecího syna v otázce slovanské liturgie a vůči tradici o Cyrillo-Methodějském díle. Řezenský mnich zaujímá k tomu dílu zcela jiné stanovisko než Děvínský žák; co Vojtěch bezohledně zatracuje, stavě se výhradně na stanovisko římské, Kristian posuzuje jinak s nepokrytou sympatií. Mezitím co moravští Mojmírovci (Svatopluk a jeho synové) s lehkým srdcem řecké kacíře vzdor jejich slovansko-národní liturgii byli opustili, postavily se Čechy do Methodějovy ochrany. Cyrill a Methoděj neobrátili ani Moravany ani Bulhary, ale domácí tradice tvrdošíjně na tom trvá — nevíme dnes, zda také právem, že Methoděj Bořivoje na víru obrátil a pokřtil. Ano, mohli bychom se pokusiti vztahovati na Bořivoje, co Methodějova legenda vypravuje o obrácení »knížete na Visle«. Dle svého zvláštního způsobu neudává žádné jméno (tohoto knížete na Visle), ale

jiné okolnosti (z nouze vynucené přijetí křesťanství ve vyhnanství, co kníže Bořivoj (?) na svém knížecím stolci odmítl) mohli bychom při trochu obrazotvornosti vztahovati na vévodu českého. Sympatie Přemyslovců pro Methoděje a slovanskou liturgii táhnou se po staletí. Teprve Řehoř VII. učinil všem pokusům o její oživení (za »krále« Vratislava) na vždy náhlý konec: Ale ještě Bořivoj vzal s sebou na Hradec ke kostelu sv. Klimenta slovanského kněze (Kaika?) a ještě jeho vnuk, svatý Václav, byl v slovanské liturgii a církevní řeči od popa vyučován. Žádný div, že jeho synovec, třeba že ostýchavě, kopí lámal za dílo Methodějovo. Zná zajisté slovanské legendy a jich odůvodnění nebezpečné novoty, ať již přímo ze slovanského pramene (zná přece zvláštnost slovanské abecedy t. j. glagolice) aneb jiným nějakým zprostředkováním. Sdílí ještě naivní názor, že slovanskou liturgií mnohé duše Pánu se získaly — víme lépe, že slovanskou liturgií samou ani o jedinou duši více než řeckou a latinskou ke Kristu přivedeno nebylo. Víme, že vzdor své slovanské liturgii Rusové ku př. ještě v 13. a 14. stol. byli polovičními pohany, že jejich popové, když se pohanství sami nesúčastnili, marně slovem a písmem proti »dvojí víře« horlili. To vše Kristian netušil a věřil skutečně, že Slované byli tak tvrdošíjní, že jim křesťanství jen v slovanském olemování à la Badeniho jazyková nařízení přijatelno se stalo. Tak pokračoval v tom, co Cyrill a Methoděj počali, v nepravdivém slavofilském chlubení a mluvení o samospasitelném slovanském ritu — netuše jeho škodlivosti. Ale nad platonický obdiv již se nedostal; u Vojtěcha tento zpěv sirenní nalezl jen zacpané uši.

Zvláště zajímavé jest, co Kristian vypravuje o klatbě, kterou Methoděj uvalil na knížete a zemi pro nevěru, sloužení bohu a ďáblu a neposlušnost proti vrchnímu pastýři sladké výmluvnosti. O tom, jak lze dokázati, nestálo v slovanských legendách zhola ničeho — jen oprávnění ke kletbě, které papež prý udělil, jest pro tyto legendy vymyšleno a vsunuto. Tím více tradice věděla o tom vyprávěti. Spojovala libovolné a náhlé spustošení Moravy a zničení tamního veškerého církevního a státního pořádku pro vždy s onou kletbou; nevěděla již více, že kletba Methodějova platila — katolickému biskupu a jeho snaze o římské dogma a latinský ritus; král a lid byli kletbu prý uvalili na sebe — tak lži Methodějovy působily ještě po jeho smrti mythicky.

To jsou jen některé příspěvky, které se z Kristianovy zlaté legendy podávají pro nejstarší doby — každý z nich postačitelný,

stáří a pravost legendy dokázati, hojnost a jistota její skvostných informací, které se přirozeně zvětšují, jak se blížíme k době a účelům spisovateli bližším, k Lidmile a jejímu bohabojnému vnukovi. Ale tento výtěžek nechceme zde již více vykořisťovati — náš úkol jest dosažen, úplná neudržitelnost pověsti o Libuši jest prokázána, Kosmas jako vymyslovač-fantasta, pracující nejopotřebovanějšími prostředky, odkryt.

Co konečně dostává se nám z toho pro nauku o pověstech vůbec? Předně výstraha, abychom domnělým pověstem, i kdyby jejich sepsání do 12. stol. zpět sáhalo, nedůvěřovali. Ale na tomto čistě negativním výsledku nepřestáváme. Místo umělé, houbovité pověsti, s kterou nelze nic kloudného poříditi, místo vynálezů chytrého kronikáře, dostáváme pravou lidovou pověst, která i přes svou stručnost dovoluje závěry dalekosáhlé jako každá pravá pověst — avšak jakého druhu tyto závěry jsou, k tomu se vrátíme při pojednání o jiných mystifikacích.

Autorita Kristianovy legendy jest skvěle ospravedlněna; místo na písku, zvedají se jí nejstarší dějiny Čech po prvé na pevné půdě. Tyto dějiny musejí se nyní přepsati — kapitoly i nejnovějších a nejlepších děl sem se táhnoucích jsou bezcenné, zastaralé, nesprávné, musejí do starého železa pověsti Libušiny.

Střední Vltava jakožto plavební dráha v minulosti a v budoucnosti.

(Dokončení.)

K opatření peněžních prostředků pro účely navigační komise zřízen 1766 navigační fond, jemuž r. 1770 přikázány příjmy čtyř stanic celních (na Vejtoni, v Karlíně, Ústí a Dolním Gruntu). Soukromá vodní cla (mýta), která bývala dříve velikou překážkou rozvoje vltavské plavby, vybíraná tehdy ještě v Purkarci, Vltavotýně, Kamýku, Subotce a v Modřanech, byla nyní zrušena, clo uloženo však teď nejen na dříví, nýbrž i na ostatní zboží dle váhy v centnýřích, novými úřady navigačními prováděny stavby regulační, zejména na střední Vltavě, soustavně, dohled i stavby svěřeny teď výhradně inženýrům; r. 1771 byli pražští přísežní mlynáři naposledy vyzváni, aby prohlédli jezy mezi Budějovicemi a Prahou. Dle plánů majora Bernarda byly zřízeny četné stezky potahové, do r. 1777 prolomeny jezy — největší to překážky plavby — u největší části středovltavských mlýnů, a poněvadž zbylé jezy nesáhaly přes celou řeku, byla průlomy těmi zjednána lodím volná plavba i ve trati Vltavotýn-Praha. Od r. 1778 nebylo již povoleno na Vltavě od Týna dolů nové jezy zakládati a ponecháno jen pět jezů pražských pro dodávání potřebného množství vody městu.

Pro bezpečné vedení lodí rozdělena Vltava z Budějovic do Prahy na 7 tratí, pro každou trať vycvičeni zvláštní kormidelníci, kteří byli pod přísahu vzati a směli řiditi lodě jen mezi dotyčnými stanicemi. Později stala se však plavba tak bezpečnou, že vyměňování kormidelníků mezi Týnem a Prahou jakožto zbytečné bylo odstraněno.

Hlavním předmětem dopravy byla ustavičně sůl z rakouské solní komory, doprava byla již r. 1774 pronajata knížeti Schwarzenbergovi, ale správu její řídil solní loďmistr státem ustanovený, jímž byl r. 1793 Tomáš Lanna, jehož rod, převzav r. 1825 solní pacht na vlastní vrub a od r. 1833 i provádění státních staveb vodních, má od té doby veliké účastenství v plavbě i vodním stavitelství českém.

Z oněch velkolepých průplavních projektů v Rakousku koncem století 18. neuskutečněno nic kromě průplavu z Vídně k Novému Městu Vídeňskému. Toliko knížecí schwarzenberský inženýr Rosenauer, který projektoval průplav od Dunaje u Pasova řečištěm Malé Mlhy k Vltavě u Vyššího Brodu, provedl též skutečně v letech 1787—1789 spojení obou řek kanálem pro plavení dříví z lesů krumlovských od jezera Plöcklsteinského a od horní Vltavy přes Hasslach do Dunaje v délce asi 51 km, kteréhožto průplavu podnes ku plavení dříví se užívá. Ředitelství vodních staveb v Praze, obdrževši r. 1814 nové instrukce, dosáhlo od Hluboké až ku Praze hloubky k nepřetržité plavbě s tehdejšími plavidly potřebné.

Rozmachem stavby a dopravy železniční umlkla po celé půlstoletí v Rakousku — jako v jiných státech evropských mimo Francii — až do sedmdesátých let století 19. otázka průplavu dunajsko-vltavského, za to však neustávaly snahy po zdokonalení vodních cest přirozených.

Zřízením dráhy linecko-budějovické vzmohla se od let třicátých stol. 19. opětně plavba po Vltavě od Budějovic ku Praze, zejména doprava zboží kupeckého — celková doprava činila tehdy asi 230.000 vídeňských centů = 128.000 mctů ročně a stoupla v letech šedesátých na množství trojnásobné — a obrácena tudíž znova tehdy pozornost k lepšímu splavnění této trati vltavské. Roku 1837—1840 provedena byla regulace až k Vyššímu Brodu, r. 1841 až ke Krumlovu, odkud plavení dříví umožněno. V letech 1859—1862 zregulována Vltava opětně zvláště rozsáhlými soustavnými stavbami souběžných hrází k zúžení řečiště mezi Prahou a Štěchovicemi, kde umožněna jízda parníky. Roku 1865 utvořila se pražská společnost pro paroplavbu na Vltavě, která v srpnu 1865 parníkem »Praha« zahájila dopravu mezi Prahou a Štěchovicemi. R. 1868 zřízen nad Prahou v Podole zimní přístav ochranný.

Od vystavění dráhy Františka Josefa od Prahy na jih (1871) nemohla však lodní doprava z Budějovic až k Štěchovicům soutěžiti s dopravou železniční. Plavba po Vltavě od Prahy vzhůru klesla již před rokem 1865, od kteréžto doby bylo lodí v Budějovicích a Vltavotýně postavených užíváno pouze ku plavbě po vodě, načež byly v Polabí prodávány a na labské čluny předělávány, kdežto dříve jezdil jistý počet stálých lodí mezi Budějovicemi a Prahou v obou směrech. Lodní doprava po střední Vltavě, která činila v r. 1860 38.140 tun, klesla již počátkem let sedmdesátých na čtvrtinu a v letech osmdesátých na šestnáctinu. Od roku 1882

plavba soli a tuhy odpadla úplně a zbyla na trati této až do posledních let toliko voroplavba.

Tím vším klesl i zájem o udržení splavnosti střední Vltavy. Řeka, po několik století dle daných prostředků technických a finančních dosti upravovaná, spustla v mnohých svých částech tak, že nedostačuje ani lodím s ponorem 15—20 cm. Řečiště na mnoha místech jest plno pískových nánosů a balvanů, vtoky bystřin po větší část roku zcela vyschlých značeny jsou spoustou štěrku jako poloostrovy do řeky vyčnívajícího, jezy jsou namnoze pouhými rozvalinami, jimiž si voda prorvala cestu, vorové propusti zanedbány, mlýny namnoze zříceninami.

S řekou zpustl celý kraj. Celé Povltaví střední od Týna nad Vlt. až k okresům sousedícím s Prahou je příkladem úpadku hospodářského a populačního. Z osmi politických okresů, hraničících na střední Vltavu neb aspoň patřících k Povltaví, v posledním desítiletí (1890—1900) toliko ve dvou — Písek a Příbram — obyvatelstva, a ještě neznačně, přibylo; v šesti ostatních — Týn n. Vlt., Blatná, Milevsko, Tábor, Sedlčany, Benešov — ubylo, tudíž konečným výsledkem jest úbytek zalidněnosti v těchto okresích o 2441 obyvatelů. Přirozený přírůstek obyvatelstva přebytkem porodů nad úmrtími získaný, v počtu 37.397 duší, byl převážen vystěhovalectvím, jímž připraveny byly tyto okresy o 39.838 obyvatelů, o více než dvanáctý díl svého obyvatelstva. Království české, které mělo v desítiletí 1890—1900 přirozený přírůstek obyvatelstva 596.847 duší, pozbylo vystěhovalectvím vnitřním — do jiných zemí předlitavských — i vnějším — za hranice státu — plných 121.244 obyvatelů, a z toho připadá skoro třetina na osm politických okresů středovltavských.

Počet obyvatelstva na 1 km² v roce 1900 proti r. 1890 namnoze klesl v tomto obvodě: v Týně n. Vlt. (okres) ze 69 na 68, v Blatné ze 73 na 71, v Sedlčanech z 80 na 76, v Milevsku z 63 na 62; na Táborsku a Benešovsku zůstala zalidněnost nezměněna (81 a 78 obyv. na 1 km²), toliko v Písku a Příbrami zalidněnost nepatrně stoupla (ze 78 na 80 a z 98 na 99 obyv. na 1 km²). Při tom okresy tyto patří vůbec k nejřidčeji zalidněným v království, některé dosahují jen polovice průměrné hustoty obyvatelstva v Čechách (Milevsko a Třeboň po 62 obyv. na 1 km², Čechy průměrem 121 obyv.). Toliko Budějovice tvoří zde jeden z nečetných okresů českých, do kterých obyvatelstvo kromě přirozeného přírůstku ještě se přistěhovává, ale ani tento okres svou

zalidněností (109 obyv. na km²) nerovná se průměru populačnímu v Čechách.

Srovnejme s tím husté obyvatelstvo německých okresů průmyslových: Teplice 456, Rumburk 406, Jablonec 402, Ústí n. L. 284, Aš 276, Most 255 obyv. na km².

Na Povltaví tedy zříme nejjasněji, co je naším českým problemem hospodářským: uživiti všechny své lidi a k tomu cíli industrialisovati se, přímo řečeno, pečovati o vypěstění velkoprůmyslu českého. Dnešní naše hospodářská zpozdilost působí, že populační vývoj obrací se směrem pro nás nepříznivým.

Honosívali jsme se druhdy svojí větší plodností nežli Němci — ne velkým právem, protože rozdíl činil dvě desítiny procenta. Němci měli dříve 37·29, my 37·47 živě narozených dětí ročně na 1000 obyv. Ale nyní přirozené plodnosti ubylo u nás poměrně daleko více nežli na straně německé; dnes máme my pouze 34·62, Němci 36·35 živě narozených dětí na 1000 obyv. ročně. Jsou to naši mladí lidé, naše krev, stěhující se do německých okresů a přenášející plodnost do nového domova, kdežto v našich krajích zbývající dorost nedovede skrovnějším počtem svým naproti lidem starým zabrániti tomu, aby v celkovém obyvatelstvu počet porodů nejevil se relativně vždy menším.

Oč jsme vykazovali a dosud vykazujeme nad Němce značně příznivější vývoj, byly poměry úmrtnostní. Jediné této příznivější číslici úmrtnostní (24·71, Němci 26·68 úmrtí na 1000 obyv. ročně) děkujeme za celkovou nepatrně příznivější bilanci přirozenou — Němci mají přebytek porodů nad úmrtími ročně 9·07, my 9·91 na 1000 obyvatelů. Ale i zde jest u Němců pokrok větší nežli u Čechů a i zde nedosáhli jsme daleko možného minima úmrtnosti: kromě celkového průměru Rakousko-Uherska, Ruska a Italie všechny ostatní evropské státy ukazují menší úmrtnost (zejména Norsko a Švédsko) nežli české oblasti království. Největší úmrtnost vykazují okresy s vystěhováním; v Ledči a Sedlčanech jí dokonce přibylo, třeba že (přirozeně) aspoň Sedlčany (24·65) stojí pod průměrem (Ledeč 30·10). Kdežto v okresích převahou průmyslových silně zlepšují se i poměry úmrtnostní — sociálním zákonodárstvím, zkracováním denní doby pracovní, zvyšováním mzdy, zdokonalováním techniky, zlepšováním dílen po stránce bezpečnostní a zdravotní — a přírost obyvatelstva v nejlepším věku a zdraví, síle a energii tělesné i duševní číslice úmrtnosti i nadto ještě zmenšuje, neklesá tolik číslice úmrtnosti v kraji našem,

protože zbývají v něm — kromě dorostu nezbytně potřebného k převzetí hospodářství — jen lidé staří a vůbec méně resistentní.

I když tedy náš ryze český přirozený vývoj je o něco málo větší nežli německý v Čechách, je přece pořád ještě malý — stojí v desítiletí 1891—1900 jak za průměrem rakouským (10·6 na 1000 obyv.), tak za průměrem všech států evropských, vyjímajíc Francii, pyrenejský poloostrov a Irsko. V roce 1900 stoupli jsme sice v Čechách celých na přírost 10·6, ale rakouský průměr přebytku živě narozených nad zemřelými činil v témž roce na 1000 obyvatelů 11·8, na Moravě 11·6, ve Slezsku 13·3, v Bukovině 15·4 a v Haliči 16·8.

Tento neveliký přírost český jest pak vyčerpáván vystěhovalectvím. Přes 100.000 lidí nenalezlo v posledním desítiletí obživy na české půdě — stěhují se sice lidé i z agrárních okresů německých, ale tento úbytek jest daleko vyrovnán přistěhovalectvím do německých okresů průmyslových, kdežto v českém kraji jsou přistěhovaleckými středisky toliko Praha a okolí, Plzeň, Louny, Náchod a smíšené Budějovice.

Co nám odchází, ztrácí se nám v jiném ovzduší, ne-li vesměs, tedy z převeliké části, dříve či později. A k těm okresům, které dodávají hlavní kontingent exportu našich lidí, patří celé střední Čechy, patří zejm. střední Povltaví.

Je nám tedy nezbytno sesíliti hospodářsky, zejm. průmyslově a velkoprůmyslově. Jedním z prostředků pro hospodářské povznesení našeho Povltaví je splavnění střední Vltavy od Budějovic ku Praze.

Je známa historie průplavního zákona rakouského z roku 1901: je plodem hesla, aby politické rozpory byly na čas odloženy pro řešení úkolů hospodářských, měl býti náhradou severním zemím státu za oběti, kterých se právě vyžadovalo pro železniční investice, zejm. pro druhé spojení s Terstem. Zákonem bylo nařízeno zbudovati do r. 1923 na 1590·4 km. vodních drah — průplavů a říčních kanalisací — střediskem jich má býti Vídeň, odkud by vedly průplav dunajsko-vltavský na severozápad k Labi, dunajsko-oderský na severovýchod a odtud dílem zase na západ k střednímu Labi a dílem na východ k Visle a odtud k Dněstru. Stavební náklad na tyto stavby rozpočten na více než 850 mil. korun, ale vzroste o třetinu nebo snad polovici, jistě nepostačí ani miliarda, a stavební doba protáhne se z dvaceti na třicet a čtyřicet let. Vždyť nebude ani technicky možno tolik ročně prostavěti, aby celý program stavební v původní stanovené době mohl býti proveden,

nehledíc ani k tomu, že pro první stavební období 1904—1912 povoleny byly parlamentem peněžní prostředky zhola nedostatečné.

V rámci této soustavy vodních drah, které mají spojovati veškeré splavné toky naší polovice, našlo místo i splavnění střední Vltavy. Jsouc řekou poměrně na vodu chudou, musí Vltava, jako pod Prahou se děje, tím více nad Prahou býti kanalisována, přepásána zdýmadly, jež mění volný tok řeky v stupňovité pořadí vodorovných zdrží. Aby pak lodi z jedné zdrže do druhé dolů i nahoru proplouti mohly, zřizují se v jezech komorové splavy, nebo plavidla, ve kterých se lodi napouštěním vody do plavidla z dolní zdrže do horní zvedají, nebo vypouštěním vody z horní zdrže do dolejší spouštějí. Tím ruší se arci přirozený spád řeky, ale umožňuje se plavba i proti proudu.

Kanalisace střední Vltavy bude podnikem technicky jistě nesnadným a finančně nákladným. Nehledíme-li k upravené již trati od Prahy ke Štěchovicům (28 km.) s malým spádem (jen asi $12^1/_2$ m) a větší vodností následkem vtoků Sázavy a Berounky, jejíž kanalisace by tedy nečinila obtíží, zbývá technickému důmyslu překonati nesnáze vltavského toku od Štěchovic k Budějovicům o délce 162 km. se spádem již v celku velmi značným (asi $185^1/_4$ m) a k tomu velmi nesouměrným, četné prahy a peřeje tvořícím (u Červené, Zvíkova a ve svatojanských proudech), s množstvím plaveného štěrku v údolí většinou úzkém, vysokými břehy a sráznými skalami vroubeném a místy dokonce na málo (30) metrů šířky sevřeném.

Na některých místech křivolaký tok s příkrými záhyby nebo poměry inundanční donucují vésti souběžné kratší průplavy pobočné, které musí býti druhdy vytesávány ve skalách (pod svatojanskými proudy). Splavnění toku hlavního předpokládá též dále úpravu přítoků, které majíce povahu bystřin zanášely by kanalisovanou řeku nebo pobočné průplavy štěrkem a prstí.

Nicméně kanalisace střední Vltavy je technicky možná a je již vypracován kanalisační projekt, který dnešní délku neupraveného toku od Č. Budějovic do Štěchovic zkracuje o 10 km., navrhuje až do Prahy 34 plavidel komorových, z nichž plavidlo u Zámostí bude míti výšku 11·20 m, u Podhradu a Županovic po 12·20, u Svatojanských proudů dokonce 13·50 m. Z řeký Vltavy má se užiti k plavbě do Štěchovic toliko 101 km., skoro 47 km. bude vedeno v průplavech a tunelech, ostré zátočiny řeky protínajících, části u Podhradu a Županovic, kde pobočný průplav z tunelu

vycházeje překročí mostem řeku a opět v tunelu zajde, budou stejně technicky zajímavé jako spolu s obklopující je přírodní scenerií uchvatné. Tunely jsou dále též navrženy u Červené, Orlíka a Svatojanských proudů.

Vzpomeneme-li si na pochybnosti a obtíže, s jakými zápasil genialní Ghega při Semmeringu, jehož půlstoleté jubileum nedávno bylo oslavováno, i na velkolepé výkony techniky železniční, Arlberg, Mont-Cenis, Sv. Gothard, Simplon, dráhu sibiřskou i na projektované dráhy bagdadskou, transafrickou, transsaharskou atd., nebudeme pochybovati ani o technické možnosti kanalisace středovltavské.

Jsou však ohledy rázu národohospodářského a finančního.

Především vadí, že není v zákoně průplavním stanovena trať budoucího průplavního spojení s Dunajem, zdali směrem k Vídni či k Linci. Dovozoval jsem již před delší dobou, že na místě dvou celkem paralelních průplavů, dunajsko-vltavského (k Vídni) a dunajsko-oderského měli jsme s českého hlediska národněhospodářského od počátku požadovati zřízení průplavu dunajsko-labského od Vídně přes Moravu k střednímu Labi u Pardubic, jakožto velkoplavební dráhy transitní mezi Dunajem a Labem, od něhož by vycházely jakožto odbočné větve průplav přerovsko-ostravský (o spojení s Odrou nemluvě) a splavněná Vltava od Prahy k Budějovicům, splavnění třebas na rozměry menší, nežli by jich vyžadovala vodní dráha mezinárodní.

Zdá se, že věci vskutku podobně se vyvinou. Stavební program vládní pro první období do konce roku 1912 Vltavu nad Prahou i průplav vltavsko-dunajský vůbec vypustil; nepoměrně mnoho věnováno na průplav dunajsko-oderský, jemuž dostane se nepochybně připojení k Labi, takže Vídni a Dunaji spojení s Hamburkem již touto cestou bude zjednáno. Avšak nejenom v stavebním programu špatně jsme pochodili, ještě hůře je prozatím i se skutečným prováděním toho mála, co nám bylo v něm poskytováno. Poněvadž sněm český neprojednal dosud osnovu zákona o osminovém příspěvku zemském, právě v posledních dnech s jistou okázalostí dává prohlašovati vláda, že všude jinde — v Dolních Rakousích, na Moravě, v Haliči — počne se ještě letos s prováděním průplavních staveb, kdežto v Čechách nemají býti předsevzata ani jednání předběžná.

To však nemá nás zmalomyslňovati, nemá nám znamenati leč dočasný odklad. Bude třeba naléhati na splavnění střední

Vltavy v druhém a třetím i čtvrtém období jakožto vodní dráhy významu samostatného a jakožto nepochybné součástky vodního spojení k Dunaji ať na Vídeň či na Linec.

Neboť tolik národohospodářské nadějnosti, co má projektované vodní spojení od Visly k Dněpru, má naše Vltava také. Vodní doprava i po dnešní střední Vltavě v posledních letech — arci ponejvíce na trati od Štěchovic ku Praze — neobyčejně se povznesla, od r. 1898 se víc než zdvojnásobila. Loňského roku bylo dopraveno po lodích na trati Budějovice-Štěchovice 454.468 q zboží, na trati Štěchovice-Praha 6,477.440 q — daleko více nežli na Vltavě pod Prahou (2,936.320 q), nečítajíc voroplavbu. Jsou to arci především hmoty stavební, lomový kámen, cihly, písek, ale i dříví k palivu, polní plodiny, pivo a j. Pražská paroplavební společnost pro Vltavu a Labe dopravila loni na trati Štěchovice-Praha celkem 857.041 osob, na Labi od Litoměřic k zemským hranicím bylo dopraveno loni — arci na větší průměrně vzdálenosti — toliko 577.156 osob.

Až bude Vltava uvnitř Prahy uplavněna, aby zboží z Labe a dolní Vltavy mohlo nepřetržitě plouti až do Štěchovic a po kanalisaci střední Vltavy až do Budějovic, plavba zajisté ještě stoupne. Kdežto nyní středovltavská plavba směřuje pouze po proudu — jak dáno jest polohou Prahy jakožto velikého odbytiště na dolním konci střední Vltavy i dosavadními obtížemi plavby proti proudu — rozvine se potom i proti proudu, majíc na druhém konci svém Budějovice i jako značné odbytiště o sobě i jakožto překladiště pro spojení se zeměmi alpskými.

Neoddáváme se tím arci nijakým illusím o účincích, jaké mají nové komunikace na povznesení výroby. Víme, že splavná Vltava nezahrne povltavský kraj hnědým uhlím severočeským, ani jej na dlouho neposeje komíny továrními. Ale poskytne obyvatelstvu po desítiletí stavební práce zaměstnání a odbyt plodin, bude vyžadovati značného stálého personálu k obsluze a udržování staveb i k provozování plavby, vyvolá nové komunikace podélné i příční, zjedná vltavskému údolí spojení s Prahou a vzbudí značný ruch turistický.

Konečně umožní kanalisace využitkovati vodních sil vltavských, které nadržením toku mohou býti získány. Síla tato jest i za nejnižších stavů vodních ohromná. Činí nejméně 23.000 HP, za nejdéle trvajících středních vod pak 67.000 HP, z čehož dosavadních 35 jezů využitkovati mohou desetinu (6000 HP); nejméně 50.000 koňs. sil zůstává k vůli voroplavbě ladem. I po spotřebě

pro plavbu lodí a vorů na kanalisované trati zůstalo by při obyčejné střední vodě užitných asi 27.000 HP v hodnotě přes 30 mil. korun.

Těchto vodních sil bylo by lze využitkovati pro účely zemědělské, pro průmyslové podniky, pro osvětlování měst blízkých i vzdálenějších, pro vlek lodí a vorů.

Rozumí se, že tím vším není ještě dána úhrada oněch 112 mil. korun, jichž by splavnění Vltavy od Budějovic ku Praze vyžadovalo.

Snad by nám tedy měly působiti rozpaky zřetele na finance státní, ku kterým i my též musíme přispívati? Vizme však, jaké byly a jsou v posledních 10 letech státní výdaje investiční pro jiné země předlitavské.

Na vídeňské dopravní podniky zákonem ze dne 18. července 1892 povoleno pro první období stavební do července 1897 ze státních peněz 82 mil. korun, zákonem ze dne 9. dubna 1894 zvýšena dotace o 35·36 mil. kor., a zákonem ze dne 23. května 1896 povoleno nových 29·52 mil. korun, celkem tedy ze státních peněz plných 146·881 mil. korun na věc přece jen místního významu, kdežto země přispěla 25.156 mil. K a město Vídeň samo 56·611 mil. K. Dráha arlberská stála nás 82 mil. K, haličská transversální dráha 68 mil. K, haličské dráhy jiné, nestrategické, ale stejně pasivní 60 mil. K, na druhé spojení s Terstem povoleno zákonem z roku 1901 135 mil. K do konce r. 1905 a na dokončení r. 1906—1908 55 mil. K, tedy úhrnem 190 mil. K, kdežto nyní se žádá pro tyto alpské dráhy 195 mil. K a na dokončení dalších 86 mil. K, celkem tedy 281 mil. korun na podnik, jehož výnosnost již tehdy (1901) čítána pouze 2.1%!

Přístav terstský, toto zhýčkané děcko našeho státu, a spojení isters. drah s přístavem (Terst-Herpelje) stály 132 mil. korun, na nové přístavní stavby terstské požaduje se nyní 45 mil. K a celé vystrojení přístavu bude vyžadovati (jistě ne posledních) 94 mil. K — nic neříkajíc o nových půlmiliardových investicích vojenských a námořních. V jiných zemích, zejména v alpských a v Haliči, provádějí se právě nákladem z většiny státním regulace říční, jichž náklady rozpočteny jsou asi na 96 milionů — u nás se kromě kanalisace vltavsko-labské, ku které musila země přispěti třetinou, šetří i s desetitisíci!

Bývali jsme příliš skromni ve svých požadavcích, často odkládali jsme své potřeby a zájmy národní se zřetelem k financím

státním, zatím co jinde se nerozpakovali dát si vystavět a vydržovat od státu železnice, telegrafy, horské silnice, i tak luxusní objekty, jakými jsou dopravní podniky vídeňské.

I když však dosáhneme splavnění a úpravy našich toků bude tím vykonána jen povinnost státu, nikoliv ještě též naše. Opět nové naše kraje budou těsněji spojeny s ruchem světohospodářským, a bude potřebí úsilovnějšího přičinění našeho, abychom skutečně dovedli těžiti z nových komunikací. Doposud málo viděti potěšujícího: není českých podnikatelů, kteří by prováděti mohli ony velkolepé stavby vodní, jichž éra u nás bude zahájena — jen naše námezdná práce, naše výborné síly technické, naše dělnictvo bude při nich súčastněno; není dále českých podnikatelů, kteří by se opravdově chystali k provozování nákladní dopravy po nově splavněných tocích. A přinese-li nová vodní dráha i nový průmysl v tyto kraje, kdo bude asi jeho representantem? I zemědělská výroba bude se musit přetvořiti, našedši vodní drahou snadné spojení s velkoodbytištěm mléka, másla, vajec, zeleniny, masa a pod., jakým stane se i tomuto kraji Praha, venkovem naším dosud v celku tak špatně zásobovaná.

Veliký německý národohospodář a vlastenec Bedřich List napsal v své národní soustavě politické ekonomie, že všude a v každé době byly intelligence, mravnost a přičinlivost občanů v rovném poměru s blahobytem národa — s těmito vlastnostmi že i bohatství přibývalo nebo ubývalo.

Nebudu zde opakovati staré stesky na naši hospodářskou opozdilost, naše hospodářské vady. Jen na to bych položil důraz, že naše nepodnikavost, naše nedružnost, nestálost, touha po snadném nabývání a požitcích, všechny naše vady hospodářské jsou vlastně vadami mravními a že i naše hospodářská budoucnost jako všeliká jiná nezávisí ani na nějaké změně zákonů a nařízení, aniž na jiné pomoci s hůry, nýbrž že spočívá jedině ve vzdělání, práci a charakteru![1]

Dr. Jos. Gruber.

---

[1] V jiné poněkud formě předneseno při výpravě společenského klubu »Slavie« v Praze do Povltaví dne 18./6. 1904 v Sedlčanech. — Prameny: Pro historickou a hospodářskou část: Pamětní spis o státním stavitelství vodním a plavbě v král. Českém. Praha 1891. — Staré pokusy a plány o uplavnění řeky Vltavy, K. Chalupa v »Hl. Národa« 1899. — Winter, Kulturní obraz českých měst. — Gruber, O vodních cestách, Praha 1902, a čl. Střední Vltava v »Obzoru národohosp.« 1903. — Pro technickou část publikace Povltavské Jednoty v Českých Budějovicích, zejména professora Hráského a inž. Müllera.

Reforma Číny.

Válka Japonska s Ruskem je akutním projevem chronického hnutí vzdělané východní části asijské; také Čína se probouzí a směřuje k reorganisaci svých ohromných sil. Důkazem tomu nad jiné poučným a zajímavým je čínský pamětní spis z r. 1897. Tento spis, napsaný po obsazení Kiau-čou Němci slavným učencem Kang-yen-wei pro čínskou císařovnu, vyšel v Berlíně, v přednášce dra O. Franka o »Duševních proudech v dnešní Číně«. Pojednav napřed o nebezpečné situaci Číny a hrozivé aggressivnosti cizích velmocí, čínský učenec pokračuje takto: »Nyní prosím, aby mně bylo dovoleno, na naši chorobu otevřeně poukázati a bez ohledu naznačiti, jak se má choroba tato léčiti, a sice chci při tom vzíti za základ výrok Ćung-huie (filosofa a ministra v polovici 17. stol.) znějící: »Slabí mají býti podmaněni, pošetilci potrestáni, neznajícím kázně mají země jejich býti vzaty, beznadějně ztracení mají býti odstraněni.« (Šuking, IV., II., 2.).

»1. Velké státy evropské mají roční důchod mnoha milliard, jejich vyškolená vojska čítají do millionů, jejich pancéřové lodi do set; mají moderní vědy, mají moderní stroje; každý rok přináší tisíce nových vynálezů, tisíce nových knih; rok co rok nesčetné zástupy rolníků, řemeslníků, kupců, vojáků a učenců přiučují se svým odborným naukám; ženy a dívky, mladící a dítky, všichni dovedou čísti a psáti. A my? Naše roční příjmy obnášejí 70 millionů, naše dluhy 1000 millionů (to vztahuje se na válečný poplatek, který měli po válce r. 1894—5 zaplatiti Japonsku), toť slabost našich financí.

Vyškolených vojsk a pancéřových lodí vůbec nemáme, toť naše slabost vojenská; moderní vědy, moderní stroje nás netrápí, toť slabost našeho vědění. Naši vojáci nerozumějí ničemu ve vzdělání, naši učenci ničemu ve vojenství, našim kupcům chybí škola, našim rolníkům vzdělání, toť slabost naší výchovy. Massy oddá-

vají se rozjímavému klidu, a vzdělancům chybí energie, toť slabost našeho charakteru. To jsou obavy, které mám pro slovo Čung-huiovo: »Slabí mají býti podmaněni.«

2. Po 4000 let nestarali jsme se o žádné novoty. V cizích státech panuje čilý život, avšak my zůstáváme neustále titíž a nečíme se ničemu novému. Naši vysocí úředníci přestávají na své zásadě: »Ctěte císaře a barbary držte vzdáleny.« Vláčí se mrtvou učeností a zastaralým obřadnictvím, avšak cizinci se jim vysmívají, neboť jejich podstata spočívá ve frázích a uvnitř jsou prázdni. My jsme se nenaučili vpravovati se do času, odsud katastrofy ve válkách s Francií a Japonskem; avšak ani to nás nepolepšilo, proto jsme se dožili dnešních událostí (obsazení Kiau-čou). 400 millionů Číňanů je spravováno sotva od 100 hodnostářů, generálních guvernérů a guvernérů, avšak žádný z nich necestoval ani jednou v cizině, žádný nezná moderní spisy o evropských ústavách. Tito letití, dle staré školy vzdělaní pánové, jichž síly jsou již v úpadku a jichž celý čas je zabrán státními záležitostmi, nemají pokdy, obírati se novými objevy a moderními ideami, nebo poznati poměry v cizích státech. Jejich uši a oči jsou ještě zvyklé na starý způsob mluvení a myšlení, oni argumentují všichni stejným způsobem a jsou obeznámeni pouze s obvyklým stavem klidu. U znamenitějších z nich pohybují se pocity, myšlenky, vědomosti a starosti vesměs v starém kruhu představ, bezvýznamnější však, plni arrogance a domýšlivosti, pomýšlejí na své zábavy a výhody nebo podporují sobecké plány svých příbuzných. Naproti tomu jsou cestovatelé a missionáři cizích států v Číně, kteří naše poměry studují; oni diskutují v národně-oekonomických dílech a obchodních tabulkách o finančních a hospodářských otázkách, týkajících se Číny, píší novinářské články ku poučení svého národa, nebo sestavují úřední zprávy. Proto staré zlozvyky mají býti dokona odstraněny a má se energicky panovati podle ideí nových. Toto je strach, který mám ze slova Čung-huiova: »Pošetilci mají býti potrestáni.«

3. Od postoupení Formosy ví každý, že naše vláda důvěry nezasluhuje, že náš národ nemá žádné síly. Chátra a divoši zaměstnávají nás v horách pohraničních, ve vnitřních provinciích roztržky mezi lidem a křesťany. Chátra jest v nepřátelství s křesťany, to je těmto důvodem k sjednocování různých sekt a sdružení a tím nyní provádí nátlak ještě silnější; tak povstávají nepokoje a povstání, k jejichž potlačení nedostává se silné autority.

To berou si Evropané za záminku pro svá vojenská opatření. Tak vyhnali také Rusové mohamedánské povstalce a zabrali provincii Ili (r. 1871—81). To je bázeň, kterou pociťuji ze slova Čung-huiova: »Nemajícím kázně mají země jejich býti odňaty.«

4. Co se pak týče plánů Evropanů o rozdělení naší země, vidíme, jak Afrika od různých mocností, Polsko od Ruska, Německa a Rakouska rozděleno bylo, jak Annam od Francie a Indie od Anglie byly přivtěleny. Avšak naše úřednictvo sedí, ruce v klíně, a očekává svůj osud s tupou nevšímavostí. Tak to bylo r. 1884, tak to bylo r. 1894. Nebylo nikoho, kdo by vzkypěl šlechetným hněvem a slavnostně přísahal, že zůstane pevným a že zachrání svou zemi. Od starověku vskutku nebylo takové podívané. Naši princové a hodnostáři, naši učenci a naše massy upínají se na život a čekají, že se stanou sluhy Evropy, že cizinci je pobíjí jako jejich psy a ovce. Ach, nic není horšího než odumírání charakteru, není horšího utrpení nad úbytě; listy svadle visící jistě zlomí mrtvící vítr, po polosvadlých květinách ruka nemusí se namáhavě vztahovati, odumrou a jejich postava zmizí. To je bolest, kterou cítím pro slovo Čung-huiovo: »Bez naděje ztracení mají býti odstraněni!«

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Vláda spravedlivá — když musí. Slovanské pobočky při učitelských ústavech ve Slezsku — Křik a bouře Němců. Česká spokojenost — O Slezsku se v Čechách neví. Politické mrtvo a ticho. Proč? — Obrat v mladočeském postupu? Mladočeští předáci napovídají a mluví — Obrat v politickém postupu dra Koerbera? Jak snadno a lacino získá pan dr. Koerber Mladočechy? — Od obstrukce k politice oportunní. Staré ceterum autem censeo pokrokových lidí. Klerikalism nutí k pokrokové politice výbojné — Odboj proti vládě nejen na severu, nýbrž i na jihu. Politické hračky, ale významné. Úpadek německého radikalismu? Rytíře Schönerera sláva a pád? — Konsolidace sněmovní v Uhrách.

Pan dr. Koerber, zdá se, rozkmotřil se se svými dosavadními přátely z německé levice na delší dobu, ne-li na dobro. Konečně nadešla doba, kdy při nejlepší své vůli nemohl více dbát neomezeného německého veta, kdy musil odhodlat se k činu aspoň částečné spravedlnosti vůči slovanskému živlu i proti vůli německé. Ovšem i zde, kde vyhovět jedné z kulturních potřeb Čechů a Poláků stalo se neodbytnou nutností, rozhodla vláda polovičatě, čistě po rakousku. Proto se dostalo ve Slezsku Čechům a Polákům, kteří potřebují jako soli ústavu pro vzdělání učitelů, jenom slovanských poboček při německých učitelských ústavech v Opavě a v Těšíně. Skutečný, positivní zisk pro slovanský živel je nevelký tedy. Vždyť sama vláda odůvodňovala Němcům, proč se odhodlala otevřít slovanské paralelky učitelských ústavů mimo jiné i obavou, aby jinak nebyla nucena časem založit ve Slezsku samostatné ústavy pro vzdělání učitelů: český a polský. Neboť je neudržitelný stav, za něhož i pro české a polské školy ve Slezsku se vychovávali jen němečtí učitelé. Včasným otevřením slovanských paralelek docílí se — dle plánu vlády —, že budou pro slezské slovanské školy vychováni v dostatečném počtu učitelé, kteří budou mít aspoň — či lépe řečeno: j e n o m — f o r m á l n o u způsobilost pro školy české a polské. Neboť správa poboček a rozumí se i jejich duch má zůstat německý. Tedy dle vlastního doznání pana dra Koerbera šlo při tom jenom o akt vládní prozíravosti na prospěch Němců. Vláda nechce zařízením poboček slovanských nic jiného, než včasným malým ústupkem dobrovolným odvrátit hrozící pozdější velkou ztrátu.

Při všem dosavadním směru současné vlády je autentické vysvětlení motivů pro vládní zasažení do organisace slezského školství na slovanský prospěch i dosti pravděpodobné. A Němci měli by být panu dru Koerbrovi vděčni za jeho obezřetnost. Měl-li by se kdo horšit, byli by to Čechové a Poláci, jež chce vláda darem poboček vlastně obloudit. Ale zatím poměr je opačný. Češi i Poláci přijímají klidně zařízení slovanských paralelek — a to je konečně správné; neboť úplné splnění životních potřeb slovanského školství nedovede na trvalo od-

dálit ani sebe chytráčtější částečné jejich splnění i když přijde sebe včasněji. Méně vhodné již je, že se s české strany jenom příliš nesměle vzpomíná oprávněného požadavku samostatného českého ústavu učitelského v Opavě, že se nevyznačuje dosti ostře, že poskytnutím poboček českých při ústavě německém vláda splnila svou povinnost nedostatečně, pochybeně a špatně. A zlou přímo je chybou, ozývá-li se na české straně, třeba sebe skrytěji, vděčnost, která chce vidět v činu vlády obrat k politice národnostně spravedlivé. V tom směru nesmějí se naši lidé nechat másti povykem, který Němci inscenovali proti vládě právě pro školské věci slezské. Chování Němců již by jednou mělo přestat být směrodatným pro chování naše. Neuznávají-li Němci dobrou vůli dra Koerbera vůči jejich přáním a tužbám, nenásleduje z toho, že by té dobré vůle dr. Koerber vskutku neměl. Nechtějí-li Němci vidět, že zařízení slovanských paralelek není útokem na jejich državu, nýbrž preventivním opatřením na ochranu jejich posicí, jest jejich chyba. A Češi jsou nejméně povoláni, aby napravovali německé chyby na německý prospěch.

Bouří-li Němci pro vládní ústupek slovanskému živlu ve slezském školství, hrozí-li proto vládě oposicí, Češi mohou zůstat klidni a nehnout ani prstem na prospěch vlády. I dnes, kdyby Němci porazili vládu, porazili by svého dra Koerbera. Českým zájmem není udržet německy úřednickou vládu, která na pátý rok již nečiní jiného než hájí německé nadpráví. Spíše je na Češích, aby, kde mohou, přiložili polínko. Množit nesnáze a obtíže vlády má zůstat direktivou pro Čechy. Bouří-li Němci, demonstrují-li a manifestují na schůzích i na ulici proti vládnímu opatření, není vhodno s české strany jenom mírnit a lít olej na rozbouřené vlny. Ovšem nepotřebovali a neměli by Češi manifestovat na souhlas se způsobem vládního zasažení do poměrů slezského školství či docela snad demonstrovat pro vládu samu. Ne. Ale pro další své školské požadavky ve Slezsku by se měli ozývat hodně hlasitě. A přenášejí-li Němci bouření proti slovanským pobočkám ze Slezska do všech německých krajů říše, měli by i slezští Češi pocítit, že nejsou osamoceni, že jejich tužby a jejich boly citelně se dotýkají celého šestimilionového národa. A zatím: ve Slezsku se sotva znatelně pohnula česká veřejnost pro svoje školské požadavky, jež se právě stávají aktuální. A v Čechách mimo tisk o slezských věcech nezašustla ani živá myš. Podezřelé ticho a mrtvo politické je v Čechách i na Moravě. Jakoby nebylo boje o Slezsko. A příčiny toho?

Dávaly by snad správnou odpověď na udivené »proč?« o českém tichu ve věcech slezských netajené obavy radikálů, že Mladočeši chystají obrat ve svém postavení vůči vládě Koerberově? Svědčí tomu nejen upřímné projevy nadějí přímějších a politicky mírnějších Mladočechů, že klidná diskuse o obstrukci, kterou vedli poslanci v mladočeských listech (»Lučan«, »Lidové Noviny«, »Národní Listy«), — třeba ještě hájila obstrukci — značí připravování půdy pro konečný ústup od obstrukce. Aspoň dr. Engel v »Hlasech od Blaníka« takto odhadoval konec české obstrukce. A zajímavo, že téměř současně objevila se v mladočeském tisku zpráva, že dr. Engel, jenž byl od prvé

chvíle a zůstal dodnes odpůrcem obstrukce, a jenž právě pro neshody o taktiku vzdal se svého vůdčího postavení ve straně a ustoupil v politické ústraní, vrátí se k politické činnosti. Leč i projevy samého dra Pacáka, předsedy českého klubu poslaneckého, třeba se slovy osvědčovaly pro obstrukci, věcně vlastně čelí k taktickému obratu. V Kutné Hoře aspoň pan dr. Pacák vykládal za nejnaléhavější potřebu české politiky doma srazit všechny politické strany k odboji proti Vídni a ve Vídni získat spřátelené strany k společnému postupu proti vládě nebo aspoň nehnat je do náručí levice. Jen tak prý lze dojít k tomu, co je cílem každé strany politické: nabýt vlivu na celou správu státní. Ale je jasno, že česká politika, která se bojí osamocení na půdě vídeňské, která počítá či docela spoléhá na spojenectví, nemůže být politikou obstrukční.

Konečně o úmyslu obrátit v poměru proti vládě Koerberově svědčí i způsob, jakým v českém tisku vyzdvihuje se vlastní — a jistě i významné – politické pozadí vládního ústupku školským potřebám slezským Čechům. Pan dr. Koerber netajil se, že Němcům přímo slíbil ničeho nepodnikat na poli národní politiky bez jejich vědomí a souhlasu. Leč povolením slovanských poboček při učitelských ústavech ve Slezsku pan dr. Koerber byl nucen porušit svůj slib Němcům. A z české strany již se počítá, že dr. Koerber vůbec se vymanil ze závislosti na Němcích. A kalkuluje se, že uvolnění jeho bude tím trvalejší, čím důsledněji Němci budou se odvracet od jeho vlády. Povolit vláda Čechům ještě některé menší a nevýznamné ústupky — zatím se mluví o sestátnění českého gymnasia v Zábřeze —, pro něž by Němci tropili povinný svůj povyk, kdož ví, jak snadno a jak lacino by nezískala českou delegaci — bez povolení vnitřní úřední řeči české, bez poskytnutí druhé české university. Vždyť již nejedněmi ústy bylo vyhlašováno za cíl české obstrukce: zlomit jedinou vládní zásadu dra Koerbera, dle které se vázal nepodnikat ničeho bez souhlasu Němců. A dosažen-li by byl cíl: byl-li by vymaněn pan dr. Koerber z područí německého diktátu, zda nebyla by obstrukce dle toho zbytečná?

Leč konečně sám ústup od obstrukce nebyl by jistě neštěstím. Poslední pětiletí mladočeské politiky jasně ukázalo, jak je česká obstrukce bezmocná. Dnes není snad již ani jedinkého politicky myslícího člověka v Čechách, jenž by věřil, že obstrukcí lze vynutit státní převrat, změnu ústavní ve směru k federalisaci říše, nebo jen — skromně — restituci českých práv jazykových. Největším ještě dosažitelným úspěchem české obstrukce mohlo by být poražení vlády Koerberovy. Cíl jistě malý a naprosto nepoměrný obětem, jež obstrukce ukládá českému lidu. Cíl, jehož snadněji a bezpečněji lze dojíti na cestě pouhé věcné, ale ostré a důsledné oposice. A o to právě jsou důvodné obavy, aby Mladočeši, opustí-li posléze obstrukci, nepřešli unáhleně v parlamentní kruh, jenž je ochotný sloužit vždy a každé vládě. Volání po spojencích, jež ozvalo se z řeči dra Pacáka, samo budí podobné obavy. Neboť jak dnes věci stojí, Češi na říšské radě nemohou mimo nečetné Jihoslovany najít spojence než v Polácích a snad ještě v katolické straně lidové, německé — ve stranách, jež jsou obě hotovým

výlupkem všeho rakouského zpátečnictví. Ale tím spolu je dána chystanému sjezdu národní strany svobodomyslné zbraň, jak zavázat si poslaneckou delegaci, aby nevplula plnými plachtami do vod oportunních. Že se na sjezdě nemůže jednat o otázce obstrukce — neobstrukce, o tom shoduje se všecken mladočeský tisk od krajně radikálního až po nejmírnější. Ovšem radikálové ve straně doufají, že by dostatečně svázalo vedení poslaneckému ruce, kdyby sjezd se rozhodl pro ostrou politiku státoprávní. Ale politika radikálně státoprávní svojí beznadějností a nutnou neúspěšností právě zavedla mladočeské poslance na dnešní jejich zcestí. Má-li sjezd důvěrníků mít obrodný význam pro národní stranu svobodomyslnou, musí nastoupit jiné cesty. Musí vedle nutné očisty osobní přijat, co je dávné ceterum autem censeo všech rozmyslných reálných sledovatelů běhů české politiky. Musí odhodlat se k rozhodně pokrokové politice, k politice protiklerikální, k politice sloužící zájmům nejširších vrstev lidových. Tím zabil by sjezd i dvě mouchy jednou ranou. Znemožnil by na říšské radě politiku oportunistickou, která není myslitelna bez zpátečnických spojenců, a upevnil by mladočeské posice doma. Zjednal by straně svobodomyslné nový úvěr v lidu. A spolu přerušil by dnešní dobu šetření, kterou Mladočeši mlčky povolili klerikálům, a za níž se český klerikalism tak utěšeně upevňuje na všech stranách. Vždyť letos mohl již se odhodlat k prvému kroku o vlastní politickou organisaci rolnictva. Na sjezdě v Příbrami (na Svaté Hoře) došlo na založení politického spolku katolických rolníků. Či není nový úspěch klerikální pro Mladočechy mementem? Či nedotýká se dnes již klerikální, politická organisace rolnictva Mladočechů? Vydali Mladočeši venkov již úplně ze svých rukou i ze svého počtu?

Ale sesílení pokrokové, pevně oposiční strany české mělo by svůj dobrý význam i pro foro externo. Za zmatků v Rakousku by snadno i oposiční strana, jež by ovšem dovedla imponovat cizině, si zjednala značný vliv na správu státní. Vždyť jak jsou jen neutěšeny poměry Předlitavska, ukazuje nejen nespolehlivost a bezohlednost Němců, kterou poznal pan dr. Koerber právě v aféře slezských paralelek. Na jihu říše zase vládě připravují starostí nad hlavu Vlaši, jejichž radikalism nezná mezí. Vždyť již došlo na to, že ve vlašském tělocvičném spolku v Terstě chystali za politické argumenty — pumy. Ať již běží o nerozmyslný, spíše chlapecký kousek, při němž není politického nebezpečí, příznačným zjevem pro vlašský radikalism nález pum zůstane.

Že ani mezi Němci se radikalism nemírní, ukazuje slezský boj. A lichy jsou tu naděje, s nimiž i německé některé listy přijaly dobrovolný rozchod Schönererova Všeněmeckého Sdružení, jež čítalo v posledních dnech ovšem již jen 16 členů, a jemuž hrozilo prý další početní ztenčení. Jediným důvodem zde byla osobní nesnášelivost pana Schönerera. Vážnějším zjevem již je, že Schönerer ztrácí svůj neomezený vliv v severozápadních Čechách. Nejvěrnější jeho město, Cheb, přes výslovné varování Schönererovo usneslo se uvítat mocnáře za jeho návštěvy Marianských Lázní.

V Uhrách zatím, kdy vnitřní politika Předlitavska se rozbíjí na malichernostech, a kdy v ní význačnými zjevy se stávají sváry stran a straniček, došlo na úplné uklidnění a konsolidování. Uherský říšský sněm vytrvale pracuje. Vyřídil již rozpočet na běžný rok a tím postavil zase státní hospodářství uherské na pravidelný, zákonný podklad. A co hlavní: posílil vládu pro další vyjenávání s Rakouskem. Proti Rakousku bez parlamentní vlády, ba bez parlamentu samého — neboť nedělná říšská rada jako kdyby nebyla — stojí Uhry v čele s parlamentní , pevnou vládou, která má ve svém vyjednávání o koho se opírat ve sněmovně i v lidu. —*Gg.*—

*

ZAHRANIČNÍ. Pleve — Následky jeho smrti — Waldeck-Rousseau — Francie a Vatikán.

O politické vraždě již napsalo se mnoho a mnoho, jak k jejímu ospravedlnění tak na důkaz, že i vražda taková nepřestává býti vraždou. Připojovati tedy zvláštní nějaké poznámky ethické k činu, který se udál dne 28. července v Petrohradě, příčí se trochu péru. Nicméně několik okolností provázejících usmrcení Pleveho vrylo se pozorovateli jistě tolik do mysli, že se bezděčnému moralisování nelze ubrániti. »Odsuzujeme čin, avšak oběti nelitujeme« bylo se dočísti s větší neb menší variací v tak mnohém listu, ač-li dokonce — jak se přihodilo na př. českému sociálně-demokratickému denníku – krvavý skutek nevelebil, aby na konci prohlásil, že — jest proti násilí. A přec, jak mnoho nespravedlivosti v onom »oběti nelitujeme!« Když omlouváme útočníka motivy činu jeho, snažíme se zároveň dovoditi, že v Rusku není jiného prostředku k boji za svoje přesvědčení. »Kde není hlasovacího lístku, mluví pumy,« bylo také oblíbenou větou Pleveho nekrologů. Slovem pro atentát máme omluvu ve vládní soustavě, o níž se domníváme, že jedině rozhoduje o štěstí neb neštěstí ruské společnosti, a toto abstraktum, jehož jméno režim, stačí, aby se omluvila smrt a zmrzačení nejen jeho představitele, nýbrž i řady lidí, kteří se názory Pleveho o vládě asi tak obírali, jako Pleve Kristovým evangeliem. Avšak proč nepoložiti si otázku, jak je takový Pleve u vládního ruského vesla možný, jak může mu dokonce býti vláda svěřena, když kongeniální s ním co do státnických zásad předchůdce Sipjagin skončil, tak jak on? Jest poslední příčinou toho jen car, kamarila atd.? Stačí moc těchto činitelů, aby všechny lépe smýšlející dovedla dopraviti na Sibiř? Jak se vnucuje a vnucuje do péra slovo slavného francouzského racionalisty, že každé plémě má takovou vládu, jakou zasluhuje! Slovo to pak neplatí jen o majoritě ruské inteligence, která dovede do nějakého svého 25. roku, obyčejně po dobu svých studií, Rusko reformovati a revolucionovati, aby zachovala si ve svém dalším životě jen platonické vzpomínky na moderní své myšlenky, nebo dokonce stala se nejúčinnějším nástrojem samoděržaví, nýbrž stejně prodlužuje despotickému režimu život každé plýtvání svým životem a svobodou, zejména však prodlužuje jej propaganda činu. Kolik již zdatných životů shltila v posledních 20—30 letech ruská popraviště, kolik předcházelo těmto justifikacím obětí? A jak málo se celkem v ruském ži-

votě změnilo! A nyní uvažme, kdyby se dovedly všechny oběti ty zorganisovati ke krokům političtějším než jsou pumy? Jistě by i to stálo mnohého život a svobodu, ale při nejmenším by bylo viděti rozdíl mezi politikou propagandy a politikou kozácké nahajky. Rozdílu toho dnes není.

Usmrcení Pleveho jest ovšem pro ruský oficiální svět ranou prvého řádu, ježto nastalo v době nejvýš kritické. Proto nelze se diviti, že ač uplynulo již 14 dní od smrti bývalého ruského vniterního ministra, car posud k jmenování nástupce se nedostal. Válka jest tu příčinou více méně bezprostřední a přímou. Události na dalném Orientě zaměstnávají jistě petrohradský kabinet tolik, že ani smrt nejoddanějšího sluhy o sobě by vyrušiti jej nemohla. Situace ruská zdá se žalostná. Vůdcové vodí své lidi od porážky k porážce a ruská žurnalistika se pak pře, je-li v tom plán neb ne. Zároveň však vycházejí na jevo z ruského hospodářství vojenského čím dál tím lepší ukázky. Počet armádních sborů a divisí v Mandžursku se totiž v oficiálních ruských zprávách denně scvrkuje, ne že by snad tak mezi nimi řádil nepřítel nebo válečné nemoci, nýbrž prostě proto, že už ani papír nemůže snésti všechny ruské lži o mobilisaci. Cizí pak rusofilské kruhy dělají carství ještě jeden kompliment: vyhlašují Kuropatkina za znamenitého válečníka, který boje jako na řece Jalu neb v průsmyku Talienském podniká pouze z petrohradských rozkazů proti lepšímu svému přesvědčení. A nad tím vším vznáší se potřeba nové půjčky, jejíž presumptivní poskytatelé, němečtí bursiáni, se již při smrti Bobrikovově důrazně ozvali, že ji povolí jen, bude-li jim dáno slovo o vnitřních ruských věcech. Klausulí touto stal se sice Pleve již za svého ještě života a vlády mrtvým mužem, neboť Witte, který jediné mohl tu převzíti akci a jehož politický vliv tím opět restaurován, by ho na dlouho vedle sebe nesnesl. Avšak smrt Pleveho, která sama o sobě na bursách byla přijata s největším klidem, dává svým násilným rázem budoucím ruským věřitelům pevnou pro jejich snahy oporu. Naproti tomu bázlivý car a ustrašený dvůr by se jistě spíše sklonili k imitaci svého rozhodnutí po smrti Sipjaginově a tak v rozpacích o jmenování nového ministra pomáhá zatím čas.

Není snad přísně logické, avšak za to psychologicky až příliš pochopitelné, přidružíme-li k právě podanému referátku o ruských poměrech hned zprávu o stavu t. zv. ruského spojence. I Francie želí smrti svého vynikajícího státníka a rovněž státníka, od jehož ruky jsou posud na státním kormidle čerstvé stopy, avšak rozdílem tu hned na první pohled jest, že smrti Waldeck-Rousseauovy Francouzi opravdu želí, a za druhé, že bývalý francouzský ministerský předseda skonal smrtí přirozenou a beze strachu o svoje dílo. Waldeck-Rousseau, který i jako člověk zůstane bytostí nesmírně zajímavou tím, jak dovedl spojovati vlastnosti státníka, odkázaného v díle svém na zájmy a pudy massy, s jemností povahy, povznešené nad všední, jest v jistém smyslu politikem celé střední Evropy. Francie jest již staletí jazýčkem, udávajícím, které idee mají právě na evropském kontinentě převahu a od století 19. jsou středoevropské státy, pokud neměly a nemají té po-

litické svéráznosti, které nabylo Německo po Versaillu, svými sněmovnami a vládami vždy více méně ohlasem Paříže. Jako nalezlo své doby nadšený ohlas Thiersovo »Republika bude konservativní« t. j. opportunní, polovičatá, ohlas, kterým středoevropský liberalismus pečetil svoji dekadenci, tak i bezhlavý šovinismus, vypěstovaný ideou revanche, přešel do krve dnešních politiků v mnohých a mnohých parlamentech, a tak zejména i francouzský plutokratismus jest podnes politickým ideálem mnohých a mnohde. Tyto tři politické idee vládnoucí třetí republice a působící rozvrat ve francouzské společnosti byly do r. 1899 zármutkem vymírajících nebo teprv v politický svět vstupujících svobodomyslníků a demokratů. Obraz kompromisního a reakcionářského státu, který druhdy súčtoval se vším překonaným, tížil rozpjetí politických povah. Tu ujal se náhodným do jisté míry sběhem okolností ministerského předsednictví ve Francii Waldeck-Rousseau a po pěti letech vidíme Francii kráčeti ve stopách své lepší, velké minulosti. Waldeck-Rousseau mezi tím odstoupil, ba dle mínění některých prý i nástupce svého desavouoval. Idea moderní Francie však jím ani nepadla, ani zrazena nebyla.

Podivnou lekturou byly nekrology klerikálních listů všech států a všech odstínů, Waldeck-Rousseauovi věnované. Kdyby byl státník ten zemřel jen o několik neděl později, snad by se dokonce dočkal vatikánského blahoslavenství. Zrádce Francie, jenž vydával zemi svou němectví, bohopustý sociální demokrat, který vytvořil prvního socialistického ministra, krvelačník, který strpěl vedle sebe Gallifeta, jak dávno tomu, co všechny tyto — objektivně i se stanoviska pisatelů — nesmysly jsme čítali ve všech Bohu prý sloužících listech. A dnes? Vždyť Waldeck-Rousseau zahájil boj jen proti kongregacím neautorisovaným, a vždyť »nehnal věc do krajnosti«. Dnes však přerušeny již diplomatické styky pařížsko-vatikánské a zrušení konkordátu jest přede dveřmi. A proto jest chybou Waldeck-Rousseauovou jen, že po něm mohl přijít Combes, jinak sám proti Combesovi stojí v očích Vatikánu velmi, velmi vysoko. Jak řečeno, škoda, že . . . V celém tom uznání Waldeck-Rousseauovi věnovaném a v celé té umírněnosti jest však prostě snaha postaviti Combesovi vzor, jehož v očích Vatikánu ovšem nyní nutně potřebuje a kterým by Vatikán nyní rád se spokojil. Avšak marné volání. Publikace not, mezi republikou a Vatikánem, uveřejněných v »Journal Officiel«, jakož i listů, jimiž kardinálové Vincenco Vannutelli a Mery del Val chtěli biskupy Dijonského a Lavalského odciziti autoritě státní, politiku Waldeck-Rousseauovskou znemožnila na příště i lidem jako p. Delcassé, a proto po Combesovi jest vůči Vatikánu snad možný nějaký hr. Melin, nikdy ne však nový Waldeck-Rousseau.

V Praze, dne 14. srpna 1904. —*mn*—

*

VĚCI JIHOSLOVANSKÉ: Chrv.-uher. finanční vyrovnání ujednáno – Srbové pro finanční osamostatnění Chrvatska — Systematický maďarský imperialism – Divné volby v Dalmacii — Velká stávka uhlokopů – Éra hr. Pejačeviće — přímé pokračování éry hr. Khuena — Zmaj Jovan Jovanović — Jeden rok vlády krále Petra; nový král a starý systém — Styky bulharsko-srbské – Slovinské politické poměry; slibné počátky — Proces Mihajlovského — Studium žen v Bulharsku.

Po dlouhém vyjednávání konečně se dohodly obě regnikolární deputace a vypracovaly chrvatsko-uherské finanční vyrovnání. Chrvatsko

dostává několik milionů víc — toť všechno. Chrvatští, maďaronští delegáti zanechali úplně svého původního stanoviska, žádajíce čisté a jasné účty. Jak to vždy bývá u chrvatských politiků, obrátili v rozhodném okamžiku frontu. Slevili úplně, odstoupili od svého principielního požadavku a spokojili se žebráckým přídavkem. Tak potrvá 10 roků dále fikce, roztroušená Maďary, že oni vydržují Chrvatsko. Ovšem, kdyby se vymohly čisté účty, vypadalo by to docela jinak. Oba oposiční delegáti chrvatští sice ohradili se proti tomu vyrovnání, na velkém meetingu však, uspořádaném v Záhřebě všemi stranami, docela otevřeně chválili »patriotické« jednání Maďaronů. S tak skromnými vůdci ovšem že chytří Maďaři mají lehkou práci. Tu práci usnadňuje jim ještě proslulý Dr. Frank, jenž všemi prostředky hledí hnutí táborové pro finanční osamostatnění obrátiti ve svůj strannický prospěch. Bylo to zřejmo na zmíněném meetingu; ještě okatěji se ukázalo v ustanoveném »mezistranném« výboru. V tomto výboru, jenž měl za úkol sjednotiti všechny strany a frakce ve společnou agitační práci pro toto osamostatnění, šikovně prosadil svou stvůru za předsedu — a první práce výboru byla: vystoupiti proti těm nepohodlným živlům, zejména »Novému Listu«, jež si troufají na základě závažných příčin pochybovati o zdárné práci takového výboru. Mysleli při tom ovšem na obojetné chování strany Dra Franka, jež vlastně vždycky více prospěla Maďaronům, než chrv. národu. Frank docílil ve výboru plnou satisfakci — všechny strany uznaly jeho čistotu. Pak ovšem nezbylo soc. demokratům a selské straně, než na tuto komedii reagovat vystoupením. Nejsmutnější je při tom, že mladí, pokrokoví lidé úplně podlehli nátlaku starších stran, anebo zaujmuli, jak ku př. frakce kolem »Pokretu«, nejasné, nepoctivé, obojetné stanovisko. Potěšitelný je zjev, že značná část srbských universitních posluchačů, jakož i hlavní orgány Srbů v Chrvatsku docela otevřeně a upřímně vystupují pro finanční požadavky Chrvatů.

Maďaři, dík našim podařeným poslancům, docela systematicky pracují proti všemu chrvatskému. Jsou mistři v konsekventní, velké a drobné, historické a aktuelní práci. Již se objevili ve Slavonii emissaři, kteříž mají úkol »povzbuzovati« maďarské kolonisty k národní práci, zejména k zakládání maďarských škol. Je to jen malý krůček blíž k dávnému jejich ideálu: k odtržení Slavonie a k přímému připojení k Uhrám. Dále: letos poprvé byli nováčkové z Přímoří zařaděni mezi husary a vozatajstvo, tedy do eminentně maďarských pluků, ač mají proslulé nadání pro námořnictví a dosud jen proň byli bráni. Naopak bylo mnoho Maďarů z alföldských županství přesazeno k námořní službě. Že všechny potřeby, od uniformy do posledního koštěte a kartáče, pro chrv. zeměbranectví se musí objednávat z Pešti — je stará, známá věc. Novější je zjev, že naši mladíci v kadetkách jsou přímo terrorisování, nezpívají-li maďarskou národní hymnu. Stalo se tak zejména v Pečuhu, kde 28 mladých Chrvátů bylo trýzněno a trestáno a kteří podle všeho budou i vyloučeni. Nedávno bylo odhalení pomníku Nikolu Zrinjskému v Čakovci, v Mezimuří. Bývalý ministr Vlassics řekl v slavnostní řeči o něm, že nikdo nebyl lepším Chrvátem a nikdo nebyl lepším Maďarem . . . Snad řečnický obrat? Ne — to

je stará maďarská taktika: co máme dobrého, třebas to ve všem bylo naše, jak je to právě u Nikoli Zrinjského, chrv. básníka, — prostě se usurpuje a cizina žasne, kolik geniů produkuje malý maďarský národ. Nejsmutnější je, že v Mezimuří, jež patří pod biskupství záhřebské, pod »patriotického« Posiloviće, nalezl se ještě kněz, jenž v chrvatštině, v mateřštině onoho lidu, opakoval stejný refrain. — Nejbrutálněji se ukazuje maďarský »liberalism« v novém návrhu o organisaci lidových škol v Uhrách. Maďarisace nepokračuje tak, jak by si to Maďaři přáli. Zejména jim v tom vadí konfesijní školy. Ministerstvo osvěty svolalo tedy poradní konferenci a navrhovalo: aby i u všech konfesijních škol byla zavedena maďarština jako vyučovací řeč a aby všichni učitelé všech škol skládali před státní komissí zkoušky jen maďarsky. Přítomní Rumuni rozhodně se proti tomu návrhu ohradili; ale episkop budínský, Lukijan Bogdanović, vždy rozhodný Srb, nejen že úplně schválil »patriotické« rozhodnutí maďarské vlády, ale dokonce litoval, že v 52 školách jeho diecésí bohužel se dost neučí maďarsky . . . Takové má chrvatský a srbský národ nepřátely — a příznivce.

Desorganisace a nemorálnost vždy v něm hrály velkou úlohu. Chtěl s nimi dosíci svých ideálů a jen si více tím uškodil. Ukázalo se to opět při doplňovacích volbách v Dalmacii. Na ostrově Hvaru (Lessina) zvolen byl známý Dr. Tresić. Volbu rozhodlo město Hvar — takovou účastí voličů, že samy dalmatské oposiční listy dost zjevně naznačily, že se k tomu zázraku musilo účinně pomáhati . . . Tresić přijal mandát a nadšeně se poděkoval — »přání celého národa«. Ošklivá kampaň odehrála se před volbami v Šibeniku. Samá diplomacie, samé intriky — prostý kšeft »s drahými statky národa«. Volby dopadly neočekávaně — zvolena byla politická nulla, člověk pro veřejné působení ve sněmu nezpůsobilý. A proč to vše tak dopadlo? Scházela potřebná pevná ruka, scházel diktátorský povel: p. Trumbić, předseda dalmatské strany práv, všemohoucí pán, klidně trávil měsíce v Italii, pokud doma zuřily nejtěžší krise. Zdá se, že Dalmacii nadcházejí doby khuenovštiny bánského Chrvatska. Úplná politická nepřipravenost a naivita lidu, pohodlnost, ješitnost i egoism vůdců byla by velmi živná půda.

Nepochopení a nevšímavost vůdců drasticky také dokazuje velká stávka uhlokopů v Siveriću (přes 900 stávkujících). Společnost vlašská přímo vydírala ubohé dělníky, a když tito konečně se uchopili poslední zbraně a úplně bez organisace podnikli stávku — nechali jich oslavení vůdcové na holičkách. Ani jeden se neukázal, ani jeden se vůbec o celou »nepříjemnou« záležitost nezajímá. Je asi nyní na to příliš horko . . . Dělníci vzdor surovému zacházení úředníků a vládního komissaře zachovali doposud vzorný klid a pořádek. Mají plnou důvěru ve své zástupce, mezi nimiž, k chvále budiž řečeno, nalézají se také někteří inteligenti. Ojedinělý zjev v Dalmacii — kdyby nebyl posledním!

V Chrvatsku jsou konečně vyléčeni i ti nejzarputilejší optimisté. Éra hr. Pejačeviće — toť přímé pokračování v intencích hr. Khuena. Tábory a schůze šmahem jsou zapovídány, městská zastupitelstva rozpu-

štěna a v poslední době konfiskují se noviny, jako za nejlepších dnů rytíře hedervarského. Všechno jak bývalo. Ale ne — přece je vidět pokrok. Konstatovalo se to se zadostiučiněním. Oposiční žurnalisté telegraficky si stěžovali přímo u Pejačeviće a ten — kavalír! — ihned jim odpověděl. Khuen zajisté nebyl by býval tak jednal. Ale samá odpověď? »Aby se psala pravda a kritisovalo věcně«. Toť stará známá písnička — tu zpíval navlas i Khuen.

Srbský národ a s ním i chrvatský ztratil jednoho ze svých nejlepších synů, básníka Zmaj Jovana Jovanoviće. Byl něžný lyrik, nalezl silné akkordy v balladách, dokonale se přizpůsobil národnímu tónu. Celou duší kotvil v tradicích a citech svého národa. Byl jeden z nejupřímnějších přátel shody chrvatsko-srbské. Neuprosným sarkasmem a dobráckým humorem šlehal malichernosti, byl zakladatelem srbské satyry. Byl zakladatelem ještě zasloužilejším: první mezi všemi srbskými a chrvatskými básníky intensivně a systematicky pěstoval ušlechtilou dětskou četbu. Hlavní však jeho zásluha kotví v evropském rozhledu. Byl prvním, jenž literární Evropu otevřel Srbsku. Překládal mnoho a krásně. Začínaje od Heine-ho, Bodenstedta, Tennysona pak od různých francouzských a slovanských básníků až do Madache, Arany-a, Vörösmarty-a a Petöfiho. Vykonal obrovskou a krásnou práci, jež zasluhuje trvalé uctění.

11. června byl výroční den bělehradské královské tragedie. Všechny časopisy věnovaly mu vzpomínku a všechny konstatovaly, že tento konec byl sice krvavým a násilným, avšak nutným a logickým. Nesmíme být příliš upjatými a musíme každému měřiti spravedlivě. A tak, posuzujíce spravedlivě, bez evropské šablony, pamatujíce na poměry, jež tam vládly — nemůžeme jen tak zhola odsuzovati svorný úsudek všech novin. Nezdravé poměry přivedly násilný konec. Začala doba lepší? Omladina na své slavnostní schůzi posuzovala nynější dobu optimisticky. Ne tak neodvislé časopisy. Správně upozornily, že systém zůstal, zůstali stejní lidé. Změnila se jen hlava. A tu nutno mluviti plným uznáním. Král Petr až úzkostlivě hledí, by byl přísně konstitučním a poctivým vladařem. Vyhledával přímé styky s lidem, procestoval skoro celé Srbsko, navštívil všechny veřejné ústavy. On, jen on je znamením lepší doby. Švýcarsko působilo na něj dobře. Pochopí ho okolí? Snad, tam, kde má přímý vliv. Tak na př. vydal ministr vojenství úkaz, jímž nařizuje vojenským lékařům, aby v neděli a ve svátky konali přednášky o různých nemocech a hygienických zařízeních vojákům; kromě toho odporučuje těm lékařům, by účinně podporovali akci »spolku pro zachování národního zdraví« a vůbec každý podobný hygienický podnik »civilistů«. Ale vládní orgány nezapomněly na starý systém. S rozhořčením ukazuje veřejné mínění na úžasné nehospodářství, jež se děje se státními lesy — s největším pokladem Srbska. Vládní orgány nemilosrdně tam vládnou, rozdávají je svým příznivcům a dobře podplácejícím cizincům, takže zavládlo nejhorší pustošení (jak je v Chrvatsku, o tom jindy).

Mnoho se komentovala, mnohem více než první, zvláštní a neočekávaná druhá schůze krále Petra s knížetem Ferdinandem. Zdá se

opravdu, že mezi oběma sesterskými zeměmi začínají lepší poměry. Prozatím je zrušen mezi nimi nucený pas (nedávno ho také Srbsko zrušilo vůči Rakousku). Omladina klidně pracuje dále na sblížení a vzájemném seznámení. 18. května vždy oslavuje bulharská mládež výročí smrti velkého svého revolucionáře Hrista Botjeva — a srbská tuto oslavu důstojně vzpomínala. Nedávno pak dva srbští delegáti jeli do Sofie, Záhřeba a Lublaně, kde všude byli upřímně vítáni, by ujednali všechno pro jihoslovanskou výstavu v Bělehradě u příležitosti 100. výročí povstání Karagjorgje. Upřímným snahám omladiny srbsko-bulharské mnoho překáží církevní otázka v starém Srbsku a Macedonii, kde zuří nejkrutější boj mezi »exarchisty« a »patriarchisty«.

Klerikalism zhoubně působí mezi všemi Jihoslovany — ale nejzhoubněji jistě mezi Slovinci. Malý národ, roztroušený v 7 zemích, politicky nevyspělý, bez dostatečných lidových škol, nemaje ani jediné školy střední čistě slovinské — a rozháraný nejvášnivějším bojem. Klerikalism ho přímo zničil. Vystupuje tam docela otevřeně nejhrubší zbraní. Je surový a nevzdělaný. V kostele šíří pověry, agituje politicky, ohlupuje a fanatisuje ženy missiemi — mimo kostel vzal v nájem konsum, prodává lihoviny, prodává nestoudné plátky a brožury. V čele kráčí lublaňský biskup Jeglič, žák Stadlerův. Všemi možnými prostředky vyssává z lidu poslední groše, by mohl stavět různé semináře, ústavy a kostely. Neleká se žádného prostředku — stalo se již, že dělal nátlak na lidi na smrtném loži, že vymohl divným jednáním testamenty, v nichž všecko bylo odkázáno církvi a rodina zůstala chuda, bez krejcaru. Když potřeboval ještě, najednou vydal i německý pastýřský list, on, uvědomělý Slovinec, verboval sladce a otcovsky Němce svého biskupství. A reakce toho všeho? Prasmutná! »Liberální strana« není s to, by tomu rozkladnému processu čelila. V lidu nikdy se nestala populární, poněvadž byla vždy stranou pánů a měšťanů, kde pak působila, nepůsobila rozumně, nýbrž jen roznítila vášně. Dnes již nadobro ztratila svůj vliv. Má své stranníky jen mezi střední inteligencí, a práce její omezuje se na pusté a prázdné nadávání farářům. Positivného vykonala velmi málo, snad jednotlivci v některých spolcích — dnes je úplně jalovou. Malým paprskem naděje je mladá inteligence. Lze klidně říci, že slovinská mládež ze všech jihoslovanských působí nejsympatičtěji. Je těch lidí málo, ale každý je na svém místě. Jsou v různých stranách. Nejpracovitějšími se representují realisté, bývalí žáci pražské university. Spolu se socialisty (ani dost málo ne ortodoxními) vydávají již druhý rok krásný měsíčník »Naši Zapiski«, jež se vyznamenávají solidním a cenným obsahem (vyšlo tam moho překladů i z češtiny. Také týmž nákladem vyšla i Macharova »Magdalena«). Letos se přihlásilo k práci i radikálně národní studentstvo. Soudíc podle několika čísel jeho orgánu »Omladina«, lze říci, že je v leccems neujasněno a nerozhodnuto, že však ukazuje mnoho dobré vůle a chuti k práci. A práci, drobnou, promyšlenou, kulturní práci potřebují Slovinci nejvíce ze všech Slovanů.

V Bulharsku měli zajímavý process. Je vidět, že kníže Ferdinand pochází z říše — processů pro urážku Veličenstva. Věc doposud neznámá v Bulharsku. Však Stojan Mihajlovski, známý politik, ji zkusil.

Byl první obětí nového zákona o tomto přečinu. Odsoudili ho na 7 měsíců a ke 100 franků — ale s výhradou, že trest se nevykoná, nespáchá-li v 3 letech podobný zločin . . .

Zajímavým způsobem provedly v Bulharsku reorganisaci ženských středních škol. Doposud organisace byla dost odvislou od náhledu jednotlivých ministrů anebo veřejné kritiky. Nyní se postavila na pevný základ. A musí se uznati, že v ženském vyučování udělali Bulhaři velké pokroky — v tom ohledu mohou býti vzorem ostatním Jihoslovanům. Ženská gymnasia rozdělena jsou na vyšší a nižší kurs. První trvá dva, druhý pět roků. Program nižšího kursu: náboženství,[1] přírodní vědy, bulharský jazyk a literatura, ruština, frančina nebo němčina (dle vůle), národní a všeobecné dějiny, zeměpis Bulharska a všeobecný s kosmografií, arithmetika se základy geometrie a algebry, fysika, chemie, hygiena a základy paedagogie, domácí práce hospodyně, kreslení a krasopis, ruční práce, hudba, zpěv a tělocvik. Vyšší kurs dělí se dále na 2 oddíly: paedagogický a všeobecně vzdělavací. V tomto druhém vyučuje se: bulharština a starobulharština, francouzsky nebo německy, dějiny literatury starších a novějších národů, soudobé dějiny a dějiny civilisace, psychologie, logika a ethika, mathematika, fysika a astronomie, chemie, kreslení, hudba, zpěv, tělocvik a nepovinně latina. V paedagogickém oddílu: bulharština a bulh. literatura, ruština, francouzská neb německá řeč, paedagogie a praktické cvičení, psychologie, logika a ethika, anthropologie a populární medicina, poznávání občanských práv a povinností, ruční práce, kreslení, hudba, zpěv a tělocvik. Z všeobecně vzdělávacího mohou absolventky přestoupiti na všechny fakulty »Vyššího učiliště« (university) v Sofii; z paedagogického od letoška již vůbec ne. Z tohoto se hlavně seskupují učitelky lidových škol.

Na sofijské universitě nejvíce jich studuje historicko-filologický obor, specielně literaturu, filologii, dějiny, paedagogii a filosofii; méně přírodní vědy a mathematiku, a jen dvě byly loni zapsány na právnické fakultě (ani v Bulharsku nemají ženy doposud právo vstoupit do státní služby nebo vykonávat praxi advokátní). Když k tomu ještě uvážíme, že mnoho jich studuje v cizině, zejména ve Francii a Švýcarsku, musíme přiznati, že Bulhaři výborně mají postaráno o všestranně vzdělaný ženský dorost. *J.*

7. VII. 1904.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. **Zemské finance v Čechách — Vyšehradský tunel a městská renta pozemková — Státní dráhy v r. 1903 — Rusové a japonská půjčka.**

Stojíme nejen v krisi parlamentní, nýbrž i v peněžní. Ve státním hospodářství v roce 1903 objevil prý se skutečný schodek, rozpočty posledních let byly v rovnováze udržovány prostředky vlastně jen umělými a věcně nesprávnými — vřaďováním příjmů jen nahodilých — vláda pomýšlí prý na nové zvýšení daně z kořalky a zvýšení tarifů na státních drahách.

---

[1] V městě Ferdinandu nedávno přijali učitelé resoluci, aby se z vyučování vyloučilo náboženství. Zpátečnické měšťáctvo ovšem že vyzývá vládu, aby kacíře propustilo ze služby a potrestalo.

Ještě hůře je s financemi samosprávnými. I v té protežované Haliči kvete dělání zemských dluhů, v Čechách máme, jak známo, úspornou komisi ke škrtání výdajů zemských, zejm. subvenčních.

Pochopitelno, že problému samosprávných financí chápe se i theorie a publicistika. Dr. Urban z německé, dr. Fiedler z české strany rozbírají bídu financí zemských a činí návrhy nápravné.

*

Je také vzrůst výdajů zemských přímo úžasný. V roce 1862 činily úhrnné výdaje zemské v Čechách pouze 3·21 mil. korun, v roce 1904 plných 69·32 milionů, tedy 21krát více. Stoupání rychlé počíná teprv od let sedmdesátých: v roce 1870 činily výdaje zemské ještě pořád jen 4·66 mil. korun, v roce 1880 a 1890 vždy pokaždé již o plných 10 mil. více, v desítiletí 1890—1900 znamenáme skok ze 24·04 na 42·94 mil., tedy o plných 18 milionů a v posledních čtyřech letech dokonce nepoměrný vzrůst o 26·4 mil. korun, ročně tedy stoupnutí průměrem o $6^3/_4$ milionu korun přes veliké škrty, které byly úspornou komisí v rozpočtu na rok 1904 provedeny.

Zároveň nastaly posuny ve významu, jaký mají jednotlivé skupiny účelové pro finance zemské. V letech 60tých a 70tých činily přes polovici zemských výdajů výdaje sociální a humanitní — na blázince, porodnici a nalezinec — pro které se tehdy potřebovalo 1·76 mil. K v roce 1862 a 2·39 mil. K v roce 1870. Nyní sice tyto výdaje absolutně stouply — v roce 1904 na 8·8C mil. K — relativně činí však jen asi osminu celkových výdajů zemských.

Po nich zabraly v létech šedesátých a sedmdesátých druhé místo ve výdajích zemských výdaje na zemskou správu, plnou sedminu, absolutně 0·48 mil. korun — nyní s 2·52 mil. korun činí tyto výdaje jen něco více než třicetinu úhrnných výdajů zemských, výdaje na veřejnou bezpečnost zůstaly, při absolutním arci zvýšení, relativně stejným břemenem pro zemi, též asi třicetina zemských výdajů.

Co absolutně i relativně stouplo v zemských výdajích, jsou výdaje na účely hospodářské a vzdělávací. Ještě v roce 1885 věnovala země na účely zemědělské pouze 215.000 K, letos věnuje plných 4·87 mil., na účely průmyslové před 20 lety asi 8000 korun, nyní tři čtvrtě milionu, na komunikace — finanční zemské nadělení posledního desítiletí — 6·57 mil., skoro devítinu zemských výdajů, na účely vzdělávací, zvl. na obecné školství, v roce 1862 jen 330.000 K, nyní víc než stokrát tolik: 39·22 milionů, z čehož 38·14 mil. korun připadá na školství obecné.

*

Příčinu finanční bídy země nutno tedy spatřovati v říšském zákoně školském, který přesunul břemena obecného školství prostě na organisace samosprávné, nepostarav se ani v nejmenším o finanční zdroje pro úhradu těchto břemen. Tím byl dán podnět k úplnému převratu ve finančních poměrech země a stiženy též obce a okresy. V r. 1898 činila školská břemena země 20·059 mil., okresů (10proc. školní přirážka) 5·107 mil., obcí (spolu s Prahou a Libercem) 7·755 mil. K; celkem 32·921 mil., a vezmeme-li při nedostatku jiných dat týž poměr

nákladů školních mezi zemí a obcemi i okresy za podklad i pro r. 1904, činily školské výdaje letos u země 39·222, u obcí a okresů okrouhle 16 mil., úhrnem 55·225 mil. K, čili přirážka 82 proc., a asi tolik, co věnuje stát na veškeré vysoké, střední a odborné školy v celém Předlitavsku (55·089 mil. K dle rozpočtu na rok 1903).

Arci dlužno i to připomenouti, že země velice dlouho a zbytečně dlouho spokojovaly se pouhými přirážkami, místo co by se byly zavčas staraly o samostatné zdroje příjmové. Namnoze záleželo tu na prevenci, kdo dříve přišel, okupoval prostě zdroj příjmový.

Bije zde v oči něco, co odlišuje veškeru skoro autonomii od správy státní: jakýsi rys diletantismu, práce toliko ze dne na den, bez vzdálenějších perspektiv. Není dost trvalého interesu, rozhodující činitelé v autonomii rychle se střídají, ani v úřednictvu není z pravidla osob, které by soustavně o něco se staraly. Jaký také vděk, když pracný elaborát úředníkův v sezení prostě — často s bídou — přečte volený přísedící, sklízeje za něj sám ničím nezaslouženou pochvalu.

*

Vraťme se však k financím zemským.

Rozřešením finanční krise byla by, dle Fiedlera, dokonalá reforma rozdělení břemene školského, protože na to však dnes u nás mysliti nelze, tedy aspoň vytvoření vlastní finanční soustavy zemské.

Dr. Urban s německého hlediska uvažuje trojí cesty: nalézti nové zdroje daňové, činiti nové dluhy nebo zvýšiti dosavadní přirážky k daním přímým nebo zemskou dávku pivní. První cestu zabraňuje zemi vláda. Země pomýšlela na zdanění minerálních vod, uhlí, cukru, na zavedení luxusních daní, zemské daně z jmění, samosprávných kolků, přirážek k poplatkům z převodů majetkových — vláda postavila se na odpor všem těmto projektům. Zemskou daň ze služného, která měla býti vlastně obejitím zákazu autonomních přirážek k státní dani příjmové, zmařila vláda prohlášením, že by státní úředníci musili býti od ní osvobozeni.

Bylo by však možno po příkladě pruském přikázati zemím daně reální. Dr. Urban poukazuje však na agrárnickou většinu v jednotlivých sněmích, která by řádné využívání daně znemožňovala, na malou výnosnost těchto daní — známo, že daň gruntovní celkem stále se snižuje — na nutnost přikázati zemím pak i zákonodárství o těchto daních, s hlediska centralistického posuzovatele věc ovšem nepřípustná.

Zbývaly by tedy dluhy nebo vyšší přirážky nebo vyšší daň pivní. Rozmnožovati dluhy zemské bylo by lze jen nanejvýš pro plodné investice, ale tím by se deficit jen o málo zmenšil.

A co jsou ony plodné, t. j. finančně výnosné investice? Snad pasivní místní dráhy, které ještě po dlouhá desítiletí budou vyžadovati zemských obětí, nebo dokonce nové dráhy vodní, ze kterých bude vybírati poplatky stát?

Rovněž nelze prý již ani zvyšovati zemskou dávku pivní, ani zvyšováním přirážek znovu konfiskovati reální majetek, jimi především postižený. Dospívá tudíž dr. Urban pro reformu zemského finančnictví k tomu, že reforma zemských financí musí se opírati o premisy pod-

statně jiné, než reforma ostatních samosprávných těles. Čím více se samosprávná odvětví rozsahem svým a specifickým rázem svých úkolů blíží správě státní, jak tomu právě jest u zemí, tím organičtěji se musí její finanční soustava pojiti k finanční soustavě státní. Tato myšlenka došla již uznání v přikazování jisté části výnosu daně důchodové (osobní daně z příjmů) a daně z líhu zemím, a bylo by tudíž třeba vybudovati dále ještě tuto zásadu dotační čili podporování určitých zemských správních účelů státem.

Jinými slovy, země byla by finančně úplně závislá na státě, a stát, který by jednotlivé účely zemské financoval — ať to již nazveme dotací nebo subvencí — hleděl by pak přirozeně nabýti vlivu i na správu dotyčných záležitostí, na to, co, kde a jakým obnosem zaříditi. Vždyť stát vyhradil si i správu záležitostí, na které nepřispívá, na př. v obecném školství. Že by touto finanční závislostí zemská samospráva byla nadobro pochována, je jasno.

Právem ohradil se prof. Fiedler proti tomuto principu, zatím arci jen časopisecky. Co je však smutno, že vedoucí strana v národě nedbá o to, aby do zemského výboru povolala lidi, kteří by měli způsobilost a možnost říditi finance zemské, a ponechává tento nejdůležitější referát zemský od let již Němcům, jako nebude kromě Fiedlera a Kramáře pomalu na říšské radě míti delegáta, který by dovedl do ruky vzíti rozpočet státní.

*

Město Praha dohotovuje tunel vyšehradskou skalou do Podola, takže bude brzy již možno z Bráníka přejíti podél břehu přímo do města a po úpravě nábřeží ve čtvrti svatovojtěšské až k mostu Eliščinu.

Krajinářsky skála vyšehradská utrpěla jak výstavbou kostela, který svými vysokými nyní věžmi činí svůj kamenný podklad nižším, tak tunelem, který značně zmenšil těleso skalní.

Ohledy esthetické ustoupily zde arci nutné potřebě komunikační. Co nás zde však zajímá, je zase starý problém vlastnictví pozemků městských.

Město postaví nákladem všech poplatníků, i těch, kdo platí nepřímé dávky městské, na př. i mostné, novou komunikaci, rozhodně na prospěch veškerosti. Avšak, kdo z ní budou míti největší, rychlý a přímý prospěch, budou majitelé pozemků na té i oné straně skály vyšehradské. Vyšehrad, t. j. především jeho domácí pánové, získal již zbudováním nábřeží Palackého a elektrickou drahou a získá vedle silnice podolské i regulací Botiče a dostavěním Palackého nábřeží. Malých a levných bytů ubývá, na místě bývalých zahrad vznikají bloky nových činžáků s byty většími, krásněji zařízenými a ještě výše zdraženými.

Starousedlé obyvatelstvo vytlačováno jest do čtvrtí a osad vzdálenějších novými přistěhovalci, jimž zvýšené nájemné nepřekáží. Novou silnicí podolskou nastane týž zjev i v Bráníce a Podole: pozemky stoupnou v ceně, z polí a zahrad stanou se parcely stavební, řady činžáků budou vroubiti břeh vltavský vysoko nad Prahou. Ruch stavební jestě dále se rozšíří, jakmile bude síť tramwayová prodloužena do Bráníka, až snad i do Modřan. Každé přiblížení pozemků dosud rolnických

k středu města novou komunikací zvyšuje ceny jejich na útraty celku ku prospěchu především několika jednotlivců.

Těmito šťastnými nemusejí ani býti nahodilí dávní, původní vlastníci pozemků novou komunikací dotčených, mohou to býti prostě spekulanti, kteří zavčas zakoupili dosud levné pozemky, aby potom v zastupitelstvu odhlasovali novou silnici nebo tramway, hodnotu pozemků jejich zvyšující. Vystaví se za městem pivovar, skoupí se daleko v sousedství všechny pozemky, vymůže se pasivní elektrická trať a parcely se potom znenáhla odprodávají s takovým ziskem, že tím zařizovací náklady celého pivovaru z valné části jsou uhrazeny. Město zakoupí pozemky a vypraví parky, aby majitelé všech domů s parkem sousedících své nájemné mohli snad zdvojnásobniti.

Jen nepřímo získává město tím, že na zvýšení činží participuje vysokou daní stát, ku které město vypisovati může přirážky.

V tom je problém: majitelé pozemků nabývají veliké renty úplně bez vlastního přičinění a na útraty celku; vypisují se obecní dávky k úhradě t. zv. zařízení obecně prospěšných, ale tato obecně sice prospěšná zařízení přinášejí především a nejznačnější prospěch malému kruhu právě zámožných osob, aniž město dosud jakkoliv zisku jejich jest účastno.

V městském zastupitelstvu pražském učiněn byl návrh na obecní zdanění pozemkové renty, ale není — zdá se — spěchu s jeho provedením.

*

Vláda uveřejnila výkazy o dopravě státních drah v r. 1903. Je jich v Rakousku 12.170 km. (koncem r. 1903), jejich zařizovací kapitál obnáší 2575 a půl mil. K, dopravily loni $47^3/_4$ mil. osob a $32^1/_5$ mil. tun nákladu, a konečně vynesly asi $59^1/_4$ mil. K, t. j. 2·3% onoho zařizovacího kapitálu, tedy o něco víc nežli v r. 1902, ale přece ještě málo, platíme-li sami asi $4^1/_4$% na zúročení a umoření zařizovacího kapitálu.

Bylo by zajímavo srovnati délku s jedné a výkony i výnosy s druhé strany drah státních a soukromých. V r. 1902 bylo všech železnic v Rakousku 19.900 km., z toho 11.864 km. drah státních a soukromých v provozování státním, tedy asi 60%. Tomuto poměru daleko však neodpovídají ani výkony ani výnosy drah státních naproti drahám soukromým.

Je to následek železniční politiky rakouské, nedůsledné a polovičaté jako vždy a ve všem. A přec již v počátcích železniční éry rakouské nalézáme tak podivuhodně správné názory o výhodnosti jednotné soustavy státních drah v celé říši, že zasluhují věru, aby byly zachovány paměti. V dobrozdání o státní stavbě železnic z počátku let čtyřicátých mluví se o tom asi takto:

»Zkušenost, kterou v tom směru učinila belgická vláda — jež ze svých drah bere zisk až 20 proc. (a jaké nepřímé výhody národní) — a opatření, která již dílem podniká vláda francouzská, povzbudí snad státní správu rakouskou ku zahájení podobných opatření.

Jednáť zajisté stát dle jiných zásad, nežli soukromník, může se naskytnouti, že by přímý výnos dopravy železnic nebyl tak lákavý, avšak pro stát byl by nepřímý zisk — obrovským rozvojem národní dopravy, obchodu a průmyslu — užitkem přímo nevypočítatelným. Při takových liniích lze málo počítati na podniky soukromé. Dovolil bych si tvrditi, že jižní dráha vídeňsko-terstská, pro říši tak neobyčejně důležitá, patří do této kategorie. Nemyslím, že se na ni odváží soukromníci, avšak právě proto mám také za to, že by se nemělo kouskovitě povolovati soukromníkům, aby podnikali tam jednotlivé a velmi výnosné trati, čímž by potom při pokračování velkých linií tratě obtížnější a daleko nákladnější připadly výhradně k tíži pokladně státní.

Převezme-li stát celou dlouhou linii ode dvou důležitých bodů i s větvemi pobočnými, vyrovnávají se veliké náklady, tak že stavba takové dráhy i přímo výnosy dopravními, pro úroky a zařizovací kapitál úhradu poskytnouti může.«

Nepostátnění severní Ferdinandské dráhy dopustili jsme v polou let osmdesátých také my, postátnění dráhy severozápadní o desítiletí později jsme přímo zmařili; kladli jsme neprávem hospodářství nad národnost a byli jsme za to a dosud jsme poškozováni nejenom národnostně, nýbrž i hospodářsky.

*

Pro ty u nás, kdož pořád ještě v ekonomismu spatřují něco povýšeného zejména i nad ideu národnostní, a nikoliv podřízeného naopak vyšším cílům národním, humanním a mravním a pouhým prostředkem k jich dosahování, vzpomínáme si na ony moskevské kupčíky, kteří prý tak hojně upisovali poslední, pro upisovatele výnosnou japonskou válečnou půjčku, že kurs její poměrně silně stoupl. Také ti jednali »hospodářsky« . . . *J.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, OBCHODNÍ, PRŮMYSLOVÉ. Světlá stránka hnutí maloživnostnického — Činnost technologicko-průmyslového musea obchodní a živnostenské komory v Praze — Zvelebovací akce živnostenská v král. českém a nutnost jejího soustředění.

Světlou stránkou hnutí maloživnostenského jest zájem, s nímž sledovány jsou snahy zvelebovací akce živnostenské. Ačkoliv směr i cíl zvelebovací akce jest v příkrém rozporu s reakční politikou živnostenskou, kterouž rozpoutané hnutí malých živnostníků snaží se, ovšem v podstatných věcech marně, uplatňovati, přece »akce maloživnostenská« doznala celkem vlídného přijetí i v těch opozdilých a zpozdilých vrstvách řemeslnických, kde vládnou jinak jen zkazky starých časů, kdy řemeslo prý mělo zlaté dno, jež mu novodobý vývoj hospodářský vyrazil a které mu má opět »opravený« živnostenský řád zasaditi. Kolik illusí, kolik marných nadějí budí tu nesvědomití křesťansko-sociální agitátoři v řemeslnictvu, neboť, byť i všude nevystupovalo hnutí řemeslnické pod štítem strany křesťansko-sociální jako v Dolních Rakousích, svou podstatou vždy zůstává křesťansko-sociální, t. j. sociálně i hospodářsky reakční. Jakoby zákony mohly trvale zastaviti přirozený chod a vývoj hospodářského života, jakoby samy nebyly, jsou-li dobré a zdravé, produktem tohoto vývoje! Zvelebovací akce

živnostenská jest jistým protikladem tohoto marného, a ne-li marného, tedy všeobecnému hospodářskému blahobytu a pokroku škodlivého hnutí. Má upozorniti živnostnictvo na svépomocné počiny a moderní prostředky v přítomném boji hospodářském. Ani »akce živnostenská« není ovšem jediným spásonosným prostředkem. Směřujeť toliko ku technickému a hospodářskému zvelebení řemesel.

Jediného, všeobecného prostředku spásy není, a nejméně jest jím »oprava« řádu živnostenského ve smyslu reakčních požadavků »malého muže«. V král. českém hlavně 4 činitelé věnují se výlučně výkonu zvelebovací akce živnostenské v užším smyslu, vedle jiných, jichž úkoly směřují ponejvíce také jinam: C. k. ministerstvo obchodu zasahuje svou »službou pro povznesení živností« také v kraje české, zemský jubilejní fond úvěrní, ústav pro zvelebování živností obchodní a živnostenské komory v Liberci a zejména technologicko-průmyslové museum pražské působí přímo v zemi. Jiní činitelé, jako společenstevní instruktoři, musea průmyslová, školy odborné atd., účinně spějí dílem k týmž nebo spřízněným cílům, nejsou však vlastními orgány podpůrné akce. Technologické průmyslové museum (ústav pro zvelebování živností) obchodní a živnostenské komory v Praze soustřeďuje v sobě výkon podpůrné akce zemského výboru král. českého, obchodních a živnostenských komor v Praze, v Plzni a v Budějovicích, a jest podporováno ministerstvem obchodu, vykonávajíc též místní úkoly, kteréž ústřední akce státní sama nevykonává a na mnoze ani vykonávati nemůže.

Bylo by si jen přáti, aby z musea technologického bylo vytvořeno skutečné středisko a ohnisko podpůrné akce v zemi, což ovšem závisí především na výboru zemském.

* * *

Pátá zpráva technolog. průmysl. musea pražského podává stručný a přehledný obraz činnosti ústavu, v níž zračí se všechny téměř čelné úkoly akce živnostenské, kromě úvěrnictví, připadajícího zemskému fondu úvěrnímu. Ústav pracuje s dosti značnými, a přece poměrně velmi skrovnými prostředky. Na rok 1904 jest rozpočteno 97.430 K příjmů a tolikéž výdajů. Při tom nedlužno zapomínati, že největší část nákladu na síly úřednické neznamená nikterak náklad na správu ústavu, nýbrž výlohu s bezprostředním výkonem akce spojenou, poněvadž úředníci a zřízenci musejní z převážné části neslouží administrativě, nýbrž vykonávají přímo akci živnostenskou, udílejíce odborné porady, řídíce kursy, vyučujíce na kursech, přednášejíce atd. Odborná poradna ústavu zodpověděla v oddělení mechanicko-technologickém 464, v oddělení chemickém 657, celkem tedy 1121 složitých dotazů technických, nečítaje dotazy drobné, a pak dotazy povahy komerční a právní. Pokračováno bylo ve vydávání publikací musejních a knihovna učiněna přístupnou interesentům. Při museu zřízena zkušební a pokusná stanice pro průmysl textilní a papírový. Stálá výstava motorů, strojů a hmot čítala 118 strojů, 20 větších přístrojů, 6 sbírek nástrojů atd. Rovněž sbírky lučebného oddělení byly rozmnoženy.

Museum spolupůsobilo také při různých občasných výstavách, zvláště při odborné výstavě knihařské v Chrudimi, při krajinských výstavách v Pardubicích a Hořicích. Zejména z Pardubické výstavy technologické prodáno 52 strojů a přístrojů za 130.000 K. Ze zemské dotace maloživnostenské zakoupeny stroje 6 družstvům, jimž zároveň zařízeny byly dílny. Krom toho zasáhlo museum účinně v ruch družstevní i v četných jiných případech.

* * *

Čelné místo mezi podniky musea technologického zaujímají však mistrovské, odborné a přednáškové kursy. V tomto odvětví činnosti musejní spatřujeme i potěšitelnou účast místní samosprávy. Řada výborů okresních a městských rad uděluje musejním kursistům stipendia, okolnost, svědčící o rostoucím zájmu pro odborné vzdělání. Ještě před několika léty nebylo slyšeti, že by se byl některý okresní výbor, až na nejvzácnější snad výjimky, účinněji staral o živnostenské své příslušníky a jich odborné vzdělání. Dnes zřizují stipendia kursistům, podporují zakládání nemocenských pokladen mistrovských a p. více. Někde, jako v Semilech, zřízen zvláštní »fond živnostenského vzdělání«, k němuž přispěla městská rada, okresní výbor, živnostenské společenstvo, místní peněžní ústavy a z něhož zřizují se stipendia pro účast na kursech musejních. Celkem pořádalo museum již 123 kursů v Praze i na venkově s 2356 posluchači. Kursy ty liší se dosti podstatně od pravidelného vyučování školského. Navštěvují je mistři a pomocníci, prakticky již činí po dobu poměrně krátkou, aby své vzdělání školské i praktické doplnili, s novými pokroky v oborech svých se seznámili, ve speciálních technikách se zdokonalili, anebo nabyli jistého soustavného podkladu svého vědění.

V Praze pořádán mistrovský čtyřnedělní celodenní kurs pro obuvníky, mužské a ženské krejčí, osminedělní kursy pro stavební a nábytkové truhláře, speciální knihařské kursy zlatičské a na úpravu barevných ořízek, chemický kurs pro mistry v továrnách chemických a pro drogisty, chemický kurs přednáškový pro fotografy a j. v. Na venkově uspořádány 4 kursy obuvnické, 5 krejčovských, kurs truhlářský, kurs pro zdobení kovů, kurs vlásenkářský. Také jednotlivé přednášky národohospodářské, živnostenskoprávní a technické v Praze i na venkově soustavně byly konány.

* * *

Působení na výcvik učňů omezovalo se na pole, na něž nezasahá ani škola (pokračovací), ani učení mistrovo. Především byly pořádány výstavy prací učednických, čelící k tomu, aby učeň povzbuzen byl k dokonalejší práci, mistr k pečlivější výchově a spolu aby podán byl přehled pokroku výcviku učňů v dílnách. Místních výstav prací učednických pořádáno za spolupůsobení ústavu v Čechách přes 50, za účasti 2342 učňů. Všude opatřena přísná kontrola samostatného provádění práce. Práce na místních výstavách první cenou vyznamenané vystaveny na výstavě ústřední.

S nemenší horlivostí ujalo se museum zakládání nedělních a svátečních besídek pro učně. V 16 městech vyvolány besídky, aby v ne-

dělní neb sváteční odpoledne chránily učně od zahalčivosti a mravní zkázy, poskytujíce mu útulek, svačinu, zábavu i poučení. O výsledcích posavadního působení besídek uspořádalo museum písemnou anketu. Posléze vzpomenouti dlužno odborných pokračovacích škol, při museu stávajících. Jsou to školy pro knihaře a rukavičkáře, kteréž navštěvují učňové z posledního ročníku všeobecných škol pokračovacích. Stálá výstava modelů a pomůcek vyučovacích pro pokračovací školy průmyslové a sbírka nejlepších prací z výstav učednických jest nejnovějším výsledkem pilné musejní činnosti.

* * *

Jest jen litovati, že pokusy, aby zvelebovací akce živnostenská v král. českém se netříštila, v posledních letech se zdarem podniknuté, jak se zdá, uvízly. Posud tu není ústředního orgánu, kterýž by účelně řídil živnostenské záležitosti v zemi. Jistého sjednocení docíleno alespoň tím, že pražské museum technologicko-průmyslové stalo se střediskem zvelebovaci akce zemského výboru a tří českých obchodních komor. Aby se však podpůrná akce živnostenská v král. českém nevymykala bezprostřední ingerenci správy zemské, aby správou státní byla náležitě respektována, aby činnost zemského jubilejního úvěrního fondu pro živnostníky byla s ní uvedena v souvislost, k tomu jest třeba vybudování zemské živnostenské komise, v jejíž kanceláři by se příslušná agenda soustředila a jejímiž výkonnými orgány by byly technologické průmyslové museum a úvěrní fond. Některými prozíravými poslanci byl již tento projekt ventilován. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. Prázdninová kapitola.

Letošní psí dny vynutily sociálně-politicky naladěnému tisku měšťáckému výkřik: prázdniny pro matku, prázdniny pro hospodyni. V dnech, kdy sálají úpalem ulice měst — v nichž »každou travičku dlažebním kamenem do země zatloukli« (tak nějak praví to názorně Tolstoj) — kdy kde kdo jen trochu může, uteče se na několik neděl kamsi na venek, třeba do komůrky, která v městech zdravotně i drahotně platila by za paskvil vší bytové politiky, jen aby vytrhl se na chvíli tisícerým chapadlům polypa denního zaměstnání, denních povinností, denně do únavy před očima se sunoucí kulise jednotvárně se vracejících jevů a úkonů dne, aby na chvíli popadl dechu, setřásl se sebe celoroční prach a na chvíli žil docela sám sobě a někde v lesní samotě dýchal volně vzduch, jehož mu žádný bližní neukrajuje, neujímá, neztrpčuje, snil tam chvilkový sen volnosti a svobody, pokud to ještě dovede, a popřál tělu i duchu krátkého oddechu pro celý dlouhý rok, na jehož konci kyne zas jen takový krátký oddech, ale přece kyne a toužně je očekáván, zatím co v pohádkové podzemní kobce Smrti nedočkavě i ta životní svíčka rychleji čadí, aby jen už zas na chvilku jasněji si zaplála — v té době jediná jen matka-hospodyně nemá prázdno a poutána od rána do večera k sálavé plotně a nesčetným povinnostem domácnosti, je šťastna, když i jen může muži nebo synu svázati raneček na prázdninový výlet a potom, prosta

toho bzukotu se všech stran na ni doléhajících přání, žádostí a naléhání svého okolí, doháněti, na co v chvatu denního života mezi rokem nezbylo času. Pro měšťáckou ženu středních a nižších vrstev a pro proletářskou ženu není nedělí ani svátků, tím méně prázdnin, chce-li být pečlivou hospodyní, nikdy oddechu a chvíle, kde by mohla složiti ruce v klín a žít chvíli sama sobě. Není-li z těch řídkých povah, v nichž modernímu nervosnímu chvatu a útisku denního zaměstnání nepodařilo se utlouci vždycky rozjasněným zrakem a slovem ozářenou jemnou, klidnou a mírnou trpělivost a shovívavost ženství, je-li už jen pouhým dělníkem nebo drobným měšťákem v sukních, zdrsnělým a omrzelým po boku nebo ve vleku mužova zaměstnání, potom není skutečně odkud by čerpala aspoň na chvíli oněch x paprsků, které činí světlým, prohřátým a družným život rodinný. A náprava v těchto směrech ukládá se známým — ovšem ne u nás — spolkům domácnostním, o nichž i na těchto místech svého času byla řeč, které na př. dodávají za mírný poplatek malým domácnostem hospodyně, když matka onemocní, slehne a pod., a jimž nyní klade se za úkol, dodati hospodyni i na ten krátký čas, po který by matka-hospodyně v těchto domácnostech mohla vypřáhnouti a oddechnouti si, při čemž náklady s tím spojené měly by způsobem, který se zatím nenaznačuje, býti včlánkovány v naše dnešní sociální pojišťování.

Je v tom všem mnoho vřelosti, mnoho upřímného soucitu s ženou, s níž se slévá pot při plotně a která únavou usíná při nočním šití, ale v podstatě jsou to střely, které přeletují cíl na ten čas dosažitelný. Nejbližší a dosažitelnou etapou ulehčení ženě — a tu musíme zas rozeznávat, jako při celé ženské otázce, mezi ženou proletářkou a jí se blížící měšťkou — je zatím, pozvednout ženu proletářskou, dělníka v sukních, aspoň na niveau drobné měšťky, která prosta plahočení se prací, organismus ženy a povolání i povinnosti matky ubíjející, může se plahočiti aspoň doma, v rodině, v domácnosti, pro ni a pro své. K tomu směřuje — jak i o tom už častěji jsme referovali — intensivní a nikoli bezvýhledná snaha mezinárodního sdružení pro ochranu dělnickou dalším a dalším omezením výdělečné (živnostenské) práce ženské, která především žene útokem na etapu, od žádané shora dovolené ještě na hony vzdálenou, totiž naprostý zákaz noční práce žen. A teprv odtud povede cesta krok za krokem k další mezinárodní dohodě a postupnému omezování ostatní práce ženské, ovšem na nezbytném pdokladě intensivní mzdové politiky dělnických organisací, k tomu čelící, aby mzda muže dosáhla niveau mzdy hlavy rodiny, aby důchod rodiny dělníkovy byl důchodem mužovým, ne složkou důchodu jeho, ženina a nedospělých dětí, a aby tak žena i děti vráceny byly rodině a tím rodina mužovi. Za tím vším teprv leží etapa pravidelné roční dovolené mužovy a s ní teprve za příznivých poměrů důchodových i prázdně ženiny. Že zatím — a toto zatím je jak patrno zrovna nedohledné — aspoň pro drobné měšťácké a dělnické třídy poněkud lépe situované dá se dosíci leckteré úlevy dobrovolným pojištěním u zmíněných už domácnostních spolků dle vzoru německého, je nepochybno.

Ale my u nás nemáme jich dosud ani pro úkoly palčivější, jako jsou případy shora zmíněné (nemoc matky a pod.) a při lenivém chodu naší sociální svépomoci sotva se jich tak brzo dočkáme. Volati tedy za tohoto stavu věcí po matčině dovolené, je na ten čas pouhým chvilkovým výplodem nálady psích dnů, která s nimi pomine a s nimi na přes rok se zas vrátí, aby mezitím — nic se nestalo. *R.*

*

SAMOSPRÁVNÉ. Organisace práce samosprávy — Bohušovická schůze o návrhu krajských vlád a krajského zřízení.

Jubileum samosprávy přivodilo na přetřes otázku organisace práce samosprávy. Organisace dosavadní obcí a okresů ukázala se nedostatečnou. Okresnímu výboru schází skoro úplně možnost z moci úřední zakročovati tam, kde úkon obecní správy není přiměřený a zákonům odpovídající, a kde občanstvo proti úkonu nezvedá odpor. Avšak ani tam, kde z úřední povinnosti kontrola okresním výborem měla býti provedena, najmě v obecním hospodářství, ukázala minulost, že chybně používáno bylo pojmu samosprávy jako palladia, které vylučovalo samovolnou účinnou revisi hospodářství vyšší samosprávnou instancí. A nazírání toto tak velice pronikalo kruhy samosprávné a šířilo odpor společný proti domnělému rušení práv obcí či okresů zem. výborem, že zemský výbor uznal za nutné, osnovou zákona veškeren omyl odstraniti a povinnou revisi účtů samosprávných korporací zavésti.

Následkem vadných těchto názorů byl vliv vyšších instancí na orgány nižší jen velice skrovný, a zahleděli-li bychom se do historie samosprávy obecní i okresní, shledali bychom, že v těchto směrech samospráva takřka vůbec zůstala nehybně vězeti.

Jest příznačno ku př., že za 40 let nedodělali jsme se v účetnictví obcí ani okresů jednotné úpravy, ač úprava taková jest velice snadna a byla by i nejvýše vítaná. Dnes uznává se, že opomenutí toto nejen není v odporu s ideou samosprávy, nýbrž že opomenutí to nebylo ani zdrávo samosprávě, a že tudíž nejvyšší čas, aby náprava v tom se stala.

A tak je i v jiných oborech obecní či okresní správy. Nejen že není jednotnosti hledisek a způsobu provádění, není ani známosti toho, jak jinde se v určitém oboru jedná. Teprve letos vydána byla sbírka normálií zemského výboru, teprve letos vyvolán byl veřejný hlas po sbírce předpisů policejních, obcemi vydaných.

A přece vše to usnadnilo by práci činovníků i úřednictva, zlepšilo, zdokonalilo by práci tu a dalo základ nutné, vydatné po případě reformě zákonné.

Přes to ale, nebude-li pro nutnou organisaci položen základ zdola, nemám naděje, že práce shora přivodí výsledků trvalejších a účinnějších.

Starostové obecní postrádají pevnější organisace, která by seznámila je navzájem, opatřila prostředky k usnadnění a zdokonalení výkonů úředních, sdružila k vydatnějšímu obhájení zájmů samosprávy proti vlivům vnějším, najmě politických úřadů.

A podobně je i s činovníky okresních zastupitelstev.

V Německu již dávno panuje zvyk, že se samosprávní činovníci občasně na sjezdy sjíždějí, aby si tu pohovořili o otázkách pro samosprávu důležitých a časově nutkavých. U nás bohužel nikdo v tom směru dosud ani nezavadil. Ani jubileum samosprávy nevyburcovalo naše pohlaváry z netečnosti. A my tím spíše, že jsme národ malý, máme potřebu, aby i samospráva naše byla co nejdokonalejší.

Ve trojím směru postupovati by bylo radno: jiné jsou zájmy obcí venkovských, jiné měst a jiné okresních zastupitelstev.

Svatojanský týden zemědělský přímo je stvořen pro pravidelné sjezdy venkovských samosprávných činovníků, navrhovaly »Zemědělské Listy.«

Sjezd měst a okresů dobře by se hodil pospolu ve dni svatováclavské.

Avšak nestačuje pouze na sjezdech hromadných probírati otázky, samosprávných organisací se dotýkající, daleko větší a slibnější účinek míti bude stálá a pevná organisace činovníků v okrese samém.

Organisaci provedla by po okresích zvláštní organisační komise, sestávající ze dvou zástupců okres. výboru, okres. sekretáře a čtyř zástupců obec. starostů. Komise tato měsíčně by aranžovala důvěrné schůze starostů, na nichž by v úradu se braly tyto předměty: výklad nových zákonů a nařízení, postup práce obecního úřadu v příštím měsíci, sdělení z praxe dle judikatury nejvyšších instancí, právní porada ve věcech samosprávných, návrhy na zjednodušení, zdokonalení a sjednocení praxe úřední a návrhy na reformu správní. Stal-li by se důvěrný sbor starostenský i poradcem o nastávajících volbách okresních, zemských, říšských i do ostatních správních organismů, byla by organisace ta rozhodujícím, nejvlivnějším činitelem v okrese. Neméně důležitým úkolem této organisace by bylo: pořádati samosprávné kursy pro dorost samosprávný. Jednou ročně svolala by organisační komise veřejnou schůzi pracovníků samosprávných, na níž by skládala účty ze své činnosti a kde by se vyslechla i zpráva o zákonodárné činnosti zemských i říšských poslanců.

První krok k organisaci provedl právě okres velvarský.

*

Obci Bohušovické náleží zásluha, že první v Čechách na veřejné schůzi samosprávných činovníků (31. července) se obírala otázkou krajských vlád a zřízení krajského. O thematě promluvil tajemník K. Harmach. Otázku krajských vlád dle návrhu Körbrova z r. 1900 nutno posuzovati s trojího stanoviska, politického, národního a správního. Návrh Körbrův v sobě tají úmysl, rozkouskovati jednotné král. české na deset departementů, ovládaných přímo ministerstvem, a ohraničení krajů dle úmyslů německých má se státi tak, aby co nejvíce bylo krajů národnostně jednolitých, třeba i na újmu zdatnosti veřejné správy. O tom, jak by se měly menšiny ochrániti, osnova se nezmiňuje. Otázka krajských vlád musí řešena býti jen a výhradně jako reforma veřejné správy, která jest nezbytně nutna, a to především pro nás, pro naše království, jež jest největším i nejdůležitějším

správním útvarem celé Cislajtanie. Z toho důvodu je potřebno pilné a svědomité studium otázky této, abychom mohli včasně postaviti proti požadavkům vlády a Němců požadavky vlastní svoje. Jako kardinální požadavky pro řešení veřejné správy vystupují tyto: odstraniti písemné řízení a zavésti ústnost, bezprostřednost a veřejnost řízení, jehož předpisy nutno přesnou a jednotnou zákonnou úpravou zrevidovat a ustálit, zjednodušiti postup instanční úplným zrušením ministerské odvolací stolice, která se stala naprosto zbytečnou existencí správního soudního dvoru, konečně zavésti do instančního řízení toliko dvoje stolice rozhodovací s poslední instancí správního soudu, jehož organisaci a působnost bude nutno tolikéž upraviti.

Avšak i otázka krajského zřízení samosprávného vyžaduje opatrného posuzování s naší strany. Samotné krajské zřízení nepostačuje bez současné vydatné reformy celého ústrojí samosprávného.

Základem reformy musíme učiniti obec, jejíž vývoj ve tři od sebe odlišné typy: obec venkovskou, městskou a veleobec, jest ukončen. K těmto typům bude nutno přihlédnouti při budoucí revisi ústavy obecní. Hlavním požadavkem reformním jest požadavek spravedlivého zastoupení v obecní správě na základě všeobecného, rovného a přímého práva volebního a spolu na základě poměrného zastoupení všech v obci.

Splněním požadavku toho přivodíme klidnější, slušnější a spravedlivější boj v našich obcích, zvláště smíšených, neb reforma znemožňuje každé znásilnění menšiny většinou. Dalším, neméně důležitým požadavkem jest správné rozřešení otázky úřednické. V obcích venkovských stane se tak pomocí obvodních tajemníků, v městech a veleobcích bude nutno vytvořiti řádné úřednictvo s podobnou pravomocí, která jest údělem zeměpanského úřednictva. Také dohled k obcím musí býti důsledněji proveden a donucovací moc autonomii zabezpečena. S reformou zřízení souvisí reforma výchovy budoucích činovníků samosprávných, kteří hned za školní docházky musejí se seznámiti s duchem i zákony samosprávy.

Avšak i reforma organisace samosprávy jest nutna. Němci chtí vložit mezi obec a zemi kraje a okresy vypustit.

Tajemník Harmach brání instituci okres. zastupitelstev, ukazuje k dobrým i vadným stránkám a dospívá k úsudku, že by krajské zastupitelstvo řešilo ony úkoly, které vůbec přesahují síly okres. zastupitelstev a jež z důvodů ekonomických i finančních nedobře se hodí v rámec působnosti zemské správy. Připustíme-li tudíž z těchto důvodů opravněnost zřízení krajského, činíme tak jen v zájmu veřejné správy a předpokládajíce, že současně se zavedením instituce této provedena bude náležitá reforma i okresního zřízení a budou základní podmínky reformy obcí splněny i pro okresní a krajskou samosprávu.

V důsledku reformy organisace samosprávy vyplyne potřeba revise instančního postupu a řízení v samosprávě a tu zkrácení cesty instanční a zavedení ústnosti a bezprostřednosti v řízení přichází v úvahu.

Schůze bohušovická dotkla se časové, velice významné otázky, která by neměla zůstati šíře nepovšimnuta, neb jest to otázka eminentně česká, a zvláště okres. výbory záhy měly by k otázce stanovisko své zaujati. Při této příležitosti upozorňujeme na tyto práce české, které otázky se dotýkají: Prof. dr. Boh. Rieger, »Přehled novějších návrhů zřízení krajského«, K. Harmach, »K otázce reformy obec. samosprávy«, dr. J. Sládeček, »Die Reform des österr. Administrativ-Verfahrens bei den Verwaltungs- und Finanzbehörden«, »Nár. Listy« ze 17., 18. a 19. dubna 1904, (články posl. dra Fiedlera).

Ca.

*

ŠKOLSKÉ. Činnost Zemského ústřed. spolku jednot učitelských v Čechách dle jednatelské a účetní zprávy podané valné hromadě delegátů. — Výroční zpráva Dědictví Komenského, literárního sdružení učitelského za r. 1903—4.

Jednatelská a účetní zpráva Zem. ústřed. spolku jednot učitelských v Čechách byla letos v čas vytištěna a do rukou učitelstva rozeslána. Učitelstvo i širší veřejnost má příležitost bedlivě ji pročísti a kriticky činnost ZÚS. oceniti. V osobách vedoucích správu spolku nestala se v uplynulém správním roce změna žádná. I pořadatel ústřed. orgánu nesetrval na své resignaci, na níž v poslední valné hromadě delegátů před širší veřejností tak resolutně trval.

Zemský ústřed. spolek měl zastoupení ve všech hlavních hospodářských podnicích učitelských, dále v Nár. radě, v Ústřed. vzdělávacím sboru a — na co jednatelská zpráva zapomněla — ve výboru banky »Prahy«. Úsilí správy spolkové dostati zastoupení v nejvyšším školském úřadu zemském nesetkalo se ani letos se zdarem. Jak vysoce důležitým by takovéto zastoupení bylo, ukázal nejnověji zpátečnický výnos zem. školní rady o pěstování církevního zpěvu v interkonfesijním obecném školství a povzbuzení učitelstva k dalšímu pěstování varhanictví. Bylo-li úsilí předsednictva ZÚS. o zastoupení učitelstva v zem. školní radě bezvýsledným, pak úsilí o přiměřenější zastoupení v okresních a místních školních radách se v uplynulém správním roce téměř ani neprojevovalo. A přece starost o větší zastoupení ve škol. úřadech by mělo míti předsednictvo ZÚS. stále na paměti a věnovati jí pozornost nejen ve schůzích, ale i v žurnalistice spolkové. Jinak přece učitelstvo svoje reformní snahy v oboru vyučování neuplatní, jinak se o spravedlivější obsazování učitelských míst, o humannější praxi při disciplinárním řízení, o potřebné rozšiřování školství atd. nepostará, než když se vliv jeho ve školských úřadech sesílí tou měrou, aby čeliti mohl namnoze zhoubným a neosvětovým vlivům autonomním, klerikálním a byrokratickým, které tu mají rozhodující moc.

V ZÚS. soustředěno je letos 120 okres. jednot učitelských se 7823 členy. Proti roku loňskému přibylo pouze 60 členů. Uváží-li se, že všech českých učitelských osob, učitelky industriální a učitele náboženství v to nepočítajíc, je v Čechách na 11.400, pak v ZÚS. je sdruženo pouze 68 proc. tohoto učitelstva. Jednatelská zpráva neuvádí, co bylo učiněno, aby se rozluka, která je jednou z negativních akcí

nynější správy spolkové, zcelila a více než 30 proc. českého učitelstva pro společnou práci v ZÚS. získalo.

Pokud se týče zapravování členského příspěvku lze říci, že velká většina učitelstva měla smysl pro organisační povinnost. V r. 1902—3 zapravilo stanovený organisační příspěvek téměř 97 proc. sdruženého učitelstva, v neuplynulém ještě správním roce mají tento příspěvek zapravený 53 jednoty, t. j. 44·16 proc.

Ku provádění pracovního programu utvořili členové širšího výboru pět odborů: hospodářský, právní, tiskový, školský a kulturní. Ku práci v těchto odborech má právo přihlásiti se volně každý člen organisace. Starosta ZÚS. přesunul takto zodpovědnost za činnost spolku na předsedy jednotlivých odborů, sám nepřihlásil se ani do jediného odboru.

Intensita práce v ustanovených odborech nebyla všude stejně velká, v některých byla nepatrná, ano i vůbec se neprojevila, anebo pro krátkou dobu trvání a jiné příčiny projeviti se nemohla. Právní odbor, resp. jeho předseda p. K. V. Tuček vyřídil 386 právních případů, z nichž toliko ve 4 dožádal se pomoci právníka. Žádoucím by bylo, aby ustavením se právních odborů při všech jednotách byla velká práce předsedy ústřed. právního odboru přiměřeně rozdělena a přenesena. Dosud je zřízen právní odbor jen v několika okres. jednotách. Na nesamostatnost mnohých učitelů ukazuje fakt předsedou právního odboru konstatovaný, že totiž obracejí se často na odbor s dotazy, které lze zodpovídati pouhým nahlédnutím do sbírky zákonů školských. Cit právní se nesesílí jinak, než když všichni učitelé budou za svou povinnost pokládati, aby často v zákony školské nahlíželi. Úplnou sbírku zákonů školských počal vydávati ZÚS. Lze jen si přáti, aby tato sbírka byla brzy vydána a vhodnými rejstříky k orientování opatřena. Starší sbírky tohoto druhu jsou dnes již neúplné a nevyhovují.

Že se spolek odhodlal k vydávání lidových kalendářů, lze jenom chváliti. V druhém roce vydávání se kalendáře zlepšily jak po stránce vnější, tak vnitřní a lze očekávati, že při dalším vydávání bude míti spolek z »Havlíčka« a »Palackého« také hospodářský prospěch. Je k tomu ovšem třeba, aby se agilnost mnohých učitelských jednot, na jejíž slabost si jednatelská zpráva naříká, hodně zvýšila. Odebrati jeden výtisk kapesního kalendáře učitelského, jehož vydávání od soukromého vydavatele spolek převzal, mělo by patřiti k povinnostem každého člena učitelské organisace. Lze jen toužiti po tom, aby kalendář kapesní zdokonaloval se rok od roku hlavně ve směru praktickém tak, aby se stal nezbytnou kapesní příručkou pro učitele.

Spolkový věstník »Český Učitel« zlepšil se v uplynulém roce hlavně ve své příloze »České Škole«. Redakce starala se vhodně, aby zvláště ve výtazích z universitních lidových přednášek podávala učitelstvu dobrou četbu. Hlavní list byl často hodně prázdný. Polemiky byly v něm vedeny zhusta způsobem nevěcným, nevhodným, hrubým a v celku neúčinným a neplodným. Počet jeho odběratelstva nezvyšuje se v posledních 4 letech ani z daleka tou měrou, jakou zvyšoval

se v prvním třiletí svého vycházení. Hospodářský výtěžek jeho je dosud nepatrný a nerovná se ani přibližně výtěžku orgánu německého učitelstva v Čechách, jehož odbírání je ovšem pro všechny členy organisace závazným.

Otázka uskutečnění Svazu učitelstva československého nedostala se v uplynulém roce valně ku předu. Přecházeti by jí mělo sdružení učitelstva všech kategorií v Čechách. Nynější předsednictvo ZÚS. nahrnulo však proti sobě tolik animosity, že se mu to asi nezdaří.

Podpůrné fondy zřízeny jsou pouze v 9 venkovských školních okresích. Žádoucím by bylo, kdyby ustaveny byly při všech jednotách a kdyby byly v jisté spojitosti s podpůrným fondem ústředním. — Ústřední záložně učitelstva československého prospělo značně přesídlení z Brandýsa n. L. do Prahy. Peněžní tento ústav vykazoval ve správním r. 1903 značný obrat 3,157.040·36 K. Čistý zisk v obnosu 3580·65 K výši obratu poměrně neodpovídal. V prvním půlletí správního roku 1904 činí obrat záložny 2,645.876·66 K, závodní podíly 155.107·80 K, reservní fond 9353·13 K. Správní výbor záložny měl by uvažovat o tom, jakým způsobem by mohla býti hodně vysoká úroková míra pro dlužníky, dostupující $6^1/_2{}^0/_0$, snížena. Německé učitelstvo v Čechách má možnost vypůjčovati si spolkové peníze nejvýše na 5 proc. — Neméně prospělo přesídlení do Prahy »Ústřednímu nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého«, jehož počet odběratelů stoupl na 4000. Jednatelská zpráva musí nyní dávati za pravdu všem, kteří vytýkali hned při zakládání posledních dvou podniků, že Brandýs nad Labem není pro ně vhodným místem. — Pojišťování na život u banky »Prahy« prostřednictvím organisace dodělalo se značných úspěchů, neboť počet pojistek organisačních z obnosu 555.100 K na konci r. 1902 stoupl na konci r. 1903 do výše 2,126.600 K. Z celkového výtěžku 33.574·73 K dostali pojištěnci po vydáních režijních na slevách 7328·92 K, sběratelé 8274·73 K, výpomocná pokladna pojištěnců 6131·32 K, záložna 6496·62 K, ZÚS. 4000 K. Z výpomocné pokladny rozděleno pojištěncům na stipendiích celkem 5400 K. Uznává se potřeba nového regulativu v tom směru, aby dostávalo se větších výhod pojištěncům, neboť jinak další rozvoj organisačních pojistek se uvolní, nebo i zastaví. Jednotlivci, kteří se k pojišťování přihlašují, přijdou při nynější praxi k tomu, že největší výhody individuelní nabudou tehdy, přihlásí-li se u banky přímo sami, bez agentů, ve kterémžto případě připadne veškerý výtěžek jedině jim, kdežto při nynějším stavu věcí těží z výtěžku hlavně sběratelé a zvláště pak vrchní sběratel, v druhé řadě ZÚS. a teprve ve třetí řadě pojištěnci. Dostává-li nyní vrchní sběratel s hrstkou ostatních sběratelů větší výtěžek než celé dlouhé řady pojištěnců dohromady, pak nelze nazvati věc správnou ani zdravou.

Zakládání útulků pro studující synky učitelské je v počátcích, zatím co v Zem. učitelském spolku německém je hojně rozšířeno. První »Zoubkův studentský útulek« v Kostelci n. O., otevřený počátkem šk. r. 1902—3 ve vlastní budově za podpory ZÚS., zdárně prospívá. Útulky takovéto měly by býti zakládány hlavně v městech,

kde je více druhů středních škol. Někde (na př. v Plzni) konají se k tomu již přípravy.

Solidárnost učitelstva v ZÚS. sdruženého s ostatními slovanskými i německými zemskými spolky za příčinou jednotného postupu v obecně důležitých otázkách je vždy dobrá a úspěšná a měla by býti stále pěstována. V uplynulém správním roce projevila se zvlášť v zakročení proti vydání zpátečnického řádu disciplinárního. Vhodné jsou sjezdy abiturientův učitelských ústavů, které se nyní pravidelně o prázdninách v různých místech konají a při nichž nastávající učitelé se poučují o věcech organisačních, životosprávě, dalším vzdělávání, o cílech a snahách českého učitelstva a p.

Na práci s realisováním kulturního programu, přijatého na posledním sjezdu pražském, bylo téměř zapomenuto. Jednatelská zpráva sice uvádí, že v tomto směru byla zahájena akce ve školském odboru Národní rady, kde byly přijaty návrhy Fr. V. Moravce o výchově ve společnosti, a návrhy V. Rašína o pokračovacích školách, dále pak návrhy F. V. Moravce a F. Fialy o vzdělání mládeže rolnické a spolupůsobení učitelstva v širším výboru, než to všechno je za celý rok bilance velmi skrovná.

Ve příčině opravy disciplinárního řádu slibuje jednatelská zpráva usilovnou práci. Svého času zpracovaný návrh bude podroben revisi, v právním odboru projednán a jednotám rozeslán k vyjádření, kterými cestami by bylo nejlépe možno jej uzákoniti. O vyšším vzdělání učitelstva připravuje se pamětní spis k ministerstvu vyučování. Účinným by bylo, kdyby se přičiněním učitelstva ve veřejnosti české slovem i tiskem radilo, aby ti, kdož se povolání učitelskému oddati chtějí, vystudovali celou střední školu a po vykonání maturitní zkoušky se dávali zapisovati do t. zv. pátých ročníků při paedagogiích. Čtyři dlouhá léta na nynějších paedagogiích ztrávená jsou pro vzdělání učitelstva velmi málo úrodná. Vyšší vzdělání učitelstva hleděl ZÚS řešiti cestou svépomoci. V těchto dnech, od 17. do 27. srpna pořádá společně se zemským spolkem moravským a slezským universitní prázdninový kurs paedagogicko-přírodovědecký v Náchodě, k němuž přihlásilo se hojně posluchačstva. Menšího významu je kurs pro mathematiku a deskriptivu a kurs frančiny. Hmotně podporoval spolek vzdělávací snahy učitelstva obnosem 1000 K k částečnému vrácení kolejného nemajetným účastníkům kursu v Náchodě, poskytnutím 3 studijních stipendií a subvencí výstavě pro uměleckou výchovu v Kutné Hoře. Jde o to, aby správa ZÚS pamatovala na vzdělání učitelstva nejen v určitých dnech, ale stále.

Správa spolku domáhala se u ministerstva vyučování bezvýsledně výnosu proti anonymním udáním, dále tak spravedlivé věci, jakou je upravení prázdnin v tom směru, aby rovnaly se prázdninám na školách středních, a povolení vedřin také na školách venkovských, dále omezení zbytečného písaření ve školách, povolení, aby universitní knihovna mohla půjčovat knihy širšímu učitelstvu, subvence pro universitní kursy v Náchodě. Zemské školní radě podán společně s německým učitel-

stvem pamětní spis o obsazování míst a žádost, aby nebylo více škol spojováno pod jednou správou.

Za nejbližší úkoly ZÚS označuje jednatelská zpráva: změnu disciplinárního řádu, spravedlivé obsazování míst, vymožení aktivních přídavků pro všechno učitelstvo, rozluštění otázky učitelských bytů, boj proti klerikalismu ve sdruženém šiku učitelstva bez rozdílu politického smýšlení a za současné realisace kulturního programu.

Jmění hospodářských podniků učitelských se v uplynulém roce přirozeně zvětšilo. Podpůrný fond ZÚS má 15001·80 K, Škodův 420·60 K, útulkový 7450 K, pro stavbu sirotčince 2800 K, pro stavbu učitelského domu 1400 K, Bolzanův sirotčinec 105.265 K, Samostatný 48.365·72 K, Spolek pro vydržování učitelského konviktu při Bes. Uč. 18000 K, pro zbudování učit. domu v Praze 4469·50 K jmění. — Účetní zpráva nepodává jasný obraz organisačního hospodářství a dá asi opět příčinu k četným dotazům a nedorozuměním. Není sestavena dle vzoru výroční zprávy »Dědictví Komenského«, jak bylo touženo, a nevzbudí proto u posuzujícího učitelstva potřebné důvěry.

Současně s jednatelskou a účetní zprávou ZÚS dostává se nám do rukou výroční zpráva Dědictví Komenského, literárního sdružení učitelského za správní rok 1903-4. Spolek tento plní zdárně svůj úkol a utěšeně se rozvíjí ku prospěchu věcí školských a učitelských. Vydavatelská činnost D. K., která v minulých létech poněkud vázla, v posledním roce se zvýšila. Zpráva konstatuje stálý vzestup co do množství i odbytu nově vydaných publikací, jež se těšily hojné přízni i kritiky mimoučitelské.

Jako nejpřednější čin D. K. uvésti třeba založenou »Biblioteku paedagogických klassiků«, řízenou prof. Drtinou, která po pečlivých přípravách stává se skutkem. Zahájena bude vhodně po prázdninách vzorným vydáním Komenského »Velké Didaktiky«, po níž následovati bude Lockeův spis »O výchově.« — V knihovně »Časových otázek a rozprav paedagogických« vydalo D. K. R. Neuhöferův »Úvod do psychologie dítěte«, F. V. Krejčího »Umělecké dílo v literatuře a jeho výchovná moc«, L. A. Brůžkovu kritiku učitelského vzdělání v paedagogiích a jejich příští reformu a Fr. Čadův spisek »Význam Komenského Informatoria školy mateřské«. Jako zvláštní leták rozšířilo D. K. ve 20.500 výtiscích přednášku prof. Drtiny »O Komenském«. — V Bibliotéce vzdělávacích spisů příležitostných vydán J. Müllerův »Sloh«, kniha to, pokoušející se řešiti důležitou a časovou otázku vyučování. V druhém vydání vyšly J. Úlehlovy »Listy paedagogické« v novém uspořádání, spis to, který lze pokládati za jeden z nejlepších, které na poli paedagogiky v uplynulém čtvrtstoletí u nás byly vydány. Překladem Karpowiczových »Črt paedagogických« seznámilo se učitelstvo s předním polským spisovatelem paedagogickým. Členstvu rozdána jako premie brožura »Anketa o umělecké výchově«, obsahující snůšku názorů o časovém problému vychovatelském. Mládeži české přineslo D. K. k vánocům cyklus pěkných uměleckých obrázků s názvem »Jesle« od bratří Wenigův a svazek Alšových »Pohádek« provázených slovem V. Tilleho v nejlevnější ceně. Alšův Betlém doplněn čtvrtým archem.

Spolek se rozhodl vydávati také nástěnné obrazy k vyučování věcnému vyhovující ve směru uměleckém a jako první připravil »Maloměstský trh« od malíře Jiránka. Spolkový orgán »Paedagogické Rozhledy« po vnitřní stránce zlepšil se zvláště pracemi několika universitních a středoškolských učitelů. Cennými rozhledy v oboru paedopsychologie nahrazují P. R. učitelstvu zvláštní orgán. Rozšířením orgánu se bohdá umožní, aby »Paed. Rozhl.« také v jiných oborech a zvláště v literatuře paedagogické a pro mládež staly se učitelstvu bohatou a vyčerpávající revueí.

Po vnější stránce jeví se rozvoj literárního sdružení učitelského stále větším přibýváním členstva. V posledním roce přibylo 411 nových členů, takže čítá dnes D. K. 2401 člena. Finanční správě spolku věnována značná píle a v tomto směru může býti D. K. jiným sdružením učitelským a zvláště ZÚS vzorem k následování. Účetní zpráva je podrobná, jasná, nic netají a plně proto uspokojuje. Slibné toto učitelské sdružení má 49004·75 K čistého jmění a v uplynulém správním roce mělo 54849·45 K příjmů a vydání. Členem D. K. měla by se státi každá osoba učitelská. Dosud je z 11400 učitelův a učitelek v Čechách sdruženo v D. K. pouze asi 17%, z Moravy a Slezska pak zlomek nepatrný. Také učitelstvo středoškolské, které má ve výboru spolku zastoupení, nemělo by ze členství v D. K. škodu.

*

LITERÁRNÍ. Sbírky veršů: K. Leger, Fantastické povídky a Ballada o mrtvém ševci. — Alois Škampa, Poslední květ. — Josef Müldner, Ztroskotání. — Adolf Brabec, Květy samot. — Bohuslav Květ, Na vodách neklidu. — Rud. Stupavský, Z mého zpěvníku. — Rud. Illový, Květy odboje. — Julius Myslík, Dělnické písně. — Jar. B. Zyka, Mužným duchem.
Fr. Polívka, Názorná květena zemí koruny české.

Navazuji na starší sbírku Legerovu, »Fantastické povídky«; sbírka poslední je jaksi jejím pokračováním a doplňkem; mohly vyjíti s jedním titulem. U básníka sklonnost k realistickému pojímání prozírá i z roucha fantastického, třeba často hodně nápadného. Lebkou, objevenou někde na šibeničníku, básník evokuje si na př. romantický příběh krásné mladé cikánky, vášnivé tanečnice a věrné milovnice, obětující se vlastním životem za jejího milence vraha (»Cigánka«); na hřbitově o půlnoci básník svádí zesnulé obyvatele zapadlé vísky horské k rozhovorům a meditacím o nynějším světě (»Vesnický hřbitov«), od starého hlídače dává si vypravovati jeho pohádkový milostný příběh o něžné víle, proměňující se za svítání v květ leknínu (»Leknín«), k vyhublému umírajícímu jinochu v chudičké chyši dává sestupovati obrazu vábné ženy se stěny (»Před smrtí«), k mediku, který svedl mladou ženu k nevěře, přivádí tuto ženu jako nebožku, která se právě pro tento svůj poklesek v téže noci otrávila — po »živém snu« trčel na stole nůž zabodnutý od medika do její ruky a kapka krve (»Návštěva«) atd. atd. — tedy motivy, jaké v různotvárných variacích propracovala již skoro před sto lety romantika. Ale pod tím opestřeným rouchem prohlížíte v duši člověka, který živě bolestní nad odnárodňováním českého lidu mocí velkého cizího průmyslu (»Vesnický hřbitov«), člověka, který cítí s lidmi uhnětenými bídou sociální, a podléhá podobným novějším idejím. Skoro všecky básně pojí stejné nazírání: jakási touha ži-

votní, touha vyžíti se v rozkoši lásky, ať je znázorněna vášnivou cikánkou, nebo starým mnichem, který za moru se poddává nevinnému půvabu ženskému a odnáší si na onen svět spokojený úsměv z tiché oddanosti krásné dívky židovské (»Mor v Kolíně r. 1680«), nebo zachycena záchvěvy přírodní milosti pohádkovité víly, ba i nepřirozeně v skomírajícím jinochu, který jsa v posledním tažení s jiskřícím okem dává si vyprávěti o rozkoších Vídně tančící a objímající se a umírá roznícen jsa touhou po ženském objetí.

Týž převážný ráz vyznačuje též druhou sbírku. Všude láska jako nejhybnější motiv života. Nadpřirozenou moc lásky, proti které mluví sice rozum, který chvíli triumfuje, ale neuvědomělý přírodní cit na konec vítězí, Leger vyličuje v »Rybáku« — doplněk k »Leknínu« ve starší sbírce. V »Nemocném« student poeta hynoucí láskou — doplněk k básni starší »Před smrtí«, láska a veselí života za života neukojené ohlašují se u mrtvého po smrti (»Ballada o mrtvém ševci« — fantastický nápad o mrtvém ševci tančícím vysvětlen na konec rovněž realisticky jako sen). A tak i jinde: láska vzbuzená v starém srdci dívkou, která vlídností a předstíranou láskou množí návštěvníky v hospodě (»Luční víla«), touha po objetí ženského těla, mladého a buclatého, přenesena do života posmrtného, ženy upíjející nezkušené mladíky (»Do alba«). »Carpe amorem« mohlo býti nadepsáno nad většinu básní — láska buď jako »sladký hřích«, nebo mlsnota fysické lásky, která se zálibou pozoruje dívku nedostrojenou (»Rozpustilý«), buď jako čistá, posvěcená náklonnost (»Myslivna v zimě«, »Cestou z kostela«). Navíc je v mladší sbírce Legerově hojný živel satirický — satira ozývající se z pravidla násilnou, upřílišenou karrikaturou — často i didaktikou. Jak zcela jinak vyzněla by na př. satira Macharova v číslech jako »Ve službách národa«, »Vař, hrnéčku, vař!« nebo »Satira« a j.! Navíc má dále tato nová sbírka několik čísel, v nichž je největší síla Legerova — vystihování života maloměstského, malicherného, předsudky naplněného.

Alois Škampa ve sbírce »Poslední květ« doznává v jedné básni, že si zachoval ideály svého mládí. Bohužel zachoval si také poesii svého mládí: poesii bez velkých zkušeností, bez hlubšího nazírání na svět a na život člověka. Zpívá o lásce: šťastný ten člověk na př. s pietou chová si kytičku fialek od své drahé a neprodal by ji za celý svět (»Poselství«), v zimě chodí ze sněhu vyhrabávat mateřídoušku, posvěcenou jejich láskou, a tiskne ji ke rtům (»Zapadlou stopou«), stále se trápí steskem, že on je starší, ona mladší; dovídáme se z jeho básní, že je i hodným a šťastným manželem, ale vztah mezi mužem a ženou neosvětlí vám ani jediným novým paprskem, nikde nová nuance citu erotického. I ty obrazy básnické zní vám jako dávno známé, i oblíbený rým »nebe — Tebe« je pro staršího básníka zajisté velmi charakteristický. V druhém oddíle »Z přírody« básníkův cit přírodní mluví k nám jen vyčerpajícím, systematicky probraným popisem, ale nikde není individuálních silných obrazů přírodních. Poslední oddíl »Z pouti života« prozrazuje nám člověka zbožného, člověka, který miluje svůj domov, svůj koutek v přírodě, člověka nebouřlivých projevů

životních, který si své malé strasti maluje v obrovských rysech, člověka, který si svědomitě zpytuje svědomí o všech svých činech — zkrátka hodný člověk podle předpisů božských i lidských. Takto zůstává i poesie jeho »holubičkou tichou«, jak ji sám nazývá, skromnou, která nepochybuje sice o svém vyšším určení, ale která nečiní také velkých nároků literárních.

Poslední sbírka *Jos. Müldnera* »Ztroskotání« čte se jako řezavý kontrast k básním Škampovým. Zde spokojená radost ze života, u Müldnera stále se opakující teskný bol a jistá nuda ze života; u Škampy oddané požívání štěstí z lásky k vyvolené ženě, u Müldnera kletba takovéto lásky a odpor k ženě (vyslovuje to hlavně v oddíle druhém »Marnost ženy«); u Škampy stydlivé tužby milostné, u Müldnera žena tělesná, odhalená, noci s ní společně prospané; u Škampy nevinná naivita, u Müldnera přespělé zkušenosti životní. Škampa s pietou a žehnáním vyhledává místa, kde dříve meškával s milou, Müldner ta místa stíhá proklínáním. Škampa je optimista, s každým údělem spokojený, Müldnera nic trvale neukojí ani neupoutá. A tak i v podrobnostech a prostředcích básnických. Škampa náladu přírodní kupením zjevů vleče po několika stránkách, Müldner s prospěchem zachycuje jednotnou náladu v stručných slohách. Ten ráz ukazuje se zejména v prvním oddíle »Moře«. Ovšem marně bychom tu čekali překvapení vnitrozemce mořem a dojmy z cizího živlu; i sem vniká ona omrzelost a neukojenost. Základní tón celé sbírky Müldnerovy vyznívá charakteristicky z těchto veršů:

»Mně jiných darů život nenabízel,
než ran, jimiž mne bičoval můj žal.
Žeň bohatou svých bolestí jsem sklízel
a jiné úrody ni lán můj nevydal.«

Ale z celé sbírky marně hledáte zdůvodnění tohoto pojímání; pochybujete, že v tom je pravdivý obraz vnitřního života básníkova.

Několik náladových obrázků podává ze svých dojmů *Ad. Brabec* v »*Květech samot*«. Byl u moře, viděl nějaký koutek v Italii, prožil šťastné i tklivé chvíle v lásce, se zálibou poslouchal flétnu, housle v noci, violu a zveršoval to vše v několika nestrojených, ale často také mělkých verších. Mladý člověk tu příliš často truchlí nad uplynulou mladostí, hledá svou ztracenou minulost, projevuje příliš jednostranně náklonnost k chmurným zjevům — zajisté tu víc manýry, víc vyčteno nežli skutečně prožito. Sbírku svou, nákladně upravenou, Brabec věnoval Ant. Klášterskému; myslím, že se tím zároveň hlásí k svému vzoru.

Bohuslav Květ v básních, nadepsaných »Na vodách neklidu« dovede čtenáře zvábiti tím, co napovídá v úvodních slovech: »Chci však ukázati v těchto verších obraz duše člověka, jenž prošel peklem života a v posled zakotvil vší vroucností svého srdce v Bohu.« To věru už něco znamená! Ale čtete a poznáváte, že tu dosti zbožných hesel křesťanských, že básník je orthodoxní ve víře křesťanské, když mluví o životě věčném, o z mrtvých vstání a jiných článcích dogma-

tických, že si osvojil trochu fraseologie biblické a nic víc, ač je nesmírně domýšlivý na svou »Myšlénku«, které pěje hymnu:

»Myšlénko má! Rci, kdo by víc pro tebe dal než já!
Slyšíš ty kletby, padající na mou hlavu?
A tady stojím, oběť za tebe, však hrdý dosavad,
a chvějící se rty šeptají: Nikdy nazpátek!

A já již mnoho za tě dal a nazpět nepůjdu,
nechť hřmějí salvy pokrytců a lotrů placených . . . .«

Ale hledáte jedinou myšlenku v celé sbírce a namáháte se darmo; neřku-li takovou, za kterou by básník musel trpět hřímáním slov pokrytců a lotrů placených. A marně badáte v jeho verších, proč ta úzkost a neklid, o kterých pořád mluví. Patrně nic než heslo! Básník má přece na všecko svou zbraň. On »sice slaboch, chví se nekonečným děsem, když nejnepatrnější květ má v cestě zašlápnout« (str. 23.), ale na »psa podlého, Satana, revolver nabil ostrým nábojem« (13.), naplije ve tvář šedivé nevěstce s odporným úsměvem (15.) — vůbec i v jiných básních rád plije, stal se »tygrem vůči svým nepřátelům,« vlídným beránkem k přátelům (34.), »samce v sobě zabil nelidsky, by snáze vysmívat se mohl Milenci« (19.), polemikou »Čecha« a »Vlasti« bouří proti sestárlé kultuře, proti vědě, proti přeučeným mozkům, proti filosofům, kterým patrně za mák nerozumí atd. Opakuje zapomenuté středověké motivy sporů duše s tělem (27.), píše naivnosti o hněvech palmy, vehnané do země severu, a vedle toho chce být modernistou aspoň nucenou symbolikou a velikými začátečnými písmeny u některých substantiv, v čemž se žádnému grammatikovi na světě nepodaří najíti nějaké pravidlo.

Rud. Stupavský ve sbírce »Z mého zpěvníku«, vyšlé v publikacích »Nového Života«, představuje se v zadu nejen svou podobiznou, nýbrž i svým stavem: je kaplanem v Hulíně. Všem kaplanům zpívá tuto kommilitonskou »Kaplanskou písničku«, která sama dobře ukazuje, čího ducha jest celá sbírka.

1. »Veselý my život vedem
na tom světě — kaplani,
třebas někdy opuštěni
jako větřák na stráni.

2. Celý svět je naším polem,
práce pro nás všude dost,
hned jsme tady, hned zas jinde —
jak kdy komu pro radost.

3. Škola, kostel naším rájem,
k tomu hodný zbožný lid,
ve faře pak někde v koutku
jako hnízdo malý byt.

4. Třebas kapsa svítí prázdnem,
otvíráme rádi dlaň,
národu i církvi svaté
platíme vždy svoji daň.

5. Ke všem vždycky úctu máme,
laskavou, vždy směvnou tvář,
bychom v boji pevně stáli —
modlíme se breviář.

6. A když v srdce bol se dere,
matička nás potěší:
Trp jen, synku, s Pánem Bohem,
trpělivý nehřeší!

7. Za to všecko nevděk černý
duši naši zazebe,
ten však z mysli zapudíme
pohledem — tam na nebe.

Jako kaplan R. Stupavský veršuje o tom, co v kostele svým ovečkám kázává, co se s nimi modlívá; k tomu má své právo, jenom že to poesie není. Básní také o všeličems jiném, o čem asi v kostele nekázává a co se nemodlívá: má rád jaro, květy, zejména růži, letní večery, jako skoro každý básník, jenže praví básníci dovedou ten svůj cit přírodní vyjádřiti básničtěji; R. Stupavský podává tu objektivně popisované postřehy z přírody s nejvšednější meditací o nich a s nepatrnou náladovostí. Zpívá formálním primitivismem Hálkovým, Vojt. Pakosty, ale beze vší hloubky citové, bez síly úvah rozumových. Zbožným čítankářům to asi nebude vadit, aby těmito rýmovačkami neobohacovali školní čítanky, jako v ně uvedli jiné prázdné veršovce z duchovního stavu.

Hnutí socialistické si přirozeně podmaňuje také poesii. Motivy staré omšené přebarvují se v duchu idejí socialistických. To vyznačuje také verše *Rud. Illového* »Květy odboje«. Zrýmují se na př. takové věci o starém králi a mladé princezně, nevěstě jeho, která miluje svého lokaje. Ale ten nečinný lokaj, když na něm chce princezna, aby ji unesl, omlouvá se hrozícím hladem a bídou. Ten hlad a bída je tu nechutné vystrkování ran mrzákových. Sociální hnutí jich užívá zpravidla jen na pravém místě. Podobně jinde Illový spojuje starou tradici lidovou, pověry a pod. s novými ideami. Vůbec nemluví z těchto veršů procítění určitého názoru, nýbrž jen zevnější hesla a horování v duchu strany. Nejlepší jest ještě oddíl »Sny«.

Pro pořadatele »Dělnických písní« *Jul. Myslíka* rozhodoval praktický ráz: zpěvem chtěl šířiti ducha a zásady své strany. Vybral přes 60 písní, skládaných od skladatelů cizích i domácích, k účelům své strany, vybral vhodné písně lidové obsahu demokratického a sociálního, u mnohých přidány noty. Je vidět, že sociálním demokratům nejsou lhostejny věci, týkající se jejich národa. Uvedené písně podávají poučení o tom, jak skládají primitivní skladatelé písně: většina jsou vážné parodie neb ohlasy známých písní lidových; neobratnost veršovnická jeví se často jednak kostrbatým výrazem, jednak nucením se do vzletnější mluvy; ale všude proniká z nich pevně názor strany, důvěra ve vítězství vlastní věci.

Jiným duchem nese se *Jar. B. Zyky* »Anthologie sokolských básní a příležitostných proslovů, připsaných Sokolstvu«, »Mužným duchem«. Objemná sbírka příležitých proslovů, vyplynulých často snad z nadšení, ale častěji jen vynucených, má přirozeně ráz více jen dokumentární. Co zůstalo ze sokolské poesie živého, beztoho zná každý Sokol nazpamět.

*

Fr. Polívka, Názorná květena zemí koruny české. Nákladem R. Prombergera, knihkupce v Olomouci. O prvních dvou svazcích tohoto široce založeného díla »Naše Doba« přinesla podrobnější referát. Nyní dokončeno jest celé dílo ve čtyřech svazcích o 3159 stranách s množstvím názorných illustrací. Auktor, jenž plně ovládá svůj předmět, popisuje všestranně rostliny a složité životní úkony jejich. Připojuje zajímavé poznámky praktické, geografické, hi-

storické, bájeslovné, pathologické, etymologické. Zvláštní pozornost věnuje zejména důležitému opylení rostlin hmyzem. Tímto způsobem jsou vystiženy v »Názorné květeně« všecky druhy našich rostlin kvetoucích a mnohé cizozemské, jež se u nás pěstují v zahradách. Z rostlin tajnosnubných popsány tu jen tajnosnubné cevnaté, jak bývá pravidlem při populárních dílech; při vyličování jiných tajnosnubných bylo by asi spisovateli překonati překážky příliš veliké. První svazek, který vyšel naposled, obsahuje všeobecnou botaniku, soustavný přehled rostlin a praktický klíč k určování rostlinného rodu; na konec připojen seznam a biografie auktorů-botaniků. Při botanice všeobecné nezamlouvá se mi nevědecký pořádek podle jmen; tím je vědecký povšechný pojem o rostlině roztrhán; ovšem připouštím, že je to pro začátečníka postup praktický. Vytkl jsem již v prvním svém referátě upřílišenou snahu, každou květinu i sebe vzdálenější cizozemskou chtíti pojmenovati po česku. Jak se tu vyjímají jména jako dmuloret, krutiplod, stejnolemka, zavrnutka, pochvatec a j. v., kterých ani odborník nikdy neslyší! Chtěl-li Polívka tímto způsobem dílo učinit čtenářům přístupnějším, nevolil cestu správnou. Každému zahradníku je zajisté běžné odborné jméno latinské, a neústrojně nově ukovanými jmény českými se našemu jazyku zajisté nijak neposlouží. Dílu jinak důkladně a svědomitě pracovanému tato nezdravá snaha není na prospěch. Našim botanikům, zejména českému učitelstvu, bude zajisté »Názorná květena« svým snadným a příjemným podáním věrným a bezpečným průvodcem ve věčně krásné říši rostlinné. *J. P.*

ZPRÁVY.

K reformě tělocviku. Všude poukazuje se na důležitý význam našeho školství, kteréž v dobrém uvážení podrobeno býti musí nutným reformám, má-li rozumnou cestou vypěstiti, vychovati lidi šlechetných, poctivých povah a zdatných a svěžích sil tělesných.

O reformách mluví i píše se mnoho a také v skutek pomalu, ale krokem hlemýždím se uvádějí. Jedna z nich, nejnovější, zabývá se tělocvikem na školách, zvláště obecných a měšťanských, neboť od těchto nejnižších škol lze očekávati prvních kroků.

Výchova tělesná byla dosud a je stále nesmírně zanedbávána. Ač všichni uznáváme péči o zdraví a vědomi jsme si klesání tělesných sil lidstva, přece nepřihlížíme k pěstění tělocviku na školách obecných a spokojujeme se skoro až se zlomyslným jeho znehodnocováním. Tělocvik zůstává za všemi předměty poslední; i německému jazyku přičítá se větší důležitost.

V tomto roce zřízen při učitelském ústavě v Praze kurs pro učitele škol měšťanských; řízen je dobře, tak, aby posluchači, pokud možno, dobrých, praktických znalostí v oboru tom nabyli a samostatně dovedli se říditi. Učitelé, kteří nabudou zde odborného vzdělání, povoláni jsou v prvé řadě, aby na školách obecných předmětu úplnou péči věnovali, neboť je žádoucno odstraniti šlendrián, který dosud při vyučování tělocviku vládne.

Učitelům tělocviku dobře přináležel by předmět hygieny úzce s tělocvikem spojený. Zvláště na škole měšťanské bylo by spojení to výhodné, protože mohlo by tvořiti, jak bylo již řečeno, samostatný odbor. —

Dá se očekávati, že příslušné úřady, jež jeví o to zájem, vezmou otázku reformy tělocviku v úvahu a přičiní se, aby konečně již počalo se lepší výchovou tělesnou a upustilo od zastaralých, neprospěšných forem.

R.

Zdravotní inspektorky v Anglicku. Roku 1897 zavedeno v Anglicku zřízení zvláštních zdravotních inspektorek, kterým náleží dohlížeti k dodržování a zachovávání určitých zákonných předpisů, vydaných za ochranou dělnic. Činnost inspektorek těch prokázala se tak úspěšnou, že vláda rozmnožila nyní počet jejich o tři (dosud jich bylo 42, nyní 45).

Inspektorky tyto, zvláštní to úřednice, mívají občas společné porady, aby směnou svých zkušeností a ideí úřední svou činnost podporovaly a prohlubovaly.

Společnost Pestalozziova v Curychu založena 23. prosince 1896. Má tytéž cíle a stejnou organisaci jako berlínská »Společnost Komenského«. Hlavním účelem společnosti jest povznášeti blaho lidu podporováním vzdělání lidového a lidové výchovy ve smyslu a duchu Pestalozzově. Účelu toho se má dosahovati: 1. zřizováním a vydržováním veřejných čítáren s pobočními ústavy v rozličných čtvrtích města; 2. zařizováním lidových koncertův a dramatických představení; 3. zařizováním veřejných přednášek; 4. vhodnými publikacemi, jakož i rozšiřováním dobrých obrazů; 5. zařizováním schůzí na probírání otázek, týkajících se vzdělávání mládeže a lidu; 6. zakládáním a podporováním dalších ústavů, které slouží dílu společnosti.

Vznik pověsti o potopě světa. V »Archivu für Religionswissenschaft« zkoumá dr. Böcklen nanovo pověst o potopě světa. Dospívá při tom závěru, že pověst ta souvisí co nejtěsněji s kultem měsíce a že pohřešuje každého historického pozadí. Oblouk ve mracích, o němž bible vypravuje a který bývá pokládán za duhu, není, jak patrno, žádným trvalým znamením slibu, nýbrž naopak symbolem pomíjivosti a nemůže býti přiváděn v souvislost se suchem. Naproti tomu objevuje se srpek měsíce každý měsíc znova a namnoze platí za zvěstovatele počasí suchého, krásného. I Řekům byl srpek měsíce jako oblouk boha představou zcela běžnou. Výklad Böcklenův lze zcela dobře slučovati s babylonskou pověstí o potopě, jejížto pouhou změnou jest vypsání biblické

Rus Sybikov v Lhasse. Sybikov, Rus náboženství Buddhova, zdržoval se r. 1900 a 1901 dvanáct měsíců v Lhasse, studoval podrobněji tamější život a přinesl odtamtud mnoho fotografií, jež budou názorninami v díle, které míní vydati. Zatím uveřejnil některé zprávy o Lhasse (Sybikov jest Burjet; studoval na universitě petrohradské). — Zprávy jeho podávají některé věci dosud neznámé. Okolo Lhassy vede krásná široká silnice, která slouží pro průvody a cvičby kajicnosti. Kajicníci padají po 2—3 krocích na zem; ku obchodu celé silnice třeba upadnouti až 3000krát za den. V městě je toliko 10.000 stálých obyvatel; jest však důležitým obchodním střediskem — obchod však provozují z domácího obyvatelstva výhradně ženy. V paláci Potala, který jest sídlem Dalai-lamy (nejvyššího kněze), jest poklad, mincovna, škola bohoslovecká a medicinská, byty pro 1200 sluhův a pro 500 mnichův a vězení. V okolí, jak známo, jest mnoho chrámův a klášterů. V třech z klášterů těch bývá 15.000 mnichů, jež se po přednosti zabývají »učenými pracemi«. V jednom z těch klášterů jest 8000 mnichů, z nichžto 5000, věku počínaje od hocha do starce šedivých vousů, studuje bohosloví.

Čína vydržuje v Lhasse mandžurského residenta a »vojsko«. Resident vykonává také novou volbu Dalai-lamy způsobem tím, že vytahuje z osudí cedulku ze tří, popsaných jmény kandidátů chlapcův. Sbor učených mužů vychovává pak zvoleného; až do 22. roku věku jeho

jest vláda v rukou vladaře, jmenovaného od císaře čínského. — Nynější Dalai-lama, pátý od r. 1806, jest 27 let věku. Jeho rada, v jejíž rukou hlavně záleží moc vládní, skládá se ze čtyř »galonů«, císařem čínským jmenovaných. Správa země jest v rukou aristokracie v sobě uzavřené. Vojsko tibetské má 4000 mužů špatně disciplinovaných, ozbrojených luky a starými puškami.

Alkohol a trestnost. A. Baer byl z nejprvnějších, kdož soustavným a energickým způsobem poukazoval k tomu, že mezi požíváním lihovin a kriminalitou jest příčinný vztah. Od té doby vydáno již množství děl, jež se věcí tou zabývají a statistickými daty ji dotvrzují. V Aschaffenburgově knize »Das Verbrechen und seine Bekämpfung« jest také hodně případné statistiky, která čtenáře může plniti zrovna hrůzou. Baer svého času shledal mezi 3227 vězenci v Plötzensee 1174, t. j. více nežli třetinu, přesně 36·5% pijanův. Koblinski mohl mezi 390 vězni v trestnici v Düsseldorfu-Dehrendorfu jen 32·8% jich zjistiti, u nichž nebylo přílišné pití lihovin ve spojitosti s příčinou jejich provinění. Dále Koblinski shledal, že 43% všech zločinů spácháno v neděli, 18% v pondělí, 16·3% v sobotu, v ostatní dny všední jen 3—7%. Na žádost Aschaffenburgovu Fertig ve Wormsu podobnou učinil rozvahu a shledal: 35·1% zločinův a přestupků připadá na neděli (den bez práce), 17·3% na pondělí (den po neděli často bývá »modrý« — modřiny), 14·2% na sobotu (svat večer), na ostatní dny toliko 6·6%—9·6%.

Podobných věcí mělo by si býti všímáno též u nás!

Železniční síť na zemi. »Archiv für Eisenbahnwesen« podává přehled o stavu vývoje železničního styku koncem r. 1901. Dle přehledu toho činila veškera délka železných drah na zemi 816.755 km. — t. j. délka více nežli 20krát větší nežli největší objem země, totiž rovník, a přesahující dvojnásobně vzdálenosti země a měsíce. Kdyby se však počítala délka kolejí, nabylo by se délky ještě mnohem větší, poněvadž jest mnoho drah o dvojitých a trojitých kolejích.

Nejvíce železných drah má Amerika, totiž 410.630 km., z čehož připadají dobré tři čtvrtiny na Severoamerický státní spolek, kde jest 317.354 km. železných drah. Evropa má mnohem méně drah nežli Unie severoamerická, totiž jen 290.816 km. V Evropě jest nejdelší síť železniční v Německu, kde činí délka její 52.710 km. (1/6 množství severoamerického), pak následuje Rusko = 51.409 km., tož Francouzsko = 43.657 km., po té Rakousko-Uhersko = 37.492 km., Velká Britanie s Irskem 35.462 km. (britská Severní Amerika má 29.435 km.). V Asii činí délka drah 67.292 km., z čehož připadá na britskou Východní Indii 40.825 km.; v Australii 25.185 a v Africe 22.832 km.

Vystěhovalectví v Japonsku. Japonsko má rozlohy asi 400.000 km², t. j. 8/11 velikosti Francouzska. Má však 47 mill. obyvatel, tedy tam žije průměrem 117 duší na km², kdežto ve Francouzsku toliko

71. T o k y o vzrůstá rychlostí podivuhodnou a má dnes 1,705.028 obyvatel, mezi nimi 940.661 mužův a jen 764.367 žen — poměr ten se vysvětluje tím, že mnozí mužové japonští, pracující v městě, nechávají svých žen ve vsích. Za posledních pěti let rozmnožilo se obyvatelstvo japonského hlavního města o 279.662 duší.

Skutečného stěhování se z Japonska dlouho nebylo. Neboť Japonci, již ze země odcházeli – bylo jich málo — činili tak s úmyslem, že se opět později navrátí. Tací vystěhovalci jsou dosud jen výminkou; neboť počet japonských poddaných v cizině žijících činí sotva 150.000. Ale nelze popírati, že od několika let počet vystěhovalců se množí. Odcházejí hlavně do Severní unie americké, do Honolulu, na Koreu, do Australie, Kanady, Číny, Siamu a Ruska. Několik Japonců studuje ve Francii a Italii, mnozí navštěvují německé university. Počet Japonců v cizině meškajících činil r. 1896: 54.342; r. 1897: 58.785; r. 1898: 70.801; r. 1899: 99.039; r. 1900: 123.971.

Časopis pro potírání pohlavních nemocí. »Německá společnost na potírání pohlavních nemocí« vydávala s počátku toliko »Zprávy«. Od dubna m. r. vydává však zvláštní časopis na pěstování zájmů spolkových, totiž »Zeitschrift für die Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten«. Redaktory časopisu po sešitech vydávaného jsou dr. Blaschko v Berlíně, berlínský prof. Lesser a vratislavský prof. A. Neisser. (Vydává se nákl. Ambrože Bartha v Lipsku — sv. za 12 m.). První svazek počíná uveřejňovati zprávu o jednání loňského sjezdu na potírání pohlavních nemocí ve Frankfurtě konaného.

Jednotná kodifikace mezinárodního soukromého práva státními smlouvami. Ve schůzi »Mezinárodního sdružení pro srovnávací právní vědu a nauku o národním hospodářství« v Berlíně měl úřední soudce m. sl. dr. Frant. Kalm z Heidelberka přednášku o tomto thematě. Stejný občanský zákonník pro celý kulturní svět jest utopií; soukromého práva nelze odtrhovati od jeho territoriálních kořenův. Tím více jest však potřeba, aby se pomýšlelo na porovnání kollissí, které se udávají z vedle bytného trvání rozličných národních právních řádů; tím více potřeba jest starati se o to, aby urovnávání těch kollissí konalo se všude, pokud možno, dle stejných zásad. Toho však může býti dosaženo toliko, přivodí-li se k místu státními smlouvami jednotná kodifikace těch kollissijních (rozporných) norem tak řečených. Snahy, kodifikovati mezinárodní soukromé právo takovým způsobem jednotně, sahají nazpět až do osmnáctého století. Teprve za nejnovější doby však dospělo se jimi, po rozmanitých zklamáních, zřejmějších výsledků, z nichž nejvýznamnějším a nejslibnějším jest konvence v červnu m. r. v Haagu uzavřená — dosud však ještě nesankcionovaná — o právu uzavírání a rozlučování manželství a o poručnictví pro nezletilé. Dvanáct evropských vlád již konvenci tu podepsalo. Na podzim t. r. mají se delegáti evropských států (neúčastní se toliko Veliká Britannie, Srbsko, Řecko a Turecko) znova sestoupiti ve (čtvrtou) konferenci, na jejímž pracovním pořadu jsou

návrhy smluv o mezinárodním právu dědičném, o právu manželského majetku, o právu poručnickém pro plnoleté a o právu konkursním. Dále podnícena jest řada dalších předmětů, jež se zůstavují následujícím schůzím »mezinárodního parlamentu«, který se takto tvoří. Dílo jest v hybu a snad se více nezastaví, až se v hlavních věcech dosáhne jednotné kodifikace mezinárodního soukromého práva. (D. Litztg. čís. 24.)

Samovraždy dětí před sto lety. V »Archivu für Kulturgeschichte«, sv. I. seš. 3., dr. Dieudonnès poukazuje na statistickou práci Casperovu, uveřejněnou r. 1825 v berlínských »Beiträge zur medicinischen Statistik a Staatsarzneikunde«. Práce má název: Über den Selbstmord und seine Zunahme in unserer Zeit. Casper v práci své poukazuje k tomu, že zároveň s pokroky kultury a s rostoucím zjemňováním lidské společnosti musí přibývati náklonnosti k samobojstvu. Nikde prý se nezjevuje stinná stránka kultury křiklavěji, nežli když se pozoruje přírůstek samovražd dítek zrovna neuvěřitelný. V 10 letech od 1788 do 1797 se v Berlíně oběsil jediný hoch; za 10 let potom následujících — 1798 až 1807 — byly ve výkazech už tři samovraždy hochův, a za desítiletí 1812 až 1821 bylo zaznamenáno 31 samovražd, u kterých bylo poznačeno, že je spáchali 3 hoši a 28 učňův. Casper příčinou těchto samovražd mladistvých osob vytýká: »Bohužel! že se vyskytuje takový zjev, který jest důkazem, k jakým strašným koncům vede příliš rychlé vychovávání pařeništní, jímž se probuzují záhy city a názory, kterých nedospělý rozum neumí ještě náležitě ovládati, a jak hluboce zhoubnou se stává jinak zpuštěné vychovávání mladých lidí, jiež přece již vzrůstají za doby kultury — a chorobné vznětlivosti, bohužel, pravím.« Casper také uvádí příčinu samovražd jednotlivých. Za příklad: pasák se oběsil na stromě z omrzelosti života; čtrnáctiletý pohůnek volařský se oběsil, poněvadž se nemohl naučiti nazpamět průpovědem, jež mu kazatel uložil; třináctiletý hoch vesnický se oběsil na šátku proto, poněvadž si zoufal, že se nemůže ničemu naučiti a nic nemůže pochopiti; sedmnáctiletý učeň tiskařský se otrávil opiem z omrzelosti života, poněvadž se měl učiti ještě půl druhého roku; dvanáctileté děvče se chtělo utopiti v Odře, poněvadž se bálo trestu, rozbivši kávový šálek; šestnáctiletý krejčovský učeň chtěl se zastřeliti v kostele, poněvadž ukradl hůl a prodal ji; třináctileté děvče se oběsilo, poněvadž vzalo přítelce 3 tolary 18 grošů, a přítelka to řekla jejímu otci. R. 1818 zavraždilo se dokonce dítě osmileté (příčina tu nevytknuta). Zarputilým sebevrahem se jeví obchodnický učeň r. 1822: napřed si vystřelí náboj z bambitky do úst; popálil se však jen v ústech, poněvadž měl nabito pouze prachem. Pak si nožem podřezuje krk. Když si ani tak nezpůsobí smrti, nabíjí bambitky znova, vystřelí si do čela — ale toliko kůži na čele si roztříští. A to prý vše z přepjatosti a lichého citu pro čest. Podobně zcitlivěným se jeví šestnáctiletý posluha, který se oběsil proto, poněvadž mu jeho druhové vyhrožovali, že nebudou s ním sloužiti, ježto vzal loutkáři paklíček tabáku.

Casper udává za desítiletí 1812—1821 úhrnem 31 samovražd, spáchaných asi osobami do 20 let svého věku. Proti tomu bylo roku 1896 (dle výkazu Eulenburgova) spácháno v Berlíně osobami mladšími 20 let samovražd 43. Ovšem, že za srovnávání musí se míti také zření k ohromnému zvětšení populace berlínské v devatenáctém století.

Mezinárodní shromáždění kriminalistův. Představenstvo mezinárodního kriminalistického sdružení konalo dne 7. května t. r. výroční schůzi v Berlíně (schůze ty se konávají střídavě v Berlíně a v Paříži). Usneseno, aby r. 1905 v druhé polovici září konána byla mezinárodní valná schůze sdružení v Hamburku. Na programu ustanoveny následující věci: 1. Dorozuměti se o základních zásadách výročních výkazův mezinárodně srovnatelných z oboru kriminální statistiky. 2. Rozebírati otázku, jak jednati se zpátečnými ve smyslu přiměřené ochrany společnosti. 3. Otázka méně příčetných. — K prvnímu bodu programu má formulovati příslušné návrhy mezinárodní komisse, jež utvořena ze třech kriminalistů (van Hamel, Prins, v. Lisst) a 3 statistikův (v. Mayr, římský Bosco a pařížský Yvernés) a má pořiditi v společných ústních úřadách statistickou pomůcku pro kriminálně politické otázky nezbytnou. Co do otázky druhé mají se činiti náležitá snesení o zásadním jednání s nazpět případlými, hlavně vzhledem poklesků proti majetku, aby společnost nebyla od takových říkajíc živnostenských zpátečných ohrožována. O třetí věci — o méně příčetných — pojednáváno již předběžně na schůzi německé skupiny o letnicích t. r.

Kč.

Nové hlavní město federované Australie. V Melbournu zvolila federovaná sněmovna velikou většinou za hlavní město federované Australie místo Tumbut. Byla navržena tři města, totiž mimo Tumbut, jež leží nedaleko řeky Murraye, Lyndhurst, vzdálený od Sydneye jen asi 100 angl. mil a Bombala, ležící na jihovýchodě. Členové poslanecké sněmovny z Nového jižního Walesu hlasovali pro Lyndhurst (až na skrovné výjimky), hlasy členů v Viktorie byly rozptýleny pro Bombalu a Tumbut. Když Bombala byla zamítnuta, hlasovali všichni pro Tumbut.

Sněmovna dále se usnesla, aby krajina zvící 1000 čtverečných mil byla pokládána za území federované. Krajina ta se ohraničuje na jihu Murayem a na severu Murrumbidgeem. Obyvatelstvo Nového jižního Walesu však se zpěčuje odstoupiti tak veliké území, a zdá se, že vláda neochotě jeho povolí. *X.*

Pokračovací běhy pro praktické lékaře. Ve velkovévodství Badenském zavedeny před lety pokračovací běhy pro okresní lékaře a pro okresní lékařské assistenty. Do rozpočtu státního na rok 1904-5 přijata také položka na zřizování podobných běhů pro praktické lékaře. Běhy pokračovací pro ně mají se konati každý rok na obou universitách zemských (v Heidelberku a Frýburku). Účastenství jich lékařům má býti usnadňováno tím, že část nákladu se převezme na státní pokladnu. *X.*

Letošní světová výstava v St. Louis.

Píše *Richard Morawetz.*

Po druhé vystoupila Amerika letošního roku se světovou výstavou, kterou měly úplně býti zastíněny předcházející podniky toho druhu. Již roku 1900, když Paříž ještě denně vítala veliký počet hostí ze všech konců světa, počato reklamou pro výstavu v St. Louis, která dne 30. dubna t. r. byla zahájena. Co do velikosti upotřebené plochy jest letošní exposice větší než ona výstavy Pařížské a Chicagské souhrnem. Zde měl se opětně rozvinouti onen zajímavý boj všech národů o superioritu na poli různých odvětví průmyslu, školství, umění atd. Musím však bohužel již předem říci, že každý navštěvovatel výstavy byl zklamán.

První pohled při vstupu na výstaviště jest ovšem imposantní. Hlavní budovy jsou zevně velmi pěkné i jsou skoro symmetricky seskupeny po stranách obdélníku, jehož čelo tvoří vkusná fontána. Některé cesty jsou odděleny širokými vodními kanály, na kterých se prohání benátské loďky.

Dobrý první dojem brzy mizí při vstupu do jednotlivých výstavních místností. O nějakém soustavném uspořádání nemůže býti řeči, ještě méně však lze mluviti o skutečné representaci jednotlivých zemí a národů.

Spojené Státy ani nejsou řádně zastoupeny. Mají ovšem svůj vlastní palác, v kterém hlavně znázorněna státní správa, poštovnictví a pod. Avšak v oboru strojnictví a hornictví nepodávají ani přibližný obraz. A tak mohl bych jmenovati jeden stát po druhém, žádný nevykazuje skutečný obraz dnešního jeho stavu.

Anglie letošní výstavu téměř ignorovala.

Větší pozornost věnována tomuto podniku jedině se dvou stran a sice se strany Německa a Žaponska.

Ovšem i zde lze nalézti důkladně sestavenou exposici jen v některých odděleních. Německo vystavuje hlavně pomůcky vysokého školství, díla výtvarných umělců, jakož i výrobky uměleckých škol a řemesla. Veškeré výstavní předměty jsou velmi pěkně sestaveny, i obstojí zajisté vítězně soutěž v dotyčných odděleních.

Žaponsko poskytuje též zajímavou výstavku školskou jak ze škol nižších, tak též ze škol uměleckých. Velmi vkusné jsou též umělecko-průmyslové výrobky.

Rakousko zúčastnilo se vlastně jen pro forma svým malým, ale velice vkusným pavillonem. Zevně ovšem nevypadá naše budova tak okázale jako representační budova německá, která znázorňuje přesně Charlottenburgský zámek a i uvnitř ukazuje obecenstvu jen skvostné komnaty císaře Viléma, ba i jeho skvosty, řády atd.

S politováním musím zaznamenati, že náš pavillon nebyl koncem května ještě veřejně přístupen a byl i zevně nehotov. Malá tato budova jest ozdobena postavami v slovanských krojích. Uvnitř jest pak především pěkná výstava našeho železnictví, složená z různých modelů staveb, pak statistik a pod.

Hlavní část rakouského pavillonu věnována však umění a uměleckému průmyslu. Jest zde zvláštní místnost umělců polských, dále umělců českých. Většina zde vystavených obrazů jest nám z Mánesových výstav pod Kinského zahradou známa. Díla Švabinského, Slavíčka, Hudečka, Muchy, Kupky a jiných našich umělců najdou zajisté i zde své obdivovatele. Umělci vídeňští, kteří též v paláci umění zaujímají vlastní oddělení, mají i zde jednu místnost obsazenu. Umělecko-průmyslové školství representuje se též velmi pěkně; exposice Kotěrovy a Suchardovy jsou zvláště pozoruhodny.

Celkem možno říci, že budova Rakouska podává pěkný přehled uměleckého vývoje, lituji jen, že mi měsíc po zahájení výstavy bylo možno jen tak tak jednotlivé místnosti proběhnouti. A za to mohu pouze děkovati šťastné náhodě a laskavosti jednoho pána, jinak byl bych musil vůbec opustit výstavu, aniž bych nahlédl do vlastní naší exposice.

Z oboru strojnictví nevystavuje Rakousko nic; v budově školské a národního hospodářství marně hledáme jméno »Austria«.

Jediné sklárny hr. Harracha obeslaly výstavu českými výrobky, jinak nalézáme jen ještě několik ukázek vídeňského průmyslu zpracování koží a kovu.

Přehlédneme-li vše, co Rakousko v St. Louis vystavuje, nabudeme zajisté přesvědčení, že vlastně jen vývoj našeho umění jest znázorněn.

Mluvilo se v posledních letech často o tom, že se světové výstavy přežily, že nevyhovují v takové míře úkolům výstav jako výstavy zemské a krajinské. Letošní světová výstava v St. Louis, která bude spojena s obrovským deficitem, bude novým důkazem oprávněnosti tohoto názoru.

San Francisco, 13. června 1904.

Školní knihovny a literatura dětská.

Školní knihovny uznávají se všeobecně za důležitý prostředek vzdělávací a těší se nejen náležité péči paedagogů, ale i stálé pozornosti úřadů školních. Každá škola jest povinna míti žákovskou knihovnu a vésti ji, jak školní úřady nařizují. Tato nařízení od r. 1870 na několikrát vydaná, obsahují pak nejen předpisy manipulační, ale i podrobnou instrukci o používání knihoven a ustanovení ve příčině výběru knih pro školní knihovny. Dle tohoto ustanovení smí být do školní knihovny přijata jen taková kniha, kterou učitel za přiměřenou uznal a svým podpisem v seznamu potvrdil, že zodpovědnost za to přijímá.

Po vydání tohoto ustanovení bylo úlohou učitelstva, jakožto činitele v tom ohledu nejpovolanějšího, sednouti k velikému pokladu literatury domácí i cizí, pokud ji máme přeloženu, a vybírati přiměřenou četbu a to nejen z toho, co tu již bylo, nýbrž i ze spisů nově vycházejících. Úloha to zajisté nemalá, ale i nad jiné čestná, neboť tu byla a stále jest příležitost ukázati, s jakým pochopením a v jakém duchu vykonává učitelstvo svou osvětnou práci. Že to nemohl a nemůže konat každý jednotlivec pro svou školu, je samozřejmo. Kde by se nabral času a peněz! Ustavily se k té práci v každém školním okresu komisse, mezi nimiž úloha vůdčí přirozeně připadla »Pražskému výboru ku prozkoumání knih«, a pokud se týká knih nově vycházejících, pražským časopisům paedagogickým.

Komisse vydávaly v kratších nebo delších lhůtách seznamy vhodných knih, jež docházely úředního schválení a byly ostatnímu učitelstvu bezpečnou pomůckou při zakládání a rozmnožování knihoven. Ze seznamů »Pražským výborem ku prozkoumání spisů« po různu vydaných a z posudků v našich listech

paedagogických uveřejňovaných vznikl »Úplný seznam knih pro knihovny školní schválených a doporučených«, jehož vyšlo r. 1902 nákladem M. Knappa v Karlíně čtvrté vydání. Je to smutný, na prahu 20. století neuvěřitelný dokument literární nevědomosti a paedagogického předsudku, že se a priori pro děti nehodí, co čtou dospělí, a že je tedy třeba zvláštní literatury pro mládež. Seznam obsahuje přes 1900 čísel. Kolik je z toho původního, nedá se při známé praxi spisovatelů pro mládež zjistit; zřejmě za překlad nebo vzdělání z cizích jazyků hlásí se asi třetina čísel. Z české literatury kromě 8 spisovatelek a 9 spisovatelů, kteří se s větším nebo menším nadáním pokusili též v opravdové literatuře, jsou tu zastoupeni Čech, Čelakovský, Erben, Heyduk, Jablonský, Jirásek, Kollár, Krásnohorská, Mácha, Němcová, Pravda, Rais, Sládek, Světlá, Třebízský, Tyl, ale nikoliv knihami, v nichž kotví jejich význam v literatuře, nýbrž jen ve výboru nebo tím, co na přání nakladatelů zvlášť pro mládež napsali. Od Čecha je tu na př. jen »Pohádka o čarovném pavouku«, od Jiráska jen »Staré pověsti české« a »Z Čech až na konec světa«. V celosti je tu Čelakovského »Růže stolistá«, Máchův »Máj« a Němcové »Drobné povídky«, »Pohorská vesnice« a »Babička« v úpravě Bartošově. Za to však spisovatelé, k nimž se literatura nehlásí a nikdy hlásiti nebude, a jichž je tu na sta, jsou zastoupeni snad celou svojí spisbou. Od V. Špačka je tu na př. 14 knih, od F. J. Andrlíka dokonce 43 knih, tedy osmkrát tolik, kolik se zdálo přiměřeným z české literatury klassické. Z literatury světové dostaly se sem jako zbloudilí poutníci do bahnitých pustin pouhé 4 knihy v úplném literárním překladě: Fénelon - Hulakovský. Příběhy Telemachovy — Chateaubriand - Jungmann, Atala — Krylov - Mejsnar, Bajky — Mažuranić - Kolář, Smrt Smaila - agy Čengiče. — Ostatní převody knih literárních (Andersen, Cervantes, Cooper, Defoë, Eyrová, Lafontaine, Swift, Tolstoj) jsou volné a bůh ví dle jakých zásad všelijak upravované překlady z překladů německých, zřídka z jazyků původních. Vlastně to nejsou ani takové překlady. Pokud se z vlastní četby a z vlastního srovnání pamatuji, jsou to bídné předělávky o něco méně bídných předělávek německých, v nichž původní dílo bývá zkaženo k nepoznání. V paedagogickém jargonu se tomu říká vzdělání. Co takové vzdělání je, lze se nejlépe poučiti z »Českého Robinsona« od Fr. J. Andrlíka. V žádné knize nehrabaly se nemotorné ruce paedagogů celého světa tolik jako v Robinsonovi, ale to, jak ho

vzdělal náš Andrlík, je vrchol znešvaření, taková škrabácká opovážlivost, kterou lze vysvětliti pouze bezmezným literárním ignorantstvím. Proti 4 překladům a 8 vzděláním, na nichž aspoň jméno původcovo připomíná literaturu, je v seznamu několik set překladů z němčiny. Literární dílo není ovšem přeloženo ani jediné, za to však vzorům našich Andrlíků, Hrnčířů a Špačků dostalo se pozornosti takové, jaké se ani doma v Německu nikdy netěšili. Ambach, Fogowitz, Herrchenbach, Höcker, Horn a zvláště Hoffmann, Nieritz a Schmid, proti nimž se vede v Německu již od let nejostřejší boj vyhlazovací, jsou »králové a knížata« pražského seznamu. Z jediného Nieritze je tu desetkrát tolik překladů, jako z celé světové literatury dohromady. Některé jeho knihy jsou i dvakrát přeloženy. Tak vzácný to spisovatel!

Čtení poučnému výbor valně nepřeje. Z 1900 knížek je asi 150, které se sice poučnými tváří, z nichž však sotva třetina toho jména zasluhuje. (Z našich spisovatelů vědeckých je tu jediný Palacký-Tomek, »Dějiny české v stručném přehledu«.)

Z pouhých dat, která jsem tu uvedl, je tuším jasno, že »Úplným seznamem« jest úloha shora zmíněná provedena způsobem, se kterým nemůže souhlasiti nikdo, komu záleží na pravém vzdělání mládeže. Zvláště křiklavý nepoměr knížek zábavných a poučných (asi na 40 zábavných přijde teprve jedna poučná) činí z »Úplného seznamu« akt přímo protikulturní.

Školní knihovna jest určena za prostředek vzdělávací, odtud mají děti doplňovat a rozšiřovat své vědomosti. Kdo sestavoval, doporučoval a schvaloval »Úplný seznam«, nestojí ve službách vzdělání, neboť tolik má a může býti dnes každému jasno, že pouhá belletrie ke vzdělání nestačí. A k tomu ještě jaká belletrie! Sestavovatelé »Úplného seznamu« uznávají totiž, jak z hořejších dat vidno, za přiměřenou pouze t. zv. literaturu pro mládež, onu známou pseudoliteraturu nicotných povídkářů, kteří se vypočítavě skrývají za domněle náboženské, mravní nebo vlastenecké tendence a jejichž přiměřenost spočívá v jalovosti látky, v střízlivém provedení, v moralisujícím tónu a v mělkosti neb naprostém nedostatku vyšších ideí. Tato pseudoliteratura, vzniklá v porousseauovském filanthropismu, měla zejména v Německu několik pravých specialistů, jejichž spisy byly u nás záhy překládány a napodobovány zprvu hlavně od kněží a nyní skoro výhradně od učitelů a učitelek. Věci dospěly pomalu tak daleko, že potřeba vybírat knihy pro školní knihovny přestala, neboť několik »vyni-

kajících« a spousta nevynikajících učitelů-spisovatelů vyrábí ročně více než dostatečné množství knih, jež svým autorstvím zbavují podezření závadnosti. Že se touto činností nenalézá učitelstvo na cestě správné, bývá příležitostně v »Čase«, v »Naší Době«, v »Paedagogických Rozhledech«, v »Životě« ostře vytýkáno, neboť literatura, od lidí bez uměleckého nadání nebo bez náležité vědecké přípravy pro děti upravovaná, není způsobilá povznášet dětskou mysl a zušlechťovat dětské srdce a nevede ani k literatuře krásné ani k literatuře vědecké, ale připravuje spíše k budoucímu čtení krvavých románů a podobného šmejdu, spekulujícího na chtivost sensace, kterou tak rádi vyčítáme lidovým massám, ačkoliv to je pouhý následek toho, co bylo vypěstováno ve škole. Nemyslím ovšem, že by všichni spisovatelé a schvalovatelé takové četby pro mládež byli si dobře vědomi následků své činnosti. Většina těchto dobrých lidiček nemá ani zdání o tom, že jsou vlastně nejlepšími služebníky všeho obskurantismu a že svou spisbou navalují nepřekonatelné hráze ušlechtilejšímu smýšlení a jemnějším požitkům uměleckým.

Neudržitelnost těchto poměrů seznali někteří nakladatelé a jali se vydávat knihy slušněji vypravené, s lepší výzdobou obrázkovou, a ne-li zrovna uměleckého obsahu, aspoň od uznaných umělců pro děti psané. Vznikla tím v oboru dětské četby chvály hodná konkurrence, která však valné změny nezpůsobila, neboť pseudoliteratura bují nerušeně dále. Pronikavou a trvalou nápravu školní četby, to jest vyčištění školních knihoven ode vší pseudoliteratury, nemohou způsobit ani nakladatelé, ani sebe ostřejší projevy příležitostné, nýbrž usilovná práce a to nejen pokročilejších učitelů, ale i spojených s nimi umělců a jiných odborníků. Vhodnou příležitost dává nyní sympathicky a se všeobecným souhlasem přijaté heslo: umění do škol. Práce pod tímto heslem ujalo se již s chvály hodnou horlivostí zejména učitelstvo okresu kutnohorského. Vydává časopis »Za uměleckou výchovou« a uspořádalo o minulých prázdninách pěknou a dosti instruktivní výstavu pro uměleckou výchovu, kdež se dostalo konečně žákovské četbě povšimnutí také s jiného stanoviska, nežli se stanoviska pouhé přiměřenosti. Sestavovatelé výběru knih pro mládež na výstavě kutnohorské, otištěného ve výstavním katalogu str. 35.—37., přihlíželi — dle vlastních slov — na prvním místě k těm knihám, o nichž bezpečně ze své školní praxe věděli, že se malým čtenářům zamlouvaly. Kde nebylo možno spoléhati na vkus dětský,

brali zřetel k takovým knihám, které aspoň po stránce slohové a obsahové svému účelu vyhovují. Sestavovatelé mají, jak vidno, vůči umění slovesnému požadavky velice skromné. Vedle správnosti slohové a obsahové hleděli však především k zevní úpravě umělecké, k illustracím, k ornamentům po stranách textu a k drobnějším ozdůbkám, jakož i k tisku a vazbě. Dle těchto zásad vybrali 70 knih, z toho 60 illustrovaných, jež pokládají za nejlepší část naší dětské literatury. Hledíme-li k tomuto výběru se stanoviska umění slovesného a srovnáme-li s »Úplným seznamem«, shledáme v kutnohorském výběru pokrok aspoň po stránce negativní: nepřijali totiž ničeho z tendenční pseudoliteratury.

Pokrok positivní, to jest uvedení umění slovesného do školní četby, je v kutnohorském výběru nevalný. Proti »Úplnému seznamu« přibývají tu Čelakovského »Ohlasy ruské«, Erbenova »Kytice« a Vrchlického »Legenda o sv. Prokopu«. Co bylo úmyslně pro mládež napsáno, upraveno nebo vybráno od autorů, kteří mají nějaké jméno v literatuře, přijímá se tu všecko šmahem. Toto, nejmírněji řečeno, shovívavé stanovisko plyne asi odtud, že se sestavovatelé nezhostili ještě předsudku o zvláštní dětské literatuře a že kladou hlavní, ba skoro všecku váhu na zevní úpravu uměleckou.

Co nemáme pěkně vypraveno, z toho nevybírali, a co je vydáno v pěkné úpravě, přijali, třeba to bylo umění jen druhého řádu. A tak se zdá, že sestavovatelé kutnohorského výběru zapomínají pro umění grafická na umění nejvšeobecnější a školám i všemu obecenstvu nejpřístupnější, totiž na umění slovesné. Každé jednotlivé umění má svou zvláštní úlohu i v umělecké výchově a jest způsobilé konat ji samo o sobě. Umění se ovšem mohou kombinovat a vzájemně podporovat, ale nutné to vždycky není. Krásná báseň, krásná povídka působí sama o sobě a není k ní třeba obrázku. Co mohou na př. Erbenově »Kytici« přidat sebe lepší illustrace?

Je mi v zájmu dobré věci velice líto, že Kutnohorští nepojali do svých opravdu pokrokových snah po umělecké výchově náležitou měrou i umění slovesné samo o sobě, neboť tím, že k jádru věci, k opravdové literatuře, vlastně ani nepřistoupili, pomáhají udržovat škodlivé zdání, jakoby o umění slovesné bylo ve školách dostatečně postaráno, a jakoby v tom oboru nebylo třeba reformy. Obtíže, které se budou stavět proti uvedení literatury do školní četby, budou daleko větší, než při kterémkoli jiném

umění, a je věčná škoda, nevyužije-li se právě pro literaturu tak živého zájmu, jaký byl kutnohorskou výstavou v obecenstvu probuzen. Dotknu se jen jedné věci. Úřední šroub approbační, největší a nyní skoro jediná záštita pseudoliteratury, sotva povolí jinému tlaku než kontrole silného, pro dobrou věc získaného veřejného mínění.

Východočeská výstava v Pardubicích měla ve školním oddělení také žákovskou knihovnu, jejíž seznam na požádání zdarma rozdávali. Seznam je po stránce umění slovesného ještě mnohem shovívavější než kutnohorský výběr a obsahuje vedle belletrie i dosti četby naučné. Četbu rozděluje na povinnou a dobrou, která se mezi čtením povinných knih žákům půjčuje. K tomu je připojena nejnutnější příruční knižnice žákovská, z níž učitel při vhodné příležitosti jednotlivé stati předčítá. Je tu víc dobré vůle než uvědomělé snahy o lepší školní četbu krásnou i naukovou. Za povinnou četbu ustanovují se na př. Jiráskovy Staré pověsti české, ale žádný český dějepis, v dobré četbě je hodně pseudoliteratury, od Andrlíka hned 4 knihy, nejnutnější knižnice nemá ani jediné dílo vědecké.

Také hořická výstava měla školní knihovnu. Obstaralo ji vlastně knihkupectví Drnek a spol. v Brandýse n. L. Co přidal školní odbor výstavní, bylo trochu pseudoliteratury a trochu novějších illustrovaných knih pro mládež, jak jsou z nakladatelských reklam dostatečně známy.

Ze seznamů, které jsem tu probíral, vychází tuším na jevo, jak je naše dosavadní školní četba chatrná, a jak naléhavá je potřeba skutečné, trvalé reformy. Opravdová reforma může nastati jen důsledným provedením zásady: co nepatří do literatury, nepatří ani do školní knihovny. Proti seznamům sestaveným podle zásady t. zv. přiměřenosti musí se poříditi a účinně propagovati seznam knih na prvním místě uměleckých, do literatury příslušných, a pak teprve pro mládež vhodných. Úlohou všech, kdož mají zájem o pravé vzdělání mládeže, nebude již spisovat nebo upravovat a vzdělávat knihy přiměřené, ale spíše číst knihy dobré a vybírat z nich, které se pro mládež hodí. Tím však nebude ještě všecka práce vykonána. Pseudoliteratura, která desítiletí nerušeně naplňovala školní knihovny, vytvořila hustou spleť zájmů, která bude v literatuře spatřovat úhlavního nepřítele. Jsou tu jistí, ve školství velice vlivní činitelé, kteří degradovali školní četbu za hlasatelku svých tendencí, a

poněvadž se to dlouho dopouštělo, pokládají si to nyní za samozřejmé právo, jehož se tak snadno nevzdají. Nakladatelská spekulace, v oboru pseudoliteratury u nás snad nejpodnikavější, bude také hájit svých posic všemi praktikami. A konečně, kolik ješitnosti bude uraženo, kolik ctižádosti zůstane neukojeno, kolik »vynikajících spisovatelů« ztratí jediné existenční pole pro svou spisovatelskou činnost!

To vše bude také ještě třeba překonávat, nežli se dostane mládeži a přátelům jejím četby umělecké, jediné četby, která opravdu vzdělává a ušlechťuje. Neboť kdokoliv rozpomene se v dospělých letech na četbu svého mládí, přisvědčí zajisté, že nejušlechtilejší rozechvění pro dobro a krásu přicházelo mu vždy z knih uměleckých, kdežto po patronech rázu Andrlíkova zůstalo v duši pusto a prázdno.

Maurice Maeterlinck. Z nové knihy: Le double jardin.

O upřímnosti.

Není v lásce trvalého a úplného štěstí, než v průhledném ovzduší naprosté upřímnosti. Až do této upřímnosti, láska není než zkouškou. Žije se v očekávání, a polibky a slova jsou jen prozatímní. Ale tato upřímnost jest možnou jen mezi vysokými a vycvičenými myslemi. Ani není dostačitelno, aby byly takovými; třeba, mimo to, má-li upřímnost státi se přirozenou a nutnou, aby mysle tyto byly téměř stejny, stejného rozsahu, stejné povahy, a aby láska pojící je byla hluboká. Proto také život většiny lidí míjí, aniž potkají duši, s níž by byli mohli býti upřímnými.

Ale jest nemožno býti upřímným k jiným, dokud jsme se nenaučili býti upřímnými k sobě samým. Tato upřímnost není než vědomím a analysou, stavší se takořka instinktivní, pohnutek všech hnutí života. Jest to výraz tohoto vědomí, jejž můžeme pak stavěti na oči bytosti, u níž hledáme štěstí upřímnosti.

Pojmuta takto, upřímnost nemá za účel mravné dokonalosti. Vede jinam, výše, chceme-li; každým způsobem do oblastí lidštějších a plodnějších. Dokonalost charakteru, jak bývá obyčejně pojímána, není přečasto, než neplodné zdržování se, jakýs druh ataraxie, jakés zmenšení pudového života, jenž jest vůbec jediným pramenem všech ostatních životů, které nám lze v nás organisovati.

Tato dokonalost snaží se potlačiti tužby příliš horoucí, ctižádost, hrdost, marnivost, sobeckost, chuť požitků, slovem, všecky lidské vášně, t. j. vše to, co tvoří naši prvotní životní sílu, sám základ naší energie existenční, jíž nic nemůže nahraditi. Potlačíme-li v sobě všecky manifestace života nahradivše je pozorováním jejich zániků, v brzku nebudeme míti čeho pozorovati.

Na tom tedy nesejde, nemíti vášní, vad nebo nedokonalostí; to jest nemožno, dokud je člověk člověkem v středu lidí, kdyžtě

chybujeme nazývajíce vášní, vadou nebo nedokonalostí, co tvoří sám základ přirozenosti lidské. Na tom záleží znáti v jejich jednotlivostech a tajemstvích ty, jež máme; a viděti je jednati s dostatečné výše, abychom je mohli pozorovati bez bázně, že nás schvátí nebo že uniknou našemu dozoru, aby bez rozvahy byly na škodu nám samým nebo těm, kdož nás obkličují.

Jakmile s této výše vidíme jednati své pudy, i ty nejnižší a nejsobečtější, ač-li nejsme samovolně špatni, — a je nesnadno jím býti, když intelligence nabyla jasu a síly, které předpokládá tato schopnost pozorování, — jakmile je vidíme jednati takto, stanou se neškodnými jako děti pod dozorem svých rodičů. Můžeme je ztratiti s očí, opomenouti někdy střežiti jich, nespáchají než nepatrného zla; neboť závazek napraviti zlo, jež byly spáchaly, učiní je přirozeně obezřelými a v brzku odnaučí je škoditi.

* * *

Když jsme nabyli dostatečné upřímnosti vůči sobě, neplyne z toho, že jest nám sdělovati ji s každým na první potkání. I nejupřímnější a nejpřímější člověk má právo skrýti před druhými většinu toho, co myslí a co cítí. Je-li nejisto, že bude rozuměno pravdě, již hodláte říci, zamlčte ji. Zdála by se u jiných zcela jinou než jakou jest ve vás, a přijavši v nich podobu lži, natropila by stejného zla jako skutečná lež. Nechť absolutní moralisté říkají cokoliv, jakmile nejsou již mezi stejnými myslemi, každá pravda, aby činila dojem pravdy, žádá úpravy. Sám Kristus byl nucen upraviti většinu pravd, jež zjevil svým tovaryšům; kdyby byl mluvil k Platonovi nebo k Senekovi na místě k rybářům galilejským, byl by jim nepochybně řekl věci zcela rozdílné od těch, jež řekl.

Říše upřímnosti započíná teprve tam, kde této úpravy není již třeba. Tu vstupujeme do výsadní říše důvěry a lásky. Jest to rozkošná dědina, kde se scházíme nazi, kde se koupeme společně za paprsků blahodárného slunce. Až do této hodiny žili jsme, majíce se na pozoru jako zločinci. Nevěděli jsme ještě, že každý člověk má právo býti takým, jakým jest; že není v jeho duchu a v jeho srdci, rovněž jako není v jeho těle, žádné hanebné části. V brzku zvíme, s ulehčením trestance prohlášeného za nevinna, že ony části, o nichž jsme se domnívali, že třeba je skrývati, jsou právě těmi nejhlubšími životní síly. Nejsme již samotni v mysteriu svého svědomí; nejbědnější tajemství, jež tu odkrýváme, daleka

toho, aby nás jako druhdy zarmucovala, činí, že tím více milujeme sladké a trvalé světlo, jež dvé spojených rukou tam vnáší.

Všecko zlo, všecky malosti, všecky slabosti, jež si takto odhalujeme, proměňují se podstatně, jakmile jsou odkryty; »a největší vina,« jak dí hrdinka jednoho dramatu, »vyznaná v upřímném políbení, stane se pravdou krásnější, než nevinnost.« Krásnější? — Nevím; ale mladší, živější, viditelnější, činnější a vroucnější.

V tomto stavu již nás nenapadne tajiti nějakou skrytou myšlenku, nějaké skryté cítění všední nebo opovržlivé. Nebudeme se již za ně rdíti; neboť vyznajíce se z nich, jich neuznáváme, odlišujeme jich od nás samých, dokazujeme, že nám již nenáležejí, že se již neúčastní našeho života, že se již nerodí z činné, samovolné a osobné části naší síly, nýbrž z prvotní bytosti, neutvářené a podrobené, jež nám skýtá zábavné divadlo, zábavné jako všecka divadla, kde spatřujeme hru pudových mocí přírody. Hnutí nenávisti, sobectví, pošetilé marnivosti, závisti nebo neupřímnosti, pozorované při světle dokonalé upřímnosti, není již než zajímavým a nevšedním květem. Tato upřímnost, jako oheň, očišťuje vše, co objímá. Sterilisuje škodlivé fermenty, a z nejhorší nespravedlnosti činí předmět zvědavosti, neškodný jako smrtelný jed ve výkladní skříni musejní. Představte si Shyloka, schopného poznati a vyznati svou lakotu; nebyl by již lakomcem, nebo lakota jeho by změnila podobu a přestala by býti protivnou a škodlivou.

Ostatně není nevyhnutelno, abychom se napravili z vyznaných vad; neboť jsou jisté vady nutné naší existenci a naší povaze. Mnohé z našich chyb jsou samy kořeny našich vlastností. Ale poznání a vyznání těchto chyb a těchto vad sráží chemicky jed, jenž není již na dně srdce než neúčinnou solí, jejíž neškodné hráně lze volně zkoumati.

* * *

Očistná síla vyznání závisí od povahy duše, jež je činí, a té, jež je přijímá. Za rovnováhy, všecka vyznání povyšují úroveň štěstí a lásky. Sotva že jsou vyznány, dávné nebo nedávné lži, největší poklesky proměňují se v neočekávané okrasy, a jako krásné sochy v parku, stávají se usmívavými svědky a klidnými důkazy jasu dne.

My všichni toužíme dospěti k této blažené upřímnosti, ale obáváme se dlouze, aby ti, kdož nás milují, nemilovali nás méně, až jim zjevíme, co si sotva troufáme zjeviti sobě samým. Připadá nám, že jistá vyznání na vždy zohyzdí představu, již si o nás

učinili. Bylo-li by pravdou, že ji zohyzdí, to bylo by důkazem, že nejsme milováni na výši, kde milujeme. Jestli ten, jenž přijímá naše vyznání, nemůže se povznésti, aby nás pro toto vyznání tím více miloval, jest omyl v naší lásce. Není se rdíti tomu, jenž činí vyznání, ale tomu, jenž nechápe ještě, že samým vyznáním křivdy jsme tuto překonali. To nejsme již my, kdos jiný je na našem místě, kde jsme se křivdy dopustili. My ji vyloučili ze své podstaty. Poskvrňuje již jen toho, jenž váhá přiznati, že nás již neposkvrňuje. Nemá již nic společného s naším skutečným životem. My nejsme než jejími nahodilými svědky a o nic více zodpovědnými než je zodpovědnou dobrá země za špatnou bylinu, nebo zrcadlo za ošklivý odlesk lehce se ho dotknuvší.

* * *

Nebojme se také, že tato nepodmíněná upřímnost, tento dvojí průhledný život dvou bytostí, jež se milují, zničí pozadí stínu a taje, nalézající se v hloubi každé trvalé náklonnosti; ani že vyprahne velké neznámé jezero, jež na vrcholu každé lásky živí touhu, poznati se, touhu, jež sama není než nejvášnivějším tvarem touhy, tím více se milovati. Nikoliv; toto pozadí jest jen jakýs druh pohyblivé a prozatímní opony, propůjčující všedním láskám illusi nekonečného obzoru. Odstraňte ji, a za ní zjeví se konečně skutečný obzor s opravdovým nebem a mořem. Co se týče velkého neznámého jezera, poznáváme v brzku, že bylo z něho nabráno až do dnes jen několik kapek kalné vody. Nezotvírá lásce svých spásných pramenů leč v okamžiku upřímnosti, neboť pravda dvou bytostí je nepřirovnatelně plodnější, hlubší a nezčerpatelnější než jejich zdánlivosti, jejich zamlčení nebo jejich lži.

* * *

Posléze, nebojme se, že vyčerpáme naši upřímnost, a nedomnívejme se, že by nám bylo možno dosíci jejích posledních hranic. Když ji považujem za absolutní a chceme, aby jí byla, není nikdy než relativní; neboť nemůže se projevovati než v mezích našeho vědomí a tyto meze se přesunují každým dnem. Tak že kon nebo myšlenka představeny v světle, v jakém je spatřujeme v okamžiku vyznání, může býti zcela jiného dosahu, než jaký jim přikládáme dnes. Rovněž jako kon, myšlenka nebo cit, z nichž se nevyznáváme, poněvadž jich ještě nepostřehujeme, mohou se státi zítra předmětem vyznání naléhavějšího a vážnějšího všech vyznání učiněných až do toho dne.

Přel. Marie Kalašová.

Albert Schäffle jako sociolog.

Podává Fr. Krček.

V časopise »Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft« (LX. roč., seš. 2.)[1] podjímá se dr. Othmar Spann pokusu, narýsnouti způsobem nejobecnějším zásadní postavení Alberta Schäfflea v sociologii a oceniti výkony jeho ve vědě té. Nebožtík Schäffle dle Schmollera podal »první německý pokus sociologie«, a dle Spanna se dnes už německá věda chystá, aby také v oboru sociologie převzala vedení.

Jako zakladateli německé sociologie náleží Schäffleovi místo vedle Comtea a Spencera. Oceňovati tyto tři sociology proti sobě, jest věcí nesnadnou, učiniti to všeobecně platným způsobem úkolem zrovna neřešitelným, pokud není uznávaných měřítek a základů pro to ve vědě samé.

Abychom věděli, co již před Schäfflem bylo v sociologii vykonáno, třeba se obeznámiti s ideí Comteovou o sociologii. Tomu byla sociologie vědou, která má za předpoklad všechny jiné vědy. Dle zásady ubývající všeobecnosti nebo přibývající komplikovanosti člení mu se vědy v následující hierarchii: sociologie, biologie, chemie, fysika, astronomie a mathematika. Sociologie jako v největším stupni věda složitá zabírá tu místo nejčelnější, potřebujíc k svému vzniku dostatečného vývoje a vybudování všech věd dřevnějších, v řadě té následujících. Předmětem sociologie jest lidská společnost, lidstvo. V té jsou všechny jevy, i vědy a umy, říkajíc jevy společenskými. Celek věd v řadě hierarchické večleněných tvoří vnitřní jednotu a korespondující jed-

[1]) Po smrti Schäffleově vydává jej bývalý jeho souvydavatel, lipský univ. prof. dr. K. Bücher. — Práce, o kterou tu jde, má název Albert Schäffle als Sociologe (str. 209—225).

notnosti předmětů onoho vědného celku jest nezbytně přiměřena také celková souvislost všeho jsoucna. Dle toho shledává se zvláště zjev lidské společnosti vřazen v jednotné kosmické celkové souvislosti. Tato idea sociologie Comteovy jest totožná s myšlenkou Laplaceovy světové formule. Comte očekával od své sociologie pro myšlenku tuto a pro relativisticko-empiristický ráz svého filosofování, že vývojem jejím jako vědy nejvšeobecnější nastane revoluce všech věd. V sociologii nemůže proto býti omezené stanovisko individua, nýbrž stanovisko obecně platné — »pravá universalita« — společnosti. Ježto se vědy všechny, jsouce zjevy společnostními, prozkoumávají sociologicky, zároveň se revolucionují, a na místo ducha mathematického vdechuje se jim duch sociologický. Dle názoru toho společnost byla Comteovi předním a posledním činem, soustavou vzájemné závislosti, příčinnou celkovou souvislinou individuí, a jako nejvyšší vývojový zplodek útvarem zobrazujícím pokračování organického světa, organismem přechodním. S hlediska toho Comte žádal jednoho souvislého studia společnosti, pokládaje studium jednotlivých stránek sociálního života — na příkl. politického hospodářství — za počínání neplodné. Společnost jest celkem, jediným celkovým spojením příčinným; může se postupovati jen od celku k jednotlivostem. K této všemocnosti ideje příčinné celkové spojitosti přidružovala se přirozeně idea jednotné vývojové souvislosti společnostního celku.

Tyto ideje byly také Schäffleovi pohnutkou k jednotnému celkovému uvažování společnosti jako celkové souvisliny příčinné a vývojové. Chtěl vnésti »jednotu v přílišné ojednotlivování a rozkouskování zkumu v disciplinách obzvláštních«, vyhledávati a zkoumati jednoduché všeobecné základní jevy života sociálního, jež jsou společny rozličným stranám jeho.[1] Spann míní, že není třeba přijímati, Schäffle že vážil své snahy z Comtea. Nebylo tehdy, když se Schäffle sociologem stával, pojímati společnost za příčinný a vývojový celek v Německu věcí nikterak novou. Vždyť jediným thematem Hegelovy filosofie bylo rozumné vyvíjení světa a společnosti jako součásti světové. Comte jistě pro Francouze pojímání to znova objevil; v Německu bylo již od dob Herderových obecným majetkem

[1] Srv. »Bau und Leben des socialen Körpers«, 2. vyd. 1881, I. sv., str. 52 n.

vzdělání. V Hegelově dějinné filosofii pojímání to docházelo vzdělání mnohem přesnějšího a bohatšího než u Comtea; zvláště myšlenka vývojnosti nabyla pak historickým materialismem Marxovým svého nejvyššího sociologického, darwinismem svého nejvyššího přírodovědného odůvodnění a vybudování. Sociologické ideje v Schäffleově sociálně-vědeckém myšlení jsou původu hegelovského.

Protiva hledíc ku Comteovi a Spencerovi se shledává v oboru methodickém. Methodicky se mají proti sobě Hegelova dějinná filosofie a Comteova sociologie jako these a antithese. Toť jest methodický poměr spekulativní a »positivní« filosofie vůbec. Comteova empirická sociologie se nesnáší se spekulativní filosofií dějinnou; onano se jeví v této jako vloupání se v ni přírodovědného myšlení. Ba i materialistické pojímání dějin marxismem musilo se, jak Windelband[1] správně vytkl, jeviti takovým vloupáním. Proto se také po té uskrovňuje vliv Comteův a Spencerův více do neurčita, na hlediska jednotlivná, ovšem také proto, poněvadž obdržovalo všude vrch a samovládu myšlení přírodovědné. Spann zejména zjišťuje, že Schäffle, pořizuje nárys svého díla »Bau und Leben des socialen Körpers«, neznal ani Comtea ani Spencera z jejich původních děl. Schäffle v úvodu k dílu tomu (r. 1874) sám vyznává, že dílo měl už úplně nezávisle koncipováno a většinou již vypracováno, nežli se seznámil s pracemi Spencerovými, Lazarusovými a Steinthalovými (známými pracovníky o psychologii národové n. druhové). Na »státovědce« Schäfflea působily více než vlivy Comtea a Spencera a uplatňovaly se také měrou větší organická státní nauka a věda společnostní od Mohla-Steina; také Lange a Lotze naň trvale působili. Souhrnem dovoleno říci co do poměru závislosti myšlenek a směrů Schäffleových: Comte působil vlivně více na empirický ráz sociologie Schäffleovy, t. j. více po stránce formulace, Hegel naproti tomu, dodávaje více směr, základově. Idea sociologie Schäffleovy jest původu hegelovského; empirický ráz a mnohá důležitá hlediska a názory její pocházejí jednak od Comtea a Spencera, jinak z Mohl-Steinovy vědy společnostní, z organického státosloví, z psychologie národové a z přírodovědeckého směru myšlení oné doby vůbec. Proti vlastním výkonům a koncepcím však jsou všichni tito činitelé

[1] Geschichte der Philosophie. 2. vyd. 1900. Str. 533.

vespolek jen prostředím (milieu), nikterak živly samostatně budujícími.

*

Schäffle si představoval společnost jako souvislinu vědomní, jako psychickou vzájemninu lidí. Vnějším substratem, ztělesněním toho psychického mechanismu, jsou statky a funkcionální jejich zařízení (»ústavy« n. »instituce« n. »orgány«) s jejich výkony. Společnost jest celkem, jednotninou, jejímiž posledními prvky jsou jednak psychické akty individuí na sebe se vztahující, jinak jako příslušný vnější substrat věcné statky. Podle toho záleží bytost a funkce statků v účelích a tvarech lidského jednání, a statky se musejí pojímati tudy ve svých funkcích. Schäffle rozeznává statky dvojí, totiž a) statky sdělovací n. symbolisovací vzhledem ideí, b) statky sloužící jednání praktickému. Onyno slouží přímo vzájemnému vztahu individuí, ba činí vztah takový teprve možným (obrazová díla, tisk, písmo; slovo, tón, posun atd.); tyto slouží praktickému jednání, l. j. jednání takovému, které teprve nastává, když byl vzájemný vztah individuí umožněn a zajištěn funkcí statků druhu onoho. Praktické funkce statků jsou: usazení se (osídlení), ochrana, domácnost a technika.

Funkcionálnímu sdružení společnosti funkcí statků jest pro výměnu ideí (sdělování) po boku vývojově dějinná tradice n. podání ideí pokolení dřívějších. Vnitřní souvislost individuí, která tvoří společnost, přivádí se tudy k místu sdělováním a podáváním. Společnost se proto pojímá nejvšeobecněji jako příčinná a vývojová souvislina. Jak se jednotlivně a zvláště vykonává formální rozlišení a funkcionální zbudování této duchové kausální souvislosti, udává se vzhledem vnějších zařízení n. ústavů společnosti z funkcí statků, vzhledem sociálně-psychických útvarů společnosti ze základních tvarů duchové činnosti individua přímo.

V díle »Bau und Leben des socialen Körpers« Schäffle vytýká následující statky s paterou jejich funkcí:

I. statky idejního jednání n. práce duševní vůbec (sdělování = oznamování a zobrazování = vytváření);

II. statky praktického jednání:

1. statky osídlení, t. j. úpravy vztahu k půdě (na přík. majetství pozemkové, budovy, cesty atd.),

2. statky ochrany (zbraně, oděv atd.),

3. statky domácnosti, t. j. hospodaření (oekonomika n. výměna látek),

4. statky techniky a vykonávání moci.

Nezávislou na těchto statkových funkcích jest svou podstatou sociální elementární společnost n. rodina — sociální buňka —, poněvadž jest podmíněna zároveň fysiologicky. Funkcemi jejími jsou plození, živení (tělesné zachovávání) a duševní jakož i tělesná výchova osobních prvků společnosti.

Soupůsobením vypsaných statkových funkcí, záležejících v rozličných druzích lidského jednání, tvoří se empirické n. zkušenostní sociální orgány (instituce), na kterých se teprve jeví působnost jednotlivých funkcí pro sebe způsobem patrným. Tyto pouhé funkční soustavy, jež jsou ovšem skutečniny abstrahované, ne zkušenostně věcné, jsou sociální základní spojeniny n. tkaně. Tkaně jsou říkajíc principielními rozlišeninami sociálního, veliké orgánové soustavy naproti tomu rozlišeninami empirickými n. komplexními, jež slouží mnohým účelům. Tkaně jsou tedy elementární části komplexní instituce, jsou stejnorodými součástmi jejími a shledávají se tedy ve všech zařízeních. Na objasněnou příklad: Silniční síť jest především součástí (tkaní) orgánové soustavy osadnictví (ku které náležejí také domy, nábytek atd.); vzhledem své upotřebnosti vojenské jest však také součástí (tkaní) sociálního ochranictví, jako ztělesnina vykonávání moci na přírodě součástí sociální ústrojové soustavy techniky, ba jako prostředek dopravní slouží dokona — podobně jako telegrafie atd. — duchové kollektivní práci.

Funkcionální rozlišení základních spojenin n. tkaní jest dle toho následující:

1. Tkaně osídlení a dopravy n. tkaně úpravy vztahů sociálních ústrojů k půdě. To jest sociální život prostorový a časový jako obytnictví, cestářství a dopravnictví;

2. tkaně ochrany (buď jako zábrana nebo jako potírání všech škodlivých vlivův osvětí);

3. tkaně domácnosti, t. j. vedení hospodářství n. výměny látek (obdobně funkci organické výživy tkaní přítokem látek obnovovacích a odtokem látek spotřebovaných, t. j. statkové zachovávání všech částí sociálního zařízení). Zkonkretňujeme opět příkladem: Továrna vyloučí napřed ze surového výtěžku částku nákladu na obnovení pohyblivého jistinového úhrnu (první fáse), pak obnoví všechny výrobné látky (druhá fáse). Obě tyto činnosti

dávají zjednávku. K tomu přistupuje kontrolla úkonů spotřebovacích, výluka spotřebovacích látek (za příkl. vybrakování opotřebovaných nástrojů); poslední funkcí jest případné uložení neupotřebitelné jistiny, resp. přijetí úvěru;

4. tkaně techniky a vykonávání moci. Technika jest základním zařízením všech orgánů, které směřuje v své funkci ku překonávání odporu proti uskutečnění ideje. Jest pořizováním (opatřováním) a děláním. Organickou obdobou jest soustava svalová;

5. tkaně duševní práce. (Vypisování a vyličování myšlenek a citů, opatřování vnímání a pozorování, na příkl. anketami). Obdobninou organickou jest soustava nervová.

Spannovi se jeví vyabstrahování tohoto zásadního rozlišení »sociálního« výkonem tak značným, že bude na dohlednou dobu základem prací dalších.

Funkcionálně differencovaným spojeninám jsou po boku funkcionálně neurčené spojeniny hromadných (= davových) souvislostí. To jsou volná, t. j. neorganisovaná elementární spojení osob, pořizovaná duchovým obcováním, způsobovaná rovností jejich zájmův. Za příklady se vytýkají třída, stav, jazyková národnost a j.

Patero funkcionálně rozlišených základních tkaní udává ve svém empiricko-skutečném spojení sociální orgány a orgánové systemy, t. j. relativně samostatná pořízení a hlavní opatření sociálního života. V sociálním ústrojesloví Schäffle uvažuje složení jednoduchých tkaní v orgány za prvé dle jejich tvarů (nauka o organisačních tvarech n. o sociálních osobách — na příkl.: hospodářské podnikací tvary) a za druhé dle jejich vytvoření (nauka o sociální orgánové tvorbě n. sociální nauka organisační). O čemž místněji v »Bau u. Leben«, 2. vyd. 1896, I., str. 138—175.

Hlavní instituce, soustavy sociálního opatření nebo orgánových systémů se tvoří působností funkcí tkaní (resp. statků) jednak a jinak přímou souvislostí duchovou individuí. Sociální skutečninové okruhy oním způsobem utvořené jsou soustavy vnějších (ztělesněných) opatření; soustavy vyvírající z bezprostřední vnitřní souvislosti individuí jsou opatření duchová. Soustavy vnějších opatření se člení přirozeně podle patera funkcí statkův a základních tkaní; soustavy opatření duchových bytně podle základních tvarů individuálního života (jako: představování

a myšlení, cit a vůle), při čemž obor esthetický a náboženský zabírají postavení zvláštní.

Dle toho jest následující seřazení orgánových soustav nebo sociálních částečných obsahů:

I. Orgánové soustavy vnějšího sociálního života: *a)* osadnictví, *b)* ochranictví, *c)* technika, *d)* národní hospodářství, *e)* vědomí společnostní (sociální život duchový.)[1]

II. Orgánové systemy duchového sociálního života: *a)* družnost, *b)* věci vzdělávací a výchovná škola, *c)* věda, *d)* krásné umění, *e)* život náboženský, církev.

K tomu přistupují ještě:

III. orgánové soustavy jednotného chtění a konání pro trvání a celkový život společnosti (záležitosti státní a obecní — vůbec věci vládní).

Vývojový pochod lidské společnosti jeví se Schäffleovi především jako pokračování a specifická komplikace zvířecího boje o bytí. Druhy boje zničení a zatlačení vytvořují se dále v tvary vyhýbajícího přizpůsobování, v smlouvu a závod s následky dělby práce a pracovního spolčení. Vzájemně užitečné přizpůsobování nabývá vždy větší převahy nad ničením a vyhýbajícím přizpůsobováním. Z toho pochodu vzrůstá civilisace, v níž vedení sporu — rozličné dle vznětových forem, zájmových základův a způsobů rozhodovacích — přizpůsobování a dědění (tradice) se vykonávají vždy více ušlechtilejšími tvary v sporových řádech práva, mravu (obyčeje) a mravnosti. Právo, mrav a mravnost jeví se tedy řády vývojovými. Pro vývoj společnosti samé Schäffle rozeznává pět stupňů: 1. národ založený kmenově; 2. stavovská n. feudální společnost; 3. společnost městsko-státní; 4. územní (territoriální) obecnost; 5. národní (nacionální) obecnost.

Zkoumání Schäffleova hledíc k theorii vývojové i k theorii stavební a úkonové differenciace společnosti svědčí o podivuhodné induktivní moci jeho myšlení, o převeliké bohatosti a věrnosti jeho pozorování. Jeho rozbor »průběhu společenského boje o bytí« (v »Bau u. Leb.«, I., str. 391 n.) obsahuje podstatou totéž, co později G. Simmel ustanovil za »sociální tvarosloví«, na něž jediné chce sociologii stanoviti a obmezovati.

*

[1] V přehledu Schäffleově (Bau u. Leben 1896, I., str. 175) není *e*) vytknuto, ale podle rozdělení statků a tkaní bezpochyby sem náleží.

V ostatní části své rozpravy (str. 220—225) Spann oceňuje Schäfflea jako sociologa. Z té části excerpujeme co nejstručněji.

Spann nepočítá Schäfflea ke škole biologické, ačkoliv se k ní obyčejně počítává, hlavně proto, že se střetáme v jeho sociálněvědeckých vývodech co chvíli s biologickými obdobninami a s názvoslovím biologickým. Schäffleovy pojmy nejsou však koncipovány biologicky; nejsou homologie, nýbrž obdoby slouží dodatečně k ozřejmování, za příměry, jsou methodickou pomůckou. Přes to jest tomu dávati, že Schäffle v užívání analogií upřílišoval a nerozrůzňoval přesně vždy analogie od homologie. Organická analogie jest u Schäfflea toliko technicko-methodickou nenáležitostí významu podřízeného, jíž se zříkal čím dál tím více. Schäfflea tudy nesluší prostě připočítávati k »orgánikům«. Nesmí býti ani pokládán za žáka Spencerova (lipský Pavel Barth tvrdí naprostou závislost onoho na tomto). Již první otázka obou svědčí o zcela různém jejich postavení oproti záhadě. Spencer činí otázku po »sociální jednotce«, která buňkovým hromaděním tvoří prý »sociální aggregát«; Schäffle naproti tomu se ptá na elementární povahu (přirozenost, ráz) veliké sociální celové souvisliny. Jemu se tato souvislina jeví jako nový psychologický svět jevů, ne hromadninou organicko-fysickou. Spencer postupuje v sociologii deduktivně (synthese), Schäffle jako Comte induktivně (analyse). Snad ani popud k užívání obdob Schäffle nemá od Angličana; P. v. Lilienfeldovy r. 1873 a n. vycházející německé »Gedanken über die Socialwissenschaft der Zukunft« působily tu dle vyznání Schäffleova více. Spencer jako sociolog se Schäffleovi nevyrovnává; že jeho sociologie dospěla takové slávy, toho příčinou jest okolnost ovšem sama sebou velmi závažná, že jí dal samostatně podklad přímo ve své filosofii (synthetické), jež jest rázu descendenčně theoretického.

Dílo »Bau und Leben« vymáhá radostné odevzdanosti a pronikavého studia vedle prozumění velikým theoretickým základům sociální vědy, má-li býti zcela a plně pojímáno. Poněvadž se namnoze těch věcí nedostává, díla toho mnohem méně všímáno nežli spisu Spencerova. Dobudeme však jeho studiem jádra, jež vedle radosti studováním působené jest bohatou odměnou. Jest to dílo hlubokých, filosoficko-náboženských základních rysů. Jeví se v něm společenský život jako součást světa, jež se spravuje opravdu filosofickou žádostí zásadného se orientování, poznávání a vyzná-

vání se v širém světě, vztahů lidského života ku přírodě. Síla díla toho není v holém abstrahování a dedukování, nýbrž v nazírání. Skutečniny nechápe aprioricky, nýbrž se jich dozírá. Myšlení Schäffleovo jest sice povahy filosofické, ale ne poznávavě theoretické. Všeobecnou ideï jednotného společenského života přejal od Hegla; ale originální koncepce a názorné provedení jest jediné dílem jeho. Nikdo před ním nedozíral tak organismu funkcionálního soupůsobení společnostních skutečnin jak on; on také první osvětlil funkcionální souhru společnostních jevů. Tím daleko předčí nad Comtea Francouze a Spencera Angličana.

Historický materialismus Marxův se Schäffleovým sociologickým výkonem doplňuje. Marx byl mistrem dynamického problemu sociologie, Schäffle statického. Marxovou zásluhou jest, že jím byly po prvé pojaty veliké vývojové souvislosti sociálních jevů (byť i nedostatečně). Schäffle objevil korrelátní, veliké funkcionální souvisliny a základní rozlišeniny jevů společenských.

Schäffle jest nabádavým. Simmlovo odůvodnění sociálního tvarosloví, ač jinak tak samostatné, má své kořeny v Schäffleově rozboru společenského boje o bytí; Simmel také dále vzdělává sociální nauku o prostoru a času.[1] Také technická oekonomika tak řečená, o niž se opětně činí pokusy, v sociologii Schäffleově jest obsažena v zárodku. Že německá věda přejímá nyní vůdcovství i v sociologii, za to děkuje sociologické práci Alberta Schäfflea.

---

[1] Rozprava případná — »Soziologie des Raumes« — uveřejněna Simmlem v časopise Schmollerově: »Jahrbuch für Gesetzgebung« atd. 1903, str. 27 n.

Vývoj ženského hnutí v Rusku.

Ještě dnes v různých pověstech, legendách a příslovích dočítáme se o váženém a úctyhodném postavení ženy slovanské v dobách předkřesťanských. Čím více však na Rusi pronikalo křesťanství, tím více vzmáhalo se porobování ženy. Teprve Petr Veliký osvobodil opět poněkud ženu z patriarchální porobenosti ediktem z r. 1704, v němž zapovídá se rodičům a příbuzným, aby nutily dcery k manželství. Potom Kateřina Veliká zahájila reformu ve výchově, snažíc se zvýšiti duševní úroveň žen. Také zákonodárství chtěla příznivěji pro ženy upraviti, ale až za Mikuláše I. v prvé polovici předešlého století stalo se skutkem, k čemu Kateřina Veliká dala základ — totiž uzákoněna byla rovnost majetková obou pohlaví v manželství.

K administrativním úpravám přistoupily i vlivy západoevropské kultury. V letech třicátých a čtyřicátých byly to zejména i romány George Sandové, které probouzely v ruské ženě vědomí jejího člověčství. Názory Sandové vřele propagovali i někteří ruští spisovatelé jako Hercen, Bělinskij a částečně i Turgeněv. Tu započala v mnohých ženách uplatňovati se touha po vzdělání a vědění. Některé jaly se soukromě studovati. Ale i tehdejší císařovna Kateřina Alexandrovna nezůstala vzdálena pokrokových směrův a horlivě podporovala snahy vlivuplného školního rady Višnegradského, který již r. 1856 vyhotovil plán vyšších dívčích škol. Uzákoněny byly tyto školy r. 1858. — Tu tedy vzdělání, které až doposud bylo monopolem šlechtičen a bohatých žen, stalo se přístupno dívkám všech vrstev společenských.

Sotva však Višnegradskij, pokračuje ve svém osvětném snažení, chtěl r. 1859 připojiti k vyšším dívčím školám další paedagogické kursy, vzepjal se proti němu celý reakcionářský proud

tehdejších nepřátel ženského hnutí a vše zase zastavil. Pokrokové snažení však šířilo se v tichosti dále, v ženách probuzené uvědomění a touha po vzdělání neusínala.

R. 1860 konečně uskutečnily se přece ony paedagické kursy, čehož zásluhu ovšem sluší asi především přičísti mocné sympathii císařovny a prince Oldenburského. Přijato bylo do nich 250 žákyň, většinou to absolventek gymnasií neb jiných škol soukromých. V témž čase (1861) zrušeno bylo na Rusi nevolnictví. V této době velikých převratů hospodářských, kdy celé společnosti do očí bila otázka, co počít s dcerami a syny nevolníků, tím spíš přiklonil se zájem k ženskému hnutí. Začátek let 60. znamená v každém směru nové svítání probouzející se duši ženy ruské. Paní Zebriková, jsouc přesvědčena, že k náležitému rozvinutí duševních schopností dítek první podmínkou je racionelní výchova, uveřejňuje svou knihu o školách mateřských. Upozorňuje v ní na Fröblův systém vychovávací. R. 1863 otevírá v Petrohradě první školka mateřská své síně maličkým.

R. 1871 úředně potvrzena t. zv. Fröblova společnost, jež zřídila seminář ku vzdělání pěstounek. Vyučuje se v něm: Základům anatomie, fysiologie, zdravovědy, psychologie, paedagogiky, vychovatelství, zoologie, botaniky — dále zpěvu, kreslení, modelování, tělocviku a Fröblovým ručním pracím.

Matkám a vychovatelkám dostává se stejného poučení ve zvláštních kursech. R. 1897 otevřela Fr. společnost školu pro chůvy, po kterých poptávka stoupá. Také lidové školky a feriální kolonie vznikly zásluhou Fr. společnosti a přispěly nemálo k dobru dětí z lidu. Fröblovy kursy mají pro ženské hnutí na Rusi ten zvláštní, kulturně-historický význam, že později daly základ k dalším »Vyšším ženským kursům«.

Na petrohradském přírodovědeckém sjezdu r. 1867 historik Bestužev-Rjumín vyslovil myšlenku, aby ženám se zřetelem na jejich veliké, vychovatelské schopnosti poskytnut byl přístup k universitním odborům filologicko-historickému a fysiko-mathematickému. I jiní učenci souhlasili s tímto názorem. Nenalezl však hned ohlasu u vlády. Teprve r. 1878 zřízeny byly zvláštní kursy pro ženy a Beztužev postaven v čelo.

Tyto kursy navštěvovalo od r. 1882—96 asi 1.346 žen. Z těch po předepsaných zkouškách stalo se 514 učitelkami na různých ústavech, 19 představenými gymnasií, 200 představenými venkovských škol, 91 soukromými učitelkami, 49 přešlo jich ke

studiu lékařství, 20 z nich staly se felčarkami a babičkami, 19 zubními lékaři a masseurkami, 62 spisovatelkami, 32 správkyněmi hospodářství, 79 úřednicemi u dráhy, v bankách, v laboratořích, v observatoři, v knihovnách a čítárnách; 511 se jich vdalo a to 66 před zkouškami a 445 po zkouškách. — (Bližší zprávy o těchto kursech obsahuje článek V. J. Duška v 3. seš. N. D.)

Největší boje však, které ruské ženy podstoupily, měly za účel vydobýti jim přístupu k lékařství. Tu již r. 1757 vidíme prvé pokusy toho druhu. Tehda usneslo se medicinální kollegium na tom, aby babičky vyzvány byly k návštěvě přednášek o anatomii, o pomocnictví při porodu a jiných odvětvích lékařství. Nejnadanější z posluchaček byly vzaty za členy zkušební komisse do Moskvy a do Petrohradu. Tyto pokusy medicinálního kollegia však brzy zanikly a až do druhé polovice 19. století nedělo se nic nového v tom směru. Teprve v letech 1859—60, kdy studium věd přírodních tak skvěle v Evropě se povzneslo, lze i na Rusi znamenati jistý ruch.

První pionerkou studia lékařského stává se tu Nadežda Suslova, dcera sedláka, která r. 1861 podala žádost akademii lékařské o připuštění k přednáškám. Po ní následovaly hned jiné dvě ženy. Však krátký jen čas používaly pohostinství akademie, neboť za 2 roky byly z přednášek opět vyloučeny. V ženském studiu lékařství viděla vláda vrchol ženské emancipace, která by na celou ruskou mládež mohla působiti škodlivě a revolucionářsky. Zvláštní vědecká komisse, jejíž úkolem bylo otázku principielně rozluštiti, nadobro odmítla možnost připuštění žen ke studiu lékařství a označila přijetí oněch prvých tří posluchaček jen jako přechodní a výjimečnou ochotu akademie. Ale bylo-li možno odhodlanost a snahu po vědění v ženách ruských ještě více podnítiti, tu chování úřadů nejlepší k tomu bylo příčinou. Jmenované již tři studentky obrátily se do ciziny, aby zde ve svých studiích pokračovaly. Za nimi pak šly jiné a jiné ženy ruské. Tu tehdejší ministr kultu hr. Tolstoj vyzval professory, aby podali své náhledy o ženském studiu. Většina posudků vyzněla v ten smysl, že studium vůbec odvádí ženy od jejich přírodního určení. Jeden z nejvášnivějších odpůrců ženského studia, prof. Walter v Kijevě, napsal dokonce pojednání, ve kterém dokazoval naprostou neschopnost ženského mozku k vědecké tvůrčí práci. Hr. Tolstoj, který sám s odporem hleděl na každý hloub zasáhající převrat v životě žen, souhlasil s jeho názory. Nyní však vystoupil mi-

nistr války Miljutin. Jsa dosti vlivný a odvolávaje se na názory jiných učenců, znějící příznivě pro ženské studium, předložil caru plán ku zřízení kursů lékařských pro ženy. Dokládaje se statistikou, poukázal na velkou úmrtnost v provinciích a potřebu rozmnožiti síly lékařské, dále na emigraci vzdělané ženské mládeže na vysoké školy ciziny, konečně na nebezpečí, vzrůstající vládě tím, když výkvět národa vláda si odchovává jako svého odpůrce. A velice příznivě zároveň zasáhla do věci bohatá aristokratka, sl. Lydie Rodstvennaja, která pro budoucí kursy lékařské zřídila nadaci s kapitálem 50.000 rublů. Tak se stalo, že se svolením carovým otevřeny byly ženské kursy lékařské 6. května 1872 a připojeny k lékařsko-chirurgické vojenské akademii, jež Miljutinu jakožto ministru vojenství byla podřízena. Tyto kursy potrvaly skoro 10 let bez překážky. Navštěvovalo je 1000 žen — 700 jich vykonalo zkoušky a nastoupilo praxi. Zejména prvých 90 studentek osvědčilo se výtečně ve válce r. 1877.

Zajímavo je, že kursy navštěvovalo v prvních 8 letech také 84 žen vdaných a vdov. Ze 712 studentek vdalo se jich v té době 116.

Ve vyšších ročnících sňatků přibývalo — statistika je asi takováto:

V I.	semestru	neprovdala se z	90	studentek	žádná.
II.	»	provdalo se z	97	»	5
III.	»	»	111	»	14
IV.	»	»	118	»	20
V.	»	»	315	»	77

tedy čtvrtina.

Avšak v r. 1881 byl ministrem války jmenován generál Vanovskij. Tento uznával za nepřípustné spojení ženských kursů s lékařskou vojenskou akademií a rok po svém nastoupení vydal dekret, dle něhož lékařské kursy ženské měly se rozpustit, jakmile studentky je navštěvující by dokončily svá studia.

A skutečně r. 1886 byly pak kursy nadobro uzavřeny.

Za souhlasu cara Alexandra III. pracovala však zvláštní komisse na zřízení nových kursů. Nejrůznější typy byly brány v úvahu, a když konečně vyskytlo se vhodné rozhodnutí, stál v cestě zase úplný nedostatek materielních prostředků.

Štědrosti moskevských žen jest co děkovati, že konečně r. 1897 za cara Mikuláše II. postaven byl v Petrohradě samostatný ústav pro studium lékařství žen ruských, který dnes je podřízen

ministerstvu kultu. V přítomné době čítá ústav 500 studentek, má nejlepší síly učitelské, jakož i znamenité pomůcky vyučovací a souvisí s internátem pro 150 žen, jehož zřízení dlužno přičítati iniciativě p. Lichačevé.

Prakticky vykazuje statistika tyto výsledky: v Petrohradě jest 147 praktických lékařek, z nichž 52 působí při obci, dále na městských dívčích školách a na gymnasiích, v nalezinci, v jesličkách, v laboratoři, v sirotčinci, ve spolku pro opatřování levných bytů atd. V jiných ruských městech jest asi 500 lékařek a asi 100 působí jich na venkově i v továrnách. Mimo to několik jich zastává důležité zdravotní i kulturní poslání v Ašabadu, v Taškentu, v Samarkandě a v jiných středoasijských městech, kde náboženství zakazuje tuzemským ženám bráti si muže ku pomoci lékařské. Také v oboru soudního lékařství mají být zastoupeny ženy. Komisse, která touto otázkou se obírá, chce připustiti ženské soudní lékaře ovšem pouze pro ženy a dítky, ale lékařky nesouhlasí s tímto obmezováním.

Společnost ruská, jakož i universitní professoři, vzdělanci i nevzdělaní lidé, všichni stejného jsou náhledu, že lékařky svou zdatností, vytrvalostí a nevšední horlivostí prokázaly důležité služby ruskému obyvatelstvu. Též v Moskvě pomýšlí se na zřízení lékařské akademie pro ženy, ač se tu ozývají hlasy, že snadno dalo by se uskutečniti universitní studium žen s muži na existující již universitě. Dr. Hercenstein vzpomíná společné práce studentů a studentek v letech 60. a 70. v anatomickém ústavě professora Grubeho i na klinice prof. Eichwalda a p. Leshafta, kdy ani jediný nemilý případ se nepřihodil. A budiž zde i připomenuto, že všecky ty výstřednosti ruských studentek, o kterých většinou rádi se zmiňují nepřátelé ženského studia, většinou jsou nepravdivé a přehnané. To tvrdí na př. německé studentky, které v Curychu léta žily se studentkami ruskými a které vřele obdivovaly jejich nadšení pro vědu, jakož i neúnavnou píli jejich v učení.

Vymožením ženských kursů lékařských učinila ženská otázka v Rusku důležitý pokrok. Dospělo se k náhledu, že uspokojující výsledky ženského studia lékařství zajisté i stejně by se ukázaly v jiných odvětvích vědy, o čemž ostatně Kovalevská v matematice, Berlínová zase v právech dostatečných podaly důkazů.

Za účelem povznesení upadajícího hospodářství byly u Moskvy zřízeny také ženské kursy hospodářské v r. 1900.

Snahy žen v oboru zubního lékařství a lékárnictví ohlásily se teprve v letech 80. ve Varšavě.

Ale ačkoli kursy zubního lékařství již po 10 let existují, studiu lékárnictví vadí mnoho překážek. Není jednak dovoleno mužům a ženám společně navštěvovati universitní přednášky a pak místa provisorů nesmějí se obsazovati ženami v lékárnách, v nichž zaměstnán též mužský personál. Od roku 1900 jest ženským lékárnicím umožněno dosíci koncessí k zařízení vlastních lekáren a mimo to pomýšlí se, aby v Moskvě otevřeny byly společné lékárnické kursy pro muže i ženy, čímž ženám poskytnuta bude příležitost k náležitému vzdělání se v tomto oboru.

V oboru filantropické činnosti žen možno poukázati na potěšitelné výsledky. Tak v r. 1900 založena v Petrohradě útulna pro dělnice z venkova. Pak existuje tu útulna pro padlé ženy, dále pracovny, které zaměstnávají ročně 44.000 žen, nedělní školy, společnost mající za účel opatřování levných bytů a společnost pro ochranu žen. Velmi důležitou institucí jest »Pracovna pro vzdělané ženy«. Zde nalézá intelligentní ženský proletariát ochranného útulku, přiměřeného zaměstnání a opatření.

Spisy Uspenského a později spisy Gorkého obrátily zájem ruské intelligence k životu dělníka a posilnily snahy žen o zlepšení stavu dělnic. R. 1897 založen byl »Klub dělnic«, který má nyní v Petrohradě čtyři filiálky s útulnou, se školou a s knihovnou. Neuvěřitelné vykořisťování fysické i mravní dělnic v tabákových plantážích v Kavkazu a v kubánském rayonu přimělo ženské pokrokové hnutí, aby postaralo se o lepší tovární inspekci v oněch krajích. Prozatím odbývala se vládní anketa, mající za účel pečlivé vyšetření tamějších poměrů.

Velkou vymoženost zákonodárnou pro ženy a zvláště pro pracující ženy možno spatřovati v nedávno uveřejněném nařízení, dle něhož mohou ženy s patřičnými doklady žádati o vydání zvláštních pasů cestovních. Dříve směla žena žádati jen s povolením manžela, kdežto nyní smí se od muže vzdáliti a práci hledati, kde se jí líbí.

Ještě několik slov o právním postavení ruské ženy. V oboru práva majetkového a v oboru práva osobního jest ruská žena muži rovna. Od r. 1892 jest ženám dáno volební právo v městské samosprávě za stejných podmínek jako při volbách do okresů, t. j. volí plnomocenstvím. Nelze vždy všecky příznivé změny zákonodárné přičítati přímému vlivu ženského hnutí, ale ve skutečnosti

přece s ním souvisí. Neboť obyčejně ženy, i občanské i šlechtičny, hleděly vysokých úřadů získati potají pro reformy. Ruské ženské hnutí musilo nepřetržitou propagandou od let 60. až do dnes pracovati, aby bylo umožněno zřízení všech jmenovaných vzdělávacích i dobročinných ústavů. S elementární silou vzepjalo se ženské hnutí na Rusi a mělo v sobě cosi přímo velikého, poněvadž do řad bojujících především vstupovali chudí a vydědění. Nehledali štěstí a hmotných statků, ale šli za světlem a za pravdou, a jejich palčivou žízeň po vědění neschladilo ani utrpení, ani všeho druhu strádání, ani hlad. Houževnatost a nadšená touha po práci jsou vlastnosti, kterých nemožno ruské ženě upřít, jimiž poměrně v krátkém čase vybojovala si sociálně vlivuplné postavení a celý svět duševní svobody a jasnosti. *V.*

ROZHLEDY.

POLITICKÉ: Podzimní zasedání říšské rady. Rozhodnutí parlamentní krise? Politické příštipkování — Přípravy stran — k volbám? Mladočeši rozpomněli se na starý svůj demokratism. Hledají spojence na novou dráhu či jen na záchranu mandátů? — I klerikálové se kryjí za štít myšlenky demokratické — Sdružení lidí pokrokových na Moravě.

Letní prázdniny politické již skončily na dobro. A s podzimkem blíží se i svolání rakouských sborů zákonodárných, zemských sněmů i říšské rady. Ovšem poměry, za nichž se representační sbory sejdou, v podstatě a zejména tam, kde by změny bylo třeba nejvíce, se vůbec nezměnily. Český sněm i říšská rada jdou opětně vstříc zasedání zamořenému obstrukcí. Ani Němci ani Češi nejsou nyní smířlivěji naladěni, než byli před parlamentárními prázdninami. Vláda v celku neučinila ničeho, aby přiměla obstruující stranu k ústupu na nové, schůdnější cesty politické bez omezení svobod parlamentních.

Slovanské pobočky při učitelských ústavech ve Slezsku, jejichž zařízení bylo prostě kulturní nutností, měly být dle úmyslu vlády aspoň kaptací benevolencie u Čechů. Ale způsob, jakým byly pobočky uskutečněny, musí bránit jistě i nejmírnějším a nejpoddajnějším českým politikům, aby je vyhlašovali za politický úspěch. Nelze více ani mluvit o tom, že by zařízením slovanských paralelek při učitelských ústavech v Opavě a v Těšíně vláda ukázala, že nepodléhá zcela německému diktátu. Neboť je jisto, že dr. Koerber měl předchozí souhlas se zařízením poboček aspoň od některých německých politiků. A je i jisto, že ani bezohledné bouře, které Němci frivolně vyvolali pro částečné jen a nedostatečné splnění jedné z nejživotnějších kulturních potřeb slezských Čechů a Poláků, nezůstaly bez vlivu na uskutečnění poboček. Statut jejich ukázal, že vláda ochotně vyhověla německému přání, aby němčina byla vyučovací řečí nejen pro němčinu, nýbrž i pro dějepis. Správa slovanských poboček zůstane úplně v ruce správy německého ústavu; vnitřní úřední řeč při správě paralelek bude německá. Slovanské pobočky budou vždy jen o dvou třídách (střídavě prvé a třetí a druhé a čtvrté), tak že slovanští žáci budou moci nastupovat vždy teprv každého druhého roku. A na toto torso ne učitelského ústavu, nýbrž jen na torso poboček při učitelském ústavě budou ještě vládě hmotně přispívat česká a polská školská matice! Zde nutno mluvit o kulturním skandálu, o hříšném a nesvědomitém odbývání slovanských kulturních potřeb a ne o politickém úspěchu.

Proto pro Čechy dar slovanských poboček nemůže se stát an. záminkou — a docela již ne důvodem — pro ústup od obstrukcei

A jisto je, dokud bude trvat na říšské radě česká obstrukce, že nezanikne ani německá obstrukce na českém sněmě. A nezanikne dobrovolně tím spíše, když vláda svými plány do budoucna fakticky poslance zbavuje starosti, jak vyjít ze slepé uličky obstrukční. Úmysl, s nímž vláda se chystá k novému sejití říšské rady, je toho rázu, že umožní stranám aspoň quasi čestné podrobení se nutnosti ústupu od obstrukce za výmluvy na vis major.

Jak zaznamenal dle své vídeňské informace pražský týdenník »Přehled«, pan dr. Koerber počítá, že bude říšská rada opět nedělná, a je odhodlán konečně k činu, který by přivodil rozhodnutí. Ale ovšem trpce se zklamou všichni, kdož doufali, že pan dr. Koerber je přece státníkem trochu větší koncepce, který — bude-li již nucen porušit ústavu — bude dbát, aby přivodil ozdravění trvalé. Panu dru Koerberovi ani nenapadá, aby sáhl k reformě Steinbachově-Taaffově, která by postavila parlament na nové, lidové základy, zangažovala pro jeho činnost zájem vrstev nejširších — a tím zabezpečila by dělnost říšského sněmu. Pan dr. Koerber je muž malých prostředků, bezodvážný ke skutečným činům, přítel politického příštipkování. Jemu stačí zjednat si klid v poslanecké sněmovně na chvíli. Proto neodhodlá se proti obstrukci k ničemu více než rozpustit říšskou radu a oktrojovat nový, jednací řád, který by znemožnil všechnu obstrukci. Je si jist, že v rakouském říšském sněmu nenašlo by se ani potom dosti lidí, kteří na vládní násilí by odpověděli dosti rozhodně a bez ohledu na závory jednacího řádu znemožnili podobné úskočné obmezení poslanecké svobody. Ví naopak, že právě dosavadním obstrukčníkům by přišla změna a utužení jednacího řádu velmi vhod — aspoň v skrytu srdce, když by veřejně toho nepřiznali. Vždyť z české strany nejednou přímo za cíl české obstrukce bylo vyhlašováno znemožnění každé obstrukce vůbec.

Jakmile by měl pan ministerský předseda zaručenu nerušenou dělnost poslanecké sněmovny, je zřejmo, že bude se starat o dosti silnou vládní většinu na říšské radě. A není pochyby, že v parlamentě, kde vždy lze koupit za trochu politických úspěchů celé sněmovní strany, podaří se mu brzy sestrojit vládní většinu. A jakého rázu by byla nová většina v novém parlamentě, věru není těžko odhadnout. Haličská cesta pana dra Koerbera nesla se za přiznaným úmyslem navázat osobní styky, které by usnadnily pozdější vyjednávání s polským klubem. Polská delegace je jistě vybrána, aby byla středem a jádrem vládní strany. A více než pravděpodobno je, že další síly bude sbírat obmýšlená vládní strana předem v ostatních konservativních a docela zpátečnických živlech ústředního sněmu, k nimž nutno čítat mimo katolickou stranu lidovou, křesťanské sociály a konservativní velkostatek i velkostatkáře ústavověrné a t. zv. slovanský střed, jež dohromady mají na 190 poslanců. Kombinace, jakých je na den několik, namítne se. Zatím ano. Ale všechny dosavadní činy vlády Koerberovy pro toho, kdo nedá se másti vněšnostmi, svědčí pro ni. Úzký styk ministerstva Koerberova s německými stranami liberálními dnes již jenom kryje faktické vepluti vládní lodičky do vod konservativních. Německá zůstává pravda vláda Koerberova, ale při tom stává se i zpátečnickou celým

svým směrem a ve všech resortech a to i přes moderní a pokrokové řeči ministerského předsedy. Proto je pro nás, pro Čechy, dvojnásob nepřijatelná. Národním odpůrcem jsou nám sice Němci, ale nebezpečím národním pro nás je zpátečnictví ať již vystupuje v jakékoliv formě. Mohou neviděti toho ti, kdož jsou povoláni řídit politické osudy českého národa? Vidí-li však, jak hodlají nebezpečí bránit? Co chystá vedoucí strana česká a jak mají se k životu t. j. k práci mezi lidem i ostatní zjm. mladé naše strany?

V českých zemích politické strany zcela dobře vystihují, že blízká doba bude rozhodná, a po svém se k ní připravují. Ovšem při tom pomýšlí předem — některé dočista i jenom — na volby. Pro ně bude rozhodnou doba, poněvadž se bude zase rozhodovat o podstatné části jejich politické moci, kterou jim zabezpečují právě mandáty. V tomto osvětlení nutno pohlížet zejména i na některé poslední projevy a pokusy mladočeské, které byly by zcela sympatické, kdyby nepřicházely tak příliš pozdě a kdyby nebyly nazbyt makavě patrny jejich motivy. Pojednou vyslovují se nyní zase poslanecké listy (»Lidové Noviny« a »Lučan« na př.) pro všeobecné a rovné volení. Jde snad při tom o recidivu demokratismu u Mladočechů?

Dnes již pouhý projev pro zlidovění volebních řádů nelze považovat za dostatečný průkaz demokratického rázu té či oné politické strany. Vždyť již i naši klerikálové jsou ochotni přijmout mezi své programové požadavky všeobecné a rovné volení. Na Moravě křesťanští sociálové na svém sjezdu velehradském přijali resoluci pro úplné zlidovění volebních řádů. A oficiální denní tisk klerikální již mohl ujistit veřejnost, že se tím nijak neporuší jednota mezi katolickými stranami českými na Moravě. A to ne proto, že by snad trpěly navzájem nejednotu programovou, pokud jde o postulát způsobu obesílání zákonodárných sborů. Ale lacino chtějí se zdemokratisovat i ostatní klerikální organisace politické. Konečně pro prvou chvíli by přineslo všeobecné a rovné volení klerikálům i zisk; — a s výchovnou jeho mocí, jež posléz se stane zlým nebezpečím klerikalismu, nepočítají. Mimo to lze mít za jisté, že spokojí se platonickým uznáním požadavku zlidovění volebních řádů, jejž přejmou do svého programu i klerikální agrárníci a katolická strana národní. Ale rozpoutat pro požadavek silné hnutí lidové ani se nepokusí.

A nepokusí se o to ani Mladočeši přese všechny své časopisecké projevy, příznivé všeobecnému a rovnému volení, s nimiž v poslední době nešetří. Právě že Mladočechům nejde o samu věc, nýbrž jediné o nápravu své pověsti. Proto také místo o poctivou pokrokovou práci politickou v lidu pokoušejí se o nevýsledné a marné transakce s mladým politickým světem. Pozorují, že ztratili všechnu půdu v mladší inteligenci, že nemají dorostu. Avšak místo toho, aby hleděli zjistit příčiny a důvody, proč se jim zcela odcizil dorost inteligence, a aby dle toho zjednali nápravu, přišli s nabídkou na vyjednávání o spojení mezi mladými pokrokovými politickými směry a lidmi s národní stranou svobodomyslnou — zatím na Moravě. Ovšem doznal pan dr. Stránský jenom odmítnutí, jak ze řad české strany lidové

(drem Kalandrou) tak ze řad radikálně pokrokových (drem Fišerem). A obecnou sankci za mladý, pokrokový svět dal odmítnutí tomu sjezd mladé pokrokové inteligence v Moravské Ostravě. Nic nebylo přirozenějšího a nutnějšího než toto odmítnutí. Svědčí jen o neprozíravosti Mladočechům, že nedovedou poznat, počítají-li na svoji záchranu na cestách lidové a pokrokové politiky, že musí být jejich postup opačný: Nejprve činy — a nejen slova — opravdu pokrokové a lidové; potom již by nalezli podporu u veškeré mladé inteligence beze všech transakcí a vyjednávání. Ale do upřímně pokrokové práce se Mladočechům právě nechce. A s pokrokovými jejich řečmi již se nespokojí nikdo.

Proto, nadejde-li zjednodušení českých stran politických, dojde-li na sdružení všech živlů pokrokových, nebude to na záchranu mladočešství, nýbrž na konečné súčtování s ním. V tom směru učiněn byl prvý krok v Mor. Ostravě, kde byla ujednána dohoda mezi stoupenci české strany lidové, radikálně-pokrokové a lidmi pokrokovými mimo strany a to přímo proti politickému vedení českému na Moravě. Při dohodě neběží — a to je zdrávo — o splynutí v jednotnou stranu pokrokovou. Jde jen o společný postup za společným cílem, o společnou práci tam, kde jsou shodny programové požadavky stran a lidí pokrokových. Spojovat, sbírat síly je jistě důležitý úkol politický. A bezradnost v politické praksi, nemohoucnost a slabost mladého českého světa měla neposlední příčinu právě v tom, že nebylo mezi mladými tohoto smyslu politicky organisačního. Pokus, na němž se usnesl sjezd mladé pokrokové inteligence moravské, může být prvým krokem k nápravě v tomto směru, a nezůstal by potom bez vlivu i na poměry české. I v Čechách pokrokové sdružení působilo by velmi prospěšně. Mohlo by snadno sloučit všechny pokrokové pracovníky, sorganisovat jednotně jejich práci v těch směrech, kde je mezi nimi shoda programová. A že podobných shodných požadavků mají celou řadu, netřeba teprv enumerando dokazovat. (Reforma trestního, občanského zákona, zlidovění volebních řádů a j. a j.) Při tom by zůstaly dosavadní strannické formace mladého českého světa politického nedotčeny, působily by svým směrem, zcela samostatně ve věcech, v nichž nejsou shodny programové jejich postuláty. Uskutečnit toto rozvrstvení a připravit jím půdu k jednotné pokrokové politické organisaci, za níž by se uskutečnilo očekávané a předpovídané zjednodušení politických stran, vyžaduje ovšem potlačení strannické podezíravosti a úzkoprsosti stejně jako opravdový, živý zájem o samu věc a práci pokrokovou. Jsou však obě podmínky splněny v mladém a pokrokovém — aspoň dle jména — českém táboře?

Ostatně k čilejší práci — a rozumí se potom: i k organisovanější a usjednocenější — přinutí živly pokrokové pevnější sorganisování konservativních. V tom směru jsou zajímavy některé předzvěsti — byť i dosud dosti slabé — ze strany národní, staročeské. Staročeši počínají se organisovat na českém venkově (v Kolíně a v Německém Brodě založili své krajské Politické spolky). Mimo to reformuje se, jak musí být patrno jen trochu pozornému čtenáři, i »Hlas Národa«. Pokud budou Staročeši schopni i programových reforem, jež

by je učinily stranou sice konservativní, ale stojící přece v zdravém kontaktu s potřebami a úkoly moderní doby, tedy stranou ne zpátečnickou, zůstává otázkou duševní výše a politických způsobilostí jejich rozhodujících kruhů. Pro ozdravění politického života českého mělo by, o tom není pochyby, konečné sformování poctivé a otevřené konservativní, nezpátečnické strany význam značný. *—Gg.—*

*

ZAHRANIČNÍ: Nový ministr vnitra v Rusku — Bitva u Liaojangu — Válka a poměr ruskoněmecký — Mravné Německo — Francie a Vatikán — Anglická »výprava«.

Stálo několik dlouhých neděl úvah, než-li se car dostal k jmenování nástupce usmrceného ministra Pleve. Všeobecně se za to má, že osoba Sviatopolka-Mirského značí ve vnitřní ruské politice kurs mírnější, emancipovaný alespoň od nejsurovějšího terorismu, na který éra Pleveova byla tak plodná. Zkrátka soudí se, že ruská vnitřní správa politická bude se opírati o civilisovanější prostředky. Zda však se též změní vůdčí politické idey, jest zcela nejisto a zdá se spíše, že nikoli. Alespoň nové jmenovaný ministr přese všechny sympatie, které mu vyslovuje světová žurnalistika a diplomacie, neosvědčil se posud jinak, než jako obhájce oficiálně ruských tradicí. Jestliže tedy nelze mu snad upírati rozšafnost a jemnost charakteru, neznamená to ještě pro Rusko, že má pravého muže na pravém místě. Ruská vnitřní správa jest naprosto zpuchřelá, požadavkům doby nevyhovující. Trochu terorismu více nebo méně nepadá v ní na váhu a pouhý rozdíl na př. ve výměře let žalářů a sibířského vyhnanství pro politické provinilce, který snad nastane, jistě nestačí k tomu, aby vrstvy na vládě nesúčastněné se se stavem věcí smířily. Na druhé straně jest však v Rusku zase každý státník, jenž chtěl by se uchýliti k politice širší či užší representativní soustavy západoevropské, postaven před boj s analfabetismen, nekulturou ohromné masy obyvatelstva, jakož i s mosaikovým rozdílem kultur, který ruská říše vykazuje. Stav Ruska vyžaduje tudíž u vládního vesla muže celého, který by nejen konstitucionalisoval, ale i pro konstituci vychovával. Nikde však není dosud řečeno, že by Sviatopolk-Mirski měl vůbec nějaké konstituční allury, tím méně že by rozuměl předpokladům zdárné konstituce. Jeho interviews, jichž jest již několik, jsou nemastné, neslané. Jest prý pro decentralisaci a to vzbuzuje proň, rozumí se, nadšení i v Čechách, kde decentralisace, autonomie, státní právo atd. je mnohým jedno a totéž. Avšak ruská decentralisace může býti pouhým starověkým vydáním provincií v plen gubernátorům, jichž omnipotence a administrativní vševědoucnost jest již dnes hlavní metlou ruského obyvatelstva. Jest prý proti náboženskému pronásledování a násilí ve věcech svědomí. Ale náboženská »tolerance« se jak známo snáší zcela dobře se zkracováním občanských práv jinověrců, s čímž se Mirski ohledně židů vůbec ani netají. Ostatně na humanitářské a dobrácké řeči nemá rakouský dr. Koerber nikterak patent, rovněž jako nikoli na rozpor ve slovech a skutcích. V rozporu tom pak ruští státníci nikdy nebyli za západoevropskými pozadu.

Válka ruskojaponská přinesla překvapení i těm, kdož si mizernou situaci pro Rusko nijak netajili. V několikadenní bitvě u Liaojangu, která měla přinésti obrat válečného štěstí, Kuropatkin poražen a za strašných ztrát na obou stranách donucen k spořádanému — pro jeho útěchu — ústupu. Novinami probíhá zpráva o výroku carově, že odhodlán jest vésti válku za jakýchkoli ztrát dále až k úplnému vítězství. Že »úplné vítězství« neznamená u něho něco skromného, bylo již jednou na těchto místech poznamenáno. Avšak i kdyby se při dalším postupu Japonců měl pro Rusko opakovat dokonce r. 1812, není již možno, aby Rusko v dálném Orientě proti stavu věcí před válkou čeho získalo, a tato bezúčelnost války působí v samém Rusku již lítost nad prolitou krví i těm, kdož fráse jako boj za cara, za vlast, za svatou Rus atd. dovedou jinak obraceti v ústech bez uzardění.

Positivní výsledek měla pro Rusko válka dosud jen v jednom: v poměru Ruska k Německu. Schůze mocnářů obou říší právě ohlašovaná bude, uskuteční-li se, jenom zevním zakončením obratu, který se v poměru států těch fakticky projevil již celou řadou okolností, od otázky lapání lodí a odplutí baltického loďstva až k nové obchodní smlouvě.

Vyvyšování německého císařství v ohledu mravním, tolik obvyklé u chvastavé šovinistické německé žurnalistiky právě jako u národů, jimž osud nedopřál německého politického štěstí a německé politické organisace, velmi jistě utrpí aférou hofmistra německé císařovny Mührbacha. Jest přímo neuvěřitelné, co rafinované sprostoty se může skrývati ve společnosti, k níž Mührbach náležel, a nesvědčí o velkém respektu nejvyšších míst Německa k primitivním zásadám lidské morálky, mohlo-li odstranění muže jako Mührbach státi tolik práce, i když se již ani nehledí k pikantnímu zahrocení aféry proti německému dvoru.

V konfliktu Vatikánu s Francií není celkem mnoho nového. Z denních listů vědí již čtenáři o kapitulaci biskupů lavalského a dijonského, kterážto však jistě nikoho nepřekvapila. Zápas s Vatikánem jest posud něčím příliš odvážným, aby v kruzích kleru nebyly pochybnosti o výsledku a naděje ve vítězství kurie. Pro případ pak vítězství podobného by francouzští církevní hodnostáři přispěním vládě jistě hmotně mnoho riskovali a ideálnější úvaha pro politiku jejich se nemůže na nich žádat, protože věci dospěly tam, kde polovičatost již neplatí, z kněze pak nemůže se stát přes noc přesvědčením osvětář, Combesovi upřímně aplaudující.

Výprava anglická do Tibetu ukázala se nejenom kouskem osvědčené anglické bezohlednosti, nýbrž v neposlední řadě lehkomyslným zahráváním s evropským mírem. Účelu svého Angličané plně nedosáhli, třeba že již mají »smlouvu« s Tibetem, psanou tuzemským jazykem. Neboť Lhassa jest i politicky tibetským Vatikánem: Dalaj-lama uprchl a jiný lama podepsal smlouvu, aniž by k tomu měl plné moci, což není bez významu jak pro další úmysly Tibeťanů, tak pro další postup Ruska, s nímž se zájmy Anglie v Tibetu křižují. Také věcně nepřináší smlouva Anglii mnoho. Kromě válečné náhrady, která se

platí Angličanům vždy, když se jim zachce válčiti, jsou to jen úlevy pro obchod s Indií, k nimž se opatrný lama Younghusbandovi zavázal. Avšak právě tato část úmluvy, o níž podrobnosti dosud nejsou známy, jest zřejmou provokací Ruska, možnou prozatím bez pokusu o odvetu jen pro válku v dálném Orientě. —*mn*—

V Praze, dne 14. září 1904.

*

VĚCI CHRVATSKÉ. — **Poměry na Černé Hoře — Korunovace krále Petra: tah vedoucích politiků — Rozháranost srbských politických stran — Všeobecné volání po organisaci a reorganisaci — Republikánská strana? — Jihoslovanská umělecká výstava v Bělehradě — Trojanović — Cesty a příběhy slovanofila Čerepa-Spiridoviče — Rusofilství, recte carofilství Chrvatů a Slovinců — Zcela pochybená politika terstských vůdců — V Chrvatsku vládne khuenovština dál — Zajímavé rozsudky — 1000! — Chrvatský byrokrat — Bývalí radikálové — Doplňovací volby — Maďaři pro chrvatskou armádní řeč? — Jen k vůli dekoraci . . . — Jihoslovanský zionism — »Práce« dalmatských politiků — Temperamentní Handel — taktní Hörmann — Kucovlachové — Šťastné Bulharsko.**

Černá Hora se činí. Chce dohonit Evropu. Ovšem, že horečný a neorganický chvat většinou jen škodí. Tak objednala za 46.000 franků automobil pro trať Cetinje-Podgorica, ale velmi hornatý terrain vyžadoval již nákladné opravy a jízda se neosvědčila. Slavnostním způsobem byla nedávno zahájená první stanice bezdrátní telegrafie na Balkáně, pro spojení mezi Barem a Italií. Je to symptomatické. Černá Hora chce vší silou vymanit se z hospodářského vlivu Rakouska. Dříve jí pomáhalo Rusko, jež kromě pravidelné pěněžní podpory zařídilo na Cetini ženské liceum a první vodovod a opatřilo černohorské vojsko zbraní a municí. Nyní však, po provdání Jeleny za krále italského, nesmírně roste vliv Italie. Černohorská vláda, lépe řečeno, černohorský kníže-despota, přeje mu z celé duše — z nenávisti k Rakousku, jež zejména byla rozeštvána známou aférou nevplacených poukázek. Politika velmi krátkozraká. Nákladem vlašským staví se druhý vodovod v Cetini; v Podgorici založena velká továrna na tabák vlašským syndikátem, jenž koupil tabákový monopol. Jak se monopol provádí, svědčí vření v černohorském lidu: »neznámým způsobem« vyhořelo téměř celé skladiště tabáku. Tentýž syndikát vystavěl v Podgorici vlašskou obecní školu pro 40 dítek; v celku je tam jen 750 Vlachů. Řemeslníci téměř výlučně jsou Vlachové; rovněž některé cesty staví se vlašským nákladem — a kolikerá suma vlašských podnikatelů doposud přímo cestovala do rukou hrabivého knížete a potom do anglické banky, kde má své ohromné deposity — to se vymyká kontrole veřejnosti. Zejména v Černé Hoře, kde doposud vládne čirý absolutism. Absolutism a hrabivost neplatí učitelům po několik měsíců řádný plat, pronásleduje a vyhazuje nejlepší mladé lidi. V poslední době bylo zavřeno 15 obecních škol — ze spořivosti. A v anglické bance se ukládají milliony . . . Peněžního ústavu není žádného — proto bujně kvete lichvářství. V poslední době terror a hospodářská bída vyhání houfně obyvatelstvo. Pracovní síly utíkají do Ameriky, Rakouska, Srbska a Ruska; ale i intelligence a vojsko hledá jinde přístřeší. Dokonce dva spřízněnci dvoru, dva Petrovići, po velkých konfliktech opustili nadobro nevlídné své hory. Není se tomu diviti, když na př. víme, že po všech velkolepých reformách soudnictví dnes jako dříve a ještě

i častěji se stávají případy, že nepohodlní lidé zmizí a bez výslechu roky a roky hnijí v podgorické proslulé trestnici. Křiklavý příklad toho uveřejnil Milutin Tomić v »Slovenskom Jugu« v Bělehradě: jeden jeho bratr od r. 1898, druhý od r. 1902 jsou bez nejmenší příčiny a bez nejmenšího vyšetření a výslechu zavřeni . . . Letos zejména vyhání lid ekonomická bída; a pokud lid něco plodin má, musí je téměř zadarmo prodávat jisté vlašské společnosti v Miláně, jež má úkol skoupiti všechny produkty Černé Hory. Agenti její již konají svou službu . . . Ovšem, ve veřejnosti, vůči cizině, hraje si vláda na velmi pokrokovou a slovanskou. Ale vnitřní hniloba propukne teprve vší silou po úmrtí energického knížete Nikity, až vzplane bratrovražedný boj mezi uhlazeným Evropanem, následníkem Danilem, a mladším Mirkem, jenž svou čistě specifickou bodrostí a demokratičností získal si oblíbenost lidu. A třetí, Petar, také jednou vyroste . . .

Kníže Nikita nejednou ukázal se šikovným diplomatem. Vzdor všemu nadržování cizím vlivům platí jakožto ryze slovanský a srbský mocnář. Jednou s Italií, podruhé s Ruskem, po třetí třebas s Tureckem — pak honem zas nějaký telegram knížeti Ferdinandovi anebo králi Petru. Ke korunovaci krále srbského dokonce vyšle svého nejstaršího syna Danila, manžela meklenburské Juty.

A propos: korunovace! V Srbsku je všechno velmi lidové a nevázané; tak také o korunovaci debatovalo se hodně upřímně. Většina listů byla proti korunovaci vzhledem na špatnou letošní úrodu a povážlivý průběh rusko-japonské války. Oposiční časopisy velmi prudce útočily na vedoucí radikální stranu, jež prý s tímto aktem pospíchá jen pro upevnění svého vlivu. Ukazují na poměry, jež nejsou ani dost málo za tento první rok nové vlády upraveny a srovnány. Zdá se opravdu, že radikální strana v praksi úplně zklamala a nadobro zradila svůj pěkný a pokrokový program. Prakse zůstala tatáž jako za Obrenovićů, ač sám král kromě přílišné passivity není spoluvinen tímto režimem. Jako za dřívějších dob vládne všude protekce, zejména se nyní favorisují úředníci (na př. učitelé), jež se vyznamenávají stranickou agitací pro vládnoucí politickou stranu. A mezitím zanedbávají se nejnutnější instituce. Rozhárané poměry vládnou na př. na školách, zejména ženských, v Bělehradě. V celém Srbsku jsou jen 2 poněkud upravené nemocnice. Zejména bělehradská je v takovém mizerném stavu, že sám král to rozhodně káral. Je to tím trapnější, poněvadž u příležitosti 100letého výročí Karaďorděva povstání bude pořádán i I. sjezd srbských lékařů a přírodozpytců, jenž také vzbudil velký interes a slibuje četnou účast z Chrvatska, Bulharska a Čech. S jakým pak pocitem ukážeme našim hostům bělehradskou nemocnici? — tážou se neodvislé listy a trpce si stěžují na nevšímavost povolaných kruhů. Ale ministři nemají mnoho starostí; letos na př. rozutekli se téměř všichni na zotavenou do ciziny — a hodně dlouho zotavovali svá umučená těla. K tomu musili se posilnit ke korunovačním námahám. Jak známo, bude korunovace v Bělehradě a pomazání v staroslavné Žiči. Tak se šťastným kompromisem uklidnil konflikt vzhledem na místo obou těch aktů. Méně šťastně řešena jiná starost: Srbsko po-

třebuje novou lojalní hymnu a již podruhé musil se vypsati konkurs. Schází buď lojalita nebo nadšení — anebo jedno nepřipouští druhého. Nyní přední básníci byli přímo vybízeni k účasti. — A přece Petar zasluhuje hymnu. Je tak konstitučním vladařem, že k vůli svému lidu překonává všechny švýcarské vlivy a obcuje na př. molebství pro — déšť! V zemi však poměry jsou velmi rozhárané a oposice roste. Všechny strany mluví nyní o organisaci a reorganisaci. Vedoucí, radikální, již dávno není silným tělem, nýbrž rozpadla se na několik frakcí. Mezi oběma krajními jsou ohromné propasti. Lidé u samého vesla nadobro se kompromitovali, levé křídlo zůstalo věrno radikálním zásadám. Venkov žádá pevné semknutí, však všechny pokusy v tom směru budou bezvýsledny. Liberálové také konají schůze k vůli organisaci. Nově založená strana selská rapidně roste v některých krajích; pokrokáři — ale v uvozovkách! — také ukazují více života; socialisté vystupují velmi energicky a vymohli několik cenných úspěchů. V nejnovější době dokonce se mluví o založení — republikánské strany. Mladá, nervosní, nešťastnými příběhy zmítaná země.

Rozumnější hledají spásu v praktickém působení. Po studentech a obchodnících přišli na řadu železniční zřízenci. Asi 300 jich navštívilo Sofii, aby navázali styky s bulharskými soudruhy. — Srbské omladině podařil se velmi těžký podnik: jihoslovanská umělecká výstava bude uskutečněna. Bude to jeden z nejlepších bodů oslavy povstání. Slovinci zaslali asi 150 prací, rovněž asi tolik Chrvaté, zastoupení svými nejlepšími umělci; Bulhaři slíbili účast a ovšem že Srbové se také vynasnaží, by byli důstojně zastoupeni. Přípravné práce a úprava velmi vhodně je zamýšlena.

Srbové v Dalmacii ztratili zdárného a pracovitého vůdce, advokáta Vladimíra Trojanoviće. Byl ve svém nacionalismu bezohledným, čirý chauvin, vystupoval ostře proti Chrvatům, tak jak to dovedla starší srbská a chrvatská generace navzájem. K chvále však budiž řečeno, že nikdy nehledal svého prospěchu, byl obětavým, charakterním a důsledným.

Charakterní lidé se potírají a pochybná individua — je smiřují. Divné zjevy. Známý předseda moskevského dobročinného spolku, Čerep Spiridovič, procestoval v průvodu Chrvata a Čecha Dalmacii, Bosnu a Srbsko — a všude byl nadšeně vítán jakožto »člen velkého bratrského ruského národa«. Dělil šikovně diplomy čestného členství, řečnil a nechal se interviewovat, vykládal své rozumy a Chrvaté a Srbové v Přímoří svorně mu tleskali. Však v Bělehradě již to tak nešlo. Neodvislá »Štampa« v dlouhém dopise z Moskvy přinesla celou spoustu velmi závažných obvinění proti tomuto pánu, a sice dost věrohodných a doložených, z nejbližšího jeho okolí. Třebas nebylo všechno pravda — již pouhé vystoupení a mluvení tohoto pána svědčí každému myslícímu člověku o jeho úplné povrchnosti a šarlatánství. Že sám Strossmayer ho uvítal, odsloužil mši pro zdar ruských zbraní a žehnal ho — musí se blahosklonně přičítat jeho stařeckosti. Ostatně, Strossmayer vždy si liboval ve velkých gestách a vzletných plánech — a konec bylo odvolání, smíření a intimní rozmluva třebas s hr. Khue-

nem . . . I nyní bylo zmíněné vystoupení dementováno . . . Čerep byl v Bělehradě velmi chladně uvítán; tam byli skeptičtější než v Chrvatsku a Dalmacii a uchránili se tak před blamáží. Král Petar sice mu povolil audienci, ale jen jakožto srbskému konsulu; odmítl však přijmouti diplom čestného členství Čerepova spolku. Čerep v brzku z Bělehradu zmizel.

Je vůbec zajímavý fakt, že v nynějších poměrech, vzhledem k válce, mnohem rozumněji si vedou Bulhaři a Srbové, než Chrvaté a zejména Slovinci. U Srbů slepý fanatism pro Rusko jen sporadicky se objevuje; naopak Chrvaté — mimo velmi vzácné vyjímky — jsou papežštější než papež; ve svém rusofilství, jež je čiré carofilství, jdou tak daleko, že i oficielní telegramy ruské »opravují« ve prospěch Rusům. Ve své zaujatosti podněcují nejnižší vášně — pro myslícího ovšem že působí neodolatelnou komikou jejich krkolomné strategické moudrosti a nedůslednosti. Jsou důsledni jen v jednom: všechno, co píšou cizí listy nepříjemného o Rusku, obracejí na příjemno. Je to ta vždy šílená logika: všecko je vylháno, co cizinec mluví. Logika šílená, ale — pohodlná. Že dokonce tomuto proudu podléhají i seriosní a pokrokové listy, je tím smutnější zjev. Ale v této práci patří Slovincům laur. U nich přechází rusofilství přímo v manii. Zejmena v Přímoří, v Terstu. Je to charakteristické. Pod vlivem vlašské irredenty vyvinulo se nejplanější a nejprázdnější nadšeni pro vlast, pro Rakousko a — pro Rusko. Politikové slovinští v tom kraji volají proti Vlachům, zejmena pokrokovějším, rakouskou policii, denuncují jejich docela pochopitelné šilhání přes hranici a jakožto největší trumf vyhrávají vyhrůžku Italům a Rakousku: severním strýčkem. Tak zhoubně působil vlašský vliv. Tam, kde by bylo zapotřebí nejklidnější, nejrozumnější a všestranné práce osvětové a národní — tam se velkolepě vyvinula politika frásí, politika prázdných hesel, hloupého rusofilství a sterilního vyhrožování anebo dokonce — nízkého špiclovství. Pak ovšem je pochopitelno, že slovinský živel propadá odnárodňování anebo ohlupování, že úřady svorně s biskupem Naglem šikanují neuvědomělý lid a natropí tolik hanebného provinění, jako na př. vůči uniatskému hnutí v Ricmaních. A nejhorší je, že v tom rusofilství nehrajou rubly žádnou úlohu — to nadšení a zbožňování ruské vlády a cara je k zoufání upřímné!

Že na té půdě kvete klerikální propaganda a vládní terror — rozumí se samo sebou. Nejlépe je to vidět nyní v Chrvatsku. O nových zjevech klerikalismu promluvím jindy — chci tentokrát jen uvésti další »výkony« t. zv. »dobré a poctivé« vlády nového bána hr. Pejačeviće. Nejvyšší soud — prosím, chrvatský soud! — zrušil osvobozující rozsudek, jímž sproštěn byl známý a charakterný odpůrce bána Khuena, Dr. Potočnjak, v processu pro brožuru proti tomuto banu, a nařídil nové přelíčení. Koraču pak, vůdci to sociální demokracie, zvýšil trest pro tiskové delikty ze 14 dní na — 10 měsíců . . . Naše časopisy se tomuto rozsudku podivily a — dost. Jiný rozsudek: K vůli hnutí, o němž jsem zde svého času promluvil, v križevackém okresu bylo obžalováno 263 osob, všichni sedláci. Osvobozeno bylo celkem 111,

jeden odsouzen na 3 léta, tři na 2 léta, tři na 18 měsíců, dva na 1 rok, 89 na 6 a 54 na 2 měsíce těžkého žaláře. — Pak jubileum, snad ojedinělé v Rakousku: 23. srpna 1904 pod číslem 43611/III. oznámil magistrát záhřebský denníku »Obzoru«, že ho — začínaje od banování hr. Khuena — 1000krát zabavil. Významné jubileum. Mluví folianty. Představte si krotký, obezřetelně vedený, přísně konservativní a ústavní denník, tak něco jako »Hlas Národa« nebo německá »Politik« (abstrahuji obsahovější redigování) — pak tento denník za 20 let má tu nezaslouženou čest, že může oslavovati tisící zabavení! Znamená to, že 3 plná léta nepřišel přímo do rukou svých abonentů, nýbrž v »opraveném« vydání, jež někdy obsahovalo — 3 bílé stránky . . . Velká čest — ale »Obzor« jí nezasloužil. Nesluší mu. Ale velká hanba padá na systém, jenž to jubileum má na svědomí. Tento jeho »výkon« prostě bengalsky osvětluje poměry v Chrvatsku. A útěcha: z těch 1000 zabavení patří již 26 na »novou« jednoroční éru, éru »dobré a poctivé vlády« hr. Pejačeviće. Tedy: další jubilea lze očekávati . . .

V té éře stalo se v Chrvatsku poprvé, že chrvatský úředník, domácí syn, u příležitosti narozenin císařových 18. srpna rozkázal odstraniti chrvatský prapor z finančního úřadu, poněvadž vedle něho nebyl vztýčen maďarský, tedy nebyla prokázána úcta »širší vlasti«.

Však oposice nemá těch morálních základů, aby prospěšně mohla paralisovat takové zjevy. Ukázala to za nedávných doplňovacích voleb. V okresu bývalého předsedy oposice, Bresztyenszkého, zvolen sice jednohlasně farář Zagorac, poněvadž se zavázal, že nepřistoupí ke klerikální straně — ale je to velice a nepěkně prononçovaná osoba, jež absolutně nezasluhuje důvěry lidu. Fakticky nejhorší klerikál, tvůrce našich »křesťanských sociálů«. V Iloku bezhlavost oposice neoznačila ani určitého kandidáta, a co je nejskvostnější: pro vládního kandidáta, advokáta, bývalého srbského radikála — hlasovali taktéž advokáti, bývalí chrvatští radikálové. Šlechetné duše se nalezly! A k tomu — neodvislé. — Nyní se ve dvou dalších okresích rozpoutal mezi oběma opos. stranami vražedný boj nejhoršími zbraněmi — toť politická výchova lidu. — Potom je pochopitelno, že lepší lidé, jako ku př. Vinković, nechávají sterilní nebo ziskuchtivé strany a pracují samostatně. Dokonce je slyšet o mladší generaci, že se chce vzpamatovat své lepší minulosti a že opětně samostatně a v pevném šiku vystoupí. Uvidíme.

V takovém stavu bylo Chrvatsko, když Maďarům byly dány vojenské koncesse. Rozumí se samo sebou, že Chrvati vyšli s prázdnými rukami. Jejich mluvčí vůbec nežádali ničeho, natož teprve aby vymáhali své plné právo. Zůstane tedy v Chrvatsku všechno jednání německé (kromě u zeměbrany, kde je chrvatské). K vůli ironii pospíšily si oficiosní listy maďarské a prohlásily, že nestrpí v Chrvatsku německou armádní řeč, nýbrž že budou Chrvatům pomáhati v boji pro — chrvatskou! Je to hořká ironie v ústech vládních žurnálů, když známe jednání maďarské vlády na chrv. drahách, ve společných úřadech, v kadetce v Pečuhu, když vidíme, jak systematicky odcizuje Slavonii a hospodářsky ničí Chrvatsko, — když konečně vzpomeneme na nedávné prohlášení min. předsedy Tiszy stran vyvěšení chrvat. praporu

na gubernátorském paláci v Rjece: prapor ten, prý, byl tam vztýčen jen k vůli — dekoraci . . . Tak se oficielně mluví o Rjece, na kterou podle zákonů má Chrvatsko stejné právo jako Uhry.

Nedávno vedla se v chrv. listech zajímavá polemika o zionismu u příležitosti prvního zion. kongresu jihoslovanských židů v Osijeku. Výměna názorů nepřinesla žádného objasnění. Sám kongres zprvu byl hlučný, potom odbyl se v nejlepším pořádku. Židé akademikové mají ve Vídni svůj spolek »Bar Giora«, vydali almanach a celým svým vystoupením, jež plně respektuje práva jejich »prozatímní vlasti«, ukázali lepší průpravu a sympatičtější vážnost než odpůrci, assimilanté.

V Dalmacii taktéž se rozvířila dosti nepříjemná tahanice pro doplňovací volby v městu Šibeníku. Konečně volili sice Chrvaté svorně; avšak kandidát sotva zasluhuje takové svornosti: jeť politicky docela neznámou osobou, k tomu úředník. Zajímavou věc ukázala volba: že »autonomaši«, totiž Vlachové a partikularisté »dalmatini«, nejen že mají velkou většinu v hlavním městě Zadru, ale velmi slušné menšiny také v mnohých okresech, jež platí jako chrvatsky uvědomělé. Srbové se zdrželi volby . . .

Velká stávka uhlokopů v Siveriću ovšem že skončila porážkou dělníků. Několik set nebylo ani s dřívějšími podmínkami přijato zpět. Národní poslanci, vyjma chabé pomoci jednoho, vůbec si toho velkého zápasu nevšimli. Ovšem nebyla to »velká politika«.

Ta rozčiluje a tu jsou všichni svorně při práci. Nejnovější aféra v tomto směru: Místodržitel Handel je poněkud horkokrevný člověk, rozzlobil se na článek v »Narod. Listě«, o němž se domníval, že pochází z úřednických kruhů, zavolal si podezřelé, ostře se na ně osopil, a když ujišťovali čestným slovem, že nejsou s tím v nižádném spojení, vyjádřil se velmi nevzdělaně o »dalmatském čestném slovu«. Z toho nyní velká aféra, chrvatské listy ostře žádají odvolání nebo odstoupení místodržitele a v tom jim pomáhají vlašské a srbské listy. Tedy svornost. Jen aby byla také při vážnější a pro lid užitečnější práci.

Mnohem šťastnější byla rakouská vláda při volbě nového přednosty prvního oddělení bosenské vlády. Chéf Kosta Hörmann je velmi taktní a vzdělaný úředník, rodem Chrvat, ale již dlouho v Bosně. Ovšem, že kalajovština nešla přes něj bez vlivu; ale známa je věc, že ho Kallay příliš nemiloval a proto mu svěřil — »bosenské« umění. Jiná je otázka, bude-li úřednictvo aspoň skrovné jeho reformy plnit.

Na Balkáně je poměrně klid. Turecko provádí slíbené reformy ve slovanských krajích jak chce, totiž nedělá nic. Bratrovražedný boj mezi Srby a Bulhary trvá v menších rozměrech dále — a turecká vláda podněcuje vášně. Kromě Arnautů a Řeků začínají se nyní také Kucovlachové (Rumuni) hlásit o své právo, zejména žádají své kostely a kněze. Však oekumenský patriarcha v Cařihradě nechce svolit. Rakousko, Rumunsko a zejména též Rusko podporuje jejich hnutí.

V Srbsku již nyní pociťují nedostatek píce, dokonce se dováží z Turecka. Šťastné Bulharsko mělo letos skvostné počasí a počítá nejméně na 100 mil. franků vývozu plodin. Jeho finance toho nadělení potřebují velice naléhavě.

8. září 1904. *J.*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Také něco o neúrodě, o manévrech a zvýšení cen — Vydírání konsumentů — Ligy konsumentů — Poprázdninová kapitolka o turistice.

Rok 1904 zaslouží býti označen jako rok sucha. Celé měsíce ani nekáplo ve střední Evropě, slunce jakoby s krvavou ironií usmívalo se s bezoblačného nebe, a když mraky snad konečně pokryly oblohu, rozptýlily se zas, neznámo kam. A země pustla, potoky vysýchaly, splavné jindy řeky bylo lze přecházeti suchou téměř nohou, řečištěm jejich jezdilo se s povozy jako po silnici, země pukala, tráva všechna vyschla a místo svěží zeleně šedá pokryvka prachová, nekonečná a dusivá, zastírala zemi.

Nicméně u nás, ani tam, kde nejtíže byli jsme postiženi, nelze mluviti snad o neúrodě všeobecné. Obilní úroda byla snad slabší než loni, kdy byla celkem nad průměr vydatná, ale i letos byla celkem slušná, utrpí hlavně kraje řepové a bramborové, také o píci je nouze — pícninám věnuje se u nás arci pozornosti nezaslouženě málo — takže v celku k nářkům přepjatým není příčiny.

*

Uherské ministerstvo orby pospíšilo si se statistikou obilní úrody světové; proti loňsku je letošní úroda horší nežli loňská, ale jen o 5% celkové loňské číslice. Urodilo se na celém světě pšenice loni 883·6 mil. metr. centů, letos 844·1 mil., žita loni 435·3, letos 393·6 mil., ječmene loni 310·5, letos 291·1 mil., ovsa loni 513·9 mil., letos 488·4 mil., kukuřice 827·1, letos 806·7 mil., úhrnem tedy obilin loni 2970·6, letos 2824 mil. metr. centů, o 146 mil. q. méně než loni.

Úbytek ten je pro nás ovšem citelnější tím, že postihuje jen Evropu (kde obnáší plných 238 mil. q., hlavně u pšenice: 66·3 mil. q. a u kukuřice: 71 mil. q.), kdežto v zámoří jest úroda uspokojivá, u pšenice a kukuřice — v kterýchžto druzích je u nás úbytek největší — dokonce značně větší než loni (o 23·3 mil. q. a 55·4 mil. q.). Zásoby z loňska zbylé odhadují se na 144 mil. q., světová spotřeba obilnin asi na 2930 mil. q., takže letošní schodek úrody plně bude kryt. Budeme však letos odkázáni na americké obilí více než jindy.

*

Zajímavo je však, že kde ceny obilní a jiných potravin nejdříve stoupaly, bylo právě Rakousko-Uhersko. Příčiny neleží ani tak v absolutním rozsahu letošní kalamity, jako spíše v psychologickém rozpoložení našich tříd výrobních.

Je příznačným zjevem našich výrobních stavů, že každou kalamitou hned jsou ničeni a že padesátkrát do roka jejich existence jest ohrožena. Když měla býti následkem chystaných manévrů u Strakonic zastavena nejvýš na 9 dní vozba nákladního zboží (nikoliv rychlozboží, potravin, živého dobytka a pod.) na některých jen tratích českých, zvedly uhelné doly a velkoprůmyslové podniky pokřik a hrozily dokonce zastavením výroby a propouštěním dělníků. Továrny, které se pro případ stávky uhelné zásobují uhlím na celé týdny, naříkaly, že nemohou se zásobiti uhlím na 10 dní nemajíce pro ně místa a nebyvše prý na to připraveny, ačkoliv je známo, že se manévry se svojí velikou spotřebou vagonů k vojenským transportům a obme-

zením jiné dopravy opakují každé tříletí, a připravil se na ně zajisté — arci v opačném směru — každý hostinský, řezník a pekař. A když byly manévry odvolány, byly tu zas nářky z krajů pro ně vyhlédnutých, že tam budou četné existence zničeny jich odvoláním, tím, že nakoupeny byly draho velké zásoby masa, mouky a pod.

*

Tyto nářky bývají však zástěrou spekulaci na zvyšování cen. Urodilo se celkem o něco méně než loni — v Budapešti stoupla cena pšenice ve dvou měsících z 8·68 na 10·75 K, cena žita ze 6·30 na 8·10 K, cena kukuřice z 5·22 na 7·50 K, a vždy čilí pekaři zvýšili prý hned také ceny svých výrobků průměrem o 30 proc.

Je málo píce a vláda, aby zamezila spekulační zdražení píce pod záminkou vývozu za hranice nebo i skutečný vývoz, zakázala jej. Bude tedy pro nedostatek píce asi dobytek odprodáván, maso by mělo býti aspoň na čas důsledně lacinější a skutečně také ceny dobytka spíše klesly, jistě se však nezvýšily. Nicméně vídeňští řezníci chtěli zvýšiti ceny masa o 10—20 hal. na kg., až sama nehybná vláda odhodlala se k zakročení.

Zdražilo se dále silně mléko, máslo a cukr a j. potraviny, buď vůbec bezdůvodně nebo alespoň nedůvodně vysoko. A za potravinami přijdou boty, šaty, líh, petrolej a jiné potřeby.

Zhoršení existence středních stavů se to jmenuje a vydírání konsumentů to jest.

*

V té organisační téměř horečce, jaká zachvacuje dnes všechny třídy a stavy, zůstává neorganisován jeden veliký činitel: spotřebitelstvo.

Zůstává neorganisováno na škodu svou, na škodu národa, na újmu pokroku sociálního.

Na škodu svou, protože je bez obrany vydáno v šanc svým dodavatelům v příčině ceny i jakosti zboží. Dříve starala se veřejná moc o konsumenta: cechy, městské úřady, vrchnosti; byly taxy, zákazy, tresty. Dnes sice i liberální zákonodárství ponechalo úřadu možnost zabrániti lichvě cenové. Jak nedokonale, ukazují zkušenosti z manévrů letošních: když bylo nařízeno, že nesmějí se housky, uzenky atd. prodávati dráže nežli za ceny obvyklé, byly nyní tyto produkty vyráběny opět ve váze poloviční nebo míň než poloviční.

Liberální theorie hledala nápravu v t. zv. svobodné soutěži výrobců a obchodníků; avšak ta nepomáhá, protože v praxi je vždy více vylučována organisacemi výrobců i obchodníků. U oněch vždy hustších vrstev obyvatelstva, které nejsou samostatnými podnikateli, aby se mohly hojiti opět zdražením vlastních výrobků a výkonů, nýbrž jsou odkázány na stálý plat nebo mzdu, znamená toto soustavné zdražování znenáhla skoro všech potřeb životních snížení životní míry, dokud opět zvýšení mzdy — a to nebývá snadné — nedohoní stouplé ceny výrobků.

Na škodu národa, protože neorganisované spotřebitelstvo nesnadno si může vynutiti, aby dodavatelé jeho odebírali zboží od těch

výrobců, kterým ono chce svým konsumem zabezpečiti odbyt a existenci.

Na škodu sociálního pokroku, protože neorganisované spotřebitelstvo nemá dost vlivu na upravení podmínek, za kterých se vyrábí zboží, jež ono konsumuje. Jen tak je možno, že za mzdy nedostačující ani k nasycení se chlebem nebo zemáky desetitisíce domácích tkalců vyrábí naše plátna, tisíce šiček vyšívá od rána do pozdní noci prádlo našich zámožných dam, že jejich lázeňské a promenádní nebo i svatební šaty zhotovuje v podkrovních komůrkách sta švadlen, kterým výdělek sotva stačí na nájem a několik šálků špatné kávy denně atd. A všechny ty výrobky, na kterých lpí mozoly, pot a konečně tuberkulosní bacily nuzných dělníků a dělnic, kupuje naše spotřebitelstvo za drahé peníze v zářících krámech obchodníků, kteří k oněm bídným mzdám přičiňují své několikanásobné zisky sprostředkovatelské.

Ne poprvé zmiňujeme se o této věci. Je potřebí organisace konsumentů, která by naproti zkartelovaným nebo aspoň organisovaným třídám výrobním a obchodním domáhala se pro massy svých objednávek toho, co si velcí zákazníci — stát, železnice, velkoobce atd. — dovedli již vynutiti pro své zakázky: slušné ceny, které vylučují nepoměrný zisk, a vydatný vliv po stránce sociální i národní na podmínky, za kterých se výrobky zhotovují nebo výkony provádějí, od předpisů o původu a jakosti materiálu a j. do klausulí o minimálních mzdách, pracovní době atd. dělnictva.

*

Konec prázdnin a letního cestování vyvolává vždycky smutné úvahy o našem účastenství v turistice. Rozjíždíme se v massách po světě, jakmile nastaly prázdniny ve školách, dovolené v úřadech, mrtvá sezona v obchodech. Slyšíte český hovor v Salcburce, Inšpruku, Bozenu, na Rivě, v Terstu, Rjece, Benátkách, Češi hlásí se k vám na lanových a ozubených horských drahách švýcarských, v Paříži potkáváte na ulici známé z Prahy, v Norderney, Heringsdorfu, Misdroyi, na Bledu, v Jezersku a v Opatii atd. jsou celé české kolonie.

Jsou to nejenom zámožní obchodníci, stavitelé, lépe situovaní úředníci a pod. — dnes cestuje, byť i jen na kratší dobu, velkoměšťák snad již každý a z venkova již aspoň příslušníci t. zv. povolání inteligenčních. Malý krejčí, který na své zavřené dílně měl tabulku s nápisem »od 1. do 15. srpna zavřeno za účelem obchodní cesty«, vyšlapoval si v tu dobu v Ahlbecku, a jsou drobní řemeslníci a obchodníci, kteří mluví o Cařihradě, Pompeji, Paříži, Kodani atd., jako vypravovali naši otcové o výročních nákupních cestách do Brna nebo do Liberce.

Vedle těch, časem i financemi obmezenějších cestovatelů naše haute volée jezdí v zimě do Říma, Egypta nebo do Alžíru a v létě na norské fjordy, zabrousí do Londýna, Lisabonu a pod.

Můžeme říci, že projezdíme ročně daleko přes milion zlatých nečítajíc ani podněty, jako pařížská výstava, která jediná nás stála milionů několik.

I tento výdaj potřeboval by trochu organisace a vedení. Poněvadž vystupujeme isolovaně, nejsme respektováni. Viz na př. Karlovy Vary a Vídeň, kde je nás denně několik desítek z Čech a z Moravy a nemáme dosud ani českého hotelu, ani české kavárny. Rozptylujeme se a zanedbáváme krajiny slovanské. Malý, slibný počátek učinil český odbor slovinského alpského družstva, ale podobných bodů kolonisačních, jakými jsou Bled a Jezersko, by mělo býti více. Kálal upozorňuje znovu v pěkné knižečce na cestování i usazování se Čechů na Slovensku, které je zaplavováno Maďary a hlavně Němci z Pruska.

Co by tu všude české peníze vykonaly hospodářsky i národně, o tom by obrázek poskytlo, kdyby se někdo podjal vypočísti, co českých peněz se strávilo již v Alpách slovinských.

*

A což Praha jako cíl turistství? Jezdí sem cizinci, ale přečasto zaříkají se, že byli zde poprvé a naposledy. Ne pro špatné železniční spojení, ale pro úžasnou drahotu všeho, čeho se zde cizinec dotkne. Hotelů, které jsou dražší než v městech německých — víme případ, že bylo požadováno za týdenní pobyt v jednom pokoji se snídaní a posluhou přes 100 zl. na »bratrském« Polákovi o kterémsi sjezdu —; fiakristů, kteří jsou dražší než v Berlíně, Paříži, Miláně, Terstu, Budapešti, nevyrukují s taxou a ptá-li se po ní cizinec, obrátí ihned v nejhrubší toninu, jakou vládnou (nedávno český venkovan si stěžoval v novinách, že byly na něm požadovány 2 zl. od Františkova nádraží k restaurantu ve Spálené ul.); posluhů, s jejich neznalostí města i způsobů; restaurací, které donucují cizince jísti à la carte dvojnásob draho to, co dostane Pražan za 50—70 kr.

Připočtěte k tomu elektrickou tramway s pomalou jízdou, dlouhými a častými zastávkami, 5—10minutovým čekáním na přestupních stanicích, drahotu v krámech a celou tu neorganisovanost cizinského návštěvnictví, a nedivte se, že, zatím co Pražáci a Čechové prolézají kde co krásného ve světě, Praha je v létě cestovatelů prázdna. *S.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ, OBCHODNÍ. Řemeslnické sjezdy v Praze a v Č. Budějovicích. — Živnostenský program budějovický. — Nebezpečí reakce hospodářské i kulturní. — Omyly a zmatky v základních pojmech.

O významu různých manifestačních sjezdů chováme názor velmi pessimistický. Pouze tehdy, jde-li o rozvinutí intensivní a imponující agitace pro určitý požadavek, jenž v dohledné době dojíti může splnění, nabývají i manifestační sjezdy praktického významu jako pozadí, jako opora těch, kdož ve sborech kompetentních o splnění požadavku dotčeného usilují.

V srpnu konány v stejný čas dva sjezdy řemeslnické, v Praze a v Č. Budějovicích. Sjezd budějovický, ozdobený přítomností hraběte V. V. Sternberga, byl na úkor pražského z úmyslu pořádán, kterážto okolnost nesvědčí o jednotnosti řemeslnické organisace, leč také ne o zásadních rozdílech věcných, protože řemeslnická organisace budějovická odtrhla se od ústřední organisace pražské jen z důvodů osobních

a z potřeby zvláštního agitačního střediska určitých spasitelů živnostnictva na českém jihu. Sjezd budějovický přijal hotový program živnostenský. Ne proto, že by program ten stál skutečně za vážnou a věcnou úvahu, nýbrž aby bylo jasno, na jakém duševním a vzdělanostním niveau stáli ti, kdož program sepisovali a kdož jej s jásotem za svůj přijali, budiž mu věnována stručná pozornost. Perla za perlou tu nahromaděna ve skvostném roztřídění na část politickou, sociální, reformní, živnostensko-právní, kulturní, výrobní a tržební, posléze organisační. Celkem 146 bodů!

Jest věru těžko vybrati perlu nejkrásnější. Program jest psán slohem telegrafickým a tonem kategorickým, vše jedno, ať jedná se o požadavek dalekosáhlý anebo malicherné opatření, uskutečnitelné jednoduchým aktem správním; program takový ovšem zdůvodnění nepotřeboval a také zdůvodněn nebyl. Největší problemy rozřešeny hravě. Tak konfusně posud nebyl sestaven žádný program žádného stavu v žádném národě.

* * *

»Budiž zavedeno státní všeobecné nucené starobní a invalidní pojišťování výrobních tříd, počínající od 55. roku s důchodem 300 až 900 K ročně! Ochranný zákon výrobních a obchodních forem! Reforma obchodního práva se zřetelem k tržebním, obchodním a celním smlouvám! Osnova celních smluv na základě ochrany řemeslného exportu u zvýšení tržby! Povinný vliv obchodních institucí na tržbu! Povinný vliv řemeslných institucí na výrobu! Obchodování s výrobky továrnickými a řemeslnickými budiž odděleno, po případě viditelně známkováno od výrobce! Právo obchodovati s řemeslnými výrobky přísluší jedině těm řemeslníkům, kteří mají průkaz způsobilosti, jestli se na tom súčastněné či odborné společenstvo ustanoví! Zákaz potravních a konsumních spolků! Uzákonění živnostenského úvěru v rámci stávajících spořitelen a záložen, za ochranné součinnosti společenstev a státu!« Sic! Doslovně a pečlivě zaznamenáváme, chyba tisková vyloučena. Kdo čteš a můžeš, rozuměj! Tak střídá se spousta bodů v rozkošném kaleidoskopu, a jest si jen přáti v zájmu českého živnostnictva, aby vláda a parlament o programu budějovickém neuvažovaly. Stane-li se tak přece, bude jediným výsledkem veliká veselost v ministerských síních a neskonalá blamáž »organisovaného, pokrokového a programového živnostnictva«.

* * *

Konfusnostmi naznačeného druhu ovšem se nebudeme zabývati. Stačí, co jsme z bohaté zásoby citovali, a nevybírali jsme nikterak to nejkonfusnější. Zdálo by se, že alespoň body, týkající se organisace, sem tam rozstříknuté, původcům programu nejbližší, budou přijatelny. Leč i zde shledáváme velké pomatení myslí. Pouze průmyslové radě, zřízené při ministerstvu obchodu, dává se pardon. Tam žádá se jen četnější zastoupení; na organisaci od vysokého c. k. ministerstva odvislou, jak poslední aféra sekčního rady Karminského jasně dokázala, si netroufali.

Za to jiných plánů jsou plni: Zřízení živnostenské rady zemské se sekcí českou a německou, a vedle toho hned reorganisaci stávající zemské živnostenské komise jako poradního sboru zemského výboru! Tedy hned nadbytek orgánů se stejným úkolem. Zemědělci spokojující se s radou zemědělskou daleko předstiženi. Rozdělení stávajících obchodních a živnostenských komor na maloživnostenské i maloobchodní, průmyslové a velkoobchodní. Jest ovšem velikou otázkou, zdali by maloobchodníci přáli si přejíti ke komorám maloživnostenským (přesněji: řemeslnickým), platiti velké přirážky a zříci se všeho, co jim posavadní komory poskytují, když zájmy malokupců a řemeslníků se rozcházejí více, než zájmy malokupce a velkokupce, resp. průmyslníka. Na nedůvodnost a národní nebezpečí tohoto požadavku jsme již v t. l. nejednou poukázali, přiznáváme však, že lze o něm alespoň diskutovati. Mezi slepými i jednooký králem. Spíše lze o něm diskutovati, než na př. o zřizování strojních síní v každém okrese, když i vídeňskou strojní síň při službě pro podporování živností ani s velikými prostředky nelze udržeti na výši doby z příčin na snadě jsoucích.

V Hoře sv. Kateřiny však zřídí okresní zastupitelstvo strojovou síň s moderními stroji a nástroji, opatří odborný personál inženýrský, zde vystaví firmy domácí i cizí nejnovější stroje, kteréž se do Vídně nebo do Prahy i za náhradu leckdy zaslati zdráhají.

Na upravení a sjednocení podpůrné živn. akce zemské vůbec zapomněli ti, kdož dovolávají se úpravy živnostenského zákonodárství sněmy zemskými! Vidí v nekonečné dáli fata morgana, a nevidí, co jasně na snadě leží. A ještě k tomu dovolávají se autonomisté a státoprávníci úpravy a rozvoje centrální služby pro podporování živností ve Vídni. Na jedné straně okresní strojové síně atd., na druhé vídeňská ústředna pro podpůrnou akci živnostenskou!

Nejpodivnější však jest projekt vlastní organisace. Společenstva živnostenská mají býti nucena státi se členy svazu společenstev a spolků na podkladě spolkového zákona zřízeného. Velice snadné a pohodlné to získávání členů soukromému spolku. Tímto svazem má býti — »živnostenská rada království českého«. Tedy zákonná společenstva živnostenská mají býti nuceně členy jakéhosi ústředního spolku na základě spolkového zákona, vedle různých živnostenských společků, besed atd. Tato živn. rada má míti vedle společenstev, spolků, jich svazů atd. ještě podružné odbory na základě spolkového zákona. Nehledíce k tomu, že tu jest plně ignorována stávající již zemská jednota živn. společenstev, zřízená na podkladě živn. řádu, tedy na základě daleko solidnějším, než jaký poskytuje pouhý spolkový zákon, jest to hotový babylon, který dokazuje, že »organisované a programové« živnostnictvo jihočeské nemá ani poněkud jasného ponětí o programu, týkajícím se vlastní organisace.

* * *

Konfusnosti budějovického programu živnostenského nejsou ovšem valně nebezpečny. Jsou nanejvýše s to diskreditovati maloživnostenské požadavky u všech myslících lidí.

Z programu vykukuje však velmi znatelně jiné čertovo kopýtko: kulturní reakce, kteráž doprovází každou stranu ryze stavovskou. Bod 1. E. »části kulturní« ustanovuje doslovně: Reforma obecného školství k praktickému působení dorostu a zkrácení jeho na čtyři roky. Na tomto faktu ničeho nemění, že se, leč jen pro dítky, věnující se řemeslu, žádá pak zase od 12. roku věku návštěva škol odborných.

Tak hluboko neklesla posud žádná strana, ani dolnorakouští křesťanští sociálové. Toť pravý výraz ducha, jenž shromáždění ovládal: Čtyřletá národní škola! S reakcí hospodářskou, ztělesněnou v programu živnostensko-právním, podlamujícím volný pohyb a každou podnikavost, kráčí ruku v ruce reakce kulturní a politická. Na nebezpečí toto několikráte jsme již upozorňovali a budějovický sjezd řemeslnický potvrdil naše předpovědi přímo drasticky. Na takovémto sjezdě mohl ovšem za souhlasu přítomných hrabě V. V. Sternberg bez ostychu pronésti dobrou radu: »Živnostnictvo ať se drží (!) vlivu hostinských, neboť ten, kdo má větší hubu, také vyhraje, a kdo více lže, většího vlivu nabude.«

Snad chtěl vtipný »český pán« pronésti bezohlednou charakteristiku některých maloživnostenských vůdců, přísahajících na program budějovický.

* * *

Sjezd pražský byl vlastně jen přívěskem slavností řemeslnických, konaných na výstavišti ve prospěch vlastního řemeslnického domu, o jehož skutečné potřebě a účelnosti pochybují mnozí živnostníci sami. Byl vskutku rázu »manifestačního« a třebas se referátům sjezdovým dalo mnohé vytknouti, zejména že se pohybovaly dílem ve vyjetých kolejích známých všeobecných požadavků a stesků živnostnictva, přece nelze zneuznati snahu podati shromážděnému živnostnictvu stravu dobrou. Řečníci nesnažili se rozněcovati dav nesplnitelnými hesly, v leccems se ovšem mýlili a leccos podrobněji nepropracovali, nezanesli však do shromáždění takový zmatek, jaký panoval v hlavách budějovických účastníků, pokud program tam přednesený skutečně vyslechli a o něm alespoň poněkud uvažovali. I v Praze kladen nadbytečný důraz na stavovskou hrdost, nezakládána však alespoň nová stavovská strana politická, jako v Budějovicích. Promluveno o významu řemeslnictva a živnostnictva pro národ český, důtklivě a pěkně o povinnostech a cílech řemeslnictva v národě českém, a o povinnostech samosprávy k řemeslnictvu. Referáty doznaly ohlasu v resoluci, v níž žádá se provádění hesla svůj k svému se strany českých obcí a korporací samosprávných, znalost věcí živnostenských od toho, kdož chce živnostnictvo ve veřejných sborech zastupovati, »patřičné zastoupení« živnostnictva ve sborech zákonodárných, starobní a invalidní pojišťování řemeslnictva, jednotná organisace živnostnictva v Zemské jednotě živnostenských společenstev a p. v. Žádá se za vydání nového živnost. řádu, snad z opatrnosti teprve po té přikázání živnost. zákonodárství zemským sněmům, a dokud se tak nestane, aby prováděcí nařízení k říšským zákonům živnostenským nebyla vydávána ministerstvem,

nýbrž zákony zemskými! Je-li požadavek přikázání všeho živnostenského zákonodárství sněmům jednotlivých zemí naprosto neúčelným a nebezpečným, poněvadž by pak v poměrech živnostenských, v podmínkách nastupování a provozování živností atd. nastala ještě větší rozháranost, než byla před vydáním jednotného živnost. řádu r. 1859 a poněvadž se požadavek ten příčí moderní, všude jinde uplatňované snaze po dosažitelné míře unifikace práva živnostenského, jest požadavek eventuelní, aby nařízení k zákonům říšským byla vydávána zemskými sněmy, v naprostém odporu nejen s platnou ústavou, nýbrž s kardinálními zásadami ústavnosti vůbec.

* * *

Ostatně se pořadatelstvo pražského sjezdu pro toto malé nedopatření nemusí příliš trudit. V Budějovicích zvrátili základní pojmy o zákonodárství a moci výkonné, o říšském a zemském zákonodárství úplně. Žádají odloučení živnostenského z á k o n o d á r s t v í od centralistické v ý k o n n é m o c i a přidělení autonomii, tedy něco, co podle každé ústavy jest uplatněno a rozumí se samo sebou, o čem však pisatelé programu nevěděli. Jedním dechem však žádají zřízení — samostatného ministerstva řemesel a živností (to je odloučení od centralistické výkonné moci?) a vypracování jednotného živnostenského zákonníku, říšskou radou ovšem (to je přidělení živnostenského zákonodárství autonomii?), do kteréhožto živnost. zákonníku mají se pojmouti i rozhodnutí nejvyššího soudu (!) atd.

Sem dospěla politická výchova lidu, takový jest dlouho ohlašovaný program živnostenský; trváme, že v Anglii nestojí na této úrovni ani čtrnáctiletí hoši. Jak kyprá to půda pro Holanské a Sternberky! »Se stavy impotentními (zvláště nevýrobními) chceme zachovati přátelskou shodu jen pokud stavovskému prospěchu to na újmu nebude a v zájmu národní shody toho nutnost vyžaduje. Poměr náš ku stranám potentním (výrobním) budiž vždy nejpřátelštějším — pokud to našim zájmům nebude ku škodě.«

»Jako strana čistě stavovská, byť hlásíme se k programu třídnímu, schvalujeme ustavení jedné národní strany české, jež by pojila v sobě všechny strany . . . .«

Program nová, »čistě stavovská« strana již má: k ustavení výkonného výboru strany, ku jmenování důvěrníků, k přípravě k nejbližším politickým událostem v bodě 7. programu teprve své přátely vybízí! V Babyloně nastalo pomatení jazyků, Budějovické potrestal Hospodin pomatením myslí. *K.*

*

SOCIÁLNÍ. — VI. mezinárodní kongres socialistický v Amsterdamě — Sociální politika obecní.

Amsterdamský mezinárodní socialistický kongres zářijový sankcionoval tedy pro celý svět známou loňskou německou resoluci drážďanskou, která otázku, má-li socialismus býti revoluční stranou či svůj program revidovati a státi se stranou reformní, rozhodla proti revisionismu, ač pro ni (srv. náš loňský referát) při její zaklausulovanosti

hlasovali i revisionisté. Ale zvítězila-li formálně diktatura Bebelova, pomstil-li se Bebel Jaurèsovi za nepohodlnou sobě podporu revisionismu v Německu tím, že dal teď proti němu touto resolucí zbraň Guesdovcům — poraženým není Jaurès a všichni, kdo s ním šli, ale diktatura německého socialismu, které teď — zdá se — ostatním zemím, které zůstaly v nahodilé menšině, a to právě zemím pokročilým s režimem parlamentním a demokratickým, je právě tak dost. Vedle protestu proti způsobu hlasování — při němž malým nebo organisačně nevyvinutým národnostem patřilo stejné zastoupení jako velkým státům se starým, vyškoleným hnutím soc.-demokratickým, tak že ony vlastně rozhodly pro Bebela, protože u nich nemůže být přirozeně řeči o aktivní a vlivuplné účasti na vládě ve státě jako v zemích demokraticky spravovaných — dnes už zcela rozhodně se ozývá volání po autonomii národních skupin socialistických dle poměrů a kulturního stupně té které země a odmítnutí německé diktatury. Nejostřeji ovšem z revisionistického tisku francouzského. Jaurès sám ve své »Humanité« píše umírněně: »Proti prostředkujícímu návrhu Adler-Vanderveldově vyslovilo se 21 hlasů, ale také 21 proň.[1]) A těchto 21 hlasů náleželo právě zemím, kde se vládne demokraticky a parlamentně: Anglii, Švýcarsku, Holandsku, Belgii, Dánsku spolu s nejvýznamnější socialistickou frakcí Francie; a to návrhu dodalo morální autority a faktické převahy.« Daleko ostřejší je »Petite République«: »Zdravý rozum žádá, aby každá země, v rámci obecného socialismu, zůstala pánem své taktiky. Jakým právem mohou Bulhaři, Srbové, Češi, Rusové a Poláci své mínění vnucovati nám Francouzům, nebo Italům, Belgičanům a Angličanům? Povolá-li car soudruha Plechanova za nástupce Plehvova, nemáme nic proti tomu, ať on a jeho soudruzi sami rozhodnou, jak se zachovají. Stejnou svobodu žádáme pro sebe. Byli-li řečnickými výpady Bebelovými proti nám na př. Bulhaři uneseni, nic to pro další postup neznamená. Země bude se dál točit a národové budou kráčeti, každý dle svých prostředků, dál na cestě pokroku, aniž jim v tom může bránit resoluce drážďanská či amsterdamská.« A dál, vzhledem k charakterisované již shora kvalitě obou hlasujících stran: »Čím víc která socialistická strana zvyká svobodě a odpovědnosti, tím rozhodněji zavrhuje absolutní formulky úzkoprsé taktiky, které ochromují hnutí proletářské.« Pádně mluví pro různosti taktiky dle zemí zejména i důvod, čerpaný z populačních poměrů francouzských. Na námitku, k čemu má Bebel ony 3 miliony hlasů sociálně-demokratických z posledních voleb říšsko-německých, než aby tím plnil volební listiny a statistiky, odpovídá Bebel hrdě: »Mohu čekati, až z nich bude 7 nebo 8 milionů.« To ovšem Jaurès nemůže, nemá přirozeného většího přírostu populačního při známé stagnaci Francie v té příčině; tam strana množí se nepatrně přírostem, nejvýš ještě pokračující proletarisací jiných vrstev, má ale oporu v demokratickém měšťáctvu s revolučními tradicemi, které je ochotno jíti s proletariátem proti velkokapitalismu a klerikalismu a jehož ruky

[1]) Tím padl a přijata pak malou většinou drážďanská resoluce.

tím vděčněji musí francouzský proletariát se chopiti, protože sám, jak praveno, nemá té budoucnosti jako proletariát jiných zemí.

Dogmatická nesmířitelnost Bebelova dala podnět k ne nové sice, ale trefné paralele mezi počátky a vývojem proletářského hnutí moderního a proletářských počátků ranného křesťanství. Také království božího na zemi nemělo se dostati povlovným vývojem, ale měli se ho dožiti ještě vrstevníci Ježíšovi, stejně jako nedávno ještě Bebel prorokoval brzké příští socialistického státu budoucnosti. Ale království boží nepřicházelo a svět šel dál svými kolejemi, za životem a štěstím, řád a vývoj společenský nedopouštěl zastavení se a čekání, až se div stane. I křesťanství tedy nezbylo, než »program svůj revidovati« a s poměry se srovnati, jak to právě šlo. A učinilo to tak důkladně, že odloživši království boží do nedozírna, vrhlo se reformujíc do prostřed víru života společenského a na konec ovládlo úplně římsko-měšťáckým státem, jímž zprvu pohrdalo a jejž potíralo. Bylo dost asketické revolty proti tomuto sesvětštění revisionistické církve, ale tato na konec zvítězila, povznesši prvotní ideál na podstavec vyššího křesťanství a vyznavače jeho ozářivši gloriolou světců. Tak dostanou se na konec i Marx, Engels, Bebel do této kategorie svatých, které vyznavači sice ctí, ale jichž život a skutky nemusí napodobiti právě proto, že to jsou svatí.

*

Dva vynikající pracovníci na poli německé sociální politiky obecní, vrchní purkmistři Adickes a Beutler, vydali tiskem pozoruhodné své přednášky z loňského prvního sjezdu měst v Drážďanech o sociálních úkolech německých měst. Pokud jde o péči školskou a kulturní, oba se shodují v tom, že obce nemají se omezovati na zřizování a udržování obecných škol a snad ještě škol vyšších, ale že především mají zřizovati také živnostenské školy pokračovací a pro ženskou mládež školy hospodyňské. Pokud jde o vzdělání dospělých, oba žádají zřizování knihoven, čítáren a péči o obecnou výchovu uměleckou (produkcemi uměleckými za levné vstupné atd.).

Podstatně různých názorů jsou oba autoři v palčivé otázce politiky bytové a pozemkové. Oba sice zásadně souhlasí, aby stavba domů zůstavena byla soukromému podnikání, kdežto obci náleželo by v případě akutní nouze bytové zakročiti podporováním obecně prospěšných družstev stavebních a na konec i stavbou obytných domů vlastním nákladem. Beutler vedle toho doporoučí i přiměřený řád bytový s náležitou kontrolou a má i za užitečno, aby obec měla přiměřený majetek domovní ve všech částech městských. Naproti tomu však hájí rozhodně nedotknutelnost soukromého vlastnictví jako základu dnešní naší kultury, žádá odškodnění pro držitele nemovitostí, jestliže nové řády stavební zmenšily možnost jich užívání nebo činí nutnými značnější přestavby. Naopak Adickes schvaluje pronikavé omezení soukromého vlastnictví, nevzpírá se ani možnému vyvlastňování nezastavěné půdy k zřizování domů obytných a staví za příklad anglickou myšlenku svobody stavební proti vůli držitele pozemku dle analogie svobody kutací dle horních zákonů. Při tom oba odmítají jakoukoliv animositu vůči spolkům majitelů domů a pozemků; Adickes výslovně chce

rozeznávati solidní podnikatelství staveb od nezdravého spekulantství. To ale je ovšem pro řešení této obtížné otázky příliš akademickou formulí, protože v neustálém stoupání činží jako nutném následku fakta, že vlastnictví domů je obchodem a dům zbožím, nutno spatřovati kořen zla, které trvá a ani nejvzornější solidností nedá se odstraniti. — Oba pledují dále pro změšťování podniků živnostenských a dopravních; v malém dá se do jisté míry sociálněpoliticky působiti i pokud jde o poplatky za užívání podniků a zařízení obecních. — Ze vzrůstu rozmanitých podniků a ústavů obecních vyplývá rostoucí počet dělníků obcí zaměstnávaných; oba autoři bez výhrady uznávají tu povinností obce, býti vzorem a světlým příkladem ochranné politiky sociální.

R.

*

ŠKOLSKÉ. Vzdělávání učitelstva. — Vývoj učitelských ústavů, jejich klesání a nynější stav. — Nový útok na snížení vzdělanostní úrovně učitelstva prof. Hirna. — Sjezd německého učitelstva v Mariboru proti chystané reformě. — Valná hromada delegátů ZÚS v Čechách.

Učitelstvo všech zemí rakouských přišlo po zralých úvahách k přesvědčení, že dosavadní předpravné vzdělávání jeho na učitelských ústavech pro zvýšené požadavky doby nevyhovuje. Od několika let ozývá se v učitelstvu vždy zřetelnější volání po vzdělání pokud možno nejvyšším — akademickém. Je fakt velice potěšitelný, že učitelstvo, chápajíc vysoce důležitý význam, jaký by při zvýšeném vzdělání pro všeobecný stav kultury míti mohlo, usiluje s největší opravdovostí vyrovnati se vzděláním svým ve smyslu slov Havlíčkových stavům nejintelligentnějším: profesorům, lékařům, právníkům.

Zpátečnický vítr však, který od let osmdesátých minulého století ve všech zemích rakouských čím dál tím silněji zavívá, není bohužel přízniv nejzákladnějšímu požadavku učitelskému. Vývojová čára předpravného učitelského vzdělávání stoupala až do let osmdesátých, nejvíc ve světlé pro Rakousko době zrání říšského zákona školského a v kratičkém čase po jeho vydání. Z pouhých praeparand učitelských, jejichž doba vzdělávací byla co nejskrovněji vyměřena, vznikly postupně učitelské ústavy čtyřleté. Kdo do nich chtěl vstoupiti, musil se prokázati původně, že absolvoval s prospěchem alespoň celou nižší střední školu. Všeobecně vzdělávací látka prvních čtyřletých paedagogií vyrovnávala se původně všeobecně vzdělávací látce vyšších středních škol. Podávala se v nich dostatečná míra vědomostí z jazyka mateřského, z historie i zeměpisu, z věd přírodních i mathematiky, pěstěny řádně schopnosti technické. Také z odborných nauk vychovatelských nabývali kandidáti učitelství na tehdejší dobu slušné kvantum vědomostí. Učebnice pro paedagogia byly tehdy velmi obsažné a některé, na př. Lepařovy »Dějepisy«, vhodnou kulturní látkou předčily učebnice vyšších škol středních. Jenom vzdělávání v cizích řečech omezeno bylo nedostatečně nepovinným vyučováním němčině. Na ústavy učitelské dáváni byli mimo to vynikající a předměty své dokonale ovládající, akademicky vzdělaní professoři. Pro další vzdělávání učitelů měly býti ve smyslu říšského zákona školského zakládány při universitách zvláštní kursy.

Vnitřní rozvoj učitelských ústavů však bohužel dlouho nepotrval. Záhy se zastavil. Možno říci, že na žádné ze školských kategorií v Rakousku neprojevovalo se rostoucí zpátečnictví zřetelněji, než na paedagogiích. Reakce pracuje plánovitě. Ví, že podetne-li učitelské vzdělání, podetne nejbezpečněji kulturní kořeny národů, které překážejí nejvíce jejím nekalým záměrům. A slepý jenom nemůže viděti, že učitelské vzdělání podtíná se »reformami« paedagogií v Rakousku již téměř dvacet let. Zpátečnická školská novella z roku 1883 oklestila ve mnohém pokrokový říšský zákon školský. Zavedla úlevy v docházce školní, jimiž se v letních měsících u venkovské mládeže ničí to, co se učitelstvem v zimních měsících pracně postaví. Zmařila ustanovení zákonné o zřizování kursů pro učitele obecných škol na universitách a technikách. Ztížila sociální postavení učitelstva ustanovením, že učitel může se státi definitivním teprv po vykonání zkoušky způsobilosti, kdežto před tím mohli učitelé nabývati definitivy hned od prvního vstupu do školy po zkoušce dospělosti. Ustanovila, že za správce školy může býti ustanoven jen učitel, prokazující způsobilost k vyučování náboženství většiny žáků ve škole, kdežto před novellou mohli se stávati správci škol osoby bez rozdílu náboženského vyznání.

Hned v zápětí za školskou novellou následovala zpátečnická reforma učitelských ústavů. Organisačním statutem paedagogií z roku 1886 vzdělání učitelstva se přímo podlomilo. Od té doby jsou učitelské ústavy více hudebními ústavy, vzdělávajícími budoucí varhaníky katolických kostelů, než ústavy, poskytujícími široké i hluboké vzdělání všeobecné a odborně paedagogické. Všeobecně vzdělávací látka je v nich snížena na nejskrovnější míru, namnoze pod míru vzdělávací látky nižších škol středních. Od roku 1886 nevyučuje se na paedagogiích trigonometrii a logaritmům, ačkoli se znalost těchto předmětů při zkouškách pro školy měšťanské požaduje. Ve všech předmětech: gramatickohistorických, přírodovědeckých i technických je látka na paedagogiích omezena. Učebnice pro paedagogia zákonně předepsané, stávají se rok od roku hubenějšími a nelze je po obsažnosti srovnati s učebnicemi z let osmdesátých. Výcvik v technických dovednostech (v kreslení, rýsování), pro budoucí učitele tak důležitý, je na paedagogiích tak nedostatečný, že nevyrovná se v tomto směru ani výcviku žáků měšťanských škol. Od roku 1886 nerozšiřují se na paedagogiích dostatečnou měrou knihovny, nerozmnožují se tu náležitě přírodovědecké kabinety, nezakládají jako sůl potřebné laboratoře, v nichž by se měli budoucí učitelé cvičiti, ale množí se tu za to hudební síně, z nichž ozývají se pokusy budoucích varhaníků na pedálech, cvičení zvláště ve zpěvu církevním a pod. V odborných předmětech paedagogicko-didaktických není zavedeno jako sůl potřebné čtení a rozbírání paedagogických klassiků, jejichž znalost jest v učitelstvu dosud pranepatrná. Mnoho zbytečného času zabírají za to pokusy a výstupy kandidátů ve cvičné škole, kde navyká se šablonovitosti a uniformitě, brzdám to všelikého pokroku školského. A kromě toho, kdežto dříve přijetí do ústavu učitelského předpokládalo alespoň absolvování nižší střední školy, po vydání vzpomenutého organisačního statutu zavedena

volnost taková, že ke zkoušce přijímací může se přihlásiti kde kdo, dosáhne-li jen 15. roku věku a prokáže-li se vysvědčením zachovalosti. A tak jsou známy případy, že do ústavu učitelského přijati byli na jedné straně i sekundáni ze školy střední, na druhé opět přestárlí obchodní příručí a pod. Neškodilo by sice u nás trochu americké volnosti pro vstup do škol všech kategorií a konání zkoušek, a my bychom byli první, kdo by se pro ni vyslovili, ale je ku podivu, že nezavádí se také jinde. Učitel na př. po všech svých zkouškách nemůže se státi řádným posluchačem universitním, a i když universitu mimořádně po 8 semestrů poslouchá, nemá to pro něho kromě vnitřní žádnou jinou výhodu, neboť ke zkouškám na universitě nemůže býti bez maturitního vysvědčení z gymnasia nebo reálky v nižádném případě připuštěn. Jediné učitelkám poskytlo nedávno ministerstvo vyučování cenné právo, že mohou po mimořádném universitním poslouchání konati zkoušky pro dívčí lycea.

Úpadek učitelských ústavů je patrný také v tom, že kdežto dříve povolávány byly na ně nejlepší síly professorské ze škol středních (Lindner, Lepař, Dittes a mn. j.), nyní posílají se tam ze škol středních síly nejslabší a z poloviny dokonce učitelé měšťanských škol bez akademického vzdělání, a to nikoli ti, kteří veřejně vynikli, ale učitelé bezvýznamní, kteří se tam dostali postranními cestičkami.

Učitelstvo uvědomuje již po řadu let širší veřejnost o nedostatečné míře a neutěšeném stavu svého vzdělávání na paedagogiích. Aby přesvědčilo veřejnost o vážnosti svého požadavku v otázce vzdělání, sahá ku svépomoci a zřizuje svým nákladem a za podpory universitních professorů universitní kursy celoroční i prázdninové. Pražský »Komenský« byl první a již od roku 1897 pořádá pravidelné celoroční universitní kursy učitelské. Německý zemský spolek učitelský v Čechách následoval. Spolek rakouských učitelů pořádal letos již po čtvrté prázdninový universitní kurs učitelský, položený pokaždé do místa plného krás přírodních. Zemské spolky učitelstva československého letos poprvé uspořádaly zdařilé universitní kursy v Náchodě.

Za těchto poměrů by se zdálo, že touhám učitelstva po vyšším vzdělání půjde se na rozhodujících místech vstříc. Ale zdá se, že rakouské vládě není nic vzdálenějšího, než otázka zvýšení učitelského vzdělání. Zatím, co střední školství rakouské se přiměřeně rozšiřuje, jest při vnitřním úpadku i vnější rozvoj státních učitelských ústavů zastaven. Vláda ponechává klidně péči o zřizování nových paedagogií, zvláště ženských, klerikálním řeholím. Soukromá dívčí paedagogia rozmnožila se v Rakousku v poslední době jako houby po dešti, a dnes již nic nezmění na faktu, že většina učitelek v zemích rakouských je vzdělávána klerikálně v soukromých ústavech učitelek. Jak zhoubné to přinese národům rakouským účinky, je na bíledni.

Nedávno probleskla v učitelských listech zpráva o nové reformě učitelských ústavů a rozumí se — reformě zpátečnické. Před několika léty již šířily se zprávy, že pro reformu rakouských paedagogií povolán byl do ministerstva vyučování typický rakouský klerikál prof. Hirn, a zdá se, že zásady nové reformy učitelských ústavů, které v posledních

dnech měsíce srpna uveřejnila vídeňská »Freie Lehrerstimme«, nejsou od něho daleko vzdáleny.

Za základ reformy byla vzata myšlenka pronesená v trůnní řeči, dle níž »nejdůležitější úlohou školy zůstane vychovatelská její činnost, a že pronikavějších výsledků po této stránce bude dosaženo přiměřeným zařízením učitelských ústavů«. Klerikálové dovedou vždy užiti chytře pro své záměry slov z míst nejvyšších. Nová reforma má býti provedena beze změny říšského zákona školského a to tak, že využije se zákonného ustanovení, připouštějícího zřizování zvláštních přípravek. Tedy reforma nikoli směrem vzhůru, ale dolů. Autor zásad je proti mínění všeho pokrokového učitelstva rakouského přesvědčen, že není třeba rozšířiti všeobecné vzdělání. Elementární (!) a základní discipliny jednotlivých vědeckých předmětů mají býti přeloženy do přípravky, aby se tak poslední ročník uvolnil a mohl se věnovati výhradně odbornému vzdělání. Tím prý nebude žactvo více obtíženo. V prvních třech ročnících přidá se vyučování řeči, mathematice, dějepisu, přírodopisu, fysice, kreslení, krasopisu a tělocviku po hodině. Náboženství rozmnoží se o jednu hodinu ve druhém a třetím ročníku. K čemu to, když za nynějších poměrů je náboženské vyučování ve školách obecných a měšťanských svěřeno téměř výhradně osobám duchovním? Učitelé světští učí náboženství jen v případech nejojedinělejších. Reforma pracuje patrně v domnění, že konfesijní škola se v brzku uskuteční a že v ní světští učitelé budou za dozoru kněží dresirovati žáčky v nezáživném pro ně a nepochopitelném katechismu.

Nynější zkouška dospělosti má se podle reformního ministerského plánu rozděliti. První její část má býti konána již na konci třetího ročníku a zkoušeny mají při ní býti všechny vědecké předměty. Druhá část zkoušky, jejímž předmětem budou odborné vědy paedagogicko-didaktické, vykoná se na konci ročníku čtvrtého, který celý bude věnován odbornému vzdělání učitelskému, k němuž bude počítána ovšem hudba a to hodně hudby a zvláště hudby církevní. Této bude věnováno až pět hodin týdně.

Kandidáti posledního ročníku budou zaměstnáváni prakticky, totiž konáním pokusů a výstupů dvanáct hodin týdně. Methodice všech předmětů bude učiti jeden osvědčený odborník. Kde jenom se vezmou takovíto universální učitelové, vyučující methodám všech předmětů. Jedině methodika tělocviku a hudby svěřena bude učitelům těmto předmětům učícím. Také školní hygieně a hospodářství má býti něco času přidáno. Reforma tato má býti zavedena nejprvé na zkoušku a to v Brně, v němž jsou ústavy jak české, tak německé. Osvědčí-li se tu, zavede se na ostatní paedagogia.

Zásady této reformy naplní učitelstvo přímo úžasem. Není pochyby, že ozvou se proti ní hlasy všeho pokrokového učitelstva v Rakousku a že učitelstvo to se přičiní, aby ji v zárodcích zmařilo. Kdyby se uzákonila, připravovalo by se učitelstvo rakouské podle ní dobře pro školu klerikální.

Plán dv. r. Hirna na reformu paedagogií byl ostře odsouzen na sjezdu německého učitelstva rakouského v Mariboru, konaném ve

dnech 6.—7. srpna. Ref. posl. Legler poukázal, že dle něho má býti učitelstvo připravováno k nedůstojným službám kostela a že je novým krokem ke zklerikalisování školství, což nemůže býti občanstvu lhostejným. Na potměšilost plánu ukázal posl. Seitz. Vláda nemůže docíliti reformy cestou zákonodárnou a uchyluje se proto k nařízení. Ministerstvo by mělo úmysly své předložiti učitelstvu k veřejné diskussi a netajiti se s nimi a uskutečňovat je pokradmu a oklikami. Občanstvo nesmí trpěti, aby r. 1904 bylo vydáno nařízení, které by školství zatáhlo zpět před r. 1869, a rozhodne se pro nejkrajnější prostředky, třeba pro stávku proti škole, která by byla vydána vlivům kněžským. Přijatá resoluce protestuje proti novému statutu, jenž znamená zklerikalisování a snížení vzdělanostní úrovně učitelské. Poukazuje na hlavní nedostatky dnešních paedagogií: krátkou dobu vzdělávací, skrovnou míru vědeckého poznání, ne vždy dostatečné vědecké i praktické vzdělání učitelů paedagogií, povinné vyučování hudbě za opomíjení moderních cizích řečí. Žádá pro vzdělání učitelstva ve smyslu dřívějších usnesení plnou střední školu a kursy na universitě. Projevuje přání, aby nejdříve byla svolána anketa se zástupci učitelstva obecných a měšť. škol a tou aby byla vypracována reforma, která by odpovídala zásadám, jaké vyslovila velká majorita rakouského učitelstva. Lze očekávati, že také učitelstvo ostatních národností, zvláště pak učitelstvo československé, ve veřejných shromážděních proti klerikálnímu plánu na reformu učitelského vzdělání rázně vystoupí. —

Valná hromada delegátů ZÚS v Čechách, dne 10. srpna v Praze konaná, měla průběh klidný. Značná oposice pronesla v řečích svých mluvčích J. Kožíška a J. Tůmy svoje názory na věci učitelské, ale protože úmyslně vyhnula se kritice osob, nenarazila na tak hrubý odpor, jako oposice předchozí. Posl. Černý referoval o soustřeďování a plánu práce v pěti ustavených odborech. Organisační práce rozšíří se z ústředí do okresních jednot, od kteréžto decentralisace očekává se zmnožení a zevšeobecnění práce. Na nedostatek propagační činnosti ZÚS poukázal správně J. Kožíšek. O požadavcích učitelstva musí býti přesvědčováno občanstvo. Proti politickému indiferentismu nedávno z ústředí hlásanému, prohlásil mluvčí oposice, že učitelstvo má vstupovati do politických stran, aby v nich požadavkům svým zjednávalo uznání. Předsednictvo při jednostranné péči o hospodářskou stránku organisace nevyvíjí dost přesvědčovací činnosti, je v něm málo programového ducha. Kulturní snahy třeba povýšiti za nejvyšší cíl organisace a předsednictvo musí jimi býti cele proniknuto. — Posl. Černý uznal správnost náhledů Kožíškových. Oposici, která je dána růzností náhledů, není třeba organisovati, ale uplatňovati. Není dosud dokonáno všude stavovské probuzení, v organisaci je mnoho pohodlníkův a ohledářů, vyhýbajících se práci. — Za nejblíže dosažitelné body kulturního programu označil ref. Moravec: úsilí o další vzdělání, manifestaci proti reakční reformě paedagogií, péči o odrůstající škole mládež venkovskou, zřizování pokračovacích škol hospodářských a hospodyňských, péči o učitelstvo menšinových škol, stráž nad volbami do školních úřadů, využitkovávání okresních porad, odpor proti chystanému re-

akčnímu řádu školskému. — Nízké denunciace klerikálního tisku proti učitelstvu, které počíná užívat hrstky svých občanských svobod i na poli náboženství, byly odsouzeny za všeobecného souhlasu závěrečnou řečí posl. Černého, který prohlásil, že učitelstvo nestrpí, aby se starý poměr závislosti jeho na kněžstvu vrátil. Učitelstvo pokládá se za stav s kněžským za rovnocenný, nedá si od něho bráti právo na svoji kulturní činnost, kterou by měly úřady chrániti. Klerikalism je nepřítel a veřejnost má povinnost postaviti mu hráze. —

*

DIVADELNÍ: Brožurka »Národní divadlo a české drama« — Původní produkce dramatická: Jar. Mayera »Johanna Radimská«, Maškova »Dceruška hostinského«, Šmahova »Dcera«, Želenského »Tažní ptáci«, Tylův »Hus«, Novákův balet »Olim« — Z cizího repertoiru — Pohostinné hry — F. A. Šubertovy »Žně« — Odchod Jak. Seiferta.

Událostí období byla brožurka o šestnácti stranách, vydaná »Kruhem českých spisovatelů« a podepsaná asi stejně tolika jmény mladší generace spisovatelské, N á r o d n í d i v a d l o a č e s k é d r a m a. Vzpomenuvši slibů, s kterými Společnost Národního divadla nastoupila r. 1900 svoje působení, a výhod, poskytnutých jí zemským výborem, ptá se, jak plní Národní divadlo své povinnosti k domácí produkci, a nechávajíc operu stranou, ukazuje, že představení původních činoher stále ubývá, takže Národní divadlo v devatenáctém roce působení svého provedlo jenom t ř i původní novinky. Ale převaha cizích her není omluvena uměleckou cenou her těchto. Naopak od Shakespearea hrají se již téměř jen výpravné hry, Goethe a Schiller, Hebbel, Grillparzer a Ludwig nedostali se vůbec k slovu pro slátaniny jako »Tyranství slz« a »Nový clown«, pro Ernsty a Lothary, kteří se tu prohánějí, pro škváry à la »Pietro Caruso«, »Slaměný panák« atd. Autoři nechtí, aby domácí původ byl legitimací, otvírající kde jaké slátanině cestu na prkna Národního divadla, ale ať stejné měřítko přikládá se pak na cizí práce. Divadlo systematicky pracuje na ubití naší činohry, již teď při činoherních představeních bývá dům poloprázdný, byť se i jednalo o jubilejní představení Mošny, a to proto, že se hoví nejnižším pudům výpravnými hrami, jako »Děti kapitána Granta«. Kdežto pak tato hra uvedla se na scénu v samém prosinci, na vrcholu sezony, vážné plody domácí čekají léta na provedení, hrají se na samém sklonku období, hrají-li se vůbec. A k zástupcům domácí tvorby se chová Národní divadlo tak, že nebylo slyšet nikdy tolik oprávněných stesků do nešetrnosti divadelní správy ve styku s autory, jako právě nyní. Nevážnost, zpupnost a nešetrnost se zračí ve všem vystupování správy vůči spisovatelům, čehož se uvádí několik příkladů. Konečně se obracejí autoři ke všem súčastněným činitelům, aby se postarali, by za dva roky, až divadlo bude zase uprázdněno, opatřili zájmy české činohry lépe, než jsou opatřeny dnes.

Potud brožura, jejíž slabé stránky není třeba vyhledávat, postarali se o to někteří z podepsaných sami nekonečnými polemikami časopiseckými, jež se k ní pojily, a při tom ozářily až nechutně historii jejího vzniku; F. X. Šalda, jehož podpis byl z nejvážnějších, prohlásil jej za neplatný. Brožura má zajisté v mnohém pravdu, jenže ji

nepověděla zvláště jasně a přesvědčivě. Posuzujíc čtyřletou činnost správy Národního divadla, neměla pro ni měřítka racionelního, buď to šestnáctiletá činnost správy starší nebo divadla německého, nýbrž klade prostě ideální požadavky, jakoby špatný vkus obecenstva byl od včerejška nebo od čtyř let. Nezaráží se ani při faktu, že ony tři české novinky, které Národní divadlo všeho všudy r. 1902 provedlo, vesměs propadly, že tedy je snad úpadek v české produkci dramatické nebo neshoda mezi ní a vkusem obecenstva, neodvisle od přízně či nepřízně správy divadelní. A hlavně je psána tak, jako by chtěla, aby stará správa se zase ujala divadla, k čemuž se autoři ovšem neznají. Ale nedorozumění nastat musilo; nemá-li od r. 1906 spravovat divadlo p. Schmoranz s pp. Kvapilem a Kovařovicem, pak převezme divadlo jediná existující korporace, která může poskytnout finanční garancie, a tím je staré Družstvo. Není také zcela spravedlivo, že se vypočítá každá koruna, o kterou výbor poskytuje nové společnosti větší výhody, a zapomíná se, že od r. 1900 zemský výbor, intendance dra Herolda, osobuje si větších práv a zasahuje více do správy než dříve, paní Benoniová by na př. nebyla již při divadle bez zakročení této instance.

Úvaha o divadle, vycházející z elity obecenstva, měla si položit vyšší cíl; měla uvažovat, jak osvobodit divadlo od vlivu platící buržoasie, která je nutí hráti, co je jí vhod, poněvadž divadelní správa nemá opory finanční, aby mohla po nějaký čas hráti před prázdnými domy.

Tyto řádky byly napsány, když jsem zahlédl Šaldův článek »Divadlo a literární ethika i kultura« ve »Volných Směrech«. Šalda vytýká, že autoři brožury myslí jen na dva roky napřed místo sto let, že čekají mnoho od nových lidí a od zemského výboru, místo aby se postavili na vyšší hledisko; Šalda žádá kritiku divadelní kritiky, a žádá především literární ethiku a kulturu, jíž divadlo má tvořit ovzduší. Krásný článek Šaldův je utěšeným plodem polemiky této a odkazuji čtenáře k němu.

Jdeme nové divadelní sezoně vstříc, jak se v ní projeví vliv brožury, vliv pathetického zvolání Březinova, článku Šaldova? Tyto vesměs ukazují, že divadlo svou kulturní úlohu nedohrálo, že není mu třeba, aby se vzdalo osudu a bylo zábavou buržoasie, že elita duchová ještě mnoho od něho čeká.

* * *

Zatím, co veřejnost se takto zabývala divadlem a jeho správou, na prknech samých se nedělo mnoho zajímavého; domácí produkce se ozvala na něm dosti hlasitě, ale ne právě šťastně. Jaroslava Mayera »Johanna Radimská« je drama ženy, která se v malém městě nudí, aniž se může vykázat jedinou vlastností, jež by ji činila sympatickou nebo důležitou. Odjede s milencem, svrhne ho do moře (!) a když domů se navrátivši spatří muže laškovat se služkou, otráví se jedem, který jí daroval prazvláštní učenec, s nímž se setkala v Itálii. Jak vidět, technika autorova se nedovedla zbavit násilných effektů přes všechnu snahu být moderním až do toho titulu.

Aktovka Maškova »Dceruška hostinského« starosvětskými rýmovými verši předvádí starosvětskou historii o mrtvém milenci, který si přichází pro nevěrnou milenku v předvečer jejího sňatku; po čepobití, neboť je vojákem, a zvuky trouby a loretánských zvonků působí k sesílení ponuré, strašidelné nálady. O ostatní dvě novinky postarali se herci sami; pan Šmaha napsal »Dceru«, která by se neměla zapomenout v dějinách dramatu českého jako varovný příklad, jak hluboko klesá domnělá rutina, když myslí, že seskupením několika effektů, které v jiné souvislosti by mocně účinkovaly, lze stvořiti drama. »Tažní ptáci« pana Želenského jeví dobrý pozorovatelský talent u vylíčení života toulavých herců, ale veselohrou se tyto shrnuté rysy nestaly, a ke všemu autor byl tak opuštěn všemi dobrými duchy humoru, že se postavil proti svému vlastnímu výplodu, řediteli, který se zachraňuje přímo geniálním nápadem, na stranu idealisovaného protivného intelligenta, který žert pokazí.

Nic v celé této produkci domácí, co by se jen poněkud zdvihlo nad nejbanálnější obzor života každodenního; na štěstí za příčinou všestudentské slavnosti studenty-ochotníky byl provozován jednou Tylův »Hus« (na Husův den byl hrán Jiráskův »Žižka«) a otvíral vyšší rozhledy. Historii českou v tancích předvedl Novákův balet »Olim«, tendencí a volbou obrazů z dějin, jejichž nejskvělejší dobu pomíjel, upomínaje živě na belletrii století osmnáctého a začátku devatenáctého.

Co se pak týče repertoaru cizího, tu jakoby šlo divadelní správě právě v tomto období o to, aby potvrdila oprávněnost všech stesků brožury! Veselý obrázek »Doporučení« od Mauraye aspoň pobavil, a vyšších nároků nečiní tento žert; ale který běs oslepil toho, kdo vytáhl zpod prachu desítiletí »Oheň v dívčím ústavě«! Bernardovy »Médocké vinice« jsou zase jen ucházejícím žertem zcela bezvýznamným. Konečně jsme zažili tu zvláštnost, že dánské drama »Stará historie« od Marera bylo provozováno v Praze dříve než v Dánsku samém, následek to pohostinské hry paní Henningsové. Že bychom nebyli mohli nechat Dánům přednost, nebo se bez této vymoženosti vůbec obejít, onen večer nedokázal; čtyři nepatrné aktovky, to byla celá kořišt, kdyby nebylo pro dobu veder červencových divadlo získalo po letech opět v podobě sezonního podniku, najatého i s dekoracemi a kostýmy, Madáchovu »Tragedii člověka«. Jen že tyto kostýmy a dekorace, které se půjčují po světě, nejsou daleko tak nádherné, jaké mívá Národní divadlo, stroje nepůsobily nijakými překvapujícími effekty, a tak zbyla jenom nudná báseň, kterou maďarský básník dle názorů svých kritických krajanů závodil s Goetheovým Faustem, jehož jméno se však ani nesmí vyslovit, má-li celé to nekonečné mluvení Boha, satana a Adama být na okamžik snesitelno. Několika názory geologickými a utopiemi socialistickými, které dávno zvetšely, ubráno kusu rovněž modernosti.

Z cizích hostí uviděli jsme v této tragedii česky mluvící Charvatku, Ninu Vávrovou, v úloze Evy, tvořící hlavní přítažlivost kusu. Pokusy, doplňovat členstvo Nár. divadla z divadel jihoslovanských, ne-

jeví se dosud velmi slibnými, jisté nečeské nuance přízvuku zdají se býti nepřemožitelny.

Jane Hading se svou společností francouzskou předvedla dramatickou literaturu výhradně nižšího řádu, vystupujíc opět jako Sapho a poprvé jako Châtelaine a Second Madame Tanqueray, kteréžto poslední drama aspoň bylo ukázkou divadelní produkce anglické, poněvadž tamní kritika je považuje za zjev vážný a čítá autora, Pinero, k hlavním nositelům domnělé renaissance anglického dramatu, o níž však cizí pozorovatele naprosto nedovede přesvědčit. Je to směsice motivů dumasovských bez hlubších myšlenek, bez lesklé techniky, hovějící anglickému vkusu, který chce na jevišti vidět nádherné zařízení a skvostné obleky. Nemění se tím tedy obraz, který o anglickém divadle jsme si učinili na základě veseloher, které překládá pro naše divadlo od nějaké doby pan Mušek.

Drama určené pro Národní divadlo nedostalo se na ně pro různé příčiny, o něž veselá vojna papírová se rozzuřila. Byly to »Žně« od F. A. Šuberta. Jako Šubert kdysi ve svém »Praktikusovi« uvedl na jeviště aféru Skrejšovského, tak sáhl teď k motivům historie svatováclavské záložny. Ovoce dlouholeté činnosti tichého vlastence je pohlceno nesvědomitostí synovou; jmění, z něhož měla být založena matiční škola, slouží za náhradu podvedeným, ale marně, neboť syn počne svou hru znovu. Že je větším vlastenectvím vychovat řádně syna než hrabat tisícovky na velkolepé nadace, je vlastní naučení z tohoto dramatu, ne právě vynikajícího technikou svou, ale autor sám není si důsledků těchto jasně vědom. Hra byla provozována spolu s celým cyklem dramat Šubertových v divadle smíchovském, které vedle hloupých frašek občas se vzchopí k pěknému sehrání moderního dramatu.

*

Jakub Seifert rozloučil se — tenkrát definitivně — se scénou Národního divadla, na níž působil déle 40 let jako zpěvák operetní, milovník, bonvivant, hrdina, causeur, jako nositel konversačních dramat, strážce uhlazeného jazyka a forem společenských, stejně neodolatelně deklamoval a vyslovoval břitké pointy — jenom drama z konce 19. st. mu naprosto nesvědčilo se svými zlomenými postavami, s přítmím duševních dějů polovědomých; celé období herectví českého mizí s ním, posledním jeho zástupcem, z Národního divadla, které teď už kromě Mošny nemá významného člena z doby divadla prozatímního. Seifert uplatní se od nynějška výhradně jako ředitel »Uranie«. *—n—*

* * *

LITERÁRNÍ: Machar, Satiricon — Lud. Lošťák, Píseň bohatýrská — Samo Czambel, Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty.

J. S. Machar, Satiricon. 1903. V Rokycanech, nákladem »Krameria«. 1904. Za 2 K. Ve věnování příteli Kupkovi, který knížku opatřil charakteristickým obrázkem na obálce, vykládá básník, kterak si dlouho splítal pojmy Satyr a satira, a osvětluje pak vznik své sbírky: »V associaci těchto představ jevila se mi satyrská hra ne jako rozpustilý epilog tragické trilogie, ale jako nutné sestoupení s kothurnu,

proměna blesků Zeusových v bič, vážného monologu na veselý hvízdot, zorného úhlu Věčnosti v zorný úhel tohoto nicotného živobytí a světa. Můj Satyr byl na jevišti a mluvil do hlediště. — — — — Tragedie »Golgatha« musila mít svoji satyrskou dohru.« Nejen s »Golgathou« je »Satiricon« ve vnitřním svazku, nýbrž je svým konečným dojmem, svým vyzněním členem celé literární činnosti Macharovy a celé jeho osobnosti. Jako »Boží bojovníci« jest ovšem útočnější, užší, obrací zřetel ne k záhadám všeho lidstva, nýbrž k určitým poměrům našim, je tendenční, jak to básník tak pěkně vyslovuje v básni »Na pochodu«:

Přes propasti a horské hřebeny
my vidíme svou zaslíbenou zem —
však v šalbách osudů duch zkušený
ví, že tam sami nikdy nepřijdem.

A je to bolest, touhy žhavý cit,
proč řežem, pálíme a bojujeme,
by zdravý, silný všel tam aspoň lid,
s nímž jako zodpovědný chirurg jdeme.

Při čtení sbírky Macharovy nadbíhá nám na mysli neustále Havlíček. Ze »Satiricon« daly by se uspořádat oddíly, ve které Havlíček vpravil své epigramy a ve které by se daly vpraviti všecky ostatní jeho básně: církvi, králi, vlasti, Musám, (světu), t. j. naše české poměry církevní, politické, sociální a literární. Co se Havlíčkovi jevilo jako nejaktualnější, to podnes není vybojováno, za totéž po více než půlstoletí musí bojovati ještě náš básník moderní. Jen že náš život přirozeně je rozvitější, mnohostrannější a básníkovi podává více podnětů. Základní názor o neblahém vlivu Říma na náš vývoj dějinný a povahu národní, posuzování kněží jsou si velmi blízké u Machara jako u Havlíčka. Čteme-li čísla dotýkající se dogmatického rázu katolického náboženství, týž dojem u Machara jako u Havlíčka: i člověka neorthodoxního, nábožensky indifferentního při prvním čtení zamrazí, když stopuje básníkův bezohledný útok na staré tradice, teprve při druhém, třetím čtení ozývá se rozum — a to bylo účelem Havlíčkovým i Macharovým, zde jako při potírání nezdravé, ustálené tradice vlastenecké — chtěl »promluvit k mozku«. A k stejnému cíli vedou u Havlíčka jako u Machara epigramy politické: náš poměr k panovníkovi a k vládě vídeňské, ale zejména naše vlastní činy a jednání. Že tu Machar jako člověk mnoho politicky myslící a politicky živě cítící, jako bojovník za určitý názor politický bývá častěji polemikem nežli satirikem, že svou poesii v zápalu denního boje někdy kommanduje k faktům méně významným, je zajisté přirozené a dává jeho osobnosti jen vyniknouti. A touž podobnost mezi Havlíčkem a Macharem najdete v epigramech literárních, v epigramech, které ani činy ani osoby nijak nezaobalují, nýbrž jdou přímo bez ohledu na pravo i na levo. V podrobnějším srovnání našli bychom jisté přednosti u Havlíčka, jiné zase u Machara. Ale to není mým účelem. Toto příbuzenství s Havlíčkem epigramům a satirám Macharovým dává zajisté nejlepší průvodní list a posvěcení. Že si každý čtenář ve sbírce vedle silných čísel najde také slabší — tomu osudu

neujde žádná sbírka epigramů a satir, ani těch epigramatiků, kteří za celý život nenapsali více epigramů, než co Macharovi přinesl jediný rok 1903.

Lud. Lošťák, Píseň bohatýrská. Báseň ironická. Nakladem vlastním. V Praze 1904. Za 2 K.

Veršovaná polemika, kterou si autor zúžil obsahem i formou na malý kroužek zasvěcenců hudebníků. Těch 600 čtyřveršových nerýmovaných sloh v »Písni bohatýrské« je článkem oněch bojů, které L. Lošťák podniká odbornými rozpravami, zejména »Chromatickým hromobitím«, polemikami, usilovnou agitací a organisováním proti starší vládnoucí generaci hudební za uznání hudby nejmladších, zejména hudby své. Nehudebník, i když se probil odbornou terminologií symfonií, kontrapunktů, fug, pianissim, crescend, mezzoforte atd., těžko si může udělati správný úsudek, pokud tu autor bojuje za své uznání právem a je-li v něm opravdu to, co v sobě sám hledá. Byli geniové neuznávaní po celý život, ale ještě více lidí domáhalo se vysokého místa mezi předními duchy, stýskalo si na neuznání, a zůstali přece nullami. Satiře p. Lošťákově ulomen byl hrot tím, že předmět jejího útoku, Ant. Dvořák, právě zemřel, zemřel se světovou oslavou posmrtnou. V »Písni bohatýrské« se čtenáři vlastně všeliký účinek satirický ztrácí a zůstává spíše dojem elegický, dojem ze strastných osudů umělce, mužně, ale marně zápasícího za své ideály. Ale i zde mnohomluvné, častěji opakované výklady o vlastním utrpení, o svém charakteru, o svých cílech a záměrech, za nimiž chce jíti vlastní silou, o svém programu atd. čtenáře záhy ochlazuje. A konečně jako nechutná frase účinkuje všeobecné pohrdavé mluvení o našich českých poměrech, o »hrubém davu« a p., kde chtěl být básník satirikem. Nerýmovaný verš autora sváděl často k přílišné rozvláčnosti. *Jc.*

Dr. *Samo Czambel,* Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty. Kulturní a politická studie. Z maďarštiny přeložil, poznámkami, repertoriem posudkův a doslovem opatřil Edvard Guller. V Praze 1904. Cena K 1·20. Tato brožurka vyšla před spisem »Slováci a ich reč«, která u nás vzbudila takovou všestrannou pozornost. (Srovn. o ní »Naši Dobu«, XI., 711 n.) Byla více rázu politického, kdežto Czambelova kniha slovenská za myšlenku úplného odloučení Slováků od Čechů chce bojovati vědecky. Překlad uvedené maďarské brožurky p. Czambelovy věru ani nyní není zbytečný. Lze jím nahlédnouti v zámysly autorovy. Překladatel nespokojoval se pouhým překladem brožurky, určené pro maďarské čtenářstvo a jiným duchem psané nežli jeho spis slovenský, nýbrž stopoval autora krok za krokem v jeho práci. Zejména kontroloval citáty, u nichž přehojnými doklady dokazuje úmyslné tendenční překrucování a upravování. Dokazuje tím zároveň, že boj Czambelův za »osamostatnění slovenštiny«, za přetrhání všelikých kulturních, ethnických i jazykových svazků s Čechy není prost ani úhony charakterové. Překlad je opatřen

instruktivním úvodem a doslovem o historickém vývoji slovenského separatismu — překladatel Edv. Guller, ač sám rodem Slovák, vyslovuje se — namnoze snad příliš ostře — proti neblahé rozluce československé. V hojných poznámkách informuje také o nynějších poměrech na Slovensku, zejména o nešťastném vlivu svatomartinského vedení. Kromě toho snesl posudky o brožuře p. Czambelově, aby tím zároveň osvětlil postavení jednotlivých stran v otázce pro nás a ještě více pro Slováky nad míru důležité. Knížka proto zasluhuje vší pozornosti.

